Kristiina Häikiö

PALUUMATKAN MUTKAT

Inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja laajeneminen Neuvostoliiton hajoamisen aikaan

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Metsätalon salissa 1 perjantaina 16. joulukuuta 2022 klo 13

Taitto: Keski-Suomen Sivu Oy

ISBN 978-951-51-8784-0 (Pehmeäkantinen)

ISBN 978-951-51-8785-7 (PDF)

SISÄLLYSLUETTELO

ABSTRACT 6
A Wayward Return 6

1. JOHDANTO 8
1.1. Tutkimusongelma ja tavoite 10
1.2. Tutkimusmetodi 11
1.3. Tutkimusaiheen rajaus ja tutkimuksen rakenne 13
1.4. Käytetyt käsitteet 15
1.5. Lähdeaineisto 17

2. INKERINMAA, SUOMI JA MAAHANMUUTTOLIIKKEET 22
2.1. Ruotsi-Suomen ja Inkerinmaan kiehtova yhteinen historia 22
2.2. Pietari pilkkoo Inkerinmaan 29
2.3. Suomen ja Inkerin suomalaiset Inkerinmaalla Suomen autonomian aikana 33
2.4. Inkerinsuomalaisten mutkikas identiteettikysymys 39
2.5. Maahanmuuttokysymykset Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa 43
2.6. Venäläisten karkottaminen itsenäistyneestä Suomesta 46
2.7. Venäjän vallankumouksen aiheuttama pakolaisuus Suomeen 48

3. RAJA RAILONA 54
3.1. Inkeriläisten järjestäytyminen, autonomiatavoitteet ja Tarton rauha 54
3.2. Inkerinsuomalaisten kohtalo Neuvostoliitossa 1926–1940 60
3.3. Sodan jaloissa. Siirto Suomeen 1942–44 ja palautus Neuvostoliittoon 63
3.4. Suomalaisten ja inkeriläisten vaaran vuosia 71
3.5. Mutkien kautta vähäisiä yhteyksiä inkeriläisiin 76
3.6. Inkeriläisillä pienten alkujen, suomalaisilla vasemmistoradikalismin aikaa 79

4. KYLMÄÄ SOTAA 91
4.1. Tasapainoilua puolueettomuuspolitiikan ja maahanmuuton kanssa 91
4.2. 1980-luvun maahanmuuttolainsäädäntö. Noudatettavat ”maksiimit” 97
4.3. Neuvostoliitto rajoittaa Suomen liikkumatilaa ja vahtii lehdistöä 101
4.4. Pohjoismaat kritisoivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa. Tšernobyl 109

5. NEUVOSTOLIITON KANSALAISLIIKEHDINTÄ. SUOMEN MAAHANMUUTTOPOLITIIKKA 118
5.1. Krimin tataarien autonomiapyrkimykset malliksi ESNT:n inkeriläisille 118
5.2. Neuvostoliiton ”uutta ajattelua” ja Suomen pakolaispolitiikkaa 121
5.3. Koiviston kannanottoa maahanmuuttoon vaaditaan 126

5.4. Vierailukommunikeoita ja Neuvostoliiton kansallisuus- ja uskontoasioita 129
5.5. Koivisto ottaa kantaa maahanmuuttoon. Muut Pohjoismaat kritisoivat 133
5.6. Viisumivapaita matkoja ja uusia rajanylityspaikkoja 137
5.7. Kansallisuuskysymysten nousu Neuvosto-Eestissä. Vuoristo-Karabah 139

6. OVI AUKI INKERILÄISILLE – PALUUMUUTTO ALKAA 144
6.1. Ulkomaalaishallinto inkeriläisten paluumuuton alla 144
6.2. Inkeriläiset saavat lähteä Neuvostoliitosta 147
6.3. Neuvostopakolaisia ja Neuvostoliiton viisumihelpotusvaatimuksia 151
6.4. Kolme inkeriläisperhettä Suomeen juutalaiskiintiön puitteissa 156
6.5. Neuvostoliiton inkerinsuomalaiset järjestäytyvät 158
6.6. Moskova panostaa viisumi-ideoihin. Neuvosto-Karjalassa nälkätalvi 166
6.7. Tilanne kiristyy Neuvosto-Eestissä, EKP:n valtuuskunta Suomessa 169

7. SUOMEN ULKOMAALAISPOLITIIKKA JA ”INKERI-BUUMI” 175
7.1. Uutta tietoa inkerinsuomalaisten vaiheista Neuvostoliitossa; Inkeri-buumi 175
7.2. Kysymys suomalaisen avun perillemenosta 179
7.3. Kädenvääntö Suomen ulkomaalaispolitiikasta 183
7.4. Viron uudelleenitsenäistyminen ja Suomi. Erik Rannik tapaa Mauno Koiviston 188
7.5. Paavo Parkkinen ja Rudolf Pakki Suomessa toukokuussa 1989 191
7.6. Inkeriläisten konferenssi vetoaa Suomen ja Neuvostoliiton presidentteihin 194
7.7. Ulkomaalaislain tarkistaminen ja suhtautuminen inkeriläisiin 201
7.8. Koiviston haastattelu ajankohtaisista ulkopoliittisista kysymyksistä 204
7.9. Mihail Gorbatšovin valtiovierailu ja inkeriläisten siihen liittyvät odotukset 206

8. KOMMUNISMIN MURENEMINEN JA SUOMI 214
8.1. Kommunistien valta murenee itäblokissa 214
8.2. Yhteyksiä Inkeriin rautaesiripun hapristuessa 215
8.3. Inkeriläisten tilannetta ihmetellään Suomessa 221
8.4. Yrityksiä vastata Neuvostoliiton inkeriläisten vetoomuksiin 223
8.5. Tallinnan inkeriläisseura työnvälittäjänä. Viro julistautuu itsenäiseksi 228
8.6. Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulku Suomen kautta 231

9. INKERILÄISTEN PALUUMUUTOSTA KERROTAAN JULKISUUTEEN 234
9.1. Leningradin inkeriläiset pyytävät Suomen tukea autonomiasuunnitelmilleen 234
9.2. Suomen johdon periaatekanta paluumuuttoon kerrotaan Moskovaan 238
9.3. Presidentti Koiviston ”kuuluisa paluumuuttopuhe” 244
9.4. Koiviston omaa selitystä ei ole uskottu 247
9.5. Inkeriläisten paluumuutto ja juutalaisten kauttakulku 10.4.1990 jälkeen 250
9.6. Inkeriläisten Suomeen kohdistuneet odotukset 257
9.7. Inkeriläisten ihana kesä 1990 ja syksyn tulo 263
9.8. Neuvostoviranomaiset pelottelevat Pohjoismaita maahanmuuttajien vyöryllä 271

10. SUOMEN MAAHANMUUTTOKESKUSTELU. BALTIAN VAARAN VUODET 280
10.1. Presidentti Koivistolta vaaditaan näkemyksiä maahanmuuttopolitiikasta 280
10.2. Verilöyly Vilnassa ja Riiassa. Tallinnan teletornin valtausyritys.....283
10.3. Viron suunnitelma inkeriläisalueesta esitellään Koivistolle 287
10.4. Vuoden 1991 ulkomaalaislaki ei selvennä inkeriläisten asemaa.....289
10.5. Suomalaiset yrittävät antaa apua Inkerinmaalle. Inkerin kirkko elpyy 291
10.6. Suomi vaipuu lamaan. Itäblokki hajoaa. Moskovan vallankaappausyritys 297
10.7. Baltian maat itsenäistyvät. Inkeriläisten paluumuutosta kiivaillaan 303

11. LAMASUOMESTA HUMANITAARISTA APUA VENÄJÄLLE JA VIROON..... 312
11.1. Sobtšak ja Putin pyytämässä ruoka-apua Suomesta. YYA-aika ohi. EY- hakemus 312
11.2. Keskustelu inkeriläisten avustamisesta ja paluumuutosta 317
11.3. Viron ja Venäjän erilaiset kaavailut inkeriläisten paluusta Inkerinmaalle 322
11.4. Paluumuuttosäädöksiä tiukennetaan vuonna 1992 325
11.5. Epävakaus Suomen lähialueilla lisää ulkomaalaisvastaisuutta 335
11.6. Suomi käynnistää Inkeri-projekteja. Moskovassa taistellaan lokakuussa 1993.....338

12. INKERILÄISTEN PALUUMUUTON HUIPPUVUODET JA KRITIIKKI..... 344
12.1. Inkeriläisten paluumuuton huippuvuosi 1994 344
12.2. Paluumuuttoa kritisoidaan Suomessa ja Venäjällä, mutta se jatkuu 350
12.3. Paluumuuttoperusteita kiristetään 1996. Hallituksen periaatepäätös 1997 356
12.4. Paluumuuton ankara kritiikki. Hallituksen selonteko 1998. Tukihanke.....362
12.5. Presidentin valtaoikeuksia paluumuuton käynnistymisessä pohditaan 367
12.6. Paluumuuton epäkohtia kauhistellaan ja ehtoja halutaan tiukentaa.....370
12.7. Inkeriläisiä yritetään auttaa Inkerinmaalla 373

13. INKERILÄISTEN PALUUMUUTTO HALUTAAN LOPETTAA..... 377
13.1. Kiitosadressi presidentti Koivistolle 377
13.2. Vuosi 2002: ”Se on nyt hoidettu asia”. Ulkomaalaislakiuudistus 380
13.3. Paluumuuttojärjestelmän lakkauttamispäätös 2011 ja lopettaminen 2016 388
13.4. Keitä inkerinsuomalaisten paluumuutto on tuonut Suomeen. 390
13.5. Kunniavelasta, häpeämisestä ja presidentti Koiviston roolista.....393

JOHTOPÄÄTÖKSET..... 395

KÄYTETYT LYHENTEET 401

LÄHTEET..... 405

SUMMARY 440
A Wayward Return 440

ABSTRACT

A Wayward Return

Beginning and expansion of the remigration of Ingrian Finns during the time of Collapse of the Soviet Union

In the last 30 years, the remigration of Ingrian Finns has had a large impact on the Finnish society. The aim of this study is to identify the decisions and actions that lead to the beginning of the remigration in 1988 and its expansion in 1990. The study examines the grounds these decisions were based on and their results. Where were the decisions made and by who? Were the decisions made by the President, the Government, the Parliament, different ministries, individual public officials, immigration authorities, politicians, or non-governmental organisations? Was the language of the decisions clear and how were they published?

The aim is to form an overall understanding from individual statements and decisions that enables understanding the series of events as a whole. What was the role of authorities and non-governmental organisations, and what was the share of political decision making? Who had more control and responsibility – a politician or a public official? Was it all due to public officials taking the reins?

This study focuses on what was known of the Ingrian Finns living in the Soviet Union when the remigration begun. Information gained from the returnees is vital as well, but this study does not aim to relay how the Ingrians view the remigration.

The aim is to form an overall understanding from individual statements and decisions that enables understanding the series of events as a whole. In Western democracy, it is a given that policies are key, and in the Finnish system, the natural way of operating is collaboration between politicians elected by the people and competent public officials.

The aim of the ideographic approach to political history is to understand the series of events. The methodological focus is source criticism. External criticism required determining the reliability of the sources and internal criticism required information or predictions on the context of the source and its purpose – whether the author was knowledgeable in the subject matter and whether the author intended to write about it factually.

The origins and history of Ingrian Finns until the mid-1980s are discussed based on previous studies. Extensive archive materials and interviews with key persons ensured that primary sources were available for examining the beginning of the remigration of Ingrian Finns.

Basic research was carried out with primary sources published on 1987 and after. The newspapers and magazines published in the period are valuable sources, since Moscow had

the persistent view that in Finland too, the Government controlled the press and newspapers published the official views of the Government.

The results of this study show that the decision to allow the large-scale remigration of Ingrian Finns was related to Finland's vital foreign and security political interests. The results have social impact and the study is very current in light of the events of 2022.

1. JOHDANTO

Inkeriläisten paluumuutto on koskettanut suomalaista yhteiskuntaa laajasti yli 30 vuotta. On ollut epäselvää, kuinka se alkoi ja mistä syystä. Erityisesti on pohdittu presidentti Mauno Koiviston roolia. Eino Jutikkalan luonnehdinta historiantutkimuksesta myyttien murtamisena osoittautui todeksi jo tämän tutkimuksen alkumetreillä. Kertoo tutkimusaiheen kenelle tahansa, vastakommentti on lähes poikkeuksetta ”ai se, kun Koivisto kutsui ne”. Yhteiskuntapolitiikassa vuonna 2001 julkaistussa kirjaesittelyssä käytetään ilmaisua ”ennen presidentti Mauno Koiviston kuuluisaa paluumuuttopuhetta”.[1] Koiviston TV:ssä pitämä ”linjapuhe”, jossa hän ”kutsui” tai peräti ”houkutteli” inkeriläiset muuttamaan Neuvostoliitosta Suomeen, elää paluumuuton alkumyyttinä. Siihen otetaan voimakkaasti kantaa Suomessa, Venäjällä ja Virossa. Joidenkin Venäjällä asuvien inkeriläisten mielestä ”Koivisto onnistui siinä, missä Stalin ei – tyhjentämään Inkerinmaan”. Usko presidentin TV-puheen todenperäisyyteen on vahva, vaikka hän ei ole sellaista koskaan pitänyt. Kyseessä oli presidentin lyhyt vastaus TV-toimittajien hieman toista asiaa koskeneeseen kysymykseen.

Tutkimusaihe on vuosien saatossa tiivistynyt kahteen sanaan ”Inkeriläisten paluumuutto”. Aihe on jatkuvasti ajankohtainen ja poliittisen historian väitöskirjatason tutkimus muuton käynnistymisestä ja siihen johtaneesta päätöksenteosta on ollut tähän asti tekemättä. Sitä mitä kylmän sodan päättyessä tapahtui, on tutkittu paljon. Neuvostojärjestelmän länsimaat yllättänyt hajoaminen oli ainutkertainen tapahtuma, jota ei osattu ennustaa. Kun Neuvostoliitto muutama vuosi aikaisemmin oli perestroikan ja glasnostin seurauksena alkanut rakoilla ja muuttua taas Venäjäksi, asiat etenivät niin nopeasti, ettei kukaan ollut selvillä kehityksen suunnasta suuren liittovaltion sisällä, vielä vähemmän sen ulkopuolella. Kyseessä on sotkuinen ja kompleksinen tapahtumasarja ja kokonaisuudet suuria. Suomen lähialueiden kehitystä oli mahdotonta ennakoida 1980-luvun viimeisinä ja 1990-luvun ensimmäisinä vuosina.

Mitä tehdä esimerkiksi, kun Suomeen alkoi vuonna 1988 ilmestyä inkeriläisiä, jotka halusivat jäädä maahan, vaikka virallisesti Neuvostoliitosta ei ollut lupa muuttaa ulkomaille. Suurin osa päätöksentekoon vaikuttavista asioista oli hämärän peitossa. Piti luovia ja yrittää pärjätä. Vaikka yksittäisten inkerinsuomalaisten tulo Neuvostoliitosta Suomeen oli käynnistynyt vuonna 1988, asia ei ollut tullut laajaan tietoon vuoden 1990 alkuun mennessä. Tällaiset asiat olivat ulkopoliittisen arkaluontoisuutensa vuoksi salassa pidettäviä, kuten samaan aikaan alkanut juutalaisten kauttakulku Israeliin. Inkeriläisten muutto Suomeen olisi voinut jatkua ja lisääntyä tasaisesti, asiaa olisi voitu hoitaa kuten muuttoa muistakin maista ja maahanmuuttoviranomaisten resurssit olisivat riittäneet. Tähän kehitykseen tuli äkillinen muutos huhtikuussa 1990, kun presidentti kertoi asiasta julkisuuteen.

1 Paananen, Seppo: Perustietoa etnisistä suomalaisista, Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 4, s. 396.

Paluumuuton alkaessa Suomessa ei pieniä asiantuntijapiirejä lukuun ottamatta tiedetty Suomen ja Inkerinmaan kirkollisista, sivistyksellisistä ja kulttuuriyhteyksistä, jotka olivat jatkuneet Ruotsin vallan ajalta autonomian ajalle ja itsenäisyyden alkuvuosiin asti. Venäjän vallankumouksen jälkeen inkeriläiset jäivät rajan taakse. II maailmansodan jälkeen heistä tihkui Suomeen satunnaista tietoa, joka jäi harvojen asiasta kiinnostuneiden haltuun. Tiedot inkeriläisistä ja heidän oloistaan olivat sirpaleisia ja kokemukset erilaisia siitä riippuen, oliko ne saatu Neuvosto-Eestistä, Leningradin alueelta vai Neuvosto-Karjalasta. Neuvostoliitossa inkeriläisten olemassaolo tuli julkisuuteen syyskuussa 1987 Petroskoissa ilmestyneen Punalippu- lehden Inkeri-teemanumerossa, joka levisi Suomeenkin. Vuotta myöhemmin inkerinsuomalaisten vaikea tilanne sai laajaa huomiota suomalaisessa mediassa, kun lokakuussa 1988 Ilta-Sanomissa julkaistiin Tarton ja Pärnun inkerinsuomalaisten vetoomus ja TV1 lähetti jumalanpalveluksen Puškinin kirkosta sekä dokumentin ”Hävitettyjen kirkkojen kansa”.

Tämän väitöstutkimuksen näkökulmana on se, mitä Neuvostoliitossa asuvista inkerinsuomalaisista paluumuuton alkaessa Suomessa tiedettiin, luultiin tai odotettiin. Sen tiedon pohjalta inkeriläisten maahan jäämistä ja paluumuuton sallimista koskevia päätöksiä tehtiin, ei sen mitä asioista nyt tiedetään. Myös paluumuuttajilta saadut tiedot ovat tässä tutkimuksessa välttämättömiä. Silminnäkijöiden kertomukset tapahtumista luovat kaikupohjan asioiden ymmärtämiselle, vaikka tämä tutkimus ei ole kuva siitä, kuinka paluumuutto heidän näkökulmastaan tapahtui. Neuvostoliiton näkökulmasta Suomeen suuntautunut paluumuutto ei ollut poikkeustapaus. Imperiumin hajotessa sieltä muutti nopeassa tahdissa runsaasti juutalaisia Israeliin, saksalaisia Länsi-Saksaan, kreikkalaisia Kreikkaan, jne. Maastamuuttolupia myönnettiin vuosina 1990–2001 kaikkiaan 1 151 000. Näistä muutti Saksaan 58%, Israeliin 24,5%, Yhdysvaltoihin 11,4% ja Suomeen 0,74%.[2]

Suomessa oli inkeriläisten paluumuuttoa koskevia päätöksiä tehtäessä otettava aina huomioon Neuvostoliiton suhtautuminen. Vaikka Suomi onnistui Saksan yhdentymisprosessin ansiosta jo vuonna 1990 irtautumaan Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikloista ja YYA-sopimuksen lausumasta, jossa Saksa mainitaan mahdollisena hyökkääjänä Suomeen[3], ulkopoliittinen liikkumavara oli uskomattoman kapea Neuvostoliiton lopulliseen hajoamiseen asti. Vuosina 1988–94 ulkopoliittisessa päätöksenteossa mukana olleille viitekehys on selvä, mutta siihen liittyneitä ilmiöitä on yllättävän vaikea vieläkään sanoittaa. Siksi Neuvostoliitto-suhteisiin liittyneitä keskusteluja ja tapahtumia on kirjattu piinallisen tarkasti. Tutkimustulokset perustellaan suurella määrällä tietoa ongelmista, jotka vaikuttivat päätöksentekoon. Yhteydet isojen ja pienten asioiden välillä on pyritty osoittamaan ja johtopäätösten kannalta tärkeät asiat osoitetaan esimerkein. Muuten ei Suomen ulkopoliittisen päätöksenteon tiukkoja reunaehtoja pysty jälkikäteen hahmottamaan. Tänä päivänä ei ole yksinkertaista kuvailla noiden vuosien todellisuutta, joka Suomessa koettiin aivan toisin kuin Neuvostoliitossa.

Tavoitteena on ollut kirjoittaa kertomus, jonka ymmärtäminen ei edellytä yhteistä kulttuuritaustaa, koska sellaista ei Suomessa kasvaneilla ja Neuvostoliitossa kasvaneilla ole. Suomeen suuntautuneen paluumuuton ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman inkeriläisten koko his-

2 Zayonchkovskaya, Zhanna, RAS Moscow, 2003, s. 10.

3 Uutela, Marjo 2018 passim.

torian pääpiirteiden tuntemista. Vauhtia on otettava inkerinsuomalaisuuden synnystä ja siksi tutkimuksen metanarratiivi alkaa inkerinsuomalaisen maailman luomisesta. Se tapahtui 350 vuotta ennen paluumuuton alkamista.

Hyvässä tarinassa on oltava jotain ihmeellistä ja poikkeuksellista eikä se ole mahdollista ilman henkilöitä, joilla on riippumattomuutta ja karismaa. Heitä inkerinsuomalaisten meno-paluu-kertomuksessa riittää. Kukapa koulunkäynyt suomalainen ei tietäisi kansallisen historiamme merkkihenkilöä runonlaulaja Larin Paraskea. Entä arkkitehti Eliel Saarinen, joka asui 2-vuotiaasta oppikoulun alkamiseen asti Inkerinmaalla. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lähetystyön pioneeri Martti Rautanen kuoli nykyisessä Namibiassa 1926 ja syntyi 1845 Inkerinmaan Novasolkassa. Rautasen kirjakielen luomistyön ja lukutaito-opetuksen hedelmää oli, että Martti Ahtisaari saattoi johtaa Namibian itsenäisyyteen. Inkerissä syntyneen säveltäjä Mika Piiparisen laulua ”Oi katso mikä aamu!” ja laulajapappi Arvo Survon säveliä rakastetaan laajasti. Nuoremmat suomalaiset tunnistavat Roman Rotenbergin tai toimittaja Lea Pakkasen, joka lähti Jakutiaan karkotetun äidinäitinsä jalanjäljille ja toi hänen järkyttävän tarinansa koko Suomen tietoon.

Kimmo Rentola on havainnut, että poliittisen historian tutkimuskohteesta pystyy usein päättelemään tutkijan poliittisen tai muun identiteetin[4]. Myös kansainväliset ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä edellyttävät, että sidonnaisuudet tutkimusaiheeseen ovat tiedossa. Olen ollut vuodesta 1989 alkaen mukana lukemattomissa tätä tutkimusaihetta sivuavissa kokouksissa, seminaareissa ja muissa tapahtumissa Suomessa, Neuvostoliitossa, Venäjällä ja Virossa joko yksityisenä vierailijana tai ulkoministeriön virkamiehenä. En kuitenkaan missään vaiheessa ole ollut inkeriläisten paluumuuttoa koskevan päätöksentekijän roolissa. Pietarin konsulivuosieni aikana (2009–13) tehtäviini kuuluivat mm. yhteydet Inkerin kirkkoon ja inkeriläisiin pois lukien sosiaali- ja terveysministeriön tai työ- ja elinkeinoministeriön lähettämien konsulien vastuulla olleet asiat.

1.1. Tutkimusongelma ja tavoite

Tässä tutkimuksessa on pyritty selvittämään systemaattisesti päätökset ja toimet, joiden perusteella inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja jatkuminen Neuvostoliiton alueelta Suomeen tuli mahdolliseksi Neuvostoliiton hajoamisen aikaan. Tarkastellaan Suomen politiikkaa ja sitä, millä perusteilla päätöksiä tehtiin ja mitä niistä seurasi. Missä päätöksiä tehtiin ja kuka niitä teki. Muotoiltiinko päätökset selkeästi ja mitä seurauksia niistä oli. Olivatko kysymyksessä presidentin, hallituksen, eduskunnan, eri ministeriöiden, yksittäisten virkamiesten, maahanmuuttoviranomaisten, poliitikkojen vai kansalaisjärjestöjen edustajien ratkaisut. Tavoite on ollut muodostaa yksittäisistä kannanotoista ja päätöksistä kokonaiskuva, joka tekee koko tapahtumasarjan ymmärrettäväksi. Mikä tässä prosessissa oli viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen rooli ja mikä poliittisen päätöksenteon osuus. Kumpi määräsi tai otti vastuun, poliitikko vai virkamies. Oliko kyse virkamiesvaltaisuudesta.

4 Rentola, Kimmo 2012, s.8.

Yksittäisten ihmisten, organisaatioiden, eduskunnan ja Suomen hallituksen panosta käsitellään paluumuuton alku- ja laajenemisvaiheessa. Länsimaisessa demokratiassa on selvää, että poliittinen linjaus on tärkein ja sillä on kansan vaaleissa antama valtuutus. Suomen järjestelmässä luonnollinen asetelma tarkoittaa yhteistyötä kansan tukea nauttivan poliitikon ja ammattitaitoisten virkamiesten välillä. Klaus Törnudd kuvaa sitä ”riittävän vahvaksi yhdistelmäksi puolustamaan uskottavasti Suomen etuja maailmalla”.[5] Todelliset tilanteet hallituksen ja eduskunnan keskusteluissa, viranomaisvalmistelussa ja näiden tahojen järjestämissä seminaareissa ja tiedotustilaisuuksissa ovat monimutkaisia kohtaamisia.

Koska inkerinsuomalaiset tulivat vuonna1988 osaksi Suomen maahanmuutto- ja pakolaiskeskustelua, tämän keskustelun kartoittaminen on välttämätöntä. Tämän päivän maahanmuuttokysymykset, ongelmat ja vastakkainasettelut olivat pinnalla jo 1980–90-luvuilla, mutta puhetapa ja se, mitä oli poliittisesti korrektia sanoa, on täydellisesti muuttunut. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavana aikana maahanmuutto Suomeen oli niin uutta, että sivistyneet ja johtavissa asemissa olleetkin käyttivät ilmaisuja, jotka ovat nykyään rangaistavia.

Tutkimusraportissa vilahtelee laaja henkilögalleria. Päätöksenteossa tarvittiin politiikan ohella henkilösuhteita. Nimeltä mainitut henkilöt ovat sellaisia, joiden mielipiteillä ja toimenpiteillä oli vaikutusta paluumuuton sallimiseen. Tavoite ei ole ollut selvittää tieteellisesti verkostojen vaikutusta yhteiskuntapolitiikkaan tai lainsäädäntöön, mutta keskeiset toimijat inkeriläisten paluumuutolle edullisten päämäärien ja päätösten synnyssä nostetaan esiin. Monet heistä työskentelivät tai olivat aikaisemmin työskennelleet ulkosuomalaisiin ja paluumuuttoon liittyvien organisaatioiden palveluksessa. Henkilön asema tutkimusajankohtana on tärkeä tieto. Jotkut olivat keskeisiä toimijoita, toiset vaikuttivat verkoston reunoilla.

Valtionhallinnon ja kaupunki- ja kuntahallinnon piirissä inkeriläisasioita käsitelleitä virkamiehiä oli suhteellisen pieni joukko samoin kuin kirkon piirissä. Lähes kaikki inkeriläisasioiden parissa Suomessa toimineet tunsivat toisensa tai ainakin tiesivät toisistaan. Nämä lukuisat inkeriläisten paluumuutossa toimineet tahot muodostavat jatkotutkimuksille omat kiinnostavat tutkimuskokonaisuutensa.

1.2. Tutkimusmetodi

Kukin historiakoulukunta tuottaa yleensä sellaista tutkimusta, joka noudattaa sen omia intentioita. Tätä tutkimusta ei ennalta valittu tutkimusteoria ole kahlinnut tai ohjannut tekemään tietynsuuntaisia valintoja. Marja Jalava arvioi vuonna 2016, että tutkijat palaavat mielellään mainstream-historiaan, kun ”superficial superstructure” historiantutkimuksessa oli korvannut todellisen historian.[6]

Leopold von Ranken (1795–1886) empiirisen historiakäsityksen lähtökohtana oli ollut vastustaa oman aikansa moralisoivaa historiankirjoitusta. Tavoitteena oli selvittää ”miten asiat todella olivat” ja ”itsensä sammuttaminen”. Tätä pyrkimystä oli jatkettu positivismin hengessä

5 Törnudd, Klaus 2005, s. 40.

6 Jalava, Marja: Puheenvuoro 31.8.2016, Helsinki Centre for Intellectual History.

faktojen arvoa painottaen. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella innostuttiin 1970-luvun alussa englantilaisesta E.H. Carrista (1892–1982). Hän nousi vastustamaan empiiristä historiakäsitystä, jonka mukaisesti uskottiin, että historiantutkija tekee johtopäätöksensä passiivisena vastaanottajana sen fakta-aineiston pohjalta, jonka on ensin koonnut. E.H. Carr vertasi puolestaan historiantutkijaa kalastajaan. Kalastetaan itse valitussa paikassa itse valituilla välineillä, kerätään faktat kuin kalat verkosta ja keitetään niistä ateria.[7]

Ihmisiä ja yhteiskuntia tutkivassa historiatieteessä ei luetella pelkkiä faktoja, vaan kerrotaan se, miten tutkimusraportissa esitettyihin tulkintoihin on päädytty. Ideografisessakin historiatieteessä tulokset pitää kyetä todistamaan. Tämä väitöstutkimus perustuu hajanaiseen lähdeaineistoon, joka on dokumentoitu muiden tutkimuskriteerit täyttävien lähteiden avulla. Tutkimuksessa on runsaasti suoria sitaatteja. Monet julkisuudessa esitetyt lausunnot esitetään sellaisinaan ja laajasta aineistosta on valittu erityisen luonteenomaisia. Ne osoittavat parhaiten, kuinka esitettyihin johtopäätöksiin päädytään.

Metodologinen avainasia on lähdekritiikki. Ulkoinen lähdekritiikki on edellyttänyt lähteen aitouden punnintaa ja sisäinen tietoa tai arviota, missä yhteydessä ja tarkoituksessa se on syntynyt; onko tekijä tuntenut asian, josta kertoo ja onko hän halunnut kertoa siitä totuudenmukaisesti. Käytännön ohje on Pentti Renvallilta:

> **”Lähteiden tietoihin on suhtauduttava jatkuvasti kriitillisesti punniten. Käytännössä tämä ei kuitenkaan yleensä merkitse sitä, että historiantutkija ottaisi jokaisen käyttämänsä lähteen perusteellisen lähdekriitillisen tarkastelun kohteeksi ennen kuin hän ryhtyy sitä käyttämään. Katsotaan, että lähdettä voi ilman erityistä kriitillistä punnintaa käyttää, niin kauan kuin se näyttää sopivan yhteen kaikkien muiden tunnettujen seikkojen kanssa.”** [8]

Ideografisen lähestymistavan tavoitteena on inkeriläisten paluumuuton käynnistymisen ymmärtäminen. Suomen sana ymmärtää tulee sanasta ympäröidä. Metafora kuvaa hyvin kontekstualisoinnin tärkeyttä. On rekonstruoitava koko konteksti ja dynamiikka, joka 1980–90- lukujen taitteessa mahdollisti inkeriläisten paluumuuton käynnistymisen. Kyseessä on kontekstisidonnainen tapahtumasarja, joka tapahtui ainutkertaisessa ja lyhytkestoisessa maailmanhistoriallisessa tilanteessa. On lähdettävä ajankohdan käsityksistä: Miten Neuvostoliiton suurta muutosta arvioitiin sen ollessa tauotta käynnissä ja millaisin perustein ja tiedoin maahanmuuttopäätöksiä tehtiin.

Tulkinta ja analyysi on rakennettu relevantille kronologialle alkaen suomalaisten muutosta Inkerinmaalle ja päättyen tietoon paluumuuton lopettamispäätöksestä. Jäljitetään paluumuuttoon liittyneitä julkilausumia, puheita, vetoomuksia ym. sekä pakolaisista, maahanmuutosta ja inkerinsuomalaisista käytyä laajaa julkista keskustelua. Niistä selviää keskustelutyylin lisäksi tutkimusajankohdan asenneilmapiiri ja ulkomaalaispoliittinen tietämys. Julkisista lähteistä poimitut sitaatit vastaavat moniin tutkimuskysymyksiin ja auttavat hahmottamaan tilanteita, joissa päätöksiä tehtiin.

7 Carr, Edward H. 1961: What is History? Vintage London.

8 Renvall, Pentti 1965, s. 165.

Ajankuvan kirkastamiseksi esitellään laajasti inkeriläisistä tutkittavana ajankohtana Suomessa julkaistua tietoa. Myös inkeriläiset antoivat silloin tiedotusvälineille paljon haastatteluja. Tutkimuseettinen ongelma on, kuinka eri henkilöiden, jopa asiantuntijoiden 30 vuoden takaisiin mielipiteisiin, niiden sisältämiin stereotypioihin tai nykyisin rasistisina pidettäviin näkemyksiin tulee suhtautua. Vastaus on: Mikäli asianomaiset ovat antaneet lausuntonsa lehdille tai muille julkisille tiedotusvälineille, heidän henkilönsä ei edellytä suojaamista. Sen sijaan joitain arkistoista löytyneiden dokumenttien sisältämiä nimiä ei tutkimuseettisistä syistä mainita.

1.3. Tutkimusaiheen rajaus ja tutkimuksen rakenne

Tutkimusongelma vaatii lähtökohtaisesti kaksi perusrajausta. Ajallinen rajaus on laaja, koska inkerinsuomalaisten paluumuuton ymmärtäminen edellyttää heidän Suomesta muuttonsa tuntemista. Koska paluumuutto on päättynyt tapahtumasarja, on tarpeen kuvata myös sen lopettaminen. Tämän takia tutkimusraportin rakenne muovautui huomaamatta *kiastiseksi*[9]: samankaltaisten tapahtumien vastinparit ympäröivät kertomuksen ratkaisevaa keskipistettä.

Toinen rajaus koskee tutkimuksen näkökulmaa, joka on Suomesta Inkerinmaalle eikä päinvastoin. Fokus on siinä, mitä asioista Suomessa kulloinkin tiedettiin. Se ohjasi paluumuuttoa koskevaa harkintaa ja päätöksentekoa. Tästä huolimatta on ollut välttämätöntä huomioida, mitä Neuvostoliitossa ja vanhalla Inkerinmaalla samaan aikaan tapahtui. Suomessa ja Neuvostoliitossa, myöhemmin Venäjällä ja Virossa, samat tapahtumat koettiin ja selitettiin aivan eri tavoin. Perustavanlaatuinen ero ajattelutavoissa seuraa jo siitä, että Suomi on pieni maa ja Neuvostoliitto valtava imperiumi. Paluumuuton käynnistymistä edesauttoi molemmissa maissa joukko ihmisiä, jotka eivät olleet koskaan asuneet kuin toisessa näistä maista. On selvää, ettei yhteistä ymmärrystä asioista voinut olla.

Inkeriläisten paluumuutosta ja siihen johtaneesta kehityksestä eteni neljä erilaista käsitystä paralleelisti alusta alkaen – yksi Suomessa, toinen Neuvosto-Eestissä ja myöhemmin Virossa, kolmas Leningradin alueella ja neljäs Karjalan Autonomisessa Sosialistisessa Neuvostotasavallassa. Ensimmäiseksi inkerinsuomalaiset järjestäytyivät Neuvosto-Eestissä syyskuussa 1988 ja myös halu muuttaa Suomeen ilmeni ensimmäiseksi siellä. Kehitys kulki varsin eri tahtiin Leningradin alueella ja Karjalan Sosialistisessa Neuvostotasavallassa. Inkeriläisten järjestäytymiskehitystä näillä heidän kolmella pääasiallisella kylmän sodan aikaisella asuinalueellaan käsitellään kutakin erikseen. Näiden kolmen eri alueen inkeriläisillä oli 1980-luvun lopulla harvoin mahdollisuus tavata toisiaan eikä heillä alussa ollut puhelimia, faxeja tai muita yhteydenpitomahdollisuuksia. Tiedonkulku Suomeen ja Suomesta oli erittäin hidasta ja paljolti huhupuheiden varassa.

Esitetyt asiat ja tapahtumat on valittu luku luvulta niin, tutkimuksen rakenne tekee inkeriläisten paluumuuton käynnistymisen ymmärrettäväksi, johtaa tutkimustuloksiin ja syventää kokonaisanalyysiä. Inkeriläisiin liittyvien tapahtumien rinnalla kulkevat tärkeät maailmanpolitiikan, Suomen ja Euroopan tapahtumat, jolla pyritään osoittamaan, miten kaikki liittyi muun maailman

9 Santala, Risto 1998, passim.

tapahtumiin. Tässä tarkoituksessa on poimittu tunnettuja ja vähemmän tunnettuja tapahtumia maailman, Suomen ja inkeriläisten historian tutkimukseni kannalta relevanteista vaiheista.

Luvussa 2: Inkerinmaa, Suomi ja maahanmuuttoliikkeet luodaan pohja sille, minkä perusteella inkeriläisiä voitiin 1980-luvun lopussa pitää suomalaisina paluumuuttajina. Inkerinsuomalaisten vanhaan historiaan liittyviä käänteitä ja ihmisiä on poimittu osoittamaan Inkerinmaan kiinteät yhteydet Suomeen. Lisäksi luodaan kokonaiskuva Suomeen ja Suomesta pois suuntautuneisiin muuttoliikkeisiin ennen itsenäisyyden aikaa. Tämä taustoittaa maahanmuuttokeskustelua ja suhtautumista Neuvostoliitosta/Venäjältä Suomeen pyrkiviin paluumuuton käynnistymisen aikaan. Tässä luvussa pohditaan myös inkerinsuomalaisuuden käsitettä, koska sitä on pohdittu paluumuuton alusta sen loppuun asti.

Luvussa 3: ”Raja railona” kerrotaan aluksi inkeriläisten ja Venäjällä asuneiden suomalaisten vaiheista vallankumouksen aikaan. Silloin luotiin itsenäisen Suomen pakolais- ja maahanmuuttopolitiikka. Ajankohtaan liittyvät Inkerin autonomiatavoitteet esitellään tarkasti, koska ne nousivat uudelleen esiin Neuvostoliiton alkaessa hajota. Inkeriläisten hirveä kohtalo Neuvostoliitossa 1926 alkaen on pohjalastina kaikessa heihin liittyvässä eikä inkeriläisiä koskevaa tutkimusta voi tehdä ilman näiden asioiden tuntemista. Inkeriläisten siirto Suomeen 1942–43 ja heidän palauttamisensa Neuvostoliittoon vuodenvaihteessa 1944–45 ovat osa paluumuuttodiskurssia ja edellyttävät käsittelemistä. Luvun lopussa esitellään vähäisiä yhteyksiä, jotka Suomesta Inkerinmaalle olivat sodan jälkeen mahdollisia.

Luvussa 4: Kylmää sotaa osoitetaan Suomen ulkopoliittisen liikkumavaran kapeus ja Neuvostoliiton vaikutusyritykset ja taustoitetaan se, miksi pakolaisuus ja maahanmuutto olivat monille suomalaisille aivan uusi asia inkeriläisten paluumuuton käynnistyessä. Tältä ajalta juontuu myös maahanmuuttohallinnon hajanaisuus, joka on ollut ongelma koko inkeriläisten paluumuuton ajan. Myös muiden Pohjoismaiden Suomen maahanmuuttopolitiikkaa kohtaan asettamia paineita käsitellään.

Luvussa 5. Neuvostoliiton kansalaisuusliikehdintää ja Suomen maahanmuuttopolitiikkaa esitellään tilannetta Suomessa 1987 eduskuntavaalien aikaan ja *perestroikan* ja *glasnostin* Neuvostoliitossa aikaansaamaa muutosta. Siellä alkanut kansalaisliikehdintä kosketti myös inkerinsuomalaisia. Presidentti Koivistoa vaadittiin ottamaan kantaa Suomen maahanmuuttopolitiikkaan, jota muut pohjoismaat kritisoivat.

Luvussa 6: Ovi auki inkeriläisille – paluumuutto alkaa päästään paluumuuton alkumetreille. Vappuna 1988 Suomeen tuli inkeriläispakolainen ja KGB-residentti ilmoitti, että Neuvostoliiton puolesta inkeriläiset saavat lähteä. Kolme inkeriläisperhettä halusi Suomeen juutalaiskiintiön puitteissa. Moskova tarjosi lisää viisumi-ideoita länsimaille.

Luvussa 7: Suomen ulkomaalaispolitiikka ja ”Inkeri-buumi” esitellään tekijät, jotka yhdessä vaikuttivat inkeriläisten paluumuuton sallimiseen. Kun saatiin ensi käden tietoa inkerinsuomalaisista ja heidän vaiheistaan Neuvostoliitossa, Suomessa syttyi ”Inkeri-buumi”. Tietoa Neuvosto-Eestin ja Leningradin alueen inkeriläisten erilaisista autonomiakaavailuista kantautui Suomen päättäjille. Inkeriläisten kansainvälinen konferenssi vetosi Tallinnassa Suomen ja Neuvostoliiton presidentteihin.

Luvussa 8: Kommunismin mureneminen ja Suomi dokumentoidaan inkeriläisten halu päästä Suomeen töihin ja jopa muuttaa pysyvästi. Se vaati presidentti Koiviston ja Supon johtaja Tiitisen kannanoton. Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten seura toimi työnvälittäjänä ja

Viro julistautui itsenäiseksi. Inkeriläisten muuttomahdollisuuden pohdinnan rinnalla kulki pohdinta Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkumahdollisuudesta Suomen kautta Israeliin.

Luku 9: Inkeriläisten paluumuutosta kerrotaan julkisuuteen on tämän tutkimuksen kulminaatiopiste ja sisältää kokonaisanalyysin päätuloksen. Presidentti Koiviston selitystä syystä, miksi hän päätti kertoa julkisuudessa inkeriläisten paluumuuton Suomeen olevan mahdollista, ei ole uskottu. Tämän tutkimuksen rakenteen pohjalta voidaan nähdä Koiviston näkemyksen kehitys ja merkitys Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta.

Luvussa 10: Suomen maahanmuuttokeskustelu. Baltian maiden vaaran vuodet sivutaan asioita, joita maahanmuuttotutkimus kutsuu työntö- ja vetotekijöiksi[10] Näitä olivat inkeriläisten neuvostohallinnon alla kokemien vääryyksien lisäksi 1990-luvun alun sekavat olot Neuvostoliitossa. Ulkomaalaislaki ei tuonut selvyyttä inkeriläisten asemaan. Suomi vaipui talouslamaan ja maahanmuuttovastaisuus lisääntyi. Inkeriläisten paluumuutto jatkui ja muutosta kiivailtiin Suomessa ja Neuvostoliitossa.

Luvussa 11: Lamasuomesta humanitaarista ja muuta apua Venäjälle ja Viroon kartoitetaan suomalaisten yrityksiä tukea inkeriläisiä heidän omilla asuinalueillaan. Tämä ei vähentänyt inkeriläisten muuttohalukkuutta Suomeen eikä sekään, että paluumuuttosäädöksiä tiukennettiin 1992. Moskovan parlamenttitalon edessä taisteltiin lokakuussa 1993. Venäjältä haluttiin pois, vaikka Suomessa kritiikki paluumuuttopolitiikkaa kohtaan kasvoi.

Luvussa 12: Inkeriläisten paluumuuton huippuvuodet ja kritiikki esitellään paluumuuton lisääntyminen ja se, kuinka muuton kasvamista vastustettiin sekä Suomessa että inkeriläisten parissa Venäjällä. Paluumuuttoperusteita kiristettiin 1.10.1996, mutta se ei vähentänyt muuttoa. Hallitus laati 1998 selonteon paluumuutossa ilmenneistä epäkohdista. Eläkkeellä ollut presidentti Koivisto oli hallituksen kuultavana ja presidentin valtaoikeuksia paluumuuton käynnistymisessä pohdittiin.

Luvussa 13: Inkeriläisten paluumuutto halutaan lopettaa osoitetaan, että jo 2002 oli laaja konsensus siitä, että noudatettu paluumuuttopolitiikka oli epäonnistunutta ja se haluttiin lopettaa. Paluumuuttojärjestelmän lakkauttamispäätöksen 1.7.2011 ja lopettaminen 1.7.2016 käydään lyhyesti läpi. Sen jälkeen pohditaan paluumuuttodiskurssiin kytkettyä kunniavelka – käsitettä ja presidentti Mauno Koiviston roolia muuton käynnistymisessä. Ennen tutkimuksen johtopäätöksiä analysoidaan, keitä inkerinsuomalaisten paluumuutto on tuonut Suomeen.

1.4. Käytetyt käsitteet

Tämän tutkimuksen keskeiset käsitteet ”inkerinsuomalainen” ja ”paluumuutto” vaativat monenlaisia kommentaareja.

”Inkerinmaa” eli ”Inkeri” sijaitsee Leningradin alueella ja on maantieteellisesti suhteellisen selkeä käsite.[11] Sen lisäksi on Inkerinmaasta aivan erillinen alue ”Pikku-Inkeri” [12] eli

10 *push & pull factors*

11 Inkerinmaan alueesta ja historiasta kerrotaan luvussa 2.

12 vir. *Väike-Ingeri*

Viron-Inkeri, joka tunnettiin ennen Suomessa nimellä ”Narvusin Inkeri”. Se sijaitsee Länsi-Inkerinmaan ja Viron välisellä rajalla ja on merkittävässä roolissa tämän tutkimuksen kannalta. Suurimpana etnisenä ryhmänä kummassakin Inkerissä asui muiden etnisten ryhmien ohella neuvostoaikaan asti inkerinsuomalaisia.

”Siirtolainen” määritellään tavallisesti henkilöksi, joka on muuttanut pysyvästi toiseen maahan riippumatta siitä, onko hän maahan- vai maastamuuttaja. Suomalaisessa akateemisessa tutkimuksessa siirtolaisuus erotetaan laajemmasta maahanmuutto – käsitteestä ja siirtolaisuudella viitataan ensi sijassa työperäiseen maahanmuuttoon.[13] Yhteistä kansainvälistä käsitystä siirtolaisuudesta ei ole. Outi Fingerroosin 2009–12 johtama tutkimushanke Vieraita idästä[14] lähtee siitä, että toisen maailmansodan jälkeen idästä Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä on tapahtunut nimikkeillä siirtolaisuus, siirtokarjalaisuus, maahanmuutto ja paluumuutto.[15]

””Paluumuutto”-käsite vaatii kahdenlaisia kommentaareja, koska siihen liittyy lähtökohtaisesti käsite ”ulkosuomalainen”. Ulkosuomalaisella tarkoitetaan siirtolaisuuspoliittisena käsitteenä ulkomailla asuvaa Suomen kansalaista tai suomalaista syntyperää olevaa ulkomaan kansalaista, joka pitää itseään ulkosuomalaisena. Termejä ulkosuomalainen ja ulkosuomalaisuus alettiin käyttää 1920-luvulla, kun puhuttiin niistä ”Suomen heimon” jäsenistä, jotka asuivat vastaitsenäistyneen Suomen ulkopuolella. Käytännössä termillä tarkoitettiin miltei pelkästään Amerikan suomalaisia.[16]

”Ulkosuomalaiset” eivät ole staattinen muuttumaton joukko. He ovat seurausta jatkuvasta maastamuutosta, jonka syyt, suuruus ja suuntautuminen vaihtelevat sen mukaan, missä maassa itseään suomalaisina pitävät asuvat. Käytännössä ratkaisevinta on suomalainen identiteetti eli se, pitääkö henkilö itse itseään suomalaisena. Monennenko polven suomalaista syntyperää henkilö on, ei ole ratkaisevaa identiteetin määrittelyn kannalta. ”Uusilla” ulkosuomalaisryhmillä tarkoitetaan maastamuuton kehityksen seurauksena syntyviä uusia ulkosuomalaisryhmiä kuten ”Brysselin suomalaiset”. Inkerinsuomalaiset ja muut Neuvostoliiton suomalaista syntyperää olevat olivat 1980–90-lukujen vaihteessa uudestaan ”löydettyjä” yleiseen tietoisuuteen tulleita ulkosuomalaisryhmiä.

”Paluumuuttajaksi” on katsottu ulkomailta Suomeen muuttava ulkosuomalainen, joka palaa juurilleen pidemmän tai lyhyemmän ulkomailla vietetyn ajan jälkeen. Käsitettä sovelletaan entisiin ja nykyisiin Suomen kansalaisiin sekä entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin oleviin henkilöihin, joilla on suomalainen syntyperä. Viimeksi mainitun ryhmän ja inkeriläisten määritteleminen on ollut ongelmallista koko paluumuuton ajan. Kun ongelmaa puitiin julkisuudessa kesällä 1994, sisäministeriön Ulkomaalaiskeskuksen ylitarkastaja Tuomo Kurri totesi asiasta tehtyyn kysymykseen: ”Paluumuuttajista ei ole tarkkaa määritelmää”.[17]

Käsitteen ”inkerinsuomalainen” taustaselvitys edellyttää tietoa siitä, mitä suomalaisuus tarkoitti 1600- luvulla ja mitä myöhemmin. Termejä ”inkerinsuomalainen” ja ”inkeriläinen” käytetään rinnakkain samaa asiaa tarkoittaen. Niin tehdään kaikissa käytetyissä lähteissä ja

13 Martikainen, Sintonen ja Pitkänen 2006, s. 25.

14 Strangers from the East – Narratives of Karelian Exiles and Re-immigrants from Russia Regarding their Integration in Finland.

15 Fingerroos, Outi 2012 (http://www.elore.fi/arkisto/1_12/fingerroos.pdf) Luettu 22.05.2019.

16 Aaltio, Tauri 1975, s. 1.

17 Piirto, Hilkka, Helsingin Sanomat 10.7.1994.

inkeriläistutkimuksissa. ”Inkeriläinen” on yleisimmin käytetty muoto. Suomeen on tullut ”paluumuuttajina” myös Inkerinmaan alkuperäisiä asukkaita vatjalaisia, vepsäläisiä ja inkerikkoja ja heidän jälkeläisiään. Kaikkia näitä entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen tulleita nimitetään ”inkeriläisiksi paluumuuttajiksi”.

Termejä Inkerinsuomalaisten Seura, Inkeriläisten yhdistys, Inkerin Liitto, Inkeri Liitto jne. on lähteissä käytetty sekavasti usein samaakin järjestöä tarkoittaen. Nimiä muutettiin virallisestikin, mutta joskus on kysymys vaihtelevista käännöksistä viron tai venäjän kielestä. Neuvosto-Eestiin perustetut seurat nimittivät itseään aluksi ”Eestinsuomalaisten kulttuuriseuroiksi”, koska kulttuuriseuran rekisteröinti onnistui silloin kun etnisiä seuroja ei vielä hyväksytty. Suomessa samoista seuroista käytettiin monia eri nimiä kuten ”Viron/Eestin inkerinsuomalaisten/suomalaisten/inkeriläisten seura/liitto”. Kaikkia näitä käytetään tässä tutkimuksessa rinnakkain riippuen siitä, mitä termiä lähteessä on käytetty.[18] Eniten sekaannusta on termien ”Yhdistys”/ ”Seura”/ ja ”Liitto”– käytössä koskien myös Suomessa toimivia seuroja. Kun Suomi-Inkeri-seura teki aloitteita yhdessä Inkerin Liiton kanssa, jälkimmäistäkin luultiin suomalaiseksi, vaikka Inkerin Liitto/Inkeri liitto toimii Leningradin alueella.

Inkerinsuomalaiset seurat perustivat jo Neuvostoliiton aikaan omat kattojärjestöt Neuvosto-Eestiin, Leningradin alueelle sekä Karjalan Sosialistiseen Neuvostotasavaltaan. Kun niiden edustajat vierailivat Suomessa, sama henkilö saattoi edustaa sekä yksittäistä yhdistystä että koko liittoa. Mediassa kirjoitettiin Neuvostoliiton/Venäjän inkerinsuomalaisten liitosta / yhdistyksestä, vaikka mukana olisi ollut myös Neuvosto-Eestin / Viron inkerinsuomalaisten liiton edustajia. Koko entisen Neuvostoliiton alueen kattanutta yhteistä liittoa ei ole koskaan ollut olemassa. Mainitsemalla yhdistyksen tai sen edustajan kotipaikkakunnan osoitetaan, onko kyse Suomessa, Venäjällä vai Virossa toimivasta liitosta/seurasta.

Nimiä Viro, Eesti ja Eestin Sosialistinen Neuvostotasavalta käytetään rinnakkain 20.8.1991 tapahtuneeseen Viron uudelleenitsenäistymiseen asti. Edellä mainittuja nimiä käytetään siten kuin nimeä lähteissä on kulloinkin käytetty. Samoin Suomen autonomian aikaa ja suuriruhtinaskunnan aikaa käytetään rinnan kuten lähteissä.

Moskova ja Kreml tarkoittavat tässä tutkimuksessa neuvostojohtoa tai muuta tahoa, joka kulloinkin käsillä olleessa Suomea koskevassa asiassa käytti päätösvaltaa.[19]

1.5. Lähdeaineisto

Inkeriläisten paluumuuton alkaminen oli mahdollista selvittää primäärilähteistä kattavan arkistomateriaalin ja avainhenkilöiden haastattelujen avulla. Perustutkimusta alkuperäislähteistä on 1987 eteenpäin. Inkerinsuomalaisuuden synty ja historia 1980-luvun puoliväliin asti käsitellään aiempaan tutkimukseen nojautuen. Valtaosa aihetta käsittelevistä alkuperäisistä dokumenteista on ulkoministeriön arkistossa, Eduskunnan arkistossa, Kansallisarkistossa,

18 Sama koskee henkilöiden nimiä, joita käytetään kulloisenkin lähteen mukaan. (Esim. keskeisen inkeriläisvaikuttaja Wladimir Kokon etunimi kirjoitettiin 2000-lukuun asti V:llä ja sen jälkeen W:llä.)

19 Rentola, Kimmo 1997, s. 11.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa ja Helsingin kaupunginarkistossa. Tärkeitä dokumentteja olen päässyt tutkimaan myös Tarton Inkeri-talon arkistossa. YLE:n arkisto osoittautui korvaamattoman arvokkaaksi tutkimuksen alkumetreillä, samoin yksityisistä kotiarkistoista saadut mittavat leike- ja dokumenttikokoelmat.[20]

Ulkoministeriön arkiston dokumentit ovat tämän tutkimuksen keskiössä. Syy on se, että ulkoasiainhallinnon toiminta dokumentoidaan tarkasti kirjallisiin muistioihin, joiden avulla kommunikoidaan. Arkistossa on runsaasti lähteitä, joita ei ole vielä käytetty tutkimuksessa. Suomen julkisuuslainsäädännön mukaisesti koko paluumuuton käynnistymistä koskeva arkistoaineisto on tällä hetkellä jo julkista. Siihen kuuluu myös yksityishenkilöiden paluumuuttoasioissa viranomaisille lähettämä posti. Kattava asiakirja-aineisto paluumuuton alkuvaiheista on saatavilla ja aiheesta kiinnostuneille jää mielenkiintoisia tutkimusaiheita. Työsarkaa riittää pelkästään lähteiden runsauden takia.

Tapahtumakokonaisuuteen liittyi päätöksiä, joita ei missään vaiheessa kirjattu dokumentteihin. Paluumuuton käynnistymisessä mukana olleiden virkamiesten ja muiden toimijoiden haastatteleminen ja vapaat keskustelut heidän kanssaan Suomessa, Venäjällä ja Virossa ovat olleet oleellisia tutkimuskysymysten selvittämiseksi. Haastattelujen lähtökohtana on ollut, ettei etukäteen laadittuja yksityiskohtaisia kysymyksiä tai lomakkeita ole käytetty. Antamalla henkilöiden itsensä määritellä, mitä he ovat kokeneet tutkimusajankohdan tapahtumista tärkeäksi muistaa ja tuoda esiin, on saavutettu paljon. Johtopäätösten kannalta kiinnostavaa on myös se, mitä haastateltavat ovat jättäneet kertomatta. Haastattelemalla useita henkilöitä samoihin tapahtumiin liittyen kokonaiskuva on vahvistunut. Keskustelujen lisäksi aineistona on käytetty samojen henkilöiden aiheesta antamia lehdistöhaastatteluja.

Ajankohdan sanoma- ja aikakauslehdet ovat arvokasta lähdeaineistoa, koska monet asiantuntijat, jotka tunnetaan myös tietokirjailijoina, kirjoittivat niissä inkeriläisistä. Suomalaisen lehdistön kyky hankkia tietoja tätä tutkimusta koskevista asioista on vaikuttavaa. Pääkirjoitus-, kolumni- ja mielipidepalstoilla julkaistuilla näkemyksillä vaikutettiin päätöksentekoon. Poliitikot ja virkamiehet käyttivät lehdistöä välineenä omaan viestintäänsä. Uutisotsikoihin inkeriläisistä ja maahanmuutosta nousseet asiat muodostavat jälkikäteen tarkasteltuina selkeän kokonaisuuden paluumuutosta ja sen äkillisestä laajenemisesta. Tilastollinen keskivertosuomalainen vietti 1990-luvulla tiedotusvälineiden vaikutuspiirissä 8,5 tuntia vuorokaudessa ja suomalaiset myös uskoivat tiedotusvälineisiinsä. YLE, MTV, Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja oman alueen maakunnallinen ykköslehti olivat kärjessä luotettavuustutkimuksissa.[21]

Helsingin Sanomissa käytiin inkeriläisten paluumuuttoon merkittävästi vaikuttanutta debattia. Moskovan sitkeä käsitys oli, että Suomessakin valtiovalta ohjaili lehtikirjoittelua ja sanomalehdet sisälsivät valtiovallan virallisia näkemyksiä. Suomen lehdet luettiin tarkkaan Moskovassa, Leningradissa ja Neuvostoliiton suurlähetystössä Helsingissä ja niihin reagoitiin kärkkäästi. Ystävyyteen vedoten Moskova edellytti, että Suomen julkisessa sanassa pitäydyttäi-

20 Flink, Toivo; Kabanen, Toivo; Kirjanen, Albert; Mäkinen, Leena; Pakki, Rudolf/Raudalainen, Taisto ja Häikiö, Kristiina. Tutkimushavaintoja tukevaa tietoa olen lisäksi saanut joiltakin sellaisilta henkilöiltä, jotka eivät halua, että heihin viitataan. Eläköityneillä syynä on työskentely valtionhallinnossa tapahtuma-aikana, paluumuuttajina tulleina muut syyt.

21 Uimonen, Risto 1998, s. 199.

siin heidän omaan lehdistöönsä ja viralliseen informaatioonsa. eikä ”kolmansien osapuolten pahansuopiin lähteisiin”.[22]

Siirtolaisuusinstituutti julkaisi kolme bibliografiaa muuttoliiketutkimuksesta 1980–2004. Minna Domanderin selvitys Suomen siirtolaisuus- ja pakolaisuustutkimuksesta 1980–93 sisälsi 134 tutkimusta. Niistä 9 oli inkeriläistutkimuksia ja luonteeltaan yleiskatsauksia. Huomattava osa 1990-luvulla julkaistuista inkeriläisyyteen liittyvistä tutkimuksista on Eve Kyntäjän tekemiä, Niiden tutkimusote on sosiaalitieteellinen.[23] Dosentti Elli Heikkilän selvitys tutkimustoiminnasta 1990-luvulla sisältää myös opinnäytteet. Niiden ansiosta tuona aikana ilmestyi yhteensä 449 muuttoliikejulkaisua, mutta vain 7 koski inkeriläisiä.

Vuonna 1989 ilmestyneen väitöstutkimuksen ”Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla” tekijä Pekka Nevalainen kertoi, että kun hänen työnsä käynnistyi, eivät inkeriläiskysymykset ”millään maankolkalla olleet järin suosittuja” ja niiden selvittämistä saatettiin eri syistä pitää arveluttavana.[24] Reijo Rautajoki vahvisti väitöskirjassaan 2017, että vasta 1990-luvulla tuli mahdolliseksi käynnistää akateeminen tutkimus aiheesta.[25] Kalevalaseuran 1990 vuosikirja 69–70 ”Inkerin teillä” oli opas Inkerinmaan historiaan. Pekka Nevalaisen ja Hannes Sihvon ”Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri” syntyi 1991 Joensuun yliopiston yhteydessä toimivan Suomen ja Itä-Euroopan kielten ja kulttuurien tutkimusyksikön puitteissa.

Osana Suomen Akatemian tutkimusprojektia ”Uskonto ja arvot Venäjällä kommunismin romahtamisen jälkeen” ilmestyi 1997 Kaarina Ylösen kirkkohistorian väitöskirja ”Inkerin kirkon nousu kommunistivallan päätyttyä”. Hän käsitteli kysymyksiä, jotka ovat keskeisiä tässäkin väitöstutkimuksessa: Mistä johtui Inkerin kirkon nousu 1990-luvun alussa? Miten se liittyi kansallisuuskysymykseen? Ketkä kuuluivat kirkkoon ja minkä vuoksi?

Siirtolaisuusinstituutin kirjastossa oli asiasanaston mukaan 1999 kaikkiaan 19 inkeriläisten paluumuuttoon liittyvää julkaisua.[26] Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden inkeriläisten ja venäläisten sopeutumista, integroitumista, ym. maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä on tutkittu paljon 1995 jälkeen. Jouni Korkiasaaren selvityksessä Suomen siirtolaisuus- ja pakolaisuustutkimuksista 1999–2004 listatuista n. 300 tutkimusraportista 9 koskettelee nimenomaan inkeriläisyyttä ja monet muutkin tuolloin julkaistut tutkimukset, joissa kohderyhmänä olivat venäjänkieliset maahanmuuttajat, koskettelivat inkeriläisiä. 1990-luvun lopussa alkoi ilmestyä tutkimuksia inkerinsuomalaisten oikeudellisesta asemasta. Magdalena Jaakkola on tutkimuksissaan maahanmuuttoasenteista selvittänyt suomalaisten mielipiteitä paluumuuttajista. Inkeriläisiä pidettiin yhtä toivottuina maahanmuuttajina kuin ruotsalaisia.[27]

Petroskoissa inkerinsuomalaisuuden elpymiseen 1980-luvun lopussa vaikuttanut Toivo Flink teki väitöstutkimuksen ”Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa: Inkerin ja Pie-

22 Vihavainen, Timo 1991, s. 209.

23 Söderling, Ismo: ”Suomen siirtolaisuustutkimus ja inkeriläiset”. Artikkelissaan Söderling tarkastelee Suomessa 1990-luvun alusta lähtien tehtyä inkeriläisiä koskevaa tutkimusta: Vuosina 1980–2004 Suomessa julkaistiin kolme bibliografiaa muuttoliiketutkimuksesta, kaikki Siirtolaisuusinstituutin toimesta.

24 Nevalainen, Pekka 1989.

25 Rautajoki, Reijo 2017, s. 7.

26 Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla. Tutkimukset ja tilastot. Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työhallinnon julkaisu Nro 238, s. 22.

27 Jaakkola, Magdalena 2005 / Kanniainen, Antti 2010, s. 39.

tarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917" Turun yliopiston kulttuurihistorian laitoksella 2000.[28] Helena Miettisen sosiaalipsykologian väitöskirja 2004 "Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä" [29] sisältää runsaasti myös historia-aineistoa. 2004 jälkeen ilmestyneistä runsaslukuisista inkeriläisiä koskevista opinnäytetöistä ja tutkimuksista monet ovat inkeriläisten laatimia. Paluumuuttoa ja integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan, kulttuurisen identiteetin muodostumista ym. on tutkittu muistitiedon ja paluumuuttajien oman kerronnan näkökulmista.

Inkeriläisten sivistyssäätiön kustantamana akateemikko L.A. Gildin venäjänkieliseen teokseen perustuva, Jouko Sihvon toimittama kirja "Inkerinsuomalaisten kohtalo" ilmestyi v.2006. Suomenkieliseen teokseen on liitetty runsaasti Suomen historiaa taustoittamaan kirjassa esitettyjen Stalinin vainoissa menehtyneiden inkeriläisten kohtaloita. Kirja sisältää myös luettelon noin 1500:sta vainoissa henkensä menettäneestä.[30] Sinikka Haapaniemen 2010 julkaistu väitöskirja "Kirkko sydämessä, Uskonnon muokkautuminen ja individualisaatio inkerinsuomalaisten elämänvaiheissa 1900-luvulla" sisältää tämän tutkimuksen kannalta relevantteja havaintoja. Etnologian ja antropologian professori Outi Fingerroosin johdolla toteutettiin Suomen Akatemian rahoittamana 2009–12 paluumuuttajien integrointiin liittyvä suuri tutkimushanke "Strangers from the East – Narratives of Karelian Exiles and Re-immigrants from Russia Regarding their Integration in Finland".[31]

Tähän tutkimukseen läheisesti liittyvää suomalaisten muuttoa Neuvosto-Karjalaan Suomesta ja Pohjois-Amerikasta on siirtolaisuuden historiassa tutkittu 1970-luvulta alkaen. Professori Reino Keron "Neuvosto-Karjalaa rakentamassa. Pohjois-Amerikan suomalaiset tekniikan tuojina Neuvosto-Karjalaan" ilmestyi ennen Neuvostoliiton romahtamista 1983, kun maan arkistot hetkellisesti avautuivat. Irina Takalan ja Alexey Golubevin 2014 ilmestynyttä teosta "The Search for a Socialist ElDorado: Finnish Immigration to Soviet Karelia from the United States and Canada in the1930s" pidetään merkittävimpänä tutkimuksena aiheesta.

Tällä hetkellä on meneillään kauan odotettu Inkeri-tutkimuksen "buumi". Antti J. Luoma laati 2020 julkaistua väitöskirjaansa suomalaisten yhteistyöstä Inkerin Kirkon rakentamisessa 1988–92 yhtä aikaa tämän tutkimuksen kanssa.[32] Luoma teki 2013 samasta aiheesta pro gradu-tutkielman "Kirkon ulkomaanavun ja suomalaisten herätysliikejärjestöjen yhteistyö Inkerin Kirkon rakentamisessa vuosina 1988–1993".[33] Toinen tähän tutkimukseen läheisesti kytkeytyvä pro gradu- tutkielma on Tomi Pirskasen[34] "Inkerinsuomalaisesta ulkosuomalaiseksi. Tallinnan inkerinsuomalaisen seurakunnan synty ja toiminta vuosina 1989–1998".[35]

28 Turun yliopisto julkaisuja. Sarja-Ser. C Osa-Tom. 160 Scripta Lingua Fennica Edita. Turku/Helsinki 2000.

29 Helsingin yliopisto Sosiaalipsykologian laitos. Sosisaalipsykologisia tutkimuksia 11. Yliopistopaino 2004.

30 Inkeriläisten sivistyssäätiö / https://www.inkeriliitto.fi (Luettu 31.1.2020)

31 Vieraita idästä-tutkimushanke 2008–2012, johtaja Outi Fingerroos, projektinumero 128401.

32 Luoma, Antti (2020): *Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988–1993.* Suomen Kirkkohistoriallinen seura, Helsinki. Hansaprint Oy, Turenki.

33 Luoma, Antti 2013. Helsingin yliopisto Kirkkohistorian laitos.

34 Tomi Kallanne

35 Pirskanen, Tomi 2019. Itä-Suomen yliopisto Teologian osasto.

Pro gradu-tason tutkielmia inkeriläisistä tehdään paljon. Ahti Kaisalmen poliittisen historian tutkielma ”Neuvostoliiton hajoamisen aikaan alkaneen inkeriläisten paluumuuttoon johtaneen päätöksenteon vaiheita Suomessa” käsittelee tämän tutkimuksen aihetta.[36] Johanna Leinosen toimittama Siirtolaisuusinstituutin yli 500-sivuinen muuttoliikebibliografia sisältää tiedot 2019 mennessä ilmestyneestä inkeriläisiä koskevasta tutkimuksesta.[37]

Virossa aktiivisin Inkeri-tutkija on MA Taisto Raudalainen. FT Einar Värä tutkii Viron Inkeriä ja korostaa, että hänen pääasiallinen tutkimusalueensa on Viron ja Suomen suhteet, mutta koska Inkeri-tutkijoita on Virossa niin vähän, yhden tutkijan pitää kattaa laajoja alueita.

Väitöskirjatason tutkimus, joka sivuaa läheisimmin tämän tutkimuksen aihetta, on Nicholas Prindivillen toukokuussa 2015 University Collegessa Lontoossa tarkastettu väitöskirja ”The Return of the Ingrian Finns: Ethnicity, Identity and Reforms in Finland's Return Immigration Policy 1990–2010”. Prindiville lähestyy paluumuuttoa inkeriläisten identiteetin määrittelyä koskevasta problematiikasta käsin. Hän julkaisi Helsingin yliopiston Linda Arnoldin, Inga Jasinskaja-Lahden, Tuuli Anna Mähösen ja Sirkku Varjosen kanssa 2015 artikkelin ”Boundaries of National Belonging in Ingrian Finnish Return Migration – A Multi-level Perspective.[38]

36 Kaisalmi, Ahti 2018 Turun yliopisto Poliittinen historia.

37 Leinonen, Johanna: Muuttoliikebibliografia. Julkaisuja 27. Siirtolaisuusinstituutti.

38 Nordic Journal of Migration Research. Published Online 09/30/2015

2. INKERINMAA, SUOMI JA MAAHANMUUTTO-LIIKKEET

2.1. Ruotsi-Suomen ja Inkerinmaan kiehtova yhteinen historia

Tämä luku taustoittaa suomalaisten muuttoa Inkerinmaalle ja luterilaisen kirkon merkitystä. Tunnettujen paikkojen lisäksi esiin nostetaan yhteisen historiamme tapahtumia, jotka mahdollistivat Suomessa 1980-luvun lopussa ajatuksen paluumuutosta. Neuvostoliiton hajotessa Virossa syntynyt suunnitelma inkeriläisten autonomisesta alueesta sai innoitusta Krimin tataarien autonomiapyrkimyksistä. Yhteydet Krimin khaanikuntaan alkoivat jo Ruotsin aikana.

Inkerinmaa eli Inkeri on osa Pietarin kaupunkia ympäröivää Leningradin aluetta.[39] Vanha Inkerinmaa on muodoltaan croissantia muistuttava alue, joka kietoutuu Suomenlahden itäpään ympärille. Etelässä se ulottuu 50–60 km Suomenlahden rannikosta etelään, pohjoisessa Karjalan kannaksella Rajajokeen[40] ja Suomen Tarton rauhan rajaan asti. Länsiraja on Narvajoella ja tuntemattomampi itäraja Lavajoella Pietarista itään. Pietarin kaupungin halki virtaava Neva-joki on Inkerinmaan sydänaluetta. Dokumentteihin nimi Ingria/Ingermanland päätyi paavi Aleksanteri III:n[41] bullassa, jossa mainitaan Karelia, Ingria ja Lappia.[42] Inkerinmaalaisten historian alkuna pidetään vuotta 859 jKr. Silloin venäläisiin kronikoihin ilmestyi kansannimi tšuudit, joka tarkoitti itämerensuomalaisia vatjalaisia *(vod)*[43]. Inkerikot (*izora, izortsy*) mainitaan 1228.[44] Baltiassa toimineen saksalaisen lähetyssaarnaaja ”Lätin Henrikin” liiviläiskronikka käsittelee vuosia 1184–1227 ja kertoo Ingrian maasta, joka ”sijaitsi kaukana Narvan takana”.[45]

Tanskalaiset perustivat 1200-luvulla linnoituksen Nevan rannalle ja ruotsalaisten kauppamatkat ulottuivat Novgorodiin asti. Hansaliitto kävi 1200–1300-luvuilla kauppaa mm.

39 *Leningradskaja Oblast*

40 Siestarjoki (ven. *Sestra).*

41 1159–1181

42 Kirkinen, Heikki 1991, s. 39–41. Flink, Toivo 1995, s. 10–13.

43 Kronikoissa vatjalaiset mainittiin ensi kerran v.1069.

44 Uino, Pirjo, Muinainen aika, julkaisussa Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista s. 8–10. Saman paavin kirje Uppsalan arkkipiispalle v. 1171/1172 on myös vanhin säilynyt *Suomea* koskeva asiakirja. Luukkanen, Arto 2013: Itämeren muinainen kohtalonyhteys. www.centrumbalticum.org (Luettu 28.2.2020)

45 Flink, Toivo 1995, s. 10–13.

Pihkovan kanssa. Taistelu Inkerinmaan omistuksesta alkoi 1220-luvulla, kun Ruotsi, Tanska ja Saksa ja toisella puolella Novgorodin Venäjä pyrkivät vahvistaman kauppa- ja valtapoliittisia asemiaan.[46] Inkerin osalta ratkaiseva oli Ruotsin Tuomas-piispan johtamien hämäläisten sotaretki, mistä kertoo Novgorodin Pyhän Sofian kirkon kronikka: Kun ruhtinas Aleksander heinäkuussa 1240 sotajoukkoineen lähestyi ruotsalaisten miehittämiä Nevan rantoja, häntä vastaan tuli rannikkovartion esimies, inkeriläinen Filip Pelgui, harras kristitty. Filip Pelguin avustamana novgorodilaiset tuhosivat piispan joukot ja Inkerinmaa säilyi Novgorodin yhteydessä. Aleksander sai voittonsa ansiosta kunnianimen Nevski.[47]

Ns. kolmannella ristiretkellä Torkkeli Knuutinpoika [48] perusti 1293 Viipurin linnan Ruotsin idänpolitiikan tukikohdaksi. Vuonna 1300 tehdyllä retkellä perustettiin Nevan rannalle Landskronan linna. Pähkinäsaaren rauhassa 1323 lopetettu pitkäaikainen sotavaihe ei ratkaissut Ruotsin itärajakysymystä. Rajasta syntyi erimielisyyksiä ja asuttaminen oli keino ottaa maata haltuun.[49] Novgorodin Pyhän Sofian kirkon kronikka kertoo, että kuningas Maunu Eerikinpoika kävi 1347–49 kastamassa inkerikkoja Rooman kirkon uskoon.[50] Pähkinäsaaren rauhan rajat vahvistettiin Tarton välirauhassa 1352 ja Ruotsin yritykset valloittaa Inkerinmaa loppuivat vuosikymmeniksi.[51]

Kun Ruotsi, Norja ja Tanska 1397 muodostivat Kalmarin unionin, se oli kooltaan Euroopan suurimpia kuningaskuntia ja Suomesta tuli Ruotsin valtakunnan ydinseutuja.[52] Viipurin tanskalainen linnanherra Erik Akselinpoika Tott perusti 1475 itärajan turvaksi Olavinlinnan.[53] Inkerinmaa ja Käkisalmen lääni kuuluivat Novgorodin vallan aikana ns. Vatjan viidennekseen. Kun Novgorod alistui 1478 suuriruhtinas Iivana II:n yliherruuteen, Novgorodin sijaan tuli Moskovan Venäjä. Iivana III rakennutti 1492 pienen Ivangorodin linnoituksen vastapäätä Narvan linnaa, jonka tanskalaiset olivat rakentaneet 1200-luvulla. Venäjä oli näin saavuttanut ja vakiinnuttanut asemansa koko Inkerinmaalla ja raja vedettiin Narvajoelle.[54]

Kustaa Vaasan noustua valtaan Vesteråsin 1523 valtiopäivät aloittivat Ruotsin valtion kehittämisen ja protestanttisen reformaation 1527. Siihen asti Suomi oli lähes 400 vuotta Rooman alainen hiippakunta ja ensimmäinen kirjakieli oli latina, jota seurasi ruotsi. Vasta luterilaisuuden myötä suomesta tuli uskonnon ja kirjallisuuden kieli. Ensimmäinen koko Raamatun suomennos ilmestyi 1642.[55] Kruunun rahapulan takia reformaatio sai Ruotsissa vahvan taloudellisen sävyn ja katolisen kirkon oli luovutettava maaomaisuuttaan hallitsijan päätösvaltaan. Kun Lutherin johdolla Wittenbergissä opiskelleesta Mikael Agrcolasta tuli 1555 Turun piispa, hänelle oli jäänyt vain 10 % edeltäjänsä omaisuudesta.[56]

46 Kirkinen, Heikki 1991, s. 39–40 ja Sivonen, Mika 2015. s. 18.
47 Sivonen, Mika 2015, s. 18.
48 Tyrgils Knutsson, kuoli Tukholmassa v. 1306.
49 Klinge, Matti 2011, s. 18–25.
50 Flink, Toivo 1995, s. 13.
51 Sivonen, Mika 2015, s. 18.
52 Meinander, Henrik 2006, s. 28–29. Kalmarin unioni pysyi muodollisesti koossa v.1521 asti.
53 Klinge, Matti 2011, s. 25.
54 Kirkinen, Heikki, 2000, s.10–12.
55 Setälä, Päivi 1999, s. 5.
56 Arkeologi Liisa Seppänen

Ensimmäiset inkeriläisen väestön siirtymiset Suomen alueelle rekisteröitiin 1500-luvun puolivälissä Inkerinmaalla alkaneiden sotien ajalta. Inkeriläiset pakenivat levottomuuksia Karjalan Kannakselle ja syvemmälle Suomeen.[57] 1570 syttyi 25-vuotinen sota. Kun Ruotsi kävi taisteluja Venäjää vastaan, Inkerissä ja Karjalassa syntyi ensimmäistä kertaa väestövastarintaa ja sissiliikkeitä vastustamaan Venäjän miehityspolitiikkaa.[58] 1577 Juhana III lisäsi isältään Kustaa Vaasalta perimiinsä ”Sveain, Göötteinja Vendien kuningas” titteleihin ”Suomen suuriruhtinas ja Liivinmaalla olevien virolaisten herttua”.[59] Samana vuonna Iivana Julma hyökkäsi ruotsalaisten valloittamien Liivinmaan osien kimppuun ja uhkasi Suomea. Ruotsi valloitti Inkerinmaan länsiosan 1581. Käkisalmessa ja Narvassa saavutetun menestyksen jälkeen Juhana III otti arvonimen ”Suomen, Karjalan, Inkerinmaan ja Vatjan viidenneksen suuriruhtinas”.[60] Juhana III:n poliittisia ambitioita korostavat Suomen sekä kolmen balttilaisen maakunnan ja Narvan kaupungin vaakunoiden leijonat. Puolaan Juhana III lujitti siteitä avioliitolla prinsessa Katarina Jagellonican kanssa. Heidän Sigismund-pojastaan tuli sekä Ruotsin että Puolan kuningas.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävään 1980-luvun lopun suunnitelmaan Viron Inkerin autonomisesta alueesta[61] vaikutti Krimin tataarien silloinen autonomiapyrkimys. Molempiin löytyy huikea historiallinen kaari jo vuodelta 1588: Kun Krimin khaani Ghazi Girei II:n suurlähettiläät saapuivat marraskuussa Danzigista Tukholmaan, kuningas Juhana III lähetti heidät Viroon ja Suomeen rohkaisemaan suomalaisia ja virolaisia alamaisiaan ja levittämään pelkoa venäläisten keskuudessa osoittamalla, että Ruotsilla oli Krimin tuki.[62]

Kustaa Vaasan nuorin poika, Kaarle-herttua[63] ryhtyi ajamaan protestantismin ja keskitetyn valtion asiaa aatelin tukemaa katolista Sigismundia vastaan.[64] Kun Iivana Julman Dimitri-poika kuoli 1591 ja Venäjää hallinnut Rurikin suku sammui, Venäjällä valtaan nousi pajari Boris Godunov. Puolassa taas ilmaantui mies, joka sanoi olevansa Iivanan kuolleeksi väitetty poika Dimitri. Hänet kruunattiin Boris Godunovin kuoleman jälkeen Venäjän keisariksi.

”Vale-Dimitri” hankkiutui hyviin väleihin Puolan eliitin kanssa. Kun hän lähti puolalaisen sotajoukon kanssa kohti Moskovaa, moskovalainen ylimys Vasili Shuiski pyysi apua ruotsalaisilta. 1609 Vasili Shuiskin kannattajat allekirjoittivat Viipurissa sopimuksen, jonka mukaan Ruotsi ja Venäjä olivat nyt liitossa Puolaa ja sen hallitsijaa Sigismundia vastaan.[65] Tammikuun 1606 lopussa Viipurissa oli järjestetty salaiset neuvottelut Ruotsin kuningaskunnan ja Krimin tataariylimysten välillä. Sieltä Krimin khaanin lähettiläät matkustivat Turkuun, jonne jäivät koko vuodeksi ennen kuin jatkoivat Tukholmaan tapaamaan kuningas Kaarle IX:ttä.[66]

57 Kirkinen, Heikki 2000, s. 10–12.
58 Kirkinen, Heikki 1991, s.10–12 ja 40–53.
59 Pipping, Knut ja Tengström, Leif 1984.
60 Klinge, Matti 2011, s. 31.
61 Ks. luku 5.1. ja luku 7.4.
62 Kullberg, Anssi 2004, s. 17.
63 Myöhemmin Ruotsin kuningas Kaarle IX.
64 Klinge, Matti 2011, s. 32.
65 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 62–65.
66 Kullberg, Anssi 2004, s. 17. ja Halén, Harry (1996) s. 137–141.

Vasili Shuiskin ja Ruotsin välisen 1609 Viipurin sopimuksen lisäpöytäkirja oli Ruotsin suomalaisten maakuntien kannalta tärkeä: Venäjä sitoutui luovuttamaan Käkisalmen läänin Ruotsille kolme viikkoa sen jälkeen, kun Ruotsin apujoukot olivat marssineet Novgorodiin. Ruotsalaiset sitoutuivat lähettämään tsaarin avuksi 5 000 miehen armeijan, josta suuri osa oli palkkasotureita, mutta mukana oli suomalaista ja ruotsalaista sotaväkeä. Kaarle IX määräsi joukon johtoon Jacob De la Gardien, jota Suomessa kutsuttiin Laiska-Jaakoksi. Hän saapui maaliskuussa 1609 Moskovaan ja Vasili Shuiski lupasi Käkisalmen läänin ruotsalaisille.[67]

Lokakuussa 1611 Ruotsissa kävi Novgorodin lähetystö pyytämässä Kaarle IX:n nuorempaa poikaa Karl Philipiä Venäjän keisariksi. Ruotsissa arvioitiin ruotsalaisen keisarin estävän puolalaisen keisarin nousun valtaan ja pikkuprinssistä tuli virallinen ehdokas Venäjän valtaistuimelle. Samaan aikaan Jacob De la Gardie joukkoineen valtasi Käkisalmen linnan ja kaupungin. Tarkoituksena oli käyttää hyväksi Venäjän sekasortoista tilaa, vallata idän ja kaakon suuret linnoitukset ja rakentaa riittävä tukialue ruotsalaiselle keisarikandidaatille. Vallattuaan Novgorodin Jacob De la Gardie leiriytyi joukkojensa kanssa sinne.

Kaarle IX:n kuoltua hänen poikansa Kustaa II Aadolf nousi joulukuun 1611 valtiopäivillä Ruotsin hallitsijaksi. 1612 Ruotsi valloitti Inkerinmaan neljä linnoitusta: Pähkinälinnan[68] Nevan suistossa Laatokan rannalla, Kaprion Suomenlahden etelärannalla, Jaaman Laukaanjoen rannalla Länsi-Inkerissä ja Ivangorodin eli Jaanilinnan Narvajoen itärannalla.[69] Nämä kaikki ovat tunnettuja paikkoja ja nimiä Leningradin alueella tänäänkin.

Venäjän keisaria valitsemaan kokoontuneet delegaatit tarjosivat 7.2.1613 kruunua Ruotsin prinssi Karl Philipille. Ehdokkuus oli kuitenkin vain hätäratkaisu vallinneen sekasorron aikana ja Karl Philip syrjäytettiin pari viikkoa valintansa jälkeen. Venäjällä haluttiin ruhtinas, jolla oli heidän ortodoksinen uskonsa ja heinäkuussa 1613 pajarien ja kasakoiden tukema Mihail Romanov kruunattiin Moskovassa keisariksi. Tästä alkaen Romanovien suku hallitsi Venäjän keisarikuntaa 1917 vallankumoukseen asti.[70] Mihail Romanovin johdolla venäläiset alkoivat karkottaa ruotsalaisia ja puolalaisia ja Ruotsi joutui sotaan venäläisiä vastaan. Venäjän pelasti maineikas vuoden 1612 nostoväki, jonka johtajien Kuzma Mininin ja Dmitri Požarskin 1818 pystytetty muistomerkki on Moskovan Punaisella torilla.[71] Sota jatkui 1617 asti, jolloin Ruotsi lopulta voitti taistelut. Sodan aikana Ruotsi rakensi rajalinnakkeen vanhalle Nyenskansin kauppapaikalle Nevan ja Ohtajoen väliseen niemeen keskelle nykyistä Pietaria.[72]

Pitkien ja vaikeiden neuvottelujen jälkeen rauha solmittiin 27.2.1617 Inkerinmaan itärajan lähellä pienessä Stolbovan kylässä. Ruotsi tunnusti Mihail Romanovin Venäjän hallitsijana ja sai valtaamansa Ivangorodin, Jaaman, Kaprion ja Pähkinälinnan alueet eli koko Inkerinmaan sekä Kexholmin läänin[73] linnoituksineen. Lisäksi Ruotsi sai koko Viron ja luovutti korvauk-

67 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 62–65.
68 *Schlisselburg*
69 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 62–65.
70 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 62–65.
71 Vihavainen,Timo 2013, s. 55.
72 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 62–65.
73 Käkisalmi

sena Venäjälle Novgorodin lisäksi Outovan[74] alueen Pihkovan lähellä.[75] Nevan suulle perustettiin Nyenskansin linnoituksen kylkeen Nevanlinna eli Nyenin kaupunki, josta toivottiin Ruotsin idänkaupan keskusta.[76] Stolbovan 1617 rauhasta 1721 Uudenkaupungin rauhaan asti Inkerinmaa oli Ruotsin itäisin maakunta. Se oli voittomaata ja siksi sillä ei ollut oikeutta valita edustajia valtiopäiville. Sieltä ei myöskään otettu sotilaita armeijaan.[77] Koko Pähkinälinnan[78] alue annettiin vuokralle Jacob De la Gardielle.[79]

Vaikka rauha toi mukanaan paluumuuttoa Inkerinmaalle, sen alkuperäinen inkerikkoväestö ei toipunut.[80] Koska alue oli jäänyt osittain tyhjäksi, oli mahdollista ohjata tai sallia sinne uudisasutusta. Keitä sinne muutti, tiedetään tarkasti suomalaisista kirkonkirjoista.[81] Veijo Saloheimo jakaa Inkerinmaan tulomuuton ajaltaan ja sisällöltään kahteen aaltoon. Ensimmäinen lähti ennen 1618 ja koski pääosin Viipurin läänin ja Käkisalmen läänin eteläosan luterilaisia, jotka lähtivät pakoon veroja tai sotaväkeä. He olivat Käkisalmen läänin, Jääsken, Viipurin-Karjalan, Lappeen, Rannan ja Äyräpään kihlakunnista ja heitä kutsuttiin äyrämöisiksi.[82]

Jämtlannista Norjan puolelta kotoisin ollut Erik Larsson oli kohonnut Ruotsin armeijan kapteeniluutnantiksi ja aateloitu. Aateluus toi Larsson Armfeltille palan Inkerinmaata ja muutamia alustalaisia. Hän oli kuningas Kaarle XII:n Suomen-armeijan ylipäällikön, kenraali Carl Gustaf Armfeltin isoisä.[83] Myös Venäjän kaikkien aikojen suurin sotapäällikkö, voittamaton Aleksandr Suvorov[84], joka osasi suomea, on kertonut sukunsa muuttaneen Ruotsista 1622.[85]

Stolbovan rauhalla oli valtava merkitys Suomelle. Ruotsin ulkopolitiikan painopiste muuttui, pohjoinen ja itä rauhoittuivat, kun kuningas suuntasi huomion etelään. Kustaa II Aadolfin johdolla uuden tehokkaan valtion luomisesta tuli hallitsijan ja aatelin yhteinen projekti ja valtakunnan itäisestä puoliskosta Suomesta tehtiin muutamassa vuodessa osa Ruotsin ylhäältä ohjattua valtiojärjestelmää. Keskusvalta kattoi hallinnon, oikeudenhoidon, talouselämän ja kirkolliset asiat.[86] Kustaa II Aadolfin tavoite oli pitää vallankaappauksessa kuninkaan arvon menettänyt Sigismund poissa Ruotsista, koska se olisi merkinnyt katolisen kirkon paluuta. Tuon ajan Ruotsia on luonnehdittu uskonnolliseksi poliisivaltioksi, joka ei sallinut uskonnonvapautta.[87] Kustaa II Aadolfin asutuspolitiikan tuloksena Inkeriin tulleet saksalaiset siirtolaiset perustivat Jaaman lääniin Moloskovitsan eli Valkiakirkon seurakunnan[88], jonka 1632 valmis-

74 Audova, ven. *Gdov*
75 Kirkinen, Heikki 2000, s. 10–12.
76 Meinander, Henrik 2006, s. 49.
77 Kuujo, Erkki 1969, s. 62–65.
78 Schlisselburg
79 Kuujo, Erkki 1969, s. 62–65.
80 Kirkinen, Heikki 2000, s. 10–12.
81 Tuuli, Erkki 1988, s. 15.
82 Sihvo, Hannes 1991, s. 179–181.
83 Keskisarja, Teemu 2019, s. 18.
84 Suvorov syntyi v. 1729 ja kuoli v. 1800.
85 Vihavainen, Timo 2016, s. 94.
86 Lappalainen, Mirkka 2014, s. 116–117 ja 196.
87 Lappalainen, Mirkka, Suomalaiset historiapäivät, Lahti 6.2.2016
88 Sivonen, Mika 2015, s. 25.

tunut valkoinen kivikirkko on Inkerinmaan suurin. Ensimmäinen Inkerinmaan luterilainen seurakunta oli perustettu jo 1611 Lempaalaan.[89]

Suomalaisten muuttoaalto paransi Inkerinmaan sodanjälkeistä väestötilannetta, mutta kysymys oli suurvaltapolitiikasta. Suomalaisten muutto Inkeriin oli Ruotsin etujen mukaista. Ruotsin valta ja suomalaiset siirtolaiset toivat mukanaan luterilaisen uskon ja valloitetulle alueelle saatiin luterilainen suojamuuri venäläistä ortodoksisuutta vastaan. Inkerin hallinto rakennettiin ruotsalaisen mallin mukaiseksi, mikä oli osa Ruotsin kansallistamisajatusta: luterilainen hallitsija, luterilainen kirkko. Venäjältä ei saanut kutsua ortodoksipappeja eikä kouluttaa heitä itse.[90]

Ruotsi yhdisti valtakunnan osia väliaikaisesti erityishallintoalueiksi sekä länsi- että itärajoillaan.[91] Inkerinmaa oli kenraalikuvernöörikunta 1623–43 pääkaupunkinaan Narva ja Suomi määrättiin kenraalikuvernööri Per Brahen hallintoon kahteen eri otteeseen 1637–40 ja v.1648–54. Toinen muuttoliike Suomesta Inkerinmaalle ajoittui näihin vuosiin. Suomalaisia arvioidaan olleen 1640 jo 1/3 Inkerinmaan väestöstä.[92] Kuningatar Kristiinan holhoojahallitus[93] ilmoitti 1637 papistolle, että Inkerinmaa oli erotettava Viipurin hiippakunnasta, koska alue oli ”barbaarisessa tilassa sekä erilainen muusta valtakunnasta uskonnon ja kielen suhteen.” Omaksi kirkkohallinnolliseksi yksikökseen Inkeri erotettiin 1641, kun Inkeristä ja Viron Allentackenista[94] muodostettiin uusi hiippakunta eli superintendentia. Superintendentti asui Narvassa.[95] Kuningatar Kristiina palkitsi ansioituneita aatelisia ja kruunulle rahaa lainanneita läänityksillä ja lahjoitusmailla. Inkerissä oli 1654 jäljellä vain muutamia autiotiloja, jotka kuuluivat kruunulle, kaikki muut oli annettu läänityksiksi.[96]

1600-luvun puolivälissä oli ns. savolaisekspansio, jonka aikana väkeä siirtyi Itä- ja Pohjois-Savosta kohti pohjoista. Suur-Savossa nähtiin tulevaisuuden mahdollisuuksia myös etelässä Inkerinmaalla ja sinne muutti äyrämöisten rinnalle savolaisia, joita alettiin kutsua savakoiksi.[97] Työntävänä tekijänä Suomen nälkävuosien ja verotuksen ohella oli itäisessä Suomessa alkanut miesten värväämineen asepalvelukseen. Inkerinmaa oli vapautettu sotaväenotosta ja uudisasukkaille myönnettiin osittainen verovapaus. Tieto vapautuneista maista levisi ja väki lähti liikkeelle viranomaisten lupia kyselemättä. Veroviranomaisia tämä huolestutti, mutta kenraalikuvernööri Grundel-Helmfelt suhtautui asiaan suurpiirteisesti, koska samat ihmiset olivat veronmaksajia myös Inkerinmaalla.[98] Samaan aikaan Suomenlahden rantapitäjistä pyrittiin muuttamaan Viroon tai Narvan alueelle ja syntyi Narvan suomalaisasutus Viron Inkeriin.[99] Tähän vaiheeseen liittyi muuttoa Inkerinmaalle myös nykyisen Viron alueelta.

89 Honko, Lauri 2000, s. 16.
90 Honko, Lauri 2000, s. 13.
91 Klinge, Matti 2011, s. 36.
92 Sihvo, Hannes 1991, s. 179–181.
93 Kustaa II Adolfin kuoltua holhoojahallitus toimi v.1633–44, kunnes Kristiina astui valtaan.
94 Viroksi *Alutagune*.
95 Sivonen, Mika 2015, s. 29.
96 Jokipii, Mauno 1956, s. 31, Kuujo, Erkki 1969, s. 72.
97 Saloheimo, Veijo 2000, s.12.
98 Tuuli, Erkki 1988, s. 15 ja Saloheimo, Veijo 2000, s. 12.
99 Saloheimo, Veijo 2000, s. 12.

Inkerinmaan rauhan kausi jäi lyhyeksi ja loppui sotiin jo 1656–58. Venäjä halusi estää Ruotsin pyrkimykset Puolassa ja yritti samalla saada takaisin Inkerinmaan ja Kannaksen. Kun sotaonni kääntyi Ruotsin eduksi, Venäjälle lojaalin ortodoksiväestön oli siirryttävä pois Ruotsin alueelta. Luettelojen mukaan poisvietyjä tai paenneita oli 8 500 henkeä, joista vajaa tuhat luterilaisia. Inkerin ortodoksiväestö väheni kolmanneksella.[100] Tuleva kenraali Carl Gustaf Armfelt, jota Teemu Keskisarja on nimittänyt ”Inkerin kiertolaiseksi”, syntyi 1666 Kaprion läänissä Armfeltien Negoditsan hovissa. Ruotsin 1680, 1682 ja 1686 valtiopäivillä Kaarle XI:n tukemat aatelittomat säädyt ajoivat läpi ns. ison reduktion. Inkerissä se tapahtui 1681.[101] Reduktion jälkeen Armfeltit vuokrasivat menetettyjä tilojaan määrävuosiksi itselleen.[102]

Inkerinmaalla kehitettiin kirkollista elämää 1681–87. Erillistä Inkerin kirkkoa ei ollut, se oli osa Ruotsin luterilaista kirkkoa. Juhana Gezelius nuorempi oli piispana eli superintendenttinä, uusia seurakuntia perustettiin ja kirkkoja rakennettiin. Gezelius halusi saada Inkerin olot yhdenmukaisiksi muun Ruotsin kanssa ja vaati, että Narvan konsistorilla tuli olla samat valtuudet kuin muilla Ruotsin valtakunnan konsistoreilla. Kenraalikuvernööri Göran Sperlingin kanssa Gezelius toteutti hanketta käännyttää venäjää taitamattomat vatjalaiset ja inkeroiset luterilaiseen uskoon. Sitä varten hän keräsi kattavat tiedot Inkerinmaan kylistä.[103]

1695 mennessä Suomesta oli siirtynyt Inkerinmaalle jo n. 45 000 asukasta. Kun ortodoksitalojen lukumäärä väheni puoleen erityisesti Itä-Inkerissä, nousi luterilaisten talouksien määrä 2 000:sta 3 000:een. Paluumuuttoa tapahtui jonkin verran, kun ortodokseja siirtyi turva-alueilta takaisin kyliinsä. Muuttoliikkeiden jälkeen tilanne väestöolosuhteissa vakiintui. Inkerin ortodoksien ja luterilaisten asuinpaikat säilyivät samoina neuvostoaikaan asti. Pohjois-, Itä-, ja Keski-Inkeri luterilaistuvat, mutta Länsi-Inkerissä ortodoksinen vatjalais- ja inkerikkoasutus säilyi elävänä.[104] Kun palkkasoturina Ranskan armeijassa ollut Carl Gustaf Armfelt palasi 1699 synnyinseudulleen ja avioitui, vuokra-asunnoksi löytyi Hatsinan kruununtila. Lähipiiri oli saksalaistuneita ruotsalaisia ja venäläisiä aatelissukuja.[105]

Ruotsin suurvalta-asema alkoi horjua jo 1600-luvun lopussa. Venäjä, Tanska ja Puola ryhtyivät palauttamaan entisiä alueita itselleen ja Inkerinmaa joutui taas sotatoimialueeksi. 12.2.1700 alkoi Suuri Pohjan sota. Sodan alkaessa suurin osa Inkerinmaan virkamiehistöä ja kauppiaskuntaa pakeni Suomen puolelle. Ruotsin 17-vuotias Kaarle XII löi nopeasti tanskalaiset.

Elokuun lopussa Pietari Romanov julisti sodan Ruotsille. Kun hän lähetti joukkonsa yrittämään Narvan linnan valloitusta, Kaarle XII:n henkilökohtaisesti johtama Ruotsi-Suomen armeija hyökkäsi sankassa lumipyryssä kolme kertaa suurempien venäläisjoukkojen kimppuun ja voitti ne.[106] Tämä muistetaan Suomessa ja Virossa Narvan marssista. Arvellaan, että marssin tahti on vastannut hitaasti lumipyryssä etenevien joukkojen vauhtia. Sen hidas poljento on tuttu Urho Kekkosen, Mauno Koiviston ja Lennart Meren hautajaisista. Ruotsin linnoitus-

100 Saloheimo, Veijo 2000, s. 12.
101 Ranta, Raimo 1991, s. 118–120.
102 Karjunen, Tiina 2010, s.63–64.
103 Sivonen, Mika 2015, s. 49–53.
104 Flink, Toivo, 1995, s. 15–16.
105 Keskisarja, Teemu 2019, s. 18–19.
106 Meinander, Henrik 2006, s. 67.

ten päälliköt vaihtuivat tiuhaan eivätkä Inkerin sissit saaneet tukea. Tarunomainen Inkerinmaan Järvisaaresta kotoisin ollut sissipäällikkö Antti Kivekäs kävi toivotonta taistelua Pietari Romanovin joukkoja vastaan. Tästä kertoo Eevertti Pärnäsen historiallinen romaani vuodelta 1923.

2.2. Pietari pilkkoo Inkerinmaan

Tässä luvussa kuvataan Venäjän Ison Vihan aikaista Suomen miehitystä, Pietarin kaupungin perustamista ja nyky-Pietarin ja sen lähiympäristön maamerkkejä, jotka muistuttavat meitä Inkerinmaasta.

”Kuka missää muistaa meitä
tuhat vuotta eläneitä
mis tek Pietar linnan?
Kurja tšuhna näyttää suotta
siel päin yl koltsattaa vuotta
ties jo koulun hinnan.”[107]

Keväällä 1703 Pietari Romanovin joukot valtasivat Nevanlinnan eli Nyenin kaupungin ja Nevan suiston. Jos joku yksittäinen vuosiluku on ratkaissut paitsi inkeriläisten, myös koko Suomen kohtalon, se on mm. Henrik Meinanderin mukaan 1703. Pietari rakensi inkeriläiselle suoalueelle uuden kaupungin, Petropolin – sittemmin Pieterburg ja Sankt Peterburg, jota inkeriläiset kutsuvat Piiteriksi. Nyenin ja Nyenskansin lähelle Neva-joen suulle ryhdyttiin rakentamaan Jänissaarelle Pietari-Paavalin linnoitusta. Retusaarelle rakennettiin Kronstadtin linnoitus ja sotasatama. Rakennustöihin komennettiin 30 000–40 000 inkeriläisen talonpojan lisäksi ruotsalaisia ja suomalaisia sotavankeja. He rakensivat mm. puistokadun, josta tuli myöhemmin Nevski Prospekt.[108] Osa Inkerinmaan suomalaisväestöstä karkotettiin tai teloitettiin 1707–08, koska he olivat tukeneet Ruotsia käynnissä olevassa sodassa.[109]

Suuren Pohjan sodan käännekohta oli 27.6.1709 Pultavan taistelu Ukrainan alueella.[110] Kaarle XII hävisi taistelun 19 700 sotilaan lähes ilman tykistöä taistelleella armeijallaan Pietari I:n tykistölle ja 44 000:lle venäläiselle. Pääosin suomalaisista koostuvan yli 12 000 miehen huolto-osaston odotettiin saapuvan ennen taistelun alkua, mutta heistä ehti paikalle huonokuntoisina ja ilman asianmukaisia varusteita alle puolet. Kaarle XII oli yrittänyt saada lisäjoukkoja Krimin tataarikhaani Devlet Kerailta, mutta Istanbuliin lähetetty eversti palasi viisi päivää ennen Pultavan taistelua kertomaan, että sulttaani ei halunnut lähteä sotaan ja oli kieltänyt

107 Flink, Toivo 1989, s. 64.
108 Meinander, Henrik 2006, s. 69–70.
109 Ranta, Raimo 2000, s. 14.
110 Juliaaninen kalenteri (gregoriaanisessa kalenterissa 8.7.1709)

Krimin khaaniakin lähtemästä. 10 000 ruotsalaista kaatui ja haavoittunut Kaarle-kuningas pakeni 1500 miehen kanssa Dneprin yli Ottomaanien imperiumin puolelle.[111]

Inkerinmaan kuvernementti nimettiin 1710 Pietarin kuvernementiksi. Pietari teki 1712 Pietarista Venäjän pääkaupungin ja alkoi historian nopeimpiin kuuluva metropolikehitys. Sadassa vuodessa Pietarista tuli yksi Euroopan tärkeimmistä hallinnollisista, sotilaallisista, kaupallisista ja kulttuurisista pääkaupungeista.[112] Uuden pääkaupungin turvaksi Pietari valtasi Inkerinmaan ja Karjalan lisäksi Viron ja Liivinmaan, ryhtyi keväällä 1710 valloittamaan Suomea ja otti takaisin Stolbovassa menetetyt alueet ja paljon enemmän Ahvenanmaata myöten. Viipurin puolustuksen murtaminen kesti yli kuukauden.[113] Kun Pietari sai 13.6.1710 tiedon Viipurin valtauksesta, hän kiiruhti itse heti sinne ja kutsui Tanskan, Preussin ja Puolan Pietarin-lähettiläät paikalle juhlimaan uutta venäläistä kaupunkia. Pietari liikkui mukana sotanäyttämöllä ja teki päiväkirjamerkintöjä valtauksista.[114]

Tallinna antautui syyskuussa 1710. Tallinnan pakolaiset toivat tullessaan ruton, joka oli levinnyt Puolasta pohjoiseen. Nälkävuosien jälkeen Suomen väkiluku oli vain 400 000 ja 1710 Helsingin asukkaista 2/3 kuoli ruttoon eivätkä venäläiset halunneet hyökätä ruttoiseen kaupunkiin. Helsingin ja jo 1708 poltetun Porvoon venäläiset valloittivat toukokuussa 2013 ja asettuivat Turkuun elokuussa.[115] Perääntyessään Helsingistä suomalaiset ja ruotsalaiset joukot sytyttivät puisen kaupungin tuleen. Kun Pietari Suuri näki tuhon, hän käski polttaa loputkin.[116]

”Isoviha”, Suuren Pohjan sodan aikainen Venäjän miehitys Suomessa 1713–21, oli Suomen kansallinen kohtalon hetki. Miehityksellä pyrittiin pakottamaan Kaarle XII nopeaan rauhaan, mikä selittää Venäjän armeijan Pohjanmaalla toimeenpanemat laajat ryöstelyt ja tuhotyöt.[117] Isonkyrön Napuen taistelun aikaan rutto riehui edelleen ja taistelussa kaatui 19.2.1714 kahden tunnin aikana 2 645 suomalaista, joka on edelleen kaikkien aikojen suurin määrä Suomen sodissa samana päivänä kaatuneita.[118] Pietari käski joukkojensa hävittää Pohjanmaan ja poikkeuksellinen venäläisterrori ryöpsähti valloilleen. Hailuodossa tapettiin yhtenä yönä kirveellä 800 Ruotsiin yrittänyttä aseetonta pakolaista, suuri osa naisia ja lapsia.[119] Ratsastavien kasakoiden tuhotyö oli käsittämättömän julmaa ja kaikkiaan 8 000 siviilihenkilöä vietiin väkisin Venäjälle.[120] Osa myytiin edelleen idän orjamarkkinoille.[121]

Matti Klinge muistuttaa, että Venäjän historiassa Hankoniemen Riilahden taistelun laivastovoitolla 1714 on yhtä kunniakas asema kuin 1709 Pultavan maavoimien voitolla. Hankoniemi[122] merkitsi ratkaisevaa voittoa Ruotsista. Voiton jälkeen Venäjän laivasto dominoi

111 Englund, Peter 1989, s. 62–65.
112 Klinge, Matti 2011, s. 42–43.
113 Vilkuna, Kustaa H.J. 2019, s. 36
114 Knapas, Rainer 2015, s. 107 ja 118–119.
115 Vilkuna, Kustaa H.J. 2019, s. 40.
116 Aalto, Seppo 2015, *passim.*
117 Meinander, Henrik 2006, s. 68.
118 Keskisarja, Teemu, 2019, s. 144.
119 Keskisarja, Teemu, 2019, s. 154.
120 Meinander, Henrik 2006. s. 68.
121 Vihavainen, Timo 2013, s. 94.
122 Ruots. *Hangöudd,* josta venälä. nimi *Gangut*

Itämeren pohjoisosaa.[123] Suomen ja Ahvenanmaan vallattuaan Pietari hävitti laivastollaan Sveanmaan ja Norlannin rannikoita, mutta palautti Uudenkaupungin rauhassa 1721 tämän ”läntisen Suomen” takaisin Ruotsille.[124] Ruotsin valtakausi Inkerinmaalla oli kestänyt 100 vuotta. Keskelle suomalaisaluetta kohonnut Pietarin kaupunki liitettiin Venäjään vasta Uudenkaupungin rauhassa, mutta hallinnolliset toimenpiteet Inkerinmaan liittämiseksi osaksi Venäjän hallintojärjestelmää oli aloitettu jo sodan aikana. Toisin kuin Baltia, Inkerinmaa siirtyi Venäjälle ilman hallintoa, lainsäädäntöä tai uskonnonvapautta koskevia etuoikeuksia, koska Venäjä piti aluetta omaan vanhaan hallintoalueeseensa kuuluvana.[125]

Max Engman on luonnehtinut Pietarin rakentamisen vaikutusta Inkerinmaahan järisyttäväksi. Rakentaminen oli sumeilematonta, suomalaiskyliä tyhjennettiin kaupungin tieltä ja asukkaat joutuivat kaupungin rakennustöihin. Talonpoikien pakkotyö ja verotus kiristyivät. Verot nousivat Pietari Suuren aikana kuusinkertaisiksi ja väkiluku väheni. Pietarin rakennustyömaata on verrattu Gulagiin sen aiheuttaman väestöhukan takia. Tuhansia työmiehiä kuoli raadantaan ja tauteihin. Väestökato kohdistui erityisesti suomensukuisiin.[126] Venäjän painopiste siirtyi Moskovasta Suomenlahden perukkaan. Dostojevskin tunnetun sitaatin mukaan Venäjän on ollut sen jälkeen vaikeata kääntyä pois siitä ikkunasta, jonka Pietari I avasi länteen.[127] Pietarin väkiluku kasvoi nopeasti: 1725 Pietarissa oli 25 000 asukasta ja 1750 jo 95 000. [128]

Inkerin suomalaisväestölle luvattiin rauhansopimuksessa oikeus omaan kieleen ja uskontoon, joten suomenkieliset koulut ja luterilainen kirkko säilyivät. Sotavuosina karkotetut papit saivat palata ja 1760 mennessä jokaisella seurakunnalla oli Inkerinmaalla oma pappi ja oma kirkko.[129] Keisarinna Anna lahjoitti 1730 suomalaisille Pietarin ydinkeskustasta kaupunkipalstan, johon myöhemmin rakennettiin Pyhän Marian kirkko. Pietari Suuren tytär Elisabet I[130] rakennutti kesäpalatsinsa inkeriläiseen Saaren kylään. Kylän venäjänkielinen nimi Sarskoje Selo vääntyi Tšarskoje Seloksi, jonne myöhemmin rakennettiin upea Katariinan palatsi. Suomalaisseuduille nousi keisarillisia palatseja myös Pietarhoviin, Strelnaan ja Oranienbaumiin. Venäjän ylimysten lahjoitusmailla olleet suomalaiskylät jaettiin venäläisille. Tilanherrat toivat tiluksilleen venäläisiä orjia ja inkeriläiskylien sekaan nousi täysin venäläisiä kyliä. Suomalaisista tuli maaorjia ja heidän taloutensa kytkettiin suurkaupungin huoltoon.[131]

Kun keisarinna Katariina II pystytti Pietari Suuren muistomerkin 1782, kuvanveistäjä Ėtienne Falconetin Vaskiratsastajan jalustaksi löytyi Inkerinmaan Lahtan kylästä valtava siirtolohkare, joka kuljetettiin meriteitse Pietariin.[132] Kun Aleksander Pushkin kuvasi Pietarin kaupungin syntyä Vaskiratsastaja-runossaan, hän toivoi ”suomalaisen aallon lyövän leppoisasti

123 Meinander, Henrik 2006, s. 68.

124 Klinge, Matti 2008.

125 Ranta, Raimo, Suuri Pohjan sota – Inkerinmaa Venäjälle, julkaisussa Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista s. 14.

126 Luntinen, Pertti 1992 ja Keskisarja, Teemu 2018.

127 Engman, Max 2009, s. 1.

128 Engman, Max 1991, s. 170–171

129 Paaskoski, Jyrki 2015, s. 11.

130 Keisarinna 1741–1762

131 Engman, Max, Saloniemi, Marjo-Riitta 2000, s. 18.

132 Knapas, Rainer 2015, s. 71.

Nevan rantaan". Aikaisemmin hän oli kirjoittanut, että Pietarin paikalla asui ennen varatonta suomalaisväestöä.[133] Puškin opiskeli Inkerinmaan Tšarskoje Selossa ja nimi muutettiin hänen mukaansa Puškiniksi 1937. Puškinin saksalainen Katariinan kirkko annettiin 1977 Inkerin kirkon Leningradin alueen suomalaisen seurakunnan käyttöön.[134]

Pietarin keskustasta 17 km päässä sijaitsevan Kelton Kolpinon kylän ensimmäisiksi asukkaiksi merkittiin 1754 Savosta Inkerinmaalle muuttaneet veljekset Juhani ja Paavo Parkkinen, jonka samanniminen jälkeläinen valittiin 1989 Leningradin alueen Inkerin Liiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi.[135] Paavo Parkkinen oli elämänsä loppuun asti[136] merkittävä inkeriläisvaikuttaja Kolpinossa, jossa toimii mm. Inkerin Kirkon koulutuskeskus. Pietarin kuvernementissa oli vuoden 1796 väestönlaskennan mukaan noin 616 000 asukasta, joista lähes puolet asui alueen kaupungeissa, suurin osa Pietarissa.[137] Pietarin suomalainenkin väestö kasvoi jatkuvasti 1760-luvulta lähtien. Muuttajat tulivat Suomen kaupungeista ja Itä-Suomesta: kisällejä ja piikoja, Itä-Suomen maattomia, maalaisproletariaattia.[138]

Kun Katariina II poikkesi 1783 Viipurissa, kuvernööri Engelhardt sai häneltä luvan kerätä varoja saksalaisen seurakunnan kirkon rakentamista varten. Viipurin saksalainen ja ruotsalainen seurakunta ehtivät kuitenkin yhdistyä ennen kuin kirkko vihittiin 1799 Katariinan pojan Paavali I:n aikana. Neuvostoaikana kirkossa oli armeijan varasto ja sitten merisotilaiden klubi. Inkerin kirkon Viipurin seurakunnan vuoden 2019 esittelylehtisen mukaan Neuvostoliiton puolustusministeri Dmitri Jazov[139] antoi vuonna 1991 käskyn luovuttaa Pietari-Paavalin kirkko Viipurissa uudelleenperustetulle evankelis-luterilaiselle seurakunnalle.[140]

Keisari Paavali I käynnisti vuonna 1800 Kazanin katedraalin rakennustyöt Pietarin Nevski prospektin varrella. Katedraalin ulkopuolen pylväiden ja fasadien vaaleanruskeat rakennuskivet ovat kalkkikiveä, joka on tuotu Pietarin eteläpuolella olevasta Inkerinmaan Puutostin kylästä Hatsinan alueelta. Sisäpuolen hiotut graniittipylväät ja pilasterit ovat väriltään harvinaista harmahtavan ruusunpunaista graniittia, joka tuotiin Viipurin Sorvalin saarella olleesta kivilouhimosta.[141]

133 Hyttinen, Hannu: Savakoiden, äyrämöisten ja muidenkin Inkeri. Aamulehti 11.1.1991.
134 Ks. luku 3.6.
135 Parkkisen sukuseuran kuulumisia. Juvan Lehti 4.8.1997.
136 Parkkinen kuoli huhtikuussa 2021.
137 Engman, Max 1991, s. 170–171
138 Engman, Max 2009, s. 6.
139 Elokuussa 1991 Jazov oli mukana Moskovan vallankaappausjuntassa.
140 Viipurin evankelis-luterilainen seurakunta 2019: Pietarin ja Paavalin kirkko – 200 vuoden historia.
141 Knapas, Rainer 2015, s. 73.

2.3. Suomen ja Inkerin suomalaiset Inkerinmaalla Suomen autonomian aikana

Venäjällä asuneiden suomalaisten ja Suomessa asuneiden venäläisten kansalaisuuskysymystä pohdittiin paljon jo autonomian aikana samalla kun Suomessa ja Inkerinmaalla elettiin kansallisen heräämisen aikaa.

Kun Uudenkaupungin rauhassa 1721 vedetty uusi valtionraja halkaisi Suomen kahtia, Ruotsin itäisen alueen, joka myöhemmin määriteltiin Suomeksi, väkiluku oli noin 390 000.[142] Läntinen Suomi jäi kiinteäksi osaksi Ruotsin valtakuntaa, Karjala ja Viipurin kaupunki liitettiin Venäjään ja hallittiin Viipurin kuvernementtina.[143] Ruotsin ”Hattujen” revanššisota 1741–43 johti surkeaan tappioon ja Suomi joutui ”Pikku Vihan” aikana jälleen venäläisten miehittämäksi. Kun uusi raja vedettiin Turun rauhassa 1743 Kymijokea pitkin, menetettiin Olavinlinna, Lappeenranta ja Hamina, joka oli rakennettu Uudenkaupungin rauhan jälkeen satama- ja linnoituskaupungiksi Viipurin tilalle. Kustaa III:n sota 1788–90 oli yritys saada takaisin Uudenkaupungin rauhassa menetetyt alueet. Sota päättyi Värälän rauhaan elokuussa 1790 eikä rajoja muutettu.[144] Tilsitin 1897 sopimuksen mukaisesti Tanska ja Venäjä joutuivat pakottamaan Ruotsin mannermaasulkemukseen ja venäläiset joukot aloittivat 21.2.1808 Suomen sodan.[145]

Aleksanteri I:n neuvonantajana Pietarissa jo toiminut Yrjö Maunu Sprengtporten oli syntynyt upseeriperheeseen Porvoon Gammelbackassa.[146] Hän ehdotti vuoden 1808 ”Uuden vuoden mietteissään” Vanhan Suomen liittämistä Suomeen heti, kun maa on valloitettu.[147] Vuoden loppuun mennessä Venäjä valloitti Suomen ja Sprengtporten toimi Suomenmaan kenraalikuvernöörinä kevääseen 1809 asti. Venäjä oli valmis takaamaan Suomen vanhat privilegiot ja perustuslait ja antamaan sille itsehallinnollisen aseman.[148] Suomesta tuli Haminan rauhassa 17.9.1809 autonominen suuriruhtinaskunta ja rauhansopimuksen 4. artiklassa

> ”Hänen Maj:tinsa Ruotsin Kuningas sanoutuu ehdoitta irti kaikista oikeuksistaan alla mainittuihin lääneihin, jotka Hänen Keis. Maj:tinsa aseet ovat Ruotsin kruunulta vallanneet, nimittäin: Kymenkartanon lääniin, Uudenmaan ja Hämeen, Turun ja Porin mukaan lukien Ahvenanmaan saaret, Savon ja Karjalan, Vaasan ja Oulun lääniin samoin kuin Länsipohjaan Tornionjokeen saakka.”[149]

142 Klinge, Matti 2011, s.44)

143 Meinander, Henrik 2006, s. 70. Tällä ns. Vanhan Suomen alueella asui 1800-luvun alkupuolella 20 000–35 000 venäläistä. (Vihavainen, Timo 1991, s. 54–57.)

144 Klinge, Matti 2011, s. 45.

145 Karonen, Petri 2014. s. 422

146 Hänen Kustaa III:lle v. 1779 tekemästään aloitteesta oli perustettu Haapaniemen kadettikoulu Kuopioon.

147 Musaev, Vadim 2008.

148 Karonen, Petri 2014, s. 429. Suomalaiset alkoivat pian tulkita asian niin, että keisari tarkoitti kustavilaisen ajan perustuslakeja (1772,1789) ja vuoden 1734 yleistä lakia. (Karonen, Petri 2014, s. 433)

149 Ote Haminan rauhansopimuksesta vuodelta 1809 4. art. – Koivisto, Mauno 2004. s. 168.

Viipurin kuvernementti eli Vanha Suomi liitettiin 11.12.1811 Keisarin manifestilla Suomeen. Neuvostoliitto valloitti sen takaisin 1940 ja helmikuussa 1990 Leningradin alueen Inkeri Liiton Rudolf Eerikäinen liitti inkeriläisten kulttuuriautonomiapyrkimykseen alueen palauttamisen takaisin Suomelle.[150] Keisari Aleksanteri I:n suosikki Gustaf Mauritz Armfelt oli 1736 kuolleen kenraali Carl Gustaf Armfeltin, ”Inkerin kiertolaisen”, pojanpojan poika. Hän sai keisarilta tehtäväksi laatia ehdotus Pietariin asetettavasta Suomen asiain komiteasta, jonka puheenjohtajaksi hänet nimitettiin. G.M. Armfeltin silloinen ajatus ”ruotsalaisia emme enää ole – venäläisiksi emme tahdo tulla – olkaamme suomalaisia”, on pantu myöhemmin historioitsija A.I. Arwidssonin suuhun.[151]

Suomessa vallinnut laillinen järjestys vastasi Aleksanteri I:n haaveita länsimaisista valistus- ja kristillishenkisistä uudistuksista ja Inkerin kirkon yhteydet Suomen kirkkoon elpyivät.[152] Venäjällä 1800-luvun alkupuolella osa virkamiehistöstä ymmärsi uudistusten tarpeen, mutta pelko hallitsemattomista mullistuksista esti toteuttamisen. Olot pyrittiin pitämään rauhallisina sensuurin, valtiollisen poliisin ja ilmiantajien voimalla ja kehittämällä kansallisuusoppi. Venäläisyyttä ei rakennettu kansan, vaan itsevaltiuden ja Venäjän ortodoksisen kirkon eli oikeauskoisuuden varaan.[153] Samat elementit ovat Venäjällä tuttuja tänäänkin.

Timo Vihavainen on havainnut, että ”kun tutustuu parin vuosisadan ajalta niihin aikalaisdokumentteihin, jotka tavalla tai toisella heijastavat Suomen ja Venäjän naapuruutta, vakuuttuu yhä uudelleen siitä, että tuon naapuruuden merkittävänä erikoisuutena on ollut maiden erillisyyden lähes käsittämätön säilyminen.”[154] Keisari asui Pietarissa, jossa Suomen asioiden esittelyt tapahtuivat. Suomen valtiosihteerinvirasto ja Suomen ministerivaltiosihteeri olivat sitä varten. Tämä eristi Suomen hallinnon Venäjän hallinnosta, mutta merkitsi, että suhteellisen pienetkin asiat päätettiin Pietarissa.[155]

R.H. Rehbinder oli ministerivaltiosihteerinä Suomen etujen puolustajana 1811–1841. Hän tasapainoili yleisvaltakunnallisten ja Suomen etujen välillä ja torjui ehdotuksia, jotka olivat ristiriidassa Suomen lakien kanssa. Kristiina Kalleinen on osoittanut, että Rehbinderin linjaa noudatettiin koko autonomian ajan. Kulmakivinä olivat tiukka kiinnittyminen Suomen lakien mukaiseen järjestykseen ja tiiviin yhteyden säilyttäminen keisariin, joka nähtiin suomalaisten perimmäisenä turvana.[156] Rehbinderin linjan katsotaan luoneen pohjaa myös itsenäisen Suomen idänpolitiikan pitkälle perinteelle. Rehbinder oli myös kirkkopatroona, Pietarin ruotsalaisen seurakunnan suojelija ja perusti 1830-luvun alussa seurakunnan koulun yhteyteen alkeisluokan varattomien Suomen alamaisten lapsille. Tämä kansalliskoulu toimi useita vuosikymmeniä.[157]

Vaikka Suomen kirkon pääksi tuli Venäjän ortodoksinen keisari, Turun piispa Jacob Tengström ja luterilainen kirkko eivät epäröineet tunnustaa hänen asemaansa myös kirkon johta-

150 Ks. luku 9.1.
151 Meinander, Henrik 2006, s. 108–109.
152 Luntinen, Pertti 1992, s. 51.
153 Luntinen, Pertti 1992, s. 51.
154 Vihavainen, Timo 2019, s. 327.
155 Engman, Max 2009, s. 3. KHA.
156 Kalleinen, Kristiina 2018, passim.
157 Engman, Max 2009, s. 11.

jana.[158] Inkerin seurakunnat kuuluivat 1832 perustettuun Venäjän luterilaiseen kirkkoon, joka muodostui saksalaisista seurakunnista ja jonka johto oli pääosin saksalaisilla.[159] Myös Pietarin suomalaisen seurakunnan kirkkopatroonan Aleksanteri Armfeltin avulla suunniteltiin omaa koulua ja se saatiin avatuksi 1844.[160] Inkerinmaalla oli vetovoimaa suomalaiseen sivistyneistöön, koska se ei ollut köyhää syrjäseutua, vaan vaurasta rintamaata ja Venäjän ylhäisön suopeuden ansiosta kirkot olivat suuria ja komeita.[161] Inkerin seurakuntiin muutti 1810–65 aikana 84 suomalaista pappia. Heistä suurin osa oli suorittanut opintonsa Turussa tai Helsingissä.[162]

Luterilainen hiippakunta käsitti koko Venäjän alueen mukaan lukien Alaskan. Uno Cygnaeus, tuleva Suomen kansakoululaitoksen ”isä”, muutti Pietariin 1845 Alaskasta. Hän oli palvellut siellä viisi vuotta luterilaisena pappina Venäjään kuuluneella Sitkan saarella, jossa suomalainen Arvid Adolf Etholén oli kuvernöörinä.[163] Cygnaeuksesta tuli ruotsinkielisen Pietarin Pyhän Katarinan kirkkokoulun opettaja ja seurakunnan pappi. 1847 hänelle avautui Pyhän Marian suomalaisen kirkkokoulun johtajan virka. Pietarin ensimmäinen suomalainen yhdistys oli 1855 seurakunnan yhteyteen perustettu Rouvasväenyhdistys.[164] Venäläisen maantieteilijä Peter von Köppenin mukaan Inkerinmaalla oli 1849 yhteensä 72 323 Suomesta muuttanutta inkerinsuomalaista sekä Inkerin alkuperäisasukkaita 15 600 inkerikkoa ja 5 148 vatjalaista. Itä-Virossa asui tuolloin muutama sata Narvusin suomalaista.[165]

1860 Inkerin kirkon synodaalineuvosto kannatti suomalaispappien ajatusta kansakoulun ja opettajaseminaarin perustamista Inkeriin. Sekä Kolppanan opettajaseminaari että Uno Cygnaeuksen ideoima Jyväskylän seminaari aloittivat toiminnan syyskuussa 1863.[166] Inkerin kirkkohistoriaan perehtyminen oli Suomessa autonomian ajalla laajaa yliopistossa, kirkossa ja kirkon järjestöissä. Myös muut Venäjän suomalais-ugrilaiset sukukansat olivat tieteellisen ja hengellisen työn innoittajina. 1859 perustetun Suomen Lähetysseuran tärkein perustamissyy oli evankeliumin vieminen Venäjällä asuville sukukansoille. Keisarin kiellon takia se ei kuitenkaan onnistunut.[167]

Krimin sota syttyi 1853, kun Venäjän joukot valtasivat osmannien alueita Balkanin eteläosissa ja upottivat Turkin laivaston Mustalla Merellä. Venäjän ja osmannivaltakunnan taistelusta Bosporin ja koko Välimeren alueen herruudesta tuli eurooppalainen suurvaltasota. Venäjän päävastustajan Englannin ja silloisen liittolaisen Ranskan laivastot kävivät 1854–55 hävittämässä Suomen rannikkoseutuja Perämeren perukkaa myöten. Länsivaltojen laivasto räjäytti Ahvenanmaan Bomarsundin linnoituksen ja pommitti Viaporia. Vähän tämän jälkeen

158 Suomen arkkipiispa oli Uppsalassa, kunnes Tengström v. 1817 omaksui tittelin. (ks. Koivisto, Mauno 2004, s. 14.)

159 Käytän *Inkerin kirkko*-nimeä inkeriläisseurakunnista 1600-luvulta lähtien. (ks. Paaskoski, Jyrki 2015, s. 11–13.)

160 Engman, Max 2009, s. 11.

161 Kuusisto, Seppo 4.6.1989.

162 Murtorinne, Eino 2015, s. 145.

163 https://www.tiedemuseo.jyu.fi Jyväskylän yliopiston museo. (Luettu 14.8.2020)

164 Engman, Max 2009, s. 13.

165 Honko, Lauri 2000, s. 17.

166 Flink, Toivo: Uuno Cygnaeus Pietarissa. www.kasvhistseura.fi (Luettu 9.6.2020)

167 Väliaho, Juha, 1998.

länsivaltojen joukot valtasivat Sevastopolin linnoituksen Krimin niemimaalla. Maaliskuun 1856 rauhansopimus merkitsi loppua Venäjän ylivallalle Euroopan politiikassa.[168]

1858–65 Samaraan ja Krimin niemimaalle muutti virolaisia perustamaan siirtokuntia. Muuttomahdollisuus aukeni, kun Vironmaan 1856 talonpoikaislait ja passiasetus 1863 poistivat kaikki esteet. 1800-luvun lopussa Krimillä asui yli 2000 vironkielistä.[169] Tämä on yksi syy siihen, miksi Neuvosto-Eestissä 1980-luvun lopulla seurattiin Krimin tataarien autonomiasuunnitelmia. Tämän tutkimuksen mukaan se puolestaan liittyi läheisesti inkeriläisten autonomiasuunnitelmaan.[170]Viron alueelta muutettiin paljon myös Länsi-Inkeriin. Joissain Inkerin seurakunnissa oli lähes kolmannes virolaisia.

Krimin sodan aikana kuolleen Nikolai I:n pojan Aleksanteri II:n hallituskausi 1855–1881 toi suuria yhteiskunnallisia uudistuksia koko valtakuntaan. Suomen v.1860 toteutetun kuntahallinnon maantieteellisenä pohjana olivat ikivanhat seurakuntien rajat. Kunnat erotettiin Suomessa seurakunnista vasta 1880-luvun lopulla. Inkerinmaa on alueellisesti määritelty Ruotsin ajan seurakuntarajojen mukaan. Ne ovat tähän päivään asti säilyneet inkeriläisten muistissa.

Pietarin kaupungin perustaminen suomalaiselle alueelle oli syössyt inkeriläiset maaorjuuteen, joka lakkautettiin 1861, mutta kesti 1.1.1864 asti. Kun maaorjuus lakkasi, voimaan astui *zemstvo*-järjestelmä. Sen mukaan päätöksenteko-oikeus riippui maanomistuksesta ja omaisuudesta, mutta antoi talonpojille muodollisen valtuutuksen ajaa omia asioitaan. Se merkitsi inkeriläisille mahdollisuutta käyttää omakielisiä edusmiehiä oikeus- ja hallintoasioissa, kehittää maataloutta yksityistalouksien suuntaan, perustaa omia organisaatioita kuten palokuntia, joiden toimintaan liittyi muutakin kuin palontorjuntatyötä. Lääkintä, koulutus ja osuustoiminta pääsivät alkuun ja oli mahdollista kehittää lakannutta kansanopetusta ja tarjota kaikille lapsille mahdollisuus ainakin alkeiskoulun käyntiin suomen kielellä.[171]

Suomea kohtasi väestökatastrofi 1866–68, kun suurten nälkävuosien aikana nälkä ja taudit tappoivat 180 000–220 000 ihmistä, n. 1/10 silloisesta väestöstä. Keväällä 1868 nälänhätä oli pahimmillaan ja nälkiintyneitä vaelsi ympäri maata kerjäämässä ruokaa. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa useita tuhansia ihmisiä kävi Suomen puolelta vuosittain mm. Aunuksen Karjalassa tilapäistöissä.[172] 1860-luvulla myös Pietariin saapui paljon suomalaisia hakemaan työtä ja toimeentuloa. 1800-luvulla siellä asui ”passilla” Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisia enimmillään 20 000. Lisäksi ”passilaisia” asui lähes saman verran Inkerinmaalla eli Pietarin kuvernementissa. Alueella ennestään asuneita puhdasta suomea puhuvia luterilaisia inkeriläisiä oli yli 100 000. Erona ”suomenmaakkosiin” eli passilaisiin oli, että inkeriläiset olivat Venäjän alamaisia, eivät Suomen suuriruhtinaskunnan. Pietari oli merkittävä ”suomalainen” kaupunki, koska 1875 Helsingin 23 000 asukkaasta alle 1/3 oli suomenkielisiä ja loput alueen ruotsinkielisiä alkuperäisasukkaita.[173]

168 Meinander, Henrik 2006, s. 117–119.
169 Zetterberg, Seppo 2017, s. 165–166.
170 Ks. luku 5.1.
171 Ranta, Raimo 2000, s. 15.
172 Hämynen, Tapio 1993, s. 86–87.
173 Vihavainen, Timo 2013, s. 184.

Venäjän ja Osmannien valtakunnan välillä käytiin 1877–78 Turkin sota. Suomen kaarti muistetaan sotaretken yhteydessä ja Venäjän joukkojen mukana kulki satoja muitakin suomalaisia, myös korkeissa upseerinviroissa.[174] Suurimmillaan Venäjällä olleiden suomalaisten määrä oli 1881, jolloin n. 20 000 suomalaista asui hajallaan eri puolilla Venäjää. Pietarissa heitä asui yli 24 000 eli lähes yhtä paljon kuin silloin Turussa. Lisäksi Venäjällä asui passimerkintöjen mukaan vielä huomattavasti enemmän ”suomalaista kansallisuutta” olevia ihmisiä, jotka olivat Venäjän kansalaisia eli inkerinsuomalaisia.[175] *Piiteri* veti puoleensa työvoimaa, tarjosi inkeriläisille mahdollisuuden tuotteidensa vientiin ja oli Inkerinmaan hallinnollinen ja hengellinen keskus.[176] 1800-luvun lopulla suuret herätysliikkeet – erityisesti evankelisuus ja lestadiolaisuus – loivat kestäviä siteitä Suomesta Inkeriin.[177]

Arkkitehti Eliel Saarisen isä Juho Saarinen muutti 1875 perheineen Rantasalmen kappalaisen virastaan kirkkoherraksi Inkerinmaan Liissilään, sieltä Spankko-Kolppanaan ja Lempaalaan. Lopuksi Saarinen oli Pietarin Pyhän Marian seurakunnan kirkkoherrana. Hänen poikansa Eliel Saarinen asui Inkerinmaalla 2-vuotiaasta oppikoulun alkamiseen asti ja kävi koulua Pietarissa. 1918 Juho Saarinen pakeni perheineen Suomeen ja julkaisi ensimmäisen osan muistelmistaan 1920. Seuraavassa osassa hänen oli tarkoitus kuvailla pitkää toimintakauttaan Inkerinmaalla ja Pietarissa sekä siellä vallinneita kirkollisia ja kansallisia oloja, ”joihin tutustumisen luulen olevan monelle mieltäkiinnittävää.”[178] Sitä hän ei kuitenkaan ehtinyt ennen kuolemaansa tehdä.

Venäjällä uudistukset loppuivat 1881, kun vallankumoukselliset murhasivat Aleksanteri II:n. Uudistukset uhkasivat itsevaltiutta ja näyttivät johtavan sekasortoon ja hänen poikansa Aleksanteri III luopui niistä. 1892 kunnallislaki vesitti vuoden 1864 uudistusta, kun äänioikeuden perustaksi tuli kiinteistöjen arvo. Äänioikeutettuja oli vähän ja käytännössä maaorjuus jatkui vallankumoukseen asti. Vallankumoukselliset järjestöt tukahdutettiin ja poliisia vahvistettiin. Itsevaltainen hallitus ja vähemmistökansoihin kohdistunut painostus jäivät keisarivallan viimeisten vuosikymmenten perinnöksi.[179]

Suomessa ja inkerinsuomalaisten parissa elettiin 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä kansallisen innostuksen ja heräämisen aikaa. Rakennettiin ihannoivaa kuvaa kansasta ja talonpoikia ja sivistyneistöä kuvattiin romantiikan hengessä. Taiteessa näkyi kiinnostus kansatieteelliseen aineistoon, pukuihin ja esineistöön. Merkittävien henkilöiden elämästä ja menneistä sodista kerrottiin historiamaalauksen keinoin. Se oli taiteenlajeista arvostetuin ja historian kuvaukset olivat kansakunnan identiteetin tärkeitä rakennuspuita. Tällä Suomen taiteen kultakaudella tiivistyi käsitys suomalaisesta identiteetistä, ihmisestä ja maisemasta.[180] Kun Jean Sibelius johti 1893 Helsingin Seurahuoneen illanvietossa Wiipurilaiselle osakunnalle tilaustyönä säveltämänsä Karelia-sarjan, ”Inkerin laululintu” Larin Paraske oli yksi esiintyjistä.

174 Suistola, Jouni 2014.
175 Korkiasaari 1989, s. 12.
176 Ranta, Raimo 2000, s. 15.
177 Lahtinen, Aarno, Helsingin Sanomat 12.11.1989.
178 Saarinen, Juho 1920 Alkulause.
179 Luntinen, Pertti 1992, s. 56–57.
180 Ateneum: Suomen taiteen tarina. 18.3.2016–31.12.2020.

Lavastuksen tähän historialliseen kuvaelmaan oli tehnyt Akseli Gallén avustajinaan kuvanveistäjä Emil Wikström ja ylioppilas Eliel Saarinen.[181]

Inkerin suomalaisuus vahvistui, koska Suomesta muutti sinne väkeä etsimään ansiomahdollisuuksia I maailmansodan syttymiseen asti. Venäjän luterilaisille 1900-luvun alku oli suurten muutosten aikaa. Nousevan työväenliikkeen, maallistumisen sekä kasvavan venäläisyyden paineisiin yritettiin vastata uudistamalla seurakuntaelämää. Luterilainen yhtenäiskulttuuri alkoi kuitenkin murtua ja inkeriläiset opettajat nousivat sivistys- ja kulttuurielämässä papiston rinnalle.[182] Inkeri kiinnosti suomalaisia tutkijoita. Sortavalassa julkaistiin 1890 P.A. Forsströmin väitöskirja Inkerinmaan oloista Ruotsinvallan aikana I.[183] Professori Carl von Bonsdorff julkaisi 1891 ”Nyen och Nyenskans”- tutkimuksensa liitteinä neljä karttaa. Tutkimus sisälsi paljon uutta aineistoa Nevanlinnasta ja kaupungista. Kirjassaan Bonsdorff julkaisi myös Anders Johan Hippingin hallussa olleita asiakirjoja ja karttoja tietämättä mitään Hippingin tutkimuksista.[184]

Aleksanteri III:n kuoltua keisariksi nousi hänen poikansa Nikolai II. Venäjä joutui 1904–05 jälleen sotaselkkaukseen. Toukokuun 1905 Tsuhshiman taistelun jälkeen hallituksen oli pakko solmia rauha ja lokakuussa 1905 keisari taipui lupaamaan perustuslain, kansalaisvapaudet sekä pääministerin johtaman hallituksen. Syksyllä 1906 lakkautettiin talonpoikien yhteisvastuu ja lunastusmaksut ja heille annettiin oikeus erota *zemstvo*- kyläyhteisöstä itsenäisiksi maanviljelijöiksi ja saada täysivaltaisen kansalaisen asema. Yritteliäistä talonpojista oli määrä luoda vahva, vauras, omistusoikeutta kunnioittava ja valtiota kannattava väestönosa Ranskan ja Saksan tapaan. Uudistuksesta hyötyivät yritteliäimmät talonpojat kuten inkerinsuomalaiset.[185]

Kun keisarivalta kukistui helmikuussa 1917, Inkerissä elettiin kansallisen heräämisen aikaa. Luterilaisen kirkon ohella kansansivistys oli Inkerinmaan selkäranka. Kolppanan seminaarissa suomen kieli ja luterilainen uskonnonopetus olivat ensisijaiset ja venäjä toissijainen.[186] Inkeriläisten maltillisiin vasemmistolaisiin kuuluneet johtomiehet suunnittelivat sivistyksellistä ja taloudellista itsehallintoa, Inkerinmaan suomalaisten kuntien liittoa.[187] Kevään ja kesän 1917 aikana Kaapre Tynni, Juuso Mustonen, Aapo Vesikko, Juho Pentikäinen ja muutamat muut pohtivat opettajaseminaarin luovuttamista Inkerin kansalle niin, että se toimisi osana uudistettavaa kansakoululaitosta. Kolppanan opettajaseminaarin 1913 ilmestynyt 50-vuotisjuhlajulkaisu sisältää matrikkelin laitoksen opettajista ja oppilaista, joita oli yhteensä useita satoja. Lähes kaikki tuhoutuivat Stalinin vainoissa.[188]

Joulukuussa 1917 Inkerin 30 luterilaisessa seurakunnassa oli 140 370 jäsentä.[189] Tämä maailma katosi. Seuraavan kolmen vuoden aikana suurin osa Pietarin suomalaisista pakeni Suomeen. Hopeaseppänä työskennelleen Antti Pärnäsen kirjailijapoika Eevertti oli kap-

181 Knapas, Rainer 2015, s. 91–92.
182 Paaskoski, Jyrki 2015, s. 13.
183 Forsström, P.A. 1890.
184 Flink, Toivo 1995, s. 23.
185 Luntinen, Pertti 1992, s. 62–64.
186 Murtorinne, Eino 2015, s. 168–170.
187 Nevalainen, Pekka 1999, s. 23.
188 Flink, Toivo 1995, s. 26.
189 Tuuli, Erkki 1988, s.16.

palaisena Keltossa 1907–15 ja toimi 1912–15 myös Moskovan suomalaisen seurakunnan saarnaajana. Hän toimitti Hyvä Sanoma-kuukausilehteä 1912–18 ja ehti olla kirkkoherrana Markkova-Järvisaaressa 1915–18 ja Tyrössä 1918–21 ennen kuin muutti Suomeen Tarton rauhan solmimisen jälkeen.[190]

2.4. Inkerinsuomalaisten mutkikas identiteettikysymys

Kun inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen alkoi 1988, oli kulunut yli 350 vuotta siitä, kun muutto Suomen alueelta Inkerinmaalle oli alkanut. Jos 200 vuotta vastaa noin kymmentä sukupolvea, oli kyse 20 sukupolven takaisesta suomalaisuudesta. Kansallisen Suomen alku oli Aleksanteri I:n ja Suomen säätyjen edustajien kohtaaminen Porvoon valtiopäivillä maaliskuussa 1809. Keisari käytti silloin ranskankielisessä puheessaan sanaa *nation* korottaen Suomen ”kansakuntana kansakuntien joukkoon”.[191] Siihen asti oltiin Ruotsin itäisten maakuntien asukkaita. Kansallinen suomenkielinen kulttuuri syntyi autonomian 100 vuoden ”venäläisaikana”. Hallinnon kieli oli edelleen ruotsi ja lait ruotsalaisia.[192] Väestön enemmistö oli suomenkielistä talonpoikaisrahvasta. Topeliuksen runo ”Alkuperäinen velkakirja” tiivistää tosiasian, että valtiollisesti ja kulttuurisesti Suomi on Ruotsille velkaa ”kirkon muureista, lakituvan pöydästä ja koulun penkistä.”[193]

Turun 1640 perustetulla pienellä ja vaatimattomalla yliopistolla oli suuri merkitys sivistyneistön muodostajana, kirjallisen kulttuurin ja kielitaitojen juurruttajana. Ylioppilaiden valtaosasta tuli pappeja. Kun yliopisto siirrettiin poliittisista syistä Helsinkiin, siitä tuli ”Suomen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto”, jolla oli tärkeä tehtävä virkakunnan kasvattajana ja uuden kansakunnan identiteetin luojana. Virkamieskunnan moraalikasvatus kasvatti idealistista kansa- ja kansakuntakäsitystä kannattavan ylioppilasnuorison. Yliopistonopettajat J.L. Runeberg, Elias Lönnrot, J.W. Snellman, Zacharias Topelius, Frederik Cygnaeus ja nationalistisen historian perustaja Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen hahmottivat suomalaisen sivistyssisällön.[194] Historian professori Topelius loi romaaneissaan Suomelle historian ruotsin kielellä.[195] Runebergin kansankuvaukset käynnistivät suomalaisuuden kirjallisen rakennustyön ruotsiksi ennen kuin Snellman alkoi vaatia suomenkielistä kansalliskirjallisuutta. Suomessa koulutetut suomalaiset papit siirsivät Suomen kansallisen perinnön Inkerinmaalle.[196]

Inkeriläisten itsetuntoa ja kuvaa suomalaisuudesta pohdittiin jo 1870, kun August Hagmanin toimittama Pietarin Sanomat – ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti Suomen ulko-

190 Pentikäinen, Veli-Paavo 1994. Eevertti Pärnäsen tunnetuin teos on v.1923 ilmestynyt romaani ”Antti Kivekäs”.

191 Jakobson, Max 1999, s. 18.

192 Lehtonen, Tuomas M.S. 1999, s. 10.

193 Lehtonen, Tuomas M.S. 1999, s. 13.

194 Klinge, Matti 2011, s. 38–39.

195 Lyytikäinen, Pirjo 1999, s. 145–146.

196 Lyytikäinen, Pirjo 1999, s. 142.

puolella – ilmestyi.[197] Toivo Flinkin mukaan Pietarin ja Inkerin suomalaisille alkoi kehittyä oma itsetunto, kun Pietarin Lehti alkoi ilmestyä 1874.[198] Hietamäellä syntynyt Pietari Toikka oli aloittanut opinnot Helsingin yliopistossa 1880 ja innostunut prof. Snellmanin opetuksista. Hän kirjoitti 1881 Pietarin Lehteen sarjaa ”Tietoja Inkerinmaalta” ja totesi: -”Yleisö Suomessa ei näy tahtovan tietää, mitä oikeastaan on Inkerinmaa, oikeammin mitä on tämän nimellisen paikkakunnan suomalaisuus.”[199]

Suomalaista identiteettiä määrittävää perinnettä koottiin innokkaasti rajan takaa Venäjän puolelta. Kalevalalla oli suuri rooli kansallisessa heräämisessä ja suomen kieli alkoi nousta arvoonsa. Kalevalan synty osui kauteen, jolloin Venäjällä oli herännyt kiinnostusta suomalaiseen kulttuuriin. Venäläisten näkökulmasta Suomi oli tarunhohtoinen takapajula, jonka kansa käytti loitsuja, tietäjiä ja muinaisuskon merkkejä. Aineistoa karttui ja Elias Lönnrot totesi voivansa laatia tuntemansa kansanrunouden perusteella vaikka seitsemän erilaista Kalevalaa. Esipuheessa hän kertoi runojen kuvaavan Suomen varhaista historiaa ja vallinneen eeposkäsityksen mukaisesti aikalaiset uskoivat, että Lönnrot oli koonnut ”kalevalaisesta aikakaudesta” kertovan alkuperäisen muinaiseepoksen rekonstruoimalla kansanrunouden sirpaleita.[200]

Jälkimaailma tuntee vain murto-osan kalevalaisen runouden laulajista. Larin Paraske, ”Suomen Runotar”, oli kotoisin Pohjois-Inkerin Lempaalasta. Häneltä on pantu muistiin Suomen kaikkein suurin yhdeltä laulajalta kerätty aineisto, yli 32 000 säettä.[201] Larin Paraske avioitui 20-vuotiaana Suomeen. Hänet tunnetaan hyvin, koska Adolf Neovius kutsui hänet 1889 Porvooseen, jossa Paraske asui 1891–94 ja esiintyi mm. SKS:n vuosikokouksessa. Jean Sibelius kävi tapaamassa ja kuuntelemassa hänen itkuvirsiään. Eero Järnefelt, Albert Edelfelt ja monet muut maalasivat hänestä muotokuvia.[202] Helsingin Mannerheimintien varteen pystytettiin Kalevalan juhlavuonna 1949 Keskusosuusliike Hankkijan lahjoittama Alpo Sailon veistos Larin Paraskesta. Kun Suomessa vallitsi suuri Inkeri-innostus vuonna 1990, kulttuurilautakunta päätti kaivertaa Larin Parasken nimen patsaaseen, joka oli ollut 40 vuotta paikallaan nimettömänä.[203]

Sirkka Ahonen seurasi Euroopan murrosvuotena 1991 syntynyttä kansainvälistä historian, politiikan ja sosiaalipsykologian tutkijaryhmää, joka kiinnostui uudelleen virinneen kansallisen identiteetin etsinnän ja historiatietoisuuden suhteesta.1995 tutkijaryhmä keräsi nuorten eurooppalaisten historiatietoisuutta koskevan kyselyaineiston 29 maasta. Tuloksissa kuvastui sukupolvien välinen vuorovaikutus ja se, että jokainen sukupolvi rakentaa historiallisen identiteettinsä itse. Kollektiivinen muisti on rakentunut eri sukupolvien avainkokemuksista, mutta uusi polvi antaa omat merkityksensä entisten avainkokemuksille. Ympäristön historiakulttuuri ruokkii merkeillään ja mielikuvillaan historiallista identiteettiä enemmän kuin kouluopetus ja tutkimukset.[204] Historiantutkijat ovat mannheimilaisittain rakentaneet sukupolvet yhteisesti

197 Engman, Max 2009, s. 12.
198 Flink, Toivo 2000, s. 156.
199 Flink, Toivo 2000, s. 162.
200 Siikala, Anna-Leena 2008.
201 Timonen, Senni 16.9.1997.
202 Timonen, Senni 16.9.1997.
203 Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.
204 Ahonen, Sirkka 1998, s. 9.

koettujen historiallis- poliittisten tilanteiden perusteella. Sukupolvien ei tarvitse muodostaa vuosilukuihin sidottua aukotonta jatkumoa. Avainkokemusten vaikutus voi jatkua, vaikka biologinen sukupolvenvaihdos ehtisi tapahtua.[205]

Kulttuurintutkija Margaret Meadin mukaan sukupolvenvaihdoksen ehdot muuttuivat siirryttäessä traditionaalisesta moderniin yhteiskuntaan. Perinneyhteiskunnassa isovanhempi saattoi siirtää oman kokemuksensa sellaisenaan uudelle polvelle. Modernille yhteiskunnalle luonteenomaista on jatkuva muutos ja entisten samaistumiskohteiden häviäminen. Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten kohdalla näin ei tapahtunut, vaan isovanhempien kokemukset muodostuivat samaistumiskohteiksi uusillekin polville. Kertomiskulttuurissa isovanhemmat ja lastenlapset kohtaavat toisensa helpommin kuin vanhemmat ja lapset, joiden välillä on sukupolvikonflikti.[206] Menneistä kertominen sukupolvelta toiselle on herkkää poliittisten tilanteiden vaihtelulle. Inkerinsuomalaiset perheet harjoittivat kertomista, joka korjasi julkista historianesitystä, rakensi yksityistä historiatietoisuutta ja oli lopulta Neuvostoliiton julkista historiaretoriikkaa vahvempi poliittinen voima. Risto Alapuro on pohtinut, kuinka hahmoton vastakkaisuus voi saada muodon ja kiteytyä, kun suuri tapahtuma kiihdyttää käynnissä olevaa prosessia. Se aktualisoi piileviä eroja, tuo niitä näkyviin ja tekee niistä ihmisten identiteetin rakennusvälineitä.[207]

Inkeriläisten salainen kansallinen identiteetti sisälsi kertomuksen kunniakkaasta kansasta ja perinteestä, joka oli suomalaisuutta. Yksi suomalaisuuden ydinasioista oli legitimiteetti. Suomalaisuuteen samaistuttiin, siihen haluttiin kuulua ja ympäröivään neuvostoyhteiskuntaan samaistuminen oli kauhistus. Timo Vihavainen peilaa ilmiötä siihen, että Suomen venäläistäminen ei käytännössä edistynyt juuri lainkaan, vaikka yhdenvertaisuuslaki 1912 oli avannut siihen mahdollisuudet: ”Vaikka kansallinen vieroksunta ei ole mikään ikuisiksi ajoiksi annettu asiain tila, Venäjällä ja Neuvostoliitossa asuneiden inkerinsuomalaisten kohdalla se säilyi melkein 400 vuotta.”[208]

Kun inkeriläisten paluumuutto alkoi 1980-luvun lopussa, Suomen suomalaiset eivät tienneet miten monimutkaisten ja vaikeaselkoisten identiteettien kanssa joudutaan tekemisiin. Monen kulttuurin ja kieliryhmän aineksia kantaville identiteeteille ei ole selkeitä käsitteitä ja ne ovat vaikeita ymmärtää. Sanan juuret ovat latinan sanassa identitas, samuus, joka on peräisin vanhasta indoeurooppalaisesta sanasta ed-em eli ”juuri se”. Identiteetti on sitä, mikä on meille ominaista, ominta itseämme. Se ei ole kiinni paikasta, jossa ihminen asuu – se on hänen sisällään. Se on dynaaminen, jatkuvassa muutoksessa oleva prosessimaisesti muodostuva minuuden osa.[209] Armenian kulttuuria tutkinut professori Serafim Seppälä muistuttaa, että identiteetin yhteisöllinen luonne on paljon syvempi kuin mitkään yksityiset kokemukset.[210]

Inkerin Kulttuuriseura järjesti 1999 paneelikeskustelun inkeriläisten identiteetistä. Moderaattorina toimi Helena Miettinen ja keskustelijoina FT Toivo Flink ja prof. Inkeri

205 Ahonen, Sirkka 1998, s. 11–14: ks. Karl Mannheim 1927/1974, s. 280 ja s. 290–92.

206 Ahonen, Sirkka 1998, s. 12 ja s. 20.

207 Alapuro, Risto 1995, s. 304–305.

208 Vihavainen, Timo 2013, s. 66 ja s. 200.

209 Häkkinen, Seppo 2019, s. 157–158.

210 Seppälä, Serafim, Itä-Suomen yliopisto/Valamon kansanopisto 29.1.2018.

Sava.[211] Myös Petroskoissa 2001 järjestetyn yleisinkeriläisen seminaarin keskeisinä teemoina olivat viestintä ja identiteetti.[212] Keskustelussa vahvistui ajatus Inkeristä virtuaalisena käsitteenä: ”Inkeri on tunnetila, mutta tunteisiinhan ihmisen identiteetti perustuu unohtamatta kulttuurin roolia inkeriläisen identiteetin säilyttämisessä.”[213]

Vähemmistöjen ja siirtolaisuuden tutkimuksessa tehdään ero yhteiskunnan legaalisen ja symbolisen jäsenyyden välillä. Valtion antama siunaus valtioyhteisön jäsenyydestä ei ole sama kuin yhteiskunnallinen, yhteisön jäsenten antama hyväksyntä jäsenyydelle. Pääsy symbolisen suomalaisen kansalaisuuden piiriin määrittyy jatkuvassa yhteiskunnallisessa keskustelussa, jota käydään virallisilla ja epävirallisilla areenoilla.[214] Prof. Outi Korhosen sanoin ”kansallisuus on ikään kuin yhteenkuulumisen tunne – miten kukin itsensä määrittelee.”

Amartya Sen kirjoitti teoksessaan Identity and Violence, että länsimaissa ihmisiä ryhmitetään uskonnon ja kulttuurin perusteella samaan aikaan kun heidän omalle tavalleen rakentaa identiteettiään – perustui se luokkaan, ammattiin, moraaliin, politiikkaan tai johonkin muuhun- ei anneta arvoa.[215] Arvostuksen puute identiteettiongelmien syynä on ydinasia, jonka Francis Fukuyama avaa 2020 suomennetussa kirjassaan ”Identiteetti. Arvostuksen vaatimus ja kaunan politiikka”. Inkeriläisten parissa asiaa pidetään esillä. Suomen Inkeri-Liitto ry:n puheenjohtaja Alina-Sinikka Salonen kirjoitti Helsingin Sanomissa joulukuussa 2016:

> ”Minun ei tarvinne tässä yhteydessä selittää, miksi Suomen historiaa ei voi objektiivisesti tarkastella ilman, että myös inkerinsuomalaisten historia otetaan siihen mukaan. Olemmehan noin 400 vuoden aikana säilyttäneet suomalaisuutemme erilaisten vieraiden kansojen keskuudessa niihin sulautumatta. Olemme olleet uskollisia Suomelle. Nyt Suomella olisi mahdollisuus osoittaa meille sitä arvostusta, jonka olemme ansainneet.”[216]

Inkerin Luterilainen kirkko oli rajannut suomenkielisen yhteisön kulttuurisesti. Sinikka Haapaniemen tutkimustaan varten haastattelemien kertojien puheessa kaikilla esiintyi Luterilainen kirkko: ”Kun kirkkoa ei enää ollut, kirkko kulki mukana”. Uskonto liittyi kertojien elämään yhtenä elämänlaadun tekijänä.[217] Termi ”kansalaisuskonto” kuvaa inkerinsuomalaisten suhdetta omaan kirkkoonsa, vaikka kaikki eivät siihen enää samaistu. Ylisukupolvinen identifioituminen vanhaan Inkerinmaahan on edelleen ihmeen tuoretta, koska mahdollisuus oman identiteetin löytämiseen suvun vanhalla kotiseudulla evättiin vuosikymmeniksi ja syväjäädytyksestä sulaminen vie kauan. Inkerinsuomalaisten matkoilla tapaa nuoria, joille kaikki on uutta, ihmeellistä ja hämmentävää yhtä aikaa. Lea Pakkanen kuvaa asiaa:

211 Miettinen, Helena 2003, s.14.

212 Tilaisuus oli yhtä aikaa Ulkosuomalaisparlamentin Itä-Euroopan aluekokous ja inkeriläisliittojen yhteistyökonferenssi.

213 Miettinen, Helena 2003, s.25.

214 Politiikan tutkimuksen päivät, Helsinki 10.-11.3.2016. Työryhmä 12. Kuvaus.

215 Sen, Amartya 2006, lainaus takakannesta.

216 Salonen, Alina-Sinikka: Inkeri-osasto historian museoon. HS 12.12.2016.

217 Haapaniemi, Sinikka 2010, s. 265 ja s. 270.

”Historia on keskeinen osa inkeriläisten identiteettiä, se mitä tapahtui vanhempien, isovanhempien ja sitä edeltäville sukupolville. Inkeriläisyyden identiteetti on aina jotenkin siinä Suomen ja Venäjän ristipaineessa. Kun asuttiin Neuvostoliitossa, olimme niitä erikoisia ja vähän kummallisia, koska olimme suomalaisia. Meillä oli suomalaiset nimet, joita ihmiset eivät osanneet ääntää tai kirjoittaa oikein, tai joitain tapoja, vietimme joulua, puhuimme suomea. Kun muutimme Suomeen, yhtäkkiä olimmekin Suomessa erilaisia ja outoja, olimmekin venäläisiä. Identiteetti on ollut muiden määriteltävissä.[218]

2.5. Maahanmuuttokysymykset Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa

Koko aikaisempi kehitys Venäjältä Suomeen tapahtuneissa muuttoliikkeissä oli painolastina, kun 1980-luvun lopussa alettiin pohtia inkerinsuomalaisten mahdollisuutta saada muuttaa Neuvostoliitosta Suomeen. Tässä luvussa aloitetaan Suomen maahanmuuttopolitiikan taustoitus. Hankalin ongelma on aina ollut Venäjältä tulleiden kansalaisuuskysymys.

Ensimmäiset joukkopakolaiset tulivat Suomen alueelle, kun romanit karkotettiin Ruotsista 1600-luvulla. 1700-luvulla Suomen etelärannikolle saapui Baltian maista maaorjuutta paenneita. He asettuivat suomalaisten harmiksi rannikolle kalastajiksi. Monet kuitenkin löysivät turvapaikan rannikon herraskartanoista ja kartanonomistajat saivat tulijoista työvoimaa.[219]

Autonomian aikana 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Suomeen syntyi tataariyhteisö. He eivät tulleet Tatarstanista vaan Volgan mutkasta ja he asettuivat aluksi usein Viipuriin. Tataarien muutto Venäjältä Suomeen jatkui 1935 asti. Viipurin ohella toinen suuri tataariyhteisö oli Terijoella, josta heidät siirrettiin sodan jälkeen Järvenpäähän. Tataarin kieli ja tavat ovat säilyneet Suomessa sukupolvien yli ja nykyään he muodostavat 800–900 hengen kielivähemmistön. Tataarien integroituminen Suomeen ei ole edellyttänyt assimiloitumista eikä sulautumista.[220] Osman Abdrahim kertoi 2016:

”Isä tuli Suomeen Volgan mutkasta Novgorodin läänin alueelta, jossa oli noin 30 muslimikylää ja paljon kristillisiä mordvalaiskyliä. Muslimitataarit olivat hyvin toimeentulevia viljelijöitä, koska Pietarin kauppa veti rajattomasti tuotteita. Pietarissa he löysivät Suomen ja kuulivat, että suomalaiset kohtelevat tataareja paremmin kuin

218 Zidan, Heidi 6.10.2019: Venäläisiä Suomessa, suomalaisia Venäjällä – inkeriläiset haluaisivat tulla tunnustetuksi osaksi Suomeen historiaa. https://yle.fi/uutiset/3–11002087

219 Kuisma, Markku ja Pietiäinen, Jukka-Pekka 1987.

220 Ali, Atik, Uskontojen yhteistyö Suomessa – USKOT-foorumi ry:n seminaari Balderin salissa Helsingissä 1.2.2016 : ”Tarinoita Kampin ja Punavuoren vaiheilta: Suomen juutalaiset ja tataarit kertovat.”

venäläiset. He alkoivat sitten pikkuhiljaa siirtyä Suomen puolelle ja perustivat turkis- ja kangaskauppoja." [221]

Myös Suomen juutalaisten vanhempi polvi saapui Venäjältä ja puhui venäjää kuten tataaritkin. Helsingissä juutalaisilla ja tataareilla on ollut ainutlaatuinen keskinäinen yhteistyö. Sama talo toimi Suomenlinnassa perjantaisin muslimien rukoushuoneena ja lauantaisin juutalaisten synagogana.[222] Venäjältä Suomeen tulleiden juutalaisten maahanmuuttotilanne on ollut vaihteleva. Tammikuussa 1888 Suomen senaattorit päättivät juutalaisten karkotuksista ja kuvernöörit määrättiin antamaan tiedot jokaisesta juutalaisesta. Heidät olisi karkotettava vuoden sisällä. Ensimmäinen karkotusmääräys annettiin 60:lle Helsingin juutalaiselle helmikuussa 1888 ja kesäkuun passiasetus tuki Suomen hallituksen karkotustoimia. Senaatin päätöksellä 1889 kuvernöörien tuli karkottaa ne juutalaiset, joille ei ollut myönnetty oleskeluoikeutta. 1890 Suomessa oli 1017 juutalaista ja 1893 jäljellä enää 720. 1889 säädös oli virallisesti voimassa vuoteen 1918, mutta sen noudattaminen höltyi jo 1800-luvun lopulla.[223]

Sotilaskysymys aloitti Suomen sortokauden 1899. Nikolai II vahvisti heinäkuussa 1901 uuden asevelvollisuusasetuksen, joka määräsi suomalaiset palvelemaan venäläisissä joukko-osastoissa joko Suomessa tai siihen rajoittuvissa Venäjän kuvernementeissa. Toteutus estettiin kutsuntalakoilla. Ensimmäisistä kutsunnoista 1902 jäi pois 58,2 % ikäluokasta. Seuraus oli, että keisari lakkautti koko Suomen armeijan ja huomattava osa kutsuntalakkoihin osallistuneista nuorista miehistä lähti pakolaisina Amerikkaan. Venäläiset viranomaiset karkottivat 1903 alkaen venäläistämistoimenpiteitä vastustamaan nousseet Siperiaan.[224]

Helsingin yliopisto oli venäläisiä vastaan käydyn oikeustaistelun keskuksia ja opiskelijoita karkotettiin. Moni aktivisti olisi mieluiten asettunut Ruotsiin, mutta Ruotsi piti tiukasti kiinni puolueettomuudestaan. Siksi aktivistit suuntasivat Saksaan, jonka intresseihin Suomen irrottamisen Venäjästä katsottiin sopivan.[225] Sortokausien 1899–1905 ja 1908–1917 venäläistämispolitiikka johti useiden suomalaisten poliitikkojen ja kirjoittajien muuttamiseen ulkomaille. Tutkimusmatkailija A.E. Nordenskiöld muutti Ruotsiin ja sosialisti Oskari Tokoi Yhdysvaltoihin. Kun eduskunnan puhemies, asessori P.E. Svinhufvud ei suostunut laittomaan erottamiseen tuomarinvirastaan, hän joutui marraskuussa 1914 Siperiaan.[226]

Autonomian ajalla maassa asuneet venäläiset olivat suuri ongelma ja suomalaiset pyrkivät lainsäädännöllä estämään heitä saamasta kansalaisoikeuksia. Yleensä ne saatiin vain avioliiton kautta. Venäjältä tulleisiin poliittisiin pakolaisiin suhtauduttiin ymmärtävästi, muuten autonomisen Suomen politiikka venäläisiin nähden oli jyrkän torjuvaa. Heidät pyrittiin pitämään poissa maasta ja siinä onnistuttiin hämmästyttävän hyvin. Vuonna 1900 venäjänkielisten Suo-

221 Abdrahim, Osman, Uskontojen yhteistyö Suomessa – USKOT-foorumi ry:n seminaari Balderin salissa Helsingissä 1.2.2016 : "Tarinoita Kampin ja Punavuoren vaiheilta: Suomen juutalaiset ja tataarit kertovat."

222 Ali, Atik, Suomen Islam-seurakunnan puheenjohtaja, Uskot-foorumi 1.2.2016.

223 Torvinen, Taimi 1989, s. 48–62.

224 Pesonen, Pekka 1991, s. 125–127.

225 Jutikkala, Eino 1966, s. 304.

226 Pesonen, Pekka 1991, s. 125–127.

men kansalaisten määrä oli n. 6 000, mikä oli Suomen 2,7 miljoonan asukasmäärästä 0,2%. Vastaavaa ei ollut missään muualla Venäjän imperiumin alueella.[227]

Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin kaudella venäläiset eivät onnistuneet ollenkaan hankkimaan Suomen kansalaisoikeuksia, mutta syy oli erikoinen: Bobrikov kieltäytyi hyväksymästä mitään suomalaista kansallisuutta erillisenä venäläisestä. Hän lähti siitä, että jos venäläiset joutuisivat anomaan Suomen kansalaisuutta, se merkitsisi Suomen kansallisuuden tunnustamista. Siksi venäläiset eivät voineet edes anoa kansalaisuutta 1901 jälkeen, vaikka olivat pysyvästi asettuneet maahan.

1907 Venäjältä pakeni Suomeen suurehko määrä juutalaisia, joille myönnettiin Helsingin poliisimestarin esityksestä oleskelulupa lyhyeksi ajaksi. Uudenmaan läänin kuvernööri muistutti poliisimestaria juutalaisten Suomessa oleskelua koskeneista säädöksistä ja antoi häätökäskyn niille, joilla ei lupakirjaa ollut.[228] Suomessa syntyneet ja pidemmän aikaa asuneet juutalaiset saivat jäädä. Ne, joilta oleskelu kiellettiin, olivat passilla Suomeen saapuneita, joiden kotipaikkaoikeus oli Venäjällä.[229] Karkotuksiin kiinnitettiin huomiota myös ulkomailla. Königsbergiläinen lehti totesi artikkelissaan ”Suomen häpeäpilkku”, miten helposti valtio, joka jatkuvasti vetoaa ihmisyyteen taistellessaan omien oikeuksiensa puolesta, menettää kaiken sympatian sortaessaan keskuudessaan elävää heikompaa. The New York Times kirjoitti, että satoja juutalaisia oli Suomessa ajettu kodeistaan, ja he harhailivat nälkäisinä ja viluisina ympäri maata. Senaatti puuttui kirjoitusten johdosta asiaan. Suomen Virallisessa Lehdessä ilmoitettiin lehtien antaneen vääriä tietoja viranomaisten menettelystä ja vakuutettiin, että hallitus oli koettanut soveltaa lain määräyksiä vapaamielisesti.[230]

Venäläisiä kohdeltiin Suomessa ulkomaalaisina vuoden 1912 yhdenvertaisuuslain jälkeenkin. Lain avulla Venäjän alamaiset yritettiin saada oikeudellisesti yhdenvertaisiksi Suomen kansalaisten kanssa. Autonomian ajan lopussa Suomessa arvioidaan asuneen venäläisen sotaväen lisäksi vakituisesti 12 000 venäläistä. Valtaosa työskenteli kaupan tai teollisuuden palveluksessa. Venäläisten kesähuvila-asukkaiden määrä Karjalan Kannaksella oli voimakkaassa kasvussa Suomen itsenäistymisen aikaan. Heitä oli silloin noin 100 000, kun 1905 oli ollut 50 000 ja 1800-luvun lopussa 25 000.[231] Suomessa pysyvästi asunutta venäläistä siviiliväestöä monin verroin suuremman ongelman itsenäisyyttä tavoittelevalle maalle aiheutti Suomeen sijoitettu määrältään huomattavasti suurempi sotaväki. Enimmillään venäläisiä joukkoja oli Suomessa elokuun 1917 lopussa, noin 125 000.[232]

Sotilaiden huolto aiheutti ongelmia ja ankarasta elintarvikepulasta kärsivistä suomalaisista oli itsenäistymisen jälkeen entistä vastenmielisempää luovuttaa ruokatarpeita venäläisille sotilaille. Svinhufvudin senaatti esitti 14.12.1917 Venäjän Itämeren laivaston ja 42. armeijakunnan komentajille vaatimuksen joukkojen pikaisesta poistamisesta vedoten Suomen puolueettomuuteen, elintarvikepulaan ja sotilaiden ilkivaltaisuuksiin.[233] Monet kunnat keskeyttivät

227 Vihavainen, Timo 1991, s. 54–57 ja 2013, s. 181.
228 Torvinen, Taimi 1989, s. 48–62; 82–83.
229 Torvinen,Taimi 1989, s. 88–89.
230 Torvinen Taimi: Suomen Virallinen Lehti 20.1.1909.
231 Vihavainen, Timo 1991, s. 54–57.
232 Närhi, Matti 1984, s. 171–173.
233 Kallenautio, Jorma 1985, s. 25.

polttoöljyn ja halkojen toimittamisen venäläisvaruskunnille. Senaatin sisäasiaintoimituskunta määräsi kuitenkin, että venäläisille oli tammikuun loppuun asti annettava ruoanlaittoa ja lämmitystä varten riittävästi polttopuita.[234]

2.6. Venäläisten karkottaminen itsenäistyneestä Suomesta

Tässä luvussa taustoitetaan lakiehdotus ulkomaalaisten ottamisesta itsenäisen Suomen kansalaisiksi. Fokus oli Venäjältä muuttaneissa. Suomen kansalaisoikeuden saavuttamisesta ja menettämisestä säädettiin vuoden 1919 Hallitusmuodossa, joka oli voimassa inkeriläisten paluumuuton alkaessa ja aina vuoteen 2000 asti.

Suomessa olleiden venäläisten sotilaiden määrä supistui nopeasti karkaamisten ja kotiuttamisen takia, mutta tammikuun 1918 puolivälissä heitä oli vielä 73 000.[235] Vaikka Suomi oli julistautunut itsenäiseksi, venäläiset rajajoukot pitivät 1918 kiinni oikeudesta päättää, ketä Suomeen päästetään. Tunnettu poliitikko, pankinjohtaja J.K. Paasikivikin joutui Ruotsista palatessaan odottamaan rajalla Suomen Venäläisen Aluekomitean lupaa kotimaahan pääsyyn.[236] Venäjän vastaisen itärajan omaa vartiointia ryhdyttiin järjestämään loppukeväällä. Heinäkuussa 1918 Suomen senaatti julisti rajan kokonaan suljetuksi ja syksyllä valvonta järjestettiin erityisten rajavartiopataljoonien vastuulle.[237]

Kun punakaartit 27.1.1918 ottivat vallan Etelä-Suomessa, Venäläinen Aluekomitea otti itselleen vallan kaikkiin Suomessa olleisiin Venäjän kansalaisiin. Pietarin suomalaiset bolševikit Eino ja Jukka Rahja sekä Adolf Taimi toimivat näkyvästi vasemmiston johdossa.[238] Vallankumoushallitus piti Helsinkiä vallassaan vielä pari päivää ennen Brest-Litovskin 15.3.1918 rauhansopimuksen allekirjoitusta ja Pravda-lehdessä kerrottiin, että Pietarin punakaartilaisia oli lähetetty Suomeen taistelemaan valkoisia vastaan.[239] Rauhansopimuksen solmimisen aikaan Suomessa oli n. 35 000 venäläistä sotilasta. He poistuivat Suomesta kevään 1918 kuluessa laivoilla ja osa rautateitse.[240]

Helsinkiin toukokuussa 1918 avattu Neuvosto-Venäjän konsulinvirasto toimi Suomen viranomaisten rinnalla aktiivisesti venäläisten palauttamisessa bolševikkivaltioon. Helsingissä oli viraston luetteloiden mukaan 30 000 Venäjän alamaista, joiden paluuta Venäjälle virasto yritti järjestää. 11.5.2018 lähetettiin laivoilla Kronstadtiin 2 100 Venäjän alamaista ja 15.5. mennessä ehdittiin lähettää vielä n. 4 000. Lisäksi lähetettiin höyrylaiva Astralla Rääveliin[241] yhteensä 1789 virolaista ja lättiläistä. Samaan aikaan muissa Suomen kaupungeissa pidätettiin

234 Manninen, Turo 1992, s. 371.
235 Manninen, Ohto 1993, s. 47.
236 Manninen, Ohto 1993, s.
237 Kosonen, Matti 1994, s. 30–35.
238 Manninen, Ohto 1993, s. 53.
239 Vihavainen, Timo 1988, s. 94–95.
240 Engman, Max 2007, s. 65–71. 75, 77–79.
241 Tallinna

yhteensä 4 672 suurvenäläistä, ukrainalaista, puolalaista ja virolaista ”koska nämä henkilöt poikkeuksetta käyttävät meidän maamme vähiä elintarpeita”. Useimmat pakolla laivoihin viedyistä olivat siviilivaatteisiin pukeutuneita sotamiehiä.[242]

Viipurin kaupungin komendantti, pankinjohtaja K.N. Rantakari antoi lehdistölle julkilausuman, jossa sanoi karkotusmääräysten aiheuttavan ulko- että sisäpoliittisia selkkauksia ja lisäksi vaikeuksia talouselämässä. Hän kirjoitti, ettei ainakaan inkeriläisiä, virolaisia, muita itämerenmaakuntalaisia, Venäjän karjalaisia, siperialaisia, kaukasialaisia eikä Venäjän saksalaisia pitäisi häätää Suomesta. Myös venäläisissä oli Suomen itsenäisyyteen suopeasti suhtautuvia, joista moni oli syntynyt Suomessa. Rantakari painotti Venäjälle karkottamisen merkitsevän ajamista kuolemaan. Tämän jälkeen karkotusmääräykset lääneille antanut senaatin sisäasiaintoimituskunta muutti määräyksen koskemaan vain sotilaita, matruuseja ja heihin verrattavia henkilöitä.[243] Kun raja sulkeutui kesäkuussa 1918, oli Suomesta ehditty karkottaa n. 18 000 venäläistä.[244] Joukkokarkotusten uhreiksi joutui sellaisia, joille Suomi oli kotimaa ja Venäjä vieras. UM:n arvion mukaan Suomi saattoi näillä toimenpiteillä nostattaa itseään vastaan myös ne venäläiset, jotka siihen asti olivat olleet suopeita maallemme.[245]

Kun ns. tynkäeduskunta kokoontui ensi kerran 15.5.1918, yksi kiireellisiä kysymyksiä oli Venäjän kansalaisten asema ja oikeudet Suomessa. Niitä säädeltiin Svinhufvudin valtionhoitajakaudellaan tekemillä päätöksillä ja asetuksilla. Venäjän väliaikainen hallitus[246] oli antanut Suomen 1917 toisille valtiopäiville esityksen laiksi ulkomaalaisten ottamisesta Suomen alamaisiksi. Asiaa ei ehditty käsitellä, koska väliaikainen hallitus hajotti eduskunnan kesällä.[247]

Senaatin oikeustoimikunta muistutti 22.5.1918 lainvalmistelukuntaa, että senaatti oli antanut sen I osastolle toimeksi laatia kiireellisesti ehdotus laiksi ulkomaalaisten ottamisesta Suomen alamaisiksi. Paasikiven I senaatti asetti heti komitean tutkimaan ulkomaalais- ja siirtolaiskysymystä ja jo 10.6. lakiehdotus saatiin valmiiksi. Se ei sisältänyt määräyksiä Suomen kansalaisoikeuden saavuttamisesta ja menettämisestä, koska niistä säädettiin Paasikiven senaatin eduskunnalle antamassa hallitusmuotoehdotuksessa. Suomen juutalaisten oikeudet oli taattu lailla jo 12.1.1918, mutta vasta syyskuussa 1918 sisällissodan aiheuttaman sekasorron päätyttyä juutalaiselle myönnettiin ensimmäisen kerran Suomen kansalaisoikeudet.[248]

Itsenäistymisen yhteydessä Svinhufvudin hallitus oli antanut joulukuussa 1917 valtiopäiville esityksen uudeksi hallitusmuodoksi, jonka valtionhoitaja Mannerheim vahvisti 17.7.1918. Tämä 1919 HM oli voimassa 1980-luvun lopussa inkeriläisten paluumuuton alkaessa. Hallitusmuodon 4 §:ssä säädettiin kansalaisuudesta:

> **”Suomen kansalaisuus on jokaisella, joka on suomalaisista vanhemmista syntynyt, niin myös vieraan maan naisella, joka on mennyt naimisiin Suomen miehen kanssa.**

242 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 75.
243 Hämäläinen, Vilho 1983, s. 17–18.
244 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 77.
245 Vihavainen, Timo 1991, s. 73.
246 15.3.-7.11.1917.
247 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 89.
248 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 89–91.

Vieraan maan kansalainen voidaan ottaa Suomen kansalaiseksi niillä ehdoilla ja siinä järjestyksessä, kuin laissa erikseen säädetään."

Svenska Tidningen julkaisi 1918 lopulla kirjoituksen, jonka mukaan suuri määrä venäläisiä oli saanut Suomen kansalaisuuden. Lehden käsitys oli, että hallitus antaisi kansalaisoikeudet upseereille, jotka olivat kuuluneet venäläiseen armeijaan Suomessa ja sen lisäksi Kannaksen huvila-asukkaille. Pääministeri Lauri Ingman vastasi väitteisiin 1.1.1919 korostaen, että maaherran ja kunnanviranomaisten puolto on aina ollut edellytyksenä Suomen kansalaisuuden myöntämiselle. Ja että kansalaisoikeuksia oli myönnetty tuskin ainoallekaan, joka oli asunut Suomessa vähemmän kuin 10 vuotta ja tuskin ainoallekaan upseerille. Useimmiten oli kyse suomalaisista naisista, jotka olivat menettäneet kansalaisoikeutensa mennessään naimisiin venäläisen kanssa ja leskiksi jäätyään anoivat jälleen Suomen kansalaisuutta.[249]

2.7. Venäjän vallankumouksen aiheuttama pakolaisuus Suomeen

Venäjän vallankumousta seuranneet valtavat pakolaisvirrat kulkivat osin Suomen kautta. Venäjälle loukkuun jääneet suomalaiset ja inkeriläiset joutuivat pakolaispoliittisen kaupankäynnin kohteiksi ja mahdollisuudet auttaa heitä olivat vähäiset.

Pieniä pakolaisryhmiä oli tullut Venäjältä Suomeen tasaisena virtana 1830-luvulta alkaen, mutta 1917 vallankumousta seurasi kolme vuotta jatkunut massamittainen pakolaisuus. Ensin Suomi tarjosi turvapaikan vallankumouksellisille ja sen jälkeen niille, jotka pakenivat vallankumousta. Epätoivoisia lähtöön valmistautumattomia ihmisiä tuli kaikista poliittisista ryhmittymistä, mutta maaseutuväestöä pakolaisten joukossa oli pieni vähemmistö.[250]

Ihmiset eivät kulkeneet henkensä hädässä rajan yli pakolaisina pelkästään Venäjältä Suomeen, vaan myös päinvastaiseen suuntaan. Sisällissodan aikana ja sen jälkeen Venäjälle paenneiden punaisten luku nousi alkukesällä 1918 n. 10 000, jopa 13 000 henkilöön. Pakolaisuus tapahtui suureksi osaksi Karjalan kannaksen kautta ja väkeä virtasi myös Venäjän Karjalaan. Näistä huomattava osa kulkeutui pohjoiseen Kantalahden seudulle ja muualle Muurmannin radan varsille.[251] Keväällä 1918 arvioitiin, että vallankumouksen jalkoihin Venäjälle jääneistä suomalaisista noin 10 000 haluaisi palata Suomeen. Monet olivat olleet vuosikymmeniä poissa Suomesta ja joutuivat palatessaan pakolaisen asemaan.[252] Paluumuutto jatkui vuosia. Yhteensä vähintään 19 500 Suomen kansalaista palasi 1918–1928 laillisesti tai laittomasti.[253] Osa pääsi loppukeväästä 1918 lähtien laillista tietä. Luvallinen paluumuutto tapahtui jaksottaisesti eri-

249 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 96.
250 Simpson 1939, s. 63.
251 Saarela, Tauno, 1996, s. 27 ja s. 368.
252 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 84–85.
253 Nevalainen, Pekka 2002, s. 205–206.

laisten tilapäisten sopimusten nojalla. Bolševikit käyttivät Suomen kansalaisia panttivankeina ajaessaan tavoitteitaan. Tuhannet suomalaiset joutuivat pakenemaan Suomeen salateitä.[254]

Toukokuussa 1918 Svinhufvudin senaatti pyysi Saksan hallitusta suojelemaan suomalaisia Venäjällä ja valvomaan heidän etujaan. Saksan lähetystö suostui vaatimaan kotimaahan haluavien esteetöntä matkustamista ja pidätettyjen vapauttamista. Monimutkaisiin neuvotteluihin, joilla loukkuun jääneitä suomalaisia yritettiin saada rajan yli, kytkettiin Suomessa pidätettyjen Venäjälle vietyjen saksalaisten vapauttaminen. Tämä kirjattiin Suomen ja Saksan rauhansopimukseen 7.3.1918. Siviilitehtäviensä vuoksi Venäjällä asuneet joutuivat neuvottelujen välineiksi. Pietarin vankiloissa tiedettiin viruvan satamäärin kotimaahan haluavia suomalaisia. Se oli otettava huomioon, kun tehtiin Venäjältä Suomeen pyrkiviä tai Suomessa jo olevia venäläisiä koskevia päätöksiä.[255]

Kun Neuvosto-Venäjän diplomaattinen edustaja eversti K. Kovanko ilmoitti 19.5.1918 hallitukselle, että Helsingin elintarvikelautakunta oli lääninhallituksen päätöksen perusteella kieltäytynyt antamasta elintarvikekortteja venäläisille, hän huomautti: ”Tähän saan lisätä, että luultavasti siitä tavasta, jolla Suomen Hallitus ratkaisee kysymyksen Venäjän Suomeen jääneiden kansalaisten muonituksesta, tulee riippumaan Venäjän hallituksen ratkaisu Venäjällä asuvien Suomen kansalaisten muonituksen suhteen.”[256]

Suomen hallitus halusi välttää bolševikkihallituksen tunnustamista eikä sitoutua siihen millään tavoin ennen kuin tilanne selkiintyisi. Virallinen edustaja Carl Enckell oli palannut Pietarista vallankumouksen alla eikä korkea-arvoista edustajaa Venäjällä ollut.[257] Passitoimiston toimintamahdollisuudet Pietarissa olivat vähäiset. Syksyyn 1918 mennessä suomalaisten pääsy Venäjältä vaikeutui yhä, koska siellä oli mahdotonta hankkia tarpeellisia asiapapereita. Suomen rajan yli päästettiin päivittäin vain rajoitettu määrä pakolaisia ja Valkeasaaressa oli syyskuun 1918 alussa henkilöitä, joilla oli jonotusluettelon perusteella toivoa päästä rajan yli aikaisintaan lokakuussa. Suomen puolelle päässeet vetosivat lehdistön kautta:

> ”Suomen konsulaatti, s.o. passitoimisto ei kykene auttamaan. 4–5 henkilöä työskentelee mitätöntä palkkaa nauttien eivätkä kykene matkustuslupia hankkimaan.[,,,] Suomalainen rajavartiosto on myös erittäin ankara etenkin maanmiehiin nähden. Apua maanmiehillemme olisi toimitettava hinnalla millä tahansa, ellei virallisesti, niin salateitä, muuten uhkaa varma turma.”[258]

Suomen punaisten kansanvaltuuskunta piti viimeisen kokouksensa Pietarissa 26.4.1918 ja osa Venäjälle paenneista punakaartilaisista pyrki takaisin jo toukokuussa. Moskovaan perustettiin keskuskomitea Venäjälle paenneiden suomalaisten huoltoa varten, koska venäläiset eivät yksi-

254 Nevalainen, Pekka 2002, s.106–117.
255 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 84–85.
256 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 83–85.
257 Paasivirta, Juhani 1957, s. 23.
258 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 87–88.

tyisiä ihmisiä lukuun ottamatta antaneet heille apua. Toinen komitea perustettiin Pietariin, jossa pääosa suomalaisista pakolaisista oli. [259]

Sanomalehti Karjala julkaisi Pietarista saamansa tiedon, jonka mukaan siellä oli toukokuun alussa n. 8 000 suomalaista pakolaista, ”joukossa kaikki punaisten johtomiehet ja komissarit”. Aluksi punapakolaisten tärkein tukikohta oli keskellä Pietaria, Paavalin kasarmilla. Uusi siirtola perustettiin Buijin kaupunkiin Siperian radan varrelle ja sinne ehti lähteä 3 000 suomalaista. 26.6.1918 Suomen lehdet tiesivät, että Pietarissa oli kaksi junallista Bujista palanneita punakaartilaisia perheineen. 28.6.1918 Rajajoelle saapui 200 ja seuraavana päivänä 700 nälkiintynyttä ihmistä. Suomalaisten joukkovangitsemisista Pietarissa saatiin tietoa. Suomeen paenneet kertoivat, että ajojahtia johti punapäällikkö Kaljunen.[260]

Moskovassa elokuussa 1918 perustetun Suomen Kommunistisen Puolueen yhteydessä toimineille aseellisille suomalaisjoukoille oli suunniteltu aktiivinen rooli Suomeen suunnitellussa vallankumouksessa. Vapaus-lehdessä ilmoitettiin 18.10.1918, että Pietarin ja kuvernementin alueella asuvat 18–45 -vuotiaat suomalaiset miehet kutsuttiin kansalaisuuteen katsomatta ilmoittautumaan rekisteröitäviksi. Joulukuussa lehdessä oli ilmoitus Pietarin suomalaisten työläisten kutsunnasta Puna-armeijaan ja 1918 lopulta lähtien suomalaisia johtajia alettiin kouluttaa punaupseerikursseilla.[261] Suomalaisten entuudestaan tuntemiin pelon- ja vihansekaisiin epäluuloihin kaikkia venäläisten pyrkimyksiä kohtaan liittyi pelko siitä, että Venäjälle paenneet punaiset hyökkäisivät Suomeen venäläisten tukemina.[262]

Kun suuret pakolaisvirrat syyskuussa 1918 alkoivat, luovuttiin siihenastisesta politiikasta, joka tarkoitti venäläisten ja muiden ulkomaalaisten lähettämistä pois Suomesta. Senaatin ulkoasiainvaliokunta otti yhteyttä Skandinavian maiden hallituksiin ja pyysi, että ne ottaisivat Suomen ankaran elintarvikepulan vuoksi vastaan edes osan Venäjältä Suomeen paenneista. Ruotsi, Norja ja Tanska vastasivat, etteivät ne voi asuntopulan vuoksi suostua ja kääntyivät puolestaan Englannin ja Ranskan puoleen ja pyysivät, että ne suostuisivat ottamaan Venäjän pakolaisia Suomesta. Kun Englanti ja Ranska eivät vielä lokakuussa vastanneet, tilanne koettiin toivottomana.[263]

Venäjältä tulleet merkkihenkilöt perustivat lokakuussa 9-jäsenisen toimikunnan ”Erikoinen Komitea Suomessa olevien venäläisten asioita varten”. Senaatti hyväksyi sen säännöt: Komitean tehtävänä oli toimia yhdyssiteenä Suomeen tulleiden venäläisten pakolaisten välillä, antaa heille kaikkea mahdollista apua, edustaa heitä Suomen valtion kanssa käytävissä neuvotteluissa sekä valvoa pakolaisina tulleiden etuja. Komitean anomuksesta sille myönnettiin 500 000 mk[264] avustus valtion varoista. Komitean suunnitelmana oli perustaa venäläinen sotilasorganisaatio, jota tilaisuuden tullessa voitaisiin käyttää taisteluun bolševismia vastaan. Suomessa pakolaisina tulleita venäläisiä pidettiin riskinä, koska vanhat venäläiset eivät halunneet Suomen itsenäisyyttä.[265]

259 Vihavainen, Timo 1988 s. 95–99.
260 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 82–86.
261 Vihavainen, Timo 1988, s. 106.
262 Hietaniemi, Tuija 1992, s. 55.
263 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 77–79.
264 Noin 194 000 EUR (v. 2021)
265 Polvinen, Tuomo 1971, s. 103–104.

Pietarissakin oli Venäjän alamaisten etujen suojelemista Suomessa ajavien yhdistys. Se kävi kesäkuussa 1918 pyytämässä Karjalan Kannaksella huvilan omistaville venäläisille lupaa muuttaa pysyvästi kesäasuntoihinsa. Yhdistys lupasi, että venäläiset toisivat ruokatarpeet mukanaan ja lisäksi ryhtyisivät viljelemään huvilapalstojaan. Kyseessä oli kymmenien tuhansien pietarilaisten pyrkiminen asumaan huviloihinsa Suomeen.[266] Joulukuussa 1918 Uusi Suometar julkaisi nimimerkin ”Muutamat Venäjältä pelastuneet” kirjeen ja ilmoitti olevansa kirjeen lähettäjien kanssa yhtä mieltä siitä, että olisi erittäin suotavaa, jos Venäjälle jääneiden suomalaisten hyväksi voitaisiin tehdä jotain:

”Tunnettua on, että hallituksemme on myöntänyt ½ miljoonaa markkaa tänne paenneiden venäläisten avustamiseksi, siis niille, jotka jo ovat henkensä pelastaneet. Mutta mitä on tehty omien suomalaistemme avustamiseksi ja pelastamiseksi? Onko kaikkia keinoja käytetty […] ja onko tämän lisäksi nyt tarkoitus vaieten uhrata nuo tuhansiin nousevat ihmishengetkin kaikenlaisten vieraiden orienteerausten alttarille?” [267]

Tarkkoja lukuja Suomeen 1918 Venäjältä tulleiden pakolaisten määristä on mahdoton selvittää. Valkoisen armeijan puolella taistelleita inkeriläisiä alkoi jo tulla pakolaisina. Valtion pakolaisavustuskeskus arvioi, että vuoden lopulla Suomessa olisi ollut 3 370 Venäjältä paennutta, heistä 3 000 venäläisiä, 300 inkeriläisiä ja 70 vienankarjalaisia.[268] Joulukuussa 1918 Norja suostui ottamaan 200 venäläistä pakolaista Suomesta ja sijoittamaan heidät hotelleihin ja parantoloihin. Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, että Ruotsissa syytettiin niitä, jotka eivät jakaneet Suomen taakkaa. Morgonbladet ja Dagens Nyheter vaativat joulukuussa 1918, että Ruotsinkin olisi tehtävä jotain Venäjän pakolaisten hyväksi.[269] 1980-luvun puolivälissä Ruotsin lehdet syyttivät Suomea vastuun pakoilusta pakolaisten vastaanottoasioissa.

Pakolaisuus Neuvosto-Venäjältä kesti vuosikausia ja suuntautui moniin maihin. Ajan mittaan emigrantteja kertyi eniten Ranskaan.[270] 10.1.1919 Kansanedustaja Santeri Alkio (ML) jätti Ingmanin hallitukselle kysymyksen pakolaisista ja Suomen itärajan huonosta vartioinnista. Välikysymyskeskustelu käytiin 17.1.1919 ja pääministeri Lauri Ingman totesi vastauksessaan, että pakolaiskysymykset kuuluivat useiden eri ministeriöiden toimialaan eikä asioiden käsittelyä sen vuoksi ollut helppo järjestää tyydyttävällä tavalla.[271] Kuten tänä päivänä, myös 1917–23 Suomen pakolaispoliittinen keskustelu käsitteli laajalti sitä, kuka on oikeutettu saamaan pakolaisen aseman. Arvostelijat syyttivät Ingmanin hallitusta venäläisten suosimisesta ja inkeriläisten syrjimisestä. 70 vuotta myöhemmin Harri Holkerin hallitusta syytettiin Vietnamin pakolaisten suosimisesta ja inkeriläisten unohtamisesta.

Ulkoministeriö valtuutti Suomen Väliaikaisen Komitean hoitamaan yhdessä Tanskan Punaisen Ristin kanssa Pietarissa Venäjälle jääneiden Suomen kansalaisten etuja. Tämä

266 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 122–123.

267 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 122.

268 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 94.

269 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 79.

270 Kopnina, Helen 2005, s. 24–25.

271 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 137. Aivan samaan maahanmuuttohallinnon ongelmaan viittasi työministeri Matti Puhakka 18.5.1990 vastatessaan inkeriläisten paluumuuttoa koskevaan kirjalliseen kysymykseen: VP 1990 KK 223/1990.

”Suomen Moskovan lähetystön Pietarin osasto” toimi evakuoimiskomiteana ja Kellomäelle perustettiin karanteeni Suomeen tulleita pakolaisia varten. Maaliskuun 1919 eduskuntavaalien jälkeen Edistyspuolueen Kaarlo Castrénin johtama hallitus valmisteli kiireellisesti ulkomaalaisasetusta ja laatimista varten nimitettiin komitea. Valtioneuvosto hyväksyi komitean ehdotuksen 2.7.1919 SM:n esittelystä asetukseksi ulkomaalaisten maahantulosta ja oleskelusta valtakunnassa.[272]

25.7.1919 järjestetyn presidentinvaalin jälkeen muodostettiin 15.8. Edistyspuolueen J.H. Vennolan johdolla uusi hallitus. Rudolf Holsti oli ollut ulkoministerinä jo Castrénin hallituksessa ja hän jatkoi kesään 1922 saakka. Holstin ulkoministerikaudella Suomi 1.2.1920 hyväksyttiin Versailles´in rauhankonferenssin yhteydessä perustetun Kansainliiton jäseneksi, vaikka Ahvenanmaan kysymys oli vielä avoin.[273] Kansainvälinen pakolaishallinto luotiin Kansainliitossa tyhjästä I maailmansodan jälkeen. Myös Kansainliitto joutui silloin etsimään ratkaisuja nopeasti ja vähillä resursseilla.[274]

Suhteessa väkilukuunsa Suomi otti bolševikkivallankumousta paenneita enemmän kuin mikään muu länsimaa. Venäjän pakolaiset jaoteltiin venäläisiin, inkerinsuomalaisiin ja karjalaisiin. Vuoden 1921 alussa Suomessa oli enimmillään 8 400 inkeriläistä pakolaista.[275] Venäläisiksi Suomessa luokitellut olivat enimmäkseen kansallisuudeltaan venäläisiä, mutta joukossa oli myös venäläistyneitä baltiansaksalaisia, juutalaisia, puolalaisia, saksalaisia ja ukrainalaisia.[276] Kronstadtin 6 300 pakolaisesta lähes 5 100 palasi kotimaahansa. Suomalaiset työnsivät kapinallisia sinne jo loppukeväällä 1921, mutta 1922 lopulla Moskova myönsi heille erityisen armahduksen.[277]

Marraskuussa 1921 alkanut Itä-Karjalan aseellinen kapina päättyi helmikuun 1922 lopulla, kun 13 000 puna-armeijan sotilasta työnsi Itä-Karjalan metsäsissit ja näitä seuranneet siviilipakolaiset rajan yli Suomen puolelle.[278] Kun viimeiset karjalaiset sissit perääntyivät Suomeen 20.2.1922, heitä oli saapunut Suomeen muutaman viikon aikana 11 200 henkeä, suurin osa naisia ja alaikäisiä lapsia.[279] Myös inkeriläisten tulo jatkui 1922. Suomessa oli silloin 15 000 venäläistä pakolaista, 6 300 inkeriläistä ja 700 aunukselaista. Puolet Suomessa 1922 olleesta 33 500 pakolaisesta oli Viipurin läänissä. 1922 alussa tulleita palasi takaisin samana kesänä ainakin 3 300 henkeä, vaikka armahdusta ei ollut vielä annettu. Keväällä 1923 Neuvostoliitto julisti karjalaisille amnestian. Se ei koskettanut Karjalan kansannousun johtajia eikä aktiivisesti sotatoimiin osallistuneita. 1923 lopussa Suomessa oli n. 22 000 Venäjän pakolaista ja 3 500

272 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 143.ja s.150.

273 Meinander, Henrik 2012, s. 40–46. Kansainliiton kesäkuun 1921 päätöksellä Ahvenanmaa säilyi Suomen valtion alueena, kun Ahvenanmaan kielen- ja uskonnonvapautta ei rajoitettu millään tavoin.

274 Sallinen, Harri 2013, s. 6–8.

275 Nevalainen, Pekka 1999, s. 25.

276 Nevalainen, Pekka 1999, s. 39.

277 Nevalainen, Pekka 1999, s. 50–56.

278 Jääskeläinen, Mauno 1977, s. 325.

279 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 289.

venäläistä, jotka olivat olleet maassa jo ennen itsenäistymistä [280] 1921–29 Suomesta palasi 8 500 Karjalan pakolaista.[281]

Pakolaisten paluu hiljeni 1920-luvun puolivälissä. Viimeiset palasivat Suomesta Neuvostoliittoon keväällä 1929. Kotiutuminen loppui, kun Neuvostoliitto sulki ovensa, ei lähtöhalukkaiden loppumiseen.[282] Baltian maista eniten pakolaisia vastaanotti Viro, jossa arvioitiin 1922 olleen 15 000 venäläistä pakolaista. Lisäksi Viroon tuli inkeriläisiä, saksalaisia ja puolalaisia.[283] Sir John Hope Simpson vieraili Suomessa ennen laajan pakolaistutkimuksensa julkaisemista 1939. Hän ylisti Suomea mallina muille maille siitä, kuinka Venäjältä tulleet pakolaiset oli huollettu.[284]

280 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 293.
281 Nevalainen 2006, s. 74–76.
282 Nevalainen, Pekka 2006, s.40 ja s. 50
283 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 11.
284 Simpson, Sir John Hope 1939, s. 374.

3. RAJA RAILONA

3.1. Inkeriläisten järjestäytyminen, autonomiatavoitteet ja Tarton rauha

Tämän tutkimuksen johtopäätösten ymmärtäminen edellyttää inkeriläisten 1918–20 autonomiatavoitteiden tuntemisen lisäksi silloisten tavoitteiden taustan tuntemista. Leningradin alueen inkeriläiset vetosivat helmikuussa 1990 siihen, että heille oli Tarton rauhansopimuksen liitteissä 1920 luvattu kulttuuriautonomia. Siksi tulee tuntea Tarton rauhansopimusta edeltäneet neuvottelut asiassa ja Suomen ns. reunavaltiopolitiikka.

Inkerinmaalla maaliskuussa 1918 järjestetty inkeriläisten kolmas edustajakokous tähtäsi kansalliseen järjestäytymiseen ja kunnallisliiton perustamiseen. Inkerin Kansanvaltuusto ehti saada liittoa koskevan asian alkuun vasta muutamassa kunnassa, kun sen puheenjohtaja ja sihteeri joutuivat bolševikkipäättäjien epäsuosioon. Huhtikuussa puheenjohtaja Kaapre Tynni määrättiin pidätettäväksi. Hänet pelasti pako ja kahden viikon piileskely Pietarissa. Tynnin mukaan inkeriläiset onnistuivat kuitenkin edelleen vaikuttamaan läänin toimeenpanevassa komiteassa, jonka viidestä jäsenestä kaksi oli inkerinsuomalaista.[285] Tämän tutkimuksen kannalta on huomionarvoista, että 12.2.1990 Leningradin alueen inkerinsuomalaiset lähestyivät samantapaisin suunnitelmin Leningradin Alueneuvostoa.[286]

Marraskuussa 1918 Pohjois-Inkeristä paenneiden kokous päätti Viipurissa, että inkeriläisten lähetystö pyytää Pietari Toikan johdolla Suomen hallitukselta toimenpiteitä, jotka edesauttaisivat vaihtoehtoisesti kolmea päämäärää:

1) Koko Inkerin alue olisi saatava yhdistetyksi Suomeen.
2) Vain Pohjois-Inkeri olisi liitettävä Suomeen ja tällöin saatava Pietarin eteläpuolella oleville inkeriläisille sivistyksellinen itsehallinto.
3) Jollei osaakaan Inkeristä voitaisi liittää Suomeen, olisi Inkerinmaalle pyydettävä itsehallintoa Venäjän yhteydessä.[287]

285 Flink, Toivo 2000, s. 365.
286 Ks. luku 9.1.
287 Nygård, Toivo 1978, s. 76.

Tammikuussa 1919 inkeriläiset pakolaiset perustivat Inkerin Väliaikaisen Hoitokunnan, jonka puheenjohtajana oli koko sen toiminnan ajan yliopettaja Pietari Toikka.[288] Hoitokunta pyrki avustamaan pakolaisia ja laatimaan hyökkäyssuunnitelman Inkerinmaan vapauttamiseksi. Väliaikaisen Hoitokunnan lisäksi Helsingissä perustettiin helmikuussa 1919 Inkerin Ystävät-järjestö, jolla oli heti hankaluuksia Hoitokunnan kanssa. Tehtävänjakoon päästiin siten, että Hoitokunnalle jätettiin kaikki valtiollisia asioita koskevat kysymykset. Inkerin Ystävät huolehti muista tehtävistä ja pyysi Suomen hallituksen tukea pakolaistyölle.[289]

Hallitus käsitteli inkeriläisten avunpyyntöä valtioneuvoston yksityisessä istunnossa 1.3.1919. Sotaministeri Rudolf Waldenin suosituksesta 1 000 Suomeen pyrkivän inkeriläisen sallittiin päästä rajan yli, ”kunhan inkeriläiset eivät aseistautuisi ja järjestäytyisi”.[290] Inkerin Väliaikainen Hoitokunta esitti toukokuussa ulkoministeriölle pyynnön päästä vaikuttamaan inkeriläisten pakolaisten pääsyyn Suomeen. Kun ulkoministeri Leo Ehrnrooth[291] antoi asialle tukensa, Hoitokunta toimitti listan henkilöistä, joilta rajaviranomaiset saisivat tietoja Suomeen pyrkivien inkeriläisten luotettavuudesta. Saatuaan sotaministeri Waldenin myönteisen kannan ulkoministeriö pyysi esikuntapäällikkö Zilliacusta määräämään, että Rajamaan komendantin tuli suhtautua myötätuntoisesti inkeriläisiin pakolaisiin. Aina kun heitä tuli, rajakomendantin piti ohjeen mukaisesti tiedustella heidän luotettavuuttaan kirjelmässä luetelluilta henkilöiltä. Rajakomendantti velvoitettiin liittämään inkeriläisten anomukseen saada oleskella Suomessa oman lausuntonsa lisäksi lausunto joltakin luettelossa mainitulta henkilöltä.[292]

Suomen hallitus salli inkeriläisten vapaaehtoisten kulun Suomen kautta Viroon. Siellä perustettiin 12.3.1919 noin 250 miehen Inkerin Vapaajoukkojen Retkikunta. Inkerin Väliaikaisen Hoitokunnan solmittua sopimuksen Viron kanssa se nimitettiin Inkerin pataljoonaksi ja 10.6. rykmentiksi.[293] Se aloitti 16.5.1919 vapaustaistelun Inkerin vapaajoukkojen laivaston maihinnousulla Laukaanjoen suulle. Länsi-Inkerin taistelut jatkuivat syksyyn asti.[294]

Kun Venäjän sisällissotatilanne vaikutti toukokuussa siltä, että vastavallankumoukselliset voisivat päästä voitolle, Mannerheim ja kenraali Judenitš laativat 19.6.1919 sopimusluonnoksen Suomen osallistumisesta Pietarin valtaukseen. Sopimuksen mukaan valkoinen Venäjä tunnustaisi Suomen itsenäisyyden, myöntyisi Itä-Karjalan kansanäänestykseen ja Inkerin kulttuuriautonomiaan.[295] Suunnitelmat suomalaisten osallistumisesta Pietarin valtausyritykseen toivat lisävaikeuksia Venäjälle jääneille suomalaisille. Tanskan Punaisen Ristin huoneistossa Pietarissa tapahtui 2.6.1919 suomalaisten joukkovangitseminen.[296]

Tähän aikaan inkeriläisiä oli alettu mobilisoida puna-armeijaan ja ensimmäinen suuri pakolaisvyöry Inkerinmaalta Suomeen koettiin heinäkuussa 1919, kun 6 700 inkeriläistä tuli yli rajan. Aluksi sotaministeri Rudolf Walden käski sulkea rajan eikä pakolaisia päästetty kolmeen

288 Miettinen Helena, Krjukov Aleksei, Mullonen Juho, Wikberg Pekka 2013, s. 289.
289 Nygård, Toivo 1978, s.77–78.
290 Enckell, Carl 1956, s. 134–137.
291 II ulkoasiainministeri 11.3. – 19.6.1919 Ingmanin ja Castrénin hallituksissa.
292 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 182.
293 Haapanen, Atso 2014, s. 134.
294 Niinistö, Jussi 2005, s. xx
295 Vares, Vesa 1993, s. 448.
296 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 128.

päivään Suomen puolelle. Rajan lähellä tiet ja metsät täyttyivät pakolaisista. Lehdet kirjoittivat: ”Ihmisten itku ja valitus, nälkäisten lehmien mylvintä kuului yhdessä vihlovassa kuorossa tuhatpäisestä pakolaislaumasta”. Kun pakolaiset sitten päästettiin Viipurin läänin Rautuun ja Metsäpirttiin, kunnissa oli enemmän pakolaisia kuin omia asukkaita.[297]

Melkein kaikki inkerinsuomalaiset pakolaiset tulivat Suomeen vuoden 1919 aikana ja heitä saapui Karjalan kannakselle yhteensä 8 300 henkeä.[298] Raudussa järjestettiin suuri Inkerin pakolaisten kokous jo heinäkuussa 1919. Koolla oli lähes 400 inkeriläistä. He hyväksyivät Inkerin autonomiaa koskeneen vaatimuksen ja asettivat asioiden käsittelyä varten erillisen Pohjois-Inkerin Väliaikainen toimikunta – nimisen elimen.[299]

Lempaalan Kirjasalossa perustettiin inkeriläispakolaisten johtamana Pohjois-Inkerin rykmentti, jonka johtajaksi hankkiutui suomalainen everstiluutnantti Georg Elfvengren. Hän aloitti 580 miehen voimalla hyökkäyksen 26.7.1919 ja eteni Pohjois-Inkeriin. Rykmenttiin liittyi inkeriläisiä talonpoikia vastustamaan bolševikkien määräämää elintarvikkeiden luovutuspakkoa. Lempaalan, Miikkulaisten ja Korkeamaan pitäjät saatiin vallatuksi. Pohjois-Inkerin rykmentin lipun suunnitteli suomalainen kapteeni E.I. Haapakoski. Inkerin lippu on skandinaavinen ristilippu ja värit Inkerinmaan vaakunasta 1600-luvulta. Lippu siunattiin 8.9. Kirjasalossa.[300] Kirjasalon Tasavallassa oli kunnanvaltuusto, oma postimerkki 1919–20 ja rahana Suomen markka. Pohjois-Inkerin Hoitokunta julkaisi sanomalehti ”Kirjasalon Sanomia”.

Elfengrenin hyökkäys oli aloitettu ilman Suomen hallituksen lupaa. Siksi hallitus sulki rajan, rykmentti joutui vetäytymään ja Elfengren erotettiin. Pohjois-Inkerin Väliaikainen toimikunta muutti nimensä Pohjois-Inkerin Toimikunnaksi. Sen puheenjohtajaksi tuli Raudusta kotoisin ollut Maalaisliiton kansanedustaja, opettaja J.P. Kokko.[301] Suomen armeijan kiellosta huolimatta Elfvengren aloitti 21.10.1919 jälleen hyökkäyksen, mutta joutui reilun viikon jälkeen perääntymään. Hyökkäys lisäsi inkeriläisten kärsimyksiä ja pakolaisuutta Suomeen. Elfvengren erotettiin ja J.P. Kokko erosi Toimikunnasta. Pohjois-Inkerin rykmenttiä ei hajotettu, koska pelättiin venäläishyökkäystä. Inkerinsuomalaisen joukon asema virallistui ja se alistettiin Karjalan kannaksen rajakomendantille. Rykmenttiä supistettiin ja jäljelle jääneistä muodostettiin Pohjois-Inkerin Erikoispataljoona, jonka komentajaksi nimitettiin jääkärikapteeni Jussi Sihvo.[302]

Reunavaltiopolitiikan avulla yritettiin yhdistää voimat Neuvosto-Venäjää vastaan. Ruotsi yritti saada Suomen välttämään sitä.[303] Venäjästä itsenäistyneiden Puolan, Viron, Latvian, Liettuan ja Suomen alueellinen yhteistyö käynnistyi syksyllä 1919. Reunavaltioiden edustajat järjestivät 1919–27 aikana noin 20 konferenssia. Tammikuussa 1920 konferenssi oli Helsingin Säätytalossa.[304] Reunavaltioiden ulkoministerit allekirjoittivat maaliskuussa 1922 sopimuksen,

297 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994 passim.

298 Nevalainen, Pekka 1996, s. 225–235.

299 Nygård, Toivo 1978, s. 78.

300 Kiljunen, Kimmo 2018, s.136.

301 Niinistö, Jussi 2005, s.

302 Niinistö, Jussi 2005, s.

303 Meinander, Henrik 2012, s. 46.

304 Mäkinen, Juha: 100 vuotta sitten: Puola, Baltian maat ja Suomi yhdistivät voimansa Venäjää vastaan. UP 1/2020. www.ulkopolitiikka.fi Julkaistu 12.3.2020 (Luettu 31.8.2020)

jonka mukaan yhden osapuolen joutuessa hyökkäyksen kohteeksi muut sopivat viipymättä tarvittavista toimista. Suomen eduskunta ei ratifioinut sopimusta ja ulkoministeri Rudolf Holsti, aktiivinen reunavaltiopolitiikan ajaja, sai epäluottamuslauseen. Hänen erottuaan koko Juho Vennolan hallitus erosi.[305] Kun Venäjän ja Saksan liitto vaikeutti reunavaltioyhteistyön jatkumista, tuli Kansainliiton jäsenyydestä Suomelle entistä tärkeämpi.[306]

Viron ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelut käynnistettiin Tartossa 5.12.1919 punaarmeijan massiivisen hyökkäyksen painostamana. Virolle itärajan kulku oli tärkeä kysymys. Rauhansopimus allekirjoitettiin 2.2.1920 ja Viro sai Pietarin kuvernementtiin kuuluneen Narvan ja noin 10 km leveän kaistaleen Narvajoen itäpuolelta.[307] Se oli Inkerinmaan Kosemkinan seurakunnan lounaisosa, ”Viron-Inkeri”, johon kuului 10 kylää ja 1 800 asukasta.[308] ”Viron-Inkeriä” tutkinut Einar Värä toteaa, että Viro halusi lisää puskurivyöhykettä Narvajoen itäpuolelta Länsi-Inkerinmaan alueelta. Alue, jota Värä kuvaa ”ristiriitojen solmuksi”, kuului 24.2.1920 Tarton rauhansopimuksen jälkeen itsenäiseen Viroon 1944 asti. Siellä ilmestyi suomenkielinen sanomalehti Sanaseppä .[309] Alue on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä.[310]

Neuvosto-Venäjän mielestä Suomen kanssa ei olisi tarvittu rauhansopimusta, koska maiden välillä ei ollut sotatilaa ja Neuvosto-Venäjä oli tunnustanut Suomen.[311] Suomi tarvitsi rajasopimuksen voidakseen liittyä Kansainliiton jäseneksi ja neuvottelut Tartossa alkoivat kesäkuussa 1920. Itärajan kulku oli ongelma myös Suomen valtuuskunnan sisällä.[312] Repolan ja Porajärven lisäksi Suomen kolmas autonomian ajan rajojen ulkopuolella oleva alue oli Inkerinmaan Lempaalassa Kirjasalon kulmaus, jota edellä on käsitelty. Inkeriläiset esittivät neuvottelujen edellä virallisen avunpyynnön Suomen hallitukselle. Paasikiven johtama valtuuskunta totesi heti, että vaatimus Inkerinmaan itsenäisyydestä ei ole realistinen ja ehdotti sen sijaan kulttuurista autonomiaa, joka oli inkeriläisten esittämistä vaihtoehdoista kolmas.[313]

Suomi pyysi Neuvosto-Venäjältä Tarton rauhanneuvotteluissa tukea Inkerinmaan autonomialle. Puolalaisten saavuttama murskavoitto bolševikeista vaikutti neuvottelujen kulkuun Suomen kannalta edullisesti ja Lenin luovutti Suomelle Petsamon.[314]

Sopimus allekirjoitettiin 14.10.1920 ja itsenäinen Suomi ratifioi ensimmäisen rauhansopimuksensa 11.12.1920. Se hyväksyttiin eduskunnassa äänin 163–27.[315] Tarton rauhansopimuksessa Suomi luovutti Neuvosto-Venäjälle Kirjasalon. Inkerin lippu laskettiin siellä lopullisesti 5.12.1920 surujuhlassa, jossa puhui jääkärieverstiluutnantti Erik Heinrichs. Laulettiin Nouse Inkeri ja Porilaisten marssi, ja kapteeni Jussi Sihvo antoi käskyn: ”Pohjois-Inkerin Erikoispatal-

305 Zetterberg, Seppo 2017 s. 226–227.
306 Meinander, Henrik 2012, s. 47.
307 Zetterberg, Seppo 2017, s. 215.
308 Nevalainen, Pekka 1996, s. 250–251.
309 Einar Värä, Tallinna 28.2.2017.
310 Ks. luvut 5.1. ja 10.2.
311 Koivisto, Mauno 2004, s. 114.
312 Niinistö, Jussi 2010: Tarton rauhasta 90 vuotta. www.jussiniinisto.fi 13.10.2010.
313 Nevalainen, Pekka 1991, s. 251–253.
314 Niinistö, Jussi 2010: Tarton rauhasta 90 vuotta. www.jussiniinisto.fi 13.10.2010.
315 Vihavainen, Timo 2013, s. 217.

joona. Marssi nyt Suomen puolelle!" Marssirivistön kärjessä lippuvartio kantoi suruharsoon verhottua Inkerin lippua.[316] Sen jälkeen Kirjasaloon asettui Puna-armeija.

Tarton rauhansopimuksen 36. artiklassa sovittujen diplomaattisuhteiden solmimispäivä oli 31.12.1920 ja Suomen väliaikaiseksi valtuutetuksi Moskovaan saapui 29.1.1921 Antti Ahonen vähäisen henkilökunnan kanssa.[317] Sopimuksen 35. artiklan mukaan sekä Suomen että Venäjän kansalaisilla oli vapaa oikeus siirtyä takaisin kotimaihinsa. Moskovan lähetystön alainen Suomalainen evakuoimiskomitea aloitti työnsä Pietarissa maaliskuussa. Inkeriläinen yliopettaja Pietari Toikka[318] tuli komitean apulaispäälliköksi ja Inkerinmaan Venjoen seurakunnan kirkkoherra Akseli Kajanti sekä kappalainen Lauri Jokinen tulivat palvelukseen o.t.o. Komitean kanslia oli entisessä Suomen Pankin talossa Nevski prospektilla ja sen tehtävänä oli myös jakaa ruokaa ja vaatteita hädänalaisille. Suomalainen evakuoimiskomitea häädettiin Neuvosto-Venäjältä jo tammikuussa 1922.[319]

Paluumuuttoa Suomesta Venäjälle hoitamaan perustettiin evakuoimiskomitea Viipuriin. Komitea luetteloi ja suunnitteli palautuksen organisointia, mutta ei ehtinyt toteuttaa yhdenkään inkeriläisen kotiuttamista. Kun Suomi kiirehti asiaa nootilla, selvisi, että paluumuuton hitaus johtui siitä, että Neuvosto-Venäjä halusi itse valikoida palaajiksi kelpaavat.[320] Maalis-syyskuun 1921 aikana 2 331 inkeriläistä pakolaista palasi virallisia teitä Neuvosto-Venäjälle. Kun virallinen pakolaisten takaisin siirtäminen viranomaisten tuella loppui, monet halusivat palata salateitä. Raudun piirikomendantinvirasto ilmoitti Terijoen Komendantinvirastoon, että kun 11.4.1921 Raasulista päästettiin rajan yli 21 inkeriläistä, näitä oli rajalla vastaanottamassa 13 "bolscheviikkia".[321] Ylietsivä A. Lavi raportoi Komendantinvirastoon "Valvontatoimenpiteitä Raudun pit. Raasulin kylässä inkeriläisten pakolaisten mennessä takaisin Neuvosto-Venäjälle":

> "11.5.1921[…]lähdin etsivä R. Paakkisen kanssa, käyttäen hevoskyytiä Raudun asemalta Raasulin kylään, matka 11 km. Pakolaisia oli n. 200 henkeä. Mutta päästyämme Suomen ja Venäjän rajalle, tulivat kommunistisotilaat[…] kieltämään, että täältä ei saa lähettää yhtään kappaletta pakolaisia yli rajan, vaan ne on lähetettävä Valkeassaaren kautta […] ne pakolaiset, jotka eilen, 10.5. lähetettiin Lipolasta yli, ovat kaikki lähetetyt takaisin Suomen puolelle […]" [322]:

Suomeen paenneille inkeriläisille luvattiin rauhansopimuksen lisälausekkeessa armahdus, itsehallinto ja apu kotiin palaavien olojen järjestelemisessä.[323] Suomen rauhanvaltuuskunta suositteli Inkerin suomalaisille Tartossa kulttuuriautonomiaa. Sen oli määrä taata Inkerinmaalle ja inkeriläisille Neuvosto-Venäjän vähemmistökansoille takaamat edut ja oikeudet. Oikeuden

316 Niinistö, Jussi 2005. s
317 Paloposki, Jyrki ja Pekkarinen, Jussi 1998, s. 9.
318 Pietari Toikka oli ollut Inkerin Väliaikaisen Hoitokunnan puheenjohtajana koko sen toiminnan ajan.
319 Engman, Max 2007, s. 688–689 ja Jääskeläinen, Juhani 1980, s.218–220.
320 Miettinen, Helena 2017, s. 224.
321 Erhola (Häikiö), Kristiina 1994, s. 300.
322 Miettinen, Helena 2017, s. 226–227.
323 Miettinen, Helena 2017, s. 224.

suomen kielen käyttöön aluehallinnossa, oikeuslaitoksissa sekä kansanopetuksessa inkeriläisille takasi rauhansopimuksen asiakirjoihin liitetty lupaus.[324]

Käytännössä Venäjän SNTL:n uusi itsehallintoalue oli suomalaisten kommunistien johtama Karjalan työkansan kommuuni, joka 1923 muuttui Karjalan Autonomiseksi Sosialistiseksi Neuvostotasavallaksi.[325] Useita inkerinsuomalaisia merkkihenkilöitä katosi, vangittiin ja surmattiin. Pietarin Pyhän Marian seurakunnan kuuluisa kanttori Mooses Putro katosi työmatkallaan jo 24.11.1919 eikä hänen vaiheistaan sen jälkeen koskaan kuultu.[326]

Suomen Kirkon Seurakuntatoiminnan Keskusliiton yhteyteen 1921 perustettu Diasporatoimikunta ryhtyi tukemaan Pyhän Marian ja Pyhän Katariinan seurakuntia, joiden jäsenmäärät romahtivat, kun Suomen kansalaisia evakuoitiin Pietarista. Inkerin seurakunnat saivat 1921 hiippakunnan aseman Venäjän luterilaisessa kirkossa, jonka enemmistön muodostivat saksalaiset seurakunnat. Koska pappeja ei ollut enää mahdollista saada Suomesta, seurakuntiin otettiin seurakunnanhoitajia.[327] Moni heistä piti itseään pappina, joka palkaksi työstään sai maataloustuotteita ”tarpeen mukaan”. Vähäisen koulutuksensa takia heitä pilkattiin inkeriläisten lehdissä.[328] 1920-luvun puolivälissä Pietarissa oli jäljellä noin 1000 Suomen kansalaista. Suomen sisällissodan jälkeen Venäjälle paenneista ja muista suomalaisista kaikkiaan 1 594 suoritti siellä Punaupseerikurssin.[329]

Venäjänmaa oli raunioina. Timo Vihavainen on havainnut, että Venäjän arkistot, kirjeet ja päiväkirjat ja sanomalehdet osoittavat, kuinka käsittämättömän syvässä alennustilassa Neuvosto-Venäjä oli 1921.[330] Bolševikit tekivät silloin äkkikäännöksen ja käynnistivät NEP- [331] suunnitelman. Yksityiskauppa ja pientuotanto sallittiin uudelleen. NEP- kausi oli monessa suhteessa suhteellisen vapaata aikaa. Silloin suhtauduttiin suopeasti vähemmistökansallisuuksiin ja elinvoimainen suomalaisasutus säilyi Inkerinmaalla 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Suomessa inkeriläisten yhteiseksi edustajaksi valittiin maisteri Kaapre Tynni. Inkeriläisten asiaa ajaneiden yhdistysten voimat keskitettiin 1922 perustettuun Inkerin Liittoon. Jäsenkunnasta suurin osa oli Suomen kansalaisia ja liitto perustettiin tekemään tunnetuksi Inkerin asiaa ja hätää. Tärkein toimintamuoto oli julkinen sana ja äänenkannattajana viikkolehti ”Vapaa Karjala ja Inkeri”. Inkerin liitto toimi yhteistyössä 1922 perustetun Akateemisen Karjala-Seuran kanssa, joka avusti myös Itä-Karjalan pakolaisia. Reino Vesikon Kirjasalosta tuoma Inkerin lippu sijoitettiin Inkerin Liiton tiloihin Helsinkiin. [332] Heimotyöstä innostuneet suomalaiset tukeutuivat kansainväliseen mielipiteeseen ja vaativat Inkerille kulttuuriautonomiaa. Kun

324 Nevalainen, Pekka 1991, s. 251–253.

325 Knapas, Rainer 2015, s. 16.

326 Flink, Toivo 2000, s. 365.

327 Paluu uuteen 1994, s.48.

328 Myllyniemi, Varpu 2015, s. 237 ja s. 242.

329 Engman, Max 2009, s. 16.

330 Vihavainen, Timo 2013, s. 221- 223. 70 vuotta myöhemmin tilanne oli vähän samantapainen, kun Pietarin pormestari Anatoli Sobtšak tuli Vladimir Putinin kanssa Suomeen pyytämään ruoka-apua.

331 *Novaja ekonomitseskaja politika,* Uusi talouspolitiikka

332 Nygård, Toivo (1978); Selén, Kari (1991), s. 163.

Inkeristä pakkosiirrettiin kymmeniä tuhansia ihmisiä maan muihin osiin, Suomi yritti selvittää asiaa vaihtamalla Neuvostoliiton kanssa nootteja.[333]

Inkerinmaan pakolaisten kotiutuminen alkoi Tarton rauhansopimuksen yhteydessä luvatun armahduksen nojalla. Paluumuutto Inkerinmaalle jatkui verkalleen 1925 asti. Helena Miettinen kertoo, kuinka 7.6.1924 Tapparin kautta palasi 60 miestä Neuvosto-Venäjälle ja 10.10. Metsäpirtin kautta 28 miestä, 27 naista ja 41 lasta. Neuvosto-Venäjän puolella vastaanottaneiden viranomaisten joukossa oli suomalaisia Tšekan virkailijoita: Miikkulaisten Tšekan päällikkö Janne Ojala, punaupseeri Simo Saari ja veljekset Aapro ja Pekka Meskanen Metsäpirtistä.[334]

1920-luvun loppuun mennessä 5 600 inkeriläistä palasi Neuvostoliittoon.[335] Inkeriläisistä pakolaisista ainoastaan 2 800 jäi Suomeen pysyvästi.[336] Kiinnostus Inkerin suomalaisuutta kohtaan jatkui heimoaatteen merkeissä 1920–1930–luvuilla. Akateemiset inkeriläiset jatkoivat inkeriläisten sivistystoimintaa ja vahvistivat Inkerinmaan yhteenkuuluvuutta Suomeen. Akateeminen Karjala Seura, Suomalaisuuden Liitto ja Karjalan Liitto ottivat mielellään inkeriläiset mukaan toimintaansa.[337]

3.2. Inkerinsuomalaisten kohtalo Neuvostoliitossa 1926–1940

Ensimmäinen kymmenvuotisjakso vallankumouksen jälkeen oli vielä etsinnän ja hapuilun aikaa. Inkerin kirkon ja erityisesti vapaakirkollisten seurakuntien toiminta sai vielä jatkua.[338] Neuvostoliiton 1926 väestönlaskennassa Inkerissä oli suomalaisia eli savakoita ja äyrämöisiä n. 126 000. Inkerikkoja oli 13 000, vatjalaisten määrä oli pudonnut 700:aan.[339] Stalin käynnisti 1928 ns. toisen vallankumouksen ja tilanne heikkeni nopeasti. Joukkokarkotukset veivät Inkerinmaalta jo 1/3 suomalaisväestöstä. Petroskoin yliopiston professori Leo Suni tutki vuonna 1990 neuvostoarkistojen avauduttua maatalouden tuotantovoimien tuhoamista ja epäinhimillisiä toimia Inkerissä.

Neuvostovaltio riisti kansalaistensa omaisuuden kollektivisoinnin nimissä ja kulakkilistalle joutui, vaikka omisti vain yhden lehmän. 1.2.1930 hallitus ja NKP:n keskuskomitea kielsivät kulakkiperheiden omaisuuden myynnin ja asuinpaikan vaihdon. Inkeriin ennen vallankumousta levinnyt osuuskuntajärjestelmä tuhottiin erottamalla talonpojat osuuskunnista. Osuusmaksut takavarikoitiin kollektivointirahastolle. Talot, karja, talousrakennukset, tuotantovälineet, käteisvarat ja säästöt takavarikoitiin, vain välttämättömimmät taloustarvikkeet saivat jäädä. Työkyvyttömät perheenjäsenet ja äidit saivat jäädä toistaiseksi asuinsijoilleen, koska

333 Nevalainen, Pekka 1991, s. 251–253.
334 Miettinen, Helena 2017, s. 224–225.
335 Nevalainen, Pekka 1999, s. 39.
336 Flink, Toivo 1995, s. 43–45.
337 Flink, Toivo 2016, s. 83–84.
338 Riutta, Ulla 1985, s. 110.
339 Honko, Lauri 2000, s. 17.

haluttiin välttää ruuhkia tilapäisillä siirtoasemilla. Työkykyiset häädettiin ja pakkohäädetyiltä riistettiin säästökirjat ja valtionlainan obligaatiot.[340]

Tilojen takavarikointeja ja pakkohäätöjä hoitaviin troikkiin kuului piirin toimeenpanevan komitean puheenjohtaja ja salaisen poliisin GPU:n sekä NKP:n perusjärjestön edustaja. Leningradin alueen toimeenpaneva komitea postitti paikallisviranomaisille hallituksen ja NKP:n 4.2.1930 antamat yksityiskohtaiset ohjeet talonpoikaisväestön näännyttämisestä. Tilojen tuloille määrätty 120–150 % vero oli maksettava rästeineen 24 tunnin sisällä maksumääräyksen saamisesta, muuten omaisuus takavarikoitiin. Leo Suni löysi monistetun kappaleen Leningradin aluekomitean salaisesta päätöksestä. Luettelossa oli 93 häädettävän nimeä – mm. Karhu, Suokas, Kiiski ja Uimonen perheineen. Parkolan piirissä suomenkielistä väestöä lapset mukaan luettuina oli 8 000 ja heistä yli 1 000 määriteltiin kulakeiksi.[341] Inkeristä karkotettiin 1929–31 yli 4 000 perhettä eli noin 18 000 henkeä. Heitä kuljetettiin Siperiaan härkävaunuissa Jenisei-joen varrelle pakkotöihin kultakaivoksiin, Keski-Aasiaan puuvillapelloille ja kaivos- ja metsätöihin Uralille ja Kuolan niemimaalle.[342]

Neuvostoliitto toteutti ensimmäistä viisivuotissuunnitelmaansa suuren lamakauden ollessa pahimmillaan [343] ja likvidoi ”riistäjäluokat”. Suomesta rajan yli laittomasti siirtyneet yli 10 000 loikkaria eivät olleet uskoneet huhuja vallinneesta todellisuudesta. Monet olivat jääneet työttömiksi ja halusivat oikeudenmukaisempaan ja parempaan maailmaan. Heidän kanssaan saman kohtalon jakoi yli 6 000 amerikansuomalaista, jotka värvättiin USA:sta ja Kanadasta rakentamaan sosialistista paratiisivaltiota. Laillisesti Neuvostoliittoon saapuneiden ja oman maansa kansalaisuuden säilyttäneiden tilanne oli parempi. Monet olivat kuitenkin luopuneet Yhdysvaltojen tai Kanadan passeistaan ja ottaneet Neuvostoliiton kansalaisuuden.[344]

Pakkokollektivisoinnin takia kuolleiden määrästä ei ole tarkkoja tietoja, koska valtaosa kuoli nälkään eikä kuulusteluissa tai vankileireillä. KGB:n arkistoissa on tilastot vain niistä, jotka se on itse tappanut. Arviot vaihtelevat 3 000 000–10 000 000 uhrin välillä. Koska Suomen raja vielä tähän aikaan vuoti, saatiin asioista runsaasti tietoa ja Suomessa julkaistiin karkotettujen kirjeitäkin.[345] Kelttolaiset talonpojat lähettivät 9.5.1931 Suomen hallitukselle Leningradin pääkonsulinviraston kautta 80 henkilön allekirjoittaman adressin. Vaikka osa oli merkinnyt vain nimikirjaimensa, 20 miestä vangittiin adressin takia. Antti jääskeläinen sai kuolemantuomion, joka muutettiin 101 kilometrin tuomioksi[346], muut 3–8 vuoden tuomiot.[347] Suomessa ylioppilaat järjestivät mielenosoituksia ja yrittivät vedota Tarton rauhansopimuksen sanoihin Inkerin kulttuuriautonomiasta. Hallitus jätti neuvostohallitukselle nootin Inkerille luvatun kulttuuriautonomian rikkomisesta.[348]

340 Lappalainen, Jukka-Pekka HS 5.2.1991.
341 Lappalainen, Jukka-Pekka, HS 5.2.1991.
342 Ronkonen, Lyyli 1989, s. 78, Suni 1991, s.309 ja Vihavainen, Timo 2000, s. 28.
343 Stalinin ensimmäinen 5-vuotissuunnitelma toteutettiin v. 1928–32.
344 Vihavainen, Timo 2013, s. 226.
345 Vihavainen, Timo 2013, s. 224–225.
346 Kielto asettua asumaan alle 100 km päähän suurista kaupungeista.
347 Jääskeläinen, Juhani 1982, s. 40–41.
348 Nevalainen, Pekka 1991b, s. 265.

Kansalliset puhdistukset Neuvostoliitto aloitti ns. suuren terrorin aikana 1930-luvun puolivälin jälkeen. Ne iskivät suomalaisiin erittäin raskaasti ja kohdistuivat rajan läheisyydessä asuviin 1934 lähtien. Oli poliittisesti vaarallista, että molemmin puolin rajaa puhuttiin suomea. Inkeriläisiä pakkosiirrettiin 1928–38 Neuvosto-Karjalaan, Kuolaan, Siperiaan ja Keski-Aasiaan. Syy oli maatalouden pakkokollektivisoinnin lisäksi kansallisuuteen kohdistunut epäluulo ja poliittiset puhdistukset. 50 000 inkeriläistä pakkosiirrettiin rajaseuduilta 1930–36. Pelkästään 1931 arviolta 18 000 suomenkielistä pakkosiirrettiin Leningradin alueelta.[349]

Noin 3 000 inkeriläisen onnistui paeta Suomeen ja Rajavartiolaitoksen ja Etsivän Keskuspoliisin kuulustelumapit täyttyivät heistä 1930-luvulla.[350] Samanaikaisesti Inkerissä aloitettiin venäläistämistoimenpiteet ja suomalaiset menettivät kaikki kansalliset oikeutensa. Sadat koulut vaihtoivat kieltä, suomenkielinen opetus ja kirjallisuus kiellettiin. Sanomalehdet, teatterit ja klubit joutuivat lopettamaan suomen kielen käytön. Suomeksi ei 1938 alusta lähtien painettu Neuvostoliitossa enää mitään.[351] Toisen viisivuotiskauden aikana piti 1937 mennessä siirtyä jo uuteen sosialistiseen järjestelmään.[352]

Vielä 1930-luvun alussa Inkerinmaalla oli 32 seurakuntaa, joilla oli omat kirkot. Vuonna 1938 oli vain yksi seurakunta ja suurin osa kirkoista hävitetty tai muussa käytössä. Kirkkoa vastaan hyökättiin lehdistössä ja ateistista valistustyötä tehostettiin. Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta Inkerin kirkon papit ja seurakunnanhoitajat vangittiin 1930–38 välillä. Helsingin yliopiston dosentti Lyyli Ronkosen o.s. Kukkonen isä palasi Uralilta kotiin Inkeriin viiden vuoden pakkotyön jälkeen, mutta vietiin jo 1937 uudelleen ja sille tielleen hän jäi. Myös 75-vuotias isoisä vietiin eikä sukuun jäänyt yhtään miestä. Inkeriläiskylissä uskoa ylläpitäneet naispuoliset maallikkosaarnaajat joutuivat puhdistuslistalle 1939–40. Lyyli Ronkosen äiti Katri Kukkonenkin vietiin. Omien lasten toimeliaisuus pelasti Katri Kukkosen, vaikka kukaan muu maallikkosaarnaaja ei palannut.[353] Katri Kukkosen pitkään elämään sisältyy ainutlaatuisia, koko Inkerin kansan kohtaloita heijastavia vaiheita ja yksityiskohtia.[354]

Vuotta 1937 pidetään Stalinin terrorin huippuvuotena. 1940-luvulla vaino kohtasi loputkin inkeriläisistä. Inkerinmaa tyhjeni suomalaisista lukuun ottamatta yksittäisiä aktiivikommunisteja.[355] Suomessa tunnettiin mm. tulkkina vaikuttanut Rudolf Sykiäinen.[356] Hän oli syntynyt Inkerinmaan Savotan kylässä 1924. Sykiäisen perhe vältti 1937–38 vainot, koska isä Juuso Sykiäinen toimi Neuvosto-Karjalan pääministerinä ja ulkoministerinä.[357] Suomalaisten osuus väestöstä oli siellä tuohon aikaan n. 3%, mutta heidän osuutensa likvidoinneista yli 40%. ”Kansallisissa operaatioissa” suomalaisiin kohdistui kansanmurha, jossa Eila Lahti-Argutinan mukaan varovaisimpienkin laskelmien perusteella surmansa sai yli 8 000 ihmistä. Karjalan Autonomisen Sosialistisen Neuvostotasavallan suomalainen johto tuhottiin ja suomalainen

349 Gildi, Leonid 2007, s. 48 ja 67.
350 Flink, Toivo 1995, s. 86
351 Vihavainen, Timo 2013, s. 228. (Ks. myös Kruhse, Pauli ja Uitto, Antero 2008)
352 Vihavainen, Timo 2019, s. 294.
353 Sundberg, Anneli, HS 16.10.1988.
354 Haapaniemi, Sinikka 2010, s. 38.
355 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.
356 Ks. luku 4.2.
357 Bäckman, Johan, HS 30.12.2005.

luonne hävitettiin.[358] Neuvostoliitossa oli maatalouden kollektivisoinnin alkaessa 137 500 inkeriläistä, joista suomalaisia 121 500, inkerikkoja 15 600 ja vatjalaisia 700. II maailmansotaan mennessä heistä 50 000 oli menehtynyt neuvostovallan tuhoamina.[359]

Suomalaissyntyisen väestön vainoaminen ja punapakolaisten hävittäminen oli Kimmo Rentolan mukaan Stalinin merkittävin Suomea koskeva ratkaisu ennen sotaa. Vaikka tietoja tihkui Suomeen, yksityiskohtia ei tunnettu. Etnisten vähemmistöjen kuten Inkerin suomalaisuuden unohtaminen varmistettiin massiivisilla väestönsiirroilla. Terroriin ei sisältynyt erityistä suomalaisvastaisuutta, sama koski muitakin rajantakaisten kansojen edustajia, jotka nähtiin riskialttiina ”tiedusteluperustana” ulkomaisille palveluille. Kutakin ryhmää varten oli pidätysten ja teloitusten kiintiöt. Kun Neuvostoliiton luoteisrajaa tarkastellut komissio 1935 ehdotti 5 000 suomalaisen, inkeriläisen ja karjalaisen perheen siirtämistä rajan läheisyydestä, Stalin merkitsi paperiin: ”Miksei enempää?”[360]

Timo Vihavainen on kiinnittänyt huomiota siihen, että rikoksen laajuuteen nähden on erikoista, että vuoteen 2013 mennessä Suomessa oli puhuttu kovin vähän suomalaisiin Neuvostoliitossa kohdistuneesta kansanmurhasta. Käytännöllisesti katsoen ainoa taho, joka oli pitänyt aktiivisesti asiaa esillä, ovat eräät inkeriläiset aktivistit, erityisesti Pietarin Herzenin yliopiston professori Leonid Gildi. Hän julkaisi surmattujen suomalaisten luettelon ja vaati YK:ta tunnustamaan, että kyseessä oli kansanmurha, jossa ihmisiä tapettiin kansallisuutensa takia.[361]

3.3. Sodan jaloissa. Siirto Suomeen 1942–44 ja palautus Neuvostoliittoon

Tässä luvussa taustoitetaan inkeriläisten evakuointi jatkosodan aikana Suomeen ja heidän palautuksensa Neuvostoliittoon. Asia on merkittävä osa paluumuuttodiskurssia.

Kun Neuvostoliitto marraskuun 1939 lopussa hyökkäsi, Suomi oli jälleen joutunut sotaan Pietarin ja Venäjän läheisyyden vuoksi. Puna-armeija sijoitti 13 000 ”Suomen kansanarmeijan” sotilasta selustaansa. Venjoelta kotoisin ollut Edvard Hynninen kertoi, että inkeriläisiä ja suomalaisia nuorukaisia määrättiin marraskuun 1939 puolivälissä palvelukseen ja kuljetettiin ensin Petroskoihin. Kuun lopussa heidät siirrettiin Leningradiin, puettiin vihreisiin Puolan armeijan univormuihin ja ”ilmoitettii, jot myö ollaan Suomen kansanarmeijan sotaväkkee ja nyt lähetää vappauttammaa Suomen kansaa porvareist.” Samalla kerrottiin, että Suomessa oli kansanhallitus, joka oli muodostanut vapaaehtoisista Suomen kansanarmeijan ydinjoukon, jota komensi puolustusministeri Aksel Anttila. Virallinen kieli oli venäjä, mutta komentokielenä yritettiin

358 Vihavainen, Timo 2013, s. 229.
359 Flink, Toivo 2000b, s. 31.
360 Rentola, Kimmo 2016, s. 10–11.
361 Vihavainen, Timo 2013, s. 229.

harjoitella suomea. Terijoen ja Kuokkalan huviloiden kellarit ja komerot olivat täynnä säilykkeitä ja juureksia, mutta komentajat kielsivät syömästä, koska ne oli muka myrkytetty.[362]

Talvisodan päätyttyä ”Suomen kansanrmeijasta” muodostettiin Puna-armeijan 71. divisioona. Hynninen taisteli ensin Suomea vastaan, mutta syksyllä 1942 divisioona vedettiin Leningradin itäpuolelle murtamaan Saksan saartorengasta. Kun 71. divisioona hajotettiin kesällä 1945, Hynninen joutui Saksaan miehitysjoukkoihin ja sen jälkeen sotakouluun. 1946 hän pääsi käymään kotikylässään Humalasaarella. Äiti oli kuollut sodan aikana ja veli kadonnut taisteluissa. Isä oli viety puhdistuksissa jo ennen sotaa. Sisar lähti 1990-luvun alussa paluumuuttajana Suomeen, mutta Edvard Hynninen jäi tutkijaksi ja opettajaksi Leningradin yliopistoon.[363]

Talvisodan rauhansopimuksen jälkeen Neuvostoliitto ei liittänyt Suomelta valloitettuja alueita Karjalan Kannaksella sijainnutta vyöhykettä lukuun ottamatta Venäjän Federatiiviseen Neuvostotasavaltaan. Sen sijaan tehtiin erikoinen ja odottamaton ratkaisu perustamalla Karjalan ASNTL:n tilalle uusi Karjalais-Suomalainen Neuvostotasavalta, johon nämä alueet, mm. Viipurin, Sortavalan ja Käkisalmen kaupungit liitettiin. Uuden tasavallan tarvetta perusteltiin sillä, että uudet alueet olivat ”luonteeltaan suomalaisia”, vaikka niiden asukkaat olivatkin poistuneet. Uusi tilanne edellytti suomen kielen ottamista uudelleen käyttöön, vaikka se oli poistettu Neuvostoliiton kielten joukosta 1937 lopussa. Tämä lingvistinen vallankumous todella tapahtui. Kyrillisin kirjaimin kirjoitettu karjalan kieli[364], joka oli otettu käyttöön v.1938 alusta, unohdettiin keväällä 1940. Koulut, sanomalehdet, kirjat ja teatterit saivat jälleen käyttää suomen kieltä uudessa Neuvostotasavallassa. Se tarkoitti, että suomi ja karjala julistettiin taas samaksi kieleksi, mikä oli pari vuotta aikaisemmin kiivaasti kielletty.[365]

Leningradin esikaupunkien saksalaiset ja suomalaiset määrättiin 30.8.1941 NKVD:n erityisen salaisella päiväkäskyllä siirrettäviksi kahden päivän aikana Kazakstaniin.[366] Määräystä ei ehditty toteuttaa, kun Saksa valloitti nopeasti Inkerinmaan ja koko Länsi-Inkeri joutui Saksan armeijan miehittämäksi. Leningradin saartorenkaan sisään jäi arviolta 30 000 inkeriläistä.[367] Piirityksen kauhut kokeneiden inkerinsuomalaisten kohtalosta kuultiin 1989, kun dosentti Lyyli Ronkosen muistelmateos ”Laps´Inkerin” ilmestyi Suomessa. Pahimpana nälkätalvena 1941–42 ”kaikki kelpasi syötäväksi, nahka, vyöt, liimat” ja nälkään kuolleiden jäätyneitä ruumiita oli pitkin kadunvarsia, Ronkonen kertoi.[368]

Huhtikuussa 1942 Leningradin piiritysalueen sisällä olleet inkeriläiset julistettiin suomalaisiksi fasisteiksi ja sotavangeiksi. Myös piispa Aarre Kuukaupin ja hänen serkkunsa Santeri Ikon kotikylä Rääpyvä jäi saartorenkaan sisään. Jäljellä olleet inkeriläiset karkotettiin vaaralista reittiä Laatokan yli kuorma-autojen lavalla 23.-28.3.1942.[369] Monet kuolivat ”Elämän tiellä”, kun autot vajosivat jäihin. Toksovassa lähellä Leningradia 1931 syntynyt Arvi Kemppi kertoo: Maaliskuussa 1942 koko perhe pakkosiirrettiin ja asui ensimmäiset neljä vuotta hyy-

362 Edvard Hynnisen haastattelu, HS 16.11.1995.
363 Edvard Hynnisen haastattelu, HS 16.11.1995.
364 ns. bubrihinkarjala
365 Vihavainen, Timo 2013, s. 231–232.
366 Flink, Toivo 1995, s. 127.
367 Saressalo, Lassi 2010, s. 255.
368 Ronkonen, Lyyli 1989, s. 181–231.
369 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989 ja Suni, Leo 2000, s. 87.

tävissä oloissa Tit-Aryssä Jäämeren rannalla taistellen joka päivä elannostaan. Nuoret pojatkin joutuivat tiilitehtaalle työhön.[370]

Suomessa olleiden inkeriläisten ja itäkarjalaisten pakolaisten asemaa helpotettiin lainmuutoksella toukokuussa 1941. Lakiin Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä kirjattiin, että inkeriläiselle tai itäkarjalaiselle pakolaiselle kansalaisuus myönnetään ilman toimeentulovaatimuksia.[371] Joulukuussa 1941 Saksa teki aloitteen inkeriläisten evakuoimisesta miehittämältään Länsi-Inkerin alueelta Suomeen. Muuta suunnitelmaa kuin kävely jäätä pitkin Suomenlahden yli heillä ei ollut esittää. Osa niistä, joiden oli todettu olevan kokonaan tai lähes kokonaan vailla elintarpeita, oli jo siirretty eri puolille Viroa. Tammikuussa 1942 Suomesta lähti viranomaisryhmä tutustumaan tilanteeseen. Pastori Juhani Jääskeläinen oli jo lähetetty järjestämään inkeriläisten kirkollista toimintaa. Muita keskeisiä toimijoita inkeriläisten evakuointisuunnitelmassa olivat FT Vilho Helanen, professori Pentti Kaitera, kapteeni Juho Tirranen, opettaja Antti Hämäläinen ja kaupunkineuvos Erkki Tuuli.

Valtioneuvosto teki 24.9.1942 päätöksen valtuuttaa valtiollinen poliisi Valpo antamaan eräissä tapauksissa maahantulolupia.[372] Tämä helpotti jatkosodassa miehitettyjen alueiden suomensukuisten tuloa Suomeen. Marraskuussa 1942 tuotiin 400 inkeriläistä sotaorpoa ja Saksalle ilmoitettiin, että inkeriläiset voidaan siirtää.[373] Hallitus teki 1.12.1942 päätöksen asiasta. Saksalaiset olivat jo siirtäneet Inkerinmaan alueelta 16 000 ihmistä, joista suurin osa oli kuljetettu Paldiskiin ja sijoitettu saksalaisten töihin. Saksan suurlähetystön mukaan ”ei oltu voitu havaita, että asianosaiset olisivat taipuneet siirtoon vastenmielisesti, vaan oli todettu asianomaisten ymmärtäneen, että kysymyksessä oli välttämättömyys heidän olemassaolonsa pelastamiseksi”.[374]

Tammikuussa 1943 Saksan miehityshallinto hyväksyi enää vain 12 000 ihmisen siirron, koska he tarvitsivat työvoimaa. Vilho Helasen johtama asiantuntijakomissio sai Tallinnassa sovituksi 8 000 työkykyisen siirtämisestä perheineen Suomeen.[375] Inkeriläisten siirto alkoi 29.3. ja vuoden 1943 aikana Suomeen ehti saapua n. 20 000 inkeriläistä. Leningradin 900 päivää kestänyt saartorengas murtui tammikuussa 1944 ja saksalaiset pyrkivät tyhjentämään koko Inkerinmaan alueen Narvaan saakka saadakseen vapaata tilaa poltetun maan taktiikalleen. Inkeristä lähtö oli pakollista.[376] Yhteensä 63 205 ihmistä ehdittiin siirtää Suomeen 29.3.1943–17.6.1944 ennen kuin neuvostojoukot 13.7. aloittivat Baltiassa hyökkäyksen Saksan pohjoista armeijaryhmää vastaan.

Inkerinsuomalaisten lisäksi Suomeen tuotiin myös inkerikot ja vatjalaiset. Inkerinsuomalaisia oli n. 44 000, inkeroisia 20 000, vatjalaisia 800 ja vironsuomalaisia 357.[377] Valpo myönsi kaikille inkeriläisyyden statuksen. Evakkoja ei Suomessa eroteltu eikä inkeriläisiä pidetty siir-

370 Kemppi, Arvi: Jäätynyt lapsuus. Suomen Kuvalehti Nro x heinäkuu 1999.

371 VN päätös 325/9.5.1941, §14.

372 VN päätös 778/24.9.1942.

373 Haavio, Martti 1943.

374 UM Muistiot 1951–54. Dea 3. Salainen 17. Kansliapäällikkö Aaro Pakaslahden raportti kesäkuun alussa 1942.

375 Roiko-Jokela, Heikki 1997, s. 212–216.

376 Saressalo, Lassi 2010, s. 255.

377 Flink, Toivo 2016, s. 85.

tolaisina vaan siirtoväkenä. [378] Inkeriläisten evakuoinnin motiiveista on eri näkemyksiä. Erkki Tuuli kirjoitti 1988, että inkeriläisten joukkoevakuointi alkoi puhtaasti inhimillisistä syistä.[379] Toivo Flinkin mukaan motiivina oli heimoveliaatteen herkistämä moraalinen hätä ja evakuoinnin perusteluna toukokuussa 1942 käytetty työvoimapula oli myös veruke niiden suomalaisten vakuuttamiseksi, jotka vieroksuivat heimoveliaatetta.[380]

Puolet Suomeen tulleista miehistä oli vanhuksia ja vain 10% inkeriläisestä siirtoväestä oli työikäisiä 20–55-vuotiaita miehiä.[381] Inkeriläisistä 42% oli naisia ja 38% lapsia. Operaatio toteutettiin Saksan ja Suomen välillä solmitun erityissopimuksen perusteella, vaikka siirretyt olivat Neuvostoliiton kansalaisia. Työvoimakysymyksestä keskusteltiin, koska Suomessa oli sodan takia huutava pula työvoimasta, mutta myös Jouko Sihvo näkee, että lopulta kyse oli humanitaarisesta avusta.[382]

Jatkosodan oloissa huolenpito Suomeen siirretyistä inkeriläisistä ei ollut yksin valtiovallan varassa. Järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta korvasi valtionhallinnon puutteita ja järjestöt, jotka olivat muokanneet mielipidettä inkeriläisten tulolle myönteiseksi, jatkoivat työtään Suomeen evakuoitujen hyväksi. Inkeriläiset saivat perusvaatevaraston osaksi valtiovallan tuella, kun heille myönnettiin 100 erikoispistettä vaatetuskorteissa. Inkerin Liitto välitti tulijoille vaatteita ja jalkineita. Valtiovalta seurasi inkeriläisten sopeutumista mielialatutkimuksin. Mukautuminen uusiin oloihin sota-ajan Suomessa ei ollut helppoa ja inkeriläiset kokivat liikkumisrajoitukset ja muut sodasta aiheutuneet säännöstelyt ahdistavina.

Siirtoväen olo Suomessa sodan aikana oli viimeinen kerta kun inkerinsuomalainen kansa on ollut koossa niin suurena joukkona. Keväällä 1944 inkeriläisten edustajisto kokoontui käsittelemään yhteydenottoa Inkerissä vielä olleeseen n. 4 000 maanmieheensä. He päättivät kehottaa näitäkin tulemaan Suomeen, koska heidän katsottiin luopuneen siirrosta väärän informaation vuoksi. Inkeriläiset pyrkivät saamaan hajalle joutuneen kansansa kokoon, mutta Suomen sotasensuuri kielsi keskustelemasta näistä suunnitelmista julkisuudessa.[383]

Suomi eli jälleen kohtalonaikojaan, kun jatkosota oli muuttunut toivottomaksi puolustustaisteluksi. Ankarimpia taisteluja käytiin Inkerin pohjoisrajan lähellä Vuosalmella ja Äyräpäässä. Kun aselepo astui voimaan 4.9.1944, inkeriläisten 92 edustajaa pyysi 10.9. tietoa hallituksen kannasta siirtolaiskysymyksensä tulevaisuudesta. Sisäministeriön siirtoväenosaston toimistopäällikkö vastasi: Ne inkeriläiset, jotka haluavat rauhan tultua jäädä Suomeen, saavat jäädä. Mutta halukkaille annettaisiin mahdollisuus palata Neuvostoliittoon. Vastaus tyydytti inkeriläisiä ja he lähettivät sen johdosta kiitossähkeen presidentti Mannerheimille.[384] 19.9.1944 Moskovassa allekirjoitetun välirauhansopimuksen neuvottelut olivat niin raskaat, että pääministeriksi 8.8. nimitetty Antti Hackzell sai Moskovassa aivohalvauksen, josta ei enää

378 Nevalainen, Pekka 1990, s. 4–5.

379 Tuuli, Erkki 1988, s. 58.

380 Flink, Toivo 2010, s. 72, 86–88 ja 125–126.

381 Flink, Toivo, 6.2.2021 XXII Suomalaiset historiapäivät, Lahti.

382 Sihvo, Jouko 2015, s. 274.

383 Kulha, Keijo K. 1969, s. 401.

384 Kun Risto Ryti joutui eroamaan presidentin tehtävästä, marsalkka Mannerheim valittiin tasavallan presidentiksi 5.8.1944.

toipunut. Kun sopimusteksti julkaistiin, presidentti Paasikivi kirjoitti päiväkirjaansa: ”Hirmuinen! Hirmuinen! Kysymys on, voiko Suomen kansa tämän jälkeen kansana elää.”[385]

Ulkoministeriö päätti syyskuussa 1944, että inkeriläisten paluu kotimaahansa on tapahduttava vapaaehtoisesti oman ilmoituksen perusteella ja halukkaat saisivat jäädä Suomeen. Tämä ilmoitus annettiin myös paikallisviranomaisille.[386] Välirauhansopimuksen 10 artiklassa:

> ”Suomi sitoutuu viipymättä luovuttamaan Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) Ylimmälle Sotilasjohdolle kaikki sen hallussa nykyään olevat neuvosto- ja liittolaissotavangit sekä myöskin ne Neuvostoliiton ja Liittoutuneiden Kansakuntien kansalaiset, jotka on internoitu ja tuotu väkisin Suomeen, palautettavaksi heidän kotimaahansa. Tämän sopimuksen allekirjoittamishetkestä kotiuttamiseen saakka Suomi sitoutuu omalla kustannuksellaan antamaan kaikille neuvosto- ja liittolaisvangeille samoin kuin väkisin poisviedyille ja internoiduille kansalaisille tarpeellisen ravinnon ja vaatetuksen sekä tarvittavaa lääkintähuoltoa terveydenhoidollisten vaatimusten mukaisesti sekä järjestämään kuljetusmahdollisuudet heidän kotiuttamisekseen. Samanaikaisesti suomalaiset sotavangit ja internoidut henkilöt, jotka nykyään ovat Liittoutuneiden Kansakuntien alueella, luovutetaan Suomelle.” [387]

Suomen Vapausradio ilmoitti lähetyksessään Moskovasta: ”Inkeriläisten kuljettaminen väkipakolla Saksan natsien avulla Suomeen orjuuteen tulee jäämään kansamme aikakirjaan eräänä sen häpeällisimmistä sivuista”.[388] Inkeriläisten oli ennen tuloaan sotaa käyvään Suomeen pitänyt allekirjoittaa kortit, joissa he ilmoittivat tulevansa Suomeen vapaaehtoisesti. Evakuoinnin viimeisessä vaiheessa oli kuitenkin niin kiire, ettei allekirjoitettua korttia ehditty kaikilta saada.[389] Neuvostoliittoon palattuaan inkeriläiset saivat syytökset maanpetoksesta.

Hotelli Torniin keskelle Helsinkiä majoittuneen Liittoutuneiden valvontakomission tulkinta vapaaehtoisuudesta oli toinen kuin suomalaisten. Ensimmäiset 15 virkailijaa saapuivat Neuvostoliitosta Suomeen jo 22.9.1944 ja seuraavana päivänä tuli 70 lisää. Marraskuun lopussa saapui 15 jäsentä Isosta-Britanniasta, kaikki muut Liittoutuneiden valvontakomission 160 jäsenestä olivat venäläisiä. He toimivat Helsingin lisäksi 15 muussa Suomen kaupungissa. LVK:n puheenjohtaja kenraali Andrei Ždanov kävi Suomessa vain tärkeimpien tapahtumien aikana ja asui Kaivopuistossa entisessä Viron suurlähetystössä.[390] Muulloin puheenjohtajuutta hoiti varapuheenjohtaja kenraaliluutnantti Grigori Savonenkov. Osmo Jussila kuvaa: ”Pelko alkoi levitä tänne kenraali Leonid Govorovin tykistön moukariniskusta Valkeasaaren lohkolla 10.6.1944 ja jatkui sitten Ždanovin ja Savonenkovin miesten saappaiden kapsahdellessa Tornin, presidentinlinnan ja valtioneuvoston välillä.”[391]

385 J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 1. WSOY 1985.
386 Saressalo, Lassi 2010, s. 255.
387 www.agricolaverkko.fi Välirauhansopimus 1944.
388 Keravuori, Kirsi 1988.
389 Tuuli, Erkki 1988
390 Kyseessä on Viron nykyinen suurlähetystö.
391 Jussila, Osmo, Helsingin Sanomat 23.12.1990.

Osa valvontakomission upseereista selitti paluun pakolliseksi ja inkeriläiset saivat joidenkin suomalaisten viranomaisten toiminnasta samanlaisen käsityksen. Tosiasiassa vain sotavangit ja heimosoturit oli ehdoton pakko palauttaa. Lisäksi oli pakko palauttaa orpolapset, joita Neuvostoliitto piti omaisuutenaan. Muiden paluu oli periaatteessa vapaaehtoista. Suomen oli riisuttava aseista maassa olevat saksalaiset joukot, joita oli vielä noin 215 000. Syttyi Lapin sota ja 160 000 siviiliä evakuoitiin Pohjanmaalle ja Ruotsiin. 50 000 naista, lasta ja vanhusta asutettiin ruotsalaisten rakentamille Västerbottenin leireille.[392] Samaan aikaan evakuoitiin 9 000 siviiliä Porkkalanniemeltä, jonka Suomi sitoutui välirauhansopimuksessa vuokraamaan Neuvostoliitolle laivastotukikohtaa varten.[393] Valtaosa inkeriläisistä palasi Lapin sodan aikana 15.1.1945 mennessä Neuvostoliittoon.

Inkeriläisten paluukuljetukset alkoivat 4.12.1944 sotavankien palautuksen jälkeen. Monet lähtivät, koska arvioivat näin olevansa paremmassa asemassa kuin ne, jotka myöhemmin tultaisiin pakolla viemään. Toivo Roots palveli Suomea jatkosodassa ja hänen äitinsä ja siskonsa oli sijoitettu Paimioon. Äidillä oli ollut kova ikävä kotiin Inkerinmaalle, jonne oli jäänyt paljon sukulaisia. He eivät tienneet, että isä oli kuollut nälkään Leningradin piirityksessä. Roots kertoi v. 1991, että äidin koti-ikävää ruokkivat Paimioon tulleiden venäläisten lupaukset*:*

> **”Tulkaa vain, teidän siskot ja veljet odottavat siellä. Vaikka joku on ollut armeijassa tai poliisissa, ei tule rangaistusta. Salon kauppalasta lähti pian 20 tavaravaunullista inkeriläisiä kotimaataan kohti. Mutta vaunujen ovet suljettiin Viipurissa ja avattiin seuraavan kerran Jaroslavlissa.”**[394]

Aluksi halukkaita lähtijöitä oli ollut vain n. 42 000. Tämä ei tyydyttänyt venäläisiä, jotka lisäsivät painostusta inkeriläisiä ja viranomaisia kohtaan ja saivat lopulta luetteloihin runsaasti uusia nimiä. Kuljetuksia organisoi eversti Filatov, jonka päällikkö Jegorov totesi valvontakomission olevan ”erittäin tyytyväinen 56 000 neuvostokansalaisen palautuksen järjestelyyn. Saatuja kokemuksia sovelletaan nyt muihin väestönsiirtoihin. Mutta täällä on jäljellä vielä 9 500.” [395]

Reilussa kuukaudessa Neuvostoliittoon rahdattiin kahdella päivittäisellä junalla 56 030 siviilihenkilöä. Traagisin kohtalo oli niillä 332:lla orpolapsella, jotka eivät olleet palautettujen ryhmässä vaan suomalaisissa lastenkodeissa, sijoitusperheissä tai adoptoituina suomalaisperheisiin. Osa vietiin turvaan Ruotsiin. Vaikka suomalaiset yrittivät vastustaa, lapset piti luovuttaa pakolla.[396] Matkalla inkeriläisiä koottiin Helsingissä mm. Reaalilyseon tiloihin. Koska Lottajärjestö oli lakkautettu, muonituksesta huolehtivat partiotytöt. Eräs 14-vuotiaana siellä tehtävässä ollut muistaa ”Ressussa” silloin puhutun, että suomalaisperheissä piiloteltiin pieniä inkeriläislapsia.[397]

392 Ögren, Kenneth 1988.
393 Välirauhansopimuksen artikla 8.
394 Simojoki, Niilo, US 21.7.1991.
395 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 35–36 ja 45.
396 Saressalo, Lassi 2010, s. 256.
397 Laakso, Kyllikki, HS 14.11.2016.

Suomen poliisiviranomaiset eivät usein halunneet aktiivisesti pidättää luovutettavia. Monessa paikassa inkeriläisiä neuvottiin epävirallisesti ja heitä jopa autettiin pakenemaan Ruotsiin. Ne, jotka eivät olleet ilmoittautuneet kuljetuksia varten tai joita ei tavoitettu, saivat jäädä.[398] Tilanteet kuitenkin vaihtelivat eri paikkakunnilla. Suomeen 16-vuotiaana tuotu Väinö Taina on kertonut, että kotiutuksen vapaaehtoisuudesta johtuen Valpon virkailija tiedusteli hänen isältään, haluaako perhe palata Neuvostoliittoon. Kun vastaus oli kielteinen, perhe jäi Helsinkiin eikä heitä sen jälkeen painostettu eikä houkuteltu lähtemään.[399]

Suomeen tuoduista inkeriläisistä 87 % palasi. Toivo Flinkin mukaan valtaosa inkeriläisistä alistui paluuseen uskoen, että ellei suostuisi vapaaehtoisesti, edessä voisi olla vielä vaikeampi pakkomuutto. Koettelemuksissa inkeriläiset olivat tottuneet ryhmäkuriin eikä haluttu aiheuttaa lisää ongelmia suomalaisille, joiden vieraanvaraisuudesta oltiin kiitollisia. Moni halusi palata, koska toivoi löytävänsä kadonneita perheenjäseniä Neuvostoliitossa. Niiden, joiden koko perhe oli Suomessa, oli helpompi jäädä.[400] Suomen ulkomaalaishallinnosta ja inkeriläisten evakuoinnista ja palautuksista vastanneen Valtiollisen poliisin (Valpo) nimi oli turvallisuuspoliisi. Se erosi suuresti ”punaisesta” Valposta, joka aloitti toimintansa loppuvuodesta 1945.

Niin suomalaiset kuin inkeriläiset pelkäsivät, että Neuvostoliitto miehittää Suomen. 5.12.1944–19.9.1947 Neuvostoliittoon palasi 56 869 henkilöä, joista yli 54 700 oli inkeriläisiä siviilejä. Joukossa oli lisäksi 1 800 muuta siviiliä, jotka olivat Neuvostoliiton kansalaisia. [401] Kesällä 1944 inkeriläisiä oli alkanut siirtyä Ruotsiin, mutta Neuvostoliitto yritti tavoittaa heidät sieltäkin. Neuvostoliiton suurlähetystön konsuliasiainpäällikkö Fedor Tšernov kävi 13.1.1945 Tukholmassa ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkö Åströmin luona kyselemässä Ruotsiin saapuneista Neuvostoliiton kansalaisista. Tšernov muistutti, että Ruotsin ulkomaalaiskomissio[402] oli syyskuuhun 1944 asti antanut heille listat maahan saapuneista, mutta sen jälkeen ei. Tšernov vaati tietoja Ruotsiin tulleista ja pari viikkoa myöhemmin Ruotsin hallitus taipui luovuttamaan 784:n inkeriläisen nimet ja osoitteet. Neuvostoliiton edustajat saivat luvan käydä pakolaisleireillä puhuttamassa inkeriläisiä paluusta Neuvostoliittoon. Ruotsin hallitus ei kuitenkaan antanut tietoja 737 maassa oleskelevasta ”toisenlaisesta” inkeriläisestä, joita olivat sotavankikarkurit.[403]

Hudiksvallissa venäläiset selittivät Neuvostoliiton ja Ruotsin hallitusten sopineen, että kaikki neuvostoliitokansalaiset tullaan lähettämään takaisin. Jos ei lähde hyvällä, Ruotsin poliisi tulee viemään väkisin laivaan ja silloin Neuvostoliitossa on odotettavissa ankara rangaistus. Uumajassa venäläiset kertoivat, että Neuvostoliitto voi halutessaan pakottaa Ruotsin ja Suomen luovuttamaan kaikki inkeriläiset. Ruotsin viranomaiset epäilivät venäläisten ilmoitusta, että 784:stä inkeriläisestä 301 halusi palata kotimaahan ja lähettivät heille kyselyn. 180 vahvisti haluavansa palata ja suurin osa lähti 5.5.1945 laivalla Neuvostoliittoon. Samaan aikaan inkeriläisiä tuli Ruotsiin koko ajan lisää. Heitä oli 1945 jo lähes 1600. ”Inkeriläinen” oli Ruotsin

398 Vennamo, Veikko 1987, s. 89.

399 Taina, Väinö, HS 7.10.1995.

400 Flink, Toivo 2010, s. 125–126 ja Flink, Toivo 16.4.2016 Suomen Sukututkimusseuran seminaarissa Helsingissä.

401 Flink, Toivo, 2000b s. 34–37.

402 *Statens Utlänningskommision* SUK

403 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 38–39.

viranomaisille[404] yleiskäsite. Se kattoi kaikki suomenheimoiset, jotka olivat tulleet ”Neuvostoliiton Suomeen tai Viroon rajoittuneilta alueilta”. Luku sisälsi inkeriläiset ja itäkarjalaiset siviilit lapsineen ja suomensukuiset sotavankikarkurit.[405]

Pohjoismaiden suurin väestönsiirto oli luovutetuilta alueilta muualle Suomeen tuodun siirtoväen asuttaminen. Suomi asutti uudelleen yli 423 000 karjalaista. Siirtoväkeen kuului lisäksi 10 800 Petsamon, Sallan ja Kuusamon alueilta ja 5 800 Porkkalan vuokra-alueelta muuttanutta.[406]

Välirauhansopimuksen 21 artiklan mukaan Suomi sitoutui:

> ”heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisluontoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämäntapaisten järjestöjen olemassaoloa.”

Hallitus joutui lakkauttamaan yli 400 järjestöä ja yhteisöä. Inkerinsuomalaisten aktiivien ja suomalaisten tukijoiden 1922 perustama Inkerin Liitto lakkautettiin 19.10.1944 ”Neuvostoliiton vastaisena järjestönä”[407], mutta 1934 perustettu Inkeriläisten Yhdistys sai jatkaa hiljaiseloa.[408] Reino Vesikko oli toiminut Pohjois-Inkerin rykmentin kirjurina Kirjasalossa ja tuonut joulukuussa 1920 Inkerin lipun Suomeen. Vesikko sai 26.11.1944 Helsingissä lipun pelastetuksi lakkautetun Inkerin Liiton tyhjilleen jääneestä toimistosta. Keväällä 1945 hän pakeni Suomesta Ruotsiin ja otti lipun mukaansa.[409]

Toisin kuin valvontakomissio oli vakuuttanut, kukaan palautetuista ei päässyt kotiin Inkeriin. Tämä selvisi paluujunissa pian Neuvostoliiton rajan ylittämisen jälkeen. Toivo Flinkin kirjassa ”Pois Inkeristä, ohi Inkerin” 1995. Venäjän Federaation varapuheenjohtaja V. Proninille osoitettu henkilötarkkuudella laadittu raportti kertoo palautettujen inkeriläisten sijoittamisesta Jaroslavlin, Kalininin (Tverin), Novgorodin, Velikolukin ja Pihkovan alueille 1945.[410] Valtakunnallisen NKVD:n varajohtajan kenraalieversti Tsernysovin Venäjän SFNT:n johtaja A. Kosyginille 23.7.1945 lähettämän salaisen päätöksen voimalla inkerinsuomalaisilta evättiin pääsy kotikonnuille. Päätökseen on kirjattu syy Suomesta palanneita inkeriläisiä odottaneeseen karkotukseen ja vainoon: ”inkeriläiset aktiivisesti auttoivat saksalaisia venäläiseen väestöön

404 *Statens Utlänningskommision* SUK

405 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 38–41.

406 Waris, Heikki 1975. s. 35.

407 Puheenjohtajana 1944 oli Vilho Helanen. (Roiko-Jokela, Heikki 1997, s 11.)

408 Luoma, Anja 1990/4. (Pariisin 1947 rauhansopimuksen 8. artiklan nojalla Suomi sitoutui vastaisuudessakin olemaan sallimatta välirauhansopimuksessa kiellettyjen tai vastaavantyyppisten järjestöjen toiminnan.)

409 Virtuaali-Inkeri (www.inkeri.com): Kirjasalo

410 Flink, Toivo 1995, s. 141.

kohdistuvien julmuuksien toteuttamisessa."[411] Syy oli sama, jonka perusteella Krimin tataarit karkotettiin niemimaaltaan Kazakstaniin.[412]

Leningradin motista Siperiaan siirretty Ronkosen perhe palasi monen muun inkeriläisen kanssa Neuvostoliiton sodanjälkeisen sekasorron turvin kotiseudulle 1945. Kauan ei kestänyt, kun Moskovassa huomattiin "suomalaisten fasistien" ilmestyneen inkeriläisiin kyliin. Tuli määräys, että vuorokauden kuluessa kaikkien on palattava karkotuspaikoilleen, mutta kuljetusta ei järjestetty. Baltian maihin oli kielletty ehdottomasti menemästä, mutta sinne monet menivät. Lyyli Ronkonen jäi nimettömänä Leningradiin opiskelemaan, muu perhe otettiin Virossa ystävällisesti vastaan.[413] Viroon onnistuttiin jäämään väärentämällä papereita, vaihtamalla henkilöllisyyttä ja pakoilemalla KGB:n patrulleja. Monen passiin merkittiin, että he olivat venäläisiä, koska se oli ainoa keino jäädä laillisesti Neuvosto-Eestiin.[414] Puheenjohtaja Herta Preema kertoi Järvamaan Inkerinsuomalaisten kulttuuriseuran 10-vuotisjuhlassa 1999:

> "Suuren Isänmaallisen Sodan aikana inkerinsuomalaiset kyyditettiin Kloogan kokoamisleirin ja Paldiskin sataman kautta Suomeen, pääasiassa Hangon satamaan ja sieltä eri paikkakunnille. Sodan loputtua lupasi suuri Venäjänmaa viedä meidät takaisin omaan kotiin, mutta lupaukseksi se jäi. Esineiden tavoin meidät vietiin Keski-Venäjälle vieraiden kansojen sekaan. V. 1946 tuli mahdolliseksi vaeltaa lähemmäksi synnyinmaata, vaikka meillä ei ollut lupa asua Leningradin lähistöllä. Eesti oli pian ainoa, joka otti meidät vastaan, antoi ruokaa ja katon pään päälle [...]"[415]

3.4. Suomalaisten ja inkeriläisten vaaran vuosia

Valvontakomission poliittinen neuvonantaja Pavel Orlov oli vuosina 1945–46 Neuvostoliiton suurlähettiläänä Helsingissä. Kommunistit tulivat mukaan Paasikiven III hallitukseen 17.4.1945 ja jo 20.4. kenraali Grigori Savonenkov vaati SKDL:n sisäministeri Yrjö Leinoa pidättämään ja vangitsemaan 22 henkilöä. Heidän väitettiin harkinneen terroritoimintaa Neuvostoliittoa vastaan ja vaadittiin heidän luovuttamistaan valvontakomissiolle. Useimmat luovutetuista olivat vangitsemishetkellä jo Suomen kansalaisia, yksi Ranskan kansalainen. Pääministeri Paasikivi ja ulkoministeri Enckell tulivat siihen johtopäätökseen, ettei käskyn noudattamista voinut välttää. Luovutetuista vain muutama selvisi hengissä vankileireiltä ja

411 Flink, Toivo 1995, s. 140.

412 Ks. luku 5.1.

413 Sundberg, Anneli, HS 16.10.1988.

414 Rudolf Pakin haastattelu: Viron 20 000 inkeriläistä: Olemme Neuvostoliiton vainotuin kansa. IL 4.2.1989.

415 Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. Järvamaa Ingerisoomlaste Kultuuriseltsi 10. aastapäeva pidulik koosolek 13.11.1999 a. Tartu Ingeri Maja arkisto.

palautettiin marraskuussa 1955 Suomeen. Joukossa oli Unto Parvilahti, joka kirjoitti kokemuksistaan kohua herättäneen kirjan.[416]

Kimmo Rentola on selvittänyt, kuinka Suomen hallitus ja presidentti säikäytettiin luovuttamaan Valpo kommunisteille uhalla, että muuten neuvostoliittolaiset ottaisivat asiat omiin käsiinsä.[417] Punainen Valpo toimi loppuvuodesta 1945 vuoden 1948 loppuun. Sen toiminta poikkesi huomattavasti muiden suomalaisviranomaisten tavoista. Sotavuosien Valpo kohteli inkeriläisiä asiallisesti, mutta Punainen Valpo jahtasi järjestelmällisesti heitä ja heimosotureita kolmen toimintavuotensa aikana ja halusi palauttaa kaikki.[418] Suomeen jääneille inkeriläisille 1940-luvun loppu oli pelon ja epävarmuuden aikaa. Se vauhditti muuttoa Ruotsiin.

Helmikuussa 1946 Ruotsin hallitus kaavaili 500 inkeriläisen palauttamista Suomeen oleskelulupien umpeuduttua. Tieto vuoti Ruotsin lehdistölle ja palautus nähtiin palautuksena Neuvostoliittoon. Osa Ruotsin inkeriläisseutujen kirkkoherroista ryhtyi vastustamaan. He lähettivät inkeriläisten leireille suomenkielisiä kiertokirjeitä ja lupasivat oikeusapua. Kirkkoherroilla oli jo tietoja, että inkeriläiset eivät päässeet kotiseuduilleen, vaan heidät oli karkotettu kauas. He uskoivat, että jos viestejä saadaan lisää, ne vaikuttavat päättäjiin ja inkeriläiset saavat jäädä. Kesällä 1946 Ruotsin hallitus perääntyikin. Rajalta käännyttämiset loppuivat lähes kokonaan ja melkein kaikki Ruotsiin saapuneet inkeriläiset saivat jäädä.[419]

Pakkoluovutuksia Suomesta Neuvostoliittoon ei pidetty mahdottomina, kun kommunisti Yrjö Leino jatkoi 22.5.1948 asti sisäministerinä Mauno Pekkalan 26.3.1946 nimitetyssä hallituksessa. Kommunistisen Pekkalan hallituksessa oli ministerinä vähän aikaa myös Hertta Kuusinen.[420] Inkeriläisten Ruotsiin muuton huippuvuosi oli 1948 ja Ruotsissa järjestettiin jo 1949 inkeriläisten kesäjuhlat. Reino Vesikko osallistui juhlille ja toi sinne mukanaan Inkerin ristilipun.[421] Suomessa vaikenemisen kulttuuri muodostui maan tavaksi vuosikymmeniksi eikä jatkosodan aikaisesta inkeriläisepisodista puhuttu julkisesti.[422]

Neuvostoliitto toimeenpani isot karkotukset Virosta 1949. Kun virolaisia talonpoikia kyyditettiin kulakkeina, viranomaisten oli Moskovan määräyksestä lähetettävä Siperiaan myös kaikki inkeriläiset. Osa heistä jäi silloin väärien papereiden turvin Viroon, osa muutti Petroskoihin metsätöihin, joita siellä silloin oli.[423] Suomesta ja Virosta palautetuille myönnettiin karkotusalueilla vain rajoitetut kansalaisoikeudet. Inkeriläisten sisämaanpassin leimassa luki, että §38:n mukaan he eivät saa asettua Neuvosto-Eestiin eivätkä 100 kilometriä lähemmäksi suurkaupungeista. Tämä ”sudenpassi” ei oikeuttanut työhön eikä opiskeluun suurissa kaupungeissa. Sisä-Venäjälle asutetuilla inkeriläisillä oli sudenpassi 1956 asti.[424]

416 Jakobson, Max 1992, s. 377 ja s. 41. (Parvilahti, Unto: Berijan tarhat. Havaintoja ja muistikuvia Neuvostoliiton vuosilta 1945–1954. Otava Helsinki 1957.)

417 Rentola, Kimmo: HS 9.8.1994.

418 Salo, Leena, Inkeriläisten Viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

419 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 45–46.

420 Yrjö Leinon puoliso v. 1945–1950.

421 Virtuaali-Inkeri (www.inkeri.com): Kirjasalo

422 Rautajoki, Reijo 2017, s. 7.

423 Ronkonen, Lyyli, haastattelu, HS 16.10.1988.

424 Juho Mullosen haastattelu. Länsi-Savo 1.8.1995.

Toksovasta 1942 Siperiaan pakkosiirretyn Arvi Kempin onnistui muuttaa 1952 Petroskoihin. Kaunisääninen Kemppi pääsi laulajaksi Puna-armeijan kuoroon, kun Suomalainen teatteri toimitti hänelle Otto Wille Kuusisen vahvistaman kutsukirjeen.[425] Myös Aarre Kuukaupin ja hänen serkkunsa Santeri Ikon vanhemmat onnistuivat pääsemään Siperiasta metsätöihin Neuvosto-Karjalaan ja molemmat viettivät varhaislapsuutensa inkeriläisvoittoisessa ympäristössä Neuvosto-Karjalassa.[426] Rudolf Sykiäinen, ”Musta Rudolf”, opiskeli sodan jälkeen diplomaattikorkeakoulussa Moskovassa.[427]Valmistumisen jälkeen hänestä tuli Neuvostoliiton ulkoministeriön V:n Euroopan osaston kolmossihteeri. Hän avusti ja tulkkasi mm. Stalinia, Molotovia, Mikojania ja Berijaa. Sykiäinen siirtyi Petroskoihin 1951 ja oli tutkijana Karjalan tiedeakatemian kirjallisuuden, kielen ja historian laitoksella, Kalevalan venäjäntäjänä ja Leninin suomentajana.[428]

Karjalan apulaissosiaaliministeri, jonka nimi oli Anna Karenina, kävi 30.3.1952 puhujavieraana Kuopiossa. Hän muistutti kaupungintalon juhlassa, että ”Suomen kansa asuu Neuvostoliitolle elintärkeätä paikkaa Leningradin lähellä”.[429] 1950-luvun alussa Neuvostoliiton turvallisuuselimet lähettivät Suomeen runsaasti salaisia asiamiehiä. Loikkareita lähetettiin kokeilu- ja vakoilumielessä. Niistä, joiden tapaukset saatiin selvitetyiksi, useimmat oli pakotettu matkaan ja siksi heitä pidettiin Suomessa jopa tavallisina loikkareina.[430] Viranomaisyhteistyö oli vaikeaa, koska loikkareiden osalta kaikki oli salaista. Suojelupoliisi arvioi asiaa kokemuksensa ja omien tutkimustensa valossa ja UM pohti tapauksia laajemmasta poliittisesta näkökulmasta. 1950-luvulla UM ei ollut huolissaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden huonontumisesta, vaan Neuvostoliitossa olleista suomalaisista.

Kimmo Rentolan mukaan neuvostotiedustelu aktivoitui Suomessa uudelleen kesällä 1952, kun Neuvostoliitto ryhtyi jälleen aktiivisesti karhuamaan kansalaisiaan takaisin. Tehtaankadun suurlähetystön kotiutushallinnon edustajat kävivät suoraan heidän luonaan. Neuvostoliiton tietojen mukaan Suomessa asui 6 955 neuvostokansalaista, joista venäläisiä vain 5. Inkeriläisiä ja itäkarjalaisia he laskivat olleen 6 601, virolaisia 236 ja ukrainalaisia 113.[431] Suomalaisten tilastojen mukaan inkeriläisiä oli 4 209 ja itäkarjalaisia 579.[432] Neuvostoliiton suurlähetystön kaksi attaseaa kiersi Suomea Kuhmoa myöten, mutta inkeriläiset olivat yleensä haluttomia palaamaan, vaikka eivät uskaltaneet sitä sanoa. Kun inkeriläinen mies sanoa pamautti Helsingin Tapanilassa, ettei hän hyvien työansioidensa takia halua palata, attasea Vladimir Puzanov oli todennut kiroillen, että vuoden kuluttua olisi myöhäistä lähteä.[433]

Kesäkuussa 1952 kiinni saatu prääsäläinen Frans Olavi Koskela tunnusti tulleensa Neuvostoliiton tiedustelupalvelun lähettämänä ja hänet palautettiin kaikessa hiljaisuudessa. Heti

425 Kemppi, Arvi, Suomen Kuvalehti heinäkuu 1999.

426 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.

427 Ks. luku 3.4.

428 Bäckman, Johan, HS 30.12.2005.

429 Rentola, Kimmo 1997, s. 168.

430 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 224.

431 Rentola, Kimmo 1997, s. 167–168.

432 Leitzinger, Antero (toim.) 2010, s. 82: ”Muistio sodan aikana Suomeen siirtyneistä Inkerin ja Itä-Karjalan siirtoväkeen kuuluvista henkilöistä” 12.8.1952, Maahanmuuttoviraston arkisto.

433 Rentola, Kimmo 1997, s. 167–168 ja s. 205.

perään tavattiin Uukuniemellä inkeriläinen Eino Karhu, Petroskoin yliopiston tutkija, jolle oli luotu kunnon peitetarina.[434] Kiinni joutuessaan Karhun olisi pitänyt kertoa olevansa inkeriläinen Reino Pesonen, pikkurikoksia pakoon lähtenyt loikkari. Suomen viranomaisille Karhu kertoi mm., että kun inkeriläisiä syksyllä 1944 palautettiin Suomesta, hän oli itse sotilaana osunut Viipurin asemalle, ”missä oli ollut kova itku”. Karhu oli maanviljelijän poika Krasnoselskin piiristä. Perhe oli karkotettu 1931 kulakkeina Kuolaan Hiipinän kaivoskaupunkiin.

Kun Eino Karhu ilmoittautui rajavartioston esikuntapäällikölle, hänet kiidätettiin Suopon pääosastolle Helsinkiin. Puhuttelujen jälkeen hän pyysi sisäministeriöstä, että saisi Suomesta turvapaikan ja ellei se olisi mahdollista, tilaisuuden poistua toiseen maahan ja apua siihen. Karhulle myönnettiin 3 kk oleskelulupa ja hänet vapautettiin 7.8.1952. Sen jälkeen hän katosi Brittein saarille ilmeisesti Iso-Britannian tiedustelupalvelun avulla ja sai opiskelupaikan Oxfordista. Suomen turvallisuutta hän ei ollut vaarantanut. Eino Karhu palasi Neuvostoliittoon v. 1955 ja pompahti uudelleen suomalaisten tietoon 1970-luvulla Petroskoin ylipiston suomalaisen kirjallisuuden tutkijana.[435] Inkeriläisten paluumuuton käynnistyessä Eino Karhu oli ”Punalipun” toimitusneuvoston jäsen.[436]

Suomi maksoi tuotannon äärimmilleen venyttäneet sotakorvaukset. Viimeinen sotakorvausjuna lähti rajan yli Neuvostoliittoon syyskuussa 1952. Kun Parikkalasta 30.12.1952 siirrettiin Neuvostoliitosta palannutta tyhjää tavarajunaa Savonlinnaan, sieltä hyppäsi mies. Hän ilmoittautui Kulennoisten aseman henkilökunnalle, kertoi että oli inkeriläinen Leo Pettinen ja että isä oli ollut aikoinaan tunnettu kommunisti. Pettinen vapautettiin ja hän sai jäädä maahan, kun Turusta löytyi sukulaistäti.[437] 3.10.1953 Kyminlinnan valtatiellä kävellyt mies halusi kyytiä ja osui Suopon ylietsivän kyytiin. Mies sanoi olevansa inkeriläinen teknikko Pekka Juhonpoika Rappu ja vakoilutehtävissä. Hänet oli tuotu Suomeen elokuun alussa Porkkalan auton lavalla ja jätetty kuukaudeksi kiertelemään Itä-Suomea. Tällä toisella retkellään Rappu oli käynyt Mikkelissä matkustajakoti Porrassalmessa. Ratakadulla Suopo lupasi, että hän pääsee vaivihkaa takaisin Neuvostoliittoon, jos kertoo kaiken. Rappu päästettiin sinne kolmen päivän kuluttua.[438]

Toivo Koivusen kohtalo on traaginen. Hän oli tullut 17-vuotiaana vanhempiensa kanssa siirtoväen mukana Suomeen. Tammikuussa 1945 palattiin Neuvostoliittoon, perhe joutui Pihkovan alueelle ja sieltä 1953 Aunukseen. Kun viranomaiset painostivat Koivusen töihin Kiestinkiin, hän loikkasi Suomeen ja anoi 24.3.1954 Kuusamossa turvapaikkaa poliittisena pakolaisena. Suopo tutki asian ja antoi 10.4.1954 myönteisen lausunnon oleskeluluvan myöntämiseksi. Ulkoministeriön muistion mukaan turvapaikkaoikeus olisi tullut antaa, jos Koivusen kertomus on totta. Koska Neuvostoliitolta jouduttiin jatkuvasti pyytämään suomalaisten rajanylittäjien palauttamista, Koivusen asian ratkaisu kytkeytyi siihen, ”voidaanko ottaa tällai-

434 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 224.
435 Rentola, Kimmo 1997, s. 209- 213.
436 Esim. Punalippu 12–1989.
437 Rentola, Kimmo 1997, s. 215.
438 Rentola, Kimmo 1997, s. 231–232.

nen rettelö Neuvostoliiton kanssa". Neuvostoliitto vaati Toivo Koivusta takaisin ja pääministeri Ralf Törngren ilmoitti ulkoministeriöön, että oleskelulupaa ei myönnetä.[439]

Suomessa oli n. 3 700 inkeriläistä, kun erityiskohtelu päättyi kesäkuussa 1953 ja inkeriläisille alettiin myöntää kansalaisoikeuksia. Juridisesti asia oli hankala, koska inkeriläiset olivat Neuvostoliiton kansalaisia ja Suomen kansalaisuus edellytti luopumista Neuvostoliiton kansalaisuudesta. Ensimmäiset kaksi kansalaistettua olivat Suomessa syntyneitä lapsia, joiden äidit olivat saaneet kansalaisuuden avioliiton kautta. Näiden lasten jälkeen sota-ajan siirtoväen kansalaistamista jatkettiin vasta joulukuussa 1954.[440] Ulkoministeriön oikeudellisen osaston päällikkö kirjasi lokakuussa 1954 asiaan liittyvät näkökohdat ja ongelmat muistioonsa.[441] Samoja ongelmia Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaisuudesta pohditaan lokakuussa 2022:

> "[…]Henkilöt, joiden ottamista Suomen kansalaisiksi tämä muistio koskee, ovat etupäässä sodan aikana maahan tulleita inkeriläisiä[…] Edellytetään, että he täyttävät Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä 9.5.1941 annetun lain 4–6 §§:n säätämät ehdot.[…] 7 §:n mukaan vaaditaan yleisenä ehtona, että hakija vapautuu entisestä kansalaisuudestaan […] SNTL:n kansalaisuudesta vapauttamisesta[…] päättää SNTL:n korkeimman neuvoston puhemiehistö […] Neuvostoliiton kansalaisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi on lähdettävä siitä, ettei hän voi[…] hankkia vapauttamista Neuvostoliiton kansalaisuudesta. Mikäli hänen anomukseensa halutaan suostua, ei hänen ottamiselleen Suomen kansalaiseksi[…] voine ehdoksi asettaa vaatimusta siitä, että hän vapautuu entisestä kansalaisuudestaan[…] Eräät[…]inkeriläisistä ovat entisiä Suomen kansalaisia. Tähän luokkaan kuuluvien hakemuksiin päästä jälleen Suomen kansalaisiksi asettaa kansalaisuuslaki yleensä tavallista lievemmät ehdot[…]Tässä yhteydessä ei ole unohdettava, että otettuaan kansalaiseksi henkilön, joka edelleen jää myös toisen maan kansalaiseksi, valtio ehkä joutuu valvomaan hänen intressejään tämän toisen maan taholta esitettyjä vaatimuksia vastaan, jotka perustuvat siihen, että asianomainen on myös sen maan kansalainen.[442]

Yhteispohjoismaiset työmarkkinat luotiin 1954. Siitä alkaen Suomi oli työvoimaa luovuttava maa. Suurin osa maastamuuttajista meni Ruotsiin.[443] KGB:n pyrkimys laajentaa otettaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja päästä kiinni instituutioihin alkoi Kimmo Rentolan mukaan samana vuonna. Suomesta tuli monimutkaisen vuorovaikutuksen ja varjonyrkkeilyn kohde.[444]

439 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen, Juha 2005, s. 230.
440 Leitzinger, Antero (toim.) 2010, s. 82.
441 UM/Oik/Sigurd von Numers 1.10.1954
442 Alleviivaus alkuperäisessä muistiossa.
443 Sorsa, Kalevi 1987b, s. 1.
444 Rentola, Kimmo 1997, s. 349.

3.5. Mutkien kautta vähäisiä yhteyksiä inkeriläisiin

Tässä luvussa esiin nostettavan asian merkitys ei heti avaudu tutkimusaiheen kannalta: Neuvostoliiton uskontopolitiikka kytki ortodoksikirkon poliittiseen rauhanliikkeeseen. Tämän kirkkolinkin kautta suomalaisille avautui mahdollisuus yhteyksien saamiseen Neuvostoliiton inkerinsuomalaisiin. Kehitys kohti inkeriläisten kansallista uudelleenheräämistä alkoi.

Neuvostoliiton ”rauhanpolitiikassa” olivat suhteet Saksaan avainasemassa. Siksi Venäjän ortodoksikirkko sai luoda yhteyksiä Saksan luterilaiseen kirkkoon. Hessenin ja Nassaun evankelisen kirkon johtaja vieraili Moskovassa jo 1952 patriarkka Aleksin kutsusta ja pian sinne matkusti Berliinin-Brandenburgin piispa. Kylmässä sodassa alkoi Stalinin kuoleman jälkeen lyhyt liennytyskausi ”Geneven henki”. Ortodoksikirkon ulkomaanosaston johtaja metropoliitta Nikolai osallistui kesällä 1954 yhdessä Neuvostoliiton baptistiunionin pääsihteerin kanssa Tukholman Kansainväliseen Rauhankokoukseen. NKP:n keskuskomitean asetuksella 11.11.1954 todettiin uskonnonvastaisessa kampanjassa tehdyt virheet ja Venäjän ortodoksisen kirkon lojaalisuus neuvostohallitukselle. Helmikuussa 1955 tuli Britannian kirkkojen neuvostolta kutsu vierailulle Englantiin. Kutsu oli erittäin tärkeä Neuvostoliiton kirkoille. Se saatettiin toimivien kirkkojen tietoon ja keskusteltavaksi Pyhän Synodin[445] istuntoon.[446]

Helsingin kesäkuun 1955 Suuressa Rauhankonferenssissa oli mukana 70 kirkollista vaikuttajaa. Konferenssin aikana Latvian Luterilaisen kirkon ”punainen arkkipiispa” Gustavs Turs kertoi Moskovan radion Saksaan suunnatussa lähetyksessä Canterburyn arkkipiispan kutsusta. Tursin radiopuheen painopiste oli kirkkojen osallistuminen rauhantyöhön.[447] Kontaktit Suomeen rakennettiin tässä yhteydessä. Tampereen piispa Eelis Gulinille toimitettiin Rauhankonferenssia valmisteltaessa viesti, että häntä toivottiin konferenssiin, jossa Viron arkkipiispa Jaan Kiivit edustaisi Baltian kirkkoja. Helsingissä Kiivit loi suhteet myös itäberliiniläiseen rovasti Grüberiin, jolla oli hänelle uutinen: elokuussa Neuvostoliittoon oli tulossa saksalainen kirkollinen delegaatio, joka halusi vierailla luterilaisissa kirkoissa.[448]

Arkkipiispa Kiivit vieraili Helsingissä pari viikkoa ennen Neuvostoliiton kirkkojen delegaation Lontoon-matkaa. Maan kirkkojen todellista tilannetta valaisee se, mitä ulkomailta kuultiin hänen paluumatkastaan Englannista marraskuussa 1955. Malkavaaran tutkimuksen mukaan Viron ja Latvian arkkipiispat palasivat Lontoosta Helsingin kautta ja yöpyivät hotelli Vaakunassa, mutta eivät tavanneet ainakaan piispa Gulinia. Länteen levisi tieto, että Jaan Kiivitiä odotti Moskovassa väkivaltainen vastaanotto, kuulustelu ja pieksäminen, joka vaurioitti arkkipiispan maksaa.[449] Kirjeessään piispa Gulinille Kiivit kertoi olleensa matkan jälkeen hyvin sairas, mutta olevansa onnellinen Englannin vierailustaan. Arveltiin, että Kiivitin väkivaltainen kuulustelu johtui Luterilaisen Maailmanliiton hänelle välittämistä avustusrahoista. Kiivit oli

445 Pyhä Synodi oli valtiollinen elin.

446 Malkavaara, Mikko 2002, s. 143–144.

447 Malkavaara, Mikko 2002, s. 148.

448 Malkavaara, Mikko 2002, s. 154–156

449 Malkavaara, Mikko 2002, s. 154–156 (edelleen: Salo, Vello: Riik ja kirikud 1940–1974, teoksessa Sild & Salo: Lühike eesti kirikulugu. Tartu 1995).

kysynyt Lontoossa Neuvostoliiton suurlähetystöstä, mitä rahoille pitäisi tehdä ja saanut neuvon viedä ne Moskovaan. Joko rahat tai Jaan Kiivitillä olleet kirjat olivat Lontoossa toimineen Viron eksiilikirkon rovasti Jaak Taulin mielestä ongelman syy.[450]

Syksyllä 1955 Neuvostoliitto luopui yllättäen Porkkalan tukikohdasta sen vastapainoksi, että YYA-sopimusta jatkettiin 20 vuodella. Lokakuussa Suomi liittyi Pohjoismaiden neuvostoon ja joulukuussa viimein myös YK:n jäseneksi.[451] Samaan aikaan Neuvostoliiton luterilaisten, myös inkeriläisten, kannalta tapahtui muutos parempaan. Liittokansleri Konrad Adenauerin Moskovan vierailun jälkeen Neuvostoliitto salli saksalaisten luterilaisten seurakuntien toiminnan ja poisti Keski-Aasiaan pakkosiirrettyjen saksalaisten erityisrajoitukset. Saksassa tieto maanalaisista luterilaisista seurakunnista levisi nopeasti ja kuohutti tunteita.[452]

Neuvostoliiton hallituksen 1952 Zagorskin luostarissa järjestämässä uskonnollisten johtajien kokouksessa Yhdysvaltoja oli syytetty bakteeriaseen käytöstä Korean sodassa. Maaliskuun 1956 keskusteluissa Moskovassa metropoliitta Nikolai selitti amerikkalaisille kirkonmiehille, että tämä oli heijastanut omaa aikaansa, mutta nyt oli koittanut aika antaa anteeksi ja unohtaa. Patriarkka Aleksi kutsui Amerikan kirkkojen delegaation 14.3.1956 vierailulle myös Tallinnaan, jossa ei tiettävästi ollut käynyt ulkomaalaisia toisen maailmansodan jälkeen. Mutta kun amerikkalainen delegaatio oli Moskovassa, matkaa ei jatkettukaan sieltä Tallinnaan.[453] Sen sijaan Kustaa Vilkuna kävi paluumatkallaan Moskovasta Tallinnassa 5.3.1956 onnittelemassa 70-vuotiasta Friedebert Tuglasia.[454]

Nikita Hruštšovin pidettyä 24.2.1956 NKP:n 20. puoluekokouksessa kuuluisan salaisen puheensa, jossa syytti Stalinia kotimaassa tehdyistä rikoksista, inkeriläisten paluu karkotusalueilta takaisin vanhalle Inkerinmaalle sallittiin periaatteessa. He saivat palata kyliinsä, jos ymmärsivät käyttää tilaisuutta hyväkseen. Monet eivät ymmärtäneet edes yrittää, koska tietoa muuttomahdollisuudesta ei annettu. Inkeriläiskylät oli asutettu muualta siirretyllä väestöllä ja karkotettujen inkeriläisten passeissa oli merkintä pykälästä 38: Muuttaminen lähemmäksi kuin 100 km Leningradista oli kielletty.[455] 1960-luvulla paluuta yrittäneille oli Lyyli Ronkosen mukaan sanottu vain: ”miksette tulleet aikaisemmin!”[456] Inkerinmaalla tärkeä suomalaisuutta ylläpitänyt perinne olivat olleet 1899 alkaen suuret laulu- ja juhannusjuhlat. Vuoden 1918 jälkeen juhliin tuli lähes 40 vuoden tauko, kunnes Järvenpäässä järjestettiin vuonna 1956 inkeriläisten kesäjuhlat.[457]

”Suojasään” aikana Baltian maissa avattiin joitain kirkkorakennuksia ja muutamille pakkosiirretyille papeille annettiin lupa palata. Kirkossa uskallettiin käydä aiempaa rohkeammin ja kasteita konfirmaatioita toimitettiin.[458] Inkerinmaalle karkotuksesta selvisi takaisin vain yksi pappi ja yksi seurakunnanhoitaja. Molemmat asettuivat Petroskoihin ja tekivät inkeriläisiä pal-

450 Malkavaara, Mikko 2002. s. 156–157.
451 Hentilä, Seppo 1999, s. 105.
452 Malkavaara, Mikko 2002. s. 176–179.
453 Malkavaara, Mikko 2002. s. 176–179.
454 Rentola, Kimmo 1997, kuvaliite ja Rentola, Kimmo 2017, s. 375.
455 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.
456 Sundberg, Anneli, HS 16.10.1988.
457 Inkeri, maa ja kansa 1969
458 Lahtinen, Aarno 1991, s. 324.

vellakseen matkoja Leningradin alueelle.[459] Neuvostoliiton uskonto- ja kansallisuuspolitiikka oli kesällä 1958 vapaimmillaan. Amerikkalainen Edward J. Amend, Neuvostoliitosta paennut luterilainen pappi, tutki saksalaisten paluuta karkotusalueilta vanhoille asuinsijoilleen Volgan alueelle. Jo syksyllä 1958 hän alkoi saada huolestuttavia tietoja. Luterilaisten jälkeläiset eivät halunneet enää vastata uskontoa koskeviin kysymyksiin, korostivat uskoaan edistyksen voittoon ja kertoivat elämän yltäkylläisyydestä karkotusalueella Keski-Aasiassa.[460]

Syksyllä 1958 Suomen ja Neuvostoliiton suhteet ajautuivat ”yöpakkaskriisiin”, syynä kommunistien jättäminen oppositioon, vaikka SKDL:stä oli vaaleissa tullut eduskunnan suurin puolue. Neuvostoliiton reaktio oli raju. Se katkaisi kauppaneuvottelut ja veti suurlähettiläänsä Suomesta. Presidentti Kekkonen tapasi Leningradissa Hruštšovin ja kriisi laukesi. Yöpakkaskriisi osoitti, kuinka lyhyt Suomen ulko- ja sisäpoliittinenkin liekanaru oli.[461]

Yhtä aikaa Genevessä toukokuussa 1959 järjestetyn II maailmansodan neljän voittajavallan ulkoministereiden konferenssin kanssa Suomessa järjestettiin Genevessä toimivien Kirkkojen Maailmanneuvoston ja Bosseyn Ekumeenisen Instituutin, Suomen yleiskirkollisen toimikunnan ja Järvenpään seurakuntaopiston konferenssi. Kokouksessa oli Venäjän ortodoksisen kirkon edustajia ja KMN:n idän kirkon asiantuntijoita.[462] Kun turismi alkoi ja muutkin yhteydet Neuvostoliittoon vilkastuivat 1950-luvun lopulla, maan ulkomaantiedustelun toimintatavat muuttuivat. Illegaalisti liikkuneita tiedustelijoita ja rajan yli kävelleitä tarvittiin enää harvoin.[463]

Joulukuussa 1959 KMN:n pääsihteerin delegaatio vieraili Neuvostoliitossa. Malkavaara kuvaa, kuinka venäläisten vieraanvaraisuus, suorastaan ylenpalttinen luksuskohtelu, pitkät lounaat ja illalliset ja jumalanpalvelukset sekä isäntien herkeämätön mielenkiinto Maailmanneuvostoa ja ekumeenista liikettä kohtaan tekivät vieraisiin suuren vaikutuksen. Matkan päätteeksi antamassaan julkilausumassa KMN:n pääsihteeri ilmaisi tietävänsä, että Leningradin alueella oli jopa kymmeniä tuhansia luterilaisia, mutta ei yhtään toimivaa luterilaista kirkkoa. Lukuun kuuluivat myös inkerinsuomalaiset.[464]

Moskovan Patriarkan luterilaisille vieraille ei kerrottu, että samaan aikaan Hruštšov kävi järein asein Venäjän ortodoksikirkon kimppuun. Päämääränä oli näyttää Neuvostoliiton televisiossa viimeinen ortodoksipappi. Venäjän ortodoksikirkko arvioi, että maailmalla sovittelijan roolissa esiintynyt Hruštšov tarvitsi suurta voittoa 1000 vuotta olemassa olleesta kirkosta ja julisti sille yksinkertaisesti sodan. Kirkkoja räjäytettiin kovaa vauhtia tai niistä tehtiin varastoja, traktoritehtaita ja autotalleja. Koko Neuvostoliiton alueella sallittiin kahden luostarin jatkaa, että ulkomaalaisille voitiin näyttää kirkon voivan hyvin.[465] Iskut kohdistettiin suoraan seurakuntiin ja luostareiden toiminta saatiin loppumaan painostustoimilla. Neuvostoliitossa lähetettiin 1959–62 vankiloihin ja työleireille 15 000 pappia.[466]

459 Paluu uuteen 1994, s. 49.

460 Malkavaara, Mikko 2002, s. 263–267.

461 Hentilä, Seppo 1999, s. 105–106.

462 Malkavaara, Mikko 2002. s. 266–267.

463 Rentola, Kimmo 1997, s. 465.

464 Malkavaara, Mikko 2002, s. 272–273.

465 Shevkunov, Tihon 2015, s. 142. (Shevkunov toimii nykyään myös Vladimir Putinin rippi-isänä Vihavainen, Timo 2019, s. 313.)

466 Laitila, Teuvo 1990, s. 116–121.

Petroskoissa inkeriläiset pitivät luvatta hartaustilaisuuksia yksityiskodeissa ja hautausmailla. Viron arkkipiispa Jaan Kiivit esitti 1950-luvun lopussa uudelleen Inkerin Kirkon seurakunnan perustamista Petroskoihin, mutta uskontoviranomaisten mukaan siihen ei ollut tarvetta.[467] Myös Eestin Sosialistisessa Neuvostotasavallassa kirkon tilanne heikkeni. Opettajien, turvallisuuspalvelun työntekijöiden ja sotilashenkilöiden oli mahdotonta olla tekemisissä kirkon kanssa. Kirkon työntekijöiltä evättiin 1959 oikeus junien ja linja-autojen alennuslippuihin ja heidän oli maksettava korotettua hintaa sähköstä, kaasusta ja vedestä. Yksi huone asunnoista oli luovutettava kommunistipuolueen jäsenelle. Pappien perheenjäsenille ei löytynyt työpaikkoja.

Luterilaisen Maailmanliiton delegaatio suunnitteli pitkään Baltian matkaa. Kun matkan piti jo alkaa, tuli arkkipiispa Kiivitin kirje, jossa todettiin viranomaisten kieltäneen matkan. Samaan aikaan Helsingin piispa Martti Simojoki odotti vierailuviisumia Neuvosto-Eestiin. Hänenkään matkansa ei toteutunut.[468] Viron seurakunnissa toimi inkeriläisryhmiä ja ensimmäiset suomenkieliset jumalanpalvelukset pidettiin 1960-luvun alussa Petserissä ja Narvassa.[469]

3.6. Inkeriläisillä pienten alkujen, suomalaisilla vasemmisto-radikalismin aikaa

Tämä luku tuo näkymän siihen, kuinka inkeriläisten tilanne Neuvostoliitossa ja Suomen tasapainoilu Neuvostoliiton naapurimaana ja suhteissa Viroon 1960-luvulla kehittyivät. Inkeriläisiä yhdisti ja kantoi luterilainen usko ja suomalaisuus, Suomessa akateeminen nuoriso intoutui uskomaan kommunismiin ja Neuvostoliittoon.

Inkeriläisten järjestötoiminnan uusi vaihe alkoi Suomessa 1959 alussa, kun ryhdyttiin jatkamaan Inkerin Liiton toimintaa. Se tehtiin 1934 Viipurissa perustetun[470] Inkeriläisten Yhdistyksen nimellä, koska se ei ollut 1944 lakkautettujen listalla. Yhdistys perusti äänenkannattajakseen ”Inkeriläisten viestin”.[471] Ensimmäisessä lehdessä ilmoitettiin, että vuosikokous on 8.3.1959 Viipurilaisen Osakunnan huoneistossa Helsingissä.[472]

Aappo Metiäinen ja Kaarlo Kurko toimittivat juhlatoimikunnan toimeksiannosta ”Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu sanoin ja kuvin”-teoksen 1960. Kirja sisältää tarkat tiedot Inkerin seurakunnista. Menetysten lopullisuus huokuu ”Esisanasta”:

467 Paluu uuteen, 1994, s. 49. Huom: *Karjalais-Suomalaisen Sosialistisen Neuvostotasavallan* nimi muutettiin v. 1956 *Karjalan Autonomiseksi Sosialistiseksi Tasavallaksi.* Nimi säilyi vuoteen 1991, jolloin siitä tuli Karjalan Tasavalta, *Respublika Karelija.*

468 Malkavaara, Mikko 2002, s. 275–277.

469 Paluu uuteen, 1994, s. 49.

470 Yhdistyksen kotipaikaksi muutettiin v. 1938 Helsinki. Inkeriläisten Viesti Nro 6–7/1994.

471 Luoma, Anja, Inkeriläisten Viesti Nro 4 / Huhtikuu 1990.

472 Flink, Toivo 2012, s. 153–154.

”Entisen suomalaisen Inkerin evankelisluterilaisen seurakuntatyön alkamisesta on kulunut 350 vuotta. Koska nyt voidaan pitää [...] evankeliumin eteenpäin viemisen julkisessa muodossa [...] päättyneen [...] alueen altis suomalainen väestö [...] entisessä ympäristössään [...] on nyt enää vain historiaa. Luterilaisen kirkon ja seurakuntaelämän merkitys on Inkerissä ollut ainutlaatuisen tärkeä. Sen tukemana on tämä suomalainen kansanosa jaksanut kantaa[...]raskaan painon läpi vuosisatojen [...] Viime vuosikymmeninä ja[...] toisen maailmansodan seurauksena mainittu väestö on hajoitettu eri tahoille laajaa Venäjän valtakuntaa, jopa sen rajojen ulkopuolellekin, joten[...]Kysymys on täysin hajallaan olevista heimon rippeistä.[473]

Suomessa inkeriläisille ja itäkarjalaisille alettiin 1961–62 myöntää muukalaispasseja kuten muillekin passittomille ulkomaalaisille. Samalla lakattiin merkitsemästä inkeriläisyys tai muu neuvostokansallisuus kansalaisuushakemusten esittelylistoihin.[474]

1960-luvulla Suomessa vielä pelättiin, mutta Ruotsissa inkeriläiset olivat aktiivisia.[475] Yksi heistä oli Keltossa 1902 syntynyt opettaja Aleksanteri Matinpoika Parkkinen. Hänen sukulaisensa Pekka Matinpoika Parkkinen sai 1963 haltuunsa suvun entisen talon Kelton Kolpinon kylässä 30 poissaolovuoden jälkeen.[476] Keltossa tarvittiin 1960-luvulla työvoimaa. Aarre Kuukaupin ja serkku Santeri Ikon perheiden kotiseutu Rääpyvä ei enää huolinut entisiä suomalaisia asukkaita ja heidänkin perheensä muuttivat Kelttoon. Neuvosto-Karjalassa rakennetut talot purettiin, lastattiin junaan ja pystytettiin uudelleen: ”Aluksi meitä haukuttiin fasisteiksi ja luultiin Suomesta muuttaneiksi”.[477]

Presidentti Kekkonen vieraili 1960-luvulla Neuvostoliitossa vuosittain. Rouva Alina Kuukaupin, o.s. Parkkinen, perhe asui silloin Volgan alueella. Alina Parkkisen sisar kuuli uutisista, että presidentti Kekkonen oli tulossa Neuvostoliittoon hänen syntymäpäivänään. Reipas koululainen kirjoitti presidentille kirjeen Neuvostoliiton ja Suomen välisestä ystävyydestä. Kirjeestä ei Toini Parkkisen nimeä lukuun ottamatta voinut päätellä mitään perheen asemasta. Sitten Moskovan TV-uutisissa näytettiin presidentti Urho Kekkosen valtiovierailunsa aikana pitämä puhe, jossa hän esitti syntymäpäiväonnittelut Toini Parkkiselle valittaen, ettei voi olla juhlissa mukana. Kekkonen vastasi Toini Parkkiselle myös kirjeitse, mikä rohkaisi ja kannusti koko perhettä, koska ”kirjeestä tiesivät kaikki ja se oli tapaus koko pitäjässämme”. Inkeriläisten mukaan presidentin kirjeen rivien välistä saattoi lukea paljon.[478] Rovasti Leino Hassinen kuvaa tiedonkulun vaikeutta ja tärkeyttä rautaesiripun läpi:

473 Metiäinen, Aappo 1960. Esisana teoksessa Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuisto-julkaisu sanoin ja kuvin.

474 Leitzinger, Antero (toim.) 2010, s. 82: ”Sisäasiainministeriön ulkomaalaistoimiston muukalaispassin antamista koskevia ohjeita” / 12.7.1961 sekä Aarne Koveron kirje poliisilaitoksille ja nimismiehille 12.2.1962. Maahanmuuttoviraston arkisto.

475 Keskustelut mm. rovasti Juhani Pörstin kanssa.

476 Mäkinen, Leena, Juvan Lehti 4.8.1997.

477 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.

478 Hautala, Leena, Kotimaa 26.11.2004.

”Olin oppinut sota-aikana tuntemaan Inkerin kansan vaiheet pääpiirteittäin. Sodan jälkeen seurasin tapahtumia neuvostoaikana niin paljon kuin oli mahdollista. Eräässä radiosaarnassa viittasin rajan takana ja kaukana eläviin inkeriläisiin kuulijoihin, ja tästä olen saanut jälkeenpäin palautetta. Neuvostoliitossa ihmiset kuulivat radioiden ääressä, ettei heitä ollut unohdettu.”[479]

Kun Helsingin inkeriläisten piirissä syntyi keväällä 1963 ajatus perustaa kuoro, 15 laulajaa ilmoittautui heti. Kesällä järjestettiin inkeriläisten kesäjuhlat Munkkiniemen yhteiskoululla ja Johanneksen kirkossa.[480] Kesällä 1963 Helsingissä oli myös Luterilaisen Maailmanliiton yleiskokous, johon oli kutsuttu Itä-Euroopan kirkkojen edustajia. Viron eksiilikirkon piispa Johannes Laurin mielestä arkkipiispa Jaan Kiivitistä oli tullut Neuvostoliiton puolustaja. Suomessa tällaiselta kritiikiltä ummistettiin silmät ja korvat. Luterilaisen Maailmanliiton Helsingin yleiskokous esitti protestinsa merkitsemällä kokouspöytäkirjaan myös niiden osanottajien nimet, jotka eivät voineet osallistua hallitustensa kiellettyä matkan.[481]

Sveitsin liityttyä Euroopan Neuvostoon 1963 Suomi jäi ainoana demokraattisena Euroopan maana sen ulkopuolelle ja oli mukana vain tarkkailijan asemassa. Ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkönä ollut Max Jakobson kertoo syynä ulkopuolelle jättäytymiseen olleen, että päätavoite lännen suunnalla oli OECD-jäsenyys. Päätettiin keskittyä sen ajamiseen ja jättää Euroopan Neuvosto sivuun.[482] Euroopan Neuvoston ulkopuolelle jättäytyminen oli 1949 ollut niin itsestään selvää, ettei asiaan silloin otettu kantaa julkisuudessa. Nyt perusteluna oli puolueettomuuspolitiikka ja se, että EN oli suurvaltojen välisten ristiriitojen kohteena. Ei-julkisena perusteena oli se, että Neuvostoliiton kielteisen reaktion vastapainoksi ei ollut nähtävissä riittävän suuria etuja Euroopan Neuvoston jäsenyydestä.[483]

Suomen omaa tiedustelua rakennettiin koko Kylmän sodan ajan erittäin tiukkojen reunaehtojen puitteissa. Suopo aktivoi KGB:n ja GRU:n seurantaa 1962 noottikriisin jälkeen. Suomalaisia yhteistyökumppaneita varoitettiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Rentola toteaa, että tällöin syntyi se erikoinen tilanne, että KGB:n ulkomaantiedustelun residentti oli Suomessa samanaikaisesti neuvostovakoilun päämies ja presidentti Kekkosen luottamuksellinen väylä neuvostojohtoon. Samaan aikaan presidentti lannisti Suopon avulla KGB-residentin alaisten tiedustelutoimia ja kumpikin tiesi, että toinen tiesi. Tämä erikoinen asetelma jatkui myös presidentti Koiviston ajan Neuvostoliiton romahtamiseen saakka.[484]

Presidentti Urho Kekkosen historiallinen ensimmäinen vierailu Viroon toteutui 11.-14.3.1964 Puolan-matkan yhteydessä. Vierailu sai suurta huomiota, koska Kekkonen oli sodan jälkeen ensimmäisiä länsimaisia valtionpäämiehiä Neuvosto-Eestissä. Vierailu oli lähtölaukaus suomalais-virolaisten suhteiden uudelleensolmimiselle ja rohkaisu Viron inkerinsuomalaisille. Kekkonen toivoi matkallaan mm. kulkuyhteyksien paranemista maiden välillä. Säännöllinen

479 Inkeriläisten Viesti 1–2 / 2005.

480 Susi, Kerttu, Inkeriläisten Viesti 3/2003, s. 4–5.

481 Malkavaara, Mikko 2002, s. 318–320.

482 Max Jakobson 1992, s. 272.

483 Jaakko Kalelan taustapaperi 28.1.1988: Näkökohtia Euroopan Neuvostosta. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansallisarkisto.

484 Rentola, Kimmo 1997, s. 499.

liikenne Georg Ots-laivalla Helsingin ja Tallinnan välillä alkoi vuoden kuluttua 7.7.1965.[485] Ensimmäisten joukossa laivalla saapui Suomesta virolaisia ja Viron inkerinsuomalaisia tapaamaan Tallinnan Olevisten kirkkoon helluntaikirkon lähetystyöntekijä Sylvi Mömmön johdolla 19 hengen ryhmä kristittyjä.[486]

Suomen inkeriläisten kesäjuhlien ohjelmassa 1964 oli seppeleenlasku Larin Parasken muistomerkillä Hakasalmen puistikossa.[487] Vähän myöhemmin Helsingissä allekirjoitettiin Inkeriläisten Sivistyssäätiön säädekirja ja oikeusministeriö vahvisti säännöt 27.2.1965. Säätiön tarkoituksena oli Inkeri-tietouden kerääminen ja tallettaminen sekä Suomessa asuvien inkeriläisten ja heidän jälkeläistensä toiminnan tukeminen ja kehittäminen. Perustajia olivat kirkkoherra Matti Vironmäki, laamanni Harry Brotherus, ilmoituspäällikkö Väinö Kekki ja johtaja Antti Kekki. Säätiön ensimmäinen tehtävä oli historiateoksen kustantaminen.[488]

SKS julkaisi 1965 FT Sulo Haltsosen tutkimuksen ”Entistä Inkeriä. Inkerin suomalaisasutuksen vaiheita ja kulttuurihistorian piirteitä”. Haltsosesta tuli Sivistyssäätiön Inkeri-kirjan toimituskunnan puheenjohtaja. Muut jäsenet olivat professorit Aimo Halila ja Erkki Kuujo sekä MMT Leo Yllö ja Väinö Kekki. 461-sivuinen ”Inkerin suomalaisten historia” julkaistiin 1969. Esipuheessa kerrotaan, että lähdeaineistoa on vaikea saada ja siksi on turvauduttu aikaisemmin julkaistuun kirjallisuuteen. Kuvitetun teoksen haluttiin kirkastavan entisen kotiseudun kuvaa ja vaiheita. Toimikunnan lisäksi kirjoittajia ovat Keijo K. Kulha, Andreas Lohi, Pekka Melkko, Veikko Ruoppila, Ari Siiriäinen ja Matti Vironmäki. Esipuheessa todetaan:

> ”Inkerin suomalaisen väestön vaiheita on kuvattu harvoin ja silloinkin lyhyesti. Varhaisimmat kirjoitelmat ilmestyivät omissa sanomalehdissä ja jokin pienehkö yleiskatsaus on julkaistu Suomessa. Helsingissä oli 1930-luvulla aikomus saada aikaan monipuolinen Inkeriä esittävä teos, mutta sen kirjoittaminen tyrehtyi melkein alkuunsa”.

Erkki Peuranen on muistuttanut, kuinka hämmästyttävän kiinnostuneita kirjallisuudesta venäläiset vallanpitäjät ovat aina olleet. Se alkoi Katariina Suuresta, joka oli itsekin kirjailija. Pojanpoika Aleksanteri I karkotti Puškinin tämän runojen vuoksi. Aleksanterin veli Nikolai I toimi Puškinin henkilökohtaisena sensorina ja karkotti puolestaan Lermontovin, Herzenin ja Dostojevskin. Aleksanteri II karkotti Tšernyševskin. 1917 vallankumouksen jälkeen suuri joukko merkittäviä kirjailijoita joutui maanpakoon, mutta Josef Stalin oli runoilija.[489]

Taiteen ja kirjallisuuden kautta Neuvostoliitto muovasi itsestään kuvaa, jossa se oli ”taistelussa rauhan puolesta”. Solženitsynin ”Ivan Denisovitšin päivä” valotti 1962 todellisuutta, joka oli jotain aivan muuta kuin neuvostoideologia. Lupa teoksen suomennoksen julkaisemiseen saatiin vasta 1970 sen jälkeen, kun Solženitsyn oli saanut Nobel-palkinnon.

Heinä-elokuun vaihteessa 1962 Helsingissä järjestettiin Maailman nuorison ja ylioppilaiden VIII rauhan ja ystävyyden festivaali, jollaisia oli ollut sosialistisissa maissa v. 1947 alkaen.

485 Roiko-Jokela, Heikki 1997, s. 370.
486 Arder, Árpád ja Niemelä, Matti 1989, s. 168.
487 Kuva tilaisuudesta Helsingin Sanomat 17.8.1992.
488 Inkeriläisten sivistyssäätiö / https://www.inkeriliitto.fi (Luettu 31.1.2020)
489 Peuranen, Erkki 1992, s. 123–124.

Helsinki oli Wienin jälkeen vasta toinen festivaalikaupunki rautaesiripun länsipuolella. Hallitus yritti vuoden verran hankaloittaa festivaalin järjestämistä byrokratian keinoin, mutta kun Neuvostoliitto piti toteutusta tärkeänä, siihen oli sopeutuminen. Helsinkiin saapui 3 500 virallista delegaattia ja 12 000 muuta vierasta. Neuvostoliiton, DDR:n ja Puolan valtuuskunnat majoittuivat omissa laivoissaan. Eila Lahti-Argutinan täytyi pyytää lupa saada laskeutua laivasta kauppatorin rannalle sukulaisiaan tapaamaan ja mukaan tarjottiin jotain virallisen delegaation jäsentä. Festivaalin aikana 9 itäsaksalaista onnistui loikkaamaan, vaikka passit oli takavarikoitu ja varoitettu, että Suomi palauttaisi loikkarit.[490]

Kun Hruštšovin suurelliset tulevaisuudenkuvat eivät vastanneet todellisuutta ja krooninen maatalouskriisi pakotti tuomaan 1960-luvulla valtavasti viljaa ulkomailta, Neuvostoliiton ylenkatsotusta maaseudusta tuli puheenaihe. Alkoi ilmestyä järjestelmää kritisoivia romaaneja ja kansalliset teemat ja kansallismielisyys nousivat. Maaseutukirjallisuus oli venäläisen kansallishengen äänitorvi. Se tempaisi mukaansa älymystöä ja tavallisia ihmisiä ja myös uskonnollisuus voimistui kaikissa yhteiskuntapiireissä.[491]

Hruštšov syrjäytettiin 1964 ja Leonid Brežnevistä tuli NKP:n pääsihteeri. Joseph Brodsky tuomittiin 1964 viideksi vuodeksi pakkotyöhön Arkangelin Norinskajan kylään. Syytöksen mukaan hän oli sosiaalinen parasiitti. Andrei Sinjavski ja Juli Daniel tuomittiin 1966 pakkotyörangaistuksiin. Elokuvaohjaaja Stanislav Govoruhin sanoi 2016 Helsingissä, että Stalinin kuoleman jälkeen alkanut taiteilijoiden ”ihana aika” päättyi kuitenkin vasta Tšekkoslovakian miehitykseen 1968. Hänen mukaansa siihen asti oli toimintaresursseja ja mahdollisuus toteuttaa vapaasti näkemyksiään.[492]

Stalinin jälkeisen ajan keskeinen jännite Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa oli Kimmo Rentolan mukaan tavoite saada muodossa tai toisessa Suomen tuki Neuvostoliiton yleiselle ulkopolitiikalle.[493] KGB laski parhaaseen aikaan saaneensa Suomesta yli 160 agenttia tai luottamuksellista suhdetta.[494] Seppo Hentilän mukaan Suomen kannalta todellinen poliittinen uhka oli DDR:n kontaktityö, kun itäsaksalaiset aloittivat 1950- ja 1960-lukujen taitteessa massiivisen kampanjan diplomaattisen tunnustuksen saamiseksi: ”YYA-sopimuksen Saksa-artikloiden takia tasapuolisten suhteiden hoitaminen molempiin Saksoihin oli kuin nuorallatanssia, jossa köyden kumpainenkin pää oli Moskovassa”. Mikään muu kylmän sodan kansainvälinen kiista ei vetänyt Suomea yhtä tiukasti idän ja lännen blokkien väliin kuin Saksan-kysymys. 1960-luvun puolivälistä lähtien suomalaisille vaikuttajille sateli vierailukutsuja ja itäsaksalaiset yrittivät saada kutsuja vastavierailulle. Hentilä arvioi, että suurin osa suomalaisista oli mukana ”vain puolella sydämellä, jos silläkään”.[495]

Neuvostoliittoon 1967 palautetun Georgi Ivanovin tapaus tuli julkisuuteen vasta 1985, kun Ruotsin TV:n suomenkielinen toimitus haastatteli Ivanovia, joka oli jo Ruotsin kansalainen.

490 Krekola, Joni 2012, s. 270.

491 Parland, Thomas 1992, s. 138–139.

492 Stanislav Vovoruhin Helsingissä 16.2.2016 Venäläisen elokuvan festivaali Kino Lokakuu IX avajaisissa esitellessään v. 2015 valmistuneen filminsä The End of a Great Era. Filmi kuvaa neuvostoliiton toimittaja- ja kirjailijaelämää v. 1969.

493 Rentola, Kimmo 2017, s. 372.

494 Jakobson, Max 1992, s. 144.

495 Hentilä, Seppo Suomalaisilla historiapäivillä Lahdessa 13.2.2004.

Hän kertoi paenneensa Suomeen kolme eri kertaa. Ensimmäisellä yrityksellä Neuvostoliiton rajapoliisi tavoitti hänet Karjalan kannaksen raja-alueella ja toisella Suomen poliisi. Parin viikon kuulustelujen jälkeen mies vietiin takaisin itärajalle, vaikka hän oli pyytänyt päästä hakemaan turvapaikkaa USA:n suurlähetystöön. Suomalainen poliisi oli näyttänyt kartalta, missä hän oli ja mihin hänet viedään eikä enempää selitetty. Neuvostoliitossa Ivanov oli pantu osoittamaan tarkka rajanylityspaikka ja paikalle oli pystytetty sähköistetty piikkilanka-aita. Kun Ivanov oli todettu mielentilatutkimuksissa ”normaaliksi”, hän joutui kärsimään muutaman vuoden vapausrangaistuksen. Kolmannella kerralla sähköpiikkilanka viivytti pakoa, mutta neljä vuorokautta odoteltuaan Ivanov onnistui uimaan rajan yli sen ohi, kun vartija kävi tarpeillaan. Ivanov oli hankkinut etukäteen tiedot pakoreiteistä Suomen yli Ruotsiin.[496]

Kiusallista tasapainoilua Suomen Neuvostoliitto-suhteiden ja loikkarikysymyksen välillä valottaa se, että samoihin aikoihin, kun rajan yli tullut Ivanov palautettiin, Suomi saavutti merkittävän ulkopoliittisen virstanpylvään, kun neuvottelut Saimaan kanavan vuokraamisesta saatiin päätökseen. Presidentti Kekkosen ja ulkoministeri Karjalaisen allekirjoituksilla 31.5.1968 astui voimaan asetus sopimuksesta matkustajaliikenteestä ja kauttakulkuliikenteestä Saimaan kanavalla Leningradiin asti Suomen SNTL:lta vuokraamalla alueella.[497]

Uuden Suomen Moskovan kirjeenvaihtaja Jaakko Kaurinkoski[498] raportoi tammikuun 1968 oikeudenkäynnistä Neuvostoliiton toisinajattelijoita vastaan. Kirjailija Alexander Ginzburg ja muut saivat syytteen ”yhteydenpidosta neuvostovastaiseen emigranttijärjestöön, moraalisesta ja poliittisesta rappiosta, haluttomuudesta työhön, huijauksesta ja asosiaalisesta käytöksestä”. Kaurinkoski kirjoitti, että syytteen tarkoituksena oli riistää tuomituilta laajojen protestiliikkeiden herättämä myötätunto. Tehtaankadun suurlähetystö toimitti toukokuussa 1968 ulkoministeriöön valituksen, etteivät Kaurinkosken artikkelit olleet ystävyyssuhteiden mukaisia ja että niissä oli valheita. Samat syytökset esitettiin kesäkuussa vielä suoraan presidentti Kekkoselle hänen valtiovierailullaan Neuvostoliitossa.[499]

Suomen kansalaisuutta koskeva uusi laki saatiin valmiiksi ja se astui voimaan kesäkuun 1968 lopussa.[500] Maahanmuuttokehityksen keskeisin piirre oli Ruotsiin suuntautunut siirtolaisuus. 1950-luvulla Ruotsiin muutti 7 000–13 000 ihmistä vuodessa. Yhteispohjoismaiset työmarkkinat lisäsivät muuttomahdollisuutta ja Ruotsin palkkataso oli Suomeen verrattuna kaksinkertainen. Jyrkkä nousu tapahtui 1964–65, jolloin muuttajien määrä ylitti 20 000. Suurimmillaan muutto oli 1969–70, kun Ruotsissa rekisteröitiin vuosittain 40 000 suomalaista muuttajaa ja Suomen väkiluku putosi.[501] Työvoimaviranomaiset auttoivat lähtöä suuren työttömyyden vaivaamilla alueilla ja muuttointoa lisäsivät hienoilla Volvoilla lomille ajaneet metalli- ja muut ammattimiehet. Ruotsissa työskenteli jossain elämänsä vaiheessa lähes 800 000 suomalaista, joista 250 000 jäi pysyvästi. Lapset mukaan lukien kyse on noin 500 000

496 Santavuori, Vesa, HS 22.2.1985.

497 Suomen asetuskokoelma Asetus n:o 328/68. UM Salainen. Signum: 68.41-NLO (27.3.2017) Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. Suomi-Neuvostoliitto. 1.1.1988–30.4.1989.

498 Pääkonsulina Leningradissa 1.2.1985–30.1.1990 ja suurlähettiläänä Tallinnassa 1.10.1991–1996.

499 Uskali, Turo 2003, s. 211 ja 218.

500 Kansalaisuuslaki 28.6.1968/401. (Uudistettu 10.8.1984/584.)

501 Meinander, Henrik 2006, s. 201 ja Meinander, Henrik 2012, s. 361.

suomalaisesta.[502] Suureen suomalaismuuttajien joukkoon mahtui myös ”Slussenin sissejä” ja seurauksena ruotsalaisissa lehdissä alettiin kirjoittaa ruotsinsuomalaisten tekemistä rikoksista ”En finne igen!”[503] Samanlaisen kohtalon kokivat inkeriläiset paluumuuttajat Suomessa, kun itärikollisuus nousi otsikoihin 1994.[504]

Suomalaista yhteiskuntaa leimasi 1960–70-luvuilla nuorison vasemmistolainen yhteiskunta- ja arvokritiikki. Neuvostoliiton ihmisoikeuskysymykset eivät suomalaisia kiinnostaneet. Pienet kustantajat julkaisivat ihmisoikeuksista ja kirkollisista oloista kertovia kirjoja, mutta ne jäivät harvojen tietoon. Kansainvälisen ekumeenisen liikkeen vahva poliittinen ja yhteiskunnallinen virtaus heijastui myös kirkon keskusteluun. Arkkipiispa Simojoki paneutui kannanotoissaan vallankumouksen oikeutukseen ja pohti kirkon suhteita marxilaisuuteen. Kekkosen arkkipiispaksi nimittämää Martti Simojokea on luonnehdittu ”kirkon Kekkoseksi”. Molemmat olivat opiskeluaikanaan olleet mukana AKS:n toiminnassa. Simojoki oli jatkosodan aikana sotilaspappina Itä-Karjalassa.[505]

Poliittisen historian tutkimuksessa vallitsi 1960-luvun lopulta 1980-luvun lopulle voimakas vasemmistolainen, myöhemmin taistolainen hegemonia. Ennen taistolaisuutta hegemonia oli 1960-luvun Sadankomitealla ja pasifismilla. Vallankumouksellinen imu Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa oli vahva. Poliittisen historian opetuksessa ei Neuvostoliiton vähemmistökansojen ja inkerinsuomalaisten olemassaolosta puhuttu, saati tutkittu heidän historiaansa. Inkeriläisten sivistyssäätiön 1969 julkaisema teos Inkerin Suomalaisten historia[506] jäi huomaamatta. Yliopistomaailman johtavia mielipidevaikuttajia olivat Neuvostoliittoa myötäilleet vähemmistökommunistit. SKDL:n Kansan Uutisten päätoimittajana myöhemmin ollut Yrjö Rautio kiteyttää: ”60-luvun nuoren vasemmiston luova kapasiteetti ikävä kyllä hautautui heidän vaikutusvaltansa alle”.[507]

Kulttuurintutkimuksen, uskontotieteen, folkloristiikan ja teologian puolella tehtiin inkeriläistutkimusta. Teologit osoittivat kiinnostusta ihmisoikeuksien polkemisen systemaattisiin syihin Itä-Euroopassa, mutta oikeustieteen puolella ne sivuutettiin. Sovjetologia oli Suomessa pääasiassa yhteiskuntatiedettä, lähinnä sosiologiaa, valtio-oppia ja taloustieteitä.[508] Timo Vihavainen kirjoitti 1991 ”suomalaisen sovjetologian surkeudesta”: ”Onneton tosiasia vain oli, ettei Suomessa ollut koskaan syntynyt merkittävää Venäjään kohdistuvaa akateemista tutkimustraditiota.” Puuttui kielitaitoa ja halua panostaa arkaluontoisena pidettyyn alaan.[509]

21.8.1968 neuvostopanssarit vyöryivät Prahaan. Suomalaisten muistiin syöpyivät YLE:n toimittaja Lieko Zachovalován ajantasaiset raportit.[510] Hallitus ei voinut tuomita miehitystä

502 Reinans, Sven Alur 1996, s. 64–66.

503 Laakkonen, Risto 1996, s. 127.

504 Ks. luku 12.

505 Heinimäki, Jaakko: Arkkipiispa Martti Simojoki oli kirkon Kekkonen – elämäkerta piirtää suomalaisesta kirkosta miehisen kuvan. HS 24.12.2015 ja Lauha, Aila: Simojoki, Martti. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997. (Viitattu 30.3.2017). URN:NBN:fi-fe20051410.

506 *Inkerin suomalaisten historia*. K.J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä 1969.

507 Rautio, Yrjö: Kolumni HS tammikuu 2019. Kansan Uutisten päätoimittajana 1988–2004.

508 Tolonen, Juha 1992, s. 101–103.

509 Vihavainen, Timo 1991, s. 150–151.

510 Yrjö Leinon tytär.

turvallisuuspoliittisista syistä ja pääministeri Mauno Koivisto (SDP) kehotti 22.8. lehdistötilaisuudessaan etenkin Yleisradiota raportoimaan kriisistä vastuullisesti.[511] Samana päivänä järjestettiin Tehtaankadun suurlähetystön edessä Suomen kaikkien aikojen suurin mielenosoitus Neuvostoliittoa vastaan. Tšekkoslovakian miehitys aiheutti SKP:n sisäisen jaon kärjistymisen ja Moskova halusi viestiä suomalaisille kommunisteille suoraan. Lokakuussa 1968 alkoi ilmestyä Neuvostoliitolle uskollisten ”taistolaisten” uusi sanomalehti Tiedonantaja. Suurin osa lehden rahoituksesta tuli Moskovasta.[512] Vasemmistoradikalismi vaikutti myös SDP:ssä. Kesällä 1970 SDP:n ”pälkäneläiset” hyväksyivät julkilausuman, jossa hyväksyttiin Tšekkoslovakian miehitys ja tuomittiin 1969 kaatunut pääministeri Mauno Koiviston ajama pohjoismainen Nordek-hanke.[513]

Lokakuussa 1968 Suomi liittyi Geneven vuoden 1951 pakolaisten asemaa koskevaan yleissopimukseen[514] ja sen vuoden 1967 pöytäkirjaan, jolla pakolaissopimus laajennettiin koskemaan koko maailmaa.[515] Geneven sopimus on edelleen kansainvälisen pakolaisoikeuden tärkein dokumentti. 31.10.1968 Suomi valittiin YK:n turvallisuusneuvostoon kaksivuotiskaudeksi 1969–70. Turvallisuusneuvostossa on kiertävä puheenjohtajuus ja Suomen vuoro osui keväälle 1969, jolloin Max Jakobson oli YK-suurlähettiläänä. 1968 Suomi vihdoin liittyi myös OECD:hen ja jäsenyys astui voimaan 28.1.1969.

Suomen ja Neuvostoliiton välisten hyvien naapuruussuhteiden syventämisessä” oli tärkeässä roolissa myös kirkon idänpolitiikka ja kirkkojen teologinen dialogi. Luottamuksellisilla suhteilla presidentti Kekkoseen ja ulkoministeri Ahti Karjalaiseen oli suuri merkitys hoidettaessa kirkon suhteita Neuvostoliittoon. Arkkipiispa Martti Simojoki sai 1964–78 avatuksi yhteydet Venäjän ortodoksiseen kirkkoon. Aila Lauhan mukaan hänen motiivinaan oli halu tarjota Venäjän ortodoksiselle kirkolle ja muille Neuvostoliiton kristityille kanava ulospäin ja laillinen mahdollisuus tavata muiden maiden kristittyjä. Hyvien idänsuhteiden ansiosta Simojoen onnistui helpottaa myös inkerinsuomalaisten asemaa ja kirkollista työtä Karjalassa ja Leningradin alueella. Tämän on arvioitu olleen Simojoen perimmäinen kannustin yhteydenpidossa Neuvostoliiton ortodoksien kanssa.[516] Suomen luterilaisen ja Venäjän ortodoksikirkon yhteydenpito johti 1970-luvulla jo lukuisiin molemminpuolisiin valtuuskuntavierailuihin. Osana suhteiden kehitystä myös luterilaiset suomalaisteologit saattoivat opiskella stipendiaatteina ortodoksikirkon Hengellisessä Akatemiassa Leningradissa.[517]

Vahvat inkeriläisnaiset olivat ylläpitäneet kirkkoa vaikeissa oloissa ja kesällä 1969 saatiin Moskovasta lupa perustaa luterilainen seurakunta Petroskoihin. Asiaa vitkuteltiin kaupunkineuvostossa, mutta 2.2.1970 pidettiin kirkkotilaksi hankitussa vanhassa omakotitalossa ensim-

511 Suomi, Juhani 1996, s. 111–114.

512 Kujala, Antti 2013, s. 266.

513 Blåfield, Antti ja Vuoristo, Pekka 1985, s. 41.

514 Sopimuksen mukaan Suomi sitoutui antamaan turvapaikan sellaiselle henkilölle, ”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä johdosta.”

515 Sorsa, Kalevi 1987b, s. 2. Sopimus ja v. 1967 pöytäkirja tulivat voimaan Suomessa 8.1.1969.

516 Lauha, Aila: Simojoki, Martti. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997. (Viitattu 30.3.2017). URN:NBN:fi-fe20051410.

517 Kuusanmäki, Erkki ja Äikää, Ermo, Helsingin Sanomat 16.6.2017.

mäinen jumalanpalvelus.[518] Tästä rohkaistuneena joukko suomalaisia kristittyjä[519] alkoi toivoa Leningradissa 1938 lähtien suljettuna olleen Inkerin kirkon Pyhän Marian kirkon saamista kirkolliseen käyttöön. He kävivät ensin ulkoministeri Väinö Leskisen (SDP) puheilla ja jättivät saamansa ohjeen mukaisesti 2.4.1971 poliittisen osaston toimistopäällikkö Keijo Korhoselle 5.3.1971 päivätyn saatekirjeen ja Neuvostoliiton pääministeri A.N.Kosyginille osoitetun kirjelmän. Toimistopäällikkö Korhonen kertoi, että UM toimittaa tiedustelun asianosaisille Neuvostoliiton viranomaisille Suomen Moskovan suurlähetystön kautta sekä Neuvostoliiton suurlähetystölle Helsingissä.[520] Saatekirjeessä allekirjoittajat anoivat:

> **”että ulkoasiainministeriö tiedustelisi ja mahdollisuuksien mukaan järjestäisi neuvottelumahdollisuuden[…] koskien ”Suomalainen kirkko -nimisen rakennuskompleksin hankintamahdollisuuksia. Kaikista hankkeesta mahdollisesti aiheutuvista hankinta-, korjaus- ja toimintakustannuksista, mikäli ne ovat kohtuulliset, vastaavat kirkolliset järjestöt yhdessä.”[521]**

Pääministeri Kosyginille osoittamassaan kunnioittavassa tiedustelussa allekirjoittajat arvioivat:

> **”yksinkertaisinta olisi, että Neuvostohallitus vahvistaisi tämän 18. vuosisadan Venäjän jalomielisen lahjan ja palauttaisi sen[…] Suomen Tasavallan nimiin[…]suomalaiset ovat sen rakentaneet ja käyttäneet melkein kaksi vuosisataa[…]”Suomalainen kirkko” on Neuvostoliiton ja Suomen ystävyys- ja kulttuurisuhteiden vuoksi jälleen ajankohtainen[…]Olisi toivottavaa, että[…] kirkko, jonka aikaisempi lisänimi oli ”Suomalainen Pyhän Marian Seurakunta”, saisi nimekseen[…]”Suomalainen Suomen ja Neuvostoliiton kristittyjen ystävyyden kirkko”.[522]**

UM toimitti saamansa kirjeen tiedoksi kirkon ulkomaanasiain toimikunnalle. Toimikunnan puolesta sihteeri Maunu Sinnemäki ilmoitti 6.5.1971 päivätyssä kirjeessä UM:n poliittiselle osastolle, että pastorit Matti Vuolanne ja Kaleva Saloranta eivät esiinny evankelis- luterilaisen kirkon puolesta eivätkä valtuuttamina […] ”karakterisointi on harhaanjohtava”:

> **”Luterilaisen kirkon suhteista muiden maihin kirkkoihin vastaa arkkipiispa yhdessä kirkon ulkomaanasiain toimikunnan kanssa, eikä kyseistä asiaa ole asianmukaisessa järjestyksessä edes saatettu näiden vastaavien elinten tietoon. Mikäli ulkoasiainministeriö katsoo tarpeelliseksi lähettää[…] edelleen Neuvostoliiton ulkoministerille,**

518 Mesiäinen, Eeva 1993, s. 279–292.

519 Pastorit Matti Vuolanne ja Kaleva Saloranta Suomen ev.-lut. kirkko, seurakunnanjohtaja Veikko Manninen, Helsingin Saalem-seurakunta, sosiaalineuvos Usko Waismaa, Suomen Vapaakirkko, pastori Jouko Neulanen, Suomen Baptistiyhdyskunta ja pastori Pekka Stremouhov, Venäläinen Evankelinen Vapaaseurakunta.

520 UM/Antti Koistisen P.M. Tiedustelu Leningradissa olevan suomalaisen kirkon hankintamahdollisuuksista. 2.4.1971. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

521 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

522 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

> toivoo että […]lähetekirjelmässä mainitsisi, että Suomen evankelis- luterilaisella kirkolla ei ole anomuksen kanssa mitään tekemistä."[523]

Kun asia ei edistynyt, sinnikäs suomalaisten kristittyjen ryhmä toimitti saman pääministeri Kosyginille osoitetun kirjelmän ja saatekirjeen uudella 17.8.1971 päiväyksellä ulkoministeriöön lähetystöneuvos Antti Karppiselle. Hän lähetti kirjelmien jäljennökset 4.10.1971 pääkonsuli Arvo Rytköselle Leningradiin todeten, että "ministeriössä ei toistaiseksi tälle idealistiselta vaikuttavalle hankkeelle ole ehditty omistaa kovinkaan monta ajatusta". Rytköstä pyydettiin lausumaan henkilökohtainen mielipide asiasta.[524]

Pääkonsuli kertoi vastauksessaan 16.11.1971, että Leningradin Suomalainen kirkko oli Glavleningradstroin yhteisasuntolana, mutta kirkon seinällä oli taulu, jossa rakennuksen aiempi käyttö kävi selville ja että rakennus oli valtion suojelema arkkitehtooninen muistomerkki. Ajatus jumalanpalvelusten järjestämisestä kirkossa vaikutti Rytkösen mielestä epärealistiselta, koska neuvostolehdistössä oli hiljattain tähdennetty ateistisen propagandan levittämisen tärkeyttä kirkkoon vielä uskovien käännyttämiseksi. Suunnitelman toteuttamisen vaikeutta lisäsi se, että Leningradissa kävi vuosittain 300 000 ulkomaista turistia ja "Jumalanpalvelusten järjestäminen esitetyssä muodossa tekisi mahdolliseksi kontaktit uskovaisten kesken yli rajojen […] Ulkoministeriön ei olisi syytä sotkeutua tähän yritykseen, ja epäviisasta olisi myös kirkkojen virallinen mukanaolo, yksityiset kirkon toimihenkilöt voivat luonnollisesti asiaansa ajaa".[525]

Asia säikäytti kirkon ulkomaanasiain toimikunnan ja arkkipiispan keväällä 1971. Teologiset keskustelut Venäjän ortodoksikirkon kanssa olivat juuri alkaneet, eikä niiden tulevaisuutta haluttu vaarantaa. Pääkonsulin vieraiksi Leningradiin olivat juuri tulossa patriarkka Pimen ja metropoliitta Nikodim sekä arkkipiispa Simojoki eikä Pyhän Marian kirkkohankkeen haluttu sotkevan suhteita.[526] Ulkoministeriön poliittisen osaston osastopäällikkö Keijo Korhonen pyysi pääkonsuli Rytkösen näkemyksen saatuaan, että Suomen Moskovan suurlähettiläs lausuisi asiasta mielipiteensä:

> "Me täällä ministeriössä yhdymme periaatteessa esitettyihin näkökantoihin. Myös kysymys papiston ja tarpeellisen hoitohenkilökunnan lähettämisestä ja heidän elämänsä järjestämisestä Leningradissa tuntuu […] erittäin vaikealta."[527]

Suurlähettiläs Björn Ahlholm kävi paikan päällä tutustumassa tilanteeseen ja totesi alustavana mielipiteenään, ettei aika ehkä vielä ollut kypsä kirkon saamiseksi suomalaisten kirkollisten piirien käyttöön. Vaikka uskonnon harjoittamiseen suhtauduttiin Neuvostoliitossa suopeam-

523 Kirkon Ulkomaanasiain Toimikunnan kirje 6.5.1971 Ulkoasiainministeriön Poliittiselle osastolle, saapunut 7.5.1971. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA

524 UM/Antti Karppisen luottamuksellinen kirje N:o 29349/4.10.1971 pääkonsuli Arvo Rytköselle Leningradin pääkonsulinvirastoon. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA

525 Pääkonsuli A. Rytkösen luottamuksellinen kirje N:o 1100/16.11.1971/Suomen Pääkonsulinvirasto Leningradissa. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

526 Niiranen, Pekka: Kirkko ja ulkoministeriö portinvartijoina. Savon Sanomat 25.5.2002.

527 UM sal 1/35 -71/25.11.1971/N:o 34796. Asia: Ent. Suomalainen P.Marian kirkko Leningradissa. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

min kuin vielä hieman aikaisemmin ja vanhoja venäläisiä kirkkoja korjattiin ja otettiin käyttöön jumalanpalveluksia varten:

> ”[…]ulkomaalaisen kirkon avaaminen Leningradissa herättäisi täkäläisten viranomaisten mielissä varmastikin monenlaisia kysymyksiä[…] Neuvostoviranomaiset voisivat pitää vaarallisena ennakkotapauksena, joka saattaisi aiheuttaa ketjureaktion muiden naapurimaiden taholta […] aloitteen taakse olisi aikanaan saatava myös kansankirkkomme johtavat edustajat[…]tässä vaiheessa ei liene tarkoituksenmukaista antaa tukea esitykselle”.[528]

Kun Espooseen rakennettiin 1971 korkea TV-masto, neuvostoviranomaiset syyttivät Suomea halusta ”dehumanisoida Eestin nuoriso”. Länsimainen rock-musiikki teki tuloa Neuvostoliittoon ja se arvoitiin vakavaksi uhkaksi. Rock-tähti Igor Garšnekin mukaan arvio olikin oikea, koska Neuvosto-Eestissä rokki edusti protestia järjestelmää vastaan. Kesällä 1972 Garšnek järjesti ensimmäisen rock-konsertin Kadriorgin puistossa. Yleisö hullaantui ja miliisit keskeyttivät konsertin, ”koska ei tiedetty mitä se edusti”. Soittajien vaatetus ja pitkät hiukset olivat liikaa eikä saatu selvää kappaleiden sanoista, jotka olivat tosiasiassa siansaksaa. Yksi laulu sisälsi vain viikonpäivien nimet yhä uudelleen ja uudelleen, ”mutta saksaksi ja yhä kovempaa!”[529]

Samaan aikaan Neuvostoliitto yritti parantaa suhteitaan länteen ja näyttää suvaitsevaiselta sallimalla juutalaisten vapaamman muuton. 1971 juutalaisille myönnettiin 14 000 maastapoistumisviisumia, 1972 yli 31 000 ja 1973 yli 34 000. Huippuvuonna 1974 muutti yli 20 000 juutalaista, mutta 1975 määrä vähennettiin 13 000:een.[530] Vaikka dissidenttien emigraatio tuli mahdolliseksi Brežnevin aikana, kaikki hakijat menettivät työpaikkansa ja maastamuuttoluvan hakeminen laukaisi aina ison prosessin.[531]

17 km Leningradin keskustasta sijaitsevassa Keltossa alkoi 1974 kristillinen herätys, jossa oli mukana useita inkeriläisiä perheitä. Kodeissa järjestettiin seuroja ja läheisessä Suorannassa jumalanpalveluksia.[532] Suomen Kirkon ulkosuomalaistyön organisaatio sai alkunsa ja johtavaksi sihteeriksi valittiin pastori Jaakko Launikari. Ev.-lut. kirkko ja sen kansainvälistä avustustyötä hoitava Kirkon Ulkomaanapu toimivat kansainvälisesti Luterilaisen Maailmanliiton ja Kirkkojen Maailmanneuvoston kautta. Myös Suomen ortodoksikirkko ja muut uskonnolliset yhteisöt tekivät kansainvälistä pakolais- ja muuta avustustyötä. Ensimmäinen lupa perustaa seurakunta Inkerinmaalle saatiin samana vuonna ja kirkoksi osoitettiin Puškinin luterilainen kirkko. Kirkko oli aikanaan rakennettu keisarin avustuksella silloiseen Tšarskoje Seloon Venäjän hovin saksalaisia varten. Neuvostoaikana se toimi mm. viljavarastona ja vankilana.[533] Koska kirkossa toimi autokoulu, jolle piti löytää muut tilat, Puškinin seurakunta saatiin perustetuksi vasta huhtikuussa 1977.

528 Suomen Suurlähetystö Moskovassa joulukuun 22 päivänä 1971. Luottamuksellinen N:o 2228. 44 H Suomen evankelis-luterilainen kirkko. UMA.

529 Garšnek, Igor 24.7.2019, Estonian Institute of Historical Memory Summer School, Tallinna.

530 Buwalda 1997, s. 221.

531 esim. Nyberg 2015, s. 164

532 Hautala, Leena, Kotimaa 26.11.2004

533 Arvo Survon haastattelu. Keskisuomalainen 23.6.1989.

Puolen vuoden korjaustalkoisiin osallistui ihmisiä, jotka olivat restauroimassa Tšarkoje Selon upeaa Katariinan palatsia. He pystyivät tekemään kirkkosalin pylväisiin alkuperäisten kaltaiset koristeet.[534] Papit tulivat Virosta ja seurakunta liitettiin Viron luterilaiseen kirkkoon kuten Petroskoi. Koska kelttolaisilla ei ollut kirkkoa, he liittyivät Puškinin seurakuntaan ja tekivät joka sunnuntai kaksi tuntia suuntaansa kestäneen bussi-junamatkan päästäkseen jumalanpalvelukseen.[535] Samaan aikaan Helsingin yliopistossa tulvi uusia jäseniä Akateemiseen Sosialistiseuraan, joka oli taistolaisten tärkein poliittinen järjestö. Joukosta puolet oli naisia ja 2/3 oli lähtöisin ylemmästä keskiluokasta tai yläluokasta. [536]

534 Pontela, Risto, Kaleva 7.1.1989

535 Hautala, Leena: Kirkko on koko perheemme asia, Alina Kuukaupin haastattelu. Kotimaa 26.11.2004

536 Rentola, Kimmo 2003, s. 103–104.

4. KYLMÄÄ SOTAA

4.1. Tasapainoilua puolueettomuuspolitiikan ja maahanmuuton kanssa

Tämän luvun tarkoituksena on taustoittaa Suomen sisä- ja ulkopoliittista tilannetta ja sitä, miksi inkerinsuomalaisista tiedettiin Suomessa niin vähän silloin, kun heistä alettiin 1987 kuulla. Myös maahanmuutto oli silloin uutta. Tässä luvussa seurataan Suomen maahanmuuttopolitiikan kehitystä, joka mahdollisti inkeriläisten paluumuuton. Samalla nähdään työministeriön vahvan maahanmuuttopoliittisen roolin alkaminen.

Tämä tutkimus alleviivaa lehtikirjoitusten merkitystä inkeriläisten paluumuuton käynnistymisessä. Taustalla on Neuvostoliiton presidentti Nikolai Podgornyin huhtikuun 1973 YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlaan liittyneestä Suomen-vierailusta annetun kommunikean osa:

> ”Kummankin maan joukkotiedotusvälineillä todettiin olevan tärkeä tehtävä palvella Suomen ja SNTL:n kansojen ystävyyden ja luottamuksen jatkuvaa lujittamista tämän tärkeän asian edellyttämällä vastuuntunnolla ja asiallisuudella vahingoittamatta maiden välisten ystävyyssuhteiden suotuisaa kehitystä.”

Asian ydin toistettiin seuraavassa kommunikeassa lokakuussa 1974, kun Podgornyi vieraili jälleen Suomessa.[537] Vastaava lauseke toistettiin 1977 ja 1980 presidentti Kekkosen Neuvostoliiton-vierailujen kommunikeoissa. [538]

Eduskunta pidensi vuoden 1973 poikkeuslailla presidentti Urho Kekkosen toimikautta vuosiksi 1974–78. Suurlähettiläänä Helsingissä 1979–88 toiminut Vladimir Sobolev hoiti 1973 MID:issä Suomi-suhteita ja kertoi myöhemmin, ettei Neuvostoliiton suhtautuminen Suomen puolueettomuuteen ollut ”asianmukaista”. Jopa Kekkosen virallisista puhekokoelmista ja hänen julkaistuista puheistaan poistettiin lausunnot Suomen ulkopolitiikasta puolueettomuuspolitiikkana.[539] Timo Vihavainen muistuttaa 1970-lukua käsittelevässä selvityksessään ”Suomettumisen hullut vuodet”, että Andrei Saharovin Nobelin rauhanpalkinto 1975 oli pet-

537 Virkkunen, Janne 2013, s. xx
538 Jakobson, Max 1992, s. 145.
539 Hämäläinen, Unto HS 6.9.1990.

tymys suomalaisille, koska odotettiin, että palkinnon saisi presidentti Kekkonen.[540] Professori Seikko Eskola kirjoitti Kanavassa:

> ”Venäläisen akateemikon palkitseminen otettiin täällä vastaan tavalla, josta olisi voinut päätellä hänen olleenkin suomalaisen yhteiskunnan kapinallinen. Suurimman puolueen pää-äänenkannattaja veti etusivulleen lähes rikollisena keskustapuolueen poliitikon, joka Saharovin palkitsemisessa oli nähnyt jotain ymmärrettävää.”[541]

Suomessa ei ollut maahanmuuttopolitiikkaa, koska II maailmansodan jälkeen huolenaiheena oli enemmän maasta- kuin maahanmuutto. Työvoimaviranomaisten toimet suuntautuivat 1970-luvulla suomalaisen työvoiman houkuttelemiseen takaisin Ruotsista. Tarkoitukseen kehitettyjä rutiineja jatkettiin 1980-luvun lopulla inkeriläisten alkaessa muuttaa Suomeen.[542] Koominen episodi on, että Neuvostoliiton suurlähettiläs onnistui sekaantumaan paluumuuttoon Ruotsista ja tuloksena suomalaiset saavat edelleen nauttia lomaltapaluurahasta. Metalliliiton 8.2.1971 alkanut 7-viikkoinen palkkataistelulakko ravisteli koko Suomea, kun kommunistit ja sosialidemokraatit kävivät valtataistelua ay-liikkeessä. Suurlähettiläs Aleksei Beljakov tuki kulisseissa taistolaisia. Tilanteen ratkaisi vasemmiston ja ay-liikkeen yhteinen saavutus, lomaltapaluuraha. Paluu Ruotsista kotimaahan töihin toi palkkiona sellaisen. Suurlähettiläs Beljakov joutui jutun takia puolestaan ”paluumuuttamaan” Moskovaan.[543]

Esimerkki taistolaisuuden hämmästyttävästä vaikutuksesta on 1975 esiin noussut Pirkkalan opetusmoniste. Se oli toteutettu osana ”Peruskoulun toimivan opetussuunnitelman” projektia nimeltä ”PETO”. Tätä ”koulutussisältöjen demokratisoimishanketta” rahoitti ministeri Ulf Sundqvistin (SDP) johtama opetusministeriö ja Erkki Ahon (SDP) johtama kouluhallitus. Hankkeen tarkoitus oli kehittää sosialististen oppien mukaista koululaitosta. ”Yhteiskunnallisten oppiaineiden opetussuunnitelman kehittämistyöhön liittyvä projekti” käsitti 8 osaprojektia, joiden tarkoituksena oli ”Neuvostoliitolle myönteisen ilmapiirin ja Suomen virallisen ulkopolitiikan tukeminen.[544] Monisteessa tulkittiin historiaa marxilais-leniniläisen luokkataisteluteorian kautta ja materiaali oli kopioitu Neuvosto-Karjalan opetusmateriaaleista. Projektin toteuttaja oli Tampereen yliopiston psykologian laitos ja tavoitteena luoda ”uutta tietoisuutta edustavia sosialistisia suomalaisia”. Vain osa hankkeista toteutui ennen kuin opetusministeri Sundqvist joutui toteamaan, ettei materiaalin taso täyttänyt suomalaisten koulujen vaatimuksia.[545]

Suomen maahanmuuttohistorian vedenjakaja on vuosi 1973, kun Chilestä saapui hallituksen päätöksellä pakolaisia sotilasvallankaappauksen jälkeen. Maahanmuutto alkoi sen jälkeen hiljalleen vilkastua, mutta sotia edeltänyt taso saavutettiin vasta 1990-luvulla.[546] Paluumuuttoa

540 Vihavainen, Timo 1991, s. 108.

541 Vihavainen, Timo 1991, s. 108.

542 Irma Heikkilä-Paukkosen haastattelu 14.4.2016

543 Valjakka, Ari Savon Sanomat 12.10.2015. Beljakov oli aloittanut suurlähettiläänä v. 1970.

544 Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 84/1974. Boxberg ja Heikka 2009, s. 78–80.

545 Boxberg ja Heikka 2009, s. 90–91.

546 Leitzinger, Antero 2008a.

Ruotsista hoitanut työvoimaministeriö määrättiin hoitamaan myös chileläisten vastaanottoa. TVM nimitti pakolaistoimikunnan, jonka toimeksiannosta SPR hoiti pakolaisten vastaanottamisen ja huolenpidon. Asiasta jouduttiin sopimaan joka kerta erikseen, koska pakolaisasioita ei ollut säädöksillä määrätty minkään viranomaisen tehtäväksi. Sama hallinnon monimutkaisuus oli ongelmana, kun alettiin vastaanottaa inkeriläisiä paluumuuttajia.

Chilen pakolaiset nostivat pakolaisasiat julkiseen keskusteluun ja myös laittomat rajanylitykset Suomen ja Neuvostoliiton rajalla saivat huomiota. Rajajääkärikomppania, poliisi ja Liikkuva Poliisi etsivät loikannutta neuvostosotilasta Kuusamossa syksyllä 1975, kunnes Neuvostoliiton viranomaiset ilmoittivat löytäneensä hänet omalta rajavyöhykkeeltään. Se oli 200 km syvä.[547] Suomen puolella rajavyöhykkeen leveys maarajalla oli enintään 3 km ja merirajalla 4 km, Siellä liikkumiseen ulkomaalaiset tarvitsivat Suopon ja suomalaiset nimismiehen luvan. Suomeen pyrkineitä otettiin 1.1.1945–31.12.1981 välisenä aikana kiinni yhteensä 149, joista 114 palautettiin. Maastapoistumis- tai oleskeluluvan sai 36 henkilöä, tutkinta-aikana kolme kuoli.[548] Pakolaisapu ry:n keväällä 1975 järjestämässä seminaarissa UM:n jaostopäällikkö Eero Saarikoski totesi, että Suomi ei ollut suuremmin joutunut pakolaiskysymyksen kanssa tekemisiin. SPR:n puheenjohtaja, professori Heikki Waris toi esiin YK:n vaikeuden määritellä kuka on pakolainen.[549]

Helsingin ETYK-huippukokous oli 1975 heinä-elokuun vaihteessa. Helsingin päätösasiakirja, Saksan liittotasavallan ja Neuvostoliiton 1970 sopimus ja neljän vallan sopimus Berliinistä 1971 takasivat, ettei kukaan loppuasiakirjan allekirjoittajista yrittäisi voimakeinoin muuttaa II maailmansodan lopputuloksena syntyneitä rajoja.[550] ETYK vaikutti inkeriläisten asemaan suuresti. Syyskuussa 1975 arkkipiispa Simojoki vieraili Neuvostoliitossa Venäjän ortodoksikirkon kutsumana. Matkalla hän pääsi vierailemaan Petroskoin luterilaisessa seurakunnassa ja sanoi siellä puheessaan, että uskovien rukoukset oli kuultu.[551]

Helsingin päätösasiakirjan kolmannen korin ansiosta voitiin edistää kontakteja, ihmisoikeuksia ja tiedonvälitystä ja Neuvostoliiton toisinajattelijat alkoivat vaatia päätösasiakirjan ihmisoikeusperiaatteiden kunnioittamista. Suomessa pohdittiin jälleen mahdollisuutta liittyä Euroopan Neuvostoon. [552]Liittymisen esteeksi on arvioitu Suomen silloisia vaikeita integraatioratkaisuja. Presidentti Kekkonen ilmoitti syyksi konsensuksen puuttumisen eduskunnassa. Se antoi SKDL:lle eräänlaisen veto-oikeuden.[553]

Joulukuussa 1976 Vladimir Stepanov, Neuvosto-Karjalasta kotoisin ollut erinomaista suomea puhunut Neuvostoliiton suurlähettiläs ehdotti, että Suomi ja Neuvostoliitto juhlisivat 1977 Suomen itsenäisyyden ja Venäjän Lokakuun vallankumouksen 60-vuotisjuhlia yhdessä.

547 Koivula, Erkki, IL 7.8.1985.

548 Pekkarinen, Jussi ja Pohjonen Juha 2005, s. 344.

549 Kansan Uutiset 21.3.1975: Pakolaisseminaari Helsingissä: YK:nkin on vaikea määritellä, kuka on pakolainen.

550 Apunen, Osmo 2012, s. 127.

551 Mesiäinen, Eeva 1993, s. 307–308.

552 V.1976 alussa Suomessa astui voimaan 10 vuotta aikaisemmin voimaan tullut YK:n ihmisoikeussopimus, *TSS-sopimus*. (*Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus)*. SopS 6/1976. https://www.finlex.fi

553 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Jaakko Kalelan taustapaperi 28.1.1988: Näkökohtia Euroopan Neuvostosta. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Kansallisarkisto.

Ehdotus torjuttiin.[554] Hanakasti Suomen asioihin sekaantunut Stepanov yritti puuttua 1979 eduskuntavaaleihin räikeästi ja sai lähteä.[555] Vladimir Stepanov sai valita, lähteekö eläkkeelle vai varapääministeriksi Neuvosto-Karjalaan erityisalueenaan sosiaali- ja terveyskysymykset.[556] Karkotuspaikaksi tuli Petroskoi. René Nyberg muistuttaa, että Suomi onnistui karkottamaan ilman julkisuutta useita neuvostoagentteja niin, etteivät ne yleensä johtaneet vastakarkotuksiin.[557]

Viimeiset sodan jälkeen Suomeen jääneistä inkeriläisistä saivat kansalaisoikeudet 1970-luvun lopulla.[558] Suomi oli sodan jälkeen vastaanottanut 1977 mennessä vain 182 pakolaista, kaikki Chilestä.[559] Pakolaishallinnon selkeyttämistä varten ulkoministeriö asetti 1979 Pakolaisasiain toimikunnan. Tehtävä oli tutkia Suomen suhtautumista pakolaiskysymyksiin, selvittää pakolaisten vastaanottamiseen liittyvät kysymykset ja täsmentää pakolaisaseman määrittelemiseen liittyvät normit ja menettelytavat. Toimikunnassa oli laaja asiantuntemus. Puheenjohtajaksi määrättiin UM:n apulaisosastopäällikkö Pekka J. Korvenheimo ja varapuheenjohtajaksi toimistopäällikkö Tapani Brotherus, jäseniksi TVM:n toimistopäällikkö Holger Quick ja tarkastaja Tapani Tuomiharju sekä sisäministeriön toimistopäällikkö Eila Kännö. Työmarkkinajärjestöjä edustivat SAK:n lakimies Tarja Halonen ja STK:n valt.lis. Patrik Lilius. Kansalaisjärjestöjen edustajina olivat Kirkon Ulkomaanavun pääsihteeri Yrjö Höysniemi, SPR:n pääsihteeri Kai J. Warras sijaisenaan apulaispääsihteeri Gunnar Rosén, Suomen Pakolaisavun puheenjohtaja Aune Jääskinen sijaisenaan toiminnanjohtaja Eva Lehto. Ulkoministeriön edustajat olivat apulaisosastopäällikkö Eero Kekomäki ja toimistopäällikkö Elisabeth Groop, toimikunnan sihteereinä ja avustajina ulkoasiainsihteerit Kirsti Eskelinen ja Hans Ottelin.[560]

Pakolaisasiain toimikunta luovutti mietintönsä ulkoministeriölle 11.10.1979. Siihen kirjattiin, että tukemalla pakolaisten hyväksi tapahtuvaa työtä Suomi pyrkii siihen, että vainon kohteiksi ja pakolaisiksi joutuneet saisivat nauttia YK-sopimuksissa määritellyistä perusoikeuksistaan ja heille voitaisiin turvata täysipainoisen elämän mahdollisuudet. Pakolaisten auttamisen oli perustuttava puhtaasti humanitaarisiin näkökohtiin ja parhaat tulokset saavutetaan tukemalla YK:n pakolaiselinten ja niiden kanssa yhteistyössä olevien järjestöjen toimintaa. Pitkällä aikavälillä pakolaisten vastaanottamisen edellyttämät toimenpiteet tulisi kytkeä ulkomaalaisten vastaanottamiseen yleensä tarkoitettuihin järjestelyihin.[561]

Suomi valitsi uuden pakolaisryhmän Kaakkois-Aasiasta. Ensimmäiset 100 Vietnamin ”venepakolaista” saapuivat elokuussa 1979. Heillä oli pakolaisen asema ja työnteko-oikeus heti

554 Sillantaus, Teppo, HS Kuukausiliite 1.4.2017.

555 Jakobson, Max 1992, s. 209. Stepanov oli suurlähettiläänä Suomessa 1973–79.

556 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 69.

557 Nyberg, René 2014, s.14.

558 Nevalainen, Pekka 1991, s. 286.

559 Pakolaisasiain toimikunnan mietintö, s. 6 ja s. 8. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Ulkoasiainministeriö Helsinki 1979.

560 Pakolaisasiain toimikunnan mietintö, s .6–7. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Ulkoasiainministeriö Helsinki 1979.

561 Pakolaisasiain toimikunnan mietintö, s .5–9. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Ulkoasiainministeriö Helsinki 1979.

Suomeen tullessaan.[562] Monet pelkäsivät alussa Neuvostoliiton läheisyyttä ja Suomen läheisiä suhteita Neuvostoliittoon. Äärivasemmistolle asia oli hankala. Vasemmistoradikalismi oli akateemista ja opiskelijavaltaista eivätkä opiskelijajärjestöt ottaneet kantaa Pohjois-Vietnamista lähteneisiin. Sosialistisesta Vietnamista tulevia ”porvarillisia” pakolaisia piti vastustaa eikä ollut sopivaa puhua heistä.[563]

Kimmo Rentola luonnehtii Suomen 1970-luvun ilmapiiriä poliittiseksi jäykkäkouristukseksi.[564] Jos yritti nostaa esiin Neuvostoliiton ihmisoikeustilanteen, joutui marginaaliin. Jos joku kirjoitti kriittisiä arvioita, sieltä vedottiin, ettei heilläkään kirjoiteta mitään negatiivista Suomesta. Seppo Hentilä muistuttaa, että suomettumisesta puhuttaessa on tärkeää erottaa, milloin oli kyse isänmaan edun kannalta välttämättömästä idänsuhteiden hoidosta, milloin taas varsinaisesta rähmällään olosta, jolloin tavoiteltiin omaa poliittista etua.[565]

Neuvostoliiton yritys vaikuttaa Suomen sisä- ja ulko- ja puoluepolitiikkaan oli ällistyttävä. ”Kotiryssät” vaikuttivat vaihtelevalla menestyksellä laajaan joukkoon suomalaisia. Virallisia suhteita ja tiedonvaihtoa Kremliin hoidettiin Tehtaankadun KGB-residenttien kautta. Se tarkoitti laajojen piirien läheistä yhteydenpitoa suurlähetystön ”poliittisen johtajaan” eli KGB:n kenraaliin, ministerineuvos Viktor Vladimiroviin. Moskovassa MID hoiti viralliset valtiosuhteet, diplomatian ja sopimukset. KGB:n ulkomaantiedustelun ”poliittinen linja” piti yllä luottamuksellisia suhteita ei-kommunistisiin poliitikkoihin ja muihin vaikuttajiin. Lisäksi KGB:llä oli useita linjoja tiedustelua, vakoilua ym. varten. Kolmantena oli NKP:n keskuskomitean kansainvälinen osasto, joka hoiti ulkomaisia veljespuolueita.[566]

Suomen asioita NKP:n keskuskomitean kv. osastolla hoitanut Vladimir Fjodorov oli lähetystöneuvoksena Helsingissä 1967–74. Hän ivaa muistelmissaan suomalaisten tutkijoiden arvioita, kuka Tehtaankadulla mitäkin edusti: ”Jotkut KGB:n upseerit halusivat korostaa tärkeyttään nimittämällä itseään ”puolueen linjan”, NKP:n keskuskomitean edustajiksi, mikä johti heidän suomalaisia keskustelukumppaneitaan harhaan.” [567]

Edistääkseen päämääräänsä hankkia kiellettyä aseteknologiaa Neuvostoliitto pyrki kunnostautumaan ihmisoikeusasioissa. Asevalvontaneuvottelujen aikana 1978–79 se toivoi saavansa Most Favoured Nation (MFN)- statuksen ja sen saadakseen myönsi 1978 yli 30 000 maastamuuttoviisumia juutalaisille ja vuonna 1979 vielä enemmän, mutta ei onnistunut saamaan statusta.[568] Kansainvälisessä politiikassa elettiin uuden kylmän sodan, Neuvostoliitossa pysähtyneisyyden aikaa. Suomen Ylioppilaskuntien Liitto SYL ajoi neuvostoliittolaisen opintomateriaalin lisäämistä korkeakouluissa. OPM:n rahoittama komitea kartoitti mahdollisuudet naapurin oppikirjojen käytön lisäämiseen. Komitea jätti mietintönsä 1980, mutta sai aikaan vain luetteloita suositelluista kirjoista.[569]

562 Pakolaisasiain toimikunnan mietintö, s .6–9. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Ulkoasiainministeriö Helsinki 1979.

563 Vihavainen, Timo 1991, s. 260.

564 Rentola, Kimmo, HS 9.4.2019.

565 Hentilä, Seppo 1999, s. 111.

566 Rentola, Kimmo 2017, s. 363.

567 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 192–194.

568 Goldman 1989, s. 150–151.

569 Vihavainen, Timo 1991, s. 185 / Ylioppilaslehti 13.9.1979.

Timo Vihavainen ihmetteli, kuinka vastaanottavaista sodanjälkeinen sukupolvi oli uudelle historiankäsitykselle. Se kiteytyi tavassa ymmärtää Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden historia. Omien kansallisten myyttien tilalle omaksuttiin venäläiskansalliset ja totalitaariset. Suomi näki itsensä naapurin ehdoin ja sen näkökulmasta. Vihavainen totesi tämän poliittisen kulttuurin kehittyneen orgaanisesti. Se ei perustunut teeskentelyyn, vaan siihen uskottiin.[570] Heikki Ylikankaan sanoin Suomessa oli vain vasemmistointellektuelleja, oikeistointellektuelleja ei ollut olemassa.[571] Lasse Lehtinen kiteyttää Suomen eläneen itsenäisyytensä pysähtyneintä aikaa: ”Iloisesti yllättyneet KGB:n asiamiehet Neuvostoliiton lähetystössä raportoivat Moskovalle jatkuvista ideologisista voitoista”. Osmo Jussila kirjoitti:

> **”Tuon ajan toivottavasti viimeinen merkki täällä on puhuminen […] kuin se olisi ollut vain L.I. Brežnevin aika. Härmän hitaat ovat hitaita tuulen haistelussakin. Moskovassakin tiedetään ja myönnetään jo, että pysähdys alkoi Pietarista 7. marraskuuta 1917. Kuinka paljon ja miksi myös Suomi pysähtyi ja stalinisoitui? Miten suomettuminen, ruoskaparlamentarismi[…] akateeminen kuin proletaarinen taistolaisuus olivat mahdollisia kaikessa voimassaan ja laajuudessaan […] Suomessa oli vielä yksi erikoismies, kenraalikuvernööri N.I.Bobrikoff, joka vielä haudastaankin kykeni estämään venäjän opiskelun lähes vuosisadaksi. Niin sitten suuri utopia, vaikka se oli heti rajan takana, jäi tuntemattomaksi.”**[572]

Juhani Jääskeläisen väitöskirja Inkerin kirkon vaiheista 1917–27 ilmestyi 1980, mutta Suomessa vain harva seurasi inkeriläisten kohtaloita.[573] Monille suomalaisille Virokin oli olemassa vain historiassa, koska sellaista maata ei enää ollut.

Toukokuussa 1980 joukko nuoria huusi Pärnussa neuvostovastaisia iskulauseita ja NKP:n politbyroo piti tapahtumaa virolaisen nationalismin vaarallisena päännostona.[574] Syyskuussa 1980 Tallinnan stadionilta lähti nuoria jalkapallo-ottelun jälkeen osoittamaan mieltään ja viranomaiset vastasivat väkivaltaisesti. Syntyi mielenilmauksia venäläistämistä vastaan ja koululaisia pidätettiin ja rangaistiin. Lokakuussa julkaistiin näkyvien virolaisten intellektuellien avoin vastalause ”Neljänkymmenen kirje”,[575] mutta vasta 10 vuotta myöhemmin Suomessa ilmestyi kirjeestä ja sen taustoista kertova kirja.[576]

570 Vihavainen, Timo 1991, s. 288–289.

571 Ylikangas, Heikki 2007, s. 319.

572 Jussila, Osmo, HS 23.12.1990.

573 Jääskeläinen, Juhani 1980.

574 Rentola, Kimmo 2017 s. 362: Politbyroo eli kommunistisen puolueen keskuskomitean poliittinen toimikunta oli vanhastaan Neuvostoliiton tärkein päätöksentekoelin.

575 Zetterberg, Seppo 2017, s. 300.

576 Kiin, Sirje, Ruutsoo, Rein, Tarand, Andres: Neljänkymmenen kirje. Otava Helsinki 1990.

4.2. 1980-luvun maahanmuuttolainsäädäntö. Noudatettavat ”maksiimit”

Elokuussa 1980 Ruotsin puolella Haaparannan poliisin puheille ilmaantui läpimärkä mies ja ilmoitti olevansa neuvostoliittolainen pakolainen. Henkilöllisyyspapereita ei ollut, hän sanoi olevansa poliittinen aktivisti, istuneensa vankilassa mielipiteidensä vuoksi ja haluavansa turvapaikkaoikeuden. Mies kertoi matkustaneensa Neuvostoliitosta junalla ja linja-autolla Suomen halki Tornioon ja uineensa Tornionjoen yli. Ruotsin poliisi ei suostunut kertomaan, miten ja missä hän oli ylittänyt Neuvostoliiton rajan. Expressenin mukaan mies pyrki pois Suomesta, koska arveli, että Suomella ja Neuvostoliitolla on pakolaisten luovutussopimus. Supo vakuutti, että kaiken kattavaa luovutussopimusta ei ole ja sopimus koski vain rikostapauksia. Silloinkin luovuttaminen harkittiin tapaus tapaukselta.[577]

Seppo Tiitinen kertoo muistelmissaan, että palautus oli pääsääntö presidentti Kekkosen ajoilta asti. Joskus harvoin ”Suomen viranomaiset saattoivat katsoa toisaalle” ja virolaisten sallittiin jatkaa Ruotsiin. KGB:n lähettämillä loikkareilla Neuvostoliitto kokeili Suomen linjaa.[578] Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan alkoi kohdistua painetta. Suomen ensimmäistä ulkomaalaislaislakia valmisteltiin ja katsottiin, ettei TVM ollut sovelias vastuuviranomainen pakolaispolitiikassa. STM:n uusi työryhmä alkoi valmistella politiikan muuttamista. Kirkon pakolaistyöryhmä vaati, että ulkomaalaispolitiikkaa on muutettava suvaitsevammaksi ja avoimemmaksi, että Suomi voi säilyttää uskottavuutensa kansainvälisessä yhteisössä.[579]

Ennen STM:n työryhmän esitysten julkistamista niitä pohdittiin 17.4.1980 Suomen Pakolaisavun seminaarissa. Pääpuhuja oli Heikki Keto, ainoa UNHCR:ssä Genevessä tuolloin työskennellyt suomalainen. Hän kertoi, että pakolaiskysymys oli tullut jäädäkseen. UNHCR oli perustettu vuonna 1951 väliaikaiseksi, mutta sen toimintaa ei ole voitu kertaakaan pysäyttää.[580] Sosiaali- ja terveysministeriön pakolaistyöryhmän muistio julkistettiin toukokuussa 1980. Siinä esitettiin odotetusti, että vastuu pakolaisten hoidosta annetaan STM:lle, jonne ehdotettiin perustettavaksi pakolaiskuraattorin virka.[581] STM:n apuna ja pysyvänä yhteydenpitoelimenä muihin viranomaisiin toimisi Pakolaisasiain neuvottelukunta[582], joka korvaisi TVM:n asettaman pakolaistoimikunnan. Lisäksi SPR:n kanssa sovittaisiin, että se huolehtisi edelleen pakolaisten ensihuollosta. SPR:n yhteyteen ehdotettiin perustettavaksi pysyvä vastaanottokeskus ja SPR:n toimistoon pakolaissihteerin toimi.[583]

Syyskuussa 1980 Helsingissä järjestettiin Pohjoismainen pakolaisoikeusseminaari. Siellä osoitettiin, että Suomessa ulkomaalaisten asema oli Pohjolan heikoin ja lainsäädäntö muista

577 AL 26.8.1980 Neuvostopakolainen ui Haaparantaan.

578 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 152–153.

579 Kirkon pakolaistyöryhmä: Suomen muutettava pakolaispolitiikkaansa. Julkistettu tiedotustilaisuudessa 15.5.1985. Kirkon tiedotuskeskus 21.5.1985.

580 HS 12.5.1980: Vastuu pakolaisista sosiaaliministeriölle.

581 Halonen, Tarja 1987, s.1: Pakolaisten vastaanotto- ja huoltotehtävien siirto TVM:stä STM:lle toteutettiin v. 1981.

582 Pakolaistyöryhmän ehdotuksen mukaisesti annettu asetus *Pakolaisasiain neuvottelukunnan* muodostamisesta astui voimaan 1.3.1981.

583 HS 12.5.1980: Vastuu pakolaisista sosiaaliministeriölle.

jäljessä. Voimassa ollut ulkomaalaislainsäädäntö eli 1958 ulkomaalaisasetus oli vanhentunut jo 1960-luvulla.[584] Asetuksessa todettiin, että ulkomaalainen voidaan ottaa säilöön, jos hän oleskelee maassa ilman asianmukaista lupaa ja hänet aiotaan passittaa maasta. Vt. professori P.-O. Träskman sanoi, että säilöön otettua ulkomaalaista kohdeltiin kuin rikollista.[585] Valmisteilla olleeseen ulkomaalaislakiin ei ollut määritelty vapaudenriiston keston ylärajaa, ei myöskään oikeutta kääntyä riippumattoman oikeusistuimen puoleen. Suomi oli tehnyt varauman YK-sopimuksen ao. kohtaan. Vt. apulaisprofessori Lars D. Eriksson sanoi, että ulkomaalaista oli pidetty säilössä jopa 7 kk, Ruotsissa yläraja oli 2 kk. Eriksson, tunnettu kommunisti, muistelee vaikutusvaltaansa maahanmuuttopolitiikkaan*:* ”Minusta tuli mediassa Herra Pakolaisjuristi. Pidin valtavan määrän messuja TV:ssä, radiossa ja lehtien palstoilla.”[586]

Presidentti Kekkosen terveys oli alkanut horjua ja hän joutui eroamaan virastaan 27.10.1981. Asioita läheltä seuranneiden Helsingin Sanomien politiikantoimittajien kirjan ”Tamminiemen Pesänjakajat. Kekkonen lähtee – kuka tulee” ilmestyminen osui samaan ajankohtaan.[587] Siinä kuvattiin, miten ulkopoliittista valtaa siirtyi virkamiehille, kun presidentin lähipiiri hoiti muistikatkoista kärsivää presidenttiä. Pääministeri Mauno Koivistosta (SDP) tuli Urho Kekkosen eron jälkeen vt. valtionpäämies ja hänet valittiin presidentiksi ennenaikaisissa vaaleissa. Viimeisessä vaalitilaisuudessaan Koivisto korosti, että kaiken lähtökohtana on hyvät suhteet naapurimaihin. Jos ne eivät ole kunnossa, Suomen on turha kaavailla suurta roolia laajemmissa kansainvälisissä yhteyksissä.

Kun Koivisto astui presidentin virkaan 27.1.1982, hän ilmoitti jatkavansa Urho Kekkosen linjaa. Kekkosen 25 vuoden kaudellaan luoman presidenttikeskeisen järjestelmän keskeiset elementit olivat Neuvostoliitto-suhteiden tärkeys ja pyrkimys päästä mukaan taloudellisesti tärkeään läntiseen integraatioon.[588] Koivisto halusi, että pääministerin, ulkoministerin ja hallituksen ulkoasiainvaliokunnan asemaa ulkopolitiikassa vahvistetaan. [589] Kun UM:n alivaltiosihteeri Keijo Korhonen kävi kysymässä presidentiltä, jatketaanko vanhalta pohjalta, Koivisto vastasi, että ei jatketa; ulkoministeriön virkamiesten tuli olla ensi sijassa tekemisissä ulkoministerin ja hallituksen kanssa, ei suoraan presidentin.[590]

Mauno Koivisto oli perehtynyt huomattavasti paremmin ulkopolitiikkaan kuin mitä julkisuudessa esitettiin.[591] Hänellä oli edeltäjäänsä huomattavasti suurempi kiinnostus puolustusvoimiin ja sitä kautta ulko- ja turvallisuuspolitiikan sotilaallisiin solmukohtiin. Hän

584 Kuosma, Tapio 1992, s. 115.

585 HS 3.9.1980: Pohjoismainen pakolaisoikeusseminaari: Ulkomaalaisten asema on Suomessa Pohjolan heikoin.

586 Eriksson, Lars D., Lakimiesuutiset. Artikkelin päivitys 09.12.2016. www.lakimiesuutiset.fi.pwire.fi (Luettu 18.01.2018)

587 Nimimerkillä ”*Lauantaiseura*” takana olivat toimittajat Arto Astikainen, Kalle Heiskanen, Aarno Laitinen, Janne Virkkunen, Hannu Savola, Ritva Remes ja Anneli Sundberg.

588 Soikkanen, Hannu: Koivisto, Mauno (1923-) tasavallan presidentti. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu 16.9.1997 (päivitetty 7.3.2008)

589 Koivisto, Mauno 1995, s. 24.

590 Apunen, Osmo 2012, s. 143 ja Koivisto, Mauno 1995, s. 25.

591 Jaakko ja Jorma Kalelan haastattelu: Kuvastin-lehti 3/1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. Kansallisarkisto.

oli paneutunut sotahistorian, sotilaallisen strategian ja aseteknologian tutkimustuloksiin.[592] Ensimmäiset yhteydet neuvostodiplomaatteihin Koivisto oli solminut jo 1950-luvun lopulla SN-seuran turistimatkoilla. Erkki Raatikaisen mukaan hänellä oli SDP:n parhaat yhteydet Neuvostoliiton kanssa.[593] Kun Mauno Koivisto oli valittu presidentiksi, hän tapasi Helsingissä pääministeri Nikolai Tihonovin, joka sanoi suoraan: ”Käytä tätä kanavaa, jos haluat suoran vastauksen puolueesta” ja osoitti KGB:n ministerineuvos Viktor Vladimirovia, vaikka suurlähettiläs Sobolev oli paikalla. Vladimirov käytti suurinta valtaa lähetystössä ja Koivisto jatkoi Kekkosen aloittamaa käytäntöä.[594] Kylmän sodan aikana Suomen suojelupoliisista oli tullut presidentin poliisi ja nyt myös Mauno Koiviston poliisi.[595]

Paasikiven-Kekkosen linja oli monimutkainen kokonaisuus, joka sisälsi Suomen naapurisuhteet, puolueettomuuspolitiikan, rauhanpolitiikan, kansainväliset suhteet ja toiminnan kansainvälisten järjestöjen forumeilla.[596] Linjan jatkuvuuden varmistamiseksi Koivisto teki ensimmäisen vierailunsa Neuvostoliittoon viisi viikkoa valintansa jälkeen maaliskuussa 1982.[597]

Toukokuussa 1982 Moskovassa järjestettiin ”The World Conference of Religious Workers for Saving the Sacred Gift of Life from Nuclear Catastrophe”. Konferenssiin osallistui tarkkailijana kuuluisa amerikkalainen evankelista Billy Graham. Kun häntä syytettiin liiasta ystävällisyydestä Neuvostoliiton johtajien kanssa, hän kertoi puhuneensa ihmisoikeustilanteesta maan korkeimman johdon kanssa yksityisissä keskusteluissaan.[598] Syksyllä kommunistinen ”Õhtuleht” väitti Pohjois-Virossa näkyvää Suomen TV:tä ”Yhdysvaltain ideologiseksi aseeksi sosialismin aatetta vastaan”. Uuden Suomen toimittaja, FT Seppo Kuusisto raportoi Neuvosto-Eestin ajankohtaisista asioista. Lokakuussa 1982 hän kertoi aatteellisista vastatoimista Suomen TV:tä vastaan, Tarton opiskelijoiden ja väestön tyytymättömyydestä ja venäjän kielen ylivallasta. Myöhemmin Kuusisto raportoi ensimmäisten joukossa myös inkerinsuomalaisista.[599]

Joulukuussa 1982 Leningradissa, Petroskoissa ja Tallinnassa perinteisissä ”Suomen itsenäisyyspäivän ystävyysjuhlissa” ja vieraiden lukumäärä ja taso pääkonsuli Meinanderin vastaanotoilla oli aiempaa korkeampi. Petroskoissa vanhemmat ihmiset muistelivat tilaisuudessa oma-aloitteisesti, että pääsihteeri Juri Andropovin puoliso oli heimosukujaan karjalaisia ja että myös tyttärensä osasi Suomen kieltä. Andropovin itsensä suomen kielen taidosta ei kukaan halunnut esittää arviota.[600]Neuvosto-Karjala-lehden Moskovassa ollut tarkkailija, tunnettu inkeriläinen Rudolf Sykiäinen tunsi Andropovin tämän Karjalan ajoilta. Hän kertoi, että

592 Lindblom, Seppo 2009, s. 353.

593 Ovaska, Juho 2017, s. 42, s.101.

594 Kalela, Jaakko, puheenvuoro seminaarissa ”Reimagining Futures at the End of the Cold War”, Helsingin yliopisto 30.-31.8.2017.

595 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 10.

596 PM/JK 9.4.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA.
Kalela oli 8.4.1984 Mikkelissä alustamassa YYA-seminaarissa.

597 Häikiö ja Pesonen 1992, s. 40–41 ja Suomi, Juhani 2018.

598 Kidder, Rusworth M., The Christian Science Monitor. June 3, 1982.

599 Seppo Kuusisto. Estofilia 100. ”Mikä Virossa kiikastaa” www.estofilia.finland.ee (Luettu 28.2.2020)

600 Leningradin PKV:n R-sarja v. 1982 12–2-LEN. Leningrad 30.12.1982 R-243. Asia: SNTL:n perustamisen 60-v. juhlan vietto Leningradissa. Pääkonsuli Olli Mennander. LEN 1982–1987. UMA.

Andropovin kansansuosio uusien tuulien tuojana Brezhnevin ajan jälkeen oli suuri, mutta vaikeista munuaisleikkauksista johtuen ”toinen ohjas on jo käsistä irronnut”. Seuraavaksi pääsihteeriksi Rudolf Sykiäinen osasi jo veikata Mihail Gorbatšovia.[601]

Tammikuussa 1983 eduskunnan ulkoasiainvaliokunta viimeisteli mietintöään hallituksen esityksestä Suomen ensimmäiseksi ulkomaalaislaiksi. Keskeistä oli ulkomaalaisten oikeusturvan parantaminen. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta kokoontui 18.1.1983 käsittelemään mietintöä uuden puheenjohtajansa Erkki Liikasen (SDP) johdolla ja kuuli mm. Supon päällikkö Seppo Tiitistä. Helsingin Sanomien mukaan Tiitinen oli kertonut, että viranomaiset edellyttivät itärajan yli tulleen tietävän mitä haluaa: ”Jalkatoiminnan lisäksi myös pakolaisen yläpään toiminnan on oltava sen verran kunnossa, että pakolainen ymmärtää pyytää itse turvapaikkaa. Pelkkä tulijan Neuvostoliiton yhteiskuntajärjestelmää kohtaan tuntema inho ei riitä perusteeksi turvapaikan myöntämiseen.”[602]

Ulkomaalaislain keskeiset tavoitteet ilmaistiin selkeästi EUAV:n mietinnössä 21.1.1983. Tapio Kuosma kuvaa ne kahden ulkomaalaislain soveltamisessa noudatettavan maksiimin avulla: 1. Suomen ulkopoliittisten etujen turvaaminen (so. valtion turvallisuuseduista huolehtiminen) ja 2. Suomea velvoittavien valtiosopimusten noudattamisen maksiimi. Ulkomaalaislaki annettiin 26.4.1983 ja se tuli voimaan 1.3.1984.[603] Ulkomaalaisen rajalta käännyttämis- ja karkottamisedellytyksiä täsmennettiin ja valitusoikeutta viranomaisten päätöksistä parannettiin. Ongelmallisista turvapaikka-asioista päätti lopullisesti presidentti ja ne liittyivät yleensä Neuvostoliitto-suhteisiin. Vastaanotettujen pakolaisten kokonaismäärä nousi 1984 yli 500:n. Ruotsissa oli 11 pakolaista tuhatta asukasta kohden, Norjassa 3, Suomessa 0,1.[604] Lainsäädäntö rajoitti ulkomaalaisten ilmaisu- ja yhdistymisvapautta sekä oikeutta poliittiseen toimintaan 1984 ulkomaalaislain voimaantulon jälkeenkin.[605] Suomen pakolaispolitiikka oli samansuuntaista kuin ulkomaalaispolitiikka. Ruotsissa ja Tanskassa esitettiin kovaa kritiikkiä Suomea kohtaan.

EKP:n nuorisojärjestö Komsomolin virkailija Valdo Randpere loikkasi vaimonsa kanssa Suomessa matkalla olleesta virolaisryhmästä Ruotsiin kesällä 1984. Suomessa asia tuli julkisuuteen vasta marraskuussa ja Svenska Dagbladet kirjoitti myös Komsomol-virkailija, lakimies Hillar Raigin turvapaikka-anomuksesta. Raig oli suunnitellut loikkausta neljä vuotta, kunnes pääsi puoluetehtävänsä kunnollisesti hoidettuaan marraskuussa 1984 ensimmäistä kertaa länteen. Ryhmä tuli junalla Tallinnasta Leningradin kautta Suomeen. Helsingissä Raig osti bussilipun Turkuun, sieltä laivalipun Ruotsiin. Seuraavana aamuna hän otti Tukholmassa yhteyttä Ruotsin virolaisten komiteaan. Hillar Raig oli kuullut Suomen viranomaisten sanoneen, että Neuvostoliiton kansalaisilla oli mahdollisuus anoa poliittista turvapaikkaa myös Suomesta, mutta sanoi, ettei Virossa näihin vakuutuksiin uskota. Hän kertoi turhautuneensa Neuvostoliiton ihmisoikeusasioiden tilaan, mutta korosti kuuliaisesti olevansa kiitollinen kotimaalleen saamastaan koulutuksesta, uskoi palaavansa Viroon jos

601 R-217 / 25.11.1982 /Ilkka Tapiola (sala) UMI Paavo Väyryselle. 12–2-LEN R-sarja v. 1983. UMA.

602 Turvapaikasta kiistojen aihe: Ulkomaalaislaki tulossa valiokunnasta. HS 19.1.1983.

603 Kuosma, Tapio 1992, s. 115.

604 Kiljunen, Kimmo, HS 12.10.1987.

605 Kirkon pakolaistyöryhmä: Suomen muutettava pakolaispolitiikkaansa. Julkistettu tiedotustilaisuudessa 15.5.1985. Kirkon tiedotuskeskus 21.5.1985.

tilanne muuttuu eikä aikovansa harjoittaa neuvostovastaista propagandaa. Raig vakuutti olevansa luotettava: ”Minua on turha epäillä vakoilijaksi. Ruotsiin siirtymiseni motiivit ovat aitoja.” [606]

4.3. Neuvostoliitto rajoittaa Suomen liikkumatilaa ja vahtii lehdistöä

Harkintaa inkeriläisten paluumuuton sallimisesta määritti Suomen kapea ulkopoliittinen liikkumatila, jota Neuvostoliitto vahti hajoamiseensa asti. Lehtikirjoitukset olivat keskeisessä roolissa inkeriläisten laajamittaisen paluumuuton alkamisessa 1990. Tämä luku pohjustaa tulkintaa esimerkeillä Neuvostoliiton suhtautumisesta Suomen julkiseen sanaan 1980-luvulla.

Kun Kalevi Sorsan IV hallitus aloitti eduskuntavaalien jälkeen 6.5.1983, elettiin voimakkaan talouskasvun aikaa.[607] Suomen ulkopoliittisen liikkumavaran kapeutta ja Neuvostoliiton vaatimuksia kuvaa episodi Moskovassa Paasikivi-Seuran valtuuskunnan vierailulla toukokuussa 1983. Matkan aikana Paasikivi-Seuran puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson sai Suomessa 1971–74 suurlähettiläänä olleelta varaulkoministeri Viktor Maltsevilta kutsun MID:iin. Kansanedustajat Esko Aho ja Paavo Lipponen sekä everstiluutnantti Gustav Hägglund kutsuttiin mukaan. Maltsev sanoi heille, että Kalevi Sorsan hallitusohjelmassa korostettiin liikaa Suomen puolueettomuutta ja YYA-sopimuksen asemaa oli heikennetty. YYA-sopimus määritteli ohjelmassa enää vain Suomen ja Neuvostoliiton suhteita eikä Suomen koko ulkopolitiikkaa. Kritiikkinsä Maltsev oli osoittanut presidentti Mauno Koivistolle, jonka tiukassa valvonnassa hallitusohjelman ulkopoliittinen osa oli kirjoitettu.[608] Kun Koivisto vieraili Moskovassa kesäkuussa, pääsihteeri Andropov kritisoi samaa hallitusohjelman kohtaa suoraan presidentille.[609]

Marraskuussa 1983 suurlähettiläs Vladimir Sobolev[610] tiedusteli ulkoministeri Paavo Väyryseltä, voitaisiinko Afganistanissa vangeiksi jääneiden neuvostosotilaiden kokoamiskeskus siirtää Suomeen Sveitsistä, jonne se oli perustettu kansainvälisen Punaisen Ristin pyynnöstä. Yksi vanki loikannut Länsi-Saksaan ja arvostellut julkisuudessa Neuvostoliittoa. Suomen poliittinen johto halusi pysyä erossa neuvostosotilaiden turvapaikkapyynnöistä ja sen onnistui tammikuussa 1984 torjua pyyntö Punaisen Ristin ja YK:n sopimuksiin nojautuen.[611]

606 Virtanen, Matti: HS 16.11.1984.

607 Suomen BKT nousi v.1979–84 yht. 28%, mitä lähelle OECD-maista pääsi vain Japani. Raakaöljyn hinnan nousu johti idänkaupan kasvuun ja US dollarin kallistuminen lisäsi yritysten vientituloja. Suomen kauppatase oli v.1984 ennätykselliset 6 mrd mk ylijäämäinen. (Zetterberg, Seppo 1987, s. 892–893).

608 Hämäläinen, Unto, 1998.

609 Virkkunen, Janne 2013, Digitaalinen versio 1.0. (Luettu 8.1.2020).

610 Suurlähettiläänä Suomessa 1979–88.

611 Kinnunen, Pekka: Suomi kieltäytyi vastaanottamasta neuvostosotavankien keskusta. www.yle.fi/Kotimaa/07012009. (Luettu 6.4.2020)

Pääsihteeri Juri Andropov, entinen KGB:n johtaja, kuoli helmikuussa 1984 ja seuraajaksi nousi Konstantin Tšernenko. Presidentti Koivisto oli ensimmäinen valtionpäämies, jonka Tšernenko tapasi valintansa jälkeen. Koivisto oli matkalla lomailemaan Krimille ja hänellä oli 26.4.1984 yöpyminen Moskovassa.[612] Koivisto kuvasi tapaamista: ”Olin panevinani merkille, että hän nyansseja myöten seurasi minun esittämääni tekstiä.”[613] Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden todettiin olevan hyvällä kannalla, mutta Tšernenko viittasi ”eräisiin piireihin Suomessa, jotka silloin tällöin yrittävät heittää esille ajatuksia siitä, että oli välttämätöntä tehdä joitakin korjauksia Suomen ulkopolitiikkaan ja asettaa sen korostukset ja prioriteetit toisella tavoin.” Yhdysvaltain varapresidentti George Bush arvosti suuresti Koiviston Neuvostoliitto-tuntemusta ja suhteita ja kirjoitti Koivistolle:

> ”It has come to my attention that you are currently embarked on a significant visit to the Soviet Union[…] I would be very grateful to receive from you any insights that you derive from your visit to the Soviet Union[…] I highly value being able to write to you in this way and look forward to whatever response you are able to send. With warm personal regards. GB”[614]

Neuvostoliiton edustajat valittivat jatkuvasti lehtikirjoituksista ”oikeistolaistumisen ja neuvostovastaisuuden kasvun indikaattoreina”. Kun Suomen Kuvalehti ja Uusi Suomi julkaisivat 25. ja 26.5.1984 Tšernenkon sadasta ensimmäisestä päivästä kirjoitukset, joissa tämä kuvattiin sairaaksi, voimattomaksi ja heikoksi johtajaksi, Tehtaankadun suurlähetystön ministerineuvos protestoi ulkoministeriöön. Poliittisen osaston osastopäällikkö Seppo Pietinen joutui pahoittelemaan kirjoituksia.[615] Moskovassa varaulkoministeri Viktor Maltsev kritisoi 5.9. valtiosihteeri Matti Tuoviselle lehtikirjoitusten lisäksi amerikkalaisten vierailuja Suomeen:

> ”Viime aikoina on Suomessa esiintynyt Neuvostoliitolle epäystävällisiä artikkeleita. Nato ja USA haluavat horjuttaa suhteitamme, viime aikoina on Suomessa ollut paljon vieraita USA:sta. Tämä ei ole harmiton ilmiö eikä siihen tule suhtautua puolueettomasti. Toivoisimme, että viralliset elimet reagoisivat asian vaatimalla tavalla näihin vierailuihin. Eräissä yhteisissä asiakirjoissa, mm. vuoden 1973 julkilausumassa, on määräys joukkotiedotusvälineitten roolista – niiden tulee myötävaikuttaa suhteiden kehitykseen myönteisesti. Me puoleltamme noudatamme tätä.”[616]

Suomalainen lehtimiesvaltuuskunta vieraili Moskovassa kesäkuussa 1984 ja tapasi NKP:n kansainvälisen osaston Suomen asioiden esittelijä Stefan Smirnovin. Tämä hoiti Suomen

612 PM/JK 16.4.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA:

613 HS 27.4.1984.

614 George Bushin kirje 30.4.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. Kansallisarkisto.

615 TPK Salainen PM 25.3.85/JK/jk: Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA.

616 TPK PM 25.3.85/JK/jk: Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

valtiollisten asioiden lisäksi suhteet Keskustapuolueeseen, SKP:hen ja SDP:hen. Smirnov kertoi, että Neuvosto-Karjala -lehden merkitys oli suurempi Suomessa kuin Neuvostoliitossa ja lehti suhtautui suomalaisiin ”hieman eri tavalla kuin mitä venäläiset tekevät”.[617] Smirnov oli entinen Pravdan kansainvälisen osaston sihteeri ja hyvä Suomen tuntija.[618] Neuvosto-Karjalan kirjeenvaihtajana Moskovassa ollut inkeriläinen Rudolf Sykiäinen oli kielitaitoinen ja toimi 1940-luvulla Stalinin ja Molotovin tulkkina mm. YYA-sopimusneuvotteluissa.[619]

Syyskuussa 1984 pääministeri Kalevi Sorsan vierailun kommunikeaneuvotteluissa Moskovassa Neuvostoliitto ei ottanut lehdistökysymystä esille. Suomessa spekuloitiin, että se olisi tätä yrittänyt, mutta suomalaiset onnistuivat torjumaan yrityksen. Kun Kalevi Sorsa tapasi 26.9.1984 Moskovassa pääsihteeri Tšernenkon, tämä ilmoitti:

> ”Emme voi olla huolestumatta, jos Suomessa näkyy pieniäkin merkkejä muutospyrkimyksistä. Valitettavasti on määrättyjä oikeistopiirejä, jotka pyrkivät vähättelemään YYA-sopimusta ja antamaan sille yksipuolisen tulkinnan. On myös joukko lehtiä, jotka haluaisivat Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden vahingoittuvan[…] on kannettava huolta suhteiden jatkosta. Lähdemme siitä, että Suomen valtiollinen johto ja poliittiset voimat, jotka yhteistyötä arvostavat, antavat asianmukaisen vastauksen noille piireille.”[620]

Lokakuussa 1984 NKP:n virallinen valtuuskunta vieraili Suomessa välirauhansopimuksen solmimisen ja SN-Seuran perustamisen 40- vuotisjuhlissa. Valtuuskunnan johtaja Grigori Romanovia[621] pidettiin ”kruununprinssinä” seuraavaksi keskuskomitean pääsihteeriksi.[622] Tšernenkon lisäksi vain Mihail Gorbatšovilla oli sama asema kuin Romanovilla: NKP:n politbyroon jäsenyys ja keskuskomitean sihteeriys. Romanov töksäytti puheessaan välirauhansopimuksen 40-vuotisjuhlassa Helsingissä 15.10.1984:

> ”Liennytyksen viholliset ovat ottaneet ystävyytemme tähtäimeensä. Tällaiset toimet tähtäävät Neuvostovaltiota kohtaan tunnettavan luottamuksen murentamiseen ja johtuvat pyrkimyksestä vahingoittaa yhteistä arvokasta asiaamme.”

Vierailun aikana Romanov moitti puolustusvoimain komentaja Jaakko Valtasta henkilökohtaisesti siitä, ettei Suomi hanki riittävästi sotilaallista kalustoa Neuvostoliitosta. Varaulkoministeri

617 SDP:n tiedotuspäällikkö Lauri Sivosen muistio 22.6.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA.

618 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 91.

619 Ks. luku 3.3.

620 TPK PM 25.3.85/JK/jk: Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA.

621 entinen Leningradin puoluejohtaja

622 http://digilehti.kansanuutiset.fi 5.1.2009: Uudenlaista neuvostonostalgiaa Venäjällä. (Luettu 7.1.2020)

Viktor Maltsev moitti puolestaan ulkoministeri Paavo Väyrystä siitä, että Suomessa kävi liian paljon ulkomaalaisia vieraita.[623]

Kun presidentti Koivisto tapasi Grigori Romanovin 15.10.1984, tämä korosti NKP:n hyviä suhteita SDP:n ja Keskustapuolueen kanssa mutta: ”samaa ei voinut sanoa SKP:sta” eikä voitu hyväksyä tilannetta, jolloin kommunistipuolueen johdolla ei ole koko jäsenkunnan luottamusta ja ”jokin kansandemokraattinen liitto” johtaa puoluetta.” [624] Norjan suurlähettiläs kävi kysymässä ulkoministeriössä, oliko Neuvostoliitto esittänyt kritiikkiä Suomen ulkopolitiikan aktiivisuuden puutetta ja matalaa profiilia kohtaan. Tehtaankadun nuoret KGB-diplomaatit olivat kuiskutelleet sellaista. Erityisesti he olivat arvostelleet presidentti Koivistoa. Nvm Juhani Suomi vastasi, että ”kahden raiteen”-politiikka oli aina kuulunut neuvostodiplomatiaan Helsingissä.[625]

Suomeen saatiin vasta 21.11.1984 kopio alkuperäisestä Molotov-Ribbentrop-sopimuksen salaisesta lisäpöytäkirjasta, jota säilytettiin Bonnissa. Kööpenhaminan sls Yrjö Väänänen sai sen Saksan kollegaltaan ja toimitti presidentille. Saksan sls oli kiinnittänyt huomiota siihen, että lisäpöytäkirjan, jolla määriteltiin ”die Frage der Abrenzung der beider seitigen Interessensspharen in Osteuropa erortet. Diese Ausprache hat zu folgendem Erbebnis geführt”, Suomi luettiin Baltian maihin: ”Für den Fall einer territorial-politischen Umgeshaltung in den zu den baltischen Staaten (Finnland, Estland, Letland, Litauen).”[626]

KGB:n kenraali, ministerineuvos Viktor Vladimirov oli ehtinyt toimia Helsingin suurlähetystössä 7 vuotta, kun hänen kautensa päättyi 1984 lopussa. Max Jakobson kuvaa Vladimirovin läksiäisiä 27.11.1984 näytteeksi suhteellisuuden- ja tyylitajun puutteesta, joka leimasi Suomen idänsuhteiden hoitoa, kun Tehtaankadulle riensi politiikan ja talouselämän koko kerma.[627] Aarno Laitinen kirjoitti Vladimirov-analyysissään Hymy-lehdessä, että Albert Akulovia arvioidaan seuraajaksi. Ongelmana oli, että Akulovin edellisellä Suomen-kaudella kansanedustaja Georg C. Ehrnroothin posti katosi salaperäisellä tavalla ja löytyi sitten julkaistuna taistolaisten lehdessä. Silloin Akulov joutui presidentti Kekkosen kehotuksesta lähtemään Suomesta.[628] Hän sai palata Koiviston erikoisluvalla lähetystösihteerin vakanssille ja Vladimirovin seuraajaksi tuli Felix Karasev.[629] Laitisen Hymy-juttu ei jäänyt Moskovassa lukematta. Se mainittiin G.N. Farafanovin 7.3.1985 luovuttamassa non-paperissa, jossa arvosteltiin Suomessa ilmestyneitä ”neuvostovastaisia” julkaisuja ja artikkeleita.

623 TPK PM 15.10.1984/JK/jk (allekirj. kansliapäällikkö Jaakko Kalela). Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

624 TPK PM 15.10.1984/JK/jk (allekirj. kansliapäällikkö Jaakko Kalela). Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

625 Suomi, Juhani (UM Pol) viesti Tasavallan Presidentille 19.11.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

626 Suomen KPH sls Yrjö Väänäsen TP:lle 21.11.1984 lähettämä kopio Moskovassa 23.8.1939 allekirjoitetusta alkuperäisestä Molotov Ribbentrop-sopimuksen salaisesta lisäpöytäkirjasta. (Geheimes Zusatzprotokoll). Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

627 Max Jakobson 1992, s. 275.

628 Laitinen, Aarno, HYMY-lehti Nro 12/1984. Artikkeli luettu: Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

629 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 118.

Neuvostoliiton suurlähetystö esitti 22.2.1985 protestin amerikkalaisen mikrotietokonepelin ”Hyökkäys Moskovaan” johdosta. Jo edellisenä päivänä kansanedustaja Ensio Laineen (SKP) johdolla asiasta oli esitetty hallitukselle kirjallinen kysymys, jossa todettiin: ”[…] mainittuja CBM-pelejä käytetään rauhankasvatusta ja naapuriystävyyttä vastustavan asennekasvatuksen välineenä. Siinä suhteessa oman paikkansa on ottanut Sanoma OY:n tytäryhtiön kustantama Bitti-lehti.”[630] Ulkomaankauppaministeri Jermu Laine sanoi vastauksessaan, ettei kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalaan kuuluvan lainsäädännön avulla voida puuttua psyykkisiin vaikutuksiin, joita sotaleluilla ja peleillä saattaa olla lasten maailmankuvan muodostumiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelutoimikunta tulisi ottamaan kantaa lelujen ja -pelien tarjontaan ja opetusministeriö lakiin video-ohjelmien ennakkotarkastuksesta. Tämän lainsäädäntöhankkeen yhteydessä olisi mahdollista arvioida, ”minkälaisia uusia valvontatoimia saatetaan tarvita Laineen koskettelemissa tapauksissa”.[631]

MID:in Skandinavian osaston päällikkö G.N. Farafonov halusi 7.3.1985 tavata suurlähettiläs Aarno Karhilon. Aiheena olivat Suomessa ilmestyneet neuvostovastaiset artikkelit ja julkaisut. Farafonov luovutti Karhilolle non-paperin, jossa niitä nimettiin 21 kappaletta. Pitkän paperin sisältö vaikuttaa suurvallan toiminnaksi uskomattomalta:

”Viime aikoina on lisääntynyt suomalaisissa joukkotiedotusvälineissä ilmestyneiden Neuvostoliittoa vastaan suuntautuneiden artikkeleiden määrä samoin […] kirjojen […] määrätietoisesti on lämmitelty aihetta ”Viron venäläistäminen”. Lehdistössä on tarkasti kuvattu Viron SNT:stä tulleille karkulaisille sattuneita tapauksia. Esimerkkeinä […] panettelunomaisista julkaisuista voivat olla […] S. Sinilindin”Viro ja Venäjä”; havaintoja Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikasta Virossa vuosina 1940–84, luku ”Viro kuuluu virolaisille” K.G. Liliuksen kirjassa ”Valta ja painajainen”, kustantaja Holger Schildts 1984[…]Helsingin Sanomain Tukholman kirjeenvaihtajan 22.2.1985 artikkeli ”Virolainen pakolainen syyttää Suomea.” […]

Tarkoitushakuisesti on käsitelty eräitä tapahtumia Neuvostoliiton ja Suomen[…] suhteiden historiassa […] O. Jussilan kirja ”Terijoen hallitus 1939–40”, kustantamo WSOY 1985 ja M. Jakobsonin arvostelu siitä Helsingin Sanomissa 17. helmikuuta.

Joukko Moskovassa olevia suomalaisia kirjeenvaihtajia on esittänyt karkeita panetteluja neuvostojohtajia kohtaan[…] Voidaan mainita tässä yhteydessä myös Hymy-lehden artikkeli nrossa 12 marraskuulta 1984. Lehti julkaisee järjestelmällisesti Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvaa aineistoa […] ilmenee myös Suomen valtiollisen television ohjelmissa[…]Huomio kiintyy kirjaan ”Matka Neuvosto-Suomessa”, jonka on julkaissut kustantamo ”Lehtimiehet”. Kirjassa on esitetty loukkaavassa muodossa Neuvostoliiton valtionsymboleja ja luvattomasti liioitellen[…]neuvostokansalaisille osoitettuja kehoituksia ja iskulauseita[…] Neuvostoliittoa vastaan suunnattuja hyökkäyksiä ja panetteluja[…]Neuvostoliiton todellisuutta vääristelevät julkaisut samoin kuin epäilyttävän elektroniikkapelin mainostus ovat selvästikin suunnatut kylvämään epäluottamusta Neuvostoliiton politiikkaa kohtaan ja vahingoittamaan […]

630 1985 vp. Kirjallinen kysymys n:o 40/21.2.1985. https://www.avoindata.eduskunta.fi
631 1985 vp. - KK n:o 40/14.3.1985. https://www.avoindata.eduskunta.fi

ystävällismielisiä suhteita; ne ovat ristiriidassa vuoden 1947 rauhansopimuksen ja vuoden 1948 ystävyyttä, yhteistoimintaa ja keskinäistä avunantoa koskevan sopimuksen määräysten hengen kanssa. Toivomme, että Suomen viranomaiset suhtautuvat asianmukaisella vakavuudella vetoomukseemme ja ryhtyvät vastaaviin toimiin tämänkaltaisten Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvien esiintymisten lopettamiseksi.[632]

Samana päivänä 7.3.1985 kun Farafonov läksytti Moskovassa suurlähettiläs Karhiloa, Helsingissä suurlähettiläs Sobolev kävi ulkoministeriössä paheksumassa Kööpenhaminassa heinäkuussa ETYK:in päätösasiakirjan allekirjoittamisen 10-vuotisjuhlan alla järjestettävää ”balttitribunaalia” ja sitä seuraavaa ”Rauhan ja vapauden risteilyä”.[633] Non-paperissa mainittu Sirje Sinilindin[634] kirja Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikasta Virossa 1940–1984 oli Kauko Kareen Alea-Kirjan julkaisema. Se perustui laajaan, osittain tutkijoiden ulottumattomissa olleeseen lähdeaineistoon. Ulkopoliittisista syistä kirja oli jätetty Suomessa täysin huomiotta.[635]

Samaan aikaan Neuvostoliitossa alkoi perestroika ja glasnost Mihail Gorbatšovin noustua NKP:n pääsihteeriksi 11.3.1985. Hän kutsui ulkoministeriksi ystävänsä Eduard Ševardnadzen, Gruusian KGB-päällikön[636] ja sulki Vladimir Fjodorovin mukaan NKP:n keskuskomitean kansainvälisen osaston pois ulkopolitiikan käsittelystä.[637] Ševardnadzen ja USA:n ulkoministeri George Shultzin epävirallinen ensitapaaminen oli Helsingissä presidentti Koiviston työlounaalla ETYK:in 10-vuotisjuhlakokouksen aikana.[638] Koiviston vankkumaton tuki Gorbatšoville vaikutti hänen suhtautumiseensa virolaisten ja Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten tilanteen pohdintaan. Koivisto oli alkanut hoitaa suhteita Gorbatšoviin jo ensitapaamisella Moskovassa ja oli kirjoittanut 27.11.1984 onnittelukirjeeseensä:

”Me tapasimme vajaa kaksi vuotta sitten Kremlissä merkeissä, joista minulla on säilynyt miellyttävät muistot. Sen jälkeen Teidät valittiin vielä vastuunalaisempaan tehtävään, tehtävään, jossa toivon Teille parasta menestystä […] Yllä olevan kirjoitin omakätisesti korostaakseni tämän kirjeen luottamuksellista luonnetta, vaikka tiedän, että minun käsialani ei ole kaikkein selvimpiä […] Toivotan menestyksekästä ja miellyttävää matkaa, kaikkea hyvää elämässä.”[639]

632 TPK Salainen PM 25.3.85/JK/jk: LIITE: SL Moskovan sähke No 151/7.3.1985. Viite: SL:n salasähke n:o 217/7.3.1985. Asia: Farafonov Suomessa ilmestyneitä neuvostovastaisiksi luonnehtimistaan julkaisuista. Viitesähkeeseen liittyen SL lähettää SNTL:n UM:n Skandinavian osaston päällikön G.N. Farafonovin 7.3. sls Karhilolle NLn UM:ssä luovuttaman non-paperin. Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

633 TPK M 25.3.85/JK/jk: Kitkatekijöitä Suomen ja NL:n suhteissa toukokuusta 1984 huhtikuuhun-85. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

634 Suomenvirolaisen Juhan Kristjan Talven käyttämä nimimerkki.

635 Tarkka, Jukka 2013, s. 444.

636 Jakobson, Max 1992, s. 290.

637 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 231.

638 Koivisto, Mauno 1995, s. 169–170.

639 Mauno Koiviston kirje Mihail Gorbatshoville 27.11.1984. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA.KA.

Presidentti Koivisto kävi ensimmäiset varsinaiset keskustelunsa pääsihteeri Gorbatšovin kanssa 19.9.1985 työ- ja lomavierailullaan Neuvostoliitossa. Agendalla oli ETYK-prosessien edistäminen ja marraskuun Geneven aseidenriisuntaneuvottelut, joiden yhteydessä oli huipputapaaminen presidentti Ronald Reaganin kanssa. Gorbatšov totesi mm.:

> ”Teillä Suomessa on suuri kokemus suhteiden hoidosta meidän kanssamme. Suomen kanssa asiat sujuvat, vaikka Euroopassa ”natisee ”[…] Neuvostoliitto tukee edelleen Suomen aloitetta Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen perustamiseksi […] on jatkettava ponnisteluja sen hyväksi. Voitte nojautua Neuvostoliiton tukeen.”[640]

Presidentti Koivisto kertasi 19.9.kiitospuheessaan Suomi-Neuvostoliitto-suhteiden perusteet. Niitä hän noudatti myös silloin, kun piti ottaa kantaa inkeriläisten paluumuuttoon:

> ”Tänään tulee kuluneeksi 30 vuotta Porkkalan palauttamisesta Suomelle. Sen lisäksi tänään on maittemme välisen, vuoden 1944 välirauhan 41. vuosipäivä. Kumpikin näistä sopimuksista oli tärkeä maittemme suhdekehityksessä. Nyt meillä ymmärretään, että vain autonomisen, ei itsenäisen Suomen raja saattoi kulkea niin lähellä Pietaria/Leningradia. On molemmille maille parempi, että se kulkee kauempana. Tärkein […] on kuitenkin vuoden 1948 YYA-sopimus, joka täytti kaikki meidän toiveemme[…]tärkeintä on keskinäinen luottamus maittemme välillä. On tärkeätä, että Moskovassa tiedetään, että me emme pelaa useita erilaisia pelejä. Me olemme tyytyväisiä nykyiseen tilaan. Tähtäimessämme on oman kansan turvallisuus ja hyvinvointi ja se on sopusoinnussa Neuvostoliiton etujen kanssa.”[641]

Moskovan 19.9.1985 keskusteluissa presidentti Koivisto nosti esiin Gorbatšovin Time-lehdessä julkaistun haastattelun, jossa tämä oli sanonut: ”Surely, God in the High has not refused to give us enough wisdom to find ways to bring us an agreement.” Koivisto kysyi, tapahtuiko viittaus Jumalaan taktisessa mielessä ja Gorbatšov vastasi: ”Mehän tiedämme presidentti Reaganin suhteen uskontoon.” Vanhan polven inkeriläisille suomalaisuus ja luterilaisuus merkitsivät samaa asiaa. Koivisto viittasi ehkä Neuvostoliiton suomalaisiin jatkaessaan:

> ”asia on tärkeä[…]on paljon ihmisiä, joilla on uskonnollisluontoisia tunteita, vaikka he eivät olisikaan varsinaisesti uskovaisia. Suomen kansa, josta yli 90% on kirkon jäseniä ja maksavat veroa ilman, että useimmat olisivat aktiivisesti uskovaisia, on tästä hyvä esimerkki. Näiden ihmisten tunteet on syytä ottaa huomioon.”[642]

640 Tasavallan Presidentin keskustelu pääsihteeri Gorbatshovin kanssa 19.9.1985 Moskovassa. 12.9.1985 TP:n kirje pääsihteeri Gorbatshoville ennen Neuvostoliiton matkaa. Tasavallan Presidentin kanslia. Kansliapäällikkö. Muistio NO 82. 30.9.85/JK/jk. Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1985. MKA.KA.

641 ibid.

642 Tasavallan Presidentin keskustelu pääsihteeri Gorbatšovin kanssa 19.9.1985 Moskovassa. 12.9.1985 TP:n kirje pääsihteeri Gorbatšoville ennen Neuvostoliiton matkaa. Tasavallan Presidentin kanslia. Kansliapäällikkö. Muistio NO 82. 30.9.85/JK/jk. Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1985. MKA,KA.

Koivisto kertoo sanoneensa Gorbatšoville, että miljoonat ihmiset rukoilivat hänelle siunausta pyrkimyksiinsä ja tämä oli tullut aivan vakavaksi."[643] Gorbatšov muisteli tapaamista v. 1998:

> "[…] Koivisto oli juuri ennen Moskovaan tuloaan tavannut Euroopan ulkoministereitä, jotka olivat tulleet Helsingin päätösasiakirjan 10-vuotisjuhliin. Lisäksi hän oli vähän aikaisemmin käynyt Washingtonissa ja keskustellut Reaganin ja varapresidentti Bushin kanssa. Havainnot, joista hän kertoi minulle, auttoivat minua valmistautumaan Pariisin ja Geneven neuvotteluihin[…]"[644]

Syksyllä 1985 Leningradin diplomaattitoimisto välitti Suomen Pääkonsulinvirastolle tiedon kirjallisuuden ja nimenomaan uskonnollisen kirjallisuuden lisääntyneestä salakuljetuksesta ja pyysi Suomen viranomaisten toimenpiteitä tämän salakuljetuksen estämiseksi.[645] Muutos uskontopolitiikassa liittyi etnisten ryhmien kansallisen tietoisuuden voimistumiseen. ETYK:in vaikutukset näkyivät ekumeenisten kohtaamisten ja vierailujen yleistymisessä. Venäjän ortodoksikirkon ja Suomen kirkon teologiset neuvottelut jatkuivat ja Suomen ev.lut. kirkon edustajat osallistuivat jo aktiivisesti Petroskoin ja Puškinin seurakuntien tapahtumiin. Eesti Evangeelne Luterlik – kirkon kautta saatiin lähetetyksi virsikirjoja ja Raamattuja, joita aiemmin salakuljetettiin suuria riskejä uhmaten.[646]

Neuvostoliiton ulkopoliittiseen kielenkäyttöön oli lanseerattu käsite Uusi Ulkopoliittinen Filosofia. Tiedeakatemian alaisen Kansainvälisen talouden ja kansainvälisten suhteiden instituutti IMEMO:n johtaja akateemikko Jevgeni Primakov arvioi, että Neuvostoliiton sisä- ja ulkopolitiikka eivät olleet koskaan ennen samalla tavalla toisiinsa kietoutuneita kuin 1985 alkaen. Maalla oli lännessä uusi imago: Neuvostoliitto ja sen johto olivat nyt lännessä "suositumpia kuin koskaan" varsinkin intellektuellien parissa. "Neuvostovastaisten piirien oli yhä vaikeampi hyödyntää kauhukuvaa laajenemishaluisesta ja sotaisasta epädemokratiasta, joka uhkaa maailmaa."[647]

Vladimir Fjodorov on kuvannut IMEMOa NKP:n kansainvälisen osaston aivokeskukseksi.[648] Koiviston ja Gorbatšovin tapaamisen jälkeen NKP:n keskuskomitean kv. osasto, MID ja KGB arvioivat Gorbatšovin kehotuksesta Suomen sisäpoliittisen tilanteen kehitystä ja tiedottivat siitä keskuskomitealle. Selonteon pohjalta hyväksyttiin politbyroon asetus "toimenpiteistä Suomen näkemysten varmistamiseksi Neuvostoliitolle ystävällismielisiksi."[649]

Suomi oli ainoa ei-sosialistinen maa Euroopassa, joka ei vieläkään ollut Euroopan Neuvoston jäsen. Jatkuvaa taistelua liikkumatilasta valottaa suurlähettiläs Vladimir Sobolevin sana-

643 Koivisto, Mauno 1995, s. 175.

644 Mihail Gorbatšov 2.11.1998, *Lyhyt työtapaamisemme syyskuussa 1985, tutustuminen:* http://www.finemb-moscow.fi/Gorbatshov/Gorba%20fin.htm Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet, P. Visuri. MKA,KA.

645 LEN R-26 / 30.1.1986/(Sala)/Kaurinkoski. Leningrad R-Sarja 1986. UMA.

646 Sihvo, Jouko 2015, s. 299–300.

647 UM Arkisto, MOS RT-355 / 17.7.1987 (avustaja Jarmo Sareva) Asia: NL:n "uusi ulkopoliittinen filosofia". Akateemikko Primakovin kirjoitus Pravdassa 10.7.1987.

648 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 202.

649 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 237–239.

muotoilu ulkoministeri Paavo Väyryselle, kun 1985 pohdittiin mahdollisuutta liittyä vihdoin jäseneksi:

> **”[…]Suurin osa Euroopan Neuvoston jäsenistä on NATO-maita. NATO suuntautuu Neuvostoliittoa ja sosialistisia maita vastaan. Suomi noudattaa puolueettomuuspolitiikkaa ja näyttelee myönteistä roolia kansainvälisellä kentällä. Jos Suomi tulisi Euroopan Neuvoston jäseneksi, se ei pystyisi hoitamaan tätä rooliaan. Suomi on itsenäisempi ja puolueettomampi jäsenyyden ulkopuolella. Neuvostoliiton johto arvostaa tätä Suomen roolia[…] Tämän halusin saattaa luottamuksellisena mielipiteenvaihtona tietoonne.”**[650]

Neuvostoliiton argumentti oli, että jäsenyydestä pidättymisellä Suomi manifestoisi pyrkimystä ”yleiseurooppalaiseen” yhteistyöhön ja erilaista asennoitumista länsieurooppalaiseen yhteistyöhön kuin Ruotsi, Itävalta ja Sveitsi. Ulkoministeri Väyrynen vastasi Soboleville, ettei kysymys ole ajankohtainen, vaikka lehdistö oli spekuloinut asialla. [651] Suomen ulkopoliittinen asema oli vielä 1986 niin herkkä, että presidentti Koivisto pelkäsi Paasikiven päiväkirjojen julkaisemisesta koituvan lisähaittaa Neuvostoliitto-suhteille. Suomi onnistui kuitenkin tasapainottelua ja huolellista valmistautumista vaatineiden vaiheiden jälkeen 1986 liittymään Euroopan vapaakauppajärjestö EFTA:aan.

4.4. Pohjoismaat kritisoivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa. Tšernobyl

Jatkuvuuden roolin ymmärtämiseksi inkeriläisten paluumuuton alkaessa on syytä tarkastella Suomen maahanmuuttopoliittista tilannetta ja siitä 1980-luvun puolivälissä käytyä keskustelua sekä muiden pohjoismaiden esittämää kovaa kritiikkiä Suomea kohtaan.

Suomella oli Ruotsissa sellainen maine, ettei Suomi vastaanota käytännöllisesti katsoen ollenkaan pakolaisia. Ruotsin TV kertoi 10.2.1985, että 1984 Suomeen pääsi vain kaksi 17:sta turvapaikanhakijasta, kun Norjaan oli päästetty 48, Tanskaan 3 000 ja Ruotsiin 4 584. Ohjelmassa todettiin, että YK:n pakolaisasiain pääkomissaari oli esittänyt Suomeen kohdistuvaa epävirallista arvostelua ja lisää olisi tulossa, kun UNHCR:n Pohjoismaiden toimisto pian avattaisiin Ruotsissa: ”Silloin Suomen käytöstä tutkitaan ikään kuin lähempää”. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja, SDP:n puoluesihteeri Erkki Liikanen sanoi lähetyksessä, että jos Suomen pakolaislainsäädäntö ja turvapaikkaoikeuden myöntämiskäytäntö on Euroopan kovin, ”meidän täytyy ajatella asia uudelleen läpikotaisin. Suomi haluaa olla sivis-

650 UM Pol.os. Sosialististen maiden toimisto Taisto Tolvanen/Tp. P.M- N:o 16 / 9.1.1986 (Salainen): Suomi ja Euroopan Neuvosto; Suurlähettiläs Sobolevin informaatio.

651 Jaakko Kalelan taustapaperi 28.1.1988: Näkökohtia Euroopan Neuvostosta. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Kansallisarkisto. Mauno Koiviston yksityisarkisto.

tynyt länsieurooppalainen maa, joka hyväksyy sellaiset pakolaiset, joilla on suuria poliittisia ja ihmisoikeudellisia vaikeuksia."[652]

Amnesty Internationalin Suomen osaston julkilausumassa toivottiin helmikuussa 1985, että turvapaikkaa Suomesta hakeneet saisivat tietää kansainvälisesti sovituista oikeuksistaan. Amnesty korosti, että viranomaisten ankara tulkinta ulkomaalaislain pakolaissäännöksistä johti turvapaikanhakijoiden oikeuksien loukkaamiseen.[653] Ruotsin liberaalisen kansanpuolueen johtaja Bengt Westerberg sanoi, että paine Ruotsiin kasvaa, koska Suomi ja Norja eivät kanna vastuutaan pakolaisista. Tavatessaan iranilaisia pakolaisia hän kertoi, että Suomi ei ota lainkaan pakolaisia vastaan ja Norjakin vain muutamia: "Jos muut maat käyttäytyvät epähumaanisti ja sulkevat rajansa pakolaisilta, on vaarana, että me päädymme kestämättömään tilanteeseen […] meillä on aihetta ottaa asia esille heidän kanssaan."[654]

23.3.1985 Ruotsin TV:n suomenkielinen toimitus julkisti Georgi Ivanovin jo 1967 tapahtuneen palautuksen. Ivanov oli Ruotsin kansalainen ja kertoi, miten Suomen poliisi käsitteli itärajan yli tulleita. Kaikki pakolaisasiat käsiteltiin Suomessa salaisesti pöytäkirjatietojen osalta. Siksi SM:n ulkomaalaistoimisto ei vahvistanut eikä torjunut tietoa Ivanovin palautuksesta. Tätäkös Ruotsissa hämmästyttiin, Ruotsissa tiedot olivat julkisia. Kimmo Rentola on pohtinut loikkarin ongelmaa Suomessa: Jos esiintyi neuvostovastaisesti, tulkittiin lähetetyksi vakoilijaksi ja palautettiin. Jos esitti tavallisen värittömän tarinan, epäiltiin salailua ja palautettiin. Jos myönsi Neuvostoliiton tiedusteluviranomaisten toimeksiannon, oli vakoilija ja palautettiin. Vain joidenkin onnistui jäädä ja päästä eteenpäin. Oli suomalaista valtioviisautta tehdä niin.[655]

Tanskassakin nousi häly Suomen turvapaikkapolitiikasta. Tanskan TV kertoi 14.4.1985, ettei Suomi ota vastaan pakolaisia Neuvostoliitosta ja on antanut vain kahdelle poliittisen turvapaikan, kun Tanska antoi joka kuukausi sadoille. Pohjoismaisten asiain ministeri Christian Christensen sanoi tietojen Suomen pakolaispolitiikasta olleen yllätys ja aikovansa keskustella asiasta suomalaisten kanssa. Kansanedustaja Jimmy Stahrin mielestä oli outoa, että ministeri on yllättynyt Suomen pakolaispolitiikasta, "vaikka se on antanut aihetta huoleen jo pitkään. Jos on perää huhuissa, että Suomi palauttaa neuvostopakolaiset ilman tutkimusta, on menettely tuomittavaa ja käytäntö tulisi muuttaa." Suomen ulkomaalaisviranomaiset vakuuttivat, että kaikista ilmansuunnista pakolaisiksi pyrkivät arvioidaan yhtä ankarasti ja turvapaikka on annettava kaikille, jotka täyttävät YK:n pakolaissopimuksen vaatimukset.[656]

UM otti kysymykseen kantaa Geneven Pysyvän edustuston ulkoasiainsihteeri Ilkka Uusitalon kirjoituksella Helsingin Sanomissa. Hän esitteli pakolaisten kohtelun pohjana olevat kansainväliset sopimukset ja miten UNHCR tulkitsee niitä. Suomen viranomaisilla oli uuden ulkomaalaislain ja -asetuksen pohjalta mahdollisuudet selvittää perusteellisesti ja avoimesti hakijoiden anomukset kv. sopimusten ja UNHCR:n periaatteiden mukaisesti. UNHCR:n käsikirja sanoo, että vaikka hakijan pääsääntöisesti on todistettava väitteensä oikeaksi, tosi-

652 Santavuori, Vesa, HS 11.2.1985.

653 US 25.2.1985: "Teloitus ja kidutus uhkaavat". Suomen Amnesty torjui pakolaisten palautuksen. sekä HS 25.2.1985: Amnesty huolissaan Suomen käytännöstä: Turvapaikkaa hakevien oikeusturva ei toteudu.

654 Kinnunen, Helena, HS 16.3.1985.

655 Rentola, Kimmo 1997, s. 466–467.

656 Nilson, Nils-Chr., HS 16.4.1985.

asioiden arviointi ja varmistaminen ovat tutkijan vastuulla. Usein hakija ei olosuhteiden vuoksi voi käytännössä todistaa väitteitään. Poliittisen mielipiteen arviointi on ongelmallista. Hakijan on osoitettava, että hänellä on syytä pelätä vainoa mielipiteidensä johdosta. Hänen ei ole tarvinnut ennen maasta poistumistaan ilmaista mielipiteitään tai joutua viranomaisten kanssa vaikeuksiin, koska on saattanut kätkeä mielipiteen vainon pelosta. Jos henkilön esitys vaikuttaa uskottavalta eikä päinvastaisia seikkoja ilmene, on lähdettävä siitä, että pakolaisen kertoma on totta.[657]

Professori Mikko Juvan mielestä Suomen ja Ruotsin vertailu ulkomaalais- ja pakolaisasioissa oli osin harhaanjohtavaa ja olisi kohtuullisempaa verrata Suomen oloja Irlantiin.[658] Mikko Juvan johdolla toimi kirkon laajapohjainen pakolaistyöryhmä, jossa olivat TL Eero Bäckman, OK Kirsti Kytömaa-Linden, toiminnanjohtaja Eva Lehto, OTL Antti Seppälä, OTT Kauko Sipponen, SPR:n pääsihteeri Pär Stenbäck, työministeriön Tapani Tuomiharju sekä teollisuusneuvos, VTT Pentti Viita. Sihteereinä toimivat jaostopäällikkö Jaakko Launikari ja TK Jaana Hallamaa.[659] Kirkon pakolaistyöryhmä esitti 21.5.1985, että STM:n yhteydessä toimivalle pakolaisasiain neuvottelukunnalle[660] tulisi antaa lisätehtäviä ja valtuuksia pakolaispolitiikan kehittämiseksi ja muuttaa lainsäädäntöä niin, että ulkomaalaisten tasa-arvoinen kohtelu toteutuisi paremmin. Mikäli Suomi pyrkii säilyttämään asemansa kv. yhteisön osana ja vastuunkantajana, on pakolais- ja ulkomaalaispolitiikkaa muutettava suvaitsevammaksi, ryhdyttävä vastaanottamaan pakolaisia vuosittain kiintiöitävä määrä ja tehostettava pakolaisapua ulkomaille. Kirkon oli pyrittävä asennekasvatuksella muuttamaan suomalaisten suhtautuminen pakolaisiin ja muihin ulkomaalaisiin suvaitsevaksi.[661]

3.5.1985 Helsinkiin saapui turistiseurueessa Moskovasta professori Juri Nagodsky. Poliisi sai 5.5. tiedon hänen katoamisestaan. Nagodskya ei löydetty ja Tukholman poliisi vahvisti tiedemiehen pyytäneen poliittista turvapaikkaa.[662] Elokuussa 1985 Svenska Dagbladetissa oli uutinen kahden virolaisen pakenemisesta Suomen kautta Ruotsiin hakemaan turvapaikkaa. Suomen lehdistö kirjoitti asiasta laajasti. Rajavartiolaitos kommentoi, että loikkausten määrää oli mahdoton määritellä, koska niistä ei tule tietoa. Tätäkään loikkausta, josta Ruotsin lehdet kirjoittivat, ei ollut olemassa, koska siitä ei ollut havaintoa Suomessa.[663] 25- ja 28-vuotiaat virolaiset eivät halunneet nimiään julkisuuteen, koska oli mahdollista, etteivät Neuvostoliiton viranomaiset tienneet, keitä he ovat. Nuorempi miehistä oli suunnitellut pakoa kolme vuotta, vanhempi kahdeksan. Pako oli alkanut Leningradista 5.7.985 junalla Murmanskiin. Neuvostokansalaisina he saivat matkustaa sinne, mutta liikkua vain radan itäpuolella. Murmanskista

657 Uusitalo, Ilkka, HS, Alakerta 21.4.1985.

658 HS 16.5.1985.

659 Kirkon pakolaistyöryhmä: Suomen muutettava pakolaispolitiikkaansa. Julkistettu tiedotustilaisuudessa 15.5.1985. Kirkon tiedotuskeskus 21.5.1985.

660 Neuvottelukunnassa oli UM:n, SM:n, STM:n, TVM:n, VM:n, OPM:n, Sosiaalihallituksen, Kunnallisliiton, Kaupunkiliiton, SAK:n, STK:n, SPR:n ja Pakolaiskeskuksen edustus.

661 Kirkon pakolaistyöryhmä: Suomen muutettava pakolaispolitiikkaansa. Julkistettu tiedotustilaisuudessa 15.5.1985. Kirkon tiedotuskeskus 21.5.1985.

662 HS 8.5.1985.

663 Koivula, Erkki, IL 7.8.1985

oli 200 km Suomen rajalle ja miehet vaelsivat 17 vrk Kuolan halki Inarinjärvelle.[664] Eväitä oli 12 päiväksi, matka pitkittyi maaston vaikeuden vuoksi eikä Neuvostoliiton raja-aluetta kuvaava kartta pitänyt lainkaan paikkaansa. He elivät viimeiset 5 vrk vedellä varoen etsintäpartioita, miinoitteita ja helikoptereita. Nähtyään käytössä olevan navetan, he tajusivat tulleensa Suomeen, koska Neuvostoliitossa maanviljelijä ei voinut asua niin lähellä rajaa. Tilan omistaja antoi ruokaa ja yösijan, kyyditsi Ruotsin Haaparantaan ja sanoi: ”täällä olette turvassa”. Erkki Koivula kirjoitti asiasta otsikolla ”YYA-loikkareita”:

> **”He tulevat itärajan takaa Suomeen kävellen, juosten, ryömien ja uiden. He tulevat väsyneinä, repaleisina ja kaikkensa antaneina. Heitä tulee vuosittain parikymmentä. He tulevat Suomeen, mutta heidän tavoitteenaan on päästä Ruotsiin. He ovat neuvostoliittolaisia rajaloikkareita.”**[665]

Helsingin ETYK kokouksen 10-vuotisjuhlan aikana Suomeen oli risteilyllä tulossa Ruotsista balttipakolaisia ja tarkoituksena oli järjestää mielenosoitus ulkoministerikokouksen aikana. Neuvostoliitto vaati, että risteilyn osanottajien pääsy Suomeen on estettävä.[666] TASSin Helsingin kirjeenvaihtajana toimineen Aleksandr Gorbunovin mukaan ennen Baltic Starin pistäytymistä KGB-upseerit olivat taisteluvalmiudessa ja koko Tehtaankadun suurlähetystö kuin sotaan valmistautumassa.[667]

Tanskaan oli 1985 lokakuuhun mennessä tullut jo 5000–6000 turvapaikanhakijaa, Suomeen 10, joista yhdelle oli myönnetty turvapaikka. Suomessa kuultiin, että nopeasti paisuneeseen pakolaisvirtaan tuskastunut Tanska aikoo nostaa Suomen ja Norjan pakolaispolitiikan esille Pohjoismaiden neuvoston kokouksessa helmikuussa 1986.[668] SM:n ulkomaalaistoimiston Risto Veijalainen sanoi, ettei voimassa ollutta käytäntöä ollut syytä muuttaa. Suomella ei ollut taloudellisia valmiuksia eikä koneistoa suuren pakolaismäärän hoitamiseen. Pakolaisten sijoittaminen jäisi kuntien harteille kuten Ruotsissa ja Tanskassa, jossa mieliala purkautui muukalaisvihana. Kööpenhaminan suurlähettiläs Eva-Christina Mäkeläinen kertoi, että virallisella tasolla asiasta ei ole oltu Suomeen yhteydessä, mutta tanskalaisten kansanedustajien puheenvuoroissa ja lehtikommenteissa asia oli ollut esillä.[669]

Suomella ei ollut virallista ulkomaalaispolitiikkaa. Lokakuussa 1985 Kalevi Sorsan hallitus teki periaatepäätöksen, että Suomeen aletaan 1986 alkaen ottaa 100 pakolaista vuodessa. Tämä pakolaiskiintiön saaminen oli suuri edistysaskel. Aikaisemmin kiintiötä ei ollut ja pakolaisten tulosta päätettiin tapaus kerrallaan.[670] Tanskassa poliitikot suhtautuivat ironisesti Suomen ”suureen” myönnytykseen ottaa vastaan 100 uutta venepakolaista. Oltiin sitä mieltä, että Suomen

664 Svenska Dagbladet den 5 augusti 1985: Två estländare flydde till fots från Murmansk till Finland. ”Gick utan mat sista fem dygnen”.

665 Koivula, Erkki Rovaniemi, IL 7.8.1985

666 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 109.

667 Gorbunov, Aleksandr 1992, s. 166–167.

668 US 17.10.1985: Yhteistyö nousemassa esille Pohjoismaiden neuvostossa. Tanska tahtoo Suomenkin ottavan enemmän pakolaisia.

669 Knuuti, Jukka, US 31.10.1985.

670 Hbl 17.12.1985: Kyrkan efterlyser högre kvot. ja Aamulehti 16.3.1986: Suuria määriä ei toivota.

ja Norjan pitäisi ottaa Iranista ja Libanonista Tanskaan tulevia pakolaisia, joita heille saapui viikoittain 500.[671] Myös SPR:n pääsihteeri Pär Stenbäck kritisoi pakolaiskiintiön pientä kokoa. Hänestä Suomella oli valmiuksia ottaa paljon enemmän. SPR ei kuitenkaan puuttuisi asiaan, koska se on valtiovallan asia.[672] Kansan Uutiset kirjoitti: ”Entinen ulkoministeri Pär Stenbäck arvostelee Suomen pakolaispolitiikkaa”.[673] Stenbäckiltä kysyttiin, oliko mielipide muuttunut siitä, kun hän aikaisemmin oli ministerinä ottanut kantaa: ”Ei ole tarvinnut muuttua. Toimiessani ulkoministerinä otimme venepakolaisia vastaan ja saimme siitä kokemuksia. Ei kukaan vastuullinen henkilö Suomessa suosittele yhtäkkistä pakolaistulvaa.” [674]

Pär Stenbäckin mielestä pakolaispolitiikan jatkuvuudesta olisi keskusteltava, koska jatkuvuutta ei ollut.[675] Hufvudstadsbladet avasi joulukuussa 1985 toimitukseensa ”kuuman linjan”, mutta vain 16 ihmistä soitti ja heistäkin puolet oli sitä mieltä, että Suomen ei tulisi ottaa vastaan pakolaisia ollenkaan.[676] Helmikuun 1986 Pohjoismaiden neuvoston istunnon alla osattiin varautua kritiikkiin. Hbl:n apulaispäätoimittaja Inger Jägerhorn opasti Suomea istunnon edellä:

> ”I vilket fall som helst är det klart at trycket på Finland växer. De finländska politikerna får nog åka till Nordiska rådets session nästa vecka i Köpenhamn med betydligt skärpta argument än hittills om de inte skall komma pinsamt till korta i debatten. Vi blir mer och mer medvetna om betydelsen av Finlands-bilden ute i världen. Den borde putsas upp, inte bara politiskt och ekonomiskt, utan också – liksom i flyktingfrågan – humanitart.”[677]

Kansanedustajat Riitta Järvisalo-Kanerva (SDP), Tuulikki Petäjäniemi (Kok) ja Heikki Riihijärvi (SMP), lähtivät helmikuussa 1986 Kööpenhaminaan valmiina puolustamaan Suomen pakolais- ja ulkomaalaispolitiikkaa. Suomi aikoi pidättäytyä, jos Pohjoismaiden neuvosto ajaisi läpi päätöksen yhteistyöstä pakolaisasioissa. Kun PN keskusteli Kööpenhaminassa, pääministeri Sorsa sanoi kotimaassa, että kun aineelliset ja henkiset valmiudet paranevat, on lisättävä pakolaisten vastaanottamista. Mutta: ”Suomi pitää pakolaiskysymystä maan sisäisenä asiana. Hätäilyyn ei ole syytä, monta monimutkaista ongelmaa on vielä ratkaistavana.”[678] Kansanedustaja Tuulikki Petäjäniemi käytti Pohjoismaiden neuvoston lakivaliokunnassa Suomen puheenvuoron:

> ”Suomen taholta emme halua ottaa neuvoja toisilta – ei edes muilta pohjoismailta – kun on kyse vastaanottamiemme pakolaisten määristä. Pakolaispolitiikassa on kansainvälispoliittiset ja ulkopoliittiset aspektinsa ja sellaiset kysymykset ratkaisemme

671 Knuuti, Jukka, Uusi Suomi 31.10.1985.
672 Keski-Suomalainen 29.12.1985 ja HS 30.12.1985: Stenbäck haluaa lisää pakolaisia.
673 Kansan Uutiset 30.12.1985: Stenbäck, SPR: 100 pakolaisen vuosikiintiö alhainen.
674 Iiskola, Petter, Keskisuomalainen 29.12.1985.
675 Iiskola, Petter, Keskisuomalainen 29.12.1985.
676 Jägerhorn, Inger, Hbl 26.2.1986.
677 Jägerhorn, Inger, Hbl 26.2.1986:
678 Kalevi Sorsan (SDP) IV hallitus istui 6.5.1983 -30.4.1987.

itse. Suomen selkeä lähtökohta on, että pakolaiskysymys ei kuulu Pohjoismaiden neuvostolle. Me päätämme itse, kuinka monta pakolaista otamme ja mistä he tulevat."[679]

Pohjoismaiden neuvoston istunnon jälkeisellä viikolla Ruotsia kohtasi maansuru, kun pääministeri Olof Palme ammuttiin Tukholman keskustassa. Tragedia hautasi pitkäksi aikaa alleen muut pohjoismaiset murheet.

Uusi aikaisempaan verrattuna vapaamielisempi ulkomaalaislaki astui Suomessa voimaan 1.3.1986. Laista ei kuitenkaan löytynyt linjaviittoja, joiden mukaan pakolais- ja maahanmuuttopolitiikkaa tulisi ohjata. Uusi laki legitimoi noudatetun käytännön ja sääti miten ja missä ulkomaalaisten asioita hoidetaan, mutta jätti tarkoituksenmukaisuusharkinnan virkamiehille. Lain raameissa heillä oli laaja liikkumavara päättää, kuinka ulkomaalaisiin suhtaudutaan. Sisäministeriön ulkomaalaistoimisto teki päätökset työ- ja oleskeluluvista, karkotuksista ja turvapaikkaoikeudesta.

Suomen Gallup teki tutkimuksen ja 66% suomalaisista oli sitä mieltä, että Suomeen ei tule ottaa ollenkaan pakolaisia tai korkeintaan 100 vuodessa. Suomen Pakolaisapu ry:n puheenjohtaja Aune Jääskinen arvioi, että suhtautuminen pakolaisiin johtui eristyneisyydestä. Suomen geopoliittinen sijainti idän ja lännen puristuksissa oli antanut meille tietyn historiallisen roolin ja kohtalon: "Suurin joukoin vieraan kulttuurin edustajia oli virrannut Suomeen 1900-luvulla muutaman kerran, silloinkin lupaa kysymättä, aseet ojossa." SPR:n pääsihteeri Pär Stenbäck ihmetteli, että vain 1/3 oli valmis ottamaan enemmän kuin 100 pakolaista vuodessa. Kun pakolaisilta suljetaan rajoja siksi, että he vievät suomalaisilta työpaikat, sotketaan siirtolaisuus ja pakolaisuus: "Siirtolaiset olisivat ilmeisesti uhka työllisyydelle, eivät pakolaiset. Suomi olisi tutisemassa, jos Ruotsi yhtäkkiä ottaisi ulkomaalaispolitiikkaansa mallia Suomesta. Meille tupsahtaisi kerralla 200 000 entistä suomalaista työttömyyslukuja kauhistamaan. Suomi on kansainvälistymisprosessissa puolitiessä. Se kuvastaa syrjäistä oloamme." [680]

Pari vuotta myöhemmin inkeriläisiä pidettiin soveliaampina Suomeen kuin kaukaa tulevia pakolaisia. Maahanmuuttoasiat tulivat näihin aikoihin Suomessa puolueohjelmiin. Rolle Alhon mukaan maahanmuuttokysymys testasi suomalaisia ammattiliittoja, joille tämä oli valtaresurssikysymys. Ei haluttu, että työsopimusehdot heikkenevät. Vastustavat argumentit liittyivät korkeaan työttömyysprosenttiin, työehtoihin ja siihen, että "työvoimapula" tarkoittaa mahdollisesti puutetta halvasta työvoimasta.[681] Neuvosto-Eestin inkerinsuomalainen Rudolf Pakki tuli Suomeen jo vuonna 1986 tutkimaan mahdollisuuksia saada väkeä töihin Suomeen.[682]

Maaliskuussa 1986 tehtiin merkittävä maahanmuuttopoliittinen päätös, kun Eila Kännön seuraajaksi SM:n ulkomaalaistoimiston päälliköksi nimitettiin 1.7.1986 alkaen Risto Veijalainen. Hän vakuutti, ettei aio horjua Kännön viitoittamalta linjalta. Suomi oli valikoinut ulkomaalaisensa sillä periaatteella, että "emme ota tänne vieraita elämään suomalaisten

679 Hbl 22.2.1986: Finland ensamt i flyktingpolitiken

680 Kaleva 22.3.2986: Pakolaisasioissa poliitikko kuulee kansan ääntä.

681 Alho, Rolle ja Pöyhönen, Sari, Politiikan tutkimuksen päivät, Helsinki 10.-11.3.2016; (Bergholm, Tapio 2012.)

682 Risto Laakkosen haastattelu 4.12.2015.

sosiaaliturvalla". Veijalainen myönsi, että tätä politiikkaa voidaan pitää kylmänä ja itsekkäänä ja painotti, että virkamies ei tee politiikkaa, vaan toteuttaa sitä. Niin kauan kuin uusia ohjeita ei anneta, omaksuttu linja pidetään: "Jos Suomen linjaa haluttaisiin höllentää, olisi poliittiselle hallitukselle äärimmäisen helppoa antaa siitä ohjeet." Veijalainen ei epäillyt yhtään, etteikö tulijoita olisi, jos pääsyä Suomeen väljennettäisiin. Hän ennusti, että rajoituksista huolimatta ulkomaalaismäärä kasvaa kiihtyvällä vauhdilla, oli ulkomaalaistoimiston johdossa kuka tahansa. Maailman kriisialueilta kohdistui kova paine.[683]

Risto Veijalainen näki, että julkisuudessa ja yleisönosastoissa heijastuva asenne oli muuttunut ja 1970-luvun pehmeät arvot, sorrettujen puolustaminen ja "kaiken syleilevä edistyksellisyys" olivat 1980-luvulla liukuneet kovempaan suuntaan. Jo ulkomaalaistoimiston ylitarkastajana hän havaitsi "kaksinaamaisen" suhtautumisen. Yksityisesti puhuttiin muuta kuin virallisesti: "Hyvin harva sanoisi julkisuudessa omalla nimellään ulkomaalaisasioista, mitä ajattelee ja sanoo kahden kesken." Tähän syyllistyivät sekä poliitikot että rivikansalaiset. Suhtautuminen Eila Kännöönkin oli muuttunut. Nyt takavuosien parjattu "ulkomaalaishirmu" sai kiitosta: "Tunnustus annetaan yleisessä muodossa. Ei sanota suoraan, että hyvä Kännö, kun et laskenut enempää ulkomaalaisia maahan, vaikka sitä tarkoitetaan."[684]

Suomen pakolaispolitiikan linja oli UM:n asia. Ulkoministeri Paavo Väyrynen vakuutti, että pohjoismaisesta kritiikistä huolimatta Suomella ei ollut tarkoitusta muuttaa noudatettua peruslinjaa. Hän sanoi, että Tanskan ja Ruotsin arvostelu oli lähtökohdiltaan virheellinen, koska maiden tilanne oli pakolaispolitiikassa erilainen. Tanska ja Ruotsi olivat pyrkineet hankkimaan ulkomaalaisia työvoimapoliittisista syistä. Heille oli luonnollista ottaa myös runsaasti pakolaisia vastaan. Suomessa lähtökohdat olivat toisenlaiset jo siksi, että 300 000 suomalaista asui Ruotsissa. Ulkoministeri muistutti, että olemme olleet työvoimaa luovuttava maa.[685] Väyrynen herätteli keskustelua kuntien vastuusta maahan tulevista pakolaisista: "Tämä on luonteeltaan sen laatuista sosiaalihuoltoa, joka kuuluu kunnan toimialaan."[686]

STM:n hallitusneuvos Antti Seppälä oli samaa mieltä, että Ruotsin ja Tanskan syytökset Suomen pakolaispolitiikan itsekkyydestä johtuivat osin asiantuntemattomuudesta. Hän huomautti, ettei Suomeen ole ollut edes tulossa suuria määriä pakolaisia. Vain 18 henkilöä haki turvapaikkaa 1985, mihin Suomen ulkomaalaispolitiikan tiukka maine saattoi vaikuttaa: "Me emme oikeastaan ole tottuneet ulkomaalaisiin. Myöskään kommunismia pelkäävät eivät hakeudu Suomeen. Osa Vietnamin pakolaistakin pelästyi aluksi sitä, että Neuvostoliitto on aivan naapurissa." Hallitusneuvos Seppälä muistutti, että noudatettu pakolaispolitiikka oli aloitettu vasta reilut 10 vuotta aikaisemmin Chilen pakolaisten tultua. Kirkon mielestä vuosikiintiö tulisi nostaa 500:aan. STM:n suorapuheinen hallitusneuvos vastasi:

> "Olemme sanoneet, että siitä vain! Kirkolla on asuntoja. Tulkaa mukaan hommiin! Monet arvostelevat, mutta yksikään kansalaisjärjestö ei tee ilmaiseksi tätä työtä. Ne, jotka ovat mukana pakolaistyössä, esim. pakolaiskeskuksen henkilökunta, tietävät

683 Backman, Martti, HS 25.3.1986.
684 Backman, Martti, HS 25.3.1986.
685 Loueniva Eija, TS 13.4.1986
686 Pokkinen, Jorma, AL 16.3.1986.

täsmälleen, kuinka rasittavaa työ näillä edellytyksillä on. Koko ajan toimitaan paineen alla. Jos Suomen valtio on ainoa ”yhdistys”, joka hoitelee näitä asioita, se ei riitä. Ei ole mitään järkeä ottaa pakolaisia tänne työttömiksi.” [687]

Huhtikuun 1986 viimeisellä viikolla radioaktiiviset säteilyarvot kohosivat Suomessa, mutta syytä ei tiedetty. Virallinen tiedotus onnettomuudesta annettiin vasta kolme päivää Tšernobylin 26.4. onnettomuuden jälkeen. Uutistoimisto TASS kertoi 28.4., että Kiovan pohjoispuolella oli sattunut ydinvoimalaräjähdys. Kiovassa oli lähes 200 suomalaista ja 50 opiskelijaa. Ulkoministeriö päätti vapunaattona 30.4.1986, että heidät evakuoidaan. Samana iltana klo 21:45 KGB:n lähetystöneuvos Albert Akulov soitti presidentin kansliapäällikölle ja tuli puoli tuntia sen jälkeen jättämään kirjallisen informaation. Sen sisältö oli, että onnettomuus oli hallinnassa, seuraukset vähenemässä eikä Neuvostoliitto tarvitse muiden maiden apua.[688]

Moskovassa ulkoministeri Kovalev kutsui suurlähettiläs Aarno Karhilon luokseen myöhään vappuaattoiltana 30.4. Tapaamisessa olivat Neuvostoliiton atomienergiakomitean pj. akateemikko Petrosjants ja korkeakouluministeriön Farafonov. Lähes tunnin verran he yrittivät monin perustein saada Suomen luopumaan omien kansalaistensa evakuoinnista. He vetosivat siihen, että Neuvostoliiton lähettiläille oli annettu informointitehtävä, jonka tarkoituksena on välttyä asemamaiden emotionaalisilta ratkaisuilta. Sanaa emotionaalinen ratkaisu toistettiin ja vedottiin Suomen erityisasemaan: ”muutkin ottavat mallia, jos Suomi reagoi emotionaalisesti”.[689]

Seuraavana päivänä Punaisen torin vappumarssi toteutettiin entiseen näyttävään tapaan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Ulkomaiset lehdet kirjoittivat jo 30.4.1986, että Suomi vaikeni ydinvoimalaonnettomuudesta ulkopoliittisista syistä, ei protestoinut eikä varoittanut Ruotsia, vaikka havaitsi tapahtuman ensiksi, eikä myöskään vaatinut Neuvostoliitolta selityksiä. Suomalaiset lehdet alkoivat kirjoittaa tiedotusskandaalista. Ruotsin TV kertoi 5.5. Suomen saaneen suuria annoksia säteilyä, mutta viranomaiset eivät varoittaneet.[690]

Neuvosto-Eestissä Tšernobylin onnettomuus nosti ympäristökysymykset pinnalle ja Baltian maissa järjestettiin ensimmäiset laajat joukkoprotestit. Puhtaasti poliittisten kysymysten puitteissa suurten mielenosoitusten järjestäminen ei olisi ollut mahdollista.[691] Toisinajattelijat olivat 1977 saaneet vankeusrangaistuksia Koillis-Viron öljyliuske- ja fosforiittikaivosten ympäristöongelmien esiintuomisesta. Keväällä 1987 Neuvostoliitto alkoi suunnitella sinne uutta suurta fosforiittikaivosta. Ympäristövaurioiden lisäksi virolaisia huolestutti sen rakentamiseen tarvittava työvoima, joka tuotaisiin muualta Neuvostoliitosta. Tartossa 1987 vappumarssin

687 Loueniva, Eija, TS 13.4.1986.

688 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1986 Tammikuu-kesäkuu MK/PK. MKA.KA. Kansliapäällikkö. Muistio No 53. 1.5.86/JK/jk. Tshernobyilin ydinvoimalaonnettomuus. MKA.KA.

689 Kansallisarkisto. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1986 Tammikuu-kesäkuu MK. UM Saapunut MOS Sanoma NRO. 465/1. 1.5.86 klo 00:45 Erittäin kiireellinen. MKA.KA.

690 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1986 Tammikuu-kesäkuu MK. Tshernobyilin ydinvoimalaonnettomuus. MKA.KA.

691 Metsalo, Ilmar 2016, s. 24–25.

aikaan käynnistetty ”fosforiittisota” johti lopulta hankkeen pysähtymiseen.[692] Ilmeisesti joko se tai Vuoristo-Karabahin väkivaltaisuudet, joista kehittyi Armenian ja Azerbaidžanin välinen sota aloittivat Neuvostoliiton hajoamisen.[693]

692 Zetterberg, Seppo 2007, s. 718–719.
693 Nyberg, René 2014.

5. NEUVOSTOLIITON KANSALAISLIIKEHDINTÄ. SUOMEN MAAHANMUUTTOPOLITIIKKA

5.1. Krimin tataarien autonomiapyrkimykset malliksi ESNT:n inkeriläisille

Tässä luvussa käsitellään Neuvostoliiton juutalaisten ja Krimin tataarien kansalaisliikehdintää. Molemmat kytkeytyvät inkeriläisten paluumuuton alkamiseen.

Uutistoimisto TASS raportoi Leningradissa 24.3. ja Moskovassa 27.3.1987 järjestetyistä mielenosoituksista, joissa joukko juutalaisia vaati pääsyä Israeliin. Maailman Juutalaiskongressin valtuuskunta vieraili silloin yksityishenkilöinä Moskovassa, tapasi joitakin neuvostoedustajia ja keskusteli juutalaisten maastamuutosta. Tapaamisten merkitystä vähäteltiin julkisuudessa, mutta presidentti Gorbatšov sopi presidentti Reaganin kanssa juutalaisten maastamuutosta 1987.[694] Heinäkuun alussa uutisoitiin ensimmäistä kertaa myös pienten tataariryhmien Moskovan keskustassa järjestämistä mielenosoituksista. Krimin tataarit olivat järjestäneet mielenosoituksia Kazakstanissa jo joulukuussa 1986, mutta silloin ne olivat virallisen selityksen mukaan ”vastuuttomien parasiittien” toimintaa. Mielenosoittajat vaativat tataareille oikeutta palata historialliselle asuinseudulleen Krimille.

Toisin kuin Volgan khaanikunnat [695], Krimin tataarit olivat olleet Mustanmeren pohjoisosan suurvalta 1500-luvun alusta 1600-luvun lopulle. He olivat osmanien suojeluksessa kunnes Venäjän laajentuminen etelään tuhosi Krimin Khaanikunnan. Mustameri oli Katariina II:n tavoitelistalla ensimmäisenä Venäjän geopoliittisessa tavoitteessa päästä ”lämpimille merille”. Krimin niemimaa liitettiin Venäjän imperiumiin 1783 ja samana vuonna toteutettiin Krimin tataarien joukkotuho. Tuhansia upseereita, intellektuelleja ja papiston jäseniä teloitettiin.[696] Kun Venäjä kehitti Turkin sotien jälkeen etnisen puhdistuksen ja kansanmurhan strategian, Krimin tataarit olivat ensimmäisten uhrien joukossa. Tavoitteena oli ajaa heidät Krimiltä niin

694 Osmo Lipponen 10.8.2018.

695 Kazan ja Astrakhan

696 Kullberg, Anssi 2004, s. 18: Jaanson, Kaido: Venemaa välispoliitika: kujunemine, ideoloogiline pärand, tulevikuperspektiivid. Õppematerjal, Tartu Ülikool, September 2000, Krimmi 1996, s. 2–6.

nopeasti kuin mahdollista ja asuttaa alue venäläisellä siirtoväellä. Myös 1860-luvulla Krimin tataareja tuhottiin ja karkotettiin.[697]

Kuten inkerinsuomalaisten, myös Krimin tataarien kohdalla Neuvosto-Venäjän alkuvuodet olivat merkinneet tilapäistä toleranssia. Krimin Autonominen Tasavalta perustettiin 1921, jolloin inkeriläisetkin tavoittelivat autonomiaa. Siitä huolimatta etniset puhdistukset alkoivat 1927 myös Krimillä. II Maailmansodan jälkeen Stalin lakkautti Krimin Autonomisen Tasavallan, koska katsottiin, että tataarit olivat sodan aikana auttaneet saksalaisia. Tataarit pakkosiirrettiin Krimiltä muille Neuvostoliiton alueille, pääosa Uzbekistaniin ja kotiinpaluu estettiin ”ikuisesti. [698]

Krimin tataarien maine palautettiin 1967 selittäen, että vain jotkut heistä olivat liittyneet saksalaisiin miehittäjiin. Seuraavana vuonna Neuvostoliiton turvallisuusjoukot hajottivat väkivaltaisesti tataarien mielenosoituksen Uzbekistanissa.[699] Tataariliikehdinnän johtajaksi nousi silloin Krimin etelärannalla 1943 syntynyt Mustafa Džhemilev.[700] Hän ryhtyi taistelemaan kansansa oikeudesta palata Krimille ja vietti sen takia 15 vuotta vankileirillä ja vankiloissa. Džhemilev on koko Neuvostoliiton laajuisen toisinajattelijoiden liikehdinnän ”Action Group for the Defence of Civil Rights in the Soviet Union” perustajia.[701]

Suomalaisia kohdannut kansanmurha Karjalais-Suomalaisessa Sosialistisessa Neuvostotasavallassa oli ihmisten tiedossa, mutta siitä puhuminen oli tabu. Itä-Karjalassa tiedettiin liikaa asioita, joita oli mahdoton hyväksyä. Timo Vihavainen totesi, että tällä kannalla asia pysyi miltei Neuvostoliiton hajoamiseen asti. Myös Suomen puolella asiasta vaiettiin.[702]

Tarttolaisen professori Ott Kursin suhteilla Krimin tataareihin oli merkittävä vaikutus Neuvosto-Eestissä laadittuun suunnitelmaan inkeriläisten autonomisen alueen muodostamisesta Viron ja Venäjän rajalle. Tämä on tärkeää taustatietoa inkeriläisten paluumuuttotutkimuksen kannalta. Kurs vaikutti Virossa laadittuihin suunnitelmiin, jotka myöhemmin esiteltiin presidentti Koivistolle ja toivottiin Suomen tukea. Ott Kurs kertoo olleensa kiinnostunut Krimin tataareista jo nuoruudessaan ja seuranneensa heidän surullista kohtaloaan. Kesällä 1961 Kurs oli tavannut Permin Komissa tataareja, jotka kertoivat olevansa kotimaastaan kyyditettyjä Krimin tataareja, eivät Volgan tataareja. Uzbekistanissa julkaistiin joitakin kyrillisin kirjaimin kirjoitettuja kriminkielisiä lehtiä ja Ott Kurs tilasi sellaisen itselleen Tarttoon.[703]

Heinäkuussa 1987 Krimin tataarien mielenosoitukset ja pääsihteeri Gorbatšoville osoitetut vetoomukset paisuivat niin huomattaviin mittoihin, että neuvostohallitus asetti 9-jäsenisen erityiskomission Korkeimman Neuvoston puheenjohtaja Andrei Gromykon johdolla tutkimaan asiaa ja antamaan lausuntonsa. Tästä huolimatta mielenosoitukset jatkuivat Moskovan

697 Kullberg, Anssi 2004, s. 19: Cemiloğlu: A History of the Crimean Tatar National Liberation Movement. A Sociopolitical Perspective; In Drohobycky, Maria (ed.): Crimea: Dynamics, Challenges and Prospects. Rowman&Littlefield Publishers, Inc. Lanham, Maryland 1995, s.88.

698 Ott Kursin sähköpostiviesti Kristiina Häikiölle 27.4.2018.

699 UM Arkisto, MOS RT-377/28.7.1987 (uas. Jukka Korpela) Asia: Kysymys ns. Krimin tataareista SNTL:ssa.

700 Alkuperäinen ja nykyinen sukunimi Cemiloğlu. Neuvostoliitossa tunnettiin nimellä Jemilev tai Dzhemilev.

701 Kullberg, Anssi 2004 s. 32.

702 Vihavainen, Timo 2013, s. 234.

703 Ott Kursin sähköpostiviesti Kristiina Häikiölle 27.4.2018.

Punaisen Torin alueella. Heinäkuun 1987 viimeisenä viikonloppuna puhuttiin nälkälakosta ja maanantaina 27.7.1987 Gromyko otti tataarilähetystön vastaan. Suomen suurlähetystössä Moskovassa pohdittiin, miksi erityiskomissio Krimin tataarien tilannetta tutkimaan asetettiin juuri silloin, vaikka ongelma ei ollut uusi. Analysoitiin tataarien suhdetta Neuvostoliiton muihin vähemmistökansallisuuksiin. Voitiinko SNTL:ssa 1987 edes pohtia kansansiirron toteuttamista, mitä tataarien paluu Krimille olisi merkinnyt. Oli kyse laajemmasta ongelmasta; mikä oli kazakkien, uzbekkien ja tadzikkien nationalisten kysymysten suhde yleisliittolaisuuteen ja mikä tulisi olemaan nationalismin osuus Neuvostoliiton jatkokehityksessä.[704]

Neuvostoliiton kansalaiset saivat osittaisen muutto-oikeuden 1987. Kun Katariina Suuren aikana Venäjälle asettuneet Volgan saksalaiset saivat oikeuden palata Kazakstanista, presidentti Koivisto antoi SM:n ulkomaalaistoimiston päällikkö Risto Veijalaiselle ja Supon päällikkö Seppo Tiitiselle tehtävän seurata Neuvostoliiton suomalaisten tilannetta.[705]

Krimin tataarit saivat 1987 paluuoikeuden, mutta Mustafa Džhemileviltä ja muilta entisiltä Krimin etelärantalaisilta estettiin asuminen siellä. Džhemilev asettui sen vuoksi Krimin khaanikunnan entiseen pääkaupunkiin Bahts´isaraihin[706] Ott Kurs halusi kirjoittaa hänelle ja sai Džhemilevin osoitteen toiselta entiseltä poliittiselta vangilta, runoilija Jaan Isotammilta. Kurs sai Džhemileviltä postitse paljon aineistoa krimiläisten taistelusta sekä konferenssikutsun. Jaan Isotamm työskenteli virolaisen uudelleen perustetun Akadeemia-aikakauskirjan toimituksessa ja Ott Kursin konferenssia varten kirjoittama esitelmä Krimmitatarlased julkaistiin myöhemmin Akadeemiassa.[707] Professori Ott Kurs on vatjalaistaustainen ja tunsi Tarton inkerinsuomalaisia, samoin inkeriläisten 1920-luvun autonomiapyrkimykset. Kurs oli tutustunut mm. Otavan Ison Tietosanakirjan V osan Inkerin karttaan ja historiaan [708] ja kertoi ryhtyneensä innostamaan inkeriläisiä ottamaan mallia Krimin tataareista.[709]

Kesäkuun alussa 1987 Tallinnan Raatitorilla vietettiin ”Vanhankaupungin päiviä”. Sieltä alkoi spontaani liikehdintä, joka huipentui Tallinnan Laululavalla 6.6.1987 alkaneeseen ”Laulavaan vallankumoukseen”. 23.8. Molotov-Ribbentrop-sopimuksen vuosipäivänä Tallinnan Toompealla oli mielenosoitus, johon virallisen arvion mukaan osallistui 2 000 henkeä. Järjestäjät olivat ilmoittaneet viranomaisille asian vaaditulla tavalla, joten mielenosoituksella oli tavallaan heidän hyväksyntänsä.[710] Baltian maiden liikehdinnän suuri huomiointi useiden päivien ajan oli luultavasti pyrkimys torjua häiriöt vastapropagandalla. Lehdistön lisäksi Moskovan radio ja TV käsittelivät aihetta ja syyttivät länttä yrityksestä lietsoa levottomuuksia ja vääristellä totuutta Baltian tapahtumista ”niin historiallisesti kuin tänään”. Kirjoittelu alkoi ennen Molotov-Ribbentrop-sopimuksen vuosipäivää perinteisellä tulkintaversiolla: Sopimus

704 UM Arkisto, MOS RT-377/28.7.1987 (uas. Jukka Korpela) Asia: Kysymys ns. Krimin tataareista SNTL:ssa.

705 Suurlähettiläs Markus Lyran haastattelu 26.4.2916.

706 *Bagcasaray*

707 Keskustelu Ott Kursin kanssa ja Kursin sähköpostiviesti Kristiina Häikiölle 27.4.2018 (valokuvat Akadeemia-lehden ss. 322–323 Viron Inkeri-aluesuunnitelmasta v. 1991.) Mustafa Džhemileviltä saamansa aineiston Kurs on luovuttanut Tarton yliopistokirjaston arkistoon.

708 Iso Tietosanakirja Viides osa *Ihminen,* s. 222–227.

709 Keskustelu Ott Kursin kanssa Tarton Ingeri Majassa huhtikuussa 2018.

710 Leningrad R-Sarja 1988 No LEN-24 / 27.1.1988 Jaakko Kaurinkoski (Sala).

oli ollut tarpeen ajan voittamiseksi Saksan hyökkäyksen varalle ja Baltian maiden ”pelastamiseksi fasismilta”.[711]

Vuosipäivänä oli suuria mielenosoituksia myös Latviassa ja Liettuassa. Uuden linjan aikana rauhalliset mielenosoitukset tuntuivat saavan jatkua ilman järjestysvallan puuttumista. Suomen Moskovan suurlähetystön mukaan maan keskuslehdistö oli poikkeuksellisen aktiivinen käsitellessään Saksan ja Neuvostoliiton 23.8.1939 etupiirijaon vuosipäivänä järjestettyjä mielenosoituksia. Kerrottiin, että kaikissa Baltian pääkaupungissa oli ”pieniä” mielenosoituksia. Näistä tiedottaessaan Moskova jatkoi Krimin tataarien mielenosoituksissa omaksuttua linjaa.[712]

11.9.1987 Neuvostoliiton keskuslehdistö julkaisi KGB:n päällikkö V.M. Tšebrikovin puheen siitä, että länsimaiset tiedusteluelimet yrittivät käyttää hyväksi neuvostoyhteiskunnan uutta kehitysvaihetta. Tšebrikov kantoi huolta nationalismin ilmentymistä ja työnsi vastuun tiedustelupalveluiden ja ”äärimmäisyysainesten” niskoille. Alma-Atan, Krimin tataarien ja Baltian pääkaupunkien lisäksi ääriaineksia löytyi nimeltä mainitsemattomien uusien itsenäisten yhdistysten johdossa. Tšebrikov syytti länttä yrityksistä luoda neuvostokansalaisille porvarillinen käsitys demokratiasta, katkaista puolueen ja kansan monoliittinen yhtenäisyys ja istuttaa maahan poliittinen ja ideologinen pluralismi. Näin ei KGB:n päällikön mielestä voinut eikä saanut olla. Hän muistutti, että erityisesti intelligentsia ja taiteilijat olivat vaaravyöhykkeessä ja heidän tuli ottaa tämä toiminnassaan huomioon.[713] Suomen ulkopoliittisessa päätöksenteossa oli otettava huomioon Moskovan tiukka kanta vähemmistökansallisuuksien pyrkimyksistä.

5.2. Neuvostoliiton ”uutta ajattelua” ja Suomen pakolaispolitiikkaa

Tämä luku kuvailee Neuvostoliitossa tapahtunutta kehitystä, joka mahdollisti myös inkeriläisten astumisen julkisuuteen. Sen rinnalla seurataan Suomen ulko- ja maahanmuuttopoliittista kehitystä. Molemmat selittävät sitä, kuinka Suomessa alettiin suhtautua tietoihin Neuvostoliiton inkerinsuomalaisista ja heidän tilanteestaan.

Joulukuussa 1986 julkaistiin Suomen Gallupin tutkimus suomalaisten asenteista ulkomaalaisiin. Vain 15% vastaajista oli valmis helpottamaan ulkomaalaisten maahantuloa ja 20% nostamaan 100 hengen vuosittaista pakolaiskiintiötä. Hufvudstadsbladet käsitteli Suomen ”epähumaaneja pakolaisasenteita”. Lehden mielestä suomalaisten arvot olivat ”pelottavia” ja ”piinallisia” ja maahanmuuttoviranomaiset nauttivat kansan enemmistön tukea. Tutkimus osoitti, että Vihreiden tukijat suhtautuivat myönteisimmin ulkomaalaisiin ja pakolaisiin. Toisena olivat RKP:n tukijat. Keskustelu pakolaispolitiikasta oli vilkkaampaa ruotsinkielisellä taholla, ”kiitos

711 Lipponen, Osmo: Enää ei esitetty historian uudelleenarvioinnin aikana esitettyjä ajatuksia, että sopimus oli Stalinin virhe, mihin Molotovin itsepäisyys oli pääsyy. (MOS RT-415/26.8.1987) UMA.

712 MOS RT-415/26.8.1987 (ln Osmo Lipponen) Asia: Neuvostotiedotus Baltian neuvostovastaisista mielenosoituksista. UMA.

713 MOS RT-1156 / 21.9.1987 Asia: KGB:n ja sen ensimmäisen päällikön roolien arviointia. F.E. Dzerzhinskin syntymän 110-vuotispäivänä. UMA.

Skandinavian maista tulleista impulsseista". Lehti kysyi, uskaltavatko päätöksentekijät yleisestä mielipiteestä huolimatta kasvattaa suomalaisia suurempaan vastuuntuntoon ja onko johtavilla poliitikoilla rohkeutta lisätä kiintiöpakolaisten määrää.[714] Hufvudstadsbladet piti yllätyksenä, että myös SKDL:n kannattajat vastustivat pakolaiskiintiön nostamista. Työttömien huoli työpaikoista kilpailevista ulkomaalaisista oli ymmärrettävää, mutta luvut paljastivat, "millaista bluffia on sanoa, että kommunistit olisivat enemmän kansainvälisiä ajattelultaan kuin muut".

Tämän tutkimuksen kannalta on huomionarvoista, että presidenttiä vaadittiin ottamaan kantaa maahanmuuttopolitiikkaan. Hufvudstadsbladet ehdotti presidentin 1987 Uudenvuodenpuheen aiheeksi pakolaispolitiikkaa, koska "Koivisto ei ole epäröinyt panna henkilökohtaista suosiotaan eikä auktoriteettiaan peliin yleisen mielipiteen vastaisesti."[715] Koivisto oli lieventänyt Suomen tiukkaa loikkarilinjaa, kun Neuvostoliiton ilmapiiri lientyi. Hän pohti 1987 alussa Seppo Tiitisen kanssa Suomen pakolaiskiintiöiden kasvattamista. Supon arvion mukaan pakolaisten tulo lisäsi terrorismin uhkaa, mitä haluttiin säädellä valitsemalla kiintiöön mieluummin vietnamilaisia kuin iranilaisia.[716]

Suomen ja Neuvostoliiton presidentti- ja pääministerivierailujen yhteydessä julkaistavissa yhteisissä kommunikeoissa toistettiin Suomen ulkopolitiikan monimutkainen määritelmä, jossa puolueettomuuspolitiikka alistettiin yya-sopimukselle.[717] Kun pääministeri Nikolai Ryžkov saapui 6.1.1987 viralliselle vierailulle Suomeen, kirjattiin Suomen ulkopoliittisen linjan perusteet kommunikeaan vakiintuneeseen tapaan. Neuvotteluissa Neuvostoliitto oli antanut signaaleja valmiudesta luopua vanhasta määritelmästä. Kun Suomi tarjosi uutta muotoilua, jota Moskova ei hyväksynyt, kommunikeaan liitettiin entinen määritelmä.[718] Neuvostoliiton poliittisessa kielenkäytössä levisivät tunnukset perestroika, glasnost ja "novoje myslenie" [719]. Sanojen sisältöä ei kuitenkaan missään selkeästi määritelty[720] eikä Ulkopolitiikka-lehdessä 3/87 julkaistu Juri Komissarovin[721] artikkeli "Hyvän naapuruuden uusi laatu"- Suomi-Neuvostoliitto-suhteista paljon avannut asiaa.

Neuvostoliitossa oli glasnostin ja perestroikan myötä de facto alkanut yhdistysvapaus, mikä mahdollisti epävirallisten rekisteröimättömien järjestöjen syntymisen. Uusi järjestö oli mm. Pamjat, josta tuli äärimmäisten uuspatrioottien poliittinen koti. Liikkeessä oli kiinnostusta ortodoksikristillisyyteen ja monarkismiin. Jäsenet pukeutuivat mustiin paitoihin. Komsomolskaja Pravda kutsui Pamjatia "neuvostoliittolaisen uusfasistisen puolueen alkioksi".[722] 3.3.1987

714 Hbl 28.12.1986: Våra inhumana flyktingattityder.

715 Hbl 28.12.1986: Våra inhumana flyktingattityder.

716 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 152 ja s. 162.

717 Blomberg, Jaakko, 2011 s. 55.

718 Blomberg, Jaakko 2011, s. 55.

719 "Uusi ajattelu"

720 Aop Jukka Valtasaaren muistio 8.1.88 Nro 21: NLn uudistukset, keskustelu Colombia Universityn prof Seweryn Bialerin kanssa 6.11.87 hänen juuri palattua Mvan vallankum juhlista. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1987 heinäkuu – joulukuu MK. Kansallisarkisto.

721 Juri Derjabin / MID:n Etyk-osaston päällikkö ja myöhemmin Suomen suurlähettiläs.

722 Parland, Thomas 1992, s. 141–142.

Moskovassa ilmestyi ensimmäinen venäjänkielinen muotilehti Burdan numero ja rouva Raisa Gorbatšova tapasi 4.3. lehden perustajan Anne Burdan.[723]

KGB-residentti Felix Karasev toi presidentti Koivistolle säännöllisesti tietoa Moskovan poliittisesta tilanteesta ja vaikutuksista suurlähetystön toimintaan. Presidentti kertoi pääministeri Sorsalle, että hän kävi 15.1.1987 kertomassa ”monenlaista mielenkiintoista ja vähän keventämässä mieltänsä[…] Ilmeisesti taas niin kuin monta kertaa ennenkin venäläisten puolella oli monenlaista keskinäistä kahinaa”.[724] Karasev oli moittinut edeltäjäänsä Vladimirovia siitä, että tämä ”pyrkii edelleen kummisetänä kaikkia asioita hoitamaan”.[725] Ulkoministeri Paavo Väyrynen kutsui Felix Karasevin vieraakseen Lappiin 20.-22.3.1987. Karasev oli arvostellut kovin sanoin Suomen suojelupoliisia puolueellisuudesta ja liian kovasta suhtautumisesta heihin. Väyrynen kirjoitti Koivistolle: ”Totesin, että Tiitinen on niin hyvä mies myös heidän kannaltaan katsoen, ettei parempaa löydetä tilalle, kun hän lähtee.” Väyrynen kertoi kehottaneensa Karasevia puhumaan suoraan Seppo Tiitisen kanssa.[726]

Presidentti Koivisto keskusteli Neuvostoliiton kehityksestä monien tutkijoiden kanssa. 6.3.1987 hän tapasi tri Phillip Petersenin, joka avusti USA:n apulaispuolustusministeriä. Petersen oli innoissaan kehityksestä Gorbatšovin aikana ja hänen mielestään Lännen etujen mukaista oli ehdottomasti tukea tätä kehitystä.[727] Keskusteluissaan ulkoministeri George Shultzin kanssa tämän Suomen vierailulla 12.4.1987 Koivisto arvioi, että Gorbatšovin päätavoite oli neuvostotalouden tehostaminen. Hän halusi saada nopeasti irrotetuksi sotilassektorilta voimavaroja siviilisektorille, muuten perestroika ei onnistu. Koivisto kertoi huomauttaneensa pääministeri Ryžkoville jo vuosi sitten Tukholmassa, että ”neuvostoliittolaiset suunnittelevat marxilaisina asioita pitkällä aikavälillä, mutta haluaisivat siitä huolimatta nopeasti tuloksia”.[728]

23.3.1987 ulkoministeri Paavo Väyrynen kertoi presidentille ajatuksesta perustaa pieni työryhmä pohtimaan pakolaisasioita.[729] Pakolaisten hajasijoittamista suunniteltiin ja kiinnostuneita kuntia ilmoittautui. Sosiaalihallitus[730] alkoi kouluttaa kuntia ja jakaa tietoa.[731] Kiivas keskustelu pakolaisten vastaanottamisesta oli meneillään Turussa, jonne heitä oli tulossa ja kaupungin sosiaali- ja terveysala oli huolissaan. Varissuolta oli varattu 12–15 perheasuntoa, mutta ei tiedetty, mitä palveluja Turun pitää järjestää. Sosiaalitoimen johtaja Maija Perho-Santala

723 MOS RT-312/16.6.87 (Sala): Katsaus NL:n keskeisimpiin sisä- ja ulkopoliittisiin tapahtumiin maaliskuussa 1987. UMA.

724 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Keskustelu pmi Sorsan kanssa 16.1.1987. Kansio Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1987/Tammikuu-kesäkuu. KA.

725 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Keskustelu pmi Sorsan kanssa 16.1.1987. Kansio Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1987/Tammikuu-kesäkuu. KA.

726 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio ulkopolitiikka selvityksiä 1987 tammikuu-kesäkuu MK. UMI P. Väyrysen kirje TP:lle 23.3.1987. Pääasiassa siirtolaisuuden 350-v juhlallisuudet Amerikassa 1988, osallistuako Ruotsin kanssa yhdessä. KA..

727 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Keskustelu 6.3.1987 Tri Phillip Petersenin kanssa. Kansio ulkopolitiikka selvityksiä 1987 tammikuu-kesäkuu KA.

728 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP:n ja US UMI Shultzin tapaaminen Linnassa 12.41987. Kansio Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1987/Tammikuu-kesäkuu. MK. Kansallisarkisto.

729 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Keskustelu ulkoministeri Paavo Väyrysen kanssa 23.1.1987. Kansio Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1987/Tammikuu-kesäkuu. MK. Kansallisarkisto.

730 Pakolaishuollon käytännön toteutus siirrettiin v. 1984 STM:stä sosiaalihallitukselle. (Halonen, Tarja 1987.)

731 HS 7.6.1989: Suomeen 256 kaukoidän pakolaista. Kunnat ovat kiinnostuneita uusista muuttajista.

kertoi, että mitään päätöksiä ei ole tehty: ”Minulle on kerrottu, että sellaiset pakolaiset, joilla on rahaa ja sukulaisia muualla maailmassa, menevät joko Yhdysvaltoihin tai Etelä-Eurooppaan. Meille tulee ilmeisesti kaikkein varattomimpiin kuuluvia ihmisiä.”[732]

Eduskuntavaalit järjestettiin 15.-16.3.1987. SDP sai 57 paikkaa, Kokoomus 53, Keskustapuolue 40, SKDL 16, RKP 12, SMP 9, SKL 5, Demokraattinen Vaihtoehto DEVA 4 ja Vihreä liitto 4 paikkaa. Ulkopolitiikan kannalta pidettiin tärkeänä SDP:n ja Keskustapuolueen yhteistyötä, joka oli jatkunut pitkään. Keskustan Paavo Väyrysen, Kokoomuksen Ilkka Suomisen ja RKP:n Christoffer Taxellin ennen vaaleja tekemä ”kassakaappisopimus” merkitsi Keskustan ja Kokoomuksen lähentymistä. Vaikka sopimus oli salainen, tieto kantautui presidentti Koivistolle, joka antoi hallitustunnustelijan tehtävät kokoomuksen Harri Holkerille.[733] Keskustapuolueen puheenjohtaja Paavo Väyrynen ilmoitti 23.4.1987, että Kokoomuksen ja SDP:n hallitus olisi jyrkästi Kekkosen periaatteiden vastainen. Ulkoministerin näkemystä ei muuttanut se, että myös Kokoomuksen ”Kansallinen ulkopolitiikka”- kirjanen käytti 1987 Kekkosen linjasta nimitystä ”aktiivinen rauhanpolitiikka”. Max Jakobsonin mukaan tämä koodisana tarkoitti samaistumista Neuvostoliiton ulkopolitiikkaan.[734] Pääministeri Sorsa puolestaan syytti Keskustapuoluetta punamultayhteistyön romuttamisesta ja ilmoitti eroavansa myös SDP:n puheenjohtajan paikalta. Presidentti nimitti 30.4.1987 Harri Holkerin hallituksen, jossa olivat Kokoomus, SDP, RKP ja SMP. Kalevi Sorsa siirtyi ulkoministeriksi. Holkerin hallituksen aikana tehtiin ne päätökset, jotka mahdollistivat inkeriläisten laajamittaisen paluumuuton Suomeen.

Suomessa rohjettiin 27.4.1987 viettää ensimmäistä kertaa sodan jälkeen kansallista sotaveteraanipäivää. Pääjuhla järjestettiin Lahdessa. Seuraavana päivänä Moskovasta kantautui uutinen, että nuori saksalainen Mathias Rust oli lentänyt kenenkään havaitsematta pienkoneella Suomen kautta Moskovaan ja laskeutunut Punaiselle Torille. Muutaman päivän kuluttua Felix Karasev toi presidentti Koivistolle pääsihteeri Gorbatšovin viestin, jonka mukaan kysymys ei ollut ”viattomasta nuorukaisesta”. Koneen reitti oli viestin mukaan sama kuin risteilyohjuksen ja Neuvostoliitolle oli tärkeätä saada Suomen viranomaisilta kaikki asiaan liittyvä tieto.[735] Koivisto näki asiassa osoituksen Suomen aseman herkkyydestä ja häntä huolestutti viranomaisten ”kritiikitön suhtautuminen”. Kun saksalaisia lentäjiä kaksi vuotta myöhemmin Rustin lennon vuosipäivänä ilmestyi Suomeen pienelle Kivijärven kentälle, Supon päällikkö lähetti miehensä sinne varoittamaan, että he voivat tulla alasammutuiksi, jos joutuvat Neuvostoliiton ilmatilaan.[736]

Euroopan Neuvoston jäsenyys oli asia, josta Suomessa ei ollut pitkään aikaan keskusteltu. Ulkoministeri Sorsa kertoi 29.5.1987 presidentille, että parlamentaarisia paineita Neuvostoon liittymiseksi oli syntymässä ja hallituksella pitäisi olla selvä kanta asiaan. Koiviston mielestä EN-jäsenyyskysymys sopi hallituksen ulkoasiainvaliokunnan pohdittavaksi. Suomen ulkopolitiikassa oli ollut peräkkäin kolme traumaattista asiaa: Nordek, EEC-vapaakauppasopimus ja

732 TS 17.3.1987: Varattomimmat pakolaiset Suomeen
733 Markkanen, Tapani 2005, s. 136.
734 Jakobson, Max 1992, s. 330.
735 Koivisto, Mauno 1995, s. 225–226.
736 Koivisto, Mauno 1995, s. 225–226.

viimeksi EFTA-jäsenyysasia: ”Koska sitten tuli aikamoiset vaiheet, minä en ole kovin valmis siihen, että ryhdytään uusiin merkittäviin valmisteluihin”.[737]

Ulkoministeriöstä Suomen Yhdyspankkiin siirtynyt Jaakko Iloniemi kiinnitti huomiota epäsymmetriaan, joka vallitsi Suomen vierailuvaihdossa Itä-Euroopan maiden kanssa. Koivisto pohti asiaa 29.5.1987 Holkerin kanssa. Tämän tutkimuksen johtopäätöksiä vahvistaa se, kuinka tarkkaan hän pyrki arvioimaan Suomen ulkopoliittisten päätösten seurausvaikutuksia:

> **”Meiltä kutsutaan kaiken tason ihmisiä vierailemaan Itä-Euroopan maihin siinä ajatuksessa, että tulee vastavuoroisuutta. Pitää hillitä kaikilla tasoilla, nimenomaan siinä vaiheessa, kun prosessellisia ketjuja pannaan alkuun. Pitää vastustaa ja pyrkiä lykkäämään, koska niissä on eskalaation mahdollisuus.”**[738]

Neuvostoliitossa jatkui kirjallisuuden ”suojasää”, joka sai kansalliset vähemmistöt ”heräämään syväjäädytyksestä”. Nyt ne nousivat, vaikka oli yritetty luoda myyttiä uljaasta neuvostokansasta, jonka rinnalla etniset identiteetit olivat kuvitteellisia. Kirjallisuus oli jo 1970-luvulla jakautunut neuvostovenäläiseen ja ulkovenäläiseen, joka oli aloittanut historian uudelleen arvioinnin.[739] 3.3.1987 kirjallisuuslehti Znamja julkaisi Georgi Ivanovin runoja. Ivanov siirtyi 1923 länteen, jossa asui kuolemaansa saakka. MID:in tiedottaja Gennadi Gerasimov kiisti 5.3. väitteet, että Neuvostoliitossa oltaisiin aikeissa julkaista myös Solženytsinin ”Syöpäosasto” ja 6.3. myös Novyj Mirin päätoimittaja Sergei Zalygin kiisti Pariisissa tällaiset huhut. The Times julkaisi 16.3. Lontoossa kymmenen ulkomailla asuneen venäläisen toisinajattelijan[740] artikkelin, jossa he luonnehtivat Neuvostoliiton uudistusprosessin saavutuksia kosmeettisiksi. Moskovskie Novosti julkaisi sen 25.3. otsikolla ”Antakoon Gorbatshov meille todisteen”.[741] Anatoli Rybakin 20 vuotta aikaisemmin kirjoittama ”Arbatin lapset” julkaistiin vihdoin 1987 monien poistojen jälkeen. Samaan aikaan klassikko toisensa jälkeen vapautui kiellettyjen kirjojen listalta.[742]

Presidentti Koivisto valittiin Paasikiven ja Kekkosen jälkeen Suomi-Neuvostoliitto-Seuran kunniapuheenjohtajaksi 1987 edustajakokouksessa. Puheenjohtajaksi valittiin ex-ministeri, maaherra Ahti Pekkala (Keskusta). Johtopaikoilla olivat pääministeri Harri Holkeri ja maaherra Kalevi Kivistö (SKDL), valtiovarainministeri Erkki Liikanen (SDP), Suomen Työväen Säästöpankin pääjohtaja Ulf Sundqvist (SDP), kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aho (SDP), Keskustan puoluesihteeri Seppo Kääriäinen ja SKP:n pääsihteeri Esko Vainionpää.[743] Hallitus tuki runsaskätisesti seuraa, jonka kuluista Neuvostoliitto maksoi osan. Johtavat idänkaupan yritykset olivat seuran tukijäseniä. Valtio antoi 1987 Suomi-Neuvostoliitto-seuran käyttöön

737 Muistiinpano: TPn keskustelu UMi Sorsan kanssa 29.5.1987 klo 11:30. (Sorsan Mvan matkan alla). Kansio ulkopolitiikka selvityksiä 1986 tammikuu-kesäkuu MK. Kansallisarkisto.

738 Muistiinpano: TPn keskustelu Holkerin kanssa 29.5.1987. Kansio ulkopolitiikka selvityksiä 1986 tammikuu-kesäkuu MK. Kansallisarkisto.

739 Peuranen, Erkki 1992, s. 123–124.

740 mm. Juri Ljubimov

741 MOS RT-312/16.6.87 (Sala): Katsaus NL:n keskeisimpiin sisä- ja ulkopoliittisiin tapahtumiin maaliskuussa 1987. UMA.

742 Majander, Mikko 2012, s. 232.-233.

743 Hämäläinen, Unto, HS 17.11.1991.

arvokkaan kiinteistön Helsingin keskustassa pelkkää yhtiövastiketta vastaan. Moskovassa viikkolehti Ogonjok julkaisi heinäkuussa 1987 laajan artikkelin, joka positiivisten havaintojen lisäksi sätti suomalaisten neuvostovastaisuutta[744]:

> ”Oikeistolaiset ovat Suomen poliittisella näyttämöllä vähemmistönä, mutta tämä vähemmistö käy aina vain äänekkäämmäksi […] oikeistopiirit tekivät joitain aikoja sitten skandaalinkäryisen aloitteen suojeluskuntalaisten muistomerkin pystyttämisestä – tämä oli[…] fasistimielinen järjestö, joka hajoitettiin Neuvostoliiton ja Suomen tekemän välirauhan mukaisesti […] Neuvostovastaisuuden kasvu[…]on kuitenkin uutta vain niille, jotka eivät viime vuosina ole käyneet Suomessa. Akateeminen Kirjakauppa […] Silmät innostuvat upeasta painotyöstä ja laajasta valikoimasta. Jalat vievät kuin itsestään neuvostoturistia venäläisten kirjojen osastolle. Ja mitä siellä onkaan[…] 80% emigranttien tekemiä neuvostovastaisia kyhäelmiä, mahdollisimman matalaa tasoa. Neuvostoliitossa julkaistut kirjat, joista useimmat eivät suinkaan ole uutuuksia, tungetaan jonnekin sivummalle. Tässä kaupassa järjestetään säännöllisesti neuvostokirjan päiviä ja viikkoja erilaisten yhteisten juhlapäivien kunniaksi. Silloin emigranttiroska ja sovjetologia siivotaan pois silmien ulottuvilta[…] rautatieasemalla sijaitsee eräs suurimmista lehtikioskeista. Sen[…]näkyvällä paikalla, on teline, jossa on tuorein Newsweek. Sen vieressä on suomenkielinen Valitut Palat, joka on konservatiivisimpia lehtiä ja ilmestyy täällä 320 000 kpl painoksena.”[745]

5.3. Koiviston kannanottoa maahanmuuttoon vaaditaan

Tässä luvussa kuvataan Suomen maahanmuuttopoliittinen keskustelu ja hankala Neuvostoliitto-suhde tilanteessa, johon inkerinsuomalaiset ilmestyvät. Suomen lehdistö raportoi tapahtumista ja lehdistökeskustelu maahanmuuttopolitiikasta vaikutti päätöksentekoon.

UNHCR:n pakolaisleireiltä valitut 49 vietnamilaista olivat tulossa kesäkuussa 1987. SPR:n mukaan turkulaiset suhtautuivat pakolaisiin aiempaa positiivisemmin, mutta vain vähemmistö oli vilpittömästi sitä mieltä, että Suomen tuli osallistua pakolaisten auttamiseen. Turun Sanomat kirjoitti, että Varissuon keskustelutilaisuudessa ymmärrys ja myötätunto olivat päällimmäinen vaikutelma, mutta ”julkituotiin kuitenkin myös varsinaissuomalaisen tylyyden tuntoja. Poissaoleva pakolainen, paras pakolainen, on yhä monen mielipide.” [746]

Syyskuussa Amnesty International esitteli Helsingissä raportin tutkijoidensa kesän 1986 tuloksista Suomessa ja vaati selkeitä kirjallisia ohjeita viranomaisille, jotka käsittelivät turvapaikkapyyntöjä. Turvapaikkapäätöksiä valmisteli epävirallinen kokoonpanoltaan vaihteleva

744 Ogonjok Numero 27 (4.-11.7.87)

745 Uas. Jukka Korpelan muistio: Neuvostovastaisuutta Suomessa; Ogonjok-lehden artikkeli. MOS RT-356 / 17.7.87: Dobrohotov, Leonid: ”Havaintoja Suomen matkalta”, Ogonjok Nro 27 (4.-11.7.87)

746 TS pääkirjoitus 2.6.1987: Varissuon pakolaiset.

ryhmä, johon kuului UM:n, SM:n ulkomaalaistoimiston, rajavartioston ja Supon edustaja sekä STM:n ulkomaalaiskuraattori eikä ryhmällä ollut kirjoitettuja ohjeita. Päätöksen turvapaikasta teki sisäministeriö, joka järjesti tiedotustilaisuuden Amnestyn raportista. Sisäministeri Jarmo Rantasen (SDP) lisäksi tiedotustilaisuudessa oli pelastusosaston päällikkö ja ylijohtaja Pekka Myllyniemi sekä poliisiylitarkastaja Olli Urponen. Rantanen sanoi ministeriönsä ottavan vakavasti raportin syytökset neuvostopakolaisten käännyttämisestä, mutta ei ottanut kantaa yksittäistapauksiin.[747]

Sisäministeri Jarmo Rantanen muistutti, että Suomen pakolaispolitiikka on toinen asia: SM:n ulkomaalaistoimisto ei sitä tee, vaan noudattaa. Eduskunnan oikeusasiamies oli huomauttanut ulkomaalaistoimiston tulkitsevan liian ahtaasti ulkomaalaislakia ja -asetusta, kun Suomessa asuvan ulkomaalaisen piti oleskeluluvan uusiakseen matkustaa Leningradin tai Hampurin konsulaattiin. Rantanen sanoi tämän noudattavan kansainvälistä käytäntöä. Ulkomaalaisasetuksessa oli termi ”erityisen painavat syyt”, joiden nojalla lupaan voi saada pidennyksen Suomessa. Tulkintavaikeuksien välttämiseksi nämä syyt kirjattaisiin nyt uuteen ulkomaalaisasetukseen: ”Perusteet ovat entiset mutta nyt ne kerrotaan ulos avoimemmin”.[748]

Uusi Suomi arvioi, että sisäministeri Rantasen puheessa oli epäsuoraa kritiikkiä ulkomaalaistoimistoa kohtaan, vaikkei hän halunnut sanoa, että toimisto hoiti ulkomaalaisasioita asenteellisesti.[749] STM:n ulkomaalaiskuraattori Tarja Summa kertoi, että turvapaikanhakijoille oli tulossa kirjalliset ohjeet kuudella eri kielellä. STM:n opaskirjanen oli jo lähetetty poliisiasemille, passintarkastajille ja rajavartiolaitokselle. Kaikille viranomaisille annettiin sisäiset ohjeet ja pakolaistapausten käsittely kuului koulutukseen. Tarja Summa totesi että Amnestyn raportti oli merkittävä näkökanta, mutta ei ainoa ja että uusi laki ja lausunnoilla ollut ulkomaalaisasetus kaipasivat korjauksia. Laki jätti yhä liian tärkeitä asioita viranomaisten harkintavaltaan.[750]

Kun presidentti Koivistoa haastateltiin pakolais- ja maahanmuuttoasioista TV:n A-studiossa, syntyi mediamylläkkä. Ensimmäisinä kritiikkiä esittivät ruotsinkieliset lehdet. Tämän jälkeen vastaavanlaisia kovia keskusteluja Suomen maahanmuuttoasioista seurasi vuosi toisensa perään ja pakolaispolitiikan rinnalle nousi inkeriläisten paluumuutto. Yhteistä keskusteluille oli, että presidenttiä vaadittiin ottamaan kantaa pakolais- ja maahanmuuttopolitiikkaan. Se oli osa ulkopolitiikkaa, jonka johtamisesta hän oli vastuussa. Kevään vaaleissa eduskunnasta pudonnut SDP:n kansanedustaja Paavo Lipponen kirjoitti kotkalaisessa Eteenpäin-lehdessä:

> ”[…]Erityisesti ruotsinkielisen Hbl:n ympärille ryhmittyneet tekohurskaat kulkevat nokka pystyssä närkästyneinä presidentin lausunnosta. Hbl:n mielestä työllisyysnäkökohtaa ei saisi mainitakaan. Kartanoiden ja luksuskatujen kansanedustajat voivat hehkuttaa pakolaisten puolesta tarvitsematta pelätä, että joutuisivat henkilökohtaisesti luopumaan mistään, vaikkapa paikasta asuntojonossa, pakolaisten hyväksi[…]”[751]

747 US 1.10.1987 SM:n tiedotustilaisuudesta.

748 US 1.10.1987 SM:n tiedotustilaisuudesta ja AL 1. ja 2.10.1987: Ulkomaalaistoimisto pehmentää linjaansa.

749 US 1.10.1987 SM:n tiedotustilaisuudesta.

750 HS 1.10.1987: Amenesty moitti tylyksi Suomeen pyrkivien pakolaisten kohtelua.

751 HS 6.10.1987: Muut lehdet.

Päätoimittaja Seppo Heikki Salonen tuki Suomen Sosialidemokraatissa Koiviston näkemyksiä, mutta Erkki Pennanen ei säästellyt sanojaan Helsingin Sanomissa. Hän vaati presidentiltä kannanottoa pakolaispolitiikasta, koska se oli osa presidentin johtamaa ulkopolitiikkaa:

> ”Presidentti Koiviston inhorealistisia piirteitä sisältäneet fundeeraukset Suomen pakolaispolitiikasta A-studion äskettäisessä haastattelussa ovat synnyttäneet voimakkaan hylkimisreaktion ruotsinkielisessä lehdistössä […] Suomenkielisellä puolella keskustelu pakolaiskysymyksistä on vielä niin uutta ja niin kapealla pohjalla […] monikaan ei huomannut presidentin fundeerauksissa mitään ihmeellistä […]hän kytki haastattelussa kysymyksen pakolaisten vastaanottamisesta Suomen tulevaan väestökehitykseen ja mahdolliseen tarpeeseen tuoda maahan vierasta työvoimaa […] Lausunnossa voisi kenties nähdä jotain myönteistäkin, jos presidentti olisi[…] kosketellut myös pakolaisten vastaanottamisen humaanista ja moraalista puolta. Sitä hän ei ole[…]milloinkaan tehnyt […] Hänen mielestään vain pieni osa pakolaisista on varsinaisia pakolaisia. Valtaosaa olisi oikeampaa kutsua emigranteiksi tai elintasopakolaisiksi[…]
>
> Koivisto edustaa pilapiirtäjä Karin tavoin raskaan sodan nuorena kokenutta jälleenrakennuspolvea. Sen ainoa idealismi kansainvälisissä ympyröissä keskittyy Suomen etuun[…] Siitä kumpuaa kansallinen itsekkyys pakolaispolitiikassa, kehitysapukysymyksissä ja suhtautumisessa ulkomaalaisiin[…] Toki hänen täytyy nähdä[…] inhimillinen puoli ja moraaliset kytkennät. Miksi ihmeessä hän[…]vaikenee siitä puolesta julkisuudessa? Miksi hän ei ole kuuden vuoden presidenttikautensa aikana esittänyt ainoatakaan harkitulta vaikuttavaa kannanottoa pakolaispolitiikastamme, vaikka se luetaan osaksi presidentin johtamaa ulkopolitiikkaamme.”[752]

Apulaisprofessori Lars D. Eriksson, SKP:n jäsen, muistutti, että pakolaisilla on hengenhätä: ”Tätä ei Suomessa aina ymmärretä korkeallakaan tasolla.” Eriksson piti Koiviston näkemystä ”esimerkkinä Suomen primitiivisestä pakolaispolitiikasta”. Jos sen mukaan toimittaisiin, rikottaisiin YK:n pakolaissopimusta. Suomen mainetta voitaisiin parantaa liberalisoimalla ulkomaalaislakia. Kuntien valmius ottaa vastaan pakolaisia näytti Erikssonin mielestä, että ”kansalaiset olivat valmiita uusiin avauksiin, mutta huippupoliitikkojen tasolle tässä ei ole vielä ylletty”. Sisäministeri Jarmo Rantanen oli ollut Lars D. Erikssonin mielestä kovin profiiliton näissä asioissa.[753]

Ulkoministeri Kalevi Sorsa muistutti, että kun Suomi vastaanottaa 200 pakolaista vuodessa 1987, se hoitaa UNHCR:n arvion perusteella minimiosuutensa lähes kolmin kerroin. Hän oikoi pakolaiskiintiöstä syntynyttä väärinkäsitystä avoimessa kirjeessään päätoimittaja Saloselle Suomen Sosialidemokraatissa 6.10.1987:

> ”Kun Sinäkin pakinassasi erehdyit monen muun lailla luulemaan, että olisin ehdottanut 15 000 pakolaisen ottamista Suomeen, niin haluan panna asian paikalleen[…]

752 Pennanen, Erkki, Helsingin Sanomat 5.10.1987
753 Hirvasnoro, Kai, KU 6.10.1987.

> Liekö presidentinvaalit syynä sille, että pakolaisongelma on niin hervottoman poliittisen kuohun kohteena. Tartutaan puoleen sanaan, väännellään ja käännellään, ja tieten tahtoen kärjistetään tästä arasta kysymyksestä vallitsevia mielipide-eroja."[754]

Ulkoministeriö järjesti 21.10.1987 pakolaisseminaarin, jonka osanottajina oli lähes 200 korkean tason edustajaa ministeriöistä, eduskunnasta, puolueista ja niiden nuorisojärjestöistä, kunnista, kaupungeista ja niiden keskusjärjestöistä, lääninhallituksista, AY-liikkeestä, kansalaisjärjestöistä, eri kirkkokunnista, pakolaisasiain sekä siirtolaisasiain neuvottelukunnista, mediasta ym. Ulkoministeri Kalevi Sorsa sanoi puheessaan, että Suomi lähtee pakolaiskysymyksissäkin omista lähtökohdistaan päättäen itse toimistaan ja "tärkeä, kenties tärkein edessä oleva tehtävä on oikea asennekasvatus. Se on aikuisten osalta kansansivistystyön, julkisen sanan, kansalaisjärjestöjen ja kirkon tehtävä."[755]

Sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen (SDP) korosti seminaarissa, että pakolaisten asemaa on kehitettävä rinnan muun ulkomaalaisten aseman kehittämisen kanssa:

> "Tuntuu vähän siltä, että eläisimme jonkinlaista jäiden lähdön aikaa [...] minulla on sellainen olo, että samalla kun tiedot pakolaisuudesta ja pakolaisista kasvavat, muuttuvat asenteet entistä myönteisemmiksi." [756]

5.4. Vierailukommunikeoita ja Neuvostoliiton kansallisuus- ja uskontoasioita

Presidentti ja rouva Koivisto tekivät syksyllä 1987 kaksi valtiovierailua, ensin 29.9.-1.10. Saksan Demokraattiseen Tasavaltaan. Sen aikana allekirjoitettiin viisumivapaussopimus DDR:n ja Suomen välillä. Sitten oli valtiovierailu Neuvostoliittoon 5.-11.10.1987. Lähtöpäivän aamuna presidentti ehdotti Supon Seppo Tiitiselle, että ilmoitetaan Moskovassa, että Suomi ei enää palauta loikkaria, ellei Neuvostoliitto pysty osoittamaan hänen syyllistyneen vakaviin rikoksiin. Tiitinen ilmoitti matkan aikana asian KGB:n Felix Karaseville ja tieto otettiin Moskovassa vastaan ilman lisäkeskusteluja.[757] Vierailuvalmistelujen aikana Koivisto ei halunnut ryhtyä yhteisen kommunikean ulkopolitiikan linjamääritelmän uudistamiseen ja suomalaiset kokeilivat neuvotteluissa määritelmän jättämistä kokonaan pois. Neuvostoliiton neuvottelijat vuodattivat asian suomalaisille tiedotusvälineille, mistä seurasi hämminkiä, jonka jälkeen entinen määritelmä liitettiin tälläkin kertaa kommunikeaan.[758]

Presidentin palattua vierailulta toimittaja Leif Salmén kysyi asiaa Koivistolta TV:n A-studiossa todeten, että hänelle ja suomalaisille ulkopolitiikasta vastuullisille julkisuus tässä

754 Sorsa, Kalevi 1987.
755 Sorsa, Kalevi 1987b.
756 Halonen, Tarja 1987, s. 1 ja s. 7.
757 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 156–157.
758 Blomberg, Jaakko, 2011 s. 55.

kohdin on varmaan hyvin kiusallista riippumatta siitä, mitä tosiasiassa tapahtui: ”Ulkopolitiikka on vieläkin hyvin paljon sitä, miltä se näyttää. Ei välttämättä aina sitä, mitä se on.”[759] Kun asiaa kysyi presidentiltä kansanedustaja Marjatta Väänänen (Kesk), Koivisto vastasi, että hänen lähtökohtansa Suomen ulkopoliittisen linjan määrittelyssä rakentuu aikaisempiin kokemuksiin: ”Ei pidä hirttäytyä mihinkään yksiin määritelmiin. On näitä ihmisiä molemmin puolin ulkoasiainhallinnon palveluksessa, jotka pyrkivät erilaisilla tulkinnoilla rajaamaan politiikan jo etukäteen ahtaisiin uomiin ja niin kuin hämähäkin hienoilla seiteillä kutoa se sillä tavalla, että jonkin ajan kuluttua ei olisi enää mitään liikkumismahdollisuutta.”[760]

Koivisto muisteli asiaa vielä 1989 pohdinnassaan pääministeri Harri Holkerin kanssa:

> **”Yleensä asia tulee vain pahemmaksi, jos siitä vielä jotain lausuu. Ne tinkivät jotakin kuitenkin lisää ja tekevät kysymyksiä, joissa joko pitää vaieta tai kiistää jotakin, joka on kuitenkin menossa. Toissa syksynä, kun olin TV:ssä siinä Ajankohtaisen Kakkosen ohjelmassa, kävi selville, että he olivat saaneet tietoja kommunikeaneuvotteluista Moskovassa, mutta eivät sanoneet sitä. Mutta heti heidän ensimmäisistä kysymyksistään minulla hälytyskello soi.”**[761]

Koiviston lokakuun 1987 valtiovierailun jälkeen jatkettiin julkista keskustelua yhteisten tiedonantojen tarpeellisuudesta. Vähemmistökommunistien ”Demokraattinen vaihtoehto”/DEVAn Jouko Kajanoja ehdotti, että huhtikuun 1988 YYA-sopimuksen 40-vuotisjuhlille odotetun pääsihteeri Gorbatšovin vierailun yhteydessä Suomi ja Neuvostoliitto ”menisivät kommunikeakäytäntöä pitemmälle” ja laatisivat ”yhteisen julistuksen”.[762] Pääsihteeri Grobatšov oli allekirjoittanut 1986 Intian pääministeri Rajiv Gandhin kanssa Delhin julistuksen. Vastaava periaatejulistus oli nyt tekeillä Neuvostoliiton ja Jugoslavian kesken.[763] Neuvostoliiton virkamiehet olivat jo ehdotelleet, että Gorbatšovin vierailun yhteydessä olisi kommunikean asemesta tai sen ohella laadittava yhteinen julistus[764], joka ”kokoaisi Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kokemukset sekä nostaisi ne laajempaan kansainväliseen tietouteen.”[765]

Arvovaltainen Mezhdunarodnaja Zhizn julkaisi numerossa 12/87 Juri Komissarovin artikkelin ”Neuvostoliitto-Suomi: rauhanomaisen rinnakkainelon uusi laatu”. Artikkelin alkuosa oli lähes sama, jonka Ulkopolitiikka oli julkaissut Suomessa syksyllä otsikolla ”Hyvän naapuruu-

759 TPK PM 5.11.1987 MM/MM. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1987 heinäkuu – joulukuu MK. Kansallisarkisto.

760 EUAV linnassa 20.10.1987. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1987 heinäkuu – joulukuu MK. Kansallisarkisto.

761 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPn (puhelin)keskustelu pmi Harri Holkerin kanssa 9.2.89 klo 19:45 / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. Kansallisarkisto.

762 HS 19.12.1987.

763 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. UM Poliittisen alivaltiosihteerin Klaus Törnudd. P.M. ja työpaperi: Suomen ja Neuvostoliiton mahdollinen yhteinen poliittinen asiakirja vuonna 1988. (Salainen) Nro 1 / 4.1.1988. Kansallisarkisto.

764 *deklaratsija*

765 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. UM Poliittisen alivaltiosihteerin Klaus Törnudd. P.M. ja työpaperi: Suomen ja Neuvostoliiton mahdollinen yhteinen poliittinen asiakirja vuonna 1988. (Salainen) Nro 1 / 4.1.1988. Kansallisarkisto.

den uusi laatu", loppuosa oli uutta. Siitä saa käsityksen yhteisten kommunikeoiden retoriikasta. Hyvän naapuruuden, ystävyyden ja luottamuksen molemminpuolisista vakuutteluista lukija saattoi päätellä juuri niiden puuttuvan:

> "[…] Leninin asetus vuodelta 1917, vuoden 1948 sopimus Ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta, neuvostokansan ja Suomen kansan välinen luja luottamus, poliittisen ja taloudellisen yhteistyön korkea taso, sekä yhteistoiminta kansainvälisissä asioissa ovat pääkohdat loppuarviosta, joka määrittelee presidentti Mauno Koiviston virallisen Neuvostoliiton vierailun (5.-11.10.1987) sekä Suomen valtion päämiehen ja M.S. Gorbatšovin välisten neuvottelujen tuloksellisuuden […] pystytettiin jälleen yksi tärkeä virstanpylväs hyvän naapuruuden parantamisessa […] on jatkettava edeltäjien työtä ja kasvatettava luottamuksen ja hyvän naapuruuden pääomaa […] Tapaamisen tulokset lujittivat Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden ystävällistä luonnetta entisestään […]"[766]

Taas taiteiltiin hankalassa päätöksentekotilanteessa. Alivaltiosihteeri Klaus Törnudd ehdotti, että jos Neuvostoliitto toivoo tammikuun 1988 virkamieskeskusteluissa yhteisen poliittisen asiakirjan laatimista Gorbatšovin vierailun yhteydessä, Suomi olisi valmis laatimaan sellaisen. Törnudd muistutti, että jos halutaan pyrkiä tarpeettoman kohun minimoimiseen, tehtäisiin tavanomainen kommunikea. Jos Neuvostoliitto haluaisi muodoltaan erilaisen tiedonannon tai joiltain kohdin uutta ajattelua osoittavan tekstin, Suomi olisi valmis sellaisestakin sopimaan. Mutta jos kommunikean sijaan tehtäisiin yhteinen julistus, olisi otettava huomioon ETYK:in päätösasiakirja, joka oli 35 valtion yhteinen saavutus 1975. Ei voisi tulla kysymykseen hyväksyä samanlaisia yleisiä turvallisuusperiaatteita ja valtioiden välisiä suhteita koskevaa bilateraalista "Helsingin julistusta".[767]

Talvisodan syttyminen oli aihe, josta Neuvostoliiton odotettiin muuttavan virallisen kantansa uuden ulkopolitiikkansa vuoksi. Tehtaankadun KGB-edustaja Albert Akulov vahvisti Ruotsin suurlähetystön Krister Wahlbäckille saunakeskusteluissa, että niin Neuvostoliiton täytyy menetellä. Akulov oli arvostellut Otto-Wille Kuusista sodan syttymisestä, mikä sai Wahlbäckin arvelemaan, että jos Neuvostoliitto uusisi virallisen talvisotaversionsa Gorbatšovin vierailua varten, se työntäisi syyn Kuusisen niskoille.[768] Näitä pohdiskeluja ei tarvinnut kauan jatkaa, kun tuli tieto siitä, ettei presidentti Gorbatšovin Suomen-vierailu toteudu vielä huhtikuussa 1988.

Klaus Törnudd luonnehtii toistuvia kireitä kommunikeatekstineuvotteluja "yhtenä kylmän sodan aikaisena rintamaosuutena". Teksteillä käytiin diplomaattista taistelua Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Jos Suomelle olisi kertynyt runsaasti tappioita tässä taistelussa, olisivat Neu-

766 Uas. Hannu Himanen: MOS PRT-24/15.1.1988. UMA. Teksti suomennettu Suomen Moskovan suurlähetystössä: Komissarov, Juri: "Neuvostoliitto-Suomi: rauhanomaisen rinnakkainelon uusi laatu". Mezhdunarodnaja Zhizn nro 12/87

767 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. UM Poliittisen alivaltiosihteerin Klaus Törnudd. P.M. ja työpaperi: Suomen ja Neuvostoliiton mahdollinen yhteinen poliittinen asiakirja vuonna 1988. (Salainen) Nro 1 / 4.1.1988. Kansallisarkisto.

768 Keskustelumuistio 14.4.1988 (sala). Ruotsin sl mn Krister Wahlbäck/Ln Rene Nyberg. POL osaston virkamiesten keskustelut ulkovaltojen edustajien kanssa v. 1988 tammikuu-joulukuu. UMA

vostoliiton painostusmahdollisuudet asteittain kasvaneet. Törnudd havaitsi yrityksiä siihen suuntaan varsinkin lehdistön tehtäviä koskevissa virkkeissä.[769] Poliittisen historian professorina Helsingin yliopistossa 1974–77 ollut Keijo Korhonen kuvasi omia kokemuksiaan asiasta: ”Kun me siellä ulkoministeriössä jouduimme tekemään sitä kommunikeatyötä, joka tuntuu naurettavalta, meillä oli selkeä käsitys, että olimme kuin jossakin Summan juoksuhaudoissa torjumassa jotakin, pitämässä huolen, että meille suomalaisille jää liikkumatilaa.”[770]

1980-luvulla Suomeen levitettiin Neuvostoliiton hallituksen varoin 32 000 kpl ”Neuvostoliitto”-kuvalehteä, 8 500 kpl Neuvosto-Karjala-lehteä[771] ja 6 000 kpl aikakauslehti ”Punalippua”.[772] Syyskuussa 1987 Petroskoissa ilmestyi Punalipun numero 8–87, joka tunnetaan ”inkeriläispadon murtajana”. Lehden toimittajat halusivat Inkeri-teemanumerossa kertoa avoimesti inkeriläisten kokemukset kuten julkisuutta saaneet Volgan saksalaisten ja tataarien pakkosiirrot oli kerrottu. Vastaavanlaisesta Inkeri-teemanumerosta oli ollut puhetta jo 1970-luvulla, mutta se ei ollut vielä silloin mahdollista. Päätoimittaja Kalle Ranta kirjoitti 11.5.1987 päivätyssä kirjoituksessaan: ”Tämä Punalipun numero on erikoinen. Kohta kymmenen vuotta vanha hanke on toteutunut ja käsissäsi oleva Punalipun nide kertonee inkeriläisistä enemmän kuin viimeksi kuluneet vuosikymmenet ovat tietoutta heistä jakaneet.”

Lehden valmistuttua vedokset toimitettiin normaaliin tapaan sensuuriosastolle. Sitten Punalipun vastaavat toimittajat kutsuttiinkin NKP:n aluepäämajaan, jossa heitä odotti Kontupohjassa syntynyt, hyvin suomea osannut Tehtaankadulta Karjalan SNTL:n puoluejohtajaksi siirretty suurlähettiläs Vladimir Stepanov. Hänen mukaansa aika ei ollut vielä kypsä julkaisulle. Kun vastaavat toimittajat uhkasivat erota, painatusoikeus annettiin lopulta.[773]

Neuvostoliitossa inkerinsuomalaiset olivat uutispommi. Gatsinskaja Pravda kirjoitti Punalipun Inkeri-numeron ilmestyttyä: ”Tällä alueella ei ole ollut mitään suomalaisasutusta koskaan!”[774] Moskovassa 1987 painetussa englanninkielisessä tietosanakirjassakin kerrottiin, että inkeriläisiä oli enää pieni venäjää puhuva ryhmä.[775] Ei ihme, että löytö kiinnosti Suomessa.

Inkeriläiset saivat 1987 ensimmäisen oman papin yli 50 vuoden jälkeen, kun Tallinnan teologisesta seminaarista valmistunut Arvo Survo vihittiin papiksi.[776] Puškinin seurakunnan 10-vuotisjuhla 13.12.1987 oli iso tapahtuma. Keltossakin oli valmius seurakunnan perustamiseen. Finnstroi rakensi Kelton seudulla ja Arvo Survo toivoi, että Suomesta tulevia avustuksia voitaisiin ohjata niin, että suomalaiset voisivat rakentaa kirkonkin.[777]

Apu-lehden toimituspäällikkö Markku Laitinen oli koulutukseltaan pappi ja osallistui keskusteluun Inkerin kirkosta. Hän kertoi tapaamisestaan arkkipiispa Kirillin kanssa. Toimies-

769 Tönrudd, Klaus 2005, s. 71.

770 Jakobson, Max, 1992, s. 12.

771 Fjodorov, Vladimir 2001, s. 116–117.

772 Aikakauslehti Punalippua myivät lisäksi Akateeminen kirjakauppa, Suomalainen Kirjakauppa, Rautakirja, SN-Kirjat, Yleinen Sanomalehtitoimisto, Kustannusliike Vastavoima ja Tidningsbokhandeln Åbo.

773 Inkerin numero kohahdutti 27 vuotta sitten. Carelia 2/2014.

774 Ljubov Povolotskajan haastattelu Hatsinassa.

775 Nimimerkki ”Ihmettelevä” US 10.1.1991.

776 Sihvo, Jouko 2015, s. 299–300.

777 Pontela, Risto, Kaleva 7.1.1989

saan 1978–84 Viipurin piispana Kirill[778] oli vastannut myös Suomessa toimineiden Moskovan patriarkaatin seurakuntien työstä ja tunsi hyvin Suomen.[779] Joulukuussa 1987 Kirill oli sanonut Laitiselle, että ”Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johto arkkipiispa John Vikströmistä lähtien tiesi, kuinka Neuvostoliitossa asuvia suomalaisia kristittyjä oli autettu”.[780]

NKP:n Ministerineuvoston Uskontoasiain Neuvoston puheenjohtaja Konstantin Hartševin mukaan 1987 herätettiin vain uudelleen henkiin ”perinteiset leniniläiset periaatteet” 70 vuoden tauon jälkeen. Hartšev korosti, ettei leniniläiseen politiikkaan sisältynyt taistelua uskovaisia vastaan, uskovaisten enemmistö tuki vallankumousta ja kannatti vallinnutta yhteiskuntajärjestelmää. Vastavallankumoukselliselle kannalle oli asettunut vain kirkon johto, mutta ”Neuvostovalta oli voittanut ristiriitaisuudet”. Yritys vieraannuttaa ihmiset uskonnosta pakolla oli johtanut uskovaisten oikeuksien laittomaan rajoittamiseen. Hartšev sanoi, että paikallisviranomaisten valta oli johtanut mielettömyyksiin: pappia ei päästetty kuolevan luokse, kellojensoitto oli kielletty, rakennuksia ei korjattu. Viranomaisten halu kaunistella uskonnollista tilannetta esti uskonnollisia yhdyskuntia rekisteröitymästä.[781]

Hartšev kiitti ortodoksista kirkkoa Neuvostoliiton suhteiden laajentamisesta länteen. Hän sanoi, ettei tuleva Venäjän kirkon 1000-vuotisjuhla ole ”koko kansakunnan” juhla, vaan ortodoksisen kirkon, mutta uskontoasiain neuvosto auttoi painamalla kirjallisuutta. Kirkon keskus, Moskovan Danilovin luostari luovutetaan kirkolle ja kaikki tapahtui maan lainsäädännön mukaisesti. Hartšev totesi, että osa papistoa pyrki käyttämään hyväkseen avoimuutta ja demokratiaa väärällä tavalla ja rikkoi lakeja. Kyseessä olivat ”evankelisten, baptistien, adventistien, jehovan todistajien ja helluntailaisten ääriainekset”. Neuvostoliitossa oli v.1985 jälkeen rekisteröity 173 uskonnollista yhteisöä. Saksalaisperäisen väestön uskonnolliset pienryhmät olivat perinteisesti voimakkaita ja heidän tunnontarkka työmoraalinsa ja rehellisyytensä kuului maan uudistuspolitiikan arvoihin. Saksalaisperäisen väestön muutto Neuvostoliitosta oli perestroikan aikana lisääntynyt, mutta se oli vähentynyt vuonna 1987.[782]

5.5. Koivisto ottaa kantaa maahanmuuttoon. Muut Pohjoismaat kritisoivat

Pravda julkaisi 12.11.1987 uutisen: Moskovan puoluejohtajaksi 1985 noussut Boris Jeltsin oli vapautettu tehtävästä. Leningradin kaupunkikomitean johtaja Lev Zaikov valittiin seuraajaksi.[783] Suurlähettiläs Aarno Karhilo arvioi erottamisteorioista uskottavimmaksi sen, että Jeltsin

778 Nykyinen Moskovan ja koko Venäjän patriarkka.

779 Kirill Moskovan ja koko Venäjän patriarkka. https://www.ortodoksi.net

780 Laitinen, Markku, Apu-lehden toimituspäällikkö, Kotimaa 10.1.1989.

781 MOS – 555 /13.11.87 (tp.av. Matti Anttonen) PRT: Uskontopolitiikka Neuvostoliitossa; kaksi positiivissävyistä lehtiartikkelia.

782 MOS – 555 /13.11.87 (tp.av. Matti Anttonen) PRT: Uskontopolitiikka Neuvostoliitossa; kaksi positiivissävyistä lehtiartikkelia.

783 MOS -1449/12.11.87 PRT: Boris Jeltsin vapautettu Moskovan puoluejohtajan tehtävistä: Pravdan uutinen. MOS-553/12.11.87 (Karhilo) PR: Tapaus Jeltsin.

olisi kaupunkikomitean täysistunnossa arvostellut voimakkaasti perestroikan hidasta toteuttamista ja joidenkin puoluejohdon edustajien johtotyyliä.[784]

Neuvostoliiton pyrkimys parantaa imagoaan humanitaarisissa kysymyksissä oli merkinnyt mm. sallivampaa maastamuuttopolitiikkaa. Lisäksi se oli ETYK:in Wienin seurantakokouksessa tehnyt ehdotuksen humanitaarisen ETYK-konferenssin järjestämisestä Moskovassa.[785] Loppuvuonna 1987 ulkopolitiikan keskeinen tunnusmerkki oli halu edetä aseidenriisuntakysymyksissä.[786] Pääsihteeri Gorbatšovin ja presidentti Reaganin huippukokous järjestettiin Washingtonissa. 7.12.1987. Agendalla oli ennen kaikkea asevalvontakysymyksiä ja tapaamisen kohokohta oli ydinkärjillä varustettujen keskimatkan ohjusten poistamissopimus.[787]

Suomessa asui 900 pakolaista ja 49 turvapaikanhakijaa.[788]Porvooseen oli muuttamassa kaksi pakolaisperhettä vasta maaliskuussa 1988, mutta pakolaisvastaisuus oli alkanut jo kyteä.[789] Pakolaispolitiikka oli osa ulkopolitiikkaa, jonka johtamisesta päävastuun kantoi tasavallan presidentti, mutta Koivisto oli pysynyt varsin hiljaa tästä ulkopolitiikan lohkosta. Hän käsitteli presidenttinä pakolaispolitiikkaa ensimmäisen kerran kansallisella foorumilla Uudenvuoden puheessaan 1988. Se sai puheessa enemmän huomiota kuin muut aiheet. Presidentti Koivisto piti Suomen noudattamaa linjaa oikeana. Kuntien myötävaikutus oli välttämätön, että pakolaisia voitaisiin ottaa enemmän: ”Meillä on hyvät edellytykset kantaa vastuumme pakolaisista: avustaa YK:ta sen humanitäärisessä tehtävässä sekä ottaa vastaan ja hyväksyä pakolaisia keskuuteemme joko tilapäisesti tai pysyvästi täällä asumaan.” [790]

Puhetta seuranneessa lehdistökeskustelussa presidentiltä haluttiin tarkennuksia. Hän huomautti, että Suomella ei ole pitkään aikaan ollut aktiivista pakolaispolitiikkaa: ”on luonnollisesti ollut kyllä siinä mielessä, että Suomi on noudattanut Geneven pakolaissopimusta.” Koivisto epäili, onko muillakaan mailla ollut aktiivista pakolaispolitiikkaa: ”Luulen että pikemminkin on ollut tämän politiikan puutetta.”[791] Ruotsin syrjintäasiamies Peter Nobel oli sanonut, että Suomen kylmäkiskoinen asenne pakolaisiin on taakka koko Pohjolalle, mistä Koivisto totesi: ”Minulle ei tahdo oikein luontua se, että meidän pitäisi hävetä niitten edessä, joilla on ratkaisevasti toisenlaiset lähtökohta-asetelmat ja jotka ovat hyötyneet maahanmuuttajista”. Hän muistutti 1960-luvusta, jolloin suomalaisia muutti paljon Ruotsiin, ”koska Suomi ei ollut kilpailukykyinen oman työvoimansa suhteen”:

> ”Meidänkö pitäisi olla nöyriä ja häpeissämme Ruotsin edessä näissä asioissa? Minun on vaikea sovittautua sellaiseen ajatteluun, kun naapurimaa on siilannut parasta väkeä

784 MOS-1465/13.11.87 (Karhilo) PRT: Jeltsinin ero: Tassin tiedonanto Mvan kaupunkikomitean kokouksesta.

785 Taustamuistio NL:n ulkopolitiikasta MOS 1650/21.12.87/ pääministeri Holkerin johtaman valtuuskunnan vierailu Leningradiin. UM MVA R-sarja 1987; Joulukuu 1987.

786 Taustamuistio NL:n ulkopolitiikasta MOS 1650/21.12.87/ pääministeri Holkerin johtaman valtuuskunnan vierailu Leningradiin. UM MVA R-sarja 1987; Joulukuu 1987.

787 Sls Paavo Rantasen kirje presidentti Mauno Koivistolle / SL WAS 16.12.1987. Kansio Ulkopolitiikka Selvityksiä 1987 heinäkuu – joulukuu MK. Kansallisarkisto.

788 Suomessa asui yht.17 724 ulkomaan kansalaista. Jaakkola, Magdalena 2006. Taulukko 1.

789 YLE:n lehtiarkisto; Pakolaisasiat v. 1988. YLE uutisoi näyttävästi 4.2.1988

790 TS 4. tammikuuta 1988.

791 IL 4.1.1988. Koivisto pakolaispolitiikasta: ”Suomen ei tarvitse nöyrtyä tai häpeillä.”

sekä meiltä että muualta. Koska ruotsalaisilla on ollut yhteiskunnan infrastruktuuri jo pitkälle valmiina ja hyvä asuntokanta, he ovat voineet käyttää ihan toisella tavalla hyväkseen ulkomaista työvoimaa kuin maa, jonka pitää ensin rakentaa sille elämisen edellytykset, eikä vain tuotantolaitoksia".[792]

Koivisto muistutti Suomen käymän sodan raskaista menetyksistä, kun Ruotsi oli saanut nauttia rauhasta pitkään. Peter Nobel kommentoi: "Tämä on hedelmätöntä keskustelua, koska kaikille tällaisille eroille löytyvät selitykset nykyhistoriasta. Kyse ei ole mistään jälkijunaan jääneen maan häpeään saattamisesta tai nöyryyttämisestä." Keskustelu pakolainen/siirtolainen oli harhaanjohtavaa, lähes kaikilla pakolaisilla on sekä poliittisia että taloudellisia vaikuttimia. Nobel varoitti asettamasta poliittista pakolaista ja kelvollisia elinoloja tavoittelevaa rinnakkain. Koivisto oli hänen mukaansa oikeassa siinä, että pakolaisyhteistyö oli alkanut rakoilla Länsi-Euroopassa ja olisi päästävä yhteistyöhön, jotta taakka voidaan jakaa oikeudenmukaisesti. Tässä Suomella oli Peter Nobelin mielestä ponnisteltavaa.[793]

Siirtolaisministeri Georg Andersson ilmoitti, ettei halua väitellä Suomen presidentin kanssa ja vakuutti Ruotsin selvittävän tarkoin, ovatko oleskeluluvan saaneiden vaikuttimet taloudelliset vai poliittiset. Andersson korosti, että päinvastoin kuin Koivisto antoi ymmärtää, Ruotsi oli jo monta vuotta harjoittanut aktiivista ja tietoista pakolaispolitiikkaa: "Haluan korostaa, ettei tämän päivän pakolaisia saa sekoittaa 1950- ja 60-lukujen työvoimasiirtolaisuuteen, joka oli erittäin toivottavaa silloisten työvoimaongelmiemme vuoksi. Nykypäivän pakolaiset eivät tule Ruotsiin työmarkkinasyistä." [794]

Suomessa Koivistoa alettiin kritisoida nyt siitä, että hän arvioi muiden pohjoismaiden pakolaispolitiikan motiiveja, mutta yritti evätä Ruotsilta oikeuden arvostella Suomen politiikkaa. Häntä syytettiin pakolaiskysymyksen kääntämisestä taloudelliseksi siirtolaisuudeksi ja ulkomaisen työvoiman värväämiseksi, vaikka arvosteli itse keskustelua käsitteiden sotkemisesta. Helsingin Sanomat kirjoitti pääkirjoituksessaan, että Koivisto ei etsinyt ongelmiin rakentavia lähestymistapoja, vaan "toi esiin vaikeuksia todistellakseen, kuinka järjetöntä puuhaa pakolaisten vastaanottaminen kaukaiseen Suomeen on".[795]

Sosiaalihallituksen pääjohtaja Vappu Taipale oli valtioneuvoston asetuksella 1981 perustetun pakolaisasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja.[796] 12.1.1988 Taipaleen kutsusta järjestettiin virkamieskokous, johon osallistuivat STM:n osastopäällikkö Matti Marjanen ja UM:n ulkoasiainneuvos Erkki Kivimäki.[797] Kokous totesi, että pakolaisten vastaanottonäkymät olivat parantuneet puolessa vuodessa ja neuvottelut sosiaaliviranomaisten ja kuntien kesken edenneet. Sosiaaliviranomaiset katsoivat, että Suomella oli edellytykset korottaa 1988 pakolaiskiintiö 200:sta 300:aan. Tämä edellyttäisi pikaista hallituksen ulkoasiainvaliokunnan käsittelyä. Sen jälkeen se esiteltäisiin pakolaisasioita hoitavan sos.- ja terveysministeri Tarja Halosen

792 TS julkaisi Koiviston haastattelun 4.1.1988 ja saman päivän Iltalehti jatkoi aiheesta.

793 Roiha, Juhani, TS 5.1.1988.

794 Roiha, Juhani, TS 5.1.1988.

795 HS, pääkirjoitus 5.1.1988: Koivisto ja pakolaiset.

796 136/1981 Asetus pakolaisasiain neuvottelukunnasta 13.2.1981.

797 SM:n toimistopäällikkö Matti Bäckman oli estynyt.

(SDP) toimesta valtioneuvoston yleisessä istunnossa. Taipale, Marjanen ja Kivimäki katsoivat, että kun kysymystä käsitellään HUAV:ssa, mukana tulisi olla sisäministeri Jarmo Rantanen ja sos.- ja terveysministeri Tarja Halonen. Virkamieskokous esitti, että pääministeriltä pyydetään hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kokousta, jossa he molemmat ovat läsnä.[798]

Suomi oli ainoa Euroopan markkinatalousmaa, joka ei ollut vieläkään Euroopan Neuvoston täysjäsen. Kansanedustaja Jutta Zilliacus (RKP) vetosi 27.1.1988 suorassa radio-ohjelmassa, että Suomi vihdoin viimein liittyisi jäseneksi. Presidentti Koivisto vastasi lähteneensä siitä että, ”kun on monenlaista varsinaista kovaa integraatioasiaa odotettavissa, niin katsotaan sitten, mitä sillä puolella tapahtuu”.[799] Keskustelu EN-jäsenyydestä kiihtyi tämän jälkeen.[800] Heikki Talvitie, Suomen Moskovan suurlähetystön päällikkö 1988–92, on kuvannut tätä presidentti Kekkosen kaudelta periytynyttä idänpoliittista linjaa: ”Suomella ei ollut mitään syytä riskeerata, ettei vaan hävittäisi lisää. Virallinen ulkopolitiikkamme oli totta kai rajoittavaa, mutta päämäärän vuoksi en nähnyt siinä ongelmaa. Suomihan purjehti kansainvälisten konjunktuurien ristiaalloissa, mutta hivuttautui vähä vähältä länteen.”[801]

Vuoden 1983 ulkomaalaislaki oli ehtinyt olla voimassa vajaat neljä vuotta[802] ja nyt alettiin valmistella uutta. Sisäministeriö asetti 29.1.1988 työryhmän tehtävänään ulkomaalaislain ja siihen liittyvän lainsäädännön tarkistaminen. Ulkomaalaislakityöryhmän oli lisäksi tehtävä ehdotuksia viranomaisten välisestä tehtävänjaosta ulkomaalaisasioissa.[803] Työryhmän mietinnön tuli olla valmis tammikuussa 1989.[804] Apulaisprofessori Lars D. Eriksson osallistui keskusteluun Kansan Uutisissa. Neuvostopropagandan uskottavuus oli maan sisällä olematon, mutta Suomessa se upposi otsikolla ”Pakolaispolitiikka on osa kehitysyhteistyötä”:

> ”Pakolaiskysymys on humanitaarinen kysymys, vaikka monet maat edelleen pitävät sitä ulkopolitiikkansa osana. Mikä on kommunistien tehtävä tämän globaalisen humanitaarisen tehtävän ratkaisemisessa? Pakolaiset ovat poliittisista, yhteiskunnallisista, uskonnollisista ja rodullisista tai etnisistä syistä vainottuja henkilöitä ja he ovat usein erityyppisten diktatuurijärjestelmien uhreja. Kommunistit ovat aina puolustaneet sorrettuja ja siksi on itsestään selvää, että pakolaiskysymys on kommunisteille ”sydämenasia”. Mutta on luonnollista, että kommunistit kantavat erityistä vastuuta siitä, että kommunistiseen liikkeeseen ja vapautusliikkeisiin kuuluvia pakolaisia sekä fasististen hallitusten uhreja kohdellaan samojen kriteerien mukaan kuin muita pakolaisia.”[805]

Lähestyvät presidentinvaalit leimasivat poliittista keskustelua alkuvuonna 1988. Vaaleissa olivat Koiviston lisäksi ehdokkaina Keskustan Paavo Väyrynen, Kokoomuksen Harri Hol-

798 Pakolaiskysymykset HUAV:ssa. Uan Erkki Kivimäki pol. os. sala nro 42/13.1.88. UM POL os muistiot 1982-. Ded: Poliittisen osaston muistiosarja 1–120. UMA.

799 YLE Radio Ykkösen suora ajankohtaiskeskustelu Pidot Tornissa 27.1.1988.

800 YLE TV-uutiset 27.1.1988.

801 Leppänen, Veli-Pekka, HS 3.9.2019.

802 1.3.1984–29.1.1988.

803 Kuosma, Tapio 1992, s. 393.

804 Kuosma, Tapio 1992, s. 116.

805 Eriksson, Lars D.: Pakolaispolitiikka on osa kehitysyhteistyötä. KU 21.2.1988.

keri, SKDL:n Kalevi Kivistö ja SKDL:n vähemmistön Jouko Kajanoja. Mauno Koivisto sai 31.1.1988 suorassa vaalissa 47,9% äänistä ja 1.2.1988 ensimmäisessä valitsijamiesten äänestyksessä 144 ääntä. Toisella kierroksella Koivisto sai 189 ääntä ja vaalin tulos ratkesi.[806]

Pääsihteeri Gorbatšov lähetti Koivistolle henkilökohtaisen onnittelukirjeen.[807] Sitä, kuinka tarkoin Moskovassa vahdittiin suomalaista lehdistöä, kuvaa seuraava episodi: Neuvostoliiton suurlähetystön ministerineuvos A.F. Tištšenko kävi 18.2.1988 jäähyväiskäynnillä ulkoministeriön valtiosihteeri Åke Wihtolin luona ja esitteli seuraajansa V.V. Andrejevin. Jo tässä ensitapaamisessa Andrejev paheksui sitä, että suomalaiset sanomalehdet eivät olleet julkaisseet pääsihteeri Gorbatšovin onnittelusähkettä presidentti Koivistolle kokonaisuudessaan todeten, että Pravda oli julkaissut koko tekstin, mutta Helsingin Sanomat vain uutisen onnittelusähkeestä ja senkin TASS:in tiedotteen pohjalta. Andrejev tiedusteli, oliko kyseessä lehdistön kannanotto sähkeen lähettäjään vai vastaanottajaan. Valtiosihteeri Wihtol vastasi, että kyseessä ei varmaankaan ole kannanotto.[808]

5.6. Viisumivapaita matkoja ja uusia rajanylityspaikkoja

Tässä luvussa avataan näkymää siihen, mitä Suomen ja Neuvostoliiton raja-alueilla alkoi 1988 tapahtua. Kymen läänin oma-aloitteinen yhteydenpito neuvostoviranomaisiin kuvaa tilannetta. Suunnitelmia ja aktiviteetteja oli paljon. Niihin tutustuminen auttaa ymmärtämään ja suhteuttamaan inkerinsuomalaisten pian tämän jälkeen Suomelle tekemiä ehdotuksia.

Neuvostoliiton kehitys oli rohkaissut suomalaisia ja sikäläisiä ja toimijoita omien suorien suhteiden käynnistämiseen rajan ylitse. Kun Suomi teki 19.1.1988 ehdotuksia uusien rajanylityspaikkojen avaamisesta ja Neuvostoliitto lupasi ”tutkia asiaa”, rajapitäjissä arveltiin, ettei uusien ylityspaikkojen perustaminen toteutuisi muutamassa kuukaudessa.[809] Muuttuneet olot mahdollistivat suorat yhteydenotot. Kun Neuvostoliiton vastuuviranomaisista ei ollut aina varmuutta, Suomenkin viranomaiset sivuutettiin asioiden edistämisyrityksissä, vaikka valtioiden välillä saadaan päätöksiä aikaan vain virallisia kanavia käyttäen. Lappeenranta oli käynyt useita vuosia omia neuvotteluja matkailun edistämisestä Moskovassa, Leningradissa ja Viipurissa. Kaupunginjohtaja Jarmo Kölhin muistiossa esitettiin:

”Suomen taholta arvostettaisiin seuraavia helpotuksia vastavuoroisuuden pohjalta:

806 Koivisto, Mauno (1994): Kaksi kautta. passim.

807 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Kansallisarkisto.

808 Pol.os. Sosialistisen maiden toimisto. Uas Anneli Puura-Märkälä Muistio nro 177 sala/1.3.88. UM POL os muistiot 1982- Ded: Poliittisen osaston muistiosarja 1–12. UMA.

809 UM, Oikeudellinen osasto, P.M. 15.4.1988 (luottamuksellinen) toimistopäällikkö Arto Kurittu: ”Eräistä ajankohtaisista hankkeista matkailun edistämiseksi Suomen ja NL:n välillä. Uudet rajanylityspaikat. Kansio ja sig. UMA.

1. Kaikilta niiltä suomalaisten matkatoimistojen tai organisaatioiden ryhmä- ja seuramatkojen osanottajilta, joita seuraa matkaopas, jolla on osanottajaluettelo, poistetaan viisumivaatimus.
2. Suomen kansalaisilta, jotka matkustavat Viipuriin, Leningradiin (ml. Valamo ja Laatokan laivamatkat) tai käyttävät tieyhteyttä Leningrad-Tallinna-Riika-Vilna-Brest, poistetaan viisumipakko ja vastavuoroisesti väliltä Vaalimaa-Helsinki-Turku.
3. Ammattimaisilta ajoneuvokuljettajilta poistetaan viisumimenettely. Mikäli ehdotukset ovat ehdottomassa ristiriidassa voimassa olevien säännösten kanssa esitettäneen toivomus vaihtoehtoisista ratkaisuista."

Maaherra Matti Jaatinen keskusteli asiasta 20.1.1988 ulkoministeri Kalevi Sorsan kanssa ja lähetti Kölhin muistion Sorsalle saatekirjeellään toivoen tämän edistävän asiaa. Tärkeänä Kymen läänin kannalta pidettiin viisumivapaita bussi- ja laivamatkoja Lappeenrannasta Viipuriin. Kotkan ja Tallinnan kaupungit olivat käyneet keskusteluja pienvenematkailusta, joka käyttäisi hyväksi Tallinnan satamapalveluja.[810] Kotkan kaupunginhallitus toivoi: "Mahdollisimman pian koko viisumimenettelyn poistaminen kaikentyyppiseltä matkailulta Itämeren alueella."[811]

Kymi-neuvottelukunta esitti uusien rajanylityspaikkojen avaamista läänin elinkeinoelämän rakennemuutosongelmien helpottamiseksi, koska Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälinen kauppa oli ajautumassa aallonpohjaan. Imatran ja Parikkalan rajanylityspaikkahankkeita ehdotettiin otettavaksi neuvotteluagendalle. Lisäksi ehdotettiin, että UM esittäisi Neuvostoliitolle viisumien poistamista pienvenematkustajilta Saimaan kanavalla, ulkomaisten veneiden sallimista käyntiin Viipurissa ja pienvenematkailun aloittamista Kotkasta Tallinnaan.[812] Liikenneministeriön neuvotteleva virkamies Wolf von Harpe perusteli asian selvitystarvetta muistiossaan 31.3.1988:

"Valtioiden välisenä tavoitteena on ollut edistää ja helpottaa matkustamista yleensä sekä poistaa esteet turismilta omaan maahansa. Erityisen merkittävää tämä tavoite on ollut naapurimaiden välillä, joiden kesken vallitsee ystävyys ja hyvä naapurisuhde. Suomen ja Neuvostoliiton välisen matkailun eräänä hankaluutena on ollut pakollinen viisumi. Menettely on hankalaa, byrokraattista ja kustannuksia lisäävää."

Lappeenrannan päätöksentekijöille eivät Suomen vastuuministeriöiden toimet riittäneet. Kun Lappeenrannassa 18.-21.4.1988 vieraillut Viipurin kaupungin valtuuskunta oli sitä mieltä, että viisumivapaus oli saavutettavissa, kaupunginhallitus lähetti kaupunginjohtaja Jarmo Kölhin ja kaupunginsihteeri Pentti Valtosen kirjeen 2.5. Tehtaankadun konsuliasiainosastolle ja tiedoksi

810 Kymen läänin maaherra Matti Jaatisen kirje UMI Kalevi Sorsalle 8.2.1988. UM Salainen sig. 68.41-NLO, UMA.

811 Kotkan kaupunginhallituksen muistio 1.3.1988, allekirjoittaja kaupunginjohtaja Risto Parjanne. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. Suomi-Neuvostoliitto 1.1.1988–30.4.1989. UM 3 Salainen Sig. 68.41-NLO, UMA.

812 UM, SM:n kirje No 320/041/86 UM:lle 23.5.1988. Asia: Kymi neuvottelukunnan esitykset. Allekirj. ministeri Erkki Liikanen ja osp. Erkki Laatto. kansio sig. UMA

Suomen ulkoministeriöön. Kirjeessä kerrottiin, että Neuvostoliiton viranomaisten kanssa käydyissä keskusteluissa oli ”annettu ymmärtää, että viranomaiset suhtautuvat myönteisesti viisumivapauden toteuttamiseen”. Siksi Lappeenrannan kaupunginhallitus anoi suurlähetystön konsuliasiainosastolta, että n. 6,5 tunnin oleskelua edellyttäville bussi- ja laivamatkoille myönnetään viisumivapaus.[813] Presidentti Koivisto totesi asiasta pääministeri Holkerille:

> **”Oli Sorsan kanssa puhetta maaherrojen aktiivisuudesta. Lapissa allekirjoittivat julkilausuman yhdessä Murmanskin alueen kanssa. Ei liene muita tämmöisiä nyt hankkeilla. Nämäkin kai olivat ottaneet sen verran vaarin, etteivät mistään semmoisesta sopineet, josta heillä ei ole valtuuksia sopia. Tämän uuden avoimemman tilanteen synnyttyä on erittäin runsaasti yhteyksiä otettu. Se on myös pulmallista. Maaherrat kai nyt osoittavat sentään yleisesti ottaen pidättyvyyttä. Tämmöistä rajayhteistyön harrastusta on ollut pidemmän aikaa. Neuvostoliitto avaa hyvin haluttomasti uusia rajanylityspaikkoja.”** [814]

Kun ulkoministeri Sorsa tapasi varapääministeri Kamentsovin Suomessa syyskuussa 1988, Kamentsov kertoi Sorsalle, että Gorbatšoville oli hiljattain esitelty ”suomalainen kirje”. Kirjeessä esitettiin vapaavyöhykkeen perustamista Saimaan kanava-alueelle ja Gorbatšov oli suhtautunut asiaan myönteisesti. Kamentsov kertoi, että Kiinan kokemuksiin perehdyttyään Neuvostoliitto oli päättänyt perustaa vapaavyöhykkeitä. Niillä voivat toimia ulkomaalaiset yritykset ja saada monia etuuksia kuten verovapauden. Saimaan kanava-alue oli liian suppea vapaavyöhykkeeksi ja Sorsa kysyi, voisiko kysymykseen tulla koko Saimaan kanavan ja Suomen rajan väliin jäävä alue. Tämä oli Kamentsovin mukaan tämä oli hyvinkin mahdollista – ”tai sitten mikä muu tahansa sopiva alue.”

Myöhemmin kuultiin, että ”suomalaisen kirjeen” Gorbatšoville oli toimittanut Jouko Kajanoja, SKPy:n puheenjohtaja ja SKDL:n vähemmistön ehdokas 1988 presidentinvaaleissa.[815]

5.7. Kansallisuuskysymysten nousu Neuvosto-Eestissä. Vuoristo-Karabah

Tämän luvun tarkoitus on suhteuttaa meneillään ollut inkerinsuomalaisten kansallinen herääminen Neuvostoliiton muiden kansojen vastaavaan kehitykseen ja NKP:n pyrkimyksiin hallita tilannetta. Kuten luvusta 6 alkaen ilmenee, Vuoristo-Karabahin tilanne liitettiin Moskovassa kiinteästi inkerinsuomalaisten tilanteeseen.

813 UM, 6,5 tunnin oleskelua edellyttäville bussi- ja laivamatkoille viisumivapaus. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset Suomi-Neuvostoliitto 1.1.1988–30.4.1989. 3 Salainen Sig. 68.41-NLO, UMA.

814 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. Kansallisarkisto. Tasavallan presidentin keskustelu pääministeri Harri Holkerin kanssa 7.10.1988.

815 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. Ulkoministeri Kalevi Sorsan salainen muistio 10.9.1988 (Ei UM-muistio). Kansallisarkisto

Pääsihteeri Gorbatšov esitti 8.1.1988 NKP:n Keskuskomitean kokouksessa tiedotusvälineiden ja luovan työn tekijöiden edustajille ajankohtaiskatsauksen perestroikan tilasta. Hän sanoi, että nyt pantiin piste vuosia jatkuneeseen käytäntöön, jossa ”eräät henkilöt ja alueet” olivat kontrollin ja kritiikin ulkopuolella. Tämä päti myös ”lehdistöön, joka ei ollut yksityistä toimintaa, vaan koko puolueen ja koko kansan, joita sen tuli palvella”. Gorbatšov korosti kansan tarvitsevan totuutta, joka koski myös historiaa. Suomalaiset pohtivat, oliko kyseessä viesti avoimuudessa liian pitkälle menneille vaiko vanhaan tyyliin jatkaville tiedotusvälineille.[816]

Eestin Sosialistisen Neuvostotasavallan Kommunistipuolueen keskuskomitean täysistunto oli 18.1.1988. NKP:n keskuskomitea oli lähettänyt istunnon alla paimenkirjeen EKP:n keskuskomitealle. Täysistunnossa 1. sihteeri Karl Vaino arvosteli vapaata kansalaistoimintaa ja tiedotusvälineitä ”kansallistunteiden nostattamisesta, pyrkimyksistä luoda Eestille erikoisasema sekä kielikysymyksessä ilmenneistä asenteista”. Alustus ja sitä seurannut keskustelu käsittelivät glasnostin ristiriitaisia tulkintoja ja viitoittivat julkisuuden rajoja.[817] Pääsihteeri Vaino tuki periaatteessa perestroikan ja glasnostin mukanaan tuomaa vapaata kansalaistoimintaa, mutta:

> ”[…] satunnaiset ihmiset ovat ottaneet aloitteen ja johdon niissä ja ovat taipuvaisia yhteiskunnalliseen demagogiaan. Näiden ainesten päätavoite oli horjuttaa perusteitamme, neuvostokansojen ystävyyttä ja ajaa separatismin aatteita. Kansallisesti suuntautuneiden ainesten kokoukset, joidenkin rekisteröimättömien uskonnollisten ääriryhmien elpyminen […] Nämä kokoontuvat pienissä toimistoissa, entistämisateljeissa, pienjärjestöissä, joissa ei ole puoluevaikutusta ja järjestivät tapaamisia syrjäisissä paikoissa, hautausmailla ja mielellään pimeään aikaan.”

Myös inkeriläiset seurakunnat olivat sinnitelleet Neuvostoliitossa kokoontumalla syrjäisissä paikoissa ja hautausmailla. Vaino kuuli kansallismielisen toiminnan takana ”ulkomaisten vihamielisten radioäänten aktivisoitumisen” ja korosti, ettei näitä ilmiöitä saa aliarvioida. Suomen radiota ja TV:tä, jotka olivat merkittävin ulkomainen tiedonlähde Neuvosto-Eestissä, Vaino ei maininnut, vaikka oli aikaisemmin arvostellut kärkevästi YLE:n vaikutusta.[818]

Pravdan kokousselostus EKP:n täysistunnon jatkotoimista paljasti, kuinka Moskova oli Tallinnaa ripittänyt: Perestroika ja demokratisointi eivät olleet edenneet, taloudessa maatalous mukaan lukien ei saavutettu tavoitteita ja oli annettu jalansijaa yhteiskunnan vastaiselle toiminnalle, kansallisille pyrkimyksille ja sosialismille vihamieliselle toiminnalle. Viestintävälineissä esiintyi nationalismia, luokkatietoisuuden häviämistä ja porvarillisen tasavallan ihannointia. Seurauksena ideologisista kysymyksistä vastuussa ollut EKP:n keskuskomitean sihteeri Ristlaan erotettiin ja sihteeristöön perustettiin vastapropagandaan ja kansallisuuksien välisiin

816 MOS-25/15.1.88 (Osmo Lipponen) Moskova R-sarja 1988. Tammikuu 1988. UMA 1

817 UM, saapunut salasanoma 27.1.1988, No LEN-24, Jaakko Kaurinkoski, Leningrad R-Sarja 1988, UMA

818 UM, saapunut salasanoma 27.1.1988, No LEN-24, Jaakko Kaurinkoski, Leningrad R-Sarja 1988, UMA

suhteisiin keskittyvä sektori.[819] Ristlaan joutui uskonnollisia asioita hoitavan valtionhallinnon johtoon.[820]

Inkerinsuomalainen Rudolf Pakki kertoi tuolloisista tunnelmista suomalaisille:

> ”1988 on ollut Eestille vallankumousvuosi, mikä leimahti alhaalta päin, kansan keskuudesta. Perestroikan kipinät lensivät Moskovasta kaikkialle Neuvostoliitossa, mutta jossain ne sammuivat matkalla. Eestiin tullut kipinä oli pitkän ajan tuulen suojassa. Keväällä ensimmäiset ”liekit” tulivat näkyviin Eestin fosforiitin kaivosten probleemeja käsitellessä. Seuraava leimahdus oli 1.-2. p. huhtikuuta Eestin Kirjailijain ja Taiteilijoiden Liiton yleiskokouksessa, mihin puolueen pääsihteeri ei uskaltanut mennä ja mikä muuttuikin hänelle kohtalokkaaksi. Kolmen kuukauden kuluttua oli hänen lähdettävä pois hallituksen ensimmäiseltä tuolilta ja luovutettava se taitavammalle diplomaatille, koska keväällä todellisuudessa oli kaksoishallitus – kansa ja virallinen hallitus, kuka kehittyneessä tilanteessa ei hallinnut enää kansaa. Puolue menetti johtavan roolin ja tyhjyyden tilalle tuli ”kansan rintama” (Rahvarinne). Oli alkanut Eestin politiikassa kansandemokratian ajanjakso ja kehittyi uusi poliittinen tilanne. Tämän tilanteen tuloksena enää ei ollut johtavaa puoluetta vaan tasapaino eri kansanryhmien välissä.”[821]

ESNT:n tilanteen tulenarkuudesta kertovat ennen Viron itsenäisyysjulistuksen 70-vuotispäivää 24.2.1988 esitetyt vetoomukset pidättäytyä mielenosoituksista. TV-vetoomuksen esitti ESNT:n Korkeimman Neuvoston puhemiehistön puheenjohtaja Arnold Rüütel korostaen ”tiettyjä myönteisiä muutoksia”, joita oli tapahtunut Gorbatšovin valtaantulon jälkeen. Niihin liittyi toive tilanteesta, jossa tavaroiden, elintarvikkeiden ja palvelusten saatavuus olisi parantunut ja jossa kunnioitettaisiin eri mielipiteitä ja kehitettäisiin demokratiaa:

> ”Muutamat ulkomaiset propagandapalvelut ja eräät Yhdysvaltain poliitikot käyttävät itsenäisyysjulistuksen 70-vuotispäivää asettaakseen kyseenalaiseksi neuvostovallan valtaantulon ja Baltian tasavaltojen Neuvostoliittoon liittämisen lainmukaisuuden ja oikeutuksen Baltiassa vuonna 1940 […] jokaiselle realistisesti ajattelevalle ihmiselle oli selvää, että paluuta Viron porvarilliseen tasavaltaan ei ole, eikä voi olla. Se olisi ristiriidassa syntyneen historiallisen realiteetin ja Eestin kansantalouden ja sosiaalisten etujen kanssa. Tämä ymmärretään erinomaisesti ulkomailla ja sen ymmärtävät ne harvat henkilöt, jotka meillä levittävät ajatuksia paluusta porvarilliseen Eestiin.”[822]

819 UM, saapunut sanoma 26.1.1988 No MOS-41/ Osmo Lipponen, PRT: Eestin KP:n KK:n täysistunto; Ideologisesta vastuussa olevan KK:n sihteerin vapauttaminen. UM Arkisto 1 Moskova R-sarja 1988. Tammikuu 1988. UMA.

820 UM, saapunut sanoma 26.1.1988 No MOS-41, Osmo Lipponen, PRT: Eestin KP:n KK:n täysistunto; Ideologisesta vastuussa olevan KK:n sihteerin vapauttaminen. UMA ja UM, saapunut salasanoma 27.1.1988, No LEN-24, Jaakko Kaurinkoski, Leningrad R-Sarja 1988, UMA

821 Pakki, Rudolf. Kirjad, Mustandit. Kirjeluonnos 18.1.1989. Tartu Ingeri Maja arkisto.

822 Led-68 / 23.2.88. Kaurinkoski. PRT: Viron itsenäisyysjulistuksen 70-v. päivä; vetoomuksia kansalaisille.

Sovetskaja Estonia julkaisi 19.2.1988 virolaisen kulttuurielämän 48 arvovaltaisen edustajan vetoomuksen kansalaisille ja viranomaisille. Gorbatšovin politiikalle ilmaistiin tuki, korostettiin hänen saavutuksiaan kansainvälisessä politiikassa ja ensimmäisissä askeleissa avoimuuteen ja demokratisointiin ja arvosteltiin Tarton mielenosoituksen järjestäjien ja järjestysvallan toimia, joista syntyi yhteenottoja. Varoitettiin mielenosoitusten uhkaavan myönteistä kehitystä ja provosoivan stalinistisia piirejä vastahyökkäykseen asemiensa valtaamiseksi takaisin. Allekirjoittajina olivat mm. Lennart Meri, Jaan Kross ja Paul-Erik Rummo.[823]

Tarton inkerinsuomalainen vaikuttaja Anatoli Schultz valaisee selkokielellä venäläisten vastaiskua kevääseen 1988:

> ”Kun radio, televisio ja lehdet alkoivat yhtä soittoa muistuttaa yhteiskunnallisten vapauksien puutteista, virolaisten pelosta jäädä vähemmistökansaksi omassa maassaan, venäläistämispolitiikan syvenemisestä, fosforiittikaivossuunnitelmista, joista seuraisi ekokatastrofi jne., asia ei voinut jäädä ilman vastareaktiota.
>
> Tallinna oli täynnä tehtaita, joihin työväkeä oli värvätty ympäri Neuvostoliiton. Ummikkovenäläiset eivät saaneet selvää siitä, mitä oli meneillään ja alkoivat pelätä palkkojensa, asuntojensa ja venäjänkielisten suhteidensa kadottamista. Viron kielen opettamista ei pidetty tarpeellisena. Tästä ryhmästä nousi johtajia, jotka järjestäytyivät Neuvostoliiton lippujen alle ”Interrinne”–nimellä. Interrinnen tavoitteena oli koota kaikki Neuvosto-Eestissä asuvat toiset kansat oman tunnuksensa alle ja saattaa nämä vastakkain virolaisten kanssa. Latviassa noudatettiin samanlaista politiikkaa, koska ”sameassa vedessä on hyvä pyytää kalaa”.[824]

Vanhalla Inkerinmaalla käytettiin hyväksi perestroikan vapautta. Inkeriläiset eivät saaneet vielä 1987 lupaa kokoontua, mutta 20.3.1988 Inkerin lippu tuotiin Skuoritsan laskiaisjuhlaan. Puškinin kirkon remontin valmistuttua Arvo Survo ryhtyi ajamaan Kupanitsan viljavarastona toimineen kirkon saamista takaisin. Ihmiset uskalsivat jo antaa nimensä anomuksiin seurakunnan perustamiseksi. Ylempien viranomaisten asenne oli muuttunut perestroikan aikana myönteisemmäksi, mutta vastustajia löytyi, ”useimmiten alemmista viranomaisista ja aivan läheltä”. Kupanitsan asia sujui nopeammin kuin Puškinin. Muutamassa päivässä saatiin parisataa nimeä Moskovaan lähetettyyn anomukseen. Lupa kirkon saamiseen ja seurakunnan rekisteröimiseen tuli nopeasti ja Kupanitsan kirkko otettiin käyttöön syksyllä 1988.[825]

Neuvostoliiton Kaukasian alueella Vuoristo-Karabahissa on ikiaikainen kristittyjen armenialaisten asutus, josta on kiistelty vuosisatoja. Alue päätyi 1805 Venäjän keisarikunnan alaisuuteen ja 1923 se liitettiin muslimienemmistöisen Azerbaidžanin Neuvostotasavaltaan. Armenian ja Azerbaidžanin välinen kiista kärjistyi 1987 ja Jerevanissa oli 1988 alusta alkaen mielenosoituksia. Helmikuussa Vuoristo-Karabahin paikallisneuvoston armenialaiset uhmasivat Moskovan keskushallintoa ja esittivät alueen liittämistä Armenian Neuvostotasavaltaan.

823 Led-68 / 23.2.88. Kaurinkoski. PRT: Viron itsenäisyysjulistuksen 70-v. päivä; vetoomuksia kansalaisille ja LED-72 / 3.3.88 PRT: Mielenosoitus Tallinnan keskustassa 24.2.88

824 Schultz, Anatoli 2013, s. 154–155.

825 Pontela, Risto, Kaleva 7.1.1989 ja Sihvo, Jouko 2015, s. 303

NKP:n keskuskomitea ei pyyntöä hyväksynyt ja mielenosoitukset laajenivat sen jälkeen. Pian niihin osallistui yli miljoona ihmistä ja Armenian kommunistit menettivät otettaan.[826]

Helmikuun 1988 lopussa azerit järjestivät verilöylyn Azerbaidžanin teollisuuskeskuksessa Sumgatissa. Virallisten tietojen mukaan vain noin 30 armenialaista kuoli, epäviralliset lähteet puhuivat yli 500 kuolleesta.[827] Armenian ja Azerbaidžanin kiista kärjistyi avoimiksi taisteluiksi ja sodaksi.

826 Visuri, Pekka 2011, s. 40. Taistelut, jotka olivat rajuja, rajoittuivat Neuvostoliiton reuna-alueille ja hyytyivät lopulta ns. jäätyneeksi konfliktiksi ja jäivät ratkaisematta. Tämä on tilanne Armenian ja Azerbaidžanin välillä Vuoristo-Karabahissa tälläkin hetkellä.

827 Lahtinen, Sole, HS 16.1.1990.

6. OVI AUKI INKERILÄISILLE – PALUUMUUTTO ALKAA

6.1. Ulkomaalaishallinto inkeriläisten paluumuuton alla

Tässä luvussa kuvataan Suomen ulkomaalaishallintoa tilanteessa, johon pian alkoi tulla inkeriläisiä Neuvostoliitosta. Lisäksi esitellään ajankohdan viisumivapauskysymys, jonka on arveltu kytkeytyneen Neuvostoliiton valmiuteen sallia inkerinsuomalaisten muuttaa maasta.

SM asetti tammikuussa 1988 kansliapäällikkö Juhani Perttusen johdolla toimivan ns. ulkomaalaislakityöryhmän pohtimaan ulkomaalaisasioiden käsittelyn menettelytapoja.[828] Valtioneuvoston asetuksella 1981 perustetun pakolaisasiain neuvottelukunnan[829] kokouksessa keskusteltiin 2.3.1988 eduskunnan myöntämästä 300 000 mk[830] avustuksesta pakolaisia koskevan informaation lisäämiseksi ja neuvottelukunta päätti järjestää aiheesta toukokuussa seminaarin.[831]

YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun UNHCR:n Tukholmassa avatun Pohjoismaiden toimiston varajohtaja Taoufik Ouanes vieraili Helsingissä maaliskuussa 1988. UM:n poliittisella osastolla hän esitti nvm. Erkki Kivimäelle toivomuksen, että Suomi voisi ottaa vastaan myös iranilaisia pakolaisia ainakin yksittäistapauksina.[832] Sisäministeriölle annettavat lausunnot turvapaikka-anomuksista hoiti ulkoministeriön poliittisella osastolla yksi neuvotteleva virkamies muiden tehtäviensä ohella. UM:n ns. turvapaikkatyöryhmään oli osallistunut myös oikeudellisen osaston päällikkö tai hänen varamiehensä. Sektorin kasvaessa järjestelyjä täytyi pohtia uudelleen ja sitä varten 19.4.1988 ulkoministeriössä järjestettiin asiasta oma sisäinen seminaari.[833]

828 Eero Kekomäki, UM:n suurlähettiläskokous 8.3.1989. Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto Muistio n:o 82/10–3-1989/Ertman/is. Signum 68.40. UMA 3.

829 136/1981 Asetus pakolaisasiain neuvottelukunnasta 13.2.1981.

830 Noin 92 000 EUR (v. 2021)

831 Vt. ulkoasiainsihteeri Pia Rantalan/ UM Pol.os. muistio nro 228 /16.3.1988: Pakolaisasiain neuvottelukunnan kokous 2.3.1988. Määräraha oli myönnetty RKP:n kansanedustaja Jörn Donnerin aloitteesta.

832 POL os virkam keskustelut ulkovaltojen edustajien kanssa v. 1988 tammikuu-joulukuu. 17.3.88 UNHCR;n Pohjoism tston varajoht Taoufik Ouanes nvm Kivimäen luona.

833 Nvm. Erkki Kivimäki /Muistio nro 217 /14.3.88. UM POL os. muistiot 1982 – Ded: Poliittisen osaston muistiosarja 1–120. UMA.

Julkisuudessa oli ollut tietoja, että sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen olisi esittänyt pakolaiskiintiön korottamista silloisesta 200:sta 400:aan. Asiaa oli tarkoitus käsitellä hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa. STM:n sosiaalihuolto-osastolta kerrottiin ulkoministeriölle, että STM:n virallinen arvio pakolaismäärästä, joka 1988 voidaan hoitaa, oli edelleen 300. Ministeri Halosen pyynnöstä oli kuitenkin laadittu laskelma, paljonko 400 pakolaisen kiintiöstä koituisi kuluja. UM:n 15.4.1988 muistiossa todettiin, että ulkoministeriön kannalta kyse oli siitä, kuinka monta pakolaista voitiin käytännössä vastaanottaa ja hoitaa. Jos oli varmuus, että 400 pakolaista voidaan vastaanottaa, ei sille UM:n kannalta ollut estettä.[834]

Nvm. Erkki Kivimäki, joka hoiti ulkoministeriössä ihmisoikeus- ja pakolaisasioita, vieraili Turussa 12.4.1988 ja vastasi kysymyksiin turvapaikkalinjasta: ”Suomen rajoilta ei ketään turvapaikanhakijaa lähetetä takaisin, mikäli vapaus ja henki ovat vaarassa.” Kivimäki sanoi, että häntä ärsyttävät luulot siitä, että Suomella ja Neuvostoliitolla olisi jokin salainen sopimus ulkomaalaisten luovuttamisesta: ”Mitään tällaista sopimusta ei ole. Vain jos joku tulee tahattomasti, hänet käännytetään.” Kivimäki kertoi, että 1987 Suomen rajoilta käännytettiin 400 henkilöä, joista useimmat olivat yrittäneet tulla puutteellisin paperein. Näistä vain yksi oli Neuvostoliiton kansalainen. Hänet lähetettiin takaisin, koska hän ei pyytänyt turvapaikkaa. Toinen Neuvostoliiton kansalainen anoi turvapaikkaa. Hän sai oleskeluluvan, ei turvapaikkaa, koska ei ollut pakolainen. Mutta: ”Meidän tulisi olla varautuneita siihen, että jonain päivänä Helsinki-Vantaan kentälle voi laskeutua vaikkapa koneellinen turvapaikkaa anovia kurdeja.”[835]

Aavistus turvapaikkaa hakevista kurdeista toteutui jo kuuden kuukauden kuluttua. Kahdeksan kurdin turvapaikkahakemusten käsittelystä seurasi silloin kova keskustelu ulkomaalaislain puutteista. Vuoden 1984 lakia oltiin uudistamassa ja turvapaikkakysymysten käsittelyn salamyhkäisyyttä kritisoitiin. Turvapaikkatyöryhmällä oli keskeinen rooli päätösvalmistelussa, vaikka ulkomaalaislaissa tai -asetuksessa ei ollut tällaista työryhmää. Laissa oli vain ulkoministeriöltä pyydettävä lisälausunto. Turvapaikkatyöryhmässä olivat edustettuina SM, UM, Supo, rajavartiolaitos ja ulkomaalaiskuraattori. Kokoukset ja suositukset olivat salaisia, koska työryhmä käsitteli hakemukset Supon kuulustelupöytäkirjojen pohjalta.

SPR:n apulaispääsihteeri Ilkka Uusitalo ehdotti, että turvapaikkatyöryhmä pitäisi joko poistaa tai sisällyttää uuteen lainsäädäntöön. Ulkoministeriössä aiemmin työskennellyt Uusitalo tiesi, että UM:n lausunnolla oli käytännössä erittäin suuri merkitys, mutta: ”Tunnetusti pakolais- ja ihmisoikeusasiat ovat ulkoministeriön sisäisessä arvoasteikossa kuuluneet korkeintaan kolmannen luokan asioihin ja se on heijastunut myös lausunnoissa. UM:n erityisasema lausunnonantajana tuleekin poistaa tarpeettomana historiallisena jäänteenä.”[836]

Moskovassa MID toimitti 4.5.1988 ulkomaiden lähetystöille kiertonootin, jossa kerrottiin, että Neuvostoliitto oli yksipuolisesti helpottanut maahantulo -, monikerta – ja turistiviisumien myöntämistä taloudellisissa ja tieteellis-teknisissä asioissa maahan saapuville ulkomaalaisille. Nootissa esitettiin toivomus vastaavasta viisumikohtelusta taloudelliseen ja tieteellis-tekniseen yhteistyöhön osallistuville Neuvostoliiton kansalaisille.[837] Eestin SNT:n ulkoministeriö

834 UM Poliittinen osasto /Erkki Kivimäki/Muistio (Sala) nro 318/15.4.1988. UMA.

835 TS 13.4.88: Pakolaisia otettava myös muualta.

836 Uusitalo, Ilkka: Kohti avointa pakolaispolitiikkaa. HS 22.1.1989.

837 UM Arkisto MOS No 251/16.5.1988 jäljennös SNTL:n UM:n kiertonootista no KY-736/4.5.1988.

ehdotti Suomen Leningradin pääkonsulaatille, ettei heidän enää tarvitsisi pyytää turistiryhmien ryhmäviisumeja nooteilla. Perustelu oli, etteivät Neuvostoliiton konsulaatit Suomessa vaatineet UM:n nootteja matkatoimistojen ryhmäviisumeja varten.[838] SM linjasi 20.6.1988, että pääkonsulaatti voi ryhtyä antamaan ryhmäviisumeja matkanjärjestäjän kirjeen perusteella alistamatta niitä enää sisäministeriöön lausunnolle edellytyksellä, että eestiläisten turistiryhmien henkilöistä saadaan tiedot Suomen viranomaisille samalla tavoin kuin ennen.[839]

Yhdysvaltain presidentti Ronald Reagan ja presidentti Mihail Gorbatšov tapasivat huippukokouksessa Moskovassa 29.5.-1.6.1988. Reagan halusi kuulla presidentti Koiviston näkemyksiä perestroikasta ennen kuin matkusti ”pahan valtakunnaksi” aiemmin kutsumaansa paikkaan. Matkalla Moskovaan hän pysähtyi kolmeksi päiväksi Helsinkiin ja piti merkittävän puheen Finlandia-talolla. Presidentti Koivisto päätti lähettää keskustelujen jälkeen presidentti Reaganille näkemyksensä vielä kirjeessä, josta toimitettaisiin kopio presidentti Gorbatšoville ennen Reaganin saapumista Moskovaan.[840] Kopio toimitettaisiin 28.5.1988 ministerineuvos Felix Karasevin kautta.[841] Tämä on esimerkki Koiviston tavasta esittää näkemyksensä avoimesti kumpaankin suuntaan. Samaa periaatetta hän noudatti inkerinsuomalaisia koskevissa asioissa. Koivisto tapasi Reaganin 28.5.1988 ja lähetti sen jälkeen kirjeen, jossa kirjoitti mm.:

> ”Onko perestroikalle olemassa aktiivista vaihtoehtoa? Mielestäni ei ole. Sikäli kuin erimielisyyksiä on, niissä ilmeisesti on kysymys lähinnä muutoksen nopeudesta ja siitä kuinka pitkälle meneviin muutoksiin pitäisi pyrkiä. Talouden huonon tuloksen johdosta on vallitseva ideologia menettänyt iskukykyänsä ja huomio kiinnittynyt ei ainoastaan taloudessa, vaan koko yhteiskunnassa vallitseviin epäkohtiin. Jotta valtakunta voisi olla ulospäin aktiivinen ja osallistua tehokkaasti kansainväliseen politiikkaan, sen on oltava tehokas kotona. Historiasta löytyy vertailukohtia ainakin Iivana Julman ja Pietari Suuren ajalta.”[842]

Ihmisoikeusasiat saivat paljon huomiota, vaikka Moskovan 1.6.1988 päättynyttä huippukokousta ei ollut tarkoitettu ihmisoikeushuippukokoukseksi, Neuvostoliitto ilmoitti, että ilmaisunvapautta, uskonnon harjoittamista ja maastamuuttoa koskevaa lainsäädäntöä oltiin muuttamassa vapaammaksi.[843] Tämä taustoittaa Felix Karasevin 2.6.1988 tapaamista Seppo Tiitisen kanssa, josta kerrotaan seuraavassa luvussa.

838 UM Arkisto LEN116/11.5.1988. Eestin turistiryhmien viisumit.

839 UM Arkisto Passiyksikön lähete 23.6.1988 LEN pääkonsulinvirastoon: SM poliisiosasto/poliisiylitarkastajan sijaisen Pertti Virolaisen ja vt. toimistopäällikkö Matti Bäckmanin 20.6.1988 päivätty lausunto.

840 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kansliapäällikkö Muistiinpano 26.5.88. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Kansallisarkisto.

841 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kansliapäällikkö Muistiinpano 02.6.1988. Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu.

842 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. Kansallisarkisto.

843 USA:n lähetystöneuv. Paul Hacker / tstopääll Eero Salovaara 7.6.88 / POL os virkam keskustelut ulkovaltojen edustajien kanssa v. 1988 tammikuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

6.2. Inkeriläiset saavat lähteä Neuvostoliitosta

Vappuna 1988 turvapaikanhakijoiden tulo Suomeen sai uuden ulottuvuuden, kun inkeriläinen Eino Repo saapui lauantaina 30.4. Tukholman kautta Turkuun. Hän oli jo kauan ennen tuloaan päättänyt muuttaa Suomeen. Neuvostoliiton viranomaiset myönsivät maastapoistumisluvan ja Repo kertoi anoneensa 23.3. Suomen Leningradin konsulaatilta turvapaikkaa ja oleskelulupaa Suomeen. Kun anomukseen ei tullut vastausta, hän päätti toimia. Revolla oli turistiviisumi eikä aikaa odottaa, koska 3.5. umpeutui maastamuuttolupa. Repo sai viisumin Ruotsin konsulaatista, lensi Tukholmaan 29.4. ja lähti samana iltana laivalla Turkuun. Hän kertoi menevänsä poliisiasemalle ja anovansa turvapaikkaa Suomesta ”kansallisten syiden perusteella”.[844]

Eino Revon tapaus sai laajan huomion Suomessa. Vapunaattona 30.4.1988 Repoa Turun satamassa vastassa ollut mies kertoi, että Repo oli huomaamattaan kävellyt tullista läpi ja hän ohjasi Revon takaisin poliisin luo. –”Viimeksi näin hänet, kun hän meni sivuhuoneeseen poliisien kanssa.”[845] Vapunpäivän iltana 1.5. Turun poliisiasemalta kerrottiin, ettei siellä ole käynyt yhtään turvapaikan anojaa viikonlopun aikana.[846] 2.5.1988 mennessä Revosta ei saatu lisätietoja. SPR ei ollut kuullut mitään. Ulkomaalaiskuraattori Tarja Summa ei halunnut puhua asiasta toimittajille. Iltalehti julkaisi 3.5. ison jutun otsikolla*:* ”Missä on Eino Repo? Inkeriläispakolainen katosi kuin maan nielemänä”. SM:n poliisiylijohtaja Olli Urponen vastasi: ”Jos asiasta olisikin tietoa, viranomaiset eivät julkista turvapaikoista mitään.”[847]

4.5.1988 Iltalehti kirjoitti: ”Vain kaksi on varmaa tietoa: Inkerikko Eino Repo lähti Tukholmasta – ja saapui Turkuun”. 20.5. lehti julkaisi koko aukeaman jutun ”Oleskelulupa tuli, Suomen kansalaisuus tavoitteena”: ”Inkeriläinen Eino Repo on nyt onnellinen mies[…]kamppailu neuvostobyrokratiaa vastaan päättyi pieneen osavoittoon. Hän sai vuoden oleskeluluvan Suomeen. – ”Kun vielä saan Suomen kansalaisuuden, unelmastani on tullut totta.”[848] Repo kertoi olevansa Rakveressa syntynyt valokuvaaja, eikä hän missään kateissa ole ollut: ”Poliisi ja Suojelupoliisi pitivät minua suojissaan viikon, jonka jälkeen minut siirrettiin Pakolaiskeskukseen Malmille.” Repo kertoi toimineensa Virossa suomenkielisten inkeriläisten toimintaa tukevassa järjestössä, joka puolusti inkeriläisten kansallisia oikeuksia.[849]

Eino Repo oli saanut Eesti TV:n lähetyksistä tiedon, että joutuu poliisin suojiin, jos anoo Suomessa turvapaikkaa. Hän kertoi, että Neuvostoliitossa asuu hajallaan noin 60 000 inkeriläistä eikä byrokratia tunnusta heidän kansallisuuttaan: ”Neuvostoliitossa yksinkertaisesti ei voi olla inkeriläinen”. Repo kertoi halunneensa aina olla inkeriläinen ja alkaneensa toimia jo v.1985 saadakseen maastamuuttoluvan: ”Halusin kertoa byrokraateille, että inkeriläisillä tulee olla oikeus muuttaa sellaiseen maahan, jossa me saamme olla inkeriläisiä.”[850]

Anomuksen saada muuttaa Suomeen Repo oli lähettänyt 11.11.1987 SNTL:n Korkeimman Neuvoston puhemiehistölle. Vastausta ei ollut tullut, vaikka maan perustuslaki takasi,

844 HS 3.5.1988: Ei tietoa inkeriläisestä Eino Revosta ja Iltalehti 4.5.1988.
845 Haapio, Markku, Iltalehti 3.5.1988.
846 IS 2.5.1988: Inkeriläinen ei hakenutkaan turvapaikkaa.
847 HS 1.5.1988: Inkeriläisestä miehestä ei tietoa.
848 IL 4.5.1988 ja Suorsa, Pekka, IL 20.5.1988.
849 Hautamäki, Jaakko, HS 30.4.1988.
850 Suorsa, Pekka, IL 20.5.1988

että puhemiehistö vastaa tällaiseen anomukseen 2 kk kuluessa. Sen sijaan Repo joutui KGB:n kuulusteluun, jossa uhattiin loikkaussyytteellä ja vankeudella vanhan Itä-Karjalaan tehdyn turistimatkan takia.[851] Repo kertoi, että ESNT:n sisäministeriön viisumiosaston päällikkö herra Pais oli sanonut, ettei kukaan suostu keskustelemaan hänen kanssaan kansallisuuskysymyksistä eikä Suomeen muuttamisesta. Sen jälkeen Repo oli matkustanut Moskovaan ja saanut 15 minuutissa turistiviisumin Ruotsiin. Ruotsalaiset tiesivät hänen suunnitelmansa ja olivat luvanneet poliittisen turvapaikan, jos suomalaiset olisivat käännyttäneet.[852]

Helsingin Sanomat opasti Repoa uutisessaan asiasta: Oleskelulupaan voi anoa pidennystä ennen sen umpeutumista ja kahden vuoden yhtäjaksoisen oleskelun jälkeen voidaan antaa ilman määräaikaa oleva oleskelulupa. Suomen kansalaisuuden voi saada, kun on asunut Suomessa 5 vuotta ja ulkomaille voi matkustaa viisumin saatuaan.[853]

Tehtaankadun KGB-residentillä oli kiireinen päivä 2.6.1988 presidentti Reaganin Moskovan vierailun jälkeen. Ministerineuvos Felix Karasev soitti klo 09:15 Jaakko Kalelalle, pyysi lyhyttä tapaamista ja saapui 10 min. kuluttua presidentinlinnaan. Hän puhui Kalelan kanssa huippukokouksesta, oli tyytyväinen sen onnistumiseen, mutta halusi varmistaa, mitä presidentti Reagan tarkoitti puhuessaan Helsingistä lähtiessä ”RP:n arvokkaista näkökohdista”. Kalela kertoi, että kyseessä oli viittaus tasavallan presidentin[854] keskusteluissa ja kirjeessä esittämiin näkemyksiin perestroikasta. Karasevin toinen kiireinen asia oli kuulla presidentin kanta pääministeri Holkerin vierailusuunnitelmasta, että voisi välittää suosituksensa Moskovaan.[855]

Myös Supon päällikkö Seppo Tiitinen keskusteli virkansa puolesta säännöllisesti KGB:n Helsingin-päällikkö Karasevin kanssa ajankohtaisista Suomen ja Neuvostoliiton välisistä asioista. Heillä oli jo aiemmin sovittu tapaaminen 2.6.1988 klo 12:15. Suomeen tulleen Eino Revon kertomukset KGB:n suhtautumisesta inkeriläisiin ja inkeriläisten halusta muuttaa Suomeen olivat saaneet näkyvää julkisuutta ja inkeriläiset olivat keskustelun viidestä asiasta nro 2. Inkeriläisistä puhuessaan KGB-residentti kertoi ensimmäiseksi Supon päällikölle huolen siitä, että ”heidän rajalleen voisi tulla Vuoristo-Karabahiin verrattava tilanne, johon on vakavasti valmistauduttava myös korkealla tasolla”. Karasevin viittaus vakavaan valmistautumiseen ”korkealla tasolla” tarkoitti, että suojelupoliisin päällikön kautta välitetty viesti oli tarkoitettu tasavallan presidentin tietoon.[856]

Ulkoministeriö pantiin selvittämään Neuvostoliiton kansalaisten maastalähtölupa-asiaa heti 2.6.1988, kun Felix Karasev oli antanut Seppo Tiitisen ymmärtää, että Neuvostoliiton puolesta inkeriläiset voisivat poistua maasta. UM:n oikeudellisen osaston toimistopäällikön sijainen Irma Ertman kuvaa 2.6.1988 muistiossa neuvostohallinnon uudenlaista ennustamatonta toimintaa. Ertman kirjoitti, että jo huhtikuussa 1988 Tehtaankadun konsulaatti oli lähettänyt ulkoministeriöön nuoripari Gorodilovin, Gorodilovin äidin ja suomalaisen tuttavan. Pariskunta oli tullut Suomeen kesällä 1987 vierailuviisumilla Gorodilovin Suomessa asuvan

851 Suorsa, Pekka, IL 20.5.1988.

852 Suorsa, Pekka, IL 20.5.1988.

853 HS 21.5.1988: Inkeriläinen Eino Repo sai vuoden oleskeluluvan.

854 *Republic´s President.*

855 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kansliapäällikkö Muistiinpano 02.6.1988 (2.). Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. MKA.KA.

856 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017.

äidin kutsusta. Viisumit olivat umpeutuneet jo syyskuussa 1987 ja he olivat siitä alkaen olleet Suomessa ilman oleskelulupaa. Ertman kertoi Gorodiloveille, ettei ulkoministeriö ratkaise oleskelua Suomessa heidän täällä ollessaan ja ohjasi heidät sos. ja terveysministeriöön ulkomaalaiskuraattorin luo.[857]

Gordilovien passeista Ertman havaitsi, että vaikka heille oli myönnetty Suomeen vain lyhytaikainen vierailuviisumi, passien henkilötietosivuilla oli Neuvostoliiton leima, jonka mukaan passit oikeuttavat pysyvään maastamuuttoon.[858] Ertman tiedusteli, miten tämä on mahdollista ja Gorodilov vastasi, että he olivat Suomessa ollessaan muuttaneet Neuvostoliiton suurlähetystössä passiensa statuksen mainitulla tavalla. Vaikeudet johtuvat siitä, etteivät he saaneet Suomen viranomaisilta pysyvää oleskelulupaa eikä heillä ei ollut enää paluuta Neuvostoliittoon ilman sieltä saatua kutsua.[859]

UM:n tietojen mukaan neuvostokansalaisille ei aikaisemmin ollut mahdollista muuttaa oleskeluperustetta Neuvostoliiton suurlähetystössä. Pysyvään maastamuuttoon oikeuttava leima piti saada jo ennen Neuvostoliitosta lähtöä. Ertman keskusteli asiasta heti 2.6.1988 SM:n ulkomaalaistoimiston ylitarkastaja Mielikki Tenhusen kanssa. Tenhunen kertoi Gordilovien asian olevan vireillä SUSTO:ssa ja tapaus oli sielläkin ensimmäinen laatuaan.[860]

Tavattuaan Karasevin 2.6.1988 Seppo Tiitinen sai tapaamisen presidentti Koiviston kanssa heti seuraavana aamuna, perjantaina 3.6.1988. Asialistalla toisena oli inkeriläisten maahanmuutto, johon tarvittiin Suomen poliittinen kanta. Tiitinen kertoi presidentille Karasevin edellisenä päivänä esittämän Moskovan kannan asiasta. Tämän kuultuaan Koivisto huokaili Tiitisen mukaan tovin sitä, miten valtavasti inkeriläiset ovat joutuneet historiansa aikana kärsimään. Sen jälkeen presidentti pohti, että olisi velvollisuus järjestää heille kohtuulliset olosuhteet viimeisiksi vuosiksi. Lopuksi presidentti Koivisto ilmoitti Tiitiselle kantansa Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten tulosta Suomeen: ”Jos ovat valmiita antamaan muuttoluvan, annetaan tulla, vaikka olisi mittatappioitakin, ovathan he suomalaisia.”[861]

Presidentti tiedusteli Tiitiseltä, paljonko inkeriläisiä on. Tiitinen kertoi Supon silloisen arvion 60 000, jolloin Koivisto kysyi: ”Mitä jos otettaisiin ne kaikki?” Tiitinen oli todennut presidentille tästä ajatuksesta, että sellaisessa tapauksessa ”tulee aina ruumenia jyvien seassa”. Tiedettiin, että inkeriläisten mukana Suomeen pääsisi Neuvostoliitosta muutakin väkeä. Koivisto painotti Tiitiselle: ”ei värvätä, mutta ilmoitetaan venäläiselle valmius ottaa niitä tänne”. Sitten presidentti pyysi Seppo Tiitistä menemään sisäministeri Jarmo Rantasen puheille ja antaa hänelle ennakkovaroitus valmistautua ottamaan inkerinsuomalaiset vastaan paluumuut-

857 UM/OIK uas. Irma Ertmanin luottamuksellinen muistio nro 77 / 2.6.1988: ”Neuvostoliiton kansalaisten maastaläh töluvat”. Signum 68–41-NLO. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. Suomi-Neuvostoliitto 1.1.1988–30.4.1988. UMA 3.

858 Ven. *na postojannoe zhitelstvo*

859 UM/OIK uas. Irma Ertmanin luottamuksellinen muistio nro 77 / 2.6.1988 ”Neuvostoliiton kansalaisten maastalähtöluvat”. Signum 68.41. NLO, UMA.

860 UM/OIK uas. Irma Ertmanin luottamuksellinen muistio nro 77 / 2.6.1988 ”Neuvostoliiton kansalaisten maastalähtöluvat”. Signum 68.41. NLO, UMA.

861 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

tajina. Samana viikonloppuna Tiitinen lähti presidentin seurueessa valtiovierailulle Unkariin ja tapasi Rantasen tässä asiassa vasta palattuaan matkalta noin viikon kuluttua.[862]

Toisen maailmansodan jälkeisellä Stalinin kansallisuuspolitiikalla oli rikottu vanhat kansallisuuskokonaisuudet. Neuvostorajat pakottivat eri kansoja ja heimoja yhteen ja synnyttivät uusia jännitteitä. Suuria väestönsiirtoja toteutettiin myös Neuvosto-Venäjän ja Neuvosto-Eestin ja Suomen raja-alueilla. Kun pakkosiirrettyjä kansanryhmiä palasi asuinalueilleen, syntyi kiistoja omaisuuden hallinnasta, hallinnollisten rajojen kulusta ja vähemmistöjen asemasta. Moskova pelkäsi tällaisia ongelmia syntyvän myös länsirajoilleen. Se, että KGB:n edustaja otti 2.6.1988 inkeriläisten tilanteesta puhuessaan esille Vuoristo-Karabahin rajarauhattomuudet osoittaa, että Moskovassa pelättiin inkeriläisten suunnitelmista aiheutuvan jotain vastaavaa.

Kimmo Rentola on arvioinut, että yksi lisämotiivi Karasevin esittämille näkemyksille inkeriläisistä on saattanut olla kytkentä Neuvostoliiton ajamiin viisumihelpotuksiin Euroopan maiden kanssa. Koetettiin ehkä löytää ryhmiä, joiden avulla saataisiin viisumiasioissa päätä auki.[863] Todennäköisesti näin oli[864], mutta tärkein motiivi tunnustella inkeriläisten muuttoa Suomeen oli Vuoristo-Karabahiin verrattavan tilanteen estäminen.

13.6.1988 Felix Karasev tuli kansliapäällikkö Jaakko Kalelan luo keskustelemaan pääministeri Harri Holkerin matkasta Moskovaan ja Tehtaankadun suurlähetystön KGB-virkailija Albert Akulovin roolista. Karasev kertoi pyytäneensä Akulovia ottamaan muun tapaamisen yhteydessä ohimennen selvää pääministerin loma-aikeista. Tarkoituksena oli ollut vain saada selville, olisiko pääministeri vapaa matkustamaan elokuun alussa, mutta Akulov oli toiminut ”kömpelösti”. Jo seuraavana päivänä 14.6.1998 Karasev kertoi presidentti Koivistolle, että Moskovassa odotettiin tietoa pääministerin vierailuajasta.[865]

Edellä on referoitu tarkasti Supon päällikkö Seppo Tiitisen sekä presidentti Koiviston tapaamisia KGB-residentti Felix Karasevin kanssa kesäkuun 1988 kahden ensimmäisen viikon aikana. Karasev tapasi presidenttiä ja keskusteli myös kansliapäällikkö Kalelan kanssa säännöllisesti ajankohtaisista asioista. Tästä huolimatta on mahdollista, että Neuvostoliiton inkerinsuomalaisista Karasev keskusteli vain Supon päällikön välityksellä. Tällainen ratkaisu oli ehkä KGB:n näkökulmasta luontevin. Neuvostoliitosta ei ollut mahdollista matkustaa ulkomaille, saati muuttaa pysyvästi ilman KGB:n myötävaikutusta ja KGB tiesi tarkkaan inkeriläisten liikkeet. Ehkä ajateltiin, että sopivin yhteistyökumppani ja viestinviejä Suomessakin näissä asioissa oli Suojelupoliisi.[866]

Neuvostoliiton naapurina Suomen johdolla oli kokonaiskuvan muodostamiseksi oltava laaja-alainen ymmärrys koko jättiläisvaltion alueesta. Esimerkkinä siitä, että KGB-linjan kautta välitetyistä asioista ei ole kirjallisia dokumentteja on presidentti Koiviston v. 1988 omassa esikunnassaan kertoma asia: YK:n apulaispääsihteeri Martti Ahtisaari vieraili Kultarannassa 4.8.1988 keskustelemassa Afganistanin rauhanturvaoperaatiosta. KGB:n Karasev vieraili siellä samana päivänä. Hänellä oli mukanaan Koiviston nähtäväksi tarkoitettu venäjänkielinen Non

862 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

863 Rentola 2009, s. 188

864 Ks. luku 6.5.

865 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kansliapäällikkö Muistiinpano 13.6.88 (2.) Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu.

866 Keskustelu Jaakko Kalelan kanssa syksyllä 2018.

Paper, jossa ei ollut otsikoita. Kun Koivisto kysyi, saisiko siitä ottaa kopion, Karasev vastasi, että ei saanut. Presidentti teki itse muistiinpanoja paperista: neuvostoliittolaiset antoivat tunnustusta kenraali Rauli Helmisen toiminnalle Afganistanissa, moittivat Pakistania ja kysyivät, mitä Suomi voisi asiassa tehdä. Lisäksi ilmoitettiin, että he olisivat valmiita antamaan tietoja enemmänkin. Presidentti sanoi virkamiehilleen: ”Katsotaan nyt mitä tästä tulee. Tämä oli neuvostohallituksen yhteydenotto ja sen mukaan olen sen noteerannut ja siitä ollaan nyt tekemässä muistio.” [867] Samalla tavoin Koivisto suhtautui Karasevin yhteydenottoihin inkeriläisasioissa. Toimittaja Pekka Hakala kysyi 2011 Koivistolta Neuvostoliiton turvallisuuspalvelun roolia ja sitä, tuliko aloite inkeriläisten paluumuuttoon KGB:lta:

> ”Suomen tasavallan yhdeksäs presidentti Mauno Koivisto, 87, istuu kotinsa työhuoneessa Helsingin Katajanokalla ja on silminnähden tyrmistynyt. – Siis että inkeriläisten paluumuutto olisi heidän aloitteensa? Ei, eei. Neuvostoliitto suostui siihen. Eivät he inkeriläisiä missään tapauksessa halunneet karkottaa pois maasta.”[868]

Yksi tämän tutkimuksen tuloksista on, että presidentti Koiviston edellä oleva toteamus vastaa tapahtumien kulkua. Luvuissa 9.1. ja 9.2. kerrotaan syy siihen, miksi presidentti Koivisto huhtikuussa 1990 kertoi julkisuudessa, että inkeriläisten paluumuutto Suomeen oli mahdollista. Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten laajamittaisen Suomeen muuton salliminen ei kytkeytynyt KGB:n ”aloitteeseen” vaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

6.3. Neuvostopakolaisia ja Neuvostoliiton viisumihelpotusvaatimuksia

Maahantulo- ja viisumikäytännöt olivat keskeisiä kysymyksiä inkeriläisten paluumuutossa. Tässä luvussa kuvataan rakenteellisia muutospyrkimyksiä asiassa paluumuuton alkamisen aikaan.

Kansainväliset ihmisoikeuskysymykset olivat kesällä 1988 herkkä aihe Neuvostoliitossa. Yksi syy oli, että 3.-18.6.1988 Novgorodissa vietettiin suurin juhlallisuuksin Venäjän ortodoksisen kirkon -”Venäjän kasteen”- 1000-vuotisjuhlaa. Suomea edustivat arkkipiispa John Vikström sihteerinsä Risto Cantellin kanssa.[869] Suomenlahdella alkoi samaan aikaan uudenlainen matkailu. Sodan jälkeen ensimmäinen kajakkiretkikunta sai täysin luvallisesti lähteä 6.6. Helsingistä Piritaan. Retkeläiset osallistuivat Tallinnan Laululavalla rock-konserttiin, jossa oli 80 000 ihmistä. Konsertin jälkeen miliisit eristivät Laululavan alueen eikä sinne enää päässyt.

867 Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. MKA.KA.

868 Hakala Pekka, HS 6.2.2011: ”Inkeriläisten tarina kosketti”.

869 UM/POL Muistio no 54 / 18.1.88 / NL: osallistuminen Venäjän ortodoksisen kirkon 1000-v. juhlallisuuksiin. POL os muistiot 1982- Ded: Poliittisen osaston muistiosarja 1–120. UMA.

Samoihin aikoihin tuli Riiasta Rautaruukin Finn-proomun salamatkustajana Raaheen Alimzhan Rahimov. Virallisesti hän oli lähtenyt Uzbekistanin Neuvostotasavallasta Leningradiin, mutta piileskellyt vuoden Riiassa. Rahimov löydettiin laivasta matkan aikana ja Raahessa oli poliisi vastassa. Viikon kuluttua hänet siirrettiin pakolaiskeskukseen Helsinkiin. Neuvostoliiton suurlähetystöstä yritettiin saada yhteyttä Rahimoviin, mutta hän ei halunnut olla missään tekemisissä heidän kanssaan.[870]

Suomen ulkomaalaispolitiikkaan kohdistunut kritiikki johtui osittain siitä, ettei SM:n ulkomaalaistoimistolla ollut riittäviä voimavaroja nopeasti lisääntyvien ulkomaalasiasioiden hoitamiseen. Sen takia ulkomaalaisasetusta muutettiin kesällä 1988 niin, että viranomaiset saivat oleskelu- ja työluvan myöntämisessä aikaisempaa suuremman liikkumavaran.[871] Alimzhan Rahimov jätti 1.7.1988 turvapaikkahakemuksen ja sai 4.7. oleskeluluvan Suomeen, mutta jatkoi jo 6.7. Saksan Liittotasavaltaan, josta sai turvapaikan.[872]

Oleskeluluvan vuodeksi saanut inkeriläinen Eino Repo toimi tulkkina, kun Rahimov arvosteli Suomea Iltalehdessä. Rahimovin näkemykset osoittavat, ettei hän eikä moni muukaan ymmärtänyt eroa UNHCR:n kanssa käytyjen neuvottelujen tuloksena Suomeen valittujen kiintiöpakolaisten ja omin avuin rajan yli tulevien turvapaikanhakijoiden välillä:

> **”[…]Suomessa harjoitetaan kaksinaamaista politiikkaa, jossa pakolaiset jaetaan kolmeen eri kastiin. Ensimmäiseen kuuluvat kolmannesta maailmasta tulevat pakolaiset, jotka saavat turvapaikan heti. Toiseen kastiin kuuluvat itäblokin maista tulevat pakolaiset, jotka voidaan palauttaa heti, jos julkisuudessa ei ole ollut tietoa heistä. Itse kuulun kolmanteen kastiin. Tähän ryhmään kuuluvia ei saa palauttaa, jos julkisuus on heistä kertonut. Suomeen en voi jäädä, koska täällä ei saa harjoittaa neuvostovastaista politiikkaa. Lähden nyt joko Yhdysvaltoihin tai muualle, missä ei tarvitse pelätä. Haluan esittää poliittisia mielipiteitä. Neuvostoliiton uudistuspolitiikka on pelkkä suuri spektaakkeli ja muutokset ovat vähäisiä […]”**[873]

Virolainen hammaslääkäri Janis Vende osallistui heinäkuussa Suomenlahdella Tall Ships Raceen neuvostoliittolaisella koululaiva Kruzenshternilla. Hän ei palannut 16.7. miehistölle järjestetyltä Helsingin kaupunkikierrokselta. Tehtaankadun lähetystö teki katoamisilmoituksen Suomen viranomaisille ja selvisi, että Vende oli 17.7.1988 jättänyt Ruotsissa turvapaikkahakemuksen.[874] Illalla 27.7. kaksi Neuvosto-Eestin sisämaasta kotoisin ollutta miestä lähti Tallinnasta avoveneellä kohti Suomea ja saapui Porkkalanlahden edustalle Ormholmen-saareen. Merivartiosto tiedotti asiasta poliisille 28.7. Saaressa olleet HSK:n juniorileiriläiset löysivät miehet ja purjehdusopettaja Eppie Eloranta vei heidät Lauttasaareen ja sieltä autolla Etelä-

870 Iltalehti 5.7.1988: Neuvostoloikkari sai oleskeluluvan: ”Ilman julkisuutta minut olisi lähetetty takaisin”; HS 5.7.1988: Neuvostoloikkarille oleskelulupa; HS 22.7.1988: ”Neuvostoloikkari sai turvapaikan Länsi-Saksasta”.

871 Eero Kekomäki, UM:n suurlähettiläskokous 8.3.1989. Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto Muistio n:o 82/10–3-1989/Ertman/is. Signum 68.40. UMA 3.

872 HS 22.7.1988: Neuvostoloikkari sai turvapaikan Länsi-Saksasta; HS 15.8.1988: Eino Repo pyytää asiansa uudelleenkäsittelyä: ”Antakaa oleskelulupa tai karkotuspäätös!”

873 IL 5.7.1988: Neuvostoloikkari sai oleskeluluvan: ”Ilman julkisuutta minut olisi lähetetty takaisin”.

874 YLE Uutiset 25.7.1988 ja IS 26.7.1988.

satamaan. Palattuaan leirille Eloranta piilotti miesten veneen naapurisaareen. Merivartiosto teki saamiensa vihjeiden mukaan normaalit tutkimukset ja totesi loikkauksen mahdolliseksi, vaikkei sitä saatu varmistetuksi. Poliisi kuulusteli pursiseuralaisia, mutta ei syyttänyt Elorantaa mistään. Supon päällikkö Tiitinen vahvisti, ettei Suomen laki määritellyt maahan tulleen loikkarin auttamista rikokseksi.[875]

Eino Repo, joka oli saanut väliaikaisen asunnon Malmin pakolaiskeskuksesta, aiheutti heinäkuussa uuden ongelman. Hän lähetti turvapaikka-anomuksen Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystölle. Sieltä Repo sai kieltävän vastauksen lisäksi Euroopan pakolaisleirien yhteystietoja. Kansainvälisten sääntöjen puitteissa Repo olisi voinut pakolaisleiriltä käsin hakea viisumia Yhdysvaltoihin.[876] Tämän jälkeen Repo haki tukea kansainväliseltä ihmisoikeusryhmä IGFM/ISHR:ltä. Ryhmä julkaisi 26.7.1988 Frankfurtissa tiedotteen, jossa väitti, että Suomen viranomaiset kielsivät Revolta turvapaikan Suomen ja Neuvostoliiton välisen vuoden 1948 sopimuksen nojalla ja että YYA-sopimus velvoitti Suomea käännyttämään kaikki rajan yli laittomasti tulleet. IGFM/ISHR väitti Suomen viranomaisten ilmoittaneen, ettei Revon oleskelulupaa jatketa. Järjestö ilmoitti aikovansa tukea Revon turvapaikkahakemusta.[877]

IGFM/ISHR:n yhteistyöjäsen Suomen Helsinki-ryhmä jatkoi asiaa. Ryhmä ilmoitti ihmettelevänsä SM:n tapaa kohdella Eino Repoa antamalla hänelle vain tilapäisen oleskeluluvan, vaikka hänen vanhempansa olivat suomalaisia ja hän halusi jäädä Suomeen. Helsinki-ryhmän mukaan Revolle pitäisi myöntää ”elämisen mahdollisuudet Suomessa tarjoava oleskelulupa” ja puheenjohtaja Heimo Rantala sanoi, että se ”tuskin mullistaisi maan työllisyys- ja muitakaan oloja, kun pakolaiskiintiötäkin juuri kasvatetaan”. Helsinki-ryhmä kertoi IGFM/ISHR:n todenneen tiedotteessaan, että Suomen viranomaiset olivat aina kiistäneet antaneensa Neuvostoliitolle lupauksia pakolaisten palauttamisesta, mutta: ”Niin kauan kuin yhdellekään Neuvostoliitosta saapuneelle poliittisen turvapaikan pyytäjälle ei ole turvapaikkaa myönnetty, on oikeus epäillä Suomen viranomaisten selitystä”.[878]

Eino Repo siirrettiin pakolaiskeskuksesta matkustajakotiin 1.8.1988. Hän kävi tapaamassa SM:n ulkomaalaistoimiston toimistopäällikkö Matti Bäckmania ja pyysi perustelua turvapaikkahakemuksen ja pysyvän oleskelulupahakemuksen hylkäämiselle. Kun Bäckman ei antanut, Repo lähetti uuden hakemuksen pyytäen ”joko karkotusta tai todellista oleskelulupaa”. 15.8. Repo kertoi Helsingin Sanomille, että hänen muuttonsa Suomeen oli aiheuttanut paljon ongelmia sukulaisille Neuvosto-Eestissä.[879]

Neuvostoliiton Helsingin suurlähettiläs oli vaihtumassa ja Suomen ulkopoliittinen johto pohti saapumisaikataulua. Gorbatšovin talousasiantuntija Abel Aganbegian oli tokaissut Boris Aristovin nimityksestä kuultuaan: ”Idiootti! Ensin tuhosi Neuvostoliiton ulkomaankaupan ja nyt menee tuhoamaan Neuvostoliiton ja Suomen hyvät suhteet!” MID:issä oli tieto, että suo-

875 HS 31.7.1988: Kahden miehen epäillään loikanneen Tallinnasta Suomeen; HS 1.8.1988: Tiitinen: Mahdolliset loikkarit tuskin enää Suomessa; HS 2.8.1988: Supon päällikkö Seppo Tiitinen: Loikkarin auttaminen ei yleensä ole rikos.

876 HS 15.8.1988: Eino Repo pyytää asiansa uudelleenkäsittelyä: ”Antakaa oleskelulupa tai karkotuspäätös!”

877 US 27.7.1988: YYA kummittelee. Eino Repo kanteli Suomesta.

878 HS 31.7.1988: Helsinki-ryhmä ihmettelee Eino Revon kohtelua.

879 HS 15.8.1988: Eino Repo pyytää asiansa uudelleenkäsittelyä: ”Antakaa oleskelulupa tai karkotuspäätös!”

malaiset ja varsinkin liikemiehet inhosivat tehtävään nimitettyä Aristovia. Juri Derjabin juorusi Moskovassa suomalaisille, että Aristov oli kuin kissa pistoksissa ja ”luuhasi MID:in Eurooppa 2-osaston kirjastossa”. Kokeneet entiset Suomen suurlähettiläät neuvoivat presidentti Koivistoa: valtuuskirjeen jättöpäiväksi suunniteltu 28.8.1988 oli liian myöhäinen ajankohta, koska Suomalais-Neuvostoliittolaisen Talouskomission tärkeä kokous oli syyskuun alussa. Uuden suurlähettilään ensisijaiset prioriteetit olivat kauppaongelmien nopea ratkaisu ja Gorbatšovin saaminen vierailulle Suomeen. Valtuuskirjeen jätön lykkääminen tulkittaisiin näpäytykseksi.[880]

15.8.1988 KGB:n Felix Karasev tuli kertomaan kansliapäällikkö Jaakko Kalelalle, että Gorbatšovin vierailu ei onnistu tämän vuoden aikana ja pohti mitä pitäisi tehdä, kun vierailua on jo monta kertaa lykätty, ettei anneta väärää signaalia. Pääsihteeri Gorbatšovilla oli vaan muut kiireet. Vuoden 1989 alussa oli vierailut Saksan Liittotasavaltaan ja Ranskaan ja maaliskuussa neuvottelut Yhdysvaltojen uuden hallituksen kanssa. Neuvostoliiton sisäpolitiikassa oli kiireinen aikataulu ja eri tasojen vaalit. Keväällä 1989 oli kansanedustajien kokouksen vaalit, jotka vaikuttaisivat uuden presidentin ja Korkeimman Neuvoston valintaan.[881]

Neuvostoliiton toukokuussa 1988 tekemät ehdotukset viisumien saannin helpottamisesta vaativat Suomessa perusteellisen pohdinnan. SM:n poliisiosaston lausunnon allekirjoittivat heinäkuussa poliisiylijohtaja Olli Urponen ja vt. toimistopäällikkö Matti Bäckman. SM:n kanta oli, että viisumipakko ja ulkomaalaisten maahantuloedellytysten selvittäminen ovat olennainen osa valtion perusturvallisuusetujen suojaamiseksi harjoitettavaa ennalta estävää turvallisuustyötä. Siksi SM katsoi, ettei ollut syytä ryhtyä määräysten tai noudatetun käytännön olennaiseen muuttamiseen. Suomeen kaupallis-taloudellisen ja tieteellis-teknisen yhteistyön puitteissa matkustavien Neuvostoliiton kansalaisten osalta voitaisiin yhteistyössä UM:n kanssa luoda järjestelmä, joka mahdollistaisi yksittäistapauksissa käsittelyn nopeuttamisen.[882]

Määräysten yksinkertaistamista käsiteltiin Suomalais-Neuvostoliittolaisen yhteistyökomission liikenne- ja tietoliikenneryhmässä. Sieltä ehdotettiin, että viisumiasiaa tulisi viedä eteenpäin ulkoministeriöiden tasolla. UM ilmoitti 15.9.1988 Moskovan suurlähetystölle sisäministeriön kannan SNTL:n ehdotuksiin ja lähetti 29.9. muistion Suomen kannoista.[883] Osastopäällikkö Eero Kekomäki totesi lähetteessä, että osa mainituista seikoista tulisi todennäköisesti sisältymään Saimaan kanavan matkustajaliikennesopimuksen uudistukseen.[884]

Kaikki neuvostokansalaiset eivät vielä tienneet, että heidän suurlähetystönsä oli alkanut vaihtaa turistimatkaan oikeuttavia Neuvostoliiton passeja pysyvään oleskeluun oikeuttaviin. Tehtaankadun uusi käytäntö aiheutti lisäongelman Suomen Moskovan suurlähetystölle, koska pysyvän oleskeluluvan hakemista varten Suomesta Neuvostoliittoon passiaan vaihtamaan saa-

880 TPK Jaakko Kalela Muistiinpano 23.6.1988 (salainen) ja JK:n saatekirje Tasavallan presidentille Kultarantaan 10.8.1988 Liitteenä muistiinpano keskustelusta pääministeri Holkerin Neuvostoliiton matkan valmisteluista. Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu. MKA Kansallisarkisto.

881 TPK Kansliapäällikkö Jaakko Kalela Muistiinpano 15.8.1988 (Salainen). Mauno Koiviston yksityisarkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / I. Tammikuu-elokuu.

882 UM Arkisto SM Poliisiosastolta em. asiasta pyydetty lausunto No 38/031/88 /14.7.1988.

883 UM passiyksikön 15.9.88 vastaus MOS SL:n kirjeeseen 251 / 16.5.88. Asia: SNTL:n viisumisäädökset; 1.5.88 voimaanastuneet muutokset.

884 SopS 28/68. UM Arkisto. Oikeudellisen osaston osp. Eero Kekomäen allekirjoittama lähete Moskovan suurlähetystöön 29.9.1988. Asia: Matkailu Suomi-NL; viisumimääräysten yksinkertaistaminen.

puneet neuvostoliittolaiset aviopuolisot joutuivat odottamaan siellä hakemuksensa käsittelyä kauan. Samaan aikaan ne, jotka olivat vaihtaneet passinsa Helsingissä, saattoivat esteettä jatkaa oleskelua Suomessa.[885] Moskovan suurlähetystö raportoi tilanteesta syyskuussa 1988. Siellä jouduttiin kertomaan viisumia hakeville, että anomusten käsittely viipyy Suomessa. Se saattoi viedä kauemmin kuin Neuvostoliiton ulkomaanpassin saaminen, joka kesti 4–8 viikkoa. Suurlähetystön tuli normaaliin tapaan alistaa anomus SM:n ulkomaalaistoimistolle, jos neuvostokansalainen anoi yli kolmen kuukauden oleskelulupaa. Samoin alistettiin kolmansien maiden kansalaisten Suomen Moskovan suurlähetystön kautta hakemat oleskeluluvat.[886]

Moskovan suurlähetystö ehdotti käytännön toimenpiteitä, joilla hakemusten käsittelyä heillä, UM:n passiyksikössä, SUSTO:ssa sekä Supossa voitaisiin nopeuttaa: Suurlähetystön pääsyä SUSTO:n tiedoston eri osiin olisi kehitettävä ja Supon osalta ehdotettiin, että mikäli hakemuksen epääminen perustui annettujen tietojen puutteellisuuteen, asiaa olisi tiedusteltava ensin suurlähetystöltä. Osa epätarkkuuksista johtui hakemuskaavakkeiden teknisistä ja muista virheistä sekä yhteiskuntajärjestelmien eroista johtuvista käsite-eroista.[887]

Neuvostoliitto ajoi 1988 aktiivisesti kansalaistensa pääsyä helpommin Suomeen. Tehtaankadun lähetystösihteeri A.P. Konovalov pyysi lokakuussa tapaamista UM:n oikeudellisen osaston toimistopäällikkö Irma Ertmanin kanssa. Hän oli jo sitä ennen kiinnittänyt toistuvasti Ertmanin huomiota hitauteen ja valitti Suomeen pysyvästi muuttavien neuvostokansalaisten joutuvan hankalaan tilanteeseen anoessaan oleskelu- ja työlupaa Suomessa, kun SM:n ulkomaalaistoimisto piti heidän passejaan hallussaan jopa 5 kk. Konovalov kertoi, että Neuvostoliiton perustuslakiin harkittiin muutoksia kansalaisuuden osalta ja pyrki opastamaan Suomen viranomaisia: ”koska henkilölle oli jo myönnetty maahantulolupa pysyvää asumista varten, voisi tämä myöhempi tarkistus olla rutiininomaisempi ja viedä vähemmän aikaa”. Konovalov ilmoitti aikovansa keskustella asiasta suoraan SUSTO:n kanssa.[888]

Baltian kansalaisten halu päästä käymään lännessä kasvoi ja viisumikäytäntöjen helpottamista ajettiin lokakuussa 1988 monia kanavia pitkin. Latvian SNT:n varaulkoministeri Nejland soitti 24.10. pääkonsuli Jaakko Kaurinkoskelle Leningradiin ja kysyi, voisiko Suomen pääkonsulaatti leimata viisumit Latvian SNT:n ulkoministeriön pyytämiin virkaviisumeihin, vaikka Latvia ei kuulunut sen konsulipiiriin. Hän ehdotti, että olisi syytä ryhtyä keskustelemaan Latvian SNT:n liittämisestä Leningradin pääkonsulaatin konsulipiiriin, johon Eestin SNT kuului. Nejland kertoi keskustelleensa asiasta jo Moskovan suurlähettiläs Talvitien kanssa.[889]

Ulkoministeriö ohjasi Leningradin pääkonsulaattia vastaamaan latvialaisten ja liettualaisten kysymyksiin, että viisuminannon toimipiirin laajentaminen oli mahdollista vain, jos konsulisopimuksen osapuolet eli Suomen ja SNTL:n hallitukset sopisivat siitä. Myös aloitteentekooikeus asiassa oli ainoastaan varsinaisilla sopimusosapuolilla. Suomen viisumien leimaus

885 UM Arkisto SL MOS Muistio 29.9.1988 / LR: Viisumien, oleskelu- ja työlupien myöntämisen nopeuttamisesta.

886 UM Arkisto SL MOS Muistio 4.10.1988 / LR. Suurlähetystön viisumiyksikön työstä. Alistettavat viisumit.

887 UM Arkisto SL MOS Muistio 29.9.1988 / LR: Viisumien, oleskelu- ja työlupien myöntämisen nopeuttamisesta.

888 UM Arkisto. Oikeudellisen osaston toimistopäällikkö Irma Ertmanin 5.10.1988 muistio keskustelusta Neuvostoliiton suurlähetystön lähetystösihteeri A.P. Konovalovin kanssa 3.10.1988.

889 UM Arkisto. Lenb020 / 24.10.1988. Kaurinkoski (POL-30:een).

Leningradissa ei ollut mahdollista ilman Moskovan siihen oikeuttavaa ilmoitusta. Pääkonsulaatin tuli selvittää erityisesti Ruotsin ja myös muiden Leningradissa olleiden pääkonsulaattien toimipiirien laajuus. Tarkoituksena oli tutkia mahdollisuutta Leningradin toimipiirin laajentamiseksi kaikkiin Baltian tasavaltoihin.[890]

Toimiminen samoilla linjoilla Ruotsin kanssa oli Suomelle tärkeää. Kabinettipäällikkö Pierre Schori kertoi kansliapäällikkö Jaakko Kalelalle Ruotsin kannoista. Molemmilla mailla oli yhteisymmärrys siitä, että Baltian maiden on sovittava asiasta ensin Moskovan kanssa eikä omien konsulaattien perustamista Baltiaan tässä vaiheessa harkittu. Parhaat mahdollisuudet osoittaa balteille sympatiaa olivat kulttuuriyhteistyön alalla. Suomi harkitsi kulttuuri-instituutin perustamista.[891]

Moskovan suurlähetystössä 1970-luvun alussa palvellut VTT Klaus Törnudd oli siirtynyt 1.5.1988 suurlähettiläälksi Suomen YK-edustustoon New Yorkiin. Hän oli hoitanut Helsingin 1975 ETYK-huippukokouksen päätösasiakirjavalmisteluissa kolmannen korin asioita, joihin kuuluu tärkeiden ihmisoikeuksien käytännön toimeenpano.[892] Syksyllä 1988 oli YK:n 43. yleiskokous. Tehtaankadun suurlähetystön lähetystöneuvos Lillenurm kävi ulkoministeriössä ilmoittamassa, että Neuvostoliitto tulee korostamaan ihmisoikeussopimusten merkitystä ja huolehtimaan, että ”ihmisoikeuskysymyksissä Neuvostoliitossa tapahtunut nopea kehitys huomioidaan YK:n piirissä”.[893]

Suomen YK-edustustossa syyskausi 1988 sisälsi kovan vaalikampanjan, jonka tuloksena Suomi valittiin vuosiksi 1989–90 turvallisuusneuvoston vaihtuvaksi jäseneksi. KGB:n Felix Karasev kävi 19.9. kertomassa kansliapäällikkö Kalelalle, että Neuvostoliiton tuki Suomen turvallisuusneuvostojäsenyydelle oli itsestään selvä. Pääministeri Andrei Gromyko oli kuitenkin ollut lausunnossaan varovainen, ettei siitä olisi Suomelle vahinkoa. Suomi piti toimintaa viisaana, koska näkyvä aktiivisuus ei olisi ollut Suomen ehdokkuuden kannalta myönteistä. Karasev pyysi Kalelaa välittämään presidentti Koivistolle kysymyksen ”voisiko Neuvostoliitto käyttää hienovaraisesti omaa vaikutusvaltaansa omiin ystäviinsä Suomen jäsenyyden puolesta?”[894]

6.4. Kolme inkeriläisperhettä Suomeen juutalaiskiintiön puitteissa

Vähän ennen työpäivän päättymistä perjantai-iltapäivällä 9.9.1988 Suomen Itävallan suurlähettiläs Matti Kahiluoto soitti Wienistä UM:n poliittisen osaston osastopäällikkö Jaakko Blombergille. Hän kertoi, että Wienissä oli kolme Neuvostoliitosta saapunutta inkeriläisperhettä,

890 UM Arkisto. POL-30 / Tp. Taisto Tolvanen /LEB B028 / 28.10.1988.

891 TPK KP Salainen muistiinpano 11.11.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

892 Törnudd, Klaus 2005, s.16.

893 SNTL:n Lähetystöneuv. Lillenurm /tstopääll Pekka Ojanen 19.8.88. POL os virkamiesten keskustelut ulkovaltojen edustajien kanssa v. 1988 tammikuu-joulukuu. MKA Kansallisarkisto.

894 TPK Kansliapäällikkö Jaakko Kalela Muistiinpano 19.9.88. Mauno Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA Kansallisarkisto.

yhteensä 15 henkeä. He olivat poistuneet Neuvostoliitosta täysin luvallisesti juutalaiskiintiön puitteissa, vaikka eivät olleet juutalaisia ja olivat jättäneet jo lähtiessään Suomen Leningradin pääkonsulinvirastoon anomukset päästä Suomeen. Paperit olivat SM:n ulkomaalaistoimistossa. Perheiden oleskeluaika Wienissä päättyisi seuraavan viikon alussa. He halusivat Suomeen, vaikka heillä oli mahdollisuus lentää Italian kautta Yhdysvaltoihin. SUSTO oli kutsunut maanantaiksi 12.9. koolle pikakokouksen harkitsemaan perheiden muodostamaa ennakkotapausta.[895]

Osastopäällikkö Blomberg kirjoitti välittömästi muistion asiaan liittyvistä näkökohdista. Ne kertovat, että inkeriläisten halua muuttaa Neuvostoliitosta Suomeen oli pohdittu mm. Eino Revon tapauksen pohjalta:

> **”[…] Jos kieltäydymme vastaanottamasta näitä perheitä, luomme kuvan välinpitämättömyydestä sukulaiskansallisuuksia kohtaan. Tällaisen välinpitämättömyyden motiivit nähtäisiin julkisuudessa (sekä kotona että lännessä) liioiteltuna herkkyytenä oletettuja neuvostoliittolaisia näkökantoja kohtaan. Toisaalta näiden inkeriläisten päästäminen Suomeen johtaisi tilanteeseen, jossa vähitellen sukulaiskansallisuuksien piirissä leviää tieto siitä, että Suomi vastaanottaa näiden piiristä saapuvia. Tämä voi johtaa jonkinlaiseen imuun, joka vähitellen saa Neuvostoliiton kannalta kiusallisia mittasuhteita […]**
>
> **Joka tapauksessa on vaikea pitää ovea puoliavoinna – se joko pidetään kiinni tai kokonaan auki. Oma kantani on epäröimättä se, että meidän tulee avata ovi tällaisille ihmisille ja luoda jonkinlainen järjestelmä ja periaatteet heidän vastaanottamisekseen. Kysymys on periaatteellinen, koska he eivät ole vainottuja eivätkä ole oikeutettuja turvapaikkaan. On siis luotava uusi maahanmuuttajien kategoria, jotka saavat alusta pitäen sosiaaliturvaa ja työluvan. Ratkaisu kyseisten kolmen perheen kohdalla on tehtävä nopeasti. Seuraamukset selvitetään vasta jälkeenpäin.”**[896]

Blomberg toimitti muistionsa kopiot välittömästi ulkoministeri Kalevi Sorsalle ja alivaltiosihteeri Aarno Karhilolle. Sorsa soitti 12.9.1988 klo 19 presidentti Koivistolle, kertoi Wieniin tulleista inkeriläisperheistä, jotka halusivat Suomeen ja kysyi mitä tehdään.[897] ”Sen kun tulevat”, vastasi presidentti ulkoministeri Sorsalle. Tiistaiaamuna 13.9. presidentti Koivisto soitti osastopäällikkö Jaakko Blombergille ja ilmoitti kantansa: ”Otetaan inkeriläisiä; sanotaan että ratkaistaan tapaus kerrallaan.”[898]

Edellä kerrottu osoittaa, että inkeriläisten paluumuutto tuli ulkoministeriön ao. virkamiesten ja sisäministeriön ulkomaalaistoimiston tietoon viimeistään 13.9.1988. Presidentti

895 UM Poliittinen osasto Muistio Nro 680 / 9.9.1988 JB/mm. Inkeriläisten muutto Suomeen. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA Kansallisarkisto.

896 UM Poliittinen osasto Muistio Nro 680 / 9.9.1988 JB/mm. Inkeriläisten muutto Suomeen. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA Kansallisarkisto.

897 SUSTO oli siihen mennessä ehtinyt pitää palaverin asiasta.

898 UM:n osastopäällikkö Jaakko Blombergin edellä siteerattuun muistioon (2. kopio TP Koiviston arkistomapeissa) niitattu kaksi Mauno Koiviston käsin kirjoittamaa A3-kokoista ruutupaperimuistiinpanoa, joissa lyhyesti todetaan, mitä presidentti sanoi asiasta ulkoministeri Sorsalle ja osastopäällikkö Blombergille. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1988/II. Syyskuu-joulukuu. MKA Kansallisarkisto.

Koivisto otti asiaan myönteisen kannan, välitti vastuuviranomaisille toimeenpanopyynnön ja ilmoitti, että jos Neuvostoliitosta pyrkii Suomeen inkeriläisiä, vastaanotto ratkaistaan tapaus kerrallaan. Tästä linjasta hän muistutti johdonmukaisesti koko paluumuuton ajan.

Vuoden 1988 lopulla perustettiin kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta, joka koostui poliittisten puolueiden, SPR:n ja Amnesty Internationalin edustajista. Yksi pysyvistä asiantuntijoista oli UM:n oikeudelliselta osastolta ja hän hoiti osan sihteeristöpalveluista.[899]

Neuvostoliiton odotettiin tunnustavan Suomen aseman puolueettomana maana. KGB:n Felix Karasev oli sanonut yksiselitteisesti ulkoministeri Kalevi Sorsalle Helsingissä, että he ovat valmiit muutokseen, kun kommunikeatekstiä seuraavan kerran muutetaan. Suomen puolueettomuusasia oli uutisoitu jo sanomalehti Pravdassa ja siitä puhuttiin Kalevi Sorsan ja ulkoministeri Eduard Shevardnadzen välisissä keskusteluissa. Shevardnadzea pidettiin Gorbatšovin luottoministerinä. Presidentti Koivisto kertoi näistä keskusteluista pääministeri Harri Holkerille: ”Sorsalle sanoin, että jo olisi aika, että he ymmärtäisivät oman etunsa.” [900]

6.5. Neuvostoliiton inkerinsuomalaiset järjestäytyvät

Tarton inkerinsuomalaiset vetosivat syyskuussa 1988 presidentti Mauno Koivistoon ja Suomen viranomaisiin. Heidän seuransa perustamisen jälkeen perustettiin Tallinnan seura ja Leningradin alueen Inkerin Liitto.

Sanomalehti Rahva Hääl julkaisi elokuussa 1988 Molotov-Ribbentropin sopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan ensimmäisenä koko Neuvostoliitossa.[901] Tartossa ilmestyneessä ”Edasi”- lehdessä oli 7.9. lyhyt inkerinsuomalaisille osoitettu tiedotus. Siinä viitattiin Tallinnassa 24.9.1988 järjestettävään Kansallisuuksien Foorumiin, jossa tulisivat edustautumaan myös Neuvosto-Eestissä asuvat inkerinsuomalaiset. Ilmoitettu kokoontumisaihe oli paikan varmistaminen inkerinsuomalaisille ja oman sanoman välittäminen Foorumissa.[902]

Tarton 9.9.1988 kokouksen salainen aihe oli saada tuki päätökselle perustaa inkerinsuomalaisten oma kansallisseura. Kun yli 100 ihmistä tuli paikalle, osoittautui Tarton Kaupunkikomitean kabinetti liian pieneksi. Albert Saunanen löysi yliopiston vanhalta kemian laitokselta luentosalin, jonne siirryttiin. Kokous päätti tukea Kansallisuuksien Foorumin teesejä kansojen itsemääräämisoikeudesta ja tuesta alueen historialliselle valtaväestölle virolaisille. Toiseksi kokous valitsi 16-jäsenisen perustamiskirja- ja ohjelmatoimikunnan Eestin Inkerinsuomalais-

899 Ulkoasiainministeriö, Yleiskirje NO: OIK-3. 17.1.1990, Oikeudellinen osasto 1988/2140/00.40. KHA

900 TP:n keskustelu pmi HH:n kanssa 7.10.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA.KA. Tämä toteutui vasta reilun vuoden kuluttua, kun Neuvostoliitto 26.10.1989 pääsihteeri Mihail Gorbatshovin vierailun yhteydessä tunnusti Suomen puolueettomuuden.

901 Metsalo, Ilmar 2016, s. 27.

902 ”Reedel, 9. septembril kell 18 tuleme kokku EKP Tartu Linnakomitee poliithariduskabineti Saalis, arutamaks Rahvaste Foorumil (24. sept. Tallinnas) ülestõstetavaid küsimusi. Anatoli Schultz.”

ten Seuralle. Toimikunnan tuli 22.10.1988 esittää ne seuran viralliselle perustamiskokoukselle.[903]

Tallinnan 24.9.1988 Kansallisuuksien Foorumin jälkeen Sakari Nupponen kirjoitti Ilta-Sanomiin näyttävän jutun ”Virossa asuvan inkeriläisen hätähuuto: Olen suomalainen![…] Kielestään ja kulttuuristaan huolestuneet Viron suomalaiset kääntyvät Suomen suuren miehen Mauno Koiviston puoleen ja toivovat Suomen television lähetysten ulottamista Etelä-Viroon”[904] Tarton Suomalaisten seuran puheenjohtaja Anatoli Schultz oli luovuttanut Suomen presidentille ja hallitukselle osoitetun kirjeen toimittajan välitettäväksi ja Nupponen oli yhteydessä Presidentin kansliaan. Ilta-Sanomat julkaisi 3.10. Nupposen jutun ja kirjeen ”Suomen tasavallan presidentille herra Mauno Koivistolle ja Suomen tasavallan hallitukselle”:

”Teidän puoleenne kääntyvät Eestissä asuvat suomalaiset. Eletään muutosten aikaa. Neuvostoliitossa ja erityisesti Eestissä on elävöitynyt kansallinen jälleensynty. Eestin Kansanrintaman johdolla menossa olevasta yhteiskunnan demokratisoinnista johtuen sai mahdolliseksi myös entisen Inkerinmaan suomalaisten kulttuurielämän elvyttäminen.

Perustamaisillaan on seura, joka liittäisi kaikki suomalaiset, jotka asuvat Inkerissä ja Eestissä joiden yhtenä tavoitteena on yhteistyö muiden suomalaisten seurojen kanssa. Tärkeimpänä tehtävänä tulee olemaan äidinkielen opetuksen järjestäminen sekä suomenkielisen kirjallisuuden ja kulttuurin viljeleminen täällä asuvien suomalaisten parissa.

Stalinistisen kansallisuuspolitiikan seurauksena ovat Inkerinmaan suomalaiset kansallisuuksena häviämässä. Nykyisissä perestroikan olosuhteissa on huomattavasti noussut Eestissä asuvien suomalaisten kansallinen yhteenkuuluvaisuudentunne. Ehkä Suomen tasavallan presidentillä ja hallituksella olisi mahdollisuus tukea meidän yritystämme välttää heimokansan häviäminen ja auttaa meidän kulttuurimme luonnollisessa kehityksessä täällä Eestissä.

Yksi tehokas keino olisi Suomen television lähetysten ulottaminen myös keski- ja etelä-Eestiin. Valtioiden väliset rajat eivät saisi olla esteenä suomalaiskontaktien kehittymiseksi. Täällä asuvat suomalaiset kunnioittavat herra presidenttiä ja toivovat hartaasti yhteistyötä koko Suomen kansan parissa. Seuran perustamistoimikunnan puolesta A. Schultz.”[905]

Seuraavana päivänä Helsingin Sanomien pääkirjoitus tiivisti inkeriläisten historian:

”Virossa asuu noin 17 700 itsensä suomalaiseksi ilmoittavaa […] Inkeriläisten ja suomalaisten vaiheet Neuvostoliitossa muistuttavat kymmenien pienten kansojen ja vähemmistöjen kohtaloita. Vielä 1917 lokakuun vallankumouksen aikaan Inkerinmaalla asui yli 150 000 suomalaista.

903 Schultz, Anatoli 2013, s.154–155.
904 Nupponen, Sakari: Ilta-Sanomat 3.10.1988.
905 Nupponen, Sakari: Ilta-Sanomat 3.10.1988.

Tarton rauhassa lokakuussa 1920 Neuvosto-Venäjä ilmoitti myöntävänsä Inkerin suomalaisille kulttuuriautonomian, joka takaisi suomen koulu- ja virkakieleksi. Tarton rauha jäi kuitenkin paperille. Stalinin kaapattua vallan 1929 alkoivat myös inkeriläisten joukkokarkotukset Vienanmerelle ja Siperiaan[...] 1930-luvulla suomalaisten karkotukset Inkeristä ja koko raja-alueelta aina Jäämerelle saakka jatkuivat. Inkeriläisten vapaaehtoinen muutto Suomeen sota-aikana sälytti heidän niskoilleen syytökset maanpetoksesta, kun he palasivat sodan jälkeen Neuvostoliittoon. Vasta 1960-luvulla inkeriläiset saivat muuttaa takaisin kotiseuduille[...]alueiden uusi väestö ei tehnyt karkotettujen sijoittumista helpoksi[...]" [906]

Presidentti Koivisto kertoi 7.10.1988 pääministeri Harri Holkerille huolensa siitä, että vetoomuksessa vaadittiin, että Suomen viranomaiset ottaisivat kantaa ja puuttuisivat TV-ohjelmien näkyvyyteen Virossa. Koivisto sanoi, että kehitys Virossa oli ollut hyvinkin hyvää ja hallittua, mutta voi tapahtua kaikenlaista:

"Kyllä se tietysti pelottaa, kuinka paljon meillä olisi valmiutta lähteä osalliseksi. Sieltä oli joku kirje tullut minulle, jossa vedotaan, että Suomen TV:n lähetyksiä Keski- ja Etelä-Eestiin pitäisi lisätä. En minä ole perillä, mikä tilanne on sähköisten osalta, mikä näkyy ja missä näkyy. Mutta siitä tavasta, jolla Ilta-Sanomien toimittaja oli asiaa kysynyt, Martti Manninen[907] oli vakuuttunut, että lehti tulee erittäin aggressiivisesti ajamaan tätä asiaa. Suomen viranomaisia vaaditaan ottamaan kantaa ja puuttuvan näihin. Tässä ovat pian meidän kaikkein isoimmat periaatteet vaakalaudalla." [908]

Opetusministeriön kansainvälisten asioiden ylijohtaja Kalervo Siikala, Suomen kansainvälisten kulttuurisuhteiden kehittäjänä tunnettu keskustapoliitikko, tuki suunnitelmaa, jonka mukaan ulkopoliittisesti arkaluontoista Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten asiaa ryhtyisi Suomessa edistämään viranomaisten sijaan Suomi-Seura ry. Se on 1927 perustettu ulkosuomalaisten edunvalvontajärjestö, jolla 1988 oli 50 000 jäsentä eri puolilla maailmaa. Seura oli puoluepoliittisesti sitoutumaton, puolusti ulkosuomalaisten etuja ja pyrki vahvistamaan heidän yhteyksiään Suomeen ja suomalaiseen kulttuuriin.

Viron tukikohtana Suomessa ollut Tuglas-seura toimi Mariankadulla Suomi-Seuralta vuokratuissa tiloissa. Valtiovallan tuki Neuvostoliitossa perustetuille inkerinsuomalaisten seuroille oli lisäpanostus myös Suomi-Seuralle. VTT Martti Häikiö oli toiminnanjohtajana ja kirjoitti 2003 artikkelissa "Viro ja Inkeri":

"[...] Mutta sitten tapahtui yllättävä ja raju muutos. Tarttolaisen Anatoli Schulzin laatima vetoomus Suomen presidentti Mauno Koivistolle Suomesta saatavasta kulttuuriavusta Virossa asuville suomalaisille painettiin Ilta-Sanomissa syksyllä 1988. Totesin

906 Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 4.10.1988: Inkeriläisten tausta.

907 Presidentin kanslian virkamies.

908 TP:n keskustelu pmi HH:n kanssa 7.10.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

välittömästi Tarton inkerinsuomalaisten vetoomuksen luettuani, että Suomi-Seura on oikea taho siihen vastaamaan. Inkerinsuomalaiset ovat ulkosuomalaisia – Suomesta muuttaneita ja heidän jälkeläisiään – siinä kuin Ruotsissa, Saksassa, Australiassa tai Amerikassa asuvat suomalaisetkin[…]"[909]

Virolaiset halusivat perustaa Tehtaankadun suurlähetystön yhteyteen oman konsulaatin, koska siellä ajettiin vaan Neuvostoliiton etuja. KGB:n Karasev sanoi ulkoministeri Kalevi Sorsalle, että Neuvostoliitolla ei ole mahdollisuuksia sellaiseen eikä voitu ajatella, että jokaisella SNTL:n tasavallalla olisi oma konsulaatti. Koivisto keskusteli asiasta ulkoministeri Sorsan ja pääministeri Holkerin kanssa ja muistutti, että Neuvostoliiton taholta ei ole esitetty Viron konsulaattia.

Neuvosto-Eestistä Suomeen töihin tulijoita oli syksyllä 1988 jo iso joukko ja inkeriläiset olivat suomenkielentaitoisina haluttua työvoimaa. Partek Oy tiedusteli lokakuussa UM:n kantaa, voitaisiinko yhtiön Muijalan laitokselle värvätä vallitsevan työvoimapulan vuoksi Virosta asiantuntijoita ja työntekijöitä. Kyseessä oli 20–50 määräajaksi Suomeen sopimuspohjalta lähetettävää työntekijää. Virolaisen osapuolen valmius oli jo selvitetty. Jos UM:n alustava kanta olisi myönteinen, Partek Oy esittäisi kirjallisen pyynnön. Partek Oy:lle vastattiin, että sen tulisi ensin selvittää asia sisä- ja työvoimaministeriöiden kanssa, UM voi ottaa kantaa sen jälkeen.[910]

Helsingin Sanomat julkaisi 16.10.1988 Helsingin yliopiston dosentti Lyyli Ronkosen haastattelun. Ronkonen on Keltossa syntynyt inkerinsuomalainen ja oli ollut Leningradin Herzenin pedagogisen instituutin professori. Hän oli saanut 1980 erikoisluvan muuttaa Suomeen mentyään naimisiin suomalaisen kanssa. Hän koki, että virolaisten kamppailua oman kansallisen identiteettinsä puolesta oli seurattu myötätuntoisesti, mutta "myötätuntoa ei ollut juuri liiennyt inkeriläisille". Ronkonen kertoi, että venäläiset pitävät heitä suomalaisina ja suomalaiset ryssinä. Inkeriläisten kohtalona oli aina pudota väliin. Inkeriläisiä asui hajallaan pitkin Neuvostoliittoa 100 000 henkeä, mutta Inkerin kylissä asui pääasiassa venäläisiä.

Dosentti Lyyli Ronkonen oli sitä mieltä, että Suomen poliittinen johto voisi vihjaista Leningradin alueen viranomaisille, että inkeriläisten sallittaisiin palata omiin kyliinsä: "Oman kielen opettaminen on tietysti tärkeää, mutta kaikkein tärkeintä olisi päästää inkeriläiset takaisin vuosisataisille asuinsijoilleen. Nyt heillä ei ole mitään etuoikeutta omiin kyliinsä. Heidän on miltei mahdotonta päästä palaamaan niihin." Ronkosta suretti Suomen välinpitämättömyys ja hän toivoi, että ulkopoliittinen johto havahtuisi tekemään jotain:

"[…] Virallista Suomea inkeriläisten kohtalo ei ole juuri liikuttanut ja ulkopolitiikassa heidät on vaietty kuoliaaksi. Saksalaiset ovat auttaneet omiaan pois Neuvostoliitosta, juutalaisia on autettu Amerikkaan, mutta inkeriläisistä ei välitä kukaan. Eivät inkeriläiset haluaisi mitään ilmaiseksi. He eivät vaatisi pakolaisapua tai sosiaalitukea. He tekisivät töitä. Tuskin kovin moni edes haluaisi muuttaa Suomeen […] Maahan

909 Häikiö, Martti, 2003.

910 UM Arkisto. Poliittisen osaston Sosialististen maiden toimiston toimistopäällikkö Taisto Tolvasen muistio nro 792 / 14.10.1988. Virolaiset työntekijät Suomessa; Partek OY:n tiedustelu. Signum 68.41 NLO, Passi-, viisumi ja työlupakysymykset, Suomi-Neuvostoliitto. UMA.

rahdataan vietnamilaisia, mutta omat sukulaiset rajan takana unohdetaan. Mitä nämä vietnamilaiset ovat kuin pakolaisia sosialismista? Tiedän inkeriläisiä nuoria, jotka haluaisivat säilyttää suomalaisen identiteettinsä ja muuttaa Suomeen. Tuskin Neuvostoliitto panisi vastaan, jos suomalaiset sitä ehdottaisivat."[911]

Lyyli Ronkonen uskalsi julkaista muistelmiensa ensimmäisen osan "Laps´ Inkerin vasta 1989. Muistojen Inkeri Stalinin hirmuvallan alla".[912] Tamperelainen kirjailija Ella Ojala oli syntynyt 1929 Inkerinmaan Lempaalassa ja tullut 1943 vanhempiensa kanssa Suomeen. Tammi julkaisi 1988 hänen romaaninsa "Pitkä kotimatka", jossa kerrotaan Lempaalan inkeriläisten pakkosiirroista Neuvostoliiton sisäosiin 1930-luvulla.[913] Ojala muisteli 2015: "Ei ollut Suomessa aikoinaan helppoa saada Inkeri-aiheisia teoksia julki. Inkerinsuomalaisia ei yksinkertaisesti ollut olemassa ei Neuvostoliitossa eikä Suomessa. Vasta kun Neuvostoliittoon tuli glasnost, niin mekin ilmestyimme yhtäkkiä julkiselle näyttämölle."[914]

Kulosaaren yhteiskoulussa historian opettajana 1991 asti ollut Kyllikki Laakso kertoi inkeriläisasioiden käsittelystä suomalaisissa kouluissa. Hän muistutti, että vaikka oppikirjat vaikenivat inkeriläisistä, opettajan ei tarvinnut orjallisesti seurata kirjaa, vaan saattoi ottaa esiin itselleen mieluisia asioita. Esimerkiksi Mäkelänrinteen urheilulukiossa Pirkko Eräesko suunnitteli ja piti kursseja inkeriläisten historiasta.[915]

Neuvostoliiton ensimmäinen Inkerinsuomalaisten Seura nimeltään Eestin Kulttuurisäätiö Tarton Inkerinsuomalaisten Seura, perustettiin Tartossa 22.10.1988. Perustamiskokouksessa oli 400 osanottajaa.[916] Puheenjohtajaehdokkaat olivat Adler, Hämäläinen, Olkonen, Puolakkainen, Puure, Saunanen ja Schultz. Heistä oli jo 18.10. valittu Anatoli (Toivo) Schultz .[917] Tallinnasta kokousvieraaksi tuli Rudolf Pakki, joka kertoi Suomesta tulossa olevasta kirjalähetyksestä. Mukana oli myös vatjalaistaustainen Ott Kurs.[918] Kalle Poikolainen kertoi kokouksessa Eino Revosta ja luki kirjeen, jonka tämä oli kirjoittanut SNTL:n Korkeimmalle Neuvostolle pyytäen, että hänet päästettäisiin Suomeen ja että Neuvostoliiton Korkein Neuvosto oli antanut lähtöluvan. Repo oli pyytänyt tukea Tarton Inkerinsuomalaisten Seuran kokoukselta, "koska Suomi ei antanut hänelle oleskelulupaa".[919] Tarton inkeriläiset eivät tunteneet Eino Repoa ja tiedustelivat Poikolaiselta hänen kansallisuuttaan.[920]

911 Sundberg, Anneli, HS 16.10.1988.

912 Ronkonen, Lyyli: Laps´ Inkerin. Muistojen Inkeri Stalinin hirmuvallan alla. Gummerus Jyväskylä 1989.

913 Ojala, Ella 1988: Pitkä kotimatka. Tammi Helsinki 1988.

914 Ella Ojala – Helmi inkeriläisten kirjailijoiden korussa. 21. Jaan. 2020. www.eestisoomlane.ee (luettu 7.3.2020)

915 Laakso, Kyllikki, HS 14.1.2016.

916 Schultz, Anatoli 2013, s.155.

917 Tartu Seltsi asutamise materjalid. Vihreä käsin kirjoitettu vihko: Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. Protokoll nr. 3. 18.10.1988. Tartu Ingeri Maja arkisto.

918 Ks. luku 5.

919 Ks. luvut 6.1. ja 6.2.

920 Tartu Seltsi asutamise materjalid. Vihreä käsin kirjoitettu vihko: Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. TIMA. Toivo Kabasen mukaan mm. Rakveren seuran puheenjohtaja Vassilenko tunsi Revon, joka oli kotoisin Rakveresta (Kabasen haastattelu 8.12.2018.)

Tarton seuralle valitun johtokunnan ensimmäinen kokous oli 27.10.1988. Läsnä olivat Anatoli Schultz, Leo Puolakkainen, Olkonen, Toivo Kabanen, Irja Tiits, Ivanainen, Aino Vares, Ester Pruul ja Maria Abramova. Ott Kurs oli mukana vieraana kuten seuraavissakin johtokunnan kokouksissa.[921] Kun Inkerin Lippu siunattiin juhlallisesti Tarton Pietarin kirkossa 18.12.1988, lipun kantoivat alttarille Tarton Inkerinsuomalaisten Seuran puheenjohtaja Anatoli Schultz, toimitusjohtaja Juho Hämäläinen ja Leo Puolakkainen.[922] Seuraan oli siihen mennessä jätetty 182 jäsenhakemusta ja arkistoitu 164 henkilön tiedot. Seuran jäseneksi pyrkineiltä pyydettiin hakemuslomakkeessa tietoja myös ”Eestin suomalaisten tietopankin muodostamista” varten. Lomakkeen kysymys nro 11 koski puoluejäsenyyttä. Neuvostoliitossa vain yhden puolueen jäsenyys oli mahdollinen ja useimpien vastaus oli joko ”ei ole” tai ”puolueeton”. Vain muutama Inkerinsuomalaisten Seuran jäsenyyttä hakenut ilmoitti olevansa NKP:n jäsen.[923]

29.10.1988 perustettiin Eestin Kulttuurisäätiö Inkerinsuomalaisten Tallinnan Seura ja asioiden hoitamiseen tarvittava virallinen pyöreä leimasin tilattiin 16.12.1988 Kulttuurisäätiön kautta. Eesti Kultuurifondin varajohtaja K. Liiv joutui pyytämään Tallinnan kaupungin Oktoobri rajonin Sisäasiain Osastolta luvan tilata leimasin ”Säätiön alaisuuteen 15.12.1988 rekisteröidyn Inkerin Suomalaisten Tallinnan Seuralle”.[924] Loka- marraskuussa 1988 Neuvosto-Eestissä perustettiin 7 suomalaisten seuraa, joista 6 oli joulukuuhun mennessä virallisesti rekisteröity ja säännöt hyväksytty. Eestin radion suomenkielinen lähetys alkoi lähettää inkeriläisohjelmaa ja seurat suunnittelivat yhteistä Inkeri-lehteä. Petroskoissa perustettu inkeriläisten tanssiryhmä vieraili Tallinnassa jo vuonna 1988.[925]

Neuvosto-Eestissä ihmiset etsivät aktiivisesti yhteyksiä ulkomaalaisiin, vaikka viranomaiset seurasivat tilannetta. Pyyntöjen kanssa piti varoa joutumista KGB:n ansaan. Tallinnan Inkerinsuomalaisten seura sai 14.11.1988 ”Norfretete”[926]– Klubin esimiehen P. Novodinin kirjeen, jonka asia oli: ”Vaikka Klubi oli kansainvälinen kirjeenvaihtotovereita välittävä seura, ulkomaalaisten osoitteiden saaminen ei onnistunut seuralle mitenkään”. Klubi ilmoitti kääntyneensä ao. viranomaisten puoleen, muttei saanut vastausta. Rahukaitsekomitee oli kieltäytynyt antamasta ulkomaalaisten osoitteita ja Klubi pyysi nyt Inkerinsuomalaisten seuraa välittämään Kanadan ja Suomen inkeriläisjärjestöjen ja Eesti-Suomi ystävyysseurojen kautta pyynnön saada niiltä kirjeenvaihtotovereiden osoitteita.[927]

Leningradin alueella inkeriläisten kansallisliikkeen virallinen alku oli 1988 lokakuussa. 1930 lakkautetun Inkerin Liiton uudelleenperustamiskokous järjestettiin 15.10.1988 Tait-

921 Tartu Seltsi asutamise materjalid. Vihreä käsin kirjoitettu vihko: Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. Kansio: EIS Koosoleku Protokollid 27.10.1988; 3.11.1988; 22.11.1988 (Tartu) ja Välja Läinud Kirjat 24.10.1988–7.12.2001.TIMA.

922 Alkuperäinen kuva TIMA. Valokuva tilaisuudesta on Anatoli Schultzin kirjoittamassa seuran historiikissa.

923 Tartu Seltsi asutamise materjalid. Kansio: Seltsi liikmes astumise avaldused ja Eesti-Soomlaste Infopanga moodustamiseks vajalikud andmed. TIMA.

924 K. Liivin allekirjoittama Eesti Kultuurifondin päivämätön kirje *Tallinn*a Linna RSN TK Oktoobri raj. Siseasjade Osakondille sekä 16.12.88 kirje No 2–2/1210 Trükikoda ”Ühiselulle”. Rudolf Pakin arkisto/ Kirjad, Mustandit. Tartu Ingeri Maja arkisto.

925 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.

926 *Nefertiti*

927 Rudolf Pakki, Kirjad, Mustandit. Arkistosta ei löytynyt tietoa Pakin/Tallinnan Inkerinsuomalisten seuran mahdollisesta vastauksesta. Tartu Ingeri Maja arkisto.

sassa Rudolf Eerikäisen äidin talossa ja pöytäkirja luovutettiin Aleksanteri Kirjasen haltuun.[928] Kokous oli läsnäolijoiden mielestä yllättävän suuri, osanottajia yli 100. Heistä valittiin 11 hengen johtokunta, jonka päätehtävä oli valmistella säännöt viranomaisia varten. Johtokuntaan valittiin mm. Rudolf Eerikäinen, Aarre Kuukauppi, Aleksanteri Kirjanen ja Aleksanteri Saksa. Kaikki tapahtui tämän jälkeen nopeasti. Marraskuussa säännöt toimitettiin Leningradin toimeenpanevan kokouksen hyväksyttäväksi. Wladimir Kokko muistelee: ”Meille naurettiin! Voivat pidättää!”[929]

Pääkonsuli Jaakko Kaurinkoski raportoi Leningradista ulkoministeriölle Inkerin suomalaisten perustamasta seurasta: Siihen asti ainoana järjestyneenä yhdyssiteenä Inkerin suomalaisilla oli ollut 1977 uudelleen toimintansa aloittanut Leningradin suomalainen ev.-lut. seurakunta ja seuran perustajat olivat pääosin samoja, joita oli koonnut Puškinin eli Saaren kylän suomalaisen seurakunnan toiminta. Pääkonsuli kirjoitti, että tietoisuus suomalaisuudesta oli juurtunut syvään ja luterilainen kirkko oli vanha kulttuurinen pohja ja osa ateistienkin elämää. Pääkonsulinviraston tiedon mukaan seuran johdossa ja hankkeen käynnistäjinä olivat mm. Neuvostoliiton Tiedeakatemian Leningradin osaston arkeologian instituutin tutkija Aleksandr Saksa, Leningradin suomalaisen seurakunnan kappalainen Arvo Survo Puškinista ja Leningradin yliopiston talousmaantieteen assistentti Vladimir Kokko.[930]

Neuvostoliiton koillisosan Sosiologiyhdistyksen Kansallisuuskysymysten Osaston puheenjohtaja N. Juhneva kirjoitti 6.12.1988 inkerinsuomalaisista Leningradskaja Pravdaan. Artikkelissa hän kertoi, että väestötietojen mukaan Leningradin kaupungissa asui noin 6 000 suomalaista, joilla tarkoitettiin lähinnä Inkerin suomalaisia. Leningradissa ja sitä ympäröivällä Leningradin alueella arvioitiin asuvan 20 000 suomalaista. Juhnevan mielestä Leningradiin tuli luoda edellytykset siellä asuvien eri kansallisten ryhmien sivistystoiminnalle ja koota kansalliset ryhmät yhden yhteisen kattojärjestön puitteisiin. Neuvostoliiton väestönlaskennassa oli tilastoitu sekin, että Suomessa asui 1 500 Neuvostoliiton kansalaista.[931]

Tallinnan Inkerinsuomalaisten Seuran tuore puheenjohtaja Rudolf Pakki kävi marraskuussa 1988 työmatkalla Suomessa. Hän toimi tulkkina ja tietotekniikka-asiantuntijana ”Glavkosmos Moskovan”[932]delegaatiossa. Tämä Neuvostoliiton avaruustekniikkalaitos oli hakemassa suomalaisia yhteistyökumppaneita valmisteilla olleelle Mars-lennolle, jonka oli määrä toteutua jo 1992. Pakki ehti työmatkansa aikana tavata suomalaisten yritysten edustajien lisäksi mm. rovasti Matti Vironmäen, joka oli Inkeriläisten Viesti-lehden päätoimittaja.[933] Vironmäki oli Helsingin Agricolan seurakunnan eläköitynyt kirkkoherra ja oli toiminut Helsingin Normaalilyseossa uskonnon ja psykologian opettajana ja Helsingin yliopistossa teologisen tiedekunnan

928 Wladimir Kokon haastattelu Pietarissa 26.2.2016.

929 Wladimir Kokon haastattelu Pietarissa 26.2.2016.

930 UM Arkisto. LEN-268 / 14.12.88 Kaurinkoski. PRT: Inkerin suomalaisten yhdistys Leningadissa ja Viron SNTssa.

931 UM Arkisto. LEN-268 / 14.12.88 Kaurinkoski. PRT: Inkerin suomalaisten yhdistys Leningadissa ja Viron SNT:ssa. Vrt. Eestin SNT:ssä perustettu ”Interrinne”, luku 5.7.

932 V.1985 Neuvostoliiton Yleisen Konerakennusministeriön (MOM) yhteyteen perustettu avaruustutkimuksen markkinointilaitos, joka pyrki luomaan yhteistyösopimuksia ulkomaisten laitosten kanssa.

933 Rudolf Pakki, Kirjad, Mustandit. Kirjeluonnos 18.1.1989. Tartu Ingeri Maja arkisto.

lehtorina. Hän oli syntynyt Inkerinmaan Valkeasaaressa ja oli Inkeriläisten sivistyssäätiön perustajajäsen.[934]

Suomen 1988 itsenäisyyspäivän vieton yhteydessä Tallinnassa Rudolf Pakki kävi kiittämässä pääkonsuli Jaakko Kaurinkosken kautta Suomea siitä, että Suomi otti sodan aikana vastaan inkeriläiset ja siten pelasti osan heistä. Pakki kertoi pääkonsulille, että tämä osa inkeriläisväestöä oli karkotuksista huolimatta kyennyt myöhemmin säilyttämään inkerinsuomalaisen perinteen ja kulttuurin. Yhteisten kovien kohtaloiden voima näkyi innostuksessa, jolla inkeriläiset kokoontuivat nyt perustamaan seuroja, kuoroja, tanssiryhmiä ja järjestämään juhlia. Tallinnan Inkerinsuomalaisten seurassa oli jo 410 jäsentä.[935] Rudolf Pakki kuvasi Neuvosto-Eestin vuoden 1988 tapahtumia:

> **”Pitkien vuosien ajan kansan sisäänpäin ajattelu ja aisoissa hoitaminen leimahti ulospäin ”laulavaksi vallankumoukseksi”. Vaihtui puolueen ensimmäinen mies, kansa riemuitsi ja juhli sitä. Näkyvimmin se tuli esille, kun Eestin valtuuskuntaa saatettiin Moskovaan XIX puoluekonferentsille laulukentällä. Siellä liehuivat jo virallisesti sini-musta-valkoiset kansallisliput, testattiin kansakunnan edessä joka edustajan näkökantaa ennen Moskovaan lähtöä ja laulaen pidettiin peukkua, että he pysyisivät yhdessä laaditun kannanotolla ja muistaisivat, että he edustavat isänmaataan – Eestiä.”**[936]

Tarton alueella asui n. 2 000 suomalaista ja Tarton Eestin Inkerinsuomalaisessa seurassa oli 1988 lopussa 370 jäsentä. Puheenjohtaja Anatoli Schulz oli aktiivinen toiminnan käynnistämissä. Yhteistyötä tehtiin mm. upouuden Suomen kulttuuriyhteyksien hoitamiseen keskittyvän Elias Lönroth-seuran kanssa. Rakveren Inkerinsuomalaisessa seurassa oli 200 jäsentä, Itä- Virumaan Inkerinsuomalaisten seurassa Kohtlajärvellä 260 ja Haapsalun seurassa 75. Saima Hirvosen johtamassa Pärnun Inkerinsuomalaisten seurassa oli 1988 lopussa jäseniä 250, vaikka alueella asui vain 700–800 suomalaista. Myös Viljandin seura perustettiin 1988.[937]

Viron Kansanrintaman[938] perustamiskokous oli Tallinnassa 1.-2.10.1988. Suomenmaan päätoimittaja Lauri Kontro kutsui lokakuussa kotiinsa vieraiksi toimittajat Ülo Russakin ja Tiit Lehisten. He olivat salakuljettaneet mukanaan täysimittaisen Viron sini-musta-valkean lipun. Suomi-Seuran Martti Häikiö oli paikalla ja muisteli myöhemmin: ”Muutoksen tuulet olivat käsin kosketeltavissa, kun he yllättäen levittivät lipun esille”.[939] 23.10.1988 presidentti Koivistolle kerrottiin kirjailija Tiit Maden kautta saatu kuvaus Moskovan tulenarasta tilanteesta: EKP:n pääsihteeri Vaino Väljas oli kertonut, että NKP:n Keskuskomitean sihteeri Jegor Ligatšov oli kutsunut keskuskomitean koolle, mutta pääsihteeri Gorbatšovin pääsy sinne oli

934 Miettinen, Krjukov, Mullonen, Wikberg 2013, s. 315–316.

935 UM Arkisto. LEN-268 / 14.12.88 Kaurinkoski. PRT: Inkerin suomalaisten yhdistys Leningadissa ja Viron SNT:ssa.

936 Rudolf Pakki, Kirjad, Mustandit. Kirjeluonnos 18.1.1989. TIMA.

937 Tartu Ingeri Maja arkisto.

938 *Eestimaa Rahvarinne Kongress*

939 Häikiö, Martti (2003): ”Elämäni opetus”. Jukka Kuittisen juhlakirja 2.6.2003. MH:n kotiarkisto.

koetettu estää. Gorbatšovia kuljettanut lentokone oli ensin kierrellyt ilmassa 6 tuntia ja lopulta hän pääsi Moskovaan koneen sivuovesta kazakstanilaisten ystäviensä avulla.[940]

Ruotsissa seurattiin tarkasti Suomen suhtautumista Baltian maiden liikehdintään ja niissä perustettuihin kansanrintamiin. Ruotsin radio haastatteli 25.10.1988 presidentti Koivistoa, joka vastasi, että kansanrintamat on rakennettu yksittäisten ihmisten aloitteiden pohjalta ja ”tulemme tulevaisuudessakin hoitamaan suhteemme valtioiden emmekä kansanliikkeiden kanssa.” [941] Aivan samoin presidentti Koivisto reagoi tämän tutkimuksen mukaan maaliskuussa 1990, kun Leningradin alueen inkeriläiset esittivät vetoomuksen Suomen tuen saamiseksi pyrkimyksilleen ja ehdottivat että suomalaisten tulisi lähestyä Leningradin kansanrintamaa.[942]

6.6. Moskova panostaa viisumi-ideoihin. Neuvosto-Karjalassa nälkätalvi

MID:in konsulihallinnon apulaisosastopäällikkö Halevinski kävi 28.10.1988 Suomen suurlähetystössä luovuttamassa Neuvostoliiton ”uusia viisumiaskeleita koskevan suullisen ilmoituksen” kirjallisena, mutta päiväämättömänä ja allekirjoittamattomana. Ilmoituksessa todettiin Neuvostoliiton päättäneen 1.12.1988 lähtien yksinkertaistaa suomalaisia matkailijoita koskevia viisumimenettelyjä: Suomen kansalaisille sallittaisiin yhden päivän vierailu Viipurissa ilman viisumia ja risteilymatkustajien status ulotettaisiin koskemaan kolmansien maiden matkailijoita matkoilla, jotka tehdään Georg Ots -laivalla Tallinna-Helsinki-välillä. Risteilymatkailija-status edellytti, että kolmansista maista tuleville matkailijoille myönnettäisiin oikeus oleskella Tallinnassa 48 tuntia ilman viisumia sillä ehdolla, että he asuvat laivassa.[943]

Samaan aikaan ulkomaalaisvirasto OVIR suhtautui Neuvostoliitossa opiskelevien suomalaisten viisumianomuksiin aivan mielivaltaisesti ja Moskovan suomalaisopiskelijoiden osakunta pyysi suurlähetystön apua. Opiskelijoiden sopimus määräsi, että he voivat matkustaa Suomeen loma-aikoina kerran lukukaudessa. Viisumiongelmien takia edes se ei aina onnistunut. Useimmat saapuivat tuloviisumilla ja joutuivat anomaan SNTL:n viranomaisilta oikeutta poistua Neuvostoliitosta. Tämä tapa oli suurlähetystön mielestä paitsi omituinen, myös Suomen kansalaisen perusoikeuksia rajoittava.[944]

Lisäksi tulivat käytännön hankaluudet: koska ulkomaan matkalippua ei voinut ostaa ilman passia ja viisumia, opiskelijoiden sopimuksenmukainen matkustusoikeus toteutui vaivalloisesti. Suurlähetystön mielestä tavoite oli, että opiskelijat saavat monikertaviisumin ja vapaan matkustusoikeuden kotimaahan. Mikäli tämä ei olisi mahdollista, tulisi selvittää

940 Rva Tellervo Koiviston muistiinpano 23.10.1988. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

941 UM avosanoma TUK 0641 / 27.10.1988. Asia: TP Koiviston lehdistötilaisuus; Ruotsin radion Helsingin kirjeenvaihtajan raportti. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

942 Ks. luku 9.1.

943 UM Arkisto. MOS No 561 / 1.11.1988. Asia: Suomi-NL; viisumisäännökset. Ohjattu Passiyksikön päällikkö Sirkka Laitiselle

944 UM Arkisto. (Lisää ak.)

muita keinoja.[945] Neuvostoliitto-instituutin johtaja Valdemar Melanko ilmoitti lausunnossaan opetusministeriölle 27.12.1988 olevansa samaa mieltä suurlähettiläs Talvitien kanssa ja kertoi viisumiongelmien syyksi Moskovan korkeakouluviranomaisten antaman selityksen: Länsi-Saksa oli kuulemma pyytänyt tällaista viisumikäytäntöä, koska Neuvostoliitossa opiskelevat kehitysmaiden stipendiaatit toimivat huumekuriireina länteen.[946]

Kuten MID 28.10. ilmoitti, 1.12.1988 astui voimaan viisumivapaus Suomesta Viipuriin suuntautuvilla päivämatkoilla. Suomalaiset innostuivat kovasti, mutta Viipuriin lähtijöille tuli ongelmia heti rajalla, jossa uuden viisumisäädöksen tulkinnasta ei ollut mitään tietoa. Neuvostoliiton rajapoliisi käännytti suomalaiset henkilöautot, koska niissä olleilla turisteilla ei ollut todistusta siitä, että he olivat turisteja. Suomalaiset näyttivät todisteeksi lehtikirjoituksia, joissa kerrottiin uudesta viisumivapaudesta, mutta ei auttanut. Moskovan suurlähetystö tiedusteli konsulihallinnon apulaisosastopäällikkö Halevinskilta, joka oli asiasta informoinut, millainen todistus turistina olemisesta tarvitaan. Halevinski ei tiennyt muuta kuin että linja-automatkailijoiden kohdalla todistus tarkoitti matkustajaluetteloa, jonka matkanjohtaja antaa rajaviranomaisille. He tunsivat vain matkatoimistojen järjestämän ryhmämatkailun.[947]

Suomalaiset ja venäläiset diplomaattikollegat päivittelivät keskenään, kuinka erilaiset käsitykset turismista Suomessa ja Neuvostoliitossa oli. Sitten konsulihallinnosta ehdotettiin, että suomalaiset matkatoimistot sopisivat Inturistin kanssa ”automatkailupaketista, jonka turistit hankkisivat etukäteen todisteeksi turismistaan”. Myöhemmin Halevinski ilmoitti, että suomalaisten olisi ehkä mahdollista saada tarvittavat turistiasiakirjat laadituksi raja-aseman Inturistin toimistossa, mutta tällaisesta järjestelystä olisi sovittava Inturistin kanssa etukäteen.[948] Vasta tammikuussa 1989 Neuvostoliiton suurlähetystön edustaja tiesi kertoa ulkoministeriölle, että Viipuriin turistina menevän ”tulee ostaa päivähoitovoucher hotelli Družbaan”.[949]

1988 loka-marraskuussa Suomeen kantautui lisää tietoa Neuvostoliitosta Suomeen haluavista inkeriläisistä. Ulkoministeri Kalevi Sorsa keskusteli Supon päällikkö Tiitisen kanssa ja kertoi sen jälkeen 9.11.1988 presidentille ”liikehdinnästä, jota Suomessa alkaa ilmetä Viron tilanteen takia”. Koivisto kysyi, tarkoitettiinko spontaanista liikehdintää ja Sorsa tarkensi: ”Spontaanista. No mitä nyt on. Niillä on ilmeisesti yhteyksiä virolaisiin emigranttipiireihin.”

Samalla Sorsa kertoi Koivistolle, että kansanedustaja Pentti Mäki-Hakola (kok) oli ollut häneen yhteydessä inkerinsuomalaisten asiassa: ”Ei kai hänkään mitään pahaa tarkoittaen, mutta pohjalaiseen tapaan, että meidän pitäisi ottaa ne inkeriläiset sieltä tänne. Joka tapauksessa, kun tämä on nyt niin tulenarka asia, jos jotain alkaa tapahtua, niin mielestäni siitä on hyvä olla perillä niin minä suositin, että hän pyrkisi puheillesi.” Koivisto vastasi Sorsalle, että Pentti Mäki-Hakola olikin jo seuraavana päivänä 10.11.1988 tulossa häntä tapaamaan.[950]

Tämän tutkimuksen kannalta tärkeästä tiedotusvälineiden roolista ja ulkopoliittisista asioista valtioneuvoston ulkopuolelle tihkuneista tiedoista kertoo loka-marraskuun vaihteessa

945 UM Arkisto. (Lisää ak.)
946 UM Arkisto. (Lisää ak.)
947 MOSB159 / 7.12.88 / Laura Reinilä OIK-40:een.
948 MOSB159 / 7.12.88 / Laura Reinilä OIK-40:een.
949 UM/Oik . Yleisten ja konsulaiasiain toimiston päällikkö Irma Ertman P.M. Nro 37/26.1.1989.
950 Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu.

1988 sattunut episodi. Presidentti Koivisto oli kutsunut eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan jäsenet presidentinlinnaan aamukahville 3.11.1988 tarkoituksenaan selostaa vierailujaan Unkariin ja Kiinan kansantasavaltaan ja keskustella muista valiokuntaa kiinnostavista aiheista. Presidentti oli luvannut, että tiedotusvälineet voivat seurata valiokunnan saapumista ja poistumista ja kuvata ulkona ja sisällä Linnassa. Median (STT) ja presidentin välille oli sen jälkeen syntynyt asiasta ongelmia. Huhut kantautuivat EUAV:n tietoon ja Koivisto joutui selittämään asiaa kirjeessä puheenjohtaja Markus Aaltoselle:

> **”Hyvä Veli, Olen huomannut, että on syntynyt väärinkäsitys. Tarkoituksenani ei ole omaksua mitään uutta käytäntöä Ulkoasiainvaliokunnan informoimisessa. Jos jotakin uutta menettelyä halutaan, siitä on tietysti ensin keskusteltava. Väärinkäsitykseen ovat ehkä antaneet aihetta koemielessä järjestetyt toimittajatapaamiset, joissa avoimuudessa on menty pidemmälle, kuin mikä on ollut vallitseva tapa niin meillä kuin muuallakin.”**[951]

Karjalan SNT:n suomenkielisessä sivistys- ja kirjallisessa toiminnassa oli 20 000 hengen inkeriläisväestöllä näkyvä osa. Petroskoin kaupunkineuvoston toimeenpanevan komitean vastaperustetun kansainvälisten suhteiden osaston johtoon nimitetty Allan Vistbacka oli syntyperältään Pietarin suomalaisia. Isoisä oli ollut aktiivi vallankumouksellinen. Neuvosto-Karjalan elintarviketilanteen koko kurjuus valkeni pääkonsuli Jaakko Kaurinkoskelle vierailulla 2.-3.12.1988. Kaupunkineuvoston toimeenpanevan komitean varapuheenjohtaja G. Fanasov kertoi Kaurinkoskelle, että liha oli kortilla ja sitä sai kilon kuukaudessa, mutta ei joka kuukausi. Makkaraa sai hyvin harvoin. Leningradin ja Petroskoin välistä yöjunaa nimitettiin liha- ja makkarajunaksi, koska ihmiset hakivat niitä Leningradista.

Lihantuotannon ongelma oli laidunmaan puute. Jo kesän 1987 perunasato oli ollut katastrofi, mutta silloin tilanne pelastettiin lähettämällä etelään marmoria ja saatiin vastikkeeksi perunaa. Perunatilanne oli jälleen huono eikä joulukuussa 1988 tiedetty, miten asia ratkaistaan. Fanasov sanoi, että valopilkkuna oli, että maitotuotteita oli yleensä saatavilla – tosin ei aina. Gorbatšovin vihatun tiukan alkoholipolitiikan takia kotipoltto lisääntyi. Sen seurauksena sokeri meni kortille, kun syntyi ostohysteria ja leningradilaiset tulivat Petroskoihin hamstraamaan sokeria ja väki lähetti tuttavilleen valtavia sokeripaketteja.[952]

7.12.1988 Armenian Neuvostotasavallassa tapahtui voimakas maanjäristys, jossa kuoli 25 000 ihmistä. Presidentti Koivisto joutui pohtimaan seuraavana päivänä ulkoministeri Kalevi Sorsan kanssa Suomen avustusta myös Armenian katastrofin uhreille.[953]

951 Eduskunnan EUAVn edustajat Linnassa 3.11.1988. TP MK:n kirjeluonnos (jo allekirjoitettu) EUAVn pj Markus Aaltoselle 31.10.1988. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

952 LED-279 / 22.12.88 Kaurinkoski. PRT: Karjalan ASNT:n pyrkimys taloudell itsehallintoon ja tasavallan elintarvikeongelmat. UMA.

953 Mauno Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

6.7. Tilanne kiristyy Neuvosto-Eestissä, EKP:n valtuuskunta Suomessa

Inkerinsuomalaisia alkoi pyrkiä laajemmassa mitassa Suomeen ensimmäiseksi Neuvosto-Eestistä. Tässä luvussa kuvataan, millainen kehitys siellä teki tämän mahdolliseksi ja sitä, kuinka Suomi suhtautui Viron itsenäistymiskehitykseen. Molemmat selittävät sitä, miten Suomessa suhtauduttiin inkeriläisten toiveisiin.

Ulkoministeriö lähetti 10.11.1988 edustustoille ohjeet suhtautumisesta Baltian tilanteeseen: Suomi suhtautui myönteisesti Baltian tasavaltojen kehityspyrkimysten päälinjoihin, jotka voitiin siihenastisen kehityksen perusteella nähdä osana Neuvostoliiton uudistuspolitiikkaa. Viron, Latvian ja Liettuan kehitystä Suomi piti Neuvostoliiton sisäisenä asiana. Tästä periaatteesta seurasi pidättyväisyys sellaisissa asiayhteyksissä, jotka koskivat Baltian tasavaltojen pyrkimyksiä suurempaan itsenäisyyteen Neuvostoliiton osana.[954]

Historian ja kielisukulaisuuden vuoksi oli ymmärrettävää, että tiedotusvälineet ja kansalaisjärjestöt olivat kiinnostuneita erityisesti Viron tapahtumista. Suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin lisääntyvään harrastukseen Virossa tuli reagoida aktiivisen myönteisesti vakiintuneita yhteistyömuotoja käyttäen ja niitä kehitellen. Lisäksi Suomen Leningradin Pääkonsulinvirasto lisäsi konsulipalvelujen tarjontaa Tallinnan sivutoimipisteessään."[955]

Neuvosto-Eestin poliittinen tilanne alkoi kiristyä, kun ESNT:n Korkein Neuvosto antoi marraskuussa 1988 lähes yksimielisesti suvereenisuusjulistuksen. Korkein lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta siirrettiin Moskovalta Viron SNT:lle. Moskova mitätöi julistuksen, mistä seurasi perustuslaillinen kriisi Tallinna-Moskova suhteissa. Suvereenisuuspäätösten jälkeen tunnelmat Tallinnassa olivat pääkonsuli Kaurinkosken havaintojen mukaan lähinnä epätietoisia. Hänen keskusteluissaan siellä oli kuvastunut "hieman epämukava tunne, että oli menty aika pitkälle oman linjan vedossa". Virolaisten huolena oli epätietoisuus Moskovan vastavedosta ja Gorbatšovin asenteesta tilanteessa.[956]

Neuvostoliiton suurlähettiläs B.I. Aristov kävi 22.11.1988 Presidentinlinnassa lähetystösihteeri Y.V. Popovin kanssa tuomassa pääsihteeri Gorbatšovin onnittelukirjeen Mauno Koiviston 65-vuotispäivän johdosta. Hän kertoi, ettei Gorbatšovin Suomen vierailun ajankohtaa ole voitu vielä vahvistaa "ottaen huomioon ajan monimutkaiset ja monipuoliset tapahtumat". NKP:n Keskuskomitean täysistunto ja Korkeimman Neuvoston istunto olisivat marraskuun lopussa. Samalla Aristov ohjaili Koivistoa suhtautumisessa Eestin Kommunistipuolueen Keskuskomitean hyväksymään perustuslain muutosehdotukseen. Suurlähettiläs Aristovin viesti ei jättänyt Moskovan odotuksia arvailujen varaan:

954 UM POL-01/ Lähtevä CCC B 239 10.11.88 (hoitaa Blomberg). Baltian tilanne; Suomen suhtautuminen. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

955 UM POL-01/ Lähtevä CCC B 239 10.11.88 (hoitaa Blomberg). Baltian tilanne; Suomen suhtautuminen. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. Kansallisarkisto.

956 UM Arkisto. LEN-274 /15.12.88 (Sala) Kaurinkoski UMI Sorsalle Tallinnan 17.11.1988 keskusteluista.

”Meillä on ulkopoliittiselta kannalta tärkeää, että ulkopuoliset, mm. länsimaat eivät voisi puuttua tähän kehitykseen. Historiasta tiedämme, että on ollut ulkopuolisia voimia, jotka ovat aktiivisesti puuttuneet meidän sisäisiin asioihimme. Minä en ole siinä asemassa, että voisin arvioida Teidän tilannettanne, mutta Suomen valtiojohdon kannanotot ovat vaikuttaneet hyvin tasapainotetuilta ja harkituilta.”[957]

Edellisenä iltana 21.11.1988 seisomapaikatkin loppuivat kesken, kun Friedebert Tuglas-seura järjesti helsinkiläisessä ravintolassa keskustelutilaisuuden Virosta. Vieraina olivat kirjailijat Jaak Joeruut, Lennart Meri ja Ülo Tuulik sekä toimittaja Enn Anupold, puheenjohtajana Hannu Taanila. Mukana olivat mm. RKP:n kansanedustaja Jutta Zilliacus ja opetusministeriön kansainvälisen saston päällikkö Kalervo Siikala. Siikala kertoi lähtevänsä seuraavalla viikolla Viroon yhdessä OPM:n kansliapäällikkö Jaakko Nummisen ja Neuvostoliitto-Instituutin johtaja Valdemar Melangon kanssa neuvottelemaan kulttuuriyhteistyöstä opetusministeri Väinö Rajangun kanssa. Monet kysyivät tilaisuudessa, miten he voisivat auttaa Viroa. Jukka Rislakin tulkinta virolaisten toiveista oli, että ”Helsingin konsulaatti olisi hyvä joululahja”.[958]

Kansliapäällikkö Jaakko Kalela tunnusteli 22.11.1988 KGB:n Felix Karasevilta Moskovan suhtautumista Suomen Viroa koskeviin suunnitelmiin korostaen, että hänellä ei ollut presidentin toimeksiantoa. Kalela kertoi, että Suomi voisi olla aktiivinen sopivilla aloilla kuten Leningradin pääkonsulaatin Tallinnan filiaalin vahvistaminen ja kulttuuriyhteistyön tehostaminen. ”Olisi tärkeää, että suomalainen aktiivisuus tapahtuu yhteisymmärryksessä virolaisten ja myös Moskovan kanssa ja että aktiivisuus Suomessa pysyy vastuuntuntoisissa käsissä.”[959]

Viron ongelmien ja pääsihteeri Gorbatšovin vierailulle saamisen lisäksi Suomen ulkopoliittisen johdon huolena oli Afganistanin vaikea rauhanturvaoperaatio. 23.11. presidentti keskusteli Felix Karasevin kanssa näistä kolmesta aiheesta. Koivisto sanoi, että Suomi voisi tehdä jotakin positiivista, joka auttaa virolaisia ja perestroikaa. Hän kertoi yhteyksistä Unkarin kanssa ja että kulttuuri-instituutti voitaisiin perustaa myös Viroon. [960] Presidentti arvioi, että tilanne Baltiassa oli kai hallinnassa ja korosti Karaseville, että Suomi on Ruotsin hallituksen kanssa samalla kannalla suhtautumisessa Baltian maiden pyrkimyksiin.[961]

Viron tilanteen pelättiin kärjistyvän viikonvaihteessa 26.-27.11.1988. Kun Helsingin Sanomien päätoimittaja Heikki Tikkanen keskusteli 25.11. Mauno Koiviston kanssa asiasta, presidentti muistutti, että ”Neuvostoliitto-suhteemme menevät kaikkien muiden edelle. Jos uudistus Virossa onnistuu ja pysyy aisoissa, se voisi rikastuttaa suhteitamme. Jos epäonnistuu,

957 TPK MK: SL Aristov tpn luona 22.11.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

958 Rislakki, Jukka, HS 23.11.1988.

959 TPK KP Salainen muistiinpano 22.11.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

960 OPM:n Kalervo Siikala oli hankkeen ideoija kuten inkerinsuomalaisten suhteiden järjestämisessä Suomi-Seuran kautta.

961 TPK kp muistio nro 28 25.11.88 /JK/jk: MK Keskustelu Karasovin kanssa 23.11.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

siitä on meillekin pahoja haaroja. On samoja piirteitä kuin Suomen ja Ruotsin välillä talvisodan aikana."[962] Maanantaina 28.11.1988 Koivisto jatkoi puhelinkeskustelua Tikkasen kanssa:

> "Semmoinen uusi juttu, että Moskovan TV ei lähetä mitään ohjelmaa, eikä Tallinnan kaapelin kautta [...] aina jotakin vanhoja filmejä tai jotakin tulee. Pyysin, että minulle nauhoitettiin Vremjan lähetys, jossa ei ollut sanaakaan tästä. Mutta ajattelin, että kyllä sieltä todennäköisesti Neuvostoliiton lähetystöstä tämän päivän aikana tai viimeistään huomenna toimittavat sen tekstin [...] Katsotaan nyt, miksikä tämä tilanne kehittyy. Mutta tässä yksi kupla puhkesi, kun oli kansanrintama perestroikan tukemiseksi. No sitä ei tiedä mikä on kulloinkin mikäkin aika. Mutta ilmeisesti eilinen päivä tai ehkä jo lauantai oli nyt kuitenkin jo se ratkaisupäivä taas tältä osin."

Tikkanen totesi, että 10 päivää aikaisemmin Gorbatšov vielä katsoi Viron tilanteen tukevan perestroikaa ja kaikki näytti hyvältä. Päätoimittaja Tikkanen sanoi lähettävänsä presidentille neljä kysymystä "ihan vaan pohdittavaksi" Koivisto vastasi ymmärtävänsä lehden kiinnostuksen, mutta halusi ensin katsoa, "alkaako tilanne kallistua johonkin suuntaan".[963]

Seuraavana päivänä 29.11.1988 Moskovassa oli SNTL:n Korkeimman neuvoston istunto. Pääsihteeri Gorbatšov jätti puheestaan pois siihen alkujaan kirjoitetun kritiikin Eestin Neuvostotasavaltaa vastaan. Virolaislähteet kertoivat pääkonsuli Kaurinkoskelle, että syynä oli virolaisedustajien ilmoitus, että he poistuvat salista, jos Gorbatšov arvostelee ESNT:n päätöksiä.[964] Eestin Sosialistisen Neuvostotasavallan Korkein neuvosto päätti perustuslakiriisissä koetuista takaiskuista huolimatta jatkaa taloudellisen itsehallinnon suunnittelua ja Viron johto uskoi, että sillä oli Gorbatšovin tuki. Jaakko Kaurinkoski arvioi, että nyt otettiin entistä tarkemmin huomioon Moskovan näkökannat.[965] Uudeksi pääministeriksi valittu Indrek Toome torjui Izvestijan[966] haastattelussa 24.12.1988 Viron talousuudistuksiin kohdistuvia epäilyjä.[967]

Presidentti Koivisto avasi Suomen suhtautumista Viron ja myös inkerinsuomalaisten tilanteen kehittymiseen 1989 Uudenvuoden puheessaan:

> "[...] Kun uudet avoimuuden tuulet ovat puhaltaneet Neuvostoliitossa, on näkyville tullut myös historiasta periytyviä, mutta uusia ratkaisuja vaativia jännitteitä. Eniten meitä tietysti kiinnostavat tapahtumat lähialueellamme. Erityisen läheiset siteet meillä on sukulaiskansoihimme, joiden hyvinvointi on meillekin tärkeä asia. Olemme toivoneet myönteisen kehityksen Virossa ja muissa Baltian maissa jatkuvan ja ristiriitojen tasoittuvan. Meistä on sanottu, että olemme itsekkäitä. Näin lieneekin

962 TPn puhelinkeskustelu päätoimittaja Heikki Tikkasen kanssa 25.11.88. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

963 TPn puhelinkeskustelu päätoimittaja Heikki Tikkasen kanssa 28.11.88 klo 11:40. Koiviston arkisto Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1988 / II. Syyskuu-joulukuu. MKA. KA.

964 LEN-260 / 7.12.88 Kaurinkoski. PRT: SNTL:n korkeimman neuvoston istunto 29.11.-1.12.1988. UMA.

965 LEN-274 /15.12.88 Kaurinkoski UMI Sorsalle PR: Viron SNT jatkaa itsehallinnon kehittämistä. UMA.

966 Neuvostoliiton hallituksen äänenkannattajana toiminut sanomalehti.

967 UM/Pol os. Sosialististen maiden tsto /Osmo Lipponen / Muistio nro 37 12.1.1989. UMA.

asianlaita. Mutta kyllä meillä on vallalla se pyrkimys, ettemme omia etuja varjellessamme vahingoittaisi muita. Meidän suhtautumisemme kansainvälisiin tapahtumiin ja muiden asioihin on ollut korostetun pidättyväistä. Näin on syytä olla vastakin [...] En odota, että rajoja Euroopassa alettaisiin siirrellä."[968]

EKP:n johtaja Vaino Väljas sai Heikki Rausmaan tutkimusten mukaan Neuvostoliiton ulkoministeri Eduard Shevardnadzen tukemaan suomalaisvirolaista yhteistyötä sillä perustelulla, että se edistäisi perestroikaa Virossa. Asialle saatiin hyväksyntä NKP:n politbyroon kokouksessa tammikuussa 1989 kun Neuvostoliiton vanhoillisten rauhoittamiseksi presidentti Koivistolle lähetettiin Moskovasta epävirallinen viesti, että hänen toivottiin vaikuttavan Virossa esiintyneiden liian radikaalien ilmiöiden neutralisoimiseen.[969]

Neuvostoliitto jatkoi sinnikkäästi yleiseurooppalaisen viisumisopimusjärjestelyn ajamista. Tehtaankadun konsuli N.V. Lukiktšov halusi tavata ulkoministeriön konsuliasiain toimistopäällikkö Irma Ertmanin 24.1.1989. Hän tiedusteli jälleen Suomen kantaa Neuvostoliiton ehdottamaan viisumisopimusjärjestelyyn, vaikka Ertman oli asian Lukitšoville jo puhelimessa ilmoittanut. Suomen arvio oli, että sellaisen sopimuksen aikaansaanti olisi työlästä voimassa olleiden erilaisten sopimusten vuoksi. Oli sopimus Pohjoismaiden ja EY:n välillä ja lisäksi Suomen eri maiden kanssa solmimat kahdenväliset viisumisopimukset. Lukitšov kertoi tapaamisessa Neuvostoliiton suuresta mielenkiinnosta uusia rajanylityspaikkoja kohtaan ja arvioi, että ensimmäisenä avataan Värtsilä-Niiralan rajanylityspaikka jo vuoden 1989 aikana.[970]

Kansallisuusliikkeiden takia rajakysymykset olivat Neuvostoliitossa äärimmäisen herkkiä. Kun presidentti Koivisto oli helmikuussa 1989 lähdössä Japaniin keisari Hirohiton hautajaisiin, Neuvostoliiton ja Japanin välejä hiersi kiista Kuriilien saarista. Presidentin tausta-aineistossa oli Suomen suurlähettiläältä Moskovasta tullut viesti. Siinä kerrottiin, että MID:in korkea-arvoinen virkamies oli ennen Japanin matkaa muistuttanut, että kysymystä Kuriilien saarista ei pidä sekoittaa kysymykseen Neuvostoliiton rajoista. Koska Japanin kanssa ei ollut rauhansopimusta, "mitä tahansa Japanin kanssa tässä yhteydessä mahdollisesti sovittaisiin ei omaisi heijastusvaikutuksia kysymykseen Neuvostoliiton rajoista."[971]

Kommunistien kansanedustaja Esko Seppänen soitti kansliapäällikkö Jaakko Kalelalle, että SKDL:n eduskuntaryhmän vieraaksi saapuu 30.1.-2.2.1989 Neuvosto-Eestistä korkeatasoinen kansanedustajien valtuuskunta. Tosiasiassa kyseessä oli kommunistien puoluevaltuuskunta, johon kuului mm. Marju Lauristin Viron kansanrintaman johdosta. Seppänen kertoi Kalelalle, että vierailujärjestelyt oli hoidettu yhteisymmärryksessä Moskovan kanssa ja ryhmän johtajana oli EKP:n ideologinen sihteeri Mikk Titma. NKP:n Tehtaankadun edustaja lähetystöneuvos Dmitriev oli esittänyt, että Viro-kysymyksen tärkeyden huomioon ottaen SKDL tunnustelisi,

968 Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu MKA. KA.

969 Rausmaa, Heikki 2013, s. 71 ja Rausmaa, Heikki: Viro 95-historiaseminaari. Helsinki 9.3.2013. www.tuglas.fi. Luettu 1.3.2017.

970 UM/Oik. Yleisten ja konsulaiasiain tstopääll Irma Ertman P.M. Nro 37/26.1.1989. UM OIK, Yleisten ja konsulaiasioiden toimisto IE/la. UMA.

971 Mauno Koiviston yksityisarkisto. SL MOS Nro 1056. SLS Talvitien kirje TP;lle 14.2.1989 / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

voisiko presidentti Koivisto ottaa vastaan Mikk Titman.[972] Koivisto halusi varmistaa, ettei Moskovassa vastustettu sitä, että hän tapaisi Neuvosto-Eestin kakkosmiehen ja EKP:n valtuuskunnan. Keskustelussa Felix Karasevin kanssa 12.1.1989 hän sai tietää, että Moskova suhtautui Baltian tilanteeseen ”pääosin varauksellisesti”.[973]

Mikk Titman tapaaminen presidentti Koiviston kanssa oli 1.2.1989. Professori Titma oli sosiologian tohtori kuten Koivistokin ja antoi presidentille itsestään ”tietorikkaan, poliittisesti harkitsevan ja asioista vapaasti puhuvan” vaikutelman. Titma arvioi kansallisuuskysymysten olevan kärjistymässä nopeasti kaikkialla Neuvostoliitossa. Kehitys tuli vaan ensimmäisenä esiin Kaukasiassa ja Baltiassa, jossa tilanne oli rauhoittunut marraskuun 1988 lainmuutosten jälkeen. Kansanrintama oli kriittinen, mutta lojaali kommunistipuoluetta kohtaan. Vaikeutena Suomen ja Viron poliittisten suhteiden kehittämisen tiellä Mikk Titma näki MID:in ja erityisesti Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön asenteet. Molemmat suhtautuivat Baltian kysymykseen vanhakantaisesti ja pelkäsivät monopoliasemansa menetystä eivätkä tukeneet suoria yhteyksiä eivätkä ESNT:n minkäänlaista edustautumista Helsingissä.[974]

Näinä aikoina luotiin Suomen Viron-politiikan perusteet ja ulkopoliittinen johto päätti, että Viron pyrkimyksiä tulisi tukea maksimaalisesti, mutta niin, että toimijana ei olisi Suomen valtio. Näin vältettäisiin Suomen ja Moskovan suhteiden vaarantuminen. Asian arkaluontoisuudesta kertoo se, että hallitus ei tehnyt asiasta virallista päätöstä. Siitä sovittiin pääministerin ulkopoliittisen avustajan Keijo Korhosen, presidentin kansliapäällikkö Jaakko Kalelan ja UM:n alivaltiosihteeri Aarno Karhilon kesken. Virkamiehet toimivat luonnollisesti esimiestensä valtuuttamina. Moskovalle ilmoitettiin epävirallisesti, että Suomi aikoi ryhtyä tiivistämään kulttuuriyhteistyötä ESNT:n kanssa.[975]

Opetusministeriö oli kanavoinut yhteydenpidon Neuvostoliiton inkerinsuomalaisiin Suomi-Seuran kautta ja kanavoi poliittisluonteisen tukensa Virolle Tuglas-seuran kautta. Ministeriön rahoitus Tuglas-seuralle alkoi helmikuussa 1989.[976] Suomi-Seuran omistuksessa oli Helsingissä Mariankadulla runsaasti toimitilaa. Opetusministeriön rahoituksella Tuglas-seura sai sieltä oman toimiston. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Markus Aaltonen ilmoitti Suomen kannan kesäkuussa 1989 päivällispuheessaan Wilson-keskuksessa Yhdysvalloissa: Suomi ei halunnut puuttua Neuvostoliiton sisäisiin asioihin, joten virolaisten toivottiin sopivan uudesta asemastaan keskushallinnon kanssa.[977]

Kuten EKP:n Mikk Titma presidentti Koivistolle sanoi, perestroikaa vastustaneet vanhoilliset olivat vahvasti edustettuina Tehtaankadun suurlähetystössä. Kansanedustaja Esko Seppänen kertoi vierailun jälkeen Jaakko Kalelalle, että kolme päivää ennen EKP:n vierailua Tehtaankadun NKP-edustaja lähetystöneuvos Dmitriev matkusti Moskovaan tarkoituksena

972 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistiinpano 3.1.89 / Kalela / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

973 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistiinpano 6.2.89 / Kalela. Keskusteluja min neuvos Karasovin kanssa 10.1.-2.2.89 / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

974 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistiinpano 2.2.89 / Kalela / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

975 Rausmaa, Heikki 2013, s. 35 ja Rausmaa, Heikki: Viro 95-historiaseminaari. Helsinki 9.3.2013. www.tuglas.fi. Luettu 1.3.2017.

976 Rausmaa, Heikki: Viro 95-historiaseminaari. Helsinki 9.3.2013. www.tuglas.fi. Luettu 1.3.2017.

977 Apunen, Osmo 2012, s. 139.

estää koko matka. Perjantai-iltapäivänä 27.1.1989 kaksi päivää ennen valtuuskunnan vierailua oli Moskovasta lähtenyt Tallinnaan ilmoitus, että vierailu on peruttava tai lykättävä.

Virolaiset olivat panneet kaikki voimansa liikkeelle ja Gorbatšovin luottomies Jakovlevin ansiosta NKP:n politbyroo näytti vihreää valoa vierailulle. NKP:n Suomen osaston Vladimir Fjodorov järjesti silloin SKPy:n puheenjohtaja Jouko Kajanojalle matkan Tallinnaan sunnuntaina 29.1. tapaamaan Mikk Titmaa sekä tulemaan tämän kanssa sieltä yhdessä samalla laivalla Helsinkiin.[978]

Neuvostoliitossa ilmestyi vuoden 1989 alussa uusi taloustieteen oppikirja. Ulkoministeriön erikoistutkija Ilmari Susiluoto laati Moskovan suurlähetystössä analyyseja Neuvostoliiton nopeasta kehityksestä. Hän kirjoitti Neuvostoliiton johdon tekevän päätöksiä ristipainetilanteessa, kun vanhoista dogmeista ei voitu luopua liian rajusti, vaikka radikaali muutospaine tuntui voimakkaana.

”Poliittinen taloustiede” pyrki luovimaan eri suuntausten välillä ja kun kirja ilmestyi, moni ajatus oli jo vanhentunut. Se oli pragmatismistaan huolimatta ideologinen, marxilainen ja kommunistinen. Susiluoto kirjoitti, että Moskovassa puhutaan jo ministeriöiden romuttamisesta ja niiden omaisuuden siirtämisestä paikallisille neuvostoille. ”Utopismi nostaa päätään – sekin on perin venäläinen ilmiö.” [979]

978 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistiinpano 16.2.89 / Kalela / Ulkopolitiikka/ Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

979 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Ilmari Susiluodon Moskovassa 17.2.1989 päivätty numeroimaton muistio: Sosialismin talouskehityksen periaatteet; uusi poliittisen taloustieteen oppikirja ilmestynyt Politbyroon jäsen Medvedevin toimittamana. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

7. SUOMEN ULKOMAALAISPOLITIIKKA JA ”INKERI-BUUMI”

7.1. Uutta tietoa inkerinsuomalaisten vaiheista Neuvostoliitossa; Inkeri-buumi

Suomen TV:ssä esitettiin 7.1.1989 dokumentti ”Hävitettyjen kirkkojen kansa”, jossa Paavo Parkkinen kertoi elämästä Kelton Kolpinon kylässä hiljattain oppimallaan suomen kielellä. Leningradin alueelle sodan jälkeen siirretyiltä asukkailta puuttui kaikki tieto suomalaisesta asutuksesta, vaikka vielä 1934 Inkerinmaalla toimi 322 suomalaista koulua.[980] Suomeksi oli voinut käydä lukiota, seminaaria ja maatalousopistoa. Leningradissa oli suomen kielellä vielä silloin korkeakouluopetusta, mutta 1980-luvulla kielen säilyminen oli kohtalonkysymys vieraskielisessä ympäristössä.

Aarre Kuukauppi perheineen tuli vuodenvaihteessa 1988–89 Suomeen sukuloimaan ja FT Seppo Kuusisto kirjoitti heidät tavattuaan Uuteen Suomeen laajan artikkelin ”Inkeriläiset nousseet puolustamaan kieltään”. Kuukauppi kertoi serkkunsa Santeri Ikon kanssa vaikeuksista, joita suomen opetuksen aloittamisessa oli Keltossa. Kuukaupin perheessä suomi oli kuitenkin kotikielenä ja tytär kävi Kelton koulun suomen opetuksessa. Asiaa ajoi lankomies Paavo Parkkinen, joka kertoi, että ”joutui panemaan jyrkäksi viranomaisten luona: Oli sanottava, että vastustajien ajatukset olivat jäänne Stalinin ajasta, ja uhattava järjestää kielenopetus kodeissa, valvovan silmän tavoittamattomissa.”[981]

Inkerinsuomalaisten Tallinnan Seuran puheenjohtaja Rudolf Pakki kutsui Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Martti Häikiön puolisoineen vierailemaan Tallinnaan 6.-8.1.1989. Lisäksi Pärnun Inkerinsuomalaisten Seura kutsui vieraat ”pikkujouluun” Kahvila ”Vikerkaariin”. Suomi-Seuralle annettiin lahja ”Muistoksi kiitollisuudella Suomi Seuralle ja sen edustajalle toiminnanjohtaja Martti Häikölle ensitapaamisessa Tallinnassa 6.-8.1.1989. Tästä yhteistyö toivonkipinästä toivomme tulevan valoisa liekki meidän suomalaisten henkiin kansakunnan yhteenkuuluvuuteen palautumistiellä.” Allekirjoittajina johtaja Rudolf Pakki, varajohtaja Jaan Peuša, sihteeri Irja Kott, talousjärjestäjä Yrjö Saarinen ja rahastaja Elviira Tamme.[982]

Pärnussa Häikiölle näytettiin Antti Hämäläisen kirjaa ”Kadonnutta Inkeriä”. Kirja oli kulkenut Siperiassa kynnyksien alla ja patjojen välissä ja sen löytyminen olisi tiennyt kuolemaa. Kirja

980 Jääskeläinen, Juhani 1982, s. 60–63.
981 Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 29.1.1989.
982 Rudolf Pakin arkisto/ Kirjad, Mustandit. TIMA.

oli haltijalleen tärkein ja käytännössä ainoa oman identiteetin ja juurien tunnistamisen lähde. Pärnun 6.1. pikkujoulussa tapasivat mm. kaksi eläkeläistä, jotka olivat luokkatovereita 1930-luvun Inkerissä. He olivat asuneet Pärnussa vuosikymmeniä toistensa taustasta tietämättä."

Martti Häikiön sanomalehtiartikkeleita kokemuksista julkaistiin laajasti eri puolilla Suomea:

> **"Viron inkeriläisten olemassaolosta ja kohtalosta ei nyky-Suomessa ole tiedetty käytännöllisesti katsoen mitään. He itse eivät ole voineet ääneen tunnustaa omaa useimmiten inkeriläistä alkuperäänsä, koska suomalaisuus jouduttiin aiemmin aktiivisesti peittämään. Jos se paljastui, edessä oli joko kuolema tai karkotus. […] viimeisen puolen vuoden aikana on tapahtunut enemmän kuin koko sodanjälkeisenä aikana.**
>
> **Viron kansallisuuksien foorumissa suomalaista syntyperää olevat ihmiset huomasivat keskinäisen yhteydenpidon mahdolliseksi […] he uskaltavat sanoa tänä päivänä: Gorbatshovin ansiosta tunnemme, että saamme olla ihmisiä ja uskallamme sanoa sen ääneen. Suomalainen syntyperä on ollut niin suuri rikos, että sen salaamiseksi on ollut tehtävä kaikki. Nimet on muutettu ja kieli salattu. On menty kulissiavioliittoihin oman taustan peittämiseksi."** [983]

Rudolf Pakki lähetti 12.1.1989 Eesti-Suomi Ystävyysseuran varajohtaja P. Sirotinille kirjeen ja pyysi tämän apua, että Inkeri-seurojen 10 puheenjohtajaa kahdeksasta eri kaupungista voisi matkustaa turisteina Suomeen. Tavoite oli löytää kontakteja "omanmaalaisten" kanssa ja aloittaa kulttuurialan yhteistyö. Lisätavoitteena oli tutkia mahdollisuuksia järjestää kansainvälinen suomalaisugrilainen folkloorifestivaali Tallinnassa 1991.[984]

Heti tammikuussa 1989 Viron Inkeriläisseurojen puheenjohtajat pääsivät Suomeen. Pakki sanoi olevansa pettynyt Suomen "kylmäkiskoiseen" suhtautumiseen Viron tapahtumiin kun "Inkerinsuomalaisten Seura saattoi ensimmäistä kertaa yli 40 vuoteen järjestää omia juhliaan ja tilaisuuksiaan Neuvostoliitossa, koska 1938 viranomaiset käytännössä kielsivät suomen kielen. […] edellisten vuosien kehitys Virossa oli johtanut siihen, että inkerinsuomalaiset saattoivat avoimesti ja virallisesti jälleen puhua suomea." Pakki uskoi yksityisten suomalaisten valmiuteen auttaa Viron inkeriläisiä ja kaavaili Tallinnaan inkeriläisille omaa kulttuuritaloa kirjastoineen, kahviloineen ja yöpymistiloineen palvelemaan suomalaisia vierailijoita. Vuoden 1989 alussa suomea opetettiin Tallinnassa jo kolmessa koulussa ja kerhomuotoinen suomen opiskelu veti eri puolilla maata huoneet täyteen väkeä. Suomea opetuskielenä käyttävän koulunkin perustaminen näytti mahdolliselta.[985]

Neuvosto-Eestin inkerinsuomalaiset halusivat kärsimänsä vääryyden tunnustamista. Kloogan keskitysleirille haluttiin muistomerkki niille, jotka 1943–44 menehtyivät siellä odottaessaan evakuointia Suomeen.[986] Eestin SNT:n hallitusta pyydettiin käsittelemään Viron tasa-

983 Häikiö, Martti: 15.1.1989 Aamulehti "Inkeriläiset uskaltavat taas olla ihmisiä"

984 Eesti Ingerisoomlaste Liit Väljaläinud kirjad 12.1.1989–12.12.1990. TIMA.

985 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.

986 Rudolf Pakin haastattelu: Viron 20 000 inkeriläistä: Olemme Neuvostoliiton vainotuin kansa. Iltalehti 4.2.1989.

vallassa tapahtuneiden oikeusmurhien käsittelyn yhteydessä myös inkeriläisten pakkosiirtoa Siperiaan ja muihin Neuvostoliiton kaukaisiin kolkkiin 1947–50.[987]

Tarton Inkeriläisseuran puheenjohtaja Anatoli Schultz kertoi, että Tarton alueella asui 2 000 inkeriläistä. Nyt kun uudet tuulet puhalsivat, oli kolme ongelmaa: suomenkielisten opettajien puute, suomenkielisten kirjojen puute ja tilojen puute. Tarttoonkin toivottiin suomalaista kirjastoa. Opettajapulaan toivottiin parannusta lähettämällä 5–10 nuorta joka vuosi kursseille Suomeen.[988] Haapsalun inkeriläisten seuran puheenjohtaja Toivo Kemppi kertoi omalla Suomen vierailullaan, että inkeriläisten historiassa oli paljon salassa pidettyjä seikkoja ja inkeriläiset vaativat nyt, että kaikki on tuotava valoon. Inkerinmaata koskevat arkistot olivat 1917 eteenpäin edelleen suljettuja. Neuvostoliiton ja Suomen välisistä sopimuksista huolimatta suomalaisilla tutkijoilla ei ollut niihin pääsyä.[989]

Leningradin alueella paikallinen viranomaistilanne kehittyi Wladimir Kokon mukaan 1988–89 aikana nopeasti myönteiseksi inkerinsuomalaisten asialle. Kansalaisjärjestöt olivat neuvostojärjestelmässä ylhäältä käsin organisoituja, mutta Leningradin Alueneuvoston Toimeenpaneva Komitea löysi Inkerin Liiton perustaksi tarvittavan pykälän Neuvostoliiton 1932 laista. Sen perusteella myös tavallisten kansalaisten perustama järjestö pystyttiin rekisteröimään ja säännöt hyväksymään. Leningradin alueen Inkerin Liitto oli koko Luoteis-Venäjän ensimmäinen virallinen kansalaisjärjestö, kun se rekisteröitiin 30.1.1989.

Laskiaisena järjestettiin ensimmäinen kansanjuhla. Kun Inkerin lippu nostettiin salkoon Skuoritsan laskiaisjuhlilla, se liehui historiallisella Inkerinmaalla ensimmäisen kerran 1920 jälkeen.[990] Helena Miettinen kirjoitti 15.2. Demariin”Inkerinmaan ikioma perestroika”:

> **”Inkerinmaalla eletään historiallista aikaa. Inkerinsuomalaiset ovat havahtuneet horroksestaan ja heränneet suojelemaan oman kansallisen kulttuurinsa rippeitä[…] Inkeriläiset tarvitsevat nopeasti oman lehden, suomen kielen koulutusta ja kokoontumistilat. Liiton johdossa on ihmisiä laidasta laitaan, suurin osa on pitkälle koulutettua tieteen ja taiteen alan väkeä, joku kuuluu puolueeseen, ja yhtenä voimahahmona vaikuttaa myös pastori Arvo Survo.**
>
> **[…] nuori inkeriläispolvi on olosuhteiden pakosta kadottanut tuntuman suomen kieleen. Koulut olivat täysin venäläisiä. Nyt nämä pitkälle venäläistyneet inkeriläiset haluavat opetella kadonneen äidinkielensä ja opettaa sitä myös lapsilleen […] Nyt Kelton koulussa opiskelee suomea 34 lasta. Paavo Parkkinen puhuu suomea kankeasti, mutta mielellään. Paavon perhe siirrettiin sodan aikana Volgan rantamille täysin venäläiselle paikkakunnalle. Mutta lapsilleen Paavo päätti opettaa suomen kielen keinolla millä hyvänsä.”** [991]

987 Kemppi, Toivo, Kaleva 10.5.1989.

988 Rudolf Pakin haastattelu: Viron 20 000 inkeriläistä: Olemme Neuvostoliiton vainotuin kansa. Iltalehti 4.2.1989.

989 Kuusisto, Seppo, US 29.1.1989.

990 Wladimir Kokon haastattelu. Pietari 26.2.2016.

991 Helena Miettinen 15.2.1989 Demari: ”Inkerinmaan ikioma perestroika”

Paavo Parkkinen valittiin ensimmäiseksi puheenjohtajaksi Leningradin alueen Inkerin Liittoon. Hänen Savosta lähtenyt esi-isänsä Paavo Parkkinen ja tämän veli Juhani oli merkitty 1754 Kelton Kolpinon kylän ensimmäisiksi asukkaiksi.[992] Karjalan Tasavallassa Petroskoissa perustetun Inkerin Liiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin toimittaja Santeri Pakkanen.

Tammikuun 1989 alussa Suomeen saapui kuukaudeksi pastori Arvo Survo yksityiselle vierailulle lahtelaisen Pertti Suontaman kutsusta. Survolle alkoi heti sataa virallisia vierailukutsuja seurakunnista ympäri maata. Karismaattinen laulajapappi kiersi Suomea kolme viikkoa ja esiintyi vierailunsa päätteeksi televisiossa sunnuntaina 29.1.1989. Survosta tuli superjulkkis Suomessa. Helsingin Malmin kirkossa koottiin yli 45 000 mk[993] ennätyskolehti: ”Survon jäljiltä ei kolehtihaaveista tarvinnut nappeja hakea!” Kuopion tuomiokirkossa Arvo Survon tilaisuuden tuotto oli n. 60 000 mk[994], ja kirkossa yli 40 vuotta kolehtia kantanut suntio tiesi, että siihen asti suurin kolehti oli ollut vähän yli 10 000 mk. Kirkkoon mahtuu 2 000 ihmistä ja ”nyt työnsivät issoo rahhoo, tuhatlappusia ja viissatasia”.[995] Arvo Survo vieraili matkansa aikana Luumäellä yhdessä Aarre Kuukaupin kanssa. Tästä alkoi Luumäen ja Kelton seurakuntien tiivis yhteistyö, johon Lahden Joutjärven seurakunta yhtyi.[996]

Arvo Survo oli ensimmäinen papiksi vihitty inkeriläinen vuosikymmeniin eikä hänen tilanteensa Neuvostoliitossa ollut helppo. Tiedettiin, että jokainen kirkonmies oli valvonnan alainen. Jotkut olivat joutuneet matkustuskieltoon tai siirtymään toiseen seurakuntaan. Yhteistyö Luterilaisen Maailmanliiton kanssa oli Arvo Survon henkivakuutus. Suomessa liikkui tieto, että hänet oltaisiin aikeissa siirtää koko Inkerinmaan käsittävistä tehtävistä Länsi-Inkerin Kupanitsan kirkon palvelukseen, mikä tarkoitti liikkumisen rajoittamista vain oman seurakunnan alueelle.[997] Kirkon Ulkomaanavun johtaja Risto Lehtonen pelkäsi, että Suomessa herätetyt julkiset epäilyt Survon kohtalosta voivat lisätä hänen työnsä vaaranalaisuutta, kun hän palaa Inkeriin.[998]

Uudelleen elvytetyn Inkerin kirkon kaksi seurakuntaa kuuluivat Viron luterilaisen kirkon alaisuuteen ja molemmissa toimi kirkkoherrana virolainen Tiit Salumäe. Hänellä oli Suomen-matka tammikuussa 1989 yhtä aikaa Arvo Survon kanssa. Arkkipiispa Kuuno Pajula oli sanonut, että Viron kirkossa koettiin ongelmallisena Suomessa herännyt innostus inkeriläisiä kohtaan. Salumäe totesi: ”Innostus on hyvä asia niin kauan kuin sitä ei ole liikaa. Liiasta innostuksesta seuraa taantumus. Itse ajattelen, että kaikkea on oltava kohtuullisesti”. Hän neuvotteli arkkipiispa John Vikströmin ja kirkon muiden johtajien kanssa. Inkeriläisten avustamiseen Suomessa kerättyjen varojen käyttämisestä neuvoteltaisiin vasta arkkipiispa Pajulan Suomen-vierailun aikana. [999] Neuvosto-Eestissä Tiit Salumäe hoiti Viron kirkon tiedotustehtäviä ja oli työskennellyt Tallinnan luterilaisen konsistorin sihteerinä. Tiedettiin, että tehtävään kuului väistämättä jonkinlainen yhteydenpito turvallisuuspalvelu KGB:n kanssa.

992 Mäkinen, Leena (o.s. Parkkinen): Parkkisen sukuseuran kuulumisia. Juvan lehti 4.8.1997.
993 Noin 13 000 EUR (v. 2021)
994 Noin 17 000 EUR (v. 2021)
995 HS 24.1.1989: Inkeriläispastori Arvo Survo vetää ennätyskolehteja.
996 Luoma, Antti J. 2013 s. 41 (Suoanttila 2002, s. 54–62)
997 Ruoho, Taina, Ilta-Sanomat 26.1.1989.
998 Nurvala, Raili, Iltalehti 28.1.1989.
999 Ruoho, Taina, Ilta-Sanomat 26.1.1989

Arvo Survo sai vierailullaan suomalaisten silmät ja korvat avautumaan. Poliittisen historian tutkija Lauri Haataja on kuvannut asian vaikutusta Suomen ulkopoliittisessa tilanteessa: Riviseurakuntalaiset oivalsivat tilanteen ja sen, että ”Inkerin asia on meidän asiamme. Valtiojärki kielsi, mutta sydän käski.” Haatajan tilanneanalyysin mukaan Suomen ev.-lut. kirkko joutui Neuvostoliiton rajanaapurina päättämään, ottaako se haasteen vastaan vai vetäytyykö vastuusta ”itsesuojeluvaistoa seuraten”.[1000] Ennen näkemätön auttamishalu oli kuitenkin jo vallannut suomalaiset. Inkeriläiskeskustelua kävivät poliitikot, virkamiehet, kansalaisjärjestöjen ja kansanliikkeiden edustajat, toimittajat ja tavalliset kansalaiset. Heti alkoi myös väittely siitä, ovatko avustuskanavat oikeita ja luotettavia ja meneekö apu varmasti perille.

7.2. Kysymys suomalaisen avun perillemenosta

Antti Luoman tutkimuksen mukaan Inkerin kirkossa oli kyseessä myös inkeriläisten kansallinen projekti. Suomen kirkko varoi alussa tukemasta kansallista liikehdintää peläten, että se saattaisi vaarantaa kirkollista toimintaa. Myöhemmin Suomen tuessa oli enemmän kyseessä inkeriläisten tukeminen ja vasta toissijaisesti Inkerin seurakuntien tukeminen.[1001] Kun suomalaisten lahjoittamat rahat ja Neuvostoliiton arkitodellisuus kohtasivat, asioista tuli vaikeasti hallittavia. Kirkon Inkeri-suhteiden veteraani Jaakko Launikarin neuvo oli, että Kirkon Ulkomaanavun yhteyteen olisi heti perustettava inkeriläisten tukirahasto. Silloin avustukset tulisivat sellaiseen käyttöön, jota inkeriläiset itse haluavat ja tarvitsevat.[1002]

Jaakko Launikari kuvaili Arvo Survon vastaanottoa Suomessa ”ylenpalttisen raivoisaksi” ja kummeksui suomalaisten käsityksiä siitä, mitä inkeriläiset tarvitsevat:

> **”On häpeällistä, että seurakunnat luovuttavat inkeriläisille vanhoja kirkonpenkkejään ja muuta kamaa, jota eivät enää itse tarvitse. Mikseivät hanki uutta ja juuri sitä, mitä siellä tarvitaan? Inkeriläiset tarvitsevat[…]rakennustarvikkeita, rakennusteknistä tietämystä, perusmateriaaleja, että kirkkojen ja seurakuntakeskusten iso hanke pääsee vauhtiin […] Elämme inkeriläisboomia. Kansa olisi valmis auttamaan, mutta kirkon ulkomaanapu on tukossa eivätkä ihmiset luota siihen. Me suomalaiset olemme hoitaneet inkeriläiset erittäin huonosti. Kun siellä luterilainen kirkko lähes tuhottiin, me vaikenimme. Ja nyt kun pitäisi auttaa, heitämme sinne vanhaa kamaa. Hoidin asioita siellä brežneviläisenä aikana. Vähemmistökansojen asioiden hoito ei ole perestroikan vastaista, kyllä se sallitaan.”[1003]**

Inkeriläisseurakunnille kerättyjä satojen tuhansien markkojen kolehteja jäädytettiin seurakuntien tileille odottamaan varmuutta, että ne todella menevät Inkerin kirkolle. Epäiltiin kirkon

1000 Haataja, Lauri, Helsingin Sanomat 18.2.1998.
1001 Luoma, Antti 2020, passim.
1002 Salo, Heikki, asianajaja. Kotimaa 10.1.1989.
1003 Nurvala, Raili, IL 14.1.1989.

keskushallinnon kykyä varmistaa, että valtava yli 1 milj. markan[1004] avustus menisi perille. Suomalaiset halusivat, että varat toimitetaan suoraan Inkerin kirkolle, koska Viron kirkon ns. valuuttatilin arveltiin olevan Neuvostoliiton valtion nimissä.

Rahalahjan arvon romahtamista pelättiin ja Lapualla ihmeteltiin, miksi kirkon keskusjohto oli kehottanut ”rauhoittamaan tilannetta ja panemaan jäitä hattuun. Mitä syitä tässä on panna jäitä hattuun?”[1005] Julkista väittelyä avustusten perille menosta käytiin tammikuussa 1989, kun pastori Arvo Survo oli vielä Suomessa. Iltalehden Raili Nurvala kirjoitti:

> ”[…] Inkeriläispappi Arvo Survon ristiretki Suomeen on päättymässä. Inkeriläishuuma on pyyhkäissyt yli Suomen. Ja kun yhteen suuntaan kumarrat, toiseen pyllistät. On herännyt ahdistunut huoli siitä, meneekö inkeriläiskansalle annettu ropo varmasti inkeriläisten taskuun vai pysähtyykö se kenties Viroon tai seisahtuuko peräti Suomeen[…]”[1006]

Kirkon Ulkomaanavun johtaja Risto Lehtonen vakuutti, että Viron luterilaisen kirkon valuuttatili on sen omissa nimissä ja sillä on oikeus ostaa lahjaksi saadulla ulkomaisella valuutalla tarvikkeita, joita ei voi hankkia ruplilla. Näin rahalahjan todellinen arvo tuli suuremmaksi kuin jos ulkomaanvaluutta vaihdettaisiin ensin paikalliseksi valuutaksi. Inkeriläiset olivat osa Viron luterilaista kirkkoa, joka oli vastuussa asioista Neuvostoliiton viranomaisille. Laillisuus merkitsi turvallisuutta ja lisäsi avun vastaanottajan oikeusturvaa.[1007]

Kuopion hiippakunnan varoja ei tilitettäisi ennen kuin avustuskanava on selvä. Matti Järveläinen arvioi: ”En usko, että ongelma on kirkon ulkomaanavussa. Kyllä se vaikeus on valtakunnan rajan toisella puolella. Kuopiossa on hirmu latinki päällä inkeriläisten auttamiseksi”. KUA kertoi, että Viron luterilainen kirkko oli osoittautunut nopeimmaksi väyläksi. Tarkkoja suunnitelmia avustusten käyttämiseksi ei Raamattujen, virsikirjojen ja uskonnollisen kirjallisuuden toimittamisen lisäksi ollut. Arvostelijat sanoivat, että Inkerissä oli jo riittävästi Raamattuja ja tarvitaan konkreettisempaa apua.[1008]

Risto Lehtonen piti Arvo Survon ”ristiretkeä” Suomeen erittäin tervetulleena, mutta toivoi, ettei se herättäisi ylikuumenneita odotuksia siitä, mitä Suomi voi tehdä ja missä aikataulussa. Rakennustarvikkeita Inkeriin lähetetään, kun rakennusohjelma lähtee käyntiin. Kupanitsan kirkon korjaus oli ensimmäisenä ja tarvikkeet lähetettäisiin todennäköisesti Tallinnan kautta. Viron luterilaisella kirkolla oli erinomaiset yhteydet tulliviranomaisiin, mutta Viipurin suunnalta oli huonoja kokemuksia. Siellä avustuslähetys oli seissyt pari kuukautta.[1009]

Arvo Survo pahoitteli, ettei kerättyjä avustusrahoja annettu Kupanitsan kirkon katon korjaukseen, vaikka heillä oli suunnitelmat ja miehet valmiina.[1010] Suomessa arveltiin, etteivät raunioituneen kirkon seinät olisi kestäneet uutta kattoa. Lehtonen painotti, että kirkko toimii

1004 Noin 288 000 EUR (v. 2021)
1005 Ruoho, Taina, IS 26.1.1989.
1006 Nurvala, Raili, IL 28.1.1989.
1007 Nurvala, Raili, IL 28.1.1989 ja Lehtonen, Risto, IS 30.1.1989.
1008 Ruoho, Taina, IS 26.1.1989
1009 Nurvala, Raili, IL 28.1.1989.
1010 Keskustelu Arvo Survon kanssa lokakuussa 2018.

organisoitujen kirkkojen ja rekisteröityjen seurakuntien kanssa Neuvostoliiton vallitsevien lakien ja säädösten puitteissa. Kun kirkon delegaatio tutustuu kirkkoon ja seurakuntiin, se on yhteydessä myös uskontoasioiden viranomaisten kanssa. Kirkko ei koskaan ole hyväksynyt eikä tule hyväksymään mustan pörssin valuuttakauppaa ja kirkolle oli suuri helpotus, että Viron luterilainen kirkko oli saanut avata valuuttatilin. KUA:n projektisihteeri Kai Takkula ja rovasti Kosti Laitinen lähtivät 26.1.1989 kartoittamaan tarpeita Leningradin ja Petroskoin alueilla ja etsimään turvallisia avustusreittejä. Oulun hiippakunta oli toimittanut auton pastori Arvo Survolle ja KUA oli lähettämässä viisi autoa Neuvosto-Eestin pappien käyttöön.[1011]

Suomen kansainvälisen aseman vakaus oli vakiintuneiden idänpoliittisten muotoilujen, suomettumisen torjunnan, liennytysuskon ja tarkan puolueettomuuden varassa. Ulkopoliittisesti vastuulliset piirit varjelivat tätä ”linjakkuuden hyvettä”. Osmo Apunen totesi, että diplomatian vaatimukset olivat päässeet hallitsemaan kotimaista ulkopoliittista keskustelua.[1012] Kirkon Ulkomaanavun johtaja Risto Lehtonen vakuutti, ettei Suomen kirkon toiminnassa neuvostoviranomaisten kanssa ollut ongelmia ja kirkon ulkopolitiikka nojautui muulle kuin kansallisuusperustalle. Tämä osoittaa Suomen ev.lut. kirkon johdon suhdetta Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Lehtonen totesi, että koska kirkossa tunnettiin Suomen ulkopoliittiset peruskuviot, ulkoministeriön kanssa oli neuvoteltu ”enemmän Namibian kuin inkeriläisten asioista”.[1013]

Vuonna 1989 namibialaiset olivat inkeriläisten ohella paljon esillä. Valtiopäivien avajaisjumalanpalveluksen saarnassaan piispa Yrjö Sariola sanoi:

> ”150 vuoden takaa ulottuu kaari tähän vuoteen, kun Suomen kristityille läheisen Namibian kansan itsenäisyys on vihdoin koittamassa. Inkeriläissyntyinen Martti Rautanen ja toiset ensimmäisinä yli 100 vuotta sitten Ambomaalle lähteneet suomalaiset lähetyssaarnaajat eivät aavistaneet, että vuonna 1989 toinen suomalainen Martti, Martti Ahtisaari, on YK:n johtavana lähettinä auttamassa Namibiaa itsenäisyyteen.”[1014]

Inkeri-innostus oli tarttunut myös opiskelevaan nuorisoon. Suomi-Inkeri-seuran perustavassa kokouksessa Helsingissä 19.2.1989 oli yli 70 henkeä. Puheenjohtajaksi valittiin fil.yo Vesa Pietilä ja varapuheenjohtajaksi fil.yo Inkeri Räisänen. Seura halusi edistää inkerinsuomalaisten ja suomalaisten kulttuuriyhteyksiä ja tukea inkerinsuomalaisten kielen ja kulttuurin säilyttämistä Venäjällä ja Virossa. Tämä oli jo kolmas suomalainen järjestö, joka pyrki parantamaan Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten asemaa. Huhtikuussa aloitti alaosasto Tampereella.[1015] Seuran johtokuntaan valittiin myös Inkeriläisten yhdistys ry:n jäseniä ja Inkeriläisten Viestin toimitussihteeri Helena Miettinen sanoi toivovansa hyvää yhteistyötä vanhan ja uuden yhdistyksen välillä. Vanhojen inkeriläisten piirissä pelättiin hieman, että Inkerin hyväksi tehtävä työ hajoaa.

1011 Rasila, Ritva, Kotimaa 31.1.1989.
1012 Apunen, Osmo 2012, s. 141.
1013 Rasila, Ritva, Kotimaa 31.1.1989.
1014 Valtiopäiväasiakirjat / PTK1/1989 vp/ perjantaina 3. helmikuuta 1989. EKA.
1015 Rislakki, Jukka, US 12.4.1989. HS 14.4.1989: Suomi-Inkeri-seura toivoo viisumivapautta.

Nuoret innokkaat Inkerin ystävät eivät kuitenkaan voineet liittyä Inkeriläisten yhdistykseen, elleivät olleet inkeriläisten jälkeläisiä.[1016] Uusi seura oli inkeriläisyydestä kiinnostuneiden ystävyysseura. Suomi-seuran toiminnanjohtaja Martti Häikiö toivoi kaikkien yhdistysten yhteistyötä myös Suomi-seuran käynnistämässä keräyksessä Neuvostoliittoon perustettujen inkeriläisten kulttuuriseurojen hyväksi.[1017]

Suomi-Seura aloitti Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten avustamisen yhteistyökumppaneinaan inkerinsuomalaisten siellä perustamat seurat ja sai vuodeksi 1989 rahankeräysluvan. Rahan lisäksi kerättiin kirjallisuutta.[1018] Keräystuotto annettiin Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten käyttöön lyhentämättömänä. Varoilla tuettiin seurojen toimintaa, suomen kielen opetusta, opettajien ja nuorten äidinkielen koulutusta sekä inkerinsuomalaisten kulttuuriperinteen tallentamista.[1019] Lehdistön kautta jaettiin tarkat toimintaohjeet:

> ”Suomi-Seuran kautta voi Inkeriin lahjoittaa hyväkuntoisia suomenkielisiä kirjoja, harraste- ja aikakauslehtiä. Kirjat voivat olla yhtä hyvin kaunokirjallisuutta kuin lasten- ja nuorten kirjojakin. Erityisen arvokkaita ovat inkeriläiseen kansanperinteeseen liittyvät kirjat ja käsityöoppaat sekä suomalaiset laulukirjat. Kirjat tulee pakata huolellisesti rahtauksen kestäviksi, ei muovipussiin tai pelkällä narulla sidottuina. Jokaiseen pakettiin on kirjoitettava osoitteeksi: Viron kulttuurisäätiö, Inkerinsuomalaisten seura, Olavimäki 12/14, Tallinna. Lisäksi tarvitaan pakkauksen sisällön kertova, mieluiten kirjoituskoneella kirjoitettu lähetyslista kolmena kappaleena; yksi laatikon sisälle, toinen huolintaliikkeelle ja kolmas Suomi-Seuralle.”[1020]

Toiminnanjohtaja Martti Häikiön kirjoittamia artikkeleita julkaistiin laajalti:

> ”[…] Virossa asuu viimeksi toimitetun NL:n väestönlaskennan mukaan vajaat 18 000 suomalaista, suurin osa heistä on kotoisin Inkerinmaalta. Tallinnan Inkerinsuomalaisten seura suunnittelee puheenjohtajansa Rudolf Pakin johdolla jo omaa taloa Tallinnaan. Yksi mahdollisuus on keskustassa oleva P. Süda katu 1, joka on tiettävästi entinen Hollannin edustuston talo. Siihen haluttaisiin ”Suomi-koti” tai ”Inkeri-koti”, jos rahaa saadaan kerätyksi Suomesta. Apua Viron inkeriläisille voi tänä päivänä toimittaa täysin laillisesti ja heillä on oikeus ottaa se vastaan. He toivovat tässä vaiheessa ennen kaikkea suomenkielistä kirjallisuutta. Parasta on kuitenkin kerätä rahaa, jolla he voivat ostaa Suomesta tarpeellisia tarvikkeita[…] ”[1021]

Marja Karhulan ja Helena Miettisen koordinoimana Suomi-Seuran Inkeri-kirjakeräys onnistui yli odotusten. Kerättiin kaikenlaista luettavaa paitsi uskonnollisia kirjoja. Niiden viennistä

1016 Inkeriläisten yhdistys ry:n nimi muutettiin Suomen Inkeri-liitto ry:ksi vuonna 1994.
1017 AL 21.2.1989: Uusi seura Inkerin ystäville.
1018 YLE TV1, uutiset 16.1.1989.
1019 US 3.2.1989: Suomi-Seura kerää rahaa inkeriläisille.
1020 Ks. Esim. Kotiliesi 17.2.1989, Länsi-Savo 18.2.1989 tai Savon Sanomat 19.2.1989.
1021 Häikiö, Martti, Aamulehti 15.1.1989.

vastasi Kirkon Ulkomaanapu. Jakeluun ajatellulla alueella asui n. 70 000 inkerinsuomalaista.[1022] Suurin keräyspaikka oli Tampere, jossa opiskelijat innostuivat asiasta. Lahjoittajina olivat kustantajia, jotka lupasivat lisäksi oppikirjoja paikallisille kouluille ja suomen kielen ryhmille.[1023]

Keräyksen tuloksena 10.4.1989 Helsingistä lähti 800 laatikon lasti Tallinnaan, josta kirjat oli tarkoitus toimittaa edelleen kahdeksalle inkeriläisseuralle Neuvostoliitossa. Siihen mennessä oli saatu 16 000 kirjaa, 58 000 mk rahaa ja 23 kirjoituskonetta.[1024] Vastaanottovalmius oli kehittynyt ripeimmin Neuvosto-Eestissä ja toimituksesta valtaosa jäi heidän käyttöönsä. Keräys jatkui ja kirjallisuudelle etsittiin nyt suoraa reittiä Leningradin alueelle ja Karjalaan.[1025]

Suomi-Seuran avustustoiminta inkerinsuomalaisille järjestöille sai myönteistä julkisuutta, mutta Kirkon Ulkomaanavun toimintaa kritisoitiin. Johtaja Risto Lehtonen painotti, että suunnitelmat laaditaan yhdessä inkeriläisten kanssa ja vastaanottajan vastuun on oltava selvä. Seurakunnan oli oltava rekisteröity, sillä tuli olla valitut luottamushenkilöt ja materiaalin vartiointi oli turvattava. Suurin avustuskohde oli Petroskoin seurakuntatalo, jonka urakoihin meni 300 000 mk[1026]. Kupanitsan kirkon jälleenrakennusvaraus oli 100 000 mk[1027] ja varastossa oli rakennustarvikkeita, 450 tuolia, valaisimia ja alttaritarvikkeita.[1028]

Arvo Survo kertoi, kuinka suomalaiset auttajat olivat valmiita maksamaan tullimaksutkin ”kunhan vain saavat tuotua rautanaulansa ja työkalunsa kirkon korjausvälineiksi.”[1029] Suomessa Kupanitsan kirkon entisöintiprojektista tuli tunnettu ja suosittu hanke, johon osallistuttiin joukolla. Pohjanmaalla herätysliikkeiden kesäjuhlien talkoolaisista voitiin koota muutamassa päivässä 50 kirvesmiestä ja muita ammattimiehiä kirkkotalkoisiin Kupanitsaan.[1030] Vanhalla Inkerinmaalla järjestäytyminen kulki käsi kädessä kirkon toiminnan kanssa. Inkerin Liiton ensimmäinen paikallisosasto perustettiin huhtikuussa 1989 Hatsinaan.

7.3. Kädenvääntö Suomen ulkomaalaispolitiikasta

Tämä luku valaisee Suomen ulko- ja maahanmuuttopoliittisen näyttämön, johon inkeriläiset paluumuuttajat hetken kuluttua astuvat joukolla. Luku taustoittaa suomalaisten kokemuksellista mielentilaa, jossa Neuvostoliiton inkeriläiset voitiin hyväksyä ulkosuomalaisina paluumuuttajina.

Eduskunnan puhemieheksi valittu Kalevi Sorsa (SDP) nosti ulkopolitiikan ”ikuisuustavoitteen” esiin puheessaan 1.2.1989: ”En erehtyne, kun sanon, että kevätistuntokauden suurinta

1022 SS 22.3.1989: Inkeriläisille tuhansia kirjoja Mikkelin seudulta.
1023 TS 29.3.1989: Kymmeniätuhansia kirjoja Inkeriin.
1024 HS 10.4.1989: 16 000 Kirjan lasti lähdössä inkerinsuomalaisille.
1025 Kuusisto, Seppo, US 4.6.1989.
1026 Noin 87 000 EUR (v. 2021)
1027 Noin 29 000 EUR (v. 2021)
1028 Suomalaiset lahjoittaneet 0,5 miljoonaa Inkerin kirkolle. Satakunnan Kansa 18.6.1989
1029 Arvo Survon haastattelu. Keskisuomalainen 23.6.1989.
1030 HS 10.10.1989: Pohjanmaalla valetut kirkonkellot lähtevät lahjoituksena Inkerinmaan Kupanitsaan.

mielenkiintoa tulee herättämään Suomen liittymistä Euroopan Neuvostoon tarkoittava hanke."[1031] Pertti Paasio aloitti Sorsan jälkeen ulkoministerinä Harri Holkerin hallituksessa. Esitys vastaanotettavien pakolaisten määrästä ja heidän kansallisuudestaan oli ministeriöiden valmistelutyöryhmän käsittelyssä ja samana päivänä 1.2.1989 luovutettiin työministeri Matti Puhakalle (SDP) työministeriön tilaama tutkimus "Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaispolitiikkaan". Suomen Gallup oli kysynyt .1987–88 tuhannen 83 eri paikkakunnalla asuvan suomalaisen asenteita ulkomaalaisiin ja Suomen ulkomaalaispolitiikkaan.[1032]

VTT Magdalena Jaakkolan tutkimuksen viesti oli, että suomalaiset eivät suhtaudu penseästi ulkomaalaisiin. 1/3 halusi maahan enemmän pakolaisia ja enemmistö oli valmis antamaan ulkomaalaisille täydet poliittiset oikeudet heidän asuttuaan muutaman vuoden Suomessa. Sallivimpia ulkomaalaisten oikeuksien lisäämisessä olivat naiset, nuoret ja keski-ikäiset. Yllätys oli, että Ruotsissa vastaava tutkimus ei ollut tuottanut niin korkeita lukuja. Nuoret, hyvin koulutetut, pääkaupunkiseudun asukkaat ja Vihreiden kannattajat arvostelivat eniten viranomaisten ankaraa ulkomaalaislakien soveltamista. Pakolaisten vastaanotossa pidettiin tärkeimpinä humanitaarisia syitä. Kaikki suhtautuivat varauksella ulkomaalaisiin työvoimapulan apuna. Yli 50-vuotiaat eli sodan ja pula-ajan sukupolvi katsoi, että karjalaisten asuttaminen riitti eikä vieraiden pidä päästä nauttimaan kovalla työllä hankitusta elintasosta.[1033]

Eniten pidettiin norjalaisista, sitten englantilaisista, eestiläisistä ja muista pohjoismaalaisista. Venäläiset hyväksyttiin paremmin aviopuolisoina. Chileläiset, vietnamilaiset ja "mustat afrikkalaiset" olivat listan puolivälissä, viimeisinä turkkilaiset ja jugoslavialaiset.[1034] Suomessa 20 vuotta asunut turkkilainen Mikael Karagözy sanoi, että Helsingissä oli jo totuttu ulkomaalaisiin, maaseudulla hän saattoi törmätä pieneen pelkoon. Karagözy tunsi suomalaisten tuntoja: "Ulkomaalaista saatetaan mollata pakolaiseksi, turkkilaiseksi, mustalaiseksi. Jos olisin suomalainen, joku voisi haukkua savolaiseksi".[1035]

Ennen inkeriläisten paluumuuttoa eduskunnan kyselytunnilla keskusteltiin aivan muista paluumuuttoasioista 24.11.1988. Demokraattinen vaihtoehto/Devan[1036] kansanedustaja Ensio Laine kysyi hallituksen päätöksestä, joka rajoitti valtion vastuun pakolaisten toimeentulon turvaamisesta enintään 10 vuoteen. Rajoitus koski 1970-luvun alussa Suomeen tulleita Chilen pakolaisia. Yli 10 v. Suomessa asuneet eivät saisi muuttoavustusta palatessaan kotimaahansa. Sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen (SDP) vastasi, että päätös oli kohtuuton chileläisten paluun kannalta. Säännös oli otettu valtioneuvoston päätökseen valtiovarainministeriön vaatimuksesta ja STM kävi jo neuvotteluja sen muuttamisesta. Ministeri Halonen uskoi, että myönteiseen tulokseen päästään nopeasti.[1037]

1031 Valtiopäiväasiakirjat / PTK1/1989 vp. / Keskiviikkona 1. päivänä helmikuuta 1989. EKA.

1032 Helsingin Sanomat 2.2.1989: Suomalaiset eivät suhtaudu penseästi ulkomaalaisiin. Kolmannes haluaa Suomeen enemmän pakolaisia.

1033 HS 2.2.1989: Suomalaiset eivät suhtaudu penseästi ulkomaalaisiin. Kolmannes haluaa Suomeen enemmän pakolaisia.

1034 Kaikkonen, Raija, HS 2.2.1989.

1035 Salmi, Hannu, HS 2.2.1989.

1036 entinen SKP / SKDL

1037 US 25.11.1988: Pakolaisten paluumuuttoon helpotuksia.

1973–88 Suomi oli vastaanottanut yhteensä 900 pakolaista. SMP:n kansanedustaja Sulo Aittoniemi[1038] ehdotti, että valtion 1989 budjettiin lisätään paluumuuttoavustuksiin 50 milj. mk[1039]. Aittoniemi laski, että näin ”kaikki Suomessa olevat pakolaiset voisivat matkustaa pois 50 000 mk[1040] taskussaan ja Suomi selviäisi orastavasta pakolaispulmasta”. Hän muistutti, että ongelman vakavuuteen oli kiinnittänyt huomiota pääministeri Holkerin ulkopoliittinen neuvonantaja Keijo Korhonenkin.[1041] Vaikka pohjoismaat tarjosivat tukea kotimaahansa palaaville, paluumuutto oli vähäistä. Suomesta lähteville pakolaisille annettua 10 000 mk matkustusavustusta perhettä kohti oli maksettu Chileen ja Argentiinaan palanneille.

Suomen ensimmäinen yhteispohjoismainen pakolaisseminaari oli maaliskuussa 1989. Ruotsin Punaisen Ristin Gustavo Ramirez muistutti pakolaisten hellivän usein katteettomia unelmia paluusta. Olosuhteet synnyinmaassa olivat voineet pakolaisuuden aikana muuttua täysin, sukulaiset olivat kadonneet, työpaikat ja kodit tuhottu. Toisaalta ikuinen haave paluusta esti juurtumasta uuteen kotimaahan. UNHCR:n Søren Jessen-Petersen kertoi seminaarissa, että UNHCR pyrki siihen, että pakolaiset voisivat olojen rauhoittuessa palata synnyinmaahansa. Seminaarissa ehdotettiin vietnamilaisten paluumuuttoa osaksi Suomen kehitysyhteistyötä.[1042]

Ulkomaalaiskeskusteluun kytkeytyi myös 10.2.1989 käyty eduskuntakeskustelu valmisteilla olleesta uudesta yhdistyslaista. Edustaja Jokinen (SKDL) sanoi, että oikeusministeri Matti Louekosken (SDP) haastattelu Demarissa 9.1.1989 ilmaisi ristiriidan hallituksen työskentelyssä: ”Oikeusministeriön johdolla annetaan yhdistyslakiesitys, joka estää ulkomaalaisten puoluetoiminnan, ja toisaalla istuu työministeri Puhakan johdolla siirtolaisasiain neuvottelukunta, joka esittää täsmälleen päinvastaista. Asioiden hoitaminen ei voi olla tämän järjettömämpää.”[1043]

Vihreiden kansanedustaja Eero Paloheimo ennusti tilanteen vuonna 2020:

> ”Haluaisin huomauttaa kolmesta kehitystrendistä, jotka aivan ilmeisesti ovat väistämättömiä. Ensimmäinen on kolmannen maailman kehitys, toinen suuri muuttoliike tulee olemaan Euroopan sisäinen ja kolmas seikka on se, että kun Neuvostoliitto vapautuu, on 30 vuoden kuluessa odotettavissa aika, että muuttoliike Suomen ja Neuvostoliiton välillä on hyvin vapaata. Tänne pääsee asumaan ja hyvin helposti tulee silloin mieleen, että olemme ainakin lähellä sitä tilannetta, mikä Virossa tällä hetkellä on.
>
> Provinsiaalisuutta – suomeksi käännettynä maalaistolloutta – on kahta lajia. Ensimmäinen liittyy vanhaan tarinaan lastusta ja kirveestä. Tästä ilmenee suomalaisissa hyvin syvällä oleva muukalaisviha, joka tässäkin keskustelussa on ilmennyt. Toinen provinsiaalisuuden laatu on kritiikitön, ihaileva, hämmästelevä ja kummas-

1038 Kun SMP lopetti toimintansa vuonna 1994, Sulo Aittoniemi siirtyi Keskustan eduskuntaryhmään.
1039 Noin 14 400 000 EUR (v. 2021)
1040 Noin 14 400 EUR (v. 2021)
1041 HS 25.11.1988: Halonen helpottaisi pakolaisten paluumuuttoa.
1042 HS 6.3.1989: Pohjoismaat valmiita palauttamaan pakolaisia.
1043 https://www.eduskunta.fi: Pöytäkirja PTK 5/1989 vp – Eduskunta. (Luettu 3.2.2020.)

televa suhtautuminen kaikkeen ulkomaalaiseen, kaikkeen kansainväliseen, kaikkeen eksoottiseen ja vieraaseen. Haluan sanoutua näistä kummastakin selkeästi irti." [1044]

Pakolaisista aiheutuvat kustannukset korvattiin kunnille valtion varoista. Eduskunta oli varannut 1989 budjettiin määrärahan kulujen kattamiseksi, mutta kunnat eivät olleet selvillä mistä sitä rahaa saa. Sosiaalihallitus ja pakolaisten vastaanottoa valmistelevien kuntien sosiaalijohto kaipasivat selkeyttä tukimuotojen sekavuuteen. Rahoitustuen monimutkaisuus, asuntopula ja tarvittavien virkojen vähyys vähensivät kuntien kiinnostusta ottaa pakolaisia. Myös inkeriläisten paluumuuttoasioissa paljon vaikuttanut STM:n hallitusneuvos Antti Seppälä ihmetteli, että kiisteltiin siitä, kuuluuko pakolaisten avustaminen kunnan toimialaan, ”kun oli selvää, että se kuului”.[1045]

Monella paikkakunnalla pakolaisten vastainen liike kyti jo ennen kuin ensimmäiset pakolaiset olivat saapuneet. Tammikuussa 1989 Oulun kaupunginvaltuusto päätti 40 pakolaisen ottamisesta ja asianajaja Antero Kassinen teki kunnallisvalituksen lääninoikeuteen: ”Pakolaisten hyysääminen ei kuulu kunnan toimialaan, se ei ole kuntalaisten yhteinen asia. Ei heitä voi vaatia huolehtimaan Vietnamin liikakansoituksesta. Vietnamin sotahan päättyi 15 vuotta sitten.”[1046] Muhoksellakin alettiin koota nimiä vastustamaan päätöstä vastaanottaa 20–25 pakolaista. Listaa kierrättäneen miehen mielestä kunnan asunto- ja työllisyystilanne pitäisi saada kuntoon ennen kuin pakolaisia tuodaan. Kunnan asuntojonossa oli jo 80 tarvitsijaa: ”Kun kunnan omat asiat on saatu kuntoon, tulkoot vaikka sata pakolaista.”[1047] Inarissa kunnalta vaadittiin puolestaan pikaisia toimia pakolaisten vastaanottamiseksi. Aloitteessa todettiin, että Inarissa ei ollut vielä yhtään pakolaista, vaikka pohjoiset kunnat olivat päättäneet jakaa vastuuta pakolaisten hädässä. Inari voisi osoittaa avaramielistä suhtautumista eri kansoja kohtaan ottamalla pakolaisia ”ja samalla toivottaa myös matkailijat tervetulleiksi.”[1048]

Turku oli tehnyt päätöksen vastaanottaa viiden seuraavan vuoden aikana joka vuosi 60–80 pakolaista.[1049] Riihimäen valtuusto teki päätöksen vastaanottaa ”muutama pakolaisperhe”, mutta kokoomuksen valtuustoryhmä halusi ensin perustaa työryhmän selvittämään kustannus- ja muita vaikutuksia ennen kuin päättää asiasta.[1050] Tampere lähti Turun tavoin liikkeelle ja turkulainen sosiaalityöntekijä kävi perehdyttämässä tamperelaisia teemalla ”pakolainen heti tamperelaiseksi”. Aamulehdessä Turun oppia levitettiin nyt tamperelaisille:

”[…] Kun Suomi vasta aloitteli pakolaisten vastaanottoa, se keräsi heitä nippuun ja totutti suomalaisiksi vähän kerrallaan. Nyt kun Tamperekin saa 50 ensimmäistä vietnamilaistaan, suomettuminen käy kuten vanhan kansan uintiopetus: tyrkätään ummikot veteen ja käsketään potkia. Parempi ruveta oikeiksi kuntalaisiksi heti, sanoo Systeemi, jota Tampereellakin ruvetaan ensi heinäkuussa toteuttamaan. Se on 41

1044 https://www.eduskunta.fi: Pöytäkirja PTK 5/1989 vp – Eduskunta. (Luettu 3.2.2020.)
1045 HS 24.1.89: Pakolaisten vastaanotosta tehtiin valitus Oulussa.
1046 HS 24.1.89: Pakolaisten vastaanotosta tehtiin valitus Oulussa.
1047 Kaleva 16.2.1989.
1048 IS 19.3.1989: Aloite kunnanhallitukselle: Pakolaisia Inariin.
1049 AL 15.3.1989: Pakolaiset alkaneet kiinnostaa kuntia.
1050 Etelä-Suomen Sanomat 18.4.1989.

viikon oikotie suomalaisuuden lottovoittajiksi. Ensin opetellaan outoa mongerrusta, sitten treenataan työtä ja – ihan totta, ruvetaan suomalaisiksi. Pakolaiset eivät vie keltään seiniä ympäriltä, sillä asuntohallitus antaa uudisrakentamiseen 30 000 mk per asunto. Kolme ensimmäistä vuotta kustantaa valtio. Tampereen ryhmän ensimmäinen vuosi maksaa valtiolle 900 000 markkaa".[1051]

Asenteet pehmenivät ja 50 vietnamilaista saisi kodin Hervannasta heinäkuussa 1989. Taas tarvittiin asennekasvatusta: "Tampereella on räyhätty uusista tulevista asukkaista; vietnamilainen tulee ja ryöstää suomalaiselta asunnon ja työpaikan." Pakolaissihteeri Marja Nylund-Oja selitti, että kyse on kahdesta eri asiasta. Kourallinen pakolaisia ei vaikuttaisi työttömyyteen eikä asuntopulaan.[1052] Vaasassa taas arvosteltiin valmistelun hitautta, koska kaupunginvaltuusto pääsi vasta kahden vuoden valmistelun jälkeen ilmaisemaan valmiutensa – "Vaasassa on jo tarpeeksi vitkuteltu. Esimerkiksi Närpiössä ei kulunut kuin puoli vuotta asian vireille panosta siihen, kun pakolaiset olivat kunnassa."[1053]

Janakkalan valtuusto päätti vastaanottaa 50 pakolaista 1990. Metallialan yritys lupasi antaa työpaikat, rakennuttaa 24 asunnon rivitalon ja huolehtia asuntomenoista ja kunnanhallitus päätti antaa yritykselle 6 000 neliön rivitalotontin. Kunnan vastuulle jäi pakolaisten koulutus ja terveydenhuolto.[1054] Lyhytaikaisia työsuhteita tekevien Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan kansalaisten määrä oli 1980-luvun lopussa kesäaikoina jo tuhansia. Inkeriläiset nousivat maahanmuuttokeskustelussa pakolaisten rinnalle ja poliittisissa puolue-elimissä keskusteltiin jo, ettei inkeriläisiä saa nähdä vain työvoimana.[1055]

SM:n ulkomaalaistoimistoa oltiin muuttamassa ulkomaalaiskeskukseksi keväällä 1989 ja kädenvääntö oli kova. Lupa-asiat haluttiin pois "poliisiministeriöstä" ja johtajan paikasta kilpaili SM:n ulkomaalaistoimiston johtajaksi 1.7.1986 nimitetyn Risto Veijalaisen kanssa UM:n kehitysyhteistyöneuvos Pirkko Kourula. Nimityskiistan aikaan Veijalainen toimi Kyproksella Interpolin pohjoismaisena huumeyhdysmiehenä. Pirkko Kourula oli pätevyydeltään ja kansainväliseltä kokemukseltaan ansioituneempi, mutta Veijalaisella oli pidempi kokemus valtionhallinnossa. Kun presidentti Koivisto keskusteli 28.4.1989 pääministeri Holkerin kanssa ulkomaalaislaista, hän sanoi, ettei aio luopua nimitysoikeudestaan, kun ulkomaalaisviraston päälliköstä puhutaan. Koivisto painotti, että päätösvallan on oltava viranomaisilla. SKDL oli presidentin mielestä mennyt näkemyksissään niin pitkälle, "ettei kukaan voi ajaa ohi".[1056]

Kun Pekka Ruotsalainen aloitti vappuna 1989 SDP:n ministeriryhmän sihteerinä, Pertti Paasio pyysi häntä kutsumaan nopeasti koolle kokouksen ulkomaalaiskeskuksen johtajanimityksestä. Kokoukseen osallistuivat ulkoministeri Paasion lisäksi sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen, oikeusministeri Matti Louekoski ja työministeri Matti Puhakka. Kun presi-

1051 AL 31.3.89: Hervanta valmis ottamaan vastaan vietnamilaiset.

1052 AL 7.6.1989.

1053 Pohjalainen 25.4.1989: Vaasan valtuusto haluaa vauhtia pakolaisten tuloon.

1054 HS 6.6.1989: Metallialan yritys hankkii pakolaisia Janakkalaan.

1055 Välimäki, Matti, Politiikan tutkimuksen päivät, Helsingin yliopisto 10.-11.3.2016.

1056 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Koiviston ja pääministeri Holkerin tapaaminen 28.4.1989. Tästä asiasta kansiossa vain Koiviston oma käsin kirjoittama muistiinpano, johon niitattu ajankohtaisia lehtileikkeitä / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

dentti Koivisto kertoi lähipiirilleen nimittävänsä Risto Veijalaisen ulkomaalaisviraston johtajaksi, hän kertoi heille myös tutkineensa, että inkeriläiset ovat suomalaisia paluumuuttajia, jotka De la Gardie siirsi Inkerinmaalle.[1057]

Hallitus päätti 4.5.1989 luvuin 9–8 esittää toimistopäällikkö Risto Veijalaista Ulkomaalaiskeskuksen johtajaksi. RKP:n ja SDP:n ministerit Kaj Bärlund, Tarja Halonen, Anna-Liisa Kasurinen, Matti Louekoski ja Matti Puhakka äänestivät Pirkko Kourulaa, sisäministeri Jarmo Rantanen Veijalaista. Ulkoministeri Paasio oli ulkomaanmatkan vuoksi poissa äänestyksestä. Ylitarkastaja Mielikki Tenhusen nimittämisestä keskuksen apulaisjohtajaksi hallitus oli yksimielinen.[1058]

Helsingin Sanomat arvioi pääkirjoituksessaan 6.5.1989, että nimittäessään Risto Veijalaisen uuden Ulkomaalaiskeskuksen johtajaksi Koivisto muodollisesti noudatti omaksumaansa matalan profiilin linjaa. Ilman ulkoministeri Pertti Paasion ulkomaanmatkaa ehdokkailla olisi ollut hallituksessa tasan yhtä vahva kannatus ja presidentti oli tehnyt edellisellä viikolla selväksi, että pahoin pitkittynyt nimitysumpikuja oli ratkaistava nyt. Koiviston katsottiin asettuneen vanhoillisemman linjan puolelle.[1059] Kun pakolaiskiintiö nostettiin 500:aan hallituksen lähes yksimielisellä päätöksellä, sen arveltiin viittaavan avoimempaan pakolaispolitiikkaan. Pakolaiset hajasijoitettaisiin ympäri maata ja Helsinki ottaisi edelleen heitä vastaan sillä varauksella, että löytyy asuntoja.[1060]

Suomalaisia 1980-luvun lopulla vaurastuttanut talouden korkeasuhdanne alkoi muuttaa talouden rakennetta riskialttiimmaksi. Rahaliikenteen vapautus teki mahdolliseksi edulliselta näyttävän ulkomaisen velan oton. ”Kasinotaloudessa” osakkeiden hintojen nousu perustui optimistisiin odotuksiin ja mielikuviin, ei reaalitalouteen. Taloudellinen epävarmuus alkoi tuntua 1989 mennessä pitkän nousukauden jälkeen ja markka revalvoitiin 4 % 17.3.1989.

7.4. Viron uudelleenitsenäistyminen ja Suomi. Erik Rannik tapaa Mauno Koiviston

Virossa 24.2.1989 julistettiin jälleen itsenäisyyspäiväksi ja Viron historia palautettiin Tarton yliopiston oppiaineeksi. Kielletty partioliike perustettiin uudelleen ja viron kieli julistettiin viralliseksi kieleksi. Inkerinsuomalaisten seurojen yhteisessä konferenssissa Tallinnassa 25.4.1989 päätettiin liittyä Viron Inkerinsuomalaisten Liitoksi ja Rudolf Pakki valittiin Liiton puheenjohtajaksi. Suomi-Seuraa konferenssissa edusti M. Savela.[1061]

Suomessa Viro-asiat oli annettu ilman virallisia päätöksiä kulttuuriministeri Anna-Liisa Kasurisen vastuulle, koska opetusministeriön alaisuudessa Viron avustaminen saatiin näyttämään mahdollisimman epäpoliittiselta. Jotta ulkopolitiikan päätöksentekijät ja valmistelijat

1057 Pekka Samuli Ruotsalaisen haastattelu 7.5.2018.

1058 HS 5.5.1989: Hallitus esittää Veijalaista johtamaan ulkomaalaiskeskusta.

1059 HS pääkirjoitus 6.5.1989: Ulkomaalaiskeskuksen johtajanimitys.

1060 HS 6.5.1989 ja 7.6.1989: Suomeen 256 Kaukoidän pakolaista. Kunnat ovat kiinnostuneita uusista muuttajista.

1061 Kemppi, Toivo, Kaleva 10.5.1989.

ja pysyisivät ajan tasalla, presidentti Koivisto aloitti 13.3.1989 säännölliset viikkotapaamiset ulkoministeri Pertti Paasion kanssa. Ministerin lisäksi mukana oli UM:n valtiosihteeri tai tämän sijainen ja tarvittaessa jotain erityiskysymystä hoitava virkamies sekä presidentin kansliapäällikkö Jaakko Kalela.[1062]

Presidentti Koivisto kertoi 17.3.1989 pääministeri Harri Holkerille keskustelusta virolaisen Erik Rannikin kanssa: ”Häneltä kuulin ensimmäisen kerran ja havahduin siihen, että Viron kommunistipuolueen enemmistö on venäläisillä. Erikoisesti suurilla paikkakunnilla kuten Tallinnassa puolueorganisaatio on venäläisten käsissä.”[1063] Sosiologi Erik (Erkki) Rannik oli saanut kutsun 10 päivän vierailulle Suomeen Suomalais-neuvostoliitolaiselta tieteellis-tekniliseltä yhteistoimintakomitealta.[1064] Rannik oli kertonut kutsujille olevansa Mauno Koiviston vanha tuttava ja vierailuisännät tiedustelivat, olisiko presidentti kiinnostunut tapaamaan Rannikin. Koivisto vastasi muistavansa erinomaisesti Rannikin, jonka äiti oli suomalainen ja sanoi olevansa erittäin kiinnostunut tapaamisesta.[1065]

Erik Rannik oli 1960-luvulla saanut mahdollisuuden tutustua sosiologian tutkimukseen Tampereen ja Helsingin yliopistoissa ja loi silloin pysyvät suhteet johtaviin sosiologeihin, jollainen Koivistokin oli.[1066] Professori Rannik toimi mm. presidentti Gorbatšovin tulkkina.[1067] Koska Rannikilla oli hyvät suhteet presidentti Koivistoon, myöhemmin häntä käytettiin viralisena viestintuojana Viron ja Venäjän välille suunnitellusta inkeriläisalueesta.[1068] Tämän tutkimuksen valossa on mahdollista, että Erik Rannik mainitsi Koivistolle ”Viron-Inkeri”-suunnitelmista jo maaliskuun 1989 tapaamisessa.[1069]

Viron ja Venäjän rajalla sijaitsevan Viron-Inkeriksi tai Pikku-Inkeriksi[1070] kutsutun alueen historia ulottuu 1600-luvulle kuten Inkerinmaankin. Suur-Savossa nähtiin 1600-luvun puolivälissä tulevaisuuden mahdollisuudet Inkerinmaalla, mutta Suomenlahden rantapitäjistä muutettiin Viron ja Narvan alueelle. Suomenlahden saarten ja Virolahden-Säkkijärven rannikkojen tiiviiden Pohjois-Viron kauppayhteyksien ansiosta Narvajoen ja Laukaanjoen välille syntyi suomalaisasutus.[1071]

Viron-Inkerin alue on Tarton rauhan rajan tuntumassa ja siellä asui huomattava suomalaisväestö Viron itsenäisyyden aikana. 1934 Kallivieren rakennettiin kaunis puukirkko, joka tuhoutui tulipalossa 1954.[1072] Narvan Aleksanterin kirkossa järjestettiin 3.10.2020 juhla sen muistoksi, että Viron-Inkerin alue oli liitetty Viron tasavaltaan 100 vuotta aikaisemmin. Kirkon

1062 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kansliapäällikön Muistiinpano 15.3.1989 / Kalela / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

1063 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Presidentin (puhelin)keskustelu pääministeri Harri Holkerin kanssa 17.3.89 klo 10:30 / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

1064 TT-komitea

1065 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistiinpano 16.1.89 / Kalela / Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

1066 Haavio-Mannila Elina ja Roos, J-P., HS 8.9.2005.

1067 Risto Laakkosen haastattelu 4.12.2015.

1068 Koivisto 1995, s. 411.

1069 Ks. luku 9.2.

1070 vir. *Väike-Ingeri*

1071 Honko, Lauri 2000, s. 16.

1072 Raudalainen, Taisto, Inkeri / Syyskuu 2018.

tornin inkeriläisnäyttelyn yhteyteen asennettiin muistolaatta Kallivieren kirkon pienoismallin ylle. Se on omistettu Viron-Inkerissä kirkon työssä 1920–1940 välisenä aikana palvelleille Helle Kalervo Erviölle, Reino Ylöselle ja Aatami Hyrrille.[1073]

Suurlähettiläs Boris Aristov kävi presidentti Koiviston luona palattuaan Moskovasta 21.3.1989. Hänellä ja muilla Neuvostoliiton suurlähettiläillä oli ollut yhteinen tapaaminen pääsihteeri Gorbatšovin kanssa. Perestroikan näkymiä selostaessaan Gorbatšov oli todennut havainneensa, että ”jotenkin lännessä huolestuttaa, kun perinteinen viholliskuva on häviämässä” ja korostanut, että sen sijaan Suomen poliittinen johto on suhtautunut asioihin tavalla, jota Neuvostoliitossa kunnioitetaan. Erityisesti tämä oli tullut esiin Viron tapauksessa ja Koiviston tavatessa 1.2.1989 Eestin Kommunistisen Puolueen sihteerin Mikk Titman.[1074]

Ympäristöministeri Kaj Bärlund (SDP) kysyi 16.3.1989 presidentin kantaa saatuaan Viron ympäristönsuojelun ja metsätalouden valtionkomitean puheenjohtaja Tiit Nuudin kutsun Viroon. Virolaiset halusivat kutsua ministerivierailua viralliseksi ja julkaista protokollan sen yhteydessä, mutta Bärlund oli päättänyt, että kyseessä on työvierailu, jonka aikana ei neuvotella eikä hyväksytä virallisia asiakirjoja. Hän oli jo informoinut Goskomprirodaa eikä ministeri Morgunilla ollut vierailusta huomauttamista. Koivisto arvioi, ettei vierailulle ollut estettä, mutta päätettiin kuitenkin, ”ettei se mitään maksa”, jos vielä kertaalleen varmistaa asian Tehtaankadun suurlähetystöstä, koska ”herättää jatkuvasti vähän pelkojakin, mitä siellä tapahtuu”. KGB:n Karasev kutsuttiin keskustelemaan kansliapäällikkö Kalelan kanssa. Hän ei nähnyt vierailussa ongelmia eikä pitänyt tarpeellisena tehdä tiedusteluja Moskovassa.[1075]

Kaj Bärlundin vierailu Viroon toteutui, mutta pääministeri Holkerin ei ja EKP:n pääsihteeri Vaino Väljasin Suomen vierailu lykkääntyi.[1076] Ulkoministeri Pertti Paasion ensimmäinen Moskovan vierailu oli 27.-28.3.1989 ja Suomessa odotettiin, että presidentti Gorbatšovin Suomen vierailu tulisi silloin esiin. Ennen Suomeen tuloa Gorbatšovin piti kuitenkin vierailla Kuubassa, Isossa-Britanniassa, Kiinassa, Ranskassa ja Saksan Liittotasavallassa ja presidentti Koiviston vierailla huhtikuussa Puolassa.[1077]

Yhdysvalloissa pelättiin, että tuki Baltian maille johtaisi jo valmiiksi ahtaalla olleen Gorbatšovin syrjäyttämiseen ja kovan linjan paluuseen Neuvostoliittoon. Mauno Koivisto oli hoitanut henkilökohtaisella kanssakäymisellä suhteitaan Georg Bushiin varapresidenttikaudelta asti ja Koiviston noudattama ”kahden raiteen politiikka” vastasi presidentti Bushin näkemystä.

1073 Raudalainen, Taisto, Inkeri/Joulukuu 2020.

1074 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPK Kp Muistio NO 10/21.3.89 / JK/jk / Kalela / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

1075 Ks. Luku 6.6. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Presidentin (puhelin)keskustelu pääministeri Harri Holkerin kanssa 17.3.89 klo 10:30 ja TPK Kp Muistiinpano 17.3.89 / Kalela / Ulkopolitiikka/ Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

1076 Mauno Koiviston yksityisarkisto.TP -UMIn tapaaminen pöytäkirja 11.4.1989 (laatija Kalela) / Pääkonsuli Jaakko Kaurinkosken sähke. Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

1077 Mauno Koiviston yksityisarkisto / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. Kansallisarkisto. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA.KA.

7.5. Paavo Parkkinen ja Rudolf Pakki Suomessa toukokuussa 1989

Tallinnassa järjestettiin 4.4.1989 YYA-sopimuksen 41. vuosipäivän vastaanotto ja Viron inkerinsuomalaisten seurojen edustajat osallistuivat ensimmäistä kertaa tilaisuuteen, jossa juhlapuheen piti Leningradin pääkonsuli Jaakko Kaurinkoski.[1078] Suomi-Seuran vuoden 1989 toimintakertomus vahvistaa, että Neuvostoliiton luoteisosissa asuvat 70 000 inkerinsuomalaista saivat kevään ja kesän aikana keskeisen osan seuran toiminnassa kaikkien ulkosuomalaisten etujärjestönä. Suomi-Seuran henkilökunta tapasi huhtikuussa 1989 Leningradissa Inkerin Liiton 10-henkisen johtokunnan.[1079] Leningradin alueen Inkerin Liiton puheenjohtaja Paavo Parkkinen ja Viron Inkerinsuomalaisten Liiton puheenjohtaja Rudolf Pakki saapuivat huhtikuussa Suomeen.

Leningradin alueen Inkerin Liitto toimi historiallisella Inkerinmaalla, mutta inkeriläiset elivät joitain kyliä lukuun ottamatta vähemmistönä venäjänkielisessä ympäristössä. Parkkinen kertoi, että yhteistyön arveltiin jatkossa tapahtuvan ”demokratisoituvien neuvostojen” kanssa, koska ”ateistinen kommunistipuolue vierasti sitä kohtalonyhteyttä, joka Inkerin kansalla oli luterilaiseen uskontoon”. Paikallisviranomaisilla oli Parkkisen mukaan kuitenkin niin monta kriisiä ratkaistavana, ettei heillä riittänyt huomiota inkeriläisten ongelmille. Parkkisen viesti Suomessa oli, että inkeriläisten pitäisi saada kosketus elävään suomen kieleen. Opetusta toivottiin kouluihin, ei vain kulttuuritaloille. Inkerin Liitto toivoi saavansa alaosastot Leningradin kaupunkiin, Kelttoon, Kupanitsaan ja Toksovaan. Jokaisen yhteyteen toivottiin kulttuurikeskusta, jonne tulisi Suomesta saatu kirjallisuus.[1080]

Keltossa vieraillut Seppo Kuusisto kuvaili Uuteen Suomeen tunnelmaa Kolpinon kylässä: ”Paavo Parkkisen vaimo Lilja hoitaa Martta-lehmäänsä ja kujilla huudellaan tervehdyksiä myös sukkelalla inkerin murteella. Kuvankauniiden hirsitalojen väliin rakennetaan uusia tiilisiä. Monissa niistä asuu nuoria suomalaisperheitä.”[1081] Kevättalvella Helsingissä järjestettyä Inkerin tutkimuksen seminaaria Kuusisto luonnehti: ”Se lähestyi aihettaan paljolti sokkona; tämän hetken Inkerinmaa oli suuri tuntematon ja kuitenkin aivan nurkan takana.”[1082]

Tammikuun 1989 väestönlaskennan mukaan Leningradin kaupungissa asui 5 469 ja ympäröivällä Leningradin alueella 11 833 suomalaista.[1083] Kirkon Ulkomaanavun arvion mukaan Leningradin ympäristössä inkerinsuomalaisia oli noin 25 000.[1084] Inkeriläisten omien tietojen mukaan heitä asui Leningradin alueella, Neuvosto-Karjalassa ja Virossa yhteensä 60 000, Siperiassa karkotuksen jäljiltä yli 10 000 Omskin ja Krasnojarskin alueilla.[1085]

Leningradin alueen ja Viron Inkerinsuomalaisten Liiton puheenjohtajat vahvistivat, että tiedot olivat epäselviä. Neuvostoliiton väestönlaskennan lukujen luotettavuudesta oli tuoreita esimerkkejä siitä, että inkerinsuomalaisia pyrittiin kirjaamaan venäläisiksi. Inkeriläiset

1078 Kemppi, Toivo, Kaleva 10.5.1989.
1079 Häikiö, Martti, Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.
1080 Kuusisto, Seppo, US 19.4.1989.
1081 Kuusisto. Seppo, US 28.5.1989.
1082 Kuusisto, Seppo, US 4.6.1989.
1083 Suomalaiset vuoden 1989 väestönlaskennan peilissä. Carelia 2/1992, s. 139.
1084 Avustussuunnitelma Baltiaa ja Aasia varten. Inkeriläisiä noin 60 000. Kotimaa 31.1.1989.
1085 Rislakki, Jukka, US 12.4.1989.

halusivatkin rakentaa oman rekisterin, mutta heiltä puuttui tietokone. Paavo Parkkinen kertoi unelmansa olevan, että suomalaiset ”veljet” voisivat auttaa asiassa: ”Kun olisi tietokone, voitaisiin perustaa kosintapalvelu, jolla autettaisiin puhtaasti inkeriläisten perheiden perustamisessa.”[1086]

Neuvosto-Eestissä oli 6 kk aikana syntynyt jo 8 inkerinsuomalaisten seuraa. Rudolf Pakki arvioi, että ”toista näin voimakasta ja nopeaa kansallista heräämistä historia tuskin tuntee”. Helsingin 11.4.1989 lehdistötilaisuudessa Pakki ja Parkkinen patistivat Suomen ja Neuvostoliiton viranomaisia toimiin inkeriläisten olojen parantamiseksi ja molemmat odottivat apua Suomesta. Pakki kävi matkan aikana kouluhallituksessa ja opetusministeriössä puhumassa oppilasvaihdosta ja nuorten kesäleireistä ja Paavo Parkkinen Luumäellä keskustelemassa nuorten leireistä.[1087]

”Inkeriläisten paluumuutto”-käsite tuli julkisuuteen 19.4.1989 Uuden Suomen julkaisemassa Paavo Parkkisen haastattelussa. Parkkiselle sana kuitenkin tarkoitti inkeriläisten paluuta karkotuspaikoilta vanhalle Inkerinmaalle, ei Suomeen. Toiveena oli Pikku-Inkeri, eli kylät, joissa inkeriläiset voisivat vaalia kulttuuriaan omakielisessä ympäristössä. Tällaiseen paluumuuttoon halukkaista Parkkisella oli tietoa ainakin Neuvosto-Karjalasta. Tässäkin ongelmana oli keskinäinen tiedotus ja oman lehden puuttuminen:

> ”Kun olisi kerran viikossa ilmestyvä lehti, jossa olisi ihan tavallisia tietoja ja […] elävää kieltä. Lehden kautta voitaisiin välittää tietoa ohjelmasta, jonka puitteissa paluumuutot järjestyisivät ilman tarpeettomia kustannuksia ja ilman, että paikallisen vallan kanssa tulisi ristiriitoja”.[1088]

Parkkinen ennakoi, että Suomessa syttynyt auttamisinnostus hiipuisi ja toivoi, että Suomen ja inkeriläisten välillä syntyisi kiinteät ja pysyvät suhteet. Hän muistutti, etteivät inkeriläisten tarpeet olleet suuria. Olisi löydettävä optimaalinen taso, jolla pyrkimyksiä voitaisiin tukea, mutta ”kansalaistoiminnan lisäksi työsarkaa olisi tarjolla myös valtiolle.” Parkkinen uskoi, että eniten kulttuurin elvyttämistä auttaisivat koululaisvaihto ja inkeriläisten opettajien valmennus Suomessa. Hän toivoi eri alojen yrittäjien pääsevän opinsaantiin Suomeen.[1089]

Ennen Suomen matkaa Paavo Parkkiselle oli annettu ohjeeksi ”nuuskia suomalaisten ajatuksia yhteisistä yrityshankkeista inkeriläisten kanssa”. Leningradin taideteollisen korkeakoulun dosentti Yrjö Kainalaisen kanssa oli mietitty hankkeita, joilla jatkossa voisi turvata inkeriläisten kulttuurityön rahoitusta. Inkerin Liiton katon alla yritykset voisivat hankkia varoja toimintaan ja 10–15 hengen verstas tulisi toimeen Suomessa vanhentuneilla koneilla.[1090] Leningradin alueen Inkerin liiton aktiivit eivät keväällä 1989 osanneet aavistaa, kuinka pian tilanne muuttuisi ja kehitys ajaisi kaavailujen ohi. Kun inkeriläisiä tuli Suomeen kieli-

1086 Paavo Parkkisen haastattelu: Kuusisto, US 19.4.1989.
1087 Rislakki, Jukka, US 12.4.1989.
1088 Kuusisto, Seppo, US 19.4.1989.
1089 Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 19.4.1989.
1090 Paavo Parkkisen haastattelu: Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 19.4.1989.

kursseille ja harjoittelijoiksi, moni alkoi haaveilla ”paluumuutosta” Suomeen, ei enää vanhalle Inkerinmaalle.

Neuvosto-Eestin Rudolf Pakilla ykkösasiana huhtikuussa 1989 oli inkeriläisten vapaa matkustusoikeus Suomeen.[1091] Toinen vaatimus oli, että YLE säilyttää keskipitkien aaltojen lähetysantennin, joka oli inkeriläisille ainoa suomenkielinen kanava. Pakki kiitti Suomi-Seuraa lupauksesta neuvotella YLE:n kanssa uhanalaisesta Kivenlahden antennista, jonka ansiosta Tallinnan lähialueilla voitiin seurata Suomen TV-ohjelmia.[1092]

Rudolf Pakki oli saanut kutsun 6.4.1989 Tehtaankadun YYA-vastaanotolle, joka oli Helsingin tärkeimpiä näyttäytymispaikkoja. Siellä hän onnistui esittäytymään ja keskustelemaan hetken presidentti Mauno Koiviston kanssa.[1093] Pakki kävi Neuvostoliiton suurlähetystössä myös 10.4.1989. Hän ehdotti siellä, että kaikki, joiden sisäisessä passissa lukee ”suomalainen”, pääsisivät ilman viisumia Suomeen. Perusteluksi hän ilmoitti, että Wienin ETYK-asiakirjakin edellyttää, että esteet poistetaan samaan kansallisuuteen kuuluvien ihmisten vierailuilta.[1094] Keskustelu viisumiasiasta Tehtaankadun suurlähetystössä kertoo, että tahot, jotka siellä isännöivät, tunsivat Pakin ja että hän uskoi heidän voivan vaikuttaa Suomen viisumipolitiikkaan.

Saman päivän iltana 10.4.1989, jolloin Rudolf Pakki kävi Tehtaankadulla keskustelemassa inkeriläisten viisumivapaudesta Suomeen, Suomen Moskovan suurlähetystössä oli saunavierailulla MID:in II Eurooppa-osaston Suomi-asioita hoitavia nuoria virkamiehiä. He ottivat saunareissulla yllättäen puheeksi isäntänsä ulkoasiainsihteeri Jarmo Sarevan kanssa ”Neuvostoliiton ja sen naapureina olevien pienten sosialististen maiden uuden viisumikäytännön”. Sen puitteissa rajaseutujen asukkailla oli mahdollisuus puolin ja toisin vierailla viisumitta rajan toisella puolella. Viestintuojien mukaan käytäntö toimi Romaniaa lukuun ottamatta jo varsin hyvin. Erityistä merkitystä asialla oli Puolan ja Unkarin vastaisilla raja-alueilla, joilla molemmin puolin rajaa asui samaan kansallisuuteen kuuluvia ihmisiä.

Selostettuaan käytäntöä virkamiehet totesivat – muka henkilökohtaisina ajatuksinaan – että Suomen ja Neuvostoliiton raja-alueilla voitaisiin siirtyä samaan. MID:in edustajat pitivät vastaavan käytännön perustamista Neuvostoliiton ja Suomen välille väistämättömänä ja luontevana.[1095] Myös Suomi-Inkeri Seuran puheenjohtaja Vesa Pietilä ilmoitti ystävyysseuran vaativan viisumipakon poistamista inkeriläisilta ja toivoi viranomaisten puhuvan viisumivapauden puolesta. Seura vaati viranomaisilta rohkeampia kannanottoja.[1096]

1091 YLE:n uutislähetys 11.4.1989.

1092 Rislakki, Jukka, Uusi Suomi 12.4.1989.

1093 Ks. Luku 7.8. ja Luku 9.1. KH muistiinpanot, KHA.

1094 Rislakki, Jukka, Uusi Suomi 12.4.1989.

1095 P.M. MOS 12.4.1989/Jarmo Sareva. Signum 68.41-NLO. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset Suomi-Neuvostoliitto 1.1.1988–30.4.1989. UMA.

1096 Rislakki, Jukka, US 12.4.1989 ja HS 14.4.1989: Suomi-Inkeri-seura toivoo viisumivapautta.

7.6. Inkeriläisten konferenssi vetoaa Suomen ja Neuvostoliiton presidentteihin

Ensimmäinen inkerinsuomalaisten Maailmankonferenssi, jossa oli Suomen ja Ruotsin lisäksi edustettuna Neuvostoliiton inkeriläisten kolme asuinaluetta, järjestettiin Tallinnan Viru-hotellissa 1.-2.5.1989. Karjalan tasavaltaa edustivat puheenjohtaja Santeri Pakkanen ja Juho Mullonen ja mukana olivat mm. Toivo Tupin ja kirjailija Pekka Mutanen. Leningradin aluetta edustivat puheenjohtaja Paavo Parkkinen ja Vladimir Kokko, joiden lisäksi mukana olivat mm. Rudolf Eerikäinen, Albert Kirjanen, Aleksanteri Saksa, Roine Tuhkanen ja Arvo Survo. Neuvosto-Eestin inkeriläisiä edustivat puheenjohtajat Rudolf Pakki, Toivo Kemppi ja Anatoli Schultz. Mm. varapuheenjohtaja Leo Puolakainen Tartosta oli mukana. Ruotsin inkeriläisiä edustivat Armas Paakkonen, Inkeri Pettersson, Viktor Aitman, Viktor Saklantti ja Viktor Pajunen, Suomen inkeriläisiä Keijo Korkka, Helena Miettinen, Pirkko Huurto ja Aili Jukarainen.[1097]

Arvo Survo korosti puhuvansa Inkerin Liiton, ei kirkon palvelijana, kun sanoi, että Inkerin kirkolla on ollut ja tulee olemaan ratkaiseva merkitys. Mitkään koulut eivät pysty sitä lähivuosina korvaamaan, niiden on noustava kirkon rinnalle. Jos lapselle yritetään 7-vuotiaana tyrkyttää kieltä, jota hän ei ole koskaan puhunut ja vain vilaukselta kuullut, se ei luonnu. Survo korosti, että Leningradin alueen inkeriläiset eivät ole kulttuuriseura vaan Inkerin liitto ja siinä on suuri ero. Inkerinmaalla rakennettiin uudelleen omaa maata ja siksi toiminta oli toisenlaista kuin Viron ja Karjalan inkeriläisseurojen. Aluksi keskityttiin sosiaalisiin kysymyksiin. Moni inkeriläisvanhus kärsi enemmän kuin koskaan. Joillakin ei ollut lainkaan eläkettä, koska he eivät venäjän kieltä taitamattomina osanneet käydä paperisotaa ja jäävät kitumaan köyhyyteen."[1098]

Yhteistyökonferenssin puheenjohtaja Viron Inkerinsuomalaisten Liiton Rudolf Pakki sanoi avauspuheessaan, että Leninin periaate, että jokaisella kansalla on oikeus käyttää omaa äidinkieltään, oli vihdoin yli 70 vuoden tauon jälkeen puhjennut kukkaan: "Kun viime vuoden lopussa kuului Tallinnan puoluetalossa suomen kieli, se osoitti, että tilanne on muuttunut 180 astetta." [1099] Tallinnan konferenssin tavoitteena oli laatia yhteinen kannanotto seuraavista asioista. Ne kirjattiin julkilausumaan, joka lähetettiin Suomen ja Neuvostoliiton presidenteille:

1. Inkerinsuomalaisten kotimaa on vanha Inkerinmaa.
2. Inkerinsuomalaisten vähemmistöoikeudet on turvattava.
3. Suomen kielen opetus on saatava kouluihin ja päiväkoteihin.
4. Viranomaisten on autettava paluuta Inkerinmaalle.
5. Valtiolta (Neuvostoliitto) vaaditaan korvauksia menetetystä omaisuudesta.[1100]

Suomen inkeriläisiä konferenssissa edustanut Helena Miettinen kommentoi 5.5.1989 kirjeessä Leningradin alueen Inkerin Liitolle kysymyksiä, joista Suomen inkeriläisten edustajat olivat heidän kanssaan kokouksen aikana keskustelleet. Miettinen kirjoitti, että Rudolf Pakki oli neu-

1097 Tartu Ingeri Maja arkisto.
1098 Miettinen, Helena, Tallinna, Demari 17.5.1989.
1099 Miettinen, Helena, Tallinna, Demari 17.5.1989.
1100 Kinnunen, Helena, Tallinna, HS 1.5.1989.

votellut Moskovan kanssa, että Suomi-Seuran kirjalähetykset saataisiin tullitta perille ja tämän tutkimuksen ja inkeriläisten paluumuuton kannalta keskeisestä ”Pikku Inkeristä”:

> ”Tallinnassa ainakin minulle kirkastui ”Pikku Inkerin” idea täysin ja uskon tajuavani ne painopiste-erot, mitkä ovat Viron seurojen ja Inkerin Liiton toiminnassa [...] ”Toivon, että[...] kirkastuu sama asia, jotta voimme edetä Inkerin puolesta parhaalla mahdollisella tavalla.”[1101]

KGB oli luonnollisesti läsnä Tallinnan Viru-hotellissa ja tallensi kaiken, mitä konferenssissa puhuttiin. Albert Kirjanen Leningradin alueelta ja muut inkeriläiset ymmärsivät, että Rudolf Pakilla täytyi olla hyvät KGB-suhteet. Muuten ei tällaisen konferenssin järjestäminen olisi ollut mahdollista hienossa Viru-hotellissa, jonne inkeriläisillä ei siihen aikaan ollut normaalisti minkäänlaista pääsyä.[1102] Leningradin alueen Inkerin Liiton varapuheenjohtaja Vladimir Kokko sanoi Helsingin Sanomille konferenssin johdosta antamassaan haastattelussa, että Tallinnan konferenssissa oli 1.-2.5.1989 mukana myös ”Neuvostoliiton Viron edustajia”.[1103] Inkeriläiset toivoivat, että heidän asiansa tulisi esille, kun Mihail Gorbatšov vierailee Suomessa syksyllä 1989. Suomesta tarvittaisiin ennen kaikkea tukea äidinkielen koulutukseen. Sen ohella olisi lisättävä nuorten mahdollisuuksia työskennellä Suomessa.[1104]

Gorbatšoville lähetetyssä vetoomuksessa toivottiin paluumahdollisuutta vanhalle Inkerinmaalle ja vedottiin inkerinsuomalaisten omien koulujen, kirkkojen ja muiden rakennusten saamiseksi takaisin. Lisäksi Neuvostoliiton presidentiltä toivottiin inkerinsuomalaisille viisumivapaata Suomeen pääsyä.[1105] Vladimir Kokko puhui omalla kesäkuun 1989 Suomen vierailullaan sanomalehtihaastattelussa viisumivapaan matkustuksen sallimisesta inkeriläisille: ”Haluamme, että saisimme viisumittoman vierailuoikeuden Inkerinmaalta tänne ja päinvastoin. Vaadimme, että passien merkintöjä uudistetaan.” Kokko selvensi, että suomalainen kansallisuus on palautettava inkeriläisille, jotka ilmoittivat sodan jälkeen kansallisuudekseen venäläinen päästäkseen asumaan kotiseudulleen Inkeriin. Esimerkkeinä Kokko kertoi, että Inkerin Liiton taloudenhoitaja Rudolf Eerikäisen passissa luki ”venäläinen” ja Petroskoissa Punalippu-lehden toimittaja Toivo Flinkin kansallisuus oli venäläinen, ”vaikka miehet ovat pesunkestäviä suomalaisia”.[1106] Myös Neuvosto-Eestissä monien inkeriläisten sisäisiin passeihin oli merkitty, että he olivat venäläisiä, koska se oli ainoa keino jäädä sinne laillisesti.[1107]

Pian inkeriläisten yhteistyökonferenssin jälkeen Tallinnassa oli 12.-15.5.1989 Baltian maiden kansanrintamien yhteinen kokous, jonne Viron kansanrintama oli kutsunut SKDL:n

1101 5.5.89 allekirjoitettu kirje Leningradin alueen Inkerin Liitolle asioista, joista heidän kanssaan oli keskusteltu Tallinnan kokouksen aikana. AKA.

1102 Keskustelu Albert Kirjasen kanssa keväällä 2019.

1103 Kinnunen, Helena, Tallinna, HS 1.5.1989.

1104 Miettinen, Helena, Tallinna, Demari 17.5.1989.

1105 Seltsi esimehe A. Scholzi ettekanne, yht. Soome-ingri seltsi koosolek: Kiri M. Gorbatsovile. Üldkoosolek 14.10.1989: Käsin kirjoitettu vihko Tarton Inkeri-seuran kansiossa Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. TIMA,

1106 Vladimir Kokon haastattelu, Kehäsanomat 11.6.1989. AKA.

1107 Rudolf Pakin haastattelu: Viron 20 000 inkeriläistä: IL 4.2.1989.

kahden hengen valtuuskunnan Suomesta.[1108] Viron Inkerinsuomalaisten Liiton puheenjohtaja Rudolf Pakki ja Tarton Inkeri-seuran Toivo Kabanen veivät kokouksen aikana Viron pääministeri Arnold Rüütelille tietoa Neuvosto-Eestin vähemmistökansoista ja näiden perustamien seurojen toiminnasta sekä Suomeen matkustamisen helpottamisesta.[1109]

Uusi Suomi lähetti Seppo Kuusiston kiertämään Inkerinmaata Skuoritsaan, Tuutariin, Venjoelle ja Kelttoon. Reportaasi ”Inkerinmaa uskoo ihmeeseen” kysyi: ”Voiko kulttuurin pelastaa tuholta, kun kello ei ole enää viittä vaille kaksitoista, vaan viisitoista yli? Stalinin terrorin hajalle viskoma kansa on noussut viimeiseen taistoon olemassaolonsa puolesta.” Inkerin Liiton virallinen kotipaikka oli Rudolf Eerikäisen kotitalossa ja tämä esitteli Santeri Kirjasen kanssa Kuusistolle inkeriläisten rakasta maisemaa Tuutarinmäeltä. Sieltä avautuu näköala yli vanhan Inkerinmaan ja toiveena oli Inkerin kulttuurikeskuksen perustaminen entiseen kansakouluun. Linnamainen koulu kantoi O.W. Kuusisen nimeä, oli liikuntatiloina ja huonossa kunnossa. Ottajia koululle oli muitakin kuin Inkerin Liitto. Tuutarin Äijänmäen vanhalla hautausmaalla mellastivat haudanryöstäjät ja kymmeniä hautoja oli kaivettu hiljattain auki.[1110]

Kupanitsaan kaavailtiin vanhainkotia vanhaan Wrangellin palatsiin. Kaksi vuotta aikaisemmin sellaista ei uskallettu uneksiakaan. Pavlovskin kaupunkiasutus oli nielaissut koko Venjoen kirkonkylän ja kirkossa toimi maatalouskorkeakoulu. Kolppanan kirkossa oli tehdas ja entisen hautausmaan päällä sen varastorakennukset. Hatsinan kirkossa oli urheilutalo, mutta Skuoritsan suuren rauniokirkon sisältä oli remonttia odotellessa raivattu jo sisällä kasvaneet puut. Kuusisto tapasi joitakin Inkeriin asettumaan päässeitä, mutta he olivat arkoja eivätkä halunneet kuviaan tai nimiään lehteen: ”Mitä sillä minun nimelläni olisi väliä? On niin keljuja naapureita.” Skuoritsan Tehvinässä iäkäs Anna Kirjanen kertoi, että oman talon takaisin saamiseksi tarvittiin 11 käyntiä oikeudessa: ”Mutta on venäläisten kanssa opittu elämään.”[1111]

Jo keski-ikäisen inkeriläispolven suomen osaaminen oli puutteellista ja seuraavasta sukupolvesta aniharvat puhuivat suomea. Hatsinan piirissä neuvoteltiin suomen tunneista kouluopetuksessa. Kelton koulussa Irja Mylläri opetti suomea 37 oppilaalle. Hän kertoi alussa kauhistuneensa, kun lapsille piti opettaa äidinkieltä aivan alkeista. Nyt tuntien suosio oli räjähtämässä, koska venäläisetkin halusivat mukaan. Inkeriläisten keskuudessa iloittiin siitä, että ensiapuna Inkerinmaalle saatu Suomi-Seuran kirjalähetys auttoi elvyttämään katoamassa olleen kielen. Kelton hautausmaalta Kuusisto löysi kiven, jossa luki: ”Opettaja J. Haimille 9.6.1861–30.11.1930 Oppilailta” ja pohti ettei suomalaisen seudun suomalaisen opettajan hautakivessä ollut mitään merkillistä, ”mutta kontrasti kevään 1989 tilanteeseen mykisti”.[1112]

Aatami Kuortti oli ainoa elossa ollut Inkerin kirkon pappi ja hän asui Suomessa. Inkerin Suomalaisen Evankelis-luterilaisen Kirkon konsistori oli 1927 asettanut Kuortin seurakunnanhoitajaksi, joka palveli useissa Inkerin seurakunnissa, kunnes hänet 1930 vangittiin kesken jumalanpalveluksen. Vankileiriltä Kuortti pääsi lopulta pakenemaan Suomeen. Helluntaina

1108 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP-PMI tapaaminen 28.4.89. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

1109 Juhatuse koosolek 21.06.1989: Käsin kirjoitettu vihko Tarton Inkeri-seuran kansiossa Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. TIMA.

1110 Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 28.5.1989.

1111 Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 28.5.1989.

1112 Kuusisto, Seppo, Uusi Suomi 4.6.1989.

14.5.1989 Arvo Survo ja rovasti Aatami Kuortti järjestivät Kupanitsan kirkossa tilaisuuden, jossa siunattiin Inkerin lippu ja todettiin, että vaikka Inkerin kirkko oli lyöty hajalle, sitä ei ollut koskaan lakkautettu. Kuortti siunasi Arvo Survon elpyvän Inkerin kirkon ensimmäiseksi inkeriläiseksi papiksi[1113] ja valtuutti tämän asettamaan sananpalvelijoita olemassa oleviin ja heräämään suomalaisiin seurakuntiin. Leino Hassinen kertoo, että KGB noteerasi tapahtuman ja Arvo Survo joutui selvittämään sitä viranomaisille. Pidättämis- tai karkotustoimenpiteisiin ei uskallettu ryhtyä, koska Survo oli tullut liian tunnetuksi Suomea kiertäessään. ”Mutta uhkaus annettiin.”[1114]

Suomesta tuli vihoviimeisenä Länsi-Euroopan maana Euroopan Neuvoston jäsen 5.5.1989 Euroopan Neuvoston 40-vuotisjuhlan yhteydessä.[1115] Kesäkuun alussa nähtiin veriset uutiskuvat Pekingin Tiananmenin aukiolta. Kun huhtikuussa aloitetut mielenosoitukset 4.6.1989 lopetettiin väkivalloin, Pekingin suomalainen siirtokunta jouduttiin evakuoimaan.[1116] Samana päivänä 4.6. puolalaissyntyinen paavi Johannes Paavali II:n tuli vierailulle Suomeen. Hän piti tärkeän puheen Paasikivi-seurassa Finlandia-talolla. Espoossa oli samalla viikolla suomalais-neuvostoliittolainen ekologinen konferenssi. Leningradin yliopiston maantieteen lehtori Vladimir Kokko, keväällä rekisteröidyn Leningradin alueen Inkerin Liiton varapuheenjohtaja oli yksi osanottajista. Hänen haastattelunsa julkaistiin 11.6.1989 Kehäsanomissa.

Vladimir Kokko kertoi lehdelle, että Inkerin Liiton johtokunnassa ei ollut muita aktiivisia kommunistisen puolueen jäseniä kuin hän. Hänen ”äijänsä” oli leniniläinen ihanteellisiin päämääriin pyrkinyt kommunisti: ”Minulla on ollut onni syntyä Inkerinmaalla. Vain pieni osa ikäisistäni on voinut syntyä siellä.”[1117] Kehäsanomat julkaisi kokonaisuudessaan Kokon laatiman 6-kohtaisen ohjelman. Kokko kertoi, että hän aikoi esittää sen hyväksyttäväksi syksyllä 1989, kun Inkerin Liitto kokoontuu virallisesti vahvistamaan tavoiteohjelmaansa. Hän sanoi oman esityksensä heijastavan yleisesti Neuvostoliiton inkeriläisten toiveita:

> ”Asia 1. Suomen kielen ja siihen pohjautuvan kulttuurin säilyttäminen on ensisijainen tehtävä. Nyt oli jo joitakin kouluja, joissa opetettiin suomen kielellä. Lisäksi Inkerin liitolla oli muutamia päiväkerhoja lapsille.
> Asia 2. Inkerin liiton on luotava olosuhteet, jossa suomen kieli voi olla luontevasti käytössä. Päämääränä on saada oma kulttuurikeskus. Sitä varten oli jo löydetty sopiva rakennus Tuutarista, entinen koulu. Nyt olisi mahdollista perustaa myös työosuuskuntia. Maaseudulle voisi perustaa suomalaisten maanviljelykseen suuntautuneita osuuskuntia, jotka voivat nyt varata maata omaan käyttöönsä. Näissä suomen kieli olisi käytössä joka päivä.
> Asia 3. Tietoa oman heimon historiasta ja folkloristiikasta, kansanperinteestä tulisi levittää etenkin nuorten inkeriläisten keskuudessa. Tällä olisi itsetuntoa kohottava

1113 *”Kupanitsan helluntaijulistus.”* Jouko Sihvo 2015, s. 303.

1114 Hassinen, Leino 1997, s. 19.

1115 Ulkoasiainministeriö, Yleiskirje NO: OIK-3. 17.1.1990, Oikeudellinen osasto 1988/2140/00.40. KHA.

1116 Suurlähettiläs Arto Mansalan haastattelu: Ulkoministeriön sisäinen verkkolehti Otto 27.4.2007.

1117 Vladimir Kokon haastattelu, Kehäsanomat 11.6.1989. AKA

vaikutus. Ilman historiaa kansa ei voi elää. Monille inkeriläisillekin oma historia on kuitenkin vierasta.
Asia 4. Kulttuurisuhteet Suomeen on uudistettava. Inkerin kansalla on ollut suorat hyvät suhteet Suomeen 1920-luvulle saakka. Vuosikymmenen lopulla yhteydenpito kuitenkin tehtiin mahdottomaksi.
Asia 5. Inkerin kirkon itsenäinen asema, joka sillä oli vuosina 1918–1938, on palautettava. Nyt monet uskovaiset inkeriläiset haluaisivat Kokon mukaan erota Viron kirkosta, johon kuuluivat myös Puškinin ja Kupanitsan seurakunnat.
Asia 6. Neuvostoliiton valtion pitäisi julkisesti tunnustaa, että sorto, jota Inkerin kansa on saanut kokea 1920-luvun lopulta aina sotien jälkeisiin aikoihin, oli lainvastaista ja rikollista politiikkaa. Inkeriläisten tulisi saada palata mahdollisimman vapaasti omille entisille mailleen, jotka ulottuvat Leningradin ympäristöstä Suomenlahden etelärantaa pitkin aina Eestin rajalle asti."[1118]

Propiska-järjestelmä esti Inkerinmaalle palaamisen; Neuvostoliiton sisäpassiin oli merkitty kansallisuuden lisäksi alue, jossa henkilö asui. Ilman erikoislupaa sen ulkopuolelle ei saanut muuttaa. Kun Vladimir Kokolta tiedusteltiin, miksi hän omassa ohjelmassaan vaati myös kirkollisia ja valtiollisia uudistuksia, vaikka oli aktiivinen kommunistisen puolueen jäsen, hän vastasi: "Vaikka olen kommunisti, olen myös realisti. Inkerin kansa on hyvin kirkollista. Tämä johtuu siitä, että kirkko on ollut kansallishengen ja kulttuurin ylläpitäjä myös sorron vuosina." Myös yhteiskunnallisissa kysymyksissä Kokko edusti kansansa tuntoja: Reaalisosialismi on sortanut inkeriläisiä monin tavoin. Inkeriläisten kokema sorto haki oikaisua ja inkeriläiset halusivat valtion pyytävän tavallaan anteeksi toimintaansa kansallisen vähemmistön suhteen.[1119]

Leningradin keskustasta 17 km itään olevassa Keltossa järjestettiin kesäkuussa 1989 yhteiset juhannusjuhlat ensimmäisen kerran 1918 jälkeen. Kelton 1700-luvulla perustettu seurakunta oli saatu uudelleen rekisteröidyksi ja juhlilla kuultiin suomalaisten 0,5 milj. markan rahalahjasta Inkerin kirkolle.[1120] Seurakunta sai samalla Leningradin uskontoasiain neuvostolta luvan uuden kirkon rakentamiseen.[1121] Juhannusjuhlissa oli 4 000 osanottajaa ja vieraita Neuvosto-Eestistä, Neuvosto-Karjalasta, Suomesta ja Ruotsista. Hautausmaalla pidettyyn jumalanpalvelukseen osallistui yli 500 ihmistä.[1122]

Juhannusjuhlien jälkeen inkerinsuomalaisten järjestöjen puheenjohtajat saapuivat jälleen Suomeen ja vaativat inkeriläisille oikeutta matkustaa vapaasti Suomeen. He toivoivat, että Suomen viranomaiset aloittaisivat Moskovan kanssa neuvottelut viisumipakon poistamiseksi inkeriläisiltä.[1123] Ympäri Suomea lehdet julkaisivat Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Martti Häikiön kirjoittamia artikkeleita. Hän arvioi, että inkerinsuomalaisista oli tulossa Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa uusi kulttuurisilta. Heillä oli paljon annettavaa rajakaupassa, mat-

1118 Vladimir Kokon haastattelu, Kehäsanomat 11.6.1989. AKA
1119 Vladimir Kokon haastattelu, Kehäsanomat 11.6.1989. AKA.
1120 Satakunnan kansa 18.6.1989, Kaleva 26.6.1989 ja SS 30.6.1989. Noin 145 000 EUR (2021).
1121 Luoma, Antti 2013, s. 41.
1122 Savon Sanomat 30.6.1989: Inkerin kirkon itsenäistyminen myötätuulessa.
1123 YLE:n Uutislähetys 5.7.1989.

kailussa ja maiden välisen luontevan kanssakäymisen edistämisessä.[1124] Suomalaisten vilkas matkailu Leningradiin oli saanut uuden piirteen, kun turistit halusivat nyt tavata matkalla inkeriläisiä. Häikiön viesti oli, että voi tavata eikä se ole vähimmässäkään määrin sopimatonta, saati vaarallista, vaan ”parasta naapuriystävyyttä”:

> ”[…] Vuosikymmenien mittaan ei inkerinsuomalaisista tiedetty oikeastaan yhtään mitään. Nyt inkeriläiset ovat muutamassa kuukaudessa tulleet uudelleen suomalaisten tietoisuuteen. Kysytään, ketä inkeriläiset oikeasti ovat, voiko heihin olla yhteydessä ja onko heistä puhuminen kenties ulkopoliittisesti vaarallista. On täysin mahdotonta edes kuvitella, että inkerinsuomalaiset voisivat muodostua jotenkin poliittisesti hankalaksi kysymykseksi sen enempää Suomelle kuin Neuvostoliitollekaan. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet normalisoituvat tässä suhteessa samanlaisiksi kuin muutkin ilmansuunnat. Suomihan on jo vuosikausia osoittanut kiinnostusta suomalaisuuden aseman parantamiseen Ruotsissa, Yhdysvalloissa tai vaikkapa, kun Australian ulkoministeri vierailee maassamme[…]”[1125]

Helsingin yliopiston poliittisen historian dosenttina Martti Häikiö tiesi, että monet kokivat inkeriläisistä puhumisen hankalaksi ulkopoliittisista syistä, koska muistelivat 50 vuoden takaista heimohenkeä, jolloin suomensukuisia kansoja pyrittiin yhdistämään väkivalloin Suur-Suomeksi:

> ”Tämä politiikka kärsi sodan loppumisen myötä niin perusteellisen haaksirikon, että sen mukana oli katketa myös naapurikansojen rauhallinen kulttuurityö. Jotkut harvat kielentutkijat yrittivät jatkaa inkeriläisen perinteen ja murteen tutkimusta. Suomi oli sodan jälkeen niin ahtaassa raossa, että minkään ylimääräisen hankauksen aiheen hankkimiseen ei Neuvostoliiton suhteissa ollut varaa. Nykyisin tilanne on muuttunut kummallakin puolen rajaa.”

Gorbatšovin aikana inkeriläiset olivat lopulta saaneet takaisin perusoikeuksia, joita pienillä kulttuurivähemmistöillä Euroopassa oli. Usko Neuvostoliiton myönteiseen kehitykseen oli vahva. Häikiö arvioi, että kun olot siellä normalisoituvat, tällaisille kansansirpaleille voidaan varmasti taata omakielisiä kouluja, lehtiä ja radiolähetyksiä. Häikiö oli kysynyt monilta, haluavatko inkeriläiset muuttaa Suomeen ja vastaus oli ollut jyrkän kielteinen: Inkerinsuomalaisten kotiseutu on vanha Inkerinmaan maaseutu:

> ”[…] Paljon vaikeampi kysymys on, haluaisivatko Virossa olevat inkeriläiset muuttaa Inkerinmaalle, jos sinne syntyisi nykyistä vahvempia suomalaiskyliä. Tähänkin vastaus on pääosin kielteinen. Viron inkeriläisten perheet, lapset ja lastenlapset ovat virolaistuneet. Mutta Suomen, Ruotsin, Viron, Karjalan ja kaikkien muiden alueiden inkeriläiset haluaisivat vapaan oikeuden vierailla vanhoissa kotikylissään Inkerin-

1124 Esim. Etelä-Suomen Sanomat, Kaleva ja Savon Sanomat 26.6.1989.
1125 Etelä-Suomen Sanomat, Kaleva ja Savon Sanomat 26.6.1989.

maalla katselemassa isien ja esi-isien asuinsijoja. Neuvostoliiton inkeriläiset haluaisivat luonnollisesti myös käydä Suomessa. Hyvin monella on täällä läheisempiä tai kaukaisempia sukulaisia. Kulttuurin rikkaus rakentuu paljon perinteiden arvostuksen varaan. Inkerinsuomalaisten osalta kysymys on juuri tästä. […]”[1126]

Petroskoissa sanomalehti ”Neuvosto-Karjala” omisti 21.6.1989 inkeriläisille kirjoittajille koko kirjallisuussivunsa ja käsitteli laajasti inkeriläisasioita. Neuvosto-Karjalan inkeriläisten tietojen mukaan heitä oli siellä noin 20 000, samoin Leningradin ympäristössä vanhalla Inkerinmaalla ja Neuvosto-Eestissä. Hajallaan muualla Neuvostoliitossa arvioitiin asuvan vain ”muutama tuhat”. Kirjailija Pekka Mutanen kirjoitti, että ”palaaminen koti-Inkeriin” karkotusalueilta tuli mahdolliseksi 1956 jälkeen, ”mutta kylissä oli jo uudet asukkaat. Kotiin palanneita odotti pitkä taistelu mahtavaa byrokratiaa vastaan.”[1127]

Rudolf Sykiäinen muisteli ”Neuvosto-Karjala”- lehdessä, kuinka hänen isänsä vangitutti kolhoosiin liittymistä vastustaneita ”kulakkeina”. Lisäksi hän arvosteli sitä, että Suomesta kerätyt kirjat ja kirjoituskoneet ”jätettiin Viroon lähes sataprosenttisesti”. Hän kirjoitti Viron Inkerinsuomalaisten Liiton pyrkivän yksinoikeutettuun asemaan inkeriläisten asioiden hoitamisessa ja halusi, että niitä hoidetaan Leningradin alueelta vanhalta Inkerinmaalta.[1128]

Viron Inkerinsuomalaisten Liitto loukkaantui Sykiäisen väitteestä, josta Helsingin Sanomat kertoi 29.6.1989. Rudolf Pakki kirjoitti 2.7.1989 vastineen. Allekirjoittajiksi oli lisäksi merkitty seurojen puheenjohtajat Toivo Kemppi Haapsalu, E. Stüt Kohtla-Järvi, N. Tõnts Pärnu, K. Peikolainen Rakvere, A. Schulz Tartto, V. Lukka Viljandi ja E. Reesel Võru:

”Tämä R. Sykiäisen informaatio on epätäsmällinen ja jopa vääristelty. Viroon tulleet kirjat jaettiin Viron, Inkerin ja Karjalan inkerinsuomalaisille seurojen jäsenmäärän mukaisesti. Kirjojen jaosta sovittiin Tallinnassa inkerinsuomalaisten kansainvälisen konferenssin aikana vastaavasti Paavo Parkkisen ja Pekka Mutasen kanssa. Heidän toivomuksensa oli alkuvaiheessa saada 20 laatikkoa kirjoja kumpikin ja kolme kirjoituskonetta Karjalaan ja saman verran Inkeriin. Jäljelle jääneet 6 kirjoituskonetta jäivät korjattaviksi Tallinnaan. Nyt ne ovat kunnossa. Tarvittaessa ne voidaan antaa Inkeriin ja Karjalaan.

Inkerin ja Karjalan inkerinsuomalaisille liitoille lähetettiin molemmille 120 laatikkoa kirjoja 20:n asemesta, koska kirjoja jaettiin kaikille tasavertaisesti. Nyt saatiin tietää, että Karjalaan tarkoitetut kirjalaatikot ovat vieläkin Inkerissä eikä niitä ole käyty hakemassa. Ensimmäinen erä kirjoja Suomesta Neuvostoliittoon tuli Viron kautta pääasiallisesti siksi, että Viron Inkerinsuomalaisten Liito oli siinä hankkeessa aktiivisempi. Myös Viron inkerinsuomalaiset näkisivät mielellään, että Inkerinmaan asioista samoin kuin inkerinsuomalaisista huolehdittaisiin Inkeristä käsin.”[1129]

1126 Etelä-Suomen Sanomat, Kaleva ja Savon Sanomat 26.6.1989.
1127 Kinnunen, Helena, HS 29.6.1989.
1128 Kinnunen, Helena, HS 29.6.1989.
1129 Pakki, Rudolf, HS 2.7.1989.

Suomi-Seura aloitti 1989 Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten suomen kielen opettajien koulutuksen.[1130] Ensimmäisellä suomen kielen ja kulttuurin kurssilla ollut opettaja Lilja Kuivanen Leningradin alueelta kertoi: ”Kurssi oli erittäin hyvin suunniteltu ja koulutus huipputasoa.” Kaksi opettajaa, jotka Suomi-Seura oli kutsunut, ehtivät kurssille vain pari päivää ennen sen päättymistä, koska tarvittavien paperien saaminen oli kestänyt niin pitkään, ”mutta parina viimeisenä kurssipäivänä yritettiin kyllä korvata menetetty aika!”[1131] Suomi-Seura koulutti 3 vuoden aikana yli 300 opettajaa inkeriläisten kieliryhmien opettajiksi Leningradissa, Tallinnassa ja Tartossa. Opetusministeriö kanavoi toimintaan 2020 rahassa yli 40 000 euroa. Laajan koulutusohjelman toteutuksesta opetusalan ja kouluviranomaisten asiantuntijaryhmän kanssa Suomi-Seurassa vastasivat opintopäällikkö Jyrki Ijäs ja rehtori Jukka Kuittinen.[1132]

Pärnussa järjestettiin kesällä 1989 ensimmäisen kerran leiri Neuvosto-Eestin inkerinsuomalaisille lapsille ja nuorille. Siellä oli 11 osanottajaa ja Pärnun ”Inkerin- ja Suomalaisten seura” oli valinnut kolme 18-vuotiasta nuorta, jotka haluttiin lähettää Suomeen opiskelemaan. Toinen tytöistä halusi opiskella suomen kielen opettajaksi ja toinen suomen kirjallisuutta. Poika halusi opiskella suomenkieliseksi papiksi.[1133] Leningradin alueen Inkerin Liitto lähetti elokuussa ryhmän koululaisia kesäleirille Suomeen.[1134] Helena Miettinen kirjoitti, että yli 30 iältään 7–16 -vuotiaan lapsen pääsy Keltosta viikoksi Luumäelle leirikouluun oli jo sinänsä melkoinen ihme ja osoitus muuttuneista oloista.[1135]

7.7. Ulkomaalaislain tarkistaminen ja suhtautuminen inkeriläisiin

Inkeriläisten paluumuuttokysymys nousi pintaan Suomessa. Tässä luvussa avautuva kuva väläyttää ulkomaalaishallinnon monimutkaisuudesta johtuvan problematiikan, joka vaikutti inkeriläisten paluumuuttoon sen alusta loppuun asti.

Suomeen 1989 odotetuista 500 kiintiöpakolaisesta ei heinäkuun puoliväliin mennessä ollut ehtinyt saapua vielä yhtäkään, mikä aiheutti ongelmia kunnissa. Pakolaisten vastaanottojärjestelyt kuuluivat Sosiaalihallitukselle, joka oli delegoinut käytännön järjestelyt SPR:lle. SPR:n pakolaissihteeri Marjatta Laine totesi: ”Yhtä soutamista ja huopaamista tämä työ on. Aina pitää olla jatkuva valmius päällä eikä kukaan jaksa olla empaattinen jatkuvasti. Pakolaisorganisaatio on niin monimuotoinen ja raskas, että on vaikea syyttää sormella ketään.”[1136] Samaan

1130 Kokko V., Inkeriläisten Viesti Nro 1–2 / tammi-helmikuu 1990.

1131 Luoma, Anja, Inkeriläisten Viesti Nro 6–7 / Kesä-heinäkuu 1990, s. 10 ja 13.

1132 Häikiö, Martti Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.

1133 10.8.1989 päivätyn kirjeen allekirjoittaja Pärnussa: Aino Pedaja. Kansio: Eesti Ingerisoomlaste Liit lastelaagrid ja noortelaagrid 10.08.1989–04.07.2003. .TIMA

1134 Kokko V. IL:n varapuheenjohtaja, Inkeriläisten Viesti Nro 1–2 / tammi-helmikuu 1990.

1135 Miettinen, Helena, HS 30.9.1989.

1136 Pakolaisten tulo Suomeen tänäkin vuonna myöhässä. SPR:llä vaikeuksia ylläpitää vastaanottovalmiuksia. HS 15.7.1989 ja Tämän vuoden kiintiöstä ei vielä saapunut yhtään. Kansainvälinen byrokratia hidastaa pakolaisten tuloa Suomeen US 15.7.1989 ja Vartiainen, Tuula, Suomenmaa 18.7.1989.

hallinnon monimutkaisuuden ongelmaan törmättiin, kun inkeriläisten paluumuutto Suomeen laajeni vuotta myöhemmin.

Anottujen viisumien määrän jatkuvasta kasvusta huolimatta ei sisäministeriön Ulkomaalaiskeskuksen resursseja voitu lisätä ja käsittelyajat venyivät. Moskovan ja Leningradin edustustoissa ja Tallinnan toimipaikassa oli 1988 myönnetty 50 000 viisumia 1989 määrä oli jo 140 000.[1137] Ulkoministeriö oli perustanut jo 1989 alussa toimistopäällikkö Irma Ertmanin johdolla työryhmän tutkimaan keinoja viisumitilanteen helpottamiseksi. Työryhmän valmistelevat yleisohjeet tulivat voimaan elokuussa 1989.[1138]

Neuvostoliitto oli tehnyt useita ehdotuksia Suomelle viisumiasioissa[1139] ja eduskunnassa SKDL:n kansanedustaja Esko Seppänen teki 14.8.1989 kirjallisen kysymyksen:

> **”Mitä esteitä on sille, että Suomen ja Neuvostoliiton välisestä matkustamisesta poistetaan viisumit tai että Suomi poistaisi yksipuolisesti viisumit myös Neuvostoliiton kansalaisilta kuten on tehty USA:n kansalaisten osalta ja aikooko Hallitus ryhtyä toimenpiteisiin viisumivapauden saavuttamiseksi?”** [1140]

Pakolaisasiain neuvottelukunta esitti 1989 ulkomaalaisasioiden keskittämistä yhteen yksikköön toiminnallisen kokonaisuuden aikaansaamiseksi ja toiminnan tehostamiseksi. Neuvottelukunnan mielestä STM:n, TM:n tai Sosiaalihallituksen yhteyteen tai alaisuuteen olisi perustettava ulkomaalaisasioista laajasti vastuussa oleva hallintoyksikkö, jonne olisi siirretty SM:n Ulkomaalaiskeskuksen, STM:n ulkomaalaiskuraattorin[1141] ja sosiaalihuolto-osaston pakolaisasioihin liittyvät tehtävät, työministeriön siirtolaisuusasiat sekä Sosiaalihallituksen[1142] pakolaisten vastaanoton tehtävät. Valtiontilintarkastajat yhtyivät tähän pakolaisasiain neuvottelukunnan esitykseen.[1143] Sisäministeriön kansliapäällikkö Juhani Perttusen johdolla toiminut ulkomaalaislakityöryhmä antoi 7.2.1989 mietintönsä ulkomaalaislain ja siihen liittyvien säännösten tarkistamiseksi.[1144]

Elokuussa 1989 ”Pro Inkeri”- yhdistyksen puheenjohtaja Vesa Pietilä muistutti, että työryhmän valmistelema ehdotus oli tulossa eduskuntaan syysistuntokaudella. Pietilä toivoi kansanedustajien olevan tarkkoina, koska ilman muutoksia uusi lakiehdotus ei toisi parannuksia inkerinsuomalaisten kohteluun. Pietilä toivoi, että ”eduskunnastamme vielä löytyisi poliitikkoja, joilla olisi ryhtiä ja rohkeutta lähteä ajamaan tätä rajantakaisille sukulaisillemme erittäin tärkeää asiaa.” Ehdotuksen perustelujen tavoitetta ”helpottaa sellaisten ulkomaalaisten maahanmuuttoa, joilla voidaan katsoa olevan siteitä Suomeen” ei ulkomaalaislakiehdotuksessa

1137 Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto/Kekomäki/ms Muistio Nro 12 /11.1.1990. Signum 68.40 UMA.

1138 UM/Oikeudellinen osasto/Hyytiäinen P.M. 5.2.1990: Viisumien anto; polttavimmat ongelmat. Signum 68.40. UMA.

1139 UM OIK/Ertman/Muistio no 223/16.8.1989. Signum 68.41-NLO. UMA.

1140 MOS 0897/10.8.89 (Oik-30:lle Ertmanille). Signum 68.41-NLO. UMA.

1141 4.3.1991 lukien ulkomaalaisvaltuutettu.

1142 1.3.1991 lukien Sosiaali- ja terveyshallitus.

1143 Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1989, s. 207–208.

1144 Eero Kekomäki, UM:n suurlähettiläskokous 8.3.1989. Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto Muistio n:o 82/10–3-1989/Ertman/is. Signum 68.40. UMA.

Pietilän mukaan otettu riittävästi huomioon. Pykäliin 14 ja 18 [1145]olisi yhdistyksen mielestä saatava lisäykset, joissa oleskeluluvan myöntämiseen ja työlupavelvollisuudesta vapauttamiseen vaikuttaisi ratkaisevasti se, että ulkomaalainen luetaan kotimaassaan kansallisuudeltaan suomalaiseksi ja toiseksi se, että ulkomaalaisen esivanhemmilla on suomalaiset sukujuuret. [1146]

Eduskunta pyrki vastaamaan Neuvostoliiton Inkeri-liittojen vetoomuksiin saada tukea suomen kielen ja kulttuurin opettamiseen: ”Uusi kokeilualue lähiaikoina on oppilasvaihto sukulaiskansojemme kanssa. Tällöin kysymykseen tulevat virolaiset, inkeriläiset ja maan rajojen ulkopuolella asuvat karjalaiset.”[1147] Valtiovarainvaliokunnan puoltavan mietinnön mukaisesti 1990 tulo- ja menoarvioon myönnettiin 20.10.1989 kansainvälisen yhteistyön momentille 80 000 mk[1148] inkeriläisten nuorten koulutusohjelmiin. Kansanedustaja Jouni Backman (SDP) ja neljä muuta allekirjoittajaa olivat tehneet tästä raha-asia-aloitteen.[1149]

Suomeen muuttanut ruotsininkeriläinen Roland Randefelt kirjoitti 21.9.1989 Helsingin Sanomiin ”Miksi Suomessa ei tueta inkeriläisten oikeuksia?” Randefelt oli ehtinyt tutustua inkeriläisten oloihin Neuvostoliitossa ja kertoi, kuinka Neuvosto-Karjalan inkeriläiset halusivat rekisteröidä liittonsa, mutta viranomaiset olivat kieltäneet sen jyrkästi, koska ”eivät halua uutta Vuoristo-Karabachia Neuvosto-Karjalaan”. Huolenaihe oli siis sama, josta KGB:n Felix Karasev puhui 2.6.1988 keskustellessaan inkerinsuomalaisista Seppo Tiitisen kanssa.[1150] Tämä on tärkeä johtolanka tutkittaessa inkeriläisten laajan paluumuuton alkamista.

Neuvosto-Karjalassa oli sanottu, että inkeriläisten Kulttuurikerho voitaisiin ehkä hyväksyä, mutta ei Liittoa. Roland Randefelt vertasi Suomen suhtautumista inkeriläisiin ja suhtautumista ”Etelä-Afrikkaan, jota boikotoitiin ihmisoikeustilanteen takia, mutta samaan aikaan avattiin uusia raja-asemia Neuvosto-Karjalan rajalla.:

> ”[…] Hyvä, jos inkeriläisillä on kansantanhuryhmiä, jotka voidaan lähettää niin sanotuille ”rauhanfestivaaleille”. Ympäristö näkee inkeriläisiä kansantansseja todistuksena siitä, että kaikki elävät keskenään sopusoinnussa, että kaikki vähemmistöt ovat Neuvostoliitossa samanarvoisia ja kaikilla on oikeus omaan kulttuuriin. Juhlapuheita, joissa ylistetään ystävyyttä, rauhaa ja yhteisymmärrystä, kuullaan[…] Miten voidaan käyttää miljoonia markkoja Neuvosto-Karjalaan, kun samaan aikaan inkeriläisiä, teidän omaa kansaanne, jatkuvasti painostetaan neuvostoliittolaiseen 30-luvun tapaan. Eikö sanalla moraali ole suomen kielessä enää mitään todellista sisältöä vai merkitseekö moraali nykyään samaa kuin poliittinen sopeutuminen?”[1151]

Baltiassa toteutettiin 23.8.1989 ainutlaatuinen rauhanomainen mielenilmaus, jossa kolmen pienen neuvostotasavallan asukkaat vaativat vapautta. Kaksi miljoonaa ihmistä muodosti koko Baltian halki yli 600 km pituisen ”Baltia-ketjun”. Päivä oli sama, jolloin Saksa ja Neuvostoliitto

1145 Oleskeluluvan edellytykset ja Työlupavelvollisuudesta vapautetut
1146 Pietilä, Vesa, Helsingin Sanomat 17.8.1989.
1147 1990 vp. – K n:o 13. Valtiontilintarkastajain Kertomus vuodelta 1989, s. 112. Helsinki 1990. EKA.
1148 Noin 23 000 EUR (v. 2021)
1149 N:o 1301 (29.98.50)
1150 Ks. Luku 6.1.
1151 Randefelt, Roland, Helsingin Sanomat 21.8.1989.

vuonna 1939 jakoivat Euroopan etupiireihin Molotov-Ribbentrop-sopimuksella. 31.8.1989 Tallinnan kaupunginhallitus myönsi inkerinsuomalaisten Tallinnan seuralle ja liitolle luvan kulttuurikeskuksen ja Suomi-talon rakennusprojektin käynnistämiseen.[1152]

7.8. Koiviston haastattelu ajankohtaisista ulkopoliittisista kysymyksistä

Arto Astikainen ja Janne Virkkunen tekivät Helsingin Sanomien sunnuntainumeroon 24.9.1989 presidentti Koiviston laajan haastattelun ajankohtaisista ulkopoliittisista kysymyksistä. Kaksi kysymystä koski inkerinsuomalaisia.

Kokonaisuus, johon presidentille haastattelussa 24.9.1989 esitetyt kysymykset hänen suhtautumisestaan inkerinsuomalaisiin liittyy, on tärkeä tuntea tarkkaan, koska Leningradin alueen Inkerin Liiton Rudolf Eerikäisen tulkinta[1153] haastattelun inkeriläiskohdasta oli kaukana siitä, mitä Koivisto todellisuudessa sanoi.

Suomen tärkein kauppa- ja ulkopoliittinen hanke oli Eurooppalainen talousalue, jota valmisteltiin presidentin ja hallituksen johdolla. Koivisto kertoi, että Suomen piti ennen joulukuun 1989 ministerikokousta harkita, ollaanko valmiita siirtymään seuraavaan vaiheeseen. Hallituksen tarkoitus oli tuoda asia eduskuntaan ennen sitä. Talousalue syntyisi Eftan ja Euroopan Yhteisöjen lähentyessä. Itävalta oli hakenut EY-jäsenyyttä, Unkarilla ja Puolalla oli sopimus EY:n kanssa ja muutkin Itä-Euroopan pienet SEV-maat olivat tulossa mukaan. Rakenteilla olleen mallin mukaan eduskunta joutuisi jo valmisteluvaiheessa määrittämään kantansa ja eduskunnalle siirtyisi valtaa, jota hallitus käytti kansainvälisissä asioissa.[1154]

Presidentin haastattelun toinen sivu oli otsikoitu ”Koivisto uskoo Gorbatšovien tulevan Suomeen”. Vierailua odotettiin lokakuun lopulla ja valmisteluja tehtiin. Koska tiedettiin, että jokainen presidentti Koiviston asiasta lausuma sana luettiin Moskovassa tarkkaan, Helsingin Sanomat julkaisi koko haastattelun kysymyksineen ja vastauksineen suorina sitaatteina.

Koivistolta kysyttiin asioita, joiden arvioitiin nousevan esiin vierailulla: kaupan uusi runkosopimus ja luopuminen clearing-kaupasta, Leningradin patosuunnitelman ympäristövaikutukset, Suomen puolueettomuuden määrittely, talvisodan syttymisen 50-vuotismuisto, Viron kehitys ja kuinka Suomi siihen suhtautuu sekä julkaistaanko vierailusta perinteinen kommunikea vai ”julistus”. Presidentiltä kysyttiin myös, onko Gorbatšovilla mahdollisuuksia nostaa Neuvostoliitto taloudellisesti jaloilleen, mureneeko toisen maailmansodan jälkeen syntynyt voimatasapaino ja mitä se merkitsee Suomelle, hajoaako Neuvostoliitto ja luhistuuko kommunismi taloudellisena ja poliittisena järjestelmänä, onko kehitys menossa siihen, että Itä-Euroopassa nousee kansallisvaltioita ja Länsi-Euroopassa syntyy uusi liittovaltio EY, tarvitaanko

1152 Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakin ”Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten yhteistyökomitean puolesta” allekirjoittama Suomen ulkoministeriölle osoitettu kirje nr. 56/1.10.1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

1153 Ks. luku 9.1.

1154 Astikainen, Arto ja Virkkunen, Janne, HS 24.9.1989.

YYA-sopimuksesta uutta tulkintaa, kuka tällä hetkellä päättää Suomen suhtautumisesta Etelä-Afrikkaan ja onko eduskunnan ulkoasiainvaliokunta tehnyt Suomen Etelä-Afrikan-politiikan naurettavaksi.[1155]

Alla on Helsingin Sanomissa tarkoin kirjatut presidentille 24.9.1989 haastattelussa esitetyt kaksi inkerinsuomalaisia koskevaa kysymystä, niitä edeltäneet Karjalan palautusta ja rajaa koskevat kysymykset sekä presidentin antamat vastaukset. Kysymyksiin ja presidentti Koiviston niihin antamiin vastauksiin palataan luvussa 9, jossa esitetään tämän tutkimuksen päätulos eli se, miksi presidentti Koivisto päätti 10.4.1990 kertoa julkisuuteen, että inkeriläisten paluumuutto Suomeen oli alkanut.

Kysymys: ”Monet suomalaiset elättelevät toivoa, että Neuvostoliitto vielä joskus palauttaa luovutetun Karjalan. Otatteko asian esille presidentti Gorbatšovin kanssa?”
Koivisto: ”Ei ole tarkoitus.”
Kysymys: ”Neuvostoliitossa on viime aikoina myönnetty, että Molotovin – Ribbentropin sopimukseen kuului salainen lisäpöytäkirja, jolla etupiirien rajat vedettiin. Eikö neuvostoliittolaisten kannan muuttuminen anna mahdollisuuden keskustella myös rajakysymyksestä?”
Koivisto: ”Ei. Me olemme tehneet kolme rauhansopimusta, 1940, 1944 ja 1947. Asia on ihan selvä.”

Inkeriläisiä koskeva kysymys: ”Stalinin vainoamat inkeriläiset ovat huolissaan kielensä, kulttuurinsa ja asuinsijojensa säilymisestä. Oletteko aikonut vedota Gorbatšoviin inkeriläisten puolesta?”
Koivisto: ”Inkeriläisethän ovat suomalaisia, Ruotsin vallan aikana Inkerinmaalle Suomesta siirrettyjä. On ymmärrettävää, että heillä on kiinnostusta Suomeen ja Suomessa on kiinnostusta heihin enemmän kuin kaukaisempiin sukulaisiin ja muihin kansoihin. Ainoa mitä minä tiedän, mitä toivomuksia heillä olisi, on, että viisumikäytännössä heitä käsiteltäisiin toisella tavalla. Luulen, että se ei ole käytännössä mahdollista. Mutta minä ymmärrän, että heidän mahdollisuutensa toimia ja pitää keskenään yhteyttä ovat huomattavasti parantuneet. He ovat Suomesta kai pyytäneet lähinnä kirjallisuutta. Tiedossani ei ole mitään semmoista, jonka takia minun pitäisi ottaa näitä asioita keskusteluun Gorbatšovin kanssa.”

Inkeriläisiä koskeva jatkokysymys: ”Eli Suomen rajat eivät ole täysin auki niille inkeriläisille, jotka haluaisivat muuttaa tänne?”
Koivisto: ”He ovat Neuvostoliiton kansalaisia, enkä voisi kuvitella, että olisi jokin sellainen pykälä, jonka perusteella heidän kohdallaan voitaisiin tehdä poikkeus. Silloin pitäisi olla passissa jokin erikoinen merkintä.”[1156]

1155 Astikainen, Arto ja Virkkunen, Janne, Helsingin Sanomat 24.9.1989.
1156 Astikainen, Arto ja Virkkunen, Janne, HS 24.9.1989.

7.9. Mihail Gorbatšovin valtiovierailu ja inkeriläisten siihen liittyvät odotukset

Presidentti Gorbatšovin vierailuun oli valmistauduttu jo ennen YYA-sopimuksen 40-vuotisjuhlia huhtikuussa 1988.[1157] Vierailuvalmistelujen ympärillä oli monenlaista kuhinaa ja viestin viejiä Helsingin ja Moskovan välillä paljon. SKDL:n vähemmistökommunistien SKP-y:n[1158] Jouko Kajanoja oli syöttänyt Moskovassa vierailuvalmistelijoille ajatuksen, että järjestelyjä varten perustettaisiin kansalaistoimikunta.[1159] Suunnitelma ei onnistunut, koska valtiovierailut ja virallisten keskustelujen asialistat valmistellaan valtiotasolla.

Gorbatšovin vierailuun lokakuussa 1989 liittyi hankalia protokollakysymyksiä kuten talvisodan alkamisen 50-vuotispäivän läheisyys. Suurlähettiläs Talvitie oli ehdottanut, että käynti Hietanimen sankarihaudoilla vierailun alussa lopettaisi keskustelun asiasta. MID:in ETYK-osaston päällikkö Juri Derjabin sanoi ajatelleensa samoin. Neuvostoliitto halusi esiintyä ihmisoikeuspolitiikassa tonttinsa hyvin hoitavana valtiona. Derjabin selitti kansliapäällikkö Kalelalle lainsäädännön muuttamista Wienin loppuasiakirjan vaatimalla tavalla korostaen tyytyväisyyttään uskonnonharjoituksesta ja maastamuutosta annettuihin asetuksiin.

Jaakko Kalela tapasi vierailuvalmistelumatkallaan Moskovassa keskeiset Suomen-suhteita ja vierailuagendoja hoitaneet henkilöt. NKP:n Keskuskomitean kansainvälisen osaston päällikkö V. Falin lupasi ”neuvostoliittolaisia toimia etukäteen mahdollisen jännityksen lieventämiseksi”. Falin ja Korkeimman Neuvoston 1. varapuheenjohtaja eli varapresidentti Anatoli Lukjanov verhosivat Suomeen kohdistuvat odotukset kertomalla suuresti arvostavansa ”Suomen johdon ymmärtävää asennoitumista”.[1160]

Toinen iso ongelma Kremlille oli ”Neuvostoliiton kansallisuustilanne, toisin sanoen Baltian tilanne”. Varapresidentti Lukjanov maalaili odotukset Suomen suuntaan runokuvin:

> ”Perestroika on kuin Karjalan joki, täynnä koskia. Se on mielipiteiden pluralismia, myös suhteessa omaan historiaan. Me olemme hyvin tyytyväisinä panneet merkille Suomen johdon tasapainoisen asenteen historiaan. Arvostamme myös sitä pidättyväistä asennetta, joka Suomen johdolla on ollut kansallisuuspolitiikan ilmiöihin […] Ongelma on siinä, että asiat ovat painuneet syvälle ja ovat nyt glasnostin aikana tulleet vaikeasti hallittavina esille. Vaarana on, että […] kuumenneessa sosiaalisessa ilmapiirissä ne voivat entisestään lisätä kansallista kuumetta.

1157 UM pol.os sosialististen maiden toimistopäällikkö Taisto Tolvasen (sala) muistio no 49 / 11.1.1988. UM POL os muistiot 1982- . Ded: Poliittisen osaston muistiosarja 1–120 . UMA.

1158 Kansan Uutiset 15.1.1991 ”Tilit selviksi taistolaisiin”: ”Skp-y on se piskuisen moskovalaismielisen kommunistisen puolueen veljespuolue, joka Liettuassa ajaa panssarivaunuin ihmisjoukkojen yli ja perustaa oman verisen diktatuurinsa”.

1159 Mauno Koiviston yksityisarkisto / TPK Kp Muistiinpano 4.5.89 / Kalela Salainen. Kansliapäällikkö Kalela Moskovassa 25.-28.4.1989. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

1160 Mauno Koiviston yksityisarkisto / TPK Kp Muistiinpano 4.5.89 / Kalela Salainen. Kansliapäällikkö Kalela Moskovassa 25.-28.4.1989. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

Voimme varmuudella sanoa, että mitä muutoksia sitten tapahtuukin neuvostotasavalloissa […] tämä ei johda valtakunnan rajojen muuttamiseen[…]Pidämme arvossa sitä, että Suomen johto ymmärtää tilanteemme ja säilyttää jatkossakin suhteensa Moskovan kautta yleisliittolaisten elinten kanssa, kuten kaikkien valtioiden kanssa tapahtuu, olivatpa ne unitaarisia tai federatiivisia […] Koska pääsihteeri Gorbatšovin vierailu tapahtuu Keskuskomitean kansallisuusasiain plenumin jälkeen, on varauduttava keskusteluun, johon osallistuvat meillä paitsi terveet, myös epäterveet voimat.

Kulttuurin osalta herää kysymys, olisiko yhteistyö saatettava samanlaiselle pohjalle kuin taloudellinen ja tieteellis-tekninen yhteistyö jo ovat olleet. En välttämättä tarkoita, että koko Savonlinnan oopperateatteri tulisi vierailulle Moskovajoen varteen, mutta yhteistyökohteita varmasti riittäisi. Ehkä voitaisiin perustaa kulttuurin alueelle erillinen yhteistyökomissio."[1161]

Syyskuussa ulkoministeri Eduard Shevardnadze ojensi New Yorkissa ulkoministeri Pertti Paasiolle leveästi hymyillen luonnoksen uudeksi suomalais-neuvostoliittolaiseksi "julistukseksi". Siinä mainittiin jo neljännellä rivillä "puolueeton Suomi". Julistukselle oli annettu lisäotsikko "Uusi ajattelu toiminnassa" eikä vanhasta liturgiasta ollut jäljellä juuri mitään.[1162] Yhteinen julistus, jonka presidentit Helsingissä allekirjoittivat, poikkesi tyyliltään täysin aiemmista kommunikeateksteistä. Julistus oli maailmaa syleilevä ja näytti olevan tarkoitettu viitoittamaan periaatteita vuosikymmeniksi eteenpäin.

Klaus Törnuddin mukaan lopullisesti hyväksytty teksti ei poikennut paljon Neuvostoliiton alkuperäisestä luonnoksesta. Hän arvioi, että Suomen puolella ei pidetty enää tarpeellisena kinata yksityiskohdista sen jälkeen, kun Neuvostoliitto teki mullistavan muutoksen suhtautumisessa Suomen puolueettomuuteen.[1163]

Inkeriläisten konferenssista Tallinnasta presidentti Gorbatšoville 2.5.1989 lähetetyssä vetoomuksessa oli toivottu inkerinsuomalaisille viisumivapaata Suomeen pääsyä.[1164] Konferenssissa mukana ollut Inkeriläisten Viesti- lehden toimitussihteeri Helena Miettinen kirjoitti 30.9.1989 Helsingin Sanomiin laajan artikkelin Neuvostoliiton inkeriläisten ajankohtaisesta tilanteesta ja toiveista otsikolla "Reservaatti saattaisi pelastaa inkeriläisyyden":

"Miten yleensä enää voi kasvaa uusi inkerinsuomalainen sukupolvi, kun edellinen lenkki kulttuuriketjusta puuttuu? […] Inkerin Liiton, inkeriläisten väkivallattoman kansanliikkeen mielestä reservaatti – Pikku Inkeri – heidänkin pelastamisekseen tarvittaisiin. Liiton johtomiehet arvelevat, että jos näille suomalaisten asuttamille paikkakunnille luotaisiin osittainen kulttuuriautonomia, edistettäisiin paluumuuttoa

1161 Mauno Koiviston yksityisarkisto / TPK Kp Muistiinpano 4.5.89 / Kalela Salainen. Kansliapäällikkö Kalela Moskovassa 25.-28.4.1989. / Ulkopolitiikka/Selvityksiä 1989/1 Tammikuu-huhtikuu. MKA. KA.

1162 Törnudd, Klaus 2005, s. 70.

1163 Törnudd, Klaus 2005, s. 70.

1164 Seltsi esimehe A. Scholzi ettekanne, yht. Soome-ingri seltsi koosolek: Kiri M. Gorbatsovile. Ûldkoosolek 14.10.1989: Vihreä käsin kirjoitettu vihko Tarton Inkeri-seuran kansiossa Protokollid. Juhatuse nouspidamised 18.10.1988–24.1.1990. TIMA.

> Siperiasta ja Keski-Aasiasta takaisin Inkeriin […] Vaikka Inkerin Liiton tavoitteet ovat kunnianhimoisia, ne ovat kuitenkin erittäin maltillisia. Suomi on Inkerin kulttuurin emämaa, siksi Inkerissä katsotaan luottavaisesti Suomen päättäjiin […] Kun suomalaiset kuitenkin tuntevat vilpitöntä auttamistahtoa inkerinsuomalaisia kohtaan, pitäisi kiireimmiten avata viralliset kanavat koordinoimaan Inkerin tukemista." [1165]

Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakki lähetti 1.10.1989 ulkoministeriölle vetoomuksen "Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten yhteistyökomitean puolesta":

> "Me Neuvostoliitossa asuvat inkerinsuomalaiset olemme esittäneet Neuvostoliiton sekä Suomen hallituksen viranomaisille toiveen, että[…] Suomen ja Neuvostoliiton presidenttien tapaamisen yhteydessä käsiteltäisiin myös inkerinsuomalaisten kysymyksiä[…] Neuvostoliitossa asuvat inkerinsuomalaiset esittävät molempien maitten johtajille seuraavat toiveet:
>
> – helpotetaan matkustamista Suomeen
> – annetaan mahdollisuus pyrkiä suomalaisten tavoin korkeakouluihin, ammattikouluihin ja peruskouluun ja saada opiskeluajalle valtion stipendi sekä majoitus oppilasasuntolassa tai perheessä
> – turvataan mahdollisuudet päästä työharjoitteluun Suomeen 3kk – 2 vuodeksi ja taataan tasavertainen palkkaus ja työehdot suomalaisten kanssa
> – turvataan halukkaille maastamuuttajille yksityisille ja perheille muuttajien perusoikeudet sekä työmahdollisuudet
> – taataan vapaaehtoisille paluumuutto Neuvostoliittoon ilman esteitä
> – järjestetään inkerinsuomalaisten suomenkielen opettajien koulutus Suomessa sekä Neuvostoliitossa
> – kustannetaan suomenkieliset oppimateriaalit inkerinsuomalaisten Liittojen opettajien suomen kielen luokille
> – taataan viralliset suorat yhteydet Inkerin, Karjalan ja Viron Inkerinsuomalaisten Liittojen ja Suomen vastaavien viranomaisten ja järjestöjen välillä
> – taataan suomenkielisten radio- ja tv-lähetysten ulottuvuus Inkerin, Viron ja Karjalan alueelle
> – taataan inkerinsuomalaisille mahdollisuus saada eläkkeensä Suomeen."[1166]

Rudolf Pakki kävi 6.10.1989 omasta pyynnöstään ulkoministeriössä tapaamassa Sosialististen maiden toimiston toimistopäällikkö Taisto Tolvasta, jolle hän jätti erillisen ulkoministeri Pertti Paasiolle osoitetun 5.10. päivätyn kirjeen:

1165 Miettinen, Helena, Helsingin Sanomat 30.9.1989.

1166 Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakin "Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten yhteistyökomitean puolesta" allekirjoittama Suomen ulkoministeriölle osoitettu kirje nr. 56/1. lokakuuta 1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

”Käännymme puoleenne seuraavalla pyynnöllä […] on edessä Suomen ja Neuvostoliiton presidenttien tapaaminen. Olemme tätä hetkeä odottaneet kauan toivossa, että tapaamisen yhteydessä otetaan päiväjärjestykseen kysymys myös suomensukuisten kansojen keskinäistä kanssakäymistä koskevien esteiden poistamisesta,[1167] mikä on molempien maiden taholta hyväksytty Wienin kokouksessa kolme vuotta sitten. Virallisesti olemme jo useaan otteeseen lähettäneet vastaavat kirjeet Suomen ja Neuvostoliiton presidenteille, Neuvostoliiton Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön kansallisuusosastolle sekä Viron ja Neuvostoliiton Ulkoministeriöille[…] Olisivatko nyt Suomen hyvinvointivaltion edustajat valmiit ojentamaan ystävänkäden itärajan toisella puolella asuville suomalaisille nuorisomme kulttuurin, kielen ja suomalaisuuden hengen pelastamiseksi[…] Elämme toivossa, että Suomen valtion virkatasolla löytyy Erkki Tuulin tapaisia inkerinsuomalaisten ystäviä, jotta ottavat ratkaistavakseen edellä mainitun kysymyksen[…]”[1168]

Tolvanen tiedusteli Pakilta, mitä matkustusesteitä liitto tarkoitti. Pakki totesi liiton pyrkivän viisumipakon poistamiseen inkeriläisiltä matkoilla Suomeen. Mallina voisi olla Neuvostoliiton ja Unkarin välinen käytäntö, jossa Neuvostoliiton puolella asuvat unkarilaiset voivat vierailla viisumeitta omaistensa luona Unkarissa. Ainoastaan voimaperäinen suuntautuminen Suomeen ja konkreettisen avun saaminen siltä voisi taata inkeriläisen kulttuurin säilymisen.[1169]

Samana päivänä 6.10.1989 Presidentin kansliasta lähetettiin ulkoministeriöön tiedoksi Rudolf Pakin 5.10.1989 päivätty presidentti Mauno Koivistolle osoitettu kirje:

”Olen kiitollinen kohtalolle, että inkerinsuomalaisen kansan edustajana olen saanut tavata ja tervehtiä Teitä, herra presidentti, viime keväänä YYA-sopimuksen vuosipäivän puitteissa Neuvostoliiton lähetystössä. Lämpimän ja miehekkään kädenpuristuksenne minulle lasken koko kansallemme osoitetuksi kädenpuristukseksi. Uskallan toivoa, että Te muistatte olemassaolostamme täällä Neuvostoliitossa ja olette mahdollisuuksien mukaan valmiit tukemaan tätä sukulaiskansaa […]

Teidän historiallinen lausuntonne keväällä, jossa totesitte mm., että valtioiden välisten rajojen merkitys on vähenemässä, on yhä enemmän toteutumassa. Nyt kun edessänne on tapaaminen Neuvostoliiton presidentin Mihail Gorbatšovin kanssa, me toivomme, että Te ottaisitte käsiteltäväksi myös inkerinsuomalaisten matkailua koskevan kysymyksen omalle emämaalleen […] Me emme vaadi minkäänlaisia etuoikeuksia emmekä kansamme muuttoa Suomeen, vaan normaalia kanssakäymistä heimokansojemme kesken […][1170]

1167 alleviivaus Pakin alkuperäisessä kirjeessä

1168 Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakin allekirjoittama Suomen ulkoministerille osoitettu kirje nr. 58/5. lokakuuta 1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

1169 Ulkoasiainministeriö/Sosialististen maiden toimisto/TT/ehk Muistio 862/17.10.1989. Signum 18.60 NLO.UMA I.

1170 Neuvostoliitossa asuvien inkerinsuomalaisten nimissä, Viron inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja” Rudolf Pakin allekirjoittama Suomen tasavallan presidentti herra Mauno Koivistolle osoitettu kirje Nr. 57/5. lokakuuta 1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

Brittilehti Economistin kylkiäisenä julkaistu Foreign Report- uutisbulletiini oli ennustanut Neuvosto-Karjalan ruokapulan voivan talven aikana pahentua nälänhädäksi. ”Brittilehti povaa Suomeen pakolaisvirtaa Karjalasta[…] Foreign Report arvioi, että nälänhätä Neuvosto-Karjalassa johtaisi tuhansien ihmisten pakoyritykseen Suomen rajan yli länteen”, kertoi Helsingin Sanomat 10.10.1989: [1171] Läheisesti Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten asioita seurannut toimittaja Martti Valkonen antoi pääkirjoitussivun artikkelissa 12.10.1989 tuen inkeriläisten toiveelle, että pääsihteeri Gorbatšovin vierailun yhteydessä sovittaisiin heidän toiveistaan. Valkonen muistutti, että Tarton rauhassa v1920 inkeriläisille luvattiin kulttuuriautonomia ja he haluavat saada sen:

> […]”Suomi oli vuonna 1920 kiinnostunut inkeriläisistä. Nyt haastattelujen perusteella inkeriläiset Neuvostoliiton eri puolilla ovat kiinnostuneita Suomesta. He haluavat takaisin kotiseutunsa Leningradin tienoilla, kielensä ja kulttuuriautonomiansa, mutta he haluavat myös pysyvät oikeudet käydä Suomessa ja palata kotiinsa. Se on asia, josta presidentti Mihail Gorbatšovin vierailun yhteydessä pitäisi kyetä keskustelemaan ja sopimaan […] Puolan ja Unkarin sekä Baltian ja Kaukasian viranomaisetkin ovat todenneet, että historian hirmuiset traumat, murheet, suunnattomat painolastit ja kaikki se vihanpito mitä moninkertaisista ja tahallisista vääryyksistä on kansojen välille kertynyt, voidaan oikaista puhumalla avoimesti ja kuuluvasti” […] [1172]

Helsingin Sanomien julkaistua toiveen inkeriläisasioiden ottamisesta esiin Gorbatšovin vierailulla, Leningradin aluehallinnosta oltiin yhteydessä Inkerin Liittoon. Toivo Järkinen kertoi, että Liiton edustaja kutsuttiin ”odottamatta yhtäkkiä” Gorbatšovin vierailun aattona Smolnaan neuvottelemaan alueen uuden ”ykköskommunistin”, Gorbatšovin delegaatioon kuuluneen Boris Gidaspovin kanssa. Gidaspov oli ”kokonaisen puolituntisen kuunnellut tietoa täysin tuntemattomasta kansasta, muttei luvannut mitään”.[1173]

Pakolaisena vappuna 1988 Suomeen tullut Eino Repo aloitti valtiovierailun alla syömälakon viranomaisten painostamiseksi. Repo piti asiaansa ennakkotapauksena: ”Olen inkeriläisten asialla” ja korosti, ettei ajatellut itseään vaan ”inkeriläisiä eli etnisiä suomalaisia, jotka sattuvat olemaan Neuvostoliiton kansalaisia”. Repo ei halunnut Suomeen ”tavallisena ulkomaalaisena”, jolle myönnetään määräaikainen oleskelulupa: ”Olen hakenut turvapaikkaa, kysymys on poliittinen. Eino Repo halusi ”poliittisen turvapaikkaoikeuden ja sen lisäksi kaikille inkeriläisille viisumivapaan pääsyn Suomeen”.[1174]

Suomen viranomaisten oli pitänyt jo neljä kertaa hylätä Revon turvapaikka-anomus, koska hän ei YK:n pakolaissopimuksen määritelmän mukaisesti ollut kotimaassaan vainottu pakolainen. Helsingissä hänellä oli ollut työpaikka ja asunto, mutta molemmat menivät, kun oleskelulupa umpeutui keväällä 1989. Syömälakon aloittaessaan Repo asui pakolaiskeskuk-

1171 Leinonen, Hannu, HS 10.10.1989.

1172 Valkonen, Martti, Merkintöjä, HS 12.10.1989.

1173 Järkinen, Toivo, Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990. Järkinen ei mainitse Smolnassa vierailleen Inkerin Liiton edustajan nimeä.

1174 Ilta-Sanomat 23.10.1989: Viron inkeriläinen Eino Repo on toista viikkoa syömälakossa.

sessa Malmilla ja hänet haluttiin siirtää matkustajakotiin sosiaaliviranomaisten huostaan. Siitä hän kieltäytyi ja ”halusi syömälakolla keskustella viranomaisten kanssa vain turvapaikasta tai karkotuksesta”. Revon mukaan inkeriläiset halusivat muuttaa Neuvostoliitosta Suomeen. Heitä oli siellä vainottu, viety kieli ja kulttuuri ja kansallinen identiteetti ja he halusivat tulla Suomeen saadakseen takaisin vanhan kotimaansa. Eino Repo ihmetteli, miksi inkeriläisille ei anneta viisumivapautta, kun Suomessa tarvittiin työvoimaa.[1175]

Mihail Gorbatšov saapui 25.10.1989 puolisonsa Raisan kanssa kauan odotetulle valtiovierailulle. Virallisessa illallispuheessaan hän sanoi tervehtivänsä ”puolueetonta Suomea”. Puheen asiasisältö osoitti, että Neuvostoliitto-Suomi-suhteiden perusasiat ja YYA-sopimus ”kuten maantiedekin oli ennallaan.”[1176] Vierailun yhteydessä allekirjoitettiin sopimukset mm. Suomi-talon ja Suomen kulttuurikeskuksen perustamisesta Leningradiin sekä maiden välinen sosiaaliturvasopimus.[1177]

Gorbatšov puhui neuvostoyhteiskunnan uudistumisen vaikeuksista, jotka johtuivat ”siirtymäkaudesta” ja kertoi, että ennen lähtöä hänelle oli luovutettu venäläis-suomalainen tiedemiesten yhteisjulkaisun ”Uralistiikan bibliografia” ensimmäinen osa. Tämän tarkemmin inkerinsuomalaisiin presidentti Gorbatšov ei illallispuheessaan viitannut:

> ”On tehty ainutlaatuinen työ. Se käsittää koko suomalais-ugrilaisten kansojen ryhmän arkeologian, kansatieteen, kansanrunouden, kieli- ja kirjallisuustieteen tutkimuksia 70 vuoden ajalta vuoden 1917 jälkeen, joka oli juhlavuosi kummallekin valtiolle. Eikö se ole esimerkki Neuvostoliiton ja Suomen yhteisestä panoksesta myös maailman humanistiseen kulttuuriin!” [1178]

Se, kuinka presidentti Mauno Koivisto virallisessa illallispuheessaan kommentoi Neuvostoliiton sisäisiä asioita, luettiin perinteiseen ulkopoliittiseen tyyliin rivien välistä. Seuraavan on tulkittu viittaavan Viron kehityksen tukemiseen, mikä ei tarkoittaisi Neuvostoliiton murtumista:

> ”Neuvostoliitto on valtava monikansallinen yhteisö, jonka eri osat täydentävät toisiaan ja ovat toisistaan riippuvaisia. Vaikka aikaisemmin tehdyt suoraviivaiset ratkaisut jättivät pinnan alle jännitteitä, jotka nyt purkautuvat, on kaikki syy luottaa tämän kansainyhteisön kykyyn ratkaista ongelmansa niin, että osien omaleimaisuus lisääntyy kokonaisuutta vahvistavalla tavalla.”[1179]

1175 Ilta-Sanomat 23.10.1989: Viron inkeriläinen Eino Repo on toista viikkoa syömälakossa.

1176 Helsingin Sanomien pääkirjoitus 26.10.1989: Puolueettomuuden tunnustus.

1177 Ulkoasiainministeriö, Yleiskirje NO: OIK-3. 17.1.1990, Oikeudellinen osasto 1988/2140/00.40. KHA

1178 Valkonen, Martti, HS 26.10.1989. HS julkaisi viralliset puheet kokonaisuudessaan.

1179 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet, P. Visuri. MKA. KA. Helsingin Sanomat julkaisi viralliset puheet kokonaisuudessaan 26.10.1989.

2017 Mihail Gorbatšov muisteli lokakuun 1989 Suomen vierailuaan:

> ”Tuo vierailu sisälsi tavattoman runsaasti kiinnostavia tapaamisia ja tärkeitä neuvotteluja. Keskustellessamme silloin jo vaikeiksi käyneistä Neuvostoliiton sisäisistä ongelmista minuun teki voimakkaan vaikutuksen ystäväni täsmällinen, tinkimätön, aito valtiomiehen asenne. Hän sanoi avoimesti: Tarvitsemme selvyyden – jos teillä syntyy vaikeuksia, meillä täytyy olla yksi poliittinen linja, jos menestytte – toinen. Suomen vierailuni huipentuma oli Neuvostoliiton ja Suomen yhteisen julkilausuman allekirjoitus. Tuolla asiakirjalla Neuvostoliitto vahvisti virallisesti tunnustavansa Suomen puolueettomana valtiona.”[1180]

Gorbatšovin vierailun aikana SDP ja Kokoomus keskustelivat NKP:n ”ulkoministeri” Aleksandr Jakovlevin kanssa suhteiden rakentamisesta Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen. SDP:n puoluesihteeri Ulpu Iivarin mukaan keskustelun ydin oli SDP:n ja kommunistien yhteistyön tiivistäminen. Yhteistyöstä oli määrä keskustella lisää Ulpu Iivarin Moskovan-matkalla joulukuussa. Myös Kokoomus jatkaisi suhteiden kehittämistä Neuvostoliiton Kommunistiseen Puolueeseen joulukuussa 1989 puolueen puheenjohtaja Ilkka Suomisen Moskovan-matkalla.

Ulpu Iivarin mukaan Aleksandr Jakovlev suhtautui myönteisesti vuoden 1990 Helsingin vasemmistofoorumi- suunnitelmiin. Mutta kun vierailun lehdistötilaisuudessa kysyttiin Karjalasta ja talvisodasta, MID:in tiedottaja Gennadi Gerasimov varoitti: ”Jos alamme kiistellä siitä, kuka oli oikeassa ja kuka väärässä sekä mitä siellä ja täällä tapahtui, voimme raunioittaa koko tähänastisen työmme hyvien suhteiden rakentamiseksi.”[1181]

Viron Inkerinsuomalaisten Liiton puheenjohtaja Rudolf Pakki pyysi tapaamista ulkoministeriössä kuullakseen, kuinka inkerinsuomalaisten asiaa oli Gorbatšovin vierailulla käsitelty. Osastopäällikkö Jaakko Blomberg otti hänet vastaan 23.11.1989 ja luovutti Pakille vt. valtiosihteeri Ossi Sunellin 22.11. allekirjoittaman kiitoskirjeen tämän presidentille, pääministerille ja ulkoasiainministeriölle lähettämistä kirjeistä. Siinä todettiin mm.:

> ”[…] Olemme panneet myönteisesti merkille, että inkeriläisten matkustusmahdollisuudet Suomeen ovat parantuneet. Ulkoasiainministeriö on ottanut kysymyksen esille Neuvostoliiton osapuolen kanssa pääsihteeri Gorbatshovin äskeisen Suomen vierailun aikana ja me toivomme, että matkustusmahdollisuuksia voitaisiin edelleen helpottaa. […]” [1182]

Osastopäällikkö Blombergin allekirjoittamassa muistiossa Rudolf Pakin käynnistä kerrotaan, että Pakki totesi välittävänsä mieluisasti edelleen liitolleen viestin siitä, että asia oli vierailun

1180 http://www.finemb-moscow.fi/Gorbatshov/Gorba%20fin.htm

1181 Valkonen, Martti, HS 26.10.1989.

1182 Ulkoasiainministeriö 22.11.1989/Vt. Valtiosihteeri Ossi Sunellin allekirjoittama kirje osoitteella Herra Rudolf Pakki, Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja. 200090 Tallinna, Narva mnt 1. Pääpostikonttori, PL 3442. Signum 18.60 NLO. UMA.

yhteydessä esillä ja lausui tyytyväisyytensä sen johdosta, että asia elää ja etenee.[1183] SM:n ulkomaalaisviraston johtaja Risto Veijalainen kehotti jo marraskuussa 1989 pääkonsuliksi Leningradiin 1990 siirtyvää Markus Lyraa varautumaan inkeriläisten paluumuuttoon.[1184]

1183 Ulkoasiainministeriö/Poliittinen osasto/M.Koivisto/ehk/Muistio 987 23.11.1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

1184 Markus Lyran haastattelu 26.4.2016.

8. KOMMUNISMIN MURENEMINEN JA SUOMI

Itäblokin ja Neuvostoliiton hajoaminen, länsi-integraation kiihtyminen ja kansainvälisen politiikan ja talouden järjestelmämuutos muuttivat Suomen aseman. Suomen osa tässä suuressa pelissä oli toimia muiden kanssa ja yrittää pitää huolta omista eduistaan. Venäjän vieressä Suomelle oli elintärkeää pitää historian kokemusten kartuttamin keinoin kiinni kansainvälisestä liikkumatilastaan. Ulkopoliittisessa päätöksenteossa olivat Neuvostoliiton hajoamisen lisäksi joka päivä agendalla Afganistanin ja Persianlahden sota, Somalian kriisi ja Jugoslavian hajoamissodat.

8.1. Kommunistien valta murenee itäblokissa

Ruotsista alkoi syksyllä 1989 kantautua tietoja, että ”jostakin selittämättömästä syystä” turvapaikanhakijoiden määrä oli alkanut äkkiä nousta. Etelä-Ruotsin satamiin tuli jopa 100 uutta pakolaista joka päivä ja pelkästään elokuun aikana oli tullut 2 500. Yli 50% turvapaikanhakijoista oli Bulgarian vainoa pakenevia turkkilaisia. Rajuin pakolaisvirta sitten toisen maailmansodan yllätti siirtolaisviranomaiset. Tanska ja Norja olivat jo sulkeneet rajojaan, vastaanottokeskukset olivat täynnä ja pakolaisia varauduttiin majoittamaan armeijan telttoihin. Malmön satamaan oli tulossa Tanskasta risteilylaiva, johon majoitettaisiin 475 pakolaista. Keskuksen johtaja vaati hallitusta ratkaisemaan ”järjettömän” ristiriidan: ”Pakolaispolitiikka ei voi toimia niin, että valtiopäivät päästää ihmisiä maahan ja kunnat torjuvat heidät.” [1185]

Vielä vuodenvaihteessa 1988–89 DDR:n johto vakuutti, että Neuvostoliiton perestroikan tapaisiin uudistuksiin ei heillä ryhdytä. Max Jakobson sai huomiota 1988–89 arvioituaan, ettei Itä-Saksalla ole tulevaisuutta. Tämä oli valtavirtaa siihen aikaan – ei ollut Suomen johtavien puolueiden intressissä, että Saksat yhdistyisivät.[1186] Unkarin ja Puolan liberalisoinnin edetessä DDR:n johto jäi kesällä 1989 yksin ja kovien muutospaineiden alaiseksi. Loppukesästä itäsaksalaisia alkoi siirtyä Unkarin avattujen rajojen kautta länteen. Kansalaisoikeusryhmät vaativat DDR:n demokratisointia ja kunnallisvaalituloksen mitätöintiä. Samanaikaisesti kansa alkoi paeta kaikkia mahdollisia reittejä Länsi-Saksan alueelle.[1187]

Syyskuusta 1989 lähtien Länsi-Saksan televisio välitti päivästä toiseen kuvia DDR:n mielenosoituksista, pakolaisista Saksan Liittotasavallan lähetystöissä ja pakolaisia kuljettavista erikoisjunista. Kuvat näkyivät Itä-Saksassa lisäten hämmennystä. Kommunistipuolue SED:n

1185 Pettersson, Mika, HS 12.10.1989.
1186 Forsberg, Tuomas 12.1.2018: Marjo Uutelan väitöstilaisuus, Helsingin yliopisto.
1187 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 14.

pääsihteeri Erich Honeckerin ero ei auttanut, mielenosoitukset jatkuivat ja voimistuivat. Kun miljoona ihmistä osoitti 4.11.1989 mieltään Itä-Berliinissä, SED joutui sallimaan vapaan pääsyn Berliinin muurin läpi länteen. Kun Koivistolta kysyttiin osasiko hän ennakoida Berliinin muurin murtumista, hän vastasi sen tulleen yllätyksenä – ”mutta olin ihan hyvässä seurassa.” DDR:n Suomen suurlähetystön Stasi-residentuura suljettiin jo 14.11.1989.[1188] DDR:n johtoon tulivat uudet älymystön edustajat. Alettiin vaatia Saksojen yhdistämistä, mutta harva uskoi Neuvostoliiton luopuvan Itä-Saksasta, jossa sillä oli 400 000 sotilasta.[1189]

Tšekkoslovakian kommunistihallinnon kaatamista vaatinut liikehdintä alkoi samaan aikaan. Mielenosoitukset voimistuivat, kun hallitus hajotti väkivaltaisesti mielenosoituksen Prahassa 17.11.1989. Vallansiirto kommunisteilta demokraattisille kansalaisliikkeille tapahtui kuitenkin ilman verenvuodatusta ”samettivallankumouksena”, jossa kulttuuriväellä oli merkittävä rooli.[1190]

Romaniassa levottomuudet alkoivat ensin Transilvanian unkarilaisväestön alueilla, missä poliisi surmasi useita mielenosoittajia. Kommunistihallinto kaatui joulun 1989 aikaan katutaistelujen keskellä.[1191] Dramaattiset tapahtumat välittyivät länteen, kun presidentti Nicolae Ceaușescu syrjäytettiin ja teloitettiin pakomatkalla puolisonsa kanssa. Romanian vanha kommunistikaarti jatkoi vallan ottaneessa Kansallisen pelastuksen rintamassa. Myös entisen johdon salainen palvelu Securitate jatkoi hieman puhdistettuna.[1192]

Neuvostoliiton talouden heikentyminen kurjisti oloja erityisesti maan eteläisissä tasavalloissa, joissa muslimiväestön voimakas lisääntyminen voimisti levottomuuksia. Armenian ja Azerbaidzanin kiista Vuoristo-Karabahista kärjistyi avoimiksi taisteluiksi ja sodaksi.[1193] Neuvostojoukot vetäytyivät Afganistanista ja ilmeisesti Afganistanin sota vaikutti lopulta myös neuvostoimperiumin hajoamiseen.

Presidentti Gorbatšovin ja presidentti Bushin tapaamista Maltalla 2.-3.12.1989 on pidetty symbolisena kylmän sodan päätöksenä. Oli edetty ”Jaltasta Maltaan”. Molemmat johtajat vakuuttivat, etteivät heidän maansa enää pidä toisiaan vihollisina vaan yhteistyökumppaneina.

8.2. Yhteyksiä Inkeriin rautaesiripun hapristuessa

Espoon kaupunki käynnisti syksyllä 1989 suomalaisen kirjallisuuden keräyksen Hatsinan kaupunginkirjastoa varten. Espoolaiset saivat nyt tietää, että Leningradin alueella oleva ystävyyskaupunki on vanha inkeriläinen kaupunki, jossa eli runsaasti suomea ymmärtäviä ja puhuvia ihmisiä.[1194]

1188 Rusi, Alpo 2014, s. 295.
1189 Tiainen, Jorma O. 1992, s.14–15.
1190 Visuri, Pekka 2011, s. 36.
1191 Visuri, Pekka 2011, s. 37.
1192 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 16.
1193 Visuri, Pekka 2011, s. 40.
1194 Uusi Suomi 8.9.1989.

Ensimmäiset koko vuoden pituiset työluvat myönnettiin 20:lle Neuvosto-Eestin inkerinsuomalaiselle syyskuussa 1989.[1195] Inkeri-Liiton toimistossa Tallinnassa[1196] oli töissä 2–3 henkilöä ja suora yhteistyö Ovirin toimistopäällikön kanssa. Hänen kauttaan saatiin passeja.[1197] Suomessa hyvin tunnettu kulttuurivaikuttaja Toivo Kuldsepp oli Viron varaulkoministerinä 1989 alkaen. Monet muistavat kiitollisina hänen kirjoittaneen silloin satoja ulkomaanpasseja.[1198] Aktiivisia toimijoita inkeriläisten rekrytoinnissa Suomeen oli Lahden työvoimatoimiston johtaja Väinö Pässilä. Lokakuussa hän isännöi ESNT:n varaministeri Rein Loikin ja virolaisten rehtorien valtuuskunnan vierailua Lahdessa. Päijät-Hämeessä oli solmittu teollisuuden harjoittelusopimuksia, nyt myös hoito- ja kaupan alalle oli tulossa harjoittelijoita.[1199]

Useat kansalaisjärjestöt ja kirkon organisaatiot pitivät tiiviisti yhteyttä inkeriläisiin. Inkerinmaalle tulvineet suomalaisturistit aiheuttivat hyvää tarkoittavilla runsailla tavaralahjoilla jo ongelmia. Kelton, Kupanitsan ja Puškinin seurakunnat ilmoittivat toivovansa tavaralahjojen sijasta puhe- ja musiikkitervehdyksiä tilaisuuksiinsa.[1200] Ne pyysivät, etteivät suomalaiset vieraat toisi aineellisia lahjoja, koska ”seurakunnat eivät enää kestäneet vallinnutta sekasortoista menoa tuliaistavaran ympärillä”. Kirkon Ulkomaanavun Kosti Laitinen kertoi, että jumalanpalveluksiin tuli yhä enemmän ihmisiä, joita kiinnostivat vain suomalaisten lahjat ja kirkoissa vallitsi tuliaisia jaettaessa markkinatunnelma. Osa tavaroista joutui hämärille teille.[1201]

Arvo Survo vahvisti lieveilmiöiden Puškinin kirkonmäellä kasvaneen suuriksi ja pyysi, ettei enää tuotaisi kassikaupalla tavaraa, koska siitä aiheutui enemmän haittaa kuin hyötyä. Seurakunnan diakoniatoiminnan avulla avustustavarat menisivät oikeille ihmisille, mutta turistien tuomia satoja muovikassillisia pesuaineita ja pikkutavaroita ei voitu työntekijäpulan vuoksi jakaa tasapuolisesti. Turistibussin saapuessa kirkolle Leningradista ilmestyi useita autollisia nuoria miehiä tekeytyen inkeriläisiksi. He kauppasivat tuliaiset myöhemmin mustilla markkinoilla ja tavaraa saivat trokarit eivätkä inkeriläiset.[1202]

Tarinat lukenut Maria Virolainen kertoo tiukanneensa Arvo Survolta ”eikö nyt ollut mitään sellaista, mitä voisi heimolaisen iloksi sinne toimittaa”. Pitkän harkinnan jälkeen Survo oli vastannut: ”Kantele”. Alkoi hieno projekti Itä-Helsingin musiikkiopiston kautta. Rahoitus 20 kanteleen hankkimiseen koottiin konserttien ja kulttuuritilaisuuksien tuloilla. Kanteletilauksen saanut Leppävirran Soitinverstas lahjoitti niistä viisi ja kanteleet vietiin Inkerinmaalle.[1203]

Aarno Lahtisen selvitys Inkerin kirkon vaiheista julkaistiin 12.11.1989 Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla. Lahtinen kirjoitti, ettei ollut sattumaa, että kirkolla oli näkyvä osa

1195 HS 7.4.1990: Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen alkoi. Jo kymmenille siirtolaisille on myönnetty pysyviä oleskelulupia, lisäväkeä odotetaan.

1196 Harju tn 11

1197 Toivo Kabasen haastattelu 18.4.2018. Kabanen kertoi, että passeja tehtiin niin paljon, että ne loppuivat Oviirista.

1198 Rislakki, Jukka: Kulttuurimies toimi kahdessa maassa. HS 24.12.2000 ja Toivo Kabasen haastattelu 18.4.2018.

1199 Virolaisia työntekijöitä tulee lahtelaisyrityksiin. HS 22.10.1989.

1200 YLE:n Uutislähetys 27.9.1989.

1201 Uusi Suomi 28.9.1989: Inkerin kirkko toivoo turistien jättävän tuliaislahjat pois.

1202 Uusi Suomi 6.10.1989 ja HS 16.11.1989.

1203 Luoma, Anja, Inkeriläisten Viesti Nro 6–7 / Kesä-heinäkuu 1990.

Neuvostoliiton inkeriläisten kansallisessa heräämisessä. Kirkko oli liittynyt läheisesti heidän vaiheisiinsa koko historian ajan ja tunnustusten raja oli myös poliittinen ja kansallinen.[1204]

Neuvosto-Eestin inkeriläisille lahjatavaraa ei tuotu liikaa ja Inkerinsuomalaisten kulttuuriseurat pitivät tarkkaa kirjanpitoa Suomesta saaduista avustuksista. Järvamaan Paidessa Ingerisoomlaste kultuuriseltsin ensimmäinen dokumentti on 12.11.1989 allekirjoitettu vastaanottotodistus. Sen mukaan Rudolf Pakki luovutti seuralle Suomesta lahjoitetun Adler-kirjoituskoneen.[1205] Pakki ja Tuhkanen olivat tulleet Paideen auttamaan seuraa järjestämään perustamiskokouksen. Osanottajia oli 116 ja ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Teodor Sinkkonen ja hänen jälkeensä Valeri Nikkolo (Sulepov).[1206] Seuran arkistoitu dokumentti nro 2 on seuran johtokunnan jäsen Elina Kingiseppin allekirjoittaman kirjeen kopio Suomi-Seuraan Mariankatu 8 Herra Martti Häikiölle: ”Neuvosto Eestin Järvamaan (Paiden rajonin) Inkeri suomalaisten Seuran jäsenet haluavat tilata Suomen Silta vuodeksi 1990. Seuramme eri ikäiset jäsenet, nuoret ja lapset haluavat opiskella suomen kieltä ja tutustua suomen kulttuuriin. Olemme kiitolliset Teille”.[1207]

Vielä marraskuussa 1989 Kirkon Ulkomaanavun Inkerin kirkon avustamiseen kokoamat lähes 1 milj. markkaa[1208] olivat suomalaisilla pankkitileillä, mistä nousi kohu. KUA:n mukaan syy oli se, ettei varoille voitu osoittaa kohdetta. Arvo Survo rauhoitteli tilannetta sanoen, että rahojen pysyminen toistaiseksi Suomessa ei ollut huono asia, koska Neuvostoliitossa rahan hyödyntäminen olisi ollut vaikeampaa kuin rakennustarvikkeiden ja osaamisen.[1209]

Survo soitti marraskuussa 1989 KUA:n Kosti Laitiselle ja kertoi, että Leningradin uskontoasiainvaltuutettu piti mahdollisena kirkollisen koulutuksen aloittamista. Eläkkeellä ollut rovasti Leino Hassinen matkusti jo kuun lopussa Puškiniin hoitamaan tehtävää. Hän oli oppinut tuntemaan vastapuolen kirjoittaessaan 1967 synodaalikirjaa Kristinusko ja kommunismi. Kommunismi oli Hassiselle selkeästi yhteiskunnallinen ongelma ja kirkon oli ymmärrettävä politiikkaa voidakseen toteuttaa tehtävänsä.[1210] Leino Hassinen palveli 6 vuotta Inkerin kirkon kouluttajana, lääninrovastina ja lopuksi itsenäistyneen Inkerin kirkon piispana. Poliittisen historian tutkija Lauri Haataja analysoi asiaa:

> ”[…] Leino Hassinen lähti Inkerinmaalle palkatta ja suomalaisen esivallan linjoilta nähtynä ennenaikaisesti. Kyse ei enää ollut vain legitiimeistä turvallisuusintresseistä Paasikiven opettamalla tavalla, vaan alkukristillisestä vastuusta niistä lähimmäisistä, jotka ovat jääneet vaille kompassia Venäjän arvaamattomilla aavoilla. Yhtämittaisessa ravistelussa Neuvostoliitossa Hassinen jaksoi elää pieniin asioihin tarttumalla. Niiden

1204 Lahtinen, Aarno, HS 12.11.1989.

1205 Kansio: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. TIMA.

1206 Kansio: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. Pöytäkirja seuran 10-vuotisjuhlasta. TIMA.

1207 Kansio: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. TIMA.

1208 Noin 288 000 EUR (v. 2021)

1209 HS 16.11.89: Inkerin avustusvarat vielä Suomen kirkolla.

1210 Hassinen, Leino 1997, s. 20–21.

hoito olisi Suomen kirkossa vaatinut asiantuntijavalmistelut, kokeilut, komiteat ja kirkolliskokoukset sekä lakikäsittelyt [...]" [1211]

Työministeriön toimeksiannolla Suomi-Seuran toiminnanjohtaja VTT Martti Häikiö ja poliittisen historian tutkija Juhana Aunesluoma saivat tehtäväkseen laatia perusteellinen selvitys Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten lukumäärästä ja mahdollisesta muuttohalukkuudesta Suomeen. Selvityksen oli määrä valmistua kesäkuun 1990 loppuun mennessä.[1212] Työministeriö oli tiiviissä yhteistyössä Suomi-Seuran kanssa inkeriläisasioissa. TM:n ylitarkastaja Tapani Tuomiharju oli aloittanut uransa Suomi-Seurasta, jossa oli ollut 1965–72 hoitamassa siirtolaistyönvälitysasioita. [1213]

Neuvostoliittoon oli 1975 perustettu Suomi-Seuraa jossain mielessä vastaava järjestö, "Neuvostoliiton kulttuurisuhteita ulkovenäläisiin hoitava yhdistys Rodina".[1214] Rodinan isännöimänä toiminnanjohtaja Martti Häikiö oli puolisoineen työmatkalla Moskovassa marraskuussa 1989. Matkan aikana informoitiin relevantteja virallisia tahoja Neuvostoliitossa asuvista inkerinsuomalaisista ja yhteistyöstä, jonka Suomi-Seura oli sikäläisten Inkeri-seurojen kanssa aloittanut. Neuvostoajan järjestöjen luonnetta kuvaa se, että tämän ulkovenäläisiä seurailleen Rodinan toiminta päättyi, kun Neuvostoliitto hajosi.

Leningradin alueen Inkeri Liitto toimi poliittisesti paljon näkyvämmin kuin Neuvosto-Eestin ja Neuvosto-Karjalan liitot. Joukko Liiton jäseniä kokoontui 19.11.1989 Mainilaan osoittamaan mieltään Neuvostoliiton virallista historiankirjoitusta vastaan. Siellä oli Mainilan laukauksista kaatuneiden neuvostosotilaiden muistomerkin paljastustilaisuus ja inkeriläiset tiesivät, että väitetyt laukaukset antoivat tekosyyn hyökätä Suomeen. KGB videonauhoitti inkeriläismielenosoituksen ja miliisi kävi mellakkavarustuksissa koirien kanssa mielenosoittajia vastaan. Mielenosoitus päättyi kuitenkin rauhallisesti eikä ketään pidätetty.[1215]

Helsingin Sanomien toimittaja Aila Käyhty kävi joulukuun alussa Leningradin alueella Taitsassa haastattelemassa Inkerin liiton varapuheenjohtaja Vladimir Kokkoa. Kokko kertoi, että inkeriläiset yrittävät saada keväällä 1990 järjestettävissä paikallisvaaleissa Leningradin alueneuvostoon oman ehdokkaan ajamaan inkeriläisten kieliasiaa. Suurimmissa suomalaiskeskuksissa Keltossa ja Toksovassakin suomalaisten osuus oli korkeintaan 10%. Voimassa ollut laki ei sallinut vapaata muuttoa Neuvostoliiton sisällä, muta "tänne on tullut paljon kirjeitä Sahalinin saarelta asti ja niissä kysellään mahdollisuudesta päästä takaisin".[1216]

Vladimir Kokko tiesi, että Virossa asuvat inkeriläisnuoret olivat kiinnostuneempia muuttamaan Suomeen. Inkerinmaallakin Suomi kiinnosti nuoria, mutta muuttohaluja rajoitti Suomen TV-lähetysten puuttumisesta johtuva heikko kielitaito. Kokko kertoi, että inkeriläiset olivat

1211 Haataja, Lauri, HS 18.2.1998.

1212 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana: Suomalaiset Neuvostoliitossa. Selvitys Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten ja muiden suomalaisten lukumäärästä ja mahdollisesta muuttohalukkuudesta Suomeen. Suomi Seura r.y. 29.6.1990. Risto Laakkosen mukaan (haastattelu 4.12.2015) selvitys julistettiin salaiseksi, koska termiä "Neuvostoliiton suomalaiset" ei saanut painaa eikä käyttää.

1213 Heikkilä-Paukkonen, Irma, Päivärinne, Sirkku ja Tuomiharju, Ilona, HS 15.11.2019.

1214 *Sovetskoje obshestvo po kulturnim svjazjam c cootetshestvennikami za rubezom "Rodina"* (1975–1992)

1215 R.R. (ilmeisesti Roland Randefelt). Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.

1216 Käyhty, Aila, Helsingin Sanomat 12.12.1989.

esittäneet viisumivapautta Suomeen, mutta Suomi ei erottele viisumikysymyksissä inkeriläisiä ja neuvostoliittolaisia: ”Toivoisimme yhteyksiä ihmisiin ja järjestöihin, jotka voisivat kutsua inkeriläisiä Suomeen ja järjestää yksinkertaisia yöpymispaikkoja.” Vladimir Kokon haastattelun lopussa Helsingin Sanomat ilmoitti Inkerin liiton tarkan postiosoitteen Leningradin alueella ja kertoi, että inkeriläisiin voi ottaa yhteyttä kirjeellä.[1217]

Inkerinmaalla oli jo monella Suomesta tuotuja Ladoja ja suomalaisilla kilvillä ajettiin niin kauan kuin se oli laillisesti mahdollista. Ne pidettiin tallessa Tallinnan vierailuja varten, koska siellä ei pidetty venäläisillä tunnuksilla ajavista ja polttoaineen ostokin sujui paremmin suomalaisilla.[1218] Leningradin alueen Inkerin Liiton ja Suomen Inkeriläisten Yhdistyksen edustajat matkustivat 9.-10.12.1989 Tarttoon yhteiseen kokoukseen Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten Liiton kanssa. Siellä käsiteltiin uutta uutislehteä Neuvostoliiton inkeriläisille, uutta Inkerin karttaa, koulutuskysymyksiä ja uutta historian kirjaa.[1219]

Petroskoissa Karjalan Inkerin Liitto saatiin Suomen itsenäisyyspäivänä 6.12.1989 vihdoin rekisteröidyksi. Liitolle oli luvassa oma pankkitili sekä tärkeä leima, joka tarvittiin kaavakkeiden painattamiseen. Paikallisseurat oli jo perustettu Tsalnaan ja Kontupohjaan ja seuraavina olisivat mahdollisesti vuorossa Segeza ja Karhumäki. Oli syntynyt jo kaksi inkeriläistä osuuskuntaa ja aloitettu useita uusia kielen ja kulttuurin kursseja. Karjalan Inkerin Liiton puheenjohtaja Santeri Pakkanen kertoi, että suomi oli tullut Karjalan tasavallassa muotikieleksi. Kieliryhmiä perustettiin jo lastentarhoihinkin. Paikallisosastoihin otettiin muiden alueiden inkeriläisyhdistyksistä poiketen myös Amerikasta ja Kanadasta tulleet suomalaiset siirtolaiset ja Suomesta eri vaiheissa loikanneiden jälkeläiset. Ensimmäinen joulujuhla moneen vuosikymmeneen järjestettiin 24.12.1989 Petroskoin Suomalaisessa teatterissa. Järjestäjinä olivat Inkerin Liitto ja Karjalainen kulttuuriseura. Puheenjohtaja Santeri Pakkasen kotipaikkakunnan Tsalnan joulujuhla televisioitiin koko Neuvosto-Karjalan nähtäväksi.[1220]

Inkerinmaalta oli 1940-luvulla tuotu Suomeen sodan jaloista pelastettuja kirkonkelloja ja muuta esineistöä. Narvan ja Kallivieren seurakunnista oli tuotu ehtoolliskannu, matkaehtoollisvälineet ja kirkkotekstiilejä turvaan Lapualle. 1980-luvun alussa kirkkohallitus ei vielä uskaltanut antaa lupaa niiden palauttamiseen Inkerinmaalle, koska kirkkoja ryöstettiin. Ensimmäisenä adventtina 1989 Kupanitsan 1988 uudelleen rekisteröity seurakunta sai ensimmäiset Suomesta viedyt kirkonkellot Stalinin vainojen aikana rikki moukaroitujen tilalle. Pohjanmaan herätysliikkeiden edustajat olivat käynnistäneet kellohankkeen sen jälkeen, kun Eero Kuukauppi Keltto-Kupanitsan seurakunnasta vieraili Lapualla.[1221]

Aamulehti lähetti Inkerinmaalle Jorma Piiraisen, joka kertoi rehellisesti:

> […] ”Kun puhutaan inkeriläisistä, tulee heti mieleen itkuvirttä vääntävä muorinrahjus. Seuraavaksi tulee mieleen tyhjästä ilmoille ponnahtanut pappismies, joka hetkessä keräsi muovikasseittain rahaa herätyskokouksissa inkeriläisille. Taisi olla

1217 Käyhty, Aila, Helsingin Sanomat 12.12.1989.
1218 Piirainen, Jorma, Kaleva 17.12.1989.
1219 Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.
1220 Pakkanen, Santeri, Inkeriläisten Viesti Nro 1–2 / tammi-helmikuu 1990.
1221 HS 10.10.1989: Pohjanmaalla valetut kirkonkellot lähtevät lahjoituksena Inkerinmaan Kupanitsaan.

nimeltään Arvo Survo. Muita asioita saa kaivella lujasti päästään. Tulos on laihanlainen [...]"[1222]

Inkerinmaalla Piirainen havaitsi, että luterilaisuus kuului inkeriläisten toimintaan. Ants Punt Puškinin seurakunnasta kertoi, että oli vaikea erottaa toisistaan Inkerin liiton ja seurakunnan jäseniä, koska lähes kaikki inkeriläiset kuuluivat molempiin. Punt sanoi, että Puškiniin on kaikilla pitkä matka ja siksi haaveiltiin muistakin kirkoista. Toksovan kirkko oli vielä diskona, mutta usko sen nousemiseen oli kova. Toksovassa oli halu saada jokin taloudellinenkin hanke suomalaisten kanssa: "Meillä olisi hyvät mahdollisuudet perustaa paikallisten viranomaisten kanssa yhteinen lomailukeskus. Toksovassa on suuri hyppyrimäki ja siellä pidetään kansainvälisiä kilpailuja". [1223]

Lahdessa suunniteltiin joulukuussa 1989 Kelton kirkon kannatusyhdistystä. Rakennusmestari Pertti Suontaman rooli oli keskeinen ja tammikuussa 1990 päätettiin uuden kirkon rakennustoimikunnasta.[1224] Inkeri liiton puheenjohtaja Paavo Parkkinen kertoi, että Suomen konkreettista talkooapua rakennustyössä tultaisiin kaipaamaan: "Ilman Suomen apua emme voi nousta. Haluamme olla rakentamassa luterilaista kirkkoa, koska sen olemme perineet vanhemmiltamme. Tämä on meidän yhteinen asiamme, meidän suomalaisten kristittyjen."[1225] Väliaikaisena ratkaisuna oltiin muodostamassa Viron kirkon alaista rovastikuntaa. Suomen ev.lut. kirkon näkemys oli, ettei itsenäisen Inkerin kirkon perustamiselle ollut vielä edellytyksiä.[1226]

Neuvottelut Viron kirkon konsistorin kanssa olivat sujuneet Arvo Survon mukaan rakentavassa hengessä, vaikka aikaisemmin inkeriläiset eivät olleet halunneet jäädä sen määräysvaltaan. Hajallaan toimineet inkeriläisseurakunnat saisivat yhteisen hallinnon, jonka puuttuminen oli vaikeuttanut kanssakäymistä Suomen kirkon kanssa.[1227] Suomenkielisten pappien puutetta pyrittiin paikkaamaan nopealla koulutuksella. Jo vuoden 1990 alussa kaksi inkerinsuomalaista saapui Helsinkiin opiskelemaan teologiaa.[1228]

Kelton seurakunnan 17–19-vuotiaat nuoret lähettivät 1989 jouluterveisiä suomalaisille: "Toivomme, että uudet tuulet voisivat jatkua, mutta emme ole varmoja, että niin tapahtuu. Nyt kun on mahdollisuus kokoontua, on uskoa vahvistettava, että jaksaisimme myös sitten, jos tulee vaikeat ajat."[1229] Inkeriläisten kovat kokemukset olivat osa myös nuorten identiteettiä eikä hyvän kehityksen jatkumiseen uskallettu luottaa. Inkeri Liiton Paavo Parkkisella uskoa tulevaisuuteen riitti:

"Liiton tarkoituksena on nostattaa päitä. Meitä on ahdistettu ja painostettu, koska olemme suomalaisia. Mutta tiedotustoiminta on huonoa. Asiat kulkevat lähes pel-

1222 Piirainen, Jorma, Aamulehti 17.12.1989.
1223 Kavgolovon (Kaukola) hiihtokeskus. Kangasluoma, Pentti, HS 5.12.1989.
1224 Luoma, Antti J. 2013 s. 41.
1225 Ekola, Hanna, Sanansaattaja 51–52/21.12.1989.
1226 Lahtinen, Aarno Helsingin Sanomat 12.11.1989.
1227 Uusi Suomi 14.12.1989.
1228 Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.
1229 Ekola, Hanna, Sanansaattaja 51–52/21.12.1989.

kästään suusta suuhun, puhelimia ei juuri ole. Tervetuloa suomalaiset bisnesmiehet. Olemme valmiita yhteistyöhön ja teitä auttamaan. Olemme lännessä idästä katsottuna ja idässä lännestä katsottuna. Olemme keskivälillä ja osaamme sekä suomea että venäjää."[1230]

8.3. Inkeriläisten tilannetta ihmetellään Suomessa

Suomessa oli huutava puute luotettavan tiedon saamisesta inkeriläisistä ja heidän vaiheistaan. Joensuun yliopiston kirjallisuuden professori Hannes Sihvon toimittama "Inkerinmaalla. Muistoja Inkerin maasta ja kansasta sanoin ja kuvin"- antologia tuli tarpeeseen. Yliopistoon perustettiin marraskuussa 1989 tutkimusyksikkö selvittämään Suomen ja itäeurooppalaisen kulttuurin yhteyksiä. Joensuun yliopiston Suomen historian vt. professori Antero Heikkinen valittiin neuvottelukunnan puheenjohtajaksi. Inkeriläisistä ryhdyttiin keräämään muistitietoa tavoitteena julkaista materiaalin pohjalta teos Inkerin historiasta, kulttuurista ja kielestä. Tutkimusyksikkö suunnitteli myös inkeriläisen perinnearkiston perustamista Joensuuhun.[1231]

Uutta ulkomaalaislakia valmistelleen työryhmän mietintöön kirjattiin:

"Eräänä ehdotuksen tarkoituksena on helpottaa sellaisten ulkomaalaisten maahanmuuttoa, joilla voidaan katsoa olevan siteitä Suomeen. Tällaisia ovat muun muassa entiset Suomen kansalaiset, henkilöt, joiden vanhemmista ainakin toinen on tai on ollut Suomen kansalainen sekä Suomen kansalaisten ja maassa jo asuvien henkilöiden perheenjäsenet." [1232]

Monet kansanedustajat alkoivat ottaa näkyvästi kantaa inkeriläisten pääsemiseen Suomeen. Heistä käytettiin jo yleisesti epiteettiä "ulkosuomalainen". SMP:n puheenjohtaja, kansanedustaja Heikki Riihijärven mielestä suomalaisten olisi pitänyt käyttää hyväkseen perestroikan ja glasnostin luomia mahdollisuuksia auttaa inkeriläisiä. Hänestä Suomella oli "moraalinen ja taloudellinen vastuu auttaa mittaamattomia kärsimyksiä kokeneita inkeriläisiä" ja kaikki halukkaat inkeriläiset tulisi vastaanottaa tasavertaisiksi Suomen kansalaisiksi. Ulkomaalaislaki ei saisi koskea ulkosuomalaisia inkeriläisiä. Riihijärven 20.11.1989 tietojen mukaan arviolta 2 000 inkeriläistä halusi muuttaa Suomeen.[1233]

Neuvostoliiton kautta Suomeen oli alkanut tulla myös somalipakolaisia 1989 toisella puoliskolla. Vihreiden toimintaryhmä järjesti marras-joulukuun vaihteessa pakolaisseminaarin Iisalmessa. Kansanedustaja Pekka Haavisto kertoi siellä, että Suomeen mahdollisesti tulevat inkeriläiset eivät ole pakolaisia. Haaviston mielestä heille tulisi neuvotella viisumivapaus ja myöhemmin heille voitaisiin myöntää maahanmuutto-oikeus. Haavisto piti inkeriläisiä

1230 Piirainen, Jorma, Kaleva 17.12.1989.
1231 Helsingin Sanomat 22.11.89: Joensuun yliopisto kerää tietoa Inkeristä
1232 Ulkomaalaislakityöryhmän mietintö. Sisäasiainministeriö 1989:5.
1233 US 20.11.1989: SMP:n Heikki Riihijärvi: Inkeriläisille Suomen kansalaisuus.

”todella helposti” vastaanotettavana ryhmänä jo siksi, että Suomella oli heitä kohtaan ”erityinen intressi”. Hän arvioi, että suurella osalla inkeriläisistä ei ollut mitään tarvetta lähteä kotiseudultaan, mutta erityisesti vanhempaa väkeä saattaisi hyvinkin muuttaa Suomeen.[1234]

Suomi-Inkeri-seura vaati Suomeen muuttaville inkerinsuomalaisille Suomen kansalaisuutta ja halusi heille omat muuttokiintiöt nopeuttamaan muuttoa. Seura lähetti puolueille ja eduskuntaryhmille kirjeen ehdottaen, että inkeriläisille olisi oma 1 000 hengen muuttokiintiö ja Suomi vastaanottaisi 1990–94 yhteensä 5 000 inkerinsuomalaista. Seura pyysi eduskuntaryhmiä huolehtimaan, että opiskelemaan tai tilapäisiin töihin jo tulleet inkeriläiset saisivat automaattisesti oleskeluluvan ja vapautuksen työlupavelvollisuudesta. Suomeen muuttaville pitäisi Suomi-Inkeri-seuran mielestä myöntää Suomen kansalaisuus ”samaan tapaan kuin Länsi-Saksa myönsi maahan muuttaville itäsaksalaisille”.

Viranomaiset vastustivat kansalaisuuden myöntämistä sillä perusteella, että Neuvostoliiton ulkomaanpassissa ei eritelty kansallista syntyperää. Suomi-Inkeri-seuran hallitus ehdotti, että syntyperän tutkiminen annettaisiin Neuvostoliitossa toimiville inkeriläisten yhdistyksille ja liitoille, jotka valitsisivat halukkaista Suomeen lähtevät henkilöt viranomaisten kanssa sovittavan kiintiön puitteissa: ”Inkerinsuomalaisten seurojen kontrolli toisi kaivattua suunnitelmallisuutta maahanmuuttoprosessiin, ja näin myös vältyttäisiin mahdollisilta väärinkäytöksiltä”.[1235]Perustelu, että Neuvostoliitossa perustettujen inkeriläisseurojen kontrollin avulla vältyttäisiin mahdollisilta väärinkäytöksiltä, osoitti, että tässä vaiheessa Suomi-Inkeri-seurassa ei tunnettu alkuunkaan neuvostokäytäntöjä. Siellä palveluksista käytiin vaihtokauppaa ja ystävien keskinäinen apu ja epäviralliset verkostot toimivat tarvittaessa määräyksiä rikkoen. Suomi-Inkeri-seura oppi asian perusteellisesti seuraavina vuosina.[1236]

Työministeriöstä löytynyt asiantuntemus ja kokemus olivat syy siihen, että ministeriön virkamiehet omaksuivat johtavan roolin inkeriläisten paluumuutossa. Tapani Tuomiharju[1237] oli keskeinen maahanmuutto- ja työlupapolitiikan asiantuntija Chilen pakolaisten saapuessa ja oli alusta alkaen mukana myös inkeriläisten paluumuutossa. Tuomiharju oli kantavia voimia ulkosuomalaispoliittisen ohjelman valmistelussa ja SM ja UM tarvitsivat hänen asiantuntemustaan inkeriläisten paluumuuttoasioissa.[1238]

Kaksi muuta keskeistä virkamiestä paluumuuton käynnistyessä olivat neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen ja ylitarkastaja Irma Heikkilä-Paukkonen. Paljon inkeriläisiä rekrytoineen Lindströmin Pesulan henkilöstöjohtaja Anu Erosellakin oli läheiset suhteet TM:n kanssa, koska hän oli ollut 1969–79 työhallinnon palveluksessa. Yhteistyössä TM:n virkamiesten kanssa Eronen etsi ratkaisuja inkeriläisten saamiseksi yhtiön palvelukseen.[1239] Työministeri

1234 Roth, Simo, Savon Sanomat 4.12.1989.

1235 Helsingin Sanomat ja Ilta-Lehti 16.12.1989.

1236 Ks. luku 12.2. ja luku 12.5.

1237 Ylitarkastajana työministeriössä 1973–1982.

1238 Heikkilä-Paukkonen, Irma, Päivärinne, Sirkku ja Tuomiharju, Ilona, Helsingin Sanomat 15.11.2019.

1239 Eronen otti yhteyttä Tapani Tuomiharjuun, kun 20 henkilöä oli jo tulossa Virosta. (Tuomiharjun haastattelu 12.2.2016)

Matti Puhakka (SDP) ei pitänyt hyvänä yritysten aloitteellisuutta inkeriläisten rekrytoinnissa.[1240]

Suomen väestörekisterissä oli 1989 lopussa 21 174 ulkomaalaista.[1241] Pakolaisia Suomi oli vastaanottanut yhteensä vain 1400. Vihreiden kansanedustaja Pekka Haavisto piti sopivana määränä Kalevi Sorsan aikaisemmin mainitsemaa lukua 10 000. Haavisto varoitteli kuitenkin vastaanoton liiallisesta nopeuttamisesta: ”Vastaanottavassa päässä asioiden oli oltava kunnossa, jotta turhalta ulkomaalaisvihalta ja katkeruudelta vältyttäisiin”.[1242]

8.4. Yrityksiä vastata Neuvostoliiton inkeriläisten vetoomuksiin

Inkeriläisten vaatimaa viisumivapautta pohdittiin muiden ajankohtaisten asioiden ohella presidentti Koiviston ja Supon päällikkö Seppo Tiitisen keskusteluissa 11.12.1989. Asialistalla olivat myös Neuvostoliiton viisumijärjestelyihin kohdistamat muutoshankkeet. Tiitinen informoi presidenttiä, että sisäministeriö halusi jäädä syrjään viisumikäytäntöjen muutosasiassa ja Supo ja suurlähetystöt olisivat linkki, jota kautta Neuvostoliiton kansalaisten viisumihakemukset käsiteltäisiin jatkossa. Koivisto korosti, että Suomen edustustoille ei pidä antaa viisumiasioissa enemmän tehtäviä kuin niillä on edellytyksiä hoitaa. Hänen tietojensa mukaan Moskovan, Leningradin, Varsovan ja Sofian edustustoilla oli riittävät resurssit. Koivisto sanoi Tiitiselle haluavansa jakaa Neuvostoliiton kansalaiset viisumikysymyksissä kolmeen kategoriaan: 1) Inkeriläiset ja karjalaiset eli ne, joiden sisäisessä passissa lukee suomalainen.[1243] Heille järjestettäisiin helpompi maahantulo, jossa kriteerinä olisi suomen kieli. 2) Virolaiset, mutta eivät muut baltit. 3) Muut Neuvostoliiton kansalaiset.[1244]

Ulkoministeriö hoiti asian presidentin ja suojelupoliisin päällikön 11.12.1989 keskustelussaan sopimalla tavalla. UM keskusteli uusista ohjeista poliisineuvos Seppo Tiitisen ja sisäministeriön ulkomaalaiskeskuksen johtaja Risto Veijalaisen kanssa. Pyrittiin vielä selvittämään, voiko Neuvostoliitossa käsiteltävän uuden passilain mukaan ulkomaanpassin saanut henkilö säilyttää maan sisäisen passinsa.[1245] Presidentti Koivisto korosti Uudenvuoden puheessaan 1.1.1990:

> ”On tärkeätä, että ihmiset voivat jatkaa elämäänsä kotimaassaan ja käyttää hyväksensä kaikkea sitä pääomavälineistöä, joka vuosisatojen mittaan on rakennettu. Myös siksi on tärkeätä, että elintasoeroja koko Euroopan mitassa voidaan tasoittaa, toivoa

1240 Leitzinger, Antero 2010, s. 84. Tapani Tuomiharju totesi saman asian haastattelussa 12.2.2016;Työministeriössä toteutettiin samaan aikaan organisaatiouudistus ja kansainväliset liikkuvuusasiat sijoitettiin ylitarkastaja Tuomiharjun yksikköön.

1241 Suomen tilastollinen vuosikirja 1991, s. 38.

1242 Roth, Simo, Savon Sanomat 4.12.1989.

1243 Maan sisäiset passit, joilla rajoitettiin kansalaisten liikkumista, otettiin NL:ssa käyttöön v.1932.

1244 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017.

1245 Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto/Kekomäki/ms. Muistio Nro 5/5.1.1990. Signum 68.41–NLO. UMA.

paremmasta virittää ja yhteisvoimin ponnistella terveen elinympäristön ja luonnon tasapainon puolesta."[1246]

Sofi Oksanen on kuvannut ajankohtaa: "Muistan yhä sen, miten seisoin 1990-luvun alussa Punaisella Torilla kädessäni muovikassillinen ruplia ja sen, kuinka GUM-tavaratalossa, josta virolaisetkin hakivat himoittuja tavaroita, oli vain tyhjiä hyllyjä."[1247]

Viisumiasioista ulkoministeriössä vastaavan oikeudellisen osaston osastopäällikkö Eero Kekomäki kirjoitti muistiossaan 5.1.1990, että Neuvostoliitossa asuvilta inkeriläisiltä vaaditaan ja tullaan myös näkyvissä olevassa tulevaisuudessa vaatimaan viisumi Suomeen matkustamista varten, koska diskriminaatio Neuvostoliiton eri kansallisuuksien välillä ei näyttänyt mahdolliselta. Inkeriläisten Suomeen matkustamista ja muuttamista voitiin helpottaa suosimalla heitä viisumimenettelyssä, antamalla myös monikertaviisumi edustustossa alistamatta asiaa SM:lle, suosimalla inkeriläisiä työpaikkakäytännössä niin, että he voivat hakea työtä ja saada työluvan Suomessa ollessaan ja sen perusteella myös oleskeluluvan.[1248]

Uudet viisumiohjeet lähetettiin 8.1.1990 Moskovan suurlähetystöön ja Leningradin pääkonsulaattiin, jonka alueeseen kuului myös Tallinna. Inkeriläisille saatettiin nyt kirjoittaa monikertaviisumeita edustustoissa alistamatta asiaa SM:n ulkomaalaistoimistolle. Heille sallittiin myös oikeus hakea työlupaa vasta Suomessa ollessa.[1249] Lisäksi matkustamista Neuvosto-Eestistä Suomeen ryhdyttiin helpottamaan laajentamalla Suomen Leningradin pääkonsulaatin Tallinnan viisumipistettä. Siellä oli 1988 myönnetty 4 200 viisumia Suomeen. Luku kymmenkertaistui 1989 44 500 viisumiin. Helmikuussa 1990 Suomi vuokrasi Tallinnan keskustasta huoneiston pääkonsulaatin sivutoimipistettä varten. Konsulipisteen henkilökuntaa vahvistettiin ja sinne palkattiin myös kulttuuriasiain edustaja ja kaupallinen sihteeri.[1250]

Rudolf Pakin ulkoministeriölle 1.10.1989 lähettämän toivomuslistan Suomessa opiskelua koskevaan kohtaan vastattiin 23.1.1990.[1251] Opetusministeriön päätöksellä 1990 tulo- ja menoarvion ao. momenttien nojalla myönnettiin opiskelijavaihtoon osallistuvien ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille huomattavasti opintososiaalisia etuja. Ulkomaalaiselle opiskelijalle, joka ei saanut kotimaastaan opintotukea tai opintososiaalisia etuja, voitiin tapauskohtaisen harkinnan perusteella myöntää lisättyjä opintososiaalisia etuja seuraavasti:

1. Yhden maksuttoman kouluaterian lisäksi muu päivittäinen ruokailu sekä koulupäivinä että viikonloppuisin ensisijaisesti oppilaitoksen ruokalassa tai evästyksenä.
2. Välttämätön henkilökohtainen oppimateriaali.

1246 YLE1 1.1.1990. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston puhe.

1247 Oksanen, Sofi, Suomen Kuvalehti Nro 52 / 23.12.2016

1248 Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto/Kekomäki/ms. Muistio Nro 5/5.1.1990. Signum 68.41–NLO. UMA.

1249 Inkeriläisten Suomeen matkustamisen helpottaminen, kansallisuuden kontrollointimahdollisuus". Irma Ertman Leningradin ja Moskovan edustustoille 8.1.1990. Signum 68.41-NLO, 1.1.-30.6.1990 III, UMA.

1250 Koivisto, Mauno 1995, s. 322.

1251 Ks. Luku 7.9. Eestin inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakin "Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten yhteistyökomitean puolesta" allekirjoittama Suomen ulkoministeriölle osoitettu kirje nr. 56/1. lokakuuta 1989. Signum 18.60 NLO. UMA.

3. Henkilökohtaisia tarpeita varten suomalaisen opiskelijan opintorahan perusosan mukaisesti enintään 390 mk kuukausiraha opiskelijalle, jolla ei ole lainkaan käyttövaroja.
4. Majoituksesta ensisijaisesti ao. oppilaitoksen tai muussa oppilasasuntolassa aiheutuvat kustannukset sekä
5. Kotimatkasta opiskelupaikkakunnalta Suomen rajalle tai rajalta aiheutuvat edestakaisen matkan kustannukset enintään 2 kertaa lukukaudessa, halvimman matkustustavan mukaisesti ja vain tapauksissa, jolloin edestakaisista matkoista aiheutuvia kustannuksia ei voida hoitaa opiskelijan kotimaasta käsin."[1252]

Varakonsuli N.I. Spiridonov ilmoitti Tehtaankadun suurlähetystössä vierailleelle UM:n toimistopäällikkö Irma Ertmanille 19.1.1990 Neuvostoliiton toivovan, että yksityiskutsulla tulevien turistien ei sallittaisi tehdä työtä eikä muuttaa vierailuviisumiaan pysyväksi oleskeluluvaksi. Syyksi hän ilmoitti sen, että statuksen muutto merkitsi Neuvostoliiton lakien rikkomista, työnteon osalta erityisesti valuuttasäännösten rikkomista. Konsulaatti muutti vain poikkeuksellisesti jo Suomessa olevien kansalaistensa statuksen esim. virolaisten osalta, jotka turistiviisumista huolimatta ryhtyivät työntekoon. Varakonsulit N.I. Spiridonov ja A.P. Konovalov arvelivat, että uusi passilaki tulisi voimaan alkukesästä 1990. Tarkoitus oli, että kansalaisella olisi sen jälkeen vain yksi passi, ei enää erillistä sisä- ja ulkomaanpassia.[1253]

Kun Viron kommunistisen puolueen ensimmäinen sihteeri Vaino Väljas tammikuussa vieraili Suomessa, presidentti Koivisto havaitsi, että Väljas oli lokakuussa 1989 Gorbatšovin vierailun yhteydessä ollut toiveikkaampi ja "ilmeisesti välillä jo menettänyt toivonsa".[1254] Presidentti Koiviston tapaamisessa 18.1.1990 Supon päällikkö Seppo Tiitisen kanssa Koivisto tiedusteli Tiitiseltä, oliko Suomeen tullut virolaisia, mihin Tiitinen vastasi "ei". Presidentti halusi tietää myös paljonko Bulgarian turkkilaisia oli tullut ja mitä kautta.[1255] Asialistan 4. kohta olivat inkeriläiset ja muut suomensukukuiset. Koivisto pyysi Seppo Tiitistä ilmoittamaan Neuvostoliiton suurlähetystön ministerineuvos Felix Karaseville, että inkeriläisten osalta "Suomella on vastaanottovalmius, jos Neuvostoliitto päästää". Tätä asiaa oli presidentin mielestä kuitenkin edelleen syytä epäillä.[1256]

Suojelupoliisin päällikkö sai tapaamisessa presidentti Koivistolta tehtävän ilmoittaa epävirallisesti KGB-residentti Karaseville Suomen johdon ottaman periaatekannan, jonka mukaan "Suomi oli valmis ottamaan vastaan kaikki ns. inkeriläiset, jotka saavat Neuvostoliiton viranomaisilta muuttoluvan Suomeen". Tämä tapahtuisi vasta pääministeri Harri Holkerin, ulkoministeri Pertti Paasion ja sisäministeri Jarmo Rantasen yhdenmukaisen kannan saamisen jälkeen. Tiitisen tuli olla ensin asiasta yhteydessä kaikkiin edellä mainittuihin "Suomen

1252 Opetusministeriön kirje 2/329/89 / 23.1.1990 Ammattikasvatushallitukselle. Viite: Kirjeenne 10.1.1990 / 17/591/90. TIMA.

1253 Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto/Ertman/is. Muistio n:o 33/24.1.1990. Asia: Viisumi- ja kunniakonsulikysymykset; Keskustelu Neuvostoliiton konsulaatissa 19.1.1990. Signum 68.41 – NLO. UMA.

1254 Koivisto, Mauno 1995, s. 321.

1255 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

1256 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

johtoon" kuuluviin. Supon päälliköllä oli ongelmia saada tapaamiset kiireisten ministereiden kanssa, erityisesti ulkoministerin tapaamisajan saaminen oli hankalaa hänen virkamatkojensa takia. Siksi Tiitisen tapaaminen Karasevin kanssa tässä asiassa toteutui vasta 9.3.1990.[1257]

Koko Itä-Eurooppa oli romahtamassa ja Virossa oli kova bensiinipula. Vaikka Suomessa taloudellinen epävarmuus alkoi tuntua jo 1989, elintasoero Suomeen oli suuri. Pirjo Takalo ja Mari Juote muotoilivat asian vaikutuksen inkeriläisten paluumuuttoon: "Pitkästä eristyksen kaudesta ja elintasoerosta johtuen muuttopaineet ovat muihin ulkosuomalaisryhmiin verrattuna olleet poikkeuksellisen suuret."[1258]

Sosiaali-ja terveysministeri Tarja Halosen esittelystä presidentti Mauno Koivisto allekirjoitti 26.1.1990 asetuksen 1981 asetuksella perustetun Pakolaisasiain neuvottelukunnan muuttamisesta vastaamaan uusia maahanmuuttopoliittisia tarpeita.[1259] Nyt neuvottelukunnan kokoonpanosta säädettiin, että siinä on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja enintään 12 muuta jäsentä, joilla kaikilla henkilökohtaiset varajäsenet. Valtioneuvosto määräsi jäsenet kolmeksi vuodeksi kerrallaan niin, että puheenjohtaja ja yksi muu jäsen edustavat sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisia. Muiden jäsenten tuli edustaa ainakin UM:n, SM:n, VM:n, OPM:n, TM:n sekä YM:n hallinnonaloja, keskeisiä työmarkkinajärjestöjä, Suomen Punaista Ristiä ja kunnallisia keskusjärjestöjä. Neuvottelukunta sai asettaa jaostoja, joihin voi kuulua myös neuvottelukunnan ulkopuolisia.[1260]

Ruotsin Inkerinsuomalaisten Keskusliiton tilaisuudessa Boråsissa tammikuussa 1990 olivat Inkeriläisten Yhdistyksen edustajina puheenjohtaja Markku Pyysiäinen, Inkeriläisten Viesti-lehden päätoimittaja Anja Luoma, Keijo Korkka, Yrjö Korkkinen ja Anne Tuohimäki. Keskusteltiin yhteistyön kehittämisestä Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten kanssa, uuden Inkerinmaan kartan laatimisesta dokumentoimaan inkerinsuomalainen asutus Neuvostoliitossa sekä inkeriläisten arkistojen järjestämisestä. Kartan primus motorina oli Roland Randefelt ja päätoimittajana ruotsalaisen Ingria-lehden päätoimittaja Viktor Pajunen.

Ruotsin inkeriläiset pohtivat Suomen Inkeriläisten Yhdistyksen mahdollisuutta toimia Neuvostoliiton inkeriläisten asiassa "painostusryhmänä valtiovaltaa vastaan". Suomalaiset selvittivät ruotsalaisille, että Suomen yhdistyksen toimia sitoivat sen omat, tarkoin määritellyt säännöt. Kulttuuriyhteyksien kehittäminen ja ylläpitäminen kaikkien inkeriläisten kesken oli tavoite ja siinä Inkeriläisten Viesti-lehti oli tärkeä.[1261] Päätoimittaja Anja Luoma kirjoitti:

> "[…] Suomen inkeriläisten järjestöä on uusien tuulien puhallellessa arvosteltu matalasta profiilista […] ei ole kyllin tehokkaasti toiminut heimonsa hyväksi[…] Hiljaista heimotyötä on menneinäkin vuosikymmeninä tehty siinä määrin kuin se maassa on ollut mahdollista. Työtä on tehty niiden inkeriläisten parissa, jotka ovat olleet "karkotuksessa" Suomessa tai Ruotsissa […] apu on ollut enemmän henkistä kuin taloudellista, kun inkeriläiset vieraille veräjille […] joutuneina ovat etsineet

1257 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

1258 Takalo, Pirjo ja Juote, Mari 1995, s. 3.

1259 Asetus pakolaisasiain neuvottelukunnasta 136/1981.

1260 http://www.finlex.fi 91/1990. Asetus pakolaisasiain neuvottelukunnasta annetun asetuksen 3 ja 4§:n muuttamisesta.

1261 Luoma, Anja, Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.

identiteettiään. Itärajan tuolla puolen asuvien inkeriläisten olojen kohentamiseen mikä tahansa järjestö on ollut viime vuosiin asti voimaton. Se on historiallinen tosiasia. Henkistä tukea ja yhteyksien rakentamista [...] on tapahtunut vain yksityisesti [...]"[1262]

Ruotsin inkeriläiset odottivat Suomelta enemmän. "Ruotsin-Suomen-inkerinsuomalainen", kuten Roland Randefelt itseään iloisesti nimitti, oli muuttanut Vantaalle parantaakseen suomentaitoaan. Hän kirjoitti Inkeriläisten Viestin yleisönosastoon:

"Itä-Eurooppa kiehuu, neuvostoliittolaisessa Punalippu-lehdessä käsitellään Inkeri-aihetta joka numerossa ja julkaistaan yhä rohkeampia ja paljastavampia artikkeleja, sellaisia, jotka vielä kymmenen vuotta sitten olisivat lähettäneet kirjoittajan valtion kustannuksella itäisiin erämaihin [...] rohkeimmat jutut Inkeristä ja inkeriläisistä julkaistaan [...] Neuvostoliitossa, ei Inkeriläisten Viestissä, ei edes Suomessa [...] Mistä johtuu tämä varovaisuus ja itsesensuuri? [...] Edustaako Viesti yksin Inkeriläisten Yhdistystä, vaiko kaikkia inkeriläisiä asuinpaikasta riippumatta? Inkeriläiset eivät saa tukea neuvostovaltiolta, eivätkä muilta[...] Jos mikään valtio ei tue asiaamme, tulisi ainakin oman lehden nousta puhumaan puolestamme. Jos Inkeriläisten Viestillä ei ole varaa ja rohkeutta kertoa totuutta [...] muutettakoon lehden nimi Konsensus Sanomiksi tai Mielistelijöiden Mietteiksi."[1263]

Päätoimittaja Anja Luoma vastasi Randefeltille, että on pidettävä erossa toisistaan käsitteet mielistely ja itsesensuuri ja terve itsekriittinen ajattelu, joka pyrkii välttämään yliampuvaa propagandaa ja katteettomien lupausten antamista.[1264] Yhdistyksen puheenjohtaja Markku Pyysiäinen kiteytti Ruotsissa syntyneelle ja kasvaneelle Randefeltille Suomen inkeriläisten selkeän kokemusperäisen kannan: he eivät voi toimia Neuvostoliiton inkeriläisten äänenkannattajana. Siellä luodaan itse omaa toimintaa ja etsitään suuntaviivoja:

"Inkeriläisten Viestiä julkaisevan yhdistyksen tarkoituksena on sääntöjen mukaan toimia Suomessa asuvien inkeriläisten ja heidän jälkeläistensä yhdyssiteenä[...] Viesti ei edusta[...] kaikkia maailman inkeriläisiä[...] iloitsemme vilpittömästi siitä, että on avautumassa yhteistoiminnan mahdollisuuksia myös Neuvostoliittoon[...]emme halua heitä liikaa neuvoa; he tuntevat parhaiten omat tarpeensa ja mahdollisuutensa[...] yhdistyksemme tavoitteena ei ole [...] toinen toistaan[...]paljastavampien juttujen julkaiseminen Neuvostoliiton inkeriläisten tilanteesta. Meidän jäsenistömme kyllä tunsi todellisuuden ennen avoimuuden aikaakin [...] useimmat täällä Suomessa ovat kuitenkin halunneet katsoa enemmän tulevaisuuteen kuin menneisyyteen [...] Jos linjaa halutaan muuttaa, se on yhdistystoiminnassa mahdollista [...]"[1265]

1262 Luoma, Anja, Inkeriläisten viesti Nro 1–2 / Tammi-helmikuu 1990.
1263 Randefelt, Roland, Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.
1264 Luoma, Anja, Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.
1265 Pyysiäinen Markku, Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.

SNTL:n ulkoministeriö jätti 1.2.1990 Suomen Moskovan suurlähetystölle nootin ilmoittaen, että suomalaiset matkailijat voivat eräin edellytyksin matkustaa viisumitta Viipuriin 5 vuorokauden matkoille 15.2.1990 lähtien. Luovuttaessaan nootin apulaisosastopäällikkö Halevinski pyysi, ettei uudesta viisumivapaudesta kiirehdittäisi tiedottamaan suurelle yleisölle. Tarkoituksena olisi välttää yllätykset, joita koettiin joulukuussa 1988 viisumittomien Viipurin matkojen alettua.[1266]

Suomalaisten tiedonpuutetta inkeriläisistä paikkasi tässä vaiheessa merkittävästi Pekka Nevalaisen väitöskirja ”Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940”. Väitöstilaisuus oli Joensuun yliopistossa 9.2.1990. Nevalainen oli myös Joensuun yliopistossa tehtävän Inkerinmaan historiasta, kulttuurista ja kielestä kertovan teoksen toimitussihteeri.[1267]

8.5. Tallinnan inkeriläisseura työnvälittäjänä. Viro julistautuu itsenäiseksi

Tallinnan inkeriläisseura toimi aktiivisesti Viron inkeriläisten pääsemiseksi töihin Suomeen. Puheenjohtaja Rudolf Pakilla oli suorat yhteydet kymmeniin suomalaisiin työnantajiin, jotka rekrytoivat mielellään inkerinsuomalaisia. Viron seurojen puheenjohtajat osoittivat jäsentensä työpassianomukset ”Eesti Ingeri-Soomlaste Keskliidule” Tallinnaan.[1268] Osa viesteistä on osoitettu Pakille tai sihteeri Lembi Arrolle, myöhemmin puheenjohtaja Toivo Kabaselle.[1269]

Rudolf Pakki oli luonut kontakteja yrityksiin jo marraskuun 1988 työmatkallaan Suomessa. Vantaan työvoimatoimistolle Pakki kirjoitti 5.2.1990: ”Eestin Inkerinsuomalaisten liitto on valmis auttamaan Suomen työvoimapulan ratkaisemisessa lähettämällä Suomeen töihin Eestin inkerinsuomalaisia.”[1270] Risto Laakkosen mukaan Rudolf Pakin ”Paluumuuttajat”-järjestö ”sai tai otti oikeuden tuoda työvoimaa Suomeen”.[1271]Helmikuussa Pakki neuvotteli työpaikoista Itä-Uudellamaalla. Sipoossa jouduttiin turvautumaan ulkomaisiin työntekijöihin, koska töihin,

1266 Suomen suurlähetystö Moskova 2.2.1990 No 59. Asia: suomi-NL: viisumisäännökset. Signum 68.41-NLO. UMA.

1267 Heikkinen, Martti HS 10.2.1990.

1268 1990 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi. TIMA.

1269 1990 Hakemukset ja Mappi Viron Inkerinsuomalaisten Liitolle Suomesta lähetetyistä avoimista työpaikoista: Ekasalongit Ritva Aarnio & Co Helsinki, Yhtyneet Niklaamot OY Helsinki, Tuusniemen kunta, Antinahon Puusepänliike Kulju, Metsä-Serla Hämeenlinnan vaneritehdas, Riihimäen työvoimatoimiston ilmoitus Sacotec OY:n apusulattajan paikasta, Karkkilan työvoimatoimistosta kymmeniä ilmoituksia, mm. Katainen Oy:n työpaikkailmoitukset nuorille inkerinsuomalaisille puutarhatyöntekijöille, Raksitalo Oy Helsinki, Puijon Teräs, O. Kettunen ja K:nit Kuopio, Yhtyneet Pesulat Oy Espoo, Oy Reola AB, Insinöörivoima Oy Voikkaa, Joroisten Leipomo, Lähderannan Pesula KY Vantaa, Hausjärven Kaluste Ky Oitti, Nokia Renkaat OY Nokia, Oy Tampella AB Voimateollisuus Tampere, Ruskeasuon koulu, Helsinki, Sodankylän Muovi Oy, Karkkilan musiikkikoulu, Nokia Matkapuhelimet Oy Salo, Valon Kone Oy Lohja, Futura Clean Oy, Lepolan Puutarha Oy Turku ja Vammalan työvoimatoimistosta Salmi Yhtiöt, Vaneritehdas. Porvoon työvoimatoimisto ilmoitti, että inkerinsuomalaisia voitaisiin rekrytoida kesätöihin Nikkilän sairaalaan, Tampellan sahalle ja Haikon kartanoon. Lisäksi yksityishenkilöt etsivät inkerinsuomalaisia au paireja. TIMA.

1270 Rudolf Pakki, Kirjad, Mustandit. Kirjeluonnos 18.1.1989. TIMA.

1271 Risto Laakkosen haastattelu 4.12.2015.

joissa ei vaadittu ammattikoulutusta, oli vaikea saada väkeä. Pulaa oli erityisesti palvelualalla ja moni inkeriläinen sai töitä 3–6 kuukaudeksi. Porvoon ammattikoulu tarjosi 20 paikkaa eestininkeriläisille.[1272] Kesällä 1990 Sipooseen oli tulossa 60 inkeriläistä, suurin osa Nikkilän sairaalaan ja loput Kotisaari-Ingmanille.[1273]

Rudolf Pakilla oli Suomessa avustajia, jotka välittivät työvoimatoimistojen työpaikkailmoituksia, vaikka ne eivät olleet erityisesti inkeriläisille suunnattuja. Neuvosto-Eestissä levisi tieto, että Pakin toimiston kautta pääsee Suomeen töihin ja asiakkaita riitti, samoin lomakkeita täytettäväksi molempien maiden viranomaisia varten. Ulkomaanpassianomuksiin liitettiin kopiot suomalaisten työnantajien lomakkeista. Työnantajien esitäyttämissä työnhakulomakkeissa luki, että siinä mainittu henkilö ”otetaan palvelukseen, jos hänelle myönnetään työlupa”. Lomakkeiden vasempaan ylälaitaan oli valmiiksi kirjoitettu vastaanottaja: Sisäasiainministeriö, Ulkomaalaistoimisto PL 291 00170 Helsinki. Jotkut inkeriläiset saivat tästä sen käsityksen, että kyseessä olisivat sisäministeriön lomakkeet ja että SM:n Ulkomaalaistoimisto välitti inkeriläistä työvoimaa.[1274]

Suomalaisia työnantajia, jotka rekrytoivat inkeriläisiä, oli mm. Futura Clean Oy. Helsingissä sijainneen Futura Cleanin lomakkeessa luki: ”Kutsumme seuraavan henkilön yrityksemme palvelukseen Suomeen. Työsuhde kestää vähintään vuoden. Yritys vastaa kutsutun henkilön ylläpidosta.” Lomakkeiden allekirjoittaja työnantajan edustajana ollut Eino Styf oli muuttanut Suomeen ensimmäisessä Rakveresta lähteneessä inkerinsuomalaisten ryhmässä vuoden 1990 alussa ja työskenteli Futura Cleanin inkeriläisten avustajana.[1275] Työvoiman hankkimiseksi Neuvostoliitosta lomakkeissa oli erityisperusteena ”työvoimapula siivousalalla”. Niissä luki työsuhteen alkamis- ja päättymispäivä, perittävä asuntovuokra 500–750 mk/kk ja että yhtiö järjestää asunnon, suomen kielen opetusta ja Suomen kulttuuriin perehtymistä työntekijöille työsopimusaikana.[1276]

Maaliskuusta 1990 alkaen Eestin Inkerinsuomalaisten Liitto muutti käytäntöä niin, että Suomeen lähtevät työntekijät joutuivat tekemään työsopimuksensa Inkerinsuomalaisten Liiton, eivät enää suomalaisen työnantajan kanssa. ”Yrityksen” nimeksi kirjattiin: ”Firma Liit”. Sopimuskohdan 3.4. mukaan Suomesta työpaikan saaneen piti maksaa joka kuukausi Eestin Inkerinsuomalaisten Liitolle 5% palkastaan. Liiton ohjeissa luki: ”Suomeen työhön menevät allekirjoittavat valtakirjan, että työnantaja saa periä nettopalkasta 5% ja maksaa sen Suomi-Seura/Eestin Inkerinsuomalaisten Liitto tilille KOP Mariankatu Helsinki.”[1277] Liiton pankkitili oli varmuuden vuoksi Suomi-Seuran nimissä, Neuvostoliitossa ei ollut vielä pankkilakia.[1278]

1272 Keski-Uusimaa 24.2.1990 ja Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.

1273 Inkeriläisten Viesti Nro 4 / Huhtikuu 1990: Inkeriläistyöntekijöitä Sipooseen. YLE Uutiset 5.7.1990: 37 inkerinsuomalaista aloitti 5.7.1990 työt Nikkilän sairaalassa Sipoossa.

1274 1990 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi. Suomalaisia työnantajia, jotka rekrytoivat inkeriläisiä. TIMA.

1275 1990 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi. TIMA.

1276 1990 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi ja Mappi Viron Inkerinsuomalaisten Liitolle Suomesta lähetetyistä avoimista työpaikoista. Osa viesteistä osoitettu puheenjohtaja Rudolf Pakille tai sihteeri Lembi Arrolle ja myöhemmin suoraan Toivo Kabaselle. TIMA.

1277 1990 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi. TIMA.

1278 Salonen, Ilkka 1992, s. 264 ja 270.

Paluumuuttajien ”kynnysrahasta” nousi kesällä 1990 Suomessa kohu. Nikkilän sairaalassa työskennelleet inkeriläishoitajat olivat valmiita maksamaan vain 1%:n palkastaan, koska maksoivat jo 35% lähdeveroa Suomeen. He pitivät 5% välitysrahaa aivan liian suurena, mutta Virossa oli sanottu, ettei pääse seuraavana kesänä uudestaan Suomeen töihin, ellei maksa.[1279] Työpaikan välittämisestä maksettujen korvausten lisäksi Suomeen töihin lähtevät joutuivat matkaan päästäkseen maksamaan palkastaan neuvostotyyliin huomattavia lahjuksia mm. satamaviranomaisille. Työnvälitystoiminnan aikaansaanutta puheenjohtaja Pakkia kritisoitiin Neuvosto-Eestin inkeriläisten parissa siitä, että seuroista oli kulttuuritoiminnan kehittämisen sijaan tehty työnvälitystoimistoja. Maaliskuussa 1990 Rudolf Pakki lähti yllättäen paluumuuttajana Suomeen.[1280]

Tehyn puheenjohtaja Raija Hukkamäen mukaan vähintään 400 ulkomaalaista työskenteli 1990 Suomessa hoitotehtävissä, suurin osa virolaisia ja inkeriläisiä. Kesätyöntekijät eivät olleet mukana luvussa. Kun tietoja ei muuten ollut saatavilla, Tehy teetti oman tutkimuksen ja vain ¼:lla ulkomaalaisista arvioitiin olevan hyvä suomen kielen taito. Auroran sairaalan luottamusmies kertoi, että virolaiset ja inkeriläiset oppivat kielen helpoimmin, mutta kului kuitenkin kuukausi, ennen kuin hekään oppivat kunnolla kieltä ja perehtyvät suomalaiseen hoitokäytäntöön.[1281]

Tähän tutkimukseen liittyy se, kuinka Anatoli Sobtšak ja Vladimir Putin tutustuivat yhdessä Viron ja Venäjän väliseen rajaproblematiikkaan.[1282] DDR:n Dresdenissä viisi vuotta mm. KGB:n Stasi-yhteysupseerina palvellut Vladimir Putin määrättiin helmikuussa 1990 palaamaan Moskovan sijaan kotikaupunkiinsa Leningradiin. Siellä hän hakeutui demokraattisen liikkeen yhteyteen ja pyrki Catherine Beltonin tutkimusten mukaan ensin ihmisoikeusaktivisti Galina Starovoitovan palvelukseen. Tämä oli toiminut KGB:n jahtaaman Andrei Saharovin sihteerinä. Kun Starovoitova ei halunnut yhteistyötä, Putinista tuli entisen opinahjonsa Leningradin Valtionyliopiston rehtorin avustaja. Tehtävät liittyivät yliopiston ulkomaansuhteisiin, ulkomaalaisiin opiskelijoihin ja korkeisiin vieraisiin.[1283] Anatoli Sobtšak oli yliopiston karismaattinen oikeustieteen professori.

Kun Viron itsenäisyysjulistus annettiin 2.2.1990, presidentti Koivisto perusti Viro-työryhmän seuraamaan ja analysoimaan kehitystä. Työryhmä koostui presidentinkanslian, pääministerinkanslian, pääesikunnan ja ulkoministeriön edustajista. Ryhmän vetäjäksi valittiin UM:n neuvotteleva virkamies Jaakko Kaurinkoski, joka oli perehtynyt Viron asioihin Leningradin pääkonsulina 1985–90.[1284] Presidentti ilmoitti UM:n johdolle, että Viro-ryhmässä ”ei ollut syytä varautua ainoastaan seuraamaan, vaan myös reagoimaan ja tarvittaessa ageeraamaan.”[1285]

1279 Inkeriläiset joutuvat maksamaan osan Suomen-palkastaan seuralleen. ”Vapaaehtoinen” avustus takaa käytännössä työpaikan saannin. Helsingin Sanomat 22.8.1990.

1280 Helsingin Sanomat 7.4.1990: Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen alkoi. Jo kymmenille siirtolaisille on myönnetty pysyviä oleskelulupia, lisäväkeä odotetaan.

1281 Helsingin Sanomat 16.1.1991.

1282 Ks. Luku 11.3.

1283 Belton, Catherine 2020, s. 46–47.

1284 Pekkarinen, Jussi 2015, s. 220.

1285 Koivisto, Mauno 1995, s. 322.

Suomessa julkaistiin 2.3.1990 AFP:n uutinen: ”Gorbatšov torjui Baltian itsenäistymiskomission. Baltian tasavaltojen kansanedustajat ehdottivat 27.2. parlamentin erityiskomissiota, joka käsittelisi tasavaltojen itsenäisyyspyrkimyksiä.” Baltian kansanrintamien edustajat olivat olleet Moskovassa puhumassa maidensa itsenäisyyden puolesta. Viron delegaatiossa oli mm. Marju Lauristin ja Suomeen tihkui Viron kautta tietoja, että Gorbatšov ja hänen varamiehensä Anatoli Lukjanov olivat olleet äärimmäisen vihaisia kansanrintamien edustajille. Gorbatšov vetosi turvallisuusnäkökohtiin, sanoi haluavansa ensin voimaan lain, joka säätää, miten Neuvostoliitosta voi erota ja painotti, että lain säätäminen kestäisi vielä vuosia.

11.-12.3. Estonia-teatterin konserttisalissa järjestettiin Viron Kongressin avajaisistunto. Kongressissa oli edustettuna ”vanhan tasavallan” kansalaisia ja heidän jälkeläisiään.[1286] Sen ainoana tehtävänä oli Viron tasavallan itsenäisyyden palauttaminen. Kongressin 449 edustajan joukossa oli 20 luterilaista pappia, joista yksi ulkovirolainen. Tallinnan Pyhän Hengen seurakunnan pastori Jaan Kiivit piti istunnon alkurukouksen ja ulkovirolaisten edustaja amerikkalainen pastori Thomas Vaga loppurukouksen.[1287]

Tässä vaiheessa Viron venäläisenemmistöisten Sillamäen ja Kohtla-Järven kaupunkineuvostot tekivät päätökset, että niiden alueilla noudatetaankin Neuvostoliiton eikä Viron lakia. Samat kaupungit päättivät myös, että niiden miliisivoimat ovat suoraan Moskovan alaisia ja syyttäjävirasto Neuvostoliiton pääsyyttäjän alainen. Tämä tarkoitti, että kaupunkeihin voitaisiin tuoda muualta Neuvostoliitosta rajoituksetta työvoimaa, joka voisi suoraan rekisteröityä Viron tasavallan asukkaiksi. Moskovan keskusjohto voisi halutessaan muuttaa Viron kansallisuusjakaumaa nopeasti ja vaikuttaa kansanäänestysten tuloksiin. Viron Korkeimman Neuvoston puhemiehistö käsitteli asiaa 5.4.1990 ja totesi päätökset laittomiksi: kaupungit kuuluivat Viroon eikä niillä ollut itsemääräämisoikeutta lakiasioissa.[1288]

8.6. Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulku Suomen kautta

Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkusuunnitelma Suomen kautta liittyy tähän tutkimukseen, koska heitä varten suunniteltua reittiä ajateltiin jossain vaiheessa mahdolliseksi inkeriläisille, mikäli Neuvostoliiton tilanne aiheuttaisi äkillisen tarpeen massamuutolle.

Suomi oli aloittanut 2-vuotiskautensa YK:n turvallisuusneuvostossa, jossa käsiteltiin Lähi-Idän kireää tilannetta. PLO:n johtaja Jasser Arafat vieraili Suomessa ja tapasi 16.1.1990 ulkoministeri Kalevi Sorsan. Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkua harkittaessa jouduttiin ottamaan huomioon ihmisoikeuksien kunnioittamisen, Lähi-Idän rauhanprosessin ja tulenaran kokonaistilanteen lisäksi vaara, että Suomi voi joutua arabien ääriryhmien terroritekojen kohteeksi. Asia oli paljon esillä mediassa.

1286 Zetterberg, Seppo 2017.

1287 Raudvassar, Liina: 30 aastat Eesti Kongressi avistungist. Eesti Kirik 4.3.2020. www.eestikirik.ee (Luettu15.4.2020)

1288 Helsingin Sanomat 7.4.1990: Viro ei hyväksy Sillamäen ja Kohtla-Järven irtautumisyritystä.

Suomen Tel Avivin suurlähetystö lähetti ulkoministeriöön Jerusalem Postissa 9.2.1990 julkaistun artikkelin ”To the Finland Station”. Siinä Israeliin 1987 muuttamaan päässyt, sitä ennen 16 vuotta viranomaisten mielivaltaa vastaan taistellut ja neljä vuotta karkotettuna Siperiassa ollut Ida Nudel[1289] ehdotti Leningradin alueen juutalaisten kauttakulkupisteeksi Suomea. Lentoyhtiöt El AL ja Aeroflot olivat joulukuussa 1989 sopineet suorista lennoista Israeliin, mutta arabi- ja muslimipainostuksen edessä Neuvostoliitto oli lykännyt toimeenpanoa. Ida Nudel kirjoitti, että Suomen ja Israelin välinen sopimus voisi ratkaista asian. Juutalaisten tilanne paheni Neuvostoliitossa koko ajan ja Nudel toivoi Israelin hallituksen ottavan yhteyttä Suomen viranomaisiin. Leningradin pääkonsulinvirasto arvioi juutalaisvainoja koskevien huhujen liittyvän kaupungin elintarvikepulaan ja sekavaan poliittiseen tilaan.[1290]

SMP:n kansanedustaja Lea Mäkipää teki 6.3.1990 kirjallisen kysymyksen, mihin toimenpiteisiin hallitus aikoi ryhtyä, että Neuvostoliiton juutalaiset voivat Israelin myöntämällä kutsuviisumilla muuttaa Suomen kautta Israeliin.[1291] Israelin suurlähettiläs kävi 26.3.1990 kertomassa alivaltiosihteeri Aarno Karhilolle Neuvostoliiton juutalaisten heikosta tulevaisuudenuskosta ja lisääntyneestä antisemitismistä. Hän sanoi, että juutalaisten kauttakulku voitaisiin toteuttaa linja-autoilla Lappeenrantaan, josta olisi lentoyhteys eteenpäin.

Ulkoministeriö oli ohjannut Moskovan suurlähetystöä ja Leningradin pääkonsulaattia juutalaisten matkustusasiakirjojen käsittelystä. Mikäli Neuvostoliiton juutalaisella ei ollut passia, ainoastaan maasta poistumiseen oikeuttava asiakirja eikä siinä ollut Israelin viisumia, SM:n ulkomaalaisosasto ratkaisi Suomen viisumin tai transitviisumin myöntämisen. Jos asiakirjassa oli Israelin viisumi, transitviisumi voitiin myöntää, jos kyse oli yksittäistapauksista, ei joukkomuutosta. Jos suurempaa hakemuspainetta alkaisi ilmetä, asiasta oli ilmoitettava ulkoministeriölle. Jo 23.9.1990 Leningradin pääkonsulinvirasto ilmoitti, että juutalaisten kauttakulkuhakemuksia tuli päivittäin 20–30 ja viisumeja oli leimattu yli 100. Ulkoministeriö kehotti edustustoja lopettamaan leimaukset toistaiseksi. Neuvostoliiton juutalaisten suuren muuttohalukkuuden takia israelilaiset jatkoivat tunnusteluja.[1292]

Turvallisuusriski oli suuri ja terrori-iskun uhka olemassa. Supon päällikkö Seppo Tiitinen otti maaliskuussa 1990 yhteyttä PLO:n Helsingin toimiston johtaja Zuheir al-Waziriin ja vaati takuita, ettei Suomessa yritettäisi mitään dramaattista. Hän sai vakuutuksen, että terroria ei käytettäisi.[1293]

Zuheir Al-Wazir kävi 3.4.1990 muistuttamassa ulkoministeriön poliittisen osaston osastopäällikkö Jaakko Blombergia, että Suomi oli tunnetusti ihmisoikeuksia kunnioittava maa ja että juutalaisten ihmisoikeuksien kunnioittaminen toteutuu palestiinalaisten kustannuksella, jos kauttakulku tapahtuu Suomen kautta. Al-Wazir kysyi, saisivatko Neuvostoliiton juutalaiset jäädä Suomeen ja Blomberg vastasi sen olevan mahdollista, mutta Suomen ulkomaalaispolitiikan mukaan heidän olisi vaikea saada pysyvää oleskelulupaa.

1289 Säilä, Pirkko 2021: Entinen Siionin vanki Ida Nudel kuollut 90-vuotiaana. www.patmos.fi 24.9.2021.

1290 Käcklund, Maija 2017, s. 36–41.

1291 Käcklund, Maija 2017, s. 36–41.

1292 Käcklund, Maija 2017, s. 41–47.

1293 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 164.

Ulkoministeriö lähetti 4.4.1990 asiasta ohjeet edustustoihin. Niissä korostettiin Suomen sitoutuneen ihmisten vapaan liikkuvuuden periaatteeseen, eikä periaatetta voitu rajoittaa neuvostojuutalaisten kohdalla, mikäli he itse omasta tahdostaan päättävät lähteä Neuvostoliitosta. Kauttakulun vapaus tarkoitti myös sitä, että juutalaisilla oli Suomessa ollessaan oikeus vaihtaa määränpäätä. Maastamuuttajat toteuttivat kauttakulkua oma-aloitteisesti. Suomi ei järjestänyt eikä rahoittanut mitään jatkoyhteyksiä.[1294]

1294 Käcklund, Maija 2017, s. 46–47.

9. INKERILÄISTEN PALUUMUUTOSTA KERROTAAN JULKISUUTEEN

9.1. Leningradin inkeriläiset pyytävät Suomen tukea autonomia-suunnitelmilleen

Neuvostoliiton inkeriläisten järjestötoiminta oli vilkasta ja Leningradin alueen Inkerin liiton viidessä eri piirijärjestössä oli vuoden 1990 alussa jo 500 jäsentä.[1295] Helsingin Sanomat julkaisi sunnuntaina 25.2.1990 kokonaisen sivun verran ajankohtaistietoa inkeriläisten tilanteesta. Inkerin liitto oli lähettänyt kirjeet presidentti Gorbatšoville ja Neuvostoliiton Korkeimmalle Neuvostolle ja pyytänyt valtiovallan hyvitystä inkeriläisten kärsimyksistä ja menetyksistä. Kirjeisiin ei tullut suoraa vastausta Moskovasta, mutta Inkerin liitto arveli, että niiden ansiosta Leningradin alueen viranomaisten asenteet muuttuivat ja heitä oli alettu kohdella uudella tavalla.

Toimittaja Martti Valkosen tekemistä haastatteluista saatiin tietää, että Inkerin liiton kuusi johtohenkilöä oli 12.2.käynyt Rudolf Eerikäisen[1296] johdolla Leningradin Alueneuvoston kokouksessa puhumassa inkeriläisten asioiden ja oman liittonsa puolesta. Heillä oli ollut mukana Tarton 1920 rauhan teksti, jossa Neuvosto-Venäjä lupasi Inkerille autonomian. Leningradin aluekokous 12.2.1990 oli kestänyt kauan, jatkunut myöhään eikä ollut helppo inkerinsuomalaisille. Se oli kuitenkin päättynyt inkeriläisiä tyydyttäneisiin lupauksiin.[1297]

Leningradin Alueneuvosto oli luvannut luovuttaa Taitsan[1298] hovin Inkerin liiton tukikohdaksi. Hovi sijaitsee vanhan inkeriläisalueen sydämessä 32 km Leningradista etelään. Upea kartano on rakennettu 1780 ja sitä ympäröi 300 hehtaarin englantilainen puisto tekojärvineen. Neuvostoaikana hovissa oli parantola ja suurin osa alueesta oli lohkottu läheiselle sovhoosille ja lelutehtaalle. Nyt iso osa maista oli tulossa Inkerin Liitolle. Taitsan hovin luovuttaminen Liitolle tapahtuisi siten, että Alueneuvosto luovuttaisi tilan Muistomerkkien suojeluosastolle, joka vuokraisi sen huhtikuusta 1990 alkaen Inkerin liitolle 50 vuodeksi. Inkerin Liitto sitoutui peruskorjaamaan rakennukset ja puistot. Suunnitelmana oli Rudolf Eerikäisen mukaan tehdä tilasta suomalaisten tukikohta, ”Pikku-Inkeri”, jonne tulisi hotelliyritys. Joku Ruotsin inkeriläi-

1295 Kokko Vladimir, Inkeriläisten Viesti Nro 1–2 / tammi-helmikuu 1990.
1296 Sukunimi kirjoitettiin v. 1990 Eerikkäinen.
1297 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 25.2.1990.
1298 *Taaitsa* (ven.*Taitsy)*

nen oli tulossa ulkomaiseksi osakkaaksi. Leningradilainen pankki antaisi tarvittavan lainan ja Eerikäisen mukaan myös Suomi-Seura oli ”osoittanut kiinnostusta”.[1299]

Leningradin alueen Inkerin liiton perustajajäsen Rudolf Eerikäinen teki 25.2.1990 Helsingin Sanomien kautta selkeitä ehdotuksia Suomen viranomaisille ja erityisesti presidentti Mauno Koivistolle. Hän sanoi Inkerin liiton odottavan yhteydenottoa Suomesta. Inkeriläiset kertoivat pettyneensä presidentti Gorbatšovin lokakuun 1989 Suomen-vierailuun, koska presidentti Koivisto oli syyskuussa 1989 Helsingin Sanomien haastattelussa kertonut, että vierailun aikana ei oteta esille inkeriläisten aseman kohentamista Neuvostoliitossa eikä Karjalan palauttamista. Eerikäinen ihmetteli tätä siksi, että ”Neuvostoliiton viranomaiset olivat seuranneet tarkkaan Inkeri-keskustelua”, mutta inkeriläisen pettymykseksi Koivisto ”samaisti heidät kaikkiin muihin Neuvostoliiton kansallisuuksiin”. Leningradin alueen Inkeri Liitto ei tiennyt, että Viron Inkerinsuomalaisten puheenjohtaja Rudolf Pakki oli saanut Suomen ulkoministeriöstä jo 23.11.1989 vastauksen Gorbatšovin vierailuun liittyneisiin ”Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten yhteistyökomitean puolesta” lähettämiinsä vetoomuksiin ja että inkeriläisiä oli käsitelty vierailun aikana virkamiestasolla.[1300]

Rudolf Eerikäinen arvosteli presidentti Koivistoa siitä, että Suomella ei ole mitään erityistä kiinnostusta suomen kieltä puhuviin ja Suomen kulttuurin ja historian jakaviin Inkerissä asuviin suomalaisiin eikä mitään erityisintressiä, joka erottaisi inkeriläiset Neuvostoliiton yli 120 kansallisuudesta: ”Mehän olemme suomalaisia. Me tarvitsemme tukea Suomesta, tunnustusta ja myötätuntoa. Suomi on meille emämaa, vaikka olemmekin neuvostokansalaisia. Me emme pyydä paljon ja siksi me ihmettelemme, ettei virallinen Suomi tunnusta meidän olemassaoloamme.”[1301]

Kun vertaa edellä siteerattua Rudolf Eerikäisen lausuntoa sanatarkkaan sitaattiin siitä, mitä presidentti Koivisto HS:n haastattelussa 24.9.1989 sanoi[1302], huomaa väärinkäsityksen. Koivisto sanoi nimenomaan, että inkeriläiset ovat suomalaisia eikä samaistanut heitä millään tavoin kaikkiin muihin Neuvostoliiton kansallisuuksiin. Kun presidentiltä kysyttiin tarkennusta inkeriläisten esittämään viisumivapauteen, hän totesi sen tosiasian, että heillä oli Neuvostoliiton passit. Ilman viisumia rajan yli matkustamista varten Neuvostoliiton passilainsäädännössä pitäisi olla pykälä, jonka perusteella inkeriläiset saisivat ulkomaanpassiinsa jonkin poikkeuksellisen merkinnän eikä voitu kuvitella, että tämä olisi mahdollista.

Eerikäinen kertoi Helsingin Sanomissa puhuneensa Leningradin kansanrintaman kokouksissa myös Suomelta otettujen alueiden palauttamisesta. Hänen mukaansa kansanrintama oli valmis ottamaan julistuksiinsa ohjelmakohdan alueiden palauttamisesta Suomelle, jos suomalaiset lähestyvät Leningradin kansanrintamaa. Inkerin Liiton Eerikäinen ehdotti, että Suomesta Karjala-liitto tai jokin muu järjestö lähestyisi hänen kauttaan kansanrintamaa pyytäen alueiden palauttamista. Hän uskoi Karjalan palauttamisen onnistuvan ”kansalaistoimintana”.[1303]

1299 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 25.2.1990.
1300 Ks. Luku 7.9.
1301 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 25.2.1990.
1302 Ks. luku 7.5.
1303 Valkonen, Martti, HS 25.2.1990.

Rudolf Eerikäisen haastattelun lisäksi 25.2.1990 Helsingin Sanomissa oli pastori Arvo Survon haastattelu. Survo ei uskonut, että yhtenäistä suomalaisaluetta oli enää mahdollista palauttaa vanhalle Inkerinmaalle. Leningradin alueella suomalaisten saarekkeet olivat kaukana toisistaan. Survon mielestä oli haaveilua ajatella, että inkeriläiset säilyisivät pieninä ryppäinä niin laajalla alueella: ”Kyllä nyt on aika palata Tarton rauhan antamaan autonomiaan. Inkerillä pitäisi olla kiinteä autonomia, jotta täällä asuvat voisivat säilyttää identiteettinsä ja saada enemmän mahdollisuuksia elämäänsä varten”.

Arvo Survo painotti, ettei hän tee mitään ehdotuksia Suomen viranomaisille, mutta paikallisten viranomaisten kanssa oli puhuttu ja monet ajattelivat samalla tavalla.[1304] Hän totesi, että Suomen korkein virallinen taho vältti ottamasta kantaa näihin asioihin ymmärrettävistä syistä. Survo arvioi, että autonomisen alueen tulisi liittyä Suomen rajaan, että saataisiin suora yhteys ja ”parasta olisi, että koko autonominen alue voitaisiin liittää Suomeen.” Moskovasta oli lähtenyt yleisliittolainen käsky korvata stalinismin vähemmistökansoille ja kansallisuuksille aiheuttamat vahingot ja kärsimykset:

> ”[…]kun tavalla tai toisella on tunnustettu, että Neuvostoliitto hyökkäsi Suomen kimppuun ja valtasi alueita Suomelta, että Neuvostoliiton olisi vähän niin kuin pakko luovuttaa jokin alue inkerinsuomalaisia varten[…] Inkerin säilymisestä voi puhua vain, jos[…] lisäksi tulisi esimerkiksi Laatokan pohjoispuolelle alue […] jonne voisivat muuttaa ne halukkaat, jotka nyt asuvat Neuvosto-Karjalassa ja Venäjällä, Siperiassa ja Kasakstanissa ja Virostakin heitä löytyy. Se olisi […]itsehallintoalue ja sen suora yhteys Suomeen olisi välitön. Neuvostoliittokin hyötyisi siitä, koska sitä kautta suomalainen yritteliäisyys ja taito leviäisivät naapureina oleville köyhille alueille kuten Neuvosto-Karjalaan, jossa nyt eletään melkein nälänhätää. Sinne ei otettaisi lisää venäläisiä, mutta kaikki siellä nyt asuvat voisivat pysyä paikallaan.”[1305]

Siitä lähtien, kun Pietari Suuri perusti kaupungin Suomenlahden pohjukkaan, se on vaikuttanut Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Euroopan tilanne ja suurvaltasuhteet vaikuttavat aina Suomen ja Venäjän suhteeseen. Tämän tutkimuksen aikaisempiin lukuihin on systemaattisesti poimittu tilanteita, jotka osoittavat, että presidentti Koiviston harkinnan perustana suhtautumisessa Neuvostoliitossa meneillään olleisiin muutoksiin oli vastuu Suomen turvallisuudesta. Suomen perusfundamentit eivät olleet muuttuneet, vaikka Neuvostoliitossa voitiin huonosti. Maan heikkous ei muuttanut Suomen asemaa ja suhteet Venäjään olisivat vastaisuudessakin elintärkeät. Tämä edellyttää pitkän tähtäimen arvioita turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä.

Presidentti Koiviston lähtökohta oli Suomen riippumattomuuden varjelu ja toimintamahdollisuuksien säilyttäminen kaikissa oloissa. 25.2.1990 hän luki Leningradin alueen Inkerin liiton edustajan haastattelun, jossa tämä kertoi liiton edustajien vieneen Tarton rauhansopimuksen autonomiaa koskevan tekstin Leningradin Aluehallinnon viranomaisille. Lisäksi Rudolf Eerikäinen pyysi haastattelussa sekä presidentti Koivistoa henkilökohtaisesti että virallista Suomea osoittamaan tunnustusta Neuvostoliitossa asuvien inkerinsuomalaisten asialle.

1304 Valkonen, Martti, HS 25.2.1990.
1305 Valkonen, Martti, HS 25.2.1990.

Tämän lisäksi hankkeeseen oli kytketty luovutettujen Karjalan alueiden palautuspyyntö niin, että esim. Karjala-liitto lähestyisi Eerikäisen kautta Leningradin kansanrintamaa. Eerikäinen huomautti myös, että Neuvostoliiton viranomaiset olivat seuranneet tarkkaan Inkeri-keskustelua. Tämä oli ollut Koiviston tiedossa siitä asti, kun inkeriläiset tulivat Neuvostoliitossa julkisuuteen ja juuri sen hän otti huomioon kannanotoissaan.

Koivisto kavahti katteettomien lupausten antamista ja pyrki välttämään kaikkea, mikä rajan takana olisi voitu tulkita Suomen tueksi tai avun lupaukseksi. Tarton 1920 rauhansopimuksen Inkerin autonomiavaatimuksen kipeä opetus oli, että Suomi ei ollut voinut mitenkään auttaa eikä estää lisäkärsimyksiä, joita inkeriläisille siitä koitui. Koiviston kokonaisarvioon liittyi solidaarisuus Mihail Gorbatšovia kohtaan. Lännessä katsottiin, että hän pystyy parhaiten takaamaan rauhanomaisen kehityksen jatkumisen.

Mikko Majanderin analyysien mukaan Mauno Koivisto ajoi sopeutumista siihen, mitä ei voi muuttaa ja se, ettei Suomen omia etuja vaaranneta, oli Koivistolle myös moraalinen asia. Taustalla oli hänen kodinperintönä oppimansa raamatullinen näkemys. Koivisto käytti puheenparsissaan usein Raamatun sanontoja.[1306] Kolmas tekijä Koiviston punnitessa Neuvostoliiton inkerinsuomalaisia koskevia kysymyksiä oli hänen syvä ymmärryksensä ja myötätuntonsa heitä kohtaan.

Moskovan näkökulmasta perifeeriset raja-alueet olivat erityisen alttiita poliittisille turbulensseille. Rajaseudut ovat monikulttuurisina ja monikielisinä pulmallisia keskushallinnolle.[1307] Edellä on kuvattu perusteellisesti armenialaisten ja azerien rajakiistaa Vuoristo-Karabahin alueella ja tämän vaikutusta siihen, että KGB:n edustaja Felix Karasev oli tullut 2.6.1988 pyytämään Supon päällikön välityksellä Suomen korkean tason poliittista kantaa Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten mahdollisuuteen muuttaa Suomeen[1308] Tuolloin Moskovassa oli aihetta pelätä, että Vuoristo-Karabahin tyyppinen rajakiista syntyisi Neuvosto-Venäjän ja Neuvosto-Eestin väliselle rajalle. On selvää, että Neuvosto-Eestissä laadittu Pikku-Inkeri- suunnitelma oli ollut tarkkaan Moskovan ja luultavasti myös presidentti Koiviston tiedossa alusta alkaen.[1309] Viron valtionjohdolle Koivisto vastasi tuesta inkeriläisille kaavaillusta autonomiasta Viron ja Venäjän rajalla: ”Ei tule kuuloonkaan!”[1310] Kun Inkerin Liiton Rudolf Eerikäinen tarjosi Suomelle apua Karjalan palautuksessa ja vetosi presidenttiin ja ”Suomen tukeen, tunnustukseen ja myötätuntoon” Leningradin alueen inkeriläisten pyrkimyksiä kohtaan, on selvää, että Koiviston reaktio oli samanlainen.

4.3.1990 Neuvostoliiton suurimmissa osatasavalloissa Venäjällä, Ukrainassa ja Valko-Venäjällä järjestettiin ensimmäiset ns. demokraattiset paikallisvaalit. Vaaleissa valittiin Korkeimmat Neuvostot eli parlamentit, alueneuvostot sekä kunnanvaltuustot.[1311] Ehdokkaista 85% oli kommunistisen puolueen jäseniä. NKP:n lisäksi monenlaiset uudet ryhmittymät ja järjestöt olivat

1306 Majander, Mikko: Mauno Koiviston muistoluento 28.11.2017, Paasikivi-Seura, Helsinki.
1307 Lähteenmäki, Maria, esim. 2012, s. 206.
1308 Ks. luvut 5.7. ja 6.1.
1309 Ks. luku 9.2.
1310 Ks. luku 10.
1311 HS, pääkirjoitus 4.3.1990.

saaneet tulla mukaan politiikkaan ja asettaa omia ehdokkaitaan ja syntyi ns. *platformeja.*[1312] Neuvostoliiton kummallisesta poliittisesta tilanteesta, jossa kaikki näytti olevan mahdollista, kertoo se, että Leningradin alueen Inkerin liitto sai virallisena järjestönä asettaa vaaleihin omia ehdokkaitaan.[1313] Sen ansiosta Leningradin kaupunkineuvoston 380 jäsenen joukkoon tulivat valituiksi inkerinsuomalainen kemisti Arne J. Ritari ja matemaatikko Santeri Killinen. Leningradin alueneuvoston 247 jäsenen[1314] joukkoon pääsivät Inkerin Liiton A.I. Kirjanen,[1315] Santeri Hutikainen ja venäjänkielinen Gennadi Pavlov.[1316] Samoissa vaaleissa Leningradin kaupunkineuvostoon valittiin oikeustieteen professori Anatoli Sobtšak. Inkerinsuomalainen Armas Virolainen työskenteli Leningradin hallinnossa.[1317]

9.2. Suomen johdon periaatekanta paluumuuttoon kerrotaan Moskovaan

Maanantaina 5.3.1990 presidentti Koivisto tapasi Supon päällikkö Seppo Tiitisen. Edeltäneellä viikolla yli 30 inkeriläistä oli jättänyt maahanmuuttohakemuksen ja Tiitinen kirjasi inkeriläisten maahanmuuttohakemusten selvän lisääntymisen tapaamisaiheeksi ja syyksi ”Suomen johdon ottamaan periaatekantaan”. Hän ilmoittaisi kannan presidentin kanssa jo 18.1.1990 sovitulla tavalla KGB:n Felix Karaseville. Maahanmuuttoasiat kuuluivat sisäministeriölle ja inkeriläisistä paluumuuttajista huolehtiminen tässä vaiheessa sosiaali- ja terveysministeriölle.[1318] Presidentti kritisoi 5.3. tapaamisessa Tiitiselle TM:n jatkuvaa kiinnostusta SM:n Ulkomaalaiskeskuksen asioihin ja ulkomaalaisasioiden ”omimista”. Koivisto sanoi, että työministeriöllä[1319] ei tulisi olla keskeistä roolia inkeriläisten maahanmuutossa eikä se saisi olla ylimmäisenä viranomaisena.[1320]

Tiitisen tapaaminen Felix Karasevin kanssa oli perjantaina 9.3.1990. Keskustelujen toisena asiakohtana Tiitinen otti esiin inkeriläiskysymyksen eli varsinaisen aiheensa. Hän kertoi saaneensa valtuuden ja tehtävän ilmoittaa epävirallisesti Karaseville Suomen johdon ottaman

1312 Esim. Boris Jeltsin tuli ”Demokraattinen rintama”-nimisestä platformista. Markus Lyran haastattelu 26.4.2016.

1313 Kokko V., Inkeriläisten Viesti Nro 1–2 / tammi-helmikuu 1990.

1314 Ven. *Deputati Lensovjeta*

1315 Leningradin alueen Inkerin Liiton kirje (No 32) Venäjän Korkeimman Neuvoston ensimmäiselle varapuheenjohtajalle R.I. Hasbulatoville 2.7.1991. Toivo Kabasen arkisto. Tartto.

1316 Lahtinen, Sole, HS 29.8.1991.

1317 Wladimir Kokon haastattelu 26.2.2016.

1318 Harri Holkerin (Kokoomus) hallituksen sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen (SDP) oli siirtynyt 1.3.1990 oikeusministerin tehtävään.

1319 Matti Puhakka (SDP) oli Harri Holkerin (Kokoomus) hallituksessa 30.4.1987–31.5.1989 työvoiminisiterinä ja ministerinä sosiaali-ja terveysministeriössä. TVM:n nimi muuttui 1.6.1989 työministeriöksi (TM) ja Puhakka palveli työministerinä 1.6.1989–25.4.1991 sekä ministerinä sisäasiainministeriössä 1.3.1990–25.4.1991. (www.valtioneuvosto.fi / tietoa valtioneuvostosta / hallitukset ja ministerit vuodesta 1917/). Jarmo Rantanen(SDP) oli Holkerin hallituksen sisäministerinä 30.4.1987–26.4.1991. Sosiaali- ja terveysministerinä oli 1.1.1990–26.4.1991 Mauri Miettinen (kokoomus) ja ministereinä STM:ssä olivat Tarja Halonen (SDP)30.4.1987–28.2.1990 ja Tuulikki Hämäläinen (SDP) 1.3.1990–26.4.1991.

1320 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

periaatekannan, jonka mukaan Suomi oli valmis ottamaan vastaan kaikki inkerinsuomalaiset, jotka saavat Neuvostoliiton viranomaisilta muuttoluvan Suomeen. Kaksi tarvittavaa ratkaisevaa kriteeriä asiassa Suomen puolelta olivat:

1) Neuvostoliiton sisäpassissa on kansallisuutena merkintä suomalaisuudesta ja

2) selvästi todettavissa oleva suomen kielen taito.

Presidentiltä saamiensa ohjeiden mukaan Tiitinen tähdensi Karaseville: ”Suomi ei halua eikä pyri värväämään, houkuttelemaan eikä rohkaisemaan” inkeriläisten muuttoa Neuvostoliitosta, mutta oli kummankin maan etujen mukaista menetellä asiassa tavalla, ”joka ei anna julkiselle sanalle Suomessa tai muissa länsimaissa aihetta syyttää Suomea tai Neuvostoliittoa kansainvälisten ihmisoikeusperiaatteiden rikkomisesta”. Suomen kanta koski sekä pysyvän maastamuuttoluvan Neuvostoliiton viranomaisilta saaneita että niitä, jotka olivat tulleet Suomeen turistiviisumilla, mutta jääneet pysyvästi maahan. Tiitinen esitti toivomuksen, että neuvostoviranomaiset vaikka jälkikäteenkin myöntäisivät näille henkilöille pysyvän maastamuuttoluvan.[1321]

KGB:n Felix Karasev vastasi 9.3.1990 Supon Seppo Tiitiselle, että Neuvostoliiton puolelta oli jo jonkin aikaa katsottu, että niillä, jotka olivat tulleet Suomeen laillisesti viisumilla, ei ole paluuvelvollisuutta. Asia oli Karasevin mukaan Neuvostoliiton puolelta tältä osin jo kunnossa, vaikka lainsäädäntö ei vielä sallinut maastamuuttoa.[1322]

Karasev informoi Tiitistä myös valmisteilla olleesta uudesta passilaista. Se antaisi neuvostokansalaisille oikeuden matkustaa ulkomaille ja laki aiottiin saada voimaan ennen marraskuun 1990 ETYK:in Pariisiin seurantakokousta. Karasev tiedusteli Tiitiseltä inkeriläisten lukumäärää ja arveli itse, että pääosa heistä on Virossa, Leningradin alueella, Karjalassa sekä ”vähän siellä sun täällä”. Hän totesi, että joustava suhtautuminen Neuvostoliiton taholta maastamuuttoa haluaville vähentäisi painetta luvattomiin rajanylityksiin. Tiitinen vahvisti, että jos luvattomia inkeriläisten rajanylityksiä tapahtuu, Suomi ottaa tulijat kyllä vastaan, mutta huomautti, että siitä huolimatta on tärkeää, että Neuvostoliiton rajavartiosto edelleen huolehtii tarkasti Venäjän Suomen-rajasta.

Tapaamisen lopuksi KGB-residentti Karasev lupasi ensi tilassa tiedottaa Moskovaan Suomen ottaman periaatekannan inkeriläisten vastaanottamisesta. Hän tarkensi vielä Tiitiselle, että ”ensi tilassa” tarkoitti sitä, että ilmoitus Suomen kannasta olisi asianomaisen viranhaltijan työpöydällä Moskovassa heti maanantaiaamuna 12.3.1990.[1323]

13.3.1990 Suomessa vietettiin talvisodan päättymisen 50-vuotismuistoa. Presidentti Koivisto ja tasavallan korkein johto kunnioitti kaatuneiden muistoa Helsingin tuomiokirkon juhlassa. Illalla talvisodan muistotilaisuudessa Finlandia-talolla Koivisto toisti puheessaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muuttumattoman perustan:

> **”Kun rauha tuli yllätyksenä, kansaa ei ollut siihen valmisteltu. Hallitus ei ollut varustautunut siihen, että luovutettaviksi tulevien alueiden väestö lähestulkoon kokonaisuudessaan olisi valmis lähtemään kotikonnuiltansa. Se aiheutti suuria välittömiä**

1321 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017 ja myöhemmät keskustelut Tiitisen kanssa.

1322 Vrt. Luvussa 8.4. kerrottu Tehtaankadun suurlähetystön ilmoitus asiasta 19.1.1990.

1323 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017.

vaikeuksia, mutta loi paremmat edellytykset tulevaisuudelle […] Olemme olleet todistamassa maailman ja Euroopan muuttumista. Mutta maantieteellinen asemamme ei ole muuttunut, eivätkä historialliset kokemuksemme. Venäjä-Neuvostoliitto on ollut, on ja tulee olemaan naapurimme, jonka kanssa meidän on tultava toimeen. Maittemme väliset suhteet ovat selkeästi määriteltyinä tekemissämme rauhansopimuksissa sekä vuonna 1948 solmitussa YYA-sopimuksessa, jonka merkitys on osoittautunut kestäväksi."[1324]

Samana päivänä Helsingissä oli UM:n suurlähettiläskokous. Ulkoministeri Pertti Paasio totesi puheessaan, että historiallisesti Suomen asema on riippunut suuresti Venäjän/Neuvostoliiton ja Saksan suhteista ja että tämä "Paasikiven kohtalon kolmio" oli taas kerran hyvin todellinen. Suomen intressit Saksan kysymyksen ratkaisussa olivat vähintään yhtä suuret kuin muiden eurooppalaisten valtioiden, "sen oivaltaa jokainen, joka harrastaa historiaa tai lukee päivälehtiä":

"[…] Tehtävämme on tässä epävarmuuden ajassa olla vahvistamassa myönteisiä kehitystrendejä […] Ongelmana on nähdä, mikä on myönteinen kehitystrendi […] Suomen ja Neuvostoliiton suhteet ovat vakaat. Se on tekijä, jonka merkityksen voi oivaltaa uudella tavalla viime kuukausien murroksen keskellä. Neuvostoliiton uudistuspolitiikan välittömät vaikutukset kahdenvälisiin suhteisiimme alkavat olla tuntuvia. Ihmisten […] vapaampi liikkuminen Neuvostoliiton sisällä ja sieltä ulos alkaa sävyttää suhteiden arkipäivää […] Elintaso- ja kehityserojen vuoksi asetelmaan sisältyy latausta: Onko Suomen alettava auttaa naapuria?[…] elintarvikeapu, josta Karjalan yhteydessä on ollut puhetta[…] tulee olla tilapäistä. Ei voi kuvitella, että Suomi ryhtyisi elintarvikeapuna huolehtimaan väestöllisesti itseään huomattavasti suuremmasta alueesta."[1325]

Tässä vaiheessa Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtaja Rudolf Pakki muutti Suomeen. Pakki kertoi Helsingin Sanomissa muuttaneensa Suomeen aikuisen poikansa kanssa ja että vaimo oli muuttanut tilapäisellä työluvalla jo syksyllä 1989 ja aikuinen tytär oli myös tulossa. Rudolf Pakki oli saanut työpaikan suomalaisessa ammattiliitossa.[1326]

Namibian itsenäistyminen oli 21.3.1990 suuri uutinen Suomessa, koska Martti Ahtisaari oli prosessissa merkittävässä roolissa. Suomessa muistutettiin juhlapuheissa Namibian ja Inkerinmaan mielenkiintoisesta yhteydestä lähetyssaarnaaja Martti Rautasen ansiosta.

UM:n osastopäällikkö Eero Kekomäki kirjoitti 2.4.1990 muistion "Inkeriläisten Suomeen matkustamisen helpottaminen". Siinä toistettiin 5.1.1990 muistiossa esitetyt toimet todeten, että joustava käytäntö vastaa rakenteilla olleen uuden ulkomaalaislain kirjainta ja

1324 Tasavallan presidentin puhe talvisodan 50-vuotismuistotilaisuudessa Finlandia-talossa 13.3.1990. Suomen ulkopolitiikan asiakirja-arkisto ja kronologia www.eilen.fi (Luettu 18.5.2020)

1325 Ulkoministeri Pertti Paasio suurlähettiläskokouksessa Helsingissä 13.3.1990. Suomen ulkopolitiikan asiakirja-arkisto ja kronologia www.eilen.fi (Luettu 18.5.2020)

1326 Helsingin Sanomat 7.4.1990: Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen alkoi. Jo kymmenille siirtolaisille on myönnetty pysyviä oleskelulupia, lisäväkeä odotetaan.

henkeä. ”Laissa pyritään erityisesti suosimaan suomalaisten ja entisten Suomen kansalaisten paluumuuttoa ja ottamaan myös muut kohtuusnäkökohdat nykyistä suuremmassa määrin huomioon.” Käytännön ongelma oli todeta esitettyjen asiakirjojen perusteella, oliko viisuminhakija inkeriläinen. Kansalaisuus ilmeni Neuvostoliiton ns. sisäisestä passista.

UM:n oikeudellisen osaston käsityksen mukaan inkeriläisten Suomeen matkustaminen oli hoidettavissa selostetulla tavalla eikä asia edellyttänyt sopimista Neuvostoliiton viranomaisten kanssa. Suomen tarkoitus oli sopivassa yhteydessä esim. viisumikäytännön yleistä helpottamista koskevien keskustelujen aikana informoida asiasta Neuvostoliiton viranomaisia. Kekomäki kirjoitti, että poliisineuvos Tiitinen on sovitun mukaisesti antanut 9.3.1990 omia kanaviaan pitkin Neuvostoliiton suurlähetystölle epävirallisen ilmoituksen Suomen myönteisestä suhtautumisesta inkeriläisten maahantuloon.[1327]

Presidentti Koivisto antoi Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen huhtikuun vuosipäivän merkeissä haastattelun professori Keijo Korhoselle, joka oli nyt Kainuun Sanomien päätoimittaja. Tämä vankkumaton Paasikiven-Kekkosen linjan mies oli ollut Martti Miettusen III hallituksen ulkoministerinä 1976–77 ja sen jälkeen UM:n korkeissa tehtävissä. Korhonen toimi pääministeri Holkerin ulkopoliittisena neuvonantajana 1987–89. Kainuun Sanomat julkaisi haastattelun 8.4.1990 ja Helsingin Sanomat siteerasi sitä 9.4. Koivisto tähdensi, että Suomi kulkee muuttuvassa Euroopassa Paasikiven ja Kekkosen viitoittamaa tietä:

> ”[…]Olisi harhaa kuvitella, että maantiede noin vain menettäisi merkityksensä. Että Suomi olisi muuttunut saareksi valtameressä, jonka takaa me voimme jakaa moraalisia tuomioitamme tarvitsematta ajatella muiden suhdetta meihin[…] olisi helpompaa heijastella ns. yleistä mielipidettä, tuomita kulloinkin syylliseksi julistettu ja tuntea itsensä hyveelliseksi[…] Pidättyvyyttä ei voi toteuttaa kovin valikoivasti, vaan siinä on pyrittävä olemaan johdonmukainen[…] Sellainen kuvitelma olisi virheellinen, että Berliinin muurin kaatuminen olisi poistanut ristiriidat Euroopasta.” [1328]

Suomen tulli pysäytti 5.4.1990 Vaalimaalla kolme kutsuviisumeilla Suomeen yrittänyttä miestä. Heiltä löytyi 14 000 bodaajille tarkoitettua hormonipilleriä, arvo katukaupassa n. 36 000 mk.[1329] Kymen tullipiirin apulaisjohtaja Ossi Vuorinen kertoi, että salakuljetusyrityksen tunnustanut mies oli ostanut kutsunsa Suomeen. Vierailukutsuista Suomeen oli tullut Neuvostoliitossa kauppatavaraa. Konsuli Terhi Hakala kertoi Leningradista, että päivittäin jouduttiin hylkäämään hakemuksia, joissa kutsujana oleva henkilö oli tehtaillut enemmänkin kutsuja. Suomen tulli oli takavarikoinut Neuvostoliittoon palaavilta kymmenien kutsujen nippuja, jonkin verran suomalaisiltakin. Täyttämättömät kutsulomakkeet oli usein allekirjoittanut sama henkilö ja kutsuja myytiin 500–2000 mk[1330] kappale. Kauppaa kävivät pääasiassa neuvostoliittolaiset, mutta myös jotkut suomalaiset turistit. Siksi Leningradin pääkonsulaatti oli

1327 Ulkoasiainministeriö/Oikeudellinen osasto/Kekomäki/ms. Muistio No 102/2.4.1990. Signum 68.41-NLO. UMA.

1328 Helsingin Sanomat 9.4.1990: Presidentti Koivisto Kainuun Sanomien haastattelussa: Suomi ei ole muuttunut saareksi valtameressä.

1329 Noin 9 800 EUR (v. 2021)

1330 Noin 135–540 EUR (v. 2021)

jo kiristänyt viisumien myöntämistä. Saimaan tullipiirin apulaisjohtaja Reino Räsänen arvioi, että vain harva Suomeen tulija tunsi kutsujansa ja meni hänen luokseen.[1331]

YYA-sopimuksen vuosipäivää juhlittiin perinteisin menoin Neuvostoliiton Tehtaankadun suurlähetystössä 6.4.1990. Ennen vastaanoton alkamista presidentti Koivisto halusi kuulla Supon päälliköltä ministerineuvos Karasevin tapaamisesta inkeriläisasiassa. Seppo Tiitinen raportoi Koivistolle tapaamisesta ja vahvisti informoineensa Karasevia presidentin, pääministeri Holkerin, ulkoministeri Paasion ja sisäministeri Rantasen haluamalla tavalla. Tiitisen Tehtaankadun KGB-residentin kautta Moskovaan välittämä Suomen johdon ottama periaatekanta oli, että ”inkeriläisiä ei houkutella Suomeen, mutta heidän lisääntyneeseen maahanmuuttoonsa nähden oli molempien maiden etu olla antamatta tässä asiassa asetta lehdistölle Suomessa tai muissa länsimaissa syyttää Suomea tai Neuvostoliittoa kansainvälisten ihmisoikeusperiaatteiden rikkomisesta.”[1332]

Seuraavana aamuna 7.4.1990 Helsingin Sanomissa oli uutinen: ”Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen alkoi”. Jutussa kerrottiin, että jo kymmeniä inkerinsuomalaisia oli muuttanut vuodenvaihteen jälkeen Suomeen ja heitä odotettiin lähiaikoina lisää. Suomi-Seuran opintopäällikkö Jyrki Ijästä haastateltiin ja hän kertoi, että noin 30 inkeriläistä oli saanut pysyvän oleskelu- ja työluvan Suomeen. Toiset 30 hakemusta oli käsiteltävänä ja tulossa oli ainakin 200. Tulijoilta edellytettiin, että heille oli tarjolla työpaikka ja asunto. Inkerinsuomalaisten edustajien arvion mukaan ensi vaiheessa 5 000–10 000 inkeriläistä haluaisi muuttaa pysyvästi Suomeen. Lisäksi ainakin 20 000 oli kiinnostunut tilapäisistä työ- ja opiskelupaikoista.

Jyrki Ijäs muistutti, että tähän asti Suomeen oli otettu pakolaisten ja ulkomaalaisten opiskelijoiden lisäksi vain suomalaisia paluumuuttajia ja suomalaisten kanssa avioituneita ulkomaalaisia. Nyt myös inkerinsuomalainen saa pysyvän oleskeluluvan Suomeen, jos hänen Neuvostoliiton sisäisessä passissaan on kansallisuusmerkintä ”suomalainen” tai jos hän saa suomalaisen dokumentin, josta ilmenee, että hänen vanhempansa tai hän itse on ollut evakuoituna Suomeen jatkosodan aikana. Seuran arvio oli, että Neuvostoliitossa on n. 70 000 pysyvään oleskelulupaan oikeutettua inkeriläistä. Aiemmin Suomeen muuttaneiden perheenjäsenet ja sukulaiset olivat nyt alkaneet anoa oleskelulupia ja syntynyt uusi tilanne edellytti Suomi-Seuran mielestä valtiolta siirtolaispoliittista kannanmäärittelyä. Esimerkiksi lapsen asema vaati pikaista selvitystä.[1333]

Sisäministeri Jarmo Rantasen ohjeesta ministeriön kansliapäällikkö Juhani Perttunen lähetti 9.4.1990 ministeriöihin kutsun inkeriläisten paluumuuttoa koordinoivaan työryhmään. Uudessa työryhmässä oli virkamiehiä maahanmuuttoasioista vastuussa olevista ministeriöistä sekä keskeisistä inkeriläisasioita hoitavista järjestöistä. Jotkut työryhmän jäsenistä kuulivat inkeriläisten paluumuutosta tuolloin ensimmäistä kertaa eikä työryhmän puheenjohtajaksi nimitetty työministeriön johtaja Matti Pukkiokaan ollut aikaisemmin kuullut asiasta.[1334] Ne, jotka olivat olleet tekemisissä Suomeen tulleiden inkeriläisten kanssa, tunsivat siihenastiset

1331 Helsingin Sanomat 7.4.1990: Suomen konsulaatti kiristi Leningradissa viisumien myöntämistä. Vierailukutsuista tullut kauppatavaraa Neuvostoliitossa.

1332 Tiitinen, Seppo, haastattelu 19.9.2017.

1333 Helsingin Sanomat 7.4.1990: Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen alkoi. Jo kymmenille siirtolaisille on myönnetty pysyviä oleskelulupia, lisäväkeä odotetaan.

1334 Kaisalmi, Ahti 2017, s. 38.

vaiheet. Suuremman mittaluokan inkeriläisten muuttoon ei kuitenkaan ollut valmistauduttu eikä perusteellisia selvityksiä sellaisen varalta ollut tehty.

Maanantaina 9.4.1990 alkoi kokoontua myös toinen vastaava virkamiesryhmä seuraamaan Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkusuunnitelmaa. Puheenjohtajaksi nimitettiin SM:n poliisiylitarkastaja Pertti Virolainen ja siinä oli SM:n ulkomaalaistoimiston, UM:n, Supon ja Ilmailuhallituksen edustajat. Perustetun virkamiesryhmän ensimmäisessä kokouksessa SM:n ulkomaalaistoimiston edustaja kertoi, että kauttakulkijoille oli ”eräänlaisen henkilötodistuksen” perusteella poikkeuksellisesti myönnetty viisumi, oleskelulupahakemukseen Suomeen jäämiseksi suhtauduttaisiin kielteisesti. Suomi oli alustavasti ilmoittanut Israelille, että jos Neuvostoliitto sallii juutalaisten maastamuuton, se voi tapahtua myös Suomen kautta. Huhtikuun 1990 alussa myönnettiin 100:lle Leningradin alueen juutalaiselle kauttakulkulupa.[1335]

YYA-vastaanotolla 6.4.1990 eräs venäläisvirkamies oli tullut puhumaan UM:n nvm. Jaakko Kaurinkoskelle juutalaisten kauttakulusta. Kauttakulkuviisumi oikeutti viiden päivän oleskeluun Suomessa. Venäläisvirkamies sanoi Kaurinkoskelle, että Neuvostoliitossa arveltiin juutalaisten todennäköisesti yrittävän pitkittää Suomessa oleskeluaan ”esimerkiksi sairaustapausten varjolla”, voidakseen päästä Israelin sijaan jonnekin muualle ja että jopa yli 60% muuttajista pyrkisi kaikin keinoin välttämään muuton Israeliin. Muuttajat joutuivat luopumaan Neuvostoliiton kansalaisuudesta ja virkamies sanoi, etteivät he sen takia lähtönsä jälkeen enää kiinnostaneet neuvostoviranomaisia. Leningradin pääkonsulinvirasto sai 3.5.1990 ulkoministeriön ohjeet, että viisumeja myönnettäisiin enintään 20 viikossa, ettei maaliskuussa ilmennyt viisuminhakuryntäys toistuisi.[1336]

Supon päällikkö Seppo Tiitinen oli kerrotulla tavalla inkeriläisasioissa viestintuojana ja viestinviejänä KGB:n Felix Karasevin ja Suomen ulkopoliittisen johdon välillä. Kansliapäällikkö Kalela on kertonut, ettei presidentti keskustellut hänenkään kanssaan inkeriläisasiasta.[1337] Ainoa dokumentoitu viite siihen, että Koivisto olisi itse puhunut Karasevin kanssa inkeriläisistä on presidentin 19.11.1998 valtioneuvostolle antamassa lausunnossa: ”Kun sitten perestroikan aika tuli, niin minä pyysin Feliks Karasovia ottamaan selvää, olisiko Neuvostoliitolla sitä vastaan, että me ottaisimme niitä ihmisiä takaisin Suomeen. Vastaus oli, etteivät ne ihan iloisia siitä ole, mutta ei ole esteitä.”[1338]

Se, että Suomi ja Neuvostoliitto informoivat toisiaan KGB:n kautta eli KGB-eufemismilla ”puolueteitse”, oli Moskovan toivoma käytäntö varmistaa, että tiedot menisivät perille. Neuvostoliitosta ei kukaan matkustanut ulkomaille turvallisuuskomitea KGB:n tietämättä eikä ilman, että KGB olisi sallinut matkan. Omien kansalaisten ulkomaankontaktien seuraaminen oli KGB:n leipätyötä. Pidettiin ehkä luontevimpana keskustella asiasta Suomessakin Supon johtajan kanssa.[1339] Molemmat tiesivät, että viestit menisivät perille kummankin maan korkeimmalle johdolle. Tiedustelun toiminta on määritelmän mukaan aina salaista. Salaisen

1335 Käcklund 2017, s. 51 ja s. 55–57.

1336 Käcklund 2017, s. 51 ja s. 55–57.

1337 Keskustelu Jaakko Kalelan kanssa syksyllä 2018.

1338 Ks. luku 12. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA KA.

1339 Supon johtajalla oli näinä vuosina säännöllinen tapaaminen KGB-residentin kanssa noin kerran kuussa.

poliisin toimintatapa kaikkialla on, että dokumentteja ei jätetä. Asioita ehdotetaan ohimennen ja koko toiminnan idea on, että asianosaiset ymmärtävät muilla tavoin, mistä on kyse. Tieto siitä, että jo 1987 neuvostokansalaisia oli voinut jäädä pysyvästi Suomeen ilman, että heitä vaadittiin palaamaan, ei levinnyt. Seppo Tiitisen lyijykynällä kirjoittamien muistiinpanojen ansiosta tutkijoilla on mahdollisuus tutustua inkeriläisiä koskeneisiin keskusteluihin, joita hän kävi presidentti Koiviston ja KGB-residentti Felix Karasevin kanssa. Koiviston pyynnöstä Tiitisen keskustelumuistiinpanot on kirjoitettu myöhemmin puhtaaksi presidentinkansliassa.[1340]

9.3. Presidentti Koiviston ”kuuluisa paluumuuttopuhe”

Odottamatta syntyneessä hankalassa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksentekotilanteessa presidentti Mauno Koivisto näki parhaaksi vaihtoehdoksi sekä Suomen että inkeriläisten itsensä kannalta kertoa julkisesti, että Neuvostoliiton inkerinsuomalaisilla oli jo mahdollisuus tulla halutessaan paluumuuttajina Suomeen. Tällä ilmoituksella Suomi vältti joutumisen liitetyksi inkeriläisten autonomiasuunnitelmiin ja Karjalan palautusyritykseen kansalaistoiminnan avulla. Tiedotusvälineiden kautta laajasti kerrottu viesti menisi saman tien perille Moskovaan.

Presidentti Koiviston ja Ulkomaantoimittajien yhdistyksen tapaaminen oli tiistaina 10.4.1990 klo 16. Koiviston varovainen ja näennäisen hidas reagointi ajankohtaisiin tapahtumiin oli aiheuttanut tyytymättömyyttä. Kuumia kysymyksiä olivat Baltian maiden tapahtumat ja niiden mahdollisuus irtautua Neuvostoliitosta. Toimittaja Martti Backmanin selvitysten mukaan sisäministeriö oli informoinut kansliapäällikkötyöryhmää puoli tuntia ennen kuin presidentti tapasi ulkomaantoimittajat siitä, että presidentti ottaa tapaamisessa esille myös inkeriläisten paluumuuttoasian.[1341] Asia vahvistaa tämän tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan presidentin ohimennen mainitsema tieto oli tarkoin suunniteltu.

Ulkomaantoimittajien tapaamisessa presidentti Koivistolta kysyttiin ensin Neuvostoliiton juutalaisten Suomen kautta tapahtuvaa siirtolaisuutta. Tämän jälkeen seurasi kysymys: ”Nyt Suomi on helpottanut jo inkeriläisten, siis Neuvostoliiton inkeriläisten siirtymistä tänne. Onko tehty periaatepäätös, jonka mukaan Neuvostoliiton suomensukuisten kansojen siirtolaisuutta tänne Suomeen helpotettaisiin?” Koivisto vastasi:

> **”Ei näin voi sanoa, mutta on lähdetty siitä, että inkeriläiset ovat suomalaisia. Heidän esi-isänsä ovat Ruotsin vallan toimesta aikanaan sille alueelle siirrettyjä ja he ovat siellä monia kokeneet. Sitä voidaan verrata paluumuuttoon. Mitään päätöksiä muitten suomensukuisten kansojen osalta tässä mielessä ei ole tehty. Kulttuuriyhteistyötä kyllä on kehitetty.”**[1342]

1340 Seppo Tiitisen haastattelu

1341 Backman, Martti: Inkeriläiset Suomeen – paluumuutto vai etninen puhdistus? Käsikirjoitus Yle. Julkaistu 28.9.1998. Päivitetty 28.5.2015.

1342 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

Toimittajan kysymykseen, olisiko syytä olla varovainen ns. kutsuviisumien suhteen, koska ne olivat tuoneet kielteisiä piirteitä Suomeen, presidentti Koivisto vastasi suoraan, että näytti hyvin ilmeiseltä, että tässä asiassa oli tapahtunut paljon väärinkäytöksiä. Kysymykseen, olisiko mahdollisesti syytä tiukentaa käytäntöä, presidentti vastasi:

”Luulisin, että viranomaiset parasta aikaa tätä kysymystä tarkastelevat. Sitä paitsi ilmeisesti Virossa on aikamoinen huoli siitä, että viemme heidän parasta työvoimaansa. Näin se tahtoo olla, että maa, joka edustaa parempaa tulotasoa, se heikommassa asemassa olevalta pyrkii viemään parhaan työvoiman ja se toinen maa tai alue joutuu entistä vaikeampaan tilanteeseen.”[1343]

Samaksi illaksi 10.4.1990 oli sovittu presidentin suora haastattelu TV2:n Ajankohtaiseen Kakkoseen. Aiheina olivat sotilasliittojen heikkeneminen ja mahdollinen hajoaminen, aseriisunta, Suomen puolueettomuuspolitiikka, kauppapolitiikka ja käynnissä olleet EY-EFTA-maiden neuvottelut sekä kansalaismielipiteen vaikutus ulkopolitiikkaan. Oli kansalaisia kiinnostava asia saada tietää, miten tällainen vaikuttaminen toimi Suomen ulkopoliittisessa päätöksenteossa, jota oli totuttu pitämään pienen korkean tason piirin asiana. Osana A-studion lähetystä toimittajat Eero Ojanperä ja Ilkka Saari haastattelivat YLE:n Pasilan studiossa Mauno Koivistoa. Haastattelu kesti 21 min. ja 21 sekuntia, jonka kuluessa käytiin läpi edellä lueteltuja kysymyksiä.

Presidentin vastaus kysymykseen kansalaismielipiteen vaikutuksesta siihen, että Suomi oli päättänyt ottaa vastaan inkeriläisiä maahanmuuttajia, on se paljon puhuttu ”presidentti Koiviston kuuluisa TV-puhe”, joka ”käynnisti” inkeriläisten paluumuuton. Toimittajan kysymys ja presidentin vastaus veivät yhteensä 57 sekuntia reilun 21 minuutin haastattelusta.

Kysymys:
”Mennäänpä sitten yleensä tähän kansalaismielipiteen vaikutukseen ulkopolitiikkaan. Oliko kansalaismielipiteellä vaikutusta siihen, että Suomi on nyt päättänyt ottaa maahan inkeriläisiä?”

Presidentti Koiviston koko vastaus:
”Eei, en uskoisi. Tässähän on kysymys verrattain vaatimattomista mittasuhteista – ainakin toistaiseksi. – Ehkä sillä on ollut joku vaikutus. Joka tapauksessa kysymys on siitä, että nämä ovat suomalaisia, jotka Ruotsin vallan toimesta aikanaan on sille alueelle siirretty. Esimerkiksi uskonnoltaan ne ovat hyvin vahvasti luterilaisia eivätkä ortodokseja. Niin että heihin kyllä soveltuvat nämä takaisinmuuttajien kriteerit, vaikka nämä suvut ovat siellä varsin pitkään eläneet.”[1344]

1343 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1344 YLE Elävä arkisto. 10.4.1990 haastattelu kokonaisuudessaan.

Tämän tutkimuksen aloittamisen aikaan Nicholas Prindiville väitteli inkeriläisten paluumuutosta Lontoon University Collegessa. Tutkimustyönsä aikana hän perehtyi aiheeseen Suomessa ja osallistui alan seminaareihin Helsingin yliopistossa. Väitöskirja sisältää väärinkäsityksiä ja yksipuolisen aineiston pohjalta vedettyjä johtopäätöksiä. Hän viittaa useita kertoja edellä siteerattuun presidentti Koiviston TV-haastatteluun toukokuussa 2015 tarkastetussa väitöskirjassaan "The Return of the Ingrian Finns: Ethnicity, Identity and Reforms in Finland's Return Immigration Policy 1990–2010". Esimerkiksi:

> "This policy, the Right to Return, was introduced in 1990 by Finland's then-President, Mauno Koivisto (in office 1982–1994). In a famous televised interview in April 1990, Koivisto spoke of his decision to instruct the Finnish Immigration Service to grant residence permits to Ingrians, arguing that Ingrians met the core qualifications for Finnishness in the existing Right to Return provisions for the descendants of more recent Finnish émigrés."[1345]

Kuten edellä olevasta haastattelusitaatista voi lukea, presidentti Koivisto ei 10.4.1990 lyhyessä TV-kommentissaan sanonut sanaakaan päätöksistä eikä ohjeista. Suomessa ei myöskään 1990 ollut Maahanmuuttovirastoa (Finnish Immigration Service), ainoastaan keväällä 1989 lakkautetun sisäministeriön ulkomaalaistoimiston (SUSTO) tilalle perustettu sisäministeriön ulkomaalaiskeskus. 1993 SM:n ulkomaalaiskeskus päätettiin muuttaa saman ministeriön osastoksi[1346] ja muodostettiin erillinen SM:n alainen Ulkomaalaisvirasto/UVI.[1347] Vasta 2007 siitä tuli Maahanmuuttovirasto/Migri.

Venäjällä asuvien inkeriläisten keskuudessa presidentti Mauno Koiviston 10.4.1990 TV-kommentista puhutaan Suomen presidentin heille esittämänä "kutsuna" muuttaa Suomeen. Venäjällä kuulee usein myös, että presidentti Koivisto "houkutteli" inkeriläiset Suomeen. Kalle Kniivilä kirjoitti Kansan Uutisiin, että Leningradissa Inkerin liiton suomenkurssin opettaja sai kuulla asiasta "puolen tunnin kuluessa siitä, kun Koivisto oli ilosanomansa julistanut" Opettajan inkeriläinen tuttu oli saanut puhelun Suomesta 5 minuuttia sen jälkeen, kun presidentin lausunto tuli julkisuuteen Suomessa. "Tämä soitti välittömästi ystävilleen ja suuri osa Leningradin inkeriläisistä sai tiedon virallisen Suomen uudesta suhtautumisesta inkeriläisiin muutamassa tunnissa."[1348] Ympäröivälle Leningradin alueelle ja Neuvosto-Karjalaan tietoa inkeriläisten kesken välitettiin suusta suuhun pitkällä viiveellä venäjän kielellä. Neuvostoliitossa viesti vääristyi siitäkin syystä, että suomea ei useimmiten osattu.

Klaus Törnudd muistuttaa, että signaalin vastaanottajat saattavat ymmärtää viestin toisella tavalla kuin se on tarkoitettu, ja he voivat myös reagoida siihen oman tulkintansa mukaisesti. Hän painottaa, että viestinnässä onkin ratkaiseva merkitys sillä vaikutuksella, jonka signaali aiheuttaa vastaanottajan mielessä eikä mikään voi estää vastaanottajaa tulkitsemasta sitä omalla

1345 Prindiville, Nicholas 2015, s. 12

1346 Ulkomaalaiskeskuksen johtajasta Risto Veijalaisesta tuli SM:n ulkomaalaisosaston osastopäällikkö.

1347 Jokipii, Heikki 2009, s. 25.

1348 Kniivilä, Kalle: Inkeriläisnuoret innostuivat Koiviston lausunnosta: "Haluan Suomeen vaikka neekeriksi". Kansan Uutiset 6.6.1990.

tavallaan tietojensa, ennakkoluulojensa ja aikaisempien kokemustensa pohjalta. Tärkeää ei ole se, mitä itse haluat sanoa, vaan se mitä muut uskovat sinun tarkoittaneen.[1349]

Politiikka on viestintää ja Mauno Koiviston tapa kommunikoida oli usein epäsuora ja viitteellinen. Hän oli käyttänyt mediaa taitavasti hyväksi 1960-luvulta lähtien.[1350] Koivisto saattoi tiedotusvälineille antamissaan lausunnoissa antaa spontaanin vaikutelman, mutta spontaanien lausuntojen antaminen ei kuulunut hänen tapaansa hoitaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Kun presidentti puhui tiedotusvälineille, se oli tarkkaan harkittua ja ulostulot tarkoin ajoitettuja. Koivisto on kirjoittanut siitä, kuinka päätöksentekijöiden valinnanvaraa rajoittavat aikaisemmat päätökset, tehdyt sopimukset, epävarmat tiedot vallitsevasta tilanteesta ja muiden toimijoiden pyrkimyksistä jne. ja että päätöksentekijän päätösvalta on yleensä hyvin rajoitettu. Sitä sitovat kansainväliset sopimukset, voimasuhteet, voimavarat ja yleinen mielipide.[1351]

Kertominen tiedotusvälineille 10.4.1990 Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten paluumahdollisuudesta Suomeen oli Mauno Koiviston parhaaksi näkemä ratkaisu syntyneeseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen ongelmaan. Koivisto tunsi toimintaympäristön, kulttuurin ja realiteetit ja oli luonut luottamukselliset suhteet presidentti Gorbatšoviin. Tilanneanalyysin tehtyään hän halusi mahdollisimman nopeasti tehdä täysin selväksi Moskovaan ja Tallinnaan, että Suomi ei ole osapuolena Neuvostoliitossa tehdyissä inkeriläisten autonomiasuunnitelmissa. Suomen presidentille idänsuhteet ovat elintärkeät. Presidenttinä Koivisto ei rakentanut henkilökohtaista valtajärjestelmää vaan hoiti asiat virkateitse. Varsinaisen ulkopoliittisen päätöksenteon hän piti omissa käsissään ja hoiti idänsuhteet äärimmäisen varovasti.[1352]

9.4. Koiviston omaa selitystä ei ole uskottu

Mauno Koiviston ystävä Antti Lehtinen kirjoitti 24.2.2002 Turun Sanomissa Koiviston kertoneen hänelle kaksi eri kertaa saman taustan paluumuuton käynnistymiselle.[1353] Koivisto oli kertonut Erik Rannikin välittämästä ehdotuksesta pyrkiä muodostamaan Viron ja Leningradin välissä olevalle Inkerinmaalle autonominen alue, jossa inkeriläiset saisivat itsehallinnollisen aseman ja saaneensa siitä käsityksen, että tarkoituksena oli luoda jonkinlainen puskurivyöhyke. Lehtinen kirjoitti, että Koiviston mielessä oli varmasti ollut tv-haastattelua antaessaan hänen nelisen viikkoa aikaisemmin 14.3.1990 käymänsä keskustelu inkeriläisten tilanteesta Arnold Rüütelin viestintuojana toimineen Erkki Rannikin kanssa.[1354]

Tutkimusongelma oli, että Lehtinen kirjoitti presidentin kertoneen hänelle Arnold Rüütelin ehdotuksesta jo elokuussa 1990, vaikka Erik Rannik esitteli sen hänelle Rüütelin pyynnöstä

1349 Törnudd, Klaus 2005, s. 41.

1350 Uimonen, Risto 1998, s. 200.

1351 Koivisto, Mauno 2004, s. 11.

1352 Jakobson, Max 1992, s. 270–271 ja 274.

1353 Päätoimittaja Ari Valjakka vahvisti puhelinkeskustelussa elokuussa 2019, että Lehtisen tietoihin voi luottaa.

1354 Lehtinen, Antti, Turun Sanomat 24.2.2002.

vasta 14.3.1991.[1355] Kansallisarkiston Mauno Koiviston arkistossa on dokumentteja Erik Rannikin vierailuista presidentinlinnassa. Ensimmäinen oli maaliskuussa 1989 ja toinen 14.3.1991 Viron itsenäisyyskamppailujen aikaan. Silloin hän Arnold Rüütelin nimenomaisesta pyynnöstä esitteli suunnitelman inkeriläisten autonomisesta alueesta. 10.4.1990 jälkeisestä tapaamisesta Koivisto kertoo muistelmissaan.[1356]Presidentti ei muistelmissaan kerro, että olisi tavannut Rannikin myös muutamaa viikkoa aikaisemmin 14.3.1990, mutta se on mahdollista, koska hän kirjoittaa tavanneensa Rannikin ”jälleen” huhtikuussa. On myös mahdollista, että Rannik oli maininnut Koivistolle ”Ingeri autonoomne piirkond”– suunnitelmasta Neuvosto-Eestin ja Neuvosto-Venäjän välille jo 1989 maaliskuussa. Koivisto piti huhtikuussa 1990 huolen siitä, että kaikki mitä hän oli 10.4.1990 sanonut ulkomaantoimittajille meni perille Viroon:[1357]

> ”Baltia, kevät 1990”: ”Tapasin vanhan virolaistuttavani Erkki Rannikin jälleen huhtikuussa […] Totesin, että on huonoa lähteä hakemaan apua kovin kaukaa ja rakentaa sen varaan tulevaisuutta. Toivoin, että Rannik kotiin palattuaan ottaisi yhteyttä joko Rüüteliin tai Toomeen ja selostaisi käymäämme keskustelua. Annoin hänelle mukaan myös puhtaaksikirjoitetun selostuksen keskustelustani huhtikuun 10. päivänä ulkomaantoimittajien kanssa. Sanoin siitä löytyvän monenlaista vastausta moniin kysymyksiin.”[1358]

Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että presidentti Koivisto tiesi virolaisten suunnitelmasta jo kauan ennen 14.3.1991. Toivo Kabanen oli muutaman kerran mukana Rüütelin työryhmässä, joka oli sopinut presidentti Jeltsinin kanssa, että Venäjän Federaatio palauttaisi Narvan kunnan Virolle. Vihtori Hyyrönen Leningradista oli mukana tapaamisessa.[1359] Rüütelin idea oli, että olisi helpompi elvyttää inkeriläisyyttä, jos Inkerinmaasta olisi pala Viron puolella. Hän puhui ideastaan presidentti Lennart Merille ja pääministeri Mart Laarille. Kabanen arvioi, että kun Rüütelin kausi Viron Korkeimman Neuvoston puheenjohtajana oli päättymässä, hän näki tilanteen olevan suunnitelmalle otollinen.[1360]

Ruotsin inkeriläiset olivat kutsuneet Göteborgin kokoukseensa 10.4.1990 vieraita Suomesta. Mukana olivat työministeriön osastopäällikkö Juhani Lönnroth Siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan puheenjohtajan ominaisuudessa ja Siirtolaisuusinstituutin tutkimussihteeri Ismo Söderling. Suomeen paluumuuttajana kuukautta aikaisemmin tullut Rudolf Pakki edusti Neuvosto-Eestin inkerinsuomalaisia. Illalla miehet seurasivat yhdessä presidentti Koiviston

1355 Ks. luku 11.3.

1356 Koivisto, Mauno 1995, s. 323. (Vierailusta ei ollut kansallisarkistossa dokumentteja. KH)

1357 Haastattelussa oli inkeriläisten paluumuuttomahdollisuuden lisäksi paljon muutakin Viroa koskevaa.

1358 Koivisto, Mauno 1995, s. 323.

1359 Toivo Kabasen haastattelu Tartossa 8.12.2018. Kabasen mukaan Boris Jeltsin suhtautui myönteisesti Viroon, koska oli joutunut jossain vaiheessa tulemaan Viroon ja jatkamaan Venäjälle junalla, kun huhuttiin, että hänen koneensa ammuttaisiin alas.

1360 Toivo Kabasen haastattelu Tartossa 8.12.2018. Kabasen mukaan Rüütel kiinnostui inkeriläisistä jo 1950-luvulla ollessaan sovhoosin johtajana Tarton kupeessa ja siellä oli paljon inkeriläisiä töissä.

haastattelua Suomen TV:stä. Pakki oli heti oivaltanut presidentin julkitulon merkityksen ja ponnahtanut innoissaan seisomaan todeten: ”Tästä en tiennytkään!”[1361]

Rudolf Pakki tiesi, että inkeriläisten paluumuutto Suomeen oli alkanut, mutta ei sitä, että presidentti kertoisi asiasta julkisuudessa. Osastopäällikkö Lönnroth totesi Ismo Söderlingin mukaan heti presidentin TV-haastattelun nähtyään: ”Nyt on tehtävä jotain.” Söderling oli Siirtolaisuuskomitean sihteeri ja ehti Göteborgista palattuaan viime hetkellä lisätä inkerinsuomalaiset komitean painoon menossa olleen mietinnön[1362] kohtaan ”Paluumuuton edistäminen”. Tämä ”reaaliaikainen” reagointi kuvaa vauhtia, jolla inkeriläisten laajamittainen paluumuutto polkaistiin käyntiin.[1363]

Mauno Koivisto ilmoitti huhtikuussa 1990 pitävänsä inkeriläisiä ”takaisinmuuttajina”, koska totuus oli, että Suomi ei ollut voinut mitenkään auttaa, kun Tarton vuoden 1920 rauhansopimuksen liitteessä inkeriläisille luvatusta kulttuuriautonomiasta seurasi vain kärsimyksiä. Kun 1990 pyydettiin jälleen Suomen tukea autonomiasuunnitelmille, hän halusi estää saman toistumisen. Ehkä Suomessa ei tunneta riittävästi 1920-luvun historiaa, koska presidenttiä ei ole uskottu, vaikka hän kerta toisensa jälkeen kertoi tämän syyn kannanottoonsa inkeriläisten paluumuuttomahdollisuudesta. Ei ole syytä epäillä, että Mauno Koivisto olisi 1990, 1998, 2002, 2007 ja vielä 87-vuotiaana 2011 kertonut asiasta muuta kuin totuuden.

Uusi tragedia oli kohdannut inkeriläisiä, kun heidät kotiinpaluulupauksista huolimatta 1945 karkotettiin kauas Inkerinmaalta eikä Suomi taaskaan voinut auttaa. Helmikuussa 1990 näytti siltä, että sama voisi tapahtua vielä kolmannenkin kerran. Suomi ei voisi auttaa, jos autonomiapyrkimyksistä seuraisi jälleen ongelmia inkeriläisille. Siksi presidentin ja Suomen ulkopoliittisen johdon oli reagoitava asiaan. Moskovaan piti saada selkeä viesti, että Suomi ei aio puuttua Neuvostoliiton sisäisiin asioihin tukemalla lähialueidensa inkeriläisten kulttuuriautonomiapyrkimyksiä. Koiviston puheluonnoksesta 1984 löytyy valaiseva sitaatti: ”Sitä paitsi neuvostoliittolaiset ajattelevat dialektisesti – asioilla ei ole merkitystä sinänsä vaan ainoastaan suhteessa muihin asioihin.”[1364]

Inkeriläisten laajamittaisen paluumuuton sallimisen syistä on puhuttu ja kirjoitettu todella paljon. On lähdetty jostain, joka liittyy kyllä asiaan, mutta ei ollut päätöksen perimmäinen syy. Olisiko niin, että ne, jotka asian ymmärsivät, ovat sen alusta asti ymmärtäneet. Ja muiden osalta selittäminen ei aikanaan kannattanut eikä ole jälkeenpäin auttanut.

1361 Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderlingin haastattelu 1.12.2015.

1362 Siirtolaisuuskomitean mietintö 1990/46.

1363 Siirtolaisuuskomitean mietintö 1990/46. Keskustelut Ismo Söderlingin kanssa 1.12.2015 ja 12.1.2020.

1364 Mauno Koiviston yksityisarkisto/ Ulkopolitiikka / Selvityksiä 1984–87. MKA. KA.

9.5. Inkeriläisten paluumuutto ja juutalaisten kauttakulku 10.4.1990 jälkeen

Virkamieskunta reagoi Koiviston 10.4.1990 TV-haastatteluun aloittamalla paluumuuton toimeenpanon. Suurlähettiläs Heikki Talvitie muistutti tämän tutkimuksen alkuvaiheessa presidentti Kekkosen aikana omaksutusta johtamistavasta: Suomen silloisessa ulkopoliittisessa toimintakulttuurissa tasavallan presidentin kertoma näkemys asiasta tarkoitti samaa kuin virallinen toimintaohje.[1365] Koivisto on pohtinut, ”ettei presidentin pakista löytynyt niin pientä vasaraa, ettei sen isku olisi kuulostanut moukarilta” ja kertoo hämmästyneensä, miten nopeasti virkamieskunta ryhtyi toimimaan.[1366]

Tämän tutkimuksen päähavaintoja on, että presidentti Koivisto korosti inkeriläisten paluumuuttoa koskeneissa kannanotoissaan voimakkaasti kahta asiaa: 1. Kysymyksessä ei ollut pysyvä järjestely, vaan sitä tuli tarvittaessa muuttaa. 2. Paluumuuton salliminen ei tarkoittanut sitä, että samalla annettaisiin automaattinen oikeus paluumuuttoon. On outoa, että nämä kaksi presidentin selkeästi toistamaa asiaa saivat toisenlaisen tulkinnan paitsi Neuvostoliiton inkeriläisten keskuudessa myös Suomessa paluumuuttoa koskevia päätöksiä tehtäessä.

Virkamiehet olivat 1988 alkaen hoitaneet inkeriläisten muuttoa Neuvostoliitosta. Ennen kuin presidentti kertoi paluumuutosta julkisuudessa, jo 50 kokonaista perhettä oli muuttanut Suomeen.[1367] Moni kansanedustaja oli hyvin informoitu inkeriläisistä paluumuuttajista. Jouni Särkijärvi (Kok) jätti heti presidentin haastattelun jälkeisenä päivänä 11.4.1990 kirjallisen kysymyksen aiheesta:

> ”[…] on yhä useampia kansallisuudeltaan suomalaisia ja karjalaisia neuvostokansalaisia, jotka mielellään muuttaisivat Suomeen. Heitä asuu erityisesti Inkerissä ja Karjalan sosialistisessa neuvostotasavallassa. Toistaiseksi maahanmuuttajia on ollut vähän ja heiltä on edellytetty työpaikkaa Suomessa. Pitemmän päälle tällainen politiikka aiheuttaa ongelmia, koska se rajaa muuttoon oikeutetuiksi vain työelämässä toimivat kansalaiset[…] Jos samasta yhdyskunnasta lähtee suurempi joukko muuttajia, heikentää se paikallista taloutta ja jäljelle jäävien elämisen tasoa[…]Siirtolaisten saapumiseen köyhemmistä oloista liittyy usein tarve[…] erityistukeen. Sellaista varten ei Suomessa ole mitään järjestelmää. Tuki saattaisi […] kohdistua myös muuttoa edeltävään tilanteeseen […] Mikä on Hallituksen siirtolaisuuspolitiikka niiden henkilöiden kohdalla, jotka ovat halukkaita muuttamaan pysyvästi Suomeen Neuvostoliitosta?”[1368]

Presidentin haastattelu käynnisti koko virkakoneiston siinä vaiheessa, kun oli jo olemassa valmius ottaa inkeriläisiä vastaan paluumuuttajina ja asia oli keskeisille toimijoille tuttu. Hal-

1365 Keskustelu suurlähettiläs Heikki Talvitien kanssa v. 2016.

1366 www.kansallisbiografia.fi: Koivisto, Mauno (1923 -) tasavallan presidentti. SKS Biografiakeskus.

1367 Lyra, Markus, PKL LEN 15.6.1990: ”Inkeriläisten maahantulo”. Signum 68.41-NLO, 1.1.-30.6.1990 III, UMA.

1368 1990 vp. Kirjallinen kysymys n:o 223. Särkijärvi: ”Suomen maahanmuuttoedellytysten tarkistamisesta”. 11.4.1990. Työministeri Matti Puhakan vastaus: VP 1990 KK 223/1990. 18.5.1990 (Luku 9.4.).

linnon nopea päätöksenteko inkeriläisten paluumuuttoasioissa ylitti viralliset järjestelmät. Suomi-Seura laati kaksi päivää myöhemmin valtioneuvostolle muistion inkeriläisten neuvonta- ja vastaanottokeskuksesta ja osallistui kirkon selvitystyöhön. Juhana Aunesluoma ja Martti Häikiö laativat työministeriölle arvion paluumuuton määristä. Loppukevään ja kesän aikana Suomi-Seuran toimisto vastasi yli tuhanteen muuttomahdollisuuksia koskevaan tiedusteluun. Seuran tavoite oli saada Suomen viranomaiset ottamaan inkerinsuomalaisten asia omakseen ja se välitti inkeriläisjärjestöjen tekemiä aloitteita viranomaisille.[1369]

Paluumuuttoa käytännössä hoitamaan joutunut virkamieskunta kaipasi keväällä 1990 kiireesti poliittista päätöksentekoa ja ohjeistusta. Inkeriläisiin ryhdyttiin soveltamaan muusta maahanmuuttopolitiikasta poikkeavia ehtoja ja he saivat halutessaan tulla ilman työ- ja oleskelulupaa, jotka annettiin vasta Suomessa.[1370] TM:n ylitarkastaja Tapani Tuomiharju kirjoitti asiaa koskevassa muistiossaan 1995:

> ” […] Vaikka he ovatkin olleet rinnastettavissa muualla maailmassa asuviin ulkosuomalaisryhmiin, ovat he kuitenkin käytännössä useiden vuosikymmenien ajan jääneet ulkosuomalaispolitiikassa huomiotta. Vasta Neuvostoliiton hajoamiseen johtaneen kehityksen myötä heidät alettiin tiedostaa Suomessa ulkosuomalaisina. Ratkaisevaa tässä suhteessa oli presidentti Koiviston lausunto huhtikuussa 1990, jossa hän totesi Suomeen muuttavien inkerinsuomalaisten olevan paluumuuttajia […] Vaikka Viron ja Venäjän suomalaiset poikkeavat muista ulkosuomalaisista monessa suhteessa, se ei sinänsä edellytä ulkosuomalais- ja paluumuuttopolitiikan periaatteista poikkeamista heidän kohdallaan. Ulkosuomalais- ja paluumuuttopolitiikan uskottavuudelta putoaisi pohja, jos sen piiriin ei hyväksyttäisi heikoimmassa asemassa olevia ulkosuomalaisia […] viranomaisten paluumuuttoa koskevaa toimintaa ryhdyttiin organisoimaan presidentin kannanoton pohjalta[…]”[1371]

Myös keskustelut Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkumahdollisuudesta jatkuivat. Israelin suurlähettiläs tapasi 19.4.1990 UM:n osastopäällikkö Jaakko Blombergin, jolta kuuli, että keskusteluja on käyty myös PLO:n edustajien kanssa ja muuttajat olivat vapaita harkitsemaan Suomessa uudelleen, halusivatko jatkaa Israeliin vai muualle. Israelin suurlähettiläs kertoi ymmärtäneensä, että juutalaisten ei haluta jäävän Suomeen. Blomberg vastasi, että juutalaiset voivat jäädä tai mennä muualle. Viranomaiset eivät tule kieltämään Suomeen jäämistä, mutta tulijoilta edellytetään viisumia. Blomberg kirjoitti asiaa koskevassa muistiossaan, että valintamahdollisuus tuli turvata niin, että muuttajilla on Lappeenrannassa tilaisuus kääntyä viranomaisten puoleen, jos tarvitsivat apua matkasuunnitelmien muutoksissa. Suomen oli lisäksi varauduttava siihen, että he saattoivat joutua jäämään maahan tilapäisesti selvittämään asiaa.[1372]

1369 Häikiö, Martti, Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.

1370 Tapani Tuomiharjun haastattelu 12.2.2016.

1371 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1372 Käcklund, Maija 2017, s. 55.

Juutalaisten kauttakulkua Suomen kautta on selostettu perusteellisesti siksi, että asia kuului sisä- ja ulkoministeriössä suurelta osin saman virkamieskunnan tehtäviin kuin inkeriläisten paluumuutto. Leningradin pääkonsulaatissa valmistellun paluumuuttojärjestelyn rinnalla kulki transit-viisumien myöntäminen juutalaisille. Mikäli Neuvostoliiton tilanne olisi muuttunut uhkaavaksi, reitti Leningradista Lappeenrantaan kerran viikossa juutalaisten kuljettamiseksi lentokentälle olisi soveltunut myös inkeriläisille. Asian valmistelu oli ulko- ja turvallisuuspoliittisista syistä samanlainen ”hys-hys-projekti” kuin inkeriläisten paluumuuttokin oli alkaessaan ollut.[1373]

Viikonloppuna 13.-15.4.1990 Leningradin alueen inkeriläiset viettivät pääsiäisjuhlaa Keltossa. Pääkonsuli Markus Lyra oli kutsuvieraana paikalla ja kertoi mahdollisuudesta muuttaa Suomeen.[1374] Neuvostoliiton tilanteen jatkuva epävarmuus aiheutti tällaiselle sanomalle innostuneen vastaanoton. Inkeriläisten piirissä alkoi kulovalkean tavoin levitä tieto Suomen Tasavallan Presidentin heille Suomen televisiossa esittämästä ”kutsusta”. Suomalaisuus oli ollut Neuvostoliitossa haitallinen ja salassa pidettävä ominaisuus ja muuttui nyt tavoittelemisen arvoiseksi eduksi. Tieto, että voitaisiin tulla suomalaisina Suomeen, tarjosi valtavan helpotuksen ja ruokki kansallista itsetuntoa. Neuvostoliiton vähemmistökansallisuudet olivat tuolloin historian käännekohdassa, jota Aristide R. Zolberg nimittää hulluuden hetkeksi:

> **”Kaikki vanha ja painostava näyttää sortuvan, uusi ja tuntematon nousee näköpiiriin vailla tarkkoja ääriviivoja, mutta täynnä lupauksia. Tavanomaiset raja-aidat kaatuvat ja juhlavuuden, keskinäisen yhteyden, vapautumisen, täyttymyksen, varmuuden ja sopusoinnun tunteet valtaavat mielet. Kaikki näyttää mahdolliselta.”**[1375]

Keltossa päätettiin 18.4.1990 kirkon rakentamisesta ja arkkitehdiksi valittu Pentti Kärki teki suunnitelmat kelttolaisten toiveiden pohjalta.[1376] Moni Inkerin kirkkoa neuvostoaikana kannatellut ja julistajana toiminut nainen oli uuvuttanut sinnikkyydellään viranomaiset niin, että seurakunnan toimintalupa myönnettiin. Kosemkinan kirkko Inkerinmaan länsirajalla toimi vielä tanssisalina, kun Lyyli Kiiranen oli helmikuussa 1990 kuullut kirkon rekisteröinnistä.[1377]

23.4.1990 oli ilon päivä, kun Leningradin uskontoasiain virasto luovutti Narvusin, Skuoritsan ja Toksovan kirkon rekisteröintipaperit.[1378] Lestadiolaisten juhannusseuroissa Lahdessa kerättiin 45 000 mk[1379] kolehti Kelton kirkon rakentamiseen ja avustus lähetettiin KUA:n kautta.[1380]Kalevalan päivänä Suomen Kulttuurirahasto jakoi stipendinsä. Inkeriläisten Yhdistykselle myönnettiin 12 000 mk[1381] Helsingin Inkerikodin arkiston järjestämiseen.[1382]

1373 Markus Lyran haastattelu 26.4.2016.
1374 Markus Lyran haastattelu 26.4.2016.
1375 Alapuro, Risto 1995, s. 97: Zolberg 1972. s. 183–197.
1376 Luoma, Antti 2013, s. 42.
1377 Leinonen, Tapio 1990.
1378 Lehtileike suomalaisesta sanomalehdestä, jonka nimeä ei ole merkitty. AKA
1379 Noin 12 200 EUR (v. 2021)
1380 US 28.6.1990.
1381 Noin 3 250 EUR (v. 2021)
1382 Inkeriläisten Viesti Nro 6–7 / Kesä-heinäkuu 1990 s. 5.

Sunnuntaina 22.4.1990 vietettiin ”Inkerin Kulttuuriautonomian päivää” Agricolan kirkossa Helsingissä. Päivän primus motorina oli Suomen inkeriläisten ”tuttu heimopäällikkö” Kari K. Laurla. Agricolan eläköitynyt kirkkoherra Matti Vironmäki toivoi puheessaan, että Inkerille koittaisi nyt se kulttuuriautonomia, joka sille oli luvattu Tarton rauhansopimuksen yhteydessä. Juhlajumalanpalveluksessa saarnasi Inkerin vainoista ainoana eloon jäänyt pappi Aatami Kuortti. Vain reilu kuukausi oli kulunut inkeriläisten paluumuuton tulosta julkisuuteen, mutta Inkeriläisten Viesti kertoi, että ”Inkerin Kulttuuriautonomian päivän” juhlapuheen pitänyt Rudolf Pakki ”puhui pitkään inkeriläisten nykytilanteesta ja paluumuuton ongelmista”.[1383]

Suomi-Inkeri-seuran Vesa Pietilä kirjoitti Helsingin Sanomissa 24.4.1990 presidentti Mauno Koiviston lausunnon merkityksestä valtiojohdon suhtautumisessa paluumuuttoon:

> ”[…] Korkeimmalta mahdolliselta taholta tullut tuki on kaikille inkeriläisten maahanmuuttoprosessiin osallistuville erityisen tärkeää, kun ratkaisua odottavat työnvälitykseen, koulutukseen, asunnonsaantiin yms. liittyvät ongelmat. Presidentin kannanotto näyttää jo vaikuttaneen ainakin työministeriön keskeisiin virkamiehiin, jotka ovat ryhtyneet inkeriläisten vastaanottovalmiutta lisääviin toimiin. Toivoa sopii, että asianmukaisten toimenpiteiden käynnistämisessä ei viivyteltäisi muissakaan ministeriöissä […]”[1384]

Inkeriläisten paluumuuttajien asioita hoidettiin työministeriössä kuten Ruotsistakin palaavien asiat. Nopeassa tahdissa mahdollistettiin paluumuutto, jollaista ei aikaisemmin ollut toteutettu. Paluumuuton valmisteluissa keskeisenä toimijana oli alusta alkaen TM:n neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen. Laakkonen oli ollut 1968–72 SAK:n kouluttaja ja nuorisosihteeri. Kun Ruotsiin muutti vuosittain töihin 30 000–40 000 suomalaista, hänet nimitettiin Suomen ensimmäiseksi työvoima-attaseaksi Tukholman suurlähetystöön. Laakkonen palasi Suomeen 1985 hoitamaan TVM:ssä siirtolais- ja etnisiä asioita ja häntä alettiin jo varhain kutsua ”maahanmuuttajien Suomen-lähettiläälksi”.[1385] SM:n ulkomaalaistoimistossa työskennellyt Esko Repo muisteli: ”Ylemmän tason päättäjillä tuntui olevan kiire inkerinsuomalaisten kanssa. Kun pyysin tarkempia ohjeita, sanottiin, että toimi siitä vaan.”[1386]

Neuvostoliiton kansalaisten sallittiin muuttaa vetoamalla pykälään, jonka mukaan oleskelulupa voidaan myöntää ulkomaalaiselle, kun siihen on olemassa ”muu erityinen syy”. Paluumuuttoon oikeutetut saivat oleskeluluvan etnisen taustansa perusteella. Kuten Neuvostoliitosta Saksaan käynnistynyttä muuttoa, ohjasi Suomenkin paluumuuttoa Ius Sanguinis. Inkeriläisillä ”veren perinnöksi” riitti, että paluumuutto-oikeutta hakevalla oli suomalainen isovanhempi.[1387] Häikiön ja Aunesluoman selvityksessä[1388] esitellyistä vaihtoehdoista suomalaisen syntyperän määrittelyyn otettiin yllättäen[1389] käyttöön kaikkein laajin:

1383 Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990 ja Nro 6–7/Kesä-heinäkuu 1990.
1384 Pietilä, Vesa, Helsignin Sanomat 24.4.1990.
1385 Leppänen, Veli-Pekka, HS 1.3.2020.
1386 Ängeslevä, Päivi, Helsingin Sanomat 30.7.1995.
1387 Takalo, Pirjo & Juote, Mari 1995, s. 53–56.
1388 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana 1990.
1389 Keskustelu professori Juhana Aunesluoman kanssa 13.10.2021.

”[…]Suomalaisiksi laskettaisiin kaikki ne suomalaista syntyperää olevat henkilöt, jotka ovat inkerinsuomalaisia (savakot, äyrämöiset, suomenmaakkoset) tai pietarinsuomalaisia, amerikansuomalaisia tai muita Suomesta muuttaneita tai näiden jälkeläisiä. Jälkeläiseksi katsotaan[…]henkilö, jonka isän tai äidin vanhemmista yksikin kuuluu em. ryhmään. Myönnettäessä paluumuuttajan statusta tulisi myös muuta kansallisuutta oleville perheenjäsenille, aviopuolisoille tai avopuolisolle ja alaikäisille lapsille antaa […]” [1390]

Pietarin pääkonsulina 1995–98 toiminut Osmo Lipponen pohti myöhemmin paluumuuton alkuaikoja: ”[…] hyvästä tahdosta johtuen inspiroitiin ja toimittiin ilman mitään säädöspohjaa. Itse pidin aikanani ihmeellisenä tätä tulkintaa […]”.[1391] Virkamiesten aiheellinen kysymys oli: ”Lailla tätä maata hallitaan, mutta millä lailla?” Tarvittavaa lainsäädäntöä ei ollut, joten inkeriläisiä koskevia päätöksiä tehtiin lain ulkopuolisin päätöksin ja tulkinnoin. Ulkomaalaislain tulkintaa jouduttiin venyttämään äärimmilleen, että inkeriläiset saatiin mahtumaan sen piiriin. Paluumuutto tapahtui tulkitsemalla väljästi maahanmuuttosäännöksiä.[1392]

Koska ohjeita ei ollut, työvoimatoimistot halusivat tietää, kuinka inkeriläisten työnhakijoiden kanssa tulee menetellä. Turun Työvoimapiirin toimistoon lähetettiin 23.4.1990 Rauma Yardsin henkilöstötoimistosta kopio Leningradista tulleista E.H:n hakupapereista, Työvoimapiiri lähetti ne 25.4.1990 edelleen työministeriön virkamiehelle saatteella:

”Oheinen kirje tullut Rauma Yardsille Leningradista. Turun työvoimatoimistosta kukaan ei tunnusta lähettäneensä työpaikkatiedotetta E.H:lle. Sellainen hänellä nyt kuitenkin on. Rauma Yards on ollut minuun yhteydessä ja ilmoittanut, että se voisi kyllä tarjota työpaikan tälle työnhakijalle. Odottavat meiltä vastausta siihen, myönnetäänkö työlupa vai ei. Kirjehän on kirjoitettu kohtalaisen hyvällä suomenkielellä, joten voisiko E.H. olla inkerinsuomalainen?”[1393]

Helsingin työvoimatoimistosta lähetettiin 27.4.1990 työministeriössä paluumuuttoasioita hoitaneelle virkamiehelle saateviesti: ”Ohjeen mukaan lähetän oheisten Neuvostoliiton suomalaisten kirjeet Sinulle uusia ohjeita odotellessa.”[1394] Tallinnasta eräs henkilö osoitti hakemuksen suoraan Helsingin työvoimatoimiston virkailija Karvoselle: ”Lähetän hakemuksen tällä kertaa teidän osoitteella, vaikka on tarkoitettu firmoille, syystä että sain tietoa sanomalehdestä. P.S. Muutto ja työlupa on ratkaistu positiivisesti. Tulen Suomeen 15.05.90.”[1395]

1390 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana (1990), s. 45.

1391 Käsikirjoitus YLE. Backman, Martti: Inkeriläiset Suomeen – paluumuutto vai etninen puhdistus? Julkaistu 28.9.1998. Päivitetty 28.5.2015.

1392 Ismo Söderlingin haastattelu

1393 Kansio: TOIMIK Eesti Ingerisoomlaste Liit Saabunud Kirjad 17.05.1989–16.11.1996. TIMA.

1394 Kansio: TOIMIK Eesti Ingerisoomlaste Liit Saabunud Kirjad 17.05.1989–16.11.1996. (liitteet puuttuvat, mutta em. 3 lähetelappusta ovat Eestin Ingerisoomlaste Liiton saapuneiden kirjeiden mapissa.) TIMA.

1395 Kansio: TOIMIK Eesti Ingerisoomlaste Liit Saabunud Kirjad 17.05.1989–16.11.1996. TIMA.

Suorasukaisuudessaan hämmästyttävä neuvostokansalaisen työhakemus on Tallinnan Työvoimatoimistossa työskennelleen inkeriläisen. Hän lähetti heti huhtikuussa 1990 työhakemuksensa suoraan työministeri Matti Puhakalle. Hän kertoo ministerille valmistuneensa leningradilaisesta korkeakoulusta ja omaavansa myös tulkin pätevyyden ja haluavansa lyhyeksi ajaksi töihin ”esimerkiksi Inkerinsuomalaisten vastaanottolautakuntaan”.[1396] Suomessa ei työ- eikä muissa ministeriöissä ole koskaan ollut ”vastaanottolautakuntaa” inkeriläisiä varten. Työnhakuyritys osoittaa neuvostokäsitystä siitä, kuinka asiat viranomaisten kesken hoidetaan. Motiivina saattoi olla pääsy vaikuttamaan siihen, keitä Suomeen pääsee paluumuuttajina. Neuvostoliitossa tulkit joutuivat toimimaan ainakin jonkinlaisessa yhteistyössä KGB:n kanssa.

Hallitus keskusteli 4.5.1990 presidentin esittelyn jälkeen paluumuutosta presidentti Koiviston kanssa. Virkamiesvalmistelu oli edennyt ja työministeri Matti Puhakka esitteli asiaa. Virkamiehistä keskusteluissa olivat mukana kansliapäällikkö Jaakko Kalela, pääministeri Holkerin ulkopoliittinen neuvonantaja Pasi Rutanen ja UM:n valtiosihteeri Åke Wihtol, joka kertoi tilaisuuden jälkeen Helsingin Sanomille, että hallituksen keskustelussa ei ilmennyt mitään uutta.[1397] Inkeriläisten maahanmuuttoa varten ei laadittaisi erityisohjelmaa, vaan muutto hoidetaan sitä mukaa kuin inkeriläisille myönnetään viisumit. Valtioneuvoston keskustelun pohjana oli 1-sivuinen päiväämätön muistio Neuvostoliiton inkeriläisten vastaanoton keskeisistä kysymyksistä. Tämän 4.5.1990 käsitellyn muistion perustiedot oli poimittu TM:n 8.1.1985 ja SM:n 21.8.1986 muistioista:

> **”Virkamiesvalmistelussa on ollut epätietoisuutta siitä, miten laajalti Neuvostoliitossa asuvat suomalaista sukujuurta olevat henkilöt olisi rinnastettava paluumuuttajiin. Tähän saakka on puhuttu lähinnä inkeriläisistä, mutta miten suhtaudutaan esim. karjalaisiin?**
>
> **Kysymykseen tulevat luparyhmät:**
> **A.1 Entiset Suomen kansalaiset.**
> **A.2 Suomalainen syntyperä tai suomalaiset ottovanhemmat. (Suomalainen syntyperä on soveltamiskäytännössä katsottu olevan, jos ulkomaalaisen vanhemmista ainakin toinen on tai on ollut Suomen kansalainen.)**
> **A.6 Muut pysyvästi maahan tulevat. Valmistelussa on tähän asti lähdetty siitä, että pääosa inkeriläisistä sijoittuisi A.6 luparyhmään ja että oleskelu- ja työlupa myönnettäisiin aluksi yhdeksi vuodeksi. Entiselle Suomen kansalaiselle sekä henkilölle, jonka vanhemmista ainakin toinen on tai on ollut Suomen kansalainen, annettaisiin luvat vastaavasti aluksi vuodeksi.”**

Presidentille esiteltiin ehdotukset siitä, mihin em. vaatimusten kohtiin haluttiin joustoa siihen mennessä saatujen kokemusten pohjalta. Kasvavan inkeriläisten maahanmuuton hallinnointi

1396 Kansio: TOIMIK Eesti Ingerisoomlaste Liit Saabunud Kirjad 17.05.1989–16.11.1996 Kirjekopion päällä on Suomen työministeriön sisäinen lähetelappu ja ao. tulkin käyntikortti. (Koska kirje on v.1990 lähetetty suomalaiselle viranomaiselle, se on tällä hetkellä julkinen asiakirja, vaikka koskee yksityishenkilöä.) TIMA.

1397 Helsingin Sanomat 5.5.1990: 5 000 inkeriläistä vuodessa saattaa muuttaa Suomeen.

ja lupamenettely alkoi olla vaikea hoitaa olemassa olevin resurssein. Lupa-asiat haluttiin hoitaa tehokkaammin ja nopeammin myöntämällä jo alun alkaen luvat kahdeksi vuodeksi. Samoin oli ehditty havaita, että Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten oli silloisten säädösten puitteissa vaikea dokumentoida suomalaisuutensa. Menettelyyn 4.5.1990 ehdotetut joustot:

> ”Valmistelun edetessä on noussut pohdittavaksi, voitaisiinko em. linjausta muuttaa.
> 1. Esillä on ollut pyrkimys välttää turhaa lupakäsittelyä myöntämällä luvat heti kahdeksi vuodeksi kaikille taikka vain joko A.1 tai A.2 ryhmään sijoittuvalle. Yhden vuoden lupia myönnettäessä joudutaan kaksinkertaiseen käsittelyyn, sillä oikeus pysyvään oleskelulupaan syntyy vasta kahden vuoden Suomessa oleskelun jälkeen.
> 2. Lisäksi on harkittu, voidaanko etuuksien saamisen kannalta tarpeellinen identifiointi toteuttaa antamalla A.2 status myös sellaiselle inkeriläiselle, jolla ei ole omien vanhempiensa kautta liittymää Suomen kansalaisuuteen. Menettelyä tulisi tällöin soveltaa myös muista maista muuttaviin suomalaista syntyperää oleviin henkilöihin.”[1398]

Presidentti Koivisto hyväksyi 4.5.1990 Valtioneuvoston istunnossa hänelle esitetyn edellä siteeratun joustavan menettelyn, mutta dokumenttiin on liitetty Koiviston 4.5.1990 käsin kirjoittama huomautus, joka on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä:

> ”Voidaan olla joustavia, mutta ei vaikutelmaa, että oikeus maahanmuuttoon. Pitää olla mahdollista muuttaa suhtautumista, jos tarve vaatii.”[1399]

Samaa Koivisto painotti systemaattisesti inkeriläisten paluumuuton jatkuessa. Kun Kauppalehti kirjoitti 11.6.1990 inkeriläisten työlupahakemusten ruuhkautumisesta, sisäministeriön ulkomaalaiskeskuksen johtaja Risto Veijalainen lähetti lehteen vastineen, jossa totesi, että UM on jo antanut Neuvostoliitossa toimiville edustustoille kesäkuun 1990 alusta lähtien voimassa olleen ohjeen, jonka mukaan inkeriläisille voitiin antaa sekä viisumi että työlupa pyytämättä hakemuksesta enää lausuntoa ulkomaalaiskeskukselta.

Suomi liittyi vihoviimeisenä läntisen Euroopan maana Euroopan Neuvostoon ja 10.5. 1990 presidentti Koivisto puhui EN:n parlamentaarisessa yleiskokouksessa Strasbourgissa:

> ”[…] Eletään aikaa, jolloin vanhoja vääryyksiä oikaistaan ja syytöksillä uusista luodaan pohjaa tuleville jännitteille. Elämme siirtymävaihetta, josta saattaa tulla pitkäaikainenkin. Naapurisuhteitten hoitaminen saattaa vaikuttaa tulevaisuudessa aikaisempaa merkittävämmin turvallisuuteen ja vakauteen. Meidän kokemuksemme viitoittaa siihen, että suuren naapurin kanssa on koetettava neuvotellen päästä myös

1398 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Päiväämätön muistio: Inkeriläisten vastaanotto – luparyhmiä koskevien päätösten (tvm 8.1.1985, sm 21.8.1986) soveltaminen (Käsin lisätty: edelleen D. Aliens) 1-sivuiseen muistioon kirjoitettu käsin Mannisen allekirjoittamana: Esillä TP&VN-neuvottelussa 4.5.90. OK/TP MUTTA. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1399 ibid.

aikojen vaihtelut kestäviin ratkaisuihin. Puhun sellaisen kansan edustajana, jolle suuremmat vallat olivat hahmotelleet saman kohtalon kuin Baltian kansoille, mutta joka kulki toista tietä, tietä, joka johti ensin suuriin vaikeuksiin ja lukuisiin uhreihin, mutta joka myöhemmin johti kestävään suhteeseen suuren naapurimme kanssa. […]"[1400]

Koiviston puhe pidettiin ihmisoikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointiasiakirjan talletusjuhlallisuuksien yhteydessä. Hän korosti turvallisuuspolitiikan ensisijaisuutta Suomen ulkopolitiikassa muistuttaen tehtyjen ratkaisujen vaikutuksesta vakauteen ja turvallisuuteen tulevaisuudessa. Tämän tutkimuksen mukaan juuri tästä oli kysymys silloin, kun hän päätti kertoa julkisuuteen inkeriläisten paluumuuttomahdollisuudesta Suomeen.

9.6. Inkeriläisten Suomeen kohdistuneet odotukset

Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten Liiton Suomeen muuttanut puheenjohtaja Rudolf Pakki allekirjoitti 8.5.1990 uudella tittelillä "Viron Inkerinsuomalaisten Liiton edustaja Suomessa" muistion "Neuvostoliiton suomalaiset paluumuuttajat", jossa on numeroituina yli 20 asiaa, jotka Pakki halusi Suomen viranomaisten selvittävän. Muistio osoittaa hänen pitäneen inkeriläisten paluumuutto-oikeutta automaattisena presidentti Koiviston täysin päinvastaisesta kannasta huolimatta. Luettelosta näkee, että neuvostojärjestelmässä eläneellä oli usko Suomen ehtymättömiin taloudellisiin resursseihin eikä ymmärrystä siitä, kuinka suomalainen hallinto ja sosiaaliturva toimivat. Lähtökohta oli, että Suomen valtio maksaisi jokaisen inkeriläisen muuttokustannukset, viranomaiset järjestävät paluumuuttajien vastaanoton ja majoituksen ja lisäksi valtio antaisi tuntuvan "starttirahan" kaikille.

Muistion "Kysymykset vailla vastausta":
- Milloin paluumuuttaja saa Suomen kansalaisuuden
- Sosiaaliturva
- Milloin ja millainen eläke – Neuvostoliitossa eläkeikä naisilla 55 vuotta, miehillä 60 vuotta.
- Matkakustannukset
- Paluumuuttoavustus; kuka maksaa ja kuinka paljon muuttokuluja
- Starttirahat kahdelle aikuiselle ja yhdelle lapselle 5000–6000 mk
- Kaikki samat koulutuspalvelut ja lainat kuin kantasuomalaisille
- Halpakorkoisten asuntolainojen mahdollisuus; ensiasuntolainamahdollisuus
- Aikuiskoulutustuki
- Yleiskulkunevojen kuukausikortin saanti olisi heti saatavissa
- Ruplan ja markan vaihtokurssi ja määrä paluumuuttajille
- Valtion/kaupungin asunnon saamisen mahdollisuudet
- Lasten sijoitus lastentarhaan, päivähoitoon, kouluun

1400 Koivisto, Mauno 1995, s. 329–330.

– Työpaikan vaihtomahdollisuus ennen määräajan loppua
– Jos sairastuu tullessa tänne, miten toimii sairasvakuutus, jos toimii
– Millaiset kustannukset Lada auton tuonnista Suomeen
– Milloin paluumuuttajat voivat aloittaa muuton
– Kuka on vastassa, mikä virasto hoitaa majoitukset ja sen kustannukset kuka hoitaa
– Minkälaiset koulutodistukset pätee Suomessa
– Minkälainen passi on tarvis olla: kansalaispassi, vierailupassi tai ulkoministeriöltä saatu työhöntulopassi
– Minkälainen viisumi paluumuuttajalla täytyy olla ja kuinka pitkäksi ajaksi
– Konsuleilla on oikeus myöntää vain 3 kuukaudeksi, kuka sen jälkeen pidentää viisumin ja millä perusteella vai jääkö tässä tapauksessa viisumihommat pois kokonaan pitennystä ajatellen."[1401]

8.-11.5.1990 kaikkien Neuvostoliiton Inkeri-Liittojen puheenjohtajat vierailivat jälleen yhdessä Suomessa. Matkan tarkoituksena oli "saada virallista tietoa muutto-oikeudesta". Sitä oli Suomesta vaikea mistään saada, koska viranomaisten on hankala viestiä epävarmuuksista. Hallitustasolta ei voitu kertoa pidemmän aikavälin suunnitelmista, koska ei tiedetty, miten asiat Neuvostoliitossa etenisivät. Tilanteet muuttuivat nopeasti ja toukokuussa 1990 kommunistit oli jo heitetty vallasta Sloveniassa ja Kroatiassa.

Puheenjohtajavierailun lehdistötilaisuus oli Suomi-Seurassa 11.5.1990. Neuvosto-Eestin inkeriläisiä edusti uusi puheenjohtaja Toivo Kabanen Tartosta, Leningradin aluetta puheenjohtaja Vihtori Hyyrönen Hatsinasta ja Karjalan Tasavallan aluetta puheenjohtaja Santeri Pakkanen Petroskoista. He vakuuttivat, että paluumuuttoryntäystä ei ole odotettavissa ja arvioivat, että noin 2 000 Neuvostoliiton suomalaista haluaa muuttaa seuraavan parin vuoden aikana pysyvästi Suomeen. Näistä valtaosa oli inkeriläisiä ja puolet heistä Virosta.

Vihtori Hyyrönen muistutti, että sodan jälkeen eri alueille pakkosiirretyt ovat kymmeniä vuosia pyrkineet synnyinmaalleen Inkeriin. Leningradissa ei uskottu, että Suomeen muuttajia olisi paljon, "ehkä yhteensä muutamia satoja lähivuosien aikana", tosin Leningradin seudun vaikea asuntotilanne lisäsi muuttohaluja. "Yllätyimme täällä vallitsevasta Inkeri-buumista. Ainakaan Neuvosto-Karjalasta ei ole lähdössä muutamia satoja suurempaa joukkoa", arvioi Karjalan Inkeri-liiton Santeri Pakkanen. "Tuhansien tulo laivalla Suomeen on mahdottomuus", sanoi Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten Liiton Toivo Kabanen.[1402]

Muuttohalukkuus vaihteli alueittain, mutta tuhannet inkeriläiset halusivat tulla Suomeen tilapäisesti töihin ja opiskelemaan. Vasta sen jälkeen ihmiset tekisivät päätöksen mahdollisesta pysyvästä muutosta. Kieliopintojen lisäksi haluttiin realistista tietoa olosuhteista, työ-, opiskelu- ja muuttomahdollisuuksista. Korostettiin, että tiedotustyön lisäksi Suomen tulisi tukea voimakkaasti inkeriläisten muutakin toimintaa ja kulttuuriharrastusta. Tuki lisäisi yhteyksiä Suomen ja Neuvostoliiton suomalaisten välillä ja vähentäisi paineita valmistelemattomaan

1401 Rudolf Pakki, "Viron Inkerinsuomalaisten Liiton edustaja Suomessa": 8.5.1990 päivätyn muistion "Kysymykset vailla vastausta". Rudolf Pakin arkisto. TIMA.

1402 HS 12.5.1990: Inkeriläisseurojen johtajat eivät usko muuttoryntäykseen.

muuttoon. Inkeri-liittojen puheenjohtajat tarjosivat Suomen viranomaisille ja järjestöille yhteistyötä tiedotus- ja koulutustoiminnan käynnistämiseksi Neuvostoliiton suomalaisten keskuudessa. He ilmaisivat huolensa uudelleen virinneen inkeriläisyyden tulevaisuudesta – jäävätkö Inkeriin vain vanhukset, kun työkykyinen, nuorempi väki ”haetaan” Suomeen.[1403] Puheenjohtajien 11.5.1990 lehdistötiedote oli yksityiskohtainen:

1. […] tiedot inkerinsuomalaisten pääsystä Suomeen ovat synnyttäneet erilaisia huhuja inkeriläisten asuttamilla alueilla Neuvostoliitossa. Useimpien inkerinsuomalaisten Suomen asioiden tuntemus on erittäin puutteellista. Tiedotustyössä voisivat Inkerin liitot […] auttaa Suomen viranomaisia. Tätä varten tulisi Inkerin liittoja tukea […] liitoilta puuttuvat tekniset laitteet kopio- ja kirjoituskoneet sekä telelaitteet. Toimihenkilöitä olisi koulutettava.

3. […] kaikilla inkeriläisten asuttamilla alueilla on valtavat valmiudet tulla Suomeen töihin – kuukaudeksi ja pitemmäksikin ajaksi, myös työharjoitteluun, lähettämään lapsia kursseille, leireille jne. […]

4. tarvitaan tukea Suomen kielen opetuksessa: opettajien koulutusta, oppikirjoja. Tukea tarvitaan myös liittojen kulttuuritoiminnalle ja sosiaaliselle avustustoiminnalle inkeriläisten asuttamilla alueilla sekä keskinäiselle yhteydenpidolle liitojen kesken ja paikallislehtien toiminnalle. […]

5. […] toivotaan inkerinsuomalaisille samanlaista statusta kuin Ruotsista Suomeen palaaville suomalaisille[…] suomalaisen asuntopolitiikan toivotaan suosivan inkerinsuomalaisia. Hyvin tärkeänä pidetään sitä, että kaikista paluumuuttoa […] koskevista asioista on sovittava neuvostoliittolaisten viranomaisten kanssa. Myös viisumin ja työluvan saannin helpotusta toivotaan. Samoin jonkinlaisen keskuksen perustamista, joka keskittyisi paluumuuton ja muun inkeriläisiä koskevan toiminnan hoitamiseen.”[1404]

TM:n nvm Risto Laakkonen vastasi 12.5.1990 Inkeri-liittojen toiveisiin: ”Meillä on valmis organisaatio paluumuuttoa varten. Seuraavaksi rahoitamme tulijoista selvityksen, joka laaditaan yhdessä Suomi-Seuran kanssa.”[1405] Vastaanottoasuntoja ei toistaiseksi suunniteltu, työnantajien lupaamien työsuhdeasuntojen arvioitiin riittävän aluksi. Inkeriläisten koulutuksessa voidaan käyttää kaikkia Suomen ammattikurssikeskuksia ja järjestää sosiaaliturva kuten muillekin paluumuuttajille. SM:n ulkomaalaistoimiston johtaja Risto Veijalainen kertoi, että rajan takaa tuleviin suomalaisiin suhtaudutaan mahdollisimman joustavasti. Turistiviisumilla tuleville myönnetään vuoden oleskelulupa poikkeuksellisesti Suomessa eikä tulijoiden tarvin-

1403 US 10.5.1990: Inkeriläiset ihmettelevät muuttokohua ja pitävät lukuja liioiteltuina. ”Suomalaiset, pistäkää jäitä hattuun” ja HS 12.5.1990: Inkeriläisseurojen johtajat eivät usko muuttoryntäykseen.

1404 Neuvostoliiton Inkeriläisjärjestöjen puheenjohtajien 11.5.1990 lehdistötiedote. TFA

1405 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana 1990.

nut palata Neuvostoliittoon lupaa anomaan. 1990 huhtikuun loppuun mennessä SUSTO oli myöntänyt oleskeluluvan 200:lle Neuvostoliiton suomalaiselle.[1406]

Inkeri-liittojen puheenjohtajien Suomen-vierailun jälkeen Neuvosto-Eestin Liiton puheenjohtaja Toivo Kabanen halusi varmistaa, että matkan aikana esitellyt toiveet saavuttavat varmasti Suomen viranomaiset. Yksityiskohtaisten ehdotusten lähettäminen vain kuukausi sen jälkeen, kun inkeriläisten kohteleminen paluumuuttajina oli tullut julkisuuteen, vahvistaa tämän tutkimuksen tuloksia. Kabanen lähetti 17.5.1990 allekirjoitetun kirjeen UM:lle, TM:lle, SM:lle ja OPM:lle. Viitaten vierailulla käytyihin keskusteluihin lueteltiin Inkeri-liittojen 8 konkreettista ehdotusta. Kirjeestä näkyy, mitä Inkeri-liittojen puheenjohtajat olivat 8.-11.5.1990 vierailun aikana keskustelleet asioista ao. viranomaisten, erityisesti työministeriön kanssa:

”1. On tarve perustaa lähiaikoina Suomen työministeriön yhteyteen kolmen hengen inkerinsuomalaisille tarkoitettu työnvälitys-, maahanmuutto- ja opintotoimisto, missä ratkottaisiin kaikki näitä koskevat kysymykset.

2. Työn joustavuuden saavuttamiseksi tarvitaan apua Inkerin toimistojen perustamiseksi jokaisessa kolmessa liitossa. Tätä varten kirjeen liitteenä on valmis kustannusarvio.

3. Suomalaista syntyperää oleville inkerinsuomalaisille tarvitaan ryhmään A1-A2 kuuluvat vapaat työluvat.

4. Suomen konsuliruuhkien poistamiseksi Leningradissa ja Tallinnassa ehdotamme valtuuksia konsuleille myöntää työluvat inkerinsuomalaisille heti vuodeksi. Tähän alaryhmään voisivat kuulua: maahanmuuttajat, määräaikaiset työntekijät, opiskelijat ja työharjoittelijat.

5. Tarvitaan määrärahoja: Inkeriläisten aikuisten ohjaavaan ja ammattikoulutukseen Suomen ammatillisissa kurssikeskuksissa vähintäin 2 viikkoa noin 1000:lle paikka vuodessa Virosta; Ammattikouluissa opiskeleville samoilla periaatteilla kuin kantasuomalaisillakin noin 100:lle opiskelijalle vuodessa Virosta; Suomenkielen opetustuki paikan päällä Virossa: opettajien koulutus noin 20 opettajalle 4 viikkoa vuodessa, lisätukea suomenkielen opettajien palkkoihin 20 opettajalle vuodessa, tukea suomenkielen opintomateriaalien, nauhureitten, kasettien yms. hankkimiseksi, tukea paikalliskulttuuritoiminnan kehittämiseen 11 seuralle Virossa, aikuisten ja lasten laulukuorojen ja tanhuryhmien opettajille, tukea suomenkielisen sanomalehden julkaisemiseen (paperin toimitus, toimittajien kuluihin ym.).

6. Radion kuuluvuuden ja television näkyvyyden ulottamistarve suomenkielisille alueille (Karjala, Leningradin piiri, Viro).

1406 Helsingin Sanomat 12.5.1990: Inkeriläisseurojen johtajat eivät usko muuttoryntäykseen.

7. Pyydetään työvoimaministeriötä tiedottamaan kaikille työvoimatoimistoille avun tarpeesta inkerinsuomalaisille työpaikkojen ja työsuhdeasuntojen hankkimisessa.

8. Veronhuojennuksien mahdollisuus yhden vuoden työskentelijöille Suomessa."[1407]

Neuvostoliiton Inkeri-liittojen puheenjohtajien tiedotustilaisuuden jälkeen Helsingin Sanomien toimittaja Pekka Hakala analysoi paluumuuton siihenastista kehitystä ja totesi, että eduskunnalle syksyllä 1990 annettava uusi ulkomaalaislaki näytti inkeriläisille räätälöidyltä:

"Presidentti Mauno Koivisto ilmoitti televisiohaastattelussa, että inkeriläisiä on pidettävä paluumuuttajina kuten esimerkiksi Ruotsista palaavia suomalaisia [...] paluumuuton valmistelu alkoi jo puolitoista vuotta sitten, jolloin ensimmäiset suomalaisseurat perustettiin Neuvostoliitossa. Vuosi sitten seurat asettivat tavoitteekseen helpon, mieluiten viisumivapaan pääsyn Suomeen [...] Petroskoista tulevaa Vihtoria on kuitenkin vaikea verrata Norrköpingistä palaavaan Jarmoon. Vihtori on Neuvostoliiton kansalainen ja Suomessa ulkomaalainen. Hän tarvitsee oleskelu- ja työluvat, kuten muutkin ulkomaalaiset [...] Viranomaiset näyttävät soveltavan nykyistä lakia uuden hengessä."[1408]

Työministeri Matti Puhakka (SDP) antoi 18.5.1990 eduskunnassa perusteellisen vastauksen kansanedustaja Jouni J. Särkijärven 11.4.1990 esittämään kirjalliseen kysymykseen.[1409] Vastauksessa paalutettiin paluumuuttopolitiikka, inkeriläisten muuttotilanne, arvioitu lähitulevaisuus ja työministeriön keskeinen rooli paluumuuttohallinnossa:

" [...] Pääosa muuttohalukkaista henkilöistä on työiässä olevia, eläkeläisillä ei inkerinsuomalaisten liittojen mukaan ole halukkuutta vaihtaa asuinpaikkaansa [...] Työministeriön yhteydessä toimiva siirtolaisuusasiain neuvottelukunta on selvittämässä tarkemmin Neuvostoliitossa asuvien suomalaisten määrää, rakennetta ja muuttohalukkuutta [...] Tavoitteena on, että Neuvostoliiton suomalaisten Suomeen muuttoon liittyvät asiat järjestetään normaalina virkatehtävänä. Työministeriö siirtolaisuusasioista vastaavana ministeriönä yhteensovittaa eri viranomaisen toimia [...] Viisumin, oleskelu- ja työluvan saamisen eräänä kriteerinä on, että Neuvostoliiton sisäisessä passissa on suomalaisuusmerkintä. Muuttajalle myönnetään oleskelu- ja työlupa aluksi vuodeksi. Pysyvän oleskeluluvan voi saada kahden vuoden Suomessa oleskelun jälkeen. Viisumeihin, oleskelu- ja työlupiin merkitään statukseksi sama luokitus kuin sellaisilla henkilöillä, joilla on jokin side Suomeen [...]

1407 Eestin Kulttuurisäätiö/Viron Inkerinsuomalaisten Liitto. Liiton puheenjohtaja Toivo Kabasen allekirjoittama kirje 17.5.1990 osoitettu Suomen Ulkoministeriöön, Työministeriöön, Sisäasiainministeriöön ja Opetusministeriöön. Signum 68.41-NLO. UMA.

1408 Hakala, Pekka: Kansalaisuuden selvitys saattaa osoittautua työlääksi. HS 12.5.1990

1409 Työministeri Matti Puhakan vastaus kysymykseen "Mikä on Hallituksen siirtolaisuuspolitiikka niiden henkilöiden kohdalla, jotka ovat halukkaita muuttamaan pysyvästi Suomen Neuvostoliitosta?" VP 1990 KK 223/1990. 18.5.1990.

> Työvoimatoimistot huolehtivat Neuvostoliiton suomalaisten työnvälityksestä normaaliin tapaan soveltaen kokemuksiaan muuttajien palveluista […] Muuttaja pääsisi pääsääntöisesti tänne sijoituttuaan Suomen sosiaaliturvan ja terveydenhoitojärjestelmän piiriin. Poikkeuksen muodostavat eläkeläismuuttajat, jotka voivat päästä Suomen kansaneläkejärjestelmän piiriin vasta oleskeltuaan maassa viisi vuotta. Suomen työmarkkinoille muualta tulevien työ- ja palkkaehtojen on oltava Suomen lainsäädännön ja työehtosopimusten mukaiset […]"[1410]

Pian Liittojen puheenjohtajien Suomen-matkan jälkeen Eestin Inkerinsuomalaisten liiton kokous päätti 19.5.1990, että Rudolf Pakki ei edusta enää liittoa Suomessa eikä hänellä ole valtuuksia esiintyä liiton nimissä. Puheenjohtaja Toivo Kabasen allekirjoittama pöytäkirjanote asiasta[1411] lähetettiin Suomi-Inkeri-seuraan.[1412] Leningradissa Inkeri liiton suomen kielen opettaja kertoi Kalle Kniivilälle, ettei nähnyt liiton toiminnasta mitään muuta tulosta kuin että ihmisiä autettiin löytämään työpaikkoja Suomessa ja opetettiin heille kieltä. "Mitään muuta hyödyllistä minä en tässä toiminnassa näe, tai minä en oikeastaan tiedä mikä se on oikeastaan se Inkerin liiton tarkoitus. – Esimerkiksi talvella pidettyyn Inkerin liiton edustajakokoukseen tuli sellaista väkeä … Aluksi puhuttiin suomea, mutta sitten yhtäkkiä ruvettiin puhumaan venäjää."[1413]

Keväällä 1990 Neuvostoliitosta saapui Suomeen aikaisempaan verrattuna suuri joukko Romanian ja Somalian pakolaisia. Romanialaisia turvapaikanhakijoita tuli toukokuussa 105 ja somaleja 44. SPR perusti Joutsenon Rauhan sairaalaan vastaanottokeskuksen, jonne sijoitetuista turvapaikanhakijoista valtaosa oli somaleja. Joutsenossa ja Imatralla ihmiset pelkäsivät henkensä ja omaisuutensa puolesta ja säikähtäneimmät vaativat pakolaisten eristämistä aitaukseen.[1414] Samaan aikaan Neuvostoliiton juutalaisten kauttakulkusuunnitelma Suomen kautta oli Lähi-Idän tilanteen takia kriittisessä vaiheessa. Israelin presidentti Chaim Herzog vieraili Suomessa 23.-25.5.1990 ja ulkoministeri Pertti Paasio 22.-26.5. Egyptissä. Heti perään valmisteltiin Paasion matkaa Israeliin, Syyriaan ja Jordaniaan.[1415]

6.–10.6.1990 SDP:n puoluekokouksessa Pertti Paasio valittiin jatkamaan puheenjohtajana ja varapuheenjohtajaksi valittiin työministeri Matti Puhakka. Samaan aikaan kun Lappeenrannan kaupungintalolla pidettiin puoluekokousta, kuljetettiin Leningradista huomaamatta Lappeenrannan lentokentälle 100 huhtikuussa kauttakulkuluvan saanutta juutalaista, jotka jatkoivat Tel Aviviin.[1416] Suojelupoliisi sai myöhemmin kesällä vihjeen, että elokuun lopussa

1410 Työministeri Matti Puhakan vastaus: VP 1990 KK 223/1990. 18.5.1990.

1411 Eestin Inkerinsuomalaisten liiton kokouksen pöytäkirjan numero 3/19.05.1990. Korppi, Hely: Valtataistelu käynnissä inkeriläisjohtajien keskuudessa. Viron liitto eväsi Rudolf Pakilta oikeuden edustaa inkeriläisiä. Uusi Suomi 19.6.1990.

1412 Korppi, Hely: Valtataistelu käynnissä inkeriläisjohtajien keskuudessa. Viron liitto eväsi Rudolf Pakilta oikeuden edustaa inkeriläisiä. Uusi Suomi 19.6.1990.

1413 Kniivilä, Kalle: Inkeriläisnuoret innostuivat Koiviston lausunnosta: "Haluan Suomeen vaikka neekeriksi". Kansan Uutiset 6.6.1990.

1414 Lindfors, Jukka 2013: Ensimmäisiä Somalian ja Romanian pakolaisia vaadittiin jopa aidattaviksi. YLE Elävä arkisto 26.1.2013.

1415 Blomberg (2011), s.

1416 Keskustelu Seppo Tiitisen kanssa 7.5.2021.

suunniteltiin terrori-iskuja Ateenassa Suomen ja Neuvostoliiton lähetystöihin juutalaismuuton pysäyttämiseksi. PLO:n piirissä oli tehty päätös ”antaa Suomelle opetus”.[1417]

9.7. Inkeriläisten ihana kesä 1990 ja syksyn tulo

Kirjallisen kysymyksen veteraanitunnuksen myöntämisestä sotiin osallistuneille inkeriläisille 22.5.1990 jätti 11 Kokoomuksen, Keskustapuolueen ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen kansanedustajaa viitaten presidentin lausuntoon, että inkeriläisillä on mahdollisuus palata Suomeen paluumuuttajina. Heidän mielestään tuli selvittää myös oikeus veteraanitunnukseen ja veteraanien etuuksiin.[1418] Sosiaali- ja terveysministeri Mauri Miettinen vastasi voimassa olevan lainsäädännön lähtevän siitä, että erityistä sosiaaliturvaa annetaan vain sellaisille, jotka joutuivat asevelvollisuuslain nojalla Suomen kansalaisina osallistumaan sotatoimiin. Vapaaehtoisesti osallistuneet muiden maiden kansalaiset eivät olleet oikeutettuja rintamasotilastunnuksiin. STM oli asettanut työryhmän selvittämään mahdollisuudet tunnuksen myöntämisperusteiden laajentamiseen. Sen jälkeen päätettäisiin tarvittavista toimenpiteistä ja vapaaehtoisesti sotatoimiin osallistuneiden asemasta veteraanietuuksien piirissä.[1419]

25.5.1990 kansanedustaja Tina Mäkelä (SMP) jätti kirjallisen kysymyksen eläketurvan järjestämisestä Suomeen muuttaville inkeriläisille, jotta eläkekertymä saataisiin vastaamaan vastaavissa työtehtävissä Suomessa työskennelleiden eläketasoa:

> **”Suomeen ollaan tulevaisuudessa sallimassa halukkaiden Inkerin suomalaisten muuttaminen. He tuovat monesti kaivattua apua varsinkin Etelä-Suomessa vallitsevaan työvoimapulaan ja toisaalta toimenpide on kädenojennus Neuvostoliitossa asuville itsensä suomalaisiksi tunteville. Hallituksen muodostamaa linjaa on tervehdittävä suurella tyydytyksellä. Suomeen tulevat henkilöt ovat jossain tapauksissa jo suhteellisen iäkkäitä ja he eivät tule todennäköisesti saamaan Neuvostoliitosta minkäänlaista eläkettä. Lisäksi kyseinen eläke olisi Suomen hintatasossa täysin olematon. Tämän johdosta heillä on vaarana eläkeikään tultuaan joutua suhteellisen pienen eläkkeen varassa toimeentuleviksi.”** [1420]

Sosiaali- ja terveysministeri Mauri Miettinen sanoi vastauksessaan, että myös ulkomailta Suomeen muuttava henkilö pääsee sosiaaliturvan piiriin eikä ulkomaalaisiin kohdistuvia rajoituksia sosiaaliturvalainsäädännössä eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta ole. Suomeen muuttava ulkomaan kansalainen voi kuitenkin saada kansaneläkkeen vasta asuttuaan 5 vuotta Suomessa. Myös eläketurvan osalta inkeriläisiä tulee kohdella samoin kuin muitakin Suomeen

1417 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 164.

1418 1990 vp. Kirjallinen kysymys n:o 316 / Ala-Harja ym.: Veteraanitunnuksen myöntämisestä sotiin osallistuneille inkeriläisille /22.5.1990.

1419 1990 vp. – KK n:o 316 / 25.6.1990. Sosiaali- ja terveysministeri Mauri Miettinen.

1420 1990 vp. KK n:o 329. Mäkelä: Eläketurvan järjestämisestä Suomeen muuttaville inkeriläisille. 25.5.1990. Tina Mäkelä.

muuttavia henkilöitä. Suomen ja Neuvostoliiton välillä neuvoteltiin sosiaaliturvasopimuksesta. Sen voimaantulo edistäisi sosiaalivakuutusjärjestelmien yhteensovittamista.[1421] Hallitus teki 14.6.1990 periaatepäätöksen asuntolainavaltuuden lisäämisestä 75 milj. markalla[1422] 200 aravaehtoisen asunnon hankkimisesta lähinnä inkeriläisille paluumuuttajille.[1423]

Heti kesäkuun alussa Leningradin pääkonsulinvirasto raportoi ulkoministeriölle ja SM:n Ulkomaalaiskeskukselle heidän ja Tallinnan toimipisteen viisumijonotuspaikkojen myyntibisneksestä. Paikkoja 4000 hengen jonoon myytiin jo 200 ruplan hintaan. Toinen ongelma, joka ratkaistiin heti, olivat jonoon ilmaantuneet suomalaiset miehet, jotka hakivat viisumia tyttöystävilleen. Suomalaisina he pääsivät ohittamaan koko jonon ja uudenlainen bisnes olisi alkanut, ellei neuvostokansalaisia olisi edellytetty tuomaan viisumihakemuksensa itse.[1424]

Helsingin Sanomat julkaisi 19.6.1990 Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtaja Vesa Pietilän vetoomuksen aloittaa vakava keskustelu Tarton rauhansopimuksessa Inkerin suomalaisille myönnetyn itsehallinnon täytäntöönpanosta: ”[…]Suomeen rajoittuvaksi kaavaillun autonomisen alueen hallinnolliseksi ja kulttuurielämän keskukseksi soveltuisi erinomaisesti vanha kulttuurikaupunki Sortavala[…]Inkerin itsehallintoalue venäjän ja suomen taitoisine asukkaineen voisi muodostua myös jonkinlaiseksi kokeilualueeksi ja moottoriksi koko muun Neuvosto-Karjalan elinkeinoelämän kehittämisessä[…]ehdotukset olen tuonut esille keskustelun herättämiseksi Tarton rauhansopimuksen velvoitteista Inkerin kysymyksen suhteen[…]”[1425] Samana päivänä Uudessa Suomessa kerrottiin, että Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtaja Vesa Pietilä oli ilmoittanut jättävänsä seuran puheenjohtajan tehtävän, jossa oli keväällä aloittanut.[1426]

Tunnelma uusien kulttuurisuhteiden solmimisessa Suomen ja Neuvostoliiton välille oli lähes euforinen. Joensuun Laulujuhlien kannatusyhdistyksen puheenjohtaja, työministeri Matti Puhakka keksi juhlien ”Maailmat kohtaavat”- päätöskonsertin viemisen vanhalle laulujuhlapaikalle Sortavalaan. Se on Neuvostoliiton raja-alueella, jonne omankin maan kansalaiset tarvitsivat kulkuluvan. Helteisenä juhannuspäivänä 1500 suomalaista ja ulkomaista vierasta kulki junilla edestakaisen matkan ilon ja innostuksen vallassa. Veturit ja rajamiehet vaihtuivat Niiralan raja-asemalla. Työministeri Puhakka ja muut arvovieraat otettiin Sortavalan asemalla vastaan ”Laatokan aaltojen” sävelin. Kadulla törmättiin Neuvostoliiton suomalaisten hankalaan keskinäiseen yhteydenpitoon. Petroskoilainen Ernest Koivunen kertoi: ”Näin suomalaisesta lehdestä, että Sortavalassa pidetään suuri konsertti ja muita juhlia. Paljon tapahtuu, mutta vähän meillä kirjoitetaan.”[1427]

1421 1990 vp. – KK n:o 329 / 29.6.1990. Sosiaali- ja terveysministeri Mauri Miettinen.

1422 Noin 20 390 000 EUR (v. 2021)

1423 Helsingin Sanomat 15.6.1990: Inkeriläisille asuntoja 75 miljoonalla.

1424 LENB066/8.6.1990. Asia: Viisumijonojärjestys Leningradissa ja Tallinnassa. Signum 68.41 – NLO. UMA.

1425 Pietilä, Vesa, puheenjohtaja Suomi-Inkeri-seura Helsinki: Inkeriläisten itsehallinto toteen. Helsingin Sanomat 19.6.1990.

1426 Korppi, Hely: Valtataistelu käynnissä inkeriläisjohtajien keskuudessa. Viron liitto eväsi Rudolf Pakilta oikeuden edustaa inkeriläisiä. Uusi Suomi 19.6.1990.

1427 Heikkinen, Martti HS 25.6.1990.

Kesän 1990 suurin inkeriläistapahtuma oli Inkerinmaan Tuutarissa juhannuksena järjestetyt ”Omal maal”- laulujuhlat, jossa myös Suomen TV2 oli mukana.[1428] Oli varauduttu 10 000 vieraaseen ja väkeä saapui autolasteittain ympäri Neuvostoliittoa sekä Suomesta, Ruotsista, Kanadasta ja Yhdysvalloista. Työministeriö oli juuri julkaissut oppaan ”Tietoa Suomeen aikoville Neuvostoliiton ja Viron suomalaisille”. Suomi-Seuran tervehdyksen Tuutarissa esittänyt Martti Häikiö toi TM:n tuoreita oppaita paluumuuttoa suunnitteleville. Seuran omassa Suomen Silta-lehdessä oli selkeä ohje paluumuuttoa suunnitteleville:

> **”Ota yhteys työvoimatoimistoon. Työvoimatoimistot lähettävät pyynnöstä tietoja alueensa työ- ja asunnonsaantimahdollisuuksista. Kaikkein viisainta on ensin tilata työvoimatoimistosta NL:n suomalaisille laadittu opaskirjanen. Siinä on myös suurimpien suomalaisten työvoimatoimistojen osoitteet. Helsingin työvoimatoimistosta voi saada em. oppaan ja yksityiskohtaisia tietoja. Osoite on Haapaniemenkatu 4, PL 172, 00531 Helsinki.”**[1429]

Leningradin alueen Inkerin liiton puheenjohtaja Vihtori Hyyrönen halusi Tuutarin laulujuhlilla luoda tulevaisuudenuskoa. Hän ei uskonut, että Inkerin kansan tulevaisuus kohenee sillä, että ”väki pakenee Suomeen eikä kukaan jää toimimaan kotimaalle.” Oltiin kiitollisia Suomesta tulleesta avusta, jonka ansiosta juhannukseksi ilmestyi ensimmäinen suomenkielinen ”Omal maal”-lehti, jonka päätoimittaja Hyyrönen oli: ”Meidän tehtäväksemme jää koota hajalle lyöty kansa, opettaa lapsillemme suomen kieli ja kasvattaa heitä kuten vanhempamme meitä kasvattivat. Inkeriläiskodeissa kasvatettiin luottamaan Jumalaan kaikissa olosuhteissa. Tämän työn hedelmistä saamme nauttia nyt, kun vapaammat ajat ovat koittaneet.”[1430]

Petroskoin seurakunnan virolainen rovasti Paul Saar sanoi juhlasaarnassaan, että juhlien merkitys oli olla yhdistävänä voimana, ystävyyttä ja yksimielisyyttä lujittavana tekijänä. Inkerin kansalle oli nyt koittanut valoisampi aika. Se oli saanut perustaa liittoja, joiden tehtävänä on tukea ja auttaa nostamaan ja kehittämään kansallista kulttuuria. Saar kertoi, että Inkerinsuomalainen rovastikunta oli perustettu ja tarkoitus oli koota Inkerin kansa yhteisen kirkon piiriin.[1431]

Leningradin alueen Inkerin liiton sihteeri Vladimir Kokko totesi Inkeriläisten Viesti-lehden mukaan, että Inkerin kulttuuri on päässyt pahasti taantumaan ja herääminen oli tapahtunut äärimmäisen hitaasti: ”Tämä johtuu siitä, että Inkerissä ei ole ollut älymystöä sen jälkeen, kun se aikanaan tuhottiin. Ja miten voisi ruumis toimia ilman päätä. Inkerin kylissä asuu paljon ihmisiä, joilla ei ole mitään tietoa Inkerin liittojen toiminnasta tai edes olemassaolosta. Tieto menee hitaasti perille.”[1432]

Helsingissä 8.7.1990 järjestetyillä inkeriläisten kesäjuhlilla dosentti Lyyli Ronkonen sanoi puheessaan, että inkeriläisyys merkitsee ennen kaikkea sinnikkyyttä säilyttää oma kansallinen identiteetti. ”Sitten vielä toinen piirre inkeriläisissä oli se, että heissä oli aina hiljainen, passii-

1428 YLE TV2: *”Reportaasi inkerinsuomalaisten perinteisiltä juhannusjuhlilta Tuutarista”*

1429 Miten paluumuuttajat voivat hakea Suomesta työtä. Inkeriläisten Viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

1430 ”Omal´ maal´-lehti, s. 2. / Inkeriläisten viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

1431 Luoma, Anja, Inkeriläisten viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

1432 Luoma, Anja, Inkeriläisten viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

vinen protesti väkivaltaa ja vääryyttä vastaan."[1433] Vammalassa Vanhan Kirjallisuuden Päivillä Karjalan Tiedeakatemian tutkija Eino Kiuru kertoi Karjalan inkeriläisten kulttuurikuulumisia. Larin Paraske-tutkija Senni Timonen ja runoilija Ilpo Tiihonen keskustelivat päivillä Parasken elämänvaiheista ja hänen kohtaamisestaan pastori Neoviuksen kanssa.[1434]

SM:n Ulkomaalaiskeskus SUK oli ratkaissut 28.6.1990 mennessä 300 inkeriläisten oleskelulupaa. Näistä oli lapsia 50 ja käsittelyä odotti 102 aikuisen ja 37 lapsen hakemukset.[1435] Heinäkuussa Tallinnassa oli jonossa arviolta 10 000 viisuminhakijaa, Leningradissa 8 000. Leningradin pääkonsulin sijainen Terhi Hakala kertoi, että siellä ehdittiin pitkien työpäivien ansiosta käsitellä 300 hakemusta päivässä. Kansan Uutiset kuvaili, kuinka jonottamaan tottuneet neuvostokansalaiset pitivät listaa jonottajista. Kun uusi viisuminhakija merkittiin listan loppuun, hän saattoi poistua välillä paikalta. Kerran viikossa järjestettiin nimenhuuto. Inkeriläiset ja juutalaiset pääsivät jonon ohi.[1436]

Viktor ja Irina Pelgonen kertoivat, että he lähtivät kesälomalla 1990 Ladallaan enon luo Lammille. Pelgosten elämä oli käynyt vaikeaksi kotipaikkakunnalla 60 km Leningradista pohjoiseen: "Valtavan kanafarmin työntekijöinä saimme munia ja kanaa alennushintaan, mutta leipää ja maitoa piti joskus jonottaa aamusesta iltapäivään." Tieto muuttomahdollisuudesta Suomeen oli tavoittanut heidät nopeasti, koska Viktor Pelgosen eno oli asunut Suomessa vuodesta 1935. Eno ei ollut kotona ja he etsivät Tampereen työvoimatoimiston ja ilmoittautuivat työnhakijoiksi.

Maatalousteknikko Irina Pelgoselle tarjottiin lypsyhommia Joensuun läheltä ja Viktorille ja hänen äidilleen työtä Lammilta. Enon palattua Lammille käytiin yhdessä Kärkölässä Koskisen OY:ssä, jonka henkilöstöpäällikkö Esa Kallinen oli työvoimapulan takia etsinyt väkeä Virosta ja Leningradin seudulta. Viktor sai puolessa päivässä työviisumin, oleskeluluvan ja pysyvän työpaikan Koskisen OY:stä. Hän asui ensin yksin Koskisen Oy:n parakissa. Sen jälkeen, kun Irina-vaimo ja kaksi poikaa tulivat Suomeen, perhe pääsi työnantajan paritaloon.[1437]

Koskisen OY:n henkilöstöjohtaja Esa Kallinen kertoi, että inkeriläinen työvoima oli tarpeen. Alkuvaiheissa yritys hankki siirrettävän asuntolan majoitukseen. Suomen kieli kuului oppisopimuskoulutukseen "kisällitutkinnon" tapaan ja Koskisen Oy palkkasi Tallinnasta muuttaneen maisterin kokoaikaiseksi opettajaksi. Yritys auttoi tulijoita saamaan lainaa talokauppoihin. Pankinjohtajille vakuutettiin, että työsuhteet ovat pysyviä. Kallinen teki paljon töitä sen hyväksi, että Kärkölässä otetaan paluumuuttajat hyvin vastaan: "Monessa tilaisuudessa kävin puhumassa."[1438]

Suomessa vallitsi täystyöllisyys, työtä vailla oli vuoden 1990 alussa 100 000 ihmistä ja työttömyysaste 3,4%.[1439] 1990 tulleet inkeriläiset integroituivat työmarkkinoille suhteellisen helposti, vaikka usein saivat vaatimattomampaa työtä kuin entisessä kotimaassa. Jos kielitaito

1433 Haapaniemi, Sinikka 2010, s. 271.

1434 Luoma, Anja, Inkeriläisten viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

1435 UM/OIK-30/Ertman 280690/No CCC 1577. Signum 68.41-NLO. UMA.

1436 Kansan Uutiset Viikkolehti 14.7.1990: Tuhannet neuvostoliittolaiset jonottavat viisumia Suomeen. Inkeriläiset pääsevät jonon ohi.

1437 Åkerlund, Merja, STT/Itä-Savo 21.12.2003.

1438 Henkilöstöjohtaja Esa Kallisen haastattelu: Työvoimaa ja henkistä rikkautta. Itä-Savo 21.12.2005.

1439 Uimonen, Risto 1998, s. 90.

oli heikko, Suomessa ei arvostettu Neuvostoliitossa hankittua koulutusta. Vaikka työtä saatiin, asuntopula yllätti useimmat. Yleensä muuttaja joutui asumaan ystävien tai sukulaisten hoivissa. TM:n nvm Risto Laakkonen painotti heidän sekä kuntien vastuuta: ”Paluumuuttajia ei saisi houkutella maahan ellei työmahdollisuuksista ja asunnosta ole tietoakaan […] Mikään koneisto ei pysty asuttamaan muutamassa kuukaudessa useita tuhansia ihmisiä, etenkin kun maassa on ennestään 20 000 asunnotonta.”[1440]

Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten Liitto sai heinä-syyskuun 1990 aikana työpaikkailmoituksia seuraavista paikoista: Nilakkalohi OY Tervo ja Oy Scanfish Ab Mossala. Toivakan, Loimaan, Nilsiän, Joroisten, Jäppilän, Haukivuoren, Virtasalmen ja Kangasniemen kunta sekä Pieksämäen mlk ja monet yksittäiset maatilat hakivat maatalouslomittajia.[1441]

Syksyllä 1990 suomalaisissa maatalousalan oppilaitoksissa aloitettiin 1- vuotinen viljelijä- ja lomittajakoulutus neuvostoliittolaisten opiskelijoiden koulutusta varten. Jamilahden kansanopisto lähetti Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten Liitolle mm. tiedotusaineiden linjan hakupapereita. Opetusministeriö seurasi ulkomaalaisten opiskelijoiden määrän kehitystä. Lääninhallitukset keräsivät ministeriölle tiedot oppilaitoksilta. Valtiontilintarkastajien kertomus vuodelta 1990 on kirjannut 9 opetusryhmää ja noin 100 opiskelijaa ”Neuvostoliiton suomenkielisiltä alueilta, Virosta, Karjalasta ja Leningradin alueelta”. Koulutuksen kustannuksiin varattiin v.1990 lisämenoarviossa 4,5 milj. mk[1442] ammatillisen koulutuksen määrärahasta.[1443]

Inkeriläisten Viesti -lehti haastatteli inkeriläisen siirtoväen vaiheista väitellyttä Pekka Nevalaista suomalaisten uudesta inkeriläisinnostuksesta. Nevalainen ei historian valossa jaksanut uskoa, että innostus olisi pysyvää ja pohti ”kauankohan heimotunne jaksaa hehkua? Menneisyys pelottaa.” Hän ennusti, että jos koko ikänsä neuvostojärjestelmässä asuneet inkeriläiset suunnittelevat muuttoa Suomeen, huomattavia sopeutumisongelmia oli odotettavissa. Suomessa vallitsi pakolaiskielteinen ilmapiiri, joka saattaisi levitä koskemaan kaikkia muualta tulleita.[1444]

Suomessa yritettiin ennakoida tilannetta sen jälkeen, kun neuvostoviranomaisten lupaama uusi passilaki tulisi voimaan syksyllä 1990. Se mahdollistaisi suurten ihmisjoukkojen matkustamisen vapaasti ulkomaille. Presidentti Koivistolla ja Seppo Tiitisellä oli 10.7.1990 tapaaminen.[1445] Keskustelujen asialistan kohta 8 oli pelättävissä oleva neuvostoliittolaisten mahdollinen ryntäys Suomeen, kun uusi passilaki tulisi voimaan ja samaan aikaan säänneltyyn markkinatalouteen siirtyminen aiheuttaisi suurtyöttömyyden. Koivisto totesi Tiitiselle 10.7., että Suomen silloisista uhkakuvista kaikkein ilmeisin ja kaikkein pahin oli, että Neuvostoliitosta alkaisi tulla väkeä. Koivisto pohti Supon päällikön kanssa keinoja hillitä muuttohalukkuutta Neuvostoliitosta Suomeen. Yhdessä todettiin, että ehkä SM:n tiedote Suomen kalliista hinnoista ja tunneittain laskettavasta työstä pelottaisi lähtemästä Suomeen.[1446]

1440 Lehtinen, Elina: Kuinka Suomeen palataan? Helsingin Sanomat 8.7.1990.

1441 Viron Inkerinsuomalaisten Liitolle Suomesta lähetetyt avoimet työpaikat. TIMA.

1442 Noin 1 220 000 EUR (v. 2021)

1443 Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1990. Helsinki 1991. K11/1991 vp-Kertomus, s. 136. EKA.

1444 Salo, Leena, Inkeriläisten viesti Nro 8 / Elokuu 1990.

1445 Tämä tapaaminen tuli jälkeenpäin kuuluisaksi ns. *”Tiitisen listasta”*.

1446 Seppo Tiitisen haastattelu 19.9.2017.

Presidentti Koivisto piti viisumipakkoa edelleen kaikille tarpeellisena ja sitä varten Leningradin pääkonsulaattiin olisi lähetettävä työvoimavahvistusta. Presidentti puhui 10.7.1990 Seppo Tiitisen kanssa myös inkeriläisten muuton kansallisuuteen liittyvistä passiväärennöksistä. He pohtivat, mitä Neuvostoliiton työministeri oli tokaissut Suomen kollegalleen Matti Puhakalle: ”Ottakaa satoja tuhansia Baltian maista!”. Ministeri oli jatkanut, että Neuvostoliiton inkeriläisiä, juutalaisia ja venäläisiä voitaisiin ottaa sinne tyhjän tilan täytteeksi. Koiviston ja Tiitisen johtopäätös tällaisista suunnitelmista oli: ”Haluavat baltit pois Baltiasta.”[1447] Viron Korkein Neuvosto oli keväällä julistanut siirtymäkauden kohti itsenäisyyttä alkaneeksi ja maaliskuussa työnsä aloittanut Kansankongressi sai 20.8.1990 tehtävänsä päätökseen ja lopetti toiminnan.[1448]

Ukrainan Verkhovna Rada antoi 16.7.1990 suvereenisuusjulistuksen vuoden jatkuneiden levottomuuksien ja kansanliikkeiden järjestäytymisen jälkeen. Valko-Venäjän Korkein Neuvosto antoi 27.7. samanlaisen julistuksen.[1449] 2.8.1990 Irakin Saddam Husseinin joukot hyökkäsivät Kuwaitiin ja sotatapahtumat nähtiin Suomessakin reaaliajassa CNN:n kautta. Suomi oli YK:n turvallisuusneuvoston jäsen 1989–90 ja Kuwaitin valtauksen jälkeen presidentti Koivisto joutui omaksumaan näkyvän roolin TN:n Irakin vastaisessa toiminnassa.[1450]

Iso-Britannian pääministeri Margaret Thatcher saapui 29.8.1990 viralliselle vierailulle Suomeen. Presidentti Koivisto oli tavannut hänet ensimmäisen kerran Lontoossa jo 1984 ja Thatcher arvosti Koiviston näkemyksiä Neuvostoliiton kehityksestä. Lauantaiaamuna 1.9. presidentti Koivisto kuuli radiosta, että presidentti Mihail Gorbatšov ja presidentti George Bush tapaavat viikon kuluttua Helsingissä. Koivisto kirjoittaa muistelmissaan: ”Ajattelin, että kaikenlaisia merkillisiä juttuja sitä maailmalla kiertää.” Tieto USA:n ja Neuvostoliiton presidenttien Helsingin tapaamisesta oli vuotanut julkisuuteen ennen kuin oli ehditty soittaa Suomeen ja kysyä, sopiiko se. Tämä kertoo paljon luottamuksesta, joka molemmilla supervaltojen päämiehillä oli presidentti Mauno Koivistoon. Koiviston solidaarisuus molempia kohtaan vaikutti vahvasti hänen ulkopoliittisiin päätöksiinsä – myös niihin, jotka koskivat inkerinsuomalaisia.

Huippukokousjärjestelyt sujuivat mallikkaasti ja osa paikalle kiiruhtaneista mediataloista oli kirjaimellisesti tehnyt ilmassa U-käännöksen matkallaan jonnekin muualle. Tilanteen iloista ilmapiiriä kuvaa uutistoimisto ABC:n painatus T-paitojensa selkään: ”If it´s Sunday it must be Finland.” Salamannopeasti 9.9.1990 Helsingissä järjestetyn huippukokouksen syy oli Irakin Kuwaitin miehitys. Yhdysvaltain presidentti tarvitsi Neuvostoliiton hyväksynnän Kuwaitin vapautukselle. Gorbatšov puolestaan vaati Helsingissä Bushilta salaisen suostumisen Lähi-Idän rauhankonferenssin järjestämiselle ja Israel-Palestiina-kysymyksen kytkemisen Irakin vetäytymiseen Kuwaitista. USA:n ja Neuvostoliiton ulkoministerit poistivat julkilausumasta tiedon tästä salaisesta sopimuksesta eikä se tullut julki. Huipputapaamisen viimeisenä asiakohtana oli presidentti Gorbatšovin suora raha-avunpyyntö presidentti Bushilta.[1451]

1447 Seppo Tiitisen haastattelu 19.9.2017.

1448 Raudvassar, Liina: 30 aastat Eesti Kongressi avistungist. Eesti Kirik 4.3.2020. www.eestikirik.ee (Luettu15.4.2020)

1449 Tanner, Arno 2004, s. 87.

1450 Häikiö ja Pesonen 1992, s. 41.

1451 Tikka, Jukka-Pekka: Helsinki 1990: USA:n ja Neuvostoliiton outo salainen sopu. www.Verkkouutiset.fi 12.07.2018 (Luettu 24.4.2020)

Koiviston kahdenvälisessä keskustelussa presidentti Gorbatšovin kanssa Helsingin huippukokouksen aikana tämä kertoi haluavansa olla yhteistyössä Boris Jeltsinin kanssa. Jälkeenpäin Koivisto kirjoitti, että monet asiantuntijat pitivät sitä, että Gorbatšov harkitsi yhteistyötä Jeltsinin kanssa ratkaisevana syynä Neuvostoliiton konservatiivisten voimien ryhdistäytymiseen.[1452] Moskovasta tuli kesken huippukokousta Helsinkiin tieto, että Mihail Gorbatšovia vastaan oli tekeillä vallankaappaus ja hän joutui kiirehtimään kotiinpaluuta estääkseen kriisin laajenemisen.

Suomen viranomaiset alkoivat heikkenevän työvoimatilanteen takia jarruttaa inkeriläisten maahanmuuttoa. Kun inkeriläiset tiedustelivat työvoimatoimistoilta työpaikkoja, vastaukseen liitettiin työministeriön opas, työnhakulomake ja Työmarkkinat-lehti. Oppaassa oli selkeät ohjeet Suomeen saapuville inkeriläisille, jotka halusivat töitä. Vastauskirjeessä selvitettiin lisäksi Suomen asunto- ja yhteiskunnallista tilannetta. Tällä oli tarkoitus vähentää pettymystä, jos oletus oli, että töitä löytyy.[1453]

Lahden työvoimatoimistoon tuli kesän ja alkusyksyn aikana Viron, Leningradin ja Neuvosto-Karjalan inkeriläisiltä yli 200 työpaikkatiedustelukirjettä ja lisää tuli päivittäin. Noin puolet kirjoittajista oli kiinnostunut muuttamaan pysyvästi Suomeen.[1454] Työvoimatoimiston johtaja Väinö Pässilä johti Lahden kaupungin kanssa toteutettavaa yhteistä paluumuutto- ja työvoimahankintaprojektin neuvottelumatkaa Leningradin alueelle. Viron Inkerinsuomalaisten Liiton kanssa suunnitelma oli jo tehty. Työministeriössä asiaa ei katsottu hyvällä ja lopulta kansliapäällikkö Pertti Sorsa ja pyysi Lahden työvoimatoimistolta selvitystä näistä toimista.[1455]

Lokakuussa 1990 työvoimaviranomaiset saivat ministeriöstään tiukat ohjeet lopettaa kaikenlainen työvoiman värväys Neuvostoliiton inkeriläisten parissa.[1456] Helena Miettinen kirjoitti Kainuun Sanomissa 5.10.1990:

> ”Inkeriläisten paluumuuttajien määrä on yllättänyt sekä inkeriläiset itsensä, että suomalaiset viranomaiset[…] Suomalaiset idealistit voivat rauhassa puhua yhteisestä kulttuuriperinteestä tai paluusta esi-isien synnyinmaahan, mutta todellisuus on paljon karumpi. Yhteiskunnallisten olojen levottomuus ja elintarvikepulaksi huipentunut taloudellinen kurjuus ovat riittävä kimmoke nuorille inkerinsuomalaisille maastamuuttoon[…] Kun paluumuuttokutsun esittäjä oli maan päämies – Tasavallan Presidentti – inkeriläiset erehtyivät luulemaan, että heitä varten olisi tehty jotain muutakin kuin helpotettu työluvan saantia[…] Tulijan ensimmäinen koti Suomessa on useimmiten toisten kohtalotovereiden kanssa yhteinen työsuhdeasunto[…] Rup-

1452 Koivisto, Mauno 1995, s. 413.

1453 Heikkilä-Paukkonen, Irma: Neuvostoliiton suomalaisten työvoimapalvelut. Työministeriö 11.10.1990.

1454 Ikonen, Kari: Jo 200 kirjettä inkeriläisiltä Lahteen ”Onko saatavissa vappaita työpaikoja”. Etelä-Suomen Sanomat 14.9.1990.

1455 Koskinen, Sirpa: Pertti Sorsa odottaa selvitystä Lahdesta. Työvoimatoimisto värvää inkeriläisiä. Kansan Uutisten Viikkolehti 30.6.1990.

1456 Yle Arkisto: YLE Uutiset 16.10.1990.

> lilla ei Suomesta asuntoja ostella[…] Suomi-neito kutsui omiaan töihin, mutta muu taisi unohtua[…][1457]

Presidentti Koivisto kantoi huolta siitä, mitä inkeriläisten halusta muuttaa Suomeen seuraisi heidän kulttuurilleen Inkerinmaalla. Vapaa Sana kysyi presidentiltä, voiko siirtolaisuudella tulevaisuudessa olla huomattavampi merkitys Suomen väestökehityksessä. Koiviston mielestä oli nähtävissä aika, jolloin Suomen väkiluku taittuu laskuun. Siksi oli odotettavissa, että Suomi ryhtyy harjoittamaan siirtolaispolitiikkaa ja ottamaan väkeä muista maista: ”Suomella ei tähän asti ole ollut mitään siirtolaispolitiikkaa. Siitä, kuinka suuria määriä siirtolaisia Suomeen tullaan ottamaan, ja mistä maista heitä on tänne tulossa, siitä tulee paljolti riippumaan myös se, mihin mittaan tulijoiden oma kulttuuriperinne säilyy elävänä.” [1458] Suomeen ei ollut inkeriläisten lisäksi tulossa silloin muita, joiden oma kulttuuriperinne vaarantuisi maastamuuton seurauksena. Myös Pariisin ETYK- huippukokouksessa myöhemmin samana vuonna pitämässään puheessa Koivisto painotti, kuinka tärkeätä olisi, että ihmiset voisivat jatkaa elämäänsä omilla juurillansa.[1459]

Neuvostoliiton Inkeri Liittojen puheenjohtajat olivat lehdistötiedotteessaan 11.5.1990 toivoneet ”jonkinlaisen keskuksen perustamista, joka keskittyisi paluumuuton ja muun inkeriläisiä koskevan toiminnan hoitamiseen.” STM:n lainsäädäntöneuvos Mervi Virtanen kertoi, että ministeriöön oli tullut useilta eri tahoilta aloitteita paluumuuttajien vastaanotto-organisaation järjestämiseksi, mutta ”me emme kyllä ole järjestämässä mitään.”[1460]

Sen sijaan Suomi perusti Inkerinmaalle tietopalvelupisteitä ja lisäsi neuvontatilaisuuksien määrää. TM:lle varattiin valtion 1990 budjetissa tähän 300 000 mk.[1461] Kansanedustaja Lea Kärhä (Kok) oli nyt Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtaja. Lähetekeskustelu hänen ja seitsemän muun allekirjoittajan raha-asia-aloitteesta inkeriläisasiamiehen viran perustamiseen oli 19.10.1990. Kokoomuksen kansanedustaja Kohijoki ja kaksi muuta allekirjoittajaa jättivät asiasta kirjallisen kysymyksen, johon sosiaali- ja terveysministeri Tuulikki Hämäläinen vastasi 30.10.1990.[1462]

Kelton Kolpinossa oli syyskesällä aloitettu kirkon rakennustyöt. Töiden vetäjä ja suomalaisen talkootyövoiman ohjaaja oli Pertti Suontama. Peruskiven muuraus 7.10.1990 oli suuri kansanjuhla, johon osallistui 1000 ihmistä, mukana myös suomalainen media. Tuhansia uusia uskonnollisia yhteisöjä oli rekisteröity Neuvostoliitossa jo ennen lokakuun 1990 omantunnonvapautta koskevan lain voimaantuloa. Laki takasi täyden uskonnonvapauden ja uskonnollisten yhteisöjen tasavertaisen aseman.[1463] Lain voimaantulon jälkeen uskonnon ja kirkkojen näky-

1457 Miettinen, Helena: Inkeristä tulijat tarvitsevat tukea. Muuttointo yllätti Suomen Viranomaiset. Kainuun Sanomat 5.10.1990.

1458 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPn haastattelu Vapaa Sana – lehdelle 9.10.1990. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. Kansallisarkisto.

1459 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP päätoimittajatapaamisessa 24.1.91. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1460 Juurus, Katri, HS 19.2.1991.

1461 Noin 87 000 EUR (2021)

1462 13.11.1990 vastaus ilmoitettiin eduskunnan täysistunnossa saapuneeksi.

1463 Kääriäinen, Kimmo 2004, s. 59.

vyys mediassa lisääntyi suuresti ja Venäjän historialliset kirkot, ortodoksinen ja luterilainen elpyivät. Jouko Sihvo kuvaa tilannetta: ”Ortodoksisuus ja venäläisyys kuuluivat erottamattomasti yhteen. Inkeriläisten suomalaisuus ja luterilaisuus yhdistyivät jälleen.”[1464]

9.8. Neuvostoviranomaiset pelottelevat Pohjoismaita maahanmuuttajien vyöryllä

Seppo Tiitinen kirjoitti lokakuun 1990 alussa Suopo-kautensa yhteenvetona muistioonsa Neuvostoliiton tilanteesta presidentti Koivistolle mm:

> ”Suomen ja Neuvostoliiton välillä on syytä ehdottomasti säilyttää viisumipakko[…] on olemassa viitteitä mm. siitä, että Viron ja Leningradin alueen järjestäytynyt rikollisuus, joka on tehokkaasti soluttautunut myös virallisorganisaatioihin[…] tulliin ja miliisiin, on ulottamassa vaikutuksensa Suomen puolelle[…] viranomaisten onkin syytä pikimmiten valmistella osana siirtolaispolitiikkaa kokonaissuunnitelma viranomaisten toimenpiteistä mahdollisen Neuvostoliitosta Suomeen suuntautuvan joukkomuuton varalle. Erityisen kiireellisenä on pidettävä niiden kriteerien määrittelyä, joita Suomen edustustot Neuvostoliitossa […] noudattavat viisumeja myönnettäessä[…]VN:n tasolla tulisi laatia periaatteellinen kokonaissuunnitelma tällä hetkellä jokseenkin epätodennäköisen tilanteen varalta, jossa neuvostokansalaiset suurin joukoin pyrkisivät Suomeen. Suunnitelmassa tulisi määritellä viranomaisten tehtävät ja vastuualueet.”[1465]

Leningradissa presidentti Gorbatšovia kritisoitiin jo avoimesti. Kaupunginjohtaja Anatoli Sobtšak kirjoitti omalla nimellään Helsingin Sanomiin artikkelin, joka julkaistiin kirjoittajan kuvan kanssa 23.9.1990 otsikolla ”Ei sankarillisia tehtaita vaan ranskalainen juustokauppa”. Sobtšak antoi dramaattisen kuvan tilanteesta Suomen rajan takana:

> ”[…]Niin kauan kuin byrokraattinen koneisto on kansan ja sen tulevaisuuden välissä, perestroika epäonnistuu[…] näkemys on ollut ytimenä pitkään hautuneessa erimielisyydessämme presidentti Mihail Gorbatšovin ja hänen pääministerinsä Nikolai Ryžkovin kanssa. Gorbatšov kuitenkin hyväksyi äsken uuden suunnitelman[…] Se vähentäisi merkittävästi myös jättimäisiä tukiaisia, joilla Neuvostoliiton valtavaa mutta tehotonta teollisuutta ja maataloutta on pönkitetty […] palvelujen puute on niin huutava ja kulutushyödykkeiden tuotanto niin mitätöntä, että yksityinen kasvu näillä lohkoilla imaisee […] työvoiman, joka jää työttömäksi teollisuudesta […] Valtio on vararikon partaalla samoin kuin kansalaiset. Länsimaiden apu ja sijoitukset ovat tällä hetkellä keskeisen tärkeitä […] apua ei kuitenkaan tulisi antaa Moskovan

1464 Sihvo, Jouko 2015, s. 300.
1465 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 164–166.

> keskushallinnolle, eikä sijoituksia kanavoida keskushallinnon viranomaisten kautta. Jos niin käy, emme ehkä koskaan saa selville, minne apu joutui[…]Kommunisteilla oli 73 vuotta aikaa saada maamme talous epäonnistumaan. Meillä uudistajilla on arvioni mukaan pari vuotta aikaa saada se toimimaan."[1466]

Synkät uutiset saivat pääministeri Holkerin huokaamaan: "jos me jätämme heidät oman onnensa nojaan, kaaos on varmaan lievä sana kuvaamaan edessä olevia vaikeuksia." Viranomaisia ja poliitikkoja moitittiin, koska he eivät ryhtyneet toimimaan pohtien riittäisikö kaupunginjohtaja Sobtšakin Helsingin Sanomissa esittämä toive avustustoiminnan aloittamiseksi. "Leipääkö supervallalle?", vastasi nimettömänä esiintynyt UM:n virkamies toimittajalle ja täsmensi, että Suomi voisi edetä asiassa vasta sen jälkeen, kun apua pyydetään, mikä on normaali toimintatapa valtioiden välisessä kanssakäymisessä. Puola oli jo pyytänyt elintarvikeapua ja Valtion Hankintakeskuksen rekat veivät sinne v. 1990 vehnää, makkaraa, äidinmaidonvastiketta ja lastenruokaa 33 milj. markan[1467] arvosta. Ruoka myytiin Puolassa paikalliseen hintaan, ja rahat pantiin erityistilille ympäristöhankkeita varten.[1468]

Pohjoismaiden Neuvoston valtuuskunta vieraili Neuvostoliitossa lokakuussa 1990. Ohjelmassa oli tapaaminen Liittoneuvoston Korkeimman Neuvoston puhemies I. Laptevin kanssa. Tämä ilmoitti valtuuskunnalle, että arviolta 5–6 miljoonaa ihmistä oli kiinnostunut muuttamaan Neuvostoliitosta Pohjoismaihin.[1469] Päätoimittajien yhdistyksen tapaamisessa 16.10. presidentti Koivistolta kysyttiin viisumivapaudesta, "kun Neuvostoliitosta on varoitettu, että miljoonia ihmisiä olisi tulossa tänne ja meillä on esitetty liberaali näkemys, että viisumit pitää poistaa Suomen ja Neuvostoliiton väliltä." Presidentti vastasi, että Suomen on syytä pitää viisumikäytännöstään kiinni. Hän oikaisi, että Suomeen ei nyt sentään ole tulossa miljoonia, mutta Neuvostoliitossa oli esitetty arvioita, että heiltä lähtee Länsi-Eurooppaan miljoonia työnhakijoita ja he olivat itse asettaneet tällaisen ennusteen.

Presidentti kertoi, että Pohjoismaiden Neuvoston Suomen valtuuskuntaa oli lähtiessä evästetty, että pohjoismaiden taholta tehtäisiin nyt tiettäväksi, että tänne ei niin kauheita määriä voida ottaa vastaan:

> "Heillä on levinnyt semmoinen käsitys, että täällä olisi kovasti tilaa. Jos seuraa sitä tietotulvaa, joka Neuvostoliitosta nyt tulee[…]on nyt niin runsasta, että palstatila riittää vain pääpiirteitten selostamiseen. Kyllä siitä tietysti voidaan tehdä myös levottomuutta herättäviä johtopäätöksiä. Neuvostoliiton taholta on varsin auktoritatiivisesti esitetty näkemyksiä, että heiltä on lähdössä paljon väkeä ainakin työn hakuun. On puhuttu jopa miljoonista, jotka ovat lähdössä[…]Meillä on aikamoisia jonoja viisuminhakijoita. He haluaisivat tulla meille turistina ilman, että heillä on siihen mitään taloudellisia edellytyksiä […] On ollut puhetta, että ilmeisesti meillä-

1466 Anatoli Sobtšak: "Ei sankarillisia tehtaita vaan ranskalainen juustokauppa", Helsingin Sanomat 23.9.1990.

1467 Noin 8 970 000 EUR (v. 2021)

1468 Aromäki, Juhani, Helsingin Sanomat 7.10.1990.

1469 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

kin pitäisi olla joku siirtolaisuuspolitiikka. Pitäisi ajatella, mitä tarpeita tämmöinen siirtolaisuus meillä tyydyttäisi ja mitä tarpeita se luo [...] pitää lähteä siitä, että he tulevat tänne suuremmin tarpein kuin mitä heidän oma työvoimansa niitä tarpeita tyydyttää."[1470]

Kun maastamuutto Neuvostoliitosta etnisten syiden perusteella sallittiin, se oli 1990–1999 välisen ajan 84 000–114 000 henkeä per vuosi ja nousi v. 2000 finanssikriisin takia 30%.[1471] Työministeriön kiellosta huolimatta suomalaisia kävi Neuvosto-Karjalassa värväämässä työvoimaa. Lapin Kansa julkaisi 26.10.1990 Neuvosto-Karjala-lehdessä olleen luvattoman ilmoituksen, joka paljastui Lappeenrannassa toimineen suomalaisen värvärin tekemäksi. Lapin Kansa varoitti, että ilmoituksen perusteella saapuneelle tehdään suuri karhunpalvelus.[1472] Viron inkeriläisille välitettiin kopioita työvoimatoimistojen ilmoituksista. Monet kunnat hakivat vuoden 1990 lopussa inkeriläisiä aktiivisesti kausityövoimaksi maatiloille ja yrityksille.[1473]

Liittokansleri Kohlin hallitus kannatti Saksojen yhdistymistä ja neuvotteli siitä II maailmansodan voittajavaltioiden kanssa. Ulkoministeriössä arvioitiin tammikuussa 1990, että Berliinin muurin murruttua Saksat tulisivat yhdistymään, mutta Suomi itse noudatti wait-and-see -politiikkaa.[1474] Kesällä 1990 Helmut Kohl ja Mihail Gorbatšov sopivat yhdistymisehdoista, joihin kuului Saksan maksama korvaus neuvostojoukkojen poistumisesta Itä-Saksasta.[1475]

Presidentti Koivisto saneli Valtioneuvoston pöytäkirjaan 21.9.1990 ulkoministeriössä keväästä asti valmistellun asian: Suomi ei enää katsonut YYA-sopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen Suomen puolustuksen laatua ja määrää rajoittavien pykälien sitovan itseään. Saksan tulevan yhdistymisen vuoksi velvoitteet Saksan hyökkäyksen torjumiseksi olivat tarpeettomia.[1476] Saksojen yhdistyminen tuli voimaan 3.10.1990.

Suomen Inkeriläisten yhdistys kirjoitti 8.11.1990 eduskunnalle ja hallitukselle, asiana inkeriläisvanhusten tulevaisuus. Sen voisi yhdistyksen mielestä turvata rakentamalla Suomen avustuksella vanhainkoteja Inkerinmaalle. Suomen tulisi antaa suunnittelu- ja materiaaliapua myös toimintakeskuksiin ja kouluihin, joissa opetus tapahtuisi suomeksi. Koska paluumuutto houkutteli erityisesti koulutettua nuorisoa, olisi tärkeää, että Inkerinmaa pystyisi tarjoamaan nuorille valoisampaa tulevaisuutta. Suomi voisi osoittaa solidaarisuudellaan, että suomalaisuutta voi ylläpitää myös Suomen rajojen ulkopuolella. Kirjeessä muistutettiin "kunniavelasta" ja siitä, mitä suomalaisuus on Neuvostoliitossa tarkoittanut: "tätä suomalaisuutta inkeriläiset

1470 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP Päätoimittajien yhdistyksen tapaamisessa 16.10.1990. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1471 Zayonchkovskaya, Zhanna, Laboratory of Analysis and Forecast of Migration, Institute of Economic Forecasting RAS, Moscow.

1472 Sarni, Jyrki: Luvatonta värväystä Itä-Karjalassa. Toistasataa inkeriläistä työnhaussa Pohjois-Suomessa. Lapin Kansa 26.10.1990.

1473 Tartu Ingeri Maja arkisto.

1474 Uutela, Marjo 12.1.2018 Poliittisen historian väitöstilaisuudessaan.

1475 Visuri, Pekka 2011, s. 35.

1476 Meinander, Henrik 2012, s. 461.

ovat saaneet kansana lunastaa suurten kärsimysten hinnalla […] Inkeriläiset ovat parhaimpansa mukaan auttaneet Suomea historian saatossa ilman kiitosta".[1477]

Inkeriläisten paluumuuttoa hoitaneiden virkamiesten ongelmana oli, miten inkeriläisyys voitaisiin todeta luotettavasti. Edustustoissa toivottiin täytettävien lomakkeiden lisäksi haastatteluja ja mahdollisesti jonkinlaista pisteytysjärjestelmää. Ulkoasiainsihteeri Laura Reinilä kirjoitti heinäkuussa 1990 Moskovasta, että mallia voisi ottaa Australiasta, jonka maahantulokaavake oli useita sivuja pitkä ja lähti siitä, että tulijan piti puhua englantia. Hakija pystyi yksinkertaisen pisteytysjärjestelmän avulla ennen virallista hakua päättelemään, mitkä ovat hänen mahdollisuutensa muuttoon. Se vähentäisi turhien hakemusten määrää. Niitä, jotka "kopaisivat kepillä jäätä", oli paljon. Edustustossa käydyn keskustelun jälkeen moni hakemus jäi täyttämättä, kun henkilölle selvisi, ettei Suomessa odotakaan asunto ja työpaikka.[1478] UM:n virkamiehillä oli erityishuolena se, etteivät he pääsääntöisesti voisi enää alistaa paluumuuttohakemuksia sisäministeriön ratkaistavaksi.[1479]

Vastuuviranomaiset käsittelivät 22.11.1990 3-sivuisen haastattelulomakkeen luonnosta. Lomakkeessa kysyttiin perustietojen lisäksi kielitaitoa, ammattia, mahdollista työpaikkaa Suomessa sekä rikoshistoriaa. Lomakkeen täyttäminen oli ongelma, jos sen täyttäisi paluumuuttajaehdokas. He eivät selviytyisi yksityiskohtaisista suomenkielisistä kysymyksistä. Jotta inkeriläiset selviäisivät täyttämisestä, edustustot tarvitsisivat välittömästi lisää työvoimaa.[1480] Ensimmäisen haastattelulomakeversion käsittelyn jälkeen asiaa ei ehditty hoitaa loppuun ennen kuin Neuvostoliiton dramaattiset tapahtumat ja Moskovan vallankaappausyritys jättivät kaiken muun alleen. 1990 lopulla työministeriön oppaasta "Tietoa Suomeen aikoville Neuvostoliiton ja Viron suomalaisille" tehtiin venäjänkielinen versio ja oli syytä pelätä, että opas lähtisi leviämään ja houkuttelisi muitakin neuvostokansalaisia pyrkimään Suomeen. Siksi neuvottiin, että opasta ei pidä jakaa muille kuin inkeriläisille ja heidän puolisoilleen.[1481]

Neuvostoliiton luvattu passiuudistus ei ehtinyt toteutua ennen ETYK:in marraskuun 1990 Pariisin seurantakokousta. Se oli ensimmäinen ETYK-huippukokous Helsingin vuoden 1975 konferenssin jälkeen. Helsingin päätösasiakirjan periaatteet saatettiin ajan tasalle ja keskeiset periaatteet valtioiden välisistä suhteista ja ihmisten kanssakäymisestä koottiin Uudeksi Euroopan peruskirjaksi. Se syntyi 21.11.1990 kylmän sodan päättymisen hengessä ja vastasi läntisiä käsityksiä demokratiasta ja markkinataloudesta.

Kolmannen korin asiat määriteltiin tärkeiksi periaatteiksi: ihmisoikeuksien kunnioittaminen, edustuksellinen ja moniarvoinen demokratia ja oikeusvaltioperiaate. Kansalliset vähemmistökysymykset lueteltiin uusina ongelmina. Neuvostoliitto hyväksyi periaatteet osana

1477 Inkeri-liitto (yhdistyksen nimi muutettiin v. 1994) Suomen eduskunnalle ja hallitukselle, 8.11.1990. UM Signum 68.41-NLO. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. Suomi-Neuvostoliitto 1.10.-31.12.1990 V, UMA I.

1478 Uas. Laura Reinilä MOS 17.7.1990: "Suomi-NL: pysyvä maahanmuutto". Signum 68.41-NLO, 1.7.-30.9.1990 IV, UMA .

1479 SM Risto Veijalainen ulkoasiainministeriölle: Vastaus inkeriläisten haastattelukaavake. 15.2.1991. Signum 68.41-NLO, 1.1.-31.5.1991 VI, UMA.

1480 Uas. Kirsti Päällysaho LEN 22.11.1990: Lausuntopyyntö. Signum 68.41-NLO, 1.10.-31.12.1990 V, UMA.

1481 Irma Ertman 30.11.1990: Opas ulkomaalaisille naisille. Signum 68.41-NLO, 1.10.-31.12.1990 V. UMA.

uudistusohjelmaansa, mutta pyrki säilyttämään valtiollisen kokonaisuutensa, jota uhkasivat kansallisuusliikkeiden nostamat eroamisvaatimukset.[1482] Puheessaan Pariisin ETYK -huippukokouksessa presidentti Koivisto korosti jälleen, kuinka tärkeää olisi, että ihmiset voisivat jatkaa elämäänsä omilla juurillansa.[1483]

26.-28.11.1990 Neuvostoliitosta saapui Vainikkalan kautta Suomeen lähes 200 somalialaista turvapaikanhakijaa. Hallituksen ulkoasiainvaliokunta kokoontui 3.12.1990 pohtimaan luvattoman maahantulon estämistä. Asiasta oli keskusteltu heinä- ja lokakuussa 1990 Suomen ja Neuvostoliiton ulkoministeriöiden ja rajavaltuutettujen kesken. Keskusteluja jatkettiin ja vaikutti siltä, että Neuvostoliiton viranomaiset eivät jatkossa enää estäisi luvattomasti Suomeen pyrkivien tuloa. UNHCR:n edustajia oli pyydetty kääntymään asiassa Neuvostoliiton puoleen, koska se oli ilmoittanut harkitsevansa liittymistä Geneven pakolaisten suojelua koskevaan yleissopimukseen ja noudattavansa jo nyt sopimusperiaatteita. Keskustelu käytiin SM:n turvallisuusasiain johtoryhmän 29.11.1990 muistion pohjalta.[1484]

Päätösehdotukseen oli kirjattu, että valtioneuvosto varautuisi 1983 tekemään ulkomaalaislain (400/83) 30§:n nojalla päätöksen, että maahantulijat voidaan käännyttää rajalta lain turvapaikkaa ja käännyttämistä koskevien 12§:n ja 13§:n estämättä. Päätös olisi voimassa määräajan ja ennen sen voimaantuloa asiasta ilmoitettaisiin UNHCR:lle ja Neuvostoliitolle. Taustaksi todettiin, että Neuvostoliittoa voitiin pitää kolmansien maiden kansalaisille turvallisena valtiona ja Suomi voi palauttaa sinne kyseiset maahantulijat. ”Huomattavien henkilömäärien vastaanottaminen lyhyenä aikana on Suomelle ongelmallista varsinkin, kun on oletettavissa, että muuttovirta saattaa laajeta hallitsemattomaksi.”

Pääministeri Holkerin johtamassa kokouksessa olivat oikeusministeri Tarja Halonen[1485], sisäministeri Jarmo Rantanen, valtiovarainministeri Matti Louekoski, kauppa- ja teollisuusministeri Ilkka Suominen, ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen, opetusministeri Ole Norrback, SM:n kansliapäällikkö Juhani Perttunen, ja sihteerinä UM:n alivaltiosihteeri Aarno Karhilo. [1486] Rajan yli saapuvan kolmansien maiden pakolaisvirran hillitseminen onnistui kuitenkin Suomen ja Neuvostoliiton rajaviranomaisten yhteistyöllä eikä käännyttämiskeinoon varautumisessa tarvinnut edetä päätöksenteon tasolle.

”Inkerinsuomalaiset ja muut suomensyntyiset” olivat paluumuuttajina oikeutettuja oleskelulupaan. Valtio alkoi maksaa inkeriläisten toimeentulotuen, kun hallitus 5.12.1990 päätti korvata kunnille Neuvostoliitosta paluumuuttajina tulleiden kustannuksia. Kunnat saivat 1990 lisätalousarviossa 1 milj. mk[1487] tulijoiden toimeentulotukeen ja sos.- ja terveyspalvelujen järjestelyihin. Valtio korvaisi toimeentulotuen sekä eläkeikäisten kansaneläkettä vastaavan toimeentulon järjestämisestä aiheutuvat kustannukset viideltä ensimmäiseltä vuodelta

1482 Visuri 2011, s. 28.

1483 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP päätoimittajatapaamisessa 24.1.91. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1484 Hallituksen ulkoasiainvaliokunta Pöytäkirja 21/1990/ 3.12.1990.

1485 Tarja Halonen oli Harri Holkerin hallituksen oikeusministeri 1.3.1990 – 26.4.1991 sen jälkeen kun oikeusministeri Matti Louekoski siirtyi Erkki Liikasen jälkeen valtiovarainministeriksi.

1486 Hallituksen ulkoasiainvaliokunta Pöytäkirja 21/1990/ 3.12.1990.
Liite 1. Sisäasiainministeriö Turvallisuusasiain johtoryhmä. Muistio 29.11.1990.

1487 Noin 270 000 EUR (2021)

maahantulosta. Lisäksi valtio korvaisi kunnille viideltä vuodelta pitkäaikaisen ja huomattavan sosiaali- ja terveydenhuollon, esimerkiksi laitoshoidon aiheuttamat kustannukset.[1488]

Lisätalousarviossa varattiin 75 milj. mk[1489] kuntien käyttöön paluumuuttajien asuntojen hankkimiseksi. Lisäbudjetti annettiin loppuvuodesta 1990 eikä kuntien päätöksenteko ulkomaalaisten vastaanottamisesta käynyt hetkessä. Nyt pohdittiin, oliko mahdollista, että jollekin inkeriläiselle hankittu asunto annettaisiin toiselle inkeriläiselle, jos ensimmäiseksi asunnon saanut palaakin takaisin. Vain 11 kuntaa ehti hakea rahaa inkeriläisten asuntoja varten ja maaliskuun 1991 lopussa kävi ilmi, että rahaa kului vain 42 milj. markkaa.[1490] Kärkölä oli yksi kunnista, joka ehti 1990 hakea. Koskisen OY vaneritehdas työllisti kymmeniä inkeriläisiä, suurin osa perheellisiä. Mieleisen asunnon uusista rivitaloista sai mm. syyskuussa 1990 Leningradin läheltä muuttanut Patalaisen perhe ja kiitteli Koskisen OY:n avuliaisuutta asuntoasioissa. Henkilöstöpäällikkö Esa Kallinen kiitteli kuntaa, joka oli hankkinut asunnot. Kun Kallinen oli kuullut, että sosiaali- ja terveysministeriöllä oli määrärahoja inkeriläisten asuntoja varten, hän kävi asuntohallituksessa kunnanjohtajan ja työvoimatoimiston johtajan kanssa. Kunta otti 2,6 milj. mk[1491] lainan ja kun 7 sopivaa asuntoa oli tyhjänä, kunta osti ne ja vuokrasi inkeriläisille.

Käytäntö oli, että Kärkölään tullut perheenpää asui alkuun asuntolassa ja kun asunto järjestyi, perhe muutti perässä. Kallinen kertoi, että inkeriläisillä oli kova halu oman talon rakentamiseen ja ihannetilassa Suomi tukisi tällaista yritteliäisyyttä. Ulkomaalainen joutui hankkimaan Valtioneuvoston luvan kiinteistön ostamiseen. Patalaiset kertoivat jättäneensä kaiken Neuvostoliittoon, mukana oli vain vaatteet. Kodin tavarat oli pitänyt ostaa alusta asti ja kaikki oli kallista, ”mutta siellä tällaista tavaramäärää ei olisi saanut kymmenessäkään vuodessa”. He halusivat Suomeen, ”koska kaikki meni Neuvostoliitossa koko ajan pahemmalle puolelle”.[1492]

Leningradin pääkonsulinviraston Tallinnan sivutoimipisteessä ehdittiin 19.12.1990 mennessä leimata 650 työlupaa inkeriläisille. Heillä kaikilla oli tiedossa työpaikka Suomessa.[1493] Eestin Inkerinsuomalaisten Liitolle tuli vielä loppuvuonna 1990 Suomesta työpaikkailmoitukset seuraavista paikoista: Katainen OY Ikkala, Tampereen Pesulapalvelu Oy, Maaningan ja Yläneen kunnat: maatalouslomittajia, Rentokil Oy AB ja Laitilan kaupunki.[1494] Järvamaa Ingeri-Soomlaste Seltsin puheenjohtaja osoitti 3.12. jäsenten työpassien anomukset: Eesti Ingeri-Soomlaste Keskliidu, Tallinn, mutta Länsi-Viron Inkerinsuomalaisten seuran puheenjohtaja Toivo Kempin Haapsalussa 29.11.1990 allekirjoittama anomus ulkomaanpassin saamiseksi Soome Vabariiki tööle 15.12.1990–15.12.1991 oli osoitettu ja lähetetty suoraan Eesti Kultuuriministeeriumiin.[1495]

1488 STM:n tiedote 5.12.1990. KHA.
1489 Noin 20 390 000 EUR (2021)
1490 Kuparinen, Jaakko, HS 3.4.1991. (Noin 11 420 000 EUR 2021)
1491 Noin 747 000 EUR (2021)
1492 Helsingin Sanomat 30.8.1991: Patalaiset ovat Kärkölän kunnan vuokralaisia.
1493 TAL 19.12.1990 / Inkeriläisten maahanmuutto. Signum 68.41-NLO, 1.10.-31.12.1990 V, UMA.
1494 Tartu Ingeri Maja arkisto.
1495 Hakemukset Ulkomaanpassien saamiseksi. TIMA.

Kun Leningradin pääkonsulaatti järjesti tiedotustilaisuuden Petroskoissa[1496] 12.12.1990, se jouduttiin lopulta keskeyttämään ajanpuutteen ja tilojen ahtauden vuoksi. Paikalle saapuneet inkeriläiset eivät tienneet paluumuuton vaatimuksista ja virheelliset huhupuheet levisivät. Monet luulivat, että Suomessa heitä odottaa yltäkylläinen elämä ja tietysti myös asunto ja työ.[1497] Suomi-seuran työministeriölle laatimassa selvityksessä arvioitiin, että Karjalan alueella oli ehkä yli 40 000 inkeriläistä, jotka eivät ehdi kuulla paluumuuttomahdollisuudesta vuoden loppuun mennessä.[1498] Pääosa paluumuuttajista oli työikäistä ja ammattitaitoista väkeä, joka sijoittui terveydenhuolto-, rakennus-, siivous ja puhtaanapitoalalle. Suomi-seuran Jyrki Ijäs totesi, että paluumuuttajien määrä vastasi melko tarkkaan seuran kevään 1990 arviota, että inkeriläisiä tulee vuoden aikana n. 2 000. He asettuivat lähinnä pääkaupunkiseudulle ja Itä-Suomeen.[1499]

Arvioitiin, että viiden seuraavan vuoden aikana inkeriläisiä tulisi yhteensä n.10 000. Ijäs kertoi, että Ruotsista oli 1989 palannut 4 500 suomalaista paluumuuttajaa, joilla oli Suomeen tullessaan jotain realisoitavaa, mutta inkeriläiset tulivat usein ilman mitään. Toisin kuin Ruotsista palaavilla, inkeriläisillä ei ollut takanaan viiden vuoden yhtäjaksoista asumista Suomessa, mikä oikeuttaisi kansaneläkkeeseen. Suuri ryhmä olivat 55 vuotta täyttäneet naiset, jotka olivat Neuvostoliitossa päässeet eläkkeelle. Jos suomalainen sosiaaliturva olisi ulotettu koskemaan myös Neuvostoliiton kansalaisia, arvioitiin, että pitkiä jonoja muita kuin inkeriläisiä olisi kertynyt esim. synnytyssairaaloihin.[1500]

Huomattava osa paluumuuttajista tuli Suomeen turisteina, mutta jäikin pysyvästi. Neuvostoliiton suurlähetystö Helsingissä leimasi uudelleen kansalaistensa passeja niin, että ne oikeuttivat pysyvään maastamuuttoon. Tällöin he olivat aluksi oikeudettomassa asemassa. Heillä ei ollut passia, koska se oli annettu pidennysanomuksen kanssa SM:n ulkomaalaistoimistoon. Leningradin alueen Inkerin liitto valitti, että sadat Suomeen tulleet inkeriläiset joutuivat odottamaan kuukausia työluvan pidennystä. Liitto oli siinä käsityksessä, että se oli luvattu automaattisesti. Useilla oli perhe Neuvostoliitossa, eivätkä he passittomina päässeet edes jouluksi käymään kotona. Sisäministeriö arvioi ruuhkan helpottuvan vasta 1991.[1501]

Suomi-Seura arvioi, että inkeriläisten paluumuuttoa hidasti se, että Neuvostoliiton viranomaiset eivät pitäneet ilmiötä tervetulleena, koska odoteltiin koko passilainsäädännön uudistamista. Tosin oli kuulunut viestejä, että kestäisi vuosia ennen kuin passit käytännössä jaetaan kansalaisille.[1502] Loppujen lopuksi paluumuuttajia ehti rekisteröityä 1990 aikana Suomeen n.1500.[1503] Yli 180 000 juutalaista muutti Neuvostoliitosta saman vuoden aikana.[1504]

1496 Pääkonsulaatti sai tietää, että paluumuuttojonoa Petroskoissa järjestänyt paikallinen henkilö otti lahjuksia. (Markus Lyran haastattelu 26.4.2016)

1497 YLE TV2. Ajankohtainen Kakkonen 16.7.1991.

1498 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana 1990, s. 9.

1499 Jyrki Ijäksen haastattelu, Turun Sanomat 13.12.1990.

1500 Jyrki Ijäksen haastattelu, Turun Sanomat 13.12.1990.

1501 US 27.12.1990: Inkerin liitto toivoo työryhmän perustamista ongelmia selvittämään; työlupamenettely hankaloittaa muuttoa lupauksista huolimatta.

1502 Jyrki Ijäksen haastattelu, TS 13.12.1990.

1503 Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1990. Helsinki 1991. K11/1991 vp-Kertomus, s. 136. EKA.

1504 Käcklund 2017, tiivistelmä.

Suomen peruskouluissa ja lukioissa opiskeli syyslukukaudella 1990 jo 296 Neuvostoliitosta muuttanutta lasta ja nuorta.[1505] Leningradin alueen Inkerin liiton Hatsinan osaston lasten joulujuhlaan 22.12.1990 Puškinin kirkkoon tuli ennätykselliset yli 400 osallistujaa.[1506] Tarton Inkeri-liitto vastaanotti 263 jäsenhakemusta 1990. Lomakkeetkin olivat loppuneet ja osa hakemuksista oli siksi vapaasti kirjoitettuja.[1507]

Järvamaan Inkerinsuomalaisten Seura vietti 16.12.1990 pikkujoulua, vieraana Orimattilan rovasti Martti Kauppinen. Kiitoskirje kertoo inkeriläisten halusta käydä Suomessa:

> **”Järvamaan inkerinsuomalaiset on Teille hyvin kiitollisia, kun suostuitte joulukuussa tulemaan tänne Eestiin[…]Oli niin ihanaa, kun mekin kuulimme kirkossa Jumalan sanaa omalla äidin kielellä[…] Että saisimme harjoitella suomea[…]kun saisimme käydä vierailemassa Suomessa. Me emme voi ajankohtaa määritellä, kun meidän paperimme homma on oikein ajanvietävää. Olisimme oikein kiitollisia, jos se mahdollisuus avautuisi meidän seuran lauluyhtyen jäsenille[…]Olemme kaikki inkerinsuomalaisia ja Suomi-Seura jäseniä. Tämä kirje on hyväksytty Järvamaan Inkerinsuomalaisten Seurassa 30.03.1991. Lähetämme kopion tästä kirjeestä Suomi-Seuralle, kun olemme kaikki Suomi-Seuran jäseniä. Pyydämme apua pääsemäksi Suomeen vaikka vuonna 1992 juhliin ”Juuret Suomessa”.[1508]**

Monet neuvostokansallisuudet vaativat itselleen 1990 jo täyttä suvereniteettia. Baltiassa vanhoillisten kommunistien ja muiden Neuvostoliiton yhtenäisyyttä säilyttämään pyrkivien tahojen voimistuminen oli nähtävissä ja pelättiin sotilaallista interventiota. Gorbatšovin politiikassa tapahtui 1990 lopussa käänne puolustusvoimien ja KGB:n myötäilyn suuntaan. Hän joutui taipumaan myönnytyksiin ja uudistusmielinen ulkoministeri Eduard Shevardnaze pakotettiin eroamaan. Läksiäispuheessaan Shevardnaze sanoi ”pahojen voimien” uhkaavan Neuvostoliiton vapautumiskehitystä.[1509]

Neuvostotasavaltojen itsenäistymiskehitys nopeutui, kun Ukrainan ja Valko-Venäjän parlamentit julistautuivat ylimmän päätösvallan haltijoiksi alueillaan. 5.1.1991 päätettiin lakkauttaa sosialistimaiden talousjärjestö SEV. Neuvostoliiton tilanteen tarkastelu otti suuren osan presidentti Koiviston vuoden Uudenvuoden puheesta 1991. Hän pohti myös Neuvostoliitosta länteen suuntautuvaa maastamuuttoa:

> **”[…]Maat, jotka menettävät kansalaisiaan siirtolaisuuteen, menettävät tulevaisuutensa kannalta arvokkainta ja aktiivisinta ainesta.[…] maat, jotka siirtolaisia vastaanottavat, saavat varustautua siihen, että maahantulijoiden tarpeet ovat pitkän aikaa**

1505 Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1990. Helsinki 1991. K11/1991 vp-Kertomus, s. 136. EKA.

1506 Inkeriläisten viesti Nro 4/1991.

1507 Kansio: Eesti-soomlaste infopanga moodustamiseks vajalikud andmed. TIMA.

1508 Kansio: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999; dokumentti 4. Järvamaan Inkerinsuomalaisten Seuran lauluyhteisön puolesta 4.4.1991 Elina Kingiseppin allekirjoittama kirje. Kirjeessä on lueteltu kaikkiaan 13 lauluyhtyeen jäsenen nimet. TIMA.

1509 Visuri, Pekka 2011, s. 42.

suuremmat kuin heidän työpanoksensa. Tämänkin takia olisi tärkeää, että ihmiset voisivat pysyä kotimaassaan ja elää omilla juurillaan elämää, jossa olisi lupaus paremmasta. Neuvostoliiton taholta on hyvin arvovaltaisesti esitetty varoituksia, että heiltä mahdollisesti hyvin monet ovat lähdössä hakemaan itselleen parempaa toimeentuloa lännessä[…]auttaminen on arvokas asia sinänsä. Mutta asia voidaan ymmärtää myös niin, että on meidän ja muittenkin länsimaiden omien etujen mukaista, etteivät elintasoerot idän ja lännen välillä kasva, vaan pienenevät […] ja muuttopaineet pienenevät […]”[1510]

1510 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

10. SUOMEN MAAHANMUUTTOKESKUSTELU. BALTIAN VAARAN VUODET

10.1. Presidentti Koivistolta vaaditaan näkemyksiä maahanmuuttopolitiikasta

Tämän luvun tarkoitus on suhteuttaa inkeriläisten paluumuutosta käydyn keskustelun kehitys Suomen maahanmuuttopoliittisen keskustelun kokonaisuuteen. Yhä vaarallisemmaksi kehittyvä tilanne Suomen lähialueilla oli osa keskustelun dynamiikkaa.

UNHCR:n apulaispääkomissaari Douglas Stafford arvioi joulukuun 1990 Suomen vierailullaan, että Neuvostoliitto ei ole pakolaisille turvallinen palautusmaa. Siitä huolimatta hallituksen ulkoasiainvaliokunta päätti 9.1.1991, että sinne voidaan palauttaa sieltä tulleita kolmansien maiden pakolaisia, esim. somaleja, kuten se oli 3.12.1990 kokouksessaan arvioinut.[1511] Asiaa tiedusteltiin presidentti Koivistolta toimittajatapaamisessa 10.1.1991. Hän vastasi, että HUAV:lla oli se käsitys, ettei Neuvostoliitto palauta somalipakolaisia sisällissotaa käyvään Somaliaan ja käsityksemme on, että maa on heille turvallinen. Presidentti sanoi sisäministeri Jarmo Rantasen kertoneen, että neuvosto-osapuolta oli informoitu. Jos pakolaiset palautetaan kohtuullisessa ajassa, Suomi lähti siitä, että Neuvostoliitto ottaa heidät vastaan.[1512]

Kysymykseen voisiko Neuvostoliitosta Suomeen kohdistuvaa pakolaispainetta lieventää tehostamalla Suomen elintarvikeapua lähialueille Koivisto vastasi, että sillä olisi oma merkityksensä, mutta kyse oli Neuvostoliiton sisäisestä tilanteesta, johon Suomella ei ole paljon mahdollisuutta vaikuttaa: ”Siellä erittäin runsaasti lainataan sitä, mitä muissa maissa on sanottu heistä. Uskon, että jos he pääsevät näiden ajankohtaisten vaikeuksien ylitse, niin kyllä se sitten taas lähtee liikkeelle”.[1513] Toimittaja muistutti, että Suomessa oli pari vuotta keskusteltu, että idästä käynnistyy kansainvaellus. Nyt ”parituhatta somalia oli saanut Suomen sekaisin” – antoiko se oikean kuvan Suomen valmiudesta ja kuka kantoi vastuun? Koivisto totesi:

> **”Tässä on tapahtunut asioita, joita ei luultu tapahtuvan. Sitten on keskusteluja käyty lähinnä Neuvostoliiton viranomaisten kanssa ja ajateltu, että tämä homma on hans-**

1511 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1512 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPn haastattelu Ilta-Sanomille 11.1.91. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1513 ibid..

kassa ja sitten todetaan, ettei se olekaan eli tässä on tapahtunut monenlaista ennalta-arvaamatonta. Mikä puoli Suomesta nyt olisi sitten sekaisin? Maantieteellisesti, yhteiskunnallisesti vai poliittisesti? ” [1514]

Helsingin Sanomien Erkki Pennanen pohti asiaa vielä neljä vuotta myöhemmin:

”[…]Mitä tapahtui idästä uhanneelle pakolaistulvalle, jolla suomalaisia peloteltiin. Pakolaisten määrä oli laskenut laskemistaan. Oliko kaikki tyypillistä kauhukuvien maalailua ilman todellista aihetta? Paljolti oli, jos sillä tarkoitettiin länteen pyrkiviä Venäjän omia kansalaisia. Sellainen pakolaistulva on yhä epätodennäköinen. Mutta itärajan takana oli kärjistymässä Venäjälle muualta tulleiden pakolaisten ongelma[…] Kun aamujuna Moskovasta toi vuonna 1991 Vainikkalaan muutaman kerran ison joukon somaleita ja muita pakolaisia, Suomessa syntyi melkoinen hämminki. Viranomaiset ottivat yhteyttä rajan taakse ja saivat pakolaisvirran pysäytetyksi ihmeen kivuttomasti.”[1515]

Koko venäläisen yhteiskunnan syvän kriisin keskellä rajavalvonta toimi tehokkaasti. Neuvostoliiton rajavartiostolla ei ollut Suomen kanssa sopimusta estää ilman passia tai viisumia Suomeen pyrkiviä ylittämästä rajaa. Se ylläpiti rajajärjestystä oman lainsäädäntönsä pohjalta eikä Neuvostoliitosta päässyt matkustamaan ulkomaille ilman vaadittavia matkustusasiakirjoja. Suomalais-venäläiset yhteydet rajan molemmin puolin toimivat hyvin ja niitä vaalittiin säännöllisillä tapaamisilla. Ennen Suomen rajaa rajaviranomaiset poistivat junista ne, joiden passit ja viisumit eivät olleet kunnossa. Kun presidentiltä kysyttiin 10.1.1991, missä oli vika, kun sieltä tulevilla somaleilla ei usein ollut viisumeita, hän kertoi saaneensa tiedon, että viisumit ovat olleet niin taitavasti väärennettyjä, etteivät Neuvostoliiton viranomaiset erottaneet niitä oikeista – ”ammattimiehet ovat ilmeisesti olleet asialla.” [1516]

10.1.1991 toimittajatapaamisen iltana Koivistoa haastateltiin TV1:n A-studiossa. Hän toivoi, että pakolaiskysymys ei nousisi suureksi kysymykseksi eduskuntavaaleissa, koska ”hyvin oppineetkin henkilöt käyvät keskustelua asiasta hyvin matalalla tasolla”.[1517] Presidentti vahvisti hallituksen ulkoasiainvaliokunnan[1518] arvion, että Neuvostoliitto oli turvallinen maa, jonne voi palauttaa kolmansista maista tulleita pakolaisia:

”Hallituksen tietoon – jos minut lasketaan mukaan hallitukseen – ei ole tullut mitään sellaista tekijää, joka viittaisi siihen, että kolmansien maitten asukkaat olisivat eri-

1514 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA

1515 Pennanen, Erkki 1995, HS 7.2.1995.

1516 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1517 YLE Elävä arkisto, TV1 A-studio 10.1.1991. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu.

1518 Pääministeri Harri Holkeri, oikeusministeri Tarja Halonen, sisäministeri Jarmo Rantanen, valtiovarainministeri Matti Louekoski, kauppa- ja teollisuusministeri Ilkka Suominen, ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen, opetusministeri Ole Norrback.

koisessa vaarassa Neuvostoliitossa. He ovat sinne vapaaehtoisesti tulleet. Tietysti jokaisessa maassa on omat vaaransa, mutta minun tiedossani ei ole, että heitä mikään siellä uhkaisi." [1519]

Arkkipiispa John Vikström oli kritisoinut palauttamista. Kun Koivistolta kysyttiin tästä, hän vastasi, että myös kirkon pitäisi pohtia, oliko se epäonnistunut valistustehtävässään. Kysymykseen, oliko puolustusministeri Elisabeth Rehnin pakolaisten palauttamisesta esittämä kritiikki lojaalia, presidentti vastasi: "Totta kai kritiikin vapaus täytyy olla. Enhän minä nyt niin ahdasmielinen voi olla."[1520] Suomalaisiin kohdistuneista rasismisyytöksistä Koivisto sanoi, että on mahdollista, että Suomessa esiintyy suurta vastustusta pakolaisia kohtaan, mutta viittasi tutkimukseen, jonka mukaan asenteet olivat suunnilleen samanlaisia kuin muissa Pohjoismaissa:

"Minua suoraan sanoen harmittaa se, että tavan takaa sanotaan, että olemme jollain tavalla huonompia suhteessa muihin ja meidän pitäisi hävetä jonkun muun edessä. Kuinka erinomaisia tämmöiset henkilöt itse luulevat olevansa, jotka näin korkeille korokkeille nousevat sanomaan Suomen kansasta tämmöisiä arvioita.[1521] Minua rasittaa, että on joku eliitti, joka kertoo, mitä mieltä kansan pitäisi olla ja antaa tuomioitaan ja hyväksymisiään sen mukaan. Täytyy myös tunnustaa, että minua aika lailla rasittaa, kun sanotaan, että katsokaa muita maita ja kuinka me kehtaamme niiden edessä olla. Aivan kuin meidän historiamme, yhteiskuntamme ja saavutuksemme olisivat sellaisia, että pitäisi jotenkin madella muiden ihmisten edessä [...] Ei haluta etsiä muita argumentteja."[1522]

Ruotsalaiset olivat huolissaan, ettei Suomi ollut riittävästi varautunut itärajan yli tulevaan pakolaistulvaan ja Koivistolta tiedusteltiin, oliko huoli oikeutettu. Hän vastasi: "En tunne heidän huolensa syvyyttä, mutta Neuvostoliiton taholta on annettu kyllä lausuntoja siitä, että heillä on runsaskin määrä ihmisiä mahdollisesti lähdössä".[1523] MTV tiedusteli 10.1.1991 presidentin roolia, kun yleisönosastoissa kirjoitettiin päivästä toiseen, että häneltä odotetaan selkeitä mielipiteitä pakolaisongelmasta. Vastauksessaan Koivisto korosti johdonmukaisesti presidentin vähäistä roolia pakolaisasioissa: "En tiedä, ovatko tiedotusvälineet ja kirkko niin heikoilla, etteivät ne pärjää omillansa, niin että peräti minun pitäisi tulla tikulla osoittamaan, missä pitää kulkea." Koivisto korosti, että presidentti ei ollut ulkomaalaispolitiikasta vastaava

1519 YLE Elävä arkisto, TV1 A-studio 10.1.1991. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu.

1520 YLE Elävä arkisto, TV1 A-studio 10.1.1991. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu. Toimittajat Martti Hosia, Markku Laukkanen ja Kari Mänty.

1521 YLE Elävä arkisto, TV1 A-studio 10.1.1991. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu. Toimittajat Martti Hosia, Markku Laukkanen ja Kari Mänty.

1522 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TPn haastattelu Ilta-Sanomille 11.1.91. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1523 ibid.

päätöksentekotaho, vaan Kansliapäälliköiden työryhmä ja lisäksi asiasta oli Siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö. [1524]

Pakolaisasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja, sosiaalihallituksen pääjohtaja Vappu Taipale tiivisti ongelmien syyn: Oli turha syytellä kansalaisia tai viranomaisia pakolaisvastaisuudesta tai vitkuttelusta, kun maalla ei ole hahmoteltuna pakolaispolitiikkaa:

> **”Ulkomaalaispolitiikka edellyttää linjanvetoja, joita kansalaiset eivät voi tehdä omista ahtaista näkökulmistaan ja joita viranomaisilla ei ole edellytyksiä tehdä vain oman hallinnonalansa lähtökohdista. On kohtuutonta, että näin laaja, asenteellisesti, poliittisesti ja hallinnollisesti tärkeä alue on ilman parlamentaarista, poliittista linjausta.”**[1525]

Myöhemmin samana vuonna Kansliapäällikkötyöryhmä antoi oman esityksensä hallituksen ulkomaalaispoliittiselle ministerityöryhmälle.[1526] Valtion talousarviossa varauduttiin 1991 lähtien 2 000 inkeriläisen paluumuuttajan vastaanottoon vuosittain kunnille maksettavana korvauksena. 1991 ei enää varattu erikseen rahaa inkeriläisten asuntohankintalainoihin ja kuntien tuli hankkia inkeriläisille asunto normaalien pykälien mukaan. Asuntohallituksen ylitarkastaja Olli Paarinen arvioi yhdeksi syyksi siihen, miksi kunnat olivat 1990 jättäneet varattuja asuntorahoja käyttämättä sen, että inkeriläiset eivät toistaiseksi olleet kovin pysyvää väkeä: ”Inkeriläisiä tulee vuosittain Suomeen noin tuhat, mutta harvat heistä asettuvat tänne pysyvästi. Inkeriläiset käyvät täällä vähän aikaa töissä ja palaavat sitten takaisin.” Julkisuuteen nousi kysymys, oliko mahdollista antaa hankittu asunto toiselle inkeriläiselle, jos ensimmäiseksi asunnon saanut palaakin takaisin.[1527]

10.2. Verilöyly Vilnassa ja Riiassa. Tallinnan teletornin valtausyritys

Tämä luku vahvistaa tulkintaa, jonka mukaan kaikki mikä liittyi Neuvostoliiton inkerinsuomalaisiin, jouduttiin Suomessa punnitsemaan ennen muuta suhteessa omaan tulevaisuuteemme ja turvallisuuteemme Neuvostoliiton rajanaapurina.

8.1.1991 kerrottiin Baltian tilanteen kiristymisestä, kun lisää neuvostojoukkoja virtasi Viroon, Latviaan ja Liettuaan. Muodollinen syy oli kutsuntoja pakoilevien asevelvollisten etsiminen. Gorbatšovin puheissa oli jo aiemmin väläytetty tarvetta ”pelastaa Liettua porvarilliselta järjestykseltä”.[1528] Helsingissä järjestettiin 7.-9.1.1991 Itämeren alueen parlamentaarikkokokous,

1524 MTV:n Uutiset 10.1.1991. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. Kansallisarkisto. Ks. Suomen ulkomaalaispolitiikka – valtioneuvoston toimintapolitiikka. Kansliapäällikkötyöryhmän esitys hallituksen ulkomaalaispoliittiselle ministerityöryhmälle. Helsinki 1991.

1525 Nenonen, Säde, Helsingin Sanomat 15.1.1991.

1526 Kuosma, Tapio 1992, s. 3.

1527 Kuparinen, Jaakko, Helsingin Sanomat 3.4.1991.

1528 Tuomioja, Erkki 2014, s. 11–13.

joka vetosi presidentti Gorbatšoviin, ettei Neuvostoliitto käyttäisi voimaa Baltiassa. Presidentti Koivisto ei ehtinyt etukäteen tutustua kokouksessa levitettyyn julkilausumaan, jonka osa suomalaisista kansanedustajista allekirjoitti.[1529] Se kertoi presidentin mielestä, että ”toiset tulivat ja käyttivät foorumia omiin tarkoituksiinsa”. Koivistolle oli pettymys, että Itämerikokous ajautui välienselvittelyksi ja alkuperäinen tarkoitus jäi saavuttamatta.[1530]

10.1.1991 Koivistolta kysyttiin, pelkäsikö hän, että Baltiassa alkaa verenvuodatus. Hän vastasi, että hänen mielestään Baltian maiden ja Neuvostoliiton keskinäisissä neuvotteluissa Suomen ei tarvitse ryhtyä välittäjäksi eikä siihen näyttänyt olevan mitään mahdollisuuksia. Koivisto tuomitsi tahot, jotka yllyttivät Baltian maita kiristämään suhteitaan Neuvostoliittoon ja korosti, että niiden tulisi ymmärtää, etteivät ne voi saada länsimailta itsenäisyyspyrkimyksilleen sellaista tukea, jotka huonontavat länsimaiden omia suhteita Neuvostoliittoon.

Presidentti varoitti tulkitsemasta Suomen taloudellista tukea Virolle poliittiseksi toiminnaksi Neuvostoliittoa vastaan: ”Jos Virossa tulkitaan meidän tukemme heille tueksi Neuvostoliittoa vastaan, se tulkitaan poliittiseksi. Siksi haluan esittää tämän varoituksen sanan.” Koivisto sanoi olevansa perillä siitä, mitä Neuvostoliitto ajattelee eikä se ollut osoittanut mitään huolta Suomen toimenpiteistä. Hän näki, että siellä tapahtui paljon valtiojohdon tietämättä ja sekavassa tilanteessa oli lukuisia toimijoita ”ottamassa oikeuden omiin käsiinsä”. Perustuslain mukaan Neuvostoliitosta oli oikeus erota, mutta Koivisto sanoi, ettei usko sitä.[1531] Helsingin Sanomien Erkki Pennasen mielestä presidentti Koivisto saattoi Suomen kansan noloon asemaan Baltian maiden ”läksytyksellään”. Uusi Suomi kirjoitti, että presidentin johtopäätökset ja perustelut olivat valovuosien päässä Baltian todellisuudesta. Kun Vilnan ja Riian tragediat tapahtuivat muutama päivä presidentin haastattelun jälkeen, presidentinlinnan eteen kokoontui mielenosoittajia protestoimaan Koiviston näkemyksiä vastaan.

Liettualaiset äänestivät 9.2.1991 itsenäisyytensä puolesta ja käsikirjoitus noudatti tuttua neuvostokaavaa: Vanhoillisten venäläisten ”pelastuskomiteat” esittivät uhkavaatimuksia, kutsuivat Neuvostoliiton keskushallintoa apuun ja armeija ryhtyi oma-aloitteisesti antamaan apua. 13.1.1991 vastaisena yönä neuvostoarmeijan erikoisjoukot valtasivat Vilnan radio- ja TV-keskuksen. Panssarivaunujen alle jäi ihmisiä, jotka olivat estämässä niiden etenemistä ja yksi kuoli. Neuvostosotilaat ampuivat 12 ihmistä, jotka olivat suojaamassa tornia ja satoja loukkaantui. Hallitus linnoittautui parlamenttiin kymmenien tuhansien liettualaisten suojaamana. Edellisenä päivänä Gorbatšov oli luvannut, ettei voimakeinoja käytetä.[1532]

Kun tilanne muuttui vakavaksi, Boris Jeltsin asettui tukemaan Baltian tasavaltoja keskushallitusta vastaan. Kun Venäjän Federaatio ja Baltian tasavallat tunnustivat 14.1.1991 toisensa suvereeneiksi valtioiksi, Baltian sotilasalueen komentaja kehotti Latviaa taipumaan neuvostovaltaan. Latvian hallitus kokoontui hätäistuntoon myöhään illalla, satoja latvialaisia kerääntyi

1529 Holm, Vesa 1997, s. 127.

1530 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1531 YLE Elävä arkisto, TV1 A-studio 10.1.1991. Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston erikoishaastattelu.

1532 Tuomioja, Erkki 2014, s.14.

Riian hallitusrakennuksen ulkopuolelle ja valmistauduttiin neuvostojoukkojen hyökkäykseen.[1533]

Suomessa eduskunta palasi 14.1.1991 joululomalta ja puolustusvaliokunta kiirehti kiristyneen tilanteen takia valmius- ja puolustustilalain käsittelyä. Ulkoministeri Pertti Paasio selvitti tilannetta SDP:n ja Keskustan ryhmäkokouksissa. Ben Zyskovicz totesi:

> **”Vaikka virallinen Suomi asettaa sanansa ymmärrettävästi pidättyvästi, olisi kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen tehtävä selväksi, mitä mieltä Suomessa ollaan aseiden käytöstä siviilejä vastaan. Vaikka reaalipolitiikka tunnustaakin Baltian maat Neuvostoliiton osaksi, ei voi vaatia, että se olisi ainoa oikea pohja neuvotteluille.”** [1534]

Eduskunnan täysistunnossa ainoa, joka viittasi Baltiaan, oli kokoomuksen Tuure Junnila: ”Jos pieni kansa haluaa säilyttää itsenäisyytensä, se ei voi luottaa esim. Etykiin.” Johannes Virolainen asettui Keskustan eduskuntaryhmän kokouksessa tukemaan vankasti hallituksen ja presidentin varovaisia kannanottoja ja sanoi kokemustensa sodasta ja Karjalasta lähdöstä vaikuttavan käsityksiinsä.[1535] Ulkoministeri Paasio selosti 15.1.1991 hallituksen näkemyksiä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Hän ei lähtenyt ennustamaan, leviävätkö väkivaltaiset otteet Liettuasta muihin Baltian maihin, mutta ”tietynlainen kaava on nähtävissä”. Paasio sanoi, että presidentin 10.1.1991 kertomat tiedot, että Suomen tietojen mukaan Vilnassa ei turvauduta väkivaltaan, olivat peräisin ”diplomaattilähteistä”, mutta ei täsmentänyt mistä.[1536]

Vilnan verilöylyn jälkeen Gorbatšov vaikeni pitkään, kiisti lopulta osuutensa ja syytti muita päätöksiin osallistuneita.[1537] 22.1.1991 Gorbatšov ilmoitti, että laittomat (neuvostolakien vastaiset) päätökset, väestöryhmien (venäläisväestön) syrjintä ja kielteinen asenne armeijaan olivat johtaneet murhenäytelmiin Vilnassa ja Riiassa, eivät ”mitkään myyttiset käskyt ylhäältä”. Lehdistötilaisuudessa olivat mukana ulkoministeri Aleksandr Bessmertnyh ja Gorbatšovin lähipiiriin aiemmin kuuluneet Jevgeni Primakov ja NKP:n ”ulkoministeri” Aleksandr Jakovlev.[1538]

Presidentti Koivisto ja pääministeri Holkeri varoittivat tiedotusvälineitä mielten kiihdyttämisestä ja epärealististen odotusten lietsomisesta.[1539] 23.1.1991 hallitus pyysi uusiin ETYK-pelisääntöihin vedoten Neuvostoliiton hallitukselta selvitystä, miten ETYK:in mukaisten ihmisoikeuksien varmistamisen laita on Baltian maissa. Pertti Paasio, joka oli ideoimassa ajatusta, on kertonut, että vaikeinta oli saada presidentti Koivisto hyväksymään tämä aloite.[1540] Presidentti painotti, ettei ollut oikein ”yllyttää toisia kulkemaan semmoisella tiellä, jolla ei itse olla valmiita kulkemaan mukana”. Tätä periaatetta Koivisto noudatti johdonmukaisesti.

1533 Pugin, Leo, HS 15.1.1991.

1534 Ilma sakeana Baltia-vetoomuksista. Helsingin Sanomat 16.1.1991.

1535 Ilma sakeana Baltia-vetoomuksista. Helsingin Sanomat 16.1.1991.

1536 Helsingin Sanomat 16.1.1991: Paasio: Suomella ei ole syytä vetäytyä YK:n Irak-päätöksistä. Koiviston optimistiset tiedot Baltiasta olivat peräisin ”diplomaattilähteistä”.

1537 Blomberg, Jaakko 2011, luku 5.

1538 Karvonen, Kyösti, HS 23.1.1991.

1539 Visuri, Pekka 2011, s. 63.

1540 Tuomioja, Erkki 2014, s. 17.

Ulkoministerinä 21.4.1991 asti ollut Pertti Paasio huomautti, että Koiviston yhteydet ja tiedot siitä, mitä Neuvostoliitossa ja Baltiassa tapahtui, olivat tarkat ja hänen toimintansa perustui siihen, mitä missäkin vaiheessa voitiin tietää: ”Ei siinä ollut mitään historiallista käsikirjaa, jonka mukaan mennä”.[1541] Presidentiltä kysyttiin 24.1.1991, onko Suomi valmis antamaan suojan kutsuntoja ja asevelvollisuutta pakeneville balttinuorukaisille. Koivisto vastasi, että kysymys oli myös juridinen ja virolaiset olivat huolestuneita, että maastamuutto aiheuttaisi muutoksia väestösuhteissa.[1542] Kysymykseen olisiko Suomi valmis ottamaan vastaan tai torjumaan mahdolliset pakolaisvirrat Neuvostoliitosta ja Baltiasta, Koivisto vastasi, että paras keino olisi, että olosuhteet kehittyisivät niin, ettei ihmisillä olisi painetta lähteä: ”Tottakai meidän intressi on, että siellä pysyy järjestys ja mieluummin siten, että elintasoerot eivät kasva, vaan supistuvat, että siellä on optimismia.”[1543]

Sunnuntai-iltana 3.2.1991 Helsinkiin saapui Georg Ots-laivalla 160 somalialaista turvapaikanhakijaa, joita oli siihen mennessä tullut yli 2 000. Ryhmä kertoi Pakolaisneuvonnan lakimies Johanna Suurpäälle tulleensa Tallinnaan Moskovasta. Helsingin poliisi pidätteli heitä laivalla yön ja maanantaipäivän, jolloin he jättivät turvapaikkahakemukset. Niiden tutkintaan sovellettiin ensimmäisen kerran nopeutettua menettelyä, josta eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli päättänyt. Menettelyn kautta kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet voitaisiin palauttaa Neuvostoliittoon. Poliisikomentaja Paavo Koskela kertoi, että suuresta osasta somalien passeja oli revitty yksi sivu irti. Arveltiin, että sivulla oli ollut väärennetty Suomen viisumi, jolla pääsi ulos Neuvostoliitosta. Maanantai-iltana 100 somalia vietiin Siuntion vastaanottokeskukseen ja 60 matkustajakoteihin Helsingissä. Siuntioon aiemmin saapuneet somalit kertoivat tienneensä heidän tulostaan, koska ryhmä oli tullut Moskovaan yhtä aikaa heidän kanssaan. Suomen viranomaisille se oli yllätys.

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta kokoontui 5.2.1991 pohtimaan, voidaanko Neuvostoliittoa pitää turvallisena maana. SM:n kansliapäällikkö Juhani Perttusen mukaan tarkoitus oli selvittää, uhkaako somaleja siellä jokin vaara. SPR:n Ilkka Uusitalon mukaan tapaus heijasteli Suomen pakolaispolitiikan kiristymistä. Turvapaikka-anomuksen saattoi uuden käytännön mukaan ratkaista sisäministerin lisäksi ministeriön kansliapäällikkö Perttunen, sisäministeriön Ulkomaalaiskeskuksen ylitarkastajat ja sitä korkeammat virkamiehet.[1544]

Tilanne Baltiassa rauhoittui tammikuun 1991 jälkeen. Tähän vaikutti Venäjän presidentti Jeltsinin nopea liittoutuminen Baltian maiden kanssa.[1545] Koivisto tapasi 14.2. Latvian pääministeri Ivars Godmaniksen, joka tiivisti Moskovan ja Baltian suhteet: ”Nyt on sota, juridinen sota.” Koivisto kysyi, mikä olisi ratkaisu ja Godmanis vastasi: ”Kansanäänestykset. Aikaisemmin olivat vain lait, nyt on kansan tahto”. Hän kertoi, että vaikka virallisesti neuvotteluja ei käyty, tosiasiassa Moskova ja Baltian maat kävivät keskusteluja. Godmanis arvioi, ettei Gorbatšovin

1541 Pulliainen, Mikko: Pertti Paasion haastattelu. Kaleva 13.5.2017.

1542 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1543 Mauno Koiviston yksityisarkisto. TP päätoimittajatapaamisessa 24.1.91. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1544 Poliisi pidätteli 160:tä somalia Tallinnan-laivalla yön ja päivän. Ulkoasiainvaliokunta miettii vielä, onko Neuvostoliitto turvallinen maa. Helsingin Sanomat 5.2.1991.

1545 Visuri, Pekka 2011, s. 42.

pääongelma ollut Baltia vaan Venäjä ja se, mitä tapahtuu, jos kukaan ei allekirjoita uutta liittosopimusta. Godmanis kertoi Koivistolle tuntevansa Jeltsinin ja tavanneensa hänet hiljattain. Kun Jeltsin valittaisiin Venäjän presidentiksi suoralla kansanvaalilla, oli vaikea nähdä mitään mahdollisuuksia Gorbatšovilla. Hän oli todennut, että vaikka hän oli puolueen pääsihteeri, aikaa puolueelle ei ollut, NKP-suhteista vastasi varapresidentti Janajev. Pääministeri Godmanis muistutti Koivistoa, että oli tärkeää ottaa huomioon venäläisten mentaliteetti: ”Venäläiset pysyvät sen mukana, joka pystyy paineen alaisena työskentelemään ja olemaan tehokas.”[1546]

Venäjän presidentti Jeltsin vaati jo 19.2.1991 Neuvostoliiton presidentti Gorbatšovin eroa ja valtaa tasavaltojen johtajaryhmälle. Latvian ja Viron kansanäänestykset itsenäisyydestä olivat 3.3.1991. Presidentti Koivisto joutui tasapainoilemaan tietäen, että Suomen reaktiot Baltian itsenäistymiskehitykseen voivat konkreettisesti vaikuttaa Viron tapahtumiin. Myös KGB arvioi suomalaisnäkemysten vaikuttavan tunnelmiin Virossa.[1547]

10.3. Viron suunnitelma inkeriläisalueesta esitellään Koivistolle

Valtio maksoi 1991 alusta inkeriläisten toimeentulotuen ensimmäisen kuuden kuukauden ajalta, jonka jälkeen vastuu siirtyi kunnalle. Helsinki vaati tehokkaampia toimia toivoen, että valtio tarttuisi paluumuuttajien asunto-ongelmaan ja järjestäisi kieli- ja täydennyskoulutusta. Sosiaaliviraston työntekijät olivat hoitaneet inkeriläisten paluumuuttajien ja muiden ulkomaalaisten asiat muun työnsä ohessa. Kaupunginhallitus esitti Uudenmaan lääninhallitukselle 17.2.1991 sosiaalilautakunnan ehdotuksen mukaisesti, että viisi työntekijää ryhtyisi käsittelemään pelkästään ulkomaalaisasioita.

Sosiaaliviraston konsultti Pekka Borg kertoi, että inkeriläisten majoittamiseen ei ole varattu mitään määrärahoja, vaikka se oli kaikkein tärkein asia: ”Suomeen arvioidaan tänä vuonna tulevan tuhansia, joista suurin osa pysähtyy Helsinkiin. Kaupunki ei mitenkään pysty järjestämään asuntoja sellaiselle joukolle.” Asuntoa tammikuussa hakemaan tulleista jouduttiin 13 inkeriläisperhettä majoittamaan hotelleihin ja matkustajakoteihin. Sosiaalipäivystyksen päällikkö Olli Salin toivoi heidän hakeutuvan sukulaistensa luo, ”koska muuten olemme kohta täysin lirissä asuntopulan takia”.[1548]

Helsingin erityissosiaalitoimiston toimistopäällikkö Jarmo Räihä vaati: ”Valtiovallan pitäisi ruveta hoitamaan tätä ruljanssia, ottaa vastuu siitä ulkomaalaispolitiikasta, mitä on ruvettu harjoittamaan.” Työministeriön Risto Laakkonen vastasi valtiovallan puolesta: ”Helsinki on tietenkin kovassa paineessa tässä paluumuuttajien asiassa. Koulutus on vielä kehitteillä. Nyt kaikki eivät ole päässeet koulutukseen. Siihen on nyt vähemmän rahaa, kun työttömyys kasvaa Suomessa.” Laakkonen muistutti, että takaisin ei kuitenkaan tarvinnut lähteä, vaikka töitä ei heti löytyisi. Paluumuuttajan asema takasi Neuvostoliiton suomalaiselle oleskelu- ja työlu-

1546 Koivisto, Mauno 1995, s. 413.

1547 Apunen, Osmo 2005, s. 362–365.

1548 Juurus, Katri, Helsingin Sanomat 19.2.1991. Risto Laakkosen mukaan kaupunki suunnitteli jopa asuntolaivan hankkimista satamaan paluumuuttajien majoittamiseen. (Risto Laakkosen haastattelu 4.12.2015.)

van sekä oikeuden toimeentulotukeen ja työttömyysavustukseen. Paluu olikin monelle lähes mahdotonta. Työpaikkansa ja asuntonsa jättäneen olisi hankala sijoittua uudelleen neuvosto-yhteiskuntaan.[1549]

Helsingin Sanomat julkaisi 5.2.1991 Petroskoin O.W. Kuusiselle nimetyn yliopiston professori Leo Sunin haastattelun. Helsingissä vierailulla ollut Suni oli juuriltaan 1600-luvun inkerinsuomalaisia. Neuvostoliiton arkistojen avautuminen oli tehnyt ensi kertaa mahdolliseksi selvittää väestön kohtaloa ja talonpoikaistilojen hävitystä 1930-luvulla. Leo Sunin kokoama aineisto on arvokas inkeriläisten talonpoikaistilojen tietolähde. Arkistoluettelot sisälsivät yhdenmukaisia tietoja peltoalasta, perheen tuloista ja veroista, hevosten ja lehmien määrästä sekä rakennuksista. Kohteiksi joutui inkerinsuomalaisia ”kulakkeja”, jotka omistivat yhden lehmän, yhden hevosen ja harjoittivat maataloutta oman perheen voimin ilman palkkatyöväkeä.

Heti kollektivisoinnin alettua yli 1,1 miljoonaa ihmistä oli häädetty kotikonnuiltaan ja erityisen raskaasti hävitys oli kohdistunut Inkerin suomea puhuvaan väestöön. Leningradin alueen monista piireistä ”täydellinen kollektivisointi” eli talonpoikien täydellinen tuhoaminen oli pitänyt toteuttaa aluksi seitsemässä paikassa: Hatsina, Kingisepp, Kolpino, Kuivasi, Moloskovitsa, Uritski, Parkola ja Tihvinä, jota lukuun ottamatta kaikkien muiden väestö oli suomenkielinen. Häädettävien luettelojen laatiminen annettiin paikallisten puoluejärjestöjen ja viranomaisten tehtäväksi. Jotta syntyisi käsitys kansan tuesta karkotuspäätöksille, ne tuli käsitellä ja vahvistaa ”proletariaatin yleisissä kokouksissa”.[1550]

Viron-Inkerin aluetta koskeva suunnitelma esiteltiin 14.3.1991 presidentti Koivistolle virallisesti 14.3.1991. Erik Rannik kävi tapaamassa häntä presidentinlinnassa, jossa oli käynyt jo maaliskuussa 1989. Yksityisesti Rannik oli käynyt tapaamassa presidenttiä 10.4.1990 ja ehkä jo maaliskuussakin.[1551] Suomalais-Neuvostoliittolaisen TT-komitean[1552] sosiologien tutkijavaihtoa hoitaneen Olli Perheentuvan mukaan komitea maksoi Erik Rannikin matkakustannuksia Helsinkiin joitakin kertoja. Yleensä kysymyksessä olivat komitean viralliset kutsut, mutta Rannik oli kerran soittanut Perheentuvalle tavattuaan Rüütelin ja halusi tavata Koiviston. TT-komitea maksoi päivärahat ja hotellikulut.[1553]

Neuvosto-Viron päämies Arnold Rüütel[1554] oli halunnut Erik Rannikin välittävän Koivistolle nyt täsmällisen ehdotuksen: Olisi hyvä pyrkiä Viron ja Leningradin välissä olevan Inkerinmaan uudelleenrakentamiseen ja saamaan sille autonominen asema jonkinlaisena inkeriläisenä itsehallintoalueena. Rannik oli Koiviston mukaan käsittänyt, että tarkoituksena oli luoda Viron ja Venäjä rajalle jonkinlainen puskurivyöhyke. Koivisto torjui jyrkästi Suomen tuen hankkeelle. Hän kertoo vastanneensa Rannikille:

1549 Juurus, Katri, Helsingin Sanomat 19.2.1991.

1550 Lappalainen, Jukka-Pekka, Helsingin Sanomat 5.2.1991.

1551 Ks. luku 9.2.

1552 Suomalais-neuvostoliittolainen v. 1955 perustettu tieteellis-tekninen yhteistyökomitea

1553 Perheentupa, Olli, sähköpostiviesti 8.4.2019.

1554 Viron Korkeimman neuvoston esimies maaliskuusta 1990 ja Viron Tasavallan toinen presidentti 2001–2006.

”Ei tule kuuloonkaan. Suomen hallitus ei voi olla sellaisissa kaavailuissa mukana. Suomen puolelta voitiin ajatella ainoastaan kansalaisjärjestöjen kautta välitettävää humanitaarista apua inkeriläisille sekä Suomeen muuttohalukkaille sellaista kohtelua, jonka yleensä saavat suomalaiset paluumuuttajat.”[1555]

10.4. Vuoden 1991 ulkomaalaislaki ei selvennä inkeriläisten asemaa

Eduskunnassa käytiin 12.2.1991 kiivas keskustelu uudesta ulkomaalaislaista. Vihreiden Eero Paloheimo käytti täysistuntopuheenvuoron, josta Pekka Haavisto ilmoitti, että Paloheimo ei puhu vihreän eduskuntaryhmän puolesta. Paloheimo sanoi, että Suomessa on kahdenlaisia juntteja; ulkomaalaisten vastustajat ja ne, jotka ihannoivat sokeasti ulkomaalaisia ja kysyi: ”Onko humaania ottaa vastaan kansansa lukenein väestönosa?” [1556]

Kiistaa aiheutti mm. lakiluonnoksen 30 § turvapaikkaperusteista. Hallituksen esityksen muotoilu oli: ”ulkomaalaiselle voidaan antaa turvapaikka, jos…” Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli pohtinut mahdollisuutta muuttaa pykälä muotoon: ”ulkomaalaiselle annetaan turvapaikka, jos…”, mutta päätyi tukemaan alkuperäistä muotoilua. Jörn Donnerin (RKP) mukaan syynä oli, että pääministeri Harri Holkerin avustaja Jarmo Heiniö, oikeusministeri Tarja Halonen ja sisäministeri Jarmo Rantanen olivat tuoneet hänelle viestin, että presidentti ei vahvista lakia, jos EUAV muuttaa turvapaikkapykälää.

Sisäministeriön tammikuussa 1988 asettaman työryhmän työn pohjalta valmisteltu uusi ulkomaalaislaki annettiin 22.2.1991 ja se astui voimaan 1.3.1991.[1557] Lain 18 §:n mukaan oleskelulupa voidaan myöntää ulkomailla, jos ulkomaalaisella on suomalainen syntyperä. Lain 25 §:n nojalla henkilö, joka on ollut Suomen kansalainen tai jonka vanhemmista ainakin toinen on tai on ollut Suomen kansalainen, oli vapautettu työlupavelvollisuudesta. Työlupa voitiin tällöin myöntää työministeriön määräyksen mukaan rajoituksetta ilman työvoimapoliittista harkintaa. Oleskelulupa voitiin myöntää Suomessa maahan saapumisen jälkeen (20 §).[1558]

Tapio Kuosma muistutti 1992 tutkimuksessaan ulkomaalaisvalvonnan oikeudellisesta sääntelystä: Hallituksen tavoitteena oli ollut paluumuuton edistäminen. Muiden ohella suomalaista syntyperää (inkeriläiset tai entiset Suomen kansalaiset ja heidän jälkeläisensä) olevat Neuvostoliiton kansalaiset on tasavallan presidentin kannanoton perusteella katsottu ”paluumuuttajiksi”. Inkeriläisiä ei laissa mainittu eikä se ottanut suoraan kantaa paluumuuttajien asemaan, vaan jätti runsaasti tulkinnanvaraa.[1559]

Valtiollisen vastuun jakautuminen monelle taholle aiheutti paljon ongelmia. Voimassa olleen vuoden 1919 hallitusmuodon mukaan tasavallan presidentti vastasi Suomen suhteista

1555 Koivisto, Mauno 1995, s. 411–412.

1556 Rautio, Paavo, Helsingin Sanomat 13.2.1991.

1557 Ulkomaalaislaki 378/1991. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910378

1558 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1559 Kuosma, Tapio 1992, s.393 ja 2004, s. 21. Ulkomaalaislaki 378/1991.

ulkovaltoihin, mutta ulkomaalaispolitiikasta vastasi valtioneuvosto ministeriöineen. Tärkeimmät ulkomaalaispoliittiset asiat käsiteltiin VN:n ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta 1922 annetun lain[1560] mukaan ulko-, sisä-, sosiaali- ja terveys- sekä työministeriön toimesta. UM vastasi asioista, jotka johtuvat Suomen suhteista ulkovaltoihin ja SM asioista, jotka koskevat yleistä järjestystä ja turvallisuutta. STM käsitteli asiat, jotka koskivat sosiaalisia kysymyksiä, mikäli ne eivät kuuluneet jollekin muulle ministeriölle.

Valtioneuvoston ohjesäännössä 1943[1561] ulkomaalaispolitiikan kolmen osa-aluetta oli määrätty hoidettavaksi seuraavasti: sisäministeriö vastasi ulkomaalaisvalvontapolitiikasta, sosiaali- ja terveysministeriö pakolaispolitiikasta ja työministeriö käsitteli maahanmuuttopoliittiset kysymykset.[1562]

Maahanmuuttopolitiikan koordinointi kuului vuonna 1991 TM:n hallinto-osastolle, joka käsitteli siirtolaisuusasioiden yhteensovittamista. Ministeriötä avusti pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden huollosta vastasi STM:n sosiaali- ja terveyspalveluosasto. STM:n yhteydessä toimi ulkomaalaisvaltuutettu ulkomaalaisten aseman turvaamista sekä ulkomaalaisten, viranomaisten ja järjestöjen yhteistoiminnan edistämistä varten. Ulkomaalaisvalvontapolitiikan toteuttaminen kuului SM:n Ulkomaalaiskeskukselle. Työluvan myöntämisen perusteena oli työllisyyskriteeri eli ettei ulkomaisella työvoimalla saa vaarantaa maassa jo olevan työvoiman työllisyyttä.[1563] STM vastasi paluumuuttajien asumisesta ja toimeentulotuesta, mutta asuntoasiat kuuluivat ympäristöministeriölle.

Suomi-Seura kutsui rovasti Leino Hassisen aloitteesta 1991 alussa koolle kaksi neuvottelua, joissa käynnistyi inkerinsuomalaisten vanhusten auttamiseen tähtäävä toiminta. Jatkossa päävastuu tästä toiminnasta siirtyi STM:lle.[1564] Eduskunnan sosiaalivaliokunta vieraili Hatsinassa 9.1.1991 ja sai Inkerin liitolta välitettäväksi useita avustustoivomuksia. Liitto toivoi mm. yhden tai useamman vanhaikodin perustamista.[1565]

Leningradin Pääkonsulinvirastoon saatiin vihdoin paluumuuttovirkailija. Hän oli työhallinnon erityisasiantuntija, jonka tehtäviin kuuluivat paluumuuttoa koskevat asiat myös Petroskoissa.[1566] Tämä oli suuri helpotus edustuston muille virkamiehille. Ulkoasiainsihteeri Kirsti Päällysaho raportoi: ”Lopulta Leningradiin saatiin 1.3.1991 paluumuuttoneuvoja. Marja-Liisa Halinen antoi neuvoja puhelimitse ja henkilökohtaisesti Suomen työmarkkinatilanteesta ja paluumuutosta. Tämä johti välittömästi muutamien inkeriläisten päätökseen hylätä suunnitelma muuttaa Suomeen.”[1567]

Tallinnassa oli nyt Leningradin pääkonsulaatin sivutoimipiste, jossa allekirjoitettiin ja leimattiin Suomen viisumit ja sisäministeriön myöntämät oleskelu- ja työluvat. ”Työpassin”

1560 AsK 78/1922.

1561 AsK 955/1943.

1562 Kuosma, Tapio 1992, s. 3. Työministeriön Tapani Tuomiharju mainitsi haastattelussa 16.2.2016: ”Ismo Söderlingin paluumuuttopolemiikki lehdistössä hermostutti työministeri Matti Puhakan”.

1563 Kuosma, Tapio 1992, s. 4.

1564 Häikiö, Martti, Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.

1565 Inkeriläisten paluumuutto Suomeen vähentynyt. Kaleva 10.1.1991.

1566 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1567 Kirsi Päällysaho, Muistio ”Huomioita, kysymyksiä ja ajatuksia viisumiasioista” 20.3.1991. Signum 68.41-NLO 1.1.-31.5.1991 VI, UMA.

saamiseksi vaadittuja liitteitä oli mm. terveystodistus. Osalla hakijoista oli pienet terveystodistukset, osalla perusteelliset terveystarkastusraportit. Paikalliset seurat toimittivat asiakirjat, pyynnön ja puollon Tarttoon osoitettuina: Eesti Inkerisoomlaste Liit juhatuse esimees.[1568]

10.5. Suomalaiset yrittävät antaa apua Inkerinmaalle. Inkerin kirkko elpyy

Suomessa työttömien määrä ylitti jo 200 000 henkeä, joka oli vanha työttömyyden katastrofiraja.[1569] Tarton Inkerinsuomalaisten seuraan tuli niin paljon jäsenhakemuksia, että seura päätti 23.1.1991, että Suomeen töihin pääsevät ainoastaan ne, jotka ovat olleet vuoden ajan jäseninä.[1570] Osassa vuoden 1991 valtakirjoista valtuutettiin inkeriläisen suomalainen työnantaja tilittämään Eestin Inkerinsuomalaisten Liitolle inkeriläisen työntekijän palkasta 100 mk[1571]/kk, yhteensä 1000 tai 750 mk.[1572] Syksyllä 1990 Turkuun muuttanut Vladimir Unnukainen kertoi Turun Sanomissa, että hän onnistui saamaan työpaikan Metsä-Serlan pahvilaatikkotehtaalta Eestin Inkerinsuomalaisten Liiton kautta. Metsä-Serla järjesti asunnon ja ”tasaerää” alkuun pääsemiseksi. Unnukaisen koulutus oli terveystarkastajan, mutta hän oli tyytyväinen saatuaan jonkinlaista työtä ennen lamaa, ”onhan Suomi aina Suomi”.[1573]

Maaseutupaikkakunnilla työtä inkeriläisille paluumuuttajille vielä löytyi, mutta helmikuussa 1991 pääkaupunkiseudulla ei enää helposti. Työpaikkailmoituksia Eestin Inkerinsuomalaisten Liitolle lähettivät alkuvuonna 1991 Oy Saariston jäädyttämö Kustavista, Loimaan kunta, Laitilan kaupunki, Kaiturin Puutarha, Assista OY Vohloisten Puutarha, Kotisaari-Ingman OY, Parturi-Kampaamo Punasalonki, Tavastimber Oy, Koskinen Oy, Polar OY ja Futura Clean III, Yläneen, Mäntyharjun, Pertunmaan, Hauhon ja Orimattilan kunnat.[1574]

Taantuma oli tiukentanut Suomen työllisyystilannetta, mutta tieto siitä ei yltänyt Viron eikä Karjalan syrjäseuduille. Elanto, HYKS ja Lindström Oy olivat olleet Helsingissä inkeriläisten suurimpia työllistäjiä. Lindströmillä työskenteli 40 inkeriläistä siivoojina ja pesulassa ja firmaan tuli päivittäin soittoja Suomeen muuttaneilta, mutta paikkoja ei enää ollut. Helsingin työvoimatoimiston Marja-Terttu Lipponen kertoi, että useimmilla paluumuuttajilla oli ammatti, vaikkei aina ammattikoulutusta:

> ”Monella tulijalla on se käsitys, että työvoimatoimistosta saa suoralta kädeltä työpaikan[…]on aikamoinen shokki, että työtä pitääkin itse aktiivisesti hakea ja soitella työnantajille, käydä työhaastatteluissa ja esittää työtodistuksia. He ovat jättäneet kaiken taakseen ja tulevat tänne liian suurin toivein. Suomessa on lama ja työttömyys

1568 1991: Ida-Virumaan Inkerin Suomalaisten Seura. TIMA.
1569 Uimonen, Risto 1998, s. 90.
1570 Protokollid 27.10.1990–21.1.1996 Tartu selts. Protokoll Nr 8. 23.01.1991. TIMA.
1571 Noin 26 EUR (2021)
1572 Valtakirjat 1990–1991. TIMA.
1573 TS 21.8.1991: Kielitaitoisia paluumuuttajia tarvitaan lama-aikanakin.
1574 Mappi Viron Inkerinsuomalaisten Liitolle Suomesta lähetetyistä avoimista työpaikoista. TIMA.

kasvussa. Jos on vajavainen suomen kielen taito ja suomalainen ammattikoulutus ja työkokemus puuttuvat, jää jonon hännille[...]"[1575]

Suomen näkökulmasta Neuvostoliittoon loikanneet ja Yhdysvalloista ja Kanadasta 1930-luvulla sinne muuttaneet kuuluivat jälkeläisineen niihin, joille haluttiin sallia paluumuutto-oikeus.[1576] Risto Laakkonen havaitsi, että Leningradin alueen Inkeri liitossa tätä oli vaikea hyväksyä, paluumuutto -oikeus haluttiin rajoittaa koskemaan vain omaa ryhmää.[1577]

Inkerinsuomalaiset pelkäsivät loikkareita ja muita suomalaisia sekä inkeriläisiä sosialisteja ja kommunisteja, joita olivat kohdanneet vainotoimenpiteissä. Petroskoin Inkerin Liitto halusi ottaa huomioon kaikki Karjalan suomalaiset – Kanadan, Amerikan ja Suomen siirtolaiset ja heidän jälkeläisensä. Liitto vaihtoi nimekseen Karjalan suomalaisten Inkeriliitto 20.1.1991 vuosikokouksessa. Puheenjohtajaksi valittiin Juho Mullonen, kun Santeri Pakkanen siirtyi kulttuurilehti Carelian varapäätoimittajaksi. Uudet varapuheenjohtajat olivat Leo Penttinen ja Eino Kiuru.[1578]

Leningradin kaupunginhallituksen tammikuussa 1991 Pyhän Marian seurakunnalle antama rekisteröintilupapäätös edellytti, että seurakunta kunnostaa kaupungin ydinkeskustassa olevan vanhan kirkkonsa. Kirkon Ulkomaanavun projektisihteeri Kosti Laitinen neuvotteli seurakunnan kanssa korjaustöistä. Rekisteröityjä inkeriläisseurakuntia oli jo 11, joista kaksi Virossa.[1579] Monet olivat ilman omaa kokoontumistilaa tai olivat saaneet käyttöön vanhan huonokuntoisen kirkon. Alle puolessa Inkerin seurakunnista oli oma työntekijä, suurin osa toimi suomalaisen työvoima-avun varassa. Inkerin kirkon elpymisellä oli merkitystä paluumuuttoa pohtiville ja vanhusten asema oli tärkeimpiä diakonisia haasteita.[1580]

Suomi-Inkeri-seura ry. vetosi helmikuussa 1991 valtiovaltaan, että Suomen itsenäisyyden puolesta taistelleet inkerinsuomalaiset rintamamiehet saisivat viimein rintamasotilastunnuksen ja siihen liittyvät edut. Järjestö muistutti, että sodassa taisteli n. 2000 inkeriläistä vapaaehtoista. STM:n asettama työryhmä oli seuran mukaan pitänyt mahdollisena, että taisteluihin osallistuneille inkeriläisille voitaisiin myöntää ulkomaalaisen rintamasoturin tunnus, joka ei oikeuttaisi etuihin. Suomi-Inkeri-seura piti esitystä loukkaavana ja muistutti, että osin kansallisuuden vuoksi heidän eläkkeensä olivat Neuvostoliitossa pienimmät mahdolliset, jos niitä oli edes myönnetty.[1581]

Tarttolainen sotaveteraani Toivo Roots tuli huhtikuussa 1991 Suomeen ensimmäistä kertaa sodan jälkeen. Hannu Karpo oli hankkinut hänelle kutsun veteraanikuntoutukseen ainoana inkeriläisenä: "Enhän minä muuten olisi päässyt, kun niitä tahtojia oli niin paljon." Edellisenä

1575 Juurus, Kati, Helsingin Sanomat 19.2.1991.

1576 Monet muut Neuvostoliiton suomalaiset paluumuuttajat, kuten loikkareiden perheenjäsenet, ovat pahoillaan luullessaan, että presidentti Koivisto "kutsui vain inkeriläiset". Todellisuudessa Koivisto ei "kutsunut" ketään.

1577 Laakkonen, Risto, haastattelu 4.12.2015.

1578 Inkeriläisten viesti Nro 4/1991

1579 US 24.1.1991: Kirkko tukee inkeriläisseurakuntaa

1580 Paluu uuteen 1994, s. 51.

1581 AL 10.2.1991: Suomi-Inkeri-seura haluaa veteraaniedut myös inkeriläisille rintamamiehille.

kesänä Karpo oli käynyt haastattelemassa Rootsia Suomen televisioon.[1582] Roots oli ollut 1941 saksalaisten sotatoimialueelle jääneiden joukossa Tuutarissa. Monien vaiheiden jälkeen hän päätyi Suomen armeijan palvelukseen Vuokselle ja Mannerheim-linjalle, sitten vankileireille Vologdan ja Vorkutan alueille. Sotaveteraani sanoi: ”Minä aina ajattelen semmosta asiaa, että vielä sais tänne Suomeen elämään tulla, se olisi vielä parempi. Päästä sieltä pois, sieltä … noh … kurjasta elämästä.”[1583]

Espoon sosialidemokraatit olisivat halunneet lähettää ystävyyskaupunki Hatsinaan miljoonan markan raha-avustuksen nälän lievittämiseen, mutta kaupunginhallituksen mukaan siellä ei vallinnut puutetta peruselintarvikkeista eikä Hatsina ollut pyytänyt avustuksia. Tiedettiin, että oli ”tiettyjä puutteita”, mutta ne vaativat pitkäaikaisia kehittämistoimenpiteitä.[1584] Valtuustossa käytiin inkeriläiskeskustelu maaliskuussa 1991, kun sitoutumattomat halusivat vastaanottaa Neuvostoliitosta ”suomea puhuvia ja ymmärtäviä” ihmisiä. Kaupunginjohtaja Pekka Löyttyniemi veti ensimmäisen vastausversion esityslistalta. Viestintäpäällikkö Reima T. Luoto oli kirjoittanut siihen, että median tietoihin inkeriläisrynnistyksestä Suomeen on suhtauduttava ”vähintäänkin kriittisesti” ja että inkeriläisten muutto Suomeen oli epätodennäköistä. Perustelu oli että ne, jotka olivat Suomessa sotien aikana, olivat jo eläkeiässä ja muuttaminen merkitsisi Neuvostoliitossa saavutettujen eläke-etujen menettämistä. ”Mitä tulee seuraavaan inkeriläissukupolveen, suurin osa ei edes puhu suomea, koska suomen kielen opettaminen ja puhuminen oli kriminalisoitua stalinismin kaudella.”

Arveltiin, että tämä sukupolvi haluaa koulutukseen mieluiten Leningradiin. Espoon kaupunginhallitus hyväksyi uudistetun inkeriläisehdotuksen 12.3.1991. Talousarviossa ei 1991 ollut rahaa paluumuuttajien kustannuksiin ja asia voitaisiin ottaa esiin vuoden 1992 talousarvioneuvotteluissa. Inkeriläisten vastaanottamiseksi edellytettiin valtion rahoitusta. Espoo ei uskonut inkeriläisten laajaan tuloon, koska ”kaupunginhallituksen tiedossa oli vain muutama perhe, jota Espoo kiinnosti”.[1585]

Seurakuntien diakoniatyötekijät kohtasivat usein paluumuuttajat ensimmäisinä. Aineellisen avun tarve oli yleensä suuri, koska muuttajien oli aloitettava elämänsä alusta. Kirkon diakoniakeskuksen vaatevarasto tarjosi vaateapua, astioita, huonekaluja ja muuta välttämätöntä. Turussa seurakuntien vapaaehtoiset järjestivät asuntoja ja 40 inkeriläistä oli saanut kodin seurakunnan vanhusten talosta.[1586] Joensuussa Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö perusti Inkerin rahaston. Tavoite oli auttaa inkeriläisiä sopeutumaan suomalaisyhteiskuntaan lahjoittamalla heille kotikirjastoksi kirjallisuutta, joka tekee suomalaista kulttuuria tunnetuksi. Myöhemmin rahaston tarkoituksena oli tukea Inkerinmaahan ja inkeriläisiin kohdistuvaa tutkimusta ja kulttuurityötä.[1587]

Petroskoissa aikakauslehti Carelia[1588] ihmetteli, miksi paluumuutosta ei ollut sovittu ensin Neuvostoliiton kanssa. Lehden mukaan paluumuuton jarruttaminen siellä johtui Suomen

1582 Simojoki, Niilo, Uusi Suomi 21.7.1991.

1583 Simojoki, Niilo, Uusi Suomi 21.7.1991.

1584 HS 13.3.1991: Espoo suhtautuu nuivasti Suomeen muuttajiin.

1585 Helsingin Sanomat 13.3.1991: Espoo suhtautuu nuivasti Suomeen muuttajiin.

1586 Paluu uuteen 1994, s. 40–41.

1587 Helsingin Sanomat 30.1.91: Rahastot.

1588 Entinen *Punalippu*

menettelystä. Carelia totesi, että kun Neuvostoliiton viisumi- ja lupahallinnon virkailijat kaivoivat esiin ulkomaille matkustamista rajoittavan 1986 lain, se merkitsi paluumuuttoa suunnitelleiden lähtemistä sukulaistensa ja ystäviensä lähettämillä 3 kk vierailukutsuilla: ”He ovat sillä tiellä tähän päivään asti uskaltamatta tulla käymään kotipuolelle edes sukulaistensa hautajaisiin.”[1589] Toimittaja Santeri Pakkanen selvensi asiaa Suomenmaassa 17.4.1991: Heti ilmestyttyään laki oli aiheuttanut sellaisen suuttumuksen aallon, että viranomaisten oli 1986 pakko välittömästi ilmoittaa, ettei sitä oteta käyttöön. Nyt se oli otettu ja Petroskoin OVIRin päällikkö Dudsekin mukaan Suomeen virallista paluumuuttoa hakeneita oli vain 50. Viranomaiset eivät myöntäneet ulkomaanpassia eikä maastapoistumislupaa ilman Suomessa asuvan lähiomaisen kutsua.[1590]

Carelian mukaan 1986 laki ei koskenut Neuvostoliitossa asuvia juutalaisia eikä saksalaisia, koska Saksa ja Israel olivat solmineet maastamuuttoa koskevat sopimukset Neuvostoliiton kanssa. Lehti kertoi avoimesti myös paluumuutto-oikeuden väärinkäytöksistä: ”Sopimuksen allekirjoittaminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä lopettaisi nykyisen sadoittain loikkareita poikivan käytännön ja pitkin Suomea lymyilevät epäviralliset paluumuuttajat pääsisivät lievittämään muukalaistunteensa kotiseutunsa mustikkakankaille”.[1591]

Neuvostoliiton Inkeri-Seurojen Liitto jätti maaliskuussa 1991 paluumuuton rajoituksista kirjelmän Neuvostoliiton ja Suomen viranomaisille ja vastusti jyrkästi neuvostoviranomaisten aloittamaa paluumuuton jarrutusta.[1592] Työministeriön Leningradin pääkonsulinvirastoon lähettämä asiantuntija raportoi myöhemmin, kuinka ongelma hoidettiin:

> ”[…]Muuttoliikettä jarruttaa vielä jonkin verran Neuvostoliiton vanhentunut ja jäykkä passilaki. […] kansalainen ei voi saada ulkomaanpassia, ellei hänellä ole esim. yksityishenkilön (Suomen kansalaisen) vierailukutsua Suomeen. Suomen edustustot Neuvostoliitossa voivat kuitenkin nyt kirjoittaa ns. spravkan eli todistuksen, jossa mainitaan, että todistuksen saajalla on syntyperänsä perusteella oikeus asettua pysyvästi asumaan Suomeen. Neuvostoliiton viranomaisten kanssa on sovittu, että he antavat tätä todistusta vastaan ulkomaanpassin […] kyseisellä spravkan perusteella passin saaneella henkilöllä ei ole Suomessa ketään[…] joka hänet ottaisi vastaan ja jonka luona hän voisi väliaikaisesti asua […] Pietarin PKV on antanut kyseisen spravkan nyt ensimmäistä kertaa eläkeläispariskunnalle, jotka molemmat ovat suomensyntyisiä. He saavat ulkomaanpassin[…] heillä ei ole mitään vastaanotto-osoitetta Suomessa. He eivät vielä tiedä minkä kunnan alueelle he haluavat asettua asumaan. Heidän vastaanotto-osoitteekseen tulee tämän kunnan sosiaalitoimisto. Kunta on velvollinen hoitamaan heidän asuttamisensa.”[1593]

1589 Helsingin Sanomat 13.5.1991: Tarvitaan sopimus paluumuutosta.
1590 Pakkanen, Santeri: Rajan takana – molemmin puolin rajaa. Suomenmaa 17.4,1991,
1591 Helsingin Sanomat 13.5.1991: Tarvitaan sopimus paluumuutosta.
1592 Uusi Suomi 12.3.1991: Neuvostoliitto jarruttaa inkeriläisten paluumuuttoa.
1593 Marja-Liisa Halinen Suomen Pääkonsulinvirasto Pietari. Muistio 20.11.1991. AKA.

Leningradin alueen Inkerin Liiton puolesta puheenjohtaja Vihtori Hyyrönen ja sihteeri Vladimir Kokko allekirjoittivat erillisen julkilausuman, joka sisälsi toimenpide-ehdotuksia Suomelle. Ehdotettiin, että inkeriläisten ongelmien selvittämiseksi asetettaisiin Suomen valtion ja Inkerin Liiton välinen yhteistyöryhmä ”jotta pääsisimme oikeudenmukaisiin periaateratkaisuihin sekä suunnitelmalliseen toimintaan”. Suomeen haluttiin siis jälleen uusi viranomaistyöryhmä, mutta siinä olisi mukana myös Neuvostoliiton inkeriläisiä. Yhdessä ”etsittäisiin keinoja Suomeen muuttoa hankaloittavaan työlupamenettelyyn, selvitettäisiin inkeriläisten kansainvälisoikeudellista asemaa Neuvostoliitossa, muutosta aiheutuvia ongelmia ja vanhainkotien rakentamista Inkeriin suomalais- inkeriläisin voimin”:

> **”Neuvostoyhteiskunta tunnustaa kohdelleensa viime vuosikymmeninä inkerinsuomalaisia väärin perustein ja on valmis antamaan hyvitykseksi alueita, joille voisimme perustaa omia yrityksiä ja maataloutta. Tällaisiin mahdollisuuksiin voisimme tarttua aivan eri tavalla, jos Suomen valtio tukisi yrittämistämme antamalla koulutus- ja materiaaliapua. Kun me kuuden vuosikymmenen jälkeen voimme nyt nousta ”maan alta”, haluamme kehittää täällä elämisen edellytyksiä omalta kulttuuripohjaltamme.”** [1594]

Leningradin aluehallinnon valtuuskunta vieraili Turussa 19.4.1991 Alueneuvoston puheenjohtaja Juri F. Jarovin johdolla. Valtuuskuntaan kuului Alueneuvoston kansallisuuskomission inkeriläinen puheenjohtaja Aleksandr Hudilainen. Kansallisuuskomission tietojen mukaan Neuvostoliitossa asui Neuvostoliiton Inkeri-Seurojen Liiton toisenlaisista laskelmista huolimatta kaikkiaan vain 53 000 inkeriläistä. Leningradissa ja sen ympäristössä heitä asui noin 18 500. Juri F. Jarovin viesti oli, että ”Suomen valtion myöntämästä paluumuuttajan statuksesta” huolimatta inkeriläisten muuttohalukkuus Suomeen ei ollut suuri.

Turun ja Porin lääninhallituksen vieraina valtuuskunta tutustui alueen kuntiin ja kuntahallintoon tavoitteena nähdä, miten kansallisten vähemmistöjen asema oli turvattu Suomessa. Leningradin alueen viranomaiset pyrkivät hillitsemään inkeriläisten muuttohaluja, mutta: ”Halu muuttoon riippuu tietenkin myös oman maan tilanteesta. Meidän täytyy yrittää pitää muuttajien osuus alhaisena ja elvyttää inkeriläinen kulttuuri Leningradin alueella”. Aleksandr Hudilainen painotti, että inkeriläisten asema tulisi turvata heidän omalla maallaan. Pienten kansallisten ryhmien kulttuurin ja kielen säilyttäminen on tärkeää ja inkeriläisille oli tarkoitus taata opetus heidän omalla äidinkielellään suomella.[1595]

Inkeriläinen Impi Pelle kertoi Turun Sanomille, että hän oli muuttanut Suomeen marraskuussa 1990 ja keväällä 1991 muuttivat aviomies ja poika. Kaikki joutuivat tulemaan toimeen hänen siivoojan palkallaan. Pelle oli odottanut eläkkeellä olevan miehensä saavan suurempaa toimeentulotukea, mutta tuki olikin ”mitätön”. Perhe lähti Suomeen, koska liiat rajoitukset tekivät elämän Neuvostoliitossa hankalaksi. Pelle oli joutunut odottamaan10 vuotta lupaa ensimmäiseen vierailuun ja hankki silloin samalla käynnillä Turusta työsopimuksen. Hän pelkäsi, että ”jokainen vierailu jäisi viimeiseksi eikä Suomea enää näkisi” ja jäi siksi Suomeen heti

1594 Inkeriläisten Viesti nro 3/1991, s. 5.

1595 TS 20.4.1991: Leningrad pyrkii hillitsemään inkeriläisten muuttoa Suomeen.

seuraavalla vierailullaan, jonka pituus oli virallisesti 3 kuukautta. Asunto oli löytynyt nopeasti, samoin pojan perheelle. Impi Pellen mielestä työtä tekevä pärjää aina.[1596]

Helsingin Sanomat otti pääkirjoituksessaan 24.4.1991 voimakkaasti kantaa paluumuuttohallintoon otsikolla todeten, että valtiovalta on innostanut inkeriläiset matkaan ja sille kuuluu myös vastuu, että heidät otetaan Suomessa moitteettomasti vastaan:

> **”Inkeriläiset ovat paluumuuttajia siinä missä Ruotsista kotiutuvat suomalaisetkin, ilmoitti presidentti Mauno Koivisto viime keväänä. Kun Suomessa esiintyi työvoimapulaa ja rajan takana halua tulla tänne pysyvästi tai tilapäisesti töihin, kanssakäynti aktivoitui nopeasti. Työministeriö informoi Karjalaa, Leningradin seutua ja Viroa […] Juuri kun etujoukot ovat rohkaisseet lisää ihmisiä liikkeelle, tilanne muuttuukin täällä ratkaisevasti. Töitä ei enää löydy helposti paluumuuttajille ja asuntopula vaikeuttaa eritoten pääkaupunkiseudulle aikovien elämää […] Valtiovalta on innostanut inkeriläiset matkaan, sille kuuluu myös vastuu, että heidät otetaan Suomessa moitteettomasti vastaan. Miksi pääosa ongelmista on kaatumassa Helsingin kaupungille? Miksi lupauksia paluumuutto-organisaatiosta ei ole lunastettu?”**[1597]

Leningradin pääkonsuli Markus Lyra kommentoi ulkoministeriölle inkeriläisten muuttohalukkuutta ja kertoi, että kaupungin hädästä viestivät inkeriläisten Pyhän Marian kirkolla pitämät kriisikokoukset. Niihin kokoontui vastavalmistuneita insinöörejä, lääkäreitä ja muita korkeasti koulutettuja, jotka pelkäsivät jäävänsä työttömiksi heti valmistumisen jälkeen. Lyran havaintojen mukaan inkeriläisten toiveet suuntautuivat Suomeen, mutta ei suinkaan aina muuttomielessä, vaan Suomelta toivottiin järkevää apua Inkerinmaalle. Paluumuuttaja-käsite sopi Markus Lyran mielestä paremmin hyvinvointivaltioiden väliseen liikenteeseen ja se tuntui inkeriläisistä ylelliseltä ja vieraalta. Neuvostoliiton huonon tilan ja puutteen takia oli selvää, ettei käsite toiminut.[1598]

Pääkonsuli Lyra näki, että inkeriläisten toiveet olivat ankkuroituneet pitkälti Inkerinmaahan. Ihmiset haaveilivat muutaman vuoden työskentelystä Suomessa ja paluusta kotikonnuilleen uuden ammattitaidon ja maatalousvälineiden kanssa. Suurin haaste Neuvostoliitossa ja samalla Suomeen vetävä tekijä olivat turvattomuuden tunne ja kestämätön sosioekonominen tilanne, johon ei näyttänyt tulevan minkäänlaista muutosta. Virkamiesten yllätykseksi hyvin harvassa olivat ne inkeriläiset, jotka olivat suunnitelleet jo aiemmin muuttoa vakituisesti Suomeen.[1599]

Presidentti Gorbatšov allekirjoitti 20.5.1991 pitkään valmisteilla olleen uuden passilain, joka mahdollistaisi neuvostokansalaisten vapaan matkustamisen ulkomaille. Lyhytaikaisilla turistiviisumeilla Suomeen tulleet inkeriläiset voisivat palata kotiin hoitamaan asiansa kuntoon

1596 TS 21.8.1991: Kielitaitoisia paluumuuttajia tarvitaan lama-aikanakin.

1597 Paluumuuttajan karu arki, Helsingin Sanomien pääkirjoitus 24.4.1991:

1598 Työministeriön Tapani Tuomiharju huomautti haastattelussa 12.2.2016, että ulkoministeriön edustaja Siirtolaisuusasiain neuvottelukunnassa vastusti ajatusta, että inkeriläiset olisivat paluumuuttajia.

1599 PKL LEN / 7.5.1991 /Lyra. Signum 68.41-NLO, 1.1.-31.5.1991 VI. UMA.

ilman, että neuvostoviranomaiset puuttuisivat asiaan. Tästä ei olisi kuitenkaan pitkään aikaan apua, koska laki astuisi voimaan vasta 1993.[1600]

Kolmannet Inkerin Liiton juhannusjuhlat järjestettiin Toksovassa 22.6.1991 ja samana päivänä ilmestyi Omal´maal´- lehden No 3; ensimmäinen Inkerissä valmistettu ja painettu. Toksovan 1887 valmistunut, 1936 seurakunnalta otettu ja kulttuuritaloksi muutettu kirkko oli palautettu raunioituneena inkeriläisille uskovaisille. [1601]

10.6. Suomi vaipuu lamaan. Itäblokki hajoaa. Moskovan vallankaappausyritys

1980-luvun viimeiset vuodet olivat Suomessa sellaisen noususuhdanteen aikaa, että kansantalous ylikuumeni. Rahoitusmarkkinoiden vapauduttua yksityistaloudet ja yritykset olivat ottaneet runsaasti ulkomaisia valuuttalainoja. Hallitus oli sitoutunut vahvan markan politiikkaan. Kansainvälinen taantuma ja neuvostokaupan äkillinen romahtaminen talvella 1990–91 vaikuttivat talouden hallitsemattomaan rakennemuutokseen. Idänkauppa pysähtyi lähes kokonaan ja Moskova lopetti tavaroiden vaihdantaan perustuneen clearing-kaupan. Sadoittain yrityksiä meni konkurssiin ja pankit kärsivät suuria luottotappioita. Asuntolainan vuosikorko oli yli 15% samalla kun kalliilla ostettujen asuntojen arvo romahti. SAFA:n pääsihteerinä ollut Matti Vatilo kuvaa laman jättämää elinikäistä traumaa: ”Rakentaminen loppui kuin seinään ja pahimmillaan 50% arkkitehdeista oli työttömiä. Tuli itsemurhia, avioeroja ja pakkomyyntejä.”[1602]

TM:n apulaistarkastaja Irma Heikkilä-Paukkonen kertoi tietävänsä tapauksen, jossa firman konkurssi vei luvatut työpaikat kahdeksalta inkeriläiseltä ennen kuin he ehtivät työskennellä päivääkään. Mistään väärinkäytöksestä ei ollut kysymys.[1603] Helsingissä Pelastusarmeijan Kallion toimipiste täyttyi ruoka-apua hakevista ja leipäjonoista tuli tuttu käsite. Harri Holkerin hallitus ei löytänyt viimeisinä kuukausinaan keinoja tilanteen parantamiseen ja talouden syöksykierre paheni. Suomi kohtasi jopa 1930-luvun laman ylittävän talouslaman kaikkine seuraamuksineen. Lama jäyti Suomea voimakkaammin kuin muita läntisiä teollisuusmaita.[1604] 26.4.1991 nimitetyn Esko Ahon (Kesk) hallituksen ohjelmassa YYA-sopimus oli edelleen kunniapaikallaan.[1605]

Neuvostoliiton tilannetta valaisi ”Paljastuskirjallisuus”. Se nimitti sosialistista realismia sosialistiseksi surrealismiksi. Neuvostomaailmaa ivattiin ja ilmiö sai nimen ”hauskat hautajaiset”.[1606] Kansanedustaja Erkki Tuomioja kommentoi suomalaismediaa päiväkirjassaan:

1600 Toimistopäällikkö Irma Ertmanin muistio 14.6.1991: Neuvostoliiton suomalaiset paluumuuttajina. Signum 68.41-NLO. 1.6.-31.7.1991 VII, UMA I.

1601 Omal´maal´ 22.kesäkuuta 1991 No 3, s. 1–3.

1602 Homila, Paula, HS 27.3.2021.

1603 Inkeriläisten paluumuutto Suomeen vähentynyt. Vaikeutunut asunto- ja työllisyystilanne puree. Kaleva 10.1.1991.

1604 Ylikangas, Heikki 2007, s. 341.

1605 Jakobson, Max 1992, s. 377.

1606 Peuranen, Erkki 1992, s. 134–135.

”Radiomafiassa on meneillään jonkinlainen neukkuviikko, joka päivä tulee naapurista ohjelma, jossa toinen toistaan rohkeammat toimittajat – monet tunnistettavia taistolaisia 70-luvulta – vinoilevat neuvostokurjuudelle, soittavatpa radiossa peräti ”Silmien välliin ryssääkin”. On ihan hyvä asia, että naapurinuoleskelusta on päästy, mutta typerää lyödä yli taas aivan älyttömään neukkujen ja venäläisten ivaamiseen. 70- ja 80-luvulla ”neuvostovastaisuuden” vainoaminen oli jokseenkin aiheetonta, nyt siitä kannattaisi todella taas alkaa olla huolissaan […]”[1607]

24.5.1991 Neuvostoliiton OMON-joukot hyökkäsivät viittä liettualaista raja-asemaa vastaan, ja jo sitä ennen Viron ja Latvian tarkastusasemille. Georgian presidentiksi valittiin itsenäistymistä ajanut Zviad Gamsahurdia. Albanian kommunistihallitus erosi 4.6.1991 ja maan yksinvalta oli ohi. Unkari vapautui 16.6. ensimmäisenä itäblokin maana neuvostosotilaista ja kolme päivää myöhemmin neuvostojoukot poistuivat Tšekkoslovakiasta. Jugoslaviassa Kroatia ja Slovenia olivat alkaneet 1989–90 siirtyä kansanvaltaiseen järjestelmään. Molemmat julistautuivat itsenäisiksi 25.6.1991. Kun Jugoslavian liittoarmeijan joukot tunkeutuivat Sloveniaan, puhkesi sisällissota.[1608] Boris Jeltsin valittiin Venäjän Federaation presidentiksi 12.6.1991. Häntä tukivat kansallisliberaalit ja radikaalidemokraatit, jotka yrittivät sovittaa yhteen venäläiset perinteet sekä länsimaisen demokratian ja markkinatalouden.[1609]

Suomen kansantalous oli kesäkuussa törmännyt kuin seinään, mutta Leningradissa tilanne oli toivoton. Ruokaa jonotettiin ja elintarvikkeet loppuivat, vaikka ruoka oli kortilla. Lääkkeistä oli huutava pula eikä kaupunki selvinnyt ilman ulkomaista apua.[1610] Kesällä 1991 Neuvostoliitto joutui ostamaan viljaa USA:sta.[1611]

Työministeriön pääkonsulaattiin lähettämä tarkastaja Marja-Liisa Halinen kertoi, että tieto Suomen työttömyydestä oli hillinnyt inkeriläisten muuttointoa, mutta toiveikkaita oli paljon: ”Ei se auta, vaikka tässä puhuisi enkelten kieltä. He haluavat itse lähteä kokeilemaan.” Pääkonsulaatti oli joutunut pyytämään Leningradskaja Pravdan päätoimittajalta, ettei lehti enää julkaisi siinä ollutta hämäräperäistä ”Työtä Suomesta”-ilmoitusta, jossa kiinnostuneille luvattiin asiasta tietopaketti, kun he ensin maksoivat pyydetyn hinnan pankkitilille. Tietopaketti sisälsi virheellistä ja vanhentunutta tietoa.[1612]

Leningradin nimi muutettiin kansanäänestyksellä kesäkuun 1991 vaalien yhteydessä taas Sankt Peterburgiksi. Uuteen pormestarin virkaan valittiin radikaaleihin lukeutunut kaupunginjohtaja Anatoli Sobtšak, joka oli edellisenä vuonna eronnut NKP:sta. Hoidossa oli ennätysmäiseen puutteeseen vajonnut Pietari ja ruokaa oli vielä vähemmän kuin edellisenä vuonna. Sobtšak suunnitteli Viipuriin ulottuvaa vapaata talousvyöhykettä, jonne oli tarkoitus houkutella suomalaista pääomaa. Asiasta oli jo sovittu Boris Jeltsinin kanssa ja toteuttamisen oli tarkoitus alkaa heinäkuussa 1991.[1613]

1607 Tuomioja 2014, s. 58.
1608 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 12.
1609 Tolonen, Juha 1992, s. 113.
1610 Visuri, Pekka 2011, s. 38.
1611 Blomberg, Jaakko 2011, s. 274–275.
1612 Helsingin Sanomat 29.6.1991: Inkeriläiset saavat Leningradissa tietoa Suomen työllisyydestä.
1613 Rislakki, Jukka, HS 14.6.1991.

Presidentti Koivisto tapasi Jeltsinin heti kesäkuussa 1991. Samalla Moskovan matkallaan hän tapasi Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatšovin, joka kertoi myöhemmin: ”Kesäkuussa 1991 tapasin Koiviston viimeisen kerran maan johtajana Moskovassa. Tilanteessa, jolloin perestroikan kriisi oli voimistunut ja vaikutti kielteisesti kauppa- ja taloussuhteisiin Suomen kanssa. Mauno Koivisto ymmärsi kaiken ja käyttäytyi hyvin hienotunteisesti vaikkei salannutkaan huoltaan syntyneestä tilanteesta.” [1614]

Esko Ahon hallituksen kaudella nousi ajatus Suomen liittymisestä Euroopan Yhteisöön. Kansanedustaja Erkki Tuomioja kuuli 10.5.1991 Koiviston sanoneen, että on ”turha kuvitella, että hän koskaan allekirjoittaisi neuvottelumandaattia jäsenhakemukselle, joka tulisi lunastettavaksi muutaman vuoden päästä oloissa, joista kukaan ei tiedä mitään”. Kun presidentti havaitsi, ettei sanoma mennyt perille, hän kutsui koolle hallituksen ulkoasiainvaliokunnan ja sanoi asian siellä vielä selvemmin. Tällainen varovaisuus kuului Tuomiojan mukaan Koiviston rooliin.[1615]

Suomesta oli lähetetty kesäksi 1991 kutsuja inkeriläislapsille mm. poliittisten puolueiden ja partiolaisten leireille, Suomen Nuorison Liiton Kuusamon luontoleirille ja Suomen Luonnonsuojeluliiton leirille. Porvarillisen varhaisnuorisotyön liiton Paasikivi-opiston Jellona-leirikeskuksessa oli 25.7.-4.8.1991 erillinen inkerinsuomalaisille lapsille tarkoitettu leiri 10:lle lapselle ja kahdelle ohjaajalle. Sinne kutsuttiin 5 lasta Neuvosto-Karjalasta ja 5 Neuvosto-Eestistä. Tartosta tuli ”osanottajat Eestin Inkerinsuomalaisten liitosta”-lista, jossa oli 10 lasta ja kaksi ohjaajaa ja puheenjohtaja Toivo Kabasen allekirjoittamassa kirjeessä pyydettiin lähettämään kaikille kutsu. Kaikki pääsivät leirille.[1616]

Viron Inkeriläisten Liiton varapuheenjohtaja Albert Saunanen kiitti suomalaisia Tartossa ilmestyvässä Postimees-lehdessä inkeriläisille annetusta monipuolisesta avusta, mutta ”inkeriläisille esitettyyn kutsuun muuttaa Suomeen” suhtauduttiin Neuvosto-Eestissä varauksellisesti. Saunanen arvioi, että ”Suomi ei ollut ilmeisesti vielä valmis hyväksymään inkeriläisten joukkomuuttoa”.[1617]

Liettuan ja Valko-Venäjän rajalla ammuttiin 7 liettualaista rajavartijaa 31.7.1991, jolloin presidentti Bush ja presidentti Gorbatšov allekirjoittivat Moskovassa strategisten mannertenvälisten ydinohjusten määrää ja valvontaa koskevan START-sopimuksen. NKP oli menettämässä hallitsevan asemansa, kun Keskuskomitea oli hyväksynyt 26.7. liberaalin ohjelman, monipuoluejärjestelmän ja sekatalouden ja hylännyt marxismi-leninismin ja luokkataisteluopin. Tilanne kärjistyi nopeasti ennen kuin Gorbatšovin hallinnon piti allekirjoittaa tiistaina 20.8.1991 uusi liittosopimus, joka mahdollisti jäsenvaltion eroamisen Neuvostoliitosta.

Suurlähettiläs Heikki Talvitie kuvaa vallankaappausta edeltänyttä viikonloppua: ”Moskovassa oli kaksi hallitusta, Neuvostoliiton hallitus ja Venäjän hallitus, joilla ei ollut mitään yhteyttä keskenään. Suomen peli perustui siihen, että me emme puutu siihen. Suomessa ei tajuttu kuten Moskovassa, että nyt se valta vaihtuu. Lauantaina 17.8.1991 ei saatu yhteyttä oikein kehenkään.”[1618] Presidentti oli viikonloppuna vapaa-ajan asunnollaan Siuntiossa ja

1614 http://www.finemb-moscow.fi/Gorbatshov/Gorba%20fin.htm

1615 Tuomioja, Erkki 2014, s. 41.

1616 PVL:n pääsihteeri Riitta Kemppaisen vastaus. TIMA.

1617 HS 22.7.1991: Viron inkeriläisillä laulujuhlat elokuussa.

1618 Talvitie, Heikki. YLE Radio 1 Leikola ja Lähde 24.3.2017 ja TV1 MOT-ajankohtaisohjelma: Venäläiset tulevat! 26.9.2016.

ulkoministeri Lapissa. Sunnuntaina 18.8. Talvitie sai kansliapäällikkö Jaakko Kalelalta Moskovaan viestin, että presidentti on tulossa maalta kaupunkiin, jossa pidetään kokous. Koiviston kerrotaan olleen kokouksessa verryttelypuvussa, pääministeri Aho oli vielä kotonaan Kannuksessa. Illalla Helsinkiin saapui Georg Ots-laivalla Tallinnasta kolme inkeriläistä paluumuuttajaperhettä. Helsinkiin oli elokuussa tullut sitä ennen jo 14 perhettä.[1619]

Maanantaiaamuna 19.8.1991 pääministeri Aho lähti Kannuksesta taksilla lentokentälle ja kuuli matkalla klo 7 uutisista, että varapresidentti Gennadi Janajev oli ottanut Neuvostoliiton presidentin tehtävät tilapäisesti hoitoonsa ja vallan kaapannut 8-miehinen ryhmä oli julistanut kuudeksi kuukaudeksi poikkeustilan. Valtioneuvoston kansliassa alkoi 19.8. klo 9 Esko Ahon johdolla valmistautuminen presidentin johdolla pidettävään hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kokoukseen. Palaverissa olivat mukana ulkoministeri Paavo Väyrynen, sisäministeri Mauri Pekkarinen, kansliapäällikkö Jaakko Kalela, UM:n osastopäällikkö Jaakko Blomberg, rajavartiolaitoksen päällikkö Matti Autio, pääesikunnan tiedustelupäällikkö Yrjö Viitasaari, Supon apulaispäällikkö Seppo Pylkkänen ja pääministerin erityisavustaja Seppo Härkönen. HUAV:n samana päivänä pidetyssä kokouksessa presidentti Koivisto epäili kaappaushankkeen onnistumista vertaamalla sitä 1964 vallanvaihdokseen.[1620]

Boris Jeltsin julisti kaappauksen laittomaksi ja kehotti kansalaisia yleislakkoon. Moskovan parlamenttitalolla oli yhteenottoja, TV:ssä soi joutsenlampi ja kuuluttajana oli mies, joka esiintyi tavallisesti, kun Neuvostoliiton valtionpäämies kuoli. 700 suomalaisen evakuointisuunnitelma suurlähetystöön oli valmiina. Evakuoinnista vastasi Finnstroin johtaja Esa Seppänen, Urho Kekkosen entinen adjutantti. Hän arvioi myöhemmin: ”Suomen kansa ei oikein tiennyt kuinka vaarallinen tilanne oli”.[1621]

Suomeen tuli sekavaa uutisointia ja yleisvaikutelma oli, ettei juntalla ainakaan heti ollut tilanne hallussa. Televisio näytti panssarivaunujen vyöryvän Moskovan keskustaan. Pian ilmeni, että Venäjän presidentti Jeltsin sai tukea kansanjoukoilta ja myös asevoimien yksiköiltä noustessaan vastustamaan poikkeuslakikomiteaa. Vallankaappaajat eivät saaneet merkittävää kannatusta Moskovan ulkopuolella.[1622] Ylioppilaat järjestivät 19.8.1991 Tehtaankadulle suuren mielenosoituksen demokratian puolesta.[1623]

Yhdysvallat ja EY vaativat Gorbatšovin paluuta virkaan Suomen hallituksen kannanotot olivat lähinnä uudistuskehityksen katkeamista pahoittelevia.[1624] Valtionjohto ei käyttänyt sanaa vallankaappaus ensimmäisenä päivänä eikä vielä toisen päivän aamuna. Sisäministeri Mauri Pekkarinen kertoo: ”Ei ollut varmuutta siitä, että tämä oli absoluuttisesti tuomittu epäonnistumaan.” Presidentti seurasi tilannetta CNN:n ja Neuvostoliiton TV:n kautta, pääministeri katsoi Kesärannassa Tallinnan TV:tä: ”Vaikka en ymmärtänyt sanoja, näin mitä Baltiassa tapahtui[…]arvasin, ettei ole takaisinpaluuta.” SKP:n kansanedustaja Esko Seppänen kertoo

1619 Saari, Miia, Ilta-Sanomat 22.8.1991.
1620 Aho, Esko 1998, s. 59–60 ja 63.
1621 TV1 MOT-ajankohtaisohjelma: Venäläiset tulevat! 26.9.2016.
1622 Visuri, Pekka 2011, s. 43.
1623 Visuri, Pekka 2011, s. 65.
1624 Visuri, Pekka 2011, s. 65.

tilanteen olleen kolme päivää kestänyt shokki: ”Jälkeenpäin olen vasta ymmärtänyt, miten Suomessa saatiin tietoa ja miten vähän”.

Diplomaatin tehtävä on tuntea asemamaan johto, osata arvioida sen toimintaa ja varmistaa, että Suomella on kanava isäntämaan virkamieskuntaan ja päätöksentekijöihin. Suurlähettiläs Talvitie muistelee:

> ”Tiedonsaanti oli sporadista, alussa ei ollut tietoa juuri ollenkaan. Soitin heti MID:iin Juri Derjabinille, joka ei myöskään tiennyt mitään ja oli lähdössä juuri ulkomaille. Kukaan ei halunnut kertoa, kun kukaan ei tiennyt. Hylkäsin suurimman osan sähkekuviosta, tilanne eteni niin nopeasti. Lopulta soitin lankapuhelimella, koska ei kukaan olisi ehtinyt niitä kuunnella.” [1625]

Hallitus perusti kriisiryhmän tilanteen seuraamiseksi ja johtamiseksi. Lain mukaan ulkopolitiikan johto kuului presidentille, mutta kriisiryhmää johti pääministeri Esko Aho. Sitä pidettiin tarkoituksenmukaisempana poliittisena viestinä. Aho perustelee puolustusministeri Elisabeth Rehnin jättämistä ulkopuolelle: ”Tein sen päätöksen, koska halusin osoittaa, ettei tässä ollut mitään sotilaallista uhkaa Suomelle”. Sisäministeri Mauri Pekkarinen painotti, että kysymys oli maan sisäisestä turvallisuudesta, josta puolustusministeri ei ollut vastuussa. Ministeri Rehn sai koko ajan informaatiota oman ministeriönsä sisältä ja puolustusvoimista. Hän oli vieraillut Venäjällä vähän tätä ennen ja tavannut puolustusministeri Jazovin. Venäläiset everstit olivat sanoneet Elisabeth Rehnille, että Gorbatšov johtaa maata ”åt helvete”.[1626]

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta sai keskiviikkona 21.8.1991 ulkoministeri Paavo Väyryseltä ja UM:n virkamiehiltä selonteon Neuvostoliiton tapahtumista. Saman päivän aikana vallankaappaus raukesi, juntta hajosi, sotilaat vedettiin Moskovasta ja presidentti Gorbatšov vapautui arestista Krimiltä. Illalla kello 18 kerrottiin, että kaappaus on käytännössä ohi: Juntta oli pakenemassa eikä armeija näyttänyt tukevan sitä. Vaikka Gorbatšov palautettiin virkaansa, kaappausyrityksen kukistuminen kiihdytti Neuvostoliiton hajoamista.

CNN näytti suorana Venäjän Federaation parlamentin istuntoa, jossa puhetta johtanut Boris Jeltsin näytti todelliselta johtajalta ja Gorbatšovia nöyryytettiin. 23.8. Jeltsin allekirjoitti asetuksen, jolla NKP:n toiminta Venäjällä kiellettiin ja Pravda- lehti lakkautettiin. Neuvostopresidentti Mihail Gorbatšov erosi 24.8.1991 NKP:n pääsihteerin paikalta, ja puolueen omaisuus takavarikoitiin. Ukraina julistautui itsenäiseksi samana päivänä ja 25.8. Valko-Venäjä. Moldova julistautui itsenäiseksi 27.8., parin päivän kuluttua Azerbaidzhan ja 31.8. Kirgistan ja Uzbekistan.

Neuvostoliiton hallitseviin piireihin kuuluviksi on perinteisesti luettu puoluekoneiston lisäksi koko sotateollinen kompleksi: puolustusteollisuus, armeija, sisäministeriö ja KGB. Uutena joukossa olivat nyt jotkut ortodoksista kirkkoa lähellä olevat piirit. Kirkkoa lukuun ottamatta nämä kaikki valtarakennelman huiput olivat elokuun 1991 vallankaappausyrityksen takana. Sen epäonnistuttua pidätettiin juntan jäsenet varapresidentti Janajev, puolustusministeri Jazov, KGB:n päällikkö Krjutškov ja sisäministeri Pugo. Lännessä ja erityisesti Yhdysval-

1625 TV1 MOT-ajankohtaisohjelma: Venäläiset tulevat! 26.9.2016.
1626 TV1 MOT-ajankohtaisohjelma: Venäläiset tulevat! 26.9.2016.

loissa pääteltiin, että Washington oli voittanut kylmän sodan ja liberaali demokratia saanut vuosikymmeniä jatkuneen ideologisen taistelun jälkeen voiton.[1627]

Lännessä pelättiin, että Neuvostoliiton romahtamista seuraa sisällissota. Sitä pelättiin paljon, koska ympäri maata oli ydinaseita. Suomessa pelättiin satojen tuhansien nälkäisten venäläisten pakolaisaaltoa. Varautuminen oli kuitenkin olemassa vain muutamille tuhansille. Hallituksessa ajateltiin, että Suomen kautta jatketaan muualle. Vaikka venäläisten pakolaisvyöryä rajan yli pelättiin, Neuvostoliiton inkeriläisillä oli ulkosuomalaisina oikeus halutessaan muuttaa Suomeen. Sole Lahtinen haastatteli kaappauksen jälkeen inkeriläisiä Leningradissa: Keväällä 1990 Leningradin kaupunkineuvostoon valittu Arne Ritari oli helpottunut kaappauksen epäonnistuttua. Hän luotti Jeltsiniin eikä nähnyt uhkaa Venäjän pienille kansoille ”juutalaisia lukuun ottamatta”.[1628] Ritari kuului kaupunkineuvoston ihmisoikeuskomissioon ja kertoi, että Neuvostoliiton uusissa laeissa, joissa luvattiin kohentaa Stalinin aikana sorrettujen kansojen oikeuksia, ei mainita inkeriläisiä.

Paluumuuttajia oli 1991 puoliväliin mennessä tullut odotettua vähemmän, mutta TM:n neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen muistutti, että hekin tarvitsivat apua alkuvaikeuksissa. Heikentynyt työllisyys vaikeutti asunnonhankintaa, kun asunto ei enää järjestynyt työnantajan avulla. Laakkonen uskoi, että Suomen kansalaisuus tultaisiin aikanaan antamaan Neuvostoliiton suomalaisille kahdessa vuodessa, mutta kun hallitus paini suuren työttömyyden kanssa ”asia ei ole nyt ollut hallituksen työlistalla ykkösenä”. Työministeriö piti kielitaitoisia paluumuuttajia tai tilapäistyöntekijöitä edelleen ”houkuttelemisen arvoisina”. Laakkonen uskoi, että n. 100 000:sta Neuvostoliiton suomalaisesta n. 1/3 hallitsi suomen kielen, mutta venäjänkielistenkin muuton helpottamiseen kannatti edelleen ”panostaa”.[1629]

Helsingin sosiaalivirastossa pohdittiin, aiheuttaako Neuvostoliiton sisäinen tilanne muuttoon katkoksen vai ryntäyksen Suomeen. Heinäkuussa 1991 sosiaaliviraston apua sai 27 uutta paluumuuttajaperhettä. 1990 valtaosalla maahanmuuttajista oli ollut työtä tiedossa, mutta kesällä 1991 Suomeen tultiin pelkät lupaukset mukana. 50% tuli turistiviisumilla ja haki lupia vasta Suomessa. Elokuun 1991 puolivälissä Helsingin työvoimatoimistossa oli 300 työtöntä inkeriläistä työnhakijaa, joista osa oli ollut kortistossa marraskuusta 1990 lähtien.[1630]

Venäjäntaitoinen toimittaja Leena Liukkonen kirjoitti 8.9.1991 Uuteen Suomeen valaisevan koko aukeaman jutun töölöläisestä vastaanottokaksiosta, jossa asui viisi lasta ja neljä aikuista. Vallankaappausyritystä säikähtänyt Ljuba o.s. Haranen oli tullut sinne kolmen pienen poikansa kanssa asuntoon, jossa asuivat jo hänen äitinsä Nadja, helmikuussa Suomeen muuttanut siskonsa Irina Rotenberg, hänen miehensä Boris ja heidän kaksi poikaansa. Irina Rotenberg oli ollut Leningradissa arvostettu ammattilainen eikä hän halunnut olla Suomessakaan perässä vedettävä eikä ”tuntea syövänsä kuormasta”: ”Suomi on ottanut meidät hyvin vastaan, niin hyvin, että haluan kiittää siitä kädet ristissä […] haluamme tulla oikeiksi suomalaisiksi ja kasvattaa lapsemme suomalaisiksi poissa Venäjän levottomuuksista ja rikollisuudesta.” Töölöläisessä koulussa ja tarhassa pojat Roman 10 v. ja Boris 6 v. olivat menneet kielitaidossa heti

1627 The Guardian 15.11.2017: Edited extract from Collusion by Luke Harding, published by Guradian Faber.

1628 Lahtinen, Sole, Helsingin Sanomat 29.8.1991.

1629 Turun Sanomat 21.8.1991: Kielitaitoisia paluumuuttajia tarvitaan lama-aikanakin.

1630 Saari, Miia, Ilta-Sanomat 22.8.1991.

vanhempiensa ohi. Äiti Irina kiitti suomalaisviranomaisten lapsiystävällisyyttä katsellessaan lasten saamaa kohtelua ja sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan: ”Heistä kasvaa suomalaisia, itsestäni en ole enää aivan varma”.[1631]

Paluumuuttajat saivat syksyllä 1991 ensimmäiset omat koulutuskurssinsa Helsingissä. Huono työtilanne oli yksi syy niiden aloittamiseen. Inkeriläisille annettiin lisäkoulutusta ammatteihin, opetettiin suomen kieltä ja yhteiskuntatietoa. Siihen asti paluumuuttajat opiskelivat kaikille ulkomaalaisille tarkoitetuilla kursseilla.[1632] Inkeriläisten työnhakijoiden joukossa oli lääkäreitä, tarjoilijoita, myyjiä ja rakennusmiehiä. Oli myös judovalmentaja, fyysikko ja kapellimestari, jotka puhuvat vain venäjää. Helsingin johtava työvoimaneuvoja Marja-Terttu Lipponen kertoi, että inkeriläisillä on kolmen kuukauden ammattisuoja ja ”sen jälkeen fyysikonkin on otettava vastaan, mitä työtä tarjotaan.”[1633]

Elokuun 1991 lopussa ulkoministeriö sai tiedon Neuvostoliiton ilmoituksesta, että inkeriläisten pysyvään maastamuuttoon riittäisi jatkossa Suomen konsulaatin vahvistus oleskeluluvan myöntämisestä. Tästä raportoi pääkonsuli Markus Lyra, jolle asian vahvisti 3.9. Leningradissa OVIRin päällikkö Leonid Savitskijn.[1634]

10.7. Baltian maat itsenäistyvät. Inkeriläisten paluumuutosta kiivaillaan

Tapahtumat Suomen lähialueilla etenivät Moskovan kaappausyrityksen aikana huikeaa vauhtia. Virossa nähtiin Neuvostoliiton hajoaminen luovana hetkenä, johon uskallettiin tarttua, vaikka maassa oli 45 000 neuvostoarmeijan sotilasta. Myöhään illalla 20.8.1991 Korkein Neuvosto julisti Viron itsenäiseksi. Tallinnan teletorniin laskeutui venäläisiä laskuvarjosotilaita ja tiedustelupanssarit ajoivat kaupunkiin, mutta joutuivat perääntymään. 23.8. Boris Jeltsinin Venäjä tunnusti Viron ja Latvian itsenäisyyden. Suomen tunnustus annettiin yhtä aikaa tärkeimpien länsieurooppalaisten maiden kanssa. Hallitus totesi, ettei Baltian tasavaltojen itsenäisyyden oikeudellista tunnustamista ole koskaan peruttu, joten nyt se vain palautettiin voimaan. EY-maat sopivat tunnustamisesta 27.8.1991 ja Suomi palautti diplomaattisuhteet Viroon. Neuvostoliitto tunnusti Baltian maiden itsenäisyyden 6.9.1991.

Eestin Kulttuurisäätiön alaiseksi rekisteröitynyt Viron Inkerinsuomalaisten Liitto lähetti EIL:n[1635] puheenjohtaja T. Kabasen allekirjoittaman 22.10.1991 päivätyn kirjeen[1636] Viron Tasavallan Korkeimman Neuvoston esimies Arnold Rüütelille pyytäen hänen tukeaan inkerinsuomalaisten autonomisen alueen luomista koskeville neuvotteluille Venäjän kanssa. Kirjeen liitteinä oli seuraavat dokumentit: 1.Venäjän presidentti B. Jeltsinille lähetetty vetoomus

1631 Liukkonen, Leena: Isänmaan uudet toivot. Uusi Suomi 8.9.1991.

1632 Saari, Miia, IS 22.8.1991.

1633 Saari, Miia, Ilta-Sanomat 22.8.1991.

1634 Markus Lyra LEN PKL 3.9.1991/Viisuminanto. Signum 68.41-NLO, 1.8.-31.12.1991 VIII, UMA.

1635 Eesti Ingerisoomlaste Liit

1636 22.10.1991/3–194. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Esimees Hr. A. Rüütel. Allekirjoittaja: EIL Esimees T. Kabanen. TKA.

2. Inkerinsuomalaisten historiallisen kohtalon kuvaus 3. Inkerinsuomalaisiin kohdistettujen vainojen tuomioiden ja määrien luettelo 4. Perustettavan Inkerin autonomisen alueen ja sen rajojen kuvaus 5. Tavoitteena olevan Inkerin autonomisen alueen kartta.[1637]

Viron uudelleenitsenäistymisprosessin aikana korostui, kuinka tarkkaan presidentti Koivisto varjeli Suomen asemaa ja turvallisuutta. Kulttuuriministeri Anna-Liisa Kasurinen oli saanut rahoittaa kaiken Viroon suunnatun avun kulttuurin peitenimen alla. Viron Kulttuuripiste oli avattu Helsingissä 25.2.1991 Tuglas-seuran toimiston yhteydessä ja 5.9. siellä myönnettiin ensimmäinen Viron viisumi sodan jälkeen.[1638] Julkisesti Koivisto ei halunnut rohkaista Viroa sellaiseen, mihin Suomi ei ole valmis tulemaan mukaan, jos ongelmia syntyy. Esko Aho luonnehti Mauno Koiviston toimintatapaa: ”Hän halusi, että me selviämme, vaikka kaikki epäonnistuisi.”[1639]

Viitaten 1920-luvun keskusteluihin reunavaltiopolitiikasta Koivisto kirjoitti: ”Suomen linja oli selvä: Suomi pyrki välttämään vastuitten ottamista, joiden kantamiseen sillä ei ollut edellytyksiä ja vältti sellaisten rohkaisun sanojen lausumista, joitten edellyttämiä mahdollisia toimenpiteitä ei oltaisi valmiita myös käytännössä tukemaan. Moraalinen asia on myös se, että Suomen omia etuja varjellaan.”[1640] Max Jakobsonin analyysi oli: ”Halusimme uskoa Gorbatšovin menestykseen, koska oletimme, että vaihtoehtona voisi olla vain paluu stalinistiseen komentoon, kun taas virolaiset halusivat uskoa Gorbatšovin epäonnistumiseen ja Neuvostoliiton hajoamiseen, koska vain sen kautta Viro voisi saada takaisin valtiollisen itsenäisyytensä.”[1641]

Helsingin sosiaalivirasto tiukensi paluumuuttajien toimeentulotuen valvontaa. Tarkoitus oli estää avun väärinkäyttö, kun Suomeen tultiin vain hakemaan rahaa ja matkustettiin sen jälkeen takaisin. Siksi sosiaalipäivystystoimistossa maksettiin elokuun alusta inkeriläisten toimeentulotuet aiempaa pienemmissä erissä ja tuen saajien täytyi käydä toimistossa joka viikko. Sosiaaliviraston toimistopäällikkö Olli Salin ihmetteli, että sellaisillekin inkeriläisille, jotka olivat hakeneet vain turistiviisumia, oli annettu automaattisesti vuoden oleskelulupia. Niiden turvin sosiaalivirastosta haettiin toimeentulotukea turistimatkallakin.[1642]

Syyskuussa 1991 toimistopäällikkö Salin raportoi ulkoministeriölle, että toimeentulotuen väärinkäyttäjät ovat matkustaneet takaisin Neuvostoliittoon myymään ulkomaanvaluuttansa, josta Leningradissa oli huutava pula. Osa tehtaili kutsuja ja myi niitä Suomeen haluaville.[1643] Työministeriön asiantuntija kirjoitti Pietarista:

> ”Neuvostoliitossa tulee elämä ratkaisevasti kalliimmaksi[…] Hyllyt ovat entistä tyhjemmät. koska kauppiaat odottavat hintojen lopullista vapauttamista […]

1637 22.10.1991/3–194. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Esimees Hr. A. Rüütel. Allekirjoittaja: EIL Esimees T. Kabanen. TKA.

1638 Roiko-Jokela, Heikki 1997, s. 370.

1639 TV1 keskustelu dokumentin ”Rodeo-Viron villit vuodet”-jälkeen 19.2.2018.

1640 Koivisto, Mauno 1995, s. 395.

1641 Jakobson, Max 2003, s. 315.

1642 Puhakka, Anneli, HS 25.7.1991.

1643 Helsingin kaupungin sosiaalivirasto Olli Salin 13.9.1991: Neuvostoliiton suomalaisten paluumuuttajien toimeentulotuki ja siihen liittyvät ongelmat. Signum 68.41-NLO, 1.8.-31.12.1991 VIII, UMA.

> Elämisen epävarmuutta lisäävät lisääntyvä väkivalta ja rikollisuus. lääkkeiden ja sairaalahoidon puutteellisuus[…] ala-arvoiset asunto-olot[…] Suomensyntyisillä on jo nyt Suomessa riittävän paljon ystäviä, sukulaisia ja oman perheen jäseniä, jotta he voivat tehdä vertailuja[…]työttömänä eläminen Suomessa näyttää paremmalta ja turvallisemmalta kuin eläminen Neuvostoliitossa[…] Niiden määrä, jotka ovat valmiita lähtemään Suomeen ilman[…]edes väliaikaista asuntoa[…] näyttää olevan kasvussa[…]kokonaisia perheitä, jotka ovat lähteneet Suomeen ilman ystävien tai sukulaisten turvaverkostoa. On aikaista puhua talouspakolaisuudesta, mutta selviä yhtymäkohtia on."[1644]

Neuvostoliiton Korkein Neuvosto lakkautti 11.10.1991 turvallisuuskomitea KGB:n.[1645] Tilalle luotiin kolme uutta virastoa. Sotilastiedustelu GRU tunnetaan niistä parhaiten, SVR on ulkomaantiedustelu ja FSB sisäisen turvallisuuden palvelu. Savonlinnan apulaispoliisimestari Ismo Mikkonen kritisoi paluumuuttoa Helsingin Sanomissa:

> "Presidenttimme on[…]määritellyt Neuvostoliitossa asuvat inkeriläiset ns. paluumuuttajiksi, jos he haluavat Suomeen[…] Koiviston kannanotto näkyy […] Inkeriläisen taustan omaavien maahanmuutto on täydessä vauhdissa […] keinotteluakin on[…] aivan riittävästi havaittavissa. Kansa maksajana on tietämätön, kuinka kalliista tapahtumasta on kysymys. "Paluumuuttajat", jotka eivät ole koskaan olleet Suomen kansalaisia, ovat toimeentulotuen ja muiden tukitoimien varaan tulleina […] poikkeuksellinen ilmiö kansamme historiassa. Ulkomaalaisasioita käsitellessäni olen voinut nähdä […] perusteellisesti, mitä inkeriläismuuttoihin todella kätkeytyy. Demokratiassa kansan soisi saavan ottaa vastuun siitä, mitä se on halukas kustantamaan maalle tärkeissä asioissa. Nyt ovat maahanmuutossa menossa kansan piikkiin mahtavat velvoitteet vuosikymmeniksi." [1646]

Dosentti Lyyli Ronkosen äidin Katri Kukkosen vastineessa apulaispoliisimestari Ismo Mikkoselle Kukkonen kertoi olevansa "vuosimallia 1900 Pietarin alue". Hän muistutti, että inkeriläiset koulutetut nuoret ja työikäiset tekevät Suomessa kaikkein huonoimmin palkatuita töitä, "eikä kukaan heistä ole nurkunut". Katri Kukkonen kritisoi Suomea ja muisteli aikoja, jolloin suomalaiset tulivat Inkerinmaalle hakemaan töitä ja heidät otettiin siellä hyvin vastaan:

> "Inkeri oli vauras ja Suomi köyhä ja suomalaiset miehet viikate olalla ja lapio kainalossa tulivat meille ojankaivoon ja heinänniittyy, perunankaivoon ja paimeniksi[…] he hankkivat itselleen maata ja perustivat suomalaisten kyliä […] säilyttivät Suomen kansalaisuuden ja siksi he kaikki pääsivät kovan kohtalon vuosina 1929–31 Suomeen, kun meidän kohtaloksi jäi tuhoutua rautaesiripun taakse[…] talvisodan aikana taivas kuumotti punaisena Karjalan suunnalle […] keräännyimme yhteen ja rukoilimme

1644 Marja-Liisa Halinen Suomen Pääkonsulinvirasto Pietari. Muistio 20.11.1991. AKA.
1645 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 21.
1646 Mikkonen, Ismo: "Inkeristä tulevista karttuu iso piikki": Helsingin Sanomat 29.10.1991.

polvillamme Jumalaa pelastamaan Suomi. Me pidimme Suomea isäinmaanamme ja taistelevia suomalaisia omina veljinämme ja sisarinamme.

Mutta mitä teki Suomi […] pojillemme, jotka taistelivat Suomen itsenäisyyden puolesta[…] lähetti heidät vankileireille ja kuolemaan, pettäen heille annetut lupaukset vapaudesta ja Suomen kansalaisuudesta[…]Kekkosen aikana joukko nuoria inkeriläisiä poikia loikkasi rajan yli[…] Ja mitä teki kunnioitettu Suomi? Se luovutti heidät Neuvostoliittoon kärsimään 15-vuotisia vankileirejä[…]Kun presidentti Mauno Koivisto on vihdoinkin antanut siunauksen Inkerin pelastukseen, Ismo Mikkonen nostaa äänensä meidän kurjimmasta kurjaa kansakuntaa vastaan[…] Inkerin pitää nousta Inkerissä, mutta Pietarin kaupungin pormestari Sobtšak on luvannut meidän Inkerin maat saksalaissyntyisille, koska rikas Saksa on luvannut apua sinne muuttavien saksalaisten auttamiseen […] jos löytyisi hyvää tahtoa ja apua, Inkerin kansa vielä palaisi […] Ehkä moni suomalainenkin tai karjalainen löytäisi sieltä uusia mahdollisuuksia Venäjän elpymisen siivellä?”[1647]

Inkeri Räisänen, Suomi-Inkeri-seuran hallituksen jäsen, yritti toimia sovittelijana Kukkosen ja Mikkosen välissä. Räisäsen mielestä oli perusteltua ottaa esille suomalaisen maksajan rooli, koska samaan aikaan leikattiin suomalaisten köyhien, lapsiperheiden ja eläkeläisten tuloja. Talouslaman aikana kaikki piti mitata rahassa ja tavallinen kansa joutui maksamaan. Inkeriläisten vaikeat vaiheet eivät saisi estää asiallista keskustelua paluumuutosta. Räisänen pohti Kukkosen kirjoituksessa kerrottuja esteitä vanhalle Inkerinmaalle palaamiselle:

”Jos Inkerin kulttuurin täytyy nousta Inkerissä, miten voidaan selittää inkeriläisten halu muuttaa sieltä pois. Mikä sai inkeriläiset koulutetut nuoret ja vanhemmankin väen Suomeen siivoamaan, ellei Suomen elintaso. Eikö Inkerissäkin tarvittaisi lääkäreitä, toimittajia ja opettajia oman kulttuurin rakentajina kipeämmin kuin meidän sairaaloidemme luuttuajina?[…] haluamme tukea heidän pyrkimyksiään, mutta sysäyksen täytyy lähteä inkeriläisistä itsestään […]”[1648]

Neuvottelut YYA-sopimuksen korvaavan uuden naapuruussopimuksen sanamuodoista jatkuivat Vantaalla Königstedtin kartanossa 4.11.1991. Neuvostoliiton delegaatiota johti varaulkoministeri Juri Derjabin ja Suomen delegaatiota UM:n osastopäällikkö Jaakko Blomberg. Ongelmana oli sanamuoto rajakysymyksistä. Suomi ei halunnut mitään mainintaa rajojen vahvistamisesta, koska rajat oli vahvistettu Pariisin rauhansopimuksessa ja maat olivat Etykin puitteissa sitoutuneet pidättymään aluevaatimuksista, Tämän tutkimuksen johtopäätöksiä vahvistaa tieto, että Neuvostoliitto olisi halunnut sopimuskohdan, jolla vahvistettaisiin Suomen ja Neuvostoliiton välinen raja sellaiseksi kuin se oli ja lisäksi määräyksen, etteivät maat tulevaisuudessa esitä aluevaatimuksia toisilleen.[1649]

1647 Kukkonen, Katri – ”vuosimallia 1900 Pietarin alue”: Eikö Inkerin väki kelpaakaan? HS 11.11.1991

1648 Räisänen, Inkeri, Helsingin Sanomat 16.11.1991.

1649 Astikainen, Arto: Suomen ja Neuvostoliiton turvallisuustakuista päästiin sovintoon Helsingin Sanomat 5.11.1991.

Mielenkiintoista on, että kun Galina Starovoitova, 1991–92 Venäjän presidentti Jeltsinin neuvonantaja etnisten ryhmien välisiä suhteita koskevissa asioissa, keskusteli UM:n toimistopäällikkö Alpo Rusin kanssa Ford Foundationin seminaarissa, Starovoitova oli sanonut: ”Neuvostoliitto on hajoamassa ja Venäjästä tulee seuraajavaltio. Tavoitteemme on vapauttaa väkivallalla hankitut alueet, joiden joukossa on Karjala.”[1650]

Samassa lehdessä 5.11.1991, jossa uutisoitiin naapuruussopimusneuvottelujen tilanne, julkaistiin uutinen Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten uudesta yrityksestä saavuttaa kulttuuriautonomia. Nyt vetoomus osoitettiin suoraan YK:lle. Demari-lehti kertoi Leningradin Inkerin Liiton pyytäneen Suomi-Inkeri-seuraa toimittamaan vetoomuksen edelleen YK:n pääsihteeri Javier Perez de Cuellarille.[1651]

> ”Neuvostoliitossa ja Virossa toimivat inkeriläisjärjestöt ovat pyytäneet YK:ta tutkimaan inkerinsuomalaisten tuhoamisen. Ne pyytävät maailmanjärjestöltä suojelusta ja taloudellista ja humanitaarista apua kansan herättämiseksi uuteen eloon Neuvostoliiton toimien jäljiltä. YK:n pääsihteerille […]lähetetyssä vetoomuksessa pyydetään, että YK hyväksyisi inkerinsuomalaiset maailmanjärjestöön kansana, jolla ei vielä ole edustajaa, mutta joka pyrkii alueelliseen autonomiaan.”[1652]

Helsingin Sanomat julkaisi Inkerin autonomiauutisen yhteydessä järkyttävän kertomuksen Helmi Malisen lapsuuden karkotuspaikoista Jäämeren rannalla. V.1936 syntynyt Helmi ja hänen nuori leskiäitinsä oli vuonna 1942 kuljetettu Leningradin alueelta inkeriläisten, juutalaisten, latvialaisten ja puolalaisten pakkotyöleirille Tiksin lähelle. Siellä asuttiin osittain maan alle kaivetussa parakissa. Aikuiset sekä vanhemmat lapset kävivät töissä kalatehtaalla. Äiti kuoli vuoden kuluttua ja Helmi jäi täysorvoksi. Hänet vietiin inkeriläisten lastenkotiin. Vuonna 1946 lapset siirrettiin Jakutskiin, jossa olot olivat vähän paremmat. HS haastatteli syyskuussa 1991 Helmi Mihailovna Belania o.s. Malinen hänen silloisessa kotikaupungissaan Omskissa. Helmi Malinen kertoi, että hänen toiveensa oli tulla haudatuksi ”kotikonnuille Inkerinmaalle”. [1653]

Kansanedustaja Paavo Lipponen jätti 14.11.1991 kirjallisen kysymyksen Neuvostoliiton suomalaisten paluumuuttajien oikeudellisesta asemasta:[1654]

> ”[…]presidentti on todennut jo huhtikuussa 1990, että Suomeen muuttamaan pyrkiviä Neuvostoliiton suomalaisia tulisi kohdella paluumuuttajina.[…] Inkeriläisiä varten ei ole kuitenkaan luotu minkäänlaista paluumuutto-ohjelmaa. Valtion ja kuntien viranomaiset ovat joutuneet toimimaan[…]ilman kokonaisohjelmaa ja selkeää paluumuuttajien määritelmää. Asia on hoidettu tapauskohtaisesti ja tilanteen sanelemien vaatimusten mukaan.

1650 Rusi, Alpo 2014, s. 322.

1651 Demari 5.11.1991: Inkerinsuomalaisilta vetoomus YK:n pääsihteerille.

1652 Kinnunen, Helena, Helsingin Sanomat 5.11.1991.

1653 Kinnunen, Helena, Helsingin Sanomat 5.11.1991.

1654 1991 VP Kirjallinen kysymys 340. Neuvostoliiton suomalaisen paluumuuttajien aseman parantamisesta. Paavo Lipponen 14.11.1991.

> Säädöspohjan puutteellisuus on vaikeuttanut[…] paluumuuttajien tulemista ja asettautumista Suomeen. Mm. äänioikeuskysymys odottaa vastausta. Myös asunto-ongelmat, työttömyys ja puutteellinen opastaminen suomalaiseen yhteiskuntaan estävät inkeriläisten sopeutumista Suomen oloihin. Muuttajien joukossa on myös pelkästään venäjää puhuvia, joten suomen opetusta tulee myös järjestää. Olisi syytä selvittää, olisiko inkeriläisiä parempi avustaa heidän nykyiseen asuinpaikkaansa Neuvostoliitossa. Etenkin vanhukset ovat vaikeassa sosiaalisessa tilanteessa. Mihin toimenpiteisiin Hallitus ryhtyy Suomeen muuttamaan haluavien Neuvostoliiton suomalaisten oikeudellisen ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi?”

Kuntokallio-Säätiön erikoissuunnittelija Helena Lyra kirjoitti 15.11.1991 Sairaalaliiton lehdessä, että Inkerin rovastikunnat ja Inkerin Liitto suunnittelivat palvelutaloverkoston rakentamista. Ensimmäinen palvelutalo Ahmoisten kylässä oli jo aloittamassa toimintaansa. Palvelutalon varusteita oli saatu lahjoituksina Suomesta ja rakennuksen peruskorjaukseen oli käytetty yksityisten suomalaisten Inkerin Liitolle lahjoittamia varoja. 1991 palvelutalotoiminta käynnistyisi Keltossa ja Kupanitsassa. Molemmissa oli Kirkon Ulkomaanavun lahjoittamat elementtitalot, joita käytettiin työmaa-asuntoina ja ruokaloina kirkkojen rakennustöiden aikana. Kun Inkerin Liitto saisi 1992 valmiiksi inkeriläisten väestörekisterin, voidaan vanhusten avuntarve selvittää kattavasti.[1655]

Helsinkiläinen vanhempi konstaapeli Esko Leino otti julkisuudessa ahkerasti kantaa maahanmuuttokysymyksiin. Hän kommentoi Katri Kukkosen kirjoitusta 25.11.1991:

> ”[…] presidentin taannoinen lausuma ”inkeriläisiä voidaan pitää paluumuuttajina” aiheutti inkeriläisten keskuudessa valtavan innostuksen[…] Innostus ja korkeat odotukset olivat aivan luonnollisia reaktioita. Pettymyksen inkeriläisille aiheutti se, että Suomessa eivät olleet asunnot ja työpaikat valmiina, vaan niitä piti etsiskellä ja itse löytää. Kaikki, mitä Katri Kukkonen kirjoitti, on varmaan totta, eikä sitä kukaan epäile[…] Inkeriläisten viisumien myöntäminen olisi lopetettava toistaiseksi[…]On ehdottoman väärin, että inkeriläisiä tulee suoraan sosiaaliviraston asiakkaaksi[…]”[1656]

Inkeriläistaustainen Jouko A. Kuortti vastasi Leinolle 2.12.1991:

> ”Herra Leino, oletko ajatellut, miten vähäistä inkeriläisten paluumuutto Suomeen on? Miten pienin kustannuksin se toteutetaan? Miten paljon esimerkiksi Helsingin sosiaalitoimistojen käytävillä kuulet savolaisten ”elintasopakolaisten” viäräleukaista tekstiä? Miten paljon tänne rahdatut, kokonaan vierasta kulttuuria edustavat (somalit, chileläiset, vietnamilaiset) kuluttavat veromarkkojamme? Ja miten paljon heitä on inkeriläisiin verrattuna? Inkeriläiset ovat kieleltään, mieleltään ja etniseltä alkuperäl-

1655 Lyra, Helena 1991, s. 26–27.
1656 Leino, Esko: Inkeriläisasioita harkittava uudelleen. HS 25.11.1991.

tään suomalaisia. Heidän sopeuttamisekseen Suomen oloihin ei tarvita mielettömyyksiä maksavia ”pakolaiskeskuksia” kielikursseineen, he tyytyvät vähään.”[1657]

Suomen ja Viron välinen tulo- ja elintasoero oli esillä Viron Järvamaan Inkerinsuomalaisten seuran kokouksessa 21.12.1991. Jäsenmäärä oli noussut 121:stä 207:ään, joista 46 oli töissä Suomessa. Kokouksessa pohdittiin, että jokainen heistä antaisi seuralle 100 Smk[1658]: ”Suomessa se ei ole suuri raha, meillä tarvitaan rahaa ystävyyssuhteiden luomiseen ja etsimiseen. Kaikilla ei ole Suomessa sukulaisia, jotka kutsuisivat, mutta jokainen tahtoisi ainakin kerran käydä siellä. Siitä on tehty jopa laulu: ”Soome, Soome, perkele Soome. Soome, Soome, sinna tahan vaid – paljonko se maksaa?” Elina Kingisepp sanoi, että vaikka laulu oli vitsikäs, hän ajatteli sitä tosissaan ja toivoi ystävyyssuhteita Suomen inkeriläisten kanssa, koska Järvamaalla vierailleet suomalaiset eivät olleet kutsuneet heitä kylään.[1659]

Paluumuuttajien haastattelulomaketta valmistelleet sisä-, työ- ja ulkoministeriön virkamiehet olivat olleet kiinni akuuttien tilanteiden hoitamisessa ja lisäksi ilmeni, ettei valtion budjetista löytynyt yhdenkään ministeriön määrärahamomentilta rahoja painattaa lomakkeet. Kaivattu haastattelulomake saatiin valmiiksi yksinkertaistettuna versiona sisäministeriössä.[1660] Ne toimitettiin edustustoihin 25.11.1991. Nyt ymmärrettiin jo varmistaa, etteivät potentiaaliset huijarit voisi käyttää hyväkseen valmiita vastauksia ja päätettiin, että lomakkeita ei anneta hakijoiden itsensä täytettäviksi. Edustustojen vastaanottovirkailijat esittivät kysymykset ja kirjasivat vastaukset.[1661] Joulukuun 1991 alussa Suomessa oli noin 5 000 Neuvostoliiton ja Viron suomalaista ja voimassa olevia työlupia 2 055.[1662]

Työministeriö järjesti 2.-3.12.1991 Helsingissä Inkeriliittojen edustajien neuvottelu- ja koulutuspäivät. Kutsussa toivottiin osanottajaksi niitä, joiden kautta passihakemukset jätetään ja jotka tapasivat henkilökohtaisesti Suomeen muuttoaikeissa olevat. Päivien puhujat, osanottajat ja kutsuvieraat ovat avainhenkilöitä paluumuuttoasioissa. Pietarista ja Leningradin alueelta tulivat Vihtori Hyyrönen, Kosti Karkkonen, Aarne Kemppi, Vladimir Kokko, Paavo Laukkonen, Aina Lmelianova, Paavo Parkkinen, Aarne Ritari, Miranda Shilina, Toivo Vesikko, Tero Pellinen ja Slava Väisänen, Petroskoista Juho Mullonen ja Leo Pettinen sekä Andrej Krotkov UM:n Petroskoin toimipisteestä, Virosta Toivo Kabanen, Viljo Kabonen, Laura Klink, Kirsti Käiväräinen, Anna-Liisa Kämärä, Vladimir Langinen, Viktor Leini, Paul Muttanen, Igor Pogodin, Ester Pruul, Elvi Rannamäe, Teodor Sinkkonen, Meeri Tatti, Juhani Vainikka ja Valeri Vaselenko.[1663]

1657 Kuortti, Jouko A.: Inkeriläinen tyytyy vähään. HS 2.12.1991.

1658 Noin 26 EUR (2021)

1659 Kansio: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. Järvamaan Ingerisoomlaste Seltsi Aruande-valimiskoosolek Paide Tuletorje maja saalis 12.12.1991. TIMA.

1660 Sisäasiainministeriö/Grönberg 15.1.1991: Inkeriläisten haastattelukaavake. Signum 68.41-NLO, 1.1.-31.5.195 VI, UMA.

1661 Ministeriön ohjeet edustustoille 25.11.1991: Inkeriläisten haastattelulomakkeet. Signum 68.41-NLO, 1.1.-31.5.1991 VI, UMA

1662 VP 1991 KK 340/1991 työministeri Ilkka Kanervan vastaus 18.12.1991 ed. Paavo Lipposen kysymykseen marraskuussa 1991.

1663 Nimetön mappi. TIMA.

Tavoite oli välittää Neuvostoliiton ja Viron suomalaisseuroille oikeaa ja realistista tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja muuttomahdollisuuksista Suomeen. Toinen tavoite oli saada palautetta heidän Suomeen kohdistamistaan odotuksista. Päivät avasi TM:n neuvotteleva virkamies Matti Pukkio. Ensimmäisen puhujan Risto Laakkosen aihe oli ”Paluumuuttopolitiikka osana Suomen siirtolaisuuspolitiikkaa”. Muita puhujia olivat TM:n toimistopäälliköt Eero Manner ja Vesa Pyykkö, Helsingin työvoimatoimiston johtava työvoimaneuvoja Marja-Terttu Lipponen ja sosiaaliviraston toimistopäällikkö Olli Salin. Oleskelu- ja työlupien saamisesta puhuivat UM:n lähetystöneuvos Juhani Hyytiäinen ja toimistopäällikkö Irma Ertman ja sisäministeriön ulkomaalaiskeskuksen tarkastaja Arja Kallakivi. Koulutuskysymyksistä peruskoulussa ja lukiossa puhuivat opetushallituksen opetusneuvos Jaakko Linnankivi ja Helsingin suomalais-venäläisen koulun rehtori Martti Ruohonen. TM:n ylitarkastaja Seppo Larmo puhui ammatillisesta aikuiskoulutuksesta, maahantulo- ja kielikoulutuksesta.[1664] Päivien johdosta järjestetylle työministeriön vastaanotolle kutsuttiin kaikki keskeiset yhteistyötahot.[1665]

Valtioneuvoston asetuksella 1981 perustettu Pakolaisasiain neuvottelukunta muutettiin 5.12.1991 uudella asetuksella Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnaksi.[1666] Työministeri Ilkka Kanerva[1667] vastasi 18.12.1991 kansanedustaja Paavo Lipposen marraskuiseen kirjalliseen kysymykseen Neuvostoliiton suomalaisten oikeudellisen ja yhteiskunnallisen aseman parantamisesta. Kanerva kävi läpi Suomen paluumuuttopolitiikan:

> ”Neuvostoliiton suomalaisten kokonaismäärä[…] arvioidaan olevan 70 000–80 000, joista inkeriläiset muodostavat huomattavan osan. Neuvostoliiton suomalaiset rinnastettiin paluumuuttajiin huhtikuussa 1990[…] ministeriöiden ja kuntien keskusjärjestöjen välillä käynnistyi tuolloin virkamiestasolla yhteistyö[…] paluumuuttokysymysten järjestämiseksi[…] Suurin ongelma on tällä hetkellä ensiasunto[…] Pietarin pääkonsulinvirastossa on työskennellyt kuluneen vuoden ajan työhallinnosta lähetetty työvoima-avustaja, jonka tehtävänä on neuvoa muuttajia ja antaa Suomen oloista ajan tasalla olevaa tietoa[…] kuntia tuetaan toimeentulotuella, mikäli Neuvostoliiton suomalainen ei työllisty. Toimeentulotukea maksetaan 6 kuukauden ajalta ja eläkeläisille 5 vuoden ajan, jonka jälkeen viimeksi mainittu ryhmä siirtyy Suomen kansaneläkejärjestelmän piiriin[…] Työministeriön taholta on esitetty, että Neuvostoliiton suomalaiset voisivat saada halutessaan Suomen kansalaisuuden samassa ajassa kuin Pohjoismaiden kansalaiset, joilta edellytetään kahden vuoden asumista […]

1664 Nimetön mappi. TIMA.

1665 Suomi-Inkeri-Seuran puheenjohtaja, kansanedustaja Lea Kärhä ja Helena Miettinen, Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Martti Häikiö ja Jukka Kuittinen, Inkeriläisten Yhdistyksen puheenjohtaja Keijo Korkka, Kirkkohallituksen Baltian ja Inkerin työn toimiston Arno Lahtinen ja Kaj Takkula, OPM:n Pekka Lampinen, SM:n Risto Veijalainen ja Esa Markkanen, STM:n Mervi Virtanen, TM:n Ilse Koli, Brita Lamberg, Kimmo Nissilä, Marja-Liisa Halinen, Tapani Tuomiharju ja Irma Heikkilä-Paukkonen. Median edustajien kutsulistalla olivat Erkki Pennanen HS, Pirkko Penttilä MTV, Jaakko Lensu YLE, Patricia Wickelmann-Zilliacus HBL, Lauri Kontro Suomenmaa, STT:n uutispäälliköt sekä Demarin toimituspäällikkö. Nimetön mappi. TIMA.

1666 Asetus pakolais- ja siirtolaisuus- asiain neuvottelukunnasta/1391/5.12.1991/11.12.1991.

1667 Työministerinä Esko Ahon hallituksessa 26.4.1991–12.4.1995.

> Työllisyystilanne jatkuu huonona vielä pitkään, mikä vaikeuttaa[…] sijoittumista työelämään.[…]"[1668]

Inkeriläisiin liittyvää tietotarvetta täydensi SKS:n julkaisema Pekka Nevalaisen ja Hannes Sihvon toimittama teos "Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri". Se syntyi Joensuun yliopiston Suomen ja Itä-Euroopan kielten ja kulttuurien tutkimusyksikön puitteissa. Arvo Survo ja Inkerin rovastikunnan vt. lääninrovastina toiminut Leino Hassinen vierailivat marraskuussa 1991 kirkolliskokouksessa Turussa ja kertoivat, että 1992 alussa uudelleen itsenäistyvä Inkerin ev.-lut. kirkko on perustettu 380 vuotta sitten ja sen alue ulottuu Viron rajalta Murmanskiin. Ennen vallankumousta kirkkoon kuului 32 seurakuntaa ja 147 000 jäsentä, nyt 9 000. Inkerin kirkko on virallisesti suomen- ja venäjänkielinen, koska vain vanha väki osasi suomea. Yhteydet heimokansoihin ja Viron kirkkoon olivat tärkeitä. Kirkkojen korjauksiin ja erilaisiin painotöihin oli mennyt 1991 suomalaisia varoja noin 6 milj. markkaa.[1669]

1668 VP 1991 KK 340/1991 työministeri Ilkka Kanervan vastaus 18.12.1991 ed. Paavo Lipposen kysymykseen marraskuussa 1991.

1669 Kirkko tukee Inkerin luterilaisia. HS 5.11.1991.

11. LAMASUOMESTA HUMANITAARISTA APUA VENÄJÄLLE JA VIROON

Suomen Pankki devalvoi 14.11.1991 markan 14%, koska valuuttojen siirto ulkomaille kiihtyi. Ulkomailta halpakorkoisia lainoja ottaneiden yritysten maksukyky romahti. Valtio joutui takaamaan ulkomaisia lainoja ja kansalaisten säästöjä, mutta pankkijärjestelmä horjui. 1991 jätettiin 6 900 konkurssihakemusta ja bruttokansantuote laski 7%. SKOP-pankki teki tappiota lähes 7 mrd mk[1670], mikä oli Suomen pankkihistorian ennätys ja STS-pankin tappio oli 157 milj. mk[1671]. Suomen ulkomaanvelka kasvoi 30 %.[1672]

11.1. Sobtšak ja Putin pyytämässä ruoka-apua Suomesta. YYA-aika ohi. EY- hakemus

Tässä luvussa esitetään episodisesti muutamia tärkeimpiä poliittisia vaiheita sekä niiden johdosta Suomessa talvikaudella 1991–92 käytyä keskustelua ja tehtyjä ratkaisuja. Tapahtumat taustoittavat paluumuuttosäädösten tiukennusta 1992 ja presidentti Koiviston suhtautumista Inkerinmaan autonomiasuunnitelmiin.

Neuvostoliitto hajosi vasta siinä vaiheessa, kun ruoka loppui. Elintarvikekriisin vakavuus paljastui, kun Pietarin pormestari Anatoli Sobtšak ja ulkosuhdekomitean puheenjohtaja Vladimir Putin saapuivat Helsinkiin 13.12.1991 pyytämään ruoka-apua. Finnair tarjosi heille ilmaiset lennot tavoitteena päästä Pietarin avautuville matkailumarkkinoille.[1673] KGB-upseeri Vladimir Putin oli joutunut seuraamaan perestroikan ja glasnostin käynnistymistä ja kotikaupunkinsa Leningradin demokraattisen liikkeen nousua asemapaikastaan DDR:n Dresdenistä käsin. Nyt pormestari Sobtšak oli nostanut hänet Pietarin ulkosuhteista vastaavaksi virkamieheksi.[1674]

Vaikka Suomen oma talous oli ongelmissa, Suomi lahjoitti ruokaa ja humanitaarista apua Pietariin. Kolmen kuukauden aikana SPR toimitti UM:n toimeksiannosta lähialueille 30 milj. markan[1675] arvosta lääkkeitä ja elintarvikkeita. Peruselintarvikkeita sisältävien ruokapakettien

1670 Noin 1 827 140 000 EUR (2021)
1671 Noin 41 000 000 EUR (2021)
1672 Kiander, Jaakko 2001.
1673 Ainola, Olli 2017, IL 28.1.2017.
1674 Kuorsalo, Anne, Suomen Kuvalehti 14.1.2000.
1675 Noin 7 830 000 EUR (2021)

saajista suuri osa oli inkeriläisiä. Apua saivat mm. yksin asuvat vanhukset Karjalassa ja Leningradin alueella. [1676] Venäjän kehitys Vladimir Putinin presidenttikausilla osoittaa, kuinka syvän trauman oman maan alennustila häneen jätti.

Helsingissä Anatoli Sobtšak ja Vladimir Putin tapasivat presidentti Koiviston, pääministeri Ahon ja omasta toivomuksestaan myös Suomen Pankin johtokunnan jäsenen Kalevi Sorsan, josta veikkailtiin Suomen seuraavaa presidenttiä. Sobtšak kehui Sorsalle Suomen suhtautumista venäläisiin pakolaisiin 1917 vallankumouksen jälkeen ja valitti, ettei Viro ollut oppinut historiasta mitään. Sobtšak tunsi hyvin Viron asiat, koska oli seurannut käynnissä olleita raja- ja sopimusneuvotteluja ja neuvostojoukkojen vetämistä maasta. Vaatimukset rajan tarkistuksista ja venäjänkielisten kohtelusta suututtivat venäläisiä, koska sodan jälkeen Viroon muuttaneet joutuivat anomaan kansalaisuutta.[1677]

Virossa oli suuri määrä neuvostoarmeijan eläkkeelle siirtyneitä sotilaallisia ja poliittisia upseereita ja muuta slaaviväestöä, jonka osuus 1991 oli 40% asukasmäärästä. Enemmistö koulun aloittaneista lapsista oli venäläisiä ja vaarana oli maan oman väestön jääminen vähemmistöön.[1678] Viron taloudesta yli 90% oli ollut sidottu neuvostotalouteen ja nyt puuttuivat välttämättömät tuotteet. Ensin loppui leipä, sitten lämpö ja bensiini. Uudelleen itsenäistyneen Viron selviytyminen ensimmäisen talven yli oli kansallinen kohtalonkysymys. Tammikuussa 1992 kaupunkiasuntojen lämpötila oli +10 C. Pääministeri Edgar Savisaar tuli Helsinkiin ja hallitus päätti nopeasti antaa valtion takauksen öljytoimitukselle. Kun Suomesta saatiin öljylainaa, asuntojen lämpötiloja pystyttiin hieman nostamaan. Vastoin Suomen silloista oletusta, Viro maksoi saamansa velan täysimääräisesti takaisin.[1679]

Venäjän, Ukrainan ja Valko-Venäjän presidentit tapasivat metsästysmajalla Valko-Venäjän Brestissä 8.12.1991 ja julistivat, että Neuvostoliitto on lakannut olemasta. Samalla perustettiin uusi valtioliitto nimeltä Itsenäisten Valtioiden Yhteisö IVY, jonka päämaja sijoitettiin Minskiin.[1680] Presidentit vahvistivat samalla, että Katariina Suuren Ottomaaneilta valloittama Krimin niemimaa ei ole venäläinen, vaan Krim on osa Ukrainaa.[1681] IVYyn ryhmittyneet tasavallat eivät enää halunneet alistua minkään keskusjohdon valtaan. Turkmenistan, Tadzikistan, Uzbekistan, Kazakstan ja Kirgisia liittyivät yhteisöön 13.12.1991. Puolet Neuvostoliiton väestöstä asui Venäjän alueella. Taisteluja käytiin vain imperiumin reunoilla Abhasiassa, Karabahissa, Tazikistanissa ja Transnistriassa.

Neuvostoliiton ulkoministeriö lakkautettiin 19.12. ja Venäjän Federaatio otti haltuunsa Kremlin. Vähän yli 74 vuoden ikäinen Neuvostoliitto päätettiin lopettaa 11:n entisen neuvostotasavallan kokouksessa Alma-Atassa 21.12.1991. Gorbatšov erosi presidentin virasta ja Korkein Neuvosto päätti SNTL:n purkamisesta 26.12.1991. Neuvostoparlamentti hyväksyi lakkauttamisensa ja Kremlin salkoon vedettiin Venäjän valko-sini-punainen trikolori. EU ja

1676 Ulkoministeri Paavo Väyrynen Eduskunta 16.4.1992. 1992 vp – KK 71.

1677 Ainola, Olli 2017, IL 28.1.2017.

1678 Toivonen, Panu, HS 5.11.1991.

1679 Aho, Esko, keskustelu dokumentin ”Rodeo – Viron villit vuodet” jälkeen. TV1 19.2.2018.

1680 Rusi, Alpo 2014, s. 323.

1681 Nyberg, René: Venäjän kehitys ja Suomi. Paasikivi-Seura, Lappeenranta 29.10.2014. www.anselm.fi

USA tunnustivat Venäjän Federaation Neuvostoliiton seuraajaksi. Venäjä peri sen paikan YK:n turvallisuusneuvostossa.[1682]

Vaikka kommunistipuolue oli vallankaappausyrityksen jälkeen kielletty entisen Neuvostoliiton alueella, sen seuraajat jatkoivat toimintaansa. Myös armeija oli tallella, vaikka aseteollisuuden supistamishankkeet käynnistettiin. Inflaatio, työttömyys ja elintarvikkeiden hintojen kohtuuton nousu uhkasivat. Taloudellinen lama kuristi ja mafia toimi tehokkaasti.[1683] Mauno Koivisto kuvasi, kuinka yllättävä tapahtuma Neuvostoliiton hajoaminen oli:

> **”Tultuani valituksi Tasavallan presidentiksi ryhdyin vakiintuneelta pohjalta johtamaan Suomen ulkopolitiikkaa. Lähdin olettamuksesta, että suuria mullistuksia ei tulisi tapahtumaan, ei ainakaan Euroopassa. En voinut ajatellakaan muuta kuin että Neuvostoliitto pysyisi kokonaisena ja Saksa jaettuna. Minulle Neuvostoliiton järjestelmä oli valtiokapitalistinen, eikä sen muuttuminen yksityiskapitalistiseksi ollut järkytys. Järkytys oli Neuvostoliiton hajoaminen.”**[1684]

Presidentti Lennart Meri kirjoitti 1994, että Lännen taipumus pitää kulloinkin Moskovassa virassa olevaa johtajaa korvaamattomana, olipa hän sitten Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov tai Jeltsin, oli johtanut jättimäisiin virheinvestointeihin ja -arviointeihin.[1685] Meri piti 1999 Helsingin yliopistossa puheen ”Will the small endure”:

> **”[…]Politics is not a professional language, like that of doctors and pharmacists. Politics must be the most understandable language in every society and reach the consciousness of every citizen. Neglecting this truth would mean turning our back to democracy and creation of the caste of politicians, which would be contradictory to the phenomenom of Europe. There is nothing more horrifying than reading the minutes the meetings of the Soviet political bureau in the Kremlin – the secret language consisting of meaningless words, and sometimes signifying a death sentence – and in the long run, the death sentence of the political bureau itself.”**[1686]

Suomen poliittisena linjana oli ollut tukea Venäjän demokratiakehitystä ja ”transitiota”. Lähtökohta on, että Kremlin kanssa on tultava toimeen, oli siellä vallassa kuka tahansa. Turvallisuuspoliittiseksi linjaksi muodostui liittoutumattomuus. Mauno Koivisto sanoi 80-vuotispäivänään: ”Niin se sitten meni: erittäin rajuja yhteiskuntarakenteen muutoksia tapahtui käytännöllisesti katsoen ilman verenvuodatusta.”[1687]

Mihail Gorbatšov lopetti kylmän sodan, mutta kadotti imperiumin ja maailman konstellaatiot kääntyivät uuteen asentoon. BBC:lle antamassaan haastattelussa hän pohti 25 vuotta

1682 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 20–21.

1683 Tiainen, Jorma O. 1992, s. 20–22.

1684 Koivisto, Mauno 1995, s. 9–10.

1685 Meri, Lennart: Vanha valtapolitiikka houkuttaa Venäjän johtajia. HS 2.3.1994.

1686 Lennart Meri lähetti 24.10.1999 puheen presidentti Koivistolle. Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kotelo 1999/I MK/Matkat, kirjeenvaihto, haastattelut, inkeriläiset. MKA. KA.

1687 Koivisto, Mauno Helsingin Sanomat 25.11.2003.

myöhemmin: ”Mitä ajattelen: kenelle annoin Keski- ja Itä-Euroopan? Puolan takaisin puolalaisille ja Unkarin takaisin unkarilaisille.” 85-vuotias Gorbatšov sanoi, että Neuvostoliiton hajoamisessa oli kyse rikoksesta ja vallankaappauksesta. Hän ei halunnut roikkua väkisin vallassa, koska se olisi voinut johtaa konfliktin puhkeamiseen ja monien kuolemaan. Hän päätti itse jättää oman paikkansa, koska maa oli vaarassa ajautua sisällissotaan:

> ”Halusin välttää sisällissodan ja me olimme hyvää vauhtia matkalla sitä kohti. Voitteko kuvitella kahtiajaon ja valtataistelun meidän kaltaisessamme maassa, joka on täynnä aseita, ydinaseet mukaan luettuna? –Ei, saatoin välttää sen luopumalla vallasta.”[1688]

Lausunnollaan Gorbatšov vahvistaa Suomen pelkojen olleen aiheellisia. Presidentti Jeltsinin ensimmäinen pääministeri ja markkinatalousreformien toteuttaja Jegor Gaidar kirjoitti, että Neuvostoliiton sovinnollinen hajoaminen pelasti maailman ydinkatastrofilta.[1689] Ydinaseita oli paljon mm. Ukrainassa, Valko-Venäjällä ja Kazakstanissa ja länsimaita huolestutti niiden valvonta, joka vaikeutui Neuvostoliiton hajotessa. Professori Anu Kantola kuvaa Neuvostoliiton loppua rajuna vapaana pudotuksena, jossa ”alas tultiin holtittomasti kierien kaikkiin mahdollisiin kiviin osuen.”[1690] Sinikukka Saari totesi 2015, että Venäjä oli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen niin suuressa murroksessa, että demokratiakokeilu alkoi kasvaa kieroon heti. Eliitti pystyi yhdistämään taloudelliset ja poliittiset resurssit vallan monopoliksi. Nekin, joita lännessä pidettiin Venäjän demokratian takuumiehinä, kuten Jeltsin, oikaisivat demokraattisia sääntöjä.

Neuvostoliiton ja kommunismin kukistuttua Venäjän liberaalit ottivat käyttöön Pietari Suuren symboliikan, keisarikunnan trikolorin ja valtion vaakunaksi kaksoiskotkan. Andreaksen risti palasi Venäjän sotalaivaston lipuksi.[1691] Timo Vihavainen kirjoitti 1991: ”Kukaan ei meillä enää puhu ”neuvostovastaisista” julkaisuista. Ei voisikaan puhua, sillä naapuri julkaisee niitä itse. Mitään ”neuvostovastaisempaa” kuin on Neuvostoliiton omien, jopa luonteeltaan virallistenkin julkaisujen teksti, ei voisi keksiä.”[1692]

Syksyllä 1991 oli valmisteltu Neuvostoliiton kanssa sopimusta ”hyvästä naapuruudesta ja yhteistyöstä”, jolla YYA-sopimuksen voimassaolon todettaisiin päättyneen. Nyt koko sopimus raukesi Neuvostoliiton hajoamiseen. Unto Hämäläinen pohti SNS:n kohtaloa:

> ”Kun Suomi-Neuvostoliitto-Seura vielä muutama vuosi sitten sai apua Neuvostoliitosta, se kerää nyt miljoonia markkoja katastrofiavuksi Neuvostoliittoon. Eikä siinä kaikki: hallitus ilmoitti pudottavansa valtionapua ja seuraa jouduttiin saneeraamaan. Se oli liikaa kunnon kommunisteille, ja he ryhtyivät taisteluun. Kuukauden lopulla

1688 BBC:n toimittaja Steve Rosenbergin 13.12.2016 tekemä Mihail Gorbatshovin TV-haastattelu. BBC:n nettisivut, jotka katsottu Ilta-Sanomien nettisivujen kautta marraskuussa 2017.

1689 Gaidar, Jegor 2014 s.

1690 Kantola, Anu, Helsingin Sanomat 29.1.2019.

1691 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet. Visuri, Pekka 1.2.1999: Venäjä, Itämeri ja Suomen puolustus. Geostrateginen näkökulma turvallisuuspolitiikkaan. (Artikkeli ilmestynyt englanninkielisenä julkaisussa Northern Dimensions 1999). MKA. KA.

1692 Vihavainen, Timo 1991, s. 286.

pidettävästä edustajakokouksesta riippuu, miten pian ystävyysseura haudataan yya-sopimuksen viereen."[1693]

Suomen ja Neuvostoliiton kanssakäymisessä vuosikymmenien ajan käytössä olleen "poliittisen linjan" käyttö eli asioiden hoitaminen suurlähetystön KGB-diplomaattien kautta lopetettiin. Tammikuussa 1992 presidentti Koivisto pyysi kansliapäällikkö Kalelaa ilmoittamaan asian Tehtaankadun KGB-residentti Felix Karaseville.[1694] Kun 20.1.1992 vahvistettiin nooteilla, että Suomen ja Venäjän hallitukset katsoivat 1948 solmitun YYA-sopimuksen lakanneen olemasta voimassa, oli kulunut vain 9 kk siitä, kun hallitusohjelmaan oli kirjoitettu: "Hallitus kehittää suhteita Neuvostoliittoon YYA-sopimuksen ja 1989 allekirjoitetun julistuksen pohjalta.[1695]

Presidentti valtuutti pääministerin allekirjoittamaan samassa tilaisuudessa 20.1.1992 uuden sopimuksen Suomen ja Venäjän suhteiden perusteista. Pääministeri Esko Aho ja Venäjän varapääministeri Gennadi Burbulis allekirjoittivat sopimukset poliittisesta, taloudellisesta ja lähialueita koskevasta yhteistyöstä. Sopimuksen virallinen nimi on Suomen ja Venäjän välinen sopimus suhteiden perusteista, arkikielessä se on ollut naapuruussopimus. Ruotsalaislehdistö kirjoitti, että suomettumisen aika on ohi, mutta The Daily Telegraph, että "Helsinki ja Moskova uudistavat suomettumissopimuksensa".[1696]

Sopimusneuvottelujen vaikein kohta oli artikla 3, joka koskee Suomen ja Venäjän välistä rajaa. Venäjä halusi, että rajaa kutsutaan "rauhan, ystävyyden ja hyvän naapuruuden rajaksi", Suomi ei. Lopulliseksi muotoiluksi tuli "hyvän naapuruuden ja yhteistyön raja".[1697]

Uuteen perussopimukseen sisältyi artikla molempien sopimuspuolten "valmiudesta tukea suomalaisten ja suomensukuisten kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa". Sopimuspuolet lupasivat suojella toistensa kieliä, kulttuuria ja historiallisia muistomerkkejä.[1698]

Samassa yhteydessä 20.1.1992 allekirjoitettiin sopimus lähialueyhteistyön kehittämisestä Suomen ja siihen rajoittuvien Venäjän Murmanskin alueen, Karjalan tasavallan, Pietarin ja Leningradin alueen välillä.[1699] Ulkoministeri Paavo Väyrynen selvensi sopimuksen mahdollistamaa inkeriläisten avustamista 16.4.1992 vastauksessaan kirjalliseen kysymykseen:

"Suomen ja Venäjän federaation välillä tammikuussa allekirjoitetussa sopimuksessa suhteiden perusteista todetaan (artikla 10) [...] Lähialueet ovat Suomen itäisen Euroopan toimintaohjelman painopisteenä. Kun samassa yhteydessä perussopimuksen kanssa Suomen ja Venäjän välillä allekirjoitettiin ns. lähialueyhteistyötä edistävä sopimus (koskee mm. yhteistyötä Pietarin kaupungin kanssa), tarjoaa sopimuksellinen pohja perustan inkerinsuomalaisten aseman parantamiseen." [1700]

1693 Hämäläinen, Unto, Helsingin Sanomat 17.11.1991.
1694 Blomberg, Jaakko 2011, s. 262 ja Kansikas, Suvi 2017.
1695 Aho, Esko 1998, s. 75.
1696 Pohjanpalo, Olli 2017: Karjala-kysymys hiersi vuonna 1992. Helsingin Sanomat 9.1.2017.
1697 UM/POL-40 Muistio No 142 / 3.2.1992. 91 Salainen. Signum 18.41. VEI. UMA I.
1698 Häikiö ja Pesonen 1992, s. 40–41.
1699 Häikiö ja Pesonen 1992, s. 40–41.
1700 Ulkoministeri Paavo Väyrysen vastaus 16.4.1992. 1992 vp – KK 71.

Ruotsin heinäkuun 1991 ilmoitus pyrkimisestä Euroopan Yhteisön[1701] jäseneksi tuli yllätyksenä suomalaisille. Suomi halusi kuulua läntisiin demokratioihin ja EY-jäsenyyden tuoma turvallisuusympäristö oli tärkeä. Ei haluttu jäädä samalle vyöhykkeelle Itä- ja Keski-Euroopan maiden kanssa. Presidentti oli säästeliäs sanoissaan, jotka koskivat muutoksia ja pyrki vähättelemään muutosta tietoisena kehityksen mukanaan tuomista uhkakuvista.[1702] Hänen kieltonsa luonnehtia Suomen jäsenyystavoitetta turvallisuuspoliittiseksi kertoo, miten ahtaassa raossa Suomi toimi. Presidentti ilmoitti Valtiopäivien avajaispuheessa 7.2.1992 puoltavansa EY-jäsenyyden hakemista taloudellisin syin.[1703]

Valtioneuvosto asetti maaliskuussa 1992 Valtiosääntökomitean selvittämään, millä tavalla lainsäädäntöä, perustuslaki mukaan luettuna, pitäisi muuttaa, että se toimisi EY-jäsenyyden myötä.[1704] Asiat etenivät nopeasti. Eduskunta antoi 18.3.1992 aamupäivällä äänin 133–60 tukensa valtioneuvoston tiedonannolle EY-jäsenyyden hakemisesta. [1705] Presidentti Mauno Koivisto ja pääministeri Esko Aho allekirjoittivat Suomen jäsenyyshakemuksen ja se toimitettiin samana päivänä Brysseliin EY:n ministerineuvostoon.[1706]

11.2. Keskustelu inkeriläisten avustamisesta ja paluumuutosta

Juha Tolonen kirjoitti 1992 että kun vallalla oli ajatus, jonka mukaan rajan takana kaikki on paremmin, ainoa järkevä toimenpide oli siirtyminen rajojen ylitse. Neuvostoliitossa oli 1991 käsitys, että länsimaissa kaikki asiat olivat joka suhteessa paremmin ja neuvostoyhteiskuntaa tuli kehittää kohti länsimaista järjestelmää.[1707] Helsingin sosiaalipäivystyksen johtaja Olli Salin kertoi, että kun Suomeen pyrkineitä romanialaisia ei 1991 lopussa päästetty Viipurista rajan yli, inkeriläisten keskuudessa levisi huhu, että Suomi sulkee rajansa kokonaan ja ”sen vuoksi kaikki muuttoa suunnitelleet lähtivät suin päin liikkeelle.”[1708]

Helsingin työttömyyskortistossa oli joulun alla 524 paluumuuttajaa. Juuri kellään 1991 tulleista ei ollut tiedossa työpaikkaa ja pelkästään Helsingin työvoimatoimistossa asioi vuoden aikana yli 1100 inkeriläistä. He tulivat yleisesti 3 kuukauden kutsuviisumeilla ja sosiaalipäivystyksellä oli suuria vaikeuksia löytää heille asunto. Inkeriläisiä sijoitettiin mm. Helsingin kaupungin työsuhdeasuntoihin. Yksinäinen ihminen sai sosiaalivirastosta asumiskustannusten

1701 EY, myöhemmin Euroopan Unioni EU

1702 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet, Presidentti Mauno Koiviston lausunnoissaan käyttämän kielen vaikutus Suomen muuttuneeseen ulkopoliittiseen asemaan. MKA. KA.

1703 Nyberg, René 2014, s. 13.

1704 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 191.

1705 VNT 1/1992, annettu 10.3.1992.

1706 www.eduskunta.fi.>Tietoa eduskunnasta>Aineistot ja aihealueet>Euroopan unioni>Suomen liittyminen Euroopan unioniin-tietopaketti>EU-jäsenyyden hakeminen. (luettu 3.12.2019)

1707 Tolonen, Juha 1992, s. 114.

1708 Erkkilä, Jorma, Helsingin Sanomat 2.2.1992.

lisäksi perustoimeentuloon 1 930 mk [1709]/kk.[1710] Suomen työttömyysaste 30.1.1992 oli 13,5 %, työttömiä 337 000 ja lyhennettyä työviikkoa tekevät ym. huomioiden työnhakijoita oli yli 500 000. Hallitus päätti 3.2. lakkauttaa säästösyistä 6 700 valtion virkaa 1992–95, mutta IMF:n raportissa edellytettiin lisää julkisten menojen leikkauksia. Helsingin Sanomat vaati pääkirjoituksessaan, että ulkomaalaisasiat on saatava järjestykseen:

> ”[…] Vaikka suomalaiset tuntevat suurempaa myötätuntoa Viron köyhyyttä pakenevia kuin kaukaisempien maiden vainottuja kohtaan, virolaiset eivät täytä YK:n pakolaiskriteerejä. Laman vuoksi myös inkeriläisten asema on huonontunut samalla kun tulijoiden määrä vain kasvaa. Aikaisemmin heillä oli usein työpaikka tiedossa[…] Nyt hätä ajaa perheet kerralla matkaan ilman kielitaitoa tai työpaikkaa. Suomen ulkomaalaispolitiikan uudistusta pohtinut viiden ministerin työryhmä jättää väliraporttinsa lähiaikoina. Toivottavasti ehdotuksessa kootaan[…]alan hallinto, jota nyt hoidetaan neljässä, viidessä ministeriössä. Väliraportilta odotetaan myös siirtolais- ja pakolaispolitiikan linjauksia […]” [1711]

Suomen työllisyystilanne heikkeni. Sosiaalipäivystyksen johtaja Olli Salin kertoi, että Helsinkiin tuli ainakin yksi paluumuuttajaperhe päivässä. Päivystys otti asunnottomina ja rahattomina tulevat inkeriläiset vastaan virka-ajan ulkopuolellakin. Valtio korvasi kunnille kustannukset 6 kuukautta, eläkeläisiltä 5 vuotta. Valtion 1992 budjettiin oli varattu inkeriläisten toimeentuloon 20 milj. mk[1712]. Salin arvioi tarpeen kaksinkertaiseksi.[1713] Jouni J. Särkijärvi ja14 muuta kansanedustajaa jättivät 13.3.1992 kirjallisen kysymyksen inkeriläisen auttamista koskevasta kokonaissuunnitelmasta. Allekirjoittajina olivat Sauli Niinistö, Kimmo Sasi ja Ben Zyskowicz:

> ”Venäjällä, Virossa, Kazakstanissa ja eräissä muissa entisen Neuvostoliiton maissa asuu nykyisin n. 67 000 inkerinsuomalaista […] Inkeriin saapuu päivittäin pyyntöjä kotiinpaluun auttamisesta entisen Neuvostoliiton eri puolilta. Inkerin Liitto, Karjalan inkeriläiset ja Viron inkeriläiset vetosivat viime vuoden toukokuussa YK:n pääsihteeriin, jotta YK ottaisi inkeriläiset suojelukseensa ja antaisi heille taloudellista ja humanitaarista apua, jotta kansakunnan elvyttäminen olisi mahdollinen […] Suomen päätös kohdella inkeriläisiä paluumuuttajina on […] avannut uusia mahdollisuuksia, toisaalta uhkaa nuoremman väestön poismuuton vuoksi koko inkeriläisyyden säilymistä[…] hallinnonalojen rajat ylittävää suunnitelmaa inkeriläisten auttamisesta ei[…]ole, joten yksittäiset toimet joudutaan tekemään osittain umpimähkäisesti.

1709 Noin 504 EUR (2021)

1710 Erkkilä, Jorma, Helsingin Sanomat 2.2.1992.

1711 Ulkomaalaisasiat järjestykseen. Pääkirjoitus. HS 24.2.1992. Sisäasiainministeriön tiedote 9.1.1992: Suomessa v.1991 olleista 2 126 turvapaikanhakijasta 486 oli NL:sta. Suuri osa Somaliasta (318), Romaniasta (281), Jugoslaviasta (244) ja Turkista (208) tulleesta oli tullut Neuvostoliiton kautta.

1712 Noin 5 090 000 EUR (2021)

1713 Erkkilä, Jorma, HS 2.2.1992.

Aikooko Hallitus laatia eri hallinnonalat kattavan suunnitelman inkeriläisten auttamisesta ja tukemisesta?"[1714]

Helsingin Sanomissa oli 17.3.1992 Juhani Paloheimon kirjoitus, jossa hän sanoi paluumuuton toimeenpanon olevan hallinnollista junailua ja vaati hallitukselta selkeää ulkomaalaispolitiikkaa:

"[…] Ulkomaalaispolitiikka on hallinnon ´villi länsi´, johon kansalla ja sen edustajilla ei ole mitään vaikutusvaltaa. Esimerkki toimeenpanovallan sooloilusta lakien ulkopuolelle ovat inkeriläiset […] Presidentin kannanotto tapahtui pysyväksi uskotun korkeasuhdanteen ja työvoimapulan aikana, haastattelulausunnon asema säädöshierarkiassa näyttää[…]olevan niin keskeinen, että sitä ei voi kumota[…] Muutamassa vuodessa valtion ja kuntien elätettäväksi on tulossa kymmeniä tuhansia inkeriläisiä Venäjän tilanteen yhä heiketessä[…] Mihin lakiin paluumuutto-oikeus perustuu? Asiaa ei paranna se, että maahantulon muotoja viisumeineen ei ole rikottu. Tämä todistaa, että mistään paluumuutosta ei ole kysymys. Kysymys on hallinnollisesta junailusta, jossa ihmiset asetetaan eri asemaan maahan pääsyn, sosiaaliturvan ja oleskelun pysyvyyden suhteen […] Ulkomaalaispolitiikan perusteiden muuttuminen ei kuulu ministeriöille, vaan eduskunnalle. Lain mukaan inkeriläiset eivät ole paluumuuttajia, vaan ulkomaalaisia, joihin sovelletaan ulkomaalaislakia […] Säädösten henkeen kuuluu se, että siirtolainen elättää itsensä. Maahan ei pääse ilman tietoa työtai rahoitetusta opiskelupaikasta […] Eduskunta saa päättää siirtolaisen säilöönoton yksityiskohdista, mutta ei satatuhantisen inkeriläisväestön tuomisesta Suomeen. Lisäksi monisatavuotisen inkeriläisväestön lopettaminen on puuttumista toisten valtioiden sisäisiin asioihin, mistä pitäisi sopia valtiosopimuksella."[1715]

Työministeriön Matti Pukkion perusteellisen vastineen taustamuistio oli laadittu yhteistyössä muiden vastuuministeriöiden kanssa.[1716] Vastine julkaistiin Helsingin Sanomissa 27.3.1992:

"[…] Inkerinsuomalaiset kuten myös muut entisen Neuvostoliiton alueelle muuttaneet ja heidän jälkeläisensä ovat ulkosuomalaisia ja Suomeen muuttaessaan paluumuuttajia[…] Paloheimo kuten moni muukin on tulkinnut virheellisesti presidentti Koiviston haastattelulausuntoa. Ei inkeriläisistä tällä lausunnolla tehty ulkosuomalaisia ja paluumuuttajia. Presidentti vain lausunnollaan vahvisti[…]tosiasian. Inkeriläiset eivät ilmestyneet tyhjästä. Heidät oli vain unohdettu muutamiksi vuosikymmeniksi[…]Ulkomaalaislaki koskee kaikkia, jotka eivät ole Suomen kansalaisia.

1714 1992 vp. Kirjallinen kysymys 71. 1992 vp. Jouni J. Särkijärvi ja 14 muuta Kokoomuksen kansanedustajaa 13.3.1992 Inkeriläisen auttamista koskevan kokonaissuunnitelman laatimisesta.

1715 Paloheimo, Juhani: Myös inkeriläiset ulkomaalaisia. Helsingin Sanomat 17.3.1992.

1716 SM Ulkomaalaiskeskus 17.5.1992 Esa Markkanen: Inkeriläisten ja muiden suomalaista syntyperää olevien maahanmuutto. 3-s. taustamuistio TM:n nvm. Matti Pukkion 3-sivuisen vastineen yhteydessä. Vastine osoitettu Juhani Paloheimon (HS 17.3.1992) kirjoituksen johdosta. Nimetön mappi. TIMA.

Käsitteitä ”ulkosuomalainen” ja ”paluumuuttaja” ei ulkomaalaislaissa esiinny […] käytetään siirtolaisuuspolitiikassa […]

Paloheimo katsoo, että presidentin em. lausunto perustui työvoimapulaan. Myös tässä hän on väärässä[…] tavoitteena ei ole suhdanteiden mukaan houkutella ulkosuomalaisia palaamaan eikä myöskään estää heitä palaamasta […] Muista ulkosuomalaisryhmistä inkerinsuomalaiset […] poikkeavat. He ovat eläneet olosuhteissa, jotka […] aiheuttavat muuttopainetta Suomeen. Heidän tietonsa Suomesta […] ovat vähäiset […] Suomeen muuttaneiden[…]määrät ovat niin vähäisiä, että niiden perusteella ei ole aihetta[…] huoleen, jota Paloheimon kirjoitus osoittaa. Kaikki eivät halua muuttaa pysyvästi […] ainoastaan työskennellä täällä väliaikaisesti[…] Muutama vuosi sitten vietettiin Amerikan siirtolaisuuden 350-vuotisjuhlaa. Olihan Delawaren siirtokuntaan muuttaneista merkittävä osa aikaisemmin Ruotsiin Värmlantiin muuttaneita suomalaisia […] Ei liene liikaa vaadittu, että nyt osoitamme hivenen ymmärtämystä miljoonaisen ulkosuomalaisperheen huonompiosaisille[…] Tältä pohjalta vetämäni eri ministeriöiden ja kuntien keskusjärjestöjen edustajista koostuva työryhmä on kohta kaksi vuotta pyrkinyt johdonmukaisesti toimimaan.”[1717]

Sisäministeriö antoi paluumuuttajia koskevan oleskelu- ja työlupaohjeen 16.4.1992 ja Matti Pukkio selitti asiaa eduskunnalle toukokuussa.[1718] Jo 14.9.1992 ohjetta kiristettiin.[1719] Ulkoministeri Paavo Väyrysen vastaus 15.4.1992 Jouni J. Särkijärven ja 14 muun edustajan[1720] kirjalliseen kysymykseen kokonaissuunnitelman laatimisesta dokumentoi ongelmia:

”[…]Inkeriläiset katsotaan Suomeen muuttaessaan paluumuuttajiksi, mikä antaa heille saman perusturvan kuin Suomen kansalaisille […] Tämä […] edellyttää jokaiselta muuttajalta entisen Neuvostoliiton voimassa olevassa passissa kansallisuusmerkinnän ”suomalainen”. Kaikilla inkerinsuomalaisilla ei[…]historian tapahtumista johtuvista syistä tätä kuitenkaan ole. Passimerkinnän saaminen edellyttää aktiivisuutta, johon vanhuusikään ehtineillä […] ei […] ole mahdollisuuksia. Tämän johdosta kaikki inkerinsuomalaiset eivät ole tasavertaisessa asemassa paluumuuttajastatukseen nähden.

[…] suomalaisuuden todistaminen ei ole yksiselitteistä. Työministeriön vuonna 1990 tekemän silloisen Neuvostoliiton suomalaisten määrää[…] kartoittaneen selvityksen[1721] mukaan noin 35 000 inkeriläistä on potentiaalisia Suomeen muuttajia[…] Suomeen oli vuoden 1991 loppuun mennessä muuttanut noin 5 000 suomensukuista[…] Suomeen muuttaneiden työikäisten[…]ryhmästä varsin suuri osa, noin viidennes, on työttömänä. Taustalla on korkean työttömyysasteen lisäksi […] puutteellinen kielitaito ja ammattitaito. Suomeen muuttaneiden inkeriläisperheiden

1717 Pukkio, Matti: Myös inkeriläiset ovat ulkosuomalaisia. Helsingin Sanomat 27.3.1992.
1718 1/1/92 SM.
1719 Ks. luku 11.4.
1720 Ulkoministeri Paavo Väyrysen vastaus 16.4.1992. 1992 vp – KK 71.
1721 Häikiö Martti ja Aunesluoma Juhana 1990.

yhdistäminen on käynnistynyt: aviopuoliso ja lapset, usein myös isovanhemmat ovat siirtyneet Suomeen. Eläkeläisten muutto on lisääntymässä elinolosuhteiden huonontuessa[…]

Moni vanhuusikäisistä jättää kotiseutunsa vastahakoisesti, suurempana motiivinaan Venäjän jatkuvasti kallistuvat elinkustannukset. Inhimillistä olisi taata riittävä toimeentulo kotiseudulla, tutussa ympäristössä. Ulkoasiainministeriössä ja sosiaali- ja terveysministeriössä tutkitaan mahdollisuuksia osallistua paikallisen sosiaalipalvelujärjestelmän kehittämiseen lähialueillamme Venäjällä[…] alueen vanhuksille voitaisiin vähitellen tarjota inhimilliset olosuhteet turvatussa ja tutussa ympäristössä. Inkeriläisten identiteetin kannalta tärkeä osuus on kulttuurisella yhteydellä […] Opetusministeriön Pietariin suunnittelema Suomen kulttuurikeskus palvelisi tätä tarkoitusta erinomaisesti[…]”[1722]

Hallituksen ulkoasiainvaliokunnan joulukuussa 1991 hyväksymän Keski- ja Itä-Euroopan toimintaohjelman tavoitteena oli edistää teknisen avun ja yhteistyön avulla Suomen lähialueiden kehitystä kaikkien siellä asuvien väestöryhmien parhaaksi. Toimintaohjelmassa ei ollut erillistä kohtaa inkeriläisten avustamiseen. Se johtui ulkopoliittisesta kokonaisharkinnasta. Ulkoministeri Väyrynen avasi asiaa eduskunnassa todeten, että kansalaisten eriarvoistaminen kansallisuuden perusteella voisi aiheuttaa pidemmällä aikavälillä ongelmia eikä palvelisi Suomen etuja hyvien naapurisuhteiden kehittämisessä.[1723] Tämä arvio on osoittautunut 30 vuodessa oikeaksi.

Vihreät kantoivat huolta kaikista Venäjän suomensukuisista kansoista. Pekka Haavisto, Heidi Hautala, Satu Hassi, Paavo Nikula, Ulla Anttila, Tuija Maaret Pykäläinen, Hannele Luukkainen, Erkki Pulliainen ja Eero Paloheimo jättivät 12.3.1992 kirjallisen kysymyksen:

”20.1.1992 allekirjoitettiin Suomen ja Venäjän välinen sopimus suhteiden perusteista. Sen 10. artiklassa sopimuspuolet sitoutuivat tukemaan suomalaisten ja suomensukuisten kansojen omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä […] Sopimuksen tarkoittamiin kansoihin kuuluvat ainakin karjalaiset, Tverin karjalaiset, inkeriläiset, vepsäläiset, saamelaiset, mordvalaiset, tseremissit, votjakit, syrjäänit, ostjakit ja vogulit. Monilla näistä kansoista uhka oman kielen ja kulttuurin häviämisestä on ajankohtainen […] myös tarve ympäristö- ja humanitaariseen yhteistyöhön Suomen kanssa on suuri. Nyt tulisi tehdä yhteistyössä Venäjän kanssa suomensukuisten kansojen ja kielten nykytilanteesta kartoitus ja selvittää, millä edellytyksillä suomensukuiset kulttuurit venäjällä voivat säilyttää omaleimaisuutensa. Aikooko Hallitus käynnistää tällaisen selvityksen ja kuinka paljon Hallitus aikoo varata voimavaroja […] sopimuksen 10. artiklan toteuttamiseen?”[1724]

1722 Ulkoministeri Paavo Väyrysen vastaus 16.4.1992. 1992 vp – KK 71.

1723 Ulkoministeri Paavo Väyrynen eduskunnassa 16.4.1992. 1992 vp – KK 71.

1724 1992 vp. Kysymys valtioneuvostolle 29. Kansanedustaja Pekka Haaviston, Heidi Hautalan, Satu Hassin, Paavo Nikulan, Ulla Anttilan, Tuija Maaret Pykäläisen, Hannele Luukkaisen, Erkki Pulliaisen ja Eero Paloheimon kirjallinen kysymys Suomensukuisten kansojen tukemisesta Venäjällä 12.3.1992.

Tämä Vihreiden kansanedustajien kirjallinen kysymys raukesi eikä siihen koskaan vastattu. Selvitys suomensukuisten kansojen ja kielten tilanteesta Venäjällä 1992 oli sen laatuinen, ettei sellaisen käynnistäminen kuulunut Suomen hallitukselle. Sen sijaan Suomen ja Venäjän välinen vuoden 1992 perussopimus on osoittautunut tärkeäksi lähialue- ja kulttuuriyhteistyössä sekä pyrkimyksissä edistää Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen oikeuksia.[1725]

SDP:n kansanedustajat Anna-Liisa Kasurinen, Ulpu Iivari, Tarja Kautto, Riitta Myller, Jukka Gustafsson, Timo Roos ja Raimo Vuoristo sekä Vasemmistoliiton Esko-Juhani Tennilä ehdottivat 23.3.1992, että eduskunta ottaisi valtion 1992 lisätalousarvioon 500 000 mk Suomi-Inkeri-seura ry:n inkeriläisvanhusten avustusprojektiin:

> **”Inkeriläisvanhukset Inkerinmaalla kärsivät nälästä ja lämpimien asuntojen puutteesta. Yksittäisten suomalaisten avustukset ja Inkerin liiton[1726] apu eivät riitä korjaamaan tilannetta. Inkerinmaalla on jo käynnistetty suomalaisten lahjoitusvaroilla Pesotshajan vanhainkoti 30 vanhukselle. Vanhusten hoitokustannukset ovat siellä noin kymmenesosa siitä, mitä[…] olisivat Suomessa. Lähialueiden avustaminen on paitsi arvokasta humanitaarista työtä myös Suomen omien etujen mukaista toimintaa. Räikeiden Suomen ja lähialueiden välisten vastakohtaisuuksien lieventäminen vähentää maahanmuuttopainetta.”** [1727]

Suomi-Inkeri-seura ei tällaista projektirahaa saanut, sen sijaan valtion II lisätalousarviossa osoitettiin sosiaali- ja terveysministeriölle 1 milj. mk[1728] inkeriläisvanhusten avustusprojektiin.

11.3. Viron ja Venäjän erilaiset kaavailut inkeriläisten paluusta Inkerinmaalle

Presidentti Mauno Koivisto vieraili ensimmäisenä läntisenä valtionpäämiehenä uudelleen itsenäistyneessä Virossa 19.3.1992 Riigivanem Arnold Rüütelin kutsusta. Vierailun aikana Rüütel esitteli ulkoministeri Lennart Meren kanssa Koivistolle virolaisen suunnitelman puskurivaltion perustamisesta vanhalle inkeriläisalueelle Viron ja Venäjän rajalle. Tallinnan suurlähettiläs Jaakko Kaurinkoski oli informoinut presidentinkansliaa, että ehdotus tulee esille ja että Rüütel oli puhunut jo ideasta Pietarissa Anatoli Sobtšakille ja Vladimir Putinille.[1729]

Suunnitelman mukaan puskurivaltion asuttaisivat inkeriläiset ja muut sukulaiskansat. Ulkoministeri Meri kertoi Koivistolle, että Rüütel oli jo ottanut rajakysymyksen esille presidentti Jeltsinin kanssa. Puhe oli ”suomalais-ugrilaisten kansojen suojeluvyöhykkeestä” Narva-joesta itään. Suunnitelmaan kuului vyöhykkeen alistaminen ETYK:in kansallisten vähemmistöjen

1725 Ulkoministeriön Itä-osaston päällikkö Maimo Henriksson, HS 9.1.2017.

1726 Tarkoittaa Leningradin alueen Inkerin liittoa. Suomessa Inkeriläisten Yhdistys ry:n nimi muutettiin vasta v. 1994 Suomen Inkeri-liitoksi.

1727 1992 vp. Lisätalousarvioaloite 4.

1728 Noin 254 000 EUR (2021)

1729 UM Muistio No 439 (tp. Harry Helenius). 91/19331/13.60 ETYK.

pääkomissaarin valvontaan. Meri kertoi puhuneensa asiasta Kööpenhaminassa 6.3.1992 myös ulkoministeri Kozyreville, eikä tämäkään ollut vastustanut ajatusta.[1730]

Koivisto kertoo keskustelusta muistelmateoksessaan. Hän oli kertonut Tallinnassa Rüütelille ja Merelle, että inkerinsuomalaiset olivat siirtyneet Suomesta Inkerinmaalle Ruotsin vallan aikana mm. välttääkseen asevelvollisuuden, että Tarton rauhansopimuksessa oli merkintä inkeriläisistä ja että Suomessa inkeriläisiä kohdellaan paluumuuttajina ja heitä on Suomessa yhä enenevässä määrin.[1731] Koivisto sanoi Viron johtajille: ”On tärkeää, ettemme puutu inkeriläisten asioihin pystyttämällä rakenteita heidän päänsä yli muista syistä.” Ulkoministeri Meri vastasi, ettei Viro halunnut määritellä maassa asuvan 16 000 inkeriläisen kohtaloa, mutta nämä haluavat takaisin kotiinsa. Presidentti Jeltsinin oli vaikea hyväksyä Tarton rauhan rajaa, Viron taas Stalinin ratkaisuja. Mikäli inkeriläiset voisivat muuttaa alueellensa Narvan itäpuolelle, tämä olisi kompromissi.[1732]

Presidentti Koiviston kanta oli alusta alkaen, että Suomi ei sekaannu Neuvostoliiton, myöhemmin Venäjän sisäisiin asioihin eikä Viron ja Venäjän väliseen rajakiistaan. Hän halusi saattaa tämän myös USA:n tietoon. ETYK:n neljäs seurantakokous alkoi Helsingissä 24.3.1992. Koivisto tapasi 26.3. USA:n varaulkoministeri Lawrence Eagleburgerin, jolle sanoi:

> ”Haluan korostetusti todeta, että ajatus suomalaisperäisen väestön muodostamasta puskurivaltiosta Viron ja Venäjän väliin on täysin hylättävä. Eräitä suomalaisperäisiä ryhmiä (inkerinmaalaiset) lähti Ruotsin vallan aikana Venäjälle, osa pakoon asevelvollisuutta. Maailmansodan aikana osa Saksan valtaamilla alueilla asuneista tuli Suomeen. Osa heistä joutui lopulta Siperiaan. Emme ole pyytäneet heitä tulemaan Suomeen, mutta he ovat tervetulleita. Tunnemme heistä vastuuta. Mutta puskurivaltioajatus on täysin ”out of question.” [1733]

Juri Derjabin[1734] nimitettiin maaliskuussa 1992 suurlähettiläälksi Helsinkiin. Leningradin alueen inkeriläisten kulttuuriautonomiasuunnitelma ponnahti esiin, kun Derjabin tapasi Suomi-Inkeri-seuran edustajia kaksi päivää ennen Helsingissä 9.7.1992 alkanutta ETYK:in huippukokousta. Hän toi tiedon Moskovan myönteisestä kannasta Venäjän inkeriläisten suunnitelmiin. Se vei pohjan virolaisten suunnitelmilta ja ajoituksella oli ehkä tarkoitus viedä pohja pois ETYK-maiden ajatuksilta, ettei Venäjä kunnioita vähemmistökansojensa oikeuksia. Derjabin ilmoitti Suomi-Inkeri-seuralle, että karkotuspaikoillaan asuville inkeriläisille tarjottaisiin mahdollisuus palata kotiseuduilleen ja paluumuuttoa varten Leningradin alueella varataan maata Vsevolozkin, Lomonosovin ja Hatsinan alueilta. Derjabinin mukaan paluumuuttajille oli luvassa edullisia lainoja ja rakennusmateriaalia. [1735]

1730 UM Muistio No 439 (tp. Harry Helenius). 91/19331/13.60 ETYK.
1731 Koivisto, Mauno 1995, s. 411–412.
1732 UM Muistio No 439 (tp. Harry Helenius). 91/19331/13.60 ETYK.
1733 UM Arkisto Ln. Jukka Leinon muistio keskustelusta.
1734 alias Juri Komissarov
1735 Helsingin Sanomat 19.7.1992: Inkeriläisille luvassa kulttuuriautonomia

Tarkkoja suunnitelmia tai aikataulua inkeriläisten kulttuuriautonomian toteutumisesta ei kuitenkaan vielä ollut. Asiaa valmisteli Moskovassa komitea, jossa on edustajia useista eri hallinnonhaaroista. Suurlähettiläs Derjabin lupasi, että inkeriläiset saavat nyt kulttuuriautonomian, joka oli luvattu heille Tarton rauhassa lokakuussa 1920. Derjabinin kanssa 7.7.1992 käydyn keskustelun jälkeen Suomi-Inkeri-seura toimitti Helsingin huippukokouksen aikana kirjeen presidentti Jeltsinille. Kirjeessä toivottiin inkeriläisille mahdollisuutta palata kotiseuduilleen vanhalle Inkerinmaalle, koska Suomi-Inkeri-seura ja Pietarin Inkerin Liitto olivat ymmärtäneet, että inkeriläiset oli Venäjällä nostettu tunnustettujen vähemmistökansallisuuksien joukkoon.[1736]

Presidentti Jeltsin jäi ETYK-huippukokouksen päätyttyä kahdeksi päiväksi Suomeen ja aloitti saunomalla kolme tuntia Derjabinin kanssa Tehtaankadun suurlähetystön saunassa. Lauantaina 11.7. 1992 Jeltsin matkusti presidentti Koiviston kanssa Turkuun junalla, jossa heillä oli tilaisuus kahdenkeskiseen keskusteluun. Ensimmäinen asia oli Karjalan kysymys. Venäjältä oli tullut Neuvostoliiton viimeisistä vuosista alkaen spekulatiivista tietoa, että se haluaisi rahapulassaan myydä II maailmansodassa vallattuja alueita entisille omistajille. Venäjän Karjalan Tasavallassa oli innostuttu ehdottamaan tasavallan liittämistä asukkaineen päivineen Suomeen.

Presidentti Koivisto opetti hämmästyneelle Boris Jeltsinille, että Neuvostoliitto aloitti sotatoimet Suomea vastaan pommittamalla kaupunkeja 30.11.1939. Sen jälkeen Koivisto teki selväksi moneen kertaan toistetun kantansa: Suomi hävisi valloitetut alueet sodassa, on tehnyt kolme rauhansopimusta ja asia on loppuun käsitelty. Ja koska Suomi neuvotteli EY-jäsenyydestä, avoimia rajakysymyksiä ei saa olla.[1737]

Suomessa Gallup teki elokuussa 1992 Ulkopoliittisen instituutin ja Suomen ja Venäjän kansojen ystävyysseuran toimeksiannosta mielipidetiedustelun. Sen perusteella suomalaisista 68% vastusti Karjalan luovutettujen alueiden palauttamista ja vain 17% halusi ne takaisin. Pelko venäläisten kasvavasta muutosta Suomeen kytkeytyi tutkijoiden mielestä rikollisuuden pelkoon. Muuttoliikettä piti vakavana uhkana 71% suomalaisista – heti seuraavaksi ydinaseiden jälkeen.[1738]

Jo 1991 alussa Siirtolaisuusinstituutin johtaja Olavi Koivukangas muistutti, että perinteisten siirtolaismaiden lisäksi myös Neuvostoliiton lähes 100 000 suomalaissyntyistä ovat tervetulleita tutustumaan juuriinsa.[1739] ”Juuret Suomessa 1992”- projektin keskeisinä taustavoimina olivat Finnair ja Matkailun Edistämiskeskus. Carelia-lehti kirjoitti 20–30-vuotiaiden nuorten kastetilaisuudesta Petroskoin luterilaisessa kirkossa. Uskovaisten inkerinsuomalaisten lisäksi kasteelle tuli myös ”edistyksellisten” suomalaisten jälkeläisiä. Lehti arveli, että tämä on yksi tapa olla suomalainen ja kastetodistus koettiin todistukseksi suomalaisuudesta. Suomen kieltä osattiin heikosti, mutta paluumuuttoinnostus oli kuumimmillaan ja ”juurien etsimistä enemmän tavoitellaan parempia aineellisia oloja.”[1740]

1736 Helsingin Sanomat 19.7.1992: Inkeriläisille luvassa kulttuuriautonomia

1737 Koivisto, Mauno 1995, s. 563–567.

1738 KU 7.10.1992: Suomelaiset eivät halua Karjalan palauttamista. HS 2.10.1992: Mielipidetiedustelun mukaan suomalaiset uskovat Venäjän kaaoksen jatkuvan.

1739 Koivukangas, Olavi 1991.

1740 Carelia 2/1992: Usko on inkeriläisten henkinen selkäranka.

Venäjän Korkeimman Neuvoston karkotettujen kansojen ja vainottujen kansallisuuksien komissio vastasi Suomi-Inkeri-seuran vetoomukseen 28.7.1992 komission varapuheenjohtaja A. Tšaikovskin allekirjoittamalla kirjeellä. Siinä vahvistettiin, että Venäjän Korkein Neuvosto valmisteli inkeriläisten rehabilitointia ja Siperiaan karkotetut inkeriläisperheet saisivat palata vanhoille asuinalueilleen. Neuvoston Karkotettujen kansojen ja vainottujen kansallisuuksien komissio lupasi rehabilitointiin ja paluumuuttoon liittyvien asiakirjojen valmistuvan syksyllä 1992. Tarkoitus oli todeta pakkosiirrot laittomiksi ja tukea karkotettujen paluuta vanhoille asuinseuduilleen. Kirjeessä toivottiin, että Suomi tukisi Venäjän ohjelmaa inkeriläiskulttuurin tukemisessa.[1741]

Elokuun alussa ”Juuret Suomessa 1992”- juhlavuoden pääjuhlassa Helsingin Jäähallissa oli lähes 1 000 inkerinsuomalaista ja monet heistä esiintyivät juhlan jälkeen konsertissa ja Esplanadin lavan ulkoilmakonserteissa.[1742] Suomi-Seura järjesti heinäkuun lopussa ensimmäisen ulkosuomalaisjärjestöjen maailmankongressin osana itsenäisyyden 75-v. juhlavuoden valtakunnallista projektia. Inkerinsuomalaiset olivat ensi kerran samalla foorumilla muiden ulkosuomalaisjärjestöjen kanssa. Edustettuina oli 62 järjestöä 16 maasta. Myöhemmin tästä alusta kehittyi ulkosuomalaisparlamentti, jossa inkeriläisillä on näkyvä osa.[1743]

Venäjän TV:n uutislähetyksessä 29.10.1992 presidentti Jeltsinin avustaja kenraali Dmitri Volkogonov esitteli alkuperäistä Molotov-Ribbentrop-sopimusta, joka oli onnistuttu kaivamaan NKP:n arkistosta.[1744]

11.4. Paluumuuttosäädöksiä tiukennetaan vuonna 1992

Suomen talouskriisi syveni keväällä 1992 ja Suomen Pankin pääjohtaja Rolf Kullberg ilmoitti eroavansa. Pankin johtokunnan kriisikokouksessa 4.4. pääministeri Aho kertoi hallituksen kaavailemista budjettileikkauksista. Yksi vaihtoehto oli, että kaikki valtion ja kuntien palveluksessa olevat sanotaan irti ja palkataan uudelleen heikommilla eläke-etuuksilla.[1745]

300 000 ihmistä ympäri Suomen osallistui 22.4. ay-liikkeen mielenosoituksiin Ahon hallituksen talouspolitiikkaa vastaan. 1991 devalvaation ja 1992 markan kellutuksen seurauksena Suomen markka devalvoitui 40%. Seuranneessa pankkikriisissä valtio joutui takaamaan ulkomaisia lainoja ja kansalaisten säästöjä.[1746]

Toukokuussa 1992 Suomessa oli 370 000 työtöntä ja työttömyysaste 14,4 %, mutta Virossa valtavien vaikeuksien keskellä laskettiin leikkiä Suomen talouslamasta. Siellä Suomen tilanne näyttäytyi saavuttamattomana haavemaailmana. Suomen hallitus oli päättänyt säästösyistä lakkauttaa 6700 valtionvirkaa 1992–95, mutta Viron Inkerinsuomalaisten Liitto ehdotti

1741 Pentikäinen, Mikael, Helsingin Sanomat 17.8.1992.
1742 Häikiö, Martti, Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.
1743 Häikiö, Martti, Inkeri-seminaari 13.2.2010 Helsingin yliopisto.
1744 Pugin, Leo, Helsingin Sanomat 30.10.1992.
1745 Suomen Pankin Johtokunnan kokous 4.4.1992. Kokousmuistio 26/92. Julkaistu Ilta-Sanomissa.
1746 Kiander, Jaakko 2001

lisävirkailijoita Tallinnaan käsittelemään inkeriläisten lupa- ja viisumiasioita. Toivo Kabasen allekirjoittama liiton kirje lähetettiin 15.5.1992 suoraan Presidentin Kansliaan. Se oli lähetetty tiedoksi SM:n ulkomaalaiskeskukseen, työministeriöön, sosiaali- ja terveysministeriöön, Suomi-Seuralle, Suomen suurlähetystöille Tallinnaan ja Moskovaan sekä Suomen ja Viron ulkoministeriöihin. Kirjeessä kiitettiin presidentti Koivistoa, ”joka kutsui meitä paluumuuttajiksi” ja koko Suomen kansaa ”suhteellisen hyvästä vastaanotosta” ja esitettiin hänelle numeroitu lista kysymyksiä ja ehdotuksia, joihin häneltä pyydettiin kirjallista vastausta kuuden viikon kuluessa:

” 1.1. Onko ylipäätänsä inkerinsuomalaisille tarpeen kutsu Suomesta viisumin saamiseksi?
1.2. Entä ne inkerinsuomalaiset, jotka haluaisivat käydä Suomessa, mutta joilla ei ole sukulaisia Suomessa?
1.3. Jos toistuvaisviisumin saanti on juridisesti ratkaisematon – kuka kantaa mahdolliset Suomen vierailun kulut – niin tulisi kaikille halukkaille myöntää oleskelulupa. Siinä tapauksessa kantaa kulut Suomen valtio. Olemmehan paluumuuttajan statuksen omaavia ja miksei valtio voisi tarpeen vaatiessa kantaa myös viisumilla matkustavan kulut, ei ainoastaan paluumuuttajien[…] V. 1991 myönnettiin kaikille halukkaille oleskeluluvat voimassaoloajalla 1 vuosi. Enemmistö oleskeluluvan omaavista ei asu pysyvästi Suomessa, vaan käyttää sitä toistuvaisuusviisumina. Tänä vuonna menee voimassaoloaika umpeen, mutta he haluavat myös tulevaisuudessa liikkua Viron ja Suomen välillä[…]
3. monta tuhatta inkerinsuomalaista on muuttanut Suomeen. Muuttohalukkaita Virosta on todennäköisesti monta sataa. Nykyinen järjestelmä, jossa haastateltavaksi otetaan kerran viikossa ja päivässä ehditään haastatella noin 10 henkilöä[…] Tällaisella menetelmällä ei ehditä koskaan palvella kaikkia halukkaita. Ehkä tämä onkin Suomen politiikka inkerinsuomalaisten suhteen[…] Muuttohalukkaat etsivät kaikenlaisia mahdollisuuksia päästäkseen Suomen rajan yli. He hankkivat kerta – tai ryhmäviisumin jonkin turistimatkan yhteydessä ja jäävät Suomeen. Heillä ei ole oleskelu- eikä työlupaa. Sillä he rasittavat Suomen virastoja ja aiheuttavat lisäkuluja.
3.2. Miksi paluumuuttajalta vaaditaan työhönottotodistus ja jos hänellä on sellainen, niin kaikki paperit lähetetään kuitenkin Suomeen. Siinähän menee lisäksi monta viikkoa.
3.3. Millä tavalla tulisi järjestää viisumilla saapuneiden oleskelu- ja työlupahakemuksen käsittely?
4. Inkerinsuomalaiset, jotka asuvat Virossa, eivät saa heti Viron kansalaisuutta, vaan vuoden kuluttua hakemuksen jättämisestä. Uudet Viron Tasavallan passit annetaan vain Viron kansalaisille. Jos entisen Neuvostoliiton ulkomaanpassien voimassaoloaika päättyy[…]enemmistö inkerinsuomalaisista menettää heti mahdollisuuden päästä Suomeen ja takaisin.
4.1. Onko mahdollista Viron ja Suomen välillä solmia jonkinlainen sopimus, että inkerinsuomalaiset, jotka eivät ole Suomen eivätkä Viron kansalaisia voisivat jonkin ajan käyttää entisen Neuvostoliiton ulkomaanpasseja Viron ja Suomen välisen rajan

ylittämiseksi. Ehdotamme edellä mainittujen ongelmien ratkaisemista lähettämällä Viroon tarvittava määrä virkailijoita, jotka pystyisivät käsittelemään kaikki viisumi- ja oleskelulupahakemukset viimeistään heinäkuun 1992 loppuun mennessä. Haluaisimme myös kirjallisen vastauksen kyseisten ongelmien ratkaisemisen mahdollisuuksista kesäkuun loppuun mennessä."[1747]

Kun SMP:n kansanedustaja Sulo Aittoniemi jätti 6.5.1992 kirjallisen kysymyksen inkerinsuomalaisten kohtelemisesta paluumuuttajina, hän kirjoitti, että inkeriläisiä oli muuttanut Suomeen suhteellisen lyhyessä ajassa 5 000 ja suurimmalle osalle ei ole pystytty järjestämään työtä ja he elävät yhteiskunnan tuen varassa. Jos muuttovirta jatkuu, se merkitsee ehkä inkerinsuomalaisen kulttuurin tuhoutumista yhdessä sukupolvessa ja Suomessa heistä saattaa helposti tulla alempitasoinen vähemmistö, jonka elinolosuhteet jäävät muista jälkeen. Aittoniemi tiedusteli, "aikooko hallitus arvioida syntyneiden kokemusten perusteella uudelleen suhtautumisensa inkerinsuomalaisten houkuttelemiseen tänne paluumuuttajina".[1748]

Työministeri Ilkka Kanerva sanoi vastauksessaan Aittoniemen kysymykseen 12.6.1992, että paluumuuttopolitiikassa noudatettavan periaatteen mukaisesti ulkosuomalaisia ei suhdanteiden mukaan houkutella muuttamaan Suomeen tai estetä muuttamasta. Heille tiedotetaan Suomen olosuhteista, että muuttopäätökset perustuisivat totuudenmukaiseen tietoon. Inkeriläiset elävät olosuhteissa, jotka aiheuttavat muuttopainetta. Kanerva kertoi, että TM oli ottanut inkeriläisten erityistarpeet huomioon sijoittamalla ministeriönsä virkamiehen Pietarin pääkonsulaattiin ja myös Tallinnan suurlähetystössä työvoimaviranomaiset käyvät haastattelemassa muuttoa suunnittelevia. Käsitys, että Suomeen tulevat inkeriläiset olisivat pääasiassa iäkkäitä ja heiltä puuttuu ammatillinen koulutus, oli virheellinen. Valtaosa oli saanut ammattikoulutuksen ja monella oli akateeminen tutkinto. Edestakainen liikkuvuus lisäsi vuorovaikutusta ja Suomessa hankituilla tuloilla, tiedoilla ja taidoilla edistetään inkeriläisten taloudellisten ja sosiaalisten olojen kohentumista, mutta:

"paluumuuttajille kuten maahanmuuttajille yleensäkään valtio ei voi taata mitään erityisiä elinolosuhteita. Heillä on käytettävissään suomalaisen yhteiskunnan palvelut ja he ottavat paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa kukin omien edellytystensä mukaisesti."[1749]

Kansanedustaja Vesa Laukkanen (SKL) esitti 14.5.1992 suullisen kysymyksen inkeriläisvanhusten avustamisesta Venäjällä ja kertoi heidän kärsivän nälän, heikkojen asunto-olojen ja lähes olemattomien terveyspalvelujen vuoksi. Inkerinmaalla tarvittaisiin mm. vanhusten palvelutaloverkostoa. Sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuhtanen (Kesk) vastasi, että Inkerin liiton tekeillä olevan väestönlaskennan esitietojen mukaan inkeriläisväestön määrä saattaa olla aikaisempia arvioita suurempi. Pelkästään Inkerinmaalla 2 500–3 000 vanhusta tarvitsi sään-

1747 Eesti Ingerisoomlaste Liit. 15.05.92 / 3–110. Väljaläinud kirjad 03.1.1991- 22.12.1993. TIMA.
1748 KK 197/1992 vp.
1749 KK 197/1992 vp.

nöllisesti kotiapua ja Pietarin alueella 200–300 inkeriläistä vanhusta ja vammaista pysyvää laitoshoitoa. Tätä ei pystytä paikallisten voimin antamaan.

Oli perusteltua kohdentaa suomalaista avustustoimintaa inkeriläisvanhusten avustamiseen lähialueella ja ehkäistä huonokuntoisten vanhusten muutto Suomeen vieraisiin olosuhteisiin. Ministeri Huuhtanen kertoi, että Inkerin liitto, Inkerin kirkko ja Kuntokallio-Säätiö olivat STM:n tukemina suunnitelleet ensi vaiheessa viiden palvelutalon perustamista Inkeriin ja Karjalaan. 1997 toiminnassa olisi yhteensä 15 vanhusten palvelutaloa. Kustannukset olisivat 5 vuoden aikana 23,9 milj. mk[1750] ja STM oli ehdottanut ulkoministeriölle 1 milj. mk[1751] määrärahan irrottamista palvelutalojen perustamiseksi Ahmoisten kylään, Kupanitsaan ja Kelttoon. Huuhtanen vakuutti, että se, ettei tässä tilanteessa ole vielä päästy riittävään vauhtiin, ei tarkoita ettemme ponnistelisi tähän suuntaan. Olemme laatineet ohjelman, jolla uskomme aivan lähivuosina päästävän alkuun rakentamisprojektissa.[1752]

Suomalaisvirkamiehet vierailivat Inkerinmaalla, kävivät tarvittavia neuvotteluja paikallisviranomaisten kanssa, tutkivat tilannetta ja suunnittelivat käytännön toimenpiteitä, mutta inkeriläisten mielestä heidän toimintansa oli liian hidasta. Viestin inkeriläisten kritiikistä toi eduskuntaan kansanedustaja Tina Mäkelä 17.6.1992 kirjallisessa kysymyksessään: Todellisiin avustusprojekteihin kuten vanhusten palvelutalojen rakentamiseen ei ole suomalaisten toimesta ryhdytty eikä muitakaan käytännön toimenpiteitä käynnistetty. ”Ainoaksi avustustoimenpiteeksi on jäänyt inkeriläissukuiselle venäläiselle sisäpassiin tullut merkintä suomalainen”.[1753]

Mäkelän kysymykseen oli 22.6.1992 vastaamassa ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen (Kok). Hän kertoi, että UM:n pääluokan määrärahasta lähialueyhteistyöhön oli kyetty irrottamaan 1 milj. mk[1754] Inkerinmaan vanhustenhuoltohankkeen rahoittamiseksi. STM käyttää määrärahan Ahmoisten kylän, Kupanitsan ja Kelton palvelutaloihin, joissa olisi yhteensä 48 vuodepaikkaa ja kotipalveluja ympäristön vanhuksille. STM oli asettanut projektille johtoryhmän ja toteutuksesta vastasi Kuntokallio-Säätiö. Venäjällä yhteistyöosapuolena toimisi Inkerin liiton, Inkerin kirkon ja paikallisviranomaisten muodostama projektiorganisaatio. Suomen valtio vastaisi palvelutalojen rakentamis- ja peruskorjauskustannuksista, talojen varustamisesta, toiminnan käynnistämisestä sekä vanhustenhuoltohenkilöstön kouluttamisesta. Paikallinen projektiorganisaatio vastaisi maanhankinnan kuluista ja käyttökustannuksista, joihin osallistuvat myös palveluiden käyttäjät. Ennen projektin käynnistämistä siitä oli neuvoteltu Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen terveysviranomaisten kanssa.[1755]

Paluumuuttohaastattelun ja suunnitelmallisen muuttopäätöksen puuttumisen lisäksi monilla inkeriläisillä oli ennen muuttoa selvittämättä myös suomalainen syntyperä. Seurauksena Suomessa oli 1992 puolivälissä useita satoja inkeriläisiksi paluumuuttajiksi ilmoittautuneita, joiden suomalaisuutta ei ollut todettu missään. Turisteina muuttaneet tarvitsivat alku-

1750 Noin 5 940 000 EUR (2021)
1751 Noin 254 000 EUR (2021)
1752 PTK 58/1992 vp – Täysistuntopöytäkirja.
1753 KK 324/1992 vp.
1754 Noin 254 000 EUR (2021)
1755 KK 324/1992 vp.

vaiheessa aivan erityisesti viranomaisten palveluja ja niitä he hakivat suomalaisen syntyperänsä perusteella. Henkikirjoittaminen, ilmoittautuminen työvoimatoimiston asiakkaaksi ja lasten koulunkäynnin aloittaminen ei ollut mahdollista ennen suomalaisuuden virallista toteamista. Tarvittavat selvitykset teki SM:n ulkomaalaiskeskus.[1756] Kesällä 1992 Suomessa oltiin panemassa kovalla kädellä kuriin rikollisen itämafian leviämistä. Sisäministeri Mauri Pekkarinen sai elokuussa mafialta tappouhkauksen.[1757] Asia pidettiin salassa ja se paljastui vasta kahden vuoden kuluttua.[1758]

Helsingin Sanomat julkaisi 17.8.1992 vuonna 1964 otetun valokuvan inkeriläisten kunniakäynniltä Larin Parasken muistomerkillä Helsingissä. Alla oli maahanmuuttoasioihin aktiivisesti kantaa ottaneen Esko Leinon kirjoitus otsikolla ”Inkeriläisille jo porttikielto”:

> ”[…]presidentin lausuma ”inkeriläisiä voidaan pitää paluumuuttajina” on aiheuttanut inkeriläisten keskuudessa valtavan hämmingin, korkeat odotukset ja[…] Inkeriläiset ovat pitäneet lausumaa ”kutsuna” Suomeen […] Maahan on saapunut melkoinen määrä venäläisiä, jotka ovat viranomaisille esittäneet väärennettyjä asiakirjoja […] Inkeriläiset eivät usein osaa suomea, tunne suomalaista yhteiskuntaa, eivät ole tottuneet elämään länsimaisessa yhteiskunnassa […] Sosiaalivirasto joutuu järjestämään heille asunnot. Helsingin kaupungin asunnoista joka neljäs menee ulkomaalaiselle, suurin osa inkeriläisille […] Eikö olisi inkeriläisten maahanmuutto lopetettava ja maassa jo olevien inkeriläisten inkeriläisyys vaadittava uudelleen selvitettäväksi? Väärin selvityksin maahan päässeet venäläiset on palautettava […]” [1759]

Professori Juha Pentikäinen ja 8 muuta kaupunginvaltuutettua tekivät 26.8. Helsingin kaupunginvaltuustossa tarkan kyselyluonteisen aloitteen toimenpiteistä, joihin inkeriläisten osalta tulisi ryhtyä. Pentikäinen tunsi hyvin Inkerin, joka oli hänen esi-isiensä maa:

> ”[…] Suomeen on tullut noin 10 000 inkerinsuomalaista. Lukumäärä on huomattava, kun otetaan huomioon, että Suomen lähialueilla, Virossa, Karjalassa ja Pietarin alueella asui 1990-luvun taitteessa enintään 80 000 inkerinsuomalaista […] kesällä 1991 lisääntyi perheiden muutto. Vuoden 1992 muuttajista merkittävä osa on vanhusväestöä. Lienee vaikea täsmällisesti selvittää, kuinka monta inkerinsuomalaista paluumuuttajaa Helsingissä tällä hetkellä asuu[…]koko Suomen […] taloudellinen tilanne on ratkaisevasti heikentynyt. Työvoimapula on muuttunut työttömyydeksi, joka Helsingissäkin on yli 10% […]
>
> Helsingin sosiaalipäivystyksen[…] asiakkaiksi tuli 318 perhettä (päähenkilö yli 18 v.) ja 651 henkilöä v.1991. Vuonna 1992 muuttoliike on voimistunut niin, että 21.8.1992 mennessä asiakasperheiden luku oli 314, henkilöiden 709. Vuonna 1991

1756 Helsingin kaupunginvaltuusto. Päätökset KJ:n toimiala. Nro 7. 7.10.1992. Kvsto13. Khs 20/02091/92. HKA.

1757 Aho, Esko: kirjassa Pääministeri

1758 Markkanen, Tapani 2005, s. 75

1759 Leino, Esko: Inkeriläisille jo porttikielto. Helsingin Sanomat 17.8.1992

> paluumuuttajien toimeentulotuki oli 4 669 564 mk[1760], v. 1992 elokuuhun mennessä 4 795 049 mk. Vaikka taloudelliset arvot eivät ole keskeisimmät muuton vaikutuksia tarkasteltaessa, lienee syytä myös taloudellisessa mielessä pohtia keinoja, jotka pitäisivät inkerinsuomalaisia kotijuurillaan [...] Tätä linjaa jatkaen Inkerinmaan jopa vuosituhantisen kulttuurin etninen voima on nopeasti ehtymässä [...] mihin toimenpiteisiin kaupunginhallitus on ryhtynyt ja aikoo ryhtyä tukeakseen inkerinsuomalaisia heidän kotiympäristössään ja edistääkseen maahan muuttaneiden inkerinsuomalaisten kulttuurin tallentamista ja säilymistä uudessa miljöössä."[1761]

Kaupunginhallitus totesi vastauksessa, että valtiovallan tulisi täsmentää paluumuuttajakäsitettä. Kaupunginhallitus näki, että inkeriläisten auttaminen omassa kotiympäristössään oli Suomen taloudellisessa tilanteessa huomattavasti parempi vaihtoehto kuin muutto Suomeen. Helsingin talouden kiristyminen edellytti pidättyväisyyttä uusista perustelluistakin menoista. Aloitteessa esitetyt toimenpiteet ratkaistaisiin vuosittain kaupungin talousarvion yhteydessä:

> "Inkeriläisten muuttoon Suomeen ja toisaalta avustamiseen entisen Neuvostoliiton alueella liittyy useita periaatteellisia ja käytännön kysymyksiä, jotka ovat nousseet esille[...] Sosiaalitoimi pyrkii tukemaan "suurperheen" koossapysymistä, jotta isovanhemmat voisivat omalta osaltaan auttaa lastenlastensa kulttuuriperinnön vaalimista täällä. [...] Kaupunki on esittänyt paluumuuttajille myönnettävän toimeentulotuen korvaamista kunnille nykyisen 6 kk sijaan 12 kk, lähtömaassa järjestettävää kieli- ym. koulutusta ja alkuhaastattelujen järjestämistä edustustoissa. Maassa olevien inkeriläisten asiat hoidetaan nykyisen ohjeistuksen mukaan. Sosiaaliviraston ulkomaalaisyksikkö aloittaa 1.10.1992."[1762]

SM:n ulkomaalaiskeskuksen johtaja Risto Veijalaisen ja ylitarkastaja Esa Markkasen 14.9.1992 allekirjoittamassa muistiossa kuvataan tilanne inkeriläisten laajan paluumuuton alusta lähtien:

> "Entisen Neuvostoliiton suomalaisten, pääosin inkeriläisten maahanmuutto – alettuaan vuonna 1990 – on jatkuvasti voimakkaasti kasvanut. Tällä hetkellä arvioidaan noin 7000 suomalaista syntyperää olevan muuttaneen entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen, jonne kuitenkaan kaikki muuttajat eivät ole asettuneet pysyvästi. Inkeriläisten maahanmuutto liittyy usean eri ministeriön toimialaan, mistä syystä inkeriläisten muuttoa on koordinoitu erityisessä työryhmässä. Maahanmuuton käynnistyttyä viranomaiset hyväksyivät paluumuuttajia koskevan menettelyn, että nämä voivat näin halutessaan tulla Suomeen myös matkailutarkoituksessa annetulla viisumilla ja hakea Suomessa oleskelu- ja työlupaa ja niin kutsuttua paluumuuttajan statusta A.2.

1760 Noin 1 220 000 EUR (2021)

1761 Juha Pentikäisen ja 8 muun allekirjoittajan aloite Helsingin kaupunginvaltuustossa 26.8.1992 Helsingin kaupunginvaltuusto. Päätökset KJ:n toimiala. Nro 7. 7.10.1992. Kvsto13. Khs 20/02091/92. HKA.

1762 Helsingin kaupunginvaltuusto. Päätökset KJ:n toimiala. Nro 7. 7.10.1992. Kvsto13. Khs 20/02091/92. HKA.

> Tämä menettely otettiin käyttöön eräänlaisena poikkeusmenettelynä lisäämään maahanmuuton sujuvuutta. Samanaikaisesti kuitenkin siirtolaisiksi aikoville korostettiin suunnitelmallisuutta, ennakkovalmentautumista ja muuttopäätöksen harkitsemista, erityisesti siksi, että Suomen työllisyystilanne samanaikaisesti dramaattisesti heikkeni."[1763]

Yhä suurempi osa paluumuuttajiksi aikovista saapui turistiviisumilla ja jätti Suomessa poliisille oleskelulupahakemuksen paluumuuttajastatuksen saamiseksi. Muuttoa helpottamaan tarkoitetusta erityismenettelystä olikin tullut vallitseva käytäntö ja sujuvuuteen tähdännyt menettely oli johtanut "jokseenkin hallitsemattomaan" maahanmuuttoon. Se oli mahdollistanut väärinkäytökset ja johtanut epäkohtiin. Muuton luonne oli muuttunut työvoimapoliittisesta sosiaalipoliittiseksi.[1764] Jopa 75% Helsingin sosiaalivirastossa 1992 puolivälissä asioineista uusista inkeriläisistä oli tullut turistina ja hakenut oleskelulupaa vasta Suomessa.[1765]

Neuvostojärjestelmässä ihmisiä hallittiin pelolla ja vaikenemisen kulttuuri oli viisautta. Inkeriläisten kokemukset olivat opettaneet, ettei omista suunnitelmista puhuta. Usein muuttoaikeista ei kerrottu edes omassa lähipiirissä, jolle tuli yllätyksenä tieto, että turistimatkalle lähtenyt olikin jäänyt pysyvästi Suomeen. Tieto siitä, että Suomeen voi jäädä pysyvästi asumaan ilman, että asia tulisi etukäteen kenenkään tietoon, oli houkutteleva vaihtoehto. Pietarin Inkerin Liiton puheenjohtajana tuolloin ollut Viktor Hyyrönen muisteli:

> "Suomeen tultiin usein muutaman päivän vierailulle tai vaikkapa kuoron kanssa esiintymään. Sitten täällä marssittiin paikallispoliisin puheille jättämään oleskelulupahakemus, johon myös saatiin myönteinen vastaus nopeasti. Myös asunnot ja tukiasiat järjestyivät ilman suurempia ongelmia."[1766]

Vaikka ulkomaalaislaki ei vielä muuttunut, käytäntöä tiukennettiin poliittisilla päätöksillä ja ohjauksella. Neljän ministeriön kansliapäällikkötyöryhmä sopi muutoksista 9.9.1992 kuultuaan ensin UM:n ja STM:n näkemykset asiasta. 14.9. SM:n ulkomaalaiskeskus muutti 16.4. annettua oleskelu- ja työlupaohjetta poistaen kohdan 8.2.:n ja tarkentaen kohtaa 8.4.[1767]

Muutoksen akuutti syy oli hakemusten käsittelyn viivästyminen, koska niin paljon paluumuuttaja-asemaa haluavia saapui turistiviisumeilla. Ongelma haluttiin poistaa sillä, että kaikilla olisi suomalaista syntyperää osoittava status A.2 passissaan ennen maahantuloa. Paluumuuttoon oikeuttava A.2 oli jatkossa aina haettava lähtömaassa. Jos anoi oleskelu- tai työlupaa suo-

1763 Sisäasiainministeriö, Ulkomaalaiskeskus. Päätös 14.9.1992. Asia: työ- ja oleskelulupaohjeen muutos Dnro: 21/031/92. Johtaja Risto Veijalainen ja Ylitarkastaja Esa Markkanen. Jakelu: TPK, SM, UM, STM, TM, Väestörekisterikeskus, Ulkomaalaisvaltuutettu. LIITE: työ- ja oleskelulupaohjeen muutetut sivut (puuttuvat TP MKn yksityisarkistosta).

1764 Sisäasiainministeriö, Ulkomaalaiskeskus. Päätös 14.9.1992. Asia: työ- ja oleskelulupaohjeen muutos Dnro: 21/031/92.

1765 Helsingin kaupunginvaltuusto. Päätökset KJ:n toimiala. Nro 7. 7.10.1992. Kvsto13. Khs 20/02091/92. HKA.

1766 Jormanainen, Heli: Suomen lupaviranomaiset yllättyivät Koiviston inkeriläislausunnosta. Internetartikkeli /YLE 10.4.2015. https://yle.fi/uutiset/3–7918869. (Luettu 16.4.2020)

1767 Päätöksen liitteinä olivat työ- ja oleskelulupaohjeen ao. sivut, jotka oli muutettu uuden päätöksen mukaisesti.

malaisen syntyperän perusteella, joutui ennen muuttoa esittämään selvityksen siitä Suomen edustustossa. Syntyperän selvittäminen oli ulkomaanedustustojen ja SM:n ulkomaalaiskeskuksen asia. Jatkossa Ulkomaalaiskeskus tulisi antamaan kielteisen päätöksen turistiviisumilla tulleille inkeriläisyyden perusteella haettavaan oleskelu- ja työlupaan.[1768]

SM:n muistiossa 14.9.1992 kerrattiin menettely: Paluumuuttajille annettiin oleskelu- ja työlupa aluksi yhdeksi vuodeksi. Jos oleskelua Suomessa halusi jatkaa, täytyi anoa jatkolupaa asuinpaikkakunnan poliisilta. Jatkoluvankin sai vuodeksi ja kahden vuoden oleskelun jälkeen oli mahdollista saada pysyvä oleskelulupa. Sen saamisen jälkeen ei tarvittu enää erillistä työlupaa. Viiden vuoden Suomessa oleskelun jälkeen saattoi anoa Suomen kansalaisuutta. A.2-statusta voitiin jatkaa Suomessa vain, jos henkilö osoitti kotipaikkatodistuksella asuvansa Suomessa pysyvästi. Mikäli passin leimoista tai muutoin ilmeni, että henkilö ei tosiasiallisesti asunut Suomessa pysyvästi, lupia ei voitu jatkaa.

Tiedossa olevaan määräaikaiseen työhön aikovalle inkeriläiseksi todetulle annettiin oleskelulupa ja työlupa alakohtaisena työn keston ajaksi. Lupia voitiin jatkaa määräaikaisina tai muuttaa A.2- statukseksi, mikäli asianomainen oli sijoittunut pysyvään työhön ja hänellä oli vakituinen asunto. Muussa kuin em. tarkoituksessa Suomeen tulleet, joiden suomalaista syntyperää ei ollut todettu tai jotka eivät siihen vedonneet, rinnastettiin muihin ulkomaalaisiin ja heille annettiin muuttotarkoitusta vastaava status. Uudistetulla lupamenettelyllä pyrittiin siihen, että muutto Suomeen tapahtuisi etukäteen tiedossa olevissa taloudellisesti ja sosiaalisesti turvatuissa olosuhteissa.[1769]

Työministeriön lähettämä erityisasiantuntija otti hakijat haastatteluun edustustossa sen jälkeen, kun paluumuuttajaksi haluavat olivat ilmoittautuneet Venäjällä tai Virossa Inkerin Liiton toimistoon, josta he saivat jonotusnumeron. Haastattelussa suurlähetystön tai konsulaatin viisumiosastolla tarkistettiin asiakirjat syntyperästä. Jos se voitiin todeta, edustusto myönsi oleskeluluvan suoraan ja henkilö sai A.2-statuksen passiinsa. Epäselvissä tapauksissa edustusto pyysi lausunnon sisäministeriön ulkomaalaiskeskuksesta. Ulkomaalaiskeskus tarkisti suomalaisen syntyperän valtionarkistosta, jossa oli Inkerinmaan vanhojen seurakuntien kirkonkirjat ja dokumentit siirtoväestä. Jos suomalaista syntyperää ei voitu todeta, edustusto sai myöntää oleskelu- ja työluvan enintään vuodeksi. Tällöin status oli XA.2.[1770]

Suomeen muutti 1991–92 aikana Neuvostoliiton alueelta kaikkiaan 8 000 henkilöä.[1771] Tietoa paluumuuttajien 14.9.1992 uusista vaatimuksista levitettiin Venäjälle ja Viroon useita kanavia. Petroskoihin lähetettiin Kuopion työsuojelupiiristä maataloustöiden työehtojen lisäksi tarkat ohjeet, kuinka inkeriläiset voivat töihin pyrkiä ja mitä tarvitaan. Ohjeessa luki, että jos haluaa työskennellä kesäaikana Suomessa maatalousalan työssä, esim. marjanpoiminnassa, voi kääntyä Inkerin Liiton puoleen. ”Osa työtarjouksista tulee nimettöminä, osa suoraan niille, jotka ovat olleet edelliskesänä, jolloin Inkerin Liitto ja sen eri osastot valitsevat niihin työntekijät.” Töihin haluavan tuli työtarjouksen saatuaan alkaa viipymättä hankkia ulkomaanpassia

1768 Sisäasiainministeriö, Ulkomaalaiskeskus. Päätös 14.9.1992. Asia: työ- ja oleskelulupaohjeen muutos Dnro: 21/031/92.

1769 SM Päätös 14.9.1992. Dnro: 21/031/92.

1770 Työ- ja oleskelulupaohjeen muutos.

1771 Nieminen, Mauri (Tilastokeskus) 2003, s. 20.

OVIRista. Suomalaisten työsuojelupiirien tietojen mukaan ulkomaanpassin sai Venäjällä kesällä 1993 jo ilman kutsua.[1772]

Kesätöihin lähtevien tuli esittää Suomen konsulaatissa työnantajan palvelukseenottotodistus sekä todistukset suomalaisesta syntyperästä, jotta saisi oleskelu- ja työluvat. Todistuksiksi riitti syntymätodistus ja Venäjän sisämaan passi. Ellei näissä ollut mainintaa suomalaisuudesta, tuli esittää omien vanhempiensa vastaavat todistukset. Näillä dokumenteilla myönnettäisiin määräaikainen oleskelu- ja työlupa ajaksi, jonka työnantaja ilmoitti palvelukseenottotodistuksessa. Ilman sellaista lupia ei myönnettäisi. Ohjeessa luki lopuksi vielä suurin kirjaimin: ”Lupia ei voi Suomessa pidentää eikä myöskään vaihtaa toisentyyppisiin lupiin, vaan teidän on palattava takaisin kotimaahan oleskelu- ja työluvan mentyä umpeen.”[1773]

Petroskoista Tarton Inkeri-liittoon toimitettuun ohjeeseen oli liitetty lähdettä mainitsematta kopio tarkan suomalaisen ohjeen sivusta 2:

> ”Neuvostoliiton suomalaisiin ei lueta karjalaisia, virolaisia, vepsäläisiä eikä muita suomensukuisia kansoja, eivätkä paluumuuttajia koskevat hallinnolliset päätökset tarkoita näitä kansallisuuksia. Suomalaisuuden tarkistaminen: Inkeriläisyyden eli suomalaisuuden toteamiseen vaaditaan ent. Neuvostoliiton sisäinen passi, jossa on merkintä suomalaisuudesta sekä suomalaista syntyperää osoittava syntymätodistus. Mikäli hakija ilmoittautuu paluumuuttajaksi, hänestä täytetään myös haastattelulomake. Jos sisäinen passi on annettu vuonna 1990 tai sen jälkeen, se ei riitä inkeriläisyyden osoittamiseen siitä syystä, että uusia väärennettyjä passeja on liikkeellä; Neuvostoliiton syntymätodistuksessa tulee molempien tai jommankumman vanhemman kansallisuuden olla inkeriläinen tai suomalainen; nk. kakkossyntymätodistuksia ei katsota riittäväksi osoitukseksi inkeriläisyydestä, koska niitäkin on väärennetty.
>
> Edellä mainittujen pakollisten asiakirjojen lisäksi suomalaisen syntyperän osoittamiseksi voidaan käyttää seuraavia täydentäviä asiakirjoja ja menettelyjä: virkatodistus siitä seurakunnasta, johon hakija tai hänen vanhempansa tai isovanhempansa Suomessa 1940-luvulla ollessaan on merkitty Inkerin siirtoväkeen kuuluvina; Valtionarkistosta saatava kopio siitä, että hakija, hänen vanhempansa tai isovanhempansa ovat kuuluneet Inkerin siirtoväkeen, joka siirrettiin Suomeen 1940-luvulla ja palautettiin pääosiltaan takaisin silloiseen Neuvostoliittoon; tarvittaessa on esim. nimenmuutos osoitettava avioliitto-, avioero- tai adoptiotodistuksella;
>
> jos hakijan syntymätodistuksessa tai sisäisessä passissa ei ole kansallisuutena suomalainen tai inkeriläinen, niin jonkun isovanhemmista saa todistetuksi suomalaiseksi tai inkeriläiseksi esittämällä oman syntymätodistuksen lisäksi isän tai äidin syntymätodistuksen, jossa on heidän vanhempiensa kansallisuus; Suvussa isovanhempia edeltäviä polvia ei oteta huomioon.

1772 Kansio: Maasikakorjajad 1993–2003. Petroskoissa jaettu ohje: Joka lähetetty Kuopion työsuojelupiiristä. Sisältää tarkat tiedot palkoista, työehdoista ym.; ”Maatalousalan kesätyöpaikat Suomessa”, päivätty 10.3.1993. TIMA.

1773 ibid.

> Kaikki todistukset on osoitettava alkuperäisinä. Kopiot hyväksytään ainoastaan suomalaisen viranomaisen oikeaksi todistamina. Neuvostoliitossa tai Virossa oikeaksi todistettuja jäljennöksiä ei hyväksytä ilmenneiden väärinkäytösten vuoksi. Sukulaisten tai tuttavien antamia sukuselvityksiä ei voida hyväksyä."[1774]

Turussa Inkeriläisten yhdistys ry., työvoimatoimisto ja Kansainvälinen Kohtauspaikka avasivat neuvontapisteen, josta sai apua. Se toimi myös paikkana, jonne saattoi tulla tapaamaan toisia ja jossa puhuttiin suomea, viroa ja venäjää. Samaan aikaan TM käynnisti opetushallituksen kanssa Virossa ja Pietarissa hankkeita tavoitteena parantaa suomen kielen taitoa ja yhteiskunnan ja työelämän tuntemusta jo ennen muuttoa. Suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin sopeutuminen oli paluumuuttajille ongelma. Kirkon Ulkomaanavun pakolaistyön sihteeri vastasi ulkomaalaisten oikeuksia koskeviin tiedusteluihin, seurasi kansainvälisiä siirtolais- ja ihmisoikeuskysymyksiä ja piti yhteyttä viranomaisiin.[1775]

Helsingissä Johanneksen seurakunnan kirkkoherra Reino Tillanen käynnisti epävirallisen venäjänkielisen seurakuntatyön. Sen tarve oli venäjää puhuvien paluumuuttajien parissa suuri. Tillanen oli opiskellut stipendiaattina Venäjän ortodoksikirkon Hengellisessä Akatemiassa Leningradissa 1970-luvulla ja hänen asiantuntemustaan käytettiin myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksikirkon oppikeskusteluissa.[1776]

Sen jälkeen, kun Kelton seurakunta oli saatu uudelleen rekisteröidyksi, rakennettiin Parkkisten suvun entisille mailla Kolpinon kylään uusi kirkko.[1777] Edellinen oli rakennettu 1768 ruhtinas Potemkinin varoilla ja purettu toisen maailmansodan aikana. Kelton Pyhän Yrjön kirkko vihittiin käyttöön ison rakennusurakan ja yhteisten ponnistelujen tuloksena 13.9.1992.[1778] Viron luterilaiseen kirkkoon kuulunut Inkerin rovastikunta saatiin rekisteröidyksi itsenäiseksi Inkerin kirkoksi. Ensimmäisenä pääsihteerinä aloitti suomalainen Isto Pihkala, jolla on sukujuuret Inkerissä. STM:n Inkeri-projektin puitteissa Kelton kirkon läheisyyteen rakennettu vanhusten palvelutalo avasi ovensa jouluaattona 24.12.1992.

1774 Kansio: Maasikakorjajad 1993–2003. Petroskoissa jaettu ohje: Joka lähetetty Kuopion työsuojelupiiristä. Sisältää tarkat tiedot palkoista, työehdoista ym.; "Maatalousalan kesätyöpaikat Suomessa", päivätty 10.3.1993. TIMA.

1775 Paluu uuteen, Helsinki 1994, s. 51.

1776 Kuusanmäki, Erkki ja Äikää, Ermo, HS 16.6.2017. Hyyrönen, Vihtori, Inkeriläisten viesti 2/2003, s. 12–13.

1777 Mäkinen, Leena, Juvan Lehti 4.8.1997.

1778 Paluu uuteen, Helsinki 1994.

11.5. Epävakaus Suomen lähialueilla lisää ulkomaalaisvastaisuutta

Venäjällä pyrittiin markkinatalouteen suurella harppauksella ja tilanne ryöstäytyi hallituksen käsistä. Entiset kommunistivallanpitäjät ja erilaiset mafiatyyppiset ryhmät kahmivat valtiolta suuria omaisuuksia.[1779] Talousuudistaja Jegor Gaidar menetti parlamenttiäänestyksessä joulukuussa 1992 pääministerin paikan Viktor Tšernomyrdinille. Helmikuussa 1993 perustettiin kielletty kommunistipuolue uudelleen.

Venäjän Karjalassa oli erittäin vaikea humanitaarinen tilanne. Valamon luostarista lähetettiin avustuspyyntö Saksaan ja kansainvälinen yhteiskristillinen tiimi organisoi 60 tonnin ruoka-avustuksen luostarille ja saaren siviiliväestölle. Aleksandr Vorontrovin johtama Missio Europan humanitaarisen avun keskus hankki Pietarissa ruoan ja kuljetutti sen laivoilla ja helikopterilla Valamoon. Jokaiselle saaren asukkaalle jaettiin 25 kg peruselintarvikkeita auttamaan talven yli ja toimitettiin lääkkeitä Valamon sairaalaan.[1780]

Kun neuvostoaikaisten länsivelkojen maksu maaliskuussa 1993 keskeytettiin, Suomen saatavat olivat 7 mrd mk[1781]. Yhdysvaltain uusi presidentti Bill Clinton tapasi presidentti Boris Jeltsinin Kanadan huippukokouksessa huhtikuussa 1993 ja USA lupasi 1,6 mrd dollarin[1782] arvosta apua. G7 –ryhmä lupasi 43 mrd dollaria[1783] ehtona Venäjän uudistusten eteneminen.[1784]

Venäjän Federaation Korkein Neuvosto hyväksyi 28.6.1993 asetuksen 1930- ja 1940-luvuilla karkotettujen ja vainottujen suomalaisten ja inkeriläisten rehabilitaatiosta. Venäjän Inkeri liiton tavoite oli edistää inkerinsuomalaisten paluuta entisille kotiseuduilleen Inkeriin ja Pietarin Inkeri liiton valtuuskunta osallistui Pärnussa 1.-3.6.1993 ”Ei-edustettujen kansojen ja valtioiden järjestöjen” koordinaatiokokoukseen. Kuun lopulla Inkeri liiton puheenjohtaja Vladimir Kokko tapasi Pietarissa Seppo Kauppilan, Suomen uuden pääkonsulin.[1785]

19.8.1993 Pietarin Inkeri liiton johdon edustajat Aarno Ritari ja S. Väisänen matkustivat Vladimir Kokon kanssa Moskovaan neuvottelemaan inkeriläisten asioista Venäjän Federaatio- ja kansallisuusasiain komiteassa, lakiministeriössä ja humanitaarisen avun komiteassa. Sen jälkeen Kokko neuvotteli suomalaisten menetetyn omaisuuden kohtalosta Pietarin kaupunkineuvoston omaisuuskomission johtaja N. Smirnovin kanssa. Leningradin aluehallinto asetti 27.9.1993 erikoislautakunnan, jonka tarkoituksena oli Inkerinmaalle palaavien tonttipyyntöjen käsittely. Lautakuntaan kuului kolme Inkeri liiton edustajaa: varapuheenjohtaja Aleksanteri

1779 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet. Visuri, Pekka 1.2.1999: Venäjä, Itämeri ja Suomen puolustus. Geostrateginen näkökulma turvallisuuspolitiikkaan, s. 8. (Artikkeli ilmestynyt englanninkielisenä julkaisussa Northern Dimensions 1999). MKA. KA.

1780 Markku ja Aulikki Happosen kirjeet 28.2. ja 7.3.1993 ja Kalevi ja Eine Lehtisen kirje 19.3.1993 (KHA).

1781 Noin 1 744 190 000 EUR (2021)

1782 Noin 3 030 000 000 EUR (2021)

1783 Noin 81 406 000 000 EUR (2021)

1784 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet. Visuri, Pekka 1.2.1999: Venäjä, Itämeri ja Suomen puolustus. Geostrateginen näkökulma turvallisuuspolitiikkaan. (Artikkeli ilmestynyt englanninkielisenä julkaisussa Northern Dimensions 1999). MKA. KA.

1785 29.12.1993 päivätty muistio: Tärkeimmät tapahtumat Inkerissä kesäkuussa 93 poliittisella alalla. TIMA.

Kirjanen sekä Aleksander Hudilainen ja P. Laukkonen.[1786] Marraskuussa Pietarissa järjestettiin Inkerinmaan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi, jossa oli mukana joitakin ulkomaalaisia osanottajia.

Arnold Rüütelin 19.3.1992 presidentti Koivistolle kertomasta suunnitelmasta perustaa ”suomalais-ugrilaisten kansojen suojeluvyöhyke” Narva-joesta itään seurasi Olli Ainolan tutkimusten mukaan venäläinen vastasuunnitelma. Rüütel oli puhunut suunnitelmasta Pietarissa Anatoli Sobtšakin ja Vladimir Putinin kanssa ja Ainolan mukaan Pietarin ja Narvan poliittiset johtajat ryhtyivät sen jälkeen ”jatkojalostamaan” ideaa puskurivaltion perustamisesta.[1787] Viron turvallisuusjohtaja, poliisineuvos Herman Simm oli heinäkuussa 1992 ottanut yhteyttä Supoon ja käynyt salaa Helsingissä kertomassa ”polttavasta ongelmasta, Narvan kriittisestä tilanteesta: Narvan venäläiset ja Inter-liike pyrkivät samaan kuin Moldovassa Transnistrian alueella, jonne oli pystytetty venäläinen pikkutasavalta. 10.8. tai sen jälkeen tulee tapahtumaan jotain aktiivista asiassa.” Simm kärysi vuosia myöhemmin, mutta Kimmo Rentolan mukaan ei ole varmuutta, oliko hän Venäjän tiedustelun palveluksessa jo kesällä 1992.[1788]

Kun eduskunnan valtuuskunta vieraili Pietarissa marraskuussa 1992, heitäkin varoitettiin matkan aikana jonkun Pietarin kaupunginjohtoon kuuluneen henkilön taholta, että Narvan tilanne riistäytyisi käsistä. Myös tämän viestintuoja oli sanonut, että ”Moldovan tilanne voi toistua Virossa, mikäli venäläisväestön sorto jatkuu”.[1789] Narvan asukkaista suurin osa oli venäläisiä ja kaupungin suurten tehtaiden töiden loppumisesta seurasi massatyöttömyys. Herman Simmin heinäkuussa 1992 Supolle kertoma Narvan venäläisten suunnitelma käynnistettiin kesällä 1993.

Presidentti Koivisto soitti 3.7.1993 presidentti Lennart Merelle ja kysyi, voisiko hän tehdä jotain Viron ja Venäjän välisessä kiistassa. Meri totesi tilanteen olevan vakavan ja Koivisto kutsui hänet 14.7. Kultarantaan. Baden-Württenbergin pääministeri oli välittänyt Merelle tiedon, että pormestari Sobtšak haluaisi tavata hänet. Koivisto selvitti nopeasti, että Anatoli Sobtšak pystyi tulemaan Suomeen ja voisi tavata Meren. Tapaamisen jälkeen Meri kertoi Koivistolle Sobtšakin sanoneen pelkäävänsä, että rajojen tarkistaminen voisi johtaa hyvin vaarallisiin tilanteisiin. Meri oli kirjoittanut keskusteluista muistion, jonka Sobtšak oli lukenut ja halunnut pyyhkiä pois kohdan, jossa puhuttiin inkeriläisten aseman yhteisestä tukemisesta. Presidentti Meri antoi Koivistolle luvan ottaa siitä kopion.[1790]

Heinäkuussa 1993 Narvassa järjestettiin ensin omavaltaisesti kansanäänestys, jonka tavoitteena oli alueen venäläisenemmistön autonominen alue. Olli Ainola on julkaissut Narvan kaupunkineuvoston johtaja Vladimir Tšuikinin haastattelun, jossa tämä kertoi tuntevansa Vladimir Putinin ja pormestari Sobtšakin. Putin oli Narvan autonomialiikettä johtaneen Tšuikinin tukija ja neuvonantaja. Hän varoitti Vladimir Tšuikinia väkivallasta kansanäänestyksen yhteydessä ja Tšuikin sopi Putinin ja Sobtšakin kanssa Narvan rajan sulkemisesta kesällä 1993,

1786 29.12.1993 päivätty muistio: Tärkeimmät tapahtumat Inkerissä kesäkuussa 93 poliittisella alalla. TIMA.

1787 Ainola, Olli 2017.

1788 Rentola, Kimmo 2009, s. 94 ja 189.

1789 Ainola, Olli 2017.

1790 Koivisto, Mauno 1995, s. 605–608.

että aseistetut ryhmät eivät pääsisi Narvaan, kun venäläiset valmistelivat kansanäänestystä.[1791] Venäläisiä joukkoja oli siirretty rajalle Narvan lähelle. Moskovan johtavat poliitikot olivat matkustaneet edeltäneinä kuukausina rajamaissa vakuuttamassa, että Venäjä puolustaa venäläisiä missä tahansa nämä asuvat. Erityisesti varapresidentti Aleksandr Rutskoi oli pitänyt kovaa ääntä asiassa.[1792]

Narvan kansanäänestys aiheutti suurta huolta Virossa. Se todettiin laittomaksi ja Indrek Tarand lähetettiin paikalle selvittämään tilannetta. Äänestystulos pystyttiin torjumaan vetoamalla siihen, että äänestäjien määrä jäi alle 50%. Indrek Tarand on kertonut, että tilanne Venäjän rajalla saatiin rauhoittumaan myöntämällä Narvan keskeisille venäläisille teollisuusjohtajille Viron kansalaisuus.[1793] René Nybergin mukaan yritys luoda venäjänkielisessä Narvassa Transnistriaa muistuttava järjestely epäonnistui, ”kiitos Viron valppauden”. Moldovasta irtautuneessa Transnistriassa tilanne jatkuu edelleen ja alue on Moskovan tuella ollut jo 30 vuotta erossa Moldovasta.[1794]

Pietarin pääkonsulaatissa aloitti 1.8.1993 STM:n erityisasiantuntijana paluumuuttoasioissa konsuli Esa Markkanen ja Pietarin Inkeri Liitolle ilmoitettiin 10.8., että henkilökohtaisia kutsuviisumeja Suomeen ei myönnetä enää liiton kehittämän ”erikoisjonon” järjestyksessä. Aikaisemmin tällä tavalla oli myönnetty 20 viisumia viikossa, mutta nyt erityiskohtelu lopetettiin.[1795]

Helsingissä kouluviranomaiset olivat perustaneet inkeriläisten paluumuuttovirran kasvaessa ala- ja yläasteille omia venäjänkielisten lasten luokkia. Hyvää tarkoittaneet toimet lisäsivät venäjänkielisten paluumuuttajanuorten sopeutumisongelmia. Heidän jengiytymisensä näkyi mm. Myllypurossa. KRP:n mukaan Pietarissa ja Leningradin alueella mainostettiin ilmaisjakelulehdissä useita vuosia Myllypuroa Helsingin ”venäläisenä kaupunginosana”, jonne kannattaa hakeutua omien maanmiesten seuraan.[1796]

Uhkakuvat itämafiasta ja venäläisten massamuutosta lisäsivät suomalaisten turvattomuuden tunnetta. Keväällä 1993 Magdalena Jaakkolan johdolla tehty tutkimus ulkomaalaisasenteista osoitti, että suhtautuminen oli kielteisempää kuin edellisessä 1987 tutkimuksessa vuonna. Ulkomaalaisvastaisuus oli lisääntynyt eniten työväestön, maanviljelijöiden ja vähän koulutettujen keskuudessa. Nuorison asenteet lähenivät eläkeläisten asenteita, jotka olivat olleet kielteisimpiä. Työttömyys oli noussut 6 %:sta yli 20 %:iin ja yhä useampi koki maahanmuuton uhaksi sosioekonomiselle asemalleen. Nuoret kokivat muita useammin, että ulkomaalaiset uhkasivat suomalaisten työllisyyttä, elintasoa, yhteiskuntarauhaa ja terveyttä. Yli 50% oli sitä mieltä, että ”jos työttömyys lisääntyy, osan ulkomaalaisista olisi lähdettävä pois Suomesta”.[1797]

1791 Ainola, Olli 2017. IL 28.1.2017: Uutistoimisto Bloomberg on julkaissut Tšuikinin haastatteluun nojaavan jutun vuonna 2014 Venäjän vallattua Krimin.

1792 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 6.9.1992.

1793 Tarand, Indrek keskustelussa dokumenttielokuva ”Rodeo – Viron villit vuodet” jälkeen TV1 19.2.2018 ja myöhemmät keskustelut Indrek Tarandin kanssa.

1794 Nyberg, René, Paasikivi Seura 29.4.2014

1795 29.12.1993 päivätty muistio: Tärkeimmät tapahtumat Inkerissä kesäkuussa 93 poliittisella alalla. TIMA.

1796 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. KRP:n tutkijan raportti. MKA. KA.

1797 Jaakkola, Magdalena 1993.

Kesällä 1993 Suomessa rikottiin huikea 500 000 työttömän raja. Länsi-Euroopan maista vain Espanjassa oli pahempi työttömyys kuin Suomessa.[1798]

Valtion 1993 talousarviossa myönnettiin 500 000 mk[1799] työministeriön käyttöön paluumuuttotarpeisiin. Määrärahan turvin pystyttiin tarjoamaan muuttovalmennusta Venäjällä ja Virossa. TM järjesti yhteistyössä opetusministeriön kanssa paluumuuttajien valmennuskurssit, joilla opetettiin suomen kieltä ja yhteiskuntatietoa. Muuttoasiakirjat valmistuivat sisäministeriössä valmennuskurssien aikana. Yhteistyössä STM:n, lääninhallitusten ja työvoimapiirien kanssa TM neuvotteli kuntien kanssa paluumuuttajien vastaanottamisesta.[1800]

TM järjesti 17.9.1993 Suomeen muuttoa suunnitteleville inkeriläisille Tallinnassa tiedotus- ja neuvontatilaisuuden Sakala 1:ssä.[1801]Avaajana oli apulaistarkastaja Irma Heikkilä-Paukkonen.[1802]

11.6. Suomi käynnistää Inkeri-projekteja. Moskovassa taistellaan lokakuussa 1993

Sosiaali- ja terveysministeriön syksyllä 1992 käynnistynyt Inkeri-projekti oli osa Suomen lähialueyhteistyötä Venäjällä ja Virossa. Ensisijainen tavoite oli ennaltaehkäistä inkeriläisten vanhusten muuttoa Suomeen luomalla vanhustenhuollon palveluja heidän omille asuinalueilleen. Tavoitteena oli myös tarjota esimerkki avohuollollisesta vanhustenhuollosta paikallisille viranomaisille. Se pohjautui yhteistyösopimukseen Venäjän ja Viron viranomaisten, Viron Inkerinsuomalaisten Liiton, Leningradin alueen Inkeri Liiton ja Karjalan Tasavallan Inkerinsuomalaisten Liiton sekä Inkerin Kirkon kanssa. Projektille myönnettiin 1992–96 yhteensä 23,9 milj. mk.[1803]

Maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen toimikunta sekä ulkomaalaispoliittinen kansliapäällikkötyöryhmä asettivat tavoitteen kehittää palvelutaloja monipalvelukeskuksiksi. Pääpaino oli vanhusten palveluissa, mutta kuten Venäjän ja Viron inkeriläisjärjestöt olivat toivoneet, niissä oli lisäksi suomen kielen opetusta, kulttuuri- ja järjestötoimintaa ja yritysneuvontaa. Tämä huomioitiin keskusten sijainnissa ja tiloissa.[1804]

Sosiaali- ja terveysministeriön 16.3.1993 projektille asettaman työryhmän puheenjohtajana oli STM:n toimistopäällikkö Mervi Virtanen ja sihteerinä ylitarkastaja Meri-Sisko Eskola.

1798 Uimonen, Risto 1998, s. 90.

1799 Noin 125 000 EUR (2021)

1800 TM Muistio: Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1801 Nykyinen Viron puolustusministeriö.

1802 TM:n kutsun mukaan tilaisuus järjestettiin osoitteessa Sakala 1, Sali 426. Eesti Ingerisoomlaste Liit. Väljaläinud kirjad 03.1.1991–22.12.1993. TIMA.

1803 Noin 5 940 000 EUR (2021) STM:n tilaaman evaluoinnin toteutti HEDEC/STAKES ja raportti valmistui 5.7.1994. 1994. Toisen evaluoinnin tilaaja oli ulkoministeriö ja se toteutettiin vuonna 1995 UM:n lähialueyhteistyöevaluaation yhteydessä.

1804 Sosiaali- ja terveysministeriö / Pakolaistoimisto / Meri-Sisko Eskolan muistio 24.9.1996: Inkeri-projekti. Kansio: Inkeri-projektit. TIMA.

Muita jäseniä olivat STM:n toimistopäällikkö Helena Puro, ylitarkastaja Sinikka Rokka sekä Rakennushallituksen yli-insinööri Matti Hakkarainen. Pysyviä asiantuntijoita olivat STM:n ylitarkastaja Matti Pulkkinen, toiminnanjohtaja Hannu Rautiainen Imatran Palvelutaloyhdistyksestä, johtokunnan sihteeri Vladimir Kokko Pietarin Inkerin Liitosta, talouspäällikkö Nina Kuznetsova Inkerin Kirkosta, puheenjohtaja Juho Mullonen Karjalan suomalaisten Inkeri-Liitosta ja STM:n erityisasiantuntija Esa Markkanen Pietarin pääkonsulaatista.[1805] 1993 loppuun mennessä oli saatu vanhusten palvelukeskukset Kelttoon, Kupanitsaan ja Taaitsaan. Huonokuntoisimmille tarkoitettujen vanhainkotipaikkojen lisäksi palvelukeskukset tarjosivat kotona asuville vanhuksille ruoka- ja kuljetuspalveluja.[1806]

Maanpakoon 1974 lähtenyt sellisti – kapellimestari Mstislav Rostropovits vieraili syyskuussa 1993 Moskovassa johtamansa Yhdysvaltain kansallisorkesterin kanssa. Vierailu huipentui Punaisen Torin konserttiin, jossa presidentti Jeltsinin oli eturivissä.[1807] Samaan aikaan ajauduttiin yhteenottoihin presidentti Jeltsinin ja vanhoillisten välillä. Nopeita talousuudistuksia vastustaneet olivat enemmistönä parlamentissa ja lainsäädäntö halvaantui. Parlamentti yritti syrjäyttää Jeltsinin, joka puolestaan ilmoitti hajottavansa parlamentin.[1808] Hänen vastustajansa yrittivät jo lokakuun alussa varapresidentti Aleksandr Rutskoin ja parlamentin puhemies Ruslan Hasbulatovin johdolla Ostankinon TV-keskuksen aseellista valtausta. Jeltsinillä oli suuria vaikeuksia saada armeijan joukkoja kukistamaan kapinaa. Lopulta se onnistui ja panssarivaunut ampuivat Moskovan valkoisen parlamenttitalon tuleen.[1809]

Pääministeri Esko Aho on muistellut, kuinka Suomessa katseltiin pelokkain tuntein, kun ”Moskovassa ruvettiin ampumaan, eikä tiedetty mitä nyt seuraa.”[1810] Venäjä oli sisällissodan partaalla ja valmistauduttiin 1 000 suomalaisen evakuoimiseen Moskovasta.[1811] Pietarin Inkeri Liiton näkökulma lokakuun dramaattisiin tapahtumiin on kirjattu Vladimir Kokon muistioon ”Poliittisen alan tärkeimmät tapahtumat Inkerissä”:

> ”21.9.93 perustuslain vastaisesti presidentti Jeltsin hajotti korkeimman neuvoston ja määräsi uudet parlamenttivaalit 12.12.93. Venäjä astui poliittiseen kriisiin. Sekä Pietarin kaupunkineuvosto että Leningradin alueneuvosto äänestivät presidentin toimenpiteen vastaan. 3.-4.10.93. Moskovassa verivuodatuksen jälkeen Venäjän korkein neuvosto hajotettiin lopullisesti. Koko valtiovalta tuli presidentin ja hallituksen käsiin.”[1812]

1805 STM Inkeri-projekti. Pöytäkirja 3 / 94. 28.10.1994 klo13–15 Sosiaali- ja terveysministeriössä. Seuraava kokous päätettiin pitää 13.1.1995. TIMA.

1806 Vainio, Riitta: Suomalaisten apu keskittyy vanhusten oloihin. Helsingin Sanomat 14.2.1994.

1807 Mansala, Arto 2007.

1808 Visuri, Pekka 2011, s. 43–44.

1809 Visuri, Pekka 2011, s. 43–44.

1810 Aho, Esko: TV1 keskustelu dokumentin ”Rodeo – Viron villit vuodet” jälkeen 19.2.2018.

1811 Suurlähettiläs Arto Mansala: Ulkoministeriön sisäinen nettijulkaisu Otto 27.4.2006.

1812 29.12.1993 päivätty muistio: Tärkeimmät tapahtumat Inkerissä – 93 poliittisella alalla. Tartu Ingeri Maja Arkisto.

Kuten presidentti Jeltsin oli ilmoittanut, Venäjällä järjestettiin ensimmäiset monipuoluevaalit 12.12.1993. Näissä vaaleissa alkoi lyhyen länsimielisen kauden jälkeen näkyä ”euraasialaisten” vastaisku, kun vanhakantaiset kommunistit ja žirinovskilaiset kansallismieliset saivat suurvoiton. Venäjän hajoaminen oli käynnissä, mutta pysähtyi toistaiseksi. Jegor Gaidarin ”Venäjän valinta”-puolue sai 96 paikkaa, mutta Žirinovskin liberaalidemokraatit 70 ja kommunistit 65. He pakottivat presidentti Jeltsinin myötäilemään teemojaan.[1813] Vladimir Žirinovski sai lähes 25% äänistä. Hän kyseenalaisti Suomen itsenäisyyden ja lupasi vaalikampanjassaan perustaa venäläisille vanhainkoteja Suomeen, kunhan maa ensin liitetään takaisin Venäjään.[1814]

Viron Inkerinsuomalaisten liitto oli tehnyt aloitteen STM:n projektin laajentamisesta Viroon. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan edustajat kävivät toimistopäällikkö Mervi Virtasen johdolla 5.11.1993 Tartossa neuvottelemassa palvelupisteiden perustamisesta inkeriläisille vanhuksille. Viron Inkerinsuomalaisten liiton johtokunta päätyi ehdottamaan useita palvelupisteitä, mikä mahdollistaisi kaikkien alueiden vanhusten palvelemisen. Puheenjohtaja Toivo Kabasen allekirjoittamassa toimistopäällikkö Virtaselle osoitetussa kirjeessä viitataan 5.11.1993 neuvotteluihin ja kerrotaan liiton johtokunnan arvioivan, että 1994 on mahdollista perustaa 5 palvelupistettä ja 1995 lisäksi kolme. Kirjeessä oli mainittu jokaisen kohdalla, paljonko se tulee maksamaan.[1815]

Työministeriö keskittyi lähialueyhteistyöhankkeissaan työikäiseen väestöön ja rahoitti syksystä 1993 alkaen työvoiman koulutushankkeita, joiden yksi peruste oli tarjota vaihtoehto paluumuutolle. Helsingin Kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus aloitti syksyllä 1993 kaupallisten avustajien koulutuksen Pietarin täydennyskoulutusinstituutissaan. Toiminta käynnistyi TM:n, KTM:n Mikkelin yksikön sekä Mikkelin läänin työvoimapiirin rahoituksella. Lama vauhditti yritysten tarvetta etsiä markkina-alueita Venäjältä ja valmistuneet inkeriläistaustaiset kaupalliset avustajat työllistyivät Venäjällä suomalaisyrityksiin ja Suomessa idänkauppaa tekeviin yrityksiin. Samaan aikaan koulutettiin Pietari-eksperttejä Suomessa. Näiden koulutusryhmien opiskelijoista muodostettiin työpareja, jotka auttoivat suomalaisyrityksiä Venäjän markkinoille.[1816] Tehtävät edellyttivät liikkumista rajan molemmin puolin ja saattoivat johtaa muuttoon takaisin Venäjälle. Ei ollut poikkeuksellista, että palattiin jälleen Suomeen ja muutettiin taas pois.

Inkerinmaalla yhä useampia alkoi huolestuttaa, että koulutetut nuoret lähtevät korkeamman elintason toivossa Suomeen ja kyliin jäivät vain vanhukset. Eläkeikäistenkin paluumuuttajien määrä kasvoi 1993. Helsingin työvoimatoimistoon ilmoittautuneista inkeriläisistä 1/3:lla oli akateeminen loppututkinto, mutta vähäisen suomen kielen taidon takia monet jäivät huonossa työmarkkinatilanteessa työttömiksi. Työministeriön opas ”Tietoa Suomeen aikoville IVY:n

1813 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet. Visuri, Pekka 1.2.1999: Venäjä, Itämeri ja Suomen puolustus. Geostrateginen näkökulma turvallisuuspolitiikkaan, s.7. (Artikkeli ilmestynyt englanninkielisenä julkaisussa Northern Dimensions 1999). MKA. KA.

1814 Vaalitarkkailumuistiinpanot Leningradin alueelta v. 1993. KHA.

1815 Kahdeksan palvelupisteen kustannukset olivat Liiton laskelman mukaan yht. 4 milj. Eestin kruunua eli n. 1,6 milj. Suomen markkaa. Kirje no 7/4.2.94. Eesti Ingerisoomlaste Liit. Väljaläinud kirjad 25.1.1994—16.12.1996. TIMA.

1816 Aalto-yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Pienyrityskeskus: Pienyrityskeskus Pietarissa jo 20 vuotta. Pietarin toimiston 20-vuotisjuhlaseminaari. 14.10.2013. www.pienyrityskeskus.aalto.fi luettu 9.4.2018.

ja Baltian suomalaisille" valmistui joulukuussa. TM sai Venäjän ja Viron Inkeri-liitoilta tietoa ajankohtaisista asioista. Pietarissa vierailulla ollut kansliapäällikkö Pertti Sorsa tapasi 7.9.1993 Inkerin Liiton puheenjohtaja Vladimir Kokon. Pääministeri Aho vieraili Pietarissa 22.11.1993 ja Vladimir Kokko tapasi hänet vierailuvastaanotolla.[1817] Pietarin pormestarinvirasto oli tehnyt päätöksen kaupungin ydinkeskustassa sijaitsevan Inkerin Kirkon Pyhän Marian kirkon luovuttamisesta seurakunnalle 1.12.1993 alkaen.[1818]

1993 lopussa Suomessa asui 55 587 ulkomaan kansalaista[1819], joista yli 18 000 oli entisen Neuvostoliiton alueelta. Valtiontarkastusviraston tarkastajat kiinnittivät vuoden 1993 kertomuksessaan huomiota "paluumuuttoon, johon ei liittynyt suomalaisuutta". Eduskunnalle luovutetussa lausunnossa esitettiin tarvittavia muutoksia. Tarkastajat muistuttivat, mikä oli ollut alkuperäinen tarkoitus, kun paluumuutto Neuvostoliitosta Suomeen sallittiin:

> **"Paluumuuttajan asemaan pääsemisen ehtona pitäisi olla jonkinlainen suomen kielen taito ja yhteenkuuluvuuden tunne suomalaisiin. Jos henkilö ei lainkaan puhu suomea ja hänen isovanhemmistaan vain yksi on suomalaista sukujuurta, on hieman vaikea ymmärtää, mitkä siteet tällaista paluumuuttajaa Suomeen yhdistävät."**

Paluumuutto lisäsi Suomen inkeriläisyhdistysten toimintaa. Inkeriläisten yhdistys ry:llä oli 1993 lopussa paikallisosastot Helsingissä, Turussa, Lahdessa, Hyvinkäällä ja Raumalla ja maksaneita jäseniä n. 650. Yhdistyksen nimi muutettiin 1994 Suomen Inkeri-liitto ry:ksi. Turun paikallisosaston ja seurakuntien yhteistyönä Turkuun perustettiin Inkerinsuomalaisten kerho.[1820] Liiton Inkeriläisten Viesti- lehti julkaisi omaisiaan etsivien ilmoituksia. Kadonneitten omaisten etsintäpalveluja hoitivat SPR ja Pelastusarmeija yhteistyössä Suomi-Inkeri-seuran kanssa. Suomi-Inkeri-Seura pyrki tukemaan inkeriläisten kielen ja kulttuurin säilyttämistä Venäjällä ja Virossa ja tuki Inkerin kulttuuria Suomessa järjestämällä taidenäyttelyjä ja musiikkiryhmien esiintymisiä. Seura avasi 1993 Hämeentielle toimiston, jossa toimi suomen, venäjän ja viron kielen keskusteluryhmiä. Toimisto oli inkeriläisten käytössä heidän Helsinki-toimipisteenään ja sieltä oli mahdollista lähettää kerran viikossa postia Venäjälle. Yhteyksiä Viron ja Inkerinmaan inkeriläisjärjestöihin ylläpidettiin ja opastettiin Suomeen pyrkiviä muodollisuuksien hoitamisessa.[1821]

1993 Suomi-Inkeri-Seura havahtui venäjänkielisten inkeriläisnuorten ongelmiin, joihin liittyi huumeiden käyttö. Asian vakavuuden takia alettiin tehdä yhteistyötä poliisin kanssa, mutta siitä ei tiedotettu, koska ei haluttu antaa ikävää leimaa inkeriläisille.[1822] Helena Miettinen kertoo, että Inkerin Kulttuuriseura perustettiin 16.2.1993: Joukko Suomi-Inkeri-seuran hallituksen jäseniä käveli Hämeentien poikki ravintola Lindaan, kun Suomeen Toksovasta ja

1817 29.12.1993 päivätty muistio: Tärkeimmät tapahtumat Inkerissä -93 poliittisella alalla. TIMA.
1818 Paluu uuteen, Helsinki 1994.
1819 Jaakkola, Magdalena 2006. Taulukko 1.
1820 Historiallinen tausta / www.inkeriliitto.fi
1821 Paluu uuteen 1994, s. 43–45.
1822 Saarelainen, Ari, Helsignin Sanomat 25.9.1998.

Hatsinasta kutsuttujen laulu- ja tanssiryhmien matka oli vaarassa peruuntua Suomi-Inkeri-seuran ongelmien takia.[1823]

SM:n ulkomaalaistoimisto oli valmistellut inkerinsuomalaisia koskevien ohjeiden muuttamista siten, että Suomessa asuvilta ja Suomeen tulevilta inkeriläisiltä vaadittaisiin Venäjän viranomaisten todistus pysyvästä maastamuutosta. Tällainen ehdittiin 1993 joiltakin tulijoilta vaatiakin. Työministeriö vastusti, koska pysyvän maastamuuttotodistuksen hankkinut menetti Venäjällä työnteko-oikeuden, mikä hankaloitti palaamista Venäjälle ja ministeriön käynnistämien inkeriläisten koulutusprojektien toteutuminen vaikeutuisi, jos aletaan vaatia maastalähtötodistuksia. Sen jälkeen todistusta ei vaadittu ja asiaa selvitettiin uudelleen.[1824]

Syksystä 1993 lähtien SM:n ulkomaalaistoimistossa valmisteltiin paluumuutto-ohjeita. Pohdittiin kielitaitovaatimusta, jota mm. Saksa käytti. Suomen vaatimuksiin sitä ei kuitenkaan lisätty. Työministeriön apulaistarkastaja Irma Heikkilä-Paukkonen sanoi, että suomen kielen vaatiminen inkeriläisiltä olisi kohtuutonta, koska sen käyttö oli vainojen aikana 50 vuotta kielletty Neuvostoliitossa. Työ- ja opetusministeriön neuvotteluissa maahanmuuttajien koulutusjärjestelyistä OPM:n tavoite oli, että se vastaa kielen opetuksesta ja TM työhön koulutuksesta.[1825]

Tallinnassa alkoi helmikuussa 1994 ensimmäinen perehdyttämis- ja kielikoulutus muuttoa odottaville. Viron Inkerinsuomalaisten Liitto käynnisti paluumuuttoa koskevan tiedotuksen TM:n kanssa sovitulla tavalla. Puheenjohtaja Toivo Kabasen allekirjoittamassa työministeriöön Irma Heikkilä-Paukkoselle osoitetussa kirjeessä pyydettiin ministeriötä maksamaan 24 500 mk[1826] liiton tilille paluumuuttoa koskevan tiedotuksen järjestämisestä inkerinsuomalaisille.[1827] Vuoden lopun laskussa liitto pyysi maksamaan 100 000 mk[1828] tiedotuksen järjestämiskustannuksiin.[1829]

Inkeriläisten paluumuuton alussa työministeri Matti Puhakka totesi 18.5.1990, että eläkeiän saavuttanut inkeriläinen saisi kansaneläkkeen asuttuaan viisi vuotta Suomessa.[1830] TM:n tiedotteessa luki 1990, että eläkeiässä olevien inkeriläisten paluumuuttajien toimeentulo tulee turvata kansaneläkkeen avulla. Ministeriön julkaisemissa paluumuuttajan oppaissa 1991, 1992 ja 1993 oli sama tieto. Kansaneläkkeitä ei kuitenkaan ehditty alkaa maksaa ennen kuin uusi laki muutti tilanteen 1.1.1994 Suomen liittyessä Euroopan talousalue ETA:an. ETA-säädösten mukaan täysi kansaneläke edellytti, että henkilö on asunut maassa 40 vuotta. Tästä syystä monikaan eläkeiän saavuttanut inkeriläinen ei ollut oikeutettu suomalaiseen kansaneläkkeeseen.[1831]

1823 Miettinen, Helena 2003: Röntysköistä se alkoi.

1824 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 14.2.1994.

1825 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 10.3.1994.

1826 Noin 6 040 EUR (v. 2021)

1827 Kirje no 8/4.2.94. Eesti Ingerisoomlaste Liit Väljaläinud kirjad 25.1.1994—16.12.1996. TIMA.

1828 Noin 25 000 EUR (v. 2021)

1829 Kirje no 59/21.12.94 osoitettu Irma Heikkilä-Paukkonen TM. Eesti Ingerisoomlaste Liit Väljaläinud kirjad 25.1.1994—16.12.1996. TIMA.

1830 Työministeri Matti Puhakan vastaus: VP 1990 KK 223/1990. 18.5.1990.

1831 Nvm. Pekka Viljanen / STM. HS 17.8.2002.

Paluumuuttajien yhdysmiehenä eläkeasioissa oli Rudolf Pakki. Sinnikkäästi hän väänsi asiasta kättä STM:n kanssa vielä v. 2000, jolloin Suomessa oli n. 1600 inkeriläisvanhusta. Tulot muodostuivat asumis- ja toimeentulotuista ja Pakki myönsi, että summa oli suunnilleen sama kuin kansaneläke olisi, ”mutta sitä pitää hakea nöyryyttävästi sosiaalivirastosta yhä uudelleen”. Rudolf Pakki muistutti, että työministeriön julkaisemissa paluumuuttajan oppaissa oli luvattu täysi kansaneläke. Hän vetosi siihen, että ETA-sopimuksen myötä 1.1.1994 voimaan tulleessa laissa ei sanota, että sitä sovellettaisiin taannehtivasti. Viro maksoi työeläkettä Suomeen kahdenvälisen sopimuksen perusteella. Kun ei saanut kansaneläkettä vaan toimeentulotukea, tukea vähennettiin Virosta saatavan eläkkeen verran. Lisäksi toimeentulotuen saajat eivät saaneet matkustaa ulkomailla ilman, että tuki leikataan matkapäiviltä, jos niitä on yli kuusi päivää vuodessa. Tukia hakiessa viranomaiset tarkastivat aina paluumuuttajan passin leimat. ”Tämä tuo monelle mummolle mieleen neuvostoajat”, Pakki pahoitteli.[1832]

1832 Serkkola, Eira, Kirkko ja kaupunki 3.5.2000.

12. INKERILÄISTEN PALUUMUUTON HUIPPU-VUODET JA KRITIIKKI

SDP:n ehdokas Martti Ahtisaari valittiin tasavallan presidentiksi 6.2.1994 ja Mauno Koiviston toinen kausi päättyi 28.2.1994. Suomi, Itävalta ja Ruotsi olivat 1994 alusta alkaen jäseninä ETA:n ”EFTA-pilarissa” ja EU-jäsenyyssopimukset allekirjoitettiin Korfulla 24.6.1994. 1991–93 aikana Suomen bruttokansantuote oli laskenut 13%. Devalvaatio auttoi suurteollisuuden kasvuun, mutta ongelmat iskivät yksityistalouksiin. Lama ja suurtyöttömyys vaurioittivat pysyvästi monen suomalaisen elämää. Työttömyysaste oli 1994 alussa 16% ja lamasta pahiten kärsineiden rakennustyöläisten 37%.[1833]

12.1. Inkeriläisten paluumuuton huippuvuosi 1994

Suomen käynnistämät isot avustusprojektit Inkerinmaalle ja Viroon eivät hillinneet paluumuuttointoa. Viranomaisten arviot inkeriläisten paluumuuttajien määrästä 1994 alussa vaihtelivat 9 500–10 000 välillä ja pääosa Suomeen muuttaneista oli nuoria lapsiperheitä. Inkerinmaan kartoitusta talo talolta perestroikan alusta asti tehneen Aleksandr Krjukovin mukaan monen lähtijän perimmäinen syy oli pelko. Ei uskallettu luottaa Venäjän kehityksen jatkuvan myönteiseen suuntaan. Sisäministeri Mauri Pekkarinen sanoi 14.2.1994, että kaikki halukkaat inkeriläiset voivat edelleen muuttaa Suomeen eikä missään ole tehty virallista tai epävirallista päätöstä, että muuttoa hidastettaisiin tai se pysäytettäisiin. Muuttolupaa Pietarissa odottavat epäilivät tällaista, koska inkeriläisille oli 1.1.-10.2.1994 välillä myönnetty vain 30 oleskelulupaa ja niistä 20 sellaisille, joiden perhe oli aikaisemmin muuttanut Suomeen.

Pääkonsuli Seppo Kauppila sanoi, ettei pääkonsulaatti ole pysäyttänyt inkeriläisten muuttoa, mutta hakemusruuhka oli hidastanut oleskelulupien myöntämistä, joka kesti vähintään vuoden. Konsulaatin viisumiosasto myönsi oleskeluluvat normaalitapauksissa suoraan, vain epäselvissä tapauksissa tarvittiin SM:n ulkomaalaiskeskuksen lausunto. Muiden maiden edustustot Pietarissa eivät toimineet maahanmuuttoasioissa yhtä itsenäisesti kuin Suomen. Pääkonsulaatin tiedossa oli, että osa Suomeen muuttaneista oli käyttänyt vääriä dokumentteja syntyperän todistamisessa.[1834]

Pietarin Inkeri liitto halusi Suomeen muuton sijaan elvytystä Venäjällä, mutta ei ottanut virallisesti kielteistä kantaa inkeriläisten muuttoon. Huolta aiheutti koulutettujen nuorten

1833 Kiander, Jaakko 2001
1834 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 14.2.1994.

lähtö, jonka yhtenä syynä oli asuntopula. Inkeri liiton puheenjohtaja Vladimir Kokko kertoi Helsingin Sanomille, että jos liitolla olisi taloudellista kapasiteettia, se alkaisi rakennuttaa Leningradin alueelle taloja inkeriläisille, jotka oli karkotettu eri puolille Venäjää ja Siperiaa. Heidän elinehtojensa parantamiseen tarvittiin kuitenkin Suomen ja Venäjän tuki. Haaveena oli aloittaa muutaman uuden inkeriläiskylän rakentaminen: ”Näin saataisiin käyntiin oikea paluumuutto. Ehkä niihin palaisi Suomeenkin muuttaneita.”[1835]

Helsingissä helmikuussa 1994 vieraillut Pietarin rehabilitointikomission johtaja Aleksander Pisarevski kertoi, että vaikka Venäjän Federaation Korkein Neuvosto oli hyväksynyt jo 28.6.1993 asetuksen inkeriläisten rehabilitaatiosta, maineenpalautus ja paluumuuttoa Inkerinmaalle koskevan lain täytäntöönpano kangerteli. Inkeriläisille oli luvattu maata entisiltä asuinsijoiltaan, mutta vanhalle Inkerinmaalle oli päässyt asettumaan alle 30 inkeriläisperhettä. Pisarevski totesi maan saamisen olevan ongelma, koska Pietarin ympäristössä asuvat eivät halunneet luovuttaa maita. Vastakkain olivat paluumuuttajat ja alueen suuret kolhoosit, joiden työntekijät olivat yksityistämässä valtiontiloja osakeyhtiöiksi. Lisäksi rehabilitaatioasetus koski Pisarevskin mukaan vain niitä inkeriläisiä, joilla oli Venäjän kansalaisuus. Viron tai Suomen kansalaisuuden saneet eivät voisi vaatia menetettyä omaisuuttaan takaisin eikä korvausta siitä. Pisarevski kertoi, että inkeriläisiä yritettiin houkutella ostamaan maita takaisin, ”vaikka Moskova oli antanut Pietarin viranomaisille tehtäväksi etsiä maata tuhansien tulijoiden tarpeisiin.”[1836]

Suomessa inkeriläiset ja heidän ystävänsä pelkäsivät, että itärikollisuuden laajentuminen ja paluumuuttajastatuksen väärinkäytökset leimaavat myös kunnialliset maahanmuuttajat. Rikolliset olivat onnistuneet käyttämään paluumuuttajia välikäsinä ja varastetun tavaran kätkijöinä. Suomen poliisilla oli yhdysmiehet Pietarissa ja Tallinnassa. Suomi-Inkeri-seura järjesti yhteistyössä Leningradin alueen Inkeri liiton ja Viron inkerinsuomalaisten liiton kanssa Helsingissä 15.2.1994 seminaarin, jossa käsiteltiin paluumuuttajastatuksen väärinkäyttöä ja itärikollisuutta. Suomen ja Venäjän välillä solmittu rikostorjuntasopimus oli tulossa voimaan 17.2. ja neuvottelut samanlaisesta sopimuksesta Viron kanssa käynnistymässä. Seminaariin osallistui alan keskeisiä suomalaisia, venäläisiä ja virolaisia virkamiehiä. Ylikomisario Reijo Hyytiäinen sisäministeriön poliisiosastolta kertoi, että uhka itärajan takaa leviävästä järjestäytyneestä rikollisuudesta oli todellinen:

> ”Olemme varautumassa sen laajenemiseen. Perinteiselle mafia-tyyppiselle rikollisuudelle ei Suomessa ole edellytyksiä. Siltä puuttuu kansan tuki ja oikeusjärjestelmä toimii hyvin. Suomessa toimitaan liigoittain. Ne rötöstelevät tietyllä alalla tietyn ajan ja kun johtajat vangitaan, toiminta loppuu”.[1837]

Uusi pelonaihe oli, että Suomeen tuodaan radioaktiivisia aineita ja vaarallisia metalleja. Pietarin ja Leningradin alueen miliisin apulaisjohtaja Viktor Frolov kertoi seminaarissa, että itä-

1835 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 14.2.1994.

1836 Inkeriläisten maineenpalautus kangertelee Venäjällä. STT- HS 20.2.1994.

1837 Saari, Heikki, IS 15.2.1994 ja: Järjestäytynyt rikollisuus vasta tulossa Suomeen. Mafian leviämisen estää kansan tuen puuttuminen. Turun Sanomat 16.2.1994.

rikolliset olivat jo aikoja sitten saaneet jalansijan Suomesta. Hän ehdotti yhteisten tietopankkien perustamista ja totesi, etteivät inkeriläiset olleet Venäjällä mitenkään ”erityisen rikollista ainesta”, mutta rikollisuus oli kauan sitten muuttunut kansainväliseksi: ”Huumerikollisuus ei Venäjällä ole ykkösongelma, vaan järjestäytynyt rikollisuus, nämä mafiosot. Monet ihmiset haluavat rikastua tekemättä työtä. Alussa kaikki näytti suhteellisen vaatimattomalta suojelurahan pyytämiseltä, mutta nyt voidaan sanoa, että rikollisuudella on merkittävä osa liike-elämässä ja jopa jonkinlainen poliittinen tausta.” [1838] Viktor Frolov kertoi hallinnonalansa muuttuneen ”sotivaksi ministeriöksi”. Sellaiset päivät, jolloin ei käytetä aseita tai räjähteitä, olivat harvinaisia ja rikollisilla oli parempi aseistus kuin miliiseillä. Venäjällä esiintyi hänen mukaansa järjestäytynyttä rikollisuutta koko yhteiskunnassa ja prostituutiota vastaan ei enää kannattanut taistella, se taistelu oli jo hävitty.[1839]

Suomen poliisit olivat ongelman jo kohdanneet ja tietojen vaihto Venäjän miliisin kanssa oli tärkeää. Vain 2% Suomessa tehdyistä rikoksista oli ulkomaalaisten tekemiä, mutta suurimman osan niistä tekivät entisen Neuvostoliiton alueelta tulevat. He syyllistyivät erityisesti omaisuusrikoksiin.[1840] Apulaisjohtaja Viktor Frolov arveli, että rikollisuus tulisi lisääntymään, koska Venäjän tilanne ei paranisi lähitulevaisuudessa. Pahinta rikollisuus ei ollut Pietarissa, vaan Karjalassa, Uralilla ja joillain Siperian alueilla. Frolov ei halunnut arvostella Suomen viranomaisten toimintaa, mutta muistutti, että tietty varovaisuus on paikallaan viisumien myöntämisessä: ”On outoa, että minunlaiselleni henkilölle, jolla on paljon hyödyllistä asioitavaa Helsingissä, myönnetään vain muutaman päivän viisumi, kun kaikenlaiset pikkurikolliset saavat olla täällä useita kuukausia”.[1841]

Viron keskusrikospoliisin varajohtaja Juri Nurme kertoi rikosten määrän 1993 vähentyneen Virossa 9 %, mutta tapot ja ryöstöt olivat lisääntyneet ja rikollisuus oli muuttunut raaemmaksi. Viron poliisiorganisaatio oli vasta kolme vuotta vanha ja tarvitsi kaiken saatavissa olevan avun. Suomen poliisin kanssa toivottiin laajempaa yhteistyötä. Nurme kertoi, että rikoksiin syyllistyneet pakenivat ennen Venäjälle, nyt he matkustivat Suomen kautta länteen. Nurmen mukaan Virossa huumausaineet olivat niin halpoja, ettei ollut mitään järkeä salakuljettaa niitä sinne, mutta Suomen suuntaan kulki tasainen huumekuriirien virta. Autojen osalta suunta oli päinvastainen: ”Tallinnassa on niin paljon luxusautoja, etteivät kaikki voi mitenkään olla rehellisesti ansaituilla rahoilla ostettuja. Uusrikkaat ovat tuoneet paljon, mutta vähintään yhtä paljon on varastettu ulkomailta kuten Suomesta.” [1842]

Suomi-Inkeri-seuran kadonneiden omaisten etsintäpalvelu ruuhkautui pahasti alkuvuonna 1994. Runsaasti selvitys- ja todistuspyyntöjä tuli oleskelusta Suomessa sodan aikana. Jatkosodan aikana Suomeen tuodut inkeriläiset saivat nyt Venäjältä lisäeläkkeen sekä alennuksia

1838 Saari, Heikki, IS 15.2.1994. Wilén, Henrik, Hufvudstadsbladet 16.2.1994 ja: Järjestäytynyt rikollisuus vasta tulossa Suomeen. Mafian leviämisen estää kansan tuen puuttuminen. Turun Sanomat 16.2.1994.

1839 Järjestäytynyt rikollisuus vasta tulossa Suomeen. Mafian leviämisen estää kansan tuen puuttuminen. Turun Sanomat. 16.2.1994 ja Wilén, Henrik, Hufvudstadsbladet 16.2.1994.

1840 Järjestäytynyt rikollisuus vasta tulossa Suomeen. Mafian leviämisen estää kansan tuen puuttuminen. Turun Sanomat 16.2.1994.

1841 Wilén, Henrik, Hufvudstadsbladet 16.2.1994.

1842 Järjestäytynyt rikollisuus vasta tulossa Suomeen. Mafian leviämisen estää kansan tuen puuttuminen. TS 16.2.1994 ja Wilén, Henrik, Hufvudstadsbladet 16.2.1994.

mm. matkalipuista.[1843] Etuuksien saaminen edellytti kopiota sodanaikaisesta rekisterikortista. Vaikka nopeimmat selvitykset tehtiin viikossa, useat sadat pyynnöt odottivat. Haku alkoi Suomen valtionarkistosta ja sota-arkistosta, joista haettiin henkilön oikea nimi ja syntymäaika.[1844] Noin 40 Inkerinmaalla asuvaa Suomen puolella taistellutta sotaveteraania sai nyt Suomesta pienen eläkkeen ja mahdollisuuden pariin kylpyläviikkoon. He esittivät, että heille rakennettaisiin oma rivitalo Suomeen.[1845]

Keväällä 1994 Helsingin sosiaalivirastossa kävi inkerikkoja valittamassa lyhyistä oleskeluja työluvistaan. 14.9.1992 alkaen oli vaadittu, että syntyperän selvittäminen ja oleskeluluvan hankkiminen on tehtävä ennen muuttoa eikä niitä voinut jälkikäteen Suomessa hankkia. Suomessa tiedettiin jo, etteivät inkerikot ole inkerinsuomalaisia ja siksi heille myönnettiin vain lyhyet oleskelu- ja työluvat. Sodan aikana Suomessa olleilla Neuvostoliittoon palautetuilla inkerikoilla oli lupa halutessaan tulla paluumuuttajina Suomeen, mutta heidän aikuisille lapsilleen muutto-oikeus ei enää periytynyt. Asia oli vaikea Suomen poliisi- ja muille viranomaisille, koska paluumuuttajista ei ollut tarkkaa määritelmää eikä kirjallista ohjetta. Viranomaisohjeet liittyivät siihen, mitä asiakirjoja suomalaisuuden toteamiseksi vaadittiin.[1846]

Tässä vaiheessa inkerikkojen oleskeluluvan status pudotettiin A.2:sta A.6 ryhmään ”muu erityinen syy” eli samaan, jota inkerinsuomalaisista oli käytetty paluumuuton alkaessa. Inkerikot sanoivat itse kuulleensa ensimmäisen kerran elämässään vasta Suomen poliisilta olevansa inkeroisia (inkerikkoja). Neuvosto-oppikirjoissa oli lukenut, että inkeriläisiä ovat suomalaiset, vatjalaiset ja isorit eli inkeroiset. [1847] Sosiaaliviraston toimistopäällikkö Olli Salin ihmetteli, miten voitiin ”jälkikäteen keksittyjen kriteerien avulla” vaikeuttaa Suomeen jo muuttaneiden elämää. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan pääsihteeri TM:n Risto Laakkonen puolusti kaikkien inkerikkojen oikeutta paluumuuttoon: ”Ei saisi kiusata paluumuuttajia. He ovat kokeneet kovia. Viranomaisten pitäisi olla suurpiirteisiä.”[1848]

Suomi-Inkeri-seura selvensi, että inkerikkoja ei hyväksytä siksi, että he eivät ole muuttaneet Suomen nykyisten rajojen sisältä pois: ”Kulttuurillinen ja kielellinen perusta on otettava uudeksi suomalaisuuden tunnustamisen pohjaksi. Esi-isätutkimukset kuuluvat historialliseen tutkimukseen eivätkä virastoihin.” Seura piti Suomen paluumuuttopolitiikkaa perusteitaan myöten epäonnistuneena. Suomi-Inkeri-seuran mielestä inkeriläiset eläkeläiset voisivat muuttaa Suomeen rajoituksetta ja muiden kohdalla pitäisi tutkia, miksi pyrkii maahan. ”Opiskelu on hyvä syy, mutta työttömyyskortistoon ihmisiä ei kannata tuoda”. Seura muistutti, että on tuettava suomalaisuutta Venäjällä ja tarjota siellä suomea opetuskieleksi rohkeammin.[1849]

Venäjän tilanne oli yhä sekasortoisempi. Ei tiedetty, johtiko maata presidentti Jeltsin vai hänen vanhoilliset neuvonantajansa. Maaliskuussa 1994 Venäjän ja Viron neuvottelut viimeisten venäläisjoukkojen vetämisestä elokuun loppuun mennessä keskeytyivät, kun Venäjä lisäsi painostusta ja vaati kohtuuttomia myönnytyksiä. Virolaisten olisi pitänyt maksaa kovassa

1843 Inkeriläisten maineenpalautus kangertelee Venäjällä. STT- HS 20.2.1994.

1844 Paluu uuteen 1994, s. 50.

1845 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 14.2.1994.

1846 Sisäministeriön ulkomaalaiskeskuksen ylitarkastaja Tuomo Kurri, HS 10.7.1994.

1847 Piirto, Hilkka, Helsingin Sanomat 10.7.1994.

1848 Piirto, Hilkka, Helsingin Sanomat 10.7.1994.

1849 Lähteenmäki, Miira, Helsingin Sanomat 21.8.1994.

valuutassa Neuvostoliiton miehitysjoukkojen asuttaminen omaan maahansa. Viroon jääville venäläissotilaille olisi pitänyt taata eläkkeet ja antaa omaksi asunnot, joista useat oli saatu neuvostojoukkojen haltuun karkottamalla oikeat omistajat ensin Siperiaan.[1850]

Vuosittain lähes 1 000 Venäjän ja Viron suomalaista työskenteli Suomessa maatalouden kausiluontoisissa töissä kuten mansikanpoiminnassa. Venäjän ja Viron Inkerin liitoilla oli keskeinen rooli kesätyöpaikkojen välittämisessä.[1851] Marjanpoimijoiden kutsumisrutiineihin haluttiin luoda yhdenmukaiset menettelytavat. Pietarin pääkonsulaatissa oli 7.–8.2.1994 Inkeri Liiton, Suomen työvoimaviranomaisten ja Kuopion läänin marjanviljelijöiden neuvottelu inkeriläisten mahdollisuuksista päästä marjanpoimintatyöhön Suomeen. Sovittiin menettelytavat ja Kuopion työsuojelupiiristä lähetettiin 28.2.1994 marjanpoiminnan työehdot ja palkat 1994. Liitteinä oli työsopimusmalli ja ehdot 1994.[1852] Kirje lähetettiin tiedoksi Sointu Häkkiselle pääkonsulaattiin ja apulaistarkastaja Irma Heikkilä-Paukkoselle työministeriöön. TM lähetti vielä oman tiedotteensa asiasta kaikkien työvoimapiirien toimistoille, työvoimatoimistoille sekä kansainvälisiä työvoimapalveluja hoitaville virkailijoille.[1853]

STM:n kanssa tehdyn sopimuksen perusteella Suomen Kesälukioseura järjesti 1994 ensimmäisen maahanmuuttajanuorille tarkoitetun kesälukion. Opetusministeriö tuki Suomen lähialueilla koulutushankkeita, joihin osallistui myös Venäjän ja Viron suomalaisia. Hankkeita oli 1993–94 yli 100 ja mukana 350 oppilaitosta.[1854] STM:n Inkeri-projektin vanhusten palvelukeskus valmistui Petroskoihin, vanhalla Inkerinmaalla aloitettiin kolmen rakentaminen ja Pietariin suunniteltiin ”minipalvelukeskusta”. Siellä vanhukset saisivat ruokaa ja muita palveluja.[1855]

Myös suomalaisen Villa Inkeri- yhdistyksen toiminta-ajatus oli, että inkeriläisvanhukset saisivat avun omassa maassaan, ettei tarvitsisi muuttaa Suomeen. Yhdistys aloitti 1994 palvelutalotoiminnan Leningradin alueella ja rakensi kymmenessä vuodessa vanhuksille 24-paikkaisen palvelukodin ja kaksi rivitaloa Kikkeriin. Paikalliset sosiaaliviranomaiset maksoivat osan talon käyttökuluista. Lisäksi yhdistys korjasi 300 inkeriläisvanhuksen asunnot ja järjesti kotiavustusta. Asuntonsa korjauttavien piti sitoutua olemaan muuttamatta Suomeen. Villa Inkeri rahoitti toimintansa Raha-automaattiyhdistyksen avustuksin ja ylläpiti Kikkerissä retkeilyhotellia ja kirpputoria. Yhdistyksen projektipäällikkö Pentti Kärki kertoi, että vanhukset eivät halua lähteä Suomeen, mutta kun koti ei ole kunnossa eikä sosiaaliturva toimi, he olivat pakon edessä.[1856]Suomi-Inkeri-Seura yritti parantaa elinoloja Inkerinmaalla järjestämällä maatalouskonekeräyksen maanviljelijöiden auttamiseksi.[1857]

1850 Helsingin Sanomien pääkirjoitus 9.3.1994.

1851 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1852 Kuopion työsuojelupiirin työsuojelutoimiston 28.2.1994 päivätyt ohjeet: Inkerinsuomalaisten kesätyö- ja harjoittelumahdollisuudet Suomessa vuonna 1994. TIMA.

1853 Työministeriön 2.3.1994 päivätyt ohjeet: Inkerinsuomalaisten kesätyö- ja harjoittelumahdollisuudet Suomessa vuonna 1994. TIMA.

1854 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1855 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 14.2.1994.

1856 Konttinen, Jussi, Helsingin Sanomat 22.4.2004.

1857 Paluu uuteen, Helsinki 1994, s. 50.

Humanitaarista apua Suomesta oli viety kirkon järjestöjen, kansalaisjärjestöjen sekä yksityisten lahjoittajien toimesta Venäjälle siitä alkaen, kun se tuli mahdolliseksi. Vuositasolla seurakuntien apu oli miljoonia markkoja. Inkerin kirkon pääsihteeri Isto Pihkala on pohtinut, että koska ystävyysvierailuja Suomesta Inkerinmaalle ja Karjalaan tehtiin useimmiten juhlahetkinä, suomalaiset avun viejät eivät tunteneet venäläistä arkea. Puuttui taito kuunnella asioita venäläisin korvin, mistä seurasi paljon väärinkäsityksiä. Suomalaisen ystävällinen puhe tulkittiin venäläisessä kulttuurissa usein lupauksiksi ja suomalaisilta ruvettiin odottamaan sellaistakin, mitä he eivät olleet ymmärtäneet luvanneensa.[1858]

Kirkkojen rakennustyön ohella diakonian merkitys oli suuri Venäjän mullistuksissa. Inkerin Kirkon 33 seurakuntaa olivat Inkerinmaalla, Karjalan Kannaksella, Laatokan pohjoispuolisessa Karjalassa ja kaukaisimmat Murmanskissa, Moskovassa ja Siperiassa. Säännöllistä yhteistyötä oli lähes 200 suomalaisen seurakunnan kanssa. Taloudellisesti kirkko oli riippuvainen ulkoisesta avusta, jolla rakennus-, kalustus- ja muut vastaavat menot katettiin. Isto Pihkala kertoi elokuussa 1994, että kun Haapakankaan kirkko määrättiin luovutettavaksi takaisin, kirkkoa kerhotiloinaan pitäneet paikkakuntalaiset polttivat sen maan tasalle.[1859] Tarve humanitaariselle avulle on jatkunut. Toiminnanjohtaja Upe Poutiainen Suomen Idäntyö UP:stä kertoo avustusorganisaationsa synnystä: ”12. joulukuuta 1994 istuin kaikessa rauhassa kirkossa. Siellä puhuttiin Venäjän hädästä.”[1860]

Helsingissä perustettiin 1994 Suomen venäjänkielisten Forum koordinoimaan toimintaa. Tutkijat näkevät, että sysäyksenä oli muutos kansainvälisessä ilmapiirissä, joka alkoi fokusoida vähemmistöjen ongelmiin: ”uudet venäläiset” etsivät tapaa tyydyttää omia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia tarpeitaan ja ”vanhat venäläiset” tunsivat, että heidän kulttuurinen perintönsä oli sammumassa. Forum oli ei-poliittinen yritys koota Suomen venäjänkielinen väestö keskustelemaan yhdessä ongelmistaan ja toiveistaan. Se sai Suomen valtion taloudellista tukea ja myönteisen vastaanoton. Loppu oli kuitenkin surkea ja pikainen, kun pieni nationalistinen etnisten venäläisten ryhmä onnistui pääsemään Forumin johtoon. Seuraus oli Forumin hajoaminen ja loputtomat kiistat.[1861] Vasta vuonna 2000 Suomen venäjänkieliset onnistuivat perustamaan uuden keskusjärjestön.[1862]

UNHCR rekisteröi 1994 lopussa Moskovan ja Pietarin alueella 90 000 pakolaista. Suurin osa halusi päästä jatkamaan matkaa Suomeen tai muualle länteen. Venäjä oli jo liittynyt Geneven vuoden 1951 pakolaisten asemaa koskevaan sopimukseen, mutta kansainväliset järjestöt tiesivät, ettei se täyttänyt sopimusvelvoitteitaan. Minkäänlaista lainsäädäntöä tai pakolaispolitiikkaa ei ollut. Venäjällä arvioitiin olleen 300 000, jopa 500 000 pakolaista, valtaosa Aasiasta tai Afrikasta. Maa oli pakolaisongelman kanssa neuvoton eivätkä viranomaiset tienneet mitä tehdä. Siksi Venäjä delegoi UNHCR:lle tietyt oikeudet toimia maassaan.

UNHCR toivoi, että media vaikuttaisi pakolaisia koskeviin asenteisiin Venäjällä ja järjesti 2.-5.2.1995 Helsingissä suljetun seminaarin, jonne kutsuttiin Venäjän tiedostusvälineiden

1858 Isto Pihkalan haastattelu: Kotimaa 7.4.2000.

1859 Seurakuntien apu Inkeriin menee perille. Savon Sanomat 29.8.1994.

1860 www.suomenidantyoup.fi, 2016.

1861 Hannikainen, Lauri 2002. Suomen venäjänkielistä väestönosaa koskevaa tutkimusta ja asemaa kartoittava ad hoc-työryhmä 24.4.2002 opetusministeriössä. TFA

1862 *Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry.* merkittiin yhdistysrekisteriin 8.2.2000.

edustajia Moskovasta ja Pietarista. Seminaariin osallistunut Erkki Pennanen muistutti Helsingin Sanomissa, että jos joku kuvittelee Suomesta takaisin Venäjälle palautettujen somalien ongelman ratkenneen Venäjän puolella, hän on täysin väärässä.[1863]

Samaan aikaan jatkui inkeriläisten paluumuuttajien vajaan 2000 hengen vuotuinen virta. Neuvostoliiton suomalaisten paluumuutto toi 1990–94 Virosta ja Venäjältä noin 13 000 paluumuuttajaa. Puolet 1994 loppuun mennessä saapuneista oli asettunut Helsinkiin, joka kantoi suurimman vastuun. Uudenmaan lääninhallitus ja TM käynnistivät kokeiluprojektin, jonka tavoitteena oli, että paluumuuttajat sijoittuisivat tasaisemmin eri puolille Suomea.[1864]

12.2. Paluumuuttoa kritisoidaan Suomessa ja Venäjällä, mutta se jatkuu

Nettomaahanmuuton kasvu alkoi Suomessa 1995. Inkeriläisten paluumuuton hoitaminen Suomen valtionhallinnossa oli hankalaa, koska se tapahtui kuuden eri ministeriön alaisuudessa:

(1) TM hoiti maasta- ja maahanmuuttoa ja paluumuuttoa koskevia asioita sekä työvoiman kv. liikkuvuuteen liittyvät työvoimapalvelu- ja työlupa-asiat. Niitä hoiti TM:ssä kansainvälisten työvoimapalvelujen sekä siirtolaisuuden yksikkö.

(2) SM:n ulkomaalaiskeskus hoiti ulkomaalaislain täytäntöönpanoa, ulkomaalaisten maahantulo-, oleskelu- ja työlupa- asioita sekä maasta poistumiseen ja ulkomaalaisten matkustusasiakirjoihin liittyvät asiat. SM:lle kuuluivat Suomen kansalaisuutta koskevat asiat. Ulkomaalaiskeskuksesta muodostettu uusi erillinen Ulkomaalaisvirasto UVI aloitti toimintansa 1.3.1995.[1865] UVI:n johtajaksi nimitettiin Mielikki Tenhunen.

(3) UM:n toimialaan kuului mm. ulkosuomalaisia koskevien hallinnollisten määräysten laatiminen ja käsittely. Suomen edustustot Venäjällä ja Virossa osallistuivat Suomeen muuttoa suunnittelevien inkeriläisten neuvontaan ja suomalaisen syntyperän selvittämiseen.

(4) STM hoiti omaan hallinnonalaansa liittyen paluumuuttoa koskevia asioita. STM:n yhteydessä toimi ulkomaalaisvaltuutettu tehtävänään edistää ulkomaalaisasioiden turvaamista sekä ulkomaalaisten, viranomaisten ja järjestöjen yhteistoimintaa. Valtuutetun toimisto antoi yksittäisille ulkomaalaisille apua ja neuvoja ja järjesti tarvittaessa oikeusapua.

1863 Pennanen, Erkki, HS 7.2.1995.
1864 Takalo, Pirjo ja Juote, Mari 1995, s. 3.
1865 Myöhemmin nimi muutettiin Maahanmuuttovirastoksi (Migri).

(5) OPM:n hallinnonalaan kuuluivat ulkomaalaisten peruskouluopetus sekä aikuiskoulutus ja maahanmuuttokoulutuksen suunnittelu ja kehittäminen.

(6) YM vastasi yhdessä asuntohallituksen kanssa ulkomaalaisten asumiseen liittyvistä kysymyksistä. Työryhmissä oli myös rakennushallituksen edustaja.

Suomeen muuttaneen inkeriläisen piti tehdä itsestään ja mukanaan muuttaneista perheenjäsenistä normaali muuttoilmoitus. Kuten jokaisen ulkomaalaisen, jonka oleskelu Suomessa kestäisi yhtäjaksoisesti yli vuoden, oli lisäksi ilmoittauduttava asuinpaikkakuntansa kihlakunnan rekisteritoimistossa väestö- ja kotipaikkarekisteriin merkitsemistä varten. Siellä piti esittää passi ja muuttokirja tai muu hyväksyttävä selvitys tiedoistaan. Ilmoittautumisen jälkeen rekisteritoimisto vahvisti kotipaikan ja paluumuuttaja sai suomalaisen sosiaaliturvatunnuksen. Jos viisumissa oli status A2, sen sai noin kahden viikon kuluttua rekisteröitymisestä. Saatuaan sosiaaliturvatunnuksen paluumuuttaja sai hakea asunto-, lapsilisä- ja työttömyyskorvauksia.[1866]

Maaliskuun 1995 eduskuntavaalien alla Suomen talousnäkymät olivat synkät, vaikka talous oli kääntynyt nousuun. Valtaan nousi 13.4.1995 Paavo Lipposen (SDP) viiden puolueen koalitiohallitus, joka istui 15.4.1999 asti. Ulkoministeriksi tuli Tarja Halonen (SDP) ja muut kaksi ministeriä UM:ssä olivat Pekka Haavisto (Vihr) ja Ole Norrback (RKP). Sisäministeri oli Jan-Erik Enestam (RKP) ja toinen ministeri SM:ssä Jouni Backman (SDP), työministeri oli Liisa Jaakonsaari (SDP). Sos.- ja terveysministeri oli Sinikka Mönkäre (SDP) ja muut ministerit STM:ssä Terttu Huttu-Juntunen (Vas) ja Arja Alho (SDP), jonka jälkeen 9.10.1997 alkaen Jouko Skinnari (SDP).

Ulkomaalaispoliittinen kansliapäällikkötyöryhmä käsitteli 2.5.1995 kokouksessaan inkeriläisten paluumuuttoa työministeriön 30.3.1995 päivätyssä muistiossa esitettyjen tietojen pohjalta. Muistio oli saatettu hallituksen tietoon ja sen mukaan Suomen maastamuutto-, ulkosuomalais- ja paluumuuttopolitiikka perustuivat yksilön valinnanvapauden periaatteelle:

”Suomen maastamuutto-, ulkosuomalais- ja paluumuuttopolitiikka perustuu yksilön valinnanvapauden periaatteelle. Jokaisella on valinnanvapaus maastamuuton, suomalaisen identiteetin (ulkosuomalaisuuden) säilyttämisen sekä paluumuuton suhteen. Valtiovallan tehtävänä on tämän valinnanvapauden edellytysten turvaaminen. Ulkosuomalaispolitiikassa tämä merkitsee toimenpiteitä, joilla tuetaan ulkosuomalaisten pyrkimyksiä suomalaisen identiteetin ylläpitämiseen[…]Suomesta suunnataan ulkosuomalaisille tiedotustoimintaa, tuetaan ulkosuomalaisten omia tiedotusvälineitä sekä heidän kulttuuri- ja järjestötoimintaansa.

Ulkosuomalaispolitiikalla luodaan myös edellytykset paluumuuttopolitiikalle, vaikka paluumuutto ei olekaan ulkosuomalaispolitiikan tavoite sinänsä. Pitämällä yllä yhteyksiä ulkosuomalaisiin ja pitämällä heidät ajan tasalla Suomen olosuhteiden kehityksestä, he voivat perustaa mahdollisen paluumuuttopäätöksensä todellisen tiedon varaan. Siirtolaisuuspolitiikassa ulkosuomalaisella tarkoitetaan ulkomailla asuvaa

1866 Paluu uuteen 1994, s. 17.

Suomen kansalaista sekä suomalaista syntyperää olevaa ulkomaan kansalaista, joka pitää itseään suomalaisena.

Vain Suomen kansalaisella on ehdoton oikeus kaikissa olosuhteissa palata Suomeen. Muiden kuin Suomen kansalaisuutta olevien ulkosuomalaisten oikeus paluumuuttoon on myös lainsäädännössä tunnustettu: Ulkomaalaislain (378/91) 18 §:n mukaan oleskelulupa voidaan ulkomailla myöntää, jos ulkomaalaisella on suomalainen syntyperä. Työlupa voidaan tällöin myöntää työministeriön määräyksen mukaan rajoituksetta ilman työvoimapoliittista harkintaa. Työlupavelvollisuudesta vapautettu on lain 25 §:n nojalla henkilö, joka on ollut Suomen kansalainen tai jonka vanhemmista ainakin toinen on tai on ollut Suomen kansalainen. Tällaiselle henkilölle oleskelulupa voidaan myöntää myös Suomessa maahan saapumisen jälkeen (20 §).[1867]

Muistiossa todettiin, että huomioiden sen, mitä Viron ja Venäjän suomalaiset ovat joutuneet vuosikymmenten kuluessa kokemaan, on psykologisesti tärkeää, että he voivat luottaa siihen, että mahdollisuus Suomeen muuttoon säilyy. Oli tarpeen välttää sellaista, mikä saa aikaan huhuja paluumuuton rajoittamisesta tai lopettamisesta, koska se oli omiaan aiheuttamaan levottomuutta ja vaikeuttamaan paluumuuton ohjausta. Lisäksi oleskelulupien myöntämismenettelyssä noudatettiin Suomessa ja ulkomailla ulkomaalaislain mukaisesti ”järkevää kohtuullisuutta”. Tämä edellytti Suomelta toimenpiteitä ”heidän alueellisten olosuhteidensa ja kulttuurinsa kehittymisedellytysten turvaamiseksi nykyisillä asuinsijoilla.” Paluumuuton edellytyksiä tuli tukea ”kohdistamalla viranomaistoimintaa enemmän kuin paluumuuttoon yleensä on tarpeen kohdistaa.” Näiden toimintalinjojen todettiin jo ohjanneen käytännön toimintaa. Toiminnan tehostamiseksi ja Suomen siirtolaisuuspolitiikan selvittämiseksi paluumuuton osalta ”on tarpeen luoda toimintaohjelma, johon eri hallinnonalat sitoutuvat.” Lisäksi on selvitettävä ”mikä taho ja millä resursseilla huolehtii haastatteluista suomalaisen syntyperän selvittämiseksi ja Suomen siirtolaisuuspolitiikan selvittämiseksi paluumuuton osalta.” [1868]

Ulkomaalaisviraston tarkastaja Raili Sorainen kertoi 21.6.1995, että Suomeen oli tullut venäläisiä käyttäen väärennettyjä todistuksia inkerinsuomalaisen syntyperän todistamiseen ja osa tapauksista oli viety oikeuteen. Poliisitutkimusten mukaan Suomeen oli tullut ihmisiä, jotka olivat saaneet kansallisuutensa inkerinsuomalaiseksi viranomaisia lahjomalla. Siksi suomalaisuudesta vaadittiin nyt alkuperäisiä todistuksia eikä UVI hyväksynyt enää 1990 jälkeen annettuja todistuksia ilman lisäselvityksiä.[1869]

Suomi-Inkeri-seura oli toiminut aktiivisesti auttaakseen Nikiforovan perhettä, joka oli tullut Suomeen turistiviisumeilla ja hakenut paluumuuttolupaa vasta Suomessa. Kielteisen päätöksen saatuaan he valittivat korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mutta KHO vahvisti käännytyspäätöksen. 21.6.1995 uutisoitiin, että UVI:n johtaja Mielikki Tenhunen oli tehnyt päätöksen, jonka mukaan kolmihenkinen perhe sai vuoden oleskeluluvan ja mahdollisuuden

1867 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1868 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1869 Vainio, Riitta : Nikiforovin perhe sai oleskeluluvan. Inkeriläisinä esiintyneitä venäläisiä vastaan on aloitettu oikeudenkäyntejä. Helsingin Sanomat 21.6.1995.

jäädä Suomeen paluumuuttajina. Perusteena oli, että Irina Nikiforovan äiti oli tullut Suomeen paluumuuttajana jo aikaisemmin.[1870]

TM oli rahoittanut 1987 alkaen tutkimuksia suomalaisten suhtautumisesta pakolaisiin ja ulkomaalaisiin. 1995 selvityksen mukaan ilmapiiri pakolaisia ja maahanmuuttajia kohtaan oli muuttunut vielä huomattavasti kireämmäksi verrattuna 1993 selvitykseen.[1871] Helsingissä sosiaalivirasto teki 82 inkeriläisestä paluumuuttajasta oman tutkimuksen. Siinä selvisi, että yksikään heistä ei ollut saanut työpaikkaa 6 kuukauden kuluessa. Paluumuuttajien pääasialliseksi tuloksi jäi peruspäiväraha. Keskimäärin he saivat 1995 toimeentulo- ja asumistukea 3 000 mk[1872] kuussa.[1873]

Virossa ja Venäjällä oli 1995 puolivälissä paluumuuttojonossa yhteensä noin 9000 inkeriläistä ja Leningradin alueen Inkeri Liitto arvioi jo, että mahdollisia paluumuuttajia voi olla entisen Neuvostoliiton alueella 100 000. Työministeriö käytti omissa arvioissaan paljon alhaisempia lukuja; Venäjällä 24 000, Virossa 17 000 ja Karjalassa 18 000.[1874] Helsingin ulkomaalaisyksikön johtaja Ammi Isokallio arveli, että viranomaiset säätelivät muuttajien määrää jonoilla ja piti mahdollisista lisäkriteereistä järkevimpänä suomen kielen koetta. Saksakin vaati entisen Neuvostoliiton alueen paluumuuttajilta kielitaitoa, joka selvisi alustavasti saksaksi täytettävistä lomakkeista, joita oli yli 50 sivua.

Suomi-Inkeri-seura[1875] halusi tiukentaa paluumuuttajien kriteereitä, jottei yhteiskunnan varoja käytettäisi väärin. Työikäiseltä tai nuorelta pitäisi vaatia työ- tai opiskelupaikka: ”Sillä rahalla, joka käytetään paluumuuttajien hyysäämiseen, autettaisiin jo monta oikean avun tarvitsijaa rajojen toisella puolella.” Seuran puheenjohtaja Inkeri Räisänen tiesi tapauksia, joissa jopa isovanhemmat oli lähetetty hakemaan sosiaaliavustuksia Suomesta. Ulkomaalaisviraston tarkastaja Esko Repo oli nähnyt monen kirjoittavan paluumuuttolomakkeeseen vastaukseksi ”aburaha” tai ”kellakortti” kohtaan, jossa tiedusteltiin toimeentuloa Suomessa.[1876]

Kesällä 1995 SM:n ulkomaalaisosaston osastopäällikkö Risto Veijalaiselta kysyttiin, miksi valtion tilintarkastajien jo vuoden 1993 kertomuksessa esitettyjä muutosehdotuksia paluumuuttajien kriteereihin ei ole vieläkään huomioitu. Veijalainen sanoi, että TM, UM ja STM hankaloittivat paluumuuttaja- käsitteen uudelleenmäärittelyä. Työministerinä juuri aloittanut Liisa Jaakonsaari (SDP) sanoi, että ”on vaikea uskoa, että jarrutus olisi tullut työministeriöstä. Mutta jos valtion tilintarkastajat ovat huomauttaneet asiasta, niin kriteereitä pitää sitten ilman muuta terävöittää.” Jaakonsaaren mielestä paluumuuton pitäisi noudattaa alkuperäistä ideaa, että paluumuuttaja on henkilö, joka palaa siihen maahan, jossa on joskus asunut ja pelkkä linkki isoäitiin tai isoisään tuntui ”mielettömän löysältä”.[1877]

1870 Vainio, Riitta, Helsingin Sanomat 21.6.1995.

1871 Pöyhönen, Sari, Politiikan tutkimuksen päivät, Helsinki 10.-11.3.2016

1872 Noin 730 EUR (v. 2021)

1873 Ängeslevä, Päivi, Helsingin Sanomat 30.7.1995.

1874 TM Muistio:Venäjän ja Viron suomalaisten paluumuuttokysymys 30.3.1995/Kansainvälisten työvoimapalvelujen ja siirtolaisuuden yksikkö/Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju. (KHA)

1875 Suomi-Inkeri-seuran pj. oli Inkeri Räisänen ja varapj. tässä vaiheessa Pekka Kauppala.

1876 Ängeslevä, Päivi, Helsingin Sanomat 30.7.1995.

1877 ibid.

Venäjällä suurin osa inkeriläisistä odotti vieläkin rehabilitointia, jonka Venäjän Korkeimman Neuvoston vähemmistökansojen oikeuksia tutkinut komissio oli luvannut tapahtuvan jo syksyllä 1992.[1878] Rehabilitointiasetus hyväksyttiin Korkeimmassa Neuvostossa 28.6.1993, mutta Karjalan Inkerin-liiton puheenjohtaja Juho Mullonen kertoi heinäkuussa 1995, että Suomesta sodan jälkeen palanneet 55 000 inkeriläistä odottivat edelleen asian toteutumista. Suomessa olleiden mainetta ei ollut palautettu siksi, että Venäjän viranomaisten mielestä sisä-Venäjälle Pihkovan, Kalinin, Jaroslavlin ja Novgorodin alueelle asutettuja inkeriläisiä ei ole vainottu, koska niillä alueilla ei ollut vankileirejä. Inkeriläiset pitivät maineensa palauttamista tärkeänä ja halusivat virallisen tunnustuksen siitä, että vainot olivat todellisia eivätkä Suomesta palautettujen omaa kuvittelua. Karjalan Inkerin-liitto esitti, että Suomi ja Venäjä käsittelisivät palautettujen inkeriläisten rehabilitointia valtiollisella tasolla.[1879]

Syyskuussa 1995 Inkerin kirkon piispa Leino Hassinen vihki Kelton uuden koulutuskeskuksen. Espoon seurakuntayhtymä, Suomen Lähetysseura ja Ruotsin Lutherhjälpen olivat tukeneet lähes 2 milj. mk[1880] hanketta. Inkerin kirkko oli ehtinyt järjestää jo seurakunta- ja diakoniatyön sekä kirkkomuusikkojen koulutusta suomalaisten kouluttajien avulla.[1881] Suomen Eläkeliitto rahoitti koulutuskeskuksessa diakonien koulutusta.[1882] Rakennukset opistoa varten siirrettiin Espoon seurakunnasta.[1883] Opistoon on myöhemmin rakennettu runsaasti uusia tiloja ja siellä on koulutettu kaikki Inkerin kirkon työntekijät. Hatsinan lähelle perustettiin 1995 Skuoritsan seurakunnan alueelle suomalaisin lahjoitusvaroin Maria-koti. Se toimii edelleen esimerkillisenä vanhusten palvelutalona Leningradin alueella. Suomalaiset ystävyysseurakunnat ja vapaaehtoiset tukevat vielä säännöllisesti palvelukodin toimintaa.[1884]

Venäjän ja Viron inkeriläisseurojen toimintaa kielen ja kulttuurin säilyttämiseksi tuettiin Suomen valtion budjettivaroin ja suomalaisten Inkeri-seurojen avustuksin. Nämä eivät olleet niin runsaita kuin seurakuntien antamat. Suomesta saadut avustukset aiheuttivat Inkeri-seuroissa kitkaa ja vastuuhenkilöitä vaihdettiin usein varojen väärinkäytösepäilyjen takia. Kehran inkerinsuomalaisten seuran kolmen jäsenen allekirjoittama Viron Inkerinsuomalaisten liiton puheenjohtajalle osoitettu kirje kertoo: ”Olemme seuranneet seuran toimintaa toista vuotta, ennen kuin päätimme kirjoittaa Teille. Jos ette puutu asiaan, kirjoitamme seuraavaksi Suomen Inkerinsuomalaisten Liittoon. Haluamme, että rahalla, joka annetaan seuralle, pidetään suomen kielen taitoa ja inkerinsuomalaista kulttuuria yllä eikä käytetä sitä omaksi hyväksi.”[1885]

Tilastojen valossa venäläisen elinolosuhteet olivat edelleen huonot ja Pietarissa yli 50% väestöstä eli köyhyysrajan alapuolella. Ulpu Iivari kirjoitti Demariin Moskovasta lokakuussa 1995: ”Vaalivoittoa joulukuussa pidettävissä duuman vaaleissa odottava kommunistinen kan-

1878 Pentikäinen, Mikael, Helsingin Sanomat 17.8.1992.

1879 Inkeriläiset odottavat yhä maineensa palauttamista. Juho Mullosen haastattelu. Länsi-Savo 1.8.1995.

1880 Noin 488 000 EUR (2021)

1881 Helsingin Sanomat 2.9.1995: (STT) Inkerin kirkon koulutuskeskus vihittiin Keltossa käyttöön.

1882 Isoviita, Matti, Savon Sanomat 5.7.1999.

1883 Hilan leirikeskuksesta Kirkkonummelta sekä Leppävaarasta ja Lintuvaarasta. Serkkola, Eira, Kirkko ja kaupunki 3.5.2000 ja Puranen, Kauko 2022.

1884 Juhani Kopposela oli hankkeen käynnistäjä. Ks. myös Lilja Stepanovan haastattelu, Helsingin Sanomat 2019.

1885 Kansio: TOIMIK Eesti Ingerisoomlaste Liit Saabunud Kirjad 17.05.1989–16.11.1996. TIMA.

sanedustaja kuvasi värikkäästi, kuinka opettajien tyttäret joutuvat etsimään elantonsa prostituutiosta." Hiilikaivostyöläiset, opettajat ja upseerit eivät olleet saaneet palkkojaan kuukausiin. Talousluvut osoittivat kuitenkin, että aallonpohja oli saavutettu ja talouden uskottiin kääntyvän nousuun1996. [1886]

Paluumuuttajana 1990 Suomeen tullut Eino Tatti alkoi syyskuussa 1995 syyttää julkisuudessa Suomea virheistä ja puutteista inkeriläisasioiden hoitamisessa. Samalla hän paljasti Venäjän Tehtaankadun lähetystön omista palveluistaan inkeriläisiltä vaatimat korvaukset:

> "[…] Eniten hämmästyttää virallisen Suomen suhtautuminen Inkerin suomalaisiin. Pelisääntöjä muutetaan koko ajan. Ensin riitti, jos isänmaan passissa luki Finn, eikä ollut väliä millä viisumilla tuli Suomeen. Ja muutama tuhat tulikin. Sitten oleskeluluvan jatkamiseksi piti hankkia lisätodisteita. 2–3 vuoden asumisen jälkeen kun anoi pysyvää oleskelulupaa, vaadittiin Venäjän passissa leimaa pysyvästä maastamuutosta. Joku meni hankkimaan paikanpäältä, toiset menivät Tehtaankadulle ja noin 2000 markalla per passi sen sai. Voi kuvitella mitä se tuli maksamaan jokaiselle inkeriläiselle perheelle ja myös Suomelle.
>
> Nyt kun tulee kuluneeksi viisi vuotta ja ruvetaan anomaan Suomen kansalaisuutta niin taas menee rahaa miljoonia Tehtaankadulle. Suomen kansalaisuus myönnetään, kun luopuu Venäjän kansalaisuudesta ja se maksaa noin 1 500–2 000[1887] markkaa per passi ja "spravkasta" maksetaan taas Tehtaankadulle. Maininta pääministeri Paavo Lipposen kriittisestä suhtautumisesta Inkerin suomalaisiin tuo mielikuvan äitipuoli-Suomesta (Helsingin Sanomat 10.8.1995): lasta hyväillään, kun hänestä on hyötyä. Sodan aikana Suomeen pakkosiirrettiin 60 000 inkeriläistä kun silloin tarvittiin kielitaitoista työvoimaa. Silloin kelvattiin renkeinä pelto- ja metsätöihin sekä tykkilihaksi rintamalle[…] Suomi on osasyyllinen inkeriläisten tuhoon[…] Sodan jälkeen Stalin kohteli inkeriläisiä kuin vihollisen auttajia ja tie oli pitkä, kauas Volgan mutkan taakse, Uralilta Tyynelle merelle saakka.[…]Suomen on autettava omia heimoveljiä. Inkeriläisten pelastaminen onnistuu vain Suomessa. Se kyllä maksaa. Pitäisi laatia valtion ohjelma ja anoa rahoitusta Brysselin kautta."[1888]

Inkerikeskus ry:n hallituksen puheenjohtaja Helena Miettinen oikoi Tatin väitteitä:

> "Eino Tatin kirjoitus on inkeriläisten kirjavan lähihistorian peilikuva[…] Olemme samaa mieltä siitä, että inkeriläisten vaiheet ovat olleet harvinaisen koettelevat. Sen sijaan emme ole samaa mieltä siitä, että Suomi olisi inkeriläisille äitipuoli. Suomi on pikemminkin lapsiaan aikuistumaan auttava äiti[…] Viiden viimeisen vuoden aikana Suomeen on siirtynyt 13 000 inkerinsuomalaista paluumuuttajaa… Moni on tullut hakemaan parempaa elintasoa, mutta varsin moni myös vahvistamaan suomalaista identiteettiään. Vastassa ovat monet ongelmat, sillä vaikka Suomi-äidin syli oli avoin,

1886 Iivari, Ulpu, Demari 16.10.1995.
1887 Noin 370 – 493 EUR (2021)
1888 Tatti, Eino: Suomi inkeriläisille äitipuoli. Helsingin Sanomat 25.9.1995

tulija huomasi esiliinan taskut tyhjiksi: paluumuuttajan arkea varjostaa työn puute ja elämän kalleus[…] Painopiste inkeriläisten tukemisessa on ollut rajan takaisilla alueilla […] Vastuuta inkeriläisten asioista ei kuitenkaan voi kaataa Suomen valtion sen enempää kuin Brysselinkään harteille, avainasemassa ovat paluumuuttajat itse[…]"[1889]

Väinö Taina jatkoi Eino Tatin oikomista ja kirjoitti, että tämän mielipide sisälsi asiatonta Suomen valtion ja Inkerin ystävien syyllistämistä inkeriläisten synkän kohtalon aiheuttajina:

"Olin jo 16-vuotias, kun siirryimme Suomeen 1943, joten selkeänä jäi mieleen silloinen helppous lähteä pois sodan jaloista ja uhasta joutua takaisin neuvostojen valtaan. Se ei voinut olla Suomesta tulleiden väestönsiirtoa toteuttavien aikaansaamaa innostusta tai pakkoa, lähtö johtui silloisista olosuhteista. Meitä ei pakkosiirretty Suomeen[…] esim. fil. tri Vilho Helanen, professori Pentti Kaitera, kapteeni Juho Tirranen, pastori Juhani Jääskeläinen, opettaja Antti Hämäläinen, kaupunkineuvos Erkki Tuuli ym. sekä monet lotat, sairaanhoitajat ja lääkärit närkästyisivät kuullessaan syytöksiä siitä, että he pakottivat rakastamansa Inkerin kansan lähtemään kotikonnuiltaan[…]" [1890]

12.3. Paluumuuttoperusteita kiristetään 1996. Hallituksen periaatepäätös 1997

Valtioneuvosto päätti 30.8.1995 iltakoulussaan asettaa ulkomaalaispoliittisen toimikunnan. Sisäministeri Jan-Erik Enestamin ja ylijohtaja Risto Veijalaisen allekirjoittamalla kirjeellä 6.9.1995 pyydettiin kaikkia hallituspuolueita sekä Suomen Keskustaa, Kristillistä Liittoa, relevantteja kansalaisjärjestöjä[1891] ja asiantuntijaministeriöitä UM, OM, SM, VM, OPM, STM, TM nimeämään ehdokkaansa. Toimikunnan tuli laatia 31.12.1996 mennessä Ulkomaalaispoliittinen ohjelma. Sen sisältövaatimuksissa oli 11 eri kohtaa, joista kolmas oli niiden kriteereiden määrittäminen, joita Suomeen muuttavilta henkilöiltä, paluumuuttajat mukaan lukien, tulee edellyttää ja neljäs oli perhesuhteiden merkitys maahanmuuton perusteena.[1892]

Lokakuussa 1995 asetetun Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan puheenjohtajaksi nimitettiin Suomi-Seuran toiminnanjohtajaksi 1994 kutsuttu Ilkka-Christian Björklund (SDP).[1893] Ensimmäiseksi toimikunta laati inkeriläisiä koskevan osamietinnön. Tähän asti oli nojauduttu vuoden 1991 lakiin, jossa suomalaista syntyperää maahanmuuton erityisenä kriteerinä ei mainittu. Koska inkeriläisillä ei voimassa olleen lain mukaan ollut muutto-oikeutta

1889 Miettinen, Helena: Suomi on auttava äiti. Helsingin Sanomat 2.10.1995

1890 Taina, Väinö: Inkeriläiset tulivat Suomeen omasta halusta. Helsingin Sanomat 7.10.1995.

1891 Pakolaisneuvonta ry/Suomen Pakolaisapu ry, SPR ja Kirkon Ulkomaanapu.

1892 Sisäasiainministeriö 6.9.1995 Asia: Ulkomaalaispoliittisen toimikunnan asettaminen. / Dnro 8/041/95. KHA

1893 I-C Björklund oli ollut SKDL:n kansanedustajana v.1972–82 ja SDP:n kansanedustajana v.1987–91.

Suomeen, toimikunta pyysi oikeuskanslerin lausunnon siitä, pitäisikö paluumuutto-oikeus kirjata ulkomaalaislakiin vai riittäisikö pelkkä valtioneuvoston päätös. Toimikunta luovutti osamietintönsä 30.1.1996. Sen mukaan 1990 alkanut paluumuutto oli luonut ”tietyn asteisen odotusoikeuden” inkeriläisille.[1894] Käsite ei ollut juridinen, mutta toimikunnan mielestä ”Suomella oli kuitenkin historiallisten tosiasioiden nojalla velvollisuus viedä kehitys loppuun ainakin jossain muodossa.”

Maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen toimikunta halusi tiukentaa inkeriläismääritelmää, mutta laajentaa muutto-oikeuden koskemaan osaa itäkarjalaisista. Syntyperältään suomalaiseksi luettaisiin henkilö, jolla oli Suomeen ”yhteenkuuluvuutta osoittava side”. Tiukennus koski suomalaisten isovanhempien määrää, joita tulisi olla kaksi. Hyväksytyn hakijan avio- tai avopuoliso saisi työ- ja oleskeluluvan, samoin alle 18-vuotiaat lapset. Toimikunta halusi muuttaa Pietarin Inkerin Liiton ylläpitämän jonotusjärjestelmän viranomaistoiminnaksi, koska siihen liittyi tärkeitä oikeusturvatekijöitä. Ehdotus oli muuttaa paluumuutto-ohjelmaa virallisestikin niin, että sitä toteutettaisiin sekä Suomessa että inkeriläisten asuinalueilla Venäjällä ja Virossa. Suomessa tehtävien toimenpiteiden pääkohdat olivat ulkomaalaislain muutos oleskeluluvan myöntämiseksi ja VN:n 1990 päätöksen[1895] muuttaminen vastaamaan korvausten piiriin esitettyä henkilöpiiriä. Toimenpiteiksi lähialueilla Venäjällä ja Virossa toimikunta esitti vahvistettavaksi ohjelman, jonka tavoitteena oli edistää suomalaisen kulttuuri- ja kieli-identiteetin säilymistä ja vahvistaa inkeriläisten edellytyksiä jäädä asuinsijoilleen.[1896]

Venäjälle kaavailtujen toimenpiteiden perustana oli 20.1.1992 allekirjoitettu sopimus Suomen ja Venäjän välisten suhteiden perusteista ja sopimus lähialueyhteistyön kehittämisestä.[1897] Leningradin alueen Inkerin Liitto tarttui asiaan heti. Yhdessä Suomi-Inkeri-seuran kanssa esitettiin 12.3.1996 eduskunnalle, että Inkeriin perustettaisiin Suomen valtion rahoituksella inkeriläisten kansallista kulttuuria vaaliva keskus ja monitoimitaloja. Ehdotettiin, että Suomi lähtisi lähialueyhteistyössä tukemaan kaikkien inkeriläisten eli inkerinsuomalaisten sekä suomensukuisten inkerikkojen ja vatjalaisten pyrkimyksiä.

Leningradin alueen Inkerin Liitto ja Suomi-Inkeri-seura vetosivat yhdessä Suomen eduskuntaan myös ”kulttuuriautonomian tai oman alueen” saamiselle Venäjän inkeriläisille. Tämän tutkimuksen valossa se on kiinnostavaa, koska Suomen puuttuminen Venäjän sisäisiin asioihin ja tällaisen suunnitelman tukeminen oli torjuttu jo 1990, 1991 ja 1992. Leningradin alueen Inkerin Liiton puheenjohtaja Aleksanteri Kirjanen totesi Helsingin Sanomissa 13.3.1996, että kulttuuriautonomian tai oman alueen saaminen olisi mahdollista nyt, kun Venäjällä asuviin suomalaisiin kohdistuneet sortotoimet oli kumottu 1993 rehabilitointiasetuksella ja asetuksen tärkein kohta oli, että pois siirretyt inkeriläiset voivat palata kotiseudulleen. Inkerinmaalla tilanne 1996 oli kuitenkin edelleen sama kuin 1994: sinne oli palannut vain 25–30 perhettä eri puolilta entistä Neuvostoliittoa.[1898]

1894 Ks. presidentti Koiviston mielipide asiasta, Luku 12.4.
1895 VnP Nro 1054/90.
1896 SM 2/30.1.1996; Inkerinsuomalaisten paluumuutto.
1897 Sipilä, Jarkko, Helsingin Sanomat 27.2.1996.
1898 Ks. luku 12.1.

Aleksanteri Kirjanen kertoi syyksi vähäiseen paluuseen Inkerinmaalle sen, että ”Venäjän valtio ei tue millään tavalla muuttajia” ja paluumuuttajat joutuivat maksamaan itse muuttonsa. Tontteja oli hankala saada ja rakentaminen vaikeaa, kun ei ollut toimivaa rahoitusjärjestelmää ja viranomaiset torjuivat muuttoaikeet vetoamalla siihen, ettei ollut vapaata maata eikä asuntoja. ”Olisi helpompi palata Inkerinmaalle, jos talot olisivat valmiina ja ne rahoitettaisiin lähialueyhteistyömäärärahoista.” Kirjanen toivoi Suomen ottavan esimerkkiä Saksasta. Saksan ja Venäjän välillä oli sopimus, että ne rahoittavat ja rakennuttavat yhdessä Leningradin alueelle kaksi saksalaiskylää.[1899] Saksalaiskylät perustettiin Saksan rahoituksella Kelton lähelle inkeriläisten vanhoille hyville perunanviljelysmaille.[1900]

Leningradin alueen Inkerin Liiton kaikuna jatkoi Eino Tatti Helsingin Sanomissa:

> ”Inkeriläisten paluumuutosta tulee kohta kuluneeksi kuusi vuotta. Mutta asiat ovat olleet sekavat ja pysyvät yhä. Matti Virtanen kertoo saksalaisista paluumuuttajista[1901], joiden kohtalo on mielestäni suurin piirtein samanlainen kuin inkeriläistenkin vain sillä erolla, että he eivät kokeneet tuommoista nöyryytystä kuin pakkosiirtoa Saksaan ja luovutusta takaisin Neuvostoliittoon, mitä ovat saaneet inkeriläiset[…] suhteessa Saksa otti samassa ajassa noin 15 kertaa niin paljon omia paluumuuttajia kuin Suomi. Paluumuuttajat saivat Saksan kansalaisuuden käytännössä heti. Samoin tapahtuu Kreikassa, jossa suhteessa Suomeen on 5–6 kertaa enemmän paluumuuttajia […] Ennen kuin saa Suomen kansalaisuuden 7 vuoden sisällä joutuu käymään poliisilaitoksella todistamassa suomalaisia sukujuuria 3–5 kertaa ja passit jäävät jumiin kuukausiksi joka kerta[…] Kun miettii näitä asioita, niin tuntee itsensä nöyryytetyksi ja ryöstetyksi, siksi kun itse olen paluumuuttaja. Suomi ottakoon mallia Saksasta!” [1902]

Ulkomaalaispoliittinen kansliapäällikkötyöryhmä käsitteli Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan 30.1.1996 luovuttamaa osamietintöä 23.5. ja päätti, että ohjelman valmistelua jatketaan ja esitti, että se toteutetaan lähialueyhteistyömäärärahoista.[1903] Ehdotukset toteutettiin ulkomaalaislain ja Valtioneuvoston päätöksen muutoksilla 1.10.1996.[1904] Inkeriläisiä paluumuuttajia koskevaa lainsäädäntöä saatiin vasta nyt. Lain mukaan toisen vanhemmista tai vähintään kahden neljästä isovanhemmasta oli oltava suomalaisia. Lisäksi hakija velvoitettiin osallistumaan maahanmuuttovalmennukseen ennen muuttoa.[1905]

Pietarissa jonotti 1996 muuttoa Suomeen 5 000 inkeriläistä ja Inkerin Liitto hoiti edelleen pääkonsulaatin paluumuuttojonoa. Järjestelmän epäkohdat havainneiden viranomaisten lisäksi asia hiersi myös Inkerin Liiton ja Inkerin Kirkon suhteita. Liiton edustajat närkästyivät Arvo Survon lausunnoista, että Liitto on maastamuuttovirasto, joka ei kyennyt hoitamaan

1899 Laine, Riitta-Eliisa, Helsingin Sanomat 13.3.1996.

1900 Wladimir Kokko opastamallaan kierroksella Kelton alueella 17.5.2019.

1901 Helsingin Sanomat 28.2.1996.

1902 Tatti, Eino: Miksi inkeriläisiä nöyryytetään? Helsingin Sanomat 17.3.1996

1903 Sosiaali- ja terveysministeriö Pakolaistoimisto Meri-Sisko Eskola. Muistio 24.9.1996: Inkeri-projekti. Inkeri projektit – kansio. TIMA.

1904 VnP Nro 1054/90.

1905 Ulkomaalaislaki 511/1996: https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1996/19960511

alkuperäistä tehtäväänsä inkeriläisen kulttuurin ja suomen kielen kehittämistä. Inkerin Liiton toiminnanjohtaja Valeri Koivanen kertoi, että suomalaisten avustusten kulkeutuminen etupäässä Inkerin Kirkolle vei järjestötoiminnasta kiinnostuneet yksinomaan kirkon piiriin. Yksi ihminen hoiti Liitossa paluumuuttojonossa olevien sukulaissuhteiden dokumentointia Suomen sisäministeriötä varten ja se oli ”vähintä, mitä Inkerin Liitto voi kärsineitten hyväksi tehdä”.

Koivasen mukaan aktiivisin ja kielitaitoisin inkeriläisväestö oli ehtinyt muuttaa Suomeen, mutta ”uudet hieman kiristyneet paluumuuttokriteerit antoivat nyt vähän toivoa, ettei inkeriläisyys vielä lähivuosina kuolisi vanhalla Inkerinmaalla”. Siellä asui 15 000 rekisteröityä inkeriläistä, mutta Koivanen arveli, että inkeriläisyyden merkitys suomen kielen säilyttäjänä alueella hiipuisi, ”koska paluumuutto oli tehnyt tehtävänsä”.[1906]

Turkuun oli tullut inkeriläisiä paluumuuttajia mm. Kazakstanista. Kaupunki päätti, että jos paluumuuttaja tulee etukäteen ilmoittamatta, hän ei saa enää vastaanottopalveluja. Turku luopui 15.10.1996 alkaen inkeriläisille järjestettävästä tilapäismajoituksesta. Kaupungin ulkomaalaistoimisto teki asuntohakemuksen kaupungin asuntotoimistoon, jos sai tarkat tiedot tulevista paluumuuttajista 2 kk etukäteen. Tarjottu asunto tuli ottaa vastaan ja paluumuuttaja voi saada heti asuinalueensa palvelut.[1907] Suomen kansalaisuudesta oli tullut haluttua tavaraa Venäjällä eikä papereiden väärentäminen ollut harvinaista. Suomalaisuuden todistaminen luotettavasti oli ongelma. Se oli ollut vaikeaa jo paluumuuton alkaessa eikä tilanne helpottunut. Inkeriläisyyttä oli mahdoton todentaa asiakirjoista. Saksa alkoi 1996 vaatia kaikilta Venäjältä tulevilta paluumuuttajilta kotona saadun saksalaisen identiteetin ja saksan kielen taidon.[1908]

Venäjällä ja Virossa oli syksyyn 1996 mennessä aloittanut STM:n Inkeri-projektin puitteissa jo viisi palvelutaloa ja viisi uutta oli valmistumassa. Leningradin alueen Taitsan palvelutalossa oli 24 kuntoutuspaikkaa ja avohuoltopalvelut tavoittivat yli 100 vanhusta. Perustamiskustannukset olivat olleet 2,7 milj. mk[1909]. STM:n muistiossa todettiin, että projektilla ei pyritä eikä voida vaikuttaa Suomeen saapuvien paluumuuttajien määrään, joka oli noin 2 000 vuodessa. Projektilla oli kuitenkin onnistuttu siirtämään muuton painopistettä työikäisiin.[1910]

Venäläisten laajamittainen turismi Suomeen oli alkanut ja Pietarin pääkonsulaatissa myönnettiin 1996 jo lähes 190 000 viisumia. Pääkonsuli Osmo Lipponen oli heti saavuttuaan havainnut viisumiväärinkäytöksiä.[1911] Maaliskuussa 1997 Lipponen kertoi STT:lle, että väärennetyt viisumianomukset olivat olleet pitkään konsulaatin riesana ja niitä oli lähetetty suomalaisten

1906 Länsi-Savo 26.8.1996

1907 Telefax Turun kaupungin sosiaalikeskus/Kansainvälinen palvelukeskus/Ulkomaalaistoimisto. Saapunut 25.9.1996 UM/OIK-33. Signum 68.40. UMA.

1908 UM Muistio PIET054–13/31.10.2001 (Korjattu versio. Luottamuksellinen). Asia: Venäjältä paluumuuttoa Suomeen jo 11 vuotta. Kuinka paluumuutto käytännössä toimii sekä paluumuuton tuomista ongelmista. Signum 68.41 Suomi-Venäjä; Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. UMA.

1909 Noin 659 000 EUR (2021)

1910 Sosiaali- ja terveysministeriö Pakolaistoimisto Meri-Sisko Eskola. Muistio 24.9.1996: Inkeri-projekti. Kansiossa Inkeri-projektit. TIMA.

1911 Osmo Lipposen haastattelu 10.8.2018.

yritysten nimissä satoja. Huijauksessa oli käytetty hyväksi kymmenien eri yritysten nimiä, osa kansainvälisiä. Asiaa tutkittiin ja sitä oli saatu jo jonkin verran kuriin.[1912]

Suomessa oli havahduttu venäjänkielisten paluumuuttajanuorten ongelmalliseen tilanteeseen. Suomi-Inkeri-seuran asiasta tekemän kartoituksen jälkeen 1997 aloitettiin 3-vuotinen katutyöhanke, jonka seurantaryhmässä oli sosiaali- ja terveysministeriön, sisäministeriön, keskusrikospoliisin ja Helsingin poliisin ulkomaalaisyksikön edustajat. Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman projektin tarkoitus oli ehkäistä paluumuuttajanuorten ajautumista rikollisuuteen.[1913]

Syksyyn 1997 mennessä lähes 20 000 inkeriläistä oli muuttanut Suomeen ja Pietarissa oli 8 000 jonossa. Kansanedustaja Sulo Aittoniemi (Kesk) teki 25.9.1997 kirjallisen kysymyksen: ”Mikä on tällä hetkellä inkerinsuomalaisten ns. paluumuuton tilanne ja aikooko Hallitus ryhtyä rajoittamaan muuttoa ja tyrehdyttää muuttovirran parantamalla inkeriläisten nykyisillä asuinsijoilla heidän elinolosuhteitaan?”[1914] :

> **”Muutto-oikeuden perusteena vaadittiin tietynlaisia siteitä Suomeen. Tänne houkutellut ikääntyneet inkeriläiset eivät ole Suomeen enää juurtuneet. He koputtelevat kepillään vanhaintalojen piha-asfalttia, itkevät ja kaipaavat takaisin entisille asuinsijoilleen. Toisaalta moni tänne muuttamiseen halukas on käyttänyt mahdollisuutta väärin ja saanut paluumuuttajan oikeudet ilman perusteita. Inkeriläisten ns. paluumuutto Suomeen pitäisi kiireimmiten lopettaa. Asian helpottamista auttaisi se, että inkerinsuomalaisten asuinsijoilla esimerkiksi Venäjällä heidän elinolosuhteitaan parannettaisiin, niin kuin jossain määrin lienee tapahtunutkin.”[1915]**

Valtioneuvosto hyväksyi 16.10.1997 periaatepäätöksen Suomen hallituksen pakolais- ja maahanmuutto-ohjelmaksi. Sen valmistelussa oli otettu huomioon STM:n vanhustenhuollon Inkeri-projektista 1992–97 saatu kokemus. Lipposen hallituksen työministeri Liisa Jaakonsaari painotti asiaa erityisesti käytyään vihkimässä projektin puitteissa rakennetun vanhainkodin Virossa. Hän kertoi huomanneensa silloin, miten tärkeää inkeriläisille vanhuksille oli, että heitä autetaan kotiseuduilla eikä revitä juuriltaan: ”Tämä on minusta aivan ehdoton lähtökohta.”[1916]

Periaatepäätös tehtiin Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan 30.12.1996 valmistuneen ”Hallittu maahanmuutto ja tehokas kotoutuminen” -mietinnön pohjalta.[1917] Sen mukaan inkeriläisiä on tuettava heidän historiallisilla asuinalueillaan ja hallitus edellytti, että

1912 www.mtvuutiset.fi 26.3.1997: Väärennettyjä viisumianomuksia Pietarin konsulaattiin. (Luettu 20.3.2020)

1913 Saarelainen, Ari, HS 25.9.1998.

1914 VP 1997 KK 877/1997 vp Aittoniemi.

1915 VP 1997 KK 877/1997 vp Aittoniemi.

1916 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kukko-Liedes, Pirjo, Kaleva 17.2.2002 / Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1917 Entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevien suomalaisen syntyperän omaavien henkilöiden Suomeen muutto. Ulkomaalaisviraston kirje sisäasiainministeriön ulkomaalaisosastolle 8.2.1999. (KHA).

inkeriläisten elinolosuhteiden parantamiseen ja heidän kulttuurinsa säilyttämiseen Suomen lähialueilla tähtäävän ohjelman toteuttamista kiirehditään.[1918]

Kansanedustaja Sulo Aittoniemi oli saanut yksityiskohtaisia tietoja siitä, miten paluumuuttojärjestelmä käytännössä toimi ja teki hallitukselle uuden kirjallisen kysymyksen perusteiden selvittämisestä.[1919] Aittoniemen kritiikin ydin oli venäläisen Inkerin liiton keskeinen rooli paluumuuttopolitiikan toimeenpanossa:

> ”Onko Hallitus tietoinen, että inkeriläisten paluumuuttajien Suomeen palaamisen järjestystä ja mahdollisuuksia säädellään Venäjällä Venäjän tiedustelupalveluun läheisissä suhteissa olevien Inkerin liiton Pietarin, Tarton ja Petroskoin toimistojen toimesta[…] maahanmuuttokelpoisuus ja mahdollisuudet ratkaistaan monissa tapauksissa muilla kuin Suomen viranomaisten tarkoittamilla perusteilla? Inkeriläisten paluumuuttojonoa ylläpitää Pietarissa Inkerin liiton Pietarin osasto. Vaikka paluumuutosta Suomeen päättävät Suomen valtion viranomaiset, on paluumuuttojonon ylläpito annettu vieraan valtion lainsäädännön alla oleville kansalaisjärjestöille. Kansalaisjärjestötoimintaa Venäjällä ei voi mitenkään verrata suomalaiseen yhdistystoimintaan.
>
> Inkerin liitto Venäjällä lienee tällä hetkellä tiukasti entisen KGB:n talutusnuorassa. Inkerin liiton Pietarin osaston puheenjohtaja Eero Pellinen ja Pietarin pääkonsulinviraston työntekijä Ludmila Zaturina saavat todennäköisesti palkkaa Venäjän turvallisuuspalvelulta.
>
> Entistä sotalaivaston insinööriä Valeri Koprista ei otettu[…] paluumuuttojonoon suomalaisesta syntyperästään huolimatta. Hän oli ehkä mies, joka tiesi liikaa. Hänen Suomeen pääsynsä onnistui, koska Pietarin Pyhän Marian kirkossa vierailulla ollut erittäin korkean tason suomalainen auttoi häntä Suomen viranomaisten puheille. Suomen turvallisuusviranomaisten tulisi selvittää edellä esitettyjen olettamien oikeellisuus.”[1920]

Sisäministeri Jan-Erik Enestam (RKP) vastasi, että vaikka oli perusteltua, että Suomen edustustot hoitaisivat muuttojonoja, se ei ollut resurssien puutteen takia mahdollista. Hakemusten suuren määrän takia Venäjän inkeriläisten järjestöt osallistuivat paluumuuttojonojen organisointiin. Tutkiva journalisti Jarmo Luuppala kirjoitti asiasta Ilta-Lehteen. Aittoniemi, siviiliammatiltaan ylikomisario, kertoi Luuppalalle, että hänen tietojensa mukaan Venäjän tiedustelupalvelu on saattanut ujuttaa paluumuuttajien mukana venäläisiä vakoilijoita Suomeen. Supo ei pystynyt vielä todentamaan väitteitä.[1921]

Suomi-Inkeri-seurassakin oli jo ymmärretty, että Venäjällä kansalaisjärjestöt eivät olleet samanlaisia kuin Suomessa: ”Inkerin liitto toimii Venäjän Federaation lakien alaisena. He joutuvat raportoimaan viranomaisille tekemisistään. Inkerin liitto on läheisessä yhteistyössä Venä-

1918 TM0074:00/14/02/1999. Inkerinsuomalaisten tukiprojektin asettaminen
Ylijohtaja Harri Skogin allekirjoittama lähete. (Jaettu mm. TM:n projektiarkistoon) ja kp. Sorsalle.

1919 VP 1997 KK 1108/1997 vp Aittoniemi.

1920 VP 1997 KK 1108/1997 vp Aittoniemi.

1921 Luuppala, Jarmo 1997.

jän turvallisuuspalvelun kanssa ja se on käyttänyt liittoa hyväkseen. Ystävyyttä pitää harjoittaa, mutta suomalaisten pitäisi ymmärtää, että Venäjällä toimitaan eri lailla kuin Suomessa."[1922]

Ulkomaalaisviraston johtaja Mielikki Tenhunen kirjoitti 5.11.1997 vastineen Helsingin Sanomien juttuun, jossa kerrottiin kansalaisuushakemusten käsittelyajan venyneen 3 vuoteen, vaikka UVI:n kansalaisuusyksikön henkilöstöä oli lisätty. Syy oli ulkomaalaisten määrän kaksinkertaistuminen 5 vuoden aikana. Valtion taloudellisen tilanteen takia UVI:n työntekijöitä ei voitu lisätä ja yksikköön siirrettäisiin muista tehtävistä vuoden ajaksi 9 toimistosihteeriä ja 11 esittelijää. UVI oli 1.3.1995 aloittaessaan perinyt edeltäjältään Ulkomaalaiskeskukselta 9300 keskeneräistä asiaa. Vireillä oli vielä 2100 ennen 1996 tehtyä kansalaisuushakemusta. Vuoden 1990 alussa tulleiden inkeriläisten paluumuuttajien osalta täyttyi nyt vuosittain viiden vuoden asumisaika, joka oli edellytys kansalaisuuden saamiselle.[1923]

12.4. Paluumuuton ankara kritiikki. Hallituksen selonteko 1998. Tukihanke

Yhteensä 16 000 ihmistä odotti Venäjällä ja Virossa paluumuuttolupaa Suomeen 1998 alussa.[1924] Suomi-Inkeri-seura oli viestinyt jo kauan työministeriölle, että Suomeen tuli paluumuuttajina yhä enemmän ihmisiä, joilla ei ollut yhteyttä inkeriläiseen kulttuuriin.[1925] Seura jätti 24.2.1998 eduskunnalle vetoomuksen paluumuuttajiksi laskettavien inkeriläisten sekä muiden entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden maahanmuuttajien erottamiseksi selvemmin toisistaan. Inkerinsuomalaisina oli tullut tuhansia, joihin määritelmä ei sopinut ja seura vaati pätevien tutkijoiden palkkaamista selvittämään paluumuuttajiksi haluavien syntyperää. Jo 20 000 inkerinsuomalaista perheenjäsenineen oli tullut ja vain noin 400 muuttajan kotikieli oli suomi. Epäoikeudenmukaisinta sukujuuriltaan selkeästi suomalaisten ja suomea taitavien kannalta oli, että paluumuuttajina pääsi ihmisiä, joiden olisi tullut pyrkiä maahan normaalien maahanmuuttajien joukossa. Paluumuuttopolitiikan uudistaminen oli tarpeen, että vältyttäisiin tulijoiden ja Suomessa jo asuneiden välisiltä kiistoilta.[1926]

Suomi-Inkeri-seura arvioi, että suomalaisten kielteinen suhtautuminen venäjää ja viroa puhuviin maahanmuuttajiin muuttuisi suopeammaksi, jos Suomeen tuleminen olisi rehellisellä pohjalla. Paluumuuttolupiin vaadittavien dokumenttien käsittelyn seura halusi Suomen viranomaisten vastuulle, pois venäläisten kansalaisjärjestöjen vaikuttamiselta.[1927] Huhtikuussa 1998 eduskunnan ulkoasiainvaliokunta pyysi hallitukselta valtiopäiväjärjestyksen 48§:n

1922 Luuppala, Jarmo 1997.
1923 Tenhunen, Mielikki: Kansalaisuusasiat ruuhkautuneet. Helsingin Sanomat 5.11.1997.
1924 STT-IA. 27.2.1998. http://w3.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_1998/27.helmikuu/INK898.HTM
1925 Alasuutari, Päivi – STT: Koivisto yhtyy inkeriläispuheisiin, Kaleva 7.2.1999.
1926 STT-IA. 27.2.1998. http://w3.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_1998/27.helmikuu/INK898.HTM
1927 ibid

nojalla selontekoa inkeriläisten maahanmuutosta Suomeen. Sitä ryhdyttiin valmistelemaan työministeriön koordinoimana.[1928]

Valtioneuvosto asetti TM:n yhteyteen uuden Etnisten suhteiden neuvottelukunta- nimisen elimen ja sen toimikaudeksi 15.5.1998–14.4.2001. ETNO:oon kuuluivat maahanmuutto- ja etnisiin suhteisiin liittyvissä asioissa keskeiset ministeriöt ja viranomaiset, kansalaisjärjestöt ja työelämän osapuolet. Tämä oli ensimmäinen valtioneuvoston asettama elin, jossa olivat edustettuina kaikki suurimmat maahanmuuttajaryhmät ja Suomen historialliset vähemmistöt. TM:n nvm Risto Laakkonen nimitettiin ETNO:n pääsihteeriksi. Tehtävänä oli osallistua maahanmuuttopolitiikan kehittämiseen alueellisena yhteistyöelimenä sekä antaa lausuntoja maahanmuuttopolitiikkaan ja etnisiin suhteisiin liittyvissä kauaskantoisissa sekä ajankohtaisissa kysymyksissä. ETNO asetti itselleen apuelimiä, jaostoja ja ad hoc-asiantuntijatyöryhmiä.[1929]

Kuntaliitto julkaisi Eve Kyntäjän tutkimuksen Viron sosiaalinen kehitys ja inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen.[1930] STM:n Inkeri-projektin puitteissa Viroon oli saatu omat talot Viljandin, Tarton, Pärnun ja Rakveren seuroille.[1931] Viron inkeriläisten mielestä Suomen olisi pitänyt supistaa paluumuuttoa, sijoittaa säästetyt varat inkeriläisiin Virossa ja ottaa aktiivisempi rooli Inkerinmaan tukemisessa, jotta suomalaisperäinen inkeriläiskulttuuri voisi selvitä tulevaisuudessa. Siirtolaisuusinstituutti julkaisi omassa sarjassaan Eve Kyntäjän yhdessä Kulu Hillin kanssa tekemän ”Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen”.[1932]

Venäjällä ajauduttiin kesällä 1998 entistä vakavampaan kriisiin ruplan devalvoinnin takia. Seurasi täydellinen romahdus kansan luottamuksessa hallitukseen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen taloudellisyhteiskunnalliseen kokeiluun. Samalla loppui myös ulkomaiden halu ja kyky tukea rahallisesti uudistusten jatkumista. Pääministeri Jevgeni Primakovin onnistui tilapäisesti vakauttaa yhteiskunnallinen tilanne, mutta perusongelmat jäivät.[1933] Syksyllä 1998 Helsingin poliisi paljasti venäjänkielisten inkeriläisnuorten heroiiniliigan, jonka ydinjoukossa oli 30–40 nuorta. Päätekijät olivat Pietarista, toiminta järjestäytynyttä ja venäjänkielisten nuorten värväys systemaattista. Poliisin toivottiin puuttuvan tilanteeseen kovalla kädellä. Paluumuuttajarouva, jonka nuoren sukulaisen puoliso oli huumeliigan kovanaamoja ja istunut vankilassa, sanoi: ”Laittaisin nämä kaikki Venäjälle. Ovat meille Inkerin suomalaisille häpeä!”[1934]

Helsingin sosiaalipäivystyksen johtaja Olli Salin tiesi, että paluumuuttajanuorten keskuudessa heroiinin käyttö oli suurta: ”Tämä porukka on ajautunut tilanteeseen, jossa ovat saaneet tukea vain omasta ryhmästään.” Sosiaaliviraston Rauno Kervinen piti kieliongelmaa syynä paluumuuttajanuorten eristymiseen, muita pulmia olivat koulutuksen ja työn saaminen ja

1928 EUAV:n pj. Markus Aaltosen kirje 11.12.1998 TP Mauno Koivistolle. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1929 Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla. Tutkimukset ja tilastot. Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työhallinnon julkaisu Nro 238.

1930 Kyntäjä, Eve 1998.

1931 KANSIO: Järvamaa Ingerisoomlaste kultuuriselts kirjavahetus asutustega 12.11.1989–23.9.1999. TIMA.

1932 Kyntäjä, Eve ja Kulu, Hill 1998.

1933 Mauno Koiviston yksityisarkisto: Pekka Visuri 1.2.1999: Venäjä, Itämeri ja Suomen puolustus. Geostrateginen näkökulma turvallisuuspolitiikkaan. (Artikkeli ilmestynyt englanninkielisenä julkaisussa Northern Dimensions 1999) Kotelo 1999/II MK: Artikkelit, kutsut, puheet, P. Visuri. KA.

1934 Saarelainen, Ari, Helsingin Sanomat 25.9.1998.

hoitomotivaation löytäminen. Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtaja Inkeri Räisänen toivoi sosiaali- ja terveyspalveluihin venäjänkielistä kuntoutushenkilökuntaa. Koulunkäynti oli vaikeaa ja kahtena edellisenä kesänä narkomaaninuoria oli turhaan yritetty saada mukaan leireille.[1935]

Syyskuussa 1998 Martti Backman teki TV1:n MOT-sarjaan ohjelman paluumuuton ongelmista. Nähtiin paluumuuttajana Suomeen haluavan pariskunnan haastattelutilanne Pietarin pääkonsulaatissa. Mies oli inkeriläinen, vaimo venäläinen. Virkailija kysyi: ”Puhutteko suomea?” Mies: ”En”. Virkailija: ”Puhumme siis venäjää. Eikö teitä häiritse se, että voitte joutua olemaan Suomessa kauankin työttömänä?” Vaimo: ”Tiedän sen. Toivomme kuitenkin parempaa. Veli kotiutui kolmessa vuodessa niin, että löysi töitä. Toivomme myös löytävämme jotain.” Paluumuuttajien haastatteluja teki pääkonsulaatissa UVI:n tarkastaja Marianne Laine-Nurmi, joka tarkisti paperien aitouden. Hänellä oli vahva käsitys, että muuttajista suurin osa oli identiteetiltään täysin venäläisiä. Pietarin alueella haastateltavista alle 20 % puhui suomea niin, että tuli haastattelussa toimeen suomen kielellä ja heidän osuutensa laski edelleen. Paluulla suomalaisille juurille tuntui olevan erittäin pieni osuus motivaatiossa muuttaa eikä haastatelluilla ollut realistista käsitystä Suomen oloista. He tiesivät vain sen, mitä olivat kuulleet Suomessa jo asuvilta ystäviltä ja sukulaisilta: että Suomessa on erittäin hyvä sosiaaliturva – niin hyvä, että sillä elää Venäjän oloihin verrattuna erittäin hyvin Suomessa.[1936]

Martti Backmanin TV-ohjelmasta seurasi häly. Eläkkeellä ollut presidentti Koivisto halusi kritiikin vuoksi kertoa hallitukselle näkemyksensä asioista: ”Kun minun yhdellä lausumallani oli niin laajoja seurauksia, kun inkeriläisten paluumuuttoasiaa käsitellään, mielelläni olisin silloin mukana”. Pääministeri Paavo Lipponen kutsui presidentin hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kuultavaksi 19.11.1998. Kansallisarkistoon on talletettu sanatarkasti, mitä Mauno Koivisto valtioneuvostossa silloin sanoi.

Koiviston mielestä inkeriläisten paluumuutto siinä muodossa kuin hän oli sen 1990 ajatellut, oli tehtävänsä tehnyt. Hän kertasi perustelunsa paluumuuton sallimiseen: 1920 Tarton rauhassa Suomi halusi saada jonkinlaisen holhoojavaltion aseman. Kun inkeriläiset joutuivat vaikeuksiin, Suomella ei ollut mitään mahdollisuuksia auttaa. Koivisto korosti lausunnossaan, että paluumuutto-oikeus ei ollut automaattinen ja paheksui ajatusta, että ”jonottaminen loisi jonkinlaista odotusoikeutta” muuttaa Suomeen. Koivisto vältti antamasta ohjeita hallitukselle, mutta ei kannattanut paluumuuttovaatimusten väljentämistä ja tulijoiden määrän kasvattamista: ”Jos hallitus asettuu sille kannalle, että nykyistä paluumuuttopolitiikkaa jatketaan, kyllä minä voin silläkin kannalla olla”.

Työministeri Jaakonsaari halusi keskustella Koiviston kanssa ennen kuin luovutti hallituksen selonteon. Hän pohti kysymystä suomenkielentaitovaatimuksesta todeten, että sitä ei voisi lisätä, koska sitä ei ymmärrettävistä syistä Venäjällä asuvilla inkerinsuomalaisilla ollut. Koivisto puolestaan näki, että kielitaitovaatimukseen liittyi toinen hankalampi asia: ajatus sen antamasta oikeudesta paluumuuttojonoon, mitä hän kavahti: ”Jos sitten joku sitä kielitaitoa alkaa hankkia, niin sitten sanotaan, että oikeastaan se on luvattu. Se puhuu siitä, ettei pitäisi olla

1935 Saarelainen, Ari, Helsingin Sanomat 25.9.1998.

1936 Inkeriläiset Suomeen – paluumuutto vai etninen puhdistus? Käsikirjoitus julkaistu 28.9.1998. Päivitetty 28.5.2015.

tämmöisiä kielitaitojuttuja eikä sementoida niitä sinne johonkin jonoon."[1937] Koivisto sanoi olevansa kauhistunut ajatuksesta jonotuksen ansiosta syntyvästä oikeudesta paluumuuttoon:

> **"Minua kauhistutti, kun siellä sisäministerin papereissa esiintyi semmoinen ajatus, että jos joku on tullut jonoon, niin siellä alkaisi syntyä oikeus päästä Suomeen.[1938] Se on kauhistuttava. Sanoin Paavolle (Lipponen), että minä olen lähtenyt siitä, että tämä on supistuva homma sitä mukaa kun aika kuluu. Ja nyt siitä näyttäisi tulevan laajeneva homma. Eli että jatkuvasti se poikii lisää. "[1939]**

Työministeri luovutti valiokunnan pyynnöstä laaditun hallituksen selonteon eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 9.12.1998.[1940] Kyseessä on Työhallinnon julkaisu Nro 215. Alaotsikko on: "Työministeri Liisa Jaakonsaaren eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 9.12.1998 antama Suomen hallituksen selonteko inkeriläisten maahanmuutosta Suomeen 1990-luvulla". TM:n koordinoimaan valmistelutyöhön olivat osallistuneet SM, UM, STM, OPM, OM, YM, Tilastokeskus ja Suomen Kuntaliitto. Selonteko sisältää inkeriläisten muuton lähtökohdat, viranomaismenettelyn, sovellettavan lainsäädännön, vastaanotto- ja kotouttamistoimenpiteet. Vaihtoehtona paluumuutolle tarkasteltiin lähialueyhteistyötä. Paluumuuton alkamisesta selonteko toteaa, että inkerinsuomalaisten muuton koettiin liittyvän saumattomasti muualta tapahtuvaan paluumuuttoon ja hallituksen ja presidentin välisissä keskusteluissa toukokuussa 1990 päädyttiin johtopäätökseen, ettei ole tarpeen ryhtyä lainsäädäntötoimiin, vaan inkeriläisten paluumuuttoon suhtaudutaan kuten paluumuuttoon yleensä.[1941]

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan tutkimus- ja tilastojaosto aloitti toimintansa joulukuussa 1998. Siirtolaisuusinstituutin johtaja Olavi Koivukangas oli puheenjohtajana, muut jäsenet olivat Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspäällikkö Elli Heikkilä, TM:n tutkimusjohtaja Timo Filpus, erikoissuunnittelijat Jouni Helenius ja Oiva Lönnberg ja suunnittelija Arja Saarto, YM:n ylitarkastaja Karl Johan Miemois, UVI:n ylitarkastaja Kaarina Koskinen, Tilastokeskuksen kehittämispäällikkö Mauri Nieminen, Suomen Akatemian tiedesihteeri Riitta Launonen sijaisenaan tiedesihteeri Vesa-Matti Lahti. Turun yliopistoa edusti VTT Kathleen Valtonen, englanninkielisiä maahanmuuttajia B.A. Elaine Hoisington, venäjänkielisiä toiminnanjohtaja Irinja Karvonen ja somalinkielisiä FT Mohammed Aideed Elmi. Jaoston kutsuttuina asiantuntijoina olivat Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkija Jouni Korkiasaari ja ulkomaalaisvaltuutetun toimiston ylitarkastaja Outi Salminen.[1942]

1937 Mauno Koivisto valtioneuvostossa 19.11.1998 klo 13.00-"inkeriläiskeskustelu". Kansio 333 2002/II: Keskustelu MK-työministeri Liisa Jaakonsaari. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1938 Lokakuussa 1995 asetetun *Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan* mietintö.

1939 Mauno Koivisto valtioneuvostossa 19.11.1998 klo 13.00-"inkeriläiskeskustelu". Kansio 333 2002/II: Keskustelu MK-työministeri Liisa Jaakonsaari. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto. MKA. KA.

1940 Työhallinnon julkaisu Nro 215, Työministeriö, Helsinki 1998.

1941 Ks. luku 9.3.

1942 Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla. Tutkimukset ja tilastot. Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työhallinnon julkaisu Nro 238.

Inkeriläisten työnhakijoiden koulutusjakauma oli hallituksen selonteon mukaan: 37%:lla korkeakoulututkinto, 23%:lla teknisen alan koulutus ja 30%:lla ammattikoulutus. Inkerin Kulttuurisäätiön puheenjohtaja, Inkerin kirkon emerituspiispa Leino Hassinen painotti, että tällaiset ihmiset ovat voimavara eivätkä ongelma. Hän kantoi huolta inkeriläisten nuorten huumeiden käytöstä, kun 150 nuoren joukko oli toiminut huumemafian jakelupisteenä Suomessa. Venäjänkielisinä ummikkoina ja koulutusta välttelevinä he olivat sopiva saalis ammattirikollisuudelle ja oli sääli, jos tuhansien kelpo nuorten maine menee marginaaliryhmän takia. Hassinen painotti, että palauttamisen lisäksi tarvitaan tiukempaa viisumien valvontaa. Hänen mielestään suomalainen yhteiskunta ansaitsi rehdin tunnustuksen humaanista ja jäntevästä tavasta hoitaa paluumuuttoa ja ennakoi, että 2010 Suomessa asuu Venäjältä ja Virosta saapuneita paluumuuttajia jo liki 50 000."[1943]

Suomi-Inkeri Seuran kanta oli, että "mummopolven" pitäisi päästä halutessaan jonottamatta Suomeen. Sen sijaan työikäisiä pitäisi kohdella töihin tulevina siirtolaisina ja opiskelijoille järjestää stipendejä opiskelemaan, ei vapaata maahantulo-oikeutta.[1944]

UVI:n johtaja Matti Saarelainen ja yksikönjohtaja Heikki Taskinen muistuttivat SM:n ulkomaalaisosastoa 8.2.1999, että hallituksen selonteossa inkeriläisten maahanmuutosta Suomeen 1990-luvulla[1945] luki: "paluumuuttojärjestelmän ei ole tarkoitus olla pysyvä. Maahan tulevien määrää säädellään vuosittaisella arviolla niin, että paluumuuttajien määrää asteittain vähennetään". Koska Venäjällä ja Virossa lähes 20 000 henkeä jonotti Suomeen pääsyä, UVI pyysi sisäministeriön ohjetta, kuinka paljon sen tulisi 1999 antaa myönteisiä lausuntoja. Käytännössä lausunnon ja suomalaisen syntyperän tutkimisen tekivät UVI:n Pietariin, Petroskoihin ja Tallinnaan virkamatkalle lähettämät virkamiehet. 1990-luvulla oli annettu vuosittain 1500–2000 lausuntoa, vaikka ei ole saatu ohjeita kuinka paljon tulisi antaa. UVI:n johtopäätös oli: "Käytännössä on kuitenkin ollut niin, että UVI on antamillaan lausunnoilla säädellyt suurimman maahanmuuttajaryhmän maahantuloa ilman, että missään olisi selkeästi määritelty lukumäärää, jonka Suomi voi vastaanottaa."[1946]

Valtioneuvosto muutti 4.2.1999 Raha-automaattiyhdistyksen esitystä niin, että Inkeriläiset ja karjalaiset heimoveteraanit ry. sai 50 000 mk[1947] Venäjällä asuvien Suomen sotiin osallistuneen 30 veteraanin toimeentulon tukemiseen.[1948]

1943 Hassinen, Leino, Helsingin Sanomat 30.1.1999.

1944 Alasuutari, Päivi – STT, Kaleva 7.2.1999.

1945 "Työministeri Liisa Jaakonsaaren eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 9.12.1998 antama Suomen hallituksen selonteko inkeriläisten maahanmuutosta Suomeen 1990-luvulla". Työhallinnon julkaisu Nro 215.

1946 UVI:n 8.2.1999 kirje Sisäasiainministeriön Ulkomaalaisosastolle. Asia: Entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevien suomalaisen syntyperän omaavien henkilöiden Suomeen muutto. KHA.

1947 Noin 11 700 EUR (2021)

1948 Akkanen, Juha, Helsingin Sanomat 5.2.1999.

12.5. Presidentin valtaoikeuksia paluumuuton käynnistymisessä pohditaan

Hallituksen selonteon[1949] luovuttamisen jälkeen eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pj. Markus Aaltonen (SDP) kirjoitti presidentti Koivistolle ja pyysi häntä EUAV:n kuultavaksi 1999 alussa. EUAV:n tarkoitus oli saada lausuntonsa selonteosta valmiiksi ennen eduskunnan vaalilomaa.[1950] Eläkkeellä ollut presidentti ei halunnut osallistua EUAV:n kokoukseen oltuaan jo HUAV:n kuultavana ja EUAV:n pj. Markus Aaltonen kertoi Helsingin Sanomissa olevansa harmistunut.[1951] Presidentti Koivisto oli antanut Helsingin Sanomien toimittaja Antti Blåfieldille inkeriläisten paluumuutosta perusteellisen haastattelun, joka julkaistiin 1.2.1999 Kuukausiliitteessä[1952]

Markus Aaltonen sanoi, ettei paluumuuttajalla voi olla suomalaista identiteettiä ilman suomen tai ruotsin kielen taitoa. EUAV katsoi inkeriläisten olevan oikeutettuja erillisjärjestelyihin, mutta ilman suomalaista identiteettiä saapuvat kuuluivat normaalin siirtolaispolitiikan piiriin. Valiokunta ei halunnut ”paluumuuttajia, joiden tarkoituksena on päästä parempiin taloudellisiin olosuhteisiin lähes ummikkovenäläisinä”. Aaltonen totesi inkeriläisten sopeutuneen Suomeen odotettua huonommin, minkä seurauksena oli muodostunut puhtaasti venäläinen yhdyskunta erityisesti Helsingin alueelle. Muuton alkuvaiheessa näkyi suunnittelemattomuus. EUAV piti tärkeänä, että inkeriläiset ohjattaisiin tasaisemmin eri puolille Suomea ja inkeriläisten maahanmuutosta tarvittiin selkeitä poliittisia päätöksiä. Aaltosen mukaan Paavo Lipposen hallitus voisi heti ryhtyä voimakkaampiin toimiin.[1953]

Myös EUAV:n jäsen Ben Zyskowicz (Kok) varoitti, että pääkaupunkiseudulle oli syntymässä syrjäytynyt venäläisvähemmistö: ”Valiokunta on saanut hallitukselta selonteon, mutta selvää kuvaa ei ole muodostunut, ovatko maahan tulevat inkeriläiset paluumuuttajia vai siirtolaisia, joita otetaan Venäjältä humanitaarisista syistä”.[1954] Suomi jätti 16.2.1999 Euroopan Neuvostolle ensimmäisen määräaikaisraporttinsa toimenpiteistä kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan konvention[1955] periaatteiden noudattamiseksi. ”Vanhat venäläiset” mainitaan raportissa yhtenä kuudesta vähemmistöstä ja heitä arvioitiin olevan Suomessa noin 5 000.[1956]

Pääministeri Esko Aho oli asettanut 1991 perustuslakikomitean selvittämään presidentin valtaoikeuksia. Voimassa olleen vuoden 1919 Hallitusmuodon mukaan tasavallan presidentti johti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja toimi puolustusvoimien ylipäällikkönä. Kansanedustaja Paavo Nikulan (Vihr) johtama komitea julkisti 1993 mietinnön, jossa esitettiin

1949 ”Työministeri Liisa Jaakonsaaren eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 9.12.1998 antama Suomen hallituksen selonteko inkeriläisten maahanmuutosta Suomeen 1990-luvulla”. Työhallinnon julkaisu Nro 215.

1950 Asian käsittely ulkoasiainvaliokunnassa päättyi 16.2.1999. Vaaliloma alkoi 19.2.

1951 Hautamäki, Jaakko, Helsingin Sanomat 30.1.1999.

1952 Blåfield, Antti 1999: *Inkeriläiset ja presidentin omatunto.* Helsingin Sanomien kuukausiliite/33 1.2.1999.

1953 Hautamäki, Jaakko, Markus Aaltosen haastattelu Helsingin Sanomat 18.2.1999.

1954 Alasuutari, Päivi – STT, Kaleva 7.2.1999.

1955 Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus 1995. SopS1/1998.

1956 Report submitted by Finland pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, s. 8. um.fi/documents/35732/0/1st+Periodic+Report+of+

eduskunnalle selvästi suurempaa vaikutusvaltaa ulkopolitiikassa. Lainvalmistelu oli syksyllä 1998 niin pitkällä, että perustuslakivaliokunta saattoi päättää valtiopäiväjärjestyksen ja Hallitusmuodon yhdistämisestä uudeksi perustuslaiksi. Eduskunta hyväksyi sen 12.2.1999.[1957]

18.2.1999 Ulkoministeriön oikeudellinen osasto järjesti seminaarin ulko- ja turvallisuuspoliittisesta päätöksentekojärjestelmästä uuden perustuslain valossa.[1958] Mukana oli kansanedustajia, tutkijoita, lehtimiehiä ja UM:n virkamiehiä. Kansanedustajat Johannes Koskinen (SDP) ja Markus Aaltonen (SDP) esittivät alustuspuheenvuorot, Esko Helle (Vas) ja Juha Korkeaoja (Kesk) kommenttipuheenvuorot. Presidentin kansliapäällikkö Jaakko Kalelalla ja ulkoministeriön linjanjohtaja Antti Sierlalla oli pyydetyt puheenvuorot.[1959]

Professori Antero Jyränki ja oikeuskansleri Paavo Nikula korostivat, että muutokset perustuslaissa ovat tuskin havaittavia muutoin kuin EU-ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta. Tasavallan presidentillä oli hallitusmuodon nojalla ylivertainen asema ulkopolitiikan johtajana ja ”määrää”- sanan tulkinta oli ollut vuosikymmeniä erittäin vahva.[1960] Professori Jaakko Nousiainen kertoi, että Kyösti Kallion aikana presidentin asemasta päätöksenteossa tehtiin jopa väitöskirja, jossa ei mainittu ulkopolitiikkaa lainkaan. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pj. Markus Aaltonen nosti presidentti Mauno Koiviston inkeriläiskannanoton esimerkkinä 1919 Hallitusmuodon sallimasta presidentin ”mielivaltaisesta määräilystä”:

> ”Kuvitelkaa, siinä presidentti TV-haastattelussa – ilman mitään ennakkoneuvottelua ministerien kanssa ja asiassa, joka ei hänelle kuulu – hän ilmoittaa, että tällaisessa idänsuhteiden kannalta arassa asiassa näin menetellään. Ja sitten virkakoneisto toteaa, että nyt on HM:n 33 pykälän mukaan ”määrätty” ja sitten aletaan panna täytäntöön ja tässä nyt ollaan.” [1961]

Aaltosen jälkeen useat muut tarttuivat inkeriläisteemaan. Seminaarin lopussa kansliapäällikkö Kalela, joka oli työskennellyt Tasavallan Presidentin kansliassa jo Urho Kekkosen aikana, kertoi, kuinka yksittäisten inkeriläisten paluumuuttoa oli 1988 alkaen hoidettu eri ministeriöiden virkatyönä. Kalela sanoi puheenvuorossaan:

> ”Jos väitetään, että presidentti Koiviston TV-kommentilla oli jotain tekemistä Hallitusmuodon 33 pykälän mukaisen ”Suomen suhteista ulkovaltoihin määräämisen” kanssa, puhutaan roskaa. Kyse oli presidentin julkisesta kannanotosta, mielipiteen lausumisesta, jolla oli seurauksensa ajankohtaisen tilanteen ja lausujan arvovallan vuoksi. Tilanne tuolloin 10 vuotta sitten oli se, että inkeriläisiä oli pyrkimässä Suomeen ja lähes poikkeuksetta heidät haluttiin maahan, lähinnä humanitaarisista, mutta

1957 Meinander, Henrik 2012, s. 537.

1958 Uusi perustuslaki astui voimaan 1.1.2000.

1959 Jaakko Kalela 18.2.1999: Muistiinpano UM:n järjestämä seminaari Suomen UTP-päätöksentekojärjestelmästä uuden perustuslain valossa. KOTELO 1999/I MK/Matkat, kirjeenvaihto, haastattelut, inkeriläiset. MKA. KA.

1960 STT Helsinki 18.2.1999 seminaarista.

1961 Jaakko Kalela 18.2.1999: Muistiinpano UM:n järjestämä seminaari Suomen UTP-päätöksentekojärjestelmästä uuden perustuslain valossa. KOTELO 1999/I MK/Matkat, kirjeenvaihto, haastattelut, inkeriläiset. MKA. KA.

työministeriö myös kuvitelluista työvoimapoliittisista syistä. Oikeastaan vain SM:n ulkomaalaisosasto SUSTO oli eri mieltä. Silloin ei keskusteltu niistä ongelmista, joista tänään puhutaan.

Koiviston moralistinen lausunto puhkaisi padon, antoi näppärän perusteen kohdella inkeriläisiä eri tavalla kuin muita Neuvostoliiton kansalaisia. Presidentit ovat vuosien varrella lausuneet mielipiteitään eri asioista ja niillä on ollut erilaisia vaikutuksia; voisin kaivaa kymmeniä esimerkkejä mielipiteistä, jotka on tylysti jätetty omaan arvoonsa, myös Kekkosen ajalta. Tämä asia valmisteltiin täysin normaalisti valtioneuvoston piirissä eri ministeriöiden virkamiestyönä sisä-, sosiaali- ja terveys- sekä työministeriössä. Eri ministerit kävivät siitä puhumassa Koiviston kanssa. Koivisto vaikutti kannanotollaan ratkaisevasti asiaan, mutta mikään presidentin päätös se kannanotto ei ollut."[1962]

Tämä tutkimus osoittaa, että Koiviston julkisesti 10.4.1990 kertoma näkemys sai aikaan sen, että virkamiespäätöksillä tehtiin nopeasti mahdolliseksi laajamittainen paluumuutto. Mutta kuten Jaakko Kalela 18.2.1999 sanoi, presidentin tekemä päätös, saati määräys se ei ollut, ei myöskään kannanotto sen puolesta, miten asia alkoi välittömästi kehittyä.

EUAV:n puheenjohtaja Markus Aaltonen soitti seminaarin jälkeen Kalelalle ja moitti häntä lehdistökeskustelun "tarpeettomasta hämmentämisestä". Aaltonen sanoi, että "kaikki ulkoasiainvaliokunnan kuulemat asiantuntijat olivat korostaneet, että Koivisto oli määrännyt presidenttinä ja siihen oli tyytyminen."[1963] EUAV kuuli asiantuntijana mm. TM:n, SM:n, poliisihallinnon ja inkeriläisjärjestöjen asiantuntijoita. Valiokuntaan oli kutsuttu myös ulkoministeri Pertti Paasio (SDP) ja entisistä poliitikoista valtioneuvos Johannes Virolainen (Kesk).[1964] Kukaan lausuntonsa kirjallisena jättäneistä ei todennut tai korostanut, että Koivisto olisi määrännyt.[1965] Se todettiin, että paluumuuton alkaessa tehtiin perustavanlaatuisia virheitä. Toimeen ryhdyttiin ilman lainmuutoksia ja vailla kunnollisia ohjeita, mistä aiheutui erittäin sekava tilanne kaikilla hallinnon tasoilla ja alueilla.[1966]

1962 Jaakko Kalela 18.2.1999: Muistiinpano UM:n järjestämä seminaari Suomen UTP-päätöksentekojärjestelmästä uuden perustuslain valossa. KOTELO 1999/I MK/Matkat, kirjeenvaihto, haastattelut, inkeriläiset. MKA. KA.

1963 Jaakko Kalela 18.2.1999: Muistiinpano UM:n järjestämä seminaari Suomen UTP-päätöksentekojärjestelmästä uuden perustuslain valossa. KOTELO 1999/I MK/Matkat, kirjeenvaihto, haastattelut, inkeriläiset. MKA. KA.

1964 Hautamäki, Jaakko, Helsingin Sanomat 30.1.1999.

1965 Oman lausuntonsa jättivät kirjallisena: Kansainvälinen Siirtolaisuusjärjestö IOM, Helsinki/ apulaisjohtaja Paula Vilkama, Siirtolaisuusinstituutti/johtaja Olavi Koivukangas, I-C Björklund Maahanmuuttopoliittisen toimikunnan inkeriläislinjauksesta 1996, Inkerikeskus ry./toiminnanjohtaja Kristel Ruusar, Suomi-Inkeri-seura ry./puheenjohtaja Inkeri Räisänen ja varapuheenjohtaja Pekka Kauppala, Karjalan Suomalaisten Inkeri-Liitto Petroskoi/puheenjohtaja Juho Mullonen, UM Oikeudellinen osasto/Uan. Juhani Hyytiäinen, Inkerin Liitto, Pietari/varapuheenjohtaja Wladimir Kokko, SM/Poliisiosasto, Poliisitoimintayksikkö/komisario Kari Koivuniemi, Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitos/Ulkomaalaisyksikkö/Komisario Harri Palmu, Ulkomaalaisvaltuutettu Antti Seppälä, Eestin Inkerinsuomalaisten Liitto/puheenjohtaja Toivo Kabanen, Rauno Pietiläinen, Kemi. Kirjallisina jätetyt asiantuntijalausunnot sekä lausuntoluonnos. EKA

1966 Turun Sanomat 19.2.1999.

Maaliskuun 1999 eduskuntavaalien jälkeen 15.4.1999 nimitetty Paavo Lipposen II hallitus istui 17.4.2003 asti. Oikeusministerinä oli Johannes Koskinen (SDP) ja ulkoministerinä jatkoi Tarja Halonen (SDP). Kun Tarja Halonen valittiin Tasavallan presidentiksi, ulkoministeriksi nimitettiin Erkki Tuomioja 25.2.2000. Muut ministerit UM:ssä olivat Jan-Erik Enestam (RKP), Satu Hassi (Vihr) ja Suvi-Anne Siimes (Vas). Sisäministeri oli Kari Häkämies (Kok) 1.9.2000 asti ja hänen jälkeensä Ville Itälä. Työministeri oli Sinikka Mönkäre (SDP) 25.2.2000 asti ja hänen jälkeensä Tarja Filatov (SDP). Sosiaali- ja terveysministeri oli Maija Perho (Kok) ja peruspalveluministeri aluksi Eva Biaudet (RKP) ja 14.4.2000–19.4.2002 Osmo Soininvaara (Vihr).

Lipposen II hallitus aikoi ohjelmassaan soveltaa eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan linjausta, jonka mukaan inkeriläisten maahanmuuttopolitiikka tuli erottaa Suomen yleisestä siirtolaisuuspolitiikasta.[1967] Eduskunta hyväksyi Suomen uuden perustuslain 4.6.1999 ja se astui voimaan 1.3.2000.[1968] Ulkomaalaislakia uudistettiin 1.5.1999 eduskunnan 1997 hyväksymän hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman pohjalta. Lainmuutoksen hyväksyessään eduskunta edellytti hallitukselta ulkomaalaislain kokonaisuudistuksen käynnistämistä.[1969] Ulkomaalaislain uudistamista johtaneen ministerityöryhmän puheenjohtaja, sisäministeri Kari Häkämies ennakoi lain muutoksia inkeriläisten osalta:

> **”Suomeen muuttavien inkeriläisten tiukempi seulonta johtuu kahdesta seikasta. Toinen on huumeiden käyttö ja kauppa sekä niistä johtuva rikollisuus, mutta täytyy myös keskustella siitä, että tänne tulee inkeriläisen statuksella ihmisiä, joilla ei ole käytännössä mitään siteitä Suomeen eikä suomen kieleen.”**[1970]

12.6. Paluumuuton epäkohtia kauhistellaan ja ehtoja halutaan tiukentaa

Annika Forsander oli tutkinut Väestöliiton väestöntutkimuslaitoksessa maahanmuuttajien työllistymistä ja tutki 1989–93 aikana Suomeen muuttaneiden ulkomaiden kansalaisten sijoittumisesta työmarkkinoille tulovuonna sekä 1996 lopussa. Noina vuosina muuttaneista yli 40% oli entisen Neuvostoliiton kansalaisia. Forsanderin kirjoitus ”Inkeriläiset työllistyneet luultua paremmin” julkaistiin Helsingin Sanomissa 13.7.1999. Hän kertoi kirjoituksensa taustaksi sen kielteisen julkisuuden, jota inkeriläisten selviytymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa oli kohdistettu paluumuuttajanuorten huumeongelman ja rikoskierteen käsittelyn takia. Forsanderin mukaan inkeriläiset ja muut entisen Neuvostoliiton kansalaiset olivat kotoutuneet oletettua paremmin. He olivat sijoittuneet työelämään hyvin, vaikka muuttaessa ei ollut työpaikkaa odottamassa. Entisestä Neuvostoliitosta 1989–93 tulleista työikäisistä oli 1996 lopussa 38%

1967 Palonen, Emilia, Helsingin Sanomat 7.8.1999.
1968 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999, s. 45.
1969 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999, s. 338.
1970 Niiles, Mikko, Helsingin Sanomat 26.5.1999.

työllisiä. Työllisyystilanne Viron kansalaisilla oli huomattavasti parempi kuin Venäjän. Suomen työikäisestä väestöstä oli laman jälkimainingeissa työllisiä silloin 50%.[1971]

Hallituksen selonteossa paluumuuttopolitiikkaa ehdotettiin tarkistettavaksi siten, että suomen kielen taidolla olisi enemmän painoarvoa oleskeluluvan saannissa. Forsanderin mielestä työministeriön koordinoimana laaditun selonteon viesti oli se, että Suomeen haluttiin muuttajia, jotka aiempia todennäköisemmin työllistyvät ja siirtyvät veronmaksajiksi kuten maahanmuuttomaat useimmiten halusivat.[1972] Emilia Palonen haastatteli aiheesta TM:n Risto Laakkosta ja Inkerikeskuksen Natalia Aljosinaa, joka veti infokursseja Suomeen muuttaneille. Laakkonen vakuutti, että suomentaitoiset paluumuuttajat olivat työllistyneet hyvin matkailun, viennin ja myynnin aloilla ja muuttoluvan odotusajalle suunniteltiin lisää koulutusta. Aljosina kertoi, että vaikka maahanmuuttokursseilla kerrotaan Suomen korkeasta työttömyydestä, monen oli vaikea uskoa, ettei itse saisi töitä, kun Neuvostoliitossa niitä oli.[1973]

Helsingin Sanomien pääkirjoitus 27.7.1999 vaati paluumuuttoehtojen tiukentamista:

> **”[…] Se lähti käyntiin hallinnollista tietä sen jälkeen, kun presidentti oli tullut huomauttaneeksi, että inkeriläisiä pitäisi kohdella paluumuuttajina […] Miksi inkeriläisten pitää saada muista suomensukuisista kansoista poikkeava kohtelu on kysymys, johon sen paremmin poliittinen kuin virkamiesjohtokaan ei pysty vastaamaan[…] Poliittinen kiinnostus heräsi […]kun huomattiin, että maahan alkaa tulla paluumuuttajia, jotka eivät osaa sanaakaan suomea ja joiden identiteetti on täysin venäläinen[…] Valmentajat kertovat kyllä lähteville, mistä Suomessa saa rahaa, mutta kieliopetus jää täysin näennäiseksi eikä laki edes vaadi, että muuttaja osaa maan kieltä[…] kielitaitokriteeri on hyvä sisällyttää lakiin, kuten sisäministeriössä on suunniteltu. Lisäksi paluumuutolle voitaisiin keksiä peruste.”** [1974]

FK Irma Guli oikaisi Helsingin Sanomien käsityksen, että inkeriläiset olisivat ”suomensukuinen” kansa. Guli painotti, että sitä he eivät ole, vaan he ovat suomalaisia. Kansallisuutta ”inkeriläinen” ei ole olemassa kuten ei erillistä inkerin kieltäkään. Juuri suomalaisuuden vuoksi inkeriläiset joutuivat Stalinin vainojen kohteiksi. Alueen alkuperäiset asukkaat vatjalaiset ja inkeroiset saivat asua kotipaikallaan. Guli kirjoitti, että ”koska jostakin syystä paluumuuttokriteerit tehtiin liian väljiksi”, Suomeen tuli identiteetiltään venäläisiä ja virolaisia, jotka ennen mahdollisuutta päästä Suomeen eivät tienneet mitään Inkerinmaasta eivätkä inkeriläisistä.[1975]

Helsingin Hämeentiellä toimi Inkerikeskus, jonka päätehtävä oli auttaa paluumuuttajia kursseilla ja kriisipalvelulla. Puheenjohtaja oli Kristel Ruusar. Inkerikeskuksen työllistämä paluumuuttaja Margareetta Partanen kertoi Emilia Paloselle: ”Ei me mistään inkeriläisyydestä tiedetty ennen kuin tulimme Suomeen. Me olimme suomalaisia ja saimme kärsiä nimenomaan suomalaisuuden takia! Yhtäkkiä emme enää olekaan suomalaisia, vaan inkeriläisiä, ja

1971 Forsander, Annika, Helsingin Sanomat 13.7.1999.
1972 Forsander, Annika, Helsingin Sanomat 13.7.1999.
1973 Palonen, Emilia, Helsingin Sanomat 7.8.1999.
1974 ”Paluumuutolle rajat”. Pääkirjoitus. Helsingin Sanomat 27.7.1999.
1975 Guli, Irma, Helsingin Sanomat 9.8.1999.

sehän on nykyään kuin kirosana." [1976] Opiskelijoiden 1989 perustaman Suomi-Inkeri-seuran toimisto Helsingin Hämeentiellä päivysti vapaaehtoisvoimin arkisin klo 9–16. Seura tarjosi monenlaista käytännön apua paluumuuttajille. Tiloissa kokoontui englannin kerho ja omia palavereitaan siellä pitivät mm. paluumuuttajina tulleet nuoret lääkärit. Helsingin Sanomien Järjestöt-palstalla oli 6.6.1999 pikku-uutinen, että Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtaja Inkeri Räisäsen seuraajaksi oli valittu hum. kand. Hilkka Laja. Seuraavana päivänä lehti oikaisi asian ja kertoi, että Inkeri Räisänen oli valittu seuran puheenjohtajaksi.[1977]

MTV:n uutisissa kerrottiin 28.7.1999, että Suomi-Inkeri-seura oli turvallisuussyistä sulkenut toimistonsa, koska järjestön työntekijöitä oli uhkailtu ja kiristetty. Pj. Inkeri Räisänen kertoi STT:lle, että paluumuuttajien maanmiehet olivat uhkailullaan vaatineet järjestön toiminnan lopettamista.[1978] YLE kertoi uutisissaan 29.7.1999, että Suomi-Inkeri-seuran toiminta jatkuu suppeampana.[1979] Seuran lopettajaisissa p Räisänen kertoi puheenjohtajatilanteesta. Kevään vuosikokouksen lisäksi Suomi-Inkeri-seuran nimissä oli pidetty kaksi muutakin vuosikokousta. Istuva hallitus piti niitä luonnollisesti laittomina, koska sääntöjen mukaan hallituksen kokouksissa tuli olla paikalla ainakin yksi yhdistyksen nimenkirjoittaja, eikä näissä kokouksissa ollut. Yhdistysrekisterin mukaan Inkeri Räisänen oli puheenjohtaja, mutta myös Hilkka Laja sekä petroskoilainen Viktor Spelman-niminen liikemies olivat ilmoittaneet rekisteriin olevansa puheenjohtajia ja hakeneet yhdistyksen nimenkirjoitusoikeutta.[1980]

Savon Sanomat kirjoitti 29.7.1999, että Suomi-Inkeri-seuran toimisto suljetaan, koska järjestön työntekijöitä on uhkailtu ja kiristetty. Seuraa oli keväästä asti uhkaillut 10–15 entisen Neuvostoliiton alueelta muuttanutta. He vaativat toiminnan lopettamista tai toimintamuodon muuttamista ja kritisoivat avointa järjestötoimintaa. Pj. Inkeri Räisänen oli kertonut, että työntekijät kokivat olonsa turvattomaksi, koska avoimeen toimistoon on ollut helppo tulla uhkailemaan. Maahanmuuttajien joukossa Suomeen oli tullut rikollisia, jotka yrittivät soluttautua järjestöön ja Suomeen. Uhkailuun oli vaikuttanut avoin tiedottaminen inkeriläisnuorten huumeongelmasta.[1981]

Lipposen hallituksen vastuuministerit pohtivat inkeriläisten paluumuuttoa syyskuussa 1999. Työministeriön alaisen ETNO:n tutkimus-ja tilastojaosto luovutti vuoden lopussa selvityksensä "Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla: Tutkimukset ja tilastot". Selvitykseen sisältyvää tutkimuskartoitusta varten oli tehty laaja kysely Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkijaverkoston (MEV) jäsenille, muille alan tutkijoille, yliopistoille, korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille, maahanmuuttajajärjestöille sekä eri

1976 Palonen, Emilia, Helsingin Sanomat 7.8.1999.

1977 Pyykkönen, Anna Leena, HS 25.7.1995.

1978 www.mtv.fi. MTV Uutiset (STT) Julkaistu 28.7.1999.

1979 www.yle.fi. Suomi-Inkeri-seura sulkee ovensa. YLE Yle Uutisten artikkeliaineisto 29.7.1999.

1980 Suomi-Inkeri-seura lopetti toimistonsa – kolme ilmoittautunut puheenjohtajaksi. Satakunnan kansa 30.7.1999.

1981 Suomi-Inkeri-seura sulkee ovensa uhkailujen vuoksi. Savon Sanomat 29.7.1999.

hallinnonalojen edustajille. Tulosten perusteella ETNO esitti kehiteltäväksi tutkimusohjelmia, joista yksi olivat paluumuuttajat ja heidän sopeutumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan.[1982]

12.7. Inkeriläisiä yritetään auttaa Inkerinmaalla

Bussilasteittain suomalaisia oli 1980-luvun lopun innostuksesta alkaen käynyt tutustumassa Inkerinmaan ja Venäjän Karjalan elämään. Inkerin kirkon kanssa oli solmittu jo 60 virallista ystävyysseurakuntasopimusta ja valtavat määrät tavara-apua viety rajan yli. Inkerin kirkon pääsihteerinä 7 vuotta toiminut Isto Pihkala pohti vuonna 2000, että jälkiviisaasti oli helppo sanoa, että samalla kun Inkeriin alettiin viedä tavara-apua, olisi pitänyt käynnistää seurakuntien oma diakoniatyö. Joihinkin paikkoihin jo toistakymmentä vuotta jaettu apu oli synnyttänyt riippuvuutta: ”Neuvostoliiton aikana kaiken hyvän odotettiin tulevan Moskovasta, nyt Suomesta.” Keltossa osa-aikaisena pastorina työskennellyt Pentti Smeds oli vuonna 2000 sitä mieltä, että Inkerissä on tarvittu ja tarvittiin jatkossakin tavara-apua, koska Venäjällä oli edelleen suoranaista ahdinkoa ja köyhyyttä.[1983]

Työministeriön 14.2.1999 asettamispäätöksellä käynnistetyn 4-vuotisen työikäisille suunnatun tukiprojektin kolme päätavoitetta olivat inkeriläisten työllisyyden parantaminen, kulttuuri-identiteetin vahvistaminen ja elinolojen kohentaminen heidän omilla asuinalueillaan. Sitä kautta haluttiin välillisesti hillitä paineita muuttaa Suomeen.[1984] Hanke käynnistettiin Suomen lähialueyhteistyön puitteissa Inkerinmaalla, Karjalassa ja Virossa. Mukana oli 5 eri ministeriötä. Työministeriö oli koordinaattorina ja johti Inkerin Liittojen ja ministeriöiden edustajista koottua ohjausryhmää. Hallinnointivastuu oli Inkerin Liitoilla.[1985] Projektipäälliköksi nimitettiin TM:n ylitarkastaja Sointu Häkkinen ja tiimin päällikkö oli Sirkku Päivärinne. Myöhemmin projektipäällikkönä toimi TM:n Tarja Rantala. Aluevastaavana Pietarissa oli Inkerin Liiton puheenjohtaja Aleksanteri Kirjanen, Virossa Toivo Kabanen ja Karjalassa Vadim Byrkland. Loppuvaiheessa Pietarin aluevastaavana oli Wladimir Kokko. [1986]

Pietarin/Hatsinan alueella järjestettiin yli 20 ammatillista koulutuskurssia n. 330 henkilölle, Karjalassa 7 kurssia n. 150 henkilölle ja Virossa 2 kurssia 35 henkilölle. Kokonaisrahoitus 4-vuotisessa projektissa oli 1,56 milj. euroa, josta yli 50% kohdistettiin Inkerinmaan alueelle. Kulttuurin edistämiseksi perustettiin uudet toimitilat Hatsinaan ja Virossa Johviin. Paikat olivat liittojen omia prioriteetteja. Myös yritystoimintaa edistettiin ja tarjottiin palveluja vanhuksille. Pietariin perustettiin projektin aikana myös inkeriläisiä palveleva työvoimatoimisto.[1987]

1982 Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla. Tutkimukset ja tilastot. Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työhallinnon julkaisu Nro 238, Työministeriö Helsinki 1999.

1983 Teinilä, Mari, Kotimaa 7.4.2000.

1984 TM0074:00/14/02/1999.

1985 Inkerinsuomalaisten tukihankkeen arviointi: Tiivistelmä. Helsingin yliopisto, Aleksanteri instituutti 2003, s. 1.

1986 Inkerinsuomalaisten tukiprojekti 1999–2003 Alueellinen osaraportti (Inkeri). TIMA.

1987 Inkerinsuomalaisten tukihankkeen arviointi: Tiivistelmä. Helsingin yliopisto, Aleksanteri instituutti 2003, s. 2.

Raha-automaattiyhdistyksen rahoitustuella Villa Inkeri ry. korjasi vuonna 1999 arkkitehti Pentti Kärjen johdolla yli 80 inkeriläisvanhuksen oman asunnon.

UM:n lähetystöneuvos Matti Isoviita haastatteli kesällä 1999 Pietarin Inkerin Liiton varapuheenjohtaja Wladimir Kokkoa. Kokko paheksui ”suomalaisten haluttomuutta tukea inkeriläisiä heidän omilla asuinsijoillaan”[…] ”Suomen puolelta voitaisiin tehostaa toimenpiteitä, joiden avulla inkeriläisten asumisoloja kohennettaisiin Inkerinmaalla.” Kokon mielestään inkeriläisten kieli- ja muutakin koulutusta olisi vahvistettava Pietarissa ja Hatsinassa. Hän kertoi suomalaisyritysten kyselevän paljon mahdollisuuksia palkata inkeriläisiä, jotka hallitsevat sekä venäjän että suomen kielen: Kysymykseen, olisiko paluumuuttoon pantava esteitä, Wladimir Kokko vastasi: ”Ei missään tapauksessa. Asuinpaikan vaihtomahdollisuus kuuluu ihmisten perusoikeuksiin eikä sitä pidä evätä.[1988] Kokon mukaan inkeriläisillä oli kova tarve vahvistaa suomalaisen kulttuurin ja elämänmuodon tuntemusta ja tavoitteena tuli olla oma inkeriläinen identiteetti. TM:n maahanmuuttotiimin johtaja Mervi Virtanen korosti paluumuuttajien venäläisten perheenjäsenten oikeutta omaan identiteettiin.[1989]

10.6.1999 Helsingin Kruununhaassa vietettiin juhlavaa tilaisuutta sotamuseon pihaalueella. Inkerin lippu, jonka inkerinsuomalainen Reino Vesikko kuljetti sodan jälkeen Suomesta Ruotsiin, oli tuotu takaisin Suomeen. Inkeriläiset sotaveteraanit olivat paikalla, kun lippu luovutettiin juhlallisesti sotamuseolle.[1990] Ulkomaalaisviraston ruuhkien vuoksi inkeriläisten kansalaisuushakemusten käsittely kesti edelleen noin kaksi vuotta. Sisäministeriö asetti 14.3.2000 työryhmän valmistelemaan ulkomaalaislain kokonaisuudistusta.[1991]

Syksyllä 2000 yli 17 000 inkeriläistä jonotti Suomeen pääsyä Venäjällä. Pääkonsuli Harri Helenius arvioi paluumuuttoon oikeutettuja olevan jonon ulkopuolella vielä 20 000–30 000 henkeä. Jono veti Suomen asuntopulan takia noin 1000 henkeä vuodessa.[1992] Työministeriön tukiprojektin aluevastaavana Inkerinmaalla ollut Leningradin alueen Inkerin liiton puheenjohtaja Aleksanteri Kirjanen kaavaili Venäjällä asuvien inkeriläisten tulevaisuutta siltana Suomen ja Venäjän välillä. Projektin tärkeä osa, Hatsinan monitoimikeskus, avattiin lokakuussa 2000. Päivisin keskuksessa opiskeltiin yritystoimintaa, tietotekniikkaa ja suomea ja iltaisin oli kulttuuritoimintaa.[1993]

Hatsinan Inkeri-seuran aikanaan perustaneen Vihtori Hyyrösen mukaan Suomeen muuttaneita koulutettuja nuoria ja keski-ikäisiä olisi tarvittu vetämään toimintaa uuteen monitoimitaloon Hatsinaan. Inkerinmaan kannalta ikävintä oli, että Suomeen lähtijöistä valtaosa oli työikäisiä. Hyyrönen suri ikäihmisiä, jotka vielä 1990 olivat hyvässä kunnossa, mutta v. 2000 elivät vanhuuttaan kylissä ankeissa oloissa.[1994] Monitoimikeskuksen sekä Inkerin liiton Pieta-

1988 Isoviita, Matti, Savon Sanomat 5.7.1999.

1989 Palonen, Emilia, HS 7.8.1999.

1990 Virtuaali-Inkeri (www.inkeri.com): Kirjasalo

1991 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999, s. 339.

1992 Pääkonsuli Harri Helenius ja työministeriön erikoissuunnittelija Sointu Häkkinen HS 4.10.2000.

1993 Huuskonen, Matti, Helsingin Sanomat 4.10.2000.

1994 Vihtori Hyyrösen haastattelu. Hannele Tulonen, Helsingin Sanomat 4.10.2000.

rin työvoimatoimiston rahoitus oli riippuvainen Suomen tuesta. Tukihankkeen puitteissa ei onnistuttu suunnittelemaan niille itsenäisiä ja riittäviä tulonhankkimiskeinoja.[1995]

Kalevalan päivänä 28.2.2001 Helsingissä järjestetyssä inkeriläisseminaarissa oli 200 osanottajaa. Järjestäjätahoina olivat kirkon lisäksi OPM, STM, TM ja Inkerikeskus. Osanottajat edustivat valtionhallintoa, oppilaitoksia ja järjestöjä. Seminaarin avasi työministeri Tarja Filatov (SDP). Hän korosti, että paluumuuttajat ovat hyvän koulutuksensa ja ikärakenteensa ansiosta tulevaisuudessa tärkeä työvoimaresurssi ja muistutti, että suurin osa yli 10 000:sta alle 20-vuotiaasta maahan muuttaneesta nuoresta kotoutui hyvin Suomeen.[1996] Pietarin pääkonsulaatin muistion mukaan huhtikuussa 2001 alle 10% Venäjältä tulleista sijoittui Lappeenrannassa, Imatralla, Kouvolassa, Tampereella ja Turussa avoimille työmarkkinoille. Helsingissä tilanne oli hieman parempi.[1997]

Inkeriläisten Viestin päätoimittaja totesi, ettei Inkeriläisseminaarin otsikko täysin vastannut sisältöä. Seminaarin puheenaiheet koskettelivat venäjänkielisen Suomeen muuttaneen väestön ongelmia ja inkeriläisyydestä puhuttiin osana venäläisyyttä eikä suomalaisuutta. Musiikkiesitys oli venäläisten muusikkojen taidonnäyte ja Inkeri-kuoro pääsi laulamaan inkeriläissäveltäjien teoksia vasta tilaisuuden lopussa sen jälkeen kun valtiovallan edustajat olivat poistuneet.[1998]

Tutkija Eve Kyntäjä pohti, oliko enää mielekästä tehdä eroa inkeriläisten ja muiden entisestä Neuvostoliitosta muuttaneiden välillä, kun valtaosalla tulijoista ei todellisuudessa ollut veri- tai kulttuurisidosta Suomeen eikä v. 2001 muuttaneiden venäläisten ja inkeriläisten välillä ollut nähtävissä eroja. Kummallakaan ryhmällä ei ollut kielitaitoa tai suomalaista identiteettiä. Inkeriläisillä oli yleensä venäläinen puoliso ja venäläistyneet lapset. Kolmannen sukupolven 1950- ja 60-luvulla syntyneet paluumuuttajat olivat etäällä suomalaisuudesta ja Inkerin kärsimyshistoriasta. Virossa kasvaneet nuoret paluumuuttajat kokivat itsensä joko virolaisiksi tai venäläisiksi riippuen kasvuympäristöstään.[1999]

Paavo Lipposen II hallitus hyväksyi 23.3.2001 työministeriön raportin pohjalta toimintaohjelman ”Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta” (ETNORA).[2000] Tutkimuksessa ”Monietnisyys, yhteiskunta ja työ” venäläiset jaetaan kahteen ryhmään, vaikka melkein kaikkia muita vähemmistöjä käsitellään yhtenä kokonaisuutena. Syy oli se, ettei venäjänkielisiä lasketa Suomen historiallisiin vähemmistöihin. Siksi uudet Venäjältä tulleet maahanmuuttajat esiteltiin erikseen. Perinteisiä venäjänkielisiä pidettiin vakiintuneina ja ongelmattomina, mutta uusista oltiin huolestuneita.[2001] 1940 Suomen venäläisiin oli luettu kuuluvaksi 7 210 henkilöä,

1995 Inkerinsuomalaisten tukihankkeen arviointi: Tiivistelmä. Helsingin yliopisto, Aleksanteri instituutti 2003, s. 4.

1996 Inkeriläisten Viesti 4/2001, s. 4.

1997 UM Muistio PIET054–13/31.10.2001 (Korjattu versio. Luottamuksellinen). Asia: Venäjältä paluumuuttoa Suomeen jo 11 vuotta. Kuinka paluumuutto käytännössä toimii sekä paluumuuton tuomista ongelmista. KHA.

1998 Miettinen, Helena: *Suvaitsevuutta tarvitaan*. Inkeriläisten Viesti 4/2001, s.3.

1999 Kyntäjä, Eve 2001.

2000 P.M. ETNO:n kokous 31.10.2001. Asialistan kohta 8. Liite 4 ja Muistio 19.12.2002. ETNO/ Suomen venäjänkielistä väestönosaa koskevaa tutkimusta ja asemaa kartoittava ad hoc-työryhmä. Opetusministeriö, 19.12.2002. *Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä *2002**. Luonnos 12.12.2002 s. 15. TFA.

2001 Forsander, Annika 2001, ja Paananen, Seppo 2001, s. 395.

1950 4 890 henkilöä ja 1987 enää 2 581 henkilöä. Vähennys oli assimilaation ja maastamuuton seurausta. Suomen venäläiset eivät ole koskaan muodostaneet etnistä tai historiallisesti yhtenäistä ryhmää. Siitä syystä heitä ei mainittu myöskään UNESCOlle 1985 tehdyssä raportissa.[2002]

Ulkomaalaislaki ei edellyttänyt Suomeen muuttavilta inkeriläisiltä suomen kielen taitoa. Pietarin pääkonsulaatin 2001 selvitysten mukaan noin 60% Venäjältä Suomeen tulevista kävi lähtövalmistelukurssin, 40% muutti ilman mitään valmennusta. Valmennuskurssin käyneistäkin 60% jäi puuttuvan motivaation vuoksi ilman kielitaitoa, koska kaikki pääsivät Suomeen kurssin lopputuloksesta huolimatta. V. 2001 systeemiä muutettiin niin, että ne, jotka eivät saaneet auttavaa suomen kielen taitoa kurssilta, eivät saaneet kielitodistusta ja muutto lykkääntyi. Suurimmalla osalla kieliarvosana oli ”auttava”, millä ei käytännössä pystynyt kommunikoimaan. Koulutuslain mukaan työttömien inkeriläisten olisi pitänyt Suomessa jatkaa kieliopintoja. Kunnat raportoivat, etteivät ne pystyneet varautumaan asiaan, koska moni paluumuuttaja matkusti Suomeen turistiviisumilla, löysi asunnon vapailta markkinoilta ja muutti kuntaan odottamatta. Kela ei kieltäytynyt maksamasta kohtuullista vuokraa, mutta kunnilla ei ollut rahaa järjestää kielikoulutus- ja työharjoittelupaikkoja yllättäen tulleille muuttajille, joiden kielitaito ei riittänyt ammatilliseen aikuiskoulutukseen.[2003]

Ensimmäisen 10 vuoden aikana paluumuuton alkamisen jälkeen Suomeen muutti entisen Neuvostoliiton alueelta jopa 25 000 inkeriläistä perheineen. Paluumuutto-oikeuden myöntämistä kritisoi sinnikkäästi mm. Leningradin alueen Inkerin liiton ensimmäinen puheenjohtaja Paavo Parkkinen. Hän sanoi Suomen-vierailullaan 2001:

> ”Heimollemme paluumuutto oli kuin isku selkään. Muuttajat jättivät taakseen isien pellot, hautausmaat ja vanhuksensa. Suomen valtion pitäisi auttaa inkeriläisiä heidän asuinsijoillaan eikä repiä sukulaiskansoja pois juuriltaan. Me olemme pieni pisara Suomen heimoa ja tahdomme ylläpitää kulttuurimme perinteitä”.[2004]

2002 Melanko, Valdemar: Neuvostoliiton tietämys yllättävän vaatimatonta. (Lähteenä Baschmakoff, Natalia ja Leinonen, Marja 1991/Studia Slavica Finlandensia). Uusi Suomi 17.4.1991. Helsingin Sanomat 19.7.1992: Inkeriläisille luvassa kulttuuriautonomia

2003 UM Muistio PIET054–13/31.10.2001 (Korjattu versio). Asia: Venäjältä paluumuuttoa suomeen jo 11 vuotta. Kuinka paluumuutto käytännössä toimii sekä paluumuuton tuomista ongelmista. Signum 68.41 Suomi-Venäjä; Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. UMA 1.

2004 Paavo Parkkisen haastattelu. Länsi-Savo 12.9.2001.

13. INKERILÄISTEN PALUUMUUTTO HALUTAAN LOPETTAA

13.1. Kiitosadressi presidentti Koivistolle

Inkerin kulttuuriseuran 10-vuotisjulkaisussa kerrotaan:

”11.4.2001 eli täsmälleen 11 vuotta presidentti Koiviston kuuluisan paluumuuttokutsun jälkeen järjestettiin Helsingin Savoy-teatterissa paluumuuttajavoimin korkeatasoinen konsertti ”Koiviston kutsumat” ja 700-paikkainen sali täyttyi lähes viimeistä sijaa myöten.”[2005] Presidentti Tarja Halonen lähetti tilaisuuteen kukkatervehdyksen ja konsertin yhteydessä kerättiin Meeri Kämärän aloitteesta kiitosadressi presidentti Mauno Koivistolle inkeriläisten mahdollisuudesta päästä paluumuuttajina Suomeen. Adressiin kertyi 240 nimeä ja seuran puheenjohtaja Helena Miettinen otti yhteyttä tasavallan presidentin kansliaan tiedustellen parasta tapaa toimittaa adressi eläkkeellä olleelle presidentille. Jonkun ajan kuluttua hänelle soitettiin, ettei Koivisto ollut erityisemmin ihastunut adressista eikä ollut valmis vastaanottamaan sitä.[2006]

Tämän tutkimuksen valossa presidentti Koiviston reaktio oli looginen, koska hän ei ollut paluumuuton aloitteentekijä. Paluumuutto alkoi jo ennen kuin hän kertoi julkisuudessa asiasta ja paluumuutto toteutettiin toisin kuin hän oli ajatellut. Puheenjohtaja Helena Miettinen päätti uutisoida presidentin kieltäytyneen adressin vastaanottamisesta. Kieltäytymisuutisen jälkeisenä päivänä perjantaina 2.6. Helena Miettiselle soitettiin, että presidentti oli tullut toisiin ajatuksiin ja luovutustilaisuuden voisi järjestää heti maanantaina.

Adressi luovutettiin 4.6.2001 Inkerikeskuksessa. Mukana ollut Toivo Tupin kertoi, että tilaisuudessa presidentti Koivisto totesi paluumuuton olleen Suomen hallituksen päätös.[2007] Tämä sekä presidentin pitämä puhe vastaavat tämän tutkimuksen johtopäätöksiä. Koiviston vapaasti pitämä puhe nauhoitettiin ja julkaistiin sanatarkasti Inkerin Kulttuurikanavassa. Hän sanoi olleensa adressin takia ”ristiriitaisten tunteiden vallassa”. Siitä oli ollut ”vähän pulmia, mutta kyllä se lämmittikin”. Puheessa Koivisto kertasi ”päätökseen selkeästi kehottavat tekijät”:

> ”[…] Oli muistaakseni Yleisradion järjestämä lehdistötilaisuus, joissa toimittajat voivat tehdä kysymyksiä. Vastasin esitettyyn kysymykseen, että inkeriläisten paluumuutosta oli ollut hallituksessa puhetta. Minutkin yllätti, että viranomaiset kiirehtivät

2005 Miettinen, Helena: Ilta Savoyssa. Inkerin Kulttuurikanava 2/2003 s.7.
2006 Muistoja. Adressi presidentti Mauno Koivistolle. 21.5.2017. Inkerin Kulttuuriseura www.inkeri.fi
2007 Tupin, Toivo: Monikulttuurisuutemme on rikkautta. Inkeriläisten Viesti 5/2003, s.3.

muodollisten päätösten edelle ja inkeriläisiin paluumuuttajiin alettiin heti suhtautua aikaisemmasta käytännöstä poiketen. Kun kuulin, että olette keränneet adressia, niin ajattelin, että onhan tämä hiukan nolokin tilanne, kun olen kovasti korostanut, etten ole mitään yksilöllisiä päätöksiä tehnyt. Olin vain kertonut, mitä hallituksessa oli keskusteltu. Ajattelin, että nyt syntyisi asetelma, että vain minua kiitettäisiin siitä[…]

Kuten tiedätte, rauhansopimuksessa tarkkaan ottaen sanotaan, että Suomi oli velvollinen palauttamaan ne, jotka oli väkisin Suomeen tuotu. Useimmat Suomeen tuoduista tulivat Viron kautta niiltä alueilta, jotka saksalaiset miehittivät varsin nopeasti syksyllä 1941. Kun oli olemassa epäilys siitä, että Suomen viranomaiset olisivat kukaties olleet ehkä vähän liiankin innokkaita palautustoimissa. Se oli yksi tekijä, että näin mielelläni tällaisia päätöksiä tehtävän. Yksi päätökseen selkeästi kehottava tekijä oli se, että oli syntynyt tilanne, jossa Inkeristä ja inkeriläisistä oltiin tekemässä taas jotain poliittisen rajanvedon kohteeksi joutumista. Esimerkiksi jonkinlainen puskurivyöhyke Venäjän ja Viron välille […] Olen kauhistuksella katsonut sitä, miten ulkovaltiot ovat sotkeutuneet Jugoslavian tilanteeseen väkivaltaisin ottein ja siellä kansakunnat ovat asuneet toistensa lomassa vuosisatoja […] Nämä ovat sellaisia asioita, joissa ei yksinkertaisia ratkaisuja ole, vaan tarvitaan paljon kärsivällisyyttä ja erilaisuuden ymmärtämistä […]

”Kuin tuulispäässä hapset” on vanha runo 1800-luvulta. Vaikka sitä ei ole luultavasti ajateltu, siihen sisältyi sellainen ajatus, että kaikki suomalaiset pitäisi kerätä yhteen. Runossa valitetaan sitä, että Laatokka ja Suomenlahti on suomalaisia erottava tekijä. Silloin kun Genetz runon teki, hän tuskin ajatteli, että sen perusteella voidaan rakentaa mitään Suur-Suomi-ideologioita. Mutta semmoisiakin on ollut. Minun päätöksessäni – tai täytyy olla varovainen sanoissa – tai tässä ratkaisussa, joka tehtiin, on ollut hyvin monenlaista ainesta. Yksi on ollut se, että rajan pitäisi olla mahdollisimman selkeä. Että raja on eikä ole aihetta muuttaa sitä kummallakaan puolella. Ettei ole ajatusta, että meillä on vielä jotain pois haettavaa rajan takana. Meillähän on aktivisteja, joiden mielestä raja pitäisi vielä kertaalleen saada vedetyksi Pietari-Leningradin laitamille. Heidän osalta, joilla näitä ajatuksia on, se on ymmärrettävääkin, mutta Suomen valtiovallan kannalta raja on, mikä on. Sitä ei muuteta sinne eikä tänne […] Raja on siellä, missä se on ja me rakennamme tätä maata. Suomi on kovalla työllä rakennettu […]”[2008]

Suomen uusi Pietarin pääkonsuli Kauko Jämsén panosti inkeriläisten tuen painopisteen siirtämiseen Suomesta Venäjän puolelle. Ulko- ja sisäministeriön, rajavartiolaitoksen ja poliisiviranomaisten kanssa viisumikysymyksistä neuvotellessaan 24.9.2001 hän otti esille automurrot ja huumeongelman.[2009] Tammikuun 2000 ja syyskuun 2001 välisenä aikana 977 alle 25-vuotiasta

2008 Miettinen, Helena: Kiitosadressi Koivistolle. Inkerin Kulttuurikanava 2/2003.

2009 UM Muistio PIET054–13/31.10.2001/Esko Seppälä (Korjattu versio). Asia: Venäjältä paluumuuttoa suomeen jo 11 vuotta. Kuinka paluumuutto käytännössä toimii sekä paluumuuton tuomista ongelmista. Signum 68.41 Suomi-Venäjä; Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. UMA.

inkeriläisnuorta jäi kiinni huumausainerikoksista pääkaupunkiseudulla. He olivat tehneet noin 70% pääkaupunkiseudun automurroista eli 7356 murtoa vuodessa.

Eri puolilla Suomea asuneiden inkeriläisten lukumäärää oli ja on vaikea selvittää. Helsingin Inkerikeskuksen toiminnanjohtaja Arja Tahvanainen sanoi, että oli vain joitakin lukuja, jotka olivat ilmeisen selviä. Tällainen oli muuttojonossa odottavien määrä, joka helmikuun 2002 alussa oli 19 000. Selkeä oli myös Ruotsissa asuvien inkeriläisten määrä, joka oli noin 5 000. Suomeen siihen mennessä tulleita Tahvanainen arvioi olevan 30 000–33 000. Julkisuudessa ollut lukumäärä 26 000 oli hänen mielestään liian pieni. Inkeriläisten kokonaismäärää hän ei halunnut yrittää arvioida, koska moni oli voinut elää ison osan elämäänsä tietämättä inkeriläisyyttään.[2010]

Inkerikeskuksen toiminnanjohtaja muistutti, että varsinaisten inkerinsuomalaisten määrää ei luvusta pystytä erottamaan, sillä mukana ovat heidän venäläiset perheenjäsenensä.[2011] Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry. oli kirjelmöinyt 26.6.2001 TM:n Risto Laakkoselle ja ehdottanut venäjänkielisen vähemmistön asioita käsittelevän ad hoc- työryhmän asettamista ETNO:n yhteyteen. Ensimmäinen luonnos ad-hoc-työryhmästä valmisteltiin ETNO:n kokoukseen 21.10.2001. Tärkein perustelu oli, että venäjänkielisten ryhmä on ruotsinkielisten jälkeen Suomen suurin vähemmistöryhmä, noin 30 000 henkilöä. Tämä luku sisälsi myös venäjänkieliset inkeriläiset paluumuuttajat.[2012]

Presidentti Tarja Halonen osallistui korjatun Pyhän Marian kirkon vihkimisjuhlaan Pietarissa toukokuussa 2002. Piispa Aarre Kuukauppi arvioi juhlassa käymänsä keskustelun perusteella, että presidentti Halosella ja hänellä oli yhteinen käsitys siitä, että oli tullut aika auttaa inkeriläisiä heidän kotiseudullaan. Suomen-matkallaan piispa tapasi 31.5.2002 eduskuntaryhmien puheenjohtajia. Tavoitteena oli hankkia varoja Kelton koulutuskeskuksen muuttamiseen täysimittaiseksi kansanopistoksi. Kansanopisto oli tarkoitettu inkeriläisten lisäksi karjalaisille ja muille suomensukuisille sekä suomen kielestä ja kulttuurista kiinnostuneille venäläisille. Opetusta tarjottaisiin myös sosiaali- ja kulttuurialan työntekijöille. Opiston ideologisena tehtävänä olisi inkeriläisen identiteetin vahvistaminen ja herättäminen uuteen eloon neuvostoajan hajaannuksen jälkeen.[2013]

Inkerin kirkossa oli jo 15 000 äänivaltaista jäsentä ja 70 seurakuntaa, joista suurin osa Pietarin ympäristössä ja Karjalassa. Kelton koulutuskeskus toimi pääasiassa Suomesta ja muualta saatavien avustusten varassa. Keskuksen uudisrakennuksen harjannostajaisia juhlittiin lokakuussa 2002. Kaksi Amerikan luterilaista kirkkoa ja Suomen Lähetysseura rahoittivat 2 milj. euron rakennuksen. Siellä oli jo 130 opiskelijaa eri puolilta Venäjää.[2014]

Kansanopistohanketta selvitettiin Suomessa laajapohjaisessa valmisteluryhmässä FT Toivo Flinkin taustaselvityksen pohjalta. Alustavassa projektikokouksessa 30.1.2003 olivat mukana opetus-, työ-, ympäristö- sekä sos. ja terveysministeriön edustajien lisäksi Kirkkopalvelut ry:n, Inkerin Kirkon ja Inkerin Liiton edustajat. OPM:n Pekka Lampinen kertoi, että

2010 Aamulehti 15.2.2002: Lukumäärät epäselviä.

2011 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.

2012 P.M. ETNO:n kokous 31.10.2001. Asialistan kohta 8. Liite 4. TFA.

2013 Markkanen, Kristiina: Piispa Kuukauppi: Inkeriläisten Suomeen muuttoa aika rajoittaa.HS 2.6.2002.

2014 Konttinen, Jussi, HS 26.10.2002.

kansanopistoideaa oli esitetty jo 1990-luvun puolivälissä. OPM suhtautui asiaan myönteisesti, mutta hankkeen kehittäminen oli vaikeaa.[2015]

Kansanopistohankkeen kokouksissa pahoiteltiin, että työministeriön 4-vuotisen Inkerinsuomalaisten tukiprojektin päättyminen oli merkinnyt projektin puitteissa Pietariin Ligovski prospektille avatun työllistämiskeskuksen palaamista takaisin Inkerin Liiton tiloihin ja Hatsinan monitoimikeskuksen toiminnan supistumista.[2016] 11.4.2003 TM:n tiloissa järjestettiin kokous ”inkeriläisjatkohankkeista” projektipäällikkö Tarja Rantalan johdolla. TM:n myöntämien määrärahojen turvin käynnistettävää toimintaa varten odotettiin konkreettisia ehdotuksia Venäjän ja Viron Inkeri-liitoilta. Heitä edustivat kokouksessa Inkeri liiton varapuheenjohtaja Wladimir Kokko, Viron Inkerin Liiton puheenjohtaja Toivo Kabanen ja Karjalan Suomalaisten Inkeri liiton puheenjohtaja Vadim Byrkland. Kokko iloitsi siitä, että ”päättyneen tukiprojektin jäsenet, jotka edustavat kuutta ministeriötä, olivat suostuneet jatkamaan samana porukkana”.[2017]

13.2. Vuosi 2002: ”Se on nyt hoidettu asia”. Ulkomaalaislakiuudistus

Suomessa oli 2002 alussa 91 000 maahanmuuttajaa eli 1,76% väestöstä. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan työjaoston kokouksessa työministeriössä 7.1.2002 olivat läsnä työ- opetus-, sosiaali- ja terveys- ja sisäministeriön edustajat.[2018] Lisäksi mukana olivat Kuntaliiton sekä maahanmuuttajaryhmien edustajat sekä ETNO:n pääsihteeri Risto Laakkonen ja sihteeri Juha Beurling. Venäjänkielisiä edusti maahanmuuttajaneuvoja Anna Leskinen, joka esitteli Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton aloitteen.[2019]Kokouksessa ilmeni, että aloitteessa esitettyjä asioita oli jo tutkittu. Tärkeämpää oli koota yhteen jo olemassa oleva tieto ennen kuin käynnistettäisiin uusia Suomessa asuvia venäjänkielisiä koskevia tutkimuksia.[2020]

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan pj., TM:n kansliapäällikkö Markku Wallin johti neuvottelukunnan kokousta työministeriössä 21.2.2002. Paikalla oli työ-, sisä-, opetus, sosiaali- ja terveys- ja ympäristöministeriön edustajat[2021] sekä opetushallituksen, Pakolaisneuvonnan, kirkkohallituksen, Siirtolaisuusinstituutin, Suomi-Seura ry:n, TT:n, SAK:n, Helsingin juuta-

2015 Inkerin kansanopistohanke. Pöytäkirja 1/03. Pietari 31.1.2003. Kirkkopalvelut, Inkerin Kirkko, Inkerin Liitto.

2016 Inkerin kansanopistohanke. Pöytäkirja 2/03. Keltto 11.12.2003. Kirkkopalvelut, Inkerin Kirkko, Inkerin Liitto.

2017 Kokko Wladimir: *Uutisia Inkeristä. Yhteistyötä suunnitellaan.* Inkeriläisten Viesti 5/2003, s. 6.

2018 UM:n edustaja oli estynyt.

2019 Leskinen työskenteli Itä-Helsingin maahanmuuttajien neuvontapisteessä. Sen tavoitteena oli tarjota alueen maahanmuuttajataustaisille neuvontaa suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta ja palveluista. Piste toimi EU:n sosiaalirahaston ja Hgin kaupungin rahoittaman *Avain-projektin* puitteissa Itäisen sosiaalikeskuksen alaisuudessa. (Leskinen, Anna 2002.)

2020 Etnisten suhteiden neuvottelukunta/Työjaosto / Kokousmuistio 10.01.2002 /Työministeriössä 7.1.2002 järjestetty kokous. TFA.

2021 UM-edustajana oli harjoittelija yp. Ann-Marie Nyroosin ollessa estynyt.

laisen seurakunnan, Suomen Islam-seurakunnan, englanninkielisten, jugoslaavien, ranskankielisten, venäjänkielisten, vietnaminkielisten ja Finlands Svenska Folktingetin edustajien lisäksi tutkija VTT Outi Lepola, tutkija VTM Leena Suurpää ja vähemmistövaltuutettu Mikko Puumalainen. Kokouksessaan ETNO päätti lisätä toimintaohjelmaan maininnan venäjänkielisen vähemmistön asian ad hoc työryhmästä, jota Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry. oli ehdottanut.[2022] 7.2.2002 allekirjoittamallaan kirjeellä pääsihteeri Risto Laakkonen pyysi nimeämään työryhmään työ-, opetus-, sosiaali- ja terveysministeriön, opetushallituksen sekä Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin edustajat.[2023] 11.2.2002 ETNO:n kokous suunnitteli työryhmätyön käynnistämistä.[2024]

Suomessa valmisteltiin ulkomaalaislain kokonaisuudistusta. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pj. Liisa Jaakonsaari (SDP) kutsui UM:n edustajan 12.2.2002 valiokuntaan kertomaan tuoreita tietoja inkeriläisten paluumuuttotilanteesta. Asioista puhuttiin suoraan ja kuultiin, että paluumuutto Suomeen ei käytännössä toiminut. Kiivaaksi luonnehditusta kokouksesta ei tehty kirjallista muistiota. Helsingin Sanomien Jaakko Hautamäki ja Etelä-Suomen Sanomien Maarit Raunio raportoivat 13.2, että EUAV oli ”tyrmistynyt” inkeriläispolitiikasta. Hallitusohjelman mukaan paluumuuttopolitiikka noudatti linjauksia, joita ulkoasiainvaliokunta oli aikanaan tehnyt, mutta todellisesta tilanteesta oli syntynyt ”kaaoskuva”.[2025] Kansanedustaja Juha Korkeaoja (Kesk) oli ollut sitä mieltä, että presidentti Koiviston aikanaan mainitsemat perusteet olivat hävinneet: ”Se on nyt hoidettu asia” ja noudatettu paluumuuttojärjestelmä on ”mätä”. Korkeaoja piti kohtuuttomana muuttajien kannalta, kun he joutuivat odottamaan jonossa lähtölupaa vuosikausia. Osa oli ikääntyneitä, joita pitäisi auttaa paikan päällä, jossa oli heidän koko elinpiirinsä. Syynä asioiden huonoon hoitamiseen hän piti sitä, että paluumuuttoasiat olivat monen ministeriön toimialaa.[2026]

Eduskunnan kyselytunnilla paluumuuttoa käsiteltiin helmikuun 2002 alussa. Juha Korkeaoja kertoi uskovansa, että ihmiset, joilla on suomalaista sukujuurta, olivat jo tulleet ja nyt Suomen pitäisi kehittää selkeä siirtolaisuuspolitiikka. Siirtolaisia otetaan vastaanottavan maan tarpeista lähtien ja yksi lähtökohta voisi olla, että annetaan etusija lähialueilta tuleville.[2027] Sisäministeri Ville Itälä (Kok) totesi, että Suomeen tuli ihmisiä, joilla ei ollut Suomeen yhteyttä eikä perinnettä. Vireillä olleessa ulkomaalaislaissa puututtaisiin kielitaitovaatimuksiin.[2028]

Inkerikeskuksen hallituksen varapj. Toivo Tupin sanoi Helsingin Sanomille 14.2.2002, että suurin virhe alun perinkin oli ottaa maahan kieltä osaamattomia. Neuvosto-Karjalasta paluu-

2022 Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Kokouspöytäkirja 21.01.2002 / Työministeriön auditorio klo 13.10–14.55. Allekirj. pj. Markku Wallin ja neuvottelukunnan siht. Juha Beurling. Kokousasiakirjojen liitteissä oli nimetty seuraavat venäjänkielisten edustajat työryhmään: Gluschkoff, Kirill (FARO-SVYL järjestöasiat, uskonto), Karvonen, Irinja (SVKKANN, koulutus, kulttuuri), Leskinen, Anna (laki- ja sosiaaliasiat), Smirnov, Sergei (korkeakoulut, työllisyys). TFA.

2023 ETNO/Nimeämispyyntö 07.02.2002/työministeriö, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetushallitus, Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. Määräaika 20.2.02. TFA.

2024 TM:n Laakkosen ja ETNO:n siht. Juha Beurlingin lisäksi kokouksessa oli OPM:n edustaja sekä joht. Waldemar Melanko ja vanhempi tutkija Seppo Lallukka Venäjän ja Itä-Euroopan instituutista, Irinja Karvonen ja Sergei Smirnov Suomen venäjänkielisistä ja Eugen Novitsky FIBLUL:ista. TFA.

2025 Hautamäki, Jaakko, Helsingin Sanomat 13.2.2002.

2026 Raunio, Maarit, Etelä-Suomen Sanomat 13.2.2002.

2027 Kerkkänen, Tuomas, Turun Sanomat 18.2.2002.

2028 Raunio, Maarit, Etelä-Suomen Sanomat 13.2.2002.

muuttajana tulleen Tupinin näkemys oli: ”Mauno Koiviston ajatus oli hyvä, mutta valtiovalta toimi asian kanssa harkitsemattomasti. Ihmisiä lajiteltiin kuin karjaa. Ne, joilla oli suomalaiset paperit, menivät muuttojonossa ohi monen identiteetiltään suomalaisen, jonka paperit oli vaikka Siperian leireillä muutettu venäläisiksi.” Viranomaisten tulisi valita paluumuuttajat suomalaisen identiteetin perustella, jos halutaan pitää joku linja, muuten oli kysymys tavallisista siirtolaisista. Toivo Tupin tiesi monen tulevan Suomeen paremman elintason, vakaamman yhteiskunnan ja työmahdollisuuksien takia: ”Kukapa ei tulisi, jos siihen annetaan mahdollisuus.”[2029]

Inkeriläisten Viestin päätoimittajan palstalle Kalevalan päivänä 2002 päivätyssä jutussaan Tupin kirjoitti: ”jälleen on alkanut ajojahti!”, kun Helsingin Sanomat ei kirjoittanut Kalevalan päivänä riviäkään suuren inkeriläisen runonlaulajan Larin Parasken muistosta vaan ainoastaan paluumuuton aiheuttamista ongelmista – ”Eikö hävetä, herrat toimittajat ja ministerit, pääministeriä myöten?”[2030]

KRP:n rikostutkimusraportin mukaan noin 1 000 entisen Neuvostoliiton alueelta tullutta inkeriläistä paluumuuttajaa ja muuta venäjän- ja vironkielistä maahanmuuttajanuorta oli jäänyt heroiinikoukkuun. Lukumäärän arvioitiin olevan v. 2002 alussa suurempi, koska paluumuuttajalääkäri Aina Emelianovin havaintoihin perustuva tilasto oli 1999 lopulta. KRP:n selvitysten mukaan venäjän- ja vironkielisten maahanmuuttajanuorten tekemien automurtojen toimeksiantajina olivat Venäjän ja Viron organisoidut rikollisliigat, jotka välittivät edelleen autoista varastettua elektroniikkaa.[2031] Poliisi näki, että nyt maksettiin siitä virheestä, että alussa maahanmuuttajille ei järjestetty kunnollista sopeuttamisohjelmaa.[2032]

Pietarissa huumeet ja niihin liittyvä rikollisuus oli todellinen ja paheneva ongelma. Suomen pääkonsulaatissa arveltiin, että monilla nuorilla paluumuuttajilla oli suorat yhteydet sikäläisiin huumeiden käyttäjiin ja Suomen tilanne selittyi osaksi näillä yhteyksillä.”[2033] Suomen inkeriläiset surivat luonnollisesti sitä, että joidenkin nuorten huumerötöstely leimasi kaikki ja erityisesti kaikki inkeriläisnuoret. Ongelmien olemassaoloa ei kukaan kuitenkaan kieltänyt eikä vähätellyt. Inkeriläisiä työllistäneessä Taitomestarit-osuuskunnassa työskennellyt Laine Kalugina muistutti, että ongelmat kärjistyvät, koska huumeista tai muista ongelmista irti pyrisleville nuorille ei löydy apua venäjäksi, joka oli heidän äidinkielensä.[2034]

Helmikuun 2002 mediamylläkkä paluumuuton ongelmista kesti yli kaksi viikkoa. Dagens Nyheter julkaisi 15.2.2002 Helsingin kirjeenvaihtajansa Stefan Lundbergin jutun ”Ryska återflyttare Finlands problembarn”. Se sisälsi tutut virheelliset käsitykset presidentti Koiviston inkeriläisille esittämästä ”kutsusta” ja ”tarjouksesta” ym.:

> ”Han ville så väl, men det blev så fel. Det kan man säga om president Mauno Koivisto när han räckte de förföljda ingermanländarna sin hjälpande hand. Koivisto fick 1990

2029 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.
2030 Tupin, Toivo: *Suomalaisuuden kunniaksi.* Inkeriläisten viesti 3/2002, s. 3.
2031 Parantainen, Pekka, Aamulehti 19.2.2002.
2032 Uutispäivä Demari 20.2.2002: Tilanne on kestämätön.
2033 Tapio, Tuomo-Juhani, Kaleva 17.2.2002.
2034 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.

> så dåligt samvete för det i århundraden illa behandlade broderfolket i Ryssland, att han bjöd in alla ingermanländare att återflytta till Finland. Dessutom erbjöd han dem finländskt medborgarskap [...] Många har med hjälp av falska persondokument utgett sig för att vara finskättade och andra har eventuellt haft en farfar eller mormor som varit finländare [...] Bara i fjol åkte ingermanländiska ungdomar i Helsingfors fast för att ha stulit över 7 000 bilar. Många av dem har svåra narkotikaproblem."[2035]

Sisäministeri Ville Itälä (Kok) oli valmis purkamaan inkeriläisten erityisaseman, koska näki, että paluumuuttojärjestelmä on aikansa elänyt ja vaati nopeaa korjaamista. Hän toisi hallitukselle lakiestin, jossa paluumuuttajilta vaaditaan välttävää suomen kielen taitoa ja muistutti, että inkeriläisten erityisaseman purkaminen oli iso askel, josta eduskunta keskustelisi. Myös peruspalveluministeri Osmo Soininvaara (Vihr) kannatti inkeriläisten erityisaseman purkamista ja kertoi olleensa sitä mieltä jo 2–3 vuotta. Työministeri Tarja Filatov (SDP) suhtautui kriittisesti kielitaitovaatimuksiin. Hänen mielestään päätöstä paluumuutto-oikeudesta ei pidä tehdä kielen perusteella: "Joko kaikki otetaan tai ei lainkaan".[2036] EUAV:n pj. Liisa Jaakonsaari muistutti, että kaikkinensa muutto oli "iso vyyhti" ja kysymys kuului, miten Suomi sen hoitaa.

EUAV:n varapj. Eva Biaudet (RKP) arvosteli puolestaan Pietarin pääkonsulaatin raporttia, että inkeriläispolitiikka oli hallitsematonta. Biaudet kritisoi identiteettivaatimusta: "Ei ole yhtä oikeata suomalaista identiteettiä" ja laittoi kielitaidon kohentamisen tärkeysjärjestyksen kärkeen, koska kielitaidottomuus toi työttömyyttä ja muita pulmia. Biaudet kritisoi lehtiotsikoita, joissa kerrottiin inkeriläisten rikollisuudesta: "Sadan inkeriläisnuoren jengi on varmasti ongelma, mutta sen perusteella ei pidä tehdä yleistyksiä kymmenien tuhansien ihmisten maahanmuuttajaryhmästä." Biaudet muistutti, että inkeriläiset olivat ryhmä, joka oli sijoittunut työmarkkinoille parhaiten. Hänen mielestään ei ollut aihetta paluumuuttoa koskeviin kiireellisiin toimenpiteisiin: "Me olemme tämän politiikan valinneet ja se pitää saattaa loppuun."[2037]

EUAV:n pj. Liisa Jaakonsaari kertoi, että pääkonsulaatin raportissa esiin tulleet tiedot olivat "aika dramaattisia". Inkeriläispolitiikan tila oli "hirveän sekava", koska yhden suomalaisen identiteetin säilyttäneen henkilön mukana tulee venäläisiä perheenjäseniä. Jaakonsaari sanoi, että valiokunta kuulee vielä viranomaisia, mm. sisä- ja työministeriön asiantuntijoita ennen kuin päättää mitä nyt sanoo tai tekee. Hallitus oli luvannut ohjelmassaan noudattaa inkeriläispolitiikassa pitkälti EUAV:n antamia suuntaviivoja ja parlamentaarisen valvonnan kannalta on tärkeää, että valiokunta seuraa, mitä on tapahtunut. Ilmi tulleita tietoja tarkistettiin. Jaakonsaari toivoi selkeästi ilmaistua poliittista tahtoa siitä, mitä inkeriläisiltä jatkossa odotetaan: "Nyt leimataan inkeriläiset pahimmalla mahdollisella tavalla. Se ei ole missään nimessä totuus. Inkeriläisten leimaamiseen ei ole mitään syytä."[2038]

Ongelmat johtuivat Jaakonsaaren mielestä omista laiminlyönneistä. Presidentin asiaa koskenut avaus oli valmistelematon: "Silloin ei ajateltu, mitä tämä käytännössä merkitsee ja mitä

2035 Lundberg, Stefan, Helsingfors, Dagens Nyheter 15.2.2002.

2036 Kerkkänen, Tuomas, Turun Sanomat 18.2.2002.

2037 Kerkkänen, Tuomas, Turun Sanomat 18.2.2002.

2038 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto; Kaleva su 17.2.2002/Pirjo Kukko-Liedes: Kunniavelka on jo maksettu. MKA.KA.

kaikkea siitä seuraa. Koiviston lausunto tuli suoraan sydämestä ja oli moraalisesti ja eettisesti oikein. Kunnioitan Mauno Koivistoa siitä, että hän teki näin." Kunniavelka inkeriläisille oli varmasti jo maksettu, nyt oli kyse muusta. Inkeriläisiin tuli soveltaa normaaleja siirtolaispoliittisia säädöksiä. Liisa Jaakonsaaren mielestä tulijoitten rajoittaminen oli oikea tie, säännöksiä ja kielivaatimuksia täytyi pikaisesti selkiyttää ja rohkeasti puuttua ilmi tulleeseen rikollisuuteen. Samalla kannalla oli sisäministeri Ville Itälä: "Valitettavasti on tullut aika paljon myös rikollista ainesta, jolla ei ole mitään siteitä Suomeen. Sillä ei voi leimata koko porukkaa, mutta tilanne on epätyydyttävä ja huolestuttava. Muutoksia on pakko saada aikaan."[2039]

Kalevassa julkaistiin 17.2.2002 konsuli Martti Ruokokosken haastattelu. Hän näki, että oli todellisten ratkaisujen paikka. Pietarin pääkonsulaatin selvityksen mukaan 80% paluumuuttajina Suomeen pyrkivistä oli kielitaidoltaan lähes ummikkoja: "Muuttajan kielitaidon on oltava sellainen, että sillä pärjää työelämässä. Myös identiteetin on oltava selvästi suomalainen." Ruokokoski odotti, että ulkomaalaislain uudistuksessa nämä vaatimukset kirjattaisiin yksiselitteisesti lakiin: "Kaikki myöntävät, että 1998 tehdyt muutokset olivat riittämättömiä". [2040]

Parhaiten oli toiminut asuntoehto, koska ilman asuntoa muuttolupaa ei saanut. Ruokokosken mielestä tunteilun sijasta paluumuuttoa on tarkasteltava asiaperustein. Tulisi myöntää, että suurimmalla osalla muuton motiivina oli taloudellisen aseman parantaminen, ei "kotiinpaluu" ja suomalaiset juuret, joita presidentti Koivisto oli korostanut. Paluumuuttoa Pietarissa seurannut konsuli oli nähnyt, että maahanmuuton hallitsemattomuus johtui paljolti siitä, että toimijoita oli liian paljon ja heillä erilaiset näkemykset asiasta. Työvoimahallintoa oli arvosteltu liiasta lepsuudesta ja sen katsottiin kokevan paluumuuton työvoimapoliittisena kysymyksenä. Ulko- ja sisäministeriön linjaa oli moitittu liian tiukoiksi. Ruokokoski ymmärsi, "ettei 10 vuotta pidettyä muuttojonoa voi tuosta vaan poistaa, mutta jono tarvitsi nopeaa harvennusta, että aidoilla muuttajilla olisi edes teoreettinen muuttomahdollisuus. Jonoon nyt asettuva saisi muuttoluvan yli 40 vuoden kuluttua".[2041]

Paluumuutto ei ollut työvoimapoliittinen asia ja Toivo Tupin kritisoi sitä, että inkeriläisten asiat oli "kaadettu" työministeriön harteille. Tupin muistutti, että muuttajien joukossa oli paljon vanhuksia, jotka eivät olleet enää käytettävissä työvoimana.[2042] Tämän tutkimuksen mukaan inkeriläisten paluumuuton alkaessa työvoimaministeriö[2043] oli Risto Laakkosen johdolla halunnut olla keskeinen vaikuttaja asiassa. Ruotsinsuomalaisten paluumuutosta 1970-luvulla alkanut TVM:n rooli jatkui Chilen pakolaisten tullessa, kun muutakaan sopivaa tahoa maahanmuuttajien vastaanottamiseen ei ollut. Kun inkerinsuomalaiset 1980-luvun lopussa alkoivat pyrkiä Suomeen töihin, TVM omaksui jälleen aktiivisen roolin, vaikka Seppo Tiitisen mukaan presidentti Koivisto 1990 kritisoi työministeriön sekaantumista ulkomaalaispolitiikkaan, joka ei sille kuulunut.

Pääministeri Paavo Lipposella oli Jaakonsaaren ja Ruokokosken haastattelujen julkaisemisen jälkeisenä päivänä 18.2.2002 päätoimittajatapaaminen. Lipponen kertoi, että hallitus oli

2039 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto.'; STT:n uutinen 17.2.2002. MKA. KA.

2040 Tapio, Tuomo-Juhani, Kaleva 17.2.2002.

2041 Tapio, Tuomo-Juhani, Kaleva 17.2.2002.

2042 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.

2043 Työvoimaministeriön nimeksi tuli työministeriö v.1989.

jo 2001 arvioinut iltakoulussaan, ettei inkeriläisille myönnetty erityisasema paluumuuttajina vastannut enää tarkoitustaan. Hän totesi Jaakonsaaren tavoin, että hänestäkin kunniavelka inkeriläisille oli maksettu ja hallitus tulisi lähiaikoina päättämään keinoista, joilla inkeriläisten maahanmuuttoa ryhdytään kontrolloimaan tiukemmin. Venäjältä Suomeen maahanmuuttoa havittelevat oli pantava todelliseen kielitestiin ennen kuin viranomaiset myöntävät muuttoluvan.[2044]

Lipponen sanoi, ettei ole mitään mieltä tuoda enää Suomeen suuria joukkoja kielitaidottomia maahanmuuttajia: ”Tilanne on kestämätön, kun rajan takana on jonossa 20 000 ihmistä, jotka uskovat pääsevänsä Suomeen.” Arvio oli, että massojen joukossa Suomeen yritti päästä myös järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella toimivaa ainesta. Pääministeri Lipponen vahvisti, että hallitus tulisi tekemään pikaisen esityksen maahanmuuton tiukentamisesta.[2045]

19.2.2002 TV-uutisissa pääministeri Paavo Lipponen sanoi: ”On aika arvioida tätä järjestelmää”. Uutislähetyksessä kysyttiin myös presidentti Tarja Halosen näkemystä asiasta. Halonen painotti, että ”paluumuutto ei ollut virhe”.[2046] SDP:n Uutispäivä Demari analysoi asiaa:

> ”Lepsun politiikan seurauksena on syntynyt uusi syrjäytynyt vähemmistö. […] kun suomalaisten viranomaisten tilastot osoittavat käsistä karannutta tilannetta: kielitaidottomuutta, työttömyyttä, syrjäytymistä, huumeongelmia sekä vakavaa rikollisuutta […] Kun ongelmat ovat sylissä, on turha jahkailla sitä, mikä vaikutus […] Koiviston TV-haastattelulla yli 10 vuotta sitten on ollut inkeriläisten muuton alkamiseen. Mitään mahtikäskyä ei edes ole voinut olla – sen sijaan kyllä historiallista painetta Suomeen muuttoon. Siitä eteenpäin on ollut kyse Suomen viranomaisten taidosta hoitaa asioita […]”[2047]

Suomeen 1991 tullut Matti Arminen opetti atk:ta paluumuuttajille ja näki, kuinka heikot valmiudet suomalaiseen yhteiskuntaan monella oli. Pietarin tienoilta tulevat tiesivät paremmin, mistä muutossa on kyse, muualta tultiin ilman mitään kieliopetusta: ”Ehkä viime vuosina on levinnyt sellainen tieto, että täällä pääsee helpolla ja ilman kieltäkin pärjää. Alkuvuosina moni etsi ensin työpaikan ja opetteli itse kieltä.”[2048] Suomea paluumuuttajille opettanut Lilja Kaarina Haak oli muuttanut Suomeen 1990. Hänen uudessa 17 oppilaan ryhmässään ei ollut yhtään identiteetiltään suomalaista. Kun hän aloitti opettamisen, moni oli puhunut vanhaa suomea ja ollut kiinnostunut kulttuurista. Suurin osa oli ollut luterilaisia, nyt ortodokseja. Myös aiempaa vähäisempi sitoutuminen Suomeen näkyi ja moni oli valmis jatkamaan eteenpäin johonkin muuhun maahan, ”jos leipä ei Suomessa kartu”.[2049]

Inkerin kirkon piispa Aarre Kuukaupilta tiedusteltiin toukokuun 2002 vierailulla näkemystä Suomen paluumuuttokeskustelusta. Kuukauppi pahoitteli paluumuuton negatiivisia

2044 Uimonen, Risto, Kaleva 19.2.2002.

2045 Turun Sanomat / STT Turku 19.2.2002: Hallitus tiukentanee inkeriläisten maahanmuuttoa.

2046 YLE TV 1 Uutiset 19.2.2002.

2047 Pääkirjoitus: Lepsun politiikan seurauksena nyt uusi syrjäytynyt vähemmistö. Uutispäivä Demari 20.2.2002.

2048 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.

2049 Talli, Riikka, Helsingin Sanomat 14.2.2002.

vaikutuksia vanhalla Inkerinmaalla ja muistutti: ”Kymmenen vuotta sitten meiltä inkeriläisiltä ei kukaan kysynyt, mitä mieltä me olemme siitä, että raja avataan.”[2050] Piispa muisteli oloja Neuvostoliitossa 1980–90-luvun vaihteessa: ”Silloin meillä oli aika, jolloin valoa ei juuri näkynyt. Ajattelin, että saavathan ihmiset lähteä etsimään parempia oloja Suomesta.” Kuukauppi näki, että humanitaariset syyt olivat tuolloin selvästi olemassa, mutta pohti, kuinka suuri osa lähtijöistä oli aidosti ollut suomalaisen avun tarpeessa.

Kuukauppia harmittivat ”inkeriläisiksi itseään kutsuvat, jotka ratsastivat neuvostoaikojen kohtelulla” vedoten siihen, että suomen kieltä ja suomalaisuutta ei ole voinut harrastaa: ”Ei ollut mahdotonta olla suomalainen, vaikka siitä saattoi joutua maksamaan. Olen oppinut kielen kotona. Moni muukin on säilyttänyt kielensä ja uskontonsa.” Piispa Kuukauppi luonnehti paluumuuton alkua ja tilannetta 2002:

> **”Ensin lähtivät kommunistit, joiden tuolit heiluivat. Sitten lähtivät koulutetut mersua ansaitsemaan. Meillä on nyt kirkossa sairaita vanhuksia ja yksinhuoltajaäitejä, joiden miehet karkasivat Suomeen. Ei Suomella mitään kunniavelkaa ole maksettavana 20–30-vuotiaille venäläisnuorille, jotka tulevat Suomeen valmiiksi katettuun pöytään mieluummin kuin osallistuvat yhteiskunnan kehittämiseen kotimaassaan. En uskalla sanoa, että raja pitäisi sulkea tai lakeja pitäisi muuttaa, mutta kyllä nyt on selvästi tullut aika, jolloin inkeriläisten paluumuuttoa Suomeen pitää alkaa rajoittaa.”[2051]**

Myös Viron inkerinsuomalaiset kritisoivat paluumuuttojärjestelmän ongelmia. Inkerinjoen Inkeren seurakunnasta kotoisin ollut Leo Puolakainen kertoi sanoneensa jo paluumuuton alkaessa, että Suomi tekee suuren virheen avatessaan rajansa kaikille inkeriläisille: ”Vähintään suomen kielen taito olisi pitänyt vaatia kaikilta. Suomeen pääsi ainesta, jolla ei ollut mitään mahdollisuutta tai aikomustakaan sopeutua.” Puolakainen oli työskennellyt eläkeikään asti Espoossa ja hankkinut parille kymmenelle inkeriläiselle työpaikan Suomesta. Tarttoon palattuaan hän halusi jättää kunnan vuokra-asuntonsa sukulaisperheelle sillä ehdolla, että molemmat vanhemmat menevät töihin ja lapset pannaan kouluun: ”He eivät olleet innostuneita, vaan sanoivat, ettei työnteko Suomessa kannata, sillä rahaa saa luukuiltakin.”[2052]

Viron Inkerinsuomalaisten Liiton puheenjohtaja Toivo Kabanen oli suomalaisten kanssa samaa mieltä paluumuuttopolitiikan epäonnistumisesta. Myös paluumuuttoneuvoja Ester Pruul näki, että oli ollut virhe ottaa Suomeen täysin kielitaidottomia. Muuttajilta vaadittiin todistus suoritetuista suomen kielen kursseista, mutta Kabanen ja Pruul tiesivät, ettei kurssien käyminen taannut todellista kielitaitoa.[2053]

Viron inkerinsuomalaisten päämaja Tartossa on Suomen tuella entisöidyssä rakennuksessa, jossa toimi myös Suomen suurlähetystön Tarton sivutoimipiste. Siellä oli 2002 paluumuuttoa odottavien listassa 4500 inkeriläistä ja heidän perheenjäsentään. Osa listassa olleista oli jonottanut Suomeen pääsyä jo 1995 alkaen. Toivo Kabanen piti kuitenkin selvänä, että Suomi

2050 Markkanen, Kristiina, Helsingin Sanomat 2.6.2002.
2051 Markkanen, Kristiina, Helsingin Sanomat 2.6.2002.
2052 Lotila, Sami, Seura Nro 10 / 8.3.2002.
2053 Lotila, Sami, Seura Nro 10 / 8.3.2002.

oli tiukentamassa suhtautumistaan inkerinsuomalaisiin eri syystä kuin julkisuuteen kerrottiin. Hän arveli, että Suomi ei halua lisää inkerinsuomalaisia siksi, koska pelkää Suomeen muodostuvan huomattavan venäjänkielisen väestön, jota hyväksikäyttämällä Venäjä voi alkaa esittää Suomelle vaatimuksia. Niin Venäjä menetteli jo Viron kohdalla.[2054]

Kärkölä oli malliesimerkki inkeriläisten vastaanottamisesta ja kotoutumisesta. Kunnanjohtaja Seppo Huldén piti oleellisimpana asiana työpaikkaa. Hän sanoi, ettei inkeriläisistä ollut koitunut kunnalle lisävaivaa, ellei otettu huomioon suomen lisätunteja ja venäjän opetusta koulussa. Enää pieni osa paluumuuttajista asui kunnan vuokra-asunnoissa ja sosiaalitukea tarvitsi vain pari vanhusta, joiden eläke oli pieni. Kunnallispolitiikkaan oli tullut inkeriläistaustaisia ehdokkaita ja paluumuuttajia kuului eri toimikuntiin.

Kunnanjohtaja muisteli huvittuneena, että TE-keskuksen edustaja ilmestyi v. 2000 kunnanvirastolle kyselemään puuttuvaa kotouttamisohjelmaa. Paluumuuttajat olivat kotiutuneet, vaikka kunnalta puuttui lakien mukainen asiakirja: ”Se syntyi helpolla, kun kirjattiin paperille, miten on toimittu.” Kirkkoherra Martti Myllärinen näki paluumuuttajien etsivän vielä identiteettiään. Se näkyi siinäkin, ettei inkeriläisillä ollut vielä halua osallistua Janakkalan rovastikunnan hankkeisiin, joilla autettiin seurakuntatyötä Keltossa. Hän arvioi, että kärköläläisten omaa sopeutumista oli edesauttanut se, että pitäjä vastaanotti sodan jälkeen tuhat karjalaista evakkoa.[2055]

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman ad hoc-työryhmän raportissa ”Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002” inkerinsuomalaiset luetaan kuuluviksi tähän ryhmään[2056] ja todetaan, että Venäjältä ja Neuvostoliiton alueelta 1990-luvulla tulleista inkerinsuomalaisista paluumuuttajista suurin osa on täysin venäjänkielisiä.[2057] Raportti sisältää 37 suositusta. Esittelyssä todetaan, että paluumuuton ongelmat johtuvat siitä, että Suomessa ei ollut lainkaan varauduttu paluumuuttajien tuloon eikä siihen, että he puhuvat enimmäkseen venäjää.”.[2058]

Työministeriö pyysi johtaja Mervi Virtasen ja Risto Laakkosen allekirjoittamalla kirjeellä erittäin laajoilta sidosryhmiltä lausunnot raportista.[2059] Huomattava osa lausunnon antaneista katsoi, että raportin laatinut työryhmä oli ylittänyt sille annetun toimeksiannon. Myös oikeusministeriö totesi työryhmän laajentaneen itse tehtäväänsä. Useissa lausunnoissa todettiin, että käsite ”Suomen venäjänkielinen väestö” on tulkinnanvarainen kuten määriä koskevat luvutkin. Raportin suositus venäjänkielisten vähemmistöaseman ja kielen virallistamisesta torjuttiin vahvoin perustein.[2060]

2054 Lotila, Sami, Seura Nro 10 / 8.3.2002.

2055 Inkeriläiset ovat kotiutuneet Kärkölään. Työvoimaa ja henkistä rikkautta. Itä-Savo 21.12.2003.

2056 Raportti luovutettiin 27.2.2003.

2057 Muistioluonnos 19.12.2002. ETNO/Suomen venäjänkielistä väestönosaa koskevaa tutkimusta ja asemaa kartoittava ad hoc-työryhmä. Opetusministeriö, 19.12.2002.Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä *2002*, s. 4. Luonnos 12.12.2002. TFA.

2058 Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002, s. 8.

2059 Dnro 1116/003/2003 TM 6.5.2003. Jakelu: VNK, UM, OM, SM, VVM, OPM, LVM, KTM, STM, TM, Opetushallitus, UVI, PKL Pietari, Työvoima- ja elinkeinokeskukset, Vähemmistövaltuutettu, Tasa-arvovaltuutettu, Suomen Kuntaliitto. Ev.-lut. kirkko/Kirkkohallitus, Ortodoksinen kirkkokunta, SAK, STTK, AKAVA, TT, Palvelutyönantajat, SPR ja Ihmisoikeusliitto. TFA

2060 Työministeriön yhteenveto lausunnoista. Kooste 27.8.2003. TFA.

Inkeriläiset eläkeläiset alkoivat saada kansaneläkkeen suuruista maahanmuuttajan erityistukea 1.10.2003 alkaen. Uusi tuki koski 3 300 inkeriläistä. Tuen saivat yli 65-vuotiaat tai työkyvyttömät, jotka olivat asuneet yhtäjaksoisesti viisi vuotta Suomessa välittömästi ennen tuen myöntämistä. Samaan tukeen oli oikeus pakolaisilla, jotka olivat eläkeiässä tai työkyvyttömiä. Inkeriläisille ei myönnetty kansaneläkettä, koska se edellytti 40 vuoden asumista Suomessa. Paluumuuttajalle myönnettävästä tuesta ei myöskään haluttu sellaista etuutta, jonka voisi viedä mukanaan ja muuttaa pois Suomesta.[2061]

13.3. Paluumuuttojärjestelmän lakkauttamispäätös 2011 ja lopettaminen 2016

Suomessa asui 2003 alussa 103 682 ulkomaalaista, 2% asukasluvusta. Heistä 26 347 oli Venäjän kansalaisia. Suomen kansalaisuus oli 1991–2001 myönnetty 21 000:lle, joista 4500 oli muuttanut Venäjältä. 1991 venäjänkielisiä oli ollut 6883 ja 2002 heitä oli 33 401.[2062]

Venäjän edustaja Zhanna Zayonchkovskaya[2063] kertoi syyskuussa 2003 Suomessa järjestetyssä seminaarissa Venäjän maastamuuttotilastoista. Muutto Venäjältä muihin maihin vaihteli vuosittain, mutta muutto Suomeen lisääntyi tasaisesti. 1990–95 Suomeen muutti 450–600 henkilöä joka vuosi, 1996–98 muutti 700–800/vuosi ja 1999–2000 muutti 1100/vuosi. Yhteensä 8532 henkilöä sai Venäjältä muuttoluvan Suomeen 1990–2001, kun kokonaismäärä oli 1980–89 ollut 1474 henkilöä. Muuttajissa oli enemmän venäläisiä kuin etnisiä suomalaisia. 1997–2001 Suomeen muutti 2397 venäläistä, 47,2% kaikista Venäjältä emigroituneista. Etnisiä suomalaisia heistä oli 1785, etnisiä karjalaisia 160 sekä yhteensä 131 ukrainalaista ja valkovenäläistä.[2064]

Siirtolaisuusinstituutin Ismo Söderling arvioi 2003, että paineet muuttaa Venäjältä Suomeen jatkuvat lähitulevaisuudessa ja pohti, tuleeko historia toistamaan itseään: ”Pitkällä tähtäyksellä Venäjä tulee ehkä myös olemaan EU:n jäsen. Se tarkoittaa, että Pietarin metropolialue houkuttelee enemmän suomalaisia Venäjälle. Tämä nähtiin jo 1800-luvulla, kun kymmenet tuhannet suomalaiset muuttivat Pohjois-Amerikan sijaan Pietariin.”[2065] Tältä tilanne saattoi näyttää 20 vuotta sitten. 2021 Veera Laine tutki väitöskirjassaan[2066] kuinka presidentti Vladimir Putinin hallinto on sen jälkeen piirtänyt venäläisen kansan ympärille rajan, jonka sisäpuolella olemme me ja ulkopuolella toiset.[2067]

2061 Viljanen, Pekka, neuvotteleva virkamies Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsingin Sanomat 17.8.2002.

2062 Nieminen, Mauri 2003, s. 20.

2063 Zayonchkovskaya, Zhanna, Laboratory of Analysis and Forecast of Migration, Institute of Economic Forecasting RAS, Moscow. TFA

2064 Zayonchkovskaya, Zhanna 2003, s. 10–11.

2065 Söderling, Ismo 2003, s. 16–17.

2066 Laine, Veera 2021.

2067 Haikala, Topias 2021.

Suomessa ja myös inkeriläisten parissa oli jo 2002 laaja yhteisymmärrys siitä, että aika oli ajanut niiden alkuperäisten syiden ohi, joiden vuoksi inkeriläisten paluumuuton salliminen Neuvostoliitosta Suomeen oli ollut tarpeen. Paluumuutto-ohjelma oli tehnyt tehtävänsä eikä enää vastannut todellisiin tarpeisiin. Inkeriläiset, jotka halusivat Suomeen töihin tai opiskelemaan, pääsivät nopeammin normaalin maahanmuutto- kuin paluumuuttoprosessin kautta. Hatsinassa Villa Inkeri-yhdistyksen projektipäällikkö, arkkitehti Pentti Kärki ohjasi rakennusalan kursseja, joita pidettiin työministeriön tukiprojektin puitteissa 2000 avatussa monitoimikeskuksessa. Kärki kertoi 2004, että pääosa koulutetuista työllistyi Venäjällä, muttei mikään estänyt ammatti- ja kielitaitoisia hakeutumasta Suomeen töihin.[2068]

Erittäin mielenkiintoinen laajan tutkimuksen aihe on, millaisilla perusteluilla ja kenen tekemillä päätöksillä inkeriläisten paluumuuttojärjestelmää jatkettiin vuodesta toiseen, vaikka ongelmat myönnettiin ja niitä yritettiin korjata 1996, 1998 ja 1999 ja järjestelmä haluttiin lopettaa 2002. Sen jälkeen kesti lähes 10 vuotta paluumuuttojärjestelmän lopettamiseen. Ulkomaalaisväestön määrä oli Suomessa 2009 lähes kuusinkertainen 1990:een verrattuna.[2069] Luku ”noin 30 000” on Maahanmuuttoviraston inkeriläisten paluumuuttajien määrästä 2009 käyttämä.[2070] Tarkkoja lukuja ei ole, koska Suomessa tilastoidaan kaikki Neuvostoliitosta ja Venäjältä muuttaneet samaan kategoriaan. Maahanmuuttajien etnistä alkuperää ei tilastoida.

Inkeriläisten paluumuuttojärjestelmä lopetettiin pitkän valmistelun jälkeen 1.7.2011 voimaan tulleella ulkomaalaislain muutoksella. Suomessa asui 2011 lopussa yhteensä 58 331 venäjänkielistä ja he olivat Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä.[2071] Paluumuuttajina Suomeen mahdollisesti joskus aikovien inkerinsuomalaisten tuli ilmoittautua viiden vuoden siirtymäajan kuluessa viimeistään 1.7.2016. Muuta ei siihen mennessä tarvinnut tehdä, että sai tämän option itselleen. Viiden vuoden siirtymäajan umpeuduttua 1.7.2016[2072] lopetettiin mahdollisuus ilmoittautua paluumuuttajaksi eivätkä uudet hakijat sen jälkeen ole voineet pyrkiä Suomeen paluumuuttajan statuksella. Erikseen mainituille ryhmille jäi 1.7.2016 jälkeenkin ns. ”ikuinen paluumuutto-oikeus” Suomeen.[2073] Paluumuuttojärjestelmän asteittaisesta lakkauttamisesta ja ulkomaalaislain muutoksen voimaantulosta tiedotettiin suunnitelmallisesti hyvissä ajoin kaikille tahoille, joita asia koski.[2074]

2068 Konttinen, Jussi, Helsingin Sanomat 22.4.2004.

2069 Kanniainen, Antti 2010, s. 31.

2070 Asettamispäätös SM088:00/2009, Leitzinger, Antero 2010.

2071 SVT, Väestörakenne (online).

2072 Valtioneuvoston seuraavaksi nelivuotiskaudeksi asettaman Etnisten suhteiden neuvottelukunnan pj:ksi ajalle 11.2.2016–10.2.2020 nimitettiin OM:n kp. Asko Välimaa. Varapuheenjohtajiksi nimitettiin SM:n kp. Päivi Nerg, Espoon työllisyysasiain päällikkö Said Aden ja kansanedustaja Päivi Räsänen (KD).

2073 VP 2010 HE 252/2010.

2074 Laki ulkomaalaislain 48 §:n muuttamisesta 57 / 2011.

13.4. Keitä inkerinsuomalaisten paluumuutto on tuonut Suomeen.

Suomen paluumuuttopolitiikka lähti siitä, että inkeriläisillä itsellään oli ymmärrys siitä, keitä he olivat ja mihin kuuluivat. Koska Neuvosto-Venäjä Tarton rauhansopimuksen liiteasiakirjoissa1920 ilmoitti myöntävänsä inkeriläisille kulttuuriautonomian, Suomi tiedusteli 1931 Tarton lupauksen noudattamista. Moskovasta vastattiin silloin, että lupaus oli menettänyt merkityksensä, koska alueella ei enää ollut suomenkielistä väestöä. Inkerissä oli 1917 asunut yli 150 000 suomalaista, mutta 1930-luvulla karkotukset sieltä ja koko Suomen raja-alueelta olivat puhdistaneet alueen perusteellisesti suomenkielisistä. Inkerin kansan sieluun syöpyi oppi osata elää erilaisissa järjestelmissä, kun saman perheen pojat saattoivat sotia kolmessa eri armeijassa. Rovasti Jalmari Laurikkalan arkistosta löytyneet kirjeet kertovat, millaisia haavoja perheiden sisälle syntyi.[2075]

Yksi paluumuuton alkusysäyksistä oli Helmi Tüvin 3.10.1988 Ilta-Sanomissa julkaistu hätähuuto Neuvosto-Eestistä: ”Olen suomalainen!” [2076] Muistelmissaan Tüvi kertoo kuulleensa, että Suomen hallitus oli lähettänyt kollektivisoinnin ajalla Neuvostoliittoon nootin, jossa pyydettiin selvitystä inkeriläisten siirroista. Hänen mielestään Neuvostoliiton vastaus, ettei heillä ole sen nimistä kansaa, oli aivan oikea, koska he olivat suomalaisia, eivät inkeriläisiä. Helmi Tüvin 2003 esittämä näkemys saa suomalaisen inkeriläisten ystävän hämmennyksiin:

> ”[…]Suomi ei tahtonut tunnustaa heitä enää suomalaisiksi eikä tietää heistä mitään. Eikä se ole vieläkään loppunut, meitä haukutaan virallisesti Suomessa inkeriläisiksi. Se on niin alentavaa ja loukkaavaa, aivan kuin meidän oma kansamme ryöväisi identiteettimme. Suomessa me Venäjän etniset suomalaiset olemme kaikkein köyhin ja halveksituin yhteiskuntaluokka, koska meidän selkämme takana ei ole ketään meitä puolustamassa […]”[2077]

Viron inkerinsuomalainen Raissa Keskküla (Lilja) muisteli samaa asiaa iloisesti nauraen. Hän kertoi, kuinka Rudolf Pakki palasi Helsingistä 1989 kertomaan inkerinsuomalaisille tulossa olevista avustuksista: ”Ihmettelimme, mille ihmeen inkerinsuomalaisille, kun olimme olleet aina vaan suomalaisia. Pakki sanoi, että ei ei, vaan nyt pitää olla inkerinsuomalaisia, ”niin me nauroimme, että ollaan nyt sitten vaikka inkerinsuomalaisia, jos kerran pitää!”[2078] Arvo Survokaan ei haastattelussaan 1989 halunnut puhua inkeriläisistä. Hän puhui Suomen suomalaisista ja Inkerin suomalaisista.[2079]

Vaikka olosuhteiden pakosta oli jouduttu ottamaan venäläiset nimet ja yritetty integroitua neuvostovenäläiseen yhteisöön, identiteetti Neuvostoliitossa oli ”suomalainen” ja siitä koitui hankaluuksia silloinkin, kun onnistuttiin välttämään suoranainen vaino. Sodan jälkeen monen

2075 Isto Pihkalan *Via Ingria-* esitelmä Hausjärvi 23.8.2019.

2076 Ks. luku 8.1.

2077 Tüvi, Helmi 2003.

2078 Keskustelut Raissa Keskkülan kanssa v. 2017 Tallinnan Pyhän Pietarin suomalaisen seurakunnan ”Tiistaituvassa”.

2079 Arvo Survon haastattelu: Arvo Survo pitää pyhänä Jumalaa ja suomen kieltä. Keskisuomalainen 23.6.1989.

oli vainoja välttääkseen muutettava sisäiseen passiin merkitty etninen suomalaisuus. Tästä sekä kielen toissijaisuudesta huolimatta he olivat kuitenkin saattaneet säilyttää vahvan suomalaisen identiteettinsä. Kun paluumuutto alkoi, epäilyksiä herätti inkerinsuomalaisina itseään pitäneiden heikko suomen kielen taito ja monet joutuivat kuulemaan ”ryssittelyä” kuten luovutetuilta alueilta evakuoidut karjalaisetkin. Jos perheellä oli Neuvostoliitossa ollut täysin suomalainen identiteetti, tämä oli suuri järkytys.

Juhana Aunesluoma ja Martti Häikiö kirjoittivat jo 1990, että kompastuskiveksi kansallisuuden määrittelyssä tulisi muodostumaan se, että kulttuurinen, juridinen ja geneettinen inkeriläisyys eivät kulkeneet käsi kädessä.[2080] Oikeusministeriön kieliasiainneuvos painotti, että ihmisen identiteetti voi kattaa useamman kielen eikä kysymys ole pelkästään kielestä.[2081] Identiteettiä tutkivat mm. sosiaalipsykologia, sosiologia, filosofia, psykologia, yhteiskuntatieteet ja kulttuurintutkimus. Merkitysvivahteet vaihtelevat tieteenalan mukaan. Identiteetin monista osista etnisyys on vain yksi.[2082] Helena Miettisen sosiaalipsykologian väitöstutkimuksessa ”Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä” on kolme taustoiltaan poikkeavaa venäjänsuomalaisten ryhmää: inkerinsuomalaiset, Suomesta 1920- ja 1930-luvuilla Neuvostoliittoon siirtyneet loikkarit sekä Yhdysvalloista ja Kanadasta1930-luvulla sinne muuttaneet amerikansuomalaiset.[2083]

Inkeriläisen suomalaisuuden toinen suomalainen kyllä tunnistaa, kun kohtaa. Identiteettiä rakentava taju omasta kansallisuudesta on tärkeä osa ihmisen minuutta. Se, että ihminen tuntee olevansa sekä suomalainen että inkeriläinen on samanlaista kuin vahva karjalaisuus tai savolaisuus, asuupa henkilö missä tahansa. Venäjältä ja muualta entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneiden inkeriläisten kaksoisidentiteetin monet lisävariaatiot sisältävät paljon sellaista, mitä vain toinen samanlaisen identiteetin omaava voi ymmärtää. Koska tunne ei aina muutu kieleksi, kaikkea ei voi sanoittaa.

Francis Fukuyama painottaa, että identiteetissä kysymys on ihmisen arvostuksesta.[2084] Inkerinsuomalaisille oli neuvosto-oloissa arvokasta tietää olevansa nimenomaan suomalaisia. Heidän tai läheistensä henkilöhistoriaan on useimmiten liittynyt sodan lisäksi karkotuksia, pakkosiirtoja, sukulaisten väkivaltainen kuolema, työleirit, oman yhteisön tuhoutuminen ja identiteetin salaaminen. Vähemmistökansat joutuivat Neuvostoliitossa luomaan sosiaalisesti konstruoituja systeemejä, joiden avulla systemaattisesti vaiettiin joistain asioista; ”Living in Denial”.[2085] Keski-iässä olleet paluumuuttajat olivat syntyneet karkotuksessa ja päässeet muuttamaan Suomen lähialueille vasta myöhemmin. Muutto Suomeen saattoi aiheuttaa kriisin, joka laukaisi kielletyt muistot, jotka siihen asti oli ollut pakko kätkeä. Suomessa nuo muistot ovat lisänneet vierauden ja ulkopuolisuuden tunnetta. Kesällä 2002 inkeriläiset pohtivat Tampereen seminaarissa ”Kuka olen, keihin kuulun ja mikä erottaa Inkerin kansan muista kansoista?” Mikä on se ryhmä, joka on ikään kuin sydämessä?[2086]

2080 Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana 1990, s. 46.
2081 Tammenmaa, Corinna, kieliasiainneuvos, Oikeusministeriö, HS 6.5.2019.
2082 Benjamin, Saija, esim.: https://yle.fi/uutiset/3–11011765.
2083 Miettinen, Helena 2004, s. 16.
2084 Fukuyama, Francis 2020, passim.
2085 Heikkilä, Tuomas ja Niiniluoto, Ilkka, Tieteessä tapahtuu Nro 6 / 2016.
2086 Haapaniemi, Sinikka 2010, s. 271.

Suomen Akatemian suuri tutkimushanke ”Strangers from the East – Narratives of Karelian Exiles and Re-immigrants from Russia Regarding their Integration in Finland” toteutettiin professori Outi Fingerroosin johdolla 2009–12.[2087] Tämän ”Vieraita idästä”-hankkeen tutkija Heli Kananen osoittaa artikkelissaan, että Suomen siirtokarjalaisväestö törmäsi sijoitusalueilla samoihin syrjimisen käytänteisiin, joihin siirtolaiset ja maahanmuuttajat ovat törmänneet kaikkialla maailmassa. Minna-Liisa Salonsaaren artikkelissa kahteen eri sukupolveen kuuluvien inkerinsuomalaisten Elsan ja Annan kertomukset todentavat, kuinka erilaiset sukupolvet ja elämänkokemukset tuottavat erilaisia kertomuksia.[2088] Lisäongelman paluumuuttoon toi alusta alkaen se, että sodan melskeissä Suomeen joutui myös sellaisia, jotka eivät olisi halunneet muuttaa, kuten useimmat inkerikot ja vatjalaiset. Valpo myönsi kaikille inkeriläisyyden statuksen. Oli kysymys laveasta inkeriläisyyden määritelmästä, kun mukaan laskettiin myös inkerikot ja vatjalaiset.[2089]

Paluumuuton alkaessa tilanteet Neuvostoliitossa etenivät niin nopeasti, ettei suomalaisilla päätöksentekijöillä ollut mahdollisuutta historiallisiin selvityksiin Inkerinmaan asukkaista ennen laajan paluumuuton alkamista. Siksi Suomeen pääsi sellaisia inkerikkoja, jotka eivät olleet sodan aikana Suomessa. Inkeriläisten paluumuuttohaastatteluja tehneet viranomaiset olivat todenneet, että harvalla paluumuuttajalla on ollut käsitystä Suomesta, jonne he olivat pyrkimässä. Ne, jotka ovat pettyneitä Suomeen, suomalaisiin viranomaisiin, elämäntapaan ja ihmisiin, ovat tuoneet julki mielipiteitään lehdissä ja nettipalstoilla. Paluumuuttajayhteisön sisälle on muodostunut keskenään samanlaisen suhtautumistavan omaksuneiden kuppikunnat, jollaisia tutkijat ovat löytäneet muuallakin suomalaisvähemmistöjen parissa. Pekka Rinne jakaa Ruotsiin muuttaneet suomalaiset kolmeen ryhmään: täysin sopeutuneet / sopeutuneet ja suomalaisuuden säilyttäneet / torjujat ja Ruotsin haukkujat.[2090]

Ruotsiin muuttaneista lappilaisista tutkimuksen ”Sallan suurin kylä – Göteborg” tehnyt Hanna Snellman havaitsi, että inkerinsuomalainen voitaisiin hyvin korvata sanalla ruotsinsuomalainen.[2091] Hatsinasta muuttanut Julia Hyyrönen arvioi vuonna 2000: ”Mitä suomenmielisempi inkeriläinen on ollut, sitä paremmin hän täällä viihtyy. Hatsinasta tulleista suurin osa on ollut täysin venäjänkielistä. Jos lähtee Suomeen vain paremman elintason toivossa ja elää matkalaukun päällä pohtien muuttaako Kanadaan, ei viihdy hyvin.”[2092]

Suomeen on ”palannut” ihmisiä, joiden esi-isätkään eivät ole koskaan asuneet Suomen alueella. Inkeriläisinä paluumuuttajina on tullut paljon venäjänkielisiä, joiden identiteetti oli ja on edelleen venäläisyys, ei inkeriläisyys eikä suomalaisuus. Lauri Hannikainen ennakoi 2003, ettei ole pois suljettua, että osa inkeriläisistä luo erillisen venäjänkielisten inkeriläisten yhteisön.[2093] Oma lukunsa ovat paluumuuttajastatuksen väärinkäyttäjät, jotka ovat tulleet Suomeen

2087 Vieraita idästä-tutkimushanke 2008–2012, johtaja Outi Fingerroos, projektinumero 128401.

2088 Fingerroos, Outi (2012): ELORE, vol. 19 – 1/2012. (http://www.elore.fi/arkisto/1_12/fingerroos.pdf)

2089 Nevalainen, Pekka 1990, s. 4–5.

2090 Rinne, Pekka Studia Generalia, Helsingin yliopisto 2.3.2017.

2091 Snellman, Hanna. Studia Generalia, Helsingin yliopisto 2.3.2017.

2092 Tulonen, Hannele: Suomi on taivas Vihtori Hyyröselle. HS 4.10.2000.

2093 Hannikainen, Lauri 2003, s. 6.

petoksella ja väärennetyin paperein. Tätä Supon johtaja Seppo Tiitinen ennen paluumuuton alkamista ennakoi arviollaan, että ”jyvien mukana tulee aina myös ruumenia”.[2094]

Vaikka aineeton kulttuuriperintö ei säily ilman sitä harjoittavia ihmisiä, paikannimistöissä se säilyy. Esimerkkinä Inkerinmaan kielellisestä moninaisuudesta ovat siellä jatkuvasti muuttuvat ja sekaannusta aiheuttavat paikannimet ja osoitteet. Samoista paikoista käytetään monia erikielisiä kyrillisin kirjaimin kirjoitettuja nimiä, jotka periytyvät joko alueen alkuperäisväestön tai Suomen, Ruotsin, Viron, Venäjän ja Neuvostoliiton historian eri vaiheista. Länsi-Inkerissä oleva Kingisepp-niminen kaupunki tunnettiin inkeriläisten keskuudessa alun perin suomenkielisellä paikannimellä Jama eli monttu. Inkeriläiset kutsuivat kaupunkia Jaamaksi, vaikka länsimaisiin nimiin mieltynyt Pietari Suuri nimitti paikalle syntyneen kaupungin Hampurin mukaan Jamburgiksi. Nimeksi tuli neuvostoaikana Kingisepp kommunistijohtaja Viktor Kingiseppin kunniaksi. Vaikka salainen poliisi teloitti virolaisen Kingiseppin jo 1922, se on kaupungin nimi tänäänkin. Ja inkeriläiset kutsuvat kaupunkia yhä edelleen Jaamaksi.

13.5. Kunniavelasta, häpeämisestä ja presidentti Koiviston roolista

Inkeriläisten paluumuuttodiskurssiin liittyy käsite ”kunniavelka”. Inkeriläisten Yhdistyksen 8.11.1990 Suomen eduskunnalle ja hallitukselle lähettämässä kirjeessä muistutettiin kunniavelasta, koska ”inkeriläiset ovat parhaimpansa mukaan auttaneet Suomea historian saatossa ilman kiitosta”.[2095] Moni luulee presidentti Mauno Koiviston käyttäneen 10.4.1990 TV-haastattelussa tätä sanaa. Tässä tutkimuksessa käytetystä aineistosta löytyi Koiviston itsensä käyttämänä tämä käsite vain kerran. Turun Sanomissa julkaistiin 19.2.2002 STT:n juttu, jonka mukaan Koivisto oli todennut ymmärtäneensä, että inkeriläisten paluumuuttoa pidetään suotavana asiana, ”ikään kuin kunniavelan hoitona”.[2096] Tästäkään muotoilusta ei voi tietää, puhuiko presidentti itse kunniavelasta vai oliko se toimittajan tulkinta siitä, mitä hän sanoi.

Martti Backman[2097] kertoi 9.2.2011 Helsingin Sanomissa presidentti Koiviston hänelle henkilökohtaisesti kertoman taustan inkeriläisten paluumuuton sallimiselle. Se vastaa tämän tutkimuksen tuloksia. Backman kertoi saaneensa kimmokkeen palata asiaan, kun 6.2.2011 paluumuuton lopettamispäätöksestä kertoneessa jutussa oli ”toistunut yleinen väärinkäsitys inkeriläisten paluumuuton sisältämästä kunniavelan maksusta” ja asia oli jälleen kytketty sodanjälkeiseen inkeriläisten palautukseen Neuvostoliittoon.[2098] Ahti Kaisalmen inkeriläisten paluumuuttoa käsittelevän pro gradu-tutkielman johtopäätöksissä on ”Koiviston loputon ja

2094 Tiitisen tapaaminen presidentti Koivisto kanssa 18.1.1990.

2095 Inkeri-liitto Suomen eduskunnalle ja hallitukselle, 8.11.1990. UM Signum 68.41-NLO. Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset. Suomi-Neuvostoliitto 1.10.-31.12.1990 V, UMA.

2096 Mauno Koiviston yksityisarkisto. Kansio 333: 2002/I MK. Henkilökohtaista, haastattelut, keskustelut, puheet, inkeriläiset, virallinen kirjeenvaihto; STT Turku 19.2.2002: Hallitus tiukentanee inkeriläisten maahanmuuttoa. KA.

2097 Suomen Kuvalehden entinen päätoimittaja.

2098 Ks. luku 11.3.

väsymätön fundeeraus kunniavelasta."[2099] Tämä arvio on perusteeton. Kunniavelka-ilmaisun kanssa on käynyt kuten muunkin paluumuuttokeskustelun: Kuka tahansa missä tahansa kirjoittaa mitä tahansa inkeriläisten paluumuuttoon liittyen, joku lukee sen presidentti Koiviston kantana. Paluumuuttoa läheisesti seurannut Antero Mukka muistutti HS:n kolumnissaan 2.2.2020, ettei Koivisto tätä ilmaisua omaan suuhunsa tunnistanut.[2100]

Myös Suomen tarve hävetä on osa paluumuuttodiskurssia. Martti Laukkanen kirjoitti Helsingin Sanomissa kesällä 1989 Leningradissa tapaamastaan Heimopataljoona 6:ssa taistelleesta inkeriläisestä. Tämä oli saanut sodan loputtua työpaikan Rovaniemeltä. Siellä hänet oli kesäiltana kesken uimaretken vangittu ja viety Neuvostoliittoon, jossa joutui 15 vuodeksi vankilaan: "Virallinen ja epävirallinenkin Suomi on täysin vaiennut näistä veteraaneistaan ja laiminlyönyt heistä huolehtimisen. Maa, joka lähettää oman armeijansa sotilaita vihollisen haltuun, syyllistyy mielestäni syvästi epämoraaliseen tekoon. Jokainen tietää, mikä odottaa tällaisia sotilaita määränpäässä. Vielä olisi suomalaisilla aikaa jonkun verran korjata tätä historiansa häpeätahraa."[2101]

Kun Suomen TV:ssä käsiteltiin vuonna 1994 inkeriläisen 700 miehen heimopataljoonan vaiheita, kerrottiin että suomalaiset viranomaiset olivat luvanneet heille kansalaisuuden. Siitä huolimatta sodasta selvinneet palautettiin Neuvostoliittoon, jossa vähimmäistuomiot olivat 10 vuotta Siperiassa. Ohjelman jälkeen asiaan otettiin kantaa:

> "Inkeriläisten kohtalo on meidän häpeämme: Jälkeenpäin on heille annettu kiitokseksi jatkosotamme muistomitali ja kertakorvauksena 1 000–2 000 markkaa. Hävetkää Suomen päättäjät! Jäljellä on 700:sta soturiveljestä kolmisenkymmentä, ettekä saa heille edes pientä rintamaveteraanieläkettä. Tätä häpeää kannamme me suomalaiset vielä monta sukupolvea."[2102]

Suomen pitkän aikavälin turvallisuuspoliittisesta ratkaisusta ei ole puhuttu inkeriläisten paluumuuton yhteydessä. Tämä tutkimus osoittaa, että paluumuuttomahdollisuudesta kertominen julkisuudessa 10.4.1990 johtui siitä.

2099 Kaisalmi, Ahti 2018, s. 94.
2100 Mukka, Antero, Helsingin Sanomat 2.2.2020.
2101 Laukkanen, Martti, Helsingin Sanomat 27.7.1989.
2102 Peltonen, Joonas 20.2.1994.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän väitöstutkimuksen tulokseksi tuli vastaus kysymykseen, miksi presidentti Mauno Koivisto kertoi 10.4.1990 medialle Neuvostoliiton inkerinsuomalaisten mahdollisuudesta tulla Suomeen ”takaisinmuuttajina”. Tutkimus osoittaa, että Koiviston julkisuudessa esittämän mielipiteen ajoitus on avain siihen, miksi jo 1988 alkaneesta inkeriläisten paluumuutosta kerrottiin julkisesti juuri silloin ja miksi Suomen poliittinen johto toimitti sitä ennen 9.3.1990 Moskovaan viestin, että Suomi on valmis ottamaan vastaan kaikki ns. inkeriläiset, jotka saavat Neuvostoliiton viranomaisilta muuttoluvan Suomeen. Syy siihen, miksi Suomen poliittinen johto – tasavallan presidentti Mauno Koivisto, pääministeri Harri Holkeri, sisäministeri Jarmo Rantanen ja ulkoministeri Pertti Paasio – toimitti tällaisen viestin Moskovaan, liittyy maamme elintärkeisiin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin etuihin.

Suomessa presidentti johti ulkopolitiikkaa ja suhteet Neuvostoliittoon olivat ensisijaiset. Ilman molempien maiden historian tuntemista se ei onnistu. Ennen tämän tutkimuksen tärkeimpään johtopäätökseen päätymistä selvitetään lukuisia muita kysymyksiä, jotka liittyvät oleellisesti asiaan. Tutkimuksen rakenne on harkittu niin, että syy inkeriläisten paluumuuton julkistamiselle osoittautuu aivan loogiseksi. Siinä tarkoituksessa on kirjattu tapahtumia ja päätöksiä, jotka liittyivät paluumuuton alkamiseen. Ne on tunnettava, jotta paluumuuton huomaamaton alkaminen, tapahtumien asteittainen eteneminen ja paluumuutosta kertominen medialle huhtikuussa 1990 tulee ymmärrettäväksi.

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikassa liikutaan toimivaltakysymysten rajapinnassa. Presidentti Koivisto ei ollut aloitteellinen Neuvostoliiton inkeriläisiä koskevissa asioissa ja muistutti usein, etteivät nämä asiat kuuluneet presidentin toimivaltaan. Hän suostui 1988 inkeriläisten Suomeen tuloon siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto on valmis heidät päästämään. Yksittäiset Neuvostoliiton kansalaiset saivat oikeudellis-moraalisista syistä luvan jäädä Suomeen. Suomen maahanmuuttolinjauksiin vaikutti myös se, että Neuvostoliitto panosti 1988 alkaen viisumihelpotusten saamiseen kaikille neuvostokansalaisille.

Tehtyihin päätöksiin vaikuttaa se, minkä rinnalla jokin vaihtoehto esitetään. Keskustelua Neuvostoliiton inkeriläisten Suomeen muuton sallimisesta raamitti ajankohdan kiivas maahanmuuttokeskustelu. Suuri vaikutus myönteisessä suhtautumisessa inkeriläisten muuttoon oli 1986 alkaen kasvaneilla paineilla Suomen tiukkaa turvapaikkapolitiikkaa kohtaan. Tiukan linjan ymmärtämiseksi tutkimuksen aiemmissa luvuissa kuvataan suhtautuminen Venäjältä tulleisiin pakolaisiin ja maahanmuuttajiin historiamme alusta alkaen. Suomen itsenäistymiseen johtaneet venäläistämistoimenpiteet autonomian ajan lopussa jäivät pysyväksi pohjavireeksi suhtautumisessa kaikkiin Venäjältä ja Neuvostoliitosta tulleisiin.

Tietoa Neuvostoliiton inkerinsuomalaisista alettiin saada rautaesiripun läpi 1950-luvulta lähtien erityisesti kirkkojen välityksellä. Analyysissä seurataan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kansainvälisen ”Rauhanliikkeen” kautta haltuun ottamaa tilaa, jonka kautta Suomen

yhteys Inkerin kirkkoon alkoi uudelleen. Neuvostoliiton ihmisoikeustilanteen kannalta tärkeä ETYK-prosessi tunnetaan Suomessa hyvin, joten siihen liittyvät tapahtumat sivuutetaan lyhyesti. Nämä elementit johtivat kehityksen pisteeseen, jossa 1988 oli mahdollista vastata Neuvostoliiton inkerinsuomalaisille, että he saavat halutessaan jäädä Suomeen.

Presidentti Koiviston tiedossa oli, että Neuvosto-Eestissä alettiin 1987 suunnitella Narva-joen itäpuolelle Viron-Inkerin palauttamista kulttuuriautonomisena alueena Neuvosto-Venäjän rajalle. Hankkeen suunnittelijoiden tarkoituksena oli, että kaikki halukkaat inkeriläiset voisivat muuttaa sinne karkotusalueiltaan eri puolilta Neuvostoliittoa. Leningradin alueen inkerinsuomalaisilla oli aivan toisenlainen kulttuuriautonomia- ja paluumuuttosuunnitelma. He halusivat kaikille inkeriläisille paluumahdollisuuden vanhalle kotiseudulleen Inkerinmaalle. Presidentin ja Suomen poliittisen johdon tarve reagoida näihin suunnitelmiin syntyi yllättäen, kun Leningradin Inkeri Liiton edustajilla oli 12.2.1990 paikallisia alueviranomaisia tavatessaan ollut mukana Tarton 1920 rauhansopimus, jonka liitteissä Neuvosto-Venäjä lupasi Inkerille kulttuuriautonomian.

Inkeri Liiton Rudolf Eerikäisen haastattelu asiasta julkaistiin näyttävästi Helsingin Sanomissa 25.2.1990. Hän kertoi, että 12.2.1990 Leningradin alueneuvoston kokouksessa Inkeri Liiton käyttöön oli luvattu vanhalla Inkerinmaalla sijaitseva Taitsan Hovi, jonka alueesta oli tarkoitus tehdä suomalaisten tukikohta, ”Pikku-Inkeri”. Eerikäinen syytti presidentti Koivistoa ja Suomea siitä, että ”Suomella ei ole mitään erityistä kiinnostusta suomen kieltä puhuviin ja Suomen kulttuurin ja historian jakaviin Inkerissä asuviin suomalaisiin”. Lisäksi hän kertoi puhuneensa Leningradin kansanrintaman kokouksissa Suomelta otettujen alueiden palauttamisesta ja ehdotti, että Karjala-liitto tai jokin muu järjestö lähestyisi hänen kauttaan kansanrintamaa kirjeellä, jossa pyydetään alueiden palauttamista Suomelle. Leningradin Inkeri Liiton perustajajäsen Rudolf Eerikäinen uskoi Karjalan palauttamisasian edistyvän Neuvostoliitossa kansalaistoimintana.[2103] Presidentti Koivisto oli jo Viron kohdalla tehnyt selväksi, ettei Suomi hoida tällaisia kysymyksiä kansalaistoiminnan tasolla.

Samassa Helsingin Sanomien numerossa 25.2.1990 Eerikäisen haastattelun kanssa oli pastori Arvo Survon haastattelu. Hän ei uskonut, että 1990 olisi enää mahdollista palauttaa yhtenäistä suomalaisaluetta vanhalle Inkerinmaalle. Survo ei pyytänyt Suomen tukea ajatukselleen inkeriläisten uuden autonomisen alueen perustamisesta Laatokan pohjoispuolelle, mutta hän toivoi, että alue liittyisi maantieteellisesti Suomen rajaan. Olisi suora yhteys Suomeen ja ”parasta olisi, että koko autonominen alue voitaisiin liittää Suomeen”. Moskovasta oli lähtenyt yleisliittolainen käsky korvata stalinismin aiheuttamat kärsimykset vähemmistökansallisuuksille ja Arvo Survo näki, että alue olisi Neuvostoliiton korvausta Inkerin kansan hävittämisestä 1930-luvulta lähtien ja hyökkäyksestä Suomeen 1939.[2104]

Asia oli vakava, koska Neuvostoliitossa suomalaisiakin sanomalehtiä luettiin kuin hallituksen äänenkannattajia tai ajateltiin niiden ainakin heijastavan hallituksen näkemyksiä. Helmikuun 1990 lopussa esitetyt suunnitelmat ja suorat tukivetoomukset Suomelle sekä jo tätä ennen tiedossa ollut Neuvosto-Eestissä tehty kulttuuriautonomiasuunnitelma aiheuttivat tarpeen sanoutua välittömästi ja selkeästi irti näistä suunnitelmista. Suomi ei voinut tulla sekoitetuksi

2103 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 25.2.1990.
2104 Valkonen, Martti, Helsingin Sanomat 25.2.1990.

suunnitelmiin, joihin liittyi kysymys Neuvostoliiton raja-alueista ja rajojen muutoksista. Osoittamalla vähäistäkin tukea Inkerin kulttuuriautonomiapyrkimyksille Suomi olisi liitetty Neuvostoliiton murentajiin ja ollut vakava uhka sen reuna-alueilla. Tilanteesta ulospääsemiseksi oli selkeintä ilmoittaa, että Suomi piti inkeriläisiä suomalaisina, joilla oli halutessaan oikeus palata Suomeen. Ilmoitus vei pohjan spekulaatioilta, että Suomi olisi mukana pyrkimyksissä, jotka Moskovasta käsin näyttävät revansistisilta.

Suomessa oli inkeriläisten kovien kokemusten vuoksi opittu jo 1920-luvulla, että heitä ei pidä saattaa tilanteeseen, jossa he uskovat saavansa apua Suomelta, kun sitä ei kyetä kuitenkaan antamaan. Toinen kovalla hinnalla vuosisatojen kuluessa lunastettu oppi oli, ettei Suomen pidä yrittää käyttää hyväkseen Venäjän hetkellistä heikkouden tilaa. Suomen turvallisuus Venäjän naapurina on ratkaisematon ikuisuusongelma riippumatta siitä, missä kunnossa Venäjä milloinkin on.

Filosofian tohtori Mauno Koiviston harkintaan vaikutti hänen hyvä Venäjän ja Neuvostoliiton historian tuntemuksensa. Koivisto tunsi laajasti Suomi-Venäjä-suhteiden historiaa ja inkeriläisten osuutta eri vaiheissa. Hän kertoo perehtyneensä mm. inkeriläistaustaisen M.M. Korosen teokseen ”Lenin i Finlandija”, joka ilmestyi 1977 ja V.M. Holodkovskijn 1978 suomeksi ilmestyneeseen ”Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918–1920”.[2105] Koivisto on arvioinut, että Tarton rauhasta tuli Suomelle petollisen edullinen.[2106] V.M. Holodkovskij (1919–1993) oli johtavia Suomen historian ja Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden tutkijoita ja erityisen kiinnostunut Neuvostoliiton ulkopolitiikasta ensimmäisinä vuosina neuvostovallan perustamisen jälkeen. Hän joutui konflikteihin NKP:n keskuskomitean ulkomaanosaston Suomen referentuurin virkamiesten kanssa. Viktor Holodkovskij joutui eroamaan laitoksestaan mielipiteistään talvisotaan johtaneista syistä.[2107]

Suomessakin toivottiin inkeriläisen kulttuurin elpyvän ensisijaisesti Inkerinmaalla ja suomalaiset halusivat sellaista kehitystä tukea. Presidentti Koivisto tähdensi useaan otteeseen, että ihmisten olisi parasta ja onnellisinta saada pysyä omilla kotiseuduillaan ja pakolla pois vietyjen tulisi saada sinne palata. Siitä huolimatta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen kokonaistilannearvio oli se, että Suomi ei voinut tukea Neuvostoliiton inkeriläisten suunnitelmia, vaan niistä piti sanoutua irti. Pienellä kansalla ei ole varaa suuriin erehdyksiin ja on pidettävä ensisijaisesti huolta omista eduista. Venäjän ajoittain edustamaa uhkaa on opittu Suomessa hallitsemaan taitavalla politiikalla ja pahimpaan varautumalla. Suomen suhteet Neuvostoliittoon ja Venäjään hoidetaan kokonaisvaltaisen kansallisen intressin lähtökohdasta ja vastuullisen ulkopoliittisen johdon tehtävä on kestävän ratkaisun aikaansaaminen.

Paluumuuton sallimiseen liittyi myös oikeudellis-moraalinen ja humanitaarinen näkökulma. Se oli määräävä tekijä ennen vuotta 1990 tulleiden oleskelulupapäätöksissä. Pertti Pesonen ja Martti Häikiö kirjoittivat 1992, että presidentti Koiviston antamat lausunnot, joissa todettiin Neuvostoliitossa asuvien suomalaisten olevan oikeutettuja palaamaan Suo-

2105 Koivisto, Mauno 2004, s. 8 ja s. 85.

2106 Koivisto, Mauno 2004, s. 114.

2107 Ulkoasiainministeriö, Poliittinen osasto/POL-20/AK/or. Suurlähettiläs Antti Karppinen/Muistio nro 38
17.1.1994. Poliittisen osaston muistiosarja (Ded) UMA.

meen, osoittavat hänen kiinnostustaan ihmisoikeuskysymyksiin.[2108] Myönteisen kantansa inkeriläisten mahdollisuuteen muuttaa halutessaan myös Suomeen Koivisto perusti heidän suomalaiseen alkuperäänsä, luterilaiseen uskoonsa ja suomen kielen taitoonsa.

Vaikka yksittäisten inkerinsuomalaisten tulo Suomeen oli käynnistynyt pikkuhiljaa jo 1988, asia ei ollut 10.4.1990 mennessä tullut laajaan tietoon. Tällaiset asiat olivat ulkopoliittisen arkaluontoisuutensa vuoksi salassa pidettäviä kuten samaan aikaan alkanut juutalaisten kauttakulku Israeliin. Suunnitelmista ei voinut kertoa julkisuudessa ja inkeriläisten oikeus jäädä maahan ratkaistiin tapauskohtaisesti.

Neuvostoliitosta ei virallisesti ollut lupaa muuttaa pois, mutta KGB oli antanut jo kesäkuussa 1988 Supon päällikön kautta ymmärtää, että heidän puolestaan inkeriläiset voivat muuttaa. Johtopäätös, että Suomessa olisi toimittu asiassa KGB:n pyynnöstä tai KGB:n ohjeiden mukaan on kuitenkin väärä. Kysymys oli monikerroksisesta ja mutkikkaasta vuorovaikutuksesta. Moskovaa konsultoitiin ja sinne viestittiin KGB:n kautta, mutta Suomi teki omat päätöksensä itsenäisesti kuten parhaaksi näki. Toimeksiantoja Suomen ulkopoliittinen johto ei Neuvostoliiton edustajilta ottanut.

Inkeriläisten paluumuutto alkoi ja jatkui useita vuosia ennen kuin Suomessa oli sitä vastaavaa lakitekstiä. Neuvosto-Eestin Inkerinsuomalaisten yhdistys välitti 1989 aktiivisesti inkeriläisiä Suomeen töihin ja suomalaiset firmat kävivät rekrytoimassa työntekijöitä mm. Petroskoissa. Kun yhä useammat halusivat Neuvostoliiton epävarman kehityksen vuoksi jäädä pysyvästi Suomeen asumaan ja asiaa koskeva lainsäädäntö puuttui, oleskelulupapäätökset tehtiin säädöksiä venyttäen. Inkeriläisten lupa-asiat hoidettiin olemassa olleiden maahanmuutto- ja työlupaprosessien puitteissa. Poliittisen ohjauksen puuttuessa erityisesti työvoimaministeriön virkamiehillä oli keskeinen rooli paluumuuton käytännön toimeenpanossa.

Inkeriläisten muutto Neuvostoliitosta Suomeen olisi voinut jatkua samaan tapaan ja lisääntyä tasaisesti. Maahanmuuttoviranomaisten resurssit olisivat riittäneet ja asiaa olisi voitu hoitaa kuten maahanmuuttoa Suomeen muistakin maista. Tähän kehitykseen tuli kuitenkin äkillinen muutos 10.4.1990, kun presidentti kertoi asiasta julkisuuteen. Kun hän ulkopoliittisten toimittajien tapaamisessa ja illan TV-haastattelussa sanoi, että inkerinsuomalaisia voidaan hänen mielestään pitää ”takaisinmuuttajina”, Neuvostoliitossa tieto alkoi välittömästi levitä sellaisessa muodossa, että presidentti Koivisto ”kutsuu” tai peräti houkuttelee inkeriläisiä Suomeen.

Koivisto teki lausunnoissaan selväksi, että vastuu pakolaisten ja maahanmuuttajien vastaanottamisesta ei kuulunut hänelle vaan Suomen hallitukselle. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja Suomen suhteet Neuvostoliittoon kuuluivat presidentin ydinvastuualueeseen ja oli tärkeää, että tasavallan presidentillä oli todellista valtaa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Maaliskuussa 1990 käytettävissä olleista keinoista paras oli ilmoittaa Moskovaan ja kertoa sen jälkeen julkisesti, että paluumuutto Suomeen oli mahdollista. Sanoma oli saatava selkeästi perille.

Mauno Koivisto teki isoja ulkopoliittisia päätöksiä, mutta ei hänkään päättänyt sitä, mihin ne tulisivat johtamaan. Inkeriläisten paluumuutossa kuten monessa muussakin prosessissa alkoi tapahtua asioita, joihin ei pyritty ja joita ei tarkoitettu. Koivisto kirjoitti muistelmissaan hämmästyneensä, miten nopeasti virkamiehet 10.4.1990 jälkeen paluumuuton käynnistivät. Ei ole syytä epäillä, että asia aidosti yllätti hänet. Virkamiesten nopean toimeenpanon ohella

2108 Häikiö, Martti ja Pesonen, Pertti 1992.

toinen presidentin yllättänyt asia oli se, kuinka paljon hajallaan eri puolilla Neuvostoliittoa asuneita inkeriläisiä lopulta muutti Suomeen.

Klaus Törnudd on muistuttanut, että kylmän sodan aikana suomalaisten virkamiesten oli tärkeätä tietää ennen kaikkea presidentin kanta asioihin. Koska suhteet Neuvostoliittoon olivat Suomen ulkopolitiikan kulmakivi, päätösehdotukset tuotiin presidentin hyväksyttäväksi. Ulkoministeriö vei vaikeat ratkaisut hallituksen ulkoasiainvaliokuntaan. Jos pääministeri tai ulkoministeri oli ehtinyt keskustella asiasta presidentin kanssa ennen hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kokousta, muiden jäsenten ei tarvinnut pohtia sitä alusta alkaen, koska presidentin kanta oli ratkaiseva.[2109]

Tässäkin prosessissa aikomus oli eri asia kuin toteutus. Hyvien ja toivottujen seurausten ohella tapahtui sellaista, mitä päätöksiin eri tavoin vaikuttaneet eivät olleet suunnitelleet saati tavoitelleet. Ongelmat ja suoranaiset väärinkäytökset tulivat esiin heti laajamittaisen muuton alettua. Syyllisiä on etsitty paluumuuton alkamisesta sen päättymiseen asti. Neuvostoliitosta tapahtuvaan maahanmuuttoon väistämättä kytkeytyviä epäkohtia Koivisto oli ennakoinut. Kesäkuussa 1988 hän linjasi Suomen poliittista kantaa inkeriläisten Suomeen tulolle tiedostaen, että mukana tulisi myös Suomen kannalta ei-toivottavaa ainesta. Sitäkään ei voinut sulkea pois, että venäläiset ujuttaisivat peitehenkilöllisuuden turvin joukkoon illegaaleja ja vakoilijoita.[2110] Paluumuuttomahdollisuuden väärinkäyttö ja muuton sallimisesta seuranneet käytännön ongelmat ja ovat kuitenkin eri kysymyksiä kuin se, miksi inkerinsuomalaisten laajamittaisen paluumuuton salliminen oli maaliskuussa 1990 Suomelle mahdollisista vaihtoehdoista paras, samoin lukemattomille inkeriläisille.

Tämä tutkimus kattaa inkeriläisten paluumuuton käynnistymisen ja laajenemisen. Toinen yhtä mielenkiintoinen ja laaja tutkimuskokonaisuus olisi selvittää paluumuuton viimeisen 20 vuoden tapahtumat. Jo 1998 päätöksentekijöille kävi selväksi, että paluumuuttopolitiikka on epäonnistunutta. Vuoden 1996 muutokset eivät riittäneet, vaan politiikkaa olisi pitänyt korjata raskaammalla kädellä. Toinen laaja kriittinen keskustelu inkeriläisten paluumuutosta käytiin 2002. Silloin kaikille osapuolille tuntui olevan selvää, että aika oli ajanut paluumuuttopolitiikan ohi eikä jatkamiseen ollut enää aihetta. Poliittisen historian tutkimuksen tehtävä on selvittää, kenen päätöksillä ja millä perusteilla inkeriläisten paluumuuttoa jatkettiin vuosi toisensa jälkeen. Lopettamispäätös tehtiin vasta 2011 jonka jälkeen siirtymäkausi kesti 1.7.2016 asti.

Tarton rauhansopimuksesta kului vain 25 vuotta inkeriläisten palauttamiseen jatkosodan jälkeen Neuvostoliittoon. Siitä kului 45 vuotta laajamittaisen paluumuuton alkamiseen, mistä on nyt kulunut 32 vuotta. Länsimainen demokratia ja kapitalismi eivät saavuttaneet lopullista voittoa, mitä Francis Fukuyaman arvioitiin 1992 tarkoittaneen kirjassaan ”Historian loppu ja viimeinen ihminen”. Kylmän sodan päättymisestä alkanut leuto sää on ohi. Sitä kesti vain 15 vuotta.

Vuonna 2005 presidentti Vladimir Putin ilmoitti Neuvostoliiton romahtamisen olleen 1900-luvun suurin geopoliittinen katastrofi. Pietarin esikaupunkialueilla sijaitsevan vanhan Inkerinmaan kulttuuriautonomiatavoitteen tukemisen seuraukset Suomelle ja inkeriläisille

2109 Törnudd, Klaus 2005, s. 32.

2110 Ervasti, Pekka ja Tiitinen, Seppo 2018, s. 163. Ulkomaantoimittajien tapaamisessa 10.4.1990 Koivisto sanoi, että näytti ilmeiseltä, että viisumiasioissa oli tapahtunut paljon väärinkäytöksiä ja kertoi, että viranomaiset olivat selvittämässä asiaa.

voidaan nyt nähdä, jos Neuvostoliiton hajotessa olisi erehdytty käyttämään hyväksi Venäjän heikkouden tilaa. Olisi aivan fataalia, jos Suomi olisi vuonna 1990 tullut kytketyksi raja-alueisiimme liittyviin pyrkimyksiin – puhumattakaan, että suunnitelmat olisivat toteutuneet.

Presidenttinä Mauno Koivisto varjeli Suomen etua ja joutui sen takia sivuuttamaan inkeriläisten paluumuuton teoreettiset esteet. Tässä tutkimuksessa on siteerattu, mitä hän vuosien varrella vastasi, kun kysyttiin miksi hän 10.4.1990 ilmoitti, että inkeriläiset ovat suomalaisia, joita voidaan pitää ”takaisinmuuttajina”. Kerta toisensa jälkeen presidentti Koivisto kertoi saman perimmäisen syyn omalle kannalleen, mutta jostain syystä häntä ei ole haluttu uskoa. Sanojen selittäjiä on uskottu enemmän kuin presidentin sanoja. Mauno Koiviston kokonaisharkintaa valaisee hänen 1958 kirjoittamansa ajatus:

> **”Me emme ole tietämättömiä tulevaisuuden edessä, mutta voimme perustellusti ennakoida vain kehityssuuntia […] Kuitenkin meidän on toimittava: tehtävä päätöksiä toimenpiteistä tietoisina siitä, että yhdellä toimenpiteellä on yhdenlaisia, toisella toisenlaisia seuraamuksia.”**[2111]

Vuoden 1965 Jyväskylän kulttuuripäivillä Koivisto sanoi:

> **”Ennustaminen käy yhä välttämättömämmäksi ja vaikeammaksi sitä mukaa kuin yhteiskunnan muuttuminen nopeutuu […] elämme muutoksen ajassa ja siksi olemme aikanamme ankaramman arvostelun alaisia, koska meillä on tieto käynnissä olevasta muutosprosessista.”** [2112]

Suomalaisilla historiapäivilla Lahdessa vuonna 2005 Koivisto pohti jossittelua historiassa:

> **”Aiemmin puhuttiin asioiden arvioimisesta historian kultavaa ´alla – vaikka parempi olisi puhua puntarista – ja sitäkin käytetään eri mieltä olevien kolhimiseen. Kun etsitään sotiin syyllisiä, kuvitellaan, että ratkaisuissa olisi ollut valinnan varaa […] Suomen historian kehitys on ollut usein vähästä kiinni. Olisi hyvä, jos historioitsijat olisivat sallivampia eri vaihtoehtojen suhteen. Ei ennenkään niin tyhmiä oltu.”**[2113]

2111 Koivisto, Mauno 1968, s. 14.-15.

2112 Koivisto, Mauno 1968, s. 194–195. Jyväskylän kulttuuripäivillä pidetty puhe on alun perin julkaistu: Suomen Kunnallislehti 8/1965.

2113 Vesikansa, Jyrki 2004.

KÄYTETYT LYHENTEET

AKS	Akateeminen Karjala-Seura
AL	Aamulehti
aop.	apulaisosastopäällikkö
AsK	Suomen asetuskokoelma
ASNT	Autonominen Sosialistinen Neuvostotasavalta
ASS	Akateeminen Sosialistiseura
AVS	alivaltiosihteeri
de facto	tosiolojen mukaan; tosiasiallisesti
de jure	lain mukaan, oikeudellisesti
Deva	Demokraattinen vaihtoehto
EK	Etsivä Keskuspoliisi
EELK	Viron evankelis-luterilainen kirkko (*Eesti Evangeelne Luterik Kirik*)
EKA	Eduskunnan arkisto
EKP	Viron Kommunistinen Puolue (*Eestimaa Kommunistlik Partei*)
EN	Euroopan Neuvosto
ESNT	Eestin Sosialistinen Neuvostotasavalta
ESS	Etelä-Suomen Sanomat
ETNO	Etnisten suhteiden neuvottelukunta
ETYK	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi
EUAV	eduskunnan ulkoasiainvaliokunta
ev.lut.	Suomen evankelis-luterilainen kirkko
EY	Euroopan Yhteisö. Suomessa EY:n nimenvaihdos Euroopan Unioniksi tapahtui 1.11.1993.
GRU	Neuvostoliiton sotilastiedustelu (*Glavnoe razvedyvatelnoeupravlenie*)
Hbl	Hufvudstadsbladet
HE	hallituksen esitys
HM	hallitusmuoto
HS	Helsingin Sanomat
HUAV	hallituksen ulkoasiainvaliokunta
IK	Inkerin Kirkko
IL	Ilta-Lehti
IS	Ilta-Sanomat
ISELK	Inkerin Suomalainen Evankelis-luterilainen Kirkko
KA	Kansallisarkisto

Kesk	Keskustapuolue / Suomen Keskusta
KGB	Neuvostoliiton valtion turvallisuuskomitea 1954-91 (*Komitet gosudarstvennoi bezopasnosti*)
khra	kirkkoherra
KK	Kirjallinen kysymys
KM	komiteamietintö
KMN	Kirkkojen maailmanneuvosto
Kok	Kansallinen Kokoomus
KRP	Keskusrikospoliisi
KRS	Kansan Raamattuseura
KTM	Kauppa- ja teollisuusministeriö
KU	Kansan Uutiset
KUA	Kirkon Ulkomaanapu
kp.	kansliapäällikkö
KTM	kauppa- ja teollisuusministeriö
LML	Luterilainen maailmanliitto
ln	lähetystöneuvos
ls	lähetystösihteeri
LVK	Liittoutuneiden valvontakomissio
LWF	Lutheran World Federation (Luterilainen maailmanliitto)
MID	Neuvostoliiton ulkoasiainministeriö (*Ministerstvo inostrannyh del*)
ML	Maalaisliitto
NKP	Neuvostoliiton Kommunistinen Puolue
NKVD	Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatti (ministeriö) (*Narodnyi komissariat vnutrennyh del*)
NL	Neuvostoliitto
nvm	Neuvotteleva virkamies
OM	oikeusministeriö
OPM	Opetusministeriö
osp.	osastopäällikkö
o.t.o.	oman toimen ohella
passim	teoksen eri kohdissa
pj.	puheenjohtaja
PKL	Pääkonsulaatti
PKV	Pääkonsulinvirasto
PLM	Puolustusministeriö
PMI	pääministeri
PN	Pohjoismaiden neuvosto
ptk	pöytäkirja
RA	raha-asia-aloite
RAY	Raha-automaattiyhdistys
RKP	Ruotsalainen kansanpuolue
SAFA	Suomen Arkkitehdit ry. / Finlands Arkitekter rf.

SAJ	Suomen ammattijärjestö
SDP	Suomen Sosialidemokraattinen puolue
SKDL	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto
SKL	Suomen Kristillinen Liitto
SKP	Suomen Kommunistinen Puolue
SKPy	Suomen Kommunistinen Puolue (yhtenäisyys)
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SL	suurlähetystö
SLEY	Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys
SLS	Suomen Lähetysseura
sls	suurlähettiläs
SM	sisäasiainministeriö
SNS	Suomi-Neuvostoliitto-Seura (perustettu 1944)
SNTL	Sosialististen Neuvostotasavaltain Liitto (=Neuvostoliitto)
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SPR	Suomen Punainen Risti
srk	seurakunta
SSd	Suomen Sosialidemokraatti
SsK	Suomen säädöskokoelma (1981 lukien)
STK	Suomen Työnantajain Keskusliitto
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
STS	Suomen Työväen Säästöpankki
SS	Savon Sanomat
Supo	suojelupoliisi, virallinen lyhenne on SUPO
Suopo	suojelupoliisin vanha kutsumanimi
SUSTO	sisäasiainministeriön ulkomaalaistoimisto
SYL	Suomen Ylioppilaskuntien Liitto
TASS	Neuvostoliiton uutistoimisto (*Telegrafnoe agenstvo Sovetskogo Sojuza*)
tj.	toiminnanjohtaja
TM	työministeriö 1.6.1989 alkaen. (1997 TM:n tehtäviin liitettiin pakolaisia ja turvapaikanhakijoita sekä maahanmuuttoa koskevat asiat)
TEM	työ- ja elinkeinoministeriö 1.1.2008 alkaen. (TM:n ja KTM:n tehtävät yhdistettiin. Maahanmuuttoa, pakolaisia ja turvapaikanhakijoita koskevat asiat siirrettiin samalla SM:öön. 2012 alussa TEM:öön siirrettiin maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät tehtävät SM:stä.)
TENK	Tutkimuseettinen neuvottelukunta
tp	toimistopäällikkö
TS	Turun Sanomat
TT	Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto
TT	Teologian tohtori
TT- komitea	Suomalais-neuvostoliittolainen tieteellis-tekninen yhteistyökomitea
TVM	työvoimaministeriö 31.5.1989 asti. (TVM muodostettiin 1970 kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön työvoimaosastosta)

uan	ulkoasiainneuvos
uas	ulkoasiainsihteeri
UM	Ulkoasiainministeriö
UMA	Ulkoministeriön arkisto
UmL	ulkomaalaislaki
UPI	Ulkopoliittinen Instituutti
UVI	Ulkomaalaisvirasto (1.3.1995 alkaen)
Vas	Vasemmistoliitto
Vihr	Vihreät
VJ	valtiopäiväjärjestys
VL	Väestöliitto
vp	valtiopäivät
VM	Valtiovarainministeriö
VN	Valtioneuvosto
VSI	valtiosihteeri
VTV	Valtiontalouden tarkastusvirasto
YKTN	YK:n turvallisuusneuvosto
YM	Ympäristöministeriö
ylitark.	Ylitarkastaja

LÄHTEET

Arkistolähteet:

Eduskunnan arkisto (EA), Helsinki
Inkeriläisten paluumuuttoon liittyvä aineisto 1989 alkaen.

Helsingin kaupungin arkisto, Helsinki
Inkeriläisiä paluumuuttajia koskeva aineisto 1990-1994.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Mauno Koiviston arkisto (MKA) / Inkeriläisten paluumuuttoon liittyvä aineisto.

The National Security Archive (NSA)
www.nsarchive.org
https://nsarchive2.gwwu.edu

Päivälehden arkisto (PA), Helsinki
Tarkistuksia leikearkistoista löytyneisiin artikkeleihin.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Helsinki
Erillisen inkeriläisluettelon aineistoa.

Inkeri-talon arkisto, Tartto (TIMA)
Tartu Ingeri Majan osin järjestämätön arkisto sisältää useiden Viron inkeriläisseurojen arkistot.

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), Helsinki
Leningrad R-sarja 1982-
Moskova R-sarja 1987-
Poliittisen osaston muistiosarja (Ded) 1986 -
Signum 13.60 ETYK
Signum 18.41 NLO, Suhteet Suomi-Baltian maat
Signum 18.41 NLO Suhteet Suomi-Neuvostoliitto, suhteet Venäjään
Signum 18.41 VEF, Sopimus suhteiden perusteista, Suomi-Venäjä
Signum 18.60 NLO
Signum 18.60 NLO, Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Mihail Gorbatšovin vierailu Suomeen 25.-27.10.1986

Signum 21.50 NLO, Ihmisoikeudet ja maastamuutto; Sisäpolitiikka Neuvostoliitto, Baltian tilanne; Baltian tilanne – Viro; Baltian tilanne, yleistä.
Signum 68.40. Maahantulo- ja työlupakysymykset Suomi 1988 – 1997
Signum 68.41-NLO. Passi-, maahantulo -ja työlupakysymykset, Suomi-Neuvostoliitto 1.1.1988–
Signum 68.41-NLO, Passi- viisumi- ja työlupakysymykset, Suomi-Neuvostoliitto
Signum 68.41 VEF
Signum 68.41 Suomi-Venäjä; Passi-, maahantulo- ja työlupakysymykset.
Signum 18.41 VEI

University of Oxford, Bodleian Social Science Library, Refugee and Forced Migration Studies Archives, Oxford
In 2017 reorganized Collection of University of Oxford Refugee Studies Centre

Yksityisarkistot:

Irma Heikkilä-Paukkosen kokoelma, Helsinki	IH-PA
Kristiina Häikiön arkisto, Helsinki	KHA
Toivo Flinkin arkisto, Vantaa	TFA
Toivo Kabasen kokoelma, Tartto	TKA
Albert Kirjasen arkisto	AKA
Leena Mäkisen (Parkkinen) kokoelma, Juva	LMA
Rudolf Pakin arkisto, TIMA ja T.Raudalainen, Tallinna	

Haastattelut:

Flink, Toivo FT 15.3.2016 Helsinki, Kansalliskirjasto + vapaamuotoisia keskusteluja
Heikkilä-Paukkonen, Irma, erikoissuunnittelija 14.4.2016 Helsinki, Kansalliskirjasto
Kabanen, Toivo 18.4.2018, Tartto, Ülikooli Kohvik + vapaamuotoisia keskusteluja
Kokko, Wladimir, Pietarin Inkeri-Liiton johtaja 26.2.2016 Pietari, Inkeri-Liiton toimisto
Kurs, Ott, professori 20.4.2018 Tartto, Ingeri Maja + sähköpostiviestinvaihto
Kuukauppi, Aarre, Inkerin Kirkon piispa, useita vapaamuotoisia keskusteluja
Laakkonen, Risto, kanslianeuvos 4.12.2015 Helsinki, Katajanokka
Laine, Marianne, tiimipäällikkö 13.9.2017 Helsinki, Maahanmuuttovirasto
Leitzinger, Antero, historiantutkija 17.3.2016 Helsinki, Migrin Maahanmuuttokirjasto
Lipponen, Osmo, pääkonsuli 7.9.2018 Lahti, kaupunginkirjasto + vapaamuotoisia keskusteluja
Lyra, Markus, suurlähettiläs 26.4.2016 Helsinki, Strindberg + vapaamuotoisia keskusteluja
Paasio, Pertti, ulkoministeri 19.3.2018 Turku, Siirtolaisuusinstituutti
Perheentupa, Olli, pääkonsuli, vapaamuotoisia keskusteluja.
Raudalainen, Taisto, Eesti Akadeemiline Ingeri Selts, vapaamuotoisia keskusteluja
Ruotsalainen, Pekka, SDP:n ministeriryhmän sihteeri 1989 7.5.2018 Helsinki, Korkeavuorenkatu

Salonen, Alina-Sinikka, Suomen Inkeri-Liiton pj. 5.3.2015 Helsinki, Maunula + vapaamuotoisia keskusteluja
Schultz, Anatoli 6.10.2018 Tartto, Ylikooli Muuseum + vapaamuotoisia keskusteluja
Söderling, Ismo, Siirtolaisuusinstituutin johtaja 1.12.2015 Turku, Siirtolaisuusinstituutti + vapaamuotoisia keskusteluja
Tiitinen, Seppo 19.9.2017 Helsinki, Tunturikatu + vapaamuotoisia keskusteluja
Tuomiharju, Tapani, ylitarkastaja 12.2.2016 Helsinki, Herttoniemi
Pakkanen, Santeri, tietokirjailija 8.8.2019 Rautalammin kirjasto + vapaamuotoisia keskusteluja
Pihkala, Isto, Inkerin Kirkon ent. pääsihteeri, useita vapaamuotoisia keskusteluja
Povolotshkaja, Ljubov (o.s. Mullonen) 30.10.2016 Hatsina + vapaamuotoisia keskusteluja
Talvitie, Heikki, suurlähettiläs, vapaamuotoisia keskusteluja
Zosima, Ljubov (o.s. Myller), Pietari, Toksovo, vapaamuotoisia keskusteluja

Painetut ja internet-lähteet:

Ahokas, Tarja 1994: *Suomen katastrofirahat loppuvat kesken, Ruandan pakolaisille ei riitä pika-apua.* Vt. alivaltiosihteeri Jorma Paukun haastattelu. Ilta-Sanomat 20.7.1994.
Ainola, Olli 2017: *Viron rajalle puuhattiin puskurivaltiota*. Iltalehti 28.1.2017.
Akkanen, Juha 1999: *Hallitus korjaili RAY:n avustuslistaa*. Helsingin Sanomat 5.2.1999.
Alasuutari, Päivi (STT) 1999: *Koivisto yhtyy inkeriläispuheisiin. Suomi-Inkeri-seura tiukkana*. Kaleva 7.2.1999.
Anttikoski, Riitta 1995: *Inkeriläisestä opiskelijasta tuli Suomen kansanarmeijan sotilas*. Edvard Hynnisen haastattelu. Helsingin Sanomat 16.11.1995.
Aromäki, Juhani 1990: *Naapuriapua yli itärajan*. Helsingin Sanomat 7.10.1990.
Astikainen, Arto ja Virkkunen, Janne 1989: *Suomi lähentyy Euroopan yhteisöjä*. Helsingin Sanomat 24.9.1989.
Astikainen, Arto ja Virkkunen, Janne 1989: *Koivisto uskoo Gorbatšovin tulevan Suomeen*. Helsingin Sanomat 24.9.1989.
Astikainen, Arto 1991: *Rajaongelma ratkaisematta naapuruusneuvotteluissa*. Helsingin Sanomat 5.11.1991.

Backman, Martti 1986: *Suomen avaimet uusiin käsiin*. Helsingin Sanomat 25.3.1986.
Backman, Martti 28.5.2015: *Inkeriläiset Suomeen – paluumuutto vai etninen puhdistus?* Televisio-ohjelman käsikirjoitus. **https://yle.fi/aihe/artikkeli/1998/09/28/inkerilaiset-suomeen-paluumuutto-vai-etninen-puhdistus-kasikirjoitus** (Luettu useita kertoja)
Backman, Martti 2001: *Kunniavelka inkeriläisille syntyi Tarton rauhaa neuvoteltaessa*. Helsingin Sanomat 9.2.2011.
Bäckman, Johan 2005: Rudolf Sykiäinen, muistokirjoitus. Helsingin Sanomat 30.12.2005.
Blåfield, Antti 1999: *Inkeriläiset ja presidentin omatunto.* Helsingin Sanomien kuukausiliite/33 1.2.1999.

Ekola, Hanna 1989*: Keltossa Inkerinmaalla kodin ovet avautuvat joulukirkkoa varten*. Sanansaattaja 51-52/21.12.1989.
Ellilä, Tiina ja Vehkakoski Vellamo 2002: *Inkerinsuomalaiset eläkeläiset alkavat saada erityistukea.* Helsingin Sanomat 17.8.2002.
Engman, Max 2009: *Pietarinsuomalaiset.* Konferenssiesitelmä. Suomen Pietarin pääkonsulaatti 14.5.2009. KHA.
Eriksson, Lars D. 1988: *Pakolaispolitiikka on osa kehitysyhteistyötä*. Kansan Uutiset 21.2.1988.
Erkkilä, Jorma 1992: *Inkeriläisiä virtaa tasaisesti Helsinkiin. Suomen työttömyys ei pelota paluumuuttajia.* Helsingin Sanomat 2.2.1992.

Flink, Toivo 1989: *Vain vanhuksenko mietteitä?* Punalippu 12/1989, s. 64-65.
Forsander, Annika 1999: *Inkeriläiset työllistyneet luultua paremmin*. Helsingin Sanomat 13.7.1999.

Guli, Irma 1999: *Paluumuuton kriteerit tehtiin liian väljiksi*. Helsingin Sanomat 9.8.1999.

Haataja, Lauri 1998: *Luterilaisena Venäjällä; Leino Hassinen kirjoitti balladin idästä ja lännestä.* Helsingin Sanomat 18.2.1998.
Haavio-Mannila Elina ja Roos, J-P. 2005: *Virolaisen ja suomalaisen sosiologian yhdysmies.* Sosiologi Erkki Rannik. Helsingin Sanomat 8.9.2005.
Haikala, Topias 2021: *Alussa oli kaaos, johon Vladimir Putin toi järjestyksen – Venäjän johto sepittää tarinaa, jolla se perustelee Krimin valloitusta.* Yliopisto-lehti 8/2021.
Hakala, Pekka 1990: *Kansalaisuuden selvitys saattaa osoittautua työlääksi*. Helsingin Sanomat 12.5.1990.
Hakala, Pekka 2011: *Inkeriläisten tarina kosketti*. Presidentti Mauno Koiviston haastattelu 6.2.2011.
Halonen, Tarja 1987: *Valtion tehtävät pakolaisten vastaanotossa.* Ulkoasiainministeriön pakolaisseminaari 21.10.1987. Säästöpankkiopisto, Espoo. TFA
Haataja, Lauri 1998: *Luterilaisena Venäjällä; Leino Hassinen kirjoitti balladin idästä ja lännestä;* Helsingin Sanomat 18.2.1998
Hannikainen, Lauri 2002: *The Russian-speaking and Ethnic Russian Minority in Finland in the Light of Finland´s International Obligations.* 18 February 2002.
Hannikainen, Lauri 2003: *The Russian-speaking and Ethnic Russian Minority in Finland in the Light of Finland´s International Obligations.* Seminaarissa *Russian-speaking Immigrant Population in Finland.* Institute for Russian and East European Studies and Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures, University of Helsinki. Helsinki 2003. TFA.
Hassinen, Leino 1999: *Inkeriläiset – avaus itään*. Helsingin Sanomat 30.1.1999.
Hautala, Leena 2004: *Kirkko on koko perheemme asia,* Alina Kuukaupin haastattelu. Kotimaa 26.11.2004
Hautamäki, Jaakko 1988: *Inkeriläismies ilmoitti tulevansa Suomeen ja aikovansa anoa turvapaikkaa.* Helsingin Sanomat 30.4.1988
Hautamäki, Jaakko ja Pietiläinen, Tuomo 1994: *Pohjolan pääministerit: Venäjän joukot pois Baltiasta. Viro toivoi tukea, Aho ei halua suoraksi välittäjäksi*. Helsingin Sanomat 29.11.1994.
Hautamäki, Jaakko 1999: *Koivisto kieltäytyi kutsusta eduskuntaan. Presidentti ei halunnut selvitellä käsityksiään inkeriläisten paluumuutosta*. Helsingin Sanomat 31.1.1999.

Hautamäki, Jaakko 1999: *Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta: Suomen kielen taito inkeriläisten paluumuuton ehdoksi.* Helsingin Sanomat 18.2.1999.
Hautamäki, Jaakko 2002: *Suomen inkeriläispolitiikka tyrmistyttää ulkoasiainvaliokuntaa.* Helsingin Sanomat 13.2.2002.
Heikkinen, Hannu L.T. 2018: *Tiedepolitiikka näivettää suomen kielen*. Helsingin Sanomat 17.1.2018.
Heikkilä-Paukkonen, Irma, Päivärinne, Sirkku ja Tuomiharju, Ilona: Muistot. Ylitarkastaja Tapani Tuomiharju 1939-2019. Helsingin Sanomat 15.11.2019.
Heinimäki, Jaakko 2015: *Arkkipiispa Martti Simojoki oli kirkon Kekkonen – elämäkerta piirtää suomalaisesta kirkosta miehisen kuvan.* Helsingin Sanomat 24.12.2015.
Hentilä, Seppo 2004: *"DDR-yhteyksiä on paisuteltu"*. V Suomalaiset historiapäivät, Lahti 13.2.2004. Historian Ystävä 1/2004.
Hiltunen, Jari Olavi 2007: *Sodan mielettömyys köyden jatkona*. **www.kiiltomato.net** (luettu 5.11.2019)
Hirvasnoro, Kai 1987: *Pakolaisella on hengenhätä*. Kansan Uutiset 6.10.1987.
Homila, Paula 2021: *Arkkitehti ja virkamies*. Helsingin Sanomat 27.3.2021.
Huuskonen, Matti 2000: *Inkeriläisille monitoimikeskus kotiseudulle Hatsinaan*. Helsingin Sanomat 4.10.2000.
Hynninen, Edvard, haastattelu: *Inkeriläisestä opiskelijasta tuli Suomen kansanarmeijan sotilas.* Helsingin Sanomat 16.11.1995.
Hyttinen, Hannu: Savakoiden, äyrämöisten ja muidenkin Inkeri. Aamulehti 11.1.1991.
Hyyrönen, Vihtori 1990: *"Omal maal"- lehti* / Inkeriläisten Viesti Nro 8/Elokuu 1990.
Hyyrönen, Vihtori 2003: *Inkerin kulttuuriaarre Mikkelissä*. Inkeriläisten viesti 2/2003, s. 12-13.
Häikiö, Martti 1989: *Inkeriläiset uskaltavat taas olla ihmisiä*. Aamulehti 15.1.1989.
Häikiö, Martti 1989: *Uusi yhteistyö viriämässä Suomen ja Inkerin välille.* Etelä-Suomen Sanomat 26.6.1989.
Häikiö, Martti 1989: *Uusi kulttuurisilta Suomesta Inkeriin. Saamelaisilta mallia inkerinsuomalaisille.* Kaleva 26.6.1989.
Häikiö, Martti 1989: *Suomi ja Inkeri – uusi kulttuurisilta*. Savon Sanomat 26.6.1989.
Hämäläinen, Unto 1990: *Entinen suurlähettiläs Sobolev: NL:ssa sensuroitiin Urho Kekkosen puheita.* Helsingin Sanomat 6.9.1990.
Hämäläinen, Unto 1991: *Vanhat kommunistit yrittävät vielä kerran. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia toistaa itseään.* Helsingin Sanomat 17.11.1991.

Iiskola, Petter 1985: *Suomen olisi käytävä syvempää keskustelua pakolaispolitiikastaan*. Keskisuomalainen 29.12.1985.
Iivari, Ulpu 1995: *Venäjä elpyy*. Demari 16.10.1995.
Ikonen, Kari 1990: *Jo 200 kirjettä inkeriläisiltä Lahteen "Onko saatavissa vappaita työpaikoja"*. Etelä-Suomen Sanomat 14.9.1990.
Inkerinsuomalaisten tukihankkeen arviointi: Tiivistelmä. Helsingin yliopisto, Aleksanteri instituutti. Marraskuu 2003. TFA.
Isoviita, Matti 1999: *Inkeriläisiä pitäisi tukea kotiseudulleen – muuttojonossa vielä 17 000 inkeriläistä.* Savon Sanomat 5.7.1999.

Jakobson, Max 1991: *Suomettumisen lyhyt historia. Kansakunta ei ollut rähmällään – sitä olivat vain sen poliittiset valiot.* Helsingin Sanomat 4.9.1991.
Jormanainen, Heli: *Suomen lupaviranomaiset yllättyivät Koiviston inkeriläislausunnosta*. Internet-artikkeli 10.4.2015. https://yle.fi/uutiset/3-7918869. (Luettu 16.4.2020)
Jussila, Osmo 1990: *"Pysähtyneisyyden aika"*. Helsingin Sanomat 23.12.1990.
Juurus, Katri 1991: *Helsingin sosiaalivirasto pelkää inkerinsuomalaisten tulvaa. Paluumuuttajien työpaikat ja asunnot ovat kiven alla pääkaupunkiseudulla*. Helsingin Sanomat 19.2.1991.
Jägerhorn, Inger 1986: *Blunda hjälper inte*, Hufvudstadsbladet 26.2.1986.
Järkinen, Toivo 1990: *Inkeriläiset kiinnostavat taas Smolnaa*. Inkeriläisten Viesti Nro 3 / Maaliskuu 1990.

Kaikkonen, Raija 1989: *Koulutettu, vihreä nainen sietää parhaiten "vieraita"*. Helsingin Sanomat 2.2.1989.
Kansikas, Suvi 2017: *Koivisto ja Kekkosen idänsuhteiden perintö*: www.politiikasta.fi (luettu 17.5.2021)
Kantola, Anu 2019: Kolumni, Helsingin Sanomat 29.1.2019.
Karvonen, Kyösti 1989: *Viron parlamentin komissio: Päätös liittää Viro N-liittoon on laiton*. Helsingin Sanomat 12.10.1989.
Karvonen, Kyösti 1991*: Gorbatshov vyörytti vastuun Vilnan ja Riian poliitikoille. Murhenäytelmien syinä "laittomat päätökset ja syrjintä"*. Presidentti vakuutti, ettei linja ole kääntynyt oikealle. Helsingin Sanomat 23.1.1991.
Kemppi, Arvi 1999: *Jäätynyt lapsuus*. Suomen Kuvalehti Nro x heinäkuu 1999.
Kemppi, Toivo 1989: *Viron inkerinsuomalaisten juhlaa ja arkea*. Kaleva 10.5.1989.
Keravuori, Kirsi 1988: *Halusivatko inkeriläiset palata Neuvostoliittoon?* Helsingin Sanomat 6.3.1988.
Kerkkänen, Tuomas 2002: *Itälä haluaa purkaa inkeriläisten erityisaseman paluumuuttajina*. Turun Sanomat 18.2.2002.
Kidder, Rusworth M. 1982: *How Billy Graham views his controversial Moscow trip*. The Christian Science Monitor. June 3, 1982.
Kiljunen, Kimmo 1987: *Suomen kylmäkiskoinen pakolaispolitiikka*. Helsingin Sanomat 12.10.1987.
Kinnunen, Helena 1985: *Ruotsalainen puoluejohtaja vaatii: Suomen on otettava osansa pakolaisista.* Helsingin Sanomat 16.3.1985.
Kinnunen, Helena 1989: *Inkerinsuomalaisten kansallistunne elpyy*. Helsingin Sanomat 29.6.1989.
Kinnunen, Helena 1991: *Inkeriläiset pyytävät YK:ta tutkimaan kansan tuhoamista. Helmi Malinen säilyi hengissä Jäämeren leirillä.* Helsingin Sanomat 5.11.1991.
Kinnunen, Pekka: *Suomi kieltäytyi vastaanottamasta neuvostosotavankien keskusta.* https://www.yle.fi/kotimaa/07012009 (Luettu 6.4.2020)
Kniivilä, Kalle 1990: *Inkeriläisnuoret innostuivat Koiviston lausunnosta: "Haluan Suomeen vaikka neekeriksi"*. Kansan Uutiset 6.6.1990.
Knuuti, Jukka 1985: *100 venepakolaista Suomeen. Tanskassa hymyillään "suurelle" myönnytykselle*. Uusi Suomi 31.10.1985.
Koivula, Erkki 1985: *"Kävellen, juosten, ryömien – Suomen kautta Ruotsiin – väsyneinä ja repaleisina. He ovat loikkareita."* Iltalehti 7.8.1985.

Kokko Vladimir 1989, Haastattelu: *Inkerin Liiton tärkein tehtävä. Miten saada suomi käyttökieleksi.* Kehäsanomat 11.6.1989.
Kokko V. 1990: *Inkerin Liiton ensimmäinen vuosi*. Inkeriläisten Viesti Nro 1-2/tammi-helmikuu 1990.
Kokko, Wladimir 2003: *Uutisia Inkeristä*. Inkeriläisten viesti 2/2003, s. 8-9.
Konttinen, Jussi 2002: *Inkerin kirkon teologikoulutus saa uudet tilat Kelttoon*. Helsingin Sanomat 26.10.2002.
Konttinen, Jussi 2004: *Olojen kohentaminen pitää inkeriläisvanhukset kotiseudulla*. Helsingin Sanomat 22.4.2004.
Korppi, Hely 1990: Valtataistelu käynnissä inkeriläisjohtajien keskuudessa. Viron liitto eväsi Rudolf Pakilta oikeuden edustaa inkeriläisiä. Uusi Suomi 19.6.1990.
Kortelainen, Tuomas 1989: *Inkerin kirkon itsenäistyminen myötätuulessa*. Savon Sanomat 30.6.1989.
Koskinen, Sirpa 1990: *Pertti Sorsa odottaa selvitystä Lahdesta. Työvoimatoimisto värvää inkeriläisiä.* Kansan Uutisten Viikkolehti 30.6.1990.
Kuisma, Markku ja Pietiäinen, Jukka-Pekka 1987: *Pakolaista suomalainen kavahtaa vanhastaan*. Helsingin Sanomat 8.11.1987.
Kukkonen, Katri - ”vuosimallia 1900 Pietarin alue” 1991: *Eikö Inkerin väki kelpaakaan?* Helsingin Sanomat 11.11.1991.
Kukko-Liedes, Pirjo 2002: *Kunniavelka on jo maksettu. Jaakonsaari: Inkeriläisiä kohdeltava samalla tavalla kuin muita maahanmuuttajia.* Kaleva 17.2.2002.
Kuorsalo, Anne 2000: *Uusi ihmeidentekijä.* Suomen Kuvalehti 2/14.1.2000.
Kuortti, Jouko A. 1991: *Inkeriläinen tyytyy vähään*. Helsingin Sanomat 2.12.1991.
Kuparinen, Jaakko 1991: *Miksi kunnat eivät hakeneet inkeriläisille asuntolainaa*. Helsingin Sanomat 3.4.1991.
Kuusanmäki, Erkki ja Äikää, Ermo 2017: Rovasti Reino Tillanen 1932-2017. Helsingin Sanomat 16.6.2017.
Kuusisto, Seppo 1989: *Inkeriläiset nousseet puolustamaan kieltään.* Uusi Suomi 29.1.1989.
Kuusisto, Seppo 1989: *Paluumuutto voisi turvata pikku-Inkerin. Elävän kieliyhteisön vahvistaminen on inkerinsuomalaisten kohtalonkysymys*. Uusi Suomi 19.4.1989.
Kuusisto, Seppo 1989: *Inkerinmaa uskoo ihmeeseen.* Uusi Suomi 28.5.1989.
Kuusisto, Seppo: *Lapsille opetetaan kieltä nyt kansanlaulukaseteilta*. Uusi Suomi 28.5.1989.
Kuusisto. Seppo 1989: *Näitä tarinoita ei kukaan uskaltanut ennen kertoa*. Uusi Suomi 28.5.1989.
Kuusisto, Seppo 1989: *Ensiapua Inkerinmaalle*. Uusi Suomi 4.6.1989.
Kuusisto. Seppo: Estofilia 100. www.estofilia.finland.ee (Luettu 28.2.2020)
Käyhty, Aila 1989: *Inkeriläiset tahtoisivat Suomeen kieltä haastelemaan*. Helsingin Sanomat 12.12.1989.

Laakkonen, Risto 2009: *Pakolaispolitiikan historia. Suomeen saapui pakolaisia jo 1920-luvulla*. Monitori 3/2009.
Laakso, Kyllikki 2016: *Inkeriläisistä vaiettiin oppikirjoissa*. Helsingin Sanomat 14.1.2016.
Lahtinen, Aarno 1989: *Inkerin seurakuntia rakennetaan uudestaan*. Helsingin Sanomat 12.11.1989.
Lahtinen, Sole 1990: *Vihanpidon takana ovat ikivanhat uskonnolliset ja aluekiistat*. Helsingin Sanomat 16.1.1990.

Lahtinen, Sole 1991: *Kaappauksen kaatuminen vahvisti pienten kansojen toivoa Leningradissa*. Helsingin Sanomat 29.8.1991.
Laine, Riitta-Eliisa 1996: *Inkerinmaalle havitellaan omaa kulttuurikeskusta Suomen avustuksella. Inkeriläiset toivovat kulttuuriautonomiaa*. Helsingin Sanomat 13.3.1996.
Laitinen, Aarno 1984: Hymy-lehti nro 12/1984.
Lallukka, Seppo 1991: *Venäläisillä enää täpärä enemmistö Neuvostoliitossa.* Helsingin Sanomat 20.01.1991.
Lappalainen, Jukka-Pekka 1991: *Rikos omaa kansaa vastaan. Avautuneet arkistot paljastavat, miten talonpoikaistilojen hävitys ja pakkosiirrot koettelivat raskaasti Inkerin suomea puhuvaa väestöä*. Helsingin Sanomat 5.2.1991.
Laukkanen, Martti 1989: *"Häpeätahra mielestäni"*. Helsingin Sanomat 27.7.1989.
Lehtinen, Antti 2002: *Inkeriläisiä tuettava heidän kotiseudullaan*. Turun Sanomat 24.2.2002.
Lehtinen, Elina 1990: *Kuinka Suomeen palataan?* Helsingin Sanomat 8.7.1990.
Leino, Esko 1991: *Inkeriläisasioita harkittava uudelleen*. Helsingin Sanomat 25.11.1991.
Leino, Esko 1992: *Inkeriläisille jo porttikielto*. Helsingin Sanomat 17.8.1992.
Leinonen, Hannu 1989: *Brittilehti povaa Suomeen pakolaisvirtaa Karjalasta*. Helsingin Sanomat 10.10.1989.
Leinonen, Tapio 1990: *Inkerin kirkon uusi aamu.* Siikajokilaakso 18.12.1990.
Leppänen, Veli-Pekka 2019: *Evakkopoika ja Kekkosen mies. Heikki Talvitie on täysinpalvellut suurlähettiläs, joka todisti aitiopaikalta Neuvostoliiton rysähdystä kasaan vuonna 1991*. Helsingin Sanomat 3.9.2019.
Leppänen, Veli-Pekka 2020: *Virkamies toimi kuin ajatteli.* Risto Laakkonen 1939-2020. Helsingin Sanomat 1.3.2020.
Leppänen, Veli-Pekka 2020: *Sekä idän että lännen mies*. Helsingin sanomat 21.7.2020.
Liukkonen, Leena (1991): *Isänmaan uudet toivot*. Uusi Suomi 8.9.1991.
Lotila, Sami 2002: *Viron inkerinsuomalainen Leo Puolakainen: Suomeen on päässyt vääriä ainesta*. Seura Nro 10 / 8.3.2002.
Lotila, Sami 2002: *Viron inkerinsuomalaisten johtaja: Suomi pelkää Venäjää*. Seura Nro 10 / 8.3.2002.
Loueniva, Eija 1986: *Hallitusneuvos Antti Seppälä: Genevessä ei Suomen pakolaispolitiikkaa moitita*. Turun Sanomat 13.4.1986.
Loueniva, Eija 1986: *Ulkoministeri Väyrynen: Suomen pakolaispolitiikka ei muutu*. Turun Sanomat 13.4.1986.
Lundberg, Stefan 2002: *Helsingfors: Ryska återflyttare Finlands problembarn*. Dagens Nyheter 15.2.2002.
Luoma, Anja 1990: *Hyvää uutta vuotta ja kymmenlukua*. Inkeriläisten viesti numero 1-2 / tammi-helmikuu 1990.
Luoma, Anja 1990: *Viesti ja viestintä*. Inkeriläisten Viesti Nro 3/Maaliskuu 1990.
Luoma, Anja 1990: *Puheenvuoroja Boråsissa*. Inkeriläisten Viesti Nro 3/Maaliskuu 1990.
Luoma, Anja 1990/4: *Ei nimi lehteä pilaa – vai pilaako?* Inkeriläisten Viesti Nro 4/Huhtikuu 1990.
Luoma, Anja 1990: *Paluu omien pariin*. Inkeriläisten viesti Nro 5/Toukokuu 1990.
Luoma, Anja 1990: *Suomalaiset kanteleet soivat Inkerinmaalla*. Inkeriläisten Viesti Nro 6-7/ Kesä-heinäkuu 1990.

Luoma, Anja 1990: *"Omal maal". Inkerinsuomalaisten suurjuhlat Tuutarissa juhannuksena 1990*. Inkeriläisten Viesti Nro 8/Elokuu 1990.
Luoma, Anja 1990: *Kesän juhlat – onni yksillä*. Inkeriläisten viesti Nro 8/Elokuu 1990.
Luotola, Tapani 2017: *Politiikan kieleen voi kuulua epämääräisyys*. Keskisuomalainen 16.5.2017.
Luukkanen, Arto 2013: *Itämeren muinainen kohtalonyhteys*. Pulloposti nro 28. **www.centrumbalticum.org**
Luuppala, Jarmo 1997: *"Ex-KGB sekaantunut inkerinsuomalaisten paluumuuttoon"*. Ilta-Lehti joulukuussa 1997. Päiväämätön leike. Albert Kirjasen kotiarkisto.
Lyra, Helena 1991: *Vanhustenhuollon kehittäminen Inkerinmaalla.* Sairaalaliitto tiedottaa 5/1991. 15.11.1991
Lyra, Markus 2019: *Harry Helenius, Idänsuhteiden hoitelija*. Helsingin Sanomat 31.3.2019.
Lähteenmäki, Maria 2009: *Kuva menetetystä Karjalasta on vinoutunut ja kuvitteellinen*. 4.8.2009.
Lähteenmäki, Miira 1994: *Suomi-Inkeri-seura: Suomi jaottelee paluumuuttajat mielivaltaisesti*. Helsingin Sanomat 21.8.1994.

Mansala, Arto 2007: *Jeltsin ja Rostropovits*. Kaleva 25.5.2007.
Markkanen, Kristiina 2002: *Piispa Kuukauppi: Inkeriläisten Suomeen muuttoa aika rajoittaa*. Helsingin Sanomat 2.6.2002.
Melanko, Valdemar 1991: *Neuvostoliiton tietämys yllättävän vaatimatonta. Mannerheimin ja Paasikiven ikäpolvi tunsi Venäjän.* Uusi Suomi 17.4.1991.
Miettinen, Helena 1989: *Inkerinmaan ikioma perestroika*. Demari 15.2.1989.
Miettinen, Helena, Tallinna 1989: *Inkerinsuomalaiset kiirehtivät paluumuuttoa synnyinseudulle*. Demari 17.5.1989.
Miettinen, Helena 1989: *Reservaatti saattaisi pelastaa inkeriläisyyden*. Helsingin Sanomat 30.9.1989.
Miettinen, Helena 1990: *Inkeristä tulijat tarvitsevat tukea. Muuttointo yllätti Suomen Viranomaiset*. Kainuun Sanomat 5.10.1990.
Miettinen, Helena 1995: *Suomi on auttava äiti*. Helsingin Sanomat 2.10.1995.
Miettinen, Helena 2003: *Inkerin kulttuuriseura 10 vuotta*. Inkerin Kulttuurikanava 2/2003 TFA.
Miettinen, Helena 2003b: *Muistoja. Adressi presidentti Mauno Koivistolle*. 21.5.2017. Inkerin Kulttuuriseura **www.inkeri.fi**
Mikkonen, Ismo 1991: *Inkeristä tulevista karttuu iso piikki*. Helsingin Sanomat 29.10.1991.
Mukka, Antero 2020: *Menneisyyden tahrat kannattaa kohdata. Vaikenemalla annamme historian virheille tilan jatkua*. Helsingin Sanomat 2.2.2020.
Musaev, Vadim 2008: *Sprengtporten Venäjän palveluksessa ja hänen vaikutuksensa Suomen autonomiseen asemaan vuonna 1809*. Savon Sotilasperinneyhdistys Porrassalmen järjestämä kansainvälinen seminaari.
Mäkinen, Leena 1997: *Parkkisen sukuseuran kuulumisia*. Juvan Lehti 4.8.1997.

Nenonen, Säde 1991: Vappu Taipale: *Lainsäädännön puute haittaa pakolaisasioiden hoitamista.* Helsingin Sanomat 15.1.1991.

Nieminen, Mauri (Tilastokeskus) 2003: *Russians in Finnish Population Statistics. Seminaarissa Russian-speaking Immigrant Population in Finland. Institute for Russian and East European Studies and Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures, University of Helsinki. Helsinki 2003.* TFA.
Niiles, Mikko 1999: *Inkeriläisten hallittava pian suomen kieli. Häkämiehen työryhmän lakiehdotus valmistunee syksyyn mennessä.* Helsingin Sanomat 26.5.1999.
Niiranen, Pekka 2002: *Kirkko ja ulkoministeriö portinvartijoina.* Savon Sanomat 25.5.2002.
Nilson, Nils-Chr. 1985: *Tanskalaiset moittivat Suomen pakolaispolitiikkaa*. Helsingin Sanomat 16.4.1985.
Nortamo, Simopekka 1991: *Mitä on olla suomalainen*. Helsingin Sanomat 16.1.1991.
Nupponen, Sakari 1988: *Virossa asuvan inkeriläisen hätähuuto: Olen suomalainen!* Ilta-Sanomat 3.10.1988.
Nurvala, Raili: *Kirkon potkima pastori Launikari arvostelee kirkon inkeriläisapua: "Vanhojen tavaroiden lähettäminen on häpeä"*. Ilta-Sanomat 14.1.1989.
Nyberg, René 2014b: *Jokaisessa maassa on tiedustelu – ellei oma, niin vieras*. xxx 2014, s. 10-15.

Oksanen, Sofi 2016: Kun raha menettää arvonsa. Suomen Kuvalehti Nro 52 / 23.12.2016.

Pakkanen, Santeri 1990: Uuden vuoden terveiset Petroskoista. Inkeriläisten Viesti Nro 1-2 / tammi-helmikuu 1990.
Pakkanen, Santeri 1991: Rajan takana – molemmin puolin rajaa. Suomenmaa 17.4,1991.
Pakki, Rudolf 1989: Lahjakirjat menivät perille tasapuolisesti. Helsingin Sanomat 2.7.1989.
Paloheimo, Juhani 1992: Myös inkeriläiset ulkomaalaisia. Helsingin Sanomat 17.3.1992.
Palonen, Emilia 1999: Asuntojonojen takia inkeriläiset muuttavat yhä harvemmin Helsinkiin. Turismi ja vienti työllistävät inkeriläisiä pääkaupunkiseudulla. Helsingin Sanomat 7.8.1999.
Palonen, Emilia 1999: Suomalaisista inkeriläisiksi, inkeriläisistä venäläisiksi. Helsingin Sanomat 7.8.1999.
Parantainen, Pekka 2002: Ainakin tuhat nuorta muuttajaa on jäänyt pahasti heroiinikoukkuun. Aamulehti 19.2.2002.
Peltonen, Joonas 1994: Inkeriläisten kohtalo on meidän häpeämme. Hauholehti 20.2.1994
Pennanen, Erkki 1987: Koivisto ja pakolaiset. Merkintöjä. Helsingin Sanomat 5.10.1987.
Pennanen, Erkki 1995: Venäjän pakolaisongelma ja Suomi. Helsingin Sanomat 7.2.1995.
Pentikäinen, Mikael 1992: Venäjä lupailee inkerinsuomalaisille arvon palautusta ja paluumuuttoa. Inkeriläisille luvassa kulttuuriautonomia. Helsingin Sanomat 19.7.1992.
Pentikäinen, Mikael 1992: Venäjä lupailee inkerinsuomalaisille arvon palautusta ja paluumuuttoa. Korkein neuvosto aikoo todeta karkotukset laittomiksi. Helsingin Sanomat 17.8.1992.
Pentikäinen, Veli-Paavo 1994: Kivekkäät ja Pentikäisen suku. Inkeriläisten viesti 5, Toukokuu 1994.
Pesonen, Kalle J. 1995: Inkeriläisten kohtalo ei rahalla ratkea. Helsingin Sanomat 3.10.1995.
Pettersson, Mika 1989: *Ennätysmäärä pakolaisia hakee turvapaikkaa Ruotsista*. Helsingin Sanomat 12.10.1989.
Pietilä, Vesa 1989: *Inkeriläisten lupakysymykset eduskuntaan*. Mielipide. Helsingin Sanomat 17.8.1989.
Pietilä, Vesa 1990: Inkeriläisten itsehallinto toteen. Mielipide. Helsingin Sanomat 19.6.1990.

Pietiäinen, Jukka-Pekka ja Kuisma, Markku 1987: *Pakolaista suomalainen kavahtaa vanhastaan.* Helsingin Sanomat 8.11.1987.
Piirainen, Jorma 1989: Inkeriläiset valmiina yhteistyöhön. ”Tervetuloa, suomalaiset bisnesmiehet”! Aamulehti 17.12.1989.
Piirto, Hilkka 1994: Paluumuuttajien mukana pääsi vahingossa inkerikkoja. Lyhyet oleskeluluvat vaikeuttavat elämää Suomessa. Helsingin Sanomat 10.7.1994.
Piirto, Hilkka 1994: Oleg ei päässyt parhaaseen A-ryhmään. Helsingin Sanomat 10.7.1994.
Pohjanpalo, Olli 2017: Karjala-kysymys hiersi vuonna 1992. Helsingin Sanomat 9.1.2017.
Pokkinen, Jorma: Pakolaisia muuallekin kuin pääkaupunkiin. Aamulehti 16.3.1986.
Pugin, Leo 1991: Latvian hallitus hätäistuntoon. Baltian alueen sotilaskomentaja uhkaili Riian johtoa voimatoimilla. Helsingin Sanomat 15.1.1991.
Pugin, Leo 1992: Molotov-Ribbentrop-sopimus löytyi Nkp:n arkistosta. Helsingin Sanomat 30.10.1992.
Puhakka, Anneli 1991: Inkerinsuomalaisten toimeentulotuen valvonta kiristyy Helsingissä. Helsingin Sanomat 25.7.1991.
Pukkio, Matti 1992: *Myös inkeriläiset ovat ulkosuomalaisia*. Helsingin Sanomat 27.3.1992.
Pulliainen, Mikko 2017: Pertti Paasion haastattelu. Kaleva 13.5.2017.
Purisman, Arkady (University of Haifa) 2003: *Repatriatsija v Izrail: vzgljat iznutri.* Seminaarissa *Russian-speaking Immigrant Population in Finland. Institute for Russian and East European Studies and Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures, University of Helsinki. Helsinki 2003. TFA*.
Pyykkönen, Anna Leena 1995: *Suomi-Inkeri-seurassa tavataan ystäviä*. Helsingin Sanomat 25.7.1995.
Pyysiäinen Markku 1990: *Puheenjohtaja vastaa*. Inkeriläisten Viesti Nro 3/Maaliskuu 1990.

Randefelt, Roland 1989: *Miksi Suomessa ei tueta inkeriläisten oikeuksia?* Helsingin Sanomat 21.8.1989.
Randefelt, Roland 1990: *Mikä on Inkeriläisten Viesti?* Inkeriläisten Viesti Nro 3/Maaliskuu 1990.
Rasila, Ritva 1989: *Ulkomaanavussa ei kaihdeta kiusallisiakaan kysymyksiä*. Kotimaa 31.1.1989.
Rasila, Ritva ja Rosenqvist, Ulla 2013: Jaakko Launikarin muistokirjoitus, Helsingin Sanomat 7.4.2013.
Raudalainen, Taisto 2018: *Vironruotsalaisten suuri saavutus velvoittaa vironsuomalaisiakin*. Inkeri/ Syyskuu 2018.
Raudalainen, Taisto 2020: *Inkerinpäivän kunniaksi kaikuivat Veljo Tormisin kuorosävelet.* Inkeri/ Joulukuu 2020.
Raudvassar, Liina 2020: 30 aastat Eesti Kongressi avistungist. Eesti Kirik 4.3.2020. www.eestikirik.ee (Luettu 15.4.2020)
Raunio, Maarit 2002: *Valiokunta huolissaan inkeriläisten muutosta*. Etelä-Suomen Sanomat 13.2.2002.
Rautio, Paavo 1991: *Eduskunta kinasi ulkomaalaislaista: Valitako etiikka vai kansallinen etu. Donner nimesi presidentillä painostaneet: Tarja Halonen, Jarmo Rantanen, Jarmo Heiniö*. Helsingin Sanomat 13.2.1991.
Rentola, Kimmo 2019: *Vihreä liike keski-iän kynnyksellä*. Helsingin Sanomat 9.4.2019.

Rislakki, Jukka 1988: *Virolaiset toivovat tukea suomalaisilta "Helsingin konsulaatti olisi hyvä joululahja."* Helsingin Sanomat 23.11.1988.
Rislakki, Jukka: *Inkeriläiset pyytävät apua ja oikeuksia. Viisumipakko pois, Ylen lähetysantenni tarpeen.* Uusi Suomi 12.4.1989
Rislakki, Jukka 1991: *Leningradin nimi voi muuttua jo ensi syksynä*. Helsingin Sanomat 14.6.1991.
Rislakki, Jukka 1995: *Vuosi 1918 ja arkaainen viha*. Helsingin Sanomat 17.5.1995.
Rislakki, Jukka 2000: *Kulttuurimies toimi kahdessa maassa*. Helsingin Sanomat 24.12.2000.
Roiha, Juhani 1988: *Ruotsi ei taivu pakolaisväittelyyn Koiviston kanssa. Vertailu on hedelmätöntä.* Turun Sanomat 5.1.1988.
Roos, J-P. ja Haavio-Mannila Elina 2005: *Virolaisen ja suomalaisen sosiologian yhdysmies. Sosiologi Erkki Rannik.* Helsingin Sanomat 8.9.2005.
Rosenqvist, Ulla ja Rasila, Ritva 2013: Jaakko Launikarin muistokirjoitus, Helsingin Sanomat 7.4.2013.
Ruoho, Taina: *Inkerin pappia uhkaa karkotus; Viron kirkon johto ennustaa inkeriläisille taantumusta.* Ilta-Sanomat 26.1.1989.
Räisänen, Inkeri 1991: *Inkeriläiset vastuussa*. Helsingin Sanomat 16.11.1991.

Saarelainen, Ari 1998: *Huumeliigaan puututtava ankarasti. Suomi-Inkeri-seuran puheenjohtajalle inkeriläisnuorten heroiiniliiga ei ollut yllätys*. Helsingin Sanomat 25.9.1998.
Saari, Heikki 1994: *Inkeriläisten huolena maahanmuuttajien leimautuminen*. Ilta-Sanomat 15.2.1994.
Saari, Miia 1991: *Inkerinsuomalaiset saapuvat Suomeen vailla tietoa työstä*. Ilta-Sanomat 22.8.1991.
Saarikangas, Raija 1989: *Arvo Survo pitää pyhänä Jumalaa ja suomen kieltä*. Arvo Survon haastattelu Pushkinissa. Keskisuomalainen 23.6.1989.
Salmi, Hannu 1989: *"Suomalainen on varovainen"*. Helsingin Sanomat 2.2.1989.
Salo, Leena 1990: *Suomalaisen heimotunteen kahdet kasvot*. Inkeriläisten Viesti Nro 8 / Elokuu 1990.
Salovaara, Outi 2020: *Putinin tapa*. Suomen Kuvalehti 37/11.9.2020.
Santavuori, Vesa 1985: *Liikanen lupaili pakolaislakien lieventämistä.* Helsingin Sanomat 11.2.1985.
Santavuori, Vesa 1985: *Ruotsin TV arvosteli 20 vuoden takaista loikkarin palautusta. Neuvostoloikkari syyttää Suomea.* Helsingin Sanomat 22.2.1985.
Sarni, Jyrki 1990: *Luvatonta värväystä Itä-Karjalassa. Toistasataa inkeriläistä työnhaussa Pohjois-Suomessa.* Lapin Kansa 26.10.1990.
Savranskaya, Svetlana, director of Russia programs for the National Security Archive. April 12, 2013. **https://nsarchive2.gwwu.edu** (Luettu 11.3.2020)
Serkkola, Eira 2000: *Inkerinsuomalaisten retki Pietariin. Katkeria muistoja, iloa uudesta ajasta*. Kirkko ja kaupunki 3.5.2000.
Sillantaus, Teppo 2017: *Kekkosen vastustajia kutsuttiin 1970-luvulla äärioikeistolaisiksi ja fasisteiksi – yksi heistä kertoo nyt, millainen oli neuvostoajan Suomi*. Helsingin Sanomat Kuukausiliite 1.4.2017.
Silvennoinen, Oula 2005: *Luovutuksiin oli monia eri syitä*. Helsingin Sanomat 15.11.2005.
Simojoki, Niilo 1991: *Toivo Roots, 66, palaisi vaikka jäädäkseen. "Suomessa olisi hyvä elää"*. Uusi Suomi 21.7.1991.
Sipilä, Jarkko 1994: Suojelupoliisi: *Pakolaiset ovat maksaneet Suomessa "vallankumousveroja"*. Helsingin Sanomat 9.8.1994.

Sipilä, Jarkko 1996: *Pakolaispoliittinen toimikunta esittää: Inkerinsuomalaisten paluuoikeus lakiin.* Helsingin Sanomat 27.2.1996.
Sobtšak, Anatoli 1990: *Ei sankarillisia tehtaita vaan ranskalainen juustokauppa*. Helsingin Sanomat 23.9.1990.
Sorsa, Kalevi 1987: *Turhaa kuohuntaa pakolaiskiintiöstä*. Ulkoministeri Kalevi Sorsan avoin kirje. Suomen Sosialidemokraatti 6.10.1987.
Sorsa, Kalevi 1987b: *Avauspuhe.* Ulkoasiainministeriön pakolaisseminaari 21.10.1987. Säästöpankkiopisto, Espoo. TFA.
Stafford 1990: *Somalia kaaoksen vallassa. "NL liittynee Geneven sopimukseen."* Helsingin Sanomat 11.12.1990.
Sundberg, Anneli: *Suomalainen vai ryssä?* Helsingin Sanomat 16.10.1988.
Suorsa, Pekka 1988: Inkeriläinen Eino Repo erikoishaastattelussa: *"Oleskelulupa tuli, Suomen kansalaisuus tavoitteena."* Iltalehti 20.5.1988.
Susi, Kerttu 2003: *Lauluperinteet elävät. Inkerikuoro juhlii huhtikuussa 40-vuotispäiväänsä*. Inkeriläisten Viesti 3/2003, s. 4-5.
Säilä, Pirkko 2021: Entinen Siionin vanki Ida Nudel kuollut 90-vuotiaana. www.patmos.fi 24.9.2021.
Söderling, Ismo. Artikkelissa *"Suomen siirtolaisuustutkimus ja inkeriläiset"* Söderling tarkastelee Suomessa 1990-luvun alusta lähtien tehtyä inkeriläisiä koskevaa tutkimusta: Vuosina 1980-2004 Suomessa julkaistiin kolme bibliografiaa muuttoliiketutkimuksesta, kaikki Siirtolaisuusinstituutin toimesta.
Söderling, Ismo 2003: *The Finnish Migration and Integration Policy in connection with Eastern Immigration.* Seminaarissa *Russian-speaking Immigrant Population in Finland.* Institute for Russian and East European Studies and Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures, University of Helsinki. Helsinki 2003. TFA.

Taina, Väinö 1995: *Inkeriläiset tulivat Suomeen omasta halusta*. Helsingin Sanomat 7.10.1995.
Talli, Riikka 2002: *Inkeriläiset arvostelevat paluumuuttajien valintaa. "Yhä useammalta tulijalta puuttuu suomalainen identiteetti."* Helsingin Sanomat 14.2.2002.
Talli, Riikka 2002: *Paluumuuttajia jo yli 30 000.* Helsingin Sanomat 14.2.2002.
Tammenmaa, Corinna 2019: *Äidinkielen rekisteröinnillä on monta funktiota*. Helsingin Sanomat 6.5.2019.
Tapio, Tuomo-Juhani 2002: *Konsuli vääntäisi muuttohanaa tiukemmalle*. Kaleva 17.2.2002.
Tatti, Eino 1995: *Suomi inkeriläisille äitipuoli*. Helsingin Sanomat 25.9.1995.
Tatti, Eino 1996: *Miksi inkeriläisiä nöyryytetään*? Helsingin Sanomat 17.3.1996.
Teinilä, Mari 2000: *Suomalaisten oppivuodet Inkerin kirkossa*. Intoa kyllä on, mutta ei aina taitoa. Kotimaa 7.4.2000.
Tenhunen, Mielikki: *Kansalaisuusasiat ruuhkautuneet.* Helsingin Sanomat 5.11.1997.
Toivanen, Ilkka 2001: *Kelton seurakunta yhdistää inkeriläisiä ja pitää kulttuuria yllä*. Länsi-Savo 12.9.2001.
Toivonen, Panu 1991: *Venäläiset Virosta jouluksi kotiin*. Helsingin Sanomat 5.11.1991.
Toivonen, Panu 1995: *Inkerikot "alkuasukkaita"*. Helsingin Sanomat 14.11.1995.

Tulonen, Hannele 2000: Vihtori Hyyrösen haastattelu *"Suomi on taivas Vihtori Hyyröselle"*. Helsingin Sanomat 4.10.2000.
Tupin, Toivo 2002: *Suomalaisuuden kunniaksi.* Inkeriläisten Viesti 3/2002, s. 3.
Tupin, Toivo 2003: *Monikulttuurisuutemme on rikkautta.* Inkeriläisten Viesti 5/2003, s.3.

Uimonen, Risto 2002: *Hallitus tarkistaa inkeriläisten maahanmuuton ehtoja*. Kaleva 19.2.2002.
Uusitalo, Ilkka 1985: *Sopimuspykälät määrittävät, ketä on pidettävä pakolaisena*. Helsingin Sanomat, Alakerta 21.4.1985.
Uusitalo, Ilkka 1989: *Kohti avointa pakolaispolitiikkaa.* Helsingin Sanomat 22.1.1989.

Vainio, Riitta 1994: *Yli 1 200 inkeriläistä odottaa muuttolupaa. Muutto suomeen tyrehtynyt pääkonsulaatin viisumiruuhkaan. Edustustot toteuttavat itsenäistä maahanmuuttopolitiikkaa.* Helsingin Sanomat 14.2.1994.
Vainio, Riitta 1994: *Inkerin liitto haluaa muuton sijaan elvytystä Venäjällä*. Helsingin Sanomat 14.2.1994.
Vainio, Riitta 1994: *Suomalaisten apu keskittyy vanhusten oloihin.* Helsingin Sanomat 14.2.1994.
Vainio, Riitta 1994: *Ummikot siirtolaiset kielikurssille ennen maahan tuloa. Suomi ei aio vaatia paluumuuttajilta suomen taitoa.* Helsingin Sanomat 10.3.1994.
Vainio, Riitta 1995: *Nikiforovin perhe sai oleskeluluvan. Inkeriläisinä esiintyneitä venäläisiä vastaan on aloitettu oikeudenkäyntejä.* Helsingin Sanomat 21.6.1995.
Valjakka, Ari 2002: *Presidentti Koiviston roolista inkeriläisten paluumuutossa*. Turun Sanomat 19.2.2002.
Valjakka, Ari 2015: *Lomarahan historia*. Savon Sanomat 12.10.2015.
Valkonen, Martti 1989: *Inkeriläiset ja Gorbatšov*. Helsingin Sanomat 12.10.1989.
Valkonen, Martti 1989: *Moskovan Korhoset*. Helsingin Sanomat 26.10.1989.
Valkonen, Martti 1990: *Suomalaisseutu Laatokan rannalle. Arvo Survo odottaa inkeriläisille autonomista aluetta rajan tuntumaan.* Helsingin Sanomat 25.2.1990.
Valkonen, Martti 1990: *Menetettyä historiaa etsimässä. Inkerinsuomalaiset peräävät korvauksia kärsimyksistään ja toivovat tukea Suomesta*. Helsingin Sanomat 25.2.1990.
Valkonen, Martti 1992: *Venäläisiä lähtee joukoittain muista IVY-maista Venäjälle*. Helsingin Sanomat 6.9.1992.
Varis, Tuula-Liina 2010: *Kansallista itsetutkistelua*. Kansan Uutiset 14.2.2010.
Vartiainen, Tuula 1989: *Missä pakolaiset viipyvät*. Suomenmaa 18.7.1989.
Vesikansa, Jyrki 2004: *Presidentti Mauno Koivisto avasi historiapäivät 12.2.2004: "Ei ennenkään niin tyhmiä oltu"*. Historian Ystävä 1/2004.
Viipurin evankelis-luterilainen seurakunta 2019: Pietarin ja Paavalin kirkko – 200 vuoden historia.
Virkkunen, Janne ja Astikainen, Arto 1989: *Koivisto uskoo Gorbatshovin tulevan Suomeen*. Helsingin Sanomat 24.9.1989.
Virkkunen, Janne ja Astikainen, Arto 1989: *Suomi lähentyy Euroopan yhteisöjä*. Helsingin Sanomat 24.9.1989.
Virtanen, Matti 1984: *Virolainen virkailija loikkasi. Matka Ruotsiin kulki Kotkan, Helsingin ja Turun kautta.* Helsingin Sanomat 16.11.1984.
Väänänen, Marjatta 2009: Pääkonsuli Kalervo Siikala, muistokirjoitus 31.10.2009.

Wilén, Henrik 1994: *Östbrottsligheten blir allt råare*. Hufvudstadsbladet 16.2.1994.

Zayonchkovskaya, Zhanna (RAS/Laboratory of Analysis and Forecast of Migration) 2003: *Post-soviet Emigration in Western Countries from Russia.* Seminaarissa *Russian-speaking Immigrant Population in Finland. Institute for Russian and East European Studies and Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures, University of Helsinki. Helsinki 2003. TFA.*

Zidan, Heidi 6.10.2019: *Venäläisiä Suomessa, suomalaisia Venäjällä – inkeriläiset haluaisivat tulla tunnustetuksi osaksi Suomeen historiaa*. https://yle.fi/uutiset/3-11002087 (Luettu 26.3.2020)

Åkerlund, Merja 2003: *Inkeriläiset ovat kotiutuneet Kärkölään*. STT/Itä-Savo 21.12.2003.

Äikää, Ermo ja Kuusanmäki, Erkki 2017: Rovasti Reino Tillanen 1932-2017. Helsingin Sanomat 16.6.2017.

Ängeslevä, Päivi 1995: *Paluu todellisuuteen. Paluumuuttajia virtaa yhä Suomeen hakemaan parempaa elämää vaikka työtä ei heille löydy. Viranomaiset joutuvat nyt keksimään keinoja tulijoiden karsimiseksi.* Helsingin Sanomat 30.7.1995.

Ögren, Kenneth 1988: *När 50 000 finländare, 25 000 kor och 4 000 hästar flydde till Sverige.* Hufvudstadsbladet 21.2.1988.

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Aamulehti (AL) 1980, 1986–2002
Demari / Uutispäivä Demari 1992-2002
Carelia 1991-
Dagens Nyheter
Etelä-Suomen Sanomat (ESS)1989 – 2002
Helsingin Sanomat (HS)
Historiallinen Aikakauskirja (HAik)
Historian Ystävä
Hufvudstadsbladet (Hbl) 1985, 1986, 1988, 1994
Idäntutkimus
Iltalehti (IL) 1985, 1988-
Ilta-Sanomat (IS) 1988, 1994-
Ingria (Ruotsin inkeriläisten ruotsinkielinen kulttuurilehti. Perustettu 1984.)
Inkeri (Eestin suomalaisten liitto/Viron inkerinsuomalaisten liitto) 1989 -
Inkeriläisten Viesti 1990-2020 (Julkaisija: Inkeriläisten Yhdistys ry. / Vuodesta 1994 Inkeri-liiitto.)
Inkerin Kirkko 1992-
Inkerin kirkon 350-vuotisjuhlanumero: Isien usko. Ruotsi /Växjö 1961.
Inkerin Kulttuurikanava
Itä-Savo 2003, 2005
Juvan Lehti 1997

Kainuun Sanomat 1990
Kaleva 1989, 1991,1999, 2002, 2007, 2017
Kanava 1988 -
Kansan Uutiset (KU) 1975, 1985, 1987-88, 1990-92, 2010
Kasvatus & aika 2008
Kehäsanomat 1989
Keskisuomalainen 1985, 1989
Keski-Uusimaa 1990
Kotimaa 1989, 2000, 2004
Lotta Svärd 1943
Länsi-Savo 1994, 1995-96, 2000-01
Monitori 2009
Omal´maal´ (Julkaisija Pietarin Inkerin Liitto) 1991
Politiikka
Punalippu **(**Karjalan ASNT:n Kirjailijaliiton kaunokirjallinen ja yhteiskuntapoliittinen kuukausijulkaisu. Karjala-kustantamo. Petroskoi.) 1987-1990
Ruotuväki 1991
Sanansaattaja 1989
Satakunnan Kansa 1988-89
Savon Sanomat (SS) 1989, 1994-
Seura 2002
Siirtolaisuus-Migration 1989 -
Sosiologia 2008
Suomen Kuvalehti (SK) 1988-
Suomenmaa 1989-
Suomen Sosialidemokraatti 1989, 1995
Svenska Dagbladet
Tieteessä tapahtuu
Turun Sanomat (TS) 1986-
Ulkopolitiikka
Uusi Suomi (US) 1985, 1989-91
Yhteiskuntapolitiikka

Kirjallisuus

Aaltio, Tauri (1975): Ulkosuomalaisuuskongressin avaus. Teoksessa Kalhama, Maija-Liisa (toim.) (1975): *Ulkosuomalaisuuskongressi 1975, Esitelmät ja puheenvuorot.* Siirtolaisuustutkimuksia A 3. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1975.

Aalto, Seppo (2015): *Kruununkaupunki. Vironniemen Helsinki 1640-1721.* SKS, Helsinki 2015.

Aho, Esko (1998): *Pääministeri.* Otava, Helsinki-Keuruu 1998.

Ahonen, Sirkka (1998): *Historiaton sukupolvi: Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.

Ahti, Martti (1987): *Salaliiton Ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919.* Weilin & Göös, Espoo 1987.
Ahvenainen, Jorma ja Tiainen, Jorma. O. (toim.) (1992): *Itä-Eurooppa, Muutosten tausta*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1992.
Alapuro, Risto 1995: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1930.* Hanki ja Jää Oy. WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo 1995.
Anttila, Jorma (1993): *Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus,* teoksessa Korhonen, T. (toim.): *Mitä on Suomalaisuus?* s.108-134. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki 1993.
Apunen, Osmo (2005): *Linjamiehet. Paasikivi-seuran historia*. Tammi, Helsinki 2005.
Apunen, Osmo (2012): *Silmän politiikkaa. Ulkopoliittinen instituutti 1961-2006.* Otava, Helsinki 2012.
Arder, Árpád ja Niemelä, Matti (1989): *Missä on Arpadin Kuningas? Virolainen elämäkerta.* Päivä Osakeyhtiö. Karisto Oy, Hämeenlinna 1989.
Arkkila, Reijo ja Kuortti, Aatami (1990): *Inkerin kirkon yö ja aamu.* SLEY-Kirjat Oy Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1990.
Aunesluoma, Juhana ja Häikiö, Martti 1990: *Suomalaiset Neuvostoliitossa. Selvitys Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten ja muiden suomalaisten lukumäärästä ja mahdollisesta muuttohalukkuudesta Suomeen.* Suomi Seura r.y. 29.6.1990. UMA.

Barraclough, Geoffrey (1973): *Oman ajan historian suuntaviivoja.* (Suom. Lyytinen, Eino). WSOY Porvoo 1973.
Belton, Catherine (2020): *Putin´s people. How the KGB Took Back Russia and Then Took on the West.* William Collins, London 2020.
Berg, Mihail (2006): *Kirje presidentille,* suom. Jukka Mallinen. LIKE 2006.
Björkstrand, Gustav (2016): *Elämä on joukkuepeliä. John Vikström kirkollisena ja yhteiskunnallisena toimijana.* Kirjapaja, Helsinki 2016.
Blomberg, Jaakko (2011): *Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi*. WSOY, Helsinki 2011.
Blomstedt, Yrjö ja Klinge, Matti (toim.) (1985): *J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956 1*. WSOY, Juva 1985.
Blåfield, Antti ja Vuoristo, Pekka (1985): *Kalevi Sorsan suuri rooli*. Kirjayhtymä, Helsinki 1985.
Boxberg ,Katja ja Heikka, Taneli (2009): *Lumedemokratia, Kun konsensus vei rahan ja vallan suomalaisilta.* Barrikadi-sarja No 9, WSOY, Hansaprint Oy, Vantaa 2009.
Buwalda, Petrus (1997): *They Did Not Dwell Alone: Jewish Emigration From the Soviet Union 1967-1990.* The Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C. 1997.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999. Helsinki 2000. Oy Edita Ab 2000.
Enckell, Carl (1956): *Poliittiset muistelmani I-II*. WSOY, Porvoo 1956.
Englund, Peter (1989): *Pultava.* (suom. Hyrkäs, Seppo). Art House 1989.
Engman, Max (1991): *Pietari ja Inkeri* teoksessa Sihvo Hannes ja Nevalainen Pekka (toim.): *Inkeri, Historia, kansa, kulttuuri.* SKS, Helsinki 1991.

Engman, Max (2000) ja Saloniemi, Marjo-Riitta: *Pietari – Inkerinmaan kohtalo*, julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere 2000.

Engman, Max (2007): *Raja. Karjalankannas 1918-1920.* WSOY - Bookwell Oy, Helsinki 2007.

Engman, Max (2009): *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen.* WSOY Helsinki 2009.

Erhola (Häikiö), Kristiina (1994): *Suomen pakolaispolitiikka 1917-1922*. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto 1994.

Ervasti, Pekka – Tiitinen, Seppo (2018): *Tiitinen - Vakoilijoita ja veijareita.* Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2018.

Fingerroos, Outi (2012): *Idästä tulleet vieraat kerronnassa, muistelussa, maisemassa*. ELORE, vol. 19 – 1/2012. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. 2012. (Vieraita idästä-hankkeen muut tutkijat; Minna-Liisa Salonsaari, Heli Kananen ja Kirsi Niukko.) (http://www.elore.fi/arkisto/1_12/fingerroos.pdf)

Fjodorov, Vladimir (2001): *NKP:n Suomen osastolla 1954-1989.* Otava, Helsinki-Keuruu 2001.

Flink, Toivo (1991): *Vainoja Inkerissä* teoksessa Sihvo Hannes ja Nevalainen Pekka (toim.): *Inkeri,* Historia*, kansa, kulttuuri.* SKS, Helsinki 1991, s. 310-318.

Flink, Toivo (1995): *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. Yliopistopaino, Helsinki 1995.

Flink, Toivo (2000): *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-. kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861-1917.* Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 160. Turun yliopisto, Turku 2000.

Flink, Toivo (2000b): julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere 2000, s. 34-37.

Flink, Toivo (2010): *Kotiin karkotettavaksi – Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon 1944-1955*. Historiallisia Tutkimuksia 251. Arkistolaitoksen toimituksia 10. Saarijärvi 2010.

Flink, Toivo (2012): *Pois nöyrän panta. Inkerin Liitto 1922-1944*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2012.

Flink, Toivo ja Schultz, Anatoli (2013): *Ikuinen kulkuri. Eesti ingerisoomlaste seltside ajalookogumik.* Trükikoda "Paar", Tartu 2013.

Flink, Toivo: Uuno Cygnaeus Pietarissa. www.kasvhistseura.fi (Luettu 9.6.2020)

Forsander, Annika (2001), teoksessa Ekholm Elina, Hautaniemi Petri ja Forsander Annika (toim.): *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ.* Palmenia-kustannus, Helsinki 2001.

Forsström, P.A. (1890): *Inkerinmaan oloista Ruotsinvallan aikana I.* Akatemiallinen väitöskirja. Sortavalan kirjapaino-yhtiön kirjapaino, Sortavala 1890.

Fukuyama, Francis (1992): *Historian loppu ja viimeinen ihminen.* WSOY, Porvoo 1992.

Fukuyama, Francis (2020): *Identiteetti. Arvostuksen vaatimus ja kaunan politiikka.* Docendo 2020.

Gaidar, Jegor (2014): *Imperiumin tuho.* (suom. Jukka Mallinen) Verbatum 2014.

De Geer, Eric (1991): *Ingermanländarna i Sverige*. Teoksessa Söderling, Ismo ja Korkiasaari, Jouni (toim.): *Migrationen och det framtida Norden*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1991, s. 155-248.

Gildi L.A. (2003): *Sudba "Sotsialno-opasnovo" narod. (Zasekretsennyi genotsid finnov v Rossii i jevo posledstvija vv. 1930-2002)*. Sankt-Peterburg 2003.
Gildi, Leonid ja Braudze, Mihail (2010): *Kniga pamjati finnov*. OOO "Tiol", Sankt-Peterburg 2010.
Gildi, Leonid (2006): *Narod izgoi v Rossii*. Sankt-Peterburg 2006.
Goldman, Marshall I. (1989): *Soviet-American Trade and Soviet Jewish Emigration: Should a Policy Change Be Made by the American Jewish Community?* In Freedman, Robert O. (ed.) *Soviet Jewry in the 1980´s. The Politics of Anti-semitism and Emigration and the Dynamics of Resettlement.* Duke University Press, Durham 1989, s. 141-159.
Gorbunov, Aleksander (1992): *Tehtaankatu 1*. WSOY Porvoo, Helsinki, Juva 1992.
Gordievsky, Oleg ja Rogatchi, Inna (1997): *Sokea peili. Ihmisiä vallan ja vakoilun puristuksessa.* WSOY, Juva 1997.

Haapanen, Atso (2014): *Suomalaisten heimosotaretket 1918-1922.* Minerva Kustannus Oy Helsinki 2014.
Haapaniemi, Sinikka (2010): *Kirkko sydämessä: Uskonnon muokkautuminen ja individuaatio inkerinsuomalaisten elämänvaiheissa 1900-luvulla.* Väitöskirja. Maailman kulttuurien laitos, Helsingin yliopisto. Yliopistopaino, Helsinki 2010.
Haavio, Martti 1943: *Mitä lotat voivat tehdä inkeriläisten hyväksi*. Lotta Svärd Nro 20/1943.
Haimila, Marjo 1991: *Suomen pakolaispolitiikka ja venäläiset pakolaiset 1918-1919*. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto 1991.
Halén, Harry (1996): *Turkin suuri suku* teoksessa *Julma miäs kun kalmunkki. Suomalais-itämainen vieraskirja*. Otava, Helsinki 1996, s. 137-141.
Haltsonen, Sulo (1965): *Entistä Inkeriä. Inkerin suomalaisasutuksen vaiheita ja kulttuurihistorian piirteitä.* Tietolipas 36. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Turun sanomalehti ja kirjapaino osakeyhtiö, Turku 1965.
Hasala, Kasperi ja Schultz, Anatoli (toim.) (2010): *Tartu ingerisoomlasten ajaloo kogumik. Tarton inkerinsuomalaisten historiikki.* Viron inkerinsuomalaisten liitto, Tartto 2010.
Harle, Vilho (1994): *Mauno Koivisto – sankari vasten tahtoaan.* Ulkopolitiikka 1/94.
Harvilahti, Lauri 1991: *Milloin viime virren lauloin. Inkeri kalevalaisen kertomarunouden viimeisenä leviämiskeskuksena* teoksessa Sihvo Hannes ja Nevalainen Pekka (toim.): *Inkeri, Historia, kansa, kulttuuri.* SKS Helsinki 1991, s. 205-221.
Hassinen, Leino (1997): *Idän uusi aamu – Inkerin kirkon nousun vuodet*. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 1997.
Heikkilä, Elli 1999: *Muuttoliikkeet Venäjältä länteen*. Siirtolaisuus-Migration 3/1999, 42.
Heikkilä, Tuomas ja Niiniluoto, Ilkka 2016: *Humanistinen tutkimus on arvokasta ja hyödyllistä.* Tieteessä tapahtuu Nro 6 / 2016.
Helkama, Klaus (2015): *Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää?* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2015.
Hentilä, Seppo (1995), Jussila, Osmo, Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809-1995.* WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1995.
Hentilä Seppo (1998): *Historian julkinen käyttö*. Tieteessä tapahtuu 5/1998, s. 5-9.
Hentilä, Seppo (1999): *Itsenäinen Suomi idän ja lännen välissä. Väli-Euroopan maa* teoksessa Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.): *Suomi – Outo pohjoinen maa.* WSOY, Porvoo 1999, s. 86-116.

Hietala, Kari (1992): *Maahanmuuton vaikutukset*. Työpoliittinen tutkimus nro 36. Työministeriö Helsinki 1992.
Hietaniemi, Tuija (1992): *Lain vartiossa, Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948*. Vammala 1992.
Hipping, Anders Johan (1819): *"Pontus de la Gardie oder Nachforschungen über eine in der Gegend um St. Petersburg bekannte Volkssage"* St. Petersburg, kustantaja tuntematon. FINNA.FI ja **www.esahakala.blogspot.fi**. (Luettu 17.12.2017).
Holm, Vesa (1997): *Balttilainen vai skandinaavinen suuntaus? Suomalais-virolaiset suhteet Suomen ulkopolitiikassa vuosina 1925-1934*. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Virallista politiikkaa. Epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991.* Atena 1997, s.125-181.
Holodkovskij, Viktor Mihajlovitš (1978): *Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918-1920.* Tammi, Helsinki 1978.
Honko, Lauri (1990): *Inkerin tutkimus tienhaarassa,* teoksessa Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Inkerin teillä.* SKS Helsinki 1990, s. 113-123.
Honko, Lauri (2000): *Inkerin etninen kartta* julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56. Tampere 2000, s. 16-17.
Huovinen, Eero (2020): *Äitiä ikävä*. WSOY, Helsinki 2020.
Huovinen, Sulo (1993): *Ingermanland – om land och folk*. Kulturfonden för Sverige och Finland 1993.
Hyytiä, Osmo (1986): *Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin. Toukokuu 1918 – toukokuu 1922*. Helsinki 1986.
Häikiö, Martti ja Aunesluoma, Juhana (1990): *Suomalaiset Neuvostoliitossa. Selvitys Neuvostoliitossa asuvien inkeriläisten ja muiden suomalaisten lukumäärästä ja mahdollisesta muuttohalukkuudesta Suomeen.* Suomi Seura r.y. 29.6.1990. UMA.
Häikiö, Martti ja Pesonen, Pertti (1992): *Presidentti Koivisto Suomen politiikassa*. Otava, Helsinki 1992.
Häikiö, Martti (2003): *"Elämäni opetus"*. Jukka Kuittisen juhlakirja 2.6.2003.
Häikiö, Martti (2010): *Suomi-Seura inkerinsuomalaisten tukena. – Meikäläiset*, teoksessa Anatoli Schultz ja Kasperi Hasala (toim.): *Tartu ingerisoomlasten ajaloo kogumik. Tarton inkerinsuomalaisten historiikki.* Viron inkerinsuomalaisten liitto. Tartto 2010.
Häkkinen, Seppo (2019): *Rohkeasti kristitty.* Paimenkirje 2019. Kirjapaja, Helsinki 2019.
Hämynen, Tapio (1993): *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880-1940.* Historiallisia Tutkimuksia 170. SKS 1993.
Hämäläinen, Unto (1998): *Lännettymisen lyhyt historia.* WSOY, Porvoo 1998.
Hämäläinen, Vilho (1983): *Karjalan Kannaksen venäläinen kesäasutuskysymys maamme itsenäisyyden kaudella.* Tampere 1983.

Inkeriläisten Sivistyssäätiö (1969): *Inkerin suomalaisten historia*. K.J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä 1969.

Jaakkola, Magdalena (1991): *Suomen ulkomaalaiset. Perhe, työ ja tulot*. Työpoliittinen tutkimus 15. VAPL-kustannus, Helsinki 1991.

Jaakkola, Magdalena (1995): *Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet.* Työpoliittinen tutkimus 101. Työministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsingin kaupungin tietokeskus, Kuntoutussäätiö. Painatuskeskus OY, Helsinki 1995.

Jaakkola, Magdalena (2005): *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987-2003.* Työpoliittinen tutkimus 286. Työministeriö, Helsinki 2005.

Jaakkola, Magdalena 2006: *Suomalaisten suhtautuminen ulkomaiseen työvoimaan ja pakolaisiin.* Siirtolaisuus-Migration 2/2006.

Jakobson, Max (1992): *Vallanvaihto.* Otava, Helsinki-Keuruu 1992.

Jakobson, Max (1999): *Väkivallan vuodet - 20. vuosisadan tilinpäätös I".* Otava, Helsinki-Keuruu 1999.

Jakobson, Max (2003): *Tilinpäätös*. Otava, Helsinki 2003.

Jokipii, Heikki (2009): *Kansliatoimituskunnasta ministeriöksi – sisäasiainministeriön vaiheita 1809-2009.* Sisäasiainministeriö. Porvoo 2009.

Jokipii, Mauno (toim.) (1995): *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita.* Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1995.

Jussila, Osmo (1995), Hentilä, Seppo, Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809-1995.* WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1995.

Jutikkala, Eino (1966): Teoksessa Jutikkala, Eino ja Pirinen, Kauko: Suomen historia. Weilin & Göös, Helsinki 1966.

Jutikkala, Eino (1977): *Feodalismi Suomessa,* teoksessa Osmo Jussila (toim.): Historiallinen arkisto 72. Suomen historiallinen seura. Forssan kirjapaino Oy, Forssa 1977.

Jutikkala, Eino (1983): *Talonpoika, aatelismies, kruunu. Maapolitiikka ja maanomistusoloja Pohjoismaissa 1550-1750.* Suomen historiallinen seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. WSOY, Juva 1983.

Jääskeläinen, Juhani (1980): *Inkerin suomalainen evankelis-luterilainen kirkko neuvostojärjestelmän ensimmäisenä vuosikymmenenä 1917-1927*. Kirjapaja, Helsinki 1980.

Jääskeläinen, Juhani (1982): *Inkerin kirkon tuho Stalinin pakkokollektivisoinnissa.* Alea-Kirja, Painoyhtymä Oy. 1982.

Jääskeläinen, Mauno (1977): *Keskustapolitiikan aika*, teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917-1966 I.* Helsinki 1977. s. - 325 –

Kaisalmi, Ahti 2018: *"Neuvostoliiton hajoamisen aikaan alkaneen inkeriläisten paluumuuttoon johtaneen päätöksenteon vaiheita Suomessa".* Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto 2018.

Kalela, Jorma (2012): *Työväenhistoriaa 2010-luvulla,* teoksessa Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.) *Ei ihan teorian mukaan* – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012. Unigrafia, Helsinki 2012, s.275-285.

Kalela, Jorma (2020): *Historiantutkimus ja historia.* Gaudeamus, Helsinki 2020.

Kalhama, Maija-Liisa (toim.) (1975): *Ulkosuomalaisuuskongressi 1975, Esitelmät ja puheenvuorot.* Siirtolaisuustutkimuksia A 3. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1975.

Kalleinen, Kristiina (2018): *Ministerivaltiosihteeri R.H. Rehbinder Suomen etujen puolustajana Pietarissa 1811-1841*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS, Helsinki 2018.

Kallenautio, Jorma (1985): *Suomi katsoi eteensä, Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955.* Tammi, Helsinki 1985.
Kanniainen, Antti 2010: *Kansanedustajien mielipiteitä maahanmuutosta uhkana ja mahdollisuutena.* Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2010.
Karasev, Felix (1998): *Naapurinpojan muistelmat.* Otava, Helsinki 1998.
Karjunen, Tiina 2010: *Hoveja ja verotusta. Inkerin verovuokraajat ja heidän verkostonsa vuosina 1685-1696.* Suomen historian pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Historia- ja maantieteen laitos 2010.
Karonen, Petri (2014): *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521-1809.* 4. uudistettu painos. 1. painos WSOY 1999.
Kepsu, Saulo (1995): *Pietari ennen Pietaria. Nevansuun vaiheita ennen Pietarin kaupungin perustamista.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 608. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995.
Keskisarja, Teemu (2019): *Murhanenkeli. Suuren Pohjan sodan ihmisten historia.* Kustannusosakeyhtiö Siltala Helsinki, Livonia Print, Latvia 2019.
Kettunen, Pauli 1998: *Kansallinen ´Me´ ja historia globalisoituvassa maailmassa*. Tieteessä tapahtuu 5/1998, s. 10-17.
Kiander, Jaakko (2001): *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset.* VATT-julkaisuja 27:5. Valtion Taloudellinen Tutkimuskeskus, Helsinki 2001.
Kiin, Sirje, Ruutsoo, Rein, Tarand, Andres (1990): *Neljänkymmenen kirje.* Otava, Helsinki 1990.
Kiljunen, Kimmo (2018): *Leijonasta siniristiin. Suomen liput ja historia.* Into Kustannus Oy Helsinki.
Kirkinen, Heikki (1991): *Inkerin keskiaika ja uuden ajan alku vuoteen 1617,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Inkeri- historia – kansa – kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1991, s. 35-61.
Kirkinen, Heikki (2000): *Idän ja lännen taistelu alkaa* julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56. Tampere 2000, s.10-12.
Kivistö, Peter (2017): teoksessa Zlobina, Vieno: *Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa* s. 5-8. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2017.
Klinge, Matti ja Blomstedt, Yrjö (toim.) (1985): *J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956 1*. WSOY, Juva 1985.
Klinge, Matti (2011): *Lyhyt Suomen historia.* Otava, Helsinki, Keuruu 2011.
Knapas, Rainer (2015): *Karjalan kunnailla-Matkoja kulttuuriin ja historiaan.* Schildts & Söderströms – Bookwell Oy, Porvoo 2015.
Knuuttila, Seppo, Piela Ulla ja Laaksonen, Pekka (toim.) (2008): *Kalevalan kulttuurihistoria.* SKS, Helsinki 2008.
Koivisto, Mauno (1968): *Linjan vetoa*. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1968.
Koivisto, Mauno (1968), s. 194-195. Jyväskylän kulttuuripäivillä pidetty puhe, julkaistu alun perin Suomen Kunnallislehdessä 8/1965.
Koivisto, Mauno (1994) *Kaksi kautta I. Muistikuvia ja merkintöjä 1982-1994*. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1994.

Koivisto, Mauno (1995): *Historian tekijät. Kaksi kautta II*. Kirjayhtymä Oy Helsinki. WSOY, Juva 1995.
Koivisto, Mauno (2004): *Itsenäiseksi imperiumin kainalossa. Mietteitä kansojen kohtaloista.* Kustannusosakeyhtiö Tammi Helsinki – Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 2004.
Koivukangas, Olavi 1991: *Siirtolaisuusinstituutti ja "Juuret Suomessa 1992"- projekti*. GENOS, Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja 62 (1991), s. 185-187.
Kolomainen, Mikko (1989): *Inkerin "toisinajattelijat". Muistelmia Inkerin vapaiden herätysliikkeiden syntyajoista.* RV-kirjat, Vantaa 1989.
Kopnina, Helen (2005): *East to West Migration. Russian Migrants in Western Europe.* Research in Migration and Ethnic Relations Series. Ashgate, London 2005.
Koronen, Matvej Matvejevitš (1977): *V.I. Lenin i Finljandija.* Leningrad, Lenizdat 1977.
Korkiasaari, Jouni (1989): *Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään.* Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1989.
Korkiasaari, Jouni (1992): *Siirtolaisia ja ulkosuomalaisia. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset 1980-luvulla.* Työministeriö Helsinki 1992.
Koselleck, Reinhard (1997). *The Temporalization of Concepts*. Finnish Yearbook of Political Thought. Vol. 1 1997, s.16-24.
Kosonen, Matti (1994): *Rajojen vartiointi itsenäistymisen jälkeen*, teoksessa Kosonen, Matti ja Pohjonen, Juha *Isänmaan portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918-1994.* Otava, Helsinki 1994 s. 30-35, 38-43.
Krekola, Joni (2012): *Kamppailu kaupunkitilan hallinnasta,* teoksessa Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.) *Ei ihan teorian mukaan* – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012. Unigrafia, Helsinki 2012, s.261-274.
Krjukov, Aleksei 1987: *Inkerinmaa ja inkeriläiset*. Punalippu 8/1987, s. 123-130.
Krjukov, Aleksei (2013) yhdessä Helena Miettisen, Juho Mullosen ja Pekka Wikbergin kanssa: *Inkeriläiset. Kuka kukin on. Inkerin kulttuuriseura*. Tallinna 2013.
Kujala, Antti (2013): *Neukkujen taskussa? Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956-1971.* Tammi, Helsinki 2013.
Kruhse, Pauli ja Uitto, Antero (2008): *Suomea rajan takana 1918-1944 – Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia.* BTJ 2008.
Kulha, Keijo K. (1969): *Väestönsiirrot Suomeen* teoksessa *Inkerin suomalaisten historia*, s. 380-404. Inkeriläisten Sivistyssäätiö. K.J. Gummerus, Jyväskylä 1969.
Kullberg, Anssi (2004): *The Crimean Tatars* in Tanner, Arno (ed.): *The Forgotten Minorities of Eastern Europe. The History and Today of Selected Ethnic Groups in Five Countries*. East-West Books, Helsinki 2004, p. 13-68.
Kulu, Hill (1998): *Venäjän ja Baltian suomalaisväestö*. Teoksessa Kyntäjä, Eve ja Kulu, Hill (toim.): *Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1998.
Kuortti, Aatami (1966): *Tapahtui Inkerissä.* Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys. Kirja-Mono Oy, Helsinki 1966.
Kuortti, Aatami (1989): *Veljeni sotavangit. Rauhan toimissa sota-aikana.* SLEY-Kirjat Oy Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1989.
Kuortti, Aatami ja Arkkila, Reijo (1990): *Inkerin kirkon yö ja aamu.* SLEY-Kirjat Oy Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1990.

Kuosma, Tapio (1992): *Ulkomaalaisen maahantulo ja maastalähtö. Tutkimus ulkomaalaisvalvonnan oikeudellisesta sääntelystä Suomessa.* Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1992.
Kuosma, Tapio (2004): *Uusi ulkomaalaislaki*. Lainvoima, Multikustannus 2004.
Kurko Kaarlo ja Metiäinen, Aappo toim. (1960): *Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu sanoin ja kuvin.* Inkere, Helsinki 1960.
Kuujo, Erkki (1969): *Inkerin vaiheita keskiajasta 1700-luvun loppuun,* teoksessa *Inkerin Suomalaisten historia.* Inkeriläisten Sivistyssäätiö. K.J. Gummerus osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä 1969.
Kyntäjä, Eve (1997): *Inkerinsuomalaisten muutto Suomeen – paluumuutto vai maastamuutto?* tutkimuksessa Jaakkola A. ja Pitkänen M. (toim) *Inkerinsuomalaiset kunnassa*. Suomen kuntaliitto. Helsinki 1997.
Kyntäjä, Eve (1998): *Viron sosiaalinen kehitys ja inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen*. Suomen Kuntaliitto. Aleksanteri-Instituutti 1998.
Kyntäjä, Eve (1998B): *Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen*, teoksessa Kyntäjä, Eve ja Kulu, Hill (toim.): Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1998.
Kyntäjä, Eve (2001), teoksessa Forsander Annika, Ekholm Elina ja Hautaniemi Petri (toim.): *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Palmenia-kustannus, Helsinki 2001.
von Köppen, Peter (1867): *Erklärender Text zu der ethnographischen Karte des St. Petersburger Gouvernements.* Kaiserlich Akademie der Wissenschaften, St. Petersburg.
Käcklund, Maija 2017: *Neuvostojuutalaisten kauttakulku Suomesta Israeliin 1990-1992*. Pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Poliittinen historia 2017.
Kääriäinen, Kimmo (2004): *Ateismin jälkeen. Uskonnollisuus Venäjällä*. Kirkon Tutkimuskeskuksen julkaisuja 86. Tampere 2004.

Laakkonen, Risto (1996): *Finländare på den svenska arbetsmarknaden efter andra världskriget – arbetskraftsfrågan i finsk-svenska relationer,* teoksessa Jarmo Lainio (red.): *Finnarnas historia i Sverige: Tiden efter 1945*. SHS/NM/Helsingfors, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.
Laaksonen, Pekka ja Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.)(1990): *Inkerin teillä; Kalevalaseuran vuosikirja 69-70.* SKS, Helsinki 1990.
Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo ja Piela Ulla (toim.) (2008): *Kalevalan kulttuurihistoria.* SKS 2008.
Lahtinen, Aarno, Laitila, Teuvo ja Suttner, Ernst Chr. (1991): *Usko, toivo ja vallankumous. Kristinusko ja kirkot Neuvostoliitossa.* Otava, Keuruu 1991.
Laine, Veera (2021): *Nationalism as an argument in contemporary Russia – Four perspectives on language in action.* Academic dissertation. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-653-470-4 and Commentationes scientiarum socialium 80, The Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki 2021.
Laitila, Teuvo (1991): *Venäjän ortodoksinen kirkko*, teoksessa Lahtinen, Aarno & Laitila, Teuvo & Suttner, Ernst Chr.: *Usko, toivo ja vallankumous. Kristinusko ja kirkot Neuvostoliitossa.* Otava, Keuruu 1991.
Laitinen, Aarno (1981): *Tamminiemen pesänjakajat. Kekkonen lähtee – kuka tulee?* Lauantaiseura. Kustannusvaihe 1981.
Laitinen, Irmeli (1985): *Pakolaisuus psykososiaalisena kokemuksena.* Mielenterveystyöryhmän ehdotuksia pakolaisille tarkoitetuista toimenpiteistä. Sosiaalihallituksen julkaisuja 8/1985.

Lappalainen, Jussi T. (2001): *Sadan vuoden sotatie. Suomen sotilaat 1617-1721.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 823. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2001.
Lappalainen, Mirkka (2012): *Jumalan vihan ruoska*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2012.
Lappalainen, Mirkka (2014): *Pohjolan Leijona. Kustaa II Aadolf ja Suomi 1611-1632.* Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2014.
Lauha, Aila 1997: *Simojoki, Martti*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997. http://URN:NBN:fi-fe20051410
Lehtinen, Santtu 2018: *Perestroikan fundeeraaja. Presidentti Mauno Koiviston arviot, käsitykset ja toiminta Neuvostoliiton perestroikan suhteen vuosina 1987-1991.* Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto 2018.
Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.) (1999): *Suomi – Outo pohjoinen maa.* WSOY, Porvoo. 1999
Lehtonen, Tuomas M.S. 17.4.2015: Mytologeja ja kateellisia kollegoja. SKS Vähäisiä lisiä. Kirjoituksia kulttuurista, tutkimuksesta ja kulttuuriperinnöstä. http://neba.finlit.fi (luettu 3.1.2017)
Leinonen, Johanna (2019): *Muuttoliikebibliografia.* Julkaisuja 27, 2019 Siirtolaisuusinstituutti. Painosalama Oy, Turku 2019.
Leitzinger, Antero (2008): *Ulkomaalaiset Suomessa 1812-1972*, Tampere 2008a. East-West Books, Helsinki 2008.
Leitzinger, Antero (toim.) (2010): *Mansikkamaan vartijat. Muistelmia ulkomaalaishallinnosta eri vuosikymmeniltä.* Maahanmuuttovirasto, Helsinki 2010.
Leskinen, Anna (2002): *Vastauksia visaisiin kysymyksiin – kotouttamisprosessin aukot maahanmuuttajaneuvojan näkökulmasta*. ETNO 2002. TFA.
Leskinen, Heikki (1995): *Inkerin asutus ja väestöryhmät,* teoksessa Mauno Jokipii (toim.): *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita.* Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1995, s. 163-173.
Liebkind, Karmela (1988): *Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa*. Gaudeamus, Helsinki 1988.
Liebkind, Karmela Mannila, Simo, Jasinskaja-Lahti Inga, Jaakkola, Magdalena, Kyntäjä, Eve. Reuter, Anni (2004): *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen.* Helsinki, Gaudeamus 2004.
Liikanen, Erkki (1995): Brysselin päiväkirjat 1990-1994. Otava, Helsinki 1995.
Lindblom, Seppo (2009): *Manun matkassa.* Otava, Keuruu 2009.
Lipponen, Paavo (2014): *Murrosten aika. Muistelmat 1979-1995.* Tammi, Helsinki 2014.
Luntinen, Pertti (1992): *Venäjän uudistumisen ongelmia keisarivallan viimeisinä vuosikymmeninä,* teoksessa Jorma Ahvenainen ja Jorma O. Tiainen (toim.): *Itä-Eurooppa, Muutosten tausta*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1992 s. 47-80.
Luoma, Antti (2013): *Kirkon ulkomaanavun ja suomalaisten herätysliikejärjestöjen yhteistyö Inkerin kirkon rakentamisessa vuosina 1988-1993.* Suomen ja Skandinavian historian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto toukokuu 2013.
Luoma, Antti (2020): *Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988-1993.* Suomen Kirkkohistoriallinen seura, Helsinki. Hansaprint Oy, Turenki 2020.
Luther, Georg (2000): *Herdaminne for Ingermanland II.* Svenska Litteratursällskapet I Finland. Helsingfors 2000.

Luukkainen, Arto (2015): *Vapaan pudotuksen Suomi, Tyhjätaskuna karhun syleilyssä*. Tammi, Helsinki 2015.
Lyytikäinen, Pirjo (1999): *Suomalaiset syntysanat. Suomen kirjallisuus suomalaisuutta kirjoittamassa* teoksessa Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.): *Suomi – Outo pohjoinen maa.* WSOY, Porvoo 1999, s.138-165.
Lähteenmäki, Maria (2012): *"Radikaalista sissiliikkeestä säilyttäväksi normipuolueeksi",* teoksessa Mikko

Majander ja Kimmo Rentola (toim.)*Ei ihan teorian mukaan* – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012. Unigrafia, Helsinki 2012, s.201-212.
Malkavaara, Mikko (2002): *Kahtia jakautuneet Baltian luterilaiset kirkot ja Luterilainen maailmanliitto 1944-1963.* Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 189. Helsinki 2002.
Manninen, Ohto (1993): *Sodanjohto ja strategia*, teoksessa Manninen, Ohto, Ahto, Sampo, Knapas, Rainer, Piilonen, Juhani: *Itsenäistymisen vuodet 1917-1920, Osa 2. Taistelu vallasta*. Valtionarkisto, VAPK-Kustannus, Helsinki 1993.
Marrus, Michael R. (1985): *The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century.* Oxford University Press, 1985.
Martikainen Tuomas, Sintonen Teppo ja Pitkänen Pirkko (2006): *Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt*, teoksessa Martikainen Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri - etnisyys Suomessa 2000-luvulla.* Tietolipas 212. SKS, Helsinki 2006.
Meinander, Henrik (2006): *Suomen historia – Linjat-rakenteet-käännekohdat.* WSOY Helsinki, WS Bookwell Oy Porvoo 2006.
Meinander, Henrik (2012): *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2010-luvulle*. Schildts & Söderströms Helsinki – Bookwell Oy Porvoo 2012.
Mesiäinen, Eeva (1993): *Maria Kajavan pitkä taival.* Karas-Sana Helsinki. Jyväskylä 1993.
Metiäinen, Aappo ja Kurko, Kaarlo toim. (1960): *Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu sanoin ja kuvin.* Inkere, Helsinki 1960.
Metsalo, Ilmar (2016): *Vallanvaihto suomalaissilmin. Suomen ulkoasiainministeriön analyysit Baltian itsenäistymiskehityksestä 1986-1991.* Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta 2016.
Mettomäki, Sirkka-Liisa ja Laaksonen, Pekka (toim.)(1990): *Inkerin teillä; Kalevalaseuran vuosikirja 69-70.* SKS, Helsinki 1990.
Miettinen, Helena (1989): *Inkeriläiset, maaton kansa*. Tammi, Jyväskylä 1989.
Miettinen, Helena (2004): *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä.* Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 11. Yliopistopaino, Helsinki 2004.
Miettinen, Helena (2013) yhdessä Aleksei Krjukovin, Juho Mullosen ja Pekka Wikbergin kanssa: *Inkeriläiset. Kuka kukin on*. Inkerin kulttuuriseura. Tallinna.
Miettinen, Helena (2017): *Rajamailla*. Helena Miettinen ja Reuna Oy. Printek Keuruu.
Mullonen, Juho (2013) yhdessä Aleksei Krjukovin, Helena Miettisen ja Pekka Wikbergin kanssa: *Inkeriläiset. Kuka kukin on*. Inkerin kulttuuriseura. Tallinna 2013.

Murtorinne, Eino (2015): *Inkerin kirkon suuruuden kausi (1809-1905)* teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti.* SKS. Saarijärvi, s. 129-196.

Musajev V.I. (2004): *Polititseskaja istorija Ingermanlandii b kontse XIX-XX veke*. Izdanie vtoroje, ispravlennoje i dopolnennoje. Sankt-Peterburg.

Muukkonen, Marita (toim.) (1994): *Paluu uuteen.* Opas inkerinsuomalaisten paluumuuttajien parissa tehtävään työhön. Kirkon ulkoasiain osasto Helsinki. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:3.

Myllyniemi, Varpu (2015): *Inkerin kirkko vallankumousten ja Neuvostovallan ensi vuosikymmenien aikana,* teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti.* SKS. Saarijärvi, s. 197-264.

Mähönen, T.A. & Jasinskaja-Lahti, I. (2013) *Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio.* Teoksessa Martikainen Tuomas, Saukkonen Pasi ja Säävälä Minna (toim): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta,* s. 247-261. Gaudeamus, Helsinki.

Mäkinen, Juha (2020): *100 vuotta sitten: Puola, Baltian maat ja Suomi yhdistivät voimansa Venäjää vastaan.* UP 1/2020. **www.ulkopolitiikka.fi** Julkaistu 12.3.2020 (Luettu 31.8.2020)

Nevakivi, Jukka (1995), Hentilä, Seppo, Jussila, Osmo: *Suomen poliittinen historia 1809-1995.* WSOY Porvoo-Helsinki-Juva.

Nevalainen, Pekka (1989): *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-lvulla.* Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki/Keuruu.

Nevalainen, Pekka (1991a): *Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) (1991): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547 Helsinki. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.

Nevalainen, Pekka (1991b): *Silmäys Inkerin kirkollisiin oloihin,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) (1991): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547 Helsinki. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.

Nevalainen, Pekka (1996): *Rautaa Inkerin rajoilla. Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918-1920.* Historiallisia Tutkimuksia 195. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Nevalainen, Pekka (1999): *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917-1939.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 742. SKS Helsinki 1999.

Nevalainen, Pekka (2002): Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917-1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 867. SKS Helsinki 2002.

Nevalainen, Pekka (2006): *Karjalan kansaa valistamassa. Itä-Karjalan pakolaiset opinteillä Suomessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1091. SKS Helsinki 2006.

Niemelä, Matti ja Arder, Árpád (1989): *Missä on Arpadin Kuningas? Virolainen elämäkerta.* Päivä Osakeyhtiö. Karisto Oy. Hämeenlinna 1989.

Niiniluoto, Ilkka ja Heikkilä, Tuomas (2016): *Humanistinen tutkimus on arvokasta ja hyödyllistä.* Tieteessä tapahtuu Nro 6 / 2016.

Niinistö. Jussi (2005): *Heimosotien historia 1918-1922.* SKS Helsinki 2005.

Nyberg, René (2014): *Suomen ratkaisematon ongelma,* teoksessa Talvitie, Ilkka (toim.): *Tehtävä: Juhlakirja Heikki Talvitien täyttäessä 75 vuotta 5.9.2014.* Auditorium 2014.

Nygård, Toivo (1978): *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen – Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Otava Keuruu 1978.
Nygård, Toivo (1980): *Itä-Karjalan pakolaiset 1917-1922*. Jyväskylän yliopisto. Studia Historica Jyväskyläensia 19. 1980.
Närhi, Matti (1984): *Venäläiset joukot Suomessa autonomian akana*, teoksessa *Venäläiset Suomessa 1809-1917*. Historiallinen Arkisto 83. Suomen Historiallinen Seura Helsinki, s. 161-180.

Ojala, Ella (1988): *Pitkä kotimatka*. Tammi Helsinki.
Orehov, D.I. (2007): *Operativnoje napravlenie: Finlandija.* Sankt-Peterburg .
Otavan Iso Tietosanakirja Viides osa *Ihminen – kansallisfilosofia.* Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 1933.
Otavan Iso Tietosanakirja, täydennysosa I. *Inkeri.* Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 1957.
Ovaska, Juho (2017): *Mauno Koiviston idänkortti. Sotamiehestä presidentiksi.* Otava Helsinki 2017

Paananen, Seppo (2001): Perustietoa etnisistä suomalaisista. Yhteiskuntapolitiikka 66 / 2001, s. 395-397.
Paasivirta, Juhani (1957): *Suomi vuonna 1918*. WSOY Porvoo-Helsinki.
Paasivirta, Juhani (1968): *Suomen diplomaattiedustus ja ulkopolitiikan hoito itsenäistymisestä talvisotaan*. WSOY Porvoo.
Paaskoski, Jyrki (2015): *Inkerin kirkko ja inkerinsuomalaisten identiteetti*, teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. SKS. Saarijärvi, s. 71-128.
Paloposki, Jyrki ja Pekkarinen, Jussi (1998): *Kolhoosi ja keidas. Suomen Moskovan suurlähetystörakennus 60 vuotta.* Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki-Keuruu.
Paluu uuteen (1994) Opas inkerinsuomalaisten paluumuuttajien parissa tehtävään työhön. Kirkon ulkoasiain osasto Helsinki. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:3.
Parland, Thomas (1992): *Venäläinen antisemitismi tänään: Teoreettiset perusteet,* teoksessa Ahvenainen Jorma ja Tiainen Jorma O. (toim.) *Itä-Eurooppa, Muutosten tausta*. Atena Kustannus Oy Jyväskylä 1992, s. 137-166.
Pekkarinen, Jussi ja Paloposki, Jyrki (1998): *Kolhoosi ja keidas. Suomen Moskovan suurlähetystörakennus 60 vuotta.* Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki-Keuruu.
Pekkarinen, Jussi (2005): ja Pohjonen, Juha: *Ei armoa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944-1981*. Otava Helsinki.
Pekkarinen, Jussi (2015): *Kohtu 4. Suomen Tallinnan-lähetystön historia*. Bookwell Oy 2015.
Pesonen, Pekka (1991): *Luonnon surullinen poikapuoli ja Saimaan rannan nymfi*, teoksessa Niiniluoto Maarit, Vihavainen Timo, Kuusterä Antti, Pesonen Pekka, Rönkkö Marja-Liisa ja Rislakki Jukka (toim.) *Suomi, suuriruhtinaanmaa*. Tammi, Helsinki 1991, s. 107-143.
Pesonen, Pertti ja Häikiö, Martti (1992): *Presidentti Koivisto Suomen politiikassa*. Otava Helsinki.
Peuranen, Erkki (1992): *Neuvosto-venäläinen kirjallisuus historian ja yhteiskuntaelämän kuvaajana,* teoksessa Ahvenainen Jorma ja Tiainen Jorma. O. (toim.): *Itä-Eurooppa, Muutosten tausta.* Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1992, s. 117-135.
Pipping, Knut ja Tengström. Leif (1984): *Suomen leijona, Novgorodin karhu ja Iivana Julma.* Kanava 6/1984.

Pohjonen, Juha (2005) ja Pekkarinen, Jussi: *Ei armoa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944-1981*. Otava Helsinki 2005.
Polvinen, Tuomo (1971): *Venäjän Vallankumous ja Suomi II.* Toinen painos, WSOY Juva 1987.
Pyykkönen, M. (2011): *"Luonnollinen suomalaisuus" ja etnosentrismi kahdeksan suurimman puolueen eduskuntavaaliohjelmissa 2011*. Politiikka 53/2011, s. 147-152.
Pärnänen, Eevertti (1923): *Antti Kivekäs: historiallinen romaani Isonvihan ajoilta*, osat 1-2. WSOY 1923, lyhennetty painos 1943.

Ramstedt, G.J. (1953): *Seitsemän retkeä itään.* WSOY Porvoo 1953.
Ranta, Raimo (1991): *Inkerinmaan hallinto ja oikeuslaitos 1617-1917,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.): *Inkeri, historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1991.
Ranta, Raimo (2000): *Suuri Pohjan sota – Inkerinmaa Venäjälle* julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere 2000.
Raportti Pirkkalan kansainvälisyyskasvatuksen kokeilusta, Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 75/1973. (Boxberg ja Heikka 2009, s. 90-91)
Rasila, Viljo (1996): *Istorija Finljandii* , kääntänyt ja toimittanut L.V. Suni. Petroskoin valtiollisen yliopiston kirjapaino, Petrozavodsk 1996.
Rastas, A. (2008): *Antirasistinen tutkimusagenda: etiikkaa vai politiikkaa?* Sosiologia 45/2008, s. 149-153.
Raulo, Sylvia (toim.) (1994): *Paluu uuteen. Opas inkerinsuomalaisten paluumuuttajien parissa tehtävään työhön.* Kirkon ulkoasiain osasto Helsinki. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:3.
Rausmaa, Heikki (2007): *Tuglaksen tuli palaa. Tugas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historiaa.* SKS, Helsinki. Karisto Oy, Hämeenlinna 2007.
Rausmaa, Heikki (2013): *"Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon" Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXX. Tallinna 2013.
Rautajoki, Reijo (2017): *Vaiettu sotapakolaisuus. Inkeriläiset kansakoulunopettajat jatkosodan aikana.* Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 147. University of Eastern Finland Joensuu 2017. Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2017.
Reinans, Sven Alur (1996): *Den finländska befolkningen i Sverige – en statistisk-demografisk beskrivning* teoksessa Jarmo Lainio (red.): *Finnarna historia i Sverige: Tiden efter 1945.* Helsinki 1996, s. 64-66.
Rentola, Kimmo (1997): *Niin kylmää, että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947-1958.* Otava, Helsinki.
Rentola, Kimmo (2003): *Kevään 1968 isänmaan toivot,* teoksessa Sakari Saaritsa ja Kari Teräs (toim.):*Työväen verkostot.* Helsinki, s.
Rentola, Kimmo (2005): *Vallankumouksen aave – vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970.* Otava, Helsinki.

Rentola, Kimmo (2009): *Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949-1991*, teoksessa Simola Matti (toim.) *Ratakatu 12 – Suojelupoliisi 1949-2009*. WSOY Hämeenlinna, s. 9-192
Rentola, Kimmo (2012): *Historiantutkija Tauno Saarela* teoksessa Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.) *Ei ihan teorian mukaan* – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012. Unigrafia, Helsinki, s. 96-132.
Rentola, Kimmo (2016): *Stalin ja Suomen kohtalo*. Otava, Keuruu.
Rentola, Kimmo (2017): *Kreml ja Kekkonen: yhä uutta* osa III teoksessa Timo Vihavainen, Ohto Manninen, Kimmo Rentola ja Sergei Žuravljov: *Varjo Suomen yllä – Stalinin salaiset kansiot.* Docendo Oy Jyväskylä. Bookwell Digital Juva. s. 361-495.
Renvall, Pentti (1965): *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY Porvoo 1965.
Rinne, Irene (1989): *Suomen pakolaispolitiikka. Valtion kannanotot pakolaiskysymyksissä vuosina 1973-87.* Sosiaalipolitiikan Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto maaliskuu 1989. Sosiaalihallituksen Raporttisarja Nro 21/1989. Helsinki 1989.
Ripatti, Tuula (1988): *Pakolaisten koulutus sopeutumisen välineenä ja vähemmistöpoliittisena toimintana.* Sosiaalipolitiikan pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto huhtikuu 1988. Sosiaalihallituksen Raporttisarja Nro 16/1988.
Ritvanen, Juha-Matti (2021): *Mureneva kulmakivi. Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989-1992.* Kustannusosakeyhtiö Siltala. Helsinki 2022.
Riutta, Ulla (1985): *Katso mikä aamu. Mika Piiparisen elämä ja musiikki*. Kustannuskeskus Päivä Oy Hämeenlinna. Gummerus Jyväskylä 1985.
Roiko-Jokela, Heikki (1997): *Heimotyötä ja virolaissympatioita* teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Heikki Seppänen (toim.): *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899-1952).* Jouko X. Atena Kustannus Oy. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1997.
Roiko-Jokela, Heikki (toim.) (1997): *Virallista politiikkaa. Epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991.* Atena Kustannus Oy Jyväskylä 1997.
Roiko-Jokela, Heikki (1999): *Oikeutta moraalin kustannuksella? – Neuvostoliiton kansalaisten luovutukset Suomesta 1944-45.* Studia Historica Jyväskyläensia 58. 1999.
Roiko-Jokela, Heikki (2011): *"Suur-Suomi on yhtä kuin Isänmaa"* teoksessa Uola, Mikko (toim.): *AKS:n tie – Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla.* Minerva Helsinki 2011.
Ronkonen, Lyyli (1989): *Laps´ Inkerin. Muistojen Inkeri Stalinin hirmuvallan alla*. Gummerus Jyväskylä 1989.
Ronkonen, Lyyli (1990): Inkerini, isänmaa kallis. Gummerus, Jyväskylä 1989.
Rovelli, Carlo (2018): *Ajan luonne*. Ursa 2018.
Rusi, Alpo (2014): *Etupiirin ote. Suomen valtapeli Euroopan rajalla 1700-2014.* Gummerus Kustannus Oy, Painopaikka ScandBook, Ruotsi 2014.
Rönkkö, Pertti (2020): *Aselevon maksumiehet. Suomalaiset merimiehet natsi-Saksan keskitysleireillä 1944-1945*. Atena Kustannus Oy Jyväskylä 2020.

Saari, Sinikukka (2015): *Kieroon kasvanut demokratiakokeilu,* Ulkopolitiikka 3 / 2015.
Saarela, Tauno (1996): *Suomalaisen kommunismin synty 1918-1923*. 1996, 27, 368.
Saarinen, Juho (1920): *Muistelmia*. Otava. Näköispainos Otavan Kirjapaino Oy Keuruu 2013.
Sallinen, Harri (1987): *Kansainvälisen Työjärjestön (ILO) pakolaispolitiikka maailmansotien välisenä aikana 1920-1939.* Yleisen historian pro-gradutyö. Joensuun yliopisto 1987 a.

Sallinen, Harri (1987b): *Luvattu maa vai hätäratkaisu? Suomalaisen pakolaispolitiikan kansainvälispoliittiset kytkennät 1920-1928*. Suomen historian laudaturtyö. Joensuun yliopisto 1987b.
Sallinen, Harri (2013): *Intergovernmental Advocates of Refugees. The Refugee Policy of the League of Nations and the International Labour Organization in the 1920s and 1930s.* Academic Dissertation. Publications of the Department of Political and Economic Studies 10 (2013). Political History. University of Helsinki.
Saloheimo, Veijo (2000): *Inkerinmaan uudempi kehitys ja luterilaisen väestön synty*, julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere 2000.
Salonen Ilkka (1992): *Itä-Euroopan muutosprosessin taloudellisista seuraamuksista.* Teoksessa Ahvenainen Jorma ja Tiainen Jorma O. (toim.): *Itä-Eurooppa. Muutosten tausta*. Atena Kustannus Oy Jyväskylä 1992, s. 259-272.
Saloniemi, Marjo-Riitta (2000) ja Engman, Max: *Pietari – Inkerinmaan kohtalo*, julkaisussa Saressalo Lassi (toim.) *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere 2000.
Saressalo, Lassi (toim.) (2000): *Inkeri, Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen Museoiden julkaisuja 56, Tampere.
Saressalo, Lassi (2010): *PO!S Suomesta-Suomesta paenneita, karkotettuja, väkisin vietyjä. laittomasti lähteneitä.* Traff Kustannus, Tampere. Paino Saarijärven Offset Oy.
Schultz, Anatoli ja Hasala, Kasperi (toim.) (2010): *Tartu ingerisoomlasten ajaloo kogumik. Tarton inkerinsuomalaisten historiikki.* Viron inkerinsuomalaisten liitto Tartto.
Schultz, Anatoli ja Flink, Toivo (2013): *Ikuinen kulkuri. Eesti ingerisoomlaste seltside ajalookogumik.* Trükikoda "Paar". Tartu.
Selén, Kari (1991): *Tasavalta hakee suuntaa*, teoksessa Polvinen Tuomo, Soikkanen Hannu, Tarkka Jukka (toim.): *Suomi 75 - Itsenäisen Suomen historia 1-4 + dokumentteja,* osa 2. Weilin+Göös Espoo, Jyväskylä.
Sen, Amartya (2006): *Identity and Violence. The illusion of Destiny.* Penguin Books London.
Setälä, Päivi (1999): Esipuhe *Eurooppalainen Suomi* teoksessa Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.): *Suomi – Outo pohjoinen maa.* WSOY Porvoo, s. 4-5.
Shevkunov, Tihon (2012): *Everyday Saints and Other Stories.* Pokrov Publications. Dallas, Texas.
Sihvo, Hannes ja Nevalainen, Pekka (toim.) (1991): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.
Sihvo, Hannes (1991a): *Inkeriläisten identiteetti muutosten paineissa* teoksessa Sihvo, Hannes ja Nevalainen, Pekka (toim.): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547.Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki. s. 343-355.
Sihvo, Hannes (1991b): *Inkerinmaata ja inkeriläisiä* teoksessa Sihvo, Hannes ja Nevalainen, Pekka (toim.): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki. s. 319-342.
Sihvo, Jouko (2000): *Inkerin kansan 60 kohtalon vuotta*. Tammi Helsinki.
Sihvo, Jouko (2015): *Inkeriläisten kirkollinen elämä vuoden 1938 jälkeen*. teoksessa Jouko
Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. SKS. Saarijärvi 2015.

Siikala, Anna-Leena (2008): *Kalevala myyttisenä historiana*, teoksessa Knuuttila Seppo, Piela Ulla ja Laaksonen Pekka (toim.): *Kalevalan kulttuurihistoria.* SKS.
Siltala, Juha (1993): *Etninen puhdistus Suomessa*. Historiallinen Aikakauskirja 91 3/1993, 221-228.
Simola, Matti (toim.) (2009): *Ratakatu 12 – Suojelupoliisi 1949-2009*. WSOY Hämeenlinna.
Simpson, Sir John Hope (1939): *The Refugee Problem. Report of a Survey*. Oxford University Press.
Sivonen, Mika (2007): *"Me inkerikot, vatjalaiset ja karjalaiset". Uskonnollinen integrointi ja ortodoksisen vähemmistön indentiteetin rakentuminen Ruotsin Inkerissä 1680-1702.* Bibliotheca historica 111. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hakapaino Oy, Helsinki.
Sivonen, Mika (2015): *Inkerin luterilainen kirkko Ruotsin vallan kautena 1611-1702*, teoksessa Jouko Sihvo ja Jyrki Paaskoski (toim.) *Inkerin kirkon neljä vuosisataa. Kansa, kulttuuri, identiteetti*. SKS. Saarijärvi.
Snellman, Hanna (2003): *Göteborg-Sallan suurin kylä – Tutkimus Ruotsin lappilaisista*. SKS, Helsinki 2003.
Soikkanen, Hannu: *Koivisto, Mauno (1923-) tasavallan presidentti*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu 16.9.1997 (päivitetty 7.3.2008)
Soikkanen, Timo ja Vares, Vesa (1998): *Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa*. Historiallinen aikakauskirja 96 1/1998, 37-53.
Soikkanen, Timo (2018): *Presidentin ministeriö. Ulkoasiainhallinto ja ulkopolitiikan hoito Kekkosen kaudella II. Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970-1981. Ulkoasiainhallinnon historia 3.* Otava, Keuruu 2018.
Suistola, Jouni (2014): *Suomalaiset Turkin sodassa 1877-1878,* teoksessa Suistola, Jouni ja Tiilikainen Heikki: *Sodassa vieraalla maalla.* Atena kustannus 2014.
Suni, Leo (1991): *Inkeriläisen talonpoikaisluokan hävittämisen alkusoitto vuonna 1930,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.): *Inkeri- Historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.
Suni, Leo (1995): *Inkerin kova kohtalo,* teoksessa Mauno Jokipii (toim.): *Itämerensuomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita.* Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
Suni, Leo (2000): *Inkerinsuomalaiset,* teoksessa Timo Vihavainen ja Irina Takala (toim.): *Yhtä suurta perhettä. Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920-1950-luvuilla.* Kikimora publications. Series B:12. Helsinki.
Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. Helsinki 2003. ISBN 951-707-103-5.
Suomi, Juhani (1996): *Taistelu puolueettomuudesta - Urho Kekkonen 1968-1972.* Otava, Helsinki 1996.
Suomi, Juhani (2005): *Pysähtyneisyyden vuodet. Mauno Koiviston aika 1981-1984.* Otava, Keuruu 2005.
Suomi, Juhani (2018): *Koiviston vakuuttamismatka Moskovaan*. Tieteessä tapahtuu 4/2018.

Takala, Irina ja Vihavainen, Timo (2000) (toim.): *Yhtä suurta perhettö. Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920-1950-luvuilla.* Kikimora publications. Series B:12. Helsinki.
Takalo, Pirjo ja Juote, Mari (1995): *Inkerinsuomalaiset.* Sosiaali- ja terveysministeriö, Pakolaistoimisto. Edita, Helsinki 1995.

Talvitie, Ilkka (2014) (toim.): *Tehtävä: Juhlakirja Heikki Talvitien täyttäessä 75 vuotta 5.9.2014.* Auditorium 2014.
Tanner, Arno (2004): *The Roma of Ukraine and Belarus. From patronizing communism to the laissez-faire of capitalism,* in Tanner, Arno (ed.): *The Forgotten Minorities of Eastern Europe. The History and Today of Selected Ethnic Groups in Five Countries.* East-West Books, Helsinki 2004, p. 69-121.
Tarkka, Jukka (2013): *Karhun kainalossa: Suomen kylmä sota 1947-1990.* Otava, Helsinki 2013.
Tengström, Leif ja Pipping, Knut (1984): *Suomen leijona, Novgorodin karhu ja Iivana Julma.* Kanava 6/1984.
Tiainen, Jorma O. ja Ahvenainen Jorma (toim.) (1992): *Itä-Euroopan muutosten tausta*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1993.
Tienari, Janne (2016): *Kun markkinatalous valloitti Suomen*. Historiallinen aikakauskirja 4/2016.
Tiilikainen, Teija (2010): *Ulkopolitiikan mennyt mystiikka*. Ulkopolitiikka 2/2010, s. 3.
Tiitinen, Seppo (2018): *Vakoilijoita ja Veijareita.* Otava, Helsinki 2018.
Tikkanen, Paavo (1848): *Suomen Suuriruhtinaanmaan Nykynen Tilasto. Yritös Alkeis- ja Rahwaan-kouluin tarpeeksi.* Julkaisun osoite: http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00002121. (Luettu 3.1.2017)
Timonen, Senni: *Larin Paraske (1833-1904) runonlaulaja*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu 16.9.1997.
Tolonen, Juha (1992): *Itä-Euroopan muutos ja länsimainen sovjetologia*, teoksessa *Itä-Eurooppa, Muutosten tausta*, toim. Ahvenainen Jorma ja Tiainen Jorma O. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1992.
Torsti, Pilvi 2008: *Historiapolitiikkaa tutkimaan*. Kasvatus & aika 2/2008.
Torvinen, Taimi (1989): *Kadimah - Suomen juutalaisten historia*. Otava, Keuruu 1989.
Tuomiharju, Tapani (1997): *Inkeriläiset paluumuuttajina,* teoksessa *Inkerinsuomalaiset kunnassa,* toim. Pitkänen, Maarit ja Jaakkola, Antero. Suomen Kuntaliitto, Jyväskylä 1997.
Tuomioja, Erkki (2014): *Siinä syntyy vielä rumihia. Poliittiset päiväkirjat 1991-1994*, toim. Veli-Pekka Leppänen. Tammi, Helsinki 2014.
Turtola, Martti (1999): *Vuosisadan tilinpäätöstä hengästyttävään tahtiin*. Arvio kirjasta Max Jakobson: Väkivallan vuodet. 20 vuosisadan tilinpäätös I. Otava. Helsinki-Keuruu 1999. Ulkopolitiikka 4/99
Tuuli, Erkki (1988): *Inkeriläisten vaellus – Inkeriläisen väestön siirto 1941-1945*. WSOY, Juva 1988.
Tüvi, Helmi (2003): *Teisel ringil*. ETPV Trükikoda, Tallinn 2003.
Tüvi, Helmi (2003): *Teisel ringil: mälestused*. Autori tutvustus. www.antikvariaat.eu. (Luettu 9.3.2020).
Törnudd, Klaus (2005): *Turvallisuus on oven avaamista. Tarinoita nuorille diplomaateille*. Edita Publishing Oy, Helsinki 2005.

Uimonen, Risto (1998): *häntä heiluttaa koiraa – Suomen demokratian häiriötila 1983-200?* Werner Söderström Oyj - WSOY Porvoo-Helsinki-Juva.
Uino, Pirjo (1991): *Inkerinmaan esihistoria,* teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.): *Inkeri, Historia, kansa, kulttuuri.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki, s. 11-34.

Uitto, Antero ja Kruhse, Pauli (2008): *Suomea rajan takana 1918-1944 – Suomenkielisen neuvosto-kirjallisuuden historia ja bibliografia.* BTJ.
Upton, Anthony (1965): *Välirauha.* Kirjayhtymä Helsinki.
Uskali, Turo (2003): *"Älä kirjoita itseäsi ulos" – Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957-1975.* Jyväskylä Studies in Humanities.
Uutela, Marjo (2017): *Operaatio Pax. Pariisin rauhansopimuksen tulkinnat ja Saksan kysymys Suomen ulkopolitiikassa 1987-1990.* Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, väitöskirja 12.1.2018. Unigrafia, Helsinki.

Vares, Vesa (1993): *Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922.* SHS, Helsinkin1993.
Vennamo, Veikko (1987): *Kulissien takaa – Elettyä Mannerheimin, Paasikiven, Kekkosen ja Koiviston aikaa*. Gummerus Oy, Jyväskylä 1987.
Vihavainen, Timo (1988): *Suomi Neuvosto-Lehdistössä 1918-1920*. Historiallisia tutkimuksia 147. Vammala 1988.
Vihavainen, Timo (1991): *Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia*. Otava Keuruu 1991.
Vihavainen, Timo (1991b): *Venäläiset ja suomalaiset* , teoksessa Niiniluoto Maarit, Vihavainen Timo, Kuusterä Antti, Pesonen Pekka, Rönkkö Marja-Liisa ja Rislakki Jukka (toim.) *Suomi, suuriruhtinaanmaa*. Tammi, Helsinki Hämeenlinna 1991.
Vihavainen, Timo ja Takalo, Irina (2000) (toim.): *Yhtä suurta perhettö. Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920-1950-luvuilla.* Kikimora publications. Series B:12. Helsinki 2000.
Vihavainen, Timo (toim.) (2006): *Opas venäläisyyteen*. Otava, Helsinki 2006.
Vihavainen, Timo (2013): *Ryssäviha, Venäjän-pelon historia*. Minerva Kustannus Oy, Juva 2013.
Vihavainen, Timo (2016): *Vladimir Suuresta Putiniin*. Otava, Helsinki 2016.
Vihavainen, Timo (2019): *Neuvostoliiton varjossa kasvanut kansa.* Minerva Kustannus Oy, Helsinki 2019.
Vilkuna, Kustaa H.J. (2019): *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta.* Historiallisia Tutkimuksia 229. SKS Helsinki 2019.
Virkkunen, Janne (2013): *Päivälehden mies*. WSOY 2013. Digitaalinen versio 1.0.
Virolainen, Johannes (1982): *Yöpakkasista juhannuspommiin.* Otava, Keuruu 1982.
Visuri, Pekka (2011): *Maailman muutos ja Suomi*. Kadettikunta ja WSOY pro OY, 2011.
Vladimirov, Viktor (1993): *Näin se oli. Muistelmia ja havaintoja kulissientakaisesta diplomaattitoiminnasta Suomessa 1954-84.* Otava, Keuruu 1993.
Väliaho, Juha (1998): *Suomalais-ugrilaiset juonteet Suomen Lähetysseuran historiassa.* Kurssityö, SLS:n Lähetyskurssi. SLS, Helsinki 1998.

Waris, Heikki (1975): *Aikamme maailman pakolaisongelma.* WSOY, Porvoo-Helsinki 1975.
Wikberg, Pekka (2013) yhdessä Helena Miettisen, Aleksei Krjukovin ja Juho Mullosen kanssa: *Inkeriläiset. Kuka kukin on*. Inkerin kulttuuriseura, Tallinna 2013.

Ylikangas, Heikki (2007): *Suomen historian solmukohdat.* WSOY, Helsinki-Juva 2007.

Ylönen, Kaarina (1997): *Inkerin kirkon nousu kommunistivallan päätyttyä*. Kirkon Tutkimuskeskuksen julkaisuja, Sarja A Nro 70. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997.
Yllö, Leo (1969): *Inkerin maa ja luonto,* teoksessa *Inkerin Suomalaisten historia.* Julkaissut Inkeriläisten sivistyssäätiö. K.I. Gummeruksen osakeyhtiön kirjapaino, Jyväskylä 1969, s. 9-30.

Zetterberg, Seppo (toim.) (1987): *Suomen historian Pikkujättiläinen*. WSOY, Porvoo-Helsinki 1987, s. 892-893.
Zetterberg, Seppo (2007): *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS, Helsinki 2007.
Zetterberg, Seppo (2017): *Uusi Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS, Helsinki 2017.
Zlobina, Vieno (2017): *Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa.* Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2017.
Zolberg, Aristide R. (1972): *"Moments of Madness"*. Politics and Society 2, 1972, s. 183-207.

SUMMARY

A Wayward Return

Beginning and expansion of the remigration of Ingrian Finns during the time of Collapse of the Soviet Union

The collapse of the Soviet Union came as a surprise to the Western world; it was a unique and unpredicted event. The events immediately before and after the end of the Cold War have been studied extensively. In the course of its making, the subject of this study was condensed into two words – Ingrian remigration.

The subject is still current, but until now, the beginning of the remigration and the decisions that led to it have not been studied at the level of a doctoral dissertation. The series of events were tied to their context and the events occurred during a time that was unique and short in the history of the world. This study reconstructs that context and the dynamics that enabled the beginning of the remigration of Ingrians in the late 1980s and early 1990s.

Ingrians had begun to move to Ingria from Finland some 350 years earlier, and after World War II, they were no longer discussed in public debate in Finland. When the Ingrians begun returning to Finland, the religious, scholarly and cultural connections to Ingria were only known in small circles of experts, even though these connections had existed since Finland was part of Sweden and were maintained while Finland was an autonomous Grand Duchy under the Russian Emperor and until the early years of Finland's independence.

After the Russian Revolution, the Ingrians remained on the other side of the border, and after World War II, information on them reached Finland only rarely. This study shows that Finland did not have a lot of foreign political room for manoeuvre until the Soviet Union finally collapsed. The issue with the remigration of Ingrians, up until it was stopped in 2016, was verifying that a person is an Ingrian Finn. Not all Ingrians had 'Finnish' as their nationality in their papers, since it was more beneficial not to advertise this fact in the Soviet Union.

Official relationship with the Ingrians was established during the Cold War, when Archbishop Martti Simojoki – also called the 'Kekkonen of the Church' – was able to create connections with the Russian Orthodox Church in the end of 1950s. The Archbishop's connections to the Soviet Union enabled him to promote the status of the Ingrians with a Lutheran background living in Karelia and the Leningrad oblast.

After the 1975 OSCE Helsinki Final Act was signed, the Soviet Union was in a rush to find proof to demonstrate that it had made advancements in complying with the principles of respecting human rights and freedom of religion in the follow-up meeting of 1977.

The Ingrians became known by the wider audience in the Soviet Union in Petrozavodsk in the autumn of 1987 when the Punalippu ('Red Flag') magazine published an issue focused on the Ingrians. One year later the difficult situation of the Ingrian Finns was extensively discussed in Finnish media. This study focuses on the public debate and political acts that enabled the remigration of Ingrian Finns living in the Soviet Union from 1988 onwards.

In April 1989, Rudolf Pakki, the chair of the Ingrian society in Estonia, and Paavo Parkkinen, the chair of the Ingrian association Inkeri-Liitto in Leningrad, visited Finland. They expected Finland to help the Ingrians and pushed Finnish and Soviet authorities to take action to improve their status. Since Ingrian Finns were included in the debate on immigration and refugees in the 1980s and 1990s, this discussion is also examined herein. The way these subjects were discussed and the words deemed politically correct were significantly different in those time compared with today.

This study examines Finnish immigration policies in the 1980s and the 1990s, the activities of the central government and other administrative bodies and non-governmental organisations as well as the public debate related to the policies and actions. Understanding the swift issuance and implementation of the decisions that enabled the remigration of Ingrian Finns requires knowledge on the special characteristics of those times. It is connected to a broader international context.

The actors that had a vital role in setting the targets and making the decisions that enabled the Ingrian remigration are highlighted. The number of public officials that handled matters related to the Ingrians in the central government and the city and municipal administrations was relatively small; the same applies to the church. Nearly all actors knew each other or, at the least, knew of each other.

In the autumn of 1989, Rudolf Pakki wrote letters to the President of Finland, the Prime Minister and the Minister for Foreign Affairs. Soon after, the decision to favour Ingrians when granting visas was made. On 5 March 1990, Seppo Tiitinen, the director of the Finnish Security and Intelligence Service Supo, and President Mauno Koivisto discussed the increasing number of applications from Ingrians looking to remigrate. In the meeting, Koivisto tasked Tiitinen with unofficially notifying Felix Karasev – a KGB General and Soviet diplomat – that the President, the Prime Minister and the Minister for Foreign Affairs had adopted the view that Finland was ready to accept all Ingrians to whom the Soviet Union granted permission to migrate to Finland.

The key finding of this study is the reason President Mauno Koivisto – with a push from Finland's political leadership – informed Moscow on 19 March 1990 that Finland would accept Ingrian returnees and stated the same publicly on 10 April. The reason was Finland's vital foreign policy and security policy interests. The Ingrians living in the Leningrad oblast expected President Koivisto and Finland to support their plans to gain cultural autonomy, and Finland had to sternly distance itself from those plans, as meddling with the internal affairs of the Soviet Union would have been a large risk for Finland.